

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Catalogued
1918

4.
D. 9. Th.
B. L.

M

11.

ANTONII MATTHÆI

VETERIS ÆVI

ANALECTA

quinque Tomis comprehensa.

TOMUS PRIMUS.

VETERIS ÆVI ANALECTA

SEU VETERA MONUMENTA

HACTENUS NONDUM VISA.
QUIBUS CONTINENTUR SCRIPTORES VARI

QUI PRÆCIPUE

Historiam Universalem, Expeditiones in Terram Sanctam, Res Germaniæ, Geliæ, Hollandiæ, Ultrajecti, Frisiæ, tam Occidentalis, quam Orientalis, & Gromingæ; ut & Gesta Equestris Ordinis Teutonici, Dominorum de Brederode, de Culenburch, & de Arckel,

MEMORIÆ PRODIDERUNT:

PRÆTEREA

Itineraria, Testamenta Vetera, & Doctorum Virorum Epistolæ.

Primus in lucem edidit adjectis Observationibus suis

ANTONIUS MATTHÆUS

Quondam Juris in Illustri Academia Lugduno-Batava Antecessor.

EDITIO SECUNDA

quinque Tomis comprehensa.

Cui accedunt Editoris Notæ, ejusdemque Indices accurati & locupletes.

TOMUS PRIMUS.

HAGÆ-COMITUM,

Apud GERARDUM BLOCK.

M. DCC. XXXVIII

PRAEFATIO EDITORIS

AD LECTOREM.

Ece tibi, erudite Lector, novam Editionem Veteris Ævi Analectorum, quæ primum à Viro Cl. Antonio Matthæo quondam Juris in illustri Academia Lugduno-Batava Antecessore adjectis Observationibus suis forma, ut vocant, in Octavo, decem Voluminibus collecta & edita fuerunt. Cæterum prior ista Editio jam diu desiderari coepta est. Nam ista decem Volumina, quum à Viro Cl. diversis temporibus publicata essent, progressu temporis passim fuerunt dispersa, adeo ut omnia simul non nisi cum summa molestia & ingenti sumtu conquiri & comparari possent; nec deessent qui ea centum vel plurium florenorum pretio sua esse libenter cuperent. Hanc ob causam Librarius noster multorum hortatu & impulsu consilium cepit ea denuo prelo subjiciendi, nimirum quinque Tomis, forma quæ est quarta, eadem qua Cl. Matthæus pleraque sua Opuscula vulgavit.

Nihil est quod de utilitate horum Analectorum fufius agam; quoniam eruditioribus ea jam dudum satis superque innotuit. Superfluum quoque existimo multa de Auctoribus, quibus hæc Analecta constant, differere; quum Clar. Editor de eis in Dedicationibus & Præfationibus suis, quas singulis præmisit, accurate egerit. Multis laudibus Matthæum nostrum hic efferre æque supersedeo. Etenim ipsemet non solum his Analectis, sed & plurimis aliis Opusculis, quibus partim Jus utrumque, partim æta-

PRAEFATIO EDITORIS

tis mediæ, ut & Patriæ nostræ Historiam & Antiquitates egregie exposuit, in lucem editis sui memoriam ab injuria oblivionis satis vindicavit.

Quid igitur hac iterata Editione à me præstitum sit paucis dabo.

Ordinem à Cl. Matthæo in hisce Analectis servatum ubique secutus sum; nisi quod Recitationes Matthæi Patris ad Titulos Codicis quibus tractatur materia Pignorum, quarum partem Matthæus noster in fine sui Tomi Secundi, partem vero reliquam in fine sui Tomi Quarti ediderat, omnes conjunxerim & in calce nostri Tomi Primi simul exhibuerim.

Eadem ratione reliqui Auctores, qui de eisdem rebus, puta Hollandicis, Trajectensibus, Groninganis agunt, ut & Doctorum Virorum Epistolæ, & vetera Testamenta, meliori ordine jungi potuissent; sed abstinui manum; ne forte quibusdam malevolis daretur ansa calumniandi quasi aliquid in hisce Analectis effectum mutatum aut mutilatum.

Gulielmi Hermannii Hollandiæ Gelriæque bellum, quod Tomo Primo occurrit, contuli cum Editione antiqua Amstelodami sine anno typis evulgata, quam Librario commodavit Vir Reverendus Adrianus de Boscheiden in Ecclesia Lugduno-Batava Verbi Divini Præco, qui harum rerum & studiosus & peritus est.

Chronicon Groninganium Viri Illustris Eggerici Beningæ, quod totum nostrum Tomum Quartum occupat, auctius edidi secundum novam Editionem Emdanam à Viro Docto Eilhardo Folkardo Harkenrotio Ecclesiaste Emdano † procuratam; quem

ad-

† Anno 1723.

A D L E C T O R E M.

admodum ibi post Dedicationem Matthæi pluribus verbis monui. Neque est quod Bibliopolæ Emdani hoc ægre ferant; quia legem sibi dixerunt ipsi. Si enim eis licuit uti Editione Matthæi, quid ni & nobis eorum Editione uti liceat. Accedit etiam quod Bibliopolæ isti Emdani & alios libros non paucos, qui in Hollandiâ nostra editi sunt, suis typis exscripserint. Quare ipsorum libros itidem à Librariis nostratibus recudi nullæ leges vetant. Scilicet hoc jure in foro suo utuntur Librarii.

In priorè Analectorum Editione pleræque Matthæi Observationes singulos Auctores subsequabantur; sed eas in majorem legentium commoditatem ipsorum Auctorum contextui subjeci.

Paginas prioris Editionis, quas Matthæus in Observationibus suis citavit, non mutavi; sed eas quæ in Editione nostra earum loco succedere, margini adscripsi.

His Analectis aliquantum Notularum, quibus** duo asterisci præfixi sunt, fervente prelo adpersi: quas boni consulas, te Lector, vehementer rogo.

Porro singulis Tomis adjeci Indices copiosos, & nisi fallor accuratos. In eis conficiendis observavi † ordinem temporum, quantum per seriem literarum licuit; eadem methodo, qua se usum in Indice Hedæ docet Vir omni prædicatione major, Arnoldus Buchelius in illius Indicis Procemio. Habes ergo, erudite Lector, hanc novam Editionem longe minoris quam

† Adi sodes Voces Eduardus, Florentius, Joannes, Ludovicus, Monasterium, Ordo Teutonicus, Ultrajectum, Wilhelmus, & complures alias.

PRAEFATIO EDITORIS.

quam prior constitit, omni, quæ in me & Librario fuit, diligentia cultuque adornatam. Cave autem credas quibusdam Librariis crumenimulgis, qui olim ex venditione exemplarium prioris Editionis insanum quæstum nacti, & Librario nostro hanc iteratam Editionem invidentes calumniose disseminarunt, eam mille mendis inquinatam fore. En egregios, si Diis placet, Iudices, qui re incognita sibi liquere pronuntiarunt. Sed ego & Librarius eos recusamus, quin etiam fortiter contemnimus. Irrepserunt, fateor, errata pauca pro mole Operis, quæ ad calcem cujusque Voluminis notavi. Sic sunt res humanæ. Nihil est in universitate humani generis omnibus numeris absolutum. E rê tua erit, mi Lector, ista prius cognoscere, quam te ad lectionem & usum horum Analectorum accingas. Hæc dicenda habui. Quod superest, vale & fave.

CATA-

CATALOGUS AUCTORUM

qui hoc Tomo Primo continentur.

Hic incipit Tomus Primus Analectorum prioris editionis in 8.

ANTONII PONTI *Consentini Hariadenus Barbarossa, seu belli, quod Carolus V. Imperator cum Hariadeno Barbarossa & Turcis gessit, historia.* Pag. i.

ANTONIUS SCHONHOVIUS *de origine Francorum.* Pag. 37.

Vetus CHRONICON *Belgicum incerti Auctoris.* Pag. 48.

Alterius CHRONICI *fragmentum.* Pag. 61.

Fragmentum CHRONICI *Rhythmici.* Pag. 65.

JOH. de LEMMEGE *Chronicon Groningantum.* Pag. 67.

HENRICÆ ab ERP *Abbatissæ in Vrouwenclooster in suburbanis Trajectensibus Annales vernaculi ab Ann. c10. cccc. xxi. usque ad Ann. c10. 10. xlix. continuati usque ad Ann. c10. 10. lxxxiii.* Pag. 86.

CONCLAVE *Ultrajectinum, seu Vetus Instrumentum, quod ritum continet & modum eligendi olim & imponendi Diæcesi Episcopum, Ann. c10. ccc. xxii.* Pag. 125.

GERARDI NOVIOMAGI *Philippus Burgundus.* Pag. 142.

RATIONARIUM *Aulæ & Imperii Caroli Audacis, Ducis Burgundiæ, Principis Belgii, Comititis Flandriæ, Hollandiæ, Zelandiæ &c.* Pag. 230.

Tom. I.

**

GUI-

GUILIELMI HERMANNI *Goudani Hollandiae Gelriaeque bellum, quod gestum circa Ann. MD. LVII. & deinceps.* Pag. 321.

PETRI SCRIVERII, *quæ variam doctrinam continent, Epistolæ xv.* Pag. 355.

Hic incipit Tomus Secundus Analectorum prioris editionis in 8.

ANNALES *rerum in Hollandia & Diœcesi Ultrajectina gestarum Ann. MD. CCCC. LXXXI. & duobus seqq. Auctore incerto, sed accurato, & æquali eorum temporum.* 397.

EX THOMÆ BASINI *Archiepiscopi Cæsariensis historia Gallica EXCERPTUM* *res gestas continens iisdem annis & in iisdem Provinciis.* 581.

JOANNES à LEYDIS *de origine & rebus gestis Dominorum de Brederode.* Pag. 587.

VETERA *aliquot TESTAMENTA* *seculo XIII. XIV. & initio sequentis scripta.* Pag. 741.

ANTONII MATTHÆI *Patris Recitationes seu Prælectiones Solemnēs ad Titulos Codicis quibus tractatur materia Pignorum. Habitæ olim Ultrajecti Ann. MD. LDC. LI.* Pag. 789.

H I C

**HIC INCIPIT
ANTONII MATTHÆI
ANALECTORUM**

TOMUS PRIMUS.

PRIORIS EDITIONIS.

••• 2

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

NOBILISSIMIS, AMPLISSIMIS,

ingenio, judicio, virtutum gloria, meritisque

SPECTATISSIMIS VIRIS

DD. THEODORO SCHREVELIO,
DD. JACOB O VROMANS,
DD. NICOLAO vande VELDE,
DD. JUSTO HOGENHOUCK,

Lugduni urbis, quæ in Batavis, optimæ & vetustis-
simæ CONSULIBUS dignissimis,

*Gloriam nominis immortalem, regimen semper prospe-
rum, decus, valetudinem, ac felicitatem perpetuam.*

NOBILISSIMI, AMPLISSIMI, & CONSULTISSIMI VIRI,

Irabilium patrator operum, cujus superio-
re ævo heroica & excellens toti orbi il-
luxit virtus, Carolus V. Imperator, re-
rum magnitudine, quas domi gessit mi-
litæque, potentissimis etiam, qui un-
quam, non inferior Monarchis, ea enituit felicitate,
ut trophæa, triumphos, clades illatas barbaris,
cæsum ingenti prælio, & captum Regem Francis-
cum, devictam Italiam, Romam surreptam, factam
stipendiariam Africæ oram maritimam, & piratis op-
pressis, fuso fugatoque Hariadeno Barbarossa, redu-
ctum

D E D I C A T I O.

ctum & restitutum in Regnum Muleassem, seminaverit in omnium & ferocissimarum gentium perennem memoriam. Quam ejus immensa & incredibilis magnanimitas! qui inter tot tela hostium, inter strepitus tormentorum, inter flammam & sanguinem, inter gladios micantes, & sagittas animosior, qui ubique terrarum victor, ubique in acie semper præfens, advolans semper cum copiis, ubi eum evocabat Regnorum necessitas, in Germaniam, in Belgium, in Hispaniam, in Galliam, in Africam, in Italiam, nec maris vim, nec tempestatem, nec sudores, nec frigus, nec fulmen, nec pluvias, nec hostium impressiones, nec minas extimuit. Docent tot Annales, tot Commentarii de eo editi. Virtutis tam admirandæ plena historia, plena omnia monumenta. Celebrarunt jam olim, quorum copia non exigua, magna & præclara Scriptorum ingenia, Alfonsus d'Ulloa, Guicciardinus, Sleydanus, Thuanus, Jovius, aliique. Non pauci etiam celebrarunt, quos obscura nox premit, & quorum opera invidit nobis iniquitas temporum. Subiisset idem fatum, qui ignoratus diu jacuit, altis tenebris jam sepultus Antonius Pontus Consentinus, si in manus non venisset Gisberti Lappii à Waveren Advocati Ultrajectini, & doctissimi olim viri. A quo ad Virum nobilissimum Theodoricum Albertum de Ridder van Groenesteijn, Toparcham tot Andelft, tot Rynesteijn &c. transmissus diu adhuc latuit, donec cum insinuassem me in viri ejus amicitiam, & vidi, & legi, & indignum arbitratum, ut qui tot præliis superstes, tot casus, tot pericula elucta-

D E D I C A T I O

ductatus feliciter, infelix adhuc rem haberet cum
 blattis & tineis, & quem Mauri confoderant, eum,
 postquam jam diu obiit, adhuc scombri confoderent,
 ubi vidi, & legi, mox ut prælo pararem, facturus pu-
 blici eum juris; mea manu descripsi, nec oleum, nec
 operam perdidisse arbitratus, quod *alibi* maxime &
 siquis alius fide dignus, ut qui bello, quod Cæsar cum
 Turcis, cum Afris, cum Hariadeno Barbarossa gessit,
 miles interfuit, *aurum* & spectator eorum, quæ gesta
 tum. Descripsit bellum id etiam Jovius, & descripsit
 accurate *lib. 34. hist.* Sed Jovii apud multos sublesta
 jam olim fides. Venalem vocat Josephus Scaliger Vir
 ingentis judicii, & summum decus literarum *i. epist. 1.*
pr. Paulus Jovius, inquit, me puero in aula Henri-
ci II. obscurissimo cuique claritatem generis mercede pol-
licebatur, maledicentia ulturus, qui ejus nundinationi
adversaretur, quod quidem expertus est Annas Momor-
rantius Comes stabuli Franciæ, traductus à venali hi-
storico non aliam ob rem, quam quod nescio quid impu-
denter petens repulsam tulisset. Sed Jovius ultus est
privatum odium. Nec aliter de eo sensit, qui ut mu-
 nerum captatorem & facilem corrumpi donis traduxit
 Osius *lib. 6. hist.* Verum ut ut se habeat, quod vulgo
 de eo ajunt, mereri fidem tamen puto, cum in aliis
 plerisque, tum in iis præcipue, quæ bello Tunetano ab
 eo gesta traduntur, & propterea quod scripsit hæc ex
 ore ipsius Cæsaris, ut ait *lib. 34. hist.* *Audiui ego post-*
ea, inquit, à Cæsare, quum apud Neapolim mihi
scri-

D E D I C A T I O.

scripturo totius partæ victoriæ seriem enarraret, se balistariorum equitum alam &c. & quod ab iis, quæ habet Pontus, quod quam maxime hic considerandum, nihil tradat alienum. Dissensum tantum obiter notavi in eo, quod cum neget Pontus Muleassem, cum accederet ad Cæsarem, Cæsaris dextram osculatum, Jovius contra id affirmet, & quod quem Jovius vocat Muleassem, Pontus vocet Halabasan. Sed id tanti non puto, cum nec eadem apud hos ac apud illos ejusdem nominis pronuntiatio semper sit. Joannes Belgis est Jan, Germanis Hans, Italis Giovanni. Jacobus Anglis est James, Italis est Jacomo, Jaep rusticis apud nos. Qui Assuerus in sacris literis Artaxerxes est Græcis, aut ut volunt Darius. Nam nondum de eo adhuc convenit. Aloysius nonnullis est, qui alius Ludovicus. Sic Regem Galliarum Ludovicum XII. Aloysium semper vocat Antonius Maria Gratianus lib. de casib. viror. illustr. ubi agit de Roderico & Cæsare Borgiis, ut & alibi passim. Nec mirum quod sic vocet. Louys dicitur vulgo, qui Latinis Ludovicus. A Louys Aloysius. Ita & jam Arragon, quod Latinis est Tarracon. Multa alioquin habet Pontus, quæ apud Jovium non occurrunt, ut vicissim habet Jovius, quæ frustra quæras apud Pontum, ut si fiat collatio non difficulter quis statim colligat. Bellum autem, de quo sermo, gestum Ann. 1532. Sleydanus de eo paucis lib. 9. hist. Caesar, inquit, Aprili mense Barchinone solvit, & in Africam cum exercitu profectus, cum Tunetem

D E D I C A T I O.

netem Urbem & Arcem Guletam cepisset, Regem ejus loci Muleassem, Machometanæ religionis, quem Turcicus legatus Barbarossa finibus ejecerat, restituit, sibi-que vectigalem facit, arce communita valido præsidio, post in Siciliam navigat. Ad hoc bellum Paulus Pontifex ei misit auxilio triremes aliquot instructas, Virginio Ursino ductore, simul ut ordini ecclesiastico per Hispaniam imperaret decumas, permisit. Barbarossa nostrorum licentia errore dilapsus Hipponam, inde Argieram confugit, classemque reparavit, ac Byzantium discessit. Et id de Ponto sufficiat.

SCHOONHOVII Dissertatio de origine Francorum diu jam olim latuit. Exemplum habuit Vulcanius; ut fatetur in præfatione ad tractatum de lingua Getica, quem adjunxit Jornandi; *Celebris, inquit, fuit ante annos XL. ob insignem, qua præditus erat, omnis antiquitatis, historiarum, linguarumque cognitionem Antonius Schoonhovius, qui nobis Eutropium castigavit, aliaque reliquit præclaræ eruditionis monimenta, latitantia tamen pleraque apud amicos, neque adhuc in vulgus emissa; è quibus etiam apud me extat doctissima de origine Francorum Dissertatio &c.* Sed solus habuit, & habuit ut magni pretii thesaurum, nec cum quoquam communicavit. Cum de Francis meditaretur quid & de ipsorum primordiis avus meus *Pontanus*, summo studio id egit, & quantum potuit omni ope à Vulcanio contendit, ut exempli ejus haberet copiam. Verum frustra & nequicquam. Nec per se, nec per alium,

Tom. I.

&

D E D I C A T I O.

** Vide
pag. 397.
Tom. 2.
Nostræ
Edit.

& ne per Petr. Scriverium quidem, quamvis is singularis Vulcanii tum amicus, impetravit ab eo quicquam, ut ex literis eorum patet. ** Pontani ad Scriverium Ann. 1606. *Nam & novam de Francorum Regibus Dissertatiunculam aliaque obiter adjicio, quibus baud dubie commodare etiam posset illa Schoonhovii, ni fallor, de Francorum origine Dissertatio, quam asservari apud se manu descriptam commonet ad Jernandem humanissimus clarissimusque vester Vulcanius. Quæ nec absone etiam adjici connectique nostris possit, nisi aliud illi consilium. Tu quid fieri possit per occasionem expiscaberis &c.*

** Vide
p. 397.
d. Tom.
2.

Scriverii ad Pontanum ** Ann. ejusd. *Dissertationem eruditissimi Schonhovii de origine Francorum impetrare ab Euclione tenacissimo minime potui. Hesternæ adhuc die observato mollissimo fandi tempore perquam delenifice ipsum ea de re compellabam, totamque Suadam, aliis namque machinis in hoc negotio opus non erat, admovebam. Sed frustra. Dicebat se velle cum Amplissimo Thuano aut cum Clarissimo Pitheo per occasionem communicare. Addebat etiam ea usum esse Junium nostrum, in cujus Batavia pene eadem de Francis cap. 1x. Illo igitur Catone contentus age quod agis. Et hæcenus quidem ille. Sed ut reliqua habent omnia sic habent plerumque etiam sua fata libelli. Ego nactus aliunde, ἀγασθῆναι quidem τούτῳ, publico non amplius invidendam existimavi.*

CHRONICON, quod subjunxi ex schedis Petri Scriverii suppeditavit vir gravissimus, & doctissimis comment-

D E D I C A T I O.

mentariis, quæ ad rem nauticam attinent, multum de bonis artibus, & præclarissime meritis, Nicolaus Witsen, Amstelodamensium quartum jam olim Consul, & in Ordinum Hollandiæ, qui dicuntur delegati, ob singularem industriam, Confessum iterum jam cooptatus. Non indignum existimavi, quod quia de rebus Belgicis paucis multa complectitur, & quia hætenus nondum visum, data hac occasione, quamvis breve & exiguum, tandem lucem aspiceret. Videtur Auctor Brabantus, Brèda forsàn oriundus, ex iis, quæ non pauca habet de Dominis de Brèda.

Ex iisdem etiam schedis Fragmenta sunt, quæ sequuntur, non ob molem commendanda, sed ob quædam, quæ continent, quæ sic alibi non occurrunt. Ob quæ edi præstitit, quam abjici.

JOHANNEM de LEMMEGE ex Archivo Groningano suppeditavit Vir Amplissimus, qui Groningæ Ordinibus & Omlandiæ summa fuit cum laude, dum viveret, à Secretis, *Jacobus Robers*, & doctus, & insignis harum literarum & studiorum meorum fautor, & cui deinceps & multa alia, modo vitam Deus proroget, debebit posteritas. Auctor est satis vetus, ut qui seculo xv. & initio sequentis, cum nondum esset Dithmarsia juris Danici adhuc, vixit, ut diserte id ait ipse statim princ. *Als namentlyck by myn tyden, als men screef nab Christi geboorte 1113. ccccc. was de Coninck van Denemarcken Coninck Hans in Dithmarsen mit veele Heeren, en mit groote macht van volke &c. Daer de*
*** 2
Coninc

D E D I C A T I O.

*Coninc liet syn banier in den velde , ende quam selver mit nauwer noot wech. So is Ditmarschen tot deser tyt noch vry ende onbebeert gebleven. Subacti demum Dithmarsii, postquam cæsi tribus præliis, à Frederico Danorum Rege, Ann. 1555. Cæterum quod jam prodit, non tam ipsum Joannis opus, quam quoddam operis est argumentum. Opus ipsum, ad quod lectorem interdum relegat, in libros aliquot divisum, nam & secundi meminit & tertii, an alicubi adhuc extet, etsi in inquirendo diligentia non defuit, hætenus non intellexi. Actum in eo etiam de factionibus Gelricis, de quibus nihil in hac epitome, Ita enim pr. In den eersten in den lande van Gelre sint opgerefen twee partyen tegen malkanderen in den tyden van Hertoch Reynolt van Gelre, als Bronchorst en Hekeren, dat voort gekomen is in Westvrieslant, ende voort in den lande gelegen by Groningen, als men vint na gescreven in dese Cronica daer men dat uit nemen can. Revera autem quod epitome, & quod operis tantum argumentum, faciunt verba etiam, quæ infra ** p. 126. In den eersten beleide Bisscop Frederick van Blankenbeim Groningen drie weken lanck mit alle den Stichte van Utrecht &c. & mox: van den belegghe des Biscops voorsz, als men vindet in dese Cronica voorsz. Atqui nihil quidem de eo extat hic. Quod civis fuit Groninganus, diserte etiam testatur ** p. 107. Ende dese Cronica is vergadert uit vele boecken, om onderwysinge van vele goede luiden, ende van my JOHAN VAN LEMMEGE, Borger in Groningen. Add. ** p. 116.*

** Nobis
p. 83.

** Nobis
p. 70.

** Nobis
p. 76.

ANNA-

D E D I C A T I O.

ANNALES Dominarum seu monialium *van Vrouwen-clooster* in suburbanis Trajectensibus reliquit virgo nobilis Henrica van Erp, cœnobii Abbatisa, quæ & fratris sui meminit Joannis van Erp ad Ann. 1539. Die-
rum satur & grandæva, & diu munere suo fun-
cta obiit Ann. ** 1528. Facta autem jam Abbatisa
Ann. 1503. ut infra ad dict. Ann. 1548. Non pauca
habet non contemnenda, non domestica tantum
quædam, aut quæ statum monasterii concernunt, tan-
tum tractans, verum alia etiam multa, quæ alibi quæ-
ras frustra. Multa habet de bello, quod Cæsar intulit
Ultrajecto, implorantis ipsius opem, ingenti oblato
pretio, universa scilicet Diœcesi, Henrici Bavari Epif-
copi, à quo ob vexationes & injuriam defecerat urbs,
socius. Multa item de bello, quod cum Gelris dein-
gessit, defuncto Carolo Gelrorum Duce; qui præteri-
to Cæsare Cliviæ Duci Guilielmo contra pacta inter
eum & Cæsarem olim inita provinciam universam te-
stamento transcripserat. Etiam retulit accurate utrum-
que olim Cæsaris in Ultrajectum introitum, & qui tum
ejus comitatus, qui vestitus, quæ pompa, primum
Ann. 1540. alterum Ann. 1545. Ex veteri membrana
nactus non indignum existimavi, nam aliud nullum est
exemplum, quod hic lucem aspiceret.

Vetus addidi Instrumentum, quod ex Archivis est
Ecclesiæ S. Petri Trajectensis ritum continens & mo-
dum eligendi olim & imponendi Diœcesi Episco-
pum. Dignum luce id arbitratus, quod non sit
aliud ejus generis Ultrajecti vetustius. Anni est

** Leg.
1548.
Vide in-
fra
p. 121.

D E D I C A T I O.

cis. ccc. xxii. quo electus à Capitulis Jacobus ab Outshoorn.

Quod ad vitam Philippi Episcopi Trajectensis prodit olim Argentorati Ann. 1529. cum hac inscriptione ; *Vita Clarissimi olim Principis Philippi à Burgundia , Boni Philippi Burgundionum Ducis filii , in qua non paucis locis Christiani Principis exempla proponuntur , & origo belli inter Episcopum Ultrajectinum & Carolum Gelbriorum Principem inseritur. Edità sub auspicio Illustriss. ac Clementiss. Dn. Margaritæ , Archiducis Austriæ , Ducis Burgundiæ , Brabantie &c. Argentorati apud Christianum Egenolphum mense Martia Ann. cis. id. xxxix. Ab eo autem tempore cum ** recusa deinceps nunquam , nec exemplum jam ullum extet , non abs re facturum me existimavi , si notis illustratam & publicis aliquot Instrumentis , quæ ad eam rem necessaria , historiæ ejus temporis non modicam affundunt lucem , prælo rursus subicerem. Dandum aliquid etiam censui conservandæ memoriæ doctissimi olim Viri , Gerardi Noviomagi , de quo plura habet Vossius de *hisor. Latin.* GERARDUS , inquit , NOVIOMAGUS , Gerardi Geldenhaurii filius , Cæsari Carolo V. à Sacris erat. Batavorum historiâ consarcinavit , quam edidit quidem demum ann. cis. id. xx. sed in præfatione ad Nicolaum Buscoducensem refert eam se composuisse aliquot annis ante , idque adju-*

** Fallitur Matthæus. Marquardus enim Freherus hanc Philippi à Burgundiâ vitam postea edidit Hanoviz 16xi. inter Germanicarum Rerum Scriptores Tom. 3. pag. 184. & seqq.

D E D I C A T I O.

adjutore Conrado Fecerio Lucemburgensi, qui Carolo V. à Secretis fuit. Item præfat, in rerum Germanicarum Scriptores, quæ exarata est anno c13. 13. xli. ait ea se de Batavis congeffisse ante annos xxx. Et diu his meditandis fuisse intentum indicio sunt literæ Petri Montani de Urbis Noviomagi antiquitate exaratæ anno c13. 13. 14. ad Gerardum hunc Noviomagum. In historia ejus Batavica etiam habes epistolam de Civitatibus infra Coloniam Agrippinam. Scriptæ illæ sunt ad Thomam Zegerum Mathematices Professore in Academia Marpurgensi apud Hefios. Alia quoque ad Bataviam pertinentia ab eodem Auctore supersunt: quæ reperiæ in Batavia illustrata, sive variis illis de Batavia Scriptoribus à V. Cl. Petro Scriverio editis. Ubi & epistola est hujus Gerardi Noviomagi de Zelandiæ situ: item catalogus, & historia Episcoporum Trajectensium ab eadem manu. Sed, quam non tam scripserit, quam à lingua vernacula Latinam fecerit. Idem ex Joannis Marii Belgæ libr. 11. illustrationum Gallicarum, & Trojanarum, Latine ea transtulit, quæ ille de miranda Regum Germaniæ antiquitate prodiderat. Scribit idem in præfatione opusculorum illustratæ Germaniæ Marpurgi editorum, ut in familia Philippi à Burgundia multis annis vixerit. Addit hinc de eodem: Voluit ille per me notari, siquid in sua ditione, aut in finitimis regionibus memoratu dignum actum esset: sed ea conditione, ut singulis mensibus, quæ annotaram, ipsi & à consiliis prælegerem, quod cum facerem, admonebant, siquid perperam, siquid parum consi-

D E D I C A T I O.

considerate scriptum audissent, id mutarem. *Philippus ille à Burgundia, quem dixi, filius fuit Philippi Boni, frater Caroli Audacis, ac Davidi fratri in Episcopatu Ultrajectino successit, atque anno obiit* 15. 15. xxiv. *Hujus Episcopi vitam fide optima idem Noviomagus consignavit: eam vero dicavit Margaritæ Austriacæ, Belgicæ Gubernatrici, cujus Philippus ille erat avunculus magnus &c.* Et hætenus quidem Vossius. Addidi notas, & aliquot inter cetera etiam publica Instrumenta, ut & Gerardi Geldenhaurii excerpta quæ putavi momentum aliquod allatura. Caute autem accipiendum, quod ait Vossius, Philippum Davidi fratri successisse. Non successit immediate, sed Friderico Badensi, qui Davidi successit.

RATIONARIUM, quod vulgavi, Olivarii de la Marche, Caroli Audacis Ducis Burgundiæ Præfetti olim Aulæ, Belgicæ hætenus nondum visum, cum ejusdem Olivarii aliis aliquot Commentariis, Lovanii Gallice prodiit anno hujus seculi xlv. titulum habens hujusmodi: *S'ensuit l'Estat de la Maison du Charles de Bourgogne, dict le Hardy.* Versio, qua usus sum, titulum habebat nullum. Quem jam habet præfixi ipse. Simpliciter tantum incipiebat sic: *In desen boec staet gescreven, boe dat de Hertoge van Bourgognen hem behoort te reglene int onderhouden van synen staet &c.* Contra Gallicæ editionis, ut per literas significavit, qui ejusdem possessor est, vir Amplissimus & Amicissimus Daniel de Milan, Senator & Judex Ultrajectinus insignis, & titulus & initium est: *S'ensuit l'Estat de la*
Mai-

D E D I C A T I O.

*Maison du Duc Charles de Bourgogne, dict le Hardy
composé par le mesme Auteur l'an 1474.*

*Premierement de la Chapelle,
Du Conseil, & de la justice,
De la guerre,
Des finances,
L'Estat de la Maison,
Du premier Estat,
Du second Estat,
Du tiers Estat,
Du quatriesme Estat.*

Quod ad versionem, & vetus est, & vetus ejusdem Auctor, æqualis forsan Olivario, ut ex phrasi, ex scriptura, ex modo pingendi literas odorari me arbitratus sum. Suppeditavit vir Amplissimus & humanissimus Jacobus Robers, Ordinibus olim Groningæ & Omlandix à Secretis, quem Reipublicæ & bonis literis morte admodum immatura præreptum superiori anno lugent mecum omnes, quibus cordi & in pretio est & virtus & eruditio. Exemplum, ut puto, unicum, quod ex libris olim fuit Joachimi Altingii, Consulis Groningani, & doctissimi olim viri, cujus manu adscriptum hoc: *Fust Mestre d'Hostel, & mourat l'an xve & ung. en terre à Bruxell dedans l'Eglise de Couwenbergh de coste du cœur, dedans une chapelle sous une tombe de marbre noer tant a supsert la Marche.* Monumentum insigne est, ex quo vires, opes, potentiam splendorem, & magnificentiam Caroli Audacis, & quis status Imperii ejus domi militiæque, quinam annui ipsius

Tom. I. * * * * redi.

D E D I C A T I O.

reditus, quæ expensæ quotannis factæ, publicas, privatasque, & domesticas rationes eas haud difficile cognoscas. Præmissa ceteris operibus à Lovaniensi typographo Everardo de Witte præfatio, quæ hæc est: *l'Emprimeur au Lecteur; Plusieurs m'ont introduit, Amy Lecteur de remettre sous la presse les Memoires de Messire Olivier de la Marche, qui ayant servi ses Princes les Ducs de Bourgogne Philippe le Bon, & Charles le Hardy, les Empereurs Maximilian & Archiduc Philippe le Bel, tant en leurs Courts domestiquement, ** quem diverses Ambassades es Royaumes estrangeres a fidellement décrit les choses avenues de son temps. C'est un œuvre assez recommandé, de foy, qui jadis fut cherhy & rechercher, & ne l'est moins a present le voicy donc, en la mesme pureté de stil, & ** naïveté de parolles, que l'Aucteur nous l'a laisse sans y avoir diminué, ou change, si non que l'adjouste à la fin un Estat particulier de la maison du Judit Duc Charles, composé du mesme Aucteur non imprimé ** oy devant je luy ay fait venir le jour a la gloire de cette maison de Bourgogne, & pour marque ancienne de la grandeur, ensemble pour satisfaire à la curiosité de tout bel esprit. Adieu.*

** Leg.
qu'en.

** Leg.
naïveté.

** Leg.
cy. Pleraque hic
vitiosa.

GUILIELMUS HERMANNUS Cæsaris Maximiliani & Philippi ejus filii Regis Hispaniarum temporibus vixit. Bellum scripsit, quod cum Hollandis gessit Carolus Dux Gelriæ, postquam Philippus Rex iterum, quod fatale ei, in Hispaniam se contulit, Mude inprimis & Wesopi excidium, quod & carmine est complexus. Tempus quidem, ut oportuit, non desit.

D E D I C A T I O.

designat speciatim, sed haud obscure id potest colligi ex verbis quæ occurrunt *cap. 12. de discordia urbium Olandicarum.* *Ambobus jam ad obsidionem arcis iturum duo milia militum, qui in Hispaniam Regem Philippum comitati fuerant, stipendii faciendi gratia sollicitabantur &c.* Refertur Philippi iter ad Ann. 1506. Post discessum ejus mox bellum sequenti anno continuatum. Sic nimirum se habet res: Cum vindicaret Philippus jus avitum in Gelriam, bello Carolum persecutus, magnam ejus partem mox impetu occupavit. Capto etiam Arnheimi quum Carolus animadverteret se imperem tanto Regi, ultro Philippum adiit, & imperatris induciis futurum se ei comitem in Hispaniam simulavit. Mox eludens promissam, post Philippi discessum, Gelriæ oppidis receptis, quæ in Philippi adhuc potestate, dum expediunt Hollandi arma ad expugnandam Poderojam, validam Gelrorum Arcem, Hollandiæ finibus imminentem, ipse terra marique Hollandiam ingressus Muda Vesopoque in potestatem reductis, Amstelodamum tentat, Enchusamque, & quamvis frustra & nequicquam, multum tamen per Hollandiam damni infert terrorisque. Auctor quamvis belli nec initium prodat nec finem, & ne causas quidem vel susceptam id, habet tamen ex iis qui ipsi bello præfuere, & pleraque quidem omnia, quæ alibi quæras frustra. Nec Vossius, nec Desselius, nec Pontanus, nec quisquam alius, Auctoris nostri, quod sciam, meminit. Meminit quidem Pontanus captorum Mudæ Vesopique, dum Hollandi obsident Poderojam,

* * * * 2

quam

D E D I C A T I O.

quam Auctor Arcem vocat *Puerorum*, causa reddita, cur sic vocet. Modum autem, quo capta hæc, fateatur se ignorare, nec apud Chronologos quicquam de eo reperiri. Hæc enim ejus verba *lib. 11. hist. p. 637.* *Quæ dum ibi fiunt, non cessavit Dux Carolus, quæ poterat, Gelriæ oppida à Burgundis occupata suam in potestatem reducere. In quibus cum frustra tentatum esset Hardervicum, quod una cum proximo Elburgo, Hattemoque Burgundi etiamnum tenebant, Mudam, Wesopumque, Goilandie municipia ad Hollandos spectantia vi aut stratagemate cepit. Nec enim diserte Chronologi modum, quo ea capta, sed isto tempore à Gelris capta tantum injiciunt. Verum modum hic habet Auctor, & accurate quicquid actum tum, & quicquid toto eo anno, exponit ac diligenter. Codices mihi duo, ex quibus descripsi hæc. Cum differrent nonnihil, variantes lectiones adjeci ad marginem. Adjeci & meas & Gelri cujusdam notas, sed has in altero tantum reperi, ut in altero tantum Carmen, quod in fine est. Nam alter verbo tantum sic meminit. *Elegiam Wesopicam, quam in calce hujus historiae annectit Guielmus, invenies in codicillo Carminum ad numerum 46.* Alteri item præmissum carmen hoc, quo alter itidem caruit.*

** In editione
Amstelodamensi
antiqua
legitur
ut

*Audax sum, fateor, scriptor, verax tamen idem,
Scribo res nudas, ut decet historicum.
Ite procul chari, salvete, valet, sodales,
Me finite ** & solum fulmina sæva petant.*

De

D. E. D. I. C. C. A. I. T. I. A. O.

De epistolis non dicam, nisi quod ejusmodi, quæ ad
avum meum scriptæ, & quas & Auctor & argumentum
commendat satis superque:

Quicquid autem id tandem est, quod uno fasce hic
collectum est, vobis, viri Nobilissimi, & cum eo
etiam me ipsum ex asse dedico, consecro. Nec aliud
jam succurrit, quo observantiam meam tester, quo
cultum & reverentiam, qua obstrictum me vobis fateor.
Iter olim faciens Artaxerxes Persarum Rex operarium
non repulit utraque sibi manu haustum aquæ perferen-
tem, non minus Regium arbitratus parva accipere &
exigua, quam ultro largiri magna. Vos etiam qui ha-
ctenus & strenue & laudabiliter bonorum omnium cum
applausu & ingenti cum gloria regimini præsidetis, &
quæ & vestra & majorum vestrorum virtus invicta ad
hoc fastigium jam olim extulit, ut ductu Ordinum &
auspiciis Musis undique evocatis, & ingenti cum hono-
re in urbem vestram receptis, toto orbe splendidissimo
literarum & artium, & quo non alius illustrior, præ-
fulgeretis mercatu, exemplo, quæso, Artaxerxis levi-
dense hoc munusculum, Collectanea hæc, quæ offero,
ut quasi quoddam pignus mei erga vos obsequii, acci-
pite serena fronte, & me meaque studia, qui ex iis me
profiteor, qui præcellas vestras dignitates religiose, ut
debent, suspiciunt, favoris vestri aura completi non
dedignemini. Dexter vobis semper adsit Deus Opt.
Max. & affatim benedicat, robur animi det invictum,
& seu sagi seu togæ sit negotium cum æmulis virtute

**** 3

vestra

DEDICATIO.

vestra vos involvat, vos conservet feliciter, spectisq;
de victis fortiter difficultatibus, quæ se offerunt, vi-
tae saturos ac honorum seros tandem in celum evehat.
Ita Deum veneror

*Nobilis. & Ampli. Vestr.
Devotissimus*

ANTON. MATTHÆUS.

IN

IN ANALECTA

Veterum aliquot Scriptorum, hactenus ineditorum,

quos singulari studio & cura in lucem profert
& colligit post alios à se editos,

VIR CLARISSIMUS

D. ANTONIUS MATTHÆUS ANT. FIL.

J. V. D. Ejusdemque Facultatis in Acad. BATAVA Professor, qui jam dudum Erudito Orbi in dubium reliquit, Clariore esset Jurisprudentiæ an Historiæ; præsertim BATAVÆ, & Medii Sæculi Studiis, quod studium jure merito nunc temporis summæ est existimationis.

AUCTORES iterum BATAVOS effodit & ornat
MATTHÆUS, BATAVÆ PALLADIS alta Pharos,
Satque datum est aliis Romanis atque Palæstis,
Evectus dudum sat peregrinus honos.
Annales Batavos, densis Monumenta tenebris
Clausa, Vir hic luci restituisse gaudet.
Ne Batavus patriis, quod turpe, sit hospes in oris,
Majorumque sciat Gesta, Tropæa, vices:
Nec minus infulsis expurgat Scripta chimaeris,
Ne nugas post hac garrula narret anus.
Vivet post cineres Belgis EGMONTIUS ABBAS,
Clausetri Majestas nunc rediviva micat.

De

De RHENSBURGensi quæ nos Memoranda dabamus;
 MATTHÆUS quædam & portio docta fuit.
 Eruit è tenebris quæ non sunt visa Batavis,
 Et tamen in-Batavis scripta sepulta jacent.
 Vitam reddebat, qui tot Scriptoribus, Ejus
 Æternum vivet Fama per ora Virum.
 Cinge caput lauro doctum, sparsisque corollis;
 LEIDA velis tanti Nominis esse memor.

ADRIANUS PARS.

CATVICI in BATAVIS. ad
 Illustris RHENI Ripas.
 clc. lcc. xcvi.

** Hic obiter monendum, pag. 251. hujus Tomi I. legi secundum priorem editionem trunculis in suo ludo Rex pro latrunculis in suo ludo Rex.

Porro in Indice hujus Tomi I. omisi sequentia sub litera A.

Ameyde een Baander-Hofftede. 641.

A N.

ANTONII PONTI CONSENTINI

HARIADENUS BARBAROSSA,

S E U

BELLUM TUNETEUM

*Quod CAROLUS V. Imper. cum Hariadeno
Barbarossa & Turcis olim gessit.*

Rerum bellicarum historiam, quæ nostris temporibus Regum cupiditate in universam Italiam latius sæviere, paucis equidem & pro meis exiguis viribus narrarem, si non eas quidam plane docti viri non uno dicendi genere literis commisissent, aut quod magis apud me valet, si his omnibus ego interfuissem. Audita enim posteris tradere scriptoris minime fidi partes mihi esse videntur. Ea de re quum jam in præsentia ex afflicta tot annos Italia, imo ex omni fere Europa, Regum pacatis aliquantulum animis bella pro Rege Tuneti Halahafan Maumethi filio in Libyam, & in nostram veramque fidem male credulos, undique expediantur (id quod nostri Q. Caroli Cæsaris Augusti & clementia & in universi unicuique auctoritas charitas efficit) quumque his rebus ego quoque miles adfuerim, si hæc omnia & singula, ut potero, quam brevissime scribam, videor michi, & posteris, & his, qui rem fideliter gesserunt, facere non injucundum. Duo tamen hæc ante prælibentur, non quod historiæ inserviunt, sed ut animi nostrorum militum alacres nunc his auditis ad arma fiant alacriores. Quorum illud unum in primis subvenit, & ut vulgatissimum ita quoque antiquissimum vatis illius, quæ prophetia dicitur, verbum divinum, quod quidem tale circumfertur, Carolum Philippi filium ex natione Lillii;

Tom. I.

A

ut

2 :ANTONII PONTI CONSENTINI

ut ejus verba præstringam, post Gallos Hispanosque domitos Romam quoque & Florentiam, congregato magno exercitu, Regem Græcorum vocari, indeque post victos Turcas, Chaldæos, Palæstinosque, sanctam Hierusalem recuperaturum, atque inibi à Dei nuncio coronatum. in summi Principis sinu vitam expiraturum, facietque prius edictum, ut qui sanctæ Crucis signum non adoraverit morte puniatur. Alterum autem, quod recens, quod novum, quod mirabile, quod quidem ego etiam minime adscriberem, si non & mille testes de hoc ipso testari nunc possint, aut, quod majus, si adhuc istud ipsum non cerneretur in (1) Consentinis, in viro, cui nomen est Cribarii, in domo cujusdam & probi & bene divitis viri, quo tempore (2) Odet de Foys Aquitanix Dux obsidione Neapolim premebat, iisdemque post in Cæsaris fidem receptis, furentibus passim direptionibus, quidam, ut sic dicam, spiritus vel dæmonium apparuit in specie pulchri cucullatique pueri. In singulis certe hominem præ se ferens, præterquam in cruribus, cui seniosa aliquantulum sentichantur. Tangebatur enim, ut nos, ridebat, osculabatur, citharam pulsabat, choream pedibus alio personante plaudebat, Deum ipsum prædicabat, Domino domus serviebat, ministrabat, pocillabatur. Qui tamen post alia multa, & quidem memoratu digna, quæ pluribus in diebus & fecit & dixit, sed quæ narrandi nunc non est locus, quum interrogaretur, quisnam esset, ait, ut verbis ejus utar. *Sum ab hinc jam trecentessimum annum loci hujus fatum, Dei Angelus, & ut vos dicitis, monachellus, nutu ejus, qui omnia regit, hominibus apparens.* Denique inter cetera quum rogaretur, *Quis bellorum exitus esset futurus*, respondit, *hæc omnia in mente Dei esse, nec omnia se scire.* Illud tamen affirmabat, ad quartum Kalendas Septembris Gallorum exercitum aut dissolvi, aut eorum Ducem moriturum, ita ut cum Imperatore omnino futura esset victoria. Quod omne, ut ait, tempore ipso successit. Verum quum ab aliquibus, quorum magni referebat, magis urgeretur interrogantibus, *Quo pacto istud?* quando Veneti, summus Pontifex omnisque fere Italia cum Gallo

in

(1) Consentia est opidum in Bruttis. Liv. lib. 23. cap. 30. Jov. lib. 4. bist.

(2) Odetum Foxium Lautrecum intelligit, Mediolani Proregem, & supremum Gallicis copiis in Italia Præfectum, à quo obsessa Neapolis Ann. 1528. Verum parum feliciter, ipso etiam ex mœrore, cum non succederet obsidio, ei tandem immortuo. Guicciard. lib. 19. bist. Thuan. lib. 1. bist.

in Cæsarem conspiraverint. Quibus respondit : *Imperator cum uno tantum homine vincet. Deus namque cum diligit. Est enim vir bonus.* At illi : *Quomodo vir bonus ? quum ubique, qui sunt ab eo, populentur, furentur, jugulent, omnia perturbent ?* Quibus ille : *Hæc Imperator nec scit, nec vult.* Sed de hoc spiritu hætenus. Satis enim & his & aliis aperte docemur victoriam militibus nostris esse in manibus, quando Deus pugnet pro Cæsare. Paucis itaque, temporis inopia urgente, rem ipsam pro viribus absolvam, ita tamen ut brevitatis non pariat obscuritatem, neque prolixitas fastidium. Et primum ab hujus rei præcipuo auctore faciam principium.

(1) Heredin Æneobardus, quem nostri vulgo Barbarussam nominant, Tunetorum factus Rex, Mityleneus fuit, habuitque fratrem natu majorem Horuch cognominem. Ambo cujusdam, qui vero Deo abrenuntiaverat, liberi. Major ergo, quum ingenio & animo valeret, unius triremis Curcot Nonyne fratris magni Turcarum Regis Selim factus est Dux; verum Curcot mortuo, Selim quod triremes omnes congregare vellet, Horuch Barbarossa metu exauthoramenti aut amittendæ triremis fugit in montes, ut nunc ajunt, (2) Barchæ, ubi navim unam rostratam Syracusanam ac biremem mercibus oneratas cepit. Inde (3) Tunetum

(1) Hariadenum vocat Iovius, lib. 33. bist. Atque ita etiam ipse, ut ait, voluit appellari, lib. 22. bist. Jam enim fraterni imperii compos, ait, Hariadenus vocari volebat, ad differentiam Horucci fratris, qui primo idem ab ænea barba cognomentum tulisset.

(2) De Barchæ deserto ait Leo Africanus, quod id mari vicinum, & quod navigio frumenta, & quæ alendo sunt homini, ex Sicilia eo advehantur, lib. 6. descript. Afr.

(3) Tunetum urbs vetustissima situque & opere ab omni ævo munita. Meminit Livius lib. 30. bist. cap. 9. Scipio &c. jam in Carthaginem intentus occupat reliquum fuga custodum Tuneta: abest ab Carthagine quindecim millia ferme passuum; locus quum operibus, tum suapte natura tutus, & qui & ab Carthagine conspici, & præbere ipse prospectum quum ad urbem, tum ad circumfusum mare urbi posset. Etiam Polybius, quem Livius secutus hic, lib. 14. bist. Publius vero Tunetem ducit, eumque locum reliquum fuga custodum occupat i δὲ τὴν ἀρχὴν μὴ τῆς Καρχηδονίης ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν τοῦ Ἰσθμοῦ, &c. Tunes Carthagine abest stadia ferme cxx. locus cum operibus tum suapte natura munitus, quique ex omni ferme parte Carthaginis potest conspici. De loci opportunitate idem lib. 1. bist. γὰρ μὲν δὲ τῆς προαγορευομένης πόλεως τὴν τοῦ ἰσχυρῶν &c. Deinde oppido cui Tuneti nomen positus, intra urbem castra ponit, illeceus opportunitate loci ad ea quæ moliebatur, & eo amplius, quia erat ejus situs Carthagini & vicina provincia infestus. Quod ad loci distantiam, decem miliaria abesse eam à Carthagine ait Mo-

4 ANTONII PONTI CONSENTINI

netum venit, & collectis quibusdam biremibus una cum minore germano regnum, quod (1) Baxin nunc dicunt, Ferdinando Catholico subditum aggressus est. Quod quidem expugnare haudquaquam tum potuit, verum ibi dextrum sibi brachium tunc obtruncatum est. Anno vero sequenti idem regnum sed majore nixu invadit. Illud hic silentio non videtur involvendum, quod is, ut militibus suis animos firmaret, fugiendique facultatem omnibus eriperet, intelligerentque hi pro sua eorum salute pugnare, biremes omnes, quotquot habebat, combussit; verum tamen non eo prorsus ad regni expugnationem pervenit. Qua de causa ambo coacti sunt terra iter facere, Algeriosque populos, qui eidem Ferdinando regi tributarii erant, aggrediuntur, expugnantque, ubi cum imperio Heredin minor Barbarussa confedit. Deinde (2) Tenensium regnum, quod Mauritenes dicunt, ceperunt, ibique cum potestate quidam Sander Rays, quod est Alexander dux, relictus est, cognatus vel sororius eorundem. Quo quidem successu hic non contentus major frater Trimesensium regnum cepit, eorumque regem se creavit. Verum paulo post is ab Hugone Moncada aliisque duobus a Rege Catholico missis debellatus demum occubuit. Barbarussa autem hic Heredin minor natu, de quo nunc agitur, ut reliqua ejus facta præteream, quum magnus pirata evassisset, & nomen ejus late ingereret fama, à magno Turcarum Rege generalis suus navarchus est creatus.

Interea Halahasan Tuneteorum legitimus Rex, septingentos enim annos sui majores hic regnaverant, forma potius quam animis præditus, quum jam tyrannum in subditos nimis acrem se gereret, odium non mediocre in cunctos sui regni commovit. Etenim eis non modò fortunas eripiebat, verum etiam, & hoc cum honoris præfatione, in omnes eorum liberos passim fere atque uno

Muleas-
sem vo-
cat Io-
vius d.
loc.

nachus Paduanus ad Ann. 1228. *Civitas autem Tunicium, inquit, juxta unam paludem de ruinis famosissimæ Carthaginis circiter decem miliaria longe à Carthagine, quæ mari adjacet, est constructa. Duodecim à mari, ut vult Leo Africanus describit. Afr. lib. 5.*

(1) Bugeam Iovius vocat d. loc. nec brachium ait obtruncatum, sed dextram tormenti ictu abreptam.

(2) Haud dubie id Circellum, de quo Iovius d. loc. *Nec multo post finitimum quoque Regulum Circello imperantem vi dolisque aggressus expulit. Distat Circellum, antiquis Circenna colonia vocatum, ab Algeria &c. Pro Tenensium autem forsitan legendum Telenfinum, quæ Regia olim civitas, & quam describit accurate admodum Leo Africanus lib. 4. bist. de qua & rursus nonnulla in Tuneti descriptione lib. 5. bist.*

HARIADENUS BARBAROSSA.

5

uno ordine nefandæ Veneris scelere abutebatur, & id quidem vi. Quare Tunetei ter ab eo ante desciverant. Quam rem Barbarussa sentiens postquam sexaginta triremibus atque triginta biremibus omnem Italiæ oram Scyllamque legit, metum non contemnendum ac trepidationem cunctis populis incussit, & talem, ut mediterraneæ etiam urbes fuga sibi consulerent, Sanctum Lucidum, quod oppidum est littorale in Bruttio, depopulatus est, diripuit, solo æquavit, & incendit, idemque quos non interemit secum advexit, partimque huc & illuc dispersit. Idem & plerisque aliis Italiæ urbibus, & cum primis Citrario, Terracinæ, Fundisque conatus est facere, si successisset, aut si majora mente non molitus esset. Siquidem quum jam, ut dictum est, odium in Regem Tuneteum & is non injuria animadverteret, regis fratrem (1) Roscid, qui minor est natu, secum ex Thracia advehere simulavit, eumque de mandato magni Turcarum Regis in regnum tyranno expulso se velle restituere. Fugerat enim is metu fratris; nam alios triginta, timens ne in regnum pervenirent, & occæcavit & interemit. Tunetei vero aut nimium creduli, aut hujus generis prætextu malitiam eorum occultantes Halahasan auctore Barbarussa regno exegerunt. Sicque Barbarussa, aut ita Dis volentibus, fortunaque jocante, aut ut hominum Christianorum animi è veterno excitarentur, citra sanguinem populisque plaudentibus factus est Tuneti Rex. Et hic vos, qui regnatis, nec quid sit Rex consideratis, qui timeri potius à subditis quam amari studetis, animadvertite piratam uno momento fieri Regem, Regem vero prodi, fieri mendicum, pendereque omnino fortunas suas à fortunis voluntateque aliorum. Halahasan itaque expulsus, quum nec sibi fortunisque suis satis confideret, neque quicquam subsidii à finitimis speraret, salutem opesque suas omnes Caroli Cæsaris fidei clementiæque commendavit. Quæ res hominem non est frustrata. Etenim is natura benignus humanusque cum ut Christianorum calamitatibus, quas a pyratibus continue accipiunt, tum ut regio decori laboranti opitularetur, Regem fugientem in suo amplissimo sinu benigne nimium ac liberaliter recepit, tutarique eum & mari & terra pollicitus est. Quam rem Barbarussa quum sentiret timeretque, quod jam sibi postea evenit, arcem quam nostri Gullettam, Mauri Halchelguad, quod est guttur fluminis, appellant,

Accuratius hæc Iovius d. loc.

in

(1) Roscetem vocat Iovius, quem Algerio advexerat secum Constantino-
polim in spem regni Hariadenus d. loc.

6 ANTONII PONTI CONSENTINI.

Nume-
rum Io-
vius non
expressit.

in intimo veteris Byrsæ, sic eam nunc dicunt, vel Carthaginis sinu, in Mersa Bohera, id est, in portu stagni vel maris parvi, tantis munitionibus, aggeribusque & fossis munivit, vallavitque, ut facile, qui rem non sciret, Cyclopum facta esse crederet. Erant enim in ea, quod alibi forte in tam parvo loco non cernitur, supra quingenta tum parva tum magna ænea tormenta, inter quæ pleraque sunt, quæ paucis emissionibus, Olympum ipsum possent demoliri. In quorum quidem foraminum altitudine facile homo posset sedere. Quid de triginta triremibus navibusque quibusdam hinc inde in utroque sinu fundatis dicam? Quæ quidem ita dispositæ erant, ut immisos in se ictus sine læsione reciperent. Sed sint hæc magna, illud præcipue est pensitandum. Etenim hanc, qui vere muri sunt, juratorum corda militum ad sex millia defendebant. Quorum major numerus erat Turcarum: reliqui aut Siculi, aut Cyrei, Sardique, aut Hispani, qui Deo nostro abrenunciaverant. Quæ singula qui pugnarunt probe testantur.

Situs autem hujus arcis, qui rem non viderunt, eamque cognoscere cupiunt, hujus generis est. (1) Ex intimo magnoque sinu, qui terræ, quæ veteri Carthagini subjacet, prælabitur, canalis marinus muro utrimque inclusus, bene tamen latus & profundus, ut in quo una triremis late supernaret, in sinum alterum parvum ad centum & quinquaginta passus in occasum extenditur. Qui parvus sinus, seu vadi ostium, à Tuneto duodecim passuum millia distat. Canalis vero ponte ligneo transitur. In quem & à Borea & ab Austro duplex terra longe plana & arenosa in angulos pene rectos concurrat alveo intercurrente. Arx autem quadrata in angulo, qui è canali & litore Carthaginis decurrit, posita est. Hæc autem omnia propugnacula etsi auspicio Barbarusæ erecta sunt; tamen consilio Sander Rays, & ut nostri ajunt, Indeæ viri quidem singularis, ut mores ejus probatos æquitatemque in Christianos omittam, in utraque militia maritima & terrestri, ita disposita munitaque sunt, ut impetum cujusvis exercitus aut frangere, aut saltem retardare sine magno negotio possint, Præerat hic etiam (2) Abdi Rays, quem nostri à factis vul-

go

(1) Iovius lib. 34. hist. Is Guletæ situs est, ut lateralis turris cum adjecta munitione bis faucibus imminet, per quas Carthaginensis sinus mare ad australe litus allidens sensim in stagnum sese insinuat, quo parvis navigiis ad urbem Tunetum aditus patet.

(2) Haidinus Cilix. Iov. d. loc. Idem lib. 27. eundem ait Smyrnam. Haidinus,

go appellant Cacciadiavolo. Neque hic quoque munitio-
num cujusdam magni magistri Galli defuit studium ac desi-
gnatio. Misit præterea Barbarossa, ut ubique bene munitus
esset, Tobor Rays cum decem triremibus in Algerios, Sala
Rays cum quindecim in urbem, quæ nunc (1) Bona dicitur,
Hachxheredin in Tagulam, quæ urbs distat a Tripoli duode-
cim millibus passuum. Cui quidem propter conjunctionem Re-
gis Tuneti cum Christianis cuncti illius regionis finitimi liben-
ter paruerunt.

Igitur Carolus Romanorum Imperator rerum istarum minime
ignarus, divinoque consilio monitus, non tamen regnorum cupi-
ditate ampliandique sui nominis apud mortales, sicut ceteri fe-
cere, at ubique gentium duntaxat fidei Christianæ sensim vin-
dicandæ pacandique terrarum orbis, classem comparavit, qualis
& per se nec visa nec audita unquam, tanta mehercule populo-
rum omnium alacritate celeritateque, ut pene ante parata sit
quam imperata, fueruntque naves supra quadringentas. Etiam
pleræque rostratæ & onerariæ. Omitto parva oblongaque navi-
giola. In quibus circa centum magnæ triremes, & una quadrire-
mis robore æneisque tormentis munitissimæ fuerunt. Præfecti-
que huic ex viris peritissimis Duces duo, Romanis illis si non su-
periores, certe nequaquam inferiores, Alfonsus Davalus Vasti
Marchio & Andreas Doria Melfiæ Princeps, ea lege, ut alter
terrestri, alter mariitimo præesset exercitui. Ambo quidem robo-
re, animis, consiliis præstantes. Alter sanguine fervidus, sed ad
arma paratior. Alter maturus ætate, sed cautior. Davalus autem
qualis quum Cæsar in Gallias populo plaudente duxit exercitum.
Doria vero qualis quum magnus Pompejus totum mare à piratis
obsessum S. P. Q. R. quadraginta diebus pacatum reddidit. Illi
terre, huic maria subjiuntur. Unus in Pannonia, alter in Pelo-
ponneso Regem Turcarum posse dare terga nos plane docuerunt.
Quanta autem alacritate, quanto studio, quanto amore, observan-
tiaque

Fuisse ait
Iovius
rostratas
triginta
d. loc.

mus, inquit, *Smyrneus archipirata, cui Cacciadiavolo cognomen fuit. Idem est, qui
dum sequitur Barbarossam fugientem, Tuneto capta & direpta, in transitu Ba-
gradæ periit. Iovius d. lib. 34. In transitu tamen Bagradæ omnis Haydinum Smyr-
næum inclyti nominis piratam desideravit: quum is in magno solis ardore longoque
itinere fessus, & multo adipe prægravis cogente siti ex profluente avidius potando
disruptis præcordiis expirasset. Vir bello metuentus, ut cui id cognomen ob
terribilem ejus impetum, ut idem ibid.*

(1) Olim Hippo, ubi S. Augustinus Episcopum egit. Leo African. *descript.*
Afr. lib. 5.

tiaque unusquisque huic rei se accinxerit, hoc ipsum posteritati erit indicium, quod qui in superioribus bellis cum aliquo imperio fuerant, vel centuriones, vel decuriones, vel regionum, vel cohortium Præfecti, vel clari Duces, & denique Reguli, ipsi nunc sarissa una in humeris thoraceque contenti ad hanc expeditionem tibi ô Cæsar ut interserviant venerint quam libentissime. Inter quos, ut supra mille & quingentos alios & patritios & auratos equites taceam, qui suis impensis rem quærunt, militesque evocatos, & inprimis Neapolita nam nobilitatem, ecce duo Illustrissimi juvenes, qui relictis eorum fortunis, deliciis, domibus, amplo felicitateque dominatu, & quod omnibus fere juvenibus longe est durius, relictis mollibus uxorum amplexibus, accincti currunt ad quoscunque labores tolerandos, vigiliis, famem, sitimque, Antonius Arragonius Ferdinandi filius, & Ferdinandus Sanseverinus Salerni Princeps. In quo quidem uno illud præcipuum tu ô Cæsar reputabis, quod is non modo quæ alia sunt fortunæ bona temerariis fortunæ casibus, sed etiam, nullum sit in verbo omen, totius sui generis exponit extinctionem. Solus enim in familia domoque sua est, & adhuc improlis. Et licet tot incommoda, tot pericula, tot sudores, & cum primis siticulosa Libyæ arena eos omnes absterreat, cuncti tamen uno ore fremunt fortiter pro Cæsare occumbere non debitandum. Verum quum tantæ classis pene omnis apparatus Calari, quæ urbs opulentissima est Sardiniae; est congregandus, ubi mox quoque Cæsar est futurus, Davalus una cum Antonio Doria simul ut, quæ triremes, quæ naves cum comitatibus in Sicilia erant, reciperet, septimo decimo Calendas Junii Neapoli Panormum transmisit, & cum his una navium Præfectus Franciscus Doria. Quibus statim cuncti Siculi & præsertim triremium Dux Verlingierius Uchisensis & Bellonius cum sua navi rostrata sunt obsequuti. Adsequitur hos & genere & stemmate nobilis Anguillariæ Comes Virgilius Urlinus, dignus mehercule, cujus fidei Paulus tertius Pontifex Maximus Divi Petri triremes committeret. Garfias item Toletanus Pètri Neapolitano in regno Præsidis filius. Qui etsi adolescens, prudentia tamen senibus conferendus, non indignus existimatus est, qui suo Ducatu xiv. regni triremes regeret. Quid Sarni (1) Comes Hieronymus Tutavilla egregius

(1) Hieronymus Tutavilla Sarnensis Comes, qui superioribus annis in Peloponneso egregiam fortemque operam præstiterat. Jovius d. lib. 34.

gius sane & genere & corporis præstantia? Is certe quidem superioribus in expeditionibus honestis semper conditionibus functus, nunc vero, ne à suo in Cæsarem studio discederet, primæ cohortis animos venit moderaturus. Pari studio, sed nec inferiore imperio, veniunt vir certe magnus belloque exercitatus Augustinus Spinula, & æque clarus Ioannes Carretta Finalis optimus Marchio. Asequuntur quoque juvenes duo, fratres quidem, sed insignes & genere & animis, Io. Baptista & Hieronymus Sangrii, singuli quidem trecentorum peditum ut puta in primis Ducatibus strenui Præfecti. Accedunt quater mille & quingenti pedites Hispani, omnes quidem delecti & veterani, rei que bellicæ nequaquam inexpertes. Etenim in Italia aliisque in locis rem militarem diu exercuerunt centurionibus Roderico Ripaldo, & præfecto, Alvaro quoque Grado, & aliis quam plurimis, quos supervacaneum est hic enumerare. Accedunt denique septies mille & quingenti pedites Germani parati quidem, sicut semper, pro te, o Cæsar, omnes fortiter pugnando animam exhalare. Quorum *omnium Dux inclytus est Maximilianus ab Everstejn.*

Octo
millia
Iov. d. loc.

Interea summa Davali prudentia sentiens quorundam militum animos longa armorum desuetudine, & eorum præcipue, qui moliter delicioseque in pulvere Martio perinde ac domi degere credebant, factos jam esse desides militarisque vigiliæ minime patientes, Panormo statim solvit, & id quidem ne in Siculo luxu militum animi torpescerent. Ductabatque exercitum, triremesque in primis modo huc modo illuc per cetaria & loca deliciis nequaquam apta, adeo ut milites jam hinc inciperent frustula panis bis cocti mucidi vel cariosi, labores quoque & vigiliis tolerare, humi cubare, & quid majus sitientem semper Libyam parum curare. Demum ab *Aegusa* insula, quæ vulgo nunc Iavógnana dicitur, biduo navigantes nonis Iunii non procul prætentam, beneque virentem ac saluosam cernimus Sardiniam. Cæterum suæ artis vesperi non ~~immerito~~ *Dux* prudens, ut quorundam sopitos animos à deliciis in speciem bellorum jam hinc exacueret, de industria data tessera perinde ac hostes prope essent, instarentque, classem in orbem conglobavit. Repagula eriguntur, tympana pulsantur, classica canuntur, pugna ardens expectatur. Alter alteri dat animos, & fortassis totam noctem sic vigilatum esset, & reslantibus zephyris sæpe ab aspectu insulæ dispellimur. Unusquisque navita sibi consultit.

Tom. I.

B

Triremis

Triremis autem una, cui nomen est *Felix*, à Petri Antonii (1) Bisiniani Principis auspicio sic dicta, fracto vi ventorum temone periclitatur, & forte de ea prorsus actum jam fuisset, ni ardens Gubernatoris animus in nautas institisset, ventique paulo post eorum favitiam posuissent. Quare postero die Borea leniter jam spirante cum summa militum lætitia Calaritanum sinum ingredimur, vulgo nunc Capo de Pullo. Ancora jacitur, sitim recentibus aquis Cæsarem expectando sedamus. Quo & quatuor triremes Rhodiæ cum uno navigiolo oblongo beneque armis munito de improvîso advolant, duce Aurelio Butticello Tranensi, qui & religionis onerariam navim ad officium subsequi affirmat. Conveniunt autem tunc eodem ex Italia Siciliaque naves magnæ & onerariæ & rostratæ supra sexaginta quinque, triremes quadraginta sex, biremes verotum magnæ tum parvæ sex & sexaginta. Facta igitur hic tot navigiorum congregatione, cunctisque nobis sic ibidem expectantibus, ecce navis oneraria ex Hispania nuntiat Cæsarem jam jam cum sua classe, triremibus triginta quatuor, navibus rostratis onerariisque centum septuaginta subsequi, propeque adesse, Duce Marchione Mondesaris. Cui dum hilariter nimium in portum Herculis, qui nunc portus Butte dicitur, obviam itur, navigiis Hispanis jam præterlabentibus, dumque venti nobis restant, Cæsarem transeuntem nec videre, nec salutare, nec subsequi potuimus, ejusque classi neque conjungimur. Mane autem pacatis jam ventis, triremibus nostris pariter incedentibus, vexillis quoque omnibus per amplustria dispositis, militibusque item omnino armatis, præeunte jam Davalo Cæsarem in portu Calaris ter signis inclinatis summis cum clamoribus omnes salutamus. Verum tot tantisque per horam camelorum sclopetorumque reboatibus, ut certe mundum quis ruere, aut insulam conflagrare, si rem non sciret, sine dubio judicaret. Recipiuntur nostri proceres tunc præcipuis cum honoribus, & maxime Vasti Marchio, Salerni princeps, Antonius Aragonius Marchio, & alii Reguli, quos omnes ambitiosum hic enumerare. Quorum quidem adventum summe sibi gratum esse paucis Carolus declaravit. Venerat autem is in quadrireme longe alius robustiore, pannis sericis purpura & auro contexta, quam Princeps Salerni ad id operis jam dudum studiose nimis fabrefecerat, ut

13

* Leg. sus.
70.

(1) Iovius d. lib. 34. In his * sacre duo Sanseverini, Salernitanus & Bisennianus.

is tantus tot mariâ visurus in tali navigio securius navigaret. Et quanquam pene omnis Hispaniæ nobilitas eum honoris causa atque morti occumbere parata est prosecuta, tacendus tamen non est, etsi studendum brevitati, Ludovicus Portugalliæ regis frater, & Cæsaris cognatus Aloysius, & cum hoc Dux Albæ Ferdinandus Toletanus, nec non Antonius Pimentellus Comes Beneventi, Petrus Osorius Marchio Astorgiæ, Aloysius Zerda Marchio Corogluda, Bernardinus Cardines Marchio Elchi, Franciscus Curba Marchio Cuellaris..... Marchio Aguillaris, Rodericus Myn-docia, Marchio montis Clari, & qui est à secretis Franciscus Comes, & alii hujus generis, qui centum chartas possent implere. Quos omnes ne sim aliis fastidio relinquo. Ingressus autem Cæsar urbem, quasi vi (ut Imperatoris est) clausis prius portis, atque inde aureis clavibus acceptis, magnis cum honoribus ab ipsis Primatibus tum pro eorum facultatibus, tum ut decoris est Imperatorii, recipitur. A summis quoque Sacerdotibus in templum non mediocribus apparatibus perductus facta re divina omnes in carcerem *conjectos supplices* quidem atque misericordiam eo transeunte implorantes sua ipsius Cæsarea clementia liberavit. Quumque ab urbis Præsule duabus magni ponderis imaginibus argenteis donatus esset, eas læto vultu accepit retinuitque tantisper; demum ei reddidit, dicens Cæsaris esse, hæc donare, non accipere; extemploque in quadriremem rediit, duoque millia vaccarum, quibus jam donatus ab his fuerat, navibus operariisque partitus est. Unde postridie læti hinc transmittentes, ventoque secundo usi, quatuor & viginti horis ad (1) Carthaginis promontorium applicuimus, die Martis & ejus hora. Qui quidem dies, albis calculis notandus, quintus decimus Junii fuit. Præcurrentibus postea veliferis quibusdam triremibus locorum exigendorum causa (pudeat eum, qui Christianissimi nomen sibi vindicavit, & honor sit veritati, Audite o populi Christiani) ecce navicula oblonga hic deprehenditur cum literis, quas Barbarossa Gallorum regi rescribebat. Feruntque utcumque conspirasse eum cum Rege Turcarum. Cernimus inte-

Cogollq-
da.

(1) Iovius lib. 34. atque inde turbulenta navigatione in Sardiniam Caralim pervenit &c. Nec multo post Cæsar ipse, Auria reliqui conficiendi cursus rationes explicante, atque abortante, ut omnis mora causa præcideretur (nam Hispanica classis jam pene tota convenerat) in Africam trajecit, & in Utica portum, quem Farinani haicta vocant, leni Coro remigum classem sublevante, universam classem intulit.

rea Mauros sursum & deorsum, ut sit in subitis trepidationibus, palantes. Plerique tamen tormentorum ictus à turri ut ajunt Horolandi, temploque in monte sito, quod Moscitum appellant, ac littoreis obrutæ Carthaginis parietinis in nos frustra intorquentur. Nos contra: Sic dies hic totus quasi ludendo nescio an imprudenter dilabitur. Infra autem hanc turrim, quæ plurimum montem spectat, locum illum esse, unde Virgilianus Æneas exclamavit

O fortunati, quorum jam mœnia surgunt,
quivis facile qui locum vidit potest judicare. In colle vero, ubi nunc Moschita, arcem fuisse miseræ Didus, unde fugientem vidit Æneam. Cernuntur & vestigia Iunonis templi, & theatri, & præcipue (1) Coronæ. Sed hæc videant ipsi Antiquarii indicantes hujus generis ruina rerum humana omnia tempore consumi, fierique denique fabulam.

Postero die atque tertia ejusdem hora Carolus Cæsar è quadriga cum triginta millibus armatorum in littus supra aquæ turrim, sic eam dicunt, descendit, cucullatis monachis signum sanctæ Crucis cum Dei filio præferentibus tanta medius fidius religione, ut omnibus præcipue laborantibus lachrymæ tunc sint excussæ. Davalus exercitum item equos in rhombum dirigit, milites ad victoriæ animat, opes hostium ostentat, turrim solo æquatam aliquando a nostris exclamat. At Cæsar lætus in medio nunc Italos, nunc Hispanos, nunc Germanos hortatur, pigros mitibus verbis arguit, omnes autem vel commilitones vel filios vocat. Qua humanitate perspecta, & Italis nova, omnium militum animi ita accenduntur, ut non solum cum hujusmodi hominibus, verum etiam cum ipsis gigantibus parati essent pugnare. Fiunt tamen quædam belli præludia leviter totum diem. Fugiunt Mauri, virique qui Mersæ dicuntur, qui à tergo sunt Carthaginis, diripiuntur, incendunturque. Valent autem Mauri, & hi maxime qui montani sunt, & pedibus & equo, ferunturque in hostem magnis cum clamoribus ululatusque tanto mercurio impetu, ut supra leones esse videantur, feriuntque fugientem, aut à tergo, aut equo progressi rejecta in suum latus lancea hostem in pectore vulnerant. Istorum lancea nostra rarissima medietate est longior, quam *zagaglam* appellant. At retro si steteris progressusque parumper in eos fueris, è vestigio dant terga,

(1) Infra p. 21. *Descendunt in littus, veterisque portus vel Coronæ vestigia.*

terga, strictam aciem minime expectant. Siquis interim ordinem aliquanto longius deserit illico ab eis velocitate equorum occupatus obruncatur. Quorum plerique etiam sclopeto nostris longiore utuntur. Hic locus Cæsari oblatum est suæ clementiæ etiam in hostes ostendendæ. Etenim quum Maura Mersea quædam captiva duceretur ei obviam forte fortuna precibus signisque quibusdam libertatem implorabat. Cæsar vero nec remoratus literis publicis rei hujus sua ipsius manu signatis eam donavit, dixitque: *Abi non Mauros sed piratam hinc veni expulsurus.*

Tertio autem die & item quarto utrimque & mari & terra nimium acriter conflictum est. Etenim communi omnium Ducum sententia Imperator, quum quantum arx posset, tentare decrevisset, pugnam maritimam & terrestrem ordinavit. Summo itaque mane multæ etiam e nostris triremibus servato ordine pugnam inierunt, sensimque quantum par erat accedunt, emissionesque quam maximas possunt emittunt. Crebrescunt ex utraque parte ictus, fumo cælum contegitur. Nec eos nec ipsi cerunt. Identidem & terra fit: Instant hostes, irruuntque à vine-tis duce Hasan Aga Sardo eunuchoque. Aga caput significat. Sed nec difficulter à juvenibus Sangriis Spinula & Totavilla repelluntur. Insiliuntque confisi equis in eos tum Hispanos, quibus aut à sordido habitu, aut rei militaris imperitia, nomen est vulgo Egeias. Imperitum sane genus & incultum plane, quid plerique istorum in sua terra valeant & sint indicantes. Hi ergo locum eminentiorem occupantes in molibus intra aquæductus veteres, & ut dicunt Moschitam, non solum strictam aciem hostium, sed ne clamores quidam ipsos sustinuerunt, & forte quam plurimi ipsorum nunc desiderarentur, ni Germanorum, qui prope eos erant, firmum robur præsto fuisset. Disceditur tandem à conflictu, neque tamen citra sanguinem utrimque. Hic centurionis Ioannis Seminariensis virtus emicuit. Etenim is longius progressus, quum fortiter se gereret, in facie sclopeto percussus pene occubuit. Triremes quoque aliquæ læduntur Sancti Ioannis, summi Pontificis quoque, Honorati Grimaldi, quem ab urbe Monachum vulgo appellant, & id non sine virorum amissione.

Quo periculo facto licet propugnaculorum Magistri Ferramontina Insulæ, ac Ioannes Maria Patavinus, idemque Italiæ acie inf-

14 ANTONII PONTI CONSENTINI

instruendæ magister aperuissent arcem ad quater mille hominum letho statim uno momento posse capi, tamen (1) si id incruenta victoria fieri Carolo placeret, non posse sine plurimum dierum sudore atisque aggeribus. Placuit posterior sententia cunctis ducibus & præfectis, & præcipue Caroli in suos milites pietati, quæ pluris salutem unius militis etiam minimi facit quam totius hostilis exercitus extinctionem. Quamobrem mensem unum tum mari tum terra sudatum est, hinc fodiendo aggereſque construendo, inde vero fascēs apportando. Et quum Arx ipsa in terra longe lateque plana & aperta erecta est, ut his rationibus tormentorum jaculationes passim valerent sævire, nosterque exercitus prope eam sine causa absque omni periculo castra metari non posset, coacti sunt nostri primum ad mille & quingentos passus eorum propugnacula, munitiones, & repagula longe ab arce fundare, atque ita propius singulis noctibus semper appropinquare. Advolvuntur ad id ergo absolvendum navibus innumera pene dolia, opponuntque ea ictibus advenientibus seriatim arenis oppleta. Deducuntur & nostra tormenta & eadem ingentia, humique cum bigis pro necessitate diversis in locis aptantur, & id auspicio maxime militaris viri Alfonsi Rosæ. Unaquæque tamen natio assignata sibi tormenta asservat atque curat. Hic Davalus omnino dies & noctes est dormire oblitus. Instat operis; non vigilantes verbis castigat, operantes commendat, tormentorum minas non vitat. Quamobrem si equus non semel sibi percussus sit, non mirum: & ipse, verum bonitate thoracis defensus, evasit. Idem & Doria quamvis senior facit, Salernique Princeps Italorum omnium peditum & evocatorum Dux & moderator. Idem & miles quisque suo honori & Cæsari satisfaciendo, eique præſenti operam suam ostendendo. Unde Davalus Dux magnanimus Turcam equitem Christianis insultantem, cui & duo alii aderant, singulari certamine coram Imperatore obtruncavit, & hoc in pugna extra aggeres. Et quanquam ab officio suo nec quisquam discedit, Carolus tamen summi Imperatoris munere semper functus, neque pu-

(1) Iovius d. lib. 34. *Cæsar nequaquam propere sed paulatim proferenda opera censuerat, ut tuto produci milites & tormenta muralia opportune subvehi atque invadi hostes possent.*

pugnis etiam minimis defuit, adeo ut modo miles modo Imperator videretur, mitioribus potius verbis quam aliter milites ad victoriam exhortando. Semel tamen Italum quendam jam desidem inter præliandum interemit. Cujus rei mox pœnitentia ductus Davalum Salernique Principem lachrymis rogavit, ut per-diligenter de homine scitarentur, si esset pater, liberis enim ejus erat satisfactorius. Brevi igitur, & talium Ducum ardenti studio, & tua cum primis, o Cæsar, præsentis opera tanti aggeres, tantæ munitiones, tanta propugnacula constructa sunt, ut facile tibi victoriam, militibus vero securitatem cum plurima salute potuerint comparare. Verum enimvero quum propter crebras pugnas mors ubique & luctus, pientissimus Rex vulneratis non unum communem curandi locum omnibus necessariis ac medicis constituit, visitabatque ipse per se morientes pecuniamque donabat. Illud etiam non prætermittendum, primores Hispaniarum, quum tantum ardere eum in pugna, neque ullas subterfugere hostium vires aspicerent, sæpenumero ipsum, in quo solo Christianorum salus innitur, ne in certamine ita frequens esset, monuerunt. Solet enim fortuna summis semper rebus invidere. At is vere Cæsar eorum consilio huic non acquievit. Unde non semel ictu tormenti fere extinctus est. Sed nec certe palluit, nec quicquam deforme aut dixit, aut fecit, nomen tamen Sancti Iacobi sibi ut præsto esset invocavit, testibus Salerni principe, bonoque Fabricio Marramaldo. Interea nunc apud Arcem, nunc apud vineta, aquæque ductus variis eventibus conflictum est. Dumque animi nostrorum Ducum arci tantum expugnandæ, ubi cardo rei sine dubio vertitur, intenti sunt, Turcæ quoque totis viribus modo aperta pugna, modo dolis, aut aliquo alio stragemate, eos a negotio avertere conantur. Qui autem à vinetis sinuque Tuneteo exiliunt, tormentis militumque robore à Marchione Finali sæpe in intima nemora rejiciuntur, opem quoque ei ferentibus Teutonicis, qui ad montem Bellum castra metati sunt. ~~Monticulus~~ autem hic (ut obiter de eo quid feratur) in media planitie tenet, ad altitudinem quinquaginta cubitorum. surgit in acutum, perbelle rotundus sane æque ac nux pinea. Ferunt Mersej, ut gens est nimis credula reique magnæ studiosa, fore, ut aliquando gigas hinc exoriatur, qui quidem totius Africæ regni futurus est excidio, atque ideo quotannis finitimi, ne is exurgat, singuli corbem terræ septimo Kalendas Iulias in eum

16 ANTONII PONTI CONSENTINI

eum conjiciunt. Hic quoque in oppidulo Merſo ad radices Carthaginis poſito Sangriorum fratrum virtus eorumque militum de ſe periculum non ſemel fecit. Etenim quum ab aquæduſtibus aliſque locis ſæpe pugnam Turcæ irritarent, & modo inſequerentur, modo verterent terga, ſemel tamen ad ſex millia armatorum cum peditum tum equitum tanto impetu in oppidum feruntur, tantuſque ſclopetorum auditur boatus, ut noſter exercitus pene inciperet trepidare. At juvenum Sangriorum præſtans animus non tantum ſuos firmat, verum etiam ut fortiter inſecentur animat. Dant hoſtes ſe pedibus. Verum enimvero tunc Hiſpani tyrones, de quibus ſupra, irruentium in ſe hoſtium impetum ruruſum ſuſtinere nec potuerunt. Iterum & alio die ferociter nimium pugnatum eſt. Siquidem eodem impetu aggredientem hoſtem ab arbuſtis (1) oleiſque Sangriorum milites Cæſarianique reliqui Cæſaris præſentia jam facti fortiores eum non modo vertunt in fugam, verum etiam trucidant, tormentaque ei eripiunt. At quum dolo Punico fere intercepti fuiſſent, idque Imperator animadvertiſſet, juiſſu ejus redeunt in tutum. Vult enim Cæſar vincere, ſed non cum jactura ſuorum. Qua de re hoſtes tormenta jam dudum amiſſa noſtris cedentibus recuperant, è pugnaque diſceditur. Dumque igitur hinc ſic ardentè conſigitur, etſi quaſi noſtris jocantibus cum huiuſmodi pugnare, primæ partes in conſtruendis aggeribus locusque pugnandi eo die Italis conſtitutus eſt. Quamobrem nocte ſummis laboribus comparato quadrato propugnaculo ad quingentos paſſus longe ab arce, parvo quidem & vix militum capaci, cohortis Præfectus Totavilla, qui locum tenebat, ſuos milites nec ut debuit diſpoſuit, neque miles ſuum locum ſibi accommodat, aut eundem ſervat, vel ſigna ſequitur. Turcæ autem pauci quidem, primo quaſi pugnandi timidi, poſtea plures, ſecunda diei hora in noſtros irruunt, atque ita ſubito, ut ante pene cum cohorte noſtra venerint ad manus, quam fuerint viſi. Noſtrorum vero centurionum quidam inſidiarum parum providi, minime à ſtatis locis propugnaculoque contenti bellare, ſuos in hoſtes acuentes è loco

(1) Loquens de Tuneto Leo Africanus lib. 5. biſt. Habet, inquit, hac civitas ab omni parte in quarto aut quinto miliario campos olivis copioſiſſimos, unde tantum olei conſciunt, ut non civitati ſolum ſatis ſit, verum & ad Egyptum quaſique bonam inde mittant quantitatē.

co fossaque nimis temere exeunt, & hi quidem pauci admodum. At centurio Leonardus Hydruntinus timens jam, quod postea evenit, non tantum suos, verum etiam reliquos ingentibus clamoribus hortatur, ne desiliant, inprimisque sclopetarios, ne longe feriant ictus perdendo, ut hostes magis accedere expectent. Præfectus autem Totavilla primo quidem, sicut & is, à pugna milites prohibuit, in castrisque coercuit, verum non ignarus, quod à quibusdam suis æmulis clam timiditatis superioribus in congressibus fuerat notatus (tardus enim erat, sicut prudentis est Ducis, expectando cum hostis interimendi opportunitatem, tum arcis constitutam demolitionem) percitus vel ira vel furore bellico, suos in hostem exhortatus, primus quidem paucis admodum sequentibus pilo tantum armatus ac pedes è vallo defilit: sequaces animat: furit: nunc hos nunc illos proterit, vulnerat, interimit. Dant terga hostes, insectatur, ferit denique à tergo. At hostes suæ virtutis non immemores multo majore militum numero equitibusque quibusdam alariis facto fortiter impetu perinde ac vitæ obliti in nostros irruunt, à fronte & à latere circumdant, insunt, sagittis ferunt, ense vulnerant, plerosque obruncant. Nostri vero numero obruti præliando quidem fortes in castra se recipiunt, timidi vero in fossas cadunt, lapidibus obruuntur, laniantur. Id quod à nostris, qui in aggeribus erant, quum cernitur, laborantibus nec succurrunt, at statim animorum honorisque obliti vitam eorum pedibus commendant. Vix centum è numero in castris restant. A Teucris autem ipsis intro irrumpitur. Quibus certe pluribus à paucis nec obsistitur. Totavilla vero infelix tunc à suis omnibus pene destitutus, & præcipue à quibusdam suis pictis pavonibus, quibus ut proceribus longe confidebat, etsi præsen em sibi & cæteris, qui cum eo erant, mortem videbat, tamen suæ fortitudinis communisque salutis non immemor, & præcipue Cæsaris omnia cernentis, paucos suos intrepide cohortando, & denique ab hostibus circumventus, pluribus vulneribus dehonestatus fortiter in ipso propugnaculo (1) occubuit. Occumbunt & cum ipso consors & sanguinis

(1) Iovius d. lib. 34. Sarnensis ipse ante alios acerrime depugnans cum Belingero affine suo cohortis præfecto trucidatur: reliqui eandem in fuga oppressi fortunam subeunt. Cæteros intra munitionem confugientes, irretitosque tabernaculi funibus, quominus expedita fuga se reciperent, Turcæ audacter intrantes contrucidant, à quibus

18 ANTONII PONTI CONSENTINI

Querun-
tur ea-
dem Itali
apud Io-
vium d.
loc.

guinis & mortis Cæsar Verlengerius, sed longe ab eo, Constantius centurio, Balthasar Caracciolus, Paulus Adversarius item centurio, Octavianus Monachus, & alii quam plures. Reliquos secundæ classis honestos juvenes occisos vulneribusque affectos relinquo. Quibus quidem omnibus tunc jam laborantibus, o stulta Italia exterarum gentium tuis obsequiis facta prostibula! qui Hispani tibi à tergo in suo propugnaculo erant, si tuæ virtuti non invidissent, nullo negotio potuissent succurrere, neque tot animæ inferis traditæ fuissent, neque hostes in communem omnium calamitatem non ita superbirent, neque signum nobis ereptum, aut nostros tentorii funibus implicitos necatosque obtrectarent. Illud hic annectendum: quidam nostrorum centurionum dum fugientes ad pugnam clamando simulat revocare, ipse è Duce inventus est fugæ Dux. Verum tamen Itali pudore mox affecti, obviam sibi fugientibus facto atque inclamante Doria, cum animis recuperatis propugnaculum ipsum eodem tempore etiam recuperarunt. At Cæsar etsi hos omnes æque ac cæteros diligit, valde tamen non tam rei jactura perturbatus quam honoris gratia, atque ut sic animos horum superbos castigaret, Italos primos in pugnando bellatores honore privat, æmulisque Hispanis assignat. Quo facto Italorum animi non mediocriter morerent. Tristes vultus; demissi ambulant, alter alterum increpat. Qui item milites in hostem ex aggere nisi impetum fecerunt, eos, qui non secuti sunt, accusant, perinde ac, si hoc factum non esset, immisti hostibus arcem ingressi fuissent. At qui fugerant temeritatem Ducum præcipue damnant imperitiamque, ut qui contra Cæsaris voluntatem locum datum ejusque voluntatem excessissent, arcem item propugnaculum, milites nec dispositos, nec sua tenentes signa, & sclopetarios sine funalibus. Alter mori mavult, quam cum ignominia vivere, seque huc advenisse execratur. Alter vero honorem jam perditum in sequentem pugnam alios recuperare hortatur, dicitque Ducum culpa atque inertia peccatum. Quo Totavilla mortuo ejus milites sub Præfectis Sangriis maxime aliisque ab ipso Cæsare constituuntur. Cæterum Hispani (ut mos est gentis) tali honore elati per exercitum

quibus argentea supellex ipsius Sarnensis prope direpta est: neque fuit quisquam ex proxima Hispanorum statione, qui satis mature sociis perturbatis, & prostratis opem tulit. & mox: Sarnensis caput cum dextra ad Barbarossam delatum est.

tum largis tibiis incedentes Italis obvii tristitiam simulant, Deumque jurando, nunc Octavianum Monachum, nunc Annibalem Helpratum, nunc Verlingerium deplorant, atque ita fortiter occumbentium * animos derident.

* amicos.

Postera autem nocte, quæ nox Sancti Ioannis fuit, (1) Hispani, qui idem propugnaculum superiore Italarum jactura majoribus munitionibus munierant, longiusque extenderant, quum totam noctem prorsus laborassent somno laboreque gravati à Teucris occupantur, multi in somnis jugulantur, alii vulnerantur, plerique tamen mortem contemnentes fortiter & obsistunt & hostem propulsant. Verum quum subita irruptione & adeo terribili, ut in somnis & noctis tempore facta, munitiones eorum deseruissent, qui strenue dimicabant, multitudine oppressi coacti sunt dare terga, sicut alii, & demum assignatum locum deferere. Quod quidem Itali aspicientes potius eorum bellicæ virtutis amissique jam pridem honoris memores, quam hesternæ ab his acceptæ offensionis, sine mora his tergiversantibus subveniunt, honoremque jam pene conclamatum cum horum propugnaculo recuperant, hostes mactant, ab æmulis etiam commendantur. Ex Hispanis igitur plurimi occiduntur, multo plures vulnerantur, redeunt demissi, efferuntur, xenodochia explent. Nec his etiam defuit Græcorum, quos nostri pileatos nominant, subsidium. Qui mehercule, ut veritati semper sit locus, primi docuerunt multitudinem Maurorum à paucis posse superari. Imperator vero his duabus cladibus continuis, ignominiose nimium acceptis, indignatus ait hoc propter superbiam arrogantiamque peritiæ rei militaris, quam Itali Hispanique de se jactant, factum esse. Quo verbo, & quia nec eodem vultu à Cæsare aspiciuntur, militum omnium animi consternati, incipiunt hostem timere, imo ut bellatorem laudare, alios item Duces vulgo desiderare, tanquam Ducum inertia, & non militum timiditate peccetur. Quamobrem Ferdinandi Alarconis adventu, ut puta jam senis in re militari effecti non parum recreati. Atque is postquam cum triremibus navibusque aliis &

(1) Iovius d. loc. Sed fortuna &c. id Hispanis non indulgit, ut ab besterno inflicto vulnere diu socios contemnerent: par enim eis dedecus Tabacches attulit. Sub auroram namque erumpens telio, & festinato procursu, Hispanorum munitiones adortus, usque adeo vehementer stationem perturbavit, ut conscenso aggere aliquot defides & operis labore fessos, alios reposita repetentes arma, in fossa opprimeret, clamoreque edito reliquam custodia manum valde perterritam dare terga coegerit.

& com meatibus venit, vix Cæsarem salutaverat, & una cum Davalo totum exercitum lustravit, voluitque & hostium & nostrorum munitiones videre. Cerdones omnes, cupedinarii, cibariorum venditores, & quæcunque impedimento exercitui erant, consilio hominis sunt ordinata & disposita, & suis loeis parata, & quod memoratu dignius jam senior navigiolo impositus aurora jam albescente, unde commodius arx posset expugnari, speculatus est.

Mane iterum facto, die illucescente, quæ ab Æneobarbo sunt paratæ insidiæ, ad sex millia hostium, quorum quidem plurima pars equestris erat, è nemore, oleisque, quæ sinui Tuneteo adjacent, incipiunt apparere, nostrosque ad pugnam parvo numero allectant. Deinde alas, nostris concurrentibus, in apertum campum exilcant, Martem accendunt, cursitant, more eorum conclamant. Pugna conferitur. Cæsar vero, ferociam hostium quum animadverteret superioribus partis successibus tam insolentem factam esse, equo statim insilit, magnanimi Imperatoris officio functus. Etenim Italos, Hispanos, Teutonesque nunc mitibus, nunc asperis vocibus, ad virtutem bellicam animat, accendit, ac dirigit. Quosque viros, paratosque cernit, laudat, commilitonesque appellat, quos vero tardos timidosque, increpat, impellit, imo diverberat, primusque æque ac antesignanus in hostem fertur, feritque, nec deest ei comes suus Oeconomus Petrus Curba, cujus prudentiam Cæsar non semel est expertus, Ferdinandusque Alarcon. Qua quidem re conspecta nostri pudore affecti, præcipue hi, quorum Præfecti Spinula Sangriique fratres erant, instructa acie per campum dispositis sclopetis cum sarissis strenue aciem in hostem dirigunt, urgent, ad enses veniunt. Teucris vero alis equitum extensis nostros recipiunt. Verum quum ardentius premerentur, pugnareturque utrimque fere collato pede, laborantibus jam eorum cornibus strictam aciem sustinere non possunt. Incipiunt jam retro cedere. Fugiunt tandem. Passim occiduntur. Ubi quum Italarum & Hispanorum maxime virtus apparuisset, ut qui tormenta vexillaque etiam jam pridem amissa hostibus eripuissent, Coroneus tamen quidam nomine Lazarus pileatorum Decurio, qui superioribus annis metu Regis Turcarum cum multis aliis Panorūm fugerat, clarius se gessit, animosque animis nostrorum laborantibus addidit. Etenim equo in confertissimas hostium acies inductus, modo hos, modo illos transverberat. Insequitur, equus ei occi-

occiditur, verum ipse pedes neque unquam à pugna destitit, quoad caput uni hostium amputatum lætus Cæsari præsentavit, à quo honorifice acceptus muneribus quoque pluribus donatur.

Eodem quoque die sole jam in occasum tendente occasio capiendæ arcis oblata fuit, sed quia improvisa minimeque præmeditata, quo tempore cognita fuit, eodem etiam è manibus est elapsa. E montibus enim, qui sinui Tuneteo imminet, subita ventorum eruptio exorta est, citra tamen pluviam: atræ coruscationes, atra tonitrua, tanto tamen pulvere, tantis tenebris, tanta obscuritate, ut alter alterum, etiam qui lateri adhærebat, vel præibat, nisi verba, non cognosceret. Involverat enim violentus turbo non modo mare undis surgentibus, verum etiam omnem Libycam arenam adeo, ut pulvis, nebulæ, vaporesque glomeratim misti speciem magni diurnique incendii, aut Ætnæ fumum eructantis præ se ferrent, verum quum ab Austro sæviret, nobisque procedentibus esset contrarius, Turcæ, hoc perspecto, tormentis, sagittis, sclopetisque, ut quam maxime nos adoriuntur. Nostri vero, etsi duobus sunt congressuri, tempestatis violentiæ, atque hosti, tamen suscitatis majoribus animis, præsentia maxime Cæsaris ardentibus, in eos insiliunt, sarissis præcipue prævalentibus. Hostis resistit primo, mox cedit, & cæditur. Nostri eorum munitiones partim diripiunt, populanturque, & profecto immisti aggeres ingressi essent, nisi tenebræ statim evanuisent, diesque redisset.

Tertio autem Calendas Iulias, qui dies Divi Petri fuit, bene mane quum Felicis triremis ductor vigilaret; mirareturque parietinas celsæ quondam Carthaginis, simulque si Mauros insidias parare prospectaret, statim stans in puppi de summis collibus, atque inde, ubi quondam urbis Arx fuerat, quosdam strophiatos lineisque pannis albicantes aspexit. Quos quidem quum insidias nostris putaret parare, jussissetque in eos proram dirigi, iidem à templo Iunonis ter albis linteolis elevatis terque inclinatis pacis signum dedere. Respondimus nos eis: descendunt in littus, veterisque portus vel Coroni vestigia. Scapham conscendunt, honorificeque recipiuntur. Quumque per interpretem interrogarentur, quinam essent, & ad quid venirent, unus eorum præstanti forma facieque nequaquam illiberali respondit se Regis sororis filium esse, Regemque ipsum Tuneti ad lapidem unum adesse, supplicemque venire, verum non parum timere ab exercitu, si id Cæsari prius non prænuntiatum fuisset. Sedata igitur primum siti aqua & saccharo, hoc enim

Hac de re
apud Io-
vium ni-
hil.

Neapolitanæ arci
Præfectum. lov.
d. loc.

Falsum
ergo
quod de
dextra
ait Iovius
d. loc.

Muleas-
sis verba
ad Cæsarem ha-
bet Ioviusd. loc.
sed haud
dubie
conficta.

potionis genere maxime utuntur, ad Carolum comite eodem tendit, facitque mandata. Quo paucis audito Cæsar Ferdinandum Alarconem virum quidem apud eum consilio, fide, rei que militaris peritia magnæ semper existimationis, nec non Albæ ducem, & Marchionem Astorgam, honoris causa ut regem ad se deducerent, jubet. Interea Imperator cuncto exercitu in rhombum instructo ad radices Montis belli benigne nimis advenientem regem recipit. Halahafan vero quamvis regno expulsus, veniretque supplex, majestatem tamen regiam haudquaquam abiecit. Etenim quum ad Cæsarem in tentorium venisset supercilio tamen quodam gravitatem regiam in omnibus gestis dictisque semper retinuit, reclususque capite paululum inclinato Cæsari stanti unoque pede progresso dextram deosculari cupiebat, qua negata ad maxillam eum est deosculatus, retroque inde cedens ad tres pedes rursus Cæsari caput inclinavit. At is collo ejus brachium benigne implicuit, blanditusque significavit, ut in pulvino serico auroque intexto sederet. Statim omnes semoti. Rex & Cæsar secreto per interpretem ultro citroque faciunt verba, incipiuntque Tunetorum animos summissis quibusdam in fidem regiam deditionemque tentare. Quod quidem haud assequuntur: ingenti enim odio, ut dictum est, ab iis omnibus rex afficitur. Verum quum non parvi referat, faciatque plurimum ad expeditionem bellicam, non ignorare singulorum adversariorum studia, quæque in exercitu parantur, quæ sunt, deliberanturque, Carolus singulis fere diebus speculatores Tunetum summittit. Sic quoque & Barbarossa. Quod quidem ita cognitum est. Quidam enim Hispanus, qui ab eo missus speculatum venerat, quum à Turcis se fugisse simularet, Cæsari pollicitus est se ire & redire, atque singula hostium palam facere, verumtamen homo pessimus contrarium faciebat, cuncta enim nostri exercitus Æneobarbo referebat. Speculatorem quoque nostrum eidem publicavit. Attamen quum inde rediret proditor cognitus meritis sui sceleris luit pœnas; vivus enim discerptus est.

Post quæ paucis interjectis diebus, tumultibus tantum quibusdam hinc inde citra tamen sanguinem factis, quarto Nonas Iulias die Dominico tertia diei hora post prandium, quum triremes nostræ ad fasciculos sarcinasque exportandas aequatumque iissent, paucæque admodum relictæ essent in portu, Tencri habita hac occasione subita irruptione in nostras primas munitiones, quas Hispani tunc tenebant, impetum faciunt quam maximum, & qualis, ut cuncti affir-

affirmant, multis ante annis neque in aliis præliis aut visus aut factos est unquam. Tantus enim conflictus, tanta ictuum emissio- numque, cum sclopetorum tum majorum tormentorum fuit cre- britas, ut unus continuus reboatus quasi magnum tonitru ali- quod per tres horas sine intermissione aliqua esset auditus. Con- tinueque denas quindenasque & aliquando plures emissiones au- dired, adeo ut elementa inter se pugnare aut hæc ipsa in homi- num perniciem conjurasse putares. Hinc vero à nobis non nisi nox tenebræque propter fumum cernuntur. Prævisis igitur Tur- cis prudens Centurio legionumque Præfectus (1) Rodericus Ri- paldus natus in sancta Severina, quod oppidum est in magna Græ- cia, jubet, qui sub se merent expectare quiescereque, neque hostes ferire, donec propius accedant, ut nulla emissio sit irrita. Verum hi quum ferocius accederent propugnaculaque quasi ascendissent, nostri ferocia hostium facti ferociore in eos animosius irruunt, pri- mamque aciem facto cuneo proterunt, interimuntque. Dant terga hostes. Et quum earum munitionum primus aditus aliquanto ar- ctior erat, quam fugientibus ipsis pateret, alter alteri in ipsa fuga erat impedimento. Quare Æneobarbianorum ibi maxima fit strages, vulneranturque, paucique è loco evadunt. Potuissent nunc meher- cule nostri, & id quidem perhoneste, sine cujusquam cæde se in castra recipere, sed dum eo successu non contentantur violentius quidem hostium propugnacula invadunt, partim diripiunt, vexilla quoque rapiunt. Unus quoque nostrorum signifer Decius Davila solus in ipsis hostium aggeribus suum signum sistit. Verum quan- tum vis & animi & corporis agilitasque sibi fuerit tantum fortunæ inconstancia est refragata. Invidet enim fortuna semper bene agen- tibus. Vulneratus enim in ultima sura cecidit; ab hostibus obtrun- catur; signum tamen non amittitur. Nostris autem sic fortiter præ- liantibus animi Turcis interim redeunt, pugnam instaurant, omne genus telorum jaciunt, sagittis præcipue feriunt, & quia loco sunt superiores nostros quoque superant, premunt, occiduntque. Quam- obrem sicut ex illis antea ita nunc è nostris plures cadunt, triremi- bus eorum præcipue è lateribus jaculantibus. Et profecto loci in- commoditate quamvis nostris essent inferiores, certesi eis scalas proclamantibus scalis recentioribusque militibus subventum esset, proculdubio arcem tunc expugnassent. Etenim Turcæ tunc co- acti

(1) Eo prælio vulneratus, ut Iovius d. loc. & mox etiam Auctor.

* ligno-
rum.

acti sunt ad lapidum jactus pugnare, & quod ridiculum, & * ligno-
num, arenæ, atque cœparum. Verumtamen duo à conflictu nostros
revocant. Unum quod triremes, quæ jam ab officio redierant, dum
hostes ferire credunt, nostros etiam loco deturbant, perimuntque,
& certe si hoc non fuisset, ab expugnatione arcis neutiquam cessa-
tum esset. Alterum quod dum nostri Duces commodiorem capien-
dæ arcis commoditatem forte expectantes receptui canere jubent,
vulneratur Rodericus, & alii plures. Ubi dum Itali ut succurrerent
animati clamant strictam aciem, victoriam, victoriam, Davalus
duobus ante vulnere affectis eos à pertinacia deturbat. Deside-
rantur & plurimi. Carolus vero quasi miles mortis immemor
dum bellantibus instat, ictu tormenti pene nobis Christianoque
populo ereptus est. Davalo equus percutitur Marramaldoque.
Interea equites Æneobarbi à vinetis, ut undique laboraretur,
in nostros insiliunt; sed à Præfecto Spinula facile rejiciuntur.
Illud interim notatu dignum non taceatur. Cesset livor. Valeat
semper vera virtus. Hispanum quendam peditem humilis quidem
fortunæ ac generis, at animo Spartanis illis nequaquam inferior-
rem, quum ictu tormenti ei crura franguntur, sclopetumque longe
è manibus excutitur, fortiter cecidisse; etenim dum non se, sed
suum sclopetum æque ac perditum deplorat, demum obnixè re-
pens ad sclopetum devolutus vitam hilariter cum ipso amplexo
tandem expiravit. Dignum sane exemplum vel in quo solo in
posterum Hispania possit gloriari.

Perfugit tunc ad nos Cyneus quidam Barbarossæ tribunus æra-
rius, qui quondam nostræ fidei abrenuntiaverat, isque auro onu-
stus duo millia aureorum quum Imperatori præsentasset, dicens,
Ecce o Cæsar omnia mea tuæ clementiæ do, quæ dum commen-
dat, simul se peccasse in verum Deum confessus est. Clemens ve-
ro Cæsar vita prius sibi concessa ait; Pincernæ huic rem tuam com-
menda; hujus enim ego non egeo. Neapoli autem & hæc & plura
à me habebis. Refert etiam is Sener Rays Iudæum Turcam ad
Barbarussam iisse, qui Tuneti erat, dixisseque arcem omnino ex-
pugnatum iri, & si non hodie, cras tamen, aut perendie, & de-
nique Cæsari resisti non posse, ea de re tibi consule aut fuga, aut
deditione, aut quovis alio modo; Barbarussam vero respondisse,
se Regem velle mori, fortiterque occumbere. Perfugerant
& alii quamplures, qui tamen omnes referebant arcem ipsam at-
que Barbarussam prima aut postera nostri adventus die potuisse
capi,

capi, si recta in eos tunc itum esset. Territi enim hostes navium multitudine ac Cæsaris præsentia fugere potius quam se defendere studebant, perterriti etiam nunc, sed nostra longa mora eos fieri fortiores. Asserunt quasi uno ore omnes sæpe Barbarussam Carolo se tradere velle, esseque tributarium, modo regnum immerito Regi Halahasan non restitueret, mirarique in cujus gratiam Cæsar tantum belli apparatus paravit. Illud nunc non tacendum, Imperatorem viginti millibus aureorum sericisque pannis quam plurimis auroque intextis Halahasan ut regno exactum egenumque donasse, & non modo Regem, verum etiam & regiones pene omnes affeclas Mauros. Nec non suæ virtutis exercendæ gratia cum eodem Rege ejusque Mauris lusit hastiludium. Quamque hastam hi ambabus manibus vix tractabant is ludendo quoquo versum una tantum vibrabat. Cæterum nostri quum scopum seu signum sclopetis ferire contenderent, ejusque rei diu compotes esse non possent, Cæsar hoc ridens equo insiliit, quo quidem citatissime concitato signum medium sclopeto inter currendum transfixit. Quæ res præcipui de se roboris ac virtutis cunctis plane perhibuit indicium. Unde nulli mirum, si nec in minima quidem pugna ulla hostium vires unquam vitavit.

Sexta præterea Idus Iulias Mauri pedites ac equites ab oleis vinetisque primum toties jam nominatis, deinde ex arcubus nostros & cum primis Teutonicos summis de more clamoribus sunt adorti: cognoscebant enim quod imminebat excidium arcis eorumque omnium jam jam futurum. Quod totis viribus avertere studebant, dum hinc ferociter nimis bellant ex arce expugnationem divertere. A quo etiam nostri non aberrantes & hanc non deserunt, & illos utrimque telis arcubusque facto agmine repellant; ardore maxime Davali & reliquorum. Quo dum Finalis Marchio alioqui semper loratus * cucurrit sclopeto in pectore saucius Drepani curatur. Dignus mehercule juvenis, qui suæ virtutis nunc fatalem horam effugiat, ut qui strenue semper se gesserit, possit sua facta ipsemet aliis narrare.

* occurrit.

Liceat, qui veritati studet non tantum fortia Ducum facta, egregie dicta & cætera, quæ virum quemque possunt clarum efficere, verum etiam animorum subitas mutationes, elationes, dejectiones, vota, & suas ipsorum militum execrationes referre, ne assentiri & non rem narrare videamur. Magnus est profecto Carolus Imperator, magnus est Rex, magnus quoque miles: at

Tom. I.

D

credite

credite horum omnium majorem esse ventrem. Quid enim ei non donat? quid non vincit? quid tandem non expugnat? Illa enim priora studia, illos ardores, illam pugnandi ferociam in lamenta, in tristitiam, in lachrymas convertit. Etenim postquam sanguine fervidus miles humi in arena loco humido & cum magnis frigoribus totam noctem pluribus vigiliis cubare coepit, die vero pulvere involvi, solibus torrerī, siti necari, corpora jam inceperunt ægrotare, pallescere, macie obduci, & denique ferrugineo colore tingi, & quamvis multa mala sæviant, profluvio tamen ventris torminibusque maxime laboratur, & id cibi vinique penuria. Die male dormitur. Nocte post gemitur. Vulgo fertur: Qui equitant respiciunt pedites, sic divites egenos. Quæ enim vectigalia, quæ arca sufficeret emere unum ovum uno nummo argenteo? tres uncias recentis panis uno argenteo? unum vini haustum uno argenteo? decem ficus uno argenteo? gallinam vero quindecim? eat nunc inops maleque nummatus miles & ægrotet, eat & pugnet. Vita omnibus ubique gentium est tantidem. Hinc illa vota reditus in patriam, in terram saltem Christianam; Hinc devotiones huc devenisse; Hinc unusquisque suæ regionis bona deplorat, dum interest cadaveribus, emanantem cruorem & corporis excrementa aliquando potat. Hic salientis fontis aquam recentem, ille mollia vina & colorata. Hic carniū recentium vile pretium, & denique sub alnis populisque in herbido loco securas dormitiones. Hinc forte plurima illa fuga & Hispanorum præcipue à nobis ad Turcas, & Turcarum ad nos nulla. Aurum hic nunc vilescit; vita tantum in votis, & quia redire non datum, pugnare vel mori desiderant. Damnant segnitiei Duces. Denique pro voluntate quisque loquitur, nullus tamen in sententia perseverat. Statim enim venter plenus omnia obliviscitur. Damnant Maurorum regem cibaria non apportare. Mirantur in cujus gratiam eorum vitam telis objecerit. Præsentia tamen Cæsaris omnibus animi surgunt, ac nescio quo ejus spiritu nutriuntur, crescunt, fiunt læti, demum occumbere quovis præsentē mortis genere non verentur. Vulnē lapilli pretiosi videntur. Quidam etiam qui sub umbra nudi in speculo barbam nutriunt, videntque omne genus mortis crudefcere & inprimis tormentorum emissiones etiam Cæsari non parcere, quum ægrotare se simulant pridie ante arcis demolitionem; neque domum redire conceditur, bonam eorum valetudinem in navibus rectius curant. Qui autem fuerint hi, posteri ne curent. Viderant enim

enim hi quendam sulphureo tormenti flamine tactum vitam sine tempore expirasse. Interea bonorum Ducum cura, industria, & diligentia, præcipue magni Marchionis Davali, Doriæ, Ferdinandi Sanseverini, & cæterorum, non defunt & horum querelis succurrere, & arcis demolitionem moliri, profundo maris, quod ante arcem, prius quantum esset, per Anthonium Doriam explorato.

Quibus omnibus hinc perfectis, inde vero circumspecta alta munitione, ingentique ejus expugnandæ difficultate, ut dictum est, opera plurium dierum tales primum construxere munitiones, ut sinistrum cornu, unde Hispani congregiebantur, ipsis hostium repagulis ad jactum lapidis propinquum esset, dextrum vero frontique media, unde Itali, multo magis ab eis distaret. Quæ res Hispanis faciliorem, Italis vero difficiliorem in hostium propugnacula facta jam demolitione pararat ascensum. Verum quum hæc & mari & terra facienda essent, ut majorem hostibus trepidationem incuteret, prudens Doria mandat, ut singulæ triremes suum sequentes Ducem bene mane sint in officio. Quod quidem bonus Davalus & terra prius jam mandaverat. Uterque tamen Cæsaris consilio. Diluculo igitur facto res incepta est, sed quanto fortius è terra in arcem conflictum est innumeris tormentorum ictibus, tanto gravius ex arce in nostras triremes: ictus enim ex arce in terram propter munitiones erant vani, at è terra in eam non erant. Contra è pelago in hanc propter undarum commotiones non semper certi. At ex hoc etsi non usquequaque certi tamen ut plurimum semper aliquid officiebant. Dato igitur signo, acieque directâ, qualibet triremium suum locum tenente, tympanis classicisque Martem accendentibus, unusquisque Ducum clamoribus militaribus, quantum par erat, appropinquare contendebat. Qui autem anterior ut superior lætabatur, qui vero posterior ut inferior mœrebat. Tandem quilibet Cæsari loco anteriore certiusque feriendo placere studebat, neque quisquam hostium vires reformidabat. Discedunt hæc ob studia illæ sæ perpauca, læ sæ autem quam plurimæ. Neque tamen sine jactura, inter quas fuerunt Rhodiæ, aut si mavis dicere religionis Sancti Joannis, summi quoque Pontificis, Joannis Baptistæ Caraffæ, Marchionis Castellii veteris, ubi Scalertæ Dominus Marcus Marchesius gloriose moritur, frater vero Carolus Brachiomantus vulneratur. Garziæ item Toletani, Antonii Doriæ, Bisiniani quoque Principis, & supra omnes Principis Salerni virtus emicuit, ubi duobus tormenti icti-

bus triginta duo ceciderunt, decem & octo mortui, reliqui vero vulnerati. Et quanquam omnes de loci propinquitate certarent, tamen si Principis Bisiniani prima non fuit, erat secunda nequaquam. Neque his Crotoniatarum & Luciferi defuit officium. Dumque hinc à pelago sic certatur, à propugnaculis quidem in arcem omnino ferocius configitur, emissiones magis crebrescunt, certis locis affiguntur. Ex una parte fumo, ex altera pulvere cœlum convolvitur. Franguntur muri, lapides cœmentaque dejiciuntur, trepidatur utrinque, à nobis, si perfecta sit demolitio, ab illis vero, unde fuga præcipitur. Hic videres euntium & redeuntium longum ordinem camelorum, veredariumque, nec non & magna subsidia è Tuneto properare. Verum sine labore à trimibus & præcipue à rostratis navibus Hispanis repelluntur. Quamobrem postquam crebris tormentorum vibrationibus octo horis jam completa fuit, ineunt consilium Duces mittendi, qui explorent, si hæc venerit ad perfectionem. Continuoque duo, quorum nomina me fugiunt, pollicentur hanc operam, verum unus cum rem perquirat, ictu sclopeti tardatur; at is casu aliorum factus jam doctior, timens obtruncationem, se mortuum quoad aliquantulum in se rediret simulavit. Quo facto statim nuntiat rem plane non esse ad voluntatem, verum ardentibus animis posse facile omnia superari, ceterum quæ Italis erat pergendum fere nihil esse perfectum. Quare Salerni Princeps ait militibus pectore & animis ascendendum esse. Deliberatur ergo eundem esse. Imperator autem tunc brevi oratiuncula & pro tempore hilari fronte aperit se magnis Ducibus cæterisque militibus non parum debere, minimeque de eorum in se studiis vereri. Et quamvis sæpe sæpius pro se in magnis certaminibus fortiter congressi fuerint, nunc tamen pro sacrosancta fide, pro communi omnium Christianorum libertate, pro eorum honore, & denique pro ipso Cæsare pugnare. Cujus rei neque unquam erit immemor. Aperuitque hic rem Christianam consistere, hic & de Rege Turcarum victoriam esse. Denique cunctorum studiis lætisque animis perspectis conversus ad Regulos Principesque, vi abundantiaque amoris commotus, timens eis hortatur lacrymis obortis, ut à primo congressu abstinere. Id quod Principes Hispanorum nimium credo amantes Cæsaris jam effecerunt, Italarum vero verbis illis magis accensi ad pugnam ardentius accinguntur. Quamobrem dato signo cuncti undique nescio pedibus

an

in alis (mirabile dictu) cooperti sclopetorum fumo uno tempore sunt in arcis & aggerum demolitionibus. Illud hic præmittendum, Spinulam impetrasse, nec tamen cum cæterorum Italiæ Præfectorum honore, ut primæ sibi ex Italis darentur adoriendi partes. Quare dum sic primus irruit detentus tormentorum emissio-
 nibus non recta, nec qua Italis erat pergendum, sed ad Hispanos declinat. Quæ res ipsis Sangriis fratribus clarius pugnandi præbuit occasionem, & ut veritas dicatur virtus experti in militiis, qui sub his merebat, Praloyfii Quadrimani Consentini nec obfuit. Ruunt è loco non secus ac equi è carceribus datis habenis, arcipropinquiores Hispani, centurionibus Roderico Ripaldo, Hermoligta, Cisnero, Maldonato, Buccanigra, & aliis, & cum his in prima fronte immisti ex Italis consilio plenus Annibal Januarius, ejusque cura Marcellus frater, Fredericus Caraffa, Petrus Antonius Abenantius, Aloysius Taraldus. Inde vero post sed certo nec inferiore impetu, quæ loci commoditas fuit, Antonius Arragonius, Fabricius Marramaldus, Fabricius Pignatellus, Fabricius Montius, qui cum primis arcem ingressus ictu tormenti tardatur, & alii complures. A Sangriorum vero propugnaculis, o bellica gloria, quæ omnes mortes facile superat, domumque obliviscitur! ecce cum primis tanquam leones rugientes, Ferdinandus Sanseverinus, Ferdinandus Cardines, Paulus Rosus, Alfonsus Rota, Joannes Baptista Tolfa. Tantus quidem his furor Martius, ut animi velocitate haud difficulter Hispanorum ad arcem adæquaverint propinquitatem. Irruitur undique, curritur, sarissis, pilis ascenditur: alter alteri nunc substat, nunc ei manus porrigit, pugnatur omnino, victoria celebratur. Resistunt primo Teucris, mox uno tempore undique circumdati fugiunt, mactantur. Clamor ubique & sanguis. Cadunt è nostris vix quindecim, ex hostibus vero supra duo millia. Persequuntur Itali hortantibus Hispanis victoriam etiam extra arcem ex altera stagni parte Tunetum versus ad duo millia passuum. Qui non inglorii, quum è cæde redeunt, directos aggeres, directam arcem, directas triremes, spoliatos Turcas inveniunt. Gaudent Hispani, lætantur Itali, Germani Italos bonos, fortes appellant. Turcis vero fugientibus, & Judæo perturbatus Barbarussa factus obviam inclamando ait, O bene factum! Quo ruitis? an quos nunc fugitis aliquando vos singuli non modo quinos, modo denos, victos portastis? Quo ruitis?

Cui intrepide Judæus ait. Ne credas hos sicut illos. Illi enim rustici, & quos in ovili aut area sæpe dormientes deprehendimus. Hi autem milites & Itali & Hispani, & Germani, & quod præcipuum Cæsariani, & si non credis re experire. Illud his annexendum quendam nomine Dianensem magnique Marchionis pedissequum bellicæ immortalitatis gloria accensum ei pollicitum esse se primum datum signum in arce positurum. Quod quidem facinus, præsentis licet morte sibi jam prævisâ contentaque, Deo triño sibi prius conciliato, fata perficere sibi non concefferunt. Etenim jam jam positurus cum sua & posterorum gloria interimitur. Animus hic & non rei imperfectio consideretur.

Et quanquam nostri hac victoria elati hostibus jam profligatis immisti Tunetum capere potuerant, tamen nescio an altiore aliquo odio occasionem hanc tardante, an Diis aliquorum virtutem volentibus facere clariorem, ea profecto uti noluerunt. Quare nec postero die nec item tertio quicquam aliud effectum est, præterquam quod inter se congratulati Diis gratias egerunt, quod hac luce essent vivi, evasisentque crebras horribilesque illas tormentorum per capitalibiles minas: vespas certe canentes, verum longe aliter quam nostri musici sacerdotes. Hic illud ipse vidi Cæsarem honoris gratia etiam in magnis & meridianis caloribus Davalum longis laboribus male affectum bis uno die in lecto visitasse, & id non uno die. Quid majus in Davalo? Quid humanius in Cæsare? Interea dum res protenditur quidam militum nec desinunt lamentis vitam eorum lacerare, labores Herculeos enumerare, pecuniam nullam, unde se alant, habere, tarditatem Ducum accusare, hic totam æstatem contabescendum asserendo, Tunetum majoribus munitionibus quam arcem esse munitum; hic Barbarussam cum toto exercitu esse, illic Judæum cum minima tamen militum parte nos mensem retardasse. Quæ res nonnullis maxime non recte valentibus aut corpore aut mente occasionem præbuit in patriam nunc redeundi. Qui vero nimium sui amantes in ipsa arcis expugnatione se non bene valere pridie simulaverant cutem eorum in navibus curando post captam eam frigide de Cæsare coram rite pugnantibus loquuntur. Rubescunt, à tergo ridentur. Nec etiam desunt, qui tractent si Tunetum possit in ditionem venire tradito tantum aut interfecto Barbarussa. Quod licet

licet Maurorum quidam polliciti fuerint, tamen effectum non est. Post quæ etsi vanæ sunt sententiæ de Tuneti expugnatione. Alii enim eundum, alii vero re non completa redeundum esse censebant. Atque ideo ab itinere bis motis castris reditum est. Instat tamen Carolus (1) Aloysio à Portugallia id præcipue suadente sui decoris non esse re infecta discedere. Quare post euntibus cunctis in Cæsaris sententiam edicitur, ut quisque miles acceptis trium dierum cibariis se itineri Tunetum accingat. Qua de re postero die summo mane, classicis tympanisque Martem accendentibus, instructa jam acie quisque sua signa sequitur. Duces instant, dirigunt militem, digredientem corrigunt. Proceditur sic demum incedente agmine, ut milites inutiles stagnum semper legerint. Interea loci sole jam alteram cœli partem spectante tanta sitis cunctum pene exercitum occupare exhaustis jam cœnophoris nec usquam fontibus aut puteis inventis, qui eam levare possent, adeo ut non defuerint, qui haustum unum aquæ & tepentis uno aureo nummo & pluris pro facultate voluerint emere; verum is qui eum habebat pro se ejusque vita retinuit. Hoc ipso tempore egomet vidi quendam ex Hispana nobilitate contra nescio quos Cæsari expostulantem, quod vim sibi in pulvinaria intulerint. Cui is arridens ait: *Hem finas sitientes bibere*. Vis enim hæc legibus non pareret, nec imperio. Quum autem sol magis inclinaret sitisque invalesceret, atque ditaremus à Tuneto circiter duo millia passuum, incipientibus propter æstum & sitim militibus ordines fere deferere, frigusque opacum sub oleis siliquisque captare, ecce ipse Barbarussa exit cum agmine barbarico pene innumero etiam supra (2) centum millia militum experturus jam ultimam fortunam. Idcirco equites alarios explicat, circumdare nos ab oleis intendit, sclo-

petisque

(1) Ludovicum Lusitaniz regis fratrem intelligit. Qui ex eo, quod vulgo etiam dictus *Louys*, Aloysius hic dicitur. Ubique ita vocat Ludovicum XII. Regem Galliarum *Gratius de casibus viror. illustr.* Nec aliter Ludovicum ejus nominis IX. quem miraculis asserta sanctitas Divis adscripsit in Francisc. Lotharingo Guisiz Duce.

(2) Iovius numerum non auget, sed simpliciter tantum ait ita: *Barbarussa magnis peditum equitumque explicatis agminibus, in quibus Barbarorum consuetudine multa ad terrorem inanemque speciem vexilla spectabantur, ad tertium ab urbe lapidem pervenerat. Mox tamen diffidetur. Cæsar, inquit, ea hostium fuga, quorum centum millium numerus, esse ferebatur, magnopere letatus &c.*

petisque & tormentorum emissionibus facto impetu aggreditur, quendamque sua ipsius manu é nostris interficit. Imperator autem intelligens hoc in conflictu rerum omnium summam consistere, hostium numero nec territus, confusus autem militum virtuti Davalum interrogat, quid agendum. At is intrepidus sine mora Italos, qui infra quatuor millia fuere, jubet præcedere, & primum sclopetarios cum pilis quibusdam in prima fronte, in cornu sinistro, ad stagni littus, sarissatos vero in dextro. Cæsar cum suo equitatu intra Italorum & Hispanorum sarissas. Itali vero tunc & loci honore elati, & præterea Cæsaris præsentia longe facti animosiores, cernentes quoque ipsum etiam in confertissimas hostium acies omnino mortis oblitum irruere, sclopetariis jussis præire, centurionibus Sigismundo Sangrio & Hieronymo Corso, ita ut à latere ferirent, in hostem presso pede ruunt. Descendit equo tunc Salerni Princeps, ac pedes sarissa anterior pugnat. Deferunt ordines animis armati Vincentius Ebulus ac Marius Rufus, parati aut Cæsari placere, aut morte occumbere. Vibrantur utrimque ictus. Confligitur acrius undique. Verum nostris procedentibus multo ferocius quam inceperant, strictam aciem hostes non sustinent. Quare cedunt primo, perduntque nostris insequentibus tormenta. Quæ portata in eos à nostris retorquentur, fortiterque eorum armis exartuantur. Unde palantes ilico dant terga, mactantur, caduntque ex eis quam plurimi, è nostris autem nullo pacto decem. Disceditur é pugna. Præfexus cohortis Hieronymus Sangrius in crure honesto vulnere tardatur. Claruit hic (1) Ferdinandus Gonzaga, Antonius Arragonius, & longe ab Hispanis digressus Petrus Gonzales Mindocia.

Extolluntur nunc Itali supra cunctos à Cæsare. Etenim perpauci contra innumeros pugnarunt & vicerunt. Vix hi quadringenti fuere, qui rem ipsam gessere. Lacedæmonium sane ad exemplum victoria hæc his tantum tribuitur. Quibus & cæteris post partam eam cunctis ad fontes puteosque accurrentibus pius Rex ratus aquas veneno infectas antidotum infundebat. Advesperascit: fit trepidatiuncula quædam, Mauris quibusdam equitibus incurfantibus. Disponitur exercitus vigilæque. At

(1) Iovius d. loc. Erat in prima procurrentium fronte Ferdinandus Gonzaga, cuius eo die extraordinaria opera utebatur Cæsar, quod nullum ei esset certum in exercitu imperii militaris munus. Is concitato equo primus omnium insignem Asperum ducem hasta transfixit &c.

At Barbarussa hac accepta clade intendens jam res suas perditas quoquo modo *refarcire* (1) viginti millia captivorum Christianorum, quos jam dudum ab eis timens in carcerem conjecerat, vi pulveris sulphurei ignisque uno tempore morti tradere decreverat. Quod quidem effectum esset, si ludæi æquitas non obviasset asserentis indulgendum his, quibus fortuna parcit. De quo quidem mehercule plura notatu digna narrarem, si Libyæ expeditio me non revocaret, aut si ejus virtutis studiosum me Christiani non putarent.

Mane igitur facto Cæsar præmeditatus jam quod futurum esset, ne hostis paratior nos invaderet, agmine tripartito cohortes Tunetum versus dirigit usus ad milites oratiuncula, qua militum fidem in persequenda victoria breviter sibi alstrinxit dicens, *Quirites, commilitonesque mei, quorum studia in me fidemque sæpe pugnando vobiscum sum expertus. Memini pluribus precibus vos ante effecisse, ut pro me, pro vestro honore, pro communi Christianorum libertate, & denique pro ipsa sacrosancta fide, sicut jam fecistis, pugnaretis. Pro quibus singulis profecto, ut vos scitis, nemo unquam vir bonus mori dubitavit. Novi vestros in tolerandis laboribus pertinaces spiritus. Novi virtutem bellicam. Novi, quod præcipuum in bello, ipsam fidem. Quam quidem in præsentia bis de rationibus etiam atque etiam astringo, ut nemo vestrum unquam sua vexilla deferat, à suo ordine discedat, ut semper instet, semper fortiter se gerat, semper jugulet, etiamsi omne aurum possit inde habere, donec ego signum vobis omnibus dem, victoriam esse plane nobiscum, habeatisque illud quæso usque in memoria, honeste mori pugnando omnium pulcherrimum esse, & supra omnia cogitate quæ tormenta, quos cruciatus in cruce, pro omnium salute, pro nobis quoque Dominus noster, & Deus & homo, humane sustinuit. Et ego Q. Carolus Imperator sumkte vobis omnibus promitto spondeoque sena singulis stipendia, & quod maxime nunc cupitis urbis hujus captivitatem, direptionemque, & medius fidius si rectius dicere volumus, vestrarum rerum, ac tot millium Christianorum redemptionem. Erigite dexteras, date fidem pertinacius nunc nunc re postulante pugnandi. Ego quoque quæ pollicitus sum*

(1) Iovius d. loc. Interim Barbarussa nec obscuro percussus metu, multisque simul distractus curis, se ipso factus atrocior, inusitata crudelitatis consilium cepit, occidendi scilicet servos Christiani nominis, ita circumposito & incenso tormentario pulvere, ut ad unum omnes in ergastulis concremaret, certus id exequi, nisi Iudaus Sinas execrabile facinus dissuasisset. Smyrnæus erat Sinas, Archipirata, & vir summæ prudentiæ. Idem lib. 27. bist.

34 ANTONII PONTI CONSENTINI

sum præstabo. Quibus dictis factoque fine dicendi milites, lachrymis præ lætitia fluentibus, summis clamoribus dextris porrectis omnes ad unum proclamarunt nunc nunc ut quam maxime unquam pro Cæsare pugnandum, neque unquam à pugna discedere, contemptis quibuscumque ante pedes expositis opibus, donec parata jam victoria à Cæsare tessera habeatur depopulationis. Barbarossa vero thesauris cum suis sarcinulis acceptis camelisque oneratis per aliam urbis partem egressus collectis jam centum viginti millibus Maurorum fugæ, dum congredi velle simulat, se accingit, rursusque in Tuneti arcem reverso portæ à Christianis, (1) qui carcerem fregerant, clauduntur, vexilla amica ab his ex arce eriguntur. Cæsar & victoria celebratur. Verum enimvero Cæsar cupiens suæ clementiæ locum hic invenire pro portis expectabat, si ex urbe Mauri exissent, qui conditionibus acceptis in deditionem & fidem venirent. Quæ res quum haud succederet, extemplo Tune-teorum & rem & vitam non immemor polliciti arbitrio militum pronuntiat. Quo audito quisque avidus miles, (2) qua poterat commodius, ingressum sibi in urbem facit, aut arripit. Fiunt captivi Mauri, repugnantes mactantur, diripitur passim urbs, opes effodiuntur, igni parciunt, viginti millia Christianorum humi prostrati Cæsari de eorum redemptione gratias egerunt, tantis omnium qui aderant lachrymis, ut majorne luctus an lætitia fuerit ignoretur. Restituitur Halahasan in regnum. Fit Cæsari (3) stipendiarius. Et hoc decimo Kalendas Augusti.

(1) Servi postquam rescivissent de cæde ipsorum agitarum, iusto metu ad id adacti, effracto carcere vinculisque, arcem redigunt in potestatem, & asserta fortiter libertate Barbarossam excludunt. Plenius tradit rem Iovius d. loc.

(2) Iovius d. loc. *Arce inexpectata felicitate in potestatem redacta, & jam diripientibus cuncta servis, miles diutius contineri non potuit, quin agminatum intraret urbem, & per cunctas regiones ad prædam discurreret, Tunetanis nihil fore hostile expectantibus, & magno ejulatu edito Muleassis fidem frustra implorantibus, & paulo ante. Vastius cum parva manu ad arcis portam accessit, & à servis, qui se in libertatem vendicant, cum insigni gratulatione receptus est. Inspectanti autem Barbaricas opes, & totum arcis apparatus, servus Ligur absconditæ pecunia latebras indicavit. Demerserat enim Barbarossa in cisternam ad triginta millia nummum aurea moneta, pluribus insuta ** culcis. Hos expiscatus Vastius à Cæsare præda donativique nomine, ut sibi concederentur, facile impetravit.*

** Leg.
Culcitia.

(3) Cæsar eum Tuneti regem majorum suorum consuetudine regnaturum constituit, binosque tantum falcones ad aucupium, & binos à Numidia pernices equos tributi nomine quotannis imposuit, ea conditione, ut Christiani nominis amicus, Turcarum vero gentis perpetuus hostis, Cæsaris nomen coleret, & Guletano præsidio, quod ex Hispanis amplius mille imponebatur, stipendium persolveret. Iovius d. loc.

AN-

ANTONIUS PONTUS CONSENTINUS
D E

Q. Caroli Cæsaris Augusti Imper. adventu in Sardiniam.

*N*unc nunc Phœbe lyram : nunc lauro tempora cinge,
Nunc chordis intende novis, nunc aurea fume
Plectra, sacri ventas alto de culmine collis,
Pierio descende jugo, mea pectora comple
Rore novo: imprimis tu Cæsar fronte serenæ
Da tremulæ vires monti, da dicere quantus
Herculeum in portum, Sardoæque littora tendis.
Opprimor, & tantum non suffert parvula cymba.
Cæsaris Augusti numen da dicere saltem,
Stricta pbalanx quantum tonuit fumantibus astris,
Quantum & vexillis & terna voce salutant
Carole te, summo demissum numen Olympo.
Littore de Libyco longæ comitante caterva
Venit in has oras quondam saltusque virentes
Alcidæ magni proles, qui nomine Sardas,
Unde locus genti retinet per seculæ nomen,
Venerat & genitor, quod portus & insula parvo
A boreo cornu signat de nomine dicta
Herculis. Et quanquam lætis clamoribus omnes
Tunc colles sonuere, Sacer cum flumine Sepro,
Ac nymphæ choream plaudentes littore molli,
Quod lupus & sylvis infesta animalia pulsa..
Nunc tamen excedunt & gaudia quæque, triumphos.,
Et quos mirata es quondam tu Roma superbas.
Quæ canimus, sonuere poli : sonuere marini
Fluctus : vocalis per littora curva refugit
Ignibus assiduus ac longo concita fumo
Echo ; fulminibus credas confundere mundum
Sceptra Iovis magni Divum trepidante Senatu.
Pertimuit Neptunus aquis fumantibus, & tunc
Aut iterum prolem Chymenes incendere mundum,
Progeniem terræ aut datam, nudosque gigantes
In fratrem reparare putat nova bella per undas,
Ac scopulos scopulis impenere, saxaque saxis,
Anxius ex imis stagnis calidoque profundo

E 2

Ex.

Extemplo surgit, speculaque excelsus in alta
 Confedit parvæ titulo Ficaria terre,
 Miratur mare velivolum, constrataque pinis
 Æquora, nec noscit pelagus si cædua sylva
 Frondibus excussis autumnî frigore: tantum
 Hoc differt, quod sylva riget pallente pruina;
 Hæc velis spinosa tumet, sed quando retenta
 Vela silent collecta nigris tunc surgere sylvam
 Conspiceres truncis longe lateque tumentem,
 Nî decora antennis summis vexilla sonarent.
 Æternum salve. Salve nunc Maxime Cæsar,
 Agnovit tandem piceî post nubila multa
 Et fumi & densi reboatus ætheris altos,
 Hunc hunc quem superi, quem vatûm pectora sacra
 Quem cæli retinere timent, quem Caspia regna,
 Carthago expectat, quem Martia Roma requirit
 Cæsarîs adventum, renovari secula prima.
 Atque oculos tollens ad summi testâ Tonantis
 Concilio Divum factô sanctoque Senatu,
 Audiit hæc fratrem grato sermone canentem.
 Cælicolæ mentis nostræ spiramina prima,
 Qui vestro geritis nutu mortalia cuncta,
 Ecce dies venit, quo Regum jura novanda
 Quo vires Europa suas effundat in Hebrum,
 In Gangem Nilumque simul, quo finiat illud.
 Unus in humanis rebus sit Pastor, ovile
 Unum, latetur tellus in imagine nati.
 Carolus Augustus Cæsar sit muneris hujus
 Princeps, concelebrent gentes sua fortia facta.
 Hæc ubi dicta, Maris moderator Doride classis
 Ductorem ut vidit prognatum, Doria qui nunc
 Dicitur, æternus Teucris per secula terror,
 Ausoniis vero requies. tunc omnia claudit
 Flamina ventorum centum religata catenis
 Unus ab occiduo qui spirat littore, amicus
 Omnibus Hesperiiis est liber, velaque tendit,
 Qui jussu in portum Cæsar te Carole ducat:
 Restituas regem: tibi serviat Apbrica tellus.

F I N I S.

A N.

ANTONIUS SCHONHOVIUS
 B A T A V U S
 D E
 O R I G I N E E T S E D I B U S
 F R A N C O R U M ,

*De Chamavis, Bruſteris, Tenſteris, aliſque, &
 quodnam vocis Germanus ἔτυμον,*

AD CORNELIUM GUALTERUM.

U No ferè tempore mihi nuncius reddidit libellos à te miſſos,
 & D. Rolardus Ovarius literas tuas. Ac pro libellis qui-
 dem magnam tibi gratiam habeo : literis verò tuis viciffim ordi-
 ne respondebo, quantum dabitur per occupationes. De origine
 gentis nominifque *Francorum*, etſi multi ſcripſerunt, nemo ta-
 men adhuc verius doctiusque eam explicavit (meo quidem ju-
 dicio) quam Beatus Rhenanus iis libris, quos nuper edidit, de
 rebus Germanicis. Ac principio quidem inter eruditos fatiſ con-
 ſtare video, ex Panegyricis aliquot Romanis, Suida, Claudia-
 no, Sidonio Apollinari, Procopio, Agathia, D. Hieronymo,
 & plerifque aliis, *Francos* ab origine fuiſſe *Germanos* ejus gene-
 ris, quod * Plinius inter quinque genera Germanorum *Wigevo-*
nes appellat, hoc eſt littorales. Verum nemo adhuc (quod
 ſciam) certas ipſorum ſedes ſtatuit atque deſignavit. Nam Rhe-
 nanus quidem vacillat planè, nunc *Chaucis*, nunc *Cattis* eos at-
 tribuens, quos & alibi his vicinos, alibi inter hos medios facit.
 Mihi quidem ſemper viſi ſunt his potius quam illis abſcribendi ;
 quod *Chauſi*, teſte Tacito, ſine cupiditate ullâ quieti ſecretique,
 nulla ſint ſoliti provocare bella, nullifque raptibus populari ; quod
*Francis Cattis*que olim familiare ac commune fuiſſe Hiſtorici paſ-
 ſim teſtantur. Albertus Crantzius, qui nuper multarum gentium
 Septentrionalium ſedes atque migrationes deſcripſit, eâ origine

* Lib. IV.

Crant-
 zius.

E 3

non

non contentus, è *Scanzia* insulâ, gentium officinâ illâ vaginâ-
que nationum (ut inquit Jornandes) *Francos* producit: nec Rhe-
nanus negat, quin fieripotuerit, ut è vicinis insulis in continen-
tem se effuderint. Quin & antiquissimi hujus gentis vates fuisse
referunt, qui rythmis suis (quod unum genus Annalium olim
habuerunt) nescio quid originis *Scythicæ* decantarunt. Sive ve-
rò primi *Francorum* progenitores *Scythæ* fuerint; sive (quod ma-
gis crediderim) tam latè olim *Scytharum* nomen patuerit, ut
Germanos etiam complecteretur, quod Plinius alibi affirmat. At
minimè eos ego audiendos puto, qui vel Europam egressi, pri-
mordia nationis suæ ex Asiâ deducunt, *Trojanorum* se sobolem
ineptis fabulis fingentes. Quasi verò laudabilius sit, è proditori-
bus, raptoribus, profugis, luxuque perditis hominibus genus du-
cere, quàm indigenam esse *Germaniæ*? Princeps eorum nugo-
num fuit Hunibaldus ille, qui florentibus suorum rebus sub Clo-
doveo, nihil satis antiquum dignumque gente suâ comminisci se
posse contentione fabularum testatum reliquit. Et tamen vicit
hunc nostrâ ætate Joannes Marius, qui cum se Gallias illustra-
re profiteatur titulo, eas impudentissimis imperitissimisque com-
mentis obscurat: quanquam à vulgo Gallorum magnoperè lau-
detur legaturque, ut est cuique genti prona fides in laudem glo-
riamque suæ originis. At sanè miror, neminem doctorum ho-
minum è *Fransis* extitisse hætenus, qui vel illorum commenta
refutaret, aut veros conderet annales; præsertim nuper, tam fau-
sto literarum Mæcenate Francisco Primo, Rege ipsorum. Ma-
luit certè Gregorius Turonensis cum doctissimis sui seculi homi-
nibus Severo Sulpitio, Alexandro & Renato Profuturo Fridiger-
no ingenuè fateri, se non antiquiores gentis suæ sedes nosse,
quam eas quas ad *Rhenum* habuit, nullâ Hunibaldi (qui ipsum non
longè antecessit) cæterorumque hominum *Trojanipetarum* (ut sic
dicam) mentione factâ. Sed quæcunque tandem his origo fuerit
& prima sedes; satis constat, eos ab ultimis *Germaniæ* locis in
mediterranea evasisse, indeque fere in *Gallias* intrasse; quod, te-
ste Vopisco, sub Constantio accidit, patre Constantini Magni,
id quod Panegyrici reliquique historici satis innuunt. Quam-
quam ex iisdem constet, illos longè antea, (maximè sub Probo,
Caro, & Diocletiano Imperatoribus) solitos subinde extrema
Galliæ vexare incursionibus terrâ marique, eaque nonnunquam
diutius insidere, donec pellerentur à Romanis. Quod sæpè fac-
tum

Trojan-
antium Pon-
tanus
pag. 230.

tum legimus ante Aëtii mortem; postquam demum Gallias planè occuparunt non amplius cessuri, deficientibus jam Imperii Romani viribus: Quod fuit initium regni *Francorum* in *Gallis*. Sed nec minore in ambitione scribentium fuit ipsum nomen *Francorum*. Si quidem qui his *Troianum* genus statuunt, iidem & nomen illud inde allatum volunt, duce *Franco*, seu *Francione* *Hectoris* illius *Troiani* (si Diis placet!) filio: cui fabulæ auctorem fingunt *Manethonem* *Aegyptium*; qui nè nomen quidem *Celtarum* aut *Gallorum* unquam novit, tantum abest ut horum priscos Reges annotarit. Neque enim verus est ac genuinus *Manetho*, quem hodie habemus: ut ex *Eusebio*, *Josepho*, & *Plinio* facile colligi atque cognosci potest. Quod idem nobis etiam de *Beroso* accidit. Alii rursus tanto temporum intervallo, ætate demum *Valentiniani* I I I. Imperatoris id nomen primum exstitisse volunt, cum ob pulsos à limite Romano *Alanos*, immunitatem tributorum meriti *Francos*, hoc est liberos, se * appellarent. Quam in rem multa confingunt; quæ non est necesse refutare, cum vel ipsa temporum ratione redarguantur. Satis enim constat, multo ante *Francorum* nomen in literas relatum fuisse. Quare vel alio tempore, aliâque de causa, *die Vranken*, hoc est liberi, appellati sunt. Vel (quod fortasse vero propius est) ab austeritate & rigiditate, quod *Vranck* (est enim æquivocum Germanis) significat etiam, ut singularis cujusdam ferociæ nomenclaturam, aut sibi imposuisse, aut ab aliis accepisse videri possint. Scriptores certè Romani non alii *Germaniæ* nationi plus ferociæ quàm huic tribuerunt: quamquam mollis illa Romana humanitas, aut invidia potius, in hostibus ferociam * appellat, quod in suis virtutem & fortitudinem. Notum est enim illud *Panegyrici*: *Franci præter cæteros truces*. Et aliis, *pacis odio furentes*; aliis, *inexpiabilis iræ gentes*, vocantur. Quis autem negaverit, insignem *Francis* fuisse vel ferociam, vel virtutem, qui non solum *Gallis*, sed & *Germanis* imperarint? Ad quam clari nominis *Francorum* originem spectasse mihi videtur *Procopius*, dum *Lib. 1. de bello Gothorum* pollicitus se mox explicaturum, quemadmodum *Franci*, qui quondam (inquit) *Germani vocitabantur*, à principio id nomen fuerint sortiti, subjungit: *Ad Rhenum paludes sunt, ubi primitus Germani gens barbarâ habitabant, nec magni tunc primum nominis viri, qui nunc Franci vocitantur*. *Crantzius* porro. (de quo antè dixi) ut originem, ita & nomen è *Scanzid* extulisse ipsos secum, opinatur; affirmans hodieque ibi manere relictarum sedium nomen *Frencks*, seu *Francia*.

* Al. appellarent.

* Al. appellabat.

NUNC

* Al. am-
plitudi-
nem.

* Al. fere.

* Al. me-
mini.
* Al. ex-
plicave-
rit.

* Al. Oy.

Nunc de lege *Salicâ* quid sentiam, accipe. Creverunt in tantam multitudinem *Franci* tandem, ut non tantum Reges plures; sed & gentes haberent: quarum gentium duo tantum nomina supersunt, *Saliorum* & *Ansuariorum*. *Salios* Rhenanus eosdem * fuisse putat, qui *Salingi*, hoc est, *Salæ* fluvii accolæ, à quibus *Salingostadium* est denominatum. Verum ego *Saliorum* Francorum nomen domesticum illis fuisse opinor; quod satis innuit *Ammianus Marcellinus*, cum dicit *Francos quosdam veteri gentis consuetudine Salios appellatos fuisse*. Et fuere ad Rhenum coloniæ olim *Francorum Saliorum*, qui eò recta ex propriis nativisque sedibus littoralibus transierant. Quamquam non nescio magnam postea *Francorum* partem inter *Mœnum* & *Salam* quoque consedisse, regnumque ibi *Austrasiorum*, hoc est, *Orientalium Francorum*, postea constituisse. Immigraverunt autem illi ad Rhenum in sedes *Chamavorum*, *Bructerorum*, *Tencterorum*, & *Tubantum*, qui dextrum *Isulæ* (est id tertium *Rheni* ostium) latus tenebant. Quorum singulatim sedes paucis describam, ut non solum ea melius cognosci possint, quæ postea sum de illis *Saliorum* coloniis dicturus; sed ut etiam obscuritas earum gentium in historiis tollatur: quoniam nemo hætenus, quod * sciam, ipsas satis * explicavit. id quod mirum videri non debet, cum *Plinius* ipse testetur, suâ ætate litus *Germaniæ* à *Cimbricâ Cherfoneso* ad *Scaldin* usque tam inexplicabilis mensuræ cultum fuisse, ut immensa prodentium discordia relinqueretur. Itaque extremum ostiî *Isulæ* ad mare tenebant *Chamavi*, qui hodie *Campani* seu *Campenses*, (sunt interim & alibi *Campaniæ*) vocantur, Germanicè *die van Campen*, sive *die Campmannen*; ex quo Germani *Camannos* & *Camanos* fecere; à quibus & *Camavi*, *Camavesque* sunt appellati, eâ ratione quâ à *Brisgau* *Brisgavi* dicuntur. Nam & tractus *Camanorum* Germanis *Camau*, sive *Campau*, dicebatur. *Au* verò sive * *Ou* illis *augiam*, hoc est regionem, denotat. Horum metropolis hodie *Campen* appellatur, hoc est *Campi*, quorum *Tacitus* alibi meminisse videtur. Et quamquam hæc urbs nobis est cis *Isulam*; fuit tamen olim *Trans Isulana*. Mutavit enim *Rhenus* alveum suum nonnihil. *Camanis* adhærebant in Occidentalem meridiem *Bructeri*, sive *Broucteri*, nomen sortiti à paludibus, quas Germani *Broucken* appellant: unde ab origine *die Brouckters*, hoc est incolæ paludum, dicti fuerunt. Fuit & his sua metropolis ad *Isulam* nomine *Swoilis*, unde ad *Tencteros* proferebantur; à quibus eos *bet Swart Water*, hoc est niger fluvius (qui cor-
rupte

ruptè Ptolomeo *Vidr*us appellatur) dividebat, quà nunc sunt inclyta oppida Vollenho, Hasselt, & Geelmuud, regia quondam (ut situs, nomenque præ se fert) *Velledæ*, sive *Gelledæ*; cujus meminit Tacitus*. Ab hoc igitur flumine deinceps ad *Vehtam* usque flumen *Tencteri* patebant, Comitatus *Benthemiensi* finitimi. Hi primùm *Teventeri* appellati fuerunt: unde adhuc eorum metropolis, quæ ad *Isulam* quoque est, *Teventria*, seu *Daventria* appellatur, Germanicè *Teventer* seu *Deventer*. Præcipua eorum regio adhuc *Trenta* sive *Drenta* dicitur, ex quo mediæ ætatis scriptores *Trentones* fecere. Sane non possum hîc præterire *Columnas* illas *Herculis*, quas Tacitus* in *Frisiis* fuisse magnâ celebritate commemorat, quarum reliquæ hoc tractu *Treterorum*, hoc est in *Drenta*, adhuc visuntur, vico *Roelden*, haud procul à *Coevordid*, non sine spectantium admiratione. Sunt enim singuli lapides (quorum non parvus acervus est) tantæ magnitudinis, ut nullos currus, nullasque naves admittere posse videantur: neque ibi fodinæ lapidum sunt, ut loco paludoso; quare suspicio est, eos illuc à dæmonibus, qui *Herculis* nomine ibi colebantur, adductos fuisse. Stabant enim super columnas aræ, (*saxa vocant Itali*, ut quidam** inquit Poëta) quas ad aras incolæ vivos immolabant, maximèque advenas, quos prius quàm mactarent, cogebant transire angustum foramen, quod sub aris erat, transeuntemque stercorebus insectabantur, ac petebant. Quod & hodie faciunt, præsertim si *Brabantum* nacti fuerint, unde sæpè cædes oriuntur. Foramen ipsum ob ignominiam *s Duvels Kat*, hoc est, *Dæmonis cunus*, appellatur. Sed immolationem sustulit D. Bonifacius. Hujus monimenti videndi causâ *Drusus Germanicus* famâ excitus, auspiciis *Augusti*, primus Romanorum Septentrionalem Oceanum navigavit, teste *Plinio*, *Lib. 1 v. Sed*, ut refert *Tacitus***, *obstitit Oceanus in se simul** & Herculem inquiri*. Hæc eo paulo latius retuli, ut eximatur *Commentariis Althameri* error; qui hunc *Taciti* locum explicans, has *Herculis* columnas pro iis accipit, quas in *Gadibus* ille statuit. *Tencteros* porrò in meridiem sequebantur *Tubantes*; à *Goer* oppido, tribus distante à *Daventrid* miliaribus, ad *Dunculam* flumen *Benthemensis Comitatus* limitem protensi. Regio ipsorum hac quoque tempestate nomen retinet, vulgò *Tuwerte* seu *Twente* dicta: Neque quicquam hodie vulgaris notiusque est apud *Rhenicos* *Trentâ Twentâque* nominibus.

Tom. I.

F

In

* Lib. de morib. Germanor.

* Lib. de morib. Germanor. Cap. 34.

** Virgil. Æneid. Lib. 1. v. 109.

** Lib. de moribus Germanor. Cap. 34. ** Leg. atque in Herculem.

* Al. quæ.

* Al. poterant.

* Al. intercedisse.

Cæterum *Lex Salica* à *Francis Saliis*, quibus (ut ferunt) à Pharamundo Rege lata fuit, haud dubiè denominata est. Cujus vix hodie nomen extaret, si vetus illa non continuata fuisset controversia, *succedatne in regnum Francicum fœmina*: quæ controversia superiõribus annis magnâ contentione agitata fuit Burgundiæ causâ. Sed tum (quod miror) *Franci*, etsi id polliceri videbantur, edere atque repræsentare non * potuerunt, ut ex legatis nostris accepi, ut suspicio sit, illam penitus apud ipsos * interiisse; apud nos tamen superesse scio, loco mihi non temere prodendo. Extat apud illos quidam libellus, cui titulus *La Loy Salique*. Sed ipsum Legis caput, de quo agit, non recitat. Tale tamen aliquid apud Procopium, si qui eum accuratè perlegat, invenire est. Memoratur & alia vetus *Francorum* lex *Gombeta* nomine; quæ fortassis *Francorum Ansuariorum* fuit, ut illa *Saliõrum*. *Ansuarios* autem (ut de his quoque nonnihil hîc obiter dicamus) eos *Francos* appellatos opinor, qui *Saliis*, quos diximus, vicini ad *Rhenum*, *Ansuariorum*, sive *Ansebariorum*, sedes occuparunt. Nisi fortè libeat suspicari, hos ipsos veteres *Ansuarios* ex *Francorum* gente eò olim profectos esse; ut erant omnes ferè *Rheni* accollæ ab ultimis *Germaniæ* oris littoribusque exorti. *Francorum* autem *Ansuariorum* meminit Ammianus Marcellius lib. xix. Sed de his nimis multa.

Quod rogas, an Strabo *Francorum* meminerit, aisque id D.
Joan.

Joannem Tiliū minimè credere, facit ille quidem scienter. Fuit enim si non gens, certè nomen antiquis incognitum: Ut non aliter illi *Francorum* mentionem fecisse judicandi sint, quam dūm *Chaucorum* aut *Cattorum*, aut alterius alicujus nationis, unde enati emerferunt, meminere. Fuerunt etiam nonnunquam designati, ut dixi, nominibus earum gentium, quarum in sedes commigrarunt. Sic sæpè *Sicambros*, *Bructeros*, *Tencterosque* pro *Francis* legimus.

Jam cur Sapientes seu Philosophos veteres *Francorum Gastos* appellatos credam, à rerum scientiā potius quàm à spiritu, ut tu quidem divinas, facit quod inveniam hoc nomen antiquitus à suā origine apud Germanos scriptum *Wastos*; quod Galli suo more W. in G. versā *Gastos* effecere. Germanis enim sapiens *Ways*, & sapientissimus *die Wayste* dicebatur. quo catalecto adhuc Brabantī cæterique Mosæ & Rheno vicini loquuntur.

Habes quæ de *Francis* hoc tempore mihi occurrebant. Ad *Gonildem* transeo Augustam, cujus originem etsi literis meis superioribus *Anglo-Saxonicam* esse affirmavi, tamen jam comperi diligentius investigando, eam *Dacicam* esse, sive (ut nunc loquuntur) *Danicam*. Nam regnum Britannię, quod *Anglo-Saxones* supra quadringentos annos continenter tenuerant, ab anno scilicet Domini 1066. usque 1154. hoc anno interrompere *Daci*, quorum Rex primus fuit in Britannia *Sueno*; quem infecutus filius *Canutus Gonildem* hanc genuit ex *Emmā* sorore Principis tum *Nortmannorum*, qui *Dacica* quoque originis erant. *Gonildis* deinde nupta Imperatori Henrico I. cum ab æmulo quodam adulterii accusata marito se purgasset judicio candentis ferri, ut tum mos erat, videretque, eā purgatione (quæ tamen Canonica erat) illi non satisfactum, submisit suo nomine in duellum puerum, seu mangonem quendam nobilem, quem secum à Britannia eduxerat, qui adjuvantibus *Superis*, qui semper favent inculpatis, vicit accusatorem, prostravitque gigantes staturæ atque roboris hominem. Quæ res demum Henrico suspicionem ademuit. At illa, offensa tam pertinaci suspitione mariti, misit illi libellum divortii, secessitque ad *Balduinum Pium Flandriæ Comitem*, qui tum *Brugis* ferè agebat: ubi privata vixit, sustentata ab illo, ut cui sanguine erat juncta. Nam & majores sui à *Nortmannis* illis ortum ducebant: Ubi autem finem vitæ fecisset, sepelitur in æde nostrā *, ex latere ostiī

* S. Donatiano
sacra Brugi.

44 ANTONIUS SCHONHOVIUS

Septentrionalis; cujus monimento insistit imago illa D. Mariæ, pro quâ diebus festis & Dominicis processio (ut scis) nostra sublevisit. Reperio in Actis nostris multâ illam nobis vivam morientemque donasse; in quibus præcipua fuere Augustalis corona sua, multique optimorum auctorum libri, magno olim sumptu descripti; qui ferè jam nobis perierunt, uno ipsius Psalterio servato, quod (ut petis) ad te mitto, eâ lege ut remittas, est enim Bibliothecæ nostræ. Cæterum eandem linguam *Dacicam* seu *Danicam* fuisse cum *Saxonica* nemo dubitat; cum utraque gens *Cimbricam Chersonesum*, unde profectæ sunt, aliquando tenuerunt. Mitto quoque è Bibliothecâ nostrâ magnum volumen Legum Francicarum Caroli Magni, inligne vetustatis monumentum. Cui adjunxi duos quaterniones, quorum alter continet vocabula quædam Bibliorum in * *Franciscialge* (sic enim ibi legebatur) hoc est, in Francicum idioma translatum: alter nescio quem Germanismi catalectum præ se ferat. Durior graviorque dictio mihi videtur, quàm ut si Francorum. Fortè est * *Hermulbonum*, hoc est mediterraneorum Germanorum; quorum lingua multo gravior fuit, quàm littoralium. Si poteritis, interpretemini. Sed nec tibi negare potui Annotationes meas in Plinium, aut potius in aliquot hujus libros. Nam fragmento tantum antiquissimi exemplaris usus sum, idque tam raptim, ut quicquid diversum invenirem, annotarem, disputatione atque judicio in aliud tempus dilato. Quod cum superioribus diebus facere cœpissem, incitatus exemplo Pintiani, nescio quid impetum meum interruperit, neque enim semper institutum perficimus. Quare non solum quod cœpi, sed & ipsum (ut ut est) Plinium meum, quatenus annotavi, ad te mitto, unâ cum Pintiani Observationibus, si fortè nondum vidisti. Feci quidem jacturam Plinii mei; sed hanc tuâ causâ feci libenter. Si quâ parte impressori utilis fuerit, poterit is novo exemplari refarcire. Libellum Magistratuum Romanorum mittam cum absolvero Annotationes; variis enim sæpe distrahor, & non semper animus in hoc studiorum genus inclinât. Commentaria verò in Cæsarem majoris operæ sunt & temporis: nec tamen me diu torquebunt; volo enim semel excutere quicquid est hujusmodi nugarum. Bene vale collega, & ignosce longissimis nostris ineptiis; ad eas enim me provocasti. Brugis xx. Decembris, anno cto 10 xlvii.

* *Franciscialge*.

* *Hermulbonum* al. *Hermilbonum*.

ANT.

ANT. SCHONHOVIUS

A D .

CORN. GUALTERUM.

Quodnam vocis Germanus ἑρμηνεύω, ut & alia nonnulla.

QUAMQUAM non erat mihi magna ad te scribendi occasio collega charissime, tamen hortantibus ad id parentibus D. Cassandri, non potui non meas literas ipsorum conjungere. Ac quando de rebus publicis privatisque nullum est argumentum, ad ea calamum traduco, quæ de literis tecum agere cupio. Valde enim scire cupio, quo loco apud *Coloniam* primus *pons Julii Cæsaris* steterit. Nam haud procul mihi ex ipsius scriptis fuisse infra *Bonnam* videtur, Septentrionem versus. Deinde, an idem fuerit *Colonia Ubiorum* & *Ara Ubiorum*; & quis *Coloniæ* nomen dederit, Agrippane, an Agrippina? Nam in eâ re ipse Tacitus variare videtur. Vellem & nomina eorum locorum, per quæ Antoninus in Itinerario suo iter facit *Coloniam*, atque inde alio atque alio, explicarentur. Item, ubi fuerit vicus *Ambitianus* ille in *Treviris* supra *Confluentes*; in quo Plinius, referente Suetonio, scribit Cajum Caligulam natum esse. Tu quando libebit bibliothecas vestræ urbis lustrare, mitto indicem quorundam librorum, quo possis cognoscere, quos quoque loco reperire possis, si modo adhuc supersint. Gonildis Psalterium, cum eo perusus * sis, fac ad nos redeat; & quid in * fueris. restaurandâ linguâ veteri Germanicâ profeceris, discere cupimus: maximè, si quorundam Germanicorum nominum ratio tibi melior inventa videbitur. Equidem nuper, partim vestro, partim Morillonii incitatus studio, cœpi nostræ linguæ in antiquis rerum hominumque ac civitatum nominibus penitus rimari rationem. In quibus illud nunc indicare visum est. Non probari mihi eorum opinionem, qui existimant *Germanos* vel ut *fratres* à Romanis primùm appellatos fuisse, vel à suis quod *toti viri* essent, hoc est *plane viriles*, seu *viribus præstantes*, in quam tamen nominis rationem jam universus penè orbis doctorum

De Wael
Fluv.

hominum consentire videtur, existimantium à *Ger* quod *totum* significat, & *man* id est *vir* dictos *Germanos*. At ego suspicor, primum *Wermannos* dictos, & inde à Gallis *Germanos*, mutatione *W.* in *G.* Gallis adeo familiari, ut ipsi se quoque *Gallios* appellarint, quos Germani *Walos*, cujus nominis vestigium hodieque extat in *Rheni* ostio, quod *Gallias* olim à *Germaniâ* dividebat, *Walis* appellato. Adduxit me in eam suspicionem locus Cæsaris, ubi tradit *Advaticos* à *Cimbris Teutonisque* ortos primos in *Galliâ* ex *Germanis* consedisse, nomenque illud ibi primum invenisse. Hos siquidem *Rhenum* transgressos Galli cum non valerent repellere, coacti sunt in proprias sedes admittere. Itaque illi primum fuere à suis *Wermanni* dicti, qui postea à Gallis & *Italibus Germani* sunt appellati. Quam nominis rationem eodem loco Cæsar subindicare videtur, dum dicit, *Advaticos multis annis pro sedibus luctatos semper restitisse, & bellum à Gallis illatum fortiter defendisse*. Hæc enim sunt illius verba *Lib. II.* Tacitus certe *Tongris* in *Galliam* transgressis è *Germaniâ* primis *Germanici* nominis originem acceptam refert. *Tongros* autem *Advaticorum* nomine Cæsari dictos, aut comprehensos saltem, extra dubium est. Quam autem probetur vobis hæc conjectura, significo. Gratum mihi quidem feceris, si per occasionem antiqua Romana numismata conquiras coëmæque meo impendio. Multa enim quotidie ad *Rhenum* reperiri audio, propter assidua & perpetua præsidia ac stationes, quas ibi Romani habebant. Et si quem illic tenet cura rariorum herbarum, impetra nobis semina in ver proximum. Biennium ferè est, quod Germanus quidam magnam vim radicum herbæ, quam vulgus Angelicam vocat, creditque plurimum pesti resistere, huc attulerit vendideritque; quæ radices singulari quadam arte ita erant desiccatae, ut non luridæ, neque exsuccæ, sed solidæ, integræ, succosæque manerent. Quod apud nos nemo præstare potest. Si eam artem modumque siccandi fortè potes cognoscere, ad nos perscribe. A *Tilio* neque literas, neque libros ullos impetrare possum, & putat vos jam *Lovanii* agere. Quare velim ad eum scribas, ut non solum remittat exemplar illud *Legum Francicarum*, sed etiam (quod est nobis pollicitus) *Itinerarii Antonini* vetus exemplar. Audio ipsum, suum opus *Legum*, sub incudem revocasse, neque adhuc editurum. Scripsi nuper, ut si quæ haberet, vetera

exem-

DE ORIGINE FRANCORUM. 47

exemplaria Cæsaris vel Taciti, ea nobis permitteret. Tu si ist-
hic ea potes conquirere, nihil nobis gratius feceris. Postremò,
velim nobis indices, quos libros meliores hic annus in Germa-
niâ impressit. Nam ad nos pauci admodum adferuntur; longè
verò pauciores noster vetulus bibliopola si non emit. Habes,
Domine Collega Charissime epistolam mandatis plenam. Sed
ea velim ita exequaris, ne quid de tuo otio atque negotio de-
cedat, captesque opportunitatem. Vale. Brugis, v. Octobris,
CIS IS XLIX.

Ex animo tuus plane

ANT. SCHONHOVIUS.

VETUS

VETUS CHRONICON BELGICUM

Ex schedis

PETRI SCRIVERII.

A NNO CIO. CC. LXXXV. verdranck Duvelant van den gro-
ten water.

Anno CIO. CC. LXXXVIII. doen was den stryt voor (1) Worms,
tusschen den Bisschop van Colen en den Hertoge van Brabant.

Anno CIO. CC. XCII. quamen die van Vlaanderen te Geertru-
denberghe, op die Re van Gouwe.

Anno eod. was die (2) Stadt van Aken gedestruert van
den heyden &c.

Anno CIO. CC. XCIV. doen bleef doot Grave Floris van Hol-
lant.

Anno CIO. CC. XCIV. doen sterf die (3) Hertoge van Baren.

Anno CIO. CC. XCVII. lach die Conink van Vrankryck voor
Rifel, op sint Ians avont.

Anno CIO. CCC. doen bleef die (4) Bisscop van Utrecht, tot
eenen stride tegens die Hollanders.

Anno CIO. CCC. ende 1. lach die (5) Hertoge voor Meche-
len, op ten witten Donredach.

Anno

(1) Apud Voringam arcem secundo fere lapide à Colonia Agrippina sitam
ad Rhenum. Miræus ad eum Ann. *Pugnarunt Sifridus Archiepiscopus Colonien-
sis & Ioannes Brabantiae Dux.* Ægid. de Roya ad d. Ann.

(2) Non hic sermo de Aquisgrano, sed de Ptolemaide, quæ & Acon seu
Accaron. Alii referunt excidium ejus ad Ann. 1290. Vid. Ægid. de Roya.
Qui hic ethnici, Saraceni sunt.

(3) Ioannes Brabantiae Dux. Ægid. de Roya: *Anno Domini CIO. CC. XCIV.*
Ioannes Dux Brabantiae ex vulnere, quod in torneamento in nuptiis Comitissæ de
Baren acceperat, moritur.

(4) Wilhelmus de Mechlinia. Sed Beka id refert ad Ann. 1301.

(5) Obsedit Ioannes Dux Henrici III. successor. Anonymus, in Chroni-
co quod habeo hætenus nondum visum. *Post hæc Mechlinienses Ducem gra-
viter offenderunt, interim quod ipsa & Ioannes Barbout cum exercitu venientes*
ipsam obsidione vallaverunt, & tandem ad deditionem coegerunt &c.

Anno cío. ccc. ende twee, doen was den stryt voor Cor-tryck, ipso die Benedicti in Iulio.

Anno cío. ccc. ende drie, doen was den strytt tot Bergen xxiv. dagen in Hoymaent. In 't selve jaer was den stryt in Zeelant.

Anno cío. ccc. ende drie, doen quam die (1) Gemeent tot Brussel te boven ende t'onder.

Anno cío. ccc. ende ix. cesseerde Goids vloet van Iopene.

Anno cío. ccc. ende x. was die coude Kersnacht.

Anno cío. ccc. ende xiii. wert Keyser Henrick vergeven van enen Iacoppyn.

Anno cío. ccc. ende xv. doen was dien grooten dueren tyt, ende duerde drie jaer lanck, ende besiet nu den dueren tyt. Al om den dueren tyt screefmen (2) *Cucullus*. Dien honger was so groot, Dat volk bleef van honger doot.

(3) Anno cío. ccc. ende xviii. was die groote sterfte.

(4) Anno cío. ccc. xx. hiefmen op de feeftē van den heyligen sacrament.

Anno cío. ccc. xxi. doen vont men die (5) besiechte luden in Vrancryk.

Anno cío. ccc. xxiii. doen leytmen den eersten steen aan 't huys tot St. Geertruydenberge.

Anno cío. ccc. xxiii. vii. daghen in Oestmaent, doen trocken die Bisschop en de Stad van Ludick voor Ruermonde, ende lagen dair voor ix. weken lanck, eer sy 't neder worpen.

Anno

(1) Meminit etiam in Chronico Anonymus, quem dixi: *Post tres annos, inquit, calamitatis Mecliniæ capit Dux contra Bruxellenses moveri, qui tunc erant insolentes & animosi. Et propter quendam de Communitate vulneratum destruxerunt mansiones Dominorum & nobilium &c.*

(2) Chronicon Brabantie quod ineditum apud me ad Ann. 1315. *Eodem anno capit crescere fames intolerabilis & vix unquam talis audita est: & mox: Et anno sequenti mortalitas valde gravis ingruebat super divites & pauperes &c.* Cuculli meminit etiam Andreas Presbyter in Chron. *Eodem anno, quo electus est Ludovicus iv. Romanorum Imp. tanta erat fames, ut sassa siliginis quinque libris & lx. denariis Ratisponensibus solveretur.*

Ut lateat nullum tempus famis ecce CUCULLUM. (cío. ccc. xv.) Add. & Bek. ad Ann. seq.

(3) Refert Beka similiter ad Ann. cío. ccc. xvi.

(4) Vid. not. ad Testamenta secul. xiii. superiori anno à me edita.

(5) Fontes dicti tum à leprosis veneno infecti. Unde & super dictos leprosos editum Regis processit, quod culpabiles igni traderentur, ut Guilielmus de Nangis ait ad Ann. 1321.

90 VETUS CHRONICON BELGICUM

Anno cío. ccc. xxi. doen was den brant te Brussel op die Savel.

Anno cío. ccc. xxvii. was die Hertoge tot Valkenborch , mitten gemeenen heer.

Anno cío. ccc. xxviii. doen was den stryt ipso die Bartholomei te (1) Bafele ende Hofelt.

Anno cío. ccc. en xxix. doen wert (2) Valckenborch gewonnen.

Anno cío. ccc. en xxxii. doe was men te Heilesem , en in 't felve jaer doe was men te Rode.

Anno cío. ccc. en xl. doen was men voor Doornick ende Camerick.

Anno cío. ccc. ende xl. doen was men voor Trafat.

Anno cío. ccc. xlv. doen bleef die Grave Willem van Holant voor die Vriesen, ipso Cosmae & Damiani.

Anno cío. ccc. en xlv. doen wert doot geslagen Iacop van Atervelt binnen Gent.

Anno cío. ccc. xlv. doen wert den yersten steen geleyt tot sinte Claren in 't Klooster.

Anno cío. ccc. xlix. doen gingen die Gheseleren , ende cort daer na waren die Ioden dootgeslagen.

Anno cío. ccc. l. doe wert die Borch tot Breda begonnen, decima die Maji.

Anno cío. ccc. lii. doen sterf Vrou Mechtelt, Vrou vander Leck ende van Breda.

Anno cío. ccc. lv. doen sterf die goede Hertoghe Ian van Brabant op sinter Clays avont , ende wert begraven te Viler.

Anno cío. ccc. lxi. doen wert die Heer van Adegem onthooft.

Anno cío. ccc. lxi. doen was die Coninck van Cypers te Brussel.

Anno cío. ccc. lxvii. doen viel den Toorn tot Breda. ALta Bredæ tUrriIs MarCeLLI noCte rUebat.

Anno

(1) Legendum est *Cassela*, ubi acris tum conflictus inter Gallos & Flандros. Vid. *Ægid. de Roya*.

(2) Castrum tum validissimum. Et ante obsederat Dux Brabantii sed frustra & irritò constu Ann. 1327. Captum tandem & excisum Ann. 1330. xx. Maji, ut Anonymus, qui apud me est. Toparcha erat Rynoldus, sed hostium Ducis fautor. Unde & ei illæ lachrymæ.

Pont.
Heuter.
lib. 2. rer
Burgund.
cap. 11.

Flagel-
lantes.

Anno cīo. ccc. lxxviii. voer Hertoge Wencelyn op sinte Mattheus dach in Septemb. op Gelderlant tegen Heer Edewaert van Gelre.

Anno cīo. ccc. en lxxviii. voer die Coninck van Vancryck voor Calis jegens Engellant.

Anno cīo. ccc. en lxx. doen berndemen drie Ioden te Bruffel van den H. Sacrament opten Ascensioens avont.

Anno cīo. ccc. lxxi. na Assumptionis Mariæ, doen was den stryt toe Baesbyke voor Gulick.

Anno cīo. ccc. lxxiii. drie dagen in Oistmaent, doen quam de Vrouwe van Hal in 't laet, ende sterff Anno cīo. ccc. lxxx.

Anno cīo. ccc. lxxiv. gingen die dansers. Gens inpacata cadit, dudum cruciata salvat.

Anno cīo. ccc. lxxv. doen worden gecoren twee Pauzen, ende op dat selve jaer op sint Ians Baptisten avont, doen sterff Coninck Eduart Coninck van Engellant.

Anno cīo. ccc. lxxviii. doen was die Keyser ende die Coning van Bemen te Bruffel.

Anno cīo. ccc. lxxix. doen worden die Heeren van Loven, van boven van der Stadhuysgeworpen, ende die Gemeynthe ontfincse beneden in pylen ende lancien, soo dat die gooten liepen van bloet als water.

Anno cīo. ccc. ende lxxx. doen vielen die groote hagelsteen.

Anno cīo. ccc. en lxxx. doen wert Aelst gedestruert.

Anno cīo. ccc. lxxx. doen sterf Hertoge Lodewyck van Vlaanderen Grave, die tegens Gent oorlochde.

Anno cīo. ccc. lxxxii. op heylich Cruysdach in Majo doe wonnen die van Gent Brugge.

Anno cīo. ccc. lxxxii. doen wert Cortryk gewonnen en gedestruert.

Anno cīo. ccc. en lxxxii. doe wert Erdenboreh gedestruert van die van Gent.

Anno cīo. ccc. lxxxiii. wonnen die van Gent Oudenaerden.

Anno cīo. ccc. lxxxiii. doe bernde dat Stadhuys van Mechelen.

Anno cīo. ccc. en lxxxiii. doen sterf Hertoghe (1) Wencelyn.
Anno

(1) Conditio testamento ab hac luce demigravit in festo conceptionis beatæ Mariæ.

52 VETUS CHRONICON BELGICUM

Anno cío. ccc. lxxxiv. op sinte Iacops avont, doen quam die vrouwe 's Graven dochter van Salmen in 't lant van Breda, ende wert Vrouwe Ians van der Leck ende van Breda.

Anno cío. ccc. lxxxiv. sterf die oude Heer van der Leck, die drie vrouwen hadde te wyve, op sinte Hubrechts dach.

(1) Anno cío. ccc. lxxxv. den x. April doen wert den Dam gewonnen van die van Gent, ende daer na xviii. dagen wan die Coninck den Dam wederom mit den Hertoge van Burgondien.

Anno cío. ccc. lxxxv. doen wert den peys gemaect te Doornick van die van Gent des Donredachs na Jaersdach.

(2) Anno cío. ccc. lxxxvi. trocmen voor den Grave eerstwerff.

Anno cío. ccc. lxxxvii. trocmen (3) voor Gaesbeeck op ten witten Donderdach.

Anno cío. ccc. lxxxviii. trocmen voor de Grave anderwerff.

Anno cío. ccc. xcii. x. dagen in Ianuario, wert geboren Iuffrou Iohanna Heer Ians dochter vander Leck ende van Breda.

Anno cío. ccc. xciv. op sinte Laurensdach, doen sterff Heer Jan vander Leck voorfz.

Anno cío. ccc. xcvi. xxviii. dagen in Augusto, so wert gevangen die Grave van (4) Imeren, ende die Heere van Ryse, ende veel andere groote Heeren, van den Turcken ende Heydenissen.

Anno cío. ccc. ende xcvi. was die Hertoge van Hollant ende die Grave van Oostervant voor die Vriesen.

Anno

Maria. Sic Anonymus Brabantus. Sepultus in monasterio quodam ordinis S. Benedicti in suburbanis Lutzenburgicis.

(1) *Ægid de Roya: Interim rex Franciæ, cui nuntiaturum est de villa Dammis capta, unde turbatus congregato exercitu, cum Duce Burgundia, qui & Comes Flandriæ erat, venit in Flandriam cum 10000. armatis, & villam de Dammis obsidens fortes assultus contra eam fecit &c.*

(2) *Ægid. de Roya: Villa de Grave à Brabantinis obfessa est, qui licet multi essent tamen à Duce Gelria cum paucis exercitu fusi sunt.*

(3) *Ob atrox facinus admissum à Sigero domino de Apcoude, qui & loci Toparcha. De quo fusc Divæus lib. 16. rer. Brabant. Sed quem vocat Sigerum, alii vocant Suederum. Idem ibid. Bruxella in Hannoniam Gasbecanus vergit ager, pingui ac ubere gleba omnem reliquam Brabantiam vincens &c. Add. eund. lib. 1.*

(4) *Edidit prout reperi. Sed haud dubie hic latet mendum. De prælio enim sermo est quod Ludovicus Hungarorum, Rex cum Amurathe commisit, quo captus Comes Nivernensis, quem hic puto intelligi. Vid. Ægidium de Roya.*

Anno cto. ccc. xcvi. trocmen in Gelderlant, daar die Brabanders groote schade leden, ende veel verdronken, ende veel gevangen.

Anno cto. ccc. xcvi. trocmen voor Remunde.

Anno cto. ccc. xcix. wert Hertoge Robbrecht van Beyeren te Francoort Keyfer gecoren, ende Wenselaus van Bemen afgeset.

Anno cto. cccc. bernde 't Hertogenbosch xxxvi. huyfen xiv. dagen in Junio.

Anno cto. cccc. en twee ontrent sint Laurensdach, verbernde die Kerck van den Hage, hora nona.

Anno cto. cccc. en twee die xi. mill. virginum wert Heer Henrick van der Leck (1) gejaecht ende geantstreekt binnen 's Hertogenbosch van den poorteren, dat hem coste 3000. oude schilden, des hadde Vrou Ianne 2000. ende d'ander die gequetst waren van den Bosch om der bedenen wille. Ende het costen die Stad van Breda 10. Rinsgul.

(2) Anno cto. cccc. ende drie quam Grave Engelbrecht van Nassouwen op sinte Peters dach ad vincula in 't lant, ende besiep der Iustrouwen Iohanna, dochter des voorz Heer Ian vander Leck opten selveren nacht.

Anno cto. cccc. ende v. doen lach Hertoge Willem voor Hagesteyn.

Anno cto. cccc. ende viii. waren die Tempeliers gevangen.

Anno cto. cccc. viii. mensis Septembris die xxiii. waren die van Ludick verslegen, mitten Heer van Parwis tot (3) Othim. Ludick mach dien stryt beclagen.

Anno cto. cccc. en x. prima Augusti, doen wert geboren Ioncker Ian van Nassou. Patrini fuerunt Hertoge Willem van Hollant, Hertoge Adolf van Cleve, ende die Vrouwe van Teylingen,

(1) Captus quod exulum Sylvaeducensium esset fautor, & indignum in modum habitus, nec nisi praestitis juramentis viro nobili indignis ab opidanis dimissus. Unde, inquit Divæus, lib. 16. nobilitas indigne ei opido bello cives ubique inventos vinculis compingebant occidebantque.

(2) Divæus ad h. Ann. Engelbertus Comes Nassavia filiam Ioannis Domini Lecca & Breda uxorem duxit. Bredam oppidum, ait Grotius 2. bist. pr. Polonia domus Baronum titulo ex empto tenuit, inde Nassavia Engelberti matrimonio.

(3) Eicken. Caste rum Leodienfium circiter triginta millia. Vid. Chron. Belg. Sufrid. Pet. in Ioan. a Bavarie episc. Leodienf. cap. 2.

54 VETUS CHRONICON BELGICUM

Teylingen, Suster van den Hertoge van Cleve. Ende op dat jaer wert begonnen ierst den Coer tot Breda.

Anno cto. cccc. xiv. mensis Ianuarii die septima wert geboren Ioncheer Henrick van Nassouwen.

Anno cto. cccc. xv. doen wert geboren Ioncfrou Margriet van Nassouwen. Patrini fuerunt die Heer van Sevenbergen, die Abdisse van Toren, ende die Vrou van Merre.

Anno cto. cccc. en xv. mens. Mart. doe waren die Brabanders in Henegouwen.

Anno cto. cccc. xvi. mensis Decemb. . . . wert geboren Ioncheer Willem van Nassau. Patrini fuerunt Abbas de Tongerlo, Dominus de Hoochstraten, & Domina de Rosendaal.

Anno cto. cccc. ende xvii. mensis Decembris die x. doen wert Ionker Ian van Arkel verlagen met veel goeder mannen tot Gorchum. Iacob sloech Willem van Arkel.

Anno cto. cccc. ende xviii. circa festum Ioannis Baptistæ, doen was Hertoge Ian van Brabant, ende syn broeder van Simpoll voor Dordrecht mit Brabant, daer sy groote schade leden in 't afstrecken.

Anno cto. cccc. xviii. die Crispini & Crispiniani wert Hertoge Anthonis van Brabant, ende die Grave van Nyvers, syn broeder verlagen van den Ingelschen in Vrancryck tot. . .

Anno cto. cccc. en xviii. op onser Vrouwendag Lichtmisse wert geboren Ioncfrou Maria van Nassouwen. Patrini fuerunt Heer Henrick van Sevenbergen, die Vrouwe van Rotfelaer, ende die Vrou van Wesemael.

Anno cto. cccc. en xviii. doen wan Hertoge Ian Sittart.

Anno cto. cccc. en xix. mensis Septembris die xix. doen wert Hertoge Ian van Bourgoengen vermoort by rade Philips (1) Ioricken syn Petere.

Anno cto. cccc. en xix. mensis Septembris die xix. hora quarta post meridiem, doen verbernde Dirck vander Merwen sinte Geertrudenberge.

Bis septingentis annis appone viginti

Montem Gertrudis dices succendere Dierick

Anno cto. cccc. xx. xiii. dagen in October, werd geboren Philips

(1) *Iossequin cum vocat Ægidius de Roya. Cædis meminit Divæus etiam; Ioannes, inquit, Dux Burgundiæ fraude Caroli Delphini ad colloquium evocatus Monterelle ad confluentem Iovæ & Sequana misere trucidatus est.*

Iacoba
Comes
Hollan-
diæ. Vid.
Divæum
lib. 18.
bist.

Philips van Nassou. Patrini fuerunt Comes Philippus de Simpol, Duxissa Iacoba de Hollandia, ac Domicellus de Rode, de Montjouwen, & Breda, ac de Rotfelaer.

Anno cjo. cccc. en xxi. obiit Comes Adolphus de Nassou ende Dietz.

Anno cjo. cccc. en xxi. doen was Paesdach op sinte Marcus dach, ende Sacraments dach op sinte Ians Baptisten dach.

Anno cjo. cccc. en xxi. mens. Ianuar. die xii. doen wert Oosterhout verbernt van den Hollanders, maer die Hollanders waren veel gevangen.

Anno cjo. cccc. xxi. op sinte Lysbettendach, was dat groote water dat Hollant inbrack.

Anno cjo. cccc. xxiii. doen bernde de sluyt.

Anno cjo. cccc. xxvii. obiit Dr. Henricus de Leck.

Anno cjo. cccc. xxviii. mens. Ianuar. die xxiv. doen quam Hertoge Philips van Bourgoengen voor Sevenbergen, ende lach daer toet den xiv. dach in April, ende die Heer van Sevenbergen dede assistant.

Anno cjo. cccc. en xxviii. mens. April. doen sterft die xvi. Hertoge Ian van Brabant, Hertoge Antonis soon van Brabant.

Eodem anno obiit Dominus Otto de Leck.

Anno cjo. cccc. xxix. obiit Dominus de Nassou junior.

Anno cjo. cccc. xxxvii. mens. April. wert geboren Iuffrou Delie Ioncker Henricks dochter. Patrini fuerunt Mr. Hugo Decanus, ende myn Iuffrou Maria haer dochter, ende die moeder was Iuffrou van Vorrenburch Ioncfrou Genoseva, ende die sterft xviii. dagen in den April.

Anno cjo. cccc. xxxvii. mensis Iunii die xvi. doen wert beslapen Ioncfrou Maria van Nassou van Ioncheer Ian, Grave Adolfs soon van Nassou.

Anno cjo. cccc. ende xl. mens. Februar. die vii. dat was Papen vastelavont, doen besliep Ioncker Ian van Nassou des Heeren dochter van Hensborch tot Dieft, des Bisscop Ians van Ludick suster van des vaders wegen, ende des Ioncheer van Zalms, suster van der moeder wegen.

Anno cjo. cccc. xlii. 3. die Maji, videlicet inventionis Crucis, hora octava, contra meridiem vel circiter, obiit Comes Engelbertus de Nassou & dominus temporalis de Leck ende Breda.

Anno

56 VETUS CHRONICON BELGICUM

Anno Domini cīo. cccc. xlv. xv. mensis Maji hora nona vel circiter contra meridiem obiit dicta Iohanna Comitissa de Nassou vidua quondam dicti Engelberti.

Anno cīo. cccc. xlix. mensis Februarii die septima nata fuit Adriana filia dicti Iohannis de Nassou. Patrini fuerunt Wilhelmus de Nispen, Ioncfrou Mechtelt de Salmen, & Iohanna filia.

Anno cīo. cccc. li. mensis Maji die xvii. doen wert geboren Ioncheer Engelbrecht Ioncheer Ians sone van Nassou. Patrini fuerunt, Dns de Hoorn, & Dn. de Brederode, Domicella de Cleve. Abbas S. Michaelis baptisavit eum.

Anno cīo. cccc. li. doen dede 't water groote schade tot Ziricze, ultima Aprilis.

Anno cīo. cccc. liii. xxii. dagen in April doen waren die van Gent verslagen, ende veel verdroncken by Gaveren, van Hertoghe Philips van Bourgoengen, ende des anderdaechs geveylt.

Anno cīo. cccc. liv. opten xxx. dach van Mey, ende was des anderdaechs na Ascensions dach, des morgens, sloech die Heer van Bergen die poorten op tot Bergen, ende onthoofde twee van den poorteren, ende hadder veel gevangen.

Anno cīo. cccc. lv. mensis Novembris die nona, hora quasi sexta, natus fuit Iohannes filius dicti Domini Io. de Nassou. Patrini fuerunt Nicolaus uten Campe, Adam van Nispen, Ioncfrou Liele van den Daesdanck.

Anno cīo. cccc. lxii. op sinte Peters ende Pauwels dach, 's nachts omtrent den middernacht, doen bernder tot Dordrecht vander Spoelstrate tot den Minrebroederen toe bet dan twee duyzent huysen.

Anno cīo. cccc. lxiii. doen cochtmen een veertel terwen om vi. stuyv. een veertel rogge om 5. stuyv. een veertel haver om 3. stuyv. een veertel raepiaet om x. stuyv. een veertel garsten om 3. stuyv. een vat Souts om iv. stuyv. Laus, honor, & virtus, & gloria, sit Deo in excelsis.

Anno cīo. cccc. lxxiii. des maendachs naer sinte Ians Baptisten nativitas, so wert dat Nonnen clooster tot Breda besloten.

Anno cīo. cccc. lxiv. ontrent jaersdach so de die jonge Heer van Gelderland synen vader vangen tot Grave, ende deden in der nacht voeren tot Nimwegen, dat seer cout was, ende die Heer

Heer van Cleve, ende die Heer van Egmont, daerom ontfeiden den jongen Heer voorz., ende verderfden dat geheel lant van Gelre.

Anno cix. cccc. en lxiv. op sinte Mattheus dag so wast een so grooten wint, dat veel huysen ter neder woelen, ende veel molenen, ende veel sceep om woelen, ende veel bomen uyster aerden woelen.

Anno cix. cccc. lxv. wan Ioncheer van Nassou Montenen, ende daer waren verslagen xivc. menschen.

Anno cix. cccc. lxv. toech myn Heer van Charloys, soon van Philips van Bourgoengen in Vrancryck boven Parys, ende dwanck den Coninck van Vrancryck daer toe te peys te comen, dat noyt gesien en was, ende bedreef wonder.

Anno cix. cccc. lxvi. doen destrueerde myn Heer van Charloys soon van Hertoge Philips van Bourgoengen, een stadt gelegen in 't lant van Ludick, ende was geheten Dinant, ende alle die mans-personen, die men binnen der Stadt vant, werden in die Mase geworpen, ende die vrouwen met haren Kinderen gingen uyt, ende des anderendaechs doen die Stad al gespolieert was, ontfack een ygelick mensche een huys, so dat daer niet en bleef den enen steen op den anderen, ende al verbrant, ende het geschiede omtrent sinte Bartholomeus-dach.

Anno cix. cccc. lxvii. op ten xv. dach van Junio. doen sterf tot Brugge Hertoge Philips van Bourgoengen, van Brabant, van Limburch, van Lötthryck &c. Grave van Vlaenderen, van Hollant, van Zeelant, van Henegouwen, van Picardien, ende Artois, Heere van Vrieslant, ende van Mechelen, Marckgrave des heyligen Rycks &c. ende in dat selve jaer wert syn soon gehult in Brabant ende in Vlaenderen.

Anno cix. cccc. en lxviii. opten xvi. dach van September doen wonnen die van Ludick een stadt gelegen in 't lant van Luyck, geheten Hoey, ende spolieerdense.

Anno cix. cccc. en lxviii. mens. Octobr. doen besliep Ioncfrou Anna Ioncheer Ians dochter van Nassou den Hertoge van Brunswyck, tot Brunswyck in der Stat.

Anno cix. cccc. lxviii. mens. Octobr. toech die Hertoge van Brabant in 't lant Ludick met grooter macht, ende destrueerden dat lant seer, ende dwanck die Stat van Ludick daer toe,

Tom. I.

H

dat

58 VETUS CHRONICON BELGICUM

dat sy haer mueren ende poorten afleggen moesten, ende al haer harnasch ende busen overgeven, ende nemmermeer geen te maken, ende desgelycks so deden alle die Steden van den lande van Cuyck ende van Loen.

Anno cīo. cccc. en lxxviii. opten ix. dach van Iunio naer den middach, tusschen een ende twee uren, so hageldent al so groote hagelsteen en als groote slachballen, dat alle dat coorn versloech, datter niet dat en bleeff tusschen Woesterberche ende der Stadt toe, ende so ter Teteringen, ende so doorgaande een myl breet.

Anno cīo. cccc. ende lxxviii. opten xvi. dach van doen wert den yersten steen geleyt aen den grooten toren van der groter Kercken tot Breda.

(1) Anno cīo. cccc. ende lxxviii. opten derden dach van Iulio, troude die Hertoge van Brabant, van Bourgoengen, van Limborch, ende van Lotteringen, Grave van Vlaenderen, van Holland, ende Zeelant, ende van Henegouwen, Heere van Mechelen, Marcgrave des Heylich Rycks &c. syn huysvrouw in Vlaenderen, ten Dam in die Stad, ende was des Conincks suster van Engellant.

Anno cīo. cccc. en lxxviii. opten xxx. dach van Octob. doen wert die Stadt van Ludick gewonnen van den Hertoge van Brabant, ende die Stad wert al gespolieert, ende al verbrant, dat daer niet en bleeff, dan sommige Kercken, ende die vrouwen met den kinderen lietmen uytgaen, sy en mochten maer en cleet mee dragen. Die mannen, die men crygen conde, worden gevangen, ende in die Mase geworpen.

Anno cīo. cccc. lxxix. des Sondachs voor onser Vrouwen dach lichtmisse, doen besliep myn Heer Engelbrecht van Nassou des Marcgraven dogter van Baden tot Conclie in de Stad, daer groote hoocheyt, ende groten staet mede was.

Anno cīo. cccc. ende lxxxi. doen waft also drogen somer, so dat van half April niet en regende, also dat int lant groot gebreck van water was, also dat veele beesten van dorst storven,

(1) Meyer. lib. xvii. annal. vii. Cal. Iul. die Sabbatbi appellit magno comitatu Susan Margarita Eboracensis Caroli sponsa, filia Richardi Eboracensis, soror eadem Richardi Eboracensis Regis Angliæ, quam primus omnium salutis & excipit Simon Lalanus Praefectus Slusensis.

ven, ende de somer vrucht van den velde verbernde, ende dat geen rapen, of *sporia*, of gras en was.

(1) Anno cīo. cccc. en lxxiv. doen wan Hertoge Karel van Brabant, van Bourgoenge &c. dat lant van Gelre, ende leet veel scade voer steden ende sloten.

Anno cīo. cccc. lxxiv. so lach Hertoge Karel van Bourgoengen, van Brabant &c. voor die Stadt Nuys, ende lach daer meer dan een jaer lanck, ende leet daer grote scade van vele goeden mannen. Ende die Keyser van Romen mit allen den Rynschen Heeren quam aldaer die Hertoghe lach voor die Stadt van Nuys tegens den Hertoghe, ende die peys wert gemaect, ende die Stadt bleeff staen.

Anno cīo. cccc. lxxv. opten derden dach van Februar. sterf Joncheer Jan van Nassou, Grave tot Vianden &c. Heere tot Breda, ende sterff tot Dillenborgh, ende syn lichaam wert gebrocht tot Breda opten xiii. dach Februar. ende begraven in de Kercke van Breda. Requiescat in pace.

Anno cīo. cccc. lxxv. den xxii. dach van Mey soo quam myn Vrou van Nassouwen in 't lant des Marcgraven dochter van Baden.

Anno cīo. cccc. lxxv. den 12. dach Jul. so wert myn Heere van Nassou &c. gehult in der stad van Breda, ende hem wert gegeven een bede van x. duſent Rinsgulden.

Anno xiv^e. lxxv. den xix. dach Decembr. so wert die Grave van Simpol onthoest tot Parys, dat welck den Hertoge van Bourgoengen een schadelicke doot was, als 't na wel scheen.

Item anno Dni. cīo. cccc. lxxv. so reysde Hertoge Karel van Bourgoengen, van Brabant, van Lotthryck, ende Limborch &c. Marcgrave des Heylich Rycx, Grave van Vlaenderen &c. tegens die Suiffen, ende leet daer groote scade, ende veele groote Heeren werden daer verslagen, ende alle de juwelen genomen, ende die Hertoge vloot uytten velde, ende van daer reysde de Hertoge in dat Hertochdom van Loreynen voor een Stad geheten Nanſy, ende lach daer voor anderhalf jaer lanck, ende leet daer also grooten scade van vele goede mannen, ende ten eynde quam die Hertoch van Loreynen

(1) Adolpho filio contumaci & rebelli exheredato Carolum instituat Ar-noldus Dux Gelriz. Mejer. ad Ann. 1472.

60 VETUS CHRONICON BELGICUM

reynen met vele der Suiffen in den jaer *xivc. lxxvii.* den v. dach Januarii, dat welk is derthien avont, ende de Suiffen deden ontset der Stadt voorsz, ende die Hertoge van Bourgoengen, van Brabant &c. bleef daer doot, ende veele meerder grote Heeren. Die Heer van Nassou wert daer gevangen, ende veel meer groote Heeren met hem, ende dat ander gemeyn volck dat daer doot bleef was sonder getal, ende alle dat goet bleef dair oick. *Requiescant in pace.* Ende terstont stonden die Gemeynnten tegen den Heeren op, ende namen die Heeren gevangen, dat den Gemeynnten namaels qualyck loenden, als 't wel scheen. Ende in den selven jaer bleef die (1) Hertoge van Gelre doot voor Doornick.

Anno *xivc. lxxv.* in Oostmaent so quam Hertoghe Maximiliaen, ende troude tot een wyve, Vrouwe Maria Hertoge Kaerls dochter in die Stadt van Gent.

Anno *xivc. lxxviii.* ontrent Assumptionis Mariæ soo wert geboren Hertoch Philips van Oostenryk tot Brugge in die Stadt.

Anno *xivc. lxxix.* so wert geboren die dochter van Oostenryck Juffrou Margriet in die stede van Brussel.

(1) Ob immanem in partem & atrocem sevitiā à Carolo Burgundo astu captus Adolphus cum evasisset custodiam captus rursus apud Namurcum est, cum trahere vellet flumen uno famulo comitatus, & in carcerem coniectus. Cui mortuo demum Carolo exemptus à Gandavensibus, & quod cum Tornacensibus gerebant bello præfectus, quo justo Dei judicio miserabiliter tandem periit. *Cominæ. lib. 5. comment.*

ALTE-

ALTERIUS CHRONICI FRAGMENTUM.

Ex schedis jam dictis.

.
 . . . ende hi nam een wyf * hiet Philippe des Graven dochter van Lutzenborch, daer hi bi wan enen Soon, hiet Jan sonder ghenaden, ende bleeff doot tot Cortryck in den stride, ende enen soon hiet Willam, ende was Grave van Henegouwen ende van Hollant, ende enen soon hiet Jan van Henegouwen. Item dese Grave Jan van Henegouwen ende van Hollant hadde veel oorloghe om syn lant, ende wert so vercrepekt van der gycht, dat hi Hollant ende Zeelant niet bewaren en conde, ende setten in ende bevalt Joncheer Willam sinen outsten soen, diere veel om leed, ende veele stride om streed, eer hyt in creech. Item dees Grave Jan sterf in 't jaer ons Heeren cix. ccc. ende v. optie ander Idus van September, ende wert begraven in Henegouwen. Item dees Joncheer Willam bi syns Vaders tiden so was Brabant en Vlaenderen hem tegen, ende scheepste tot Calis, ende quam so bider zee in Zeelant, des so quamen die Vlaminghen mit groten here over in Walcheren gevaren, ende dees Willam en baet geen weren, want die meeste Heeren van Zeelant waren hem tegen. Des so gaven die van Middelborch haer Stat over aan den Grave Ghye van Vlaenderen buten horen Heere, Also dat dees Willam verloor een stryd voer die Veer, daer die van Zeelant groten scade namen, so dat Joncheer Willam tooch in Scouden, ende die Vlamingen quamen tot Bordendam, Als dees Joncheer Willam dit vernam tooch hi daer tegen, ende die Heer van Voirne wort dair te Ridder geslagen, ende Jonckheer Willem verloos den stryt. Ende hier na versamelde Jonckheer Willam een groot heer uyt Hollant, uyt Vrieslant, ende mit Bisscop Ghyen van Utrecht sinen Oem, ende verloos noch

* Vide
notas
pag. 63.
in fine.

Chron.
Goudan.
in Joann.
11.

cenen grooten strydt in Duvelant in Hueringhen, daer Bisscop Ghye van Utrecht gevangen wort, ende vastgehouden in Vlaenderen, ende veel goeder lude doot geslagen, gedrenst, ende gevanghen bi Heeren Jans opset van Renesse. Ende die oude Heer van Crueninghen en de Hollander van Reymerfwale die bleven trouwelic bi horen rechten Heere, ende des Hollanders vader van Reymerfwale was van den Vlamingen beseten binnen Zierixzee xvii. weken te water ende te lande, ende lagen daer voir mit c^m. ende xxii^m. als si alreminst waren. Noch, tans hadden si al Hollant beset mit haren volcke sonder Dordrecht ende Haerlem. Maer Delf began die eerste were tegen die Vlaminghe, ende sloegen se uter Stede, ende die de banier in de hant nam, ende diert begreep, ** hier Ockenberg, ende riep dat gekryd Hollant, Hollant. Die Vlamingen liepen daer si mochten. Tot Leyden quam die mare dat tot Delf soo vergaen was. Daer toghen sy uyt ter Goude, ende hadden daer hoir ghisele. Heer Witte van Haemstede quam tot Haerlem, ende ontwont syn standaert, daer die rode lewe in stont. Doe die Meente sagen hoirs Heren wapen, dair liepen si al uyt, ende riepen Hollant, Hollant, ende verjaechden die Vlamingen, ende sloegen se uten lande, ende die van.

** Forte
hiet.

Item dees Grave Willam nam een wyf, ende was Heer Kaerls dochter van Vrancryk, ende wan daer an v. Kinderen, iv. dochteren, ende enen sone, die na hem Grave wert.

Item dees Grave wert gegeven enen toename, datmen hiet die goede Grave Willam. Hy hilt Hollant al syn tyt in groten vrede. Hy vryde den Ryn, ende maecte alle die Heren eendrachtich, diere op saten. Item nu hefter op een groot swaer oorloghe tusschen den Conick van Vancryk ende die Vlaminge. Nu om dat die Fransoyen dienden ende te hulpe quamen den Grave Willam voir Zericze in die Goude, soo geloofde hi den Coninck weder te helpen: ende is gecomen mit groter macht tot Casselberge mitten Conick van Vancryk tegen die Vlaminghe, Mer die Vlaminghe verlorent, ende dair bleven bi xl^m. doot; int jaar ons Heeren c^m. ccc. ende xxviii. Hier na so wert die edel Grave cranck ende viel te bedde, en sloech sinen soon te Ridder op syn bedde in syne Camer ende sanden vluchts te Prusen. Dair dees edel Prince aldus sieck lach in sinen

finen bedde, heeft den Coninck van Vrankryck ontfeyt, dat hem swaer was, want hi was hem te na gefeten. Had hi mogen gaen of riden, so had hem te min gedeert. Hi bad den Roomschen Keyser ende den Coninck van Ingelant, den Hertoch van Brabant, den Grave van Gelre, den Grave van Cleve om hulpe, ende si screven hem dat syt geerne doen wouden. Hi was principael van des . . . oorloge in Yngelant, ende so wie onrecht op hem sochten, die heeft hi seer gedeert. Hi eerde syn Ridderen ende knechten. Ende hi sterff int jaer ons Heeren cix. ccc. ende xxxvii. opten vii. Idus van Junio, ende wert begraven tot Valensyn, ende wert beclaecht in veel landen van Heeren ende van Vrouwen, van vrunden ende van maghen: Ach Grave Willem dyn doot is seer te beklagen, ende is groten scade Henegouwen, Hollant; ende Zelant, menich goet punt datmen van u seit. Zelve wair dii natuerlic vroet ende wys, ende die hem 't slants best verstont plaech di te nemen t'uwen rade. Overdaet ende vredebrake recht ghi scerpelic, dair ghy 't wist. Onvrede ende Oirloghe tusschen grote Heeren plaech di te soenen, ende vrunde te maken. Ach mochten si sine punte leeren die van sinen bloede gecomen syn, Hollant stonde noch in goeden seine. Noch hudendaechs seit men van hem, het was die goede . . .

* ende hi nam een wyf biē Philippe. Sermo est de Joanne, qui & vulgo Hannonius, & qui primum Comes Hannoniæ, mox postquam obiit Florentii filius Joannes I. ut ejusdem affinis, etiam Comes Hollandiæ, Flandriæ Comes Margareta duos habebat filios, quorum frequens fit mentio, Joannem & Guidonem. Joanni nupsit Aleydis Florentii IV. filia, & Wilhelmi Regis soror. Parebat Flandris tum Hannonia, quæ & Imperii olim pars, Balduino Comiti in feudum data ab Henrico Cæsare II. circa Ann. cix. vii. Sigebert. adeum Ann. Henricus Imp. quia de obsidione Valentianensi inefficax redierat, contra Balduinum profectus castrum Gandavum invadit, & depopulata terra aliquot Flandrensiū primores capit. Unde Balduinus perterritus Imperatori satisfacit, Valentianas reddit, datisque obsidibus cum sacramento fidelitatis manus ei dedit. Postea Imperator seditione suorum coactus Valentianas Balduino beneficiavit, ut sibi contra motus suorum esset. Possessa à Flandris potenter & tum & deinceps usque ad Ann. 1253. quo ex pacto Wilhelmi Regis cum Comite Margareta Joanni data de Avennis primogenito Margareta, cujus in matrimonio Aleydis Wilhelmi soror. Jo. de Beka in vita Henrici Episcopi. Deum per amicales intervenciones Margarita Comitissa Flandriensis amicitiam Regis adeptæ est, & omnis controversia discordia in hunc modum terminata fuit, quatenus Johannes de Avennis primogenitus ejusdem Margaritæ, sororius Regis, Comitatum Hannoniæ & terram Alostensem in hereditatem acciperet, & Guido, qui

Supra
pag. 61.
init.

64 ALTERIUS CHRONICI FRAGM.

qui minor natu fuerat, Comitatum Flandria possideret. Ex Aleyde etiam Guido Episcopus Trajectensis. Etiam Florentius, quem Aleydis vocat ipsa Florentium de Hannonia in charta Ann. 1282. Aleydis uxor quondam Domini Johannis de Avennis &c. In cujus rei memoriam presentem paginam fieri fecimus, & sigillorum nostri & nobilis viri Dni Florentii Comitis Hollandiae & Florentii de Hannonia filii nostri munimine roborari. Et nos Florentius Comes & Florentius de Hannonia praedicti ad majorem certitudinem sigilla nostra rogati praesentibus duximus apponenda. Datum & actum anno Domini 113. cc. LXXXII. in vigilia nativitatis Domini. Wilhelmus ipse Joannis filius Guidonem agnoscit patrum, & Aleydin ejus filiam, monialem in Campo regio apud Delfos, consobrinam in charta Ann. 113. ccc. XVII.

FRAG-

F R A G M E N T U M C H R O N I C I R H Y T M I C I .

De Margareta Imperatricis praelio cum filio Wilhelmo.

.

<p>SI nam daer scade groot ten stryde Dair bleef van der Vrouwen zide Gevangen die beer van Brederode, Die nyt in wedden noch in noode Of en ginck der Heerlickbede, Noch gheen van sinen Vorders mede</p>	<p>Des Vrouwen Maerscak van den beer Bleeff verslagen in die meer, En tie goede Heer Costyn van Renis Dat jammer ende scade is, Ende Heer Florens van Heemstede, Dat was groote jammerbede.</p>
---	---

De Delfensium rebellione contra Ducem Albertum.

<p>ALs men cix. ccc. schreeff Ende LVIII. so bedreeff Dat Hertoch Aelbrecht wert gecoren Ruwaert als ghi moecht boren, Als van Hertoch Willams weghen. Die van Delf die zeider teghen Dit was als ghi moecht booren, (1) So wi dat Scepen wert gecoren Hi moestet bliven dair al dure, Hierom sciede hem scoffelture Also dat s'Hertogen evel moet Verbief op Delf die Stadt goet.</p>	<p>Hi swoer bi soude in corten tiden Al droge over boir vesten riden, Alse bi oic dair na dede, Die poorten waren te brokene mede, Dat den menighen dochte scade, Hadden si binnen syn van enen rade, Ende getrouwe geweest van binnen, Men hadse so niet moghen winnen. Aldus bleef bi Ruwaert voirt meer, God beboed hem in syn eer En moet'er voort van scade vrien, Noch mach by synre daet wel tien.</p>
---	---

Ejusdem sunt Auctoris rhytmi qui sequuntur.

<p><i>Drie maniere van luden syn Die katyf ende onsalich syn.</i></p>	<p><i>Die niet en wil leeren en niet en kan, Dats mettien een onsalich man.</i></p>
---	---

d' Ander

(1) An ea fuit sententia Joannis de Bloemensteyn Præfecti Kennemariæ, & Cabeljarie factionis, quem movit forsan propterea Præfectura Dux Albertus, suspecto in ejus locum Reinaldo de Brederode, qui erat partis adversæ, & quem Delfenses propterea insidiis persecuti? Locus obscurus est; Vid. Ren. Snoy. lib. 7. rer. Batav. Veldenar. Chron. in Wilhelmo. V. Joan. à Leydis libi 31. bist. cap. 5. & seq. Boxhorn. theat. urb. Holland, in descript. Delf.

Tom. I.

I

*d'Ander die onfalich beit
Dat is die veel vroetschap weit,
Daer bem gheue of mach come
Nochte nutschap nochte vrome.
Die derd' onfalich is die gone
Die ander lude is gewone
Recht te leeren ende goet,
Ende die t' selue niet en doet.
Wacht di orient, dat raed ic di,
Dattu gheue van desen en si.*

*Menich is die geerne name,
Durfte bi nemen van groter scame,
Menich scaemt bem en bid node,
Die 't wel name, die 't bem bode.
(1) Du en moest ooc nemen niet
Alle dinc die men di biet
Die te veel bid is onwairt,
End ongemint in sinen aert.*

*t' Recht spreek ic dair ic op roere
Dat die jede van der boere
Veel arger is bekend
Dan eenich veynt serpent.*

*So wie dat is van sinnen vroet
Ic segge dat bi setten moet
Elcke dach in dier ghebere,
Als oft syn leste dach were.*

*Die sinen Knecht maeft sinen Here,
Hem comt'er dick of veel oneere,
Die in die bant bout, dat bi leecht
Onder voet, is seer ontweecht.*

*En sech van niemants gebeit iet
Of du bist ein alfulcken diet.
Hi's dul die blameert anders smet,
Kent bi an bem die selue let.*

*Die meer verteert dan bi vermoghe
Het's recht dat bi armoede doghe.*

*Die meer verteert dan bem betaemt,
Het's recht dat bi bem daerna scaemt.*

*Laet di genoeghen dat di bevet,
Ist lustel of veel dair du bi lovet.
So wie dat sine genoget wel,
Hi es rike end niemant el.*

*Ontdec dine wive niet,
Verholen dinc die dies gesbiet,
Offer dan lyf of eeren an legbet,
Want die man is dein dies plegbet.*

*Onderwint di niet van gheenre daet,
Die tot diwaert niet en gaet,
Want du moochst waringe maken,
Dat al op die soude becraken.
Zulc man doet dinc in baestibede,
Dat bem berout alst is gelede.*

*Goede vrouwen eer na dynre macht,
End spreek van bem geen quaet, dat
wacht,
Du en machse niet mit quaetheyt
domen,
Want wi syn alle van Vrouwen
comen.*

*Goed man of du mocht verstaen,
Datti dyn wyf is onderdaen,
Doet bair voir die lieden ere,
Hebse lief en mintse seere.*

*Die meester is van sine tonghe
End sinen sin beeft wel bedwonge,
Die mach wel spreken end wesen coen,
So wair end dair by's beeft te doen.*

*Dat altyt roert en niet en leeft,
En milde es en niet en geeft,
En vroom is sonder manlike daet,
Wat is dat, gbi gheselle, nu raet?*

(1) Vetus proverbium est, ὅτι πάντα, ὅτι πάντες, ὅτι παρὰ πάντας. L. 6. §. 3. ff. de off. Procons.

JOANNIS DE LEMMEGE

CHRONICON GRONINGANUM.

VAn de feven Zeelanden des gantſchen Vrieſlants met hare toebehorende eylanden.

Dat eerste *Zeelant* is Westvrieſlant, als by de Zuytweſter ſyde des zees, als Hoorn, Enchuysen, Medenblic met de Landen daer omtrent, welke hem de Grave heeft onderdanich gemaect.

*Zeelant
idem
quod
provincia
hic, seu
vicina
mari re-
gio.*

Dat ander *Zeelant* is ſtreckende van Staveren tot Leuwarden, als Westergoe, ende Dongae Warſtal, Wymbritſte, mit alle haar toebehoor.

Dat derde *Zeelant* is geheten Ooſtergoe mit alle Smallerlant, Barradeel, Haſterwalt, Dockumſſe wolden, Raverde, Achtcarspelen, Ooſterbroeckſter ende Colmerlant.

Dese twee *Zeelanden* alſe het anderde ende het derde ſyn noch vry, als die anders geen Heeren bekennen als den Keyſer des Roomſchen Rycks. Ontelleycken ſchade ende meenige anvechtingen, ende groote bloetſtorting en hebben dese twee landen geleden, om hoer vrydom te beſchermen, welke hem gegeven en geprivilegieert is van den grooten Coninck Carcl, ende daer toe mannich ſware ſtryt hebben geſlagen, tegens den Grave van Hollant en andere Heeren, om haar Lant ende vrydom te beſcermen.

Dat vierde *Zeelant* is Stellingwerff, Scoterwerff, Cumberzyl, Greethorn, Vollenho, Steenwyck, ende alle Drentſche Landen. Dit *Zeelant* heeft hem bedwongen ende onderdaen gemaect de Biſſchop van Utrecht, als die van Steenwyck, Vollenhove, Greethorn, Cumberzyl, ende Drentlant met Stellingwerff ende Scoterlant. Dese twee ſyn nog vry, maer ſy hebben groote anvechtinge gehad van grooten oorloge, tegen dat Sticht van Utrecht.

Dat vyfde *Zeelant* is Langewolt, Vredewolt, Hummerſſe, Middag, Hunſingo, Fivelingſ, Groningen, Oldampt, Reiderlant, Weſterwolde, met alle de Wolden, die daer by leggen tuſſchen de Eems ende Weſtphalen. Dat meeſte deel van dit

dit *Zeelant* is noch vry, ende sommige syn onderdanich Ionc. *Keno van den Broeke*, ende Grave *Ulrick van Embden*. Sommige syn onderdanich den Groningers.

Dat *seste Zeelant* is *Embden* met alle *Embderlant*, *Broeckerlant*, *Aurickerlant*, *Oostergolant*, *Harlingerlant* met syn toebehoor. En dit edele *Zeelant* dat ryckste en vruchtbaarste was, 't welck Ionc. *Keno van den Broecke*, een navolger syns Vaders en Broeders in boos en quaetheit, bedwongen heeft. Ende maoecten haer arm, vermits sy sich tegens haer verweerden. Ende sy spaerden geestelyck nog weerlyck. Waren boos in allen dingen. Ende uit de Kercken namen sy alle dat gelt eade clenodien, daer sy den stryd mede voerden.

Olden-
borch
ende
Bremen.

Dat *sevende Zeelant* is *Rustringerlant*, *Wyningerlant*, en *Butjadigerlant*. Welck lant besit *Sybolt Eden* sone, Ionc. *Keno* swager. Item *Lengerlant*, *Moermerlant*, ende *Lingen*, dat zyn deelen defer *Zeelanden*, welke Ior. *Keno* oock bedwang, ende *Focco* Ukens. Geen Landes Heeren mogten dese *Zeelanden* van Ionc. *Keno* beseten bedwingen, behalven dese *Focco* Ukens. Item *Segerlaerlant* is oock een deel van dese *seven Zeelanden*, die geven tribut en scatinge aen den Bisscop van *Munster*. Ende *Sederlant* en *Haderlant* over de *Wefer* syn oock delen van dese *Zeelanden*. Dese heeft oock bedwongen de Bisscop tot *Bremen*, maer *Ditmarssen* is noch vry. Maar het is vaeke angelanget en aengesocht van Heeren en Fursten, en meest van den Coninck van *Denemarken*, en den Hertoch van *Holstein*, met grooten oorloge. Daer de Heeren al ten groote schade in den volcke van oorloge by gehadt hebben. Als namentlyck by myn tyden, als men screeff na Christi geboorte 1150. jaren, was den Coninc van *Denemarcken* Coninck *Hans* in *Ditmarsen* met vele Heeren en met groote macht van volck, en hadde by hem een groot getal tot veel duysenden van *Krygsknechten*, die daer halff miraculeus met kleynen volcke worden verslagen. Daer de Coninck liet syn banier in den velde, ende quam selver met nauwer noot wech. So is *Ditmarschen* tot desen tyt noch vryj ende onbeheert gebleven.

Hoe dat Vrieslant daer na in drie partyen gedeelt is, ende allycke wel een Lant betet.

Ghy sult weten dat *Vrieslant* is onderscheyden in drie deelen, daer dat eerste part af begint aen toe *Staveren*, ende gaet aen

CHRONICON GRONINGANUM. 69

aen de Swarte, ende dat part ende deel heeft Westergo. Dat anderde part ende deel gaet van de Swaert an Gerckesbrugge, ende dat part ende deel heet Oostergo. Ende dese parten, als Oostergo en Westergo, hieten te samen Westerland. Ende an de Oostersyde van Gerckesbrugge die gemeene landen tot aen de Eems hieten Oosterland. Ende hieten t' samen Westvriesland. Ende aen de Oester zyt van de Eems, hen aen de Weser hiet Oostvriesland. En hieten te samen Oost en Westvriesland. En is te samen in 't gemeen geheten Vriesland. Ende dese landen syn menichwerven aengelaget en aengesogt van groote Heeren en Fursten met oorloch ende met groot gewelt te becrachtigen, ende syn veel een part in 't Lant geweldigch geworden, maer ten laetsten syn sy alle weder uit den lande verslagen, als men uyt het vervolch des anderen deels des boecks, of God wil, wel hooren sal. Maer ten laetsten is daer veele van dese Vrielanden gehoorfaem en onderdanich gemaect Hertoch *Albert van Sallen*, als een ewich Gubernator der Vriesche Landen, van wegen des *H. Roomschen Rycx*, als men in het derde boeck deser Chronycken wel klaerlycken schryven sal.

Chronica van Groningerlant.

IN allen saken die tytlick en vergancklik sin moet wesen een einde, middel, ende begin.

Staet te vernemen dat dese nageschreven Cronica, spreeket van menigerhande quaet, als rooff, brant, ene andere quade gevallen, woe groote Landes Heeren gecomen sinnen van buiten in Vriesland, daer Vriesland seer mede is geplaegt geweest in voortyden, ende de Landen van Vriesland gecomen sint in groote partye.

In den eersten in den lande van Gelre sint opgerefen twee partyen tegen malkanden in den tyden Hertoch Reinolt van Gelre, als Bronchorst en Hekeren, dat voort gecomen is int Stichte van Utrecht en mede in der Stadt Groningen, en des gelycken in Hollant en Zeelant, dat voort gecomen is in Westvriesland, ende voort in den lande gelegen by Groningen, als men vint nageschreven in dese Cronica, daer men dat uit nemen can. Want van quaden regimente comt veel quades, ende van goeden regimente comt vele goedes, rust ende vrede,

of groote falicheit der menschen. Ende dese Cronica is verga-
dert uit vele boecken, en onderwyfinge van vele goede luy-
den, ende van my JOHAN VAN LEMMEGE, Borger in Gro-
ningen.

Doe Groningen eerst (1) omme bemuirt worde, doe schreef-
men c15. c. x. ende toe voren was Groningen omme beves-
ticht mit holten plancken, al de Cronica en van den Bisscop
van Utrecht en des Stichts af holden.

Van St. Walburgs Kercke.

1143.

Item van St. Walburgen Kercke, daer was een geheten Roe-
lof Castelein toe Coeverden, ende befette St. Walburgen Kercke
mit

(1) Anonymi Nordani Chronico ad Ann. 1110. *Urbs Groningana primo muro, turribus & portis cingitur, quæ antea ligneis tabulis utcumque munita erat. Aliud nobilis Frisii Eggerici Beningha quod similiter nondum visum: Do men schreeff 1110. wurden de plancken und stricketten, daer de Stadt Gronien eene lange tyt mede bevestet, afgebraken, und dewyle se sick door Coopbandel seer vermeerde, hebben se de Stadt mit tobrne, poorten, und muynen bevestett als de Uterfche Cronick daer van wieter meldet. Et muris cincta tum urbs & ecclesia S. Walburgis non diu dein post in modum arcis munita. Parum validi tamen muri ad depellendam majorem vim. Disjecit & dirupit Herbertus de Berum Episcopus Trajectensis. Nec urbi aliter dedit pacem, quam postquam cavisset, nec urbem nec templum muris cinctum rursus iri. Idem Eggericus: Anno Christi 1148. Als de van Gronien St. Walburchs kercke bad- den vast gemaket, und eenen kryge hadden mit de Trenten, als Bisscop Harbert van Berum, een gebaeren Frese van Romen gekomen sulkes vernam, dat de von Gronien getagen, und de von Gronien daer ben gedrongen, dat se frede mit synen Underdanen de Trenten musten maken, und bolden, und daer toe de Kercke St. Walburch weder ontfesten, und bielde de von Gronien daer aen, datse opt nye musten sweren, und obne vor obren Heeren annehmen. Ock musten se von der Kercken nicht mehr ein vestnisse tho maken, se musten den Bisscop ock la- ven, und einen versiegelten brieff daar up geven, dat se de Stad Groningen nicht schulden mit muiren, poorten, und tobrnen bevestigen, oder vaste maken laten, bet were dan mit synen oder synen nabkomelingen weten und willen. Dus musten ock de von Gronien ver de ongehorsambeyt &c. De Uterfche Cronica meldet Ann. 1138. Quamvis autem quod ad templum promissi fidem vix exsolverint, ut ex Anonymo satis patet, quem edidi Ann. 1690. cap. 2. urbem tamen re- perio sine ullis adhuc munimentis Ann. 1222. Idem Eggericus: Anno Christi 1222. als nu de Stadt Groningen gantz open und onbeset was, reedt een ider daar in by dage und nacht, want obne gelegen und belevede, waer dorch groote bloetstortinge und morderie gescheben, daer geen Stadts recht over ginck &c.*

CHRONICON GRONINGANUM. 71

mit syne partyes luiden lange tyt , ende dede daer af roof , brant , ende vele quaets. Item daer was een geheten Egbert van Groenenberch Richter in Groningen mit syne partyes luyden Roelof van Coevoerden voorsz weder partyes man , de lach voor de Kercke , ende en conde hem de Kercke niet afwinnen. Dat wert geclaget enen Bisscop van Utrecht geheten *Herbertus* , de 26. jaren Bisscop was toe Utrecht , ende sande uit syne brieven , die doe niet geacht en waren. Ten laetsten quam de Bisscop voorsz , ende wan de Kercke voorsz , ende * vreedese weder.

Vid. Anonymum , quem edidi Ann. 1690. cap. 2. § seqq. * MS. en de weide se weder.

Item de Kerke van St. Walburgh was beneden gewelft int Zuiden ende int Noorden , als de welve noch is , tusschen de Kercke en den toorn , ende was een klein steenen Koer , recht veerkant met een kelder onder , ende dat Koer ginck men op mit 12. trappen van steen , ende de Kercke hadde boven ende beneden kleine vensters met yfere tralien gemaect.

Item dat de Vriesen van Hunsingelant , Fivelangelant , en Achtcarspel mit den Drenthen Groningen in wonnen , ende binnen de Stadt de muiren nederbraken van den toorne an de Noorderzyt van St. *Walburgs* Kercke , mit de *Ebbinge* poorte , ende Botteringe poorte , hen toe den olden toorn int welten van de Botteringe poorte , ende maekten ses steenen huisen weeraftich binnen Groningen tot oeren schilt-weer , ende Wichhuisen , by namen Wicher Ennens soons huys , gelegen opt Suiden an de Vischmarckt , welk huys de olde Ruilof Sickinge dede neder smyten toe gronde , daer toe Alcke Volckeringe huis gelegen in *Volckeringe* straet , daer twee huysen tusschen der strate ende den huysen vergaen staen , dat nu ter tyt Polmans huis geheten is , daer toe Clauwes ende Evert Weyers huys by Oosterpoorte. Item Hüge ende Alke Calmers huys by den Minnebroders in Botteringstrate. Ende de Ommelantsche Vresen reden in ende uit der Stadt. Dat dedense wel v r i . jaer lanck , ende sloegen em onder malcanderen doot , ende daer wort geen Stadt recht meer af gedaen. Item na v r i . jaren deden onse Borgers eenen grooten dootslach der Vriesen in Hunsingelant , ende daer na , ende sloegen onse Borgers nicht weder dan gens in Viedewolt.

Item voort van den Ommelanden gelegen by Groningen van oeren regimente , so ist toe weten int eerste.

Item

* Idem
aio dcccc.

Item Graeff Willem van Hollant heeft Utrecht omme belecht vi. weken met (1) hondert duisent, und tachtich dusent mannen, int jaer onses Heeren cio. ccc. xlv. daer mede waren * ses hondert Heeren, de mit uren golt dragen mochten, daer de Grave weder af toogh mit een vruntlyke dedinge, en tooch weeder in Hollant, en liet comen alle syne schepen, en voer met alle syn geselschap toe Staveren in Westvrieslant, en wolde dat bedwingen, daer Graef Willem doot gebleven is, ende mede gedrencket is, ende dat bleef also voort.

Item Graeff *Albert* van Beyeren, de daer na was Grave van Hollant, vergaderde groot volck en luden, ende wolde Vrieslant noch bedwingen, ende voer weder in dat lant in de Lauwersche ter Luine, en was daer lange tyt, ende gaf de Westvriesen den nyen Lantrecht, en he wort daer gehuldet van de Cabbelaus ofte Vetcoopers partyes luiden, als *Fago* Hovelinck toe Doccum, en *Gerloff Camminge* Hovelinck toe Leuwarden, met andere Hovelingen ende partyes luiden, ende he maeckde daer een deel Ridders, en se droegen des Graven voorsz kledinge, en de Grave droech dat lant voorsz op elcken Hoveligh in syn lant int jaer cio. ccc. xcvi.

Item als dit aldus was geschiet, doe weren daer Onne Onsten Kinderen toe Sauwert, als Abele, Egelco, Menolt, Johan, Abeke, en Folmer met alle oere partyes luiden in den Ommelanden, en sint oock over een gecomen met Hertoch *Albert* Grave van Hollant voorsz, en se droegen hem oock op de Ommelanden met rade aller Hovelingen, Hage Wibbema Hovelinck, Omke Snelgers, en Poppe syn broeder Hovelinck ten Damme, Unke Ripperda Hovelinck toe Farmsum, Menno Houwarda Hovelinck toe ter Munte, Eylt Bockinge Hovelinck ter Oosterbroecke met oere partyes luiden, en bysonderlingh mede Occo van den Broecke Ridder, en syn soon *Keno* van den Broecke, en syn Bastert sone * *Wicher*, de sin desen jare is doot geslagen in de Kercke toe Deteren in des jare ons Heeren cio. ccc. xcvi.

* *Wid-
zels. Eg-
ger. Be-
ninga.*

* *Iner-
sum. Eg-
ger. Be-
ninga.*

Item als dit aldus was geschiet doe vernam *Eppo* * *Nittersum* Hovelinck toe Stedum mit allen anderen Hovelingen de Onsteman

(1) Beningha centum millia & octingentos fuisse ait. Centum & quinquaginta millia Jo. à Leydis lib. 28. biff. cap. 13.

mans weder partyes luiden weren, datse uit den Lande verdreven folden wesen, soo togense metter Meente in Fivelingelant toe Wester-Emdden, en vonden daer *Haye Wibbema* Hovelinck mit Onsten partyes luiden een deel in der Kercke, en als *Haye Wibbema* voorfz vernam, dat men hem dootslaen soude, so liep hy met syn mede hulperen in de Wedeme, ende *Eppo Nittersum* brande de Wedeme mitte Meente. Doe liepen se uit den brande allegader weder na der Kercken, en daer worden se alle te samen doot geslagen.

Item als dit aldus geschiet was, dat hyr is geschreven, doe roogh *Eppo Nittersum* mit syn Meente-luiden metter haelt toe Groningen, en (1) riepen alle *woopen* over des Landes noot, ende de Raet toe Groningen deden oere poorten toe sluiten, ende en wisten niet van dese saecke. Ten lesten hilden de Vriesen sprake, dat de Raet se onfangen wolde, se wolden ten ewigen daghen onder den Raet ende Stadt Groningen blyven, en in deselve reise hadden de Vriesen oock doot geslagen *Pieter Reyners* met alle syne gesellen uit Hollant, die dat Steenhuis toe *Aitzum* tusschen den Poste en der Muide gelegen beset hadden, den toe des Graven behoef was van Hollant voorfz. En als de Hollanders gevangen weren, doe wierpen de Vriesen de Hollanders in de Muide, dat Damster diep geheten is, en drenckten se altemael, en begroeven se by derselver Muide. Haer gebeente is daer noch in corte jaren gevonden.

Nota. Item daer quam aff dat yerste verbant tusschen de Stadt Groningen ende Ommelanden.

Item als Hertoch *Albert* voorfz Grave van Hollant vernam, dat he niet verwerven en mochte in de Stadt Groningen en de Ommelanden by Groningen gelegen, so is he gevaren met alle syne luiden wederom in Hollant, ende de Achtkarspels Vriesen branden hem af (2) twee groote schepen met alle de luden,

(1) Egger. Beninga ad Ann. 1398. und roep moert dorch des Landes nooth. Opem id inclamare adversus vim hostium. ** *Wopen roup*, fletus clamori mixtus. *Wop fletus*. *Wopen wir*, ploramus.

** H. Grocius in Introd. ad Jurisprud. Hol. Lib. 3. Part. 32. num. 14. hoc vocat *Wopenroep*. Si hoc deducatur à *Wapen*, videtur significare clamorem ad arma.

(2) Egger. Beninga : und de Achtkarspel Fresen hebben obne in den oftoegb twee schepen mit luyden vol besetten afgewonnen, und in de grunt verbrant, dewyle se beebbet, und nicht untwycken kunden.

Tom. I.

K

den, die daer in weren, en de schepen bleven onder ebbe tyt liggen op de slyck, daer se niet van en konden comen.

* MS. dat
gaf be on-
jer Stadt.

Item van *Johan* van Beyeren Grave van Hollant, die een so-
ne was Hertoch *Alberts* van Beyeren voorsz * de gaff onse Stadt
Groningen ende de Ommelanden daer by gelegen, dat he noch
syne nacomelingen Graven van Hollant, in geene toecomende
tyden de Landen solde belasten mit Borgen ofte Slooten, van
Gerkes brugge an hen tot der Eemse, want Graeff *Johan* ons
gunstich was, ende onse Stadt en Ommelanden Zeerovers had-
de, die in en uit die Stadt Groningen en Ommelanden voeren
van ende toe, en hadden de Hollanders oere schepen met de
goederen genomen, daer Hertoch *Johan* Grave voorsz seer
toornich om was; want he onser Stadt goede vrunt was met
gunste, en wy Groningers doe wieten van des
Cabbelaus partyes luiden in Hollant, en over al van Grave Jo-
han seer groot gemaectt worden, ende mit desen Grave voorsz
so holden onse Stadt Groningen met de Ommelanden ende
Heer Almer Cureyt toe *Engewerum* een trouwe raet, en Jo:
Keno van den Broecke, en Jo: *Occo* synen broeder, en *Bruin*
Clinge Borgemeester in Groningen, mit meer andere luiden uit
der Stadt ende Ommelanden enen vruntlycken dach in den
Briel in Zeelant, en des gaven onse Stadt Groningen en Om-
melanden Hertoch *Johan* van Beyeren vyftich sware oft vette
offen, en he bleef onser Stadt en Ommelanden goede vrunt, en
he gaff onse Stadt en den Ommelanden enen brieff als voorsz
is, ende dese voorsz besegelde brieff de Hertoch *Johan* van
Beyeren Grave toe Hollant ons en den Ommelanden gegeven
heeft, daer op heeft Hertoch *Philips* van Borgondien ons oock
synen brieven gegeven en geconfirmeert ten eewigen dagen.

Van Onstemans huys toe t'Sauwert.

Item van Onstemans huis toe Sauwert doe dat belecht was van
die van Groningen in den jare ons Heeren ciro. cccc. ende
Onne Onsten doot was, en na liet seven soons Abele, Egelke,
Menolt, Johan, Folmer, Edzke, ende Abeke, ende Bauwe
syn dochter.

Item als dit voorsz Sauwerden huys belecht was van de van
Groningen, ende bysonderlinge *Albert Wigbolt*, die daer een
Regiment meester van was, ende seer mannelyck was, ende op
dit

dit binnenste Hovet - stede stont een Steenhuis , dat dicke was van muiren , x i i . olde muirsteenen , en op dat uiterste Hooft - stede stonden vyff stercke Steenhuyfen , die elck dicht weren v i i i . olde muirsteenen . Ende als dit eene huys seer toeschooten was mit buffen , so liep *Abele* , die de olfte broeder was , ende hem beleggen hadde laten op den huysse , en quam op de uiterste Hoff - Stede , daer de vyff Steen - huysen op stonden , en doe lieten de Borgers van *Groningen* enen grooten grave graven uit *Wessinge - Syl* , ende uit dat diep geheten *Onstsemans Borch - graven* . Doe weren de Borgers van der Stadt voorsz in *Onsten Borch - graft* , en de Borgers wonnent huys al mit grooter macht en arbeit , en namen de Luiden gevangen , en *Abeke Onste* wort geslooten in de Stat op de Botteringe poorte , daer hy lange tyt op sat . En Bisschop *Frederick* van *Blanckenheim* Bisschop tot Utrecht op de selve tyt Ann. c i v . cccc . Groningen beleide mitten Stichte van Utrecht voorsz , als he Onstmans belovet hadde te doen , want de Bisschop *Frederick* groot gelt gegeven hadde aen oeren huldinge , de se Bisschop *Frederick* voorsz gedaen hadden in den jare voorsz ende de van Groningen beurden Onstsemans renten op seven jaer lanck .

Item un voort van Bisscop *Frederick* van *Blanckenheim* , die een Bisscop tot Utrecht geweest is als voorsz , en heeft de Stadt Groningen belecht aen de Zuyderzyt mit al de Stichte van Utrecht in den jare c i v . cccc . voorsz en lagh daer voor vier weken lanck , en syne Buffen legen op * *Kemkens - burgh* , ende daer liet he voor graven enen droogen grave op de Noorder - syde des Burgs voorsz , de anginck voor de Heeren strate nyen poorte , ende ginck oostwert neder tot enen lopenden grave , de neer comt uit * *Helmer Henrick* . Ende de Bisschop voorsz en vermochte aen de Stadt Groningen niet meer verwerven , en so liet he maken een sterck Blockhuis toe den *Blankerweer* met twee of drie Lantweeren .

* MS.

*Kem-
pekens.
Al. Kem-
persber-
gbe.*

* *Al. Help-
mer.*

t' Gerechte van Selwert.

Item van dat Gerechte van *Selwert* , woe dat is gecomen an Bisscop *Frederick* van *Blanckenheim* voorsz , en an dat Stichte van Utrecht .

Item mittet beleggen des Bisscops van Utrecht , so was daer een groot oloop der Borgeren binnen Groningen , en wolden

de Biffchops luiden anvechten, ende de doe daer mede uit liepen, dat was *Johan ten Hove*, ende *Folckert Mauriffingen*, ende beide wordenfe gevangen van des Biffchops voorfz luiden, ende fe worden gebracht tot Vollenho, ende daer wort *Johan ten Hove* afgefchat dat derde deel van den gericht van Selwert, dat hy had van synen Vader *Jo: Godeken van den Hove*, de geboren van Oldes int Emeflant in den Stichte van Munfter gelegen, ende hem aengeervet was, ende daer mede behelt he alle fyn ander goet en erve, de *Johan van Hove* voorfz hadde liggen binnen Groningen, en in den gerechte van Selwart voorfz, en *Folkert Mauriffinge* gaff den Biffchop voorfz een groot deel Fransche schilden, de doe betaelden uit synen boedel de olde larges Coppes van Stavoren geboren, doe *Folkert* voorfz *Reynken*, de een dochter larges voorfz was, nam tot enen echten wyve.

Item als dit aldus gefchiet was, doe togen de Groningers uit de Stadt, en ftorten omme veele Steenhuifen der genen, de van *Onftmans* partyes luiden weren in den Ommelanden by Groningen gelegen, by namen *Onke* en *Poppe Spelgers* huifen. *Nota* *Onne Hovelingh ten Damme*, had een Steenhuys dat ftont aent Weft-ende der Kercke, en doe voortan togen onfe Borgeren mitten Ommelander Vriefen van *Unneken Ripperde* huis *Hovelinck* tot *Farmsum* in 't jaer c15. cccc. op *St. Gregorius* dach, en als onfe Borgers dat huys folden anftormen, doe gingen daer aff vyff hondert Zeerovers, de daer in de nacht heimelick opgecomen weren van *Greetzyll*, en floegen daer doot xv. Borgers uit der Stad ende veele Vriefen, en vele van den Vriefen liepen daer in *Pharmsummer* zyyl uyt, ende daer verdronckenfe.

Item doe togen onfe Borgers met den Vriefen wederomme toe den *Damme*, daer fe bleven drie dagen lanck, en vergaderden vele kleine fchepen, en voerdenfe mit wagenen in de *Borchgraff* toe *Farmsum*, en drenckeden alle de Zeerovers in de graft en in der zyyl uyt, ende floegenfe also mede doot, en vingen op den voorfz huife die olde *Haye* toe *Westerwolde*, de feven jaren gevangen was in de Stadt Groningen, en de Stadt metten Vriefen voorfz togen voort toe ter *Munte*, en worpen omme *Menno Houwerda* huis, de *Hovelinck* toe ter Mun-

Munte was, ende aldaer voort smetenſe omme Eylt Gockinge huis toe Oofterbroeke. (1) Datum c15. cccc. op St. Gregorius dach, en den loveden de Stadt Groningen hoochlycken toe vieren toe eeuwigen tyden toe.

Item van de dootſlach aen de Raet toe Groningen in 't Recht-huis, geſcheet in 't jaer c15. cccc. x111. op St. Severinus dach, en dat quaet dat daer van gerefen is.

Item Embden wort gewonnen van Ior. Keno over de Eemſe geheten van den Broecke, de een ſone was Heer Occo van den Broecke in den jare c15. cccc. xi. en die woonde toe Broecke op ſyn Borch in Broeckmerlant, en mede op de Borgh toe Aurick-hove, de een viant was geworden van Hicken, Hovelinck ende Proveſt toe Embden. Daer van oprefen twee partyen in Groningen en den Ommelanden dar by gelegen Broeckborſt en Hichorſt. Item des ſo ſloegen doot de Hickersche partyes luiden Johan Rengers, die een ſwäger was van Reinolt Huizingh op dat Rechthuis, en Albert Baroltkens en Iohan van Beckum, den worpenſe doot boven uit van den Rechthuife.

Item de dootſlayers name wort hyr geſwegen om ruſt en vrede wille.

Item als de dootſlayers op 't merckt quemen, ende vondenſe daer doe gaen, Henrick Clant; Otto Clandts, de joegenſe in den Schonen Gevele gehiete, daer ſloegenſe hen doot, en gingen doe voort toe Alberts Clants huis gelegen toe der Weſterzyde van der marckede nae Botteringe ſtrate an de Suider ſyd Albert Wigbolts huis, en ſloegen Albert Clant doot, daer he ſat an ſynre tafel ter maaltyt, en Wybrant Clant ſyn ſoone, die liep tot den Minnebroederen in de Kercke, deſgelycken dede oock Dutmar Johan Rengers ſoone, en liep oock ten Broere in de Kercke. En als de luiden dootgeſlagen weren, doe quam Coppin Iarges de olde Iarges Soone, de geboren was tot Stavoren, in dat Regiment met ſyn vrinden ende partyes luiden in der Stadt Groningen, en in den Ommelanden by Groningen gelegen, en Coppin Iarges voorſz met ſyn vrinden en partyes luiden verdreven uit der Stadt Groningen Reinolt Huizinge mit alle

(1) Datum temporis denotatio eſt. cap. eum te ext. de reſcript. Idem hic quod annus Sic infra: Datum anno Domini 1420. Et ſimiliter rurſum infra: den Datum is c15. cccc. en xx. op Benedicti Abbatis dach.

alle syne Kinderen, en daer toe *Otto Clant*, *Johan Clant*, *Bruin Clinge* mit syn fwagers en vrienden der voorfz luiden, en uit den Ommelanden worden oock verdreven by Groningen gelegen, alle de Onftmans broeders en vrinden en partyes luiden, en de voorfz. togen alle over de Kemse toe Jor. *Keno*, en tot syn partyes luiden, en daer blevenfe x 1. jaren lanck, hen ter tyt dat Groningen gewonnen wort, dat Jor. *Keno* voorfz met syn vrinden en partyes luiden mede by brachten.

Item voort van *Coppin Iarges* regiment met syn partyes luiden, als de aldus dat regiment hadden in de Stadt voorfz en in de Ommelanden by Groningen gelegen x 1. jaer als voorfz is.

Item soo is Jor. *Keno* mitten Ooftvriefen vyant geworden *Coppin Iarges* voorfz en der Stad en Ommelanden, en branden in twe zyden in Reiderlant, daer dat lant noch inrydigh van is, als Farmfum, Otterdum, Weiwert, Hevensches, ende Dam toe Borum en toe Spyck.

Item des wort *Coppin* toe rade, en besettent doe mit Stadt luiden, Soldeniers, Reider zyll, en Munter zyll, en Otterdumer zyll. En als dit aldus gefchiet was, doe liet *Coppin* x 1 v. gulden (1) schreenen uit de Kercke halen, de hyr na beschreven staen.

Item he nam hoer een toe *Midwolde* int Oldampt, dat lanck was vierde halff mans voet. Item noch een toe der Sufter Clooster toe Reide, dat van klaer silver was vergult, en daer toe nam he noch x 1. gulden schreenen uit *Fivellinge* lant. En in wat Kercke de Kerckvoogden oer gulden schreenen niet brengen wolden, die worden gevangen en gesloten hen ter tyt, datse hoer voerfz schreene brochten in *Coppin* huys ende macht.

Item toe Slochteren was een gulden schreene, dat begroeven de Papen buiten Slochteren int moerlant, ende de Voochden der Kercke swoeren enen quaden eedt, en swoeren datter geen schreen en were, en datse geen schreenen en wisten, en daer mede holdenfe se oer schreen, ende langen tyt daer na doe namen se dat gelt van den schreen voerfz, daer de Kerckheeren ende Voochden lant mede koften tot der Kercken behoef toe Slochteren voorfz.

Item

(1) Schreenen, schrynen, synonyma. *Schryn*, ciborium, scrinium, vas sacrum. Vid. Kilian.

Item toe *Lopperfum* liet *Coppin* voorfz uiter Kercke nemen enen grooten Kelck, en patene, de feer fwaer weren van gelde, ende want de Kelck en patene gewyet weren, doe ontfengen de Kerckvoochden ende de Buren enen befegelden brief, datmen defe Kelck en patene betale folde. En dit quade werk wert gedaen al by rade van Heer* *Symken* Cureit toe *Farmsum* ende *Prooft* aldaer, de daer na wort doot geflagen van *Haye Ripperda* Hovelinck toe *Farmsum*, van fyne ruiters, als he uit den Dam folde gaen, daer floegen hem *Hayen* Ruiters voorfz doot, en den Biffchop van *Munfter* gaff van ftonden aen doe voort *Uncke Ripperda*, daer *Hugo Ripperda* voorfz een olde vader toe was, defelve *Prooftye*, die he bruickende was, fyn leven lanck, en bleeff also dat daer na geen kyff of recht op vervolget, wort van Heer *Symken* doode voorf.

* Al. *Suis.*
ken.

Item als defe gulde fchreenen met ander silver en golt, welke fint gebrocht in *Coppins* voorfz huis toe *Groningen* op de *Suyderfyt* des marckedes, fo liet *Coppin* voorfz afnemen dat golt van den fchreenen, und dede dat *Peter Noorman* Borger toe *Campen*, ende *Peter* voorfz dede daer van munten *Arents* gulden, de doe geheten worden *Coppins gulden*.

Item daer na in korten tyden wort *Groningen* gewonnen, ende *Coppin* wort verdreven, ende he nam mede al dat gemuntede golt, doe he uit reden was, mit den Heer toe *Farmsum*, mit een deel fyner vrinden, ende he quam toe *Campen*, daer he niet lange en bleeff, mer he toech voort toe *Sneeck* en toe *Bolswart* in *Westvrieflant*, ende fyne partyes luiden *Schyringers* geheten.

Item als *Jor. Kene* met fyne fchepen en luiden tegen *Farmsum* over lach drie dagen lanck, ende hielt *Coppin* daer fo liggen mit fyn *Stadt* ende *Ommelanden* ter tyt toe, dat *Jor. Kene* fach opgaen drie groote branden in de *Stadt Groningen*, daer he doe wel by wille, dat fyne vrunden *Groningen* gewonnen hadden, en he liet fyne trompetten opblafen, fo dat *Coppin* met al fyn vrunden en partyes luiden van daer togen.

Item als *Coppin* een deel tyt tot *Bolswart* en tot *Sneeck* hadde geweest, ofte gewoont mit fyne vrinden, doe wort he verdreven van de *Vetcoopers*, en quam te *Savoren* mitter woone mit fyne vrunden en partyes luiden, en die met hem uit *Groningen* verdreven weren.

Item

Item he was daer een deel tydes , so wort Stavoren gewonnen van de van Hinloopen en Molckweeren mit andere Vetroopers , ende daer is Coppin Iarchs voorsz dootgeslagen , ende syne vrunden quemen mitter haest in baersich ende zeinschen , ende voeren over in Hollant. Aldus is Coppin Iarchs voorsz mit synen quaden regimente comen ter doot.

Coppin occisus cum facer erat Cyprianus.

Datum anno Domini 1420. Item voortan van dat Groningen op des heylige Cruis nacht exaltationis int jaer duisent cecc. gewonnen wert , dat doe deden de Borgeren , die Coppin verdreven hadden uit Groningen nae den dootslage des Raets , die geschieden int Rechthuis toe Groningen. De Borgers voorsz weren geheten Reinolt Huiginge met syne Kinderen , ende *Bruin Clinge* , ende vyff Bruggemans Kinderen met andere Borgere , die Coppin voorsz verdreven hadde uit Groningen , en daer mede uit den Lande van Drenthe , als Coenraet Voss en Reinolt syn broeder , Aernt van Steenwyck , Evert Hubbelinck met syne kinderen , Herman Crabbe toe Roden , Geyse Goozinge toe Eelde , Goert Besuiden toe Vries , Herman Huldinge , ende Pype syn Broeder toe Roden , Bartolt Ebbinge , Johan Lainsche toe Winde , Gosen Woldinge toe Peise mit vele andere Drenthen. Item dese voorsz mannen hebben *Coppin Iarchs* voorsz mit alle syne kinderen en vrunden , Burgers en partyes luiden uit der Stadt en uit den Ommelanden by Groningen gelegen weder verdreven , en oer goet genomen.

Item noch van dese voersz luiden , doese Groningen wonnen , doe weren dese voorsz luiden toe samen toe Eelde in Drenthe , ende gingen den Potter woldyck , langes toe Groningen , en alsoe over die Stadt graft ofte diep gecomen weren , want daer doen maer een diep was , soo sintse een deel geklommen mit ledderen over de Stadt muiren , en hadden mede groote Smedes hameren , en sloegen aff ende ontwee alle de slooten van de poorten , en wonnen ende behilden also Groningen. En dat geschiede by der A. poorte.

Item als dese voorsz luiden gecomen weren in dat regiment der Stadt , doe quemen de luiden weder in Groningen , die Coppin verdreven hadde , ende worpen omme *Focco Elma* huis Hovelinck toe *Wolterfijn* , en daer toe *Focco Schulteda* huis Hovelinck toe Steern , en voort *Ondolff Gathema* , *Bewe Menolt* , en
Pop-

Poppeken Gathema gebroeders *Hovelingen* toe *Eurum'er* huis, en voorts *Luiloff Meynen* *Hovelinck* toe *Basselt* mit vele meer luiden uit der halve *Ampt*, en daer toe vele luiden van der *Munte*, van den *Damme*, en voort uit den *Ommelanden* by *Groningen* gelegen, ende togen al te samen uit desen *Lande*, als se doen musten, en togen in *Westvrieslant* tot *Hoor*n, partyes luiden tot de *Schyringe*.

Item voort van dat oorloch van de van *Groningen* en *Westvrieslant* beginde int jaer *cio. cccc. en xv.* doe *Groningen* gewonnen was en *Coppin Jarches* voersz met syne partyes luiden verdreven weren uit *Groningen*, en uit de *Ommelanden*, de allegader togen mitter woone in *Westvrieslant* tot de *Schyringer* partyes luiden, die doe verdreven hadden de *Vetcoopers*, als *Heer Feyo van Doccum* mit synen kinderen, als *Jelle* ende *Iwen*, en allen anderen *Vetcoopers* partyes luiden toe *Leuwarden*, en in andere *Steden*, als *Jaspar Sniada* *Hovelingh* toe *Leuwarden*, *Abbe Heemstra* in *Dongerdeel*, en alle de andere luiden van de *Vetcoopers*, de toe *Groningen* quemen mitter woone, hen ter tyt toe, dat de van *Groningen* uit togen met de *Ommelanden* by *Groningen* gelegen, en deden daer een dootslach aen de *Westvriesen* van de *Wester* syt *Noorthoor*n aff hen by *Adwarder* zyll, daer doot bleven en geslagen worden van de *Vriesen* vyff hondert mannen, en vier hondert mannen worden daer gevangen, en toe *Groningen* gebracht int jaer *cio. cccc. en xvi.*

Item terstont daer na brande de *Stadt Groningen* mit *Achtcar*spel, en berooveden dat *Lantvolck* oere *silvere* goederen aff, en dat oorlogh bleeff daer lange tyt nae staen.

Item *Doccum* is gewonnen van de van *Groningen* int jaer *cio. cccc. en xviii.* en is seer verbrant, en daer is neder geworpen *Abeken* huis op de *Suiderzyt* van *Doccum*, mit alle andere *Steenhuisen*, de allegader omme gestort, en oer *Bolwerck* wort nedergeworpen in de graft.

Item daer na terstont an wort *Eefinge* zyl gewonnen van de van *Groningen*, en alle de daer op weren, de werden dootgeslagen, en de andere worden gerichter, en oer hoven de worden ter *Lune* op staecken gestelt, daer mede weren de goede *Oolstersche* *Steden* als *Lubeck* ende *Hamborch*, want em

8: JOANNIS DE LEMMEGE

oer goet genomen was op de zee, en worden voort angeschatter alle de *Schyninger* partyes luiden van Stavoren an hen toe Gerkesbrugge toe, en gaven veel duisent olde Fransche schilden, beide geestelyck en waereltlyck, daer van opbeurde de Stadt Groningen de helfte, en de ander helfte Jor. *Kene* over de Eemse, want Jor. *Kene* en de van Groningen gelyck in den oorloch weren mit malkanderen tot den ende toe, en *Sicke Siaerda* toe Franiker, die overste was van de *Schyninger* partyes luiden, de moste syn jongste Sone toe gysle brengen voor dat gelt en voor de loftenisse, de he gedaen hadde, en daer na wort dat oorloch gesoent, daer de Stadt Groningen goede besegelde brieven van hebben van alle de landen in Vrieslant.

Item de stryt van Colfen by Hindelopen den de van Groningen wonen int jaer cjo. cccc. en xx. op Pontiaens dagh.

Item toe groote Sloten, doe dat de Groningers belecht hadden, doe quamen de Hollanders, en ontfetten so de Westvriesen, en namen veele Borgers van Groningen sonder ontfeggen, en namen de van Groningen al oer schuten en roeyschepen, en voerden al te samen over in Hollant, en schatteden al de se gevangen hadden. Daer mede weren van Groningen Henrick Beyer, Eylco Onsta, Abele ten Dycke, Johan Grave, ende vele andere Borgers uit Groningen. Dat datum is cjo. cccc. en xx. op Benedicli Abbatis dach.

Item dit is nu voort van Cortinge huis, doe dat worde omme gestort. Dat datum is cjo. cccc. xxxvi. in profesto Petri & Pauli.

Petrus Cortingus voluit per se esse dignus.

.....

Item voert van Selwerder huis, dat gelegen was by den Clooster toe Selwert en van den Gerichte van Selwert.

Selwerder huis is gewonnen van de Groningers omtrent na dat Cortinge huis gewonnen is, en neder gestort, ende de steenen van dese voorstz twee huisen sint gevoert toe Groningen, en daer van sint gemaect veer steenen toornen, twee kleenen en twee grooten in der Stadt muir, gelegen aen de Noorder

der sydt van St. *Walburgen* Kercke, van de olde tooren an voort int Zuiden streckende, en desse man is een Hovet Heere op den voorsz huise geheten *Jor. Hendricks*, de gevangen wert met alle syne gesellen op den huise voorsz, en wert gebracht toe Groningen voor *Botteringe* poorte, ende daer wordense alle gericht voor *Botteringe* poorte voorsz mit den sweerde, en oer lichamen sint begraven in den Ommeganck toe den Jacobynen, daer men oer gebeente noch heeft gevonden in corte tyden in de Noortwester syt des Ommegancks voorsz in der Hornen, daer *Mr. Berent Dulsman*, een Prior was toe Jacopynen, wolde maken laten een privaet tot synre Cameren.

Item noch van den Gerichte en Heerlicheit van Selwert voorsz.

In den eersten beleide Bisschop *Frederick* van *Blanckenheim* Groningen drie weken lanck mit alle den Stichte van Utrecht in den jare ons Heeren *civ. cccc.* en he toogh weder toe huis mit al syn luiden op St. *Martinus* dach translationis, en als de Bisschop ontfangen hadde dat derden deel van den Gerichte ende Heerlicheit voorsz, aen de vangenscap en schattinge *Johans* ten Hove, *Jor. Godekens* sone ten Hove was, als voorsz. is, van den belegge des Bisscops voorsz als men vindt in dese Cronica voorsz, so heeft de Bisschop een verdrach gemaect met *Jor. Hendrick* van *Selwert* van den Gerichte voorsz, den de twee deel des Gerichtes toe behoorden, en des gelycks syn recht daer toe bruickende, en mede tot synen wille in Groningen, en heeft den Bisschop voorsz de twe deel an gegeven van desen voersz Gerichte, want den Bisschop dat derdepdeel van dat gerichte hadde van *Johan* ten Hove verkregen, en dese voorsz Bisschop van *Blanckenheim* van Utrecht de gaff *Jor. Henrick* van *Selwert* weder van dat Stichte, dat de *Slingerborch* geheten is mit seven huis erven mit al hoer toebehooren, mit vorwaerden, als *Jor. Henrick* doot were, so solde de *Slingerborch* voorsz weder wesen mit alle oer toebehooren en Heerlyckheden, ende blyven an dat Stichte van Utrecht, en dese voorsz seven huys erven soelen blyven ewelyk en erfelyck op *Jor. Henricks* erfgenamen ofte nacomelingen sonder argelift.

Item als dit aldus geschiet was so heeft de Stadt Groningen
L 2 ge-

gemaect een verdrach mitten Bisschop voorsz, en hē gaff quyt der Stadt Groningen dat recht toe bruicken in der Stadt, ende der Stadt marcket toe holden tot Groningen; ende daer voor sol de Stadt Groningen geven ende betalen xxvii. oft xxviii. olde Fransche schilden toe ewigen tyden toe; ende dan noch in twintich jaren xx. loot sulvers, dat de Stadt niet ascoopen mach, oft oock niet toe versuimen, en dat toe betalen, en toe *Coeverden* toe brengen op het huys tot des Bisschops behoef van Utrecht voorsz; en tot behoef synernacomelingen Bisscoppen toe Utrecht. *Nota.* Hieromme is dat Stadtboeck fundeert op dese stucken; want iht begin des boecks is geschreven, dat het voorsz boeck mach de Raet van Groningen altoos hogen en legen, wanneer se willen van older Heerlyckheden ende gewoonten, daer men by verstaet mede in desen saecken de Heerlicheit des Gerichtes van *Selwert*, des de Stadt Groningen hyr mede behouden hebben ewelyck dat recht in der Stadt en Stadt merckt.

Item de Stadt Groningen wapen is enen Swarten *Arent*, de dubbelt is, en heeft onder syn clauwen enen Groninger Schilt, op een wit velt, en in dat middel enen groenen streeck, en de *Arent* is des Keisers wapen altoos toe *Romen*, ende heeft altoos een gulden velt, dat daer onse Stadt Groningen is aengecomen, want de Stadt Groningen van aenbeginne onder den Keiser van Romen was, hen ter tyt toe, dat Keiser *Henrick* van Romen, de toe Utrecht sterft, en in syn ingeweide aldaer begraven is in de Doemkerck; gaff den Broederen, de doe Cappe monnicken heeten als de Regulieren, te behoef oeren voedinge des lichaems, dat Hoff Groningen, dat gelegen is in de Graeffschap van Drenthe, gelyck * de guldene bulle daer van inholt, die toe Groningen gepresenteert wert in den tyden van Bisschop *Frederick* van *Blanckenheim* toe Utrecht, doe de daer wort gehult, daer dat begin voorsz. van is: *In nomine sancte & individue Trinitatis Henricus &c. Dat. ann. cto. xl.*

Item hyr is Bisschop *Frédéricks* van *Blanckenheim*, die de (i) eer-

* Vid.
apud
Hedam
bist. Ul.
traj. p.
121.

(1) Imo jam olim Herbertus de Berum, ut ex verbis Beningæ patet supra: und bieldē de van Groningen daer ben, datso opt nye musten sweren, und obne

CHRONICON GRONINGANUM. 85

eerste Bisscop is geweest, die in Groningen is gehuldet in den
jare m. cccc. en xix. des xvi. dages in den Mey, ende de-
selve Bisscop *Frederick* voorsz heeft de Stadt Groningen gelooyet
voor hem ende syne nacomelingen ende gefworen de Stadt Gro-
ningen te laten blyven by oer olde Heerlicheyt, Privilegien,
gewoenten, ende rechten over geestelyck ende wereltlyck,
als van oldes plach toe wesen voer datum der huldinge voorsz,
ende doe voortan begonde den Coopman toe reisen, en toe
verkeeren met levendige have, beesten, und deden de also
verkoope, dat also in voortyden niet wesen mochte.

Item also dat nu de van Groningen mogen keeren ende ver-
keeren, ryden, oft toe water varen, of toe Lande in den
Stichte van Utrecht sonder toll, ende desgelycks als de
Stichts luiden.

*abnt vor obren Heeren annemen. Adde Anonymum à me editum cap. 2. Nec
Herbertus tantum, quod plus est, sed & reliqui ejus decessores. Vid. Bek.
& Hed. in ej. vit.*

HENRICÆ AB ERP
 ABBATISSÆ COENOBII
 vulgo VROUWEN-CLOOSTER dicti
 in suburbanis TRAJECTENSIBUS

ANNALES VERNACULI

Ab anno cto. cccc. xxi. usque ad Annum
 cto. io. xlix.

C O N T I N U A T I

Usque ad Ann. cto. io. lxxxiii.

A D E O S

PRÆVIA OBSERVATIO.

Vrouwenclooster cœnobium in suburbanis Trajectensibus extra portam albarum virginum, non procul ab Oestbroeck, ut abunde id patet infra ad Ann. 1545. pr. Oestbroeck erat monachorum; Vrouwenclooster monialium. Oestbroeck S. Laurentio, Vrouwenclooster non huic tantum, sed & S. Vincentio, ut putant, dedicatum. Vid. *not. ad Hortens. lib. 6. rer. Ultraject.* p. 155. in marg. Utrumque autem nobilium. Alii in id non admissi. Vrouwenclooster recentius, Oestbroeck autem antiquius. In quod primum cum admitterentur & mares & fœminæ, abundante mox multitudine, secrevit fœminas Ludolfus Abbas, in fundo Abbatiae exstructo ipsis cœnobio, quod à fœminis, quarum claustrum, *Vrouwenclooster* nuncupavit. Sed loquatur Ludolfus. Nam in promptu est diploma confirmatum à Willibrando Episcopo Trajectensi.

Wil.

Wilbrandus Dei gratia Trajectensis Episcopus dilectis in Christo
 Henrico Abbati & Conventui sancti Laurentii in Oestbroec salu-
 tem in Domino. Iustis petitionibus & desideriis dignum est nos faci-
 lem præbere assensum, & vota, quæ à rationis tramite non discor-
 dant, affectu prosequente complere. Quapropter vestris iustis precibus
 inclinati privilegium, quod bonæ memoriæ Ludolphus primus Abbas
 loci vestri ecclesiæ vestræ contulerit, super subjectione sanctorum
 Monialium de Oestbroec, cujus tenor talis est, Ego Ludolphus Dei
 misericordia primus Abbas ecclesiæ sancti Laurentii in nova Beethlehem,
 omnibus præsentem literam inspecturis salutem in Domino Iesu Chri-
 sto. Neceffe est, ut scripti testimonio commendetur, quicquid processu
 temporis per oblivionem potest calumniari. Ne igitur nostræ religionis
 ordo & ecclesiæ consuetudo in posterum vacillet, vel processu temporis
 tradatur oblivioni, necessarium duximus significare successoribus nostris
 Abbatibus, monachis, sororibus nostris & monialibus, originem &
 statum sororum nostrarum & monialium à prima loci fundatione con-
 stitutum à viris discretis & ordinatum. Electus in Abbatem & voca-
 tus à Flandria veni ad locum præsentem mecum adducens sororem meam
 uterinam, sed Deo desponsatam, quam in ecclesiâ nostra sub habitu re-
 gulari de consilio fratrum nobiscum habitare promissimus. Processu ve-
 ro temporis cum numerus sororum nostrarum sanctimonialium accresce-
 ret, & unus locus fratribus simul & sororibus ad habitandum non suf-
 ficeret, de consilio Capituli sororibus nostris mansionem singularem in
 fundo ecclesiæ, quæ nova Curia appellatur, ad habitandum concessimus
 sub hac forma, ut ejusdem possessiones fundi nostri, decimas majores
 & minores, justitiam, tractus aquarum ad molendina facienda, &
 venas ad cespites fodiendos, & cetera omnia jura nobis reservaremus.
 Prædictis tamen sororibus nostris non ex aliquo jure sed de gratia par-
 tem de venis ad cespites fodiendos usibus suis necessariis indulximus sub
 tali conditione, ut eadem sorores nostræ se nunquam à nostro
 sine nostrorum successorum Abbatum consensu subtrahere præsumant,
 nec etiam ad habitum alterius religionis sine nostro consensu & suc-
 cessorum nostrorum, quamdiu in nostra possessione & decima sunt com-
 morantes attentent. Statutum est etiam à viris discretis & approba-
 tum, ut prædictæ sorores nostræ nullum jus habeant penitus in Ab-
 batis electione. Concessum ipsis tamen est de gratia, ut Priorissam
 eligant, sed ab Abbate confirmandam, vel si necesse fuerit ipsam de-
 stituendam Et Procuratorem etiam quemcunque Abbas secundum
 suam conscientiam ipsis constituerit, ipsum non amovebunt, sed cum
 pa-

patientia sustinebunt. Insuper considerata loci paupertate similiter ordinamus, ut post matutinarum solemnia ad opus manuum secundum regulam omnes pariter præter ægtotas & debiles convenient, opes peculiares nullas sive proprietatem intus & foris sine consensu Abbatis habere præsumant. Et quæcunque in hujusmodi constitutionibus ausu temerario minus obedire præsumpserint, secundum regulam sancti Benedicti à communione corporis & sanguinis Iesu Christi alienas esse decernimus & Christi ana sepultura omnino privandas. Ut hæc igitur nostra constitutio inconvulsa semper permaneat præsentem cedulam conscribi & sigillo ecclesiæ communiri fecimus in munimen & robur matricis ecclesiæ. Actum est hac anno gratiæ millesimo centesimo tertio decimo, Calend. Novembr. auctoritate præsentium confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communimus. Nalli ergo omniuo hominum hæcat hanc paginam nostræ confirmationis infringere & ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attampare præsumpserit, indignationem Dei omnipotentis, beati Martini, & gloriosi martyris beati Laurentii se noverit incursum. Actum Trajecti ann. Domini millesimo ducentesimo tricesimo primo, tertio Nonas Septembris. Geëxtraheert uyt een boeck berustende in de Abdy van Oestbroeck, by Heer Hugo Ruyfch, Raed in den Hove van Utrecht.

Præesse voluit Ludolphus Priorissam non Abbatisam, ut ex verbis hic satis patet. Et sat diu id usitatum. Etiam anno adhuc cto. ccc. lx. Wy Priurinne ende gemene. Convent van Vrouwen-clooster, maken cant allen luyden, dat wy t'enen ewelycken erfpachte gegeven hebben Wernaer van Draeckenburch ende synen nacomelligen een stuk veens &c. Verum temporis progressu, cum opes crescerent & ambitio; Abbatisa successit habens Priorissam sibi dicto audientem, ut infra facile apparebit ad Ann. 1533. & ad ann. 1549. in fin. Dormitorium in Vrouwen-clooster cum collapsum esset vetustate Henrica ab Erp Annalium horum Auctor in pristinum rursus robur & splendorem restituit, posita pro introitu hujusmodi inscriptione. Godebaldus vicesimus quarius ecclesiæ Trajectensis Episcopus temporibus Innocentii. Papæ II. Lothario II. imperante anno Domini cto. c. vicesimo primo monasterium istud in honorem omnipotentis Dei, & Dei genitricis Mariæ semper virginis, & gloriosi Levitæ ac martyris Christi sancti Laurentii fundavit, dotavit, atque construxit, cujus partem vetustate collapsam, quam dormitorium vocant, Reverenda domina Henrica de Erp anno à nativitate domini cto. d. tricesimo sexto temporibus sanctissimi in Chri-

Christo patris ac domini Dni Pauli Papæ III. imperante gloriosissimo atque victoriosissimo Imper. V. Carolo nec non & Reverendissimi patris & domini Georgii de Egmonda Trajectensis ecclesiæ Episcopi LX. expensis Conventus hujus restaurari fecit. Quæ prius etiam anno decimo nono Campanariam hujus ecclesiæ turrin à fundamentis erexit. Ex cujus structuræ elegantia mota Domicella Mechtelt de Ridder de Groenestejn, prædicti istius cænobii Priorissæ circuitum domus Capitularis scabellis, sedibusque ligneis, & tabulis querceis ornari fecit. Adjuncta structuræ etiam Chronographia hæc:

*Ad Christi laudem, servandam religionem
Anno milleno quingentesimo quoque sexto
X. ter his junctis sub Carlo Cæsare quinto
Ex Erp Henrica claustræ prudens Abatissa
Expensis cujus fundamen condidit istud.*

Ut notum, nullum altare, nulla ædes sacra, quæ reliquiis destituta. Et in his etiam non paucæ. Vidisse Arnoldum Buchelium, cum esset adhuc puer, in cænobio de Oostbroec Laurentianæ mortis instrumenta, carbones scilicet, quibus tostus S. martyr, in adversariis scribit Lappius. Et vidi ego, inquit, & mecum alii Catholici, relictam adhuc ibidem Laurentii ingentem imaginem, sculptam ex ligno, & catena revinctam, quæ justî hominis magnitudinem adæquabat. Sal, inquit, benedictum erat, quod contra varia morborum genera hominum pecudumque his carbonibus Laurentianis tactum exportabatur varie per Hollandiam die S. Laurentii. Retulit M. Syp. senior. Godebaldi autem diploma, cujus meminit inscriptio, se habet, ut sequitur: *In nomine sanctæ & individue Trinitatis: Ego Godebaldus divina propitiante misericordia Trajectensis ecclesiæ Episcopus cunctis fidelibus post hujus vitæ laborem cælestium gaudiorum remunerationem. Notum vobis fieri volumus, quod quidam milites Hermanus & Theodericus, & alii quam plures, virtute Spiritus sancti accensi, cingulo militari abrenuntiantes, & in melius vitam suam commutantes, quendam locum solitarium in palude, quæ Oostbroec antiquitus vocabatur, elegerunt, ibique ecclesiam in honore sanctæ Mariæ Dei genitricis, & beati Laurentii, construxerunt, & nos quiddam boni intentioni eorum per Dei gratiam dantes, ac remedio animæ nostræ in posterum consulentes, eandem paludem Oostbroec dictam, cum terra adjacente, videlicet veno, cum proprietate, cum censu, decimis majoribus & minoribus, ac omnibus aliis sibi pertinentibus, cultis & incultis, justitiis, acquisitis*
Tom. I. M &

Et acquirendis, pratis, pascuis, campis, sylvis, mobilibus Et immobilibus libere ac legitime eidem ecclesie tradidimus: Insuper autem dispositioni rerum suarum in futurum providentes, atque in omnibus sane consulere optantes, Et petitioni eorum secundum tenorem Canonum satisfacere, hoc incommutabiliter statuentes, ut Abbas libere ab eis Et cationice eligatur, Et non ascendens aliunde, per ostium Jesu Christi, qui ordinandus est, ingrediatur, nullo omnino negante vel contradicente, Et quia plerisque solet impendi presentia seu voluntas Episcopi, libertatem electionis praevidendo statuimus, quod absente domino Episcopo Conventus eligat Abbatem secundum regulam suam personam idoneam non consentientem vitiis, Et electum representet Episcopo consecrandum. Sit etiam persona talis, quod ipse Conventus in presentia domini Episcopi interrogatus sub obedientia confirmare valeat secundum Deum pro humana intelligentia magis idoneum inter se nequam invenire se poterit. Et quia multa cœnobيا invenimus pejorata ab hominibus beneficiariis consensu Abbatis, atque rogatu fratrum, firmiter ei sub casu Prælationis suæ præcipimus, ne Abbas de rebus ecclesie, neque de Camera sua, nullum feudum dare præsumat omnino. Habeat tamen in potestate Conversos Et fratres ejusdem ecclesie, Et competentes personas pro loco, pro tempore, pro consuetudine monastica, Et pro facultate rerum ecclesie habeat seorsum, unde caritatis officium Et hospitalitatis gratiam exhibeat necessitatem patientibus, unde ecclesie suæ negotia Et suum emolumentum procuratur. His autem omnibus supradictis hoc pro timore Dei necessario ascribimus, quia hæc eadem nostra ecclesia pauper adhuc Et tenuis est, quatenus qui ad eam pertinent, cujuscunque conditionis sint, quantum in nobis est, quiete Et pacifice bonis suis perfruantur, nulla ab eis petitio ex potestate episcopali, nulla expeditio exigatur. Serviant libere Domino suo Abbati, Et ecclesie, cui servitii sui debitores sunt. Et ut hæc omnia omnino rata permaneant per succedentia successorum nostrorum tempora hanc cartam sigilli nostri appensione signavimus, subter consignatis idoneis testibus. Philippus Cancellarius ad sanctum Martinum, Hermannus Præpositus ad sanctum Johannem, Litardus Præpositus, Otto Decanus, Luzo Decanus, Wichardus Decanus, Riquinus de Mulherge, Godefridus de Reno, Arnoldus Castellanus. Qui autem huic piæ nostræ ordinationi ausu temerario contradicendo obviare ullo modo præsumperit, sciat se anathematis vinculo irremediabiliter innodatum, Et ex regno Dei alienum. Anno Dominicæ incarnationis ccc. xxv. regni Domini Henrici Regis xxvii. Episcopatus nostri xii. indictione tertia feliciter data. Non

Non probat tantum Godebaldus militum illorum opus, sed & promovet quantum potest, dato prædio, cujus meminit. Nam cum, & nos quiddam boni, inquit, intentioni eorum dantes, per bonum prædium intelligit. Idiotismus est Belgicus. Nam & vulgo dicitur, *een stuck goets*, cum est sermo de prædio. Sed forsan dedit, quod potuit, aut dedit, quicquid ei in eo juris, aut auxit forsan donationem Imperatricis Mathildis. Nam & ante triennium una cum accessoriis ab ea data jam palus hæc ut ex literis ejus patet: *In nomine sanctæ & individue Trinitatis, Machteldis, Romanorum Regina. Cum omni homini præcipiatur, ut Deum timeat, præcipue tam Regali sublimitati competit, ut Regi omnium Regum Deo cum timore serviat, quia cui multum committitur multum ab eo exigitur. Hac consideratione nos in futurum nobis providentes, & amicos nobis comparare volentes, qui nos recipiant in æterna tabernacula, novello monasterio, quod in honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctique Laurentii martyris in loco, qui dicitur Oostbroeck, à quibusdam militibus conversis inchoatum est, ex Regalis clementiæ munificentia aliquod supplementum apponere decrevimus. Totam igitur paludem illam Oostbroeck, & terram adjacentem, quæ vulgari sermone appellatur Vene, cum censu, decimis, & justitiis, in perpetuam possessionem prædicto cænobio contradimus, elemosinam Domini Imperatoris & nostram, quam sancta Dei genitrix virgo gloriosa cum pretiosissimo & dilecto sibi martyre Laurentio in die judicii repræsentet Christo Domino judicature, ut eorum intercessione ad dextram inter benedictos Dei patris collocari mereamur. Ut autem hæc traditio rata & inconvulsa permaneat, cartam hinc inde conscribi & sigillo nostro insigniri jussimus. Philippus Cancellarius vice Alberti Archicancellarii recognovi. Data 2. Idus Martii anno Dominicæ incarnationis cto. c. xxii. Indictione v. anno autem domini Henrici quinti, regni quidem ejus xxiii. Imperii vero xii. Actum est Trajecti in Dei nomine feliciter, Amen.* Forsan ergo Episcopi tantum palus pro parte. Spatiofa admodum & ampla, & magnitudinis ejusmodi, ut condito jam Oostbroeck, in quod viri & fœminæ recepti primum indistincte, ut non pauca ejusmodi olim loca, de quibus vid. Miræum notit. eccles. Belg. cap. 44. in not. & ibid. cap. 114 & 162. & lib. 2. de Nobilit. cap. 2. cum cresceret congregatio, nec locus caperet multitudinem, ibidem aliud monialibus ædificium sit extructum, quod Vrouwen-clooster deinceps dictum. In utrumque autem monasterium congestum deinceps à devotis,

quicquid suavit superstitio. Ab ipsis etiam, qui inclusi, quamvis proprium ipsis nihil. Sensim canones enim spreti, & introducta in coenobia etiam passim proprietates, vitio data nequicquam monachis, Abbate vitii ejusdem reo. Exemplo sit charta hæc : *Wy Geertruyt van Groenesteyn Vrouw tot Vrouwen-clooster hebbe uyt myn vryen wille ende ryen rade gegeven ende geve, na uytwyfinge segel ende brieven daer van synde, dat Convent van Vrouwen-clooster twyntich mergen lants, daer die XII. afleggen in Lambroeck, die acht aen die Vaert. Hier van sal 't Convent voorsz. jaerlicx geven, ende deelen den armen een half vat boter, ende die selve cost, ende den overloop, die daer van overloopt van penningen, sal men deelen ende ministreren voor die gemeen Juffrouwen, so verre alse strecken, ende voor drie missen, elcke mis een braspenningh, dewelcke onse Priesteren in der tyt doen, &c. Vid. Man. ad jus Canon. lib. 1. cap. 19. Destructa hæc jam monasteria, & vestigium vix superest. Dñi tamen de eo, cum non satis conveniret, inter Ordines disceptatum. Extracti uyt het derde boeck van de Beschryvingen van d'Ed. Mog. Heeren Staten s'Lants van Utrecht. Op ten 14. April 1580. syn die drie Staten s'Lants van Utrecht beschreven, ende in den grooten Capittelhuysse ten Dom vergadert geweest, also die aanslaginge der biljetten om te vercoopen van wegen der Stadt Utrecht het Clooster van Oostbroeck grotelycx streckt tot prejudicie van de gerechticheden der Staten s'Lants van Utrecht, onder wiens jurisdictie t'selve resortteert, ende wien alleen competeert daer inne te disponeren; Om dan daer op te resolveren, wesen tot onderhoud van der voorsz. Staten gerechticheit daer in voor nemen sal. Opt eerste art. seggen die van de Geestelicheit ende Ridderchappen niet in de macht van de Stadt Utrecht te syn, het Convent van Oostbroeck te vercoopen, veel min de penningen daer van comende t'haerluyder profyte t'employeren, dat oock den Abt de macht niet en heeft eenich consens daer toe te dragen. Waeromme dat sy versoeken, dat die Magistraet ende Regeerders van Utrecht van hun voornemen gelieven te desistueren, ende in gevalle die selve Regeerders niet en souden met de vercoopinge willen supersederen, in sulcken gevalle verstaen sy haer luyden recht in justitie te vervolgen by interdictie, arrest op de penningen, ende andersints, ende even verre sy alsdan die justitie niet en souden willen obedieren, dencken sy hem der Staten saecken niet meer te onderwinden, tot dateluyck alle Attentaten gerepareert sullen syn. Onder stont : Geëxtraheert uyt het voorsz. Register-boeck, ende accordeert. In kennis van myn Ant. van Hilten.*

HEN-

HENRICÆ ab (1) ERP

ABBATISSÆ COENOBII

vulgo VROUWENCLOOSTER dicti

in suburbanis Trajectensibus,

ANNALES VERNACULI.

A N° 1139. doe was *Vrouclooſter* getimmert, ende werden die loſſeren hier int Clooſter geſet. Ende waren die Kerktoornen Ann. 1518. ſo vergaen, dat men ſe beſtaeyde of te breecken, of tot het fundament toe, ende niet te laten ſtorten. Maer den eenen toorne worden afgebroken, ende den anderen viel by faute van den meſelaer, ende waren int achter Choor, doe den toorne viel, elf mans, ende twee van ons Convents loſſeren, die *Coeſterinne Zulen*, ende een ander genaamt *Voerde*, maer Godt behuedeſe alle gader. Den nieuwen toorne wort aangeleyt op ſinte Ambroſius dach 1519. des daghs na Laſtare Ierulalem. Greeff *Boert* van Beeratem van wegen Biſſchop *Philips* van Bourgoengien leyde den eerſten ſteen, ende leyde tot profyt van den meſelaer, drie goude croonen onder den ſteen.

Anno m. cccc. ende xxi. ſterff Vrou *Euphonia* van den Berghe, Vrouwe van deſen clooſter, op ſinte Gillis dach.

Anno m. cccc. xl. ſterf Vrou *Willaem* van *Oeſtrum*, des daghs na diviſio Apoſtolorum Vrouwe van deſen clooſter.

Anno

(1) In ſchedis quibus uſus ſum inſcriptio erat talis: Extract uyt ſeker out boek geſchreven by de hant van Vrouwe Henrica van Erp Abdiſſe van Vrou-clooſter.

Anno m. cccc. lvi. sterf Vrou *Frederica* van de Maern, op sinte Cécilien avont, Vrouwe van desen clooster.

Vid. in-
fra in fine
barum
Annal.

Anno 1469. timmerden myn Vrou van *Groenesteyn* den Re-
venter. Costen m. lxxx. Ryns gulden 13. stuyv. Daer di-
versche toe gaven. Onder ander doe *Natawisch* gecleet wort
van dat wyngelt ix. Ryns gulden, ende doe *Vronesteyn* gecleet
wort 8. Ryns gulden.

Iuffr. *Margriet* van der *Maern* Priorinne liet het sieckhuys
timmeren Anno 1478.

Anno 1484. liet ons Priorinne Iuffr. *Maria Gruyters* timme-
ren 't bouhuys, ende plach ons bouhuys daer vorens te staen
in den Haeg, daer die steenen Camer noch staet.

Iuffrou *Maria Gruyters* die (1) Priorinne liet 't heylich
Graff setten, Anno 1494. ende die Wy-Bisscop *Ian* van *Riet*
wydent.

Anno 1496. des daegs voor sinte Peters avont ad cathedram
brack den Leckendyck door tegens Beusecum over, geheten
opten Noerd, ende oock int Wael, ende men moët met
een Schuyte over den Steenwech varen by *Vredendael* tot die
Giltpoorte toe. Want die Lecke liep daer door die Steen-
wech, dat die Veerdelen daer al blanck laeghen, en een styf
stroom liep.

Anno eodem des anderen Saterdachs na Paschen, des fa-
vonts doe sterf Bisscop *David* van Bourgoengien, ende wert
Heer *Vrederick* van *Baden* wederomme Biscop gecoren op St.
Servaes dach, ende wort in de Stadt van Urecht gebracht
op sinte Lebuyns dach Anno 1496.

Anno m. d. ende drie doe sterf Vrou *Geortruyt* van *Groe-
nesteyn* op St. Gillis dach, Vrouwe van desen Clooster.

Anno 1505. wert sinte Annen auter gestelt in onse kerk.
Costen lxx. Ryngulden v. st. Becosticht by Iuffrouw *Heylwich*
van *Vronesteyn* die Priorinne ende Iuffr. *Margriet* van *Ameron-
gen* te samen.

Anno eodem op divisio Apostolorum, so was ick *Henrica*
van

(1) Priorissam non Abbatissam præesse voluit fundator. Sed id postea
mutatum. Et tandem temporis progressu Abbatissa successit, habens Prio-
rissam sibi dicto audientem, ut videre est mox infra ad Ann. 1533. & 1549.
in fin.

van *Erp* Vrou op de Dynfel mit die *Kelweester* Lunenborch, van der Haer, ende loffer van *Voerde*, ende wi hadden onsen Pander mede *Ian* van *Wulven*, *Loeff* Scout van *Seyst*, *Jacob* van *Zuylen* van *Blickenborch*, *Dirc* Gysbertsfoen, ende *Thonis* Henricksfoen buer ende gerechtsluden van *Zeyst*. Ende sy eerden die voore op rondom ons lant, en de Pander, ende Schout mit die bueren sloegen haer hant aen die peerd, ende doe hielden sy die Ploegh een stuck wegghs, ende ginghen mede om so langh hent al dat lant rond om die voore geerd was. Ende doe dat gedaan was doe ginghen wy eten, ende wy schoncken die Scout mit die Buer ende die daer by waren een vat biers, dat seynden wy hem thuys, dat sy hem daer mede vrolyck souden maecken. Ende die Pander voorfz quam des anderen daeghs, ende sloegh die klock te *Seyst*, ende geboot van myns Genadigen Heeren wegen, datter niemant over die voore mit syn beesten soude weyden.

Anno 1505. liet luffr. *Maria* van *Werde* 't altaer int after Choer opvueren.

Anno voorfz op sinte *Marien* Magdalenen dach was dat Capittel t'*Utrecht* van der Predicker Broeders, ende daer waren omtrent drie hondert vreemde *Iacobynen*, ende wy schoncken daer toe twe mud rogghen.

Luffrou *Heylwich* van *Vronesteyn* die oude Priorinne, gaff ses Rynsgulden en xv. stuyvers, Ionckrou *Mechtelt* van *Groenesteyn*, die jonge Priorinne enen Philips gulden. Facit 31. stuyv. drie wit. Ende loffer *Heylwich* vander *Haer* 4. Philips gulden. Facit vi. Rynsgulden 40. stuyv. Ende van luffrou van *Zulen* van *Blasenborch*s wegen gelycke somme, doe myn Vrou *Erp* die Abdy vertimmerden.

Eodem anno in de somer so lach *Maximilianus* Roomsche Coninck, ende synen sone den Coninck van *Castilien* voor *Aernhem*, ende op die *Octave* van sinte *Peter* ende *Paulus*, gaven sy die Stadt op. Ende doe cregen sy ook in deselve weeck *Harderwyck* ende *Elburgh* en daer na *Doesborgh*. Ende worttet voert gesoent mit de (1) Coninck van *Castilien*, ende mitten Hertoge van *Gelre*, of in bestant geset, dat en weet ick so wel niet.

Anno

(1) Factæ induciæ duorum mensium, ea lege, ut intra eos à delectis hinc inde tractaretur de pace. Tractatum prout placuit. Sed non stetit pactis Dux *Gelrix*, Castellæ Regæ suorum suasu in *Hispanias* profecto. Pontan. lib. 11. biff.

Anno 1506. reysden den Coninck van Castilien in Spaengien ontrent sinte Martyn, ende hy was in grooter noot op de Zee, ende sterf in Spaengen op ten 27. dach.

Anno 1511. doe die Stadt van Utrecht voor Yselfteyn lach, moften wy die Stadt van Utrecht leenen L. Philips gulden. Daer beurt 't Convent jaerlycks voor 3. Philips gulden, en een half oert van een Philips gulden. Dat wort vercoft in 't jaer van 1525. doe die Borger van Utrecht ons Convent ende andere Conventen ende Collegien scatten, ende gelt moften geven.

Die Heere van Yselfteyne ontfette Yselfteyne Ann. 1511. des dachs na sinte Petronellen dach, doe die Stadt van Utrecht daer voer lach. Hy betaelden die Knechten mit dat gelt, ende hy beurden alle Borger ende onderfaten van Utrecht al haer renten, die sy in 't lant van Yselfteyne hadden, ende die Heer van Yselfteyn, betaalde syn Ruyter ende Knechten daer mede. Aldus moesten wy die scade mede hebben.

Ian Iacopsoon, overt 't gebruyck van iv. mergen lants in Benschop, elcke mergen 26. Hollantsche stuyvers verschenen Martini 1507. Alle dese pacht segt hy dat Heer *Florens* Heere van Yselfteyn gebeurt heeft tot het jaar 1512. ende daer heeft hy die knechten mede betaelt, doe hy Yselfteyn ontfetten &c. Ende die pacht van sinte Martyn Ann. xii. en wil hy niet dan half betalen, die ander helfte inhoudende voor die scade gedaen by de Geldersche knechten, ende soo voort alle d'andere pachters.

Die knechten van den Hertoge van Gelre, quamen hier op St. Thomas 'savonts Ann. 1512. Doe reysden sy des anderen daeghs van hier na Amsterdam, ontrent 8 uren des morgens. Ende des middaghs ontrent een ure, barnden ons Priesters huys. Ende opten Corsavont daer na, so quamen die knechten weder hier van Amsterdam. Ende den hoop was des nachts tot Oostbroeck. Ende den Heer van Wassenaer was mit syn knechte te Cathusers buyten Utrecht. Ende die Geldersche knechten toogen daer toe, ende sy vingen den Heer van Wassenaer, opten heyligen Corsdach Ann. 1512.

Anno 1512. op Donderdach na Pinxteren, reysden wy op die Vuerse Iofferen *Heylwich* van der *Haer*, ende *Iohanna* van *Lantscroen*, ende traden ontwee, dat die Grevers van de Heeren van St. Ians gegreven hadden in hare veenen, oock mede die

die scuppen ende spaden, ende Dynsdach na belooken Pinxteren, seynde 't Capittel van St. Ians een inhibitie op een pe-
ne van hondert marck silvers &c. ende boden ons te regt Vri-
dags daer na voor Mr. *Gerrit* van der *Toern* Deken sinte Peters.
Mr. *Evert* van *Coddenoort* was ons Advocaet, die wy schonken
dertich stuyvers. Ende wy aetten doe by *Willam* de *Wael* mit-
ten vrunden, als Heer *Ian* van *Renes* Ridder, *Adriaan* van
Pallaes, *Loeff* van der *Haer*, *Gysbrecht* van der *Haer*, *Ty-*
man de *Wael*, daer wy ons mede berieden, hoe wy in dese
saecken souden doen, ende doe reysden wy tot *Wyck*, by
onsen Genadigen Heere *Bischop* *Frederick* van *Baden*, ende
begeerden syn Genade dat geestelycke recht op woude stellen,
ende wy waren in *Beernt* *Utenenghe* syn huys. Daer deden
wy ghene cost, dan wy schenckten syn *Dienres* x. stuyvers.

Anno 1513. den Pander Braeckel gegheven 15. stuyvers.
Ann. 1514. doe myn Genadigen Heere van *Utrecht* synen
eersten rechedach hielt, claecheden van des Convents weghen
Natewissh ende *Zuylen* tot *Wyck*, over 't gewelt, dat die
Heeren van sinte *Ians* in onsen torf gedaen hadden Ende
doe overquamen Ridderen ende Knechten, dat sy onsen scade
oprichten souden. Ende myn Genadigen Heere liet die vier Ge-
schickte van den Ridderen ende Knechten die schade van den
torf waerden, te weten *Vrederick* uten *Hamme* die *Maerschalcck*,
Guert die *Coninck*, *Melis* uten *Enghe* den ouden, ende *Willaem*
van *Oelstrum*, ende sond myn Genadigen Heere elck
enen brief, die colte van scryven ende halente samen 16. stuyv.
Noch gegeven vyf stuyvers van den brief uyt te scryven,
Ann. 1515. doe die scade by de Heeren van sint *Ian* ons ge-
daen geweerdeert was van de vier *Riddermannen*, als *Vrede-*
rick uyt den *Ham*, *Maerschalcck* van dat *Nedersticht* *Godaert* die
Coninck *Bailliu* van *Apcoude*, *Melis* uten *Enghe*, ende *Willaem*
van *Oostrum*, ende *Dirc* van *Broechusen* ende *Ian* van *Voerd* van
Scuren, die twe *Panders*, reeden om te panden der Heeren
goet van *St. Ian*, daer wy af gaven die *Panders* 4. gulden,
Ann 1518. Item gegeven 2. guld. 10. van scryven, doe wy
ons besceyt in der Heeren hant mosten brenghen, die de *Key-*
serl. Maj. daer toe geordonneert had, als *Ian* van der *Monde*
Stadtholder tot *Utrecht*, die *President* t'*Utrecht*, Mr. *Vin-*

Tom. I.

N

cent,

cent, ende Mr. Corn. Anthonisfoen, Rentmeester van de K. Maj. Ann. 1529.

Anno 1516, quam Grave *Hendrick van Nassou* hier liggen, op St. Laurens avont op een Sonnendach. Hy had by hem Heer *Florens* van Yselfteyne, ende den Heer van Gaesbeeck, die de dochter van Montfoerde had, ende Graeff *Philips*, die Heer van Wassenae, die Heer van Castoren, mit meer Heeren ende Ionckeren, Edelmannen, mit veel Peerden ende knechten. Ende die Heeren laeghen hier in den Cloester, ende al dat ander volck lach op die Gere, aen de Bilt, ende opten Brenck. Ende des Dynsdachs reysden sy op die Veluwe, en de voor Arnhem, ende barnden die Veluwe off. Den Heer van Moerkercken, *Lubbert Turcq*, die Ioncheer van Helmont waren hier oock. Daer waren dusent peerden endes duysent knechten, so men seyde. Ende die Grave van Nassou, schenckte ons Convent lxxii. enckel goude gulden voor ons groote schade die wy hadden. Want sy laghen hier twe nachten, ende des Sonnendachs na sinte Bartholomeus dach, reysden sy hier weder voor ons Clooster, maer hier en quam niemant voor, 't Clooster die ons schade dede, maer togen al strak voor by Wittenvrouwen poorte over dat Cingel toe die Tollesteech, ende voort aen die Vaert, ende so voort ewech. Ende wort 'et voort in bestant geset, tusschen die Hollanders ende den Hertoch ven Gelre.

Anno 1517. quam Bisscop *Philips* van Bourgoengen t'Utrecht in den H. Cruysdaghe, ende wy mosten hem schenken tot *Precare* gelt, veertich gouden Philips gulden.

Precaria
moris ut
solvere-
tur initio
episcopa-
tus. Vid.
& infr.
ad Ann.
1524.

Anno 1517. coft myn Vrou van Erp op nieujaars avont, het huys van Hendrick van Ellicheren, staande binnen Utrecht by den plompen toorn voor 214. gouden gulden, een Stats pont daer uyt gaende tot proufyt van 't Capittel van St. Ian.

Ioffer *Heylwich* van *Vronsteyn*, ons Priorinne doe was, gaff tot het setten van onse orgelen alhier Ann. 1510. *natiuitatis Mariæ* seven Ryns gulden, datmen die fluyten daer in maeckten.

Die klokken borsten weder in den Advent Ann. 1511. ende ons Priorinne Ioncfrou *Heylwich* van *Vronsteyn* liefse weder maecken, datmen daer mede luyden op onser Vrouwen avont
puri-

purificatio Ann. 1513. ende costen in als 44. Ryns gulden v. ituyv.

Ons blauw fluweel dyen-Rocken syn gemaakt 1517. Iofferen *Iohanna* van *Leuwenberch* ende *Margriet* van *Amerongen*, Iofferen in dit Convent, hebben die boorden selfs gewrocht. Gaff myn Vrou van *Gruenesteyn* daer toe 4. goude Rynsgulden. Ioffer van *Driebergen* mit hoer Iofferen 4. goude Rynsgulden. Ioffer *Atheleyde* van *Amerongen* 8. schilden, Ioffer van *Voerd* 13. schilden. Item van enen vrient 1x. scillingen, 12. scill. van een testament. Ioffer van de *Maern* Priorinne 4. scillinge, Ioffer van *Groenenberch* xi. scill. Ende dat nieu *Mislael* heeft Ioffer *Peternel* van *Zyl* Costerinne self laten scriven van haer renten. Ende mede die *Remonstrancy* Ann. 1307.

Anno 1517. den 15. dach in Iunio, so seynden dat Convent van Vrouclooster 3 Iuffr. *Cornelia* van *Zuylen*, ende Iuffr. *Henrica* van *Solms*, Costerinnen der kerck van Vrouclooster, tot Antwerpen in de merckt, omme daer ene nieuwe kasse ofte taefel te coopen op ons Hooch altaer.

Ann. 1517. op sinte *Laurens* mont quam hier Grave *Henrick* van *Nassouwen*, Graef *Philips*, Heer *Florens* van *Tselsteyn*, die Heer van *Gaesbeeck*, van *Wassenaer*, van *Casteren*, ende die Griffier, ende den Heer van *Moerkercken*, ende laghen in 't clooster 2. nachten, ende doe reyden sy op die Veluwe mit machtich volck te voet en te peerd. Ende gaff die Grave van *Nassou* tot die kasse ende taefel xix. Philips gulden, ende d'ander Heeren gaven t'samen ix. Philips gulden. Somma te samen xxviii. Philips gulden.

Ott van *Bilant* Heer van *Wel* cleeden hier in 't Convent syn dochter *Anna*, daegs na sinte *Odolphus* dach Ann. 1518. Zy was die Bruydt in enen swarten fluwelen tabbaert, ende die hoerden hoer moeder. Den selven tabbaert gaf hoer moeder onse kerck, maer nam die mater voedinghe weder, ons kerck daer voor gevende x. gouden Philips gulden, ende worden een casufel ende dien-rock daer of gemaect. Noch gaff die Vrouwe van *Wel*, enen swarten Damasten tabbaert, die haer Vader plach toe te behoren, geheten Heer *Ott Schenck*. Daer worden twee casuyffelen of gemaect, maer die cruycen becosten wy schier.

Ann. 1521. sterf Ott van *Bilant* Heer tot *Wel* op Saturdach
N. 2 sint

sint Sebastiaans dach, ende syn huysvrouw gaff ons synen fluwelen Palsrock, die noch nieuw was, ende liet daer of maecken een (1) dienrock, een stoel, vier manipulen, 4. amicten, vier boorden. Ende gaf noch die Vrouw van Wel voorz 36. ellen cleyn linne laken, daer die el of geschoren had 12. en daer of gemaectt worden drie alven mit amicten, ende *Dirc Bor* van Amerongen gaf om twee casufelen op te maecken 6. Philips gulden.

Ann. 1523. doe brack die Leckendyck in tot Schalckwyck aen die Heulle opten dertien avont des smorgens te vyf uren, ende daer dreef een huys ewech, daer een Man, en een Wyf mit vyff Kinderen inne waren, die al doot bleven, die Lecke uytter maten groote scade doende, en liep door Schalckwyck, Houten, Jusfaes, Vaert, Galecop, Gerwerscop, ende in Hollant tot Leyden toe. Die Schalckwyckse weteringe was een groot deel met zand toegelooopen, ende sommich lant bedorven mit een knye hoog mit zant belooopen, t' coorn van t'besaeyde lant mit water belooopen was bedorven, ende men moett om eren, ende men sette op elcke goede mergen 6. stuyvers, daer men den dyck mede maeckten. Ende die Lantheren daer af derdalse stuyver, ende die pachters derdalse stuyver. Dat waren elcx 2. stuyvers Hollants.

Ann. 1524. opten 8. dach in April sterf Bisscop *Philips* van Bourgongen, ende worden gecoren in syn plaetse Heren (2) *Henric* van Beyeren Palsgrave opten Rhyn. Ende hy wert ingevoert in dat selve jaer op *Exaltatio Crucis*. Ende loofden hem de Staten te geven vyftich dusent gouden gulden, alse hy dat Overstichte weder van den Hertoge van Gelre aent Stichte had, ende vrede gemaectt was. Na dat dit geschiet was, so woude den Bisscop syn beloofde gelt van den Staten hebben, want den Hertoge van Gelre een groote somme van penningen geloofd was, eer hy dat Oversticht verlaten woude, so en wisten

(1) Sacerdotalia hæc vestimenta, amictus, stola, manipulus. Amalarius lib. 2. de eccles. offic. cap. 17. Amictus est primum vestimentum nostrum, quæ collum undique cingimus. Alba est vestis candida. Alve ut vocatur hic.

(2) Filius Philippi Electoris Palatini extincti Ann. 1508. Frater Ludovici & Frederici Electorum, quorum obiit Fridericus gravis jam ætate Ann. 1556. Sleyden. lib. 26. bish. Hub. Thom. Leod. de vit. Frid. Palat. lib. 3.

ften die Staten dit gelt niet wel te vinden , also datter groote murmuratie onder die Borgheren quam , ende sy seer riepen over die Oversten , mitten cortsten , dat *Evert Soudenbalch* ende *Geurt van Voorde* Hendricksoen opten beloocken Paesdach Ann. 1525. heymelick uyt der Stadt van Utrecht reyfsden. Doe die Borgers dat vernamen doe waren sy gans onverbolghen , ende alle die Gilden vergaderden samen des daeghs na beloocken Paschen op sinte Jans Kerckhoff. Ende dat was op sinte Marcus avont , ende dat wort doe nedergeleyt , maer si murmureerden al. Ende des Manendaghs in die Cruysdaghen daer na so vergaderden die Gilden weder op sint Jans Kerckhoff , ende daer bleven si leggen al den dach. Ende des Dynsdachs ende des Woensdachs als op ons Heeren Hemel- vaarts avont , soo ontboden die Gilden alle die cloosteren binnen ende buyten Utrecht op Bisscops Hoff te comen smorgens te ix. uren. Doe die Oversten of hore Gemachtichden daer al by een waren , so wort hem allen te kennen gegeven , als dat die Stadt van Utrecht belast was mit groote sculden , ende ander comeren , ende dat oversulx die vyf Godtshusen binnen Utrecht moften geven te samen xv. duysent goude gulden binnen een maent tyt , ende alle die Cloosteren so binnen als buyten Utrecht , binnen Amersfoort , ende buten Amersfoort , ende binnen Rhenen ende Wyck , die moften te samen geven x. duysent goude gulden binnen eenre maent , ende negen cloosteren als sinte Pauwels binnen Utrecht , Oostbroeck , sinte Catharinen , die van den Duytschen huys , Cathusers , Outwyck , St. Servaes , ten Dael , Vrouwenclooster , ende Brandolyen moften enen brieve besegelen op ons Heeren Hemelvaerts avont van stonden aen , en moften loven in den brieve voor alle die ander Cloosteren , die thien duysent goude gulden te betalen binnen een maent. Doe dit gedaen was des daechs na ons Heeren Hemelvaertsdach , doe worden alle die Cloosteren binnen ende buyten verschreven alle gader t'Sinte Pauwels te comen , als sy deden , ende daer was enen brief op alle die cloosteren gemaect , daer onder hant teyckende elcx die Overste die voorsz ix. cloosteren te vryen , ende elcx syn part te betalen , dan dat clooster tot Wyck en had daer niemant geseynt. Doe en woude niemant die cloosteren setten , wat elcx soude geven ; soo kooren wy alle gelyck daer toe den Abt van

Sinte Pauwels, den Abt van Oostbroeck, die Balier van Sinte Catharinen, den Lantcommandeur, die Prior van den Cathuſeren, den Prior van den Regulieren binnen Utrecht, die Pater van den Brandolyen, die Pater van ſint Nicolaes. Ende deſe voorſz ſetten al die Clooſteren, hoe veel dat elcx ſoude geven, ende daer mede moſt elcx te vrede weſen. Ende elcx gaff ſo die Prelaten voorſz hadden geſet. Ende ons Convent wort geſet te geven hondert goudē gulden van gewichte. Ende wy gaven voor elcken gouden gulden xxxi. ſtuvers Hollants. Facit hondert ende vier en t' negentich Rynſche gulden. Hier toe gaff onſen (1) Kelre hondert ende acht Rynſche gulden en x. ſtuyvers. Die Fabrycque lv. Rynſche gulden. Dat Caemerampt x. Rynſche gulden. Die Cantery xx. Rynſche gulden. Ende t'Spaerampt had die Kelre geleent xvii. Rynſche gulden. So veel heeft de Kelre min dan hondert gulden daer toe gegeven, want dat had ik eerſt vergeten te ſchryven.

Dat Clooſter te Wyck was geſet te geven vyftalve hondert gouden gulden, ende en wouden niet geven. Ende onſen genadighen Heere woude dat gelt van den negen clooſteren hebben, die geſegelt hadden, want hy ſeyde altyt hy en kende niemant daerom te manen dan die neghen klooſteren voorſz. Ende hier waren wy dick om te rade t' Sinte Pauwels. Ten leſten ſcreef ſyn Genade datment die Clooſteren uyt panden ſonde, ende dat beval hy ſynen Vicarius. Also worde uyt elcke clooſter een van horen peerden op dat Biſſcops Hoff t' Utrecht geſet by den Pander. Ende doe lieten die voorſz Clooſteren mitten ſelven Pander aen dat Clooſter te Wyck aen haer Pachters ende goet weder panden, ende doe quamen ſy binnen Utrecht. Ende wy Clooſteren cregen elck ons peert weder ſonder coſt.

Ann. 1526 den negenden dach in Martio doe maeckten die

(1) Kelre cella eſt; promptuarium, in qua ſpecies annonariz. Cellarius, qui ei præerat, Kelwarder in charta quæ apud lac. le Roy noſit. *Morcbion. ſacr. imp. cap. 10.* *Kellarij* dicunt Græci. Cotelier. 1. *monum.* p. 414. Nec ſpecies tantum, ſed pecunia etiam ad ſpecies comparandas. Unde in charta Ann. 1383. ende deſe voerſz renten ſal die Kelwaerſter in der tyt weſende des Convents voerſz alle jaer, na datſe verſchenen ſyn, ontfangen &c. ende miniſtreren als dan dair af myn vrouwe die Abdiſſe, ende aen gemeneen Jufferen van den Convent voerſz &c.

die Borgheren ende Gilden binnén Utrecht wederom een vergaderinghe ende een oloop, dat die Ecclesien ende al die gheene die by de kiste hadden geseten van Ridderscap ende Borghers moesten al weder overgeven, dat si van haer verdien- de loon hadden gebeurt. Doe dronghen sy die Cloosteren buy- ten Utrecht, dat sy al dat tonne gelt daer sy op geset waren vant jaer 10. ende 11. tot desen tyt toe nu al mit een moesten betalen, of sy woudent ons al nemen, dat wi hadden. Maer wy vertoghent vast also lange mit vrienden hulp, dat wy daer niet of en gaven.

Ann. 1527. op sinte Peters dach ad vincula doe quam Biscop Hendrick van Beyerén mit een deel peerden voor die Tolle- steech poorte, ende meynde in die Stadt te ryden. Dat hadden die Borghers vernomen, ende die Overste van der Stadt mit een deel van de Prelaten van der Ecclesien stonden in die Tolle- steech poorte, ende die wouden niet hebben, dat die Biscop Henrick mit alle die Ruyteren in de Stadt reed, dan syn wouden syn Genade wel in laten ryden mit XII. of XIII. peerden, ende dat en woude syn Genade niet doen, soo reed hy tot Oostbroeck, ende daer bleef hy s'nachts mit alle syn peerden ende knechten. Ende des anderen daechs schickten die Borgers by den Biscop tot Oostbroeck, maer sy en costens niet eens worden, ende also reedt den Biscop des avonts weder na Wyck. Ende een cleyn tyt daer na quamen die Geldersche Ruyters in die Stadt van Utrecht mit sommige van der Borgers wille. Want Marcus van Wese die Proost van Culenborch badt die Vorst van Gelre self; dat hy die Stadt van Utrecht by staen woude. Ende daer na qua- men noch meer van de Geldersche Ruyters, die reeden t' savonts na Outwyck, ende des s'nachts smeeten die Ruyters de Wittevrouwen poort op, ende quamen doe mit veel Ruy- ters in die Stadt op onser Vrouwen avont assumptio. Daer na schickten Biscop Henrick veel Ruyter ende knechten op de Vaert, die daer bleven leggen, ende sloegen een Blockhuys op. Ende twee dagen voor Exaltatio Crucis quam al dat volck tot Vredendael int Clooster leggen, ende op Exaltatio Crucis dach reysden sy wech ende togen in de Birck int clooster enen nacht, ende deden daer grote scade, ende ons Clooster had oock groote scade, doe sy te (1) Vredendael lagen,

Vid. in-
fr. ad
Ann.
1543.

(1) Coenobium vocat Bacata vallis Lamb. Hortens. lib. 5. bift. Situm mille

doer den knègten. Zy dorsten ons coorn uyt voor die peerden tot horen wil, ende molten hem bier, broot, boter, vleyfch, ende al geven dat wy hadden &c. Item dat volck togen weder een deel op de Vaert, ende bleven al die wynter daer leggen, ende deden grooten fcade in 't Sticht. Ende die Stadt van Utrecht hadden oock veel Ruyter ende knechten, ende deden groote fcade mede in 't lant, van brandt, van roven. Ende op den Octave van finte Martyn in den wynter hadden die Ruyter ende knegten op die Vaert, ende mit al des Biffcops volck, een groot gat in de Stada muer after *Twyftraet* gemaect, ende fouden die Stad ingecregen hebben, want drie ofte vier van des Biffcops volk waren al door dat gat. Dan fi wordent van binnen in die Stadt gewaer, also dat fi weder uytgedreven worden. Ende doe too-gen fy in 't Cloofter te Cathufers buyten Utrecht. Ende des anderen daeghs toghen fy weder op die Vaert. Item in den Advent namen fi dat huys van *Sconauwen* in, ende dat dede die Stadt van Utrecht. Ende corts daer naer nam des Biffcops volck dat huys te *Beverweerde* in, ende daer hadden wy acht van onsen meftverckens geflagen, ende wy hadden weyt, ende haver, en Capoenen, maer wy cregen ons fpek weder ende enen redelicken penningh voor ons ander goet. Item doe liet die Bifcop alle die Cloofteren buyten Utrecht ftaande verfcryven op eenen dach daer te comen, also wy al-legader deden. Ende doe worden alle die Cloofteren gefet op die helfte, die fy die Borgers van der Stadt van Utrecht hadden moeten geven, elks na advenant dat fy gegeven hadden, ende fo moelten wy oock doe die Bifcop geven 1. gaude gulden. Men feyde ons, dat wy 't hem fyn Genade fouden leenen, fo hy bef cort ende belaft was, ende oock foude ment ons corten aen *Precare* gelde, maer wy en cregen geen gelt weder.

Item opten Paefch avont Ann. 1528. fiondt onsen Genadigen Heer ons eenen brief, ende alle die Cloofteren buyten Utrecht, dat wy al brengen fouden ewech, dat wy hadden, want hy foude ons fyn Geley wel houden, dan fyn Genade en coft ons niet veyligen voor Ruyter ende knechten

van

mille circiter ab urbe passus. A Werenboldo de Buscoop institutum Ann. 1419.
ut ibid. Lappius in not.

van de Keyserl. Maj. Ende ontrent sinte Victoer daer voor so hadde syn Genade ons oock gecreven, dat wy geenrehande goet, daer men syn rebell n mede mocht spylen ofte stercken, in die Stad van Utrecht niet en soude brengen. Soo waren wy in grooten last ende wisten niet waer wy ons goet ende beesten soudē brengen. Edoch wy brochten al ons beste goet ende beesten tot Amersfoort, ende wy huyrden daer een stal voor ons beesten, ende een huys daer woonden xiii. van onse tofferen in, ende oock vier maechten, ende woenden daer in dertien weeken, ende gaven voor die huyr vant huys xv. gulden. Des daechs voor Mey avont, bernden die Geldersche Ruyters die binnen Utrecht laegen, dat Clooster tot *Vredendaal* al te samen off.

Item des daechs na sinte Servaes dach, quam Heer *Ian van Belresum* hier mit alle die knechten, die opten Paesavont op die Vaert quamen van die Hollanders wegen, ende sy barnden onsen wyntmolen, ende smeten ons kerck aen beyden eynden op, ende sy stieten dat raempt v p dat Heyligh graff uyt, ende braecken dat H. graft boven ontwee, ende braecken een yseren tralie uyt in die saele van de vrouwen huys, ende croopen daer door, ende sy namen ons twee ende twyntich bedden, ende al dat wy hadden, ende spolieerden ons Clooster, also datter niet so veel int Clooster en bleeff, daer men een spreuken in koeken cost. Sy vingē ons knechts ende sy namen al ons beesten, ende sy sloegen hier int Clooster hondert ende xlviii. glazen uyt, behalven die sy buyten op dat Hoff uytloegen. Ende doe dede *Ian van Belresum* die Velt-heer myn halen voor ons kerck, ende vraechde myn, of die knechten dat H. Sacrament oock geruert hadden, of dat sy ons Kelcken hadden genomen? Doe seyde ick, neen. Dan dede myn groot beclach, hoe wy tot desen grooten verderffelycken schade quamen, want wy in des Heeren lant saten, ende niemant te cort hadden gedaen. So beval die Velttheere voorsz my, dat ick hem eenen Dienre na soude seynden, wes hy vynden cost dat ons hoorde, soude hy ons weder doen geven. So seynden wy in den leger op die Vaert onse Priorinne gehevten *Mechtelt van Gruenesteyn* ende *Bueren*, ende onse Capellaen Heer *Peter*, ende onse melckmoeder, ende ons koeharder, ende die cregen ons peerden ende koeyen

Tom. I. O weder.

weder. Sy waren twee dagen in den leger, ons Iofferen mit ons ander dienaers, maer des 's nachts waren sy binnen Vianen, tot Bueren by haer ouders. Ende wy cregen ons knechten ook vry weder, maer het costen ons in alles x. guld. Maer wy en cregen van onsen huysraet niet mit allen weder, ende sy hadden ons wecker block oock mede, maer wy en cregenſe niet weder.

Item opten ſelven dach doe sy ons molen verbranden, doe baſnden ſy al mede op de Bilt, dat niet ontdeckt en was. Ende sy barnden tot Outwyck op dat Hoff, dat bouhuys, dat Priesterhuys, ende die Ros en watermolen, ende noch een huys by de kerck. Ende sy namen die Iofferen al hoer beesten, ende vingen hoer Dienaers, ende namen binnen al dat die Iofferen hadden, ende dat Clooster was oock binnen mit lonten onſteecken, ende in die Abdye was bernende die Bedſtede op die groote Camer, dan onſer Godt help die Iofferen, die noch int Clooster waren, dat sy den brant wederomme leſten. De Iofferen van Outwyck ginghen oock in den leger, maer sy en costen gheen beesten noch niet wedercrygen. Die Vrou van Outwyck geheten Draeckenborch, die woonde doe te *Leyden* op dat Bagynhoff, mit een deel van horen Iofferen. Ende die Vrou van den Dael woonden oock binnen Leyden mit een deel van horen Iofferen, maer ick bleeff altyt hier int Clooster, ende had by my ſeven Iofferen, drie machden, ende ons melckmoeder, ende den Backer, ende die oude Neelmoeder, ende twee koeyen, ende twee peerden behielden wy altyt by ons.

In die Stadt van Utrecht was groot gebreck van alreley coſt, want uyt Hollant en quam hem niet dan by tyden een weynich viſch, dat sy ſteelsgewys op hoer lyf hier brochten. Men gaf voor een pont boter drie ende vier ſtuvers, vier ende vyf eyeren voor enen ſtuver. Het was al t' Sticht door verbooden, dat niemant op ſyn lyf ende goet binnen Utrecht eenigerhande goet moſt brengen. Soo reeden die Peerden binnen Utrecht dick tot Rhenen, dat had die Hertoghe van Gelre oock in, ende dat huys ter *Horſt* daer was *Ernſt* van *Amerongen* Maerſchalk op, ende die gaf dat huys op die Hertoge van Gelre, ende die liet dat huys ofbreeken, ende timmerde ende metſelde daer die muyren tot Rhenen mede. Item
also

also dick als die van Utrecht togen tot Rhenen om proviant, so moften wy hem een wagen ende peerden mede doen, of ons peerden moften die Bussen trecken, ende fy hadden eens drie peerden van ons an een groote Bussse, ende daer togen fy mede voor Hasselt, ende spyfden dat, want het belegert was, ende daer werden ons peerden mit kracht in die Stadt gedrongen, ende bleven daer ses weecken langh in, doe quamen fy weder t'huys, dan een peerdt bleef onder weghen doot, ende t'ander was verdorven dattet styf was, ende bleef soo. Item wy hadden altoes alle daghen die knechten van Utrecht tot alre uren, ende mostent hem al geven van cost dat wy hadden, ende des savonts quamen die Bourgoensche knechten ende die Gevanghenen altyt hier, ende bleven des snachts hier. Dat duerde van St. Peters dach ad vincula tot onser Vrouwen-avont visitatio, doe die Biscop die Stadt van Utrecht in creegh.

Item den 27. dach Maji Ann. 1528. doe quam die Grave van Bueren Heer *Florens* van Yfselfteyne hier des morgens te ix. uren mit veel knechten, ende vier hondert wagens, ende dcccc. peerden, ende al die peerden laghen int Clooster ende buyten op dat Hoff, maer wy en hadden doe gheen scaede binnen int Clooster, maer men mayden ons ontrent drie mergen rogghen of van den besten die wy hadden, ende al die Bussen ende knechten lagen op die ronde Bilt. Daer waren Bussen daer xxv. peerden aen ginghen. Die Grave lach hier in onse Zale, ende had my mit al myn Jofferen te gast, ende hy sliep beneden op die Camer, ende op ons keucken koockte die Kocke syn spyse. Des anderen daachs vroeck ontrent vier uren toogh die Grave voorsz mit al dat volk voor dat huys ter *Eme*, ende creech dat in opten selven dach. Ende doe verlooren wy drie costelycke voelen, die wy te Bunfchooten in de weyde bestaeyt hadden.

Ende die Grave van Bueren tooch voort op die Veluwe, ende creech *Hattum* ende *Harderwyck* in. Die Biscop quam binnen Amersfoort des daechs na sinte Servaes dach, doen wy hier spolieert worden. Ende op onser Vrouwen avont visitatio doe creech die Biscop die Sadt van Utrecht in, maer hy en was daer niet selverby, maer quam des derden daags daer na in de Stadt, ende woude niet in ryden die Wittevrouwen poorte, doe genaemt de Geldersche poort, maer syn Genade reed die

Weertpoort in. Doemen die Stadt innam bleven daer doot *Willam van Gent*, *Dobbelstein*, *Koppel*, ende veel knechten, *Gerrit van Zwol*, ende die Vercken-dryver, ende meer ander, ik niet al en weet. Ende veel goede luiden werden gevangen, ende *Gysbert vander A*, *Godaert de Coninck*, *Jan van Wyck*, ende *Cornelis van Merthen*, ende meer ander liet den Bisscop richten ende onthaffen. Ende *Mr. Anthonius van Venderode* ende *Mr. Guert Kuynretorf* liet syn Genade te Wyck in een sack steeken, ende drenken in de Lecke. Ende Heer *Juriaen van Solms*, ende Heer *Jan van Huchtenbroeck* die saten tot Wyck gevangen op hoer lyf, tot Alreheyligen avont 1528. Ende op Alreheyligen dach quamen sy hier. Doe die Biscop Utrecht in had een wyle daer na tooch al dat groote volck, te weten die Grave van *Bueren*, die Grave van *Rennenborch*, Jonckheer *Joryaen Schenck* Stadtholder van Vrieslant, elcks mit hoer volck voor Thiel, daer sy langh voor lagen, maer toghen ten lesten daer weder of, ende doe wort'et gesoent. Twee ofte drie daghen voor *Exaltatio Crucis* worden alle die Cloosteren buyten Utrecht verscreven tot Wageningen by den Ritmeester te comen, als wy deden, ende daer wort die Cloosteren voor gehouden dat sy verdingen soudon, ende die penningen beloven op te brengen binnen corten tyden, maer wy namen ons beraet, ende woudent elcx syn Oversten te kennen geven, ende daer en tusschen wordet gesoent, ende gevreyt, die Heer sy daer of gebenedyt.

Een wyl tyts daer na quam die Stadtholder der Keyserl. Maj. ende die bewaerde doe die Stadt van Keyfers wegghen, ende hy woonden int Proostenhuys Heer *Marcus van Wese* tot na Paschen toe. Ende een tyt na Paschen doe wert sint Catharinen Klooster een deel afgebroken, ende daer wort doe een huys of getimmert, ende hiet *Vredenburg*, ende daer wort al die steen van dat Cloostertot Vredendael, ende dat huys ter Horst, ende van dat huys te Vrelandt al aen vermerfelt. Ende te Paschen daer na wert sinte (1) *Catharnien* poort dat meeste al af-

(1) Non minus celebris quam valida olim porta hæc Ultrajecti, & munimentum insigne, ob specus subterraneos & conclavia, quæ habebat, etiam carceris præstans usum. Hortens. lib. 7. bist. Arrepti ad unum omnes, qui opprimebantur, in carcerem Catharinianum mixtim deducuntur, & mox: ** Forica erat

** Leg. Forica, vide Commentatores ad Juvenal. Saryt. 3. vers. 38.

afgebroken. Item in dese voorſz Somer wert dat huys *Vredenburg* altemael begrepen met graften, wallen, toornen ende bruggen al opgemetselt en getimmerd. Daer waren ſomen doe ſeyde over de duyſent werkluden aen dat huys. Die Heeren van ſinte *Catharinen* clooſter worden weder geſet in onſer Vrouwen-broeders clooſter in de Nyſtraet. Ende die Vrouwenbroeders wort weder gegheven *St. Nicolaes Kerck* binnen *Utrecht* mit dat kerſpel van *St. Nicolaes*.

Ann. 1528. woonde xiii. van onſe Jofferen xiii. weecken tot *Amersfoort*, te weten Joffer *Heyſwich* vander *Haer*, Joffer *Leon* van *Hermelen*, Joffer *Swaan* van *Varick*, *Cralingen*, *Hardenbroeck*, *Lenſevoert*, *Weelden*, *Culenborgh*, van *Meerten*, *Adriana* vander *Haer*, *Natewiſch* die jonge, *Valckenaer*, *Zuylen*. Reyſden t' *Amersfoort* *Manendachs* na beloken *Paſchen*, ende bleven daer tot ſinte *Marien Magdalenen* avont toe, dat *Biſcop Hendrik* die *Stadt Utrecht* in geëregen had op onſer Vrouwen-avont *viſitatio* daer te voren. Ende hadden ons Jofferen by hem drie maechden, ende die molcken ende kernen; onſen *Boumeester Cornelis Janſen*; *Aelbrecht* ons knecht, ende *Brant* mercktmán mit ons peerden ende koeyen. Ende *Brant* reyſden mit peerden en koeyen in *Hollant*, doe die Gra-

ve:

oras in ſumma aſtutina carceris *Cathariniani* ad lavam aſcendentibus in pariete aſtro obverſo &c. Notavit quædam de ea *Lappius* in ſchedis, quibus uſus ſum, ex adverſariis viri nobilis *Herberni* van *Amſtel* van *Mynden*, qui juvenis eam adhuc viderat, non indigna, quæ apponantur hic. Ponam autem verba ipſa. Daer ſtont een poort t' *Utrecht* genaempt *St. Catharina*, ſterck als een *Borch* met graften omgraven. Welcke poorte dat ſelve jaer, als *Utrecht* aen den *Keyſer* quam, afgebroken wert, ende ſtons doe aen de *Stadt* muiren neſſens deſe poorte een ſchoon *Gaſtbuys* met een uytermaten ſchoone *Kerck*, ende een toorn gelyck *St. Jans* of *St. Peters* toorn. Ende daer aen lach een ſchoon *Klooſter* behoorende tot de *Kerck*. Dit *Klooſter* moſt bet *Gaſtbuys*, t' welck bet elendige *Gaſtbuys* worde genoemt, onderhouden, ende de Heeren waren van *St. Jans* orde van *Rhedus*, ende hadde ſyn naem *St. Catharina*. Daer de poorte, ende bet yelt dat aen de *Oaſtſyde* lach, baren naem af badden. Hier plachmen de peerden te vercoopen, ende de bottermerckte te houden. Het meefteendeel van dit velt ende clooſter is nu geoccupeert van bet caſteel en de graften, daer oock veel buyſen om af ſyn gebroken, maer bet heel getimmer van bet *Convent* ſtaet noch binnen bet *Caſteel* &c. Ademptum tùm templum religioſis *S. Mariæ*, vulgo *Vrouwenbroeders* dictis, & datum ordini *Johannitico*, ſeu equitibus *Rhodiis*, Religioſis autem viciffim, quo novam ædem ædificarent, ex ſiſco *Cæſario* ſuppeditatum, prope *St. Nicolai*.

ve van Bueren t'huys ter *Eem* ingewonnen had, mede mit al ons schapen. Dat colte ons te samen dat ons Joffere XIII. weecken tot Amersfoort waren, ende ons beesten daer stonden, dat sy in Hollant waren, ende van huyshuylr t'samen 185. gulden.

Wy mosten Biscop *Henrick* van Beyeren geven 1. goutgulden, die gaven wi des Manendags voor Palmdach 1528.

Purificatio Mariæ Ann. 1530. was den Heer van Montigny Grave van Hoogstraten binnen Utrecht, ende begeerde een Bede ende schenckagie voor de Keyserl. Maj. Soe seyden hem die Staten toe een schenckagie t' syner blyder incompte der Stadt van Utrecht LXXX. duzent gulden. Doe worden alle die landen int Nedersticht, boulant, weylant, onlant, gedolven en ongedolven veenen, Boschagien, elcx op gelt geset, geestelyke ende waerlycke, ende die (1) Ridderchap ook, niemant uytgesceyden, ende al die geen die erfrenten hadden worden al getaxeert, weyt, roggen, garst, haver, Carolus gulden, gouden gulden, Hoorns gulden, hoedanich elcks van synen pachteren s'jaers buerden wort al getaxeert op oude goude scilde, elcx na advenant, dat hy jaerlycx had ende buerden. Ende van elcken scildt mostmen geven twintich stuvers. Dat betaelden den Pachter half, ende den Lantheer half. Ons Convent bruykt selfs LXXI. mergen mit dat bosch, weylant, ende zaeylant, ende die ons naestgelant waren gaven boven ende beneden voor elcken mergen XIV. stuyv. Facit 23. out scilt, ende 28. stuyvers. Daer hebben wy voor betaalt 33. Rynsgulden.

Ann. 1532. worden die Camer van de-oude Joffer *Feyse* van *Natewisch* afgebroocken.

Dit heb ik uytgegeven voor vander A saliger, Aeten savonts by myn *Jan* vander A, ende syn suster van Culenborch mit ons Biechtvader, ende schoncken x. kannen wyns. Elck loffer die hier niet en aten had een pynt wyns. Gebeurt van *Pal-laes* voor 't oude gety-boeck van vander A saliger 2. Rynsg. 13. st. 1x. wit. Ann.

(1) Equestris olim ordo à tributis immunis. Et non mirum quod immunis. Ad edictum Principis semper aderat certo equitum numero militans suo sumptu. Post cum Principes non usi nisi milite conductio, quod Carolo V. imperante & deinceps passim coepit, id ab usu recessit.

Ann. 1533. op Sinte Simon en St. Judas avont besteden Vrou *Henrica* van *Erp* Abdisse, Juffr. *Mechtelt* van *Gruenestein* Priorinne, Joffer *Heylwich* vander *Haer*, Juffer *Leon* van *Zulen* ende van *Hermelen*, Joffer *Aliet* van *Veen* die outste vant Convent, Joffer *Hendrick* van *Solms*, Joffer *Johanna* van *Hardenbroeck* Kelwaerster, ende voort alle die Conventualen den nieuwen (1) Dormiter. Ende was volmaectt ende mede die cellen beschoten opten eersten Donderdach in de Vasten. Ann. 1536. Ende worden by diversche daer toe gegeven, ende vercoft 8. mergen lants gelegen in de hoghe Biessen. . . 546.gul. Van *Dirc* van *Ryn* doe hy syn dochter cleden. . . 79.gul. Van *Erst* van *Meerten* doe hy syn dochter cleden. . 78-17-8. Van *Willam* van *Oeftrum* salr. syn dochter gecleet. . 90-15-0. Doe *Henrick* van *Tuyl* syn dochter cleden. 90-12-8. Joffer *Jacop* van *Gaesbeecs* weduwe. 15.gl. Vercoft aen de Stadt 11. Philips guldens, daer voor ontfangen. 38-6-4.

Heer *Jan Slacheck* Domproofst gaf 2. eyckeboomen ende veel leynagelen. x

Herman van *Cuyck* doe syn dochter worden gecleet. . 91-11-2. *Erst* van *Amerongen* doe syn dochter worden gecleet ut supr. *Willam* van *Raven* doe syn dochter gecleet worden. . 91 8-6. Van Joffer van *Heemstede* salig. 40-0. Ende costen t' samen 1932-15-1. blanck.

Ann. 1536. liet Joffer *Mechtelt* van *Gruenesteyn* Priorinne mit wagenscot t' Capittelhuys beschieten. Costen 42. gul.

Int jaer ons Heere 1539. doe quam Vrou *Maria* van *Oostenryck* ende van *Bourgoengen*, Hertoch *Philips* syn dochter, weduwe (2) des Conincx van *Hongaryen* verslagen van den Turcq, ende sy wert heymelick uyt *Hongaryen* gebracht. Ende Keyser *Caerle* hoeren broeder beval hoer t' regiment van *Brabant*, *Hollant*, *Zeelant*, *Sticht* van *Utrecht*, ende *Vrieslant*. Dese Edele Coninginne quam binnen die Stadt van *Utrecht* des

(1) *Dormiter* est *Dormitorium*. *Dormitorium* autem locus, ubi somnum capiebant. Vid. infra. ad Ann. 1543.

(2) Regi *Hungariæ* *Ludovico* olim nupta, qui commisso ingenti prælio cum *Turcarum* Sultano *Solymanno* ad *Mugatium* occubuit animum tantum agens xxxi. Thuan. lib. 1. biff. Factum autem illud prælium Ann. 1226. 29. Aug. ut *Alfonfus* & *Ulloa* ait lib. 2. biff.

des daegs na sinte Marien Magdalenen dach Ann. 1539. ende wort mit groter eeren ingebracht. Die vyf Godshuyfen waren al in hoer religien, ende hadden costelyke choorcappen aen. Die Grave van Hoochstraten, die Heer van Pallant, ende ander Edele al om costelyck, ende so brochten sy die voorsz Coninginne in voor den Doem, dair sy inne gink, ende dede haer gebedt voort dat Weerdige Heylige Sacrament. Ende doe gingh sy voort op dat Bis op's Hoff. Ende bleef te Utrecht tot des Manendachs na St. Pēters ad vincula. Doe reed sy tot Amersfoort, daer sy bleef tot smorgens vroeck. dat sy reedt naer Naerden. Die Coninginne had veel Heeren ende Jonckeren, Edelluyden, ende grootē Vrouwen by haer. Ende die Hertoge van Aerichtot wort t' favonts tot Amersfoort sieck, doe die Coninginne daer inne quam, ende hy sterf daer opten selven dach, dat die Coninginne na Naerden reedt.

Ann. 1539. gaff Jan van Erp myn broeder een casufel van root fluweel, daer hy toe had 9. el. end een vierendeel. Die el voor 3. gulden 13. stuyv. Facit 28. gul x. stuyv. 8, penn. Costen dit casufel mit al alve, amict, manipulen, stooten, ende boorden in alles 38-6-0.

Eodem anno doe wert Anna van Ryn Dirck dochter van Ryn, Margriet van Merthen Erit van Mercken syn dochter, ende Catharina van Oestrum Willam van Oeltrum saliger syn dochter, hier professyt des daegs na sinte Geertruden dach. Vrou Henrick van Erp Vrou inder tyt laech seer cranck, datmense niet beneden mocht crygen. So wort die Vrou voersz opt Choer gebracht, ende si sat voor dat altaer. Ende die Priorinne Mechtelt van Gruenesteyn die sat by haer, ende die seyde ende las die Professie Jofferen al datmen dan int Capittel hoort te seggen ende te doen. Ende men dede die Hoehmisse op dat Choer, ende daer wort die Vrou voersz weder gebracht, doemen dat *offertorium* sangh van die misse. Ende die Vrou sat by die Leymeester Christoffel, die Biechtvader hier was, voor dat altaer, so lange dat die drie Jofferen voergenoemt hoore beloften hadden gedaen, ende professyt waren. Ende doe wert die Vrouwe weder op hare Camer gebracht. Ende die drie Professy daghen uyt synde, doe quam die Priorinne mit die Professy Jofferen, ende al die Jofferen van 't Convent.

vent boven by die Vrouwe op haer Camer, ende die Vrouwe lach op haer bed. Ende daer knielden elcx bysonder van de drie geproffeyde Jofferen voor die Vrou haer bed. Ende daer loefden fy elk bysonder die Vrou gehoorsaemheyt. Ende doe gingh elcx weder in hoer Cameren.

In 't jaer ons Heeren dusent vyf hondert ende veertich, quam die Keyser van Romen, *Carolus* genaemt, Coninck van Spaengien &c. in die Stad van Utrecht op onser liever Vrouwen avont *Assumptio* des avonts ontrent acht uren mit grooter triumphe. Ende hy had by hem een Cardinael, een Legaet, een Biscop, ende veel Hertogen ende Graven, ende Edelmannen, die al om costelick waren in gulden laecken, ende fluweel, clenodien van gout ende gesteenten. Maer die Keyserl. Maj. en had anders niet aen syn lyf dan swert laecken, so hy rouwe droegh over syn Coninginne &c. Item die Ridderfchap van dat Sticht van Utrecht, reeden allegader den Keyser te gemoet, een groot stuck buyten die Stadt, ende hy quam die Tollesteech poorte in. Ende al dat Ridderfchap had aen swarte. . . . van fluweel, ende elx een grooten gouden keten om horen hals. Ende van Culenborch die Schout, geheeyten den Heer van Rynfoude, quam mit die Borgemeysters van der Stadt, die Keyser oock te gemoete buyten die Poorte van der Stadt voorgenoomt. Ende die Scoute viel die Keyser driemael te voete, ende prefenteerde hem synen Roede. Die Keyser gaffe hem weder. Ende doe vielen die Borgemeysters hem te voete, ende prefenteerden hem die Sleutelen van der Stadt. Die worden hem oock weder gegeven. Item al die Edelen van der Stadt, haelden die Keyserl. Maj. mede in, ende waren al in 't swart gecleet, ende elks had een bernende toortse in syn hant. Alle die Borgheren waren oock in 't swart gecleet, ende hoer clederen ende hoefen doorsneden, op dat cruyts in hore volle harnas, ende ginghen die Keyserl. Maj. meer dan een halve myle te gemoete. Onsen Eerwaerdigen Biscop (1) *Georgius* van *Egmont*, Heer *Ian* van *Egmont* synen
sone,

(1) *Cardinalis Derthusensis Wilhelmi ab Enckevoert, qui successerat Henrico Bavaro, in Episcopatu successor, filius Iohannis Comitiss Egmondani. Nominatus a Cesare, nam Cesaris nominatio. Ann. 1534. 26. Octobr. A clero autem electus (nam electio erat cleri, & si non prorsus libera, vi Tom. I. P enim*

sone, ende *Jan* van *Boemel* Suffragaen tot Utrecht, den Abt van sinte Pauwels, den Abt van Oostbroeck waren in haren gouden Choorcappen, ende vielen die Keyserl. Maj. te voete, ende ontvingen hem voor die Tollesteech poort. Ende doe quam die Domdeeken mit al die Canonicken van den Godshusen in costelicken Choercappen. Ende doe hy een stuck in de Stad gereden was, doe dede Heer *Johan* van *Voerst* Doemdeeken, een schoone Oratie voor de Keyserl. Maj. die langh geduerden. Item voor die Keyserl. Maj. reedt een groot Heer in gulden laecken, mit een costelyck sweert in syn hant. Ende die Keyserl. Maj. reedt al die graft langs door die Leynmarckt, ende voort voor den Dom. Daer gingh hy van den peerde in den Doem. Ende hy lach 't huys op St. Jans Kerckhoff in des Doemdekens huys. Ende die Coninginne des Keyfers sulter lach oock op St. Jans Kerckhoff in 't huys van den Prooft van Culenborch, geheten Heer *Marcus* van *Wees*. Ende alle die Heren ende al dat volck dat die Keyserl. Maj. medegebracht had lach in der Stadt van Utrecht in der goeder luden ende Borgers husen. Die Stadt van Utrecht had groote cost gedaen tegens die incompste van de Keyserl. Maj. Al de straten waren behangen mit groen loff, ende voor alle huysen daer hy verby reed stonden al toortsen en branden. Ende op die Noey stont een Vrouw seer hooch vander aerden, ende was gemaect dat sy hoer handen toe cost doen, ende hiet die Keyserl. Maj. wellecom. Op die Noey was een gulde poort gemaect, daer die Keyserl. Maj. door reed. Ende des Donredags na Assumptio Mariæ reedt die Keyserl. Maj. wederomme uyt die Stadt na Vianen. Ende hy at des middags by den Heer van Bredenrode, ende na den middach reed hy naer Gorcum, ende so voort na s'Hertogenbossche, ende daer bleef syn Genade enen dach ende doe weder na Brussel.

Eodem anno gaven wy Biscop *Georgius*, den Heer van Egmont

enim transactionis inter Papam & Cæsarem eligi alius tum non potuit, quam qui à Cæsare nominatus, non Antistes duntaxat, sed & Abbas, & Abbatissa, ut & infra videre est ad Ann. 1549. & ad Ann. 1570.) non diu dein post. Secuta Papæ approbatio, datis & ad clerum & ad electum mox literis Ann. 1535. iv. Kal. Mart.

mont Statholder van Hollant syn soen, Biscop t'Utrecht, tot Precare gelt enen gouden penninck van negen Carolus gulden. Ende die gaf Heer *Melis* van *Nievelt* Domheer t'Utrecht ende Prooft van Leyden onsen Genadigen Heer van *Egmont*. Ende die gaf syn Genade the kennen onsen staet, also dat syn Genade mitten selven penninck mit syn Precare gelt te vreden was mit ons.

Eodem anno 1540. liet Joffer Leon van Zulen van Hermelen de * *Vischreventer* beschietsen. Liet die raempen mit dat yserwerk in 't convent maecken. Ende liet Joffer Leon bidden Heer *Georgius* van *Egmont* Biscop, die gaf 4. glaesen in dat raempt naast die scoorsteen. Graef *Florens* van Bueren gaf die glaesen in 't ander raempt. Ende den jongen Graef van Bueren 4. glaesen in dat derde raempt. Ende Grave *Willem* van *Rennenborch* Heer tot Zulen gaf 4. glaesen in 't vierde raempt.

* *Reventer*
est refect-
orium,
ubi ci-
bum ca-
piebant.

In 't jaer ons Heeren 1542. doe vergaderden *Marten* van *Roffum* ende *Adriaen* van *Bilant* Heer van Wel, ende meer Jonckeren veel paerden ende knechten. Ende op ons Vrouwen dach *visitatio* des jaars voorsz so reysden *Marten* van *Roffum* voorsz mit al die Jonckeren ende knechten door die Kempen in Brabant voor Antwerpen, doende grooten schade, want niemant had syn goet wechgebrocht, want men seyde dat in ses hondert jaren Ruter of knechten voor Antwerpen hadde geweest, om die Stadt ofte dat lant schade te doen, maer daar worden kloosteren noch kerken gespaert om die Stadt, ende in dat Keyfers lant, maer verbarnt, ende vernielt. Oock mede veel kostelicke huysen ende Dorpen in 't lant. Die *Borgoenschen* vergaderden oock Ruter ende knechten, daer sy mede togen naer *Vrancryck*, ende voort int lant van *Gulick* ontrent voor alreheyligen, ende namen daer veel Steeden in, also *Hensberch*, *Zittert*, ende meer anderen, costelicke Sloten, huysen, cloesteren, ende kercken worden vernielt, en de ornamenten verdorven. Ende worpen, Godt vergeve 't haer, dat heylige Sacrament ende den heyligen oly onder de voete, ende al dat lant wort t' eenemael verdorven. Die Heer van *Corney*, nu geheten die Grave van *Hoochstraten* bleef in *Hensberch*, ende den Hertoghe van *Aarschot* bleef oock in 't lant van *Gulick*. Corts daer na quamen die *Geldersche* leggen voor *Hensberch*,

ende doe sy een wyle tyts daer voor hadden gelegen quamen die Bourgoenschen ende spyden *Hensberch* op Paeschavont Ann. **XLIII**. Ende die Geldersche knechten omcingelden die Bourgoensche, ende sloegen den anderen, datter veel volcks ten weder siden doot bleef. Ende die Gelderschen behielden 't velt, achterlatende die Bourgoenschen alle hoer Bussen, ende bleven veel goeder luden aen beyden syden doot ende gevanghen. Ende die Geldersche laghen weer voor *Hensberch*, ende quamen die Bourgoensche mit macht, ende spyden *Hensberch* weder, maer die Gelderschen namen de vlucht ende lieten hare Bussen, al dat sy daer hadden, liggen. Dat behielden die Bourgoenschen, maer daer en wierden niet veel gevanghen noch doot geslaghen aen beyden siden, Godt danck. Ende dit geschiede op ten xi. dusent martelaren avont Ann. **XLIII**.

Item opten avont van *translatio Martini* Ann. 1543. quam *Marten* van *Rossum* voor Amersfoort groote scade doende in de dorpen van Leusden, Soest, ende andere dorpen, ende haelde al dat men eten mocht van Amersfoort, tot die Bilt toe, maer sy en barnden niet, noch en vingen geen mans, maer haelden koeien, kalveren, scaepen, vercken, wat men eten mocht, cleer, ende huysraet namen sy al. Verdinge ende gheweersaet holpen niet. Des Saterdachs voor ons Vrouwen visitatio Ann. 1543. reyden dat vendel knechten, dat in Amersfoort lach tot Nykerken, ende wouden dat uytslaen; ende vangen die mans. Maer die Nykerckers weerden hem also, datter niet veel knechten weerom en quamen, maer al gevangen of doot. Ende dat vernamen die Geldersche, dat Amersfoort al hoer knechten quyt waeren, ende quamen op sinte Martyns dach *translatio* voor Amersfoort, also voorz staet, ende spolieerden dat Convent van de *Birekt*, jaechden al die Heeren uyt, nemende dat daer was. Ende doe die knechten al uyt Amersfoort waren, quamen alle daghe die Borghers kynders van Amersfoort mit manden ende croeywagens, ende namen al dat daer in 't Convent, ende opt Hoff gebleven was; ende die leyden die op die kerck ende op dat clooster waren braecken sy aff, ende al dat loot, ankeren, yserwerck, houtwerck, ende al dat daer was. Item dat klooster te *Zoest*, die Brigitten, spolieerden die knechten oock, ende daer waren noch
twe

twē of drie Iofferen in 't Convent gebleven, daer ginghen die knechten qualyck mede om &c.

Item op die Octave van visitationis Mariæ Ann. 1543. creech *Marten van Rossūm* Amersfoert in. Aen die ene poert ende eynde van de Stadt stormde hy, ende aen de andere poorte worden hy mit syn knechten ingelaten, Ende die Borgers moften hoer lyff ende goet coopen tegens *Marten van Rossūm*. Ende men seyde dat sy lxxx. dusent Carolus gulden moften geven, Ende dat gelt moften die Borgers van stonden aen opbrengen, ende die dat reede gelt niet en hadden, die brochten *Marten van Rossūm* haer silverwerck, ringen, ketenen, ende gordelen, dat worde gewardeert aen gelt. Ende daer worden syn Ruyteren ende knechten mede geloont, ende hoer soudye mede betaelt. Ende *Marten van Rossūm* tooch mit al die Ionckeren ende Edelen, Ruyteren, ende knechten wederom van Amersfoort. Ende hy liet *Vyt van Munster*, ende *Meynaert van Heem* binnen Amersfoert blyven, ende was ontrent sinte Marien *Magdalenen* Ann. 1543. Ende sy togen voort in Brabant in de Meyerye van den Bosche. Deden groote scade, ende barnden dat schoone Dorp van *Vucht* al of, maer *Aernt Heynt* behielt syn huys. Sy namen enen Heer van den Cathusers den kelck uyt de hant, daer hy stont aen den autær, ende onsen Godt had gebuert. Men mach wel dencken, hoe sy 't voort in dat Convent ende mit die Heeren hebben gemaect. Namen *Eyndoven* in. Vingen al die mans, ende spolieerden dat Stedeken datter niet in en bleef. Ende namen veel mans te gysel, verdervende voorts alle cleyne Slookens, ende huysen, die sy al spolieerden, ende toogen doe wederomme na Remund.

Item des Vridags na Assumptio Mariæ Ann. 1543. doe tooch den Heere van Bredenrode mit seven vaendelen knechten in Nykercken, ende namen al dat sy daer vonden, maer daer waren geen mans gebleven, ende sy namen veel vrouwen mede tho gysel. Item voor ons lieven Vrouwen dach *natiuitas* quam die Keyserl. Maj. in het lant van Gulick mit groot swaer volck te peert ende voet, ende won die Stadt *Dueren* mit stormender hant. Daer bleef veel volcks doot, ende die Stadt wert gemoortbrant. Die Keyserl. Maj. reyden na Remund, maer die Oversten van der Stadt ginghen hem te gemoet mit die sleutelen van der Stadt, die Stadt van Remund gevende in syn handen.

den. In de Stadt van *Remund* comende op St. Gillis dach Ann. 1543. mit den Prince van Orangien, ende Keyfers staet. ende al die Ruyter ende knechten bleven buyten *Remund* leggen. Van daer tooch die Keyserl. Maj. voor *Venlo* met syn volck ende gescutte. Ende daer quam den Hertoge van Cleve by den Keyzer des Donderdags na sinte Gillis dach Ann. 1543. voerfz, ende die Hertoge van Cleve viel die Keyserl. Maj. te voete, ende bad syns lyfs genade, gevende 't lant van Gelre in des Keyfers handen. Ende doe worden sy te samen eens, so dat gesoent ende gevreed was mitten Keyser ende den Hertoge van Cleve, behoudende die Keyser 't Vorstendom Gelre, ende den Hertoge van Cleve syn eygen lant van Cleve.

Op onser Vrouwen dach *nativitas* quam den Keyser mit al syn staet in *Venlo*, ende reyfsden van daer mit Ruyteren ende knechten naer Vranckryck. Ende die Prince van Orangien reyfsden tot *Nimmeghen*, dair hy gehult worde van Keyfers weghen, ende reyfsden voort tot Aernhem, Zutphen, Tiel, Bommel, Wagheninghen, al die Steden van 't lant van Gelre voort inne nemende. Item *Burmanja* quam syn knechten hier in 't Sticht legghen. Men seyde van acht vendelen, die lagen in Westbroeck, ende alle die Dorpen langhes, ende voort naer Apcoude.

Ende op sinte Victoers avont Ann. 1543. quam Joncker van *Raefveldt* tot Oostbroeck mit een vendel knechten. Daer wasser wel vyftich, ende hier een groot deelaen de Bilt, ende Zeyft lach al vol, ende daegs na St. Victoers dach toghen sy na *Vleuten*. Item acht ofte x. daghen na St. Victor brocht *Burmanja* 10. vendelen knechten om Utrecht, ende hier op ons Hoff wasser so veel, dat ons Priesters-huys, backhuys, nycamer, bauhuys, voerkoeckens, knechts Reventer, ende boven gast-cameren al vol lach, ende laghen hier vyf dagen, ende aten ons vier ossen of, een vat Boters, ende xxxiii. vaten biers, vier vette scaep, ende sy namen ons een jonck vet beest uyt de weyde, ende een vet vercken uyt dat scot, dat brochten sy voor de Wittevrouwen pooft. Sy verbarnden onsen torf ende brant, ende sloeg den lesten nacht beyde ons clooster doeren op, ende quamen mit blancke messen loopen in 't Clooster, ende riepen al, staet doot, staet. Ende Joffer van Buere had vyf blancke messen boven haer hooft. Alle onse Jofferen laghen

laghen opten *Dormiter* en fliepen, ende waren so vervaert, dat men forchden dat sy beroert souden worden. Ende 'smorgens wouden alle die Joffer uytgaen in 't Staeten. Doe liepen sy te Oostbroeck. Daer sy twee daghen bleven ligghen, ende deden daer meede veel quaets. Burmanja lagh binnen Uirecht, ende liet dat lant jammerlicken verderven. Ende doe quam in die Stadt gelt ende laecken. Worden betaelt ende verliepen doe allegader.

Ann. 1545. sterf *Willam Grave* van *Rennenborch* op't huys tot *Zuylen* den 11. Julii. Hy wort gebalsemt. Syn hert begraven tot *Zulen* in de Capel. Syn ingewant te *Westbroek*, ende 't lichaem tot *Oostbroeck* begraven opten 23. Julii voornoemt. Ick gingh mit ons Joffer staen voor onse poort aen de *Steenwech*. Ende wachte mit ons *Capellaen*, die 't *Cafuvel* aen had mit een wyquaft in syn hant, ende twe van de jongste Jofferen droegen 't *Cruys* ende 't wierooch. Ende wy ginghen buyten die *Vrenckpoort*, ende bleven staen by de wagen wech, daer men na *Oostbroeck* vaert so langh dat al die wagens verby waren. Doe ginghen wy wederom.

Ann. 1545. *Conceptio Mariæ* quam *Vrou Maria* Coninginne van *Hongaryen* 't *Utrecht* mit haren Staet ende daer quamen ook veel Heeren, als Coningen, Bisscoppen, Abten, Hertogen, Graven, Heeren van der Oerden, die *Vrou* van den *Berghe*, die *Vrou* van *Arenberghe* mit hoer dochteren, ende mit hoer sonen. Ende hier quamen oock t' *Utrecht* veel *Ambassaden*. Ende die Coninginne reysde tegens *Corfavont* in dat *Convent* te *Reckum*, ende daer bleef sy dat *Hoochtyt* leggen, ende hiel hoer *Hoochtyt* daer, ende doe quam sy weder hier. Ende sy reedt hier dick voor ons *Convent* mit hare *Edelen* ende *Jofferen* uyt vliegghen mit de voghelen. Die *Keyserl. Maj.* quam des voor nieu jaers avont Ann. 1545. hier over die *Bildt* ryden verby ons *Convent* ontrent 's avonts te vier uren mit veel Heeren ende *Edelen*. Ende syn bagagie begonste te comen des morgens ten acht uren, ende dat duerde totten avont toe. Men seyde datter meer dan twee hondert muylen mit bagagie in quamen mit veel peerden ende wagens. Ende onsen *Bisscop* quam hier in 't klooster, ende wachten die *Keyserl. Maj.* maer hy was hier geen half ure. Ende die *Oversten* van der Stadt wachten die *Keyser* tusschen die *Wittevrouwen* poort ende die *Giltpoorte* mit veele toortsen. Ende daer

daer hieltmen langh spraek, ende daer waren utermaten veel Borghers, ende vremde luden uyt alle Steden. Ende doe brochten die Borghers den Keyser ten Duytschen huys in 't Clooster. Ende daer was die Coninginne hoer logys oock. Des Saterdags na nieuw jaars dach Anno 1546. begoft den Keyser syn staet te setten. Die wort begoft te 2. uren na den middach ende duerden tot ses ende seven uren. Die Biscop van Utrecht *Georgius* van *Egmont*, den Abt van sinte Pauwels, den Abt van Oostbroek, genaemt Heer *Jacob* van *Baern*, die quamen voor den Duytschen huys, daer die Keyser lach, ende hadden seer costelycke Choorcappen aen. Ende al die Biscoppen ende Abten van buten gecomen volgden na, ende veel Hertogen, Graven, Ridderen, ende Edelen mede al na. Die Biscop van Utrecht, die Abt van sinte Pauwels, ende Oostbroeck gingen alleen in 't Keyfers Hoff. Die Keyser stont op een portael voor de zaele, ende die Biscop ende Abten custen elcx des Keyfers hant, ende gaven hem elcx wywater. Ende die Keyser kusten elcx hoer handen weer. Ende doe gingh die uyt dat Hoff te peerde, ende die Keyser mit andere Heeren waren in 't root gecleet, al te peerd. Ende die Heeren van de Godshusen waren mit costelycke Choorcappen mit Processien voor den Keyser, ende wert mit grooter eeren in den Dom gebracht, die met costelycke cleder van onder tot boven behangen was den Keyser toebehoorende. Ende dat luyden uyter maten seer, doe den Keyser in den Dom reedt. Ende de Keyser ginck mit al die groote staet in Choor, dat duerde tot s'avonts ten vii. uren. Des anderen daegs quam die Keyser weder mit alfulcken staet in den Doem. Al mit swart gecleedt, ende de Heeren vander Oerden oock.

Ann. 1546. besteeden Joffer *Anna* van *Bilant* op ons Choer een nieu gestoelt te maken mit een stoel daer die Priesters onder die misse des Hoochtydens op sitten aen die rechter side, ende aen die lyster siden een schoone kasse, daermen alle kerckwerck in leggen mach mit een schoon leftryn, daer die metten ende misboecken op leggen mogen te midweghen op dat Choor, ende aen beyden syden van 't altaer worden langs al kistkens gemaeckt, daer die Jofferen haer Gebeeboeckskens inne leggen, ende noch een lexenaer ende lamp voort altaer. Dit werk heeft gekost cc. Karolus gulden ende vier en 't negentich

tich. Betaelt by Ot van *Bylant* voor Joffer *Anna* syn dochter des Sonnendachs na beloooken Paschen Ann. 1547. Die seglieden van dit werck waren *Jan Wyck* Dirckssoen van wegen de Kistmaker, Meister *Dirc Hendrick-joen*. Ende *Willam Bor* van *Ameronghen* ende *Anthonis* van *Zulen* van *Nievelt* Maerschalck van 't Nedersticht waren Segsluden van Joffer *Anna* van *Bilant*.

Huc usque *Henrica* van *Erp*.

Ann. M. v^c. XLVIII. sterf Vrou *Henrica* van *Erp* op St. Stevens dach na Corfmisse, ende was gecoren Abdisse van desen Convente des dags na St. Gillis dach Ann. 1503. ende quamin de Abdy Dynsdachs na St. Lamberts dach Ann. 1503. voornoemt.

Vrou *Johanna* van *Hoenbroeck* gecoren Abdisse in 't jaer van 1549. op Vridach, ende doe was sy out 38. jaer, ende wort geconfermeert des Dynsdaechs na St. Lambrechts dach ter presentie van Mr. *Ludolph* van den *Vene* Domdeeken t' Utrecht, H. *Herman* van *Lochorst* Deken tot Oudemunster, ende M. *Willam Bufer* Notarius. Ende had die Vrouwe laten bidden, want sy hier geen maghen en had, Mr. *Peter* van *Ameronghen*, en Mr. *Jacop* van *Amerongen*, Canonicken, sinte Marien, Mr. *Jan* van *Amerongen* Canonick St. Jan. Ende schonck die Vrou aen den Domdeeken enen Rosenobel, ende den Vicarius xii. ellen dun doecks tot een Choerleet, want hy geen gelt en woude hebben, die el tot negen stuyvers, ende die Dekensdienaers ende Notarius dienaers te samen anderhalf Philips gulden, die Capellaen xv. stuyvers. Ende Mr. *Willam Bufer* voor die Electie ende Confirmatie te samen te besegelen twee gouden *Ecclesia*-schilde, ende van scriven enen gouden enkelen gulden van gewichte. Maer die Electie soude dat Convent hebben laten schryven, dat en witten sy doen niet. Item den Notarius die de geboden hier in de kerk dede had x. stuyvers. Ende myn Genadighe Heer Bisscop had van de confirmatie xxx. gouden gulden van gewichte. Item die maeltyt costen aen wyn ende spyse, endt geback, doe die Vrou geconfermeert worde, drie Rynsche gulden ende xv. stuyvers.

Item een Vrou sal maken een Priorinne mitten outsten Jofferen van den Convente, die bequaemste daer toe settende, Ende dan sal men die Priorinne bevelen dat sy haer in ghenen saecken tegens die Vrouwe en sel stellen, noch doen naer in-

Tom. I.

Q

hout

hout der Regulen van 't Capittel, dat hiet *de Præposito monasterii*, ende sy sal al dubbelt hebben uyt den kelre sonder bier ende broot. Ende sy sal half dubbelt wyngelt hebben, als men hier een kynt cleet, ende sy sal oock een half vercken hebben mit den Convent.

** Hoenbroeck.
supra ad
ann.
1549.

Ann. 1570. sterf Vrou *Johanna* van ** *Handenbroeck* den 17. dach van Januario.

Eodem anno wort Vrou *Maria* van *Zulen* Vrou gecoren. Gestorven den 19. Maji 1579.

Den 17. dach Februar. quam den Abt van sinte Pauwels mit den Thresorier *Brubesen* in den Dom, ende hoorden die keure van den Jofferen. Daer worden gedroncken xi. kannen wyns, die can v. stuyver. Ende is mitte selve keure van de Jofferen *Peter Schau* ten Hoeff gesent, daer hy af had x. gulden 16. stuyv. Betaelt den 7. Aug. 1570. Ende dat bleef staen totten 22. Jun. 1570. doe sont my die Secretarius van den Hertoch van Alba enen brief, dat den Hertoch (1) my Vrou gemaect had, ende soude ten Hove senden om den brieve van nominatie. Ick sende daer een goet vrunt, daer wel bekend, die verteerden ende vetreyden tot tweemael - 14. - 7. - 8. Aen den Secretarius van den Hertoge genaemt *Courteville* voor *salaris* en *leges* liii. gul. en xiv. stuyv. die Cantoor-knecht voor *leges* ende bodenbroot xii. gul. xi. stuyv. Die brieven van *Nominatie* waren onder den Secretarius van de Conincl. Maj. vander *Eyck*. Heb voor syn *leges* moeten geven 16. gul. 16. stuyv. syn Cantoor-knechts ses guldens, ende in die audientie van 't segel 6. - 2. Ende doen sondt den Eerts-bisschop hier om informatie, of die Jofferen daer mede te vreden waren, ende liet my in leyden. Doe schenckten ik den Bisschops dienaer twe-en-dertich stuyvers, ende myn Genadige Heer gegeven voor syne Confirmatie xx. gul. mittet segel, ende Lamlweert voort scriven 36. stuyv. Doe myn Heer de *Vicarius* hier quam ende confirmeerde my, ende nam my den eedt of, doe schenckte ick synen *Secretarius*, die den brief las voor de Jofferen van die confirmatie, xxi. stuyvers. Myn Vrou heeft beyde die maeltyden selfs betaelt van wyn en spys, doe sy opgeleyt wort, en doe sy geconfirmeert wort. Doe myn Vrouw doot was sant die

(1) An Catharina van Oostrum, de qua ad Ann. mox c19. 19. LXXXIII.

die President te Hooff *Dirck Verbeeck*, ontbiedende dat myn Vrou geruſt was, ende brocht de Commiſſie wederomme aen myn Heer van ſinte Pauwels ende Bruheſen. Daer heb ik hem of gegeven twee guldens ende *Brubefen* voor twee dachgelden 18. gulden. Die Secretarius heeft gehadt 12. gulden.

Ann. 1583. 9. Jul. heeft Vrou *Catharina* van *Ooſtrum* den Nonnen-groep laten vernieuwen ende repareren gerechtelick mit dat Gerichte van Zeyſt by Gerechtsluden ende bueren van de Bilt, ende Zeyſt, ende Baern.

Hoemen een vrouwen bidt voor de Kynder.

Als die Proven dan gegeven is ſo geeft die Vrouwe den Vader, ofte naeſte vrundt een muſcaet, ende men ſchenct dan cruyt ende wyn.

Die Vader ofte moeder van 't kyndt die de Proven ontfangen heeft ſchenckt die Vrou hoer dienſt-joffer enen *Badenſchen gulden*, of dat hem belieft.

Als men dan dat kynt cleden ſal, ſo brengen die Ouders een ſchale wegende xii. loot ſilvers, daer in leyt 1. enckel gulden van xxx. ſtuvers. Ende des kynts rentebriefſ die ſal ten minſten houden van x. Rynſche gulden des jaers tot des kynts lyf.

Dat kynt ſal hebben twee cappen, twee overrocken, enen *netten Pels*, enen dageliken Pels, ende twee Boetten te metten mede te gaen.

Dat kynt ſal oock hebben een kift, een koffer; ende ſes ellen dun doecks, ende ſes ellen nacht doecks, 11. hembden 4. ellen tot hullen, ende een ſtuk tafellakens van 32. ellen lanck.

Dat kynt ſal hebben een bedſtede mit een bed, beddeckeet, mit een dubbelde en enckelde deecken, mit 4. paer ſlaeplaecken, twee oercuffens, ende vier oercuffen bladen.

Sal mede dat kynt hebben ſes zitcuffens, een *Pſalter*, en een *Proceſſy boeck*.

Dat kynt ſal oock mede brenghen twee tortyſen elcx van vier pont was, oock een waſſen beelt van een pont, ende een waſſen keerſe van een pont.

Als die Vrouw wil ſo geeft ſy elcke Joffer van 't kynts gelt xv. ſtuyv. die Priorinne dubbelt, dat is xxx. ſtuvers.

Die Vrou heeft ſelfs, dat hoort haer toe, enen ouden ſchild

voer hoer doeck, ende enen ouden schildt voer horen ringh.
 . Ons Biechtvader die't kyndt kleet enen Davids gulden. Ons
 2. Capellanen, den Rentmeester, Organist, die Vrouwen
 Dienst-joffer, die Vrou haer Capellaenster, elcks een Hoorns
 gulden, Bruyts gelt, dat hoer Ouders hier gaven.

Die Bruyt offert onder die Hoochmisse een Hoorns gulden,
 ende enen Braspenningh ofte Hollantschen stuverc, dat geeft
 men hoer van dit self.

Men neemt ook van't gekte voorfz. xxi. enckel Philips gulden,
 ende die steecken aen die tortysen. Die Boumeester ende
 onsen Backer, die dragen die tortysen, ende men geeftse elck
 een paer hantscoen mit een braspenningh daer in. Die kerck
 had iv. Hoorns guldens voor den krans, die die bruyt op't
 hooft heeft.

Die Camenieren hebben 5. Hoorns gulden voor die Bruyts
 cleder. Die Prielster, die de Hoochmisse dienst heeft, heeft
 13. stuyvers. Die Baumeester, Backer, Keucken-moeder,
 Vuyghuys-moeder elcx 13. stuyv. Item al die ander knechts
 ende maechden elcx voort 1. braspenningh. Ende die neemt
 men al van dat gelt, dat het kynt mede brengt, ende al datter
 dan overblyft, dat heeft men in die koecken voort.

Als men een kynt heymelick kleet geeftmen een scael van
 12. loot silvers, daer leyt des kynts rentebrieven in, ende
 lxxxv. Rynsche gulden current, ende 32. tafellakens. Ende
 geeft des kynts vader elcke Joffer, die Priesters, die Vrou
 Priorinne, elcx dubbelt gelt, horen Capoen, ende horen
 wyn.

Ende die Vader geeft dat Convent een eerlyke maeltyt,
 maar't Convent besorcht scouwer, ende Runtvleys, boter,
 bier, ende broot, maer als sy meer dan vyf of ses paer volcks
 hebben, so comen sy't Convent te baten van de grove spyse.

C O N-

CONCLAVE ULTRAJECTINUM,

*Seu Ritus & Modus eligendi olim & imponendi dioecesi
Episcopum. Ex instrumento Ann. c. c. c. xxii. quod
continet electionem Jacobi ab ** Outboorn.*

** Leg.
Outs-
hoörn.

IN nomine Domini Amen, Annonativitatis ejusdem millesimo trecentesimo vicesimo secundo, indictione quinta mensis Julii die vicesima septima post vespervas, hora quasi Completorii, in loco Capitulari majoris ecclesiæ Trajectensis, in præsentia mei Notarii publici & testium subscriptorum constituti venerabiles viri Prælati & Canonici Capitulares majoris, Sancti Salvatoris, Sancti Joannis, & Sanctæ Mariæ ecclesiarum Trajectensium, quorum nomina inferius continentur, qui vacante ecclesia Trajectensi per mortem reverendi in Christo patris Domini Frederici quondam Episcopi Trajectensis, anno Domini & Indictione prædictis, ejusdem mensis Julii die vicesima ejusdem corpore tradito ecclesiasticæ sepulturæ, & statuta concorditer ab his, qui præsentibus tunc fuerunt, die certa, videlicet vicesima dicti mensis Julii, hora prima, cum continuatione omnium dierum & horarum sequentium ad tractandum de electione futuri Episcopi Trajectensis, & ad eligendum eundem, si commode fieri posset, prout de hoc constare videtur per quoddam publicum instrumentum ad eandem electionem sic per formam scrutinii processerunt, & antequam procederent honorabilis vir Dominus Jacobus de Outshoerne dictæ majoris ecclesiæ Trajectensis Decanus vice sua & omnium ac singulorum de Capitulo quandam monitionis & protestationis cedulam in scriptis legit publice sub his verbis: *Ego Jacobus de Outshoerne Decanus majoris ecclesiæ Trajectensis ad præsens per mortem quondam Reverendi patris Domini Frederici Episcopi Trajectensis ad electionem futuri Episcopi processurus moneo in his scriptis vice mea ac omnium & singulorum de Capitulo ecclesiæ Trajectensis michi in hac parte consentientium & adhaerentium, mandato ab eis specialiter mihi facto, omnes excommunicatos, suspensos, & etiam interdictos, nec non & quoscunque alios, si qui forsitan sint inter nos, qui de jure aut de consuetudine interesse in dicto electionis negotio non debeant, quod dece-*

Q 3

dam

dant de Capitulo, me & alios prædictos eligere libere permittentes, protestans quod non est mea vel aliorum prædictorum intentio tales admittere, tanquam jus in electione prædicta habentes, aut procedere seu eligere cum eisdem, imo volo, quod voces talium, siqui reperiantur interfuisse postmodum nulli præstent suffragium, nec alicui afferant nocumentum, & prorsus pro non receptis sive pro non habitis habeantur, Quibus monitione & protestatione factis concorditer ex ipsis tres assumpserunt de Collegio Scrutatores, videlicet (1) dominum *Florentium de Jutfaes* Præpositum & Archidiaconum dictæ Majoris, *Henricum de Loenresflooth* Decanum, & *Theodoricum de Oudwyck* Canonicum Sancti Joannis prædictarum ecclesiarum Trajectensium. Quibus potestas data exstitit, ut secreto & sigillatim vota omnium, primo tamen sua, & postmodum aliorum inquirerent diligenter, & ipsis in scriptis redactis, mox in communi eadem publicarent. Scrutatores autem prædicti potestatem sibi traditam acceptantes, ac statim ad unum angulum sive Cameram dicti loci Capitularis se trahentes, associatis sibi me Notario publico & testibus infra scriptis ad scrutinium processerunt, scrutantes primo ad invicem vota sua juxta traditam eis formam in hunc modum: Duo etenim ex ipsis, videlicet Domini *Henricus de Loenresfloot* & *Theodoricus de Oudwyck* Canonicus Sancti Joannis prædicti, tertium videlicet Dominum *Florentium* Præpositum & Archidiaconum dictæ majoris ecclesiæ per Patrem & Filium & Spiritum Sanctum & in animæ suæ periculum adjurarunt, ut secundum Deum & conscientiam suam justam in illum dirigeret votum suum, quem Trajectensi ecclesiæ vacanti utiliorem & magis idoneum reputaret, ipse autem taliter adjuratus consensit in Dominum *Jacobum de Outsboorne* Decanum dictæ majoris ecclesiæ in hunc modum; Ego *Florentius de Jutfaes* Præpositus & Archidiaconus majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyter nomino Dominum *Jacobum de Outsboorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Deinde vero Dominus *Henricus de Loenresfloot* Decanus dictæ ecclesiæ Sancti Joannis dominis

Flo-

(1) Charta ejus penes me est Ann. 1317. feria secunda post Ascensionem Domini.

Florentio Præposito & Archidiacono majoris & *Theodorico* de *Oudwyca* Canonico Sancti Joannis prædictis suis sociis scrutatoribus modo simili adjuratis consensit in eundem Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Henricus* de *Loenresloot* Decanus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis Presbyter nomino Dominum *Jacobum* de *Outshoorne*, Decanum majoris Trajectensis presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Consequenter vero tertius scilicet Dominus *Theodoricus* de *Oudwyca* Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis prædictæ, à dictis duobus suis sociis Scrutatoribus adjuratus, consentit in eundem Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Theodoricus* de *Oudwica* Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis Subdiaconus nomino Dominum *Jacobum* de *Outshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Postea vero dicti Scrutatores absque intervallo, prout sequitur, processerunt ad scrutinium aliorum secreto & sigillatim vota cujuslibet exquirentes. In primis Dominus *Jacobus* de *Outshoorn* Decanus dictæ majoris ecclesiæ Trajectensis vocatus ab eisdem Scrutatoribus, & juxta formam præmissam etiam adjuratus, consensit in Dominum *Florentium* Præpositum & Archidiaconum majoris ecclesiæ prædictæ Presbyterum in hunc modum: Ego *Jacobus* de *Outshoorne* Decanus majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyter nomino Dominum *Florentium* de *Jutsaes* Præpositum & Archidiaconum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item dominus *Egidius* dictus *Pansur* Decanus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis etiam, ut præmittitur, adjuratus consensit in dictum Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum dictæ majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Egidius* dictus *Pansur* Decanus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis Presbyter nomino Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Ernestus* de *Lichtenberch* Decanus ecclesiæ Beatæ Mariæ Trajectensis, ut præmittitur, ab eisdem Scrutatoribus adjuratus consensit in eundem Dominum

Iaco-

Jacobum de Autshoorne Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Ernestus de Lichtenbergh* Decanus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis Presbyter nomino Dominum *Jacobum de Outshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Engelbertus* Scholasticus & Canonicus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis, scrutatus, & ut præmittitur adjuratus consensit in Dominum *Jacobum de Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Engelbertus* Scholasticus & Canonicus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis Subdiaconus nomino Dominum *Jacobum de Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in eum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Engelbertus* procurator, ut asseruit, discreti viri Domini *Theodorici de Westende* Presbyteri sui in ecclesia Sanctæ Mariæ Concanonici, consensit nomine procuratorio pro eodem in eundem Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Engelbertus* Scholasticus & Canonicus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis Subdiaconus, procurator Domini *Theodorici de Westende* Presbyteri, mei Concanonici, nomino honorabilem virum Dominum *Jacobum de Outshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum nomine procuratorio pro eodem Domino *Theodorico* consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Gisfelbertus de Everdingen* Canonicus ecclesiæ majoris Trajectensis adjuratus; ut præmittitur, consensit in eundem Dominum *Jacobum* Decanum suum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Gisfelbertus de Everdingen* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis Subdiaconus nomino Dominum *Jacobum de Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Henricus dictus Vrencke* Thesaurarius & Canonicus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis modo simili adjuratus consensit in præfatum Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Henricus dictus Vrencke* Thesaurarius & Canonicus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis Subdiaconus nomino Dominum *Jacobum de Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum &

& Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Giselbertus* de *Zulen* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis nomino Reverendum in Christo patrem Dominum (1) *Jacobum* Episcopum *Zudensem*, in ipsumque consensio postulandum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Theodoricus* dictus *Ere* Canonicus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis Diaconus, scrutatus &, ut præmittitur, adjuratus consensit in dictum Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Theodoricus* dictus *Ere* Canonicus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis Diaconus, nomino honorabilem virum Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis presbyterum, & in ipsum consensio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Theodoricus* dictus *Bose* Canonicus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis, ut præmittitur, consensit etiam in eundem Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Theodoricus* dictus *Bose* Canonicus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis consensio in honorabilem virum Dominum *Jacobum* de *Outshoorne*, & ipsum nomino eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus, *Johannes Vrenke* simili modo adjuratus consensit in dictum Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Presbyterum in hunc modum: Ego *Joannes* dictus *Vrenke* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis Diaconus nomino virum providum & discretum Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum ecclesiæ majoris Presbyterum, & in ipsum consensio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Ioannes* de *Zande* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis à sæpe dictis Scrutatoribus, ut præmittitur, etiam adjuratus consensit in eundem Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Joannes* de *Zande* Canonicus ecclesiæ Sancti

(1) *Imaginarium* hic, ut *Buchel.* ait ad *Becam* p. 112. in *Syria* Episcopus, vir locuples, munificus, & principibus viris gratus. Equitum ordinis *Johannitici*, seu *Rhodium* aut *Melitenis* per diocesim *Præfectus*, ut mox occurret, & in charta Ann. 1316. Wy *Jacob* by der genaden Gods *Bischof* van *Zuden*, *Commandeur*, ende gemeen *Convent* van *sinte Katharinen* t'*Utrecht*. In charta Ann. 1309. *Broeder Jacop* van *Denemarcken* *Commandeur* van *sinte Katharinen* &c.

Sancti Salvatoris Trajectensis Presbyter nomino Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis: Item Dominus *Arnoldus* dictus *Loeff* Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis Subdiaconus adjuratus, ut præmittitur, consensit in dictum Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Arnoldus* dictus *Loeff* Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis Subdiaconus nomino honorabilem virum & litteratum, Dominum *Jacobum* de *Outshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum, & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Joannes* de *Koye* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis similiter scrutatus &, ut præmittitur, adjuratus consensit in dictum Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Joannes* de *Koye* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis Diaconus nomino Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Conradus* de *Vheno* Canonicus ecclesiæ Beatæ Mariæ Trajectensis, ut præmittitur, adjuratus consensit in eundem Dominum *Iacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Conradus* de *Vheno* Canonicus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis Diaconus nomino Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis, Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Gerardus* de *Voerne* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis scrutatus & modo prædicto etiam adjuratus consensit in dictum Dominum *Iacobum* Decanum suum ejusdem majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Gerardus* de *Voerne* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis Diaconus nomino virum honorabilem Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis, Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Suederus* de *Vodelinchem* Canonicus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis, ut præmittitur, adjuratus consensit in eundem Dominum *Iacobum* Decanum dictæ majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Suederus* de *Vodelinchem* Canonicus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis Diaconus nomino Dominum *Iacobum* de

de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, virum utique providum & discretum, litterarum scientia & virtuosis actibus merito commendandum, in spiritualibus & temporalibus plurimum circumspectum, & in ipsum consensio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Rodolphus* de *Borgh* Canonicus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis adjuratus, ut præmittitur, consensit in Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ prædictum in hunc modum: Ego *Rodolphus* de *Borgh* Canonicus ecclesiæ sanctæ Mariæ Trajectensis Presbyter nomino Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consensio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Heribertus* de *Heze* Canonicus Sancti Joannis Trajectensis scrutatus, & ut præmittitur, etiam adjuratus consensit in sæpe dictum Dominum *Iacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Heribertus* de *Heze* Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis Subdiaconus nomino Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum ecclesiæ majoris Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consensio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item magister *Reynerus* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis Doctor in Theologia Parisiensis, adjuratus, ut præmittitur, consensit in eundem Dominum *Jacobum* Decanum suum ejusdem majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Reynerus* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis Doctor in Theologia & Presbyter, nomino virum utique providum & discretum Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consensio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Hubertus* de *Bosfinchem* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis scrutatus etiam, & ut præmittitur, adjuratus consensit in dictum Dominum *Jacobum* Decanum suum præfata ecclesiæ majoris in hunc modum: Ego *Hubertus* de *Bosfinchem* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyter nomino Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Presbyterum, & in ipsum consensio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Everardus* de *Baer* Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis adjuratus, ut præmittitur, consensit in eundem Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ

ecclesiæ in hunc modum: Ego *Everardus de Baer* Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis Diaconus nomino Dominum *Jacobum de Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item magister *Theobaldus* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis, Baccalaureus in Theologia, scrutatus, & ut præmittitur, adjuratus consensit in eundem Dominum *Jacobum* Decanum suum præfatæ majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Theobaldus* Canonicus majoris ecclesiæ Presbyter, Magister in artibus, & in medicina, in Theologia quoque Baccalaureus, nomino honorabilem virum *Jacobum de Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Gerardus de Amerongen* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis adjuratus, ut præmittitur, consensit in Religiosum virum fratrem *Jacobum Zudensem* Episcopum in hunc modum: Ego *Gerardus de Amerongen* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis Subdiaconus nomino Reverendum in Christo Patrem, Dominum *Jacobum Zudensem* Episcopum, in ipsumque consentio postulandum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Fredericus dictus Offecrin* Canonicus Sanctæ Mariæ Trajectensis, ut præmittitur, adjuratus consensit in præfatum Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Fredericus dictus Offecrin* Canonicus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis Subdiaconus virum nomino providum & discretum Dominum *Jacobum de Autshoorn* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item dominus *Iordanus de Xanctis* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis scrutatus, & ut præmittitur, adjuratus consensit in eundem Dominum *Jacobum* Decanum suum ejusdem majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Iordanus de Xanctis* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis Subdiaconus nomino Dominum *Jacobum de Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Bertoldus de Daventria* Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis, ut præmittitur, adjuratus consensit in Dominum *Jacobum*

bum prædictum, Decanum dictæ majoris ecclesiæ, in hunc modum: Ego *Bertoldus* de *Daventria* Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis Diaconus nomino Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Arnoldus* dictus *Pot* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis simili modo scrutatus &, ut præmittitur, adjuratus consensit in eundem Dominum *Jacobum* de *Outshoorne* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Arnoldus* dictus *Pot* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis, Subdiaconus, nomino Dominum *Jacobum* de *Autshoorne*, Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item magister *Hugo* dictus *Pollart*, Presbyter Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis, ut præmittitur, adjuratus consensit in eundem Dominum *Jacobum* Decanum suum ejusdem majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego Magister *Hugo* dictus *Pollart*, Presbyter Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis nomino Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Egidius* de *Bake* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis adjuratus, ut præmittitur, consensit in Dominum *Jacobum* Decanum suum dictæ majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Egidius* de *Bake* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyter nomino Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Swederus* de *Botzelaer* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis adjuratus, ut præmittitur, & scrutatus consensit in eundem Dominum *Jacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Swederus* de *Botzelaer* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis Subdiaconus nomino Dominum *Jacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Stephanus* de *Voerne* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis adjuratus, ut præmittitur, consensit in Dominum *Jacobum* Decanum suum ejusdem majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Stepha-*

nus de *Voerne* Canonicus majoris ecclesiæ Presbyter nomino Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item magister *Ioannes* de *Hoesden*, Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis Subdiaconus scrutatus, & ut præmittitur, adjuratus consensit in sæpe dictum Dominum *Iacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Ioannes* de *Hoesden* Canonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis Subdiaconus, nomino Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Et quia eorum, quorum vota scrutanda fuerunt, tanta fuerat multitudo, quod scrutinium compleri non poterat, dicta die vicesima septima mensis Julii prædicti continuatum fuit ipsum scrutinium usque in tunc proxime sequentem diem hora prima, prout constat per publicum instrumentum per me Notarium subscriptum exinde confectum. Qua hora prima dictæ sequentis diei ad locum Capitularem prædictum scrutatores iidem revertentes scrutati fuerunt vota subsequantium ulterius in hunc modum. Item Dominus *Ioannes* de *Westende* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis ab eisdem scrutatoribus vocatus, & ut præmittitur, adjuratus consensit in dictum Dominum *Iacobum* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Ioannes* de *Westende* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyter nomino Dominum *Iacobum* de *Outshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Henricus* de *Vhelre* Canonicus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis adjuratus, ut præmittitur, consensit in eundem Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Henricus* *Vhelre* Canonicus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis Subdiaconus nomino Dominum *Iacobum* de *Autshoorne* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consentio eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus *Theodoricus* de *Lobedde* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis etiam, ut præmittitur, scrutatus & adjuratus renunciavit voci suæ in hunc modum: Ego *Theodoricus* de *Lobedde* Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis Diaconus renuntio in præsentí electionis negotio voci meæ.

meæ. Item Dominus *Rutgerus* dictus *Vtenweerde* Scholasticus
 & Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis adjuratus,
 ut præmittitur, renuntiavit etiam voci suæ in hunc modum:
 Ego *Rutgerus* dictus *Vtenweerde* Scholasticus & Canonicus eccle-
 siæ Sancti Salvatoris Trajectensis Diaconus renuntio in hoc
 electionis negotio voci meæ. Item Dominus *Henricus de Loen-
 resloot* prædictus, Decanus ecclesiæ Sancti Joannis Trajecten-
 sis, procurator (ut asseruit) discreti viri Domini *Arnoldi de Da-
 ventria* Presbyteri, sui in eadem ecclesiæ Sancti Joannis Con-
 canonici, consensit nomine procuratorio pro eodem Domino
Arnoldo in dictum Dominum *Iacobum* Decanum majoris ecclesiæ
 in hunc modum: Ego *Henricus de Loenresloot* Decanus ecclesiæ
 Sancti Joannis Trajectensis Presbyter, procurator discreti viri
 Domini *Arnoldi de Daventria* Presbyteri, mei Concanonici in
 ecclesia Sancti Joannis jam prædicta, nomino Dominum *Iaco-
 bum* de *Autschoorpe* Decanum majoris ecclesiæ Trajectensis Pres-
 byterum, & in eum nomine procuratorio pro eodem Domino
Arnoldo consensio eligendum in Episcopum & Pastorem eccle-
 siæ Trajectensis. Item Dominus *Albertus de Iutphaes* Canonicus
 ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis scrutatus &, ut præmittitur,
 adjuratus consensit in eundem Dominum *Iacobum* Decanum
 majoris ecclesiæ in hunc modum: Ego *Albertus de Iutphaes* Ca-
 nonicus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis Subdiaconus nomi-
 no Dominum *Iacobum* de *Outshoorn* Decanum majoris ecclesiæ
 Trajectensis Presbyterum, & in ipsum consensio eligendum in
 Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item Dominus
Arnoldus dictus *Schaep* Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris
 Trajectensis adjuratus, ut præmittitur, renuntiavit voci suæ
 in hunc modum: Ego *Arnoldus Schaep* Canonicus ecclesiæ Sancti
 Salvatoris Trajectensis Subdiaconus renuntio in præsentem
 electionis negotio voci meæ. Inquisitis itaque votis singulorum
 secreto & sigillatim & per me Notarium publicum infra scrip-
 tum in scriptis redactis, ut superius continetur, dicti Scruta-
 tores de loco prædicto, in quo scrutinium fecerant, receden-
 tes ad alios redierunt, & vota eadem mox in communi per
 me eundem Notarium publicarunt. Quibus taliter publicatis
 Dominus *Henricus de Loenresloot* Decanus ecclesiæ Joannis præ-
 dictæ de mandatq omnium prædictorum collationem fecit nume-
 ri ad numerum, zeli ad zelum, & meriti ad meritum sub hac
 forma:

forma: Constat enim quod sumus ad præsens quadraginta quatuor tam Prælati quam Canonici hac vice vocem in electione futuri Episcopi Trajectensis habentes ac interessè volentes. De quibus Dominus *Jacobus* de *Autschoorne* Decanus majoris ecclesiæ Trajectensis solus consensit in Dominum *Florentium* Præpositum & Archidiaconum ejusdem ecclesiæ majoris eligendum in futurum Episcopum ecclesiæ Trajectensis, & duo videlicet *Giselbertus* de *Zuylen* & *Gerardus* de *Amerongen*, Canonici dictæ ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis, consenserunt in Religiosum virum & Patrem Reverendum, fratrem *Jacobum* Episcopum Zudensem ordinis hospitalis domus Sancti Ioannis Iherosolymitani, in Pastorem & Episcopum dictæ Trajectensis ecclesiæ postulandum. Tres vero scilicet *Theodoricus* de *Lobede* dictæ Majoris, *Rutgerus* dictus *Utenweerde*, & *Arnoldus* dictus *Scaep* dictæ Sancti Salvatoris ecclesiarum Trajectensium prædictarum Canonici vici suæ in hoc electionis negotio renuntiaverunt, unde jus eorum penes alios sic permansit. Alii vero omnes triginta octo numero longe majorem & sanio rem partem totius Capituli facientes in Dominum *Jacobum* de *Autschoorne* Decanum majoris præfatæ ecclesiæ consenserunt, & sic idem Dominus Decanus, ratione numeri, est duobus aliis, videlicet dicto fratri *Jacobo* Zudensi Episcopo, in quem duo tantum consenserant in Episcopum Trajectensis ecclesiæ postulandum, & dicto Domino *Florentio* Præposito & Archidiacono, in quem unus tantum consenserat, eligendum in Episcopum ecclesiæ Trajectensis, merito præferendus, prout in ipsius scrutinii publicatione plenius apparebat, Item meriti ad meritum, Constat enim quod dictus Dominus *Jacobus* Decanus à majori parte numeri nominatus est vir sciens & valens defendere jura ecclesiæ Trajectensis, humilis & Deo devotus, qui laudabiliter jam diu præfuit Decanatui ecclesiæ Trajectensis majoris, in divinis horis tam in se quam in suis Canonicis jugiter decantantibus bene se rexit & habuit, disciplinam ecclesiæ Trajectensis novit & eam servavit. Alter autem, videlicet Zudensis Episcopus disciplinam ecclesiæ Trajectensis non novit. Item adhuc licet dictus Zudensis Episcopus sit competentis scientiæ, tamen dictus Dominus Decanus in scientia præcellit eundem. Similiter licet forsan dictus Dominus *Florentius* Præpositus & Archidiaconus eidem Domino Decano quod ad personam nominatam in

seru.

scrutinio in meritis sit æqualis, ratione tamen numeri personarum in ipsum Dominum Decanum consentientium, idem Decanus est eidem Præposito & Archidiacono merito præferendus. Quin plures in dignitatibus & presbyteratus ordinibus constituti, videlicet idem Dominus Florentius Præpositus & Archidiaconus dictæ majoris Presbyter, *Egidius* dictus *Pansur* dictæ Sancti Salvatoris, *Henricus* de *Loentresloot* dictæ Sancti Ioannis, & *Ernestus* de *Lichtenberch* dictæ Sanctæ Mariæ ecclesiarum Trajectensium Presbyteri, Decani, & alii, etiam antiquiores in chori stallis in dictum Dominum *Jacobum* Decanum dictæ majoris ecclesiæ consenserunt. Apparet ergo ex præmissis, quod idem Dominus *Jacobus* Decanus ratione numeri & meriti sit dictis duobus aliis præferendus. Item zeli ad zelum, Constat enim quod illi, qui consenserunt in dictum Dominum *Jacobum* Decanum, bonum habuerunt zelum, solum Deum habentes præ oculis, attendentes utilitatem ecclesiæ Trajectensis & merita dicti Domini Decani, illi vero qui nominaverunt dictum fratrem *Jacobum* Zudensem Episcopum non habebant bonum zelum, quia solum habebant præ oculis preces & minas potentium & & laicorum, & licet prædictus Dominus *Jacobus* Decanus majoris ecclesiæ Trajectensis nominando prædictum dominum *Florentium* Præpositum & Archidiaconum zelum bonum præsumeretur habuisse, tamen alii in dictum Dominum Decanum consentientes propter excellentiam numeri præsumuntur habuisse zelum meliorem. Patet ergo, quod ratione numeri, meriti, atque zeli, ipse Dominus *Jacobus* Decanus est dictis duobus aliis, scilicet *Jacobo* Zudensi Episcopo, & *Florentio* Præposito & Archidiacono præferendus, & communiter eligendus. Collatione igitur ita facta dictus Dominus *Florentius* Præpositus & Archidiaconus majoris ecclesiæ Trajectensis nolens insistere nominationi in scrutinio de se factæ requisivit singulos, Si placeret eis quod dictus Dominus *Jacobus* Decanus, cum in eum longe major & sanior pars omnium ipsorum consensisset, eligeretur in communi in Episcopum Trajectensem, ipso quoque & aliis omnibus, qui in dictum Dominum *Jacobum* Decanum direxerant vota sua, volentibus, quod idem Dominus *Jacobus* Decanus in Episcopum eligeretur, præfatus Dominus *Florentius* Præpositus & Archidiaconus vice sua & mandato omnium illorum, qui in ipsum Dominum *Jacobum* Decanum consenserant, ex potestate

Tem. I.

S

sibi

sibi tradita eundem Dominum Jacobum Decanum elegit solenniter in hunc modum: *In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti Amen, Cum vacante ecclesia Traiectensi per mortem quondam Reverendi in Christo Patris, Domini Frederici Episcopi Traiectensis, vocatisque qui fuerant evocandi, & praesentibus hac die ad hoc assignata, omnibus qui debuerunt, voluerunt, & potuerunt commode interesse, placuit omnibus nobis per formam scrutinii dictae vacanti ecclesiae providere, factoque scrutinio juxta formam Concilii generalis, ac eo publicato, & collatione habita diligenti, repertum sit majorem & saniores partem totius Capituli universalis ecclesiae Traiectensis vocem in ipsa electione habentem direxisse vota sua in Venerabilem virum Dominum Iacobum de Outshoorne Decanum majoris ecclesiae Traiectensis, virum utique providum & discretum, litterarum scientia & virtuosis actibus merito commendandum, in sacerdotali ordine & aetate legitima constitutum, & de matrimonio legitimo procreatum, in spiritualibus & temporalibus plurimum circumspectum, Ideo ego Florentius Praepositus & Archidiaconus majoris ecclesiae Traiectensis praedictae Presbyter vice mea & mandato omnium, qui in dictum Dominum Jacobum eligendum consenserunt, majorem & longe saniores partem dicti Capituli, imo quasi totum Capitulum facientium, in ipsa electione voces habentium, ex potestate mihi ab ipsis tradita & concessa, praedictum Dominum Jacobum Decanum dictae majoris ecclesiae Traiectensis eligo in Episcopum & Pastorem ecclesiae Traiectensis. Electione autem hujusmodi celebrata, dicto Domino Jacobo Decano electo praesenti dicti electores sui statim electionem praesentantes eandem petiverunt ab eo suppliciter & instanter, ut ipse electioni praedictae de se factae consentiret, & suum praestaret assensum. Qui quidem Dominus Jacobus Decanus electus, ipsorum devictus instantia, nolens divinae resistere voluntati, invocata Spiritus Sancti gratia, electioni praedictae consensit ad honorem omnipotentis Dei, & gloriosi patroni sui Beati Martini, ac votiva desideria consentientium in eundem. Quo consensu habito immediate dictum locum Capitularem exeuntes processionaliter chorum dictae majoris ecclesiae intraverunt & decantaverunt alta voce, *Te Deum laudamus*, dictum Electum suum sic ad ecclesiam perducentes, & inthronisantes ipsum in episcopali cathedra, ut est moris, & deinde dictus Dominus Florentius Praepositus & Archidiaconus majoris ecclesiae Traiectensis dictam electionem Clero & populo solenniter publicavit. Acta sunt haec*

hæc anno, indictione, mense, diebus, horis, & locis prædictis per ordinem, ut superius est expressum, præsentibus discretis viris *Jacobo de Zoudenbalch* Presbytero, Semipræbendario dictæ majoris ecclesiæ Trajectensis, *Florentio* Canonico Bomelensi Presbytero, *Giselberto de Hoefden*, & *Joanne de Hententhal* Notariis etiam publicis, nec non *Giselberto de Ema* Clerico Trajectensi, testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et inferius habebatur: Et ego *Gerardus de Westrenen* clericus diocesis Trajectensis publicus imperiali auctoritate notarius, præmissis omnibus & singulis, prout superius à me conscripta sunt, posita, & narrata, anno, indictione, mense, diebus, horis, & locis, prædictis, supra etiam per ordinem expressis, una cum dictis testibus præsens interfui, & sic fieri vidi & audiui, & in hanc publicam formam redegi, meoque signo solito signavi rogatus. *Collata cum suo originali in pergameno scripta inventa est, præhabita collatione, cum eadem convenire die 9. Junii 1634. stilo antiquo. Teste me Fr. Coesvelt Notar.*

N O T A T I O.

Poterant plura hic notari, sed commodius id fiet alias. Quatuor interim hic tantum addam. Primo, quod olim inoris non procedere ad electionem, nisi postquam defuncti corpus solenni rita sepultum. Quod & ipsum convenienter decretis Pontificum. Secundo, quod usitatum tum, ut mors Episcopi Trajectensis in continenti indicaretur Transisalanis non tantum, sed vicinis etiam civitatibus; Amisurgo, Dorstado, Rheno &c. Tertio, quod Legatis, qui aliunde eo missi, discedendum mox ex urbe, cum electio facienda. Ex Actis Ultrajectinis Ann. 1524. des Donredags na beloken Paschen: Opten dach voorsz ontrent den middag by xii. uren den viii. dach Aprilis ende in 't zevende jaer sterf Heer Philips van Bourgognem Bisscop t'Utrecht, wiens siele Godt genadich wil syn. 'tWelck in de Vesper den Staten ten Capittel geladen ende vergadert wesende by Goyert van Voerde Henricson ons Scepen Borgemeyster van Wyck comende aengebracht worde. Ende terstont syn brieven geexpedieert by der ecclesien tot goetdancken van de Ridderschap binnen Utrecht, ende der Stat van Utrecht, aen Deventer, Campen, en Swol over Ijsel, ende voirt

Amersfoort, Rhenen, ende Wyck, beneden der Yselen, hem sulcx voort te kennen gevende &c. na vorder inhoud der brieven. Ex iisdem: 's Woendachs na Cantate den 11. April. Overcomen by den Raet out ende nye, datmen genen vreemden Heeren geleyde geven en sal, dan drie dagen na hare incomste, ende twee dagen voor der Electien weder uyt der Stadt te wesen. 's Vrydachs den 29. April. Men geeft geleyde den Eerwaardigen Vader in Gode, Edelen, Welgebooren, ende Vermogenden Heeren, Heeren Johan Eertsbisscop van Palermo, Adolf van Bourgongnen Heere van. . . . ende andere Raetsheeren onser Alremogender Vrouwen Margarite Eertsbertoginne van Oostenryck, Regente ende Gouvernante van wegen der Keyserl. Maj. onsen Alregenadichsten Heere in dese syne Nederlanden, mit horen Dieners tot lxxx. personen toe, of daer onder, die onse van Utrecht vyande, ballinge, of 't voorvluchtige niet en syn, ingaende 't selve geleyde opten dach boerer incomsten, ende drie dagen lanck daer na gedurende, ende twee voer der Electien des nyen Biscops weder uyt onse Stadt te sceyden. Desgelycken geestmen geleyde den Proest van Cleve, Cancelier des Hertogen van Cleve, ende van Gulick &c. met 10. personen, of daer onder, den voersz tyt oock geduyrende. Ende die Cancelier van Ludick mit ses personen desgelycx. Ende dit is alter clocken gecundicht. Quarto, quod Ultrajecti, quinque ecclesiarum collectis Canonicis, ecclesia hæc vulgo dicta, ecclesia universalis, & ecclesia Trajectensis. Collecti ex his quinque, una ecclesia, non plures. Omnes inter se fratres, unum habiti tantum corpus, unum tantum collegium. Ex quinque illis primum S. Martini, postremum S. Mariæ. Sed in unum cum collecta, nulla ordinis hujus ratio. Votum primum non dicebant, quicumque in S. Martini, ut nec ultimi id dicebant, quicumque in S. Mariæ, sed vetustissimus quisque inspecta ratione temporis, quo ad clerum admissus, quo collegium ingressus, quo in album relatus, non in S. Martini, sed in aliquod ex his quinque, ut ex instrumento, quod jam edidi, satis patet. Charta Ann. c15. ccc. xvii. Universis presentia visuris vel auditoris, Nos Decani & Capitula Sancti Salvatoris, Sancti Petri, Sancti Johannis, & Sanctæ Mariæ ecclesiarum Trajectensium cupimus esse notum, quod cum nos & ecclesiæ nostræ prædictæ cum ecclesia Sancti Martini ad invicem membra sumus, & unum corpus ad constituendum unum caput videlicet Dominum Episcopum universalis ecclesiæ Trajectensis, & in hujusmodi Episcopi electio-

ne, & communibus universalis ecclesiæ, civitatis, & diocesis Trajectensis negotiis disponendis & ordinandis inter nos jus communiter habuerimus & in præsentì habemus &c. De iisdem Joannes Papa xxiii. ipsique præfatas ecclesias, licet diversæ sint & distinctæ, ac diversas habeant consuetudines & statuta, unam pro eo dicant ecclesiam Cathedralem, quod ipsi omnes ad electionem Episcopi Trajectensis, cum faciendâ imminet, admittuntur &c. Vetus admodum illud jus & quod ipsi ajunt obtinuisse à tempore & per tempus, de cujus contrario memoria hominum non existit, quod ipsi scilicet sint membra ad invicem coherentia, & quasi unum constituentia collegium sive corpus, in charta Ann. 1351. Vid. lib. 2. de Nobilit. cap. 43.

GERARDI NOVIOMAGI
PHILIPPUS BURGUNDUS

Episcopus Trajectensis.

DEDICATIO MATTHÆI.

NOBILISSIMO, AMPLISSIMO, ET
GRAVISSIMO VIRO

D. D. JOANNI à SOMEREN,

Decano S. Joannis, quondam summi Trajectensium dicasterii Senatori, mox in Ordinum Trajectensium primum Statum adscito, Ordinum dein nomine ad confectum Ordinum Generalium Hagam Comitum delegato, nunc Curiae Provincialis, quae suprema est Ultrajecti, perpetuo Praefidi, Obomarchae molium ad Leccam &c.

NOBILISSIME VIR.

Vetus quae inter nos intercessit necessitudo, amicitia singularis jam à teneris olim coepta, & citra aliquod intervallum in

in hanc usque ætatem religiosissime semper culta, præclara tua in me voluntas, & egregia, quam habes, de meis studiis opinio, summa tua insuper & excellens eruditio, quam produnt libri à te editi, & doctissimi commentarii *de jure Novercarum*, *de jure Repræsentationis*, aliique, industria incredibili elaborati, confecti, æquanimitas in judicando, dum sedens pro tribunali administras justitiam, eo me perpulerunt, ut Vitam, quæ sequitur, Clarissimi olim Principis, Philippi Burgundi, quondam classium Præfetti, mox Episcopi Trajectensis, à Gerardo Noviomago, qui ei olim familiaris; fideliter mandatam literis, & quæ ad eam observavi, eo animo, quopar est, Amplissimo tuo nomini offerrem & consecrarem, haud dubia spe fretus fore hoc Amplitudini tuæ, quicquid id tandem est, non omnino ingratum. In pretio enim tibi literæ, tibi inquam, vir Amplissime, qui & ipse es eruditus, & parentibus natus es literarum fautoribus. Cujus avus & proavus Guilielmus & Joannes à Someren, jam ab Ann. cto. 10. LXXX. variis functi honoribus, supremis Ordinum Trajectensium interfuerunt Comitibus. Cujus insuper genitor Joannes à Someren patriæ urbis Trajectinæ primarius olim Consul altero anno Consulatus, bonorum omnium cum summo luctu (& id bene adhuc memini) è vivis excessit. Qui & ipse ob insignes, quibus Deus te decoravit, animi tui dotes, ob præclarissima tua merita, in Ordinum Trajectensium primum membrum cooptatus, quartus jam, quod paucis contigit, in linea recta familiæ tuæ in Illustrium & Præpotentium consessu Ordinum comparuisti, tandemque perpetuus (& poscebat sic summa & inexhausta tua eruditio) supremæ Curiae Provincialis & Præses es electus & missus in possessionem. Non necesse est, vir Amplissime, ut hæc multum exaggerem. Adfunt publica monumenta. Regesta adfunt Provinciæ, quæ & loquuntur hæc & transmittent in posteritatis memoriam. Tu ergo Nobilissime & Amplissime vir, qui & patriæ antiquitatis & omnis literaturæ præter juris utriusque exactissimam cognitionem, siquis alius, es peritissimus, omnium optime judicabis, an fecerim quid his edendis, quod sit operæ pretium. Tibi si arriserit, judicio tuo acquiescam, nec quid alii dicant aut sentiant magnopere aut inquiram, aut attendendum putabo. De te dicam, vir Amplissime, quod

Anti-

144 DEDICATIO MATTHÆI.

Antimachus olim Clarius, ut Cicero ait, de Platone. Convocatis is auditoribus cum Poemata sua legeret, & præter Platonem legentem omnes destituisent; *Legam*, inquit, *nihilominus. Plato enim mihi unus instar est omnium.* Sic & tu, vir Amplissime, cujus limatissimum uno certatim ore judicium agnoscunt omnes, unus mihi eris, Platonis instar, quod sufficit, πάντων ἀνταξίον. Deus vir Amplissime tibi perpetim benedicat, & in multos adhuc annos diœcesi, urbi patriæ, & Curæ Provinciali, cui summo præes cum applausu, saluum præstet florentemque, Ita Deum veneror.

Lugd. Batav.
Kal. Jun. 1697.

Honorandi tui nominis
Cultor religiosissimus

ANTON. MATTHÆUS.

Clarissima

GERARDI NOVIOMAGI

DEDICATIO.

*Clarissimæ atque clementissimæ Principi Dominae MARGARITÆ
Archiduci Austriæ, Duci Burgundiæ, Brabantia &c.*

GERARDUS NOVIOMAGUS S. P. D.

Quum paternum stemma tuum, clementissima Princeps, quod ab Habsburgiis progressum, in Augustum usque culmen virtus evexit, ab omnibus Latine & Germanice legatur, non ingratum clementiæ tuæ fore putavi, si etiam materna tua origo, qua nullam habet hic orbis illustriorem, divulgaretur. Nactus enim vetustum Burgundici atque Brabantici stemmatis exemplar, quod prudentissimus vir Emondus Dinterius, proavi tui, Boni ducis Philippi, à secretis, conscripsit, id in maternæ familiæ tuæ æternum decus, typographis edendum commisi. Non quòd hujuscemodi editione, aut blandiri velim, aut aliquid munusculi emendicare, sed ut adpareat solam virtutem veræ nobilitatis esse propagatricem, à qua ubi posteri degenerare cœperint, divites, potentes, tyrannos, nominari posse, germane nobiles non posse. Id quod Juvenalis elegantissima Satyra notavit, quam si nonnulli sanctuli nobilium præceptores discipulis prælegere didicissent, non haberemus. forte, tot nobiles, tam in omnem libidinem, in omnem crudelitatem propensos. Inter Christianos tamen, (ut id quoque addam) nemo non nobilis est, qui innocentia, clementia, beneficentia, excellit. Quæ Christianæ nobilitatis dotes in te lucidius emicarent, si ab aula pariter & auribus tuis arcerentur, fucati, cucullati, albatu & atrati adulatores, qui nominis sui autoritate, in suum commodum, suam tyrannidem, non sine sanguinis (horrendum dictu) effusione abutuntur. Quos si ego imitari vellem, sic scriberem. En habes, Diva Margarita Augusta, maternum genus, quod non magis te illustrat, quàm tu illud, quæ es Regis & Augusti filia, Regis uxor, Regis soror, Regis & Augusti amita, & hujuscemodi

Tom. I.

T

non

146 GERARDI NOVIOMAGI DEDICATIO.

non pauca. Verum videor mihi nunc simplicius, amantius, & rectius dicere. Habes Clementissima Margarita, maternam originem, quam nisi, ut facis, benignitate, mansuetudine, liberalitate, exornaris, perpetuo illa tibi dedecori futura est. Præmisi huic Genealogiæ tuæ, vitam Philippi à Burgundia, magni avunculi tui, quòd in ea & nobilissimæ optimæque Principis Mariæ matris tuæ, honorifica fiat mentio, & nonnulla contineantur quæ ad improbos hujus temporis mores corrigendos, conductura putarim, quæ si Clementiæ tuæ placuisse sensero, septem historiarum nostræ ætatis libri, quos ad incudem revocavi, sub felicissimi nominis tui auspicio, in publicum tandem prodire audebunt, Bene vale.

GERARDI

GERARDI NOVIOMAGI PHILLIPPUS BURGUNDUS

Episcopus Trajectensis.

Philippus à Burgundia, (1) natus est patre Philippo Burgundionum duce, illo qui à mira erga suos charitate, pacis studio, morum facilitate, Boni cognomentum sortitus est; matre Margarita Poltia, fœmina, adeò insigni formæ venustate, & inculcata pudicitia, ut viris admirationi, fœminis exemplo fuerit. Mortuo patre, Carolus belligerator ille, tantarum ditionum hæres, inito principatu, maluit vicinos principes bello lacescere, quam Spartam suam, ut proverbio dicitur, exornare.

Quare Philippus frater, natu minimus, negligentius à Carolo

(1) Carolus V. Galliarum Rex filius Regis Joannis ab Anglis victi & capti fratres habuit Ludovicum, Joannem, & Philippum Audacem. Andium Dux Ludovicus, Bituricensium Joannes, Philippus primo Turonensium, deinde etiam Burgundionum. Audax dictus idcirco, quod postquam pater captus nec fugit de prælio nec capi sustinuit, verum animi robore & multa vi corporis pulsus, qui aggressi ipsum, in tutum tandem evasit. Accepta uxore Margareta Ludovici Malani Flandriæ Comitis herede unica suscepit filios Joannem, Antonium, Philippum, & filiam Margaretam, quam collocavit in matrimonium Hollandiæ Comiti Wilhelmo Bavaro Alberti Bavari filio. Major natu Joannes, vulgo dictus Intrepidus, uxore accepta Margareta Alberti Bavari filia, Philippum filium suscepit, cui Boni cognomentum. Obiit Joannes Ann. 1419. Philippus Anno 1467. unico relicto filio legitimo, ex Isabella Joannis Lusitaniz Regis filia, Carolo Audace, quatuordecim autem nothis, ex variis fœminis, ut à Pontus Heuterus, è quibus David & Philippus hic Episcopi Trajectenses. Boni habuit cognomen, quod pacis artibus bellicque, & justitiæ exercitio, conquirendo per provincias & compescendo maleficos, clarissimus olim Princeps. Vifus tamen à justitia & ab omni etiam æquitate declinare intemperanter, cum confanguineam suam Jacobam Bavaram citra ullam justam causam provincis suis expulit & Principatu paterno. Vid. Sleydan. *lib. 1. bist. ad Ann. 1519.*

rolo haberi videbatur. Sed diligens vigilantissimæ matris cura, tantæ spei filio, non defuit. Intra paucos vero annos Carolus Dux, quum vincendo, etiam Regibus formidini esset, in bello cæsus occubuit. Post cujus mortem Maria ipsius filia, Maximiliani Austrii uxor facta, cum marito apud Belgas, & bonam inferæ Germaniæ partem, regnare cœpit. Interea Philippus Bruxellæ celebri Brabantiae oppido, sub matris oculis educabatur. Cujus familiæ tanta erat modestia & sanctitas, ut sacrarum virginum domicilium dici jure potuisset. Aderat puero pædagogus, quinquagenario major, vir prudens, qui ita ejus curam gerebat, ut si pater fuisset, non potuisset aut sollicitius aut amantius. Latinas literas (pro illo sæculo) satis feliciter didicit, ingenio enim valebat simul & memoria. Selegerat ei mater condiscipulos & coætaneos, non tam generis nobilitate, quam morum innocentia insignes, à quibus neque audiret neque videret, quod teneram ætatem inficere posset. Lusus erant trochus, pila, sphaeræ, quibus & corpuscula exercentur, & animi non facile corrumpuntur. Sic educatus & doctus, in ætatis annum usque duodecimum, à nobilissima Maria, in aulam accersitur, in qua ita vixit, ut ipsi Mariæ patruus, non secus ac liberi curæ esset, atque amaretur. Cujus ipse vicissim, tota vita adeo gratus admirator fuit, ut si quis sæminam quampiam, à pulchritudine, à comitate, ab industria, à pudicitia, ab amore in conjugem, ab administrandæ rei, sive privatæ sive publicæ, prudentia laudasset, statim ille suam præferebat Mariam, idque talibus verbis, eo affectu, ut facile intelligeretur, eum procul ab omni adulationis suspitione abesse. Prima stipendia sub Maximiliano Archiduce fecit, cui tam charus fuit, ut dum is Aquisgraniis in Regem coronaretur, equestris ordinis insignia, ab eo acceperit. Non potuit generosus animus diu latere, nondum enim decimum octavum ætatis annum attigerat, quum Gravelingæ (Flandriæ id oppidum est) militiæ præfectus, multum gloriæ meruit, charus commilitonibus omnibus, utpote, qui morum facilitate, & summa erga omnes benevolentia, à Philippi patris (cui etiam facie ac totius corporis lineamenti simillimus erat) moribus, non degeneraret. A Gravelingæ præfectura, Cortracum celebrius oppidum accitus, magna laude & industria rem militarem administravit. In eo tumultu, quo Flandri Maximiliano Regi offensi, totam Principis

Principis ditionem in duas partes distraxerant, (1) Philippo à Clivis (Ravesteinus dicitur) adhæsit. Tribuebat hoc inprimis Principi Philippo, unico Mariæ suo filio, cujus causam Flandri unâ cum Ravesteino tueri sese affirmabant, deinde ipsi Ravesteino, (2) cui Anna à Burgundia soror, noverca erat, sed talis, quæ erga privignum matris affectum æquaret, postremo Flandriæ, cujus prudentissimi magistratus & nobilitas, nullo non honoris genere ipsum semper prosequuti fuerant.

Rebus tandem inter Maximilianum Regem, & adversam partem compositis, optimum Davidem fratrem suum Ultrajectinum tum Principem & Episcopum adiit, qui eum vere fraterno affectu exceperit, amabat, honorabat, assidueque lateri suo adhærere cupiebat, ac tantæ ditionis successorem relinquere, quod constantissime tum renuit, alioqui facile, etiam applaudentibus tam Ultrajectinis quàm Transilulanis, fratri coadiutor (ut dicitur) factus fuisset.

Eo tempore, juvenili supraque modum amabili forma erat, oculis nigricantibus, & nescio quid Cupidineum ejaculantibus, ore roseo, mento prima lanugine herbefcente, gracili corpore, decoræque proceritatis, moribus vero & conversatione ita compositus, ut magis Parthenius quàm Philippus, adpellari potuisset. Quare non tam amabat, quam amabatur; (3) lasciviores enim quædam matronæ, in tantum eum, seposita omni verecundia, deperibant, ut harum causa, ferè in vitæ periculum incidisset, nisi is, qui ei mortem intentaturus putabatur, occisus

(1) E familia hic Ducum Cliviæ contra Maximilianum pro rebellibus Flandris cum constanter stetisset, nequicquam Maximiliano, ut in suas eum partes pertraheret, annitente, sepulta rebellionem non vanam veritus Maximiliani iram profugit in Galliam. A Rege autem Galliarum præfectus Genuæ cum imperio, Francis Genua mox pulsus, reversus in Galliam, inglorius ibi sine liberis postremum vita concessit, bonis omnibus relictis Cliviæ Duci cognato. Pont. Heuter. lib. 3. rer. Austriac. cap. 5. & seqq. & lib. 5. cap. 2.

(2) Soror scilicet Philippi Episcopi Trajectensis, Adolfo nupta & domo Clivica, Regulo Ravesteini, Philippi Clivii noverca.

(3) Nec exemplo destitutus, præsertim patris Philippi, suscepit spurios non paucos. Tres etiam ex una, Philippum, Joannem, & Oliverium, ut observavi ex adversariis Gisberti Lappii à Waveren.

occisus fuisset. Ea res & ipsi, qui coactus occiderat, & Davidi fratri non parum mœroris attulit.

Mortuo Davide, fraternæ hæreditatis parte accepta, ad Burgundicam aulam, summa multorum expectatione rediit, adeoque charus Philippo tum Principi extitit, ut eum patris fere loco habuerit, quod ut re ipsa quoque ostenderet, clarissimo eum ordini Equitum aurei velleris adscriptum torque donavit, ac toti suæ familiæ præfecit.

Philippo postea Rege, ex Hispaniis reduce, Anna à Burgundia, Adolphi Ducis Clivenfis (Ravesteinum vulgus nominabat) uxor moritur, Philippo fratre, hærede ex semisse, declarato. Auctis itaque opibus, nihil magis in votis habuit, quam ab aulicis turbis procul abesse, sibi que vivere. Verum quo minus voti compos factus sit, Philippi Regis regius erga eum affectus in causa fuit. (1) Præfectus enim ab eo rebus maritimis, & regiarum classium dux constitutus est, in qua præfectura, ea quæ ad totius Zelandiæ, nautarumque commodum spectabant, non minus quam suam ipsius domum, curabat. Nihil erat quod ad militiam, remque navalem pertinebat, cujus non esset peritissimus. In hac fortunæ potestatisque licentia, neminem suorum aut exactionibus, aut precibus, quibus contradicere non liceret, gravavit unquam.

(2) Quum Philippus rex, aliquot Gelriorum oppidis occupatis,

(1) Hinc passim in literis, ut in charta Maximiliani & Caroli V. nepotis ejus Ann. 1511. *Heere Philips Bastaert van Bourgongien, Admiraal van der Zee.*

(2) Indixit Gelris Philippus bellum Maximiliani inprimis patris instinctu, à Carolo Egmundano tota Gelria repetita, quam ajebat deberi sibi ut Caroli Audacis, qui avus ejus successor, cui eam Arnoldus Dux, filio impio exheredato Adolpho Egmundano, contractu primum inter vivos, (Ducatu nimirum vendito) & deinde rursus testamento, cum post sextum dein mensem diem obiret ultimum Ann. 1473. universam transcripserat. Pont. Heuter. lib. v. *Rer. Burgund. cap. 7.* Carolus autem Audax postquam ingenti prælio ab Helvetiis & Lotharingis ad Nancejum cæsus occubuit, secuta rerum per Europam ingenti mutatione, Carolus etiam Adolphi filius invasit rursus Gelriam, & quamvis Gelris eum recipientibus summo cum applausu Philippo tamen impar, quum copiis, quæ opponi possent, rebus non-

tis, in Hispanias proficisceretur, hujus potissimum fideli prudentiæ & sollicitudini, devicta Gelriæ pars credita est, quam tam vgilanter custodivit, ut non modo nihil, neque aperto Marte, neque per insidias ei ablatum sit, verum etiam, ut hostium non infimi, ejus amicitiam, occultis legationibus ambierint. (1) Mortuo in Hispaniis Philippo rege, Gelriorum dux, cristas erigere, Hollandos & Brabantos finitimos, Gallorum auxilio fretus, deprædari cœpit. Tum à Philippo, Vuageninga oppidum, obsidione cinctum est, quod quo minus aut vi aut deditione subactum sit, (2) in culpa fuit is, qui tum Burgundicis rebus præerat, cujus jussu obsidio, quum jam jam oppidum capiendum esset, soluta est. Quod adeo Philippo displicuit, ut provinciam, uti susceperat integram, successori volens cederet. In Venloæ quoque obsidione, multa, ipso totis viribus renitente, temere frustra tentata sunt. (3) Post tantos labores, in Zelandia quiescere decreverat, verum id minime conceditur, legatus enim à Maximiliano Augusto, & Carolo Hispaniarum Principe, Romam ad Julium (4) secundum

nondum adhuc confirmatis, satis validis destitutus ingentem illam belli molem a Philippo factus, postquam magna jam ex parte amisisset provinciam, inducias ab eo impetrat. Quibus factis Philippus, cum contulisset se in Hispaniam, Burgis apud Hispanos obiit Ann. 1506. Cujus tam repentino, & præter hominum opinionem immaturo excessu, varie rursus affectis animis, Carolus interim oppressis, qui contrariæ erant factionis, invadit Hollandiam, & firmat sibi, quantum potest, totius Gelriæ possessionem, ea citra controversiam, sed semper inter tela & militares tumultus, usque ad mortem potitus. Pontan. lib. 11. bist.

(1) VII. Scilicet Kal. Octobr. anni jam dicti. Pontan. d. loc. Pont. Heuter. lib. vi. Rer. Austriac. cap. ult.

(2) Princeps præerat Anhaltinus. Et hujus tamen nulla culpa, si verum quod Pontanus ait d. lib. 11. Cæsaris Maximiliani jussu, ringente Anhaltino, & fraudem Gallicam suspicante, obsidionem solutam. Idem autem Pontanus, ut verbo hoc tantum addam, dum meminit obsidionis, Philippi tamen non meminit, ut nec Vageningæ à Philippo obsessæ.

(3) Nam & ibi habebat prædia Someldikii Dominus, ut ait Pontus Heuterus, ut & arcis Suitburgi, ut Auctor noster mox infra.

(4) Julius hic Ligur, ante Pontificatum Julianus Rovereus, Alexandri vi. successor. Pontifex annos 1x. ab Ann. 1503. usque ad

dum Pontificem Maximum mittitur. In ea legatione, supra quam dici potest honorifice ab omnibus Italiæ Principibus & civitatibus exceptus est, præcipue tamen, à Principe Mirandulano, Veronensibus, & Florentinis. Pontifex Julius, plus ei honoris exhibuit, quam ulli intra centum annos legato exhibitum, ut memoriæ proditum est. Honorabat in eo Burgundicum nomen, ubique terrarum celebratissimum, mirabatur in uno homine, tantam ferè rerum omnium, peritiam. Sive enim cum illo pacis, sive belli negotia (quæ etiam Julio Cano arridebant) tractaret, summam utrorumque in Philippo scientiam experiebatur; licet hic pacis semper fuerit amantior. Delectabatur ille picturis, habebat hunc, ejus artis judicem simul & artificem, pictoriam enim & auri fabrillem adolescens didicerat. De Architectura erat sermo, noverat hic ejus artis dimensiones, proportionem, symmetrias. De basibus, columnis, epistiliis, coronamentis, atque id genus reliquis, adeo exacte differebat, ut ex ipso Vitruvio eum singula legere putares. Si de fontibus, aquæductibus, thermis sermo incidisset, nihil harum rerum hunc latere adparebat. Itaque factum est, ut Julius eum summopere amaret, multaue ultrò offerret, quæ alii ambire solent. At ea animi celsitudine erat, ut nihil à Julio acceperit, præter statuas marmoreas duas, quarum una Julii Cæsaris, altera Ælii Hadriani erat. Nihil magis eum Romæ delectabat, quam sacra illa vetustatis monumenta, quæ per clarissimum pictorem Ioannem Gossardum Malbodium depingenda sibi curavit. Legatione peracta, in Brabantiam rediit. Interrogatus ut placeret Roma,

ad Ann. 1513. Intra hoc ergo tempus legatio hæc peracta, ut puto, belli occasione, quod fœdere inter se inito Julius, qui & belli conciator præcipuus, Cæsar Maximilianus, & Galliarum Rex Ludovicus, indictum Venetis inferebant grave admodum & atrox. Et hic est ille Julius tot cladum olim auctor, & bellorum instigator acrior & vehementior, quam decet eum, qui se jactat sacrosanctum Pontificem, ut nec diffitetur, qui in literas vitam ejus retulit Onuphrius Panvinus. Architecturæ etiam & substructionum ingenium, ut Auctor noster significat, & Onuphrius adhuc clarius, avidissimus instaurator. Cujus etiam memorabile id, quod quum bello ei nihil dulcius, gladio ufurus Pauli, Petri claves inutiles projecit in Tiberim.

Roma, nullum locum magis placere asseverabat, (1) si illa scelerum fex (quos Curtisanos vocant) procul isthinc ablegaretur. Cives Romanos, qui veteres nominantur, graves esse viros dicebat. Sacrificorum, Episcoporum, Cardinalium, Pontificis Maximi, non minus impudentem, quam impurum luxum ac fastum, ita execrabatur, ut affirmaret se non dubitare, quin gentiles & pagani (ut dicimus) castius, innocentiusque vixerint, quam hi, qui nunc Christiano orbi, religionis leges præscribunt. Addebat, se vidente, Cardinales quosdam primi nominis, dum sacræ reliquiæ populo, & præcipue Germanis nostris venerandæ ostenderentur, exertis linguis, ac digitis in turpem modum compositis, nostrorum simplicitati insultasse. Nihil apud hoc hominum genus sacrum esse referebat, præter aurum, & quæ vel nominari nefas sit. Curtisanos autem, & in-

primis

(1) A *curtis*, curia, Curtisanus; *Curtis*, Curia, pro aula. Proprie ergo *Curtisanus*, aulicus, sectator aulae, qui curtem curat, qui eam incolit, ut apud Ughellum *to. 6. p. 297.* Improperie etiam adulator, nugator, sectator virginum, assentator. Eo hominum enim genere & aula scatet, ut notum. Et quandoquidem nec desunt, quæ ibi corpus prostituunt, passim etiam *Curtisana*, cui pudor jam periiit. Hincmar. Remens. *opuscul. 17. Cum valde vesperi à curte Regis ad mansiones nostras festinare.* Gobelin. *Persona Cosmodrom. etat. 6. cap. 77. Quare perturbatis omnibus Cardinales, Episcopi, Prelati, nec non pene Curtisani omnes versus loca diversa festinabant. Curiales dixerat paulo ante: quapropter non solum ob incommoditatem, verum etiam penuriam hospitiorum, Curiales tædunt ibidem trahere moram.* Magnum Chronic. Belgic. ad Ann. 1413. *Quod Papa præsertim cum nonnullis Curtisanis fugit ab urbe, & multi de Curtisanis rebus suis spoliati sunt, quidam etiam interfecti.* Vulgo autem quia aulici intenti ludicris ætatem agunt, spectaculis, aucupiis, alea, chartis lusoriis, Joann. Sarisberien. librum suum inscripsit de *Nugis Curialium*. Sed an de nugis etiam morbus Gallicus? Certe & ipse *Curialis*. Qui adjecit Paralipomena ad Abbatem Uspergensem loquens de eo morbo ad Annn. 1497. *In Hispania, inquit, propinquiori, & in Granata morbus S. Sementi, ultra Hispanias, & in Granata morbus Curialis, quia curiose & crapulose viventes insequitur.* Unde & nihil absurdi dixit, qui illud dixit: *Exeat aula, qui vult esse pius.* Sæpe pluri fit in aula nobilis scurra, quam vir bonus. Nec absurdi, inquit Busbequius *epist. 4. boni viri inter aulicos speciem oculis subjecisse videntur, qui asinum pinxerunt inter simias.*

Tom. I.

V

primis nostrates, qui ibi sacerdotia, laboris mercedem accipiunt, si quis se coram nominasset, expuebat. Sciebat enim qua humilitate, qua subiectione, sanctissimis illis atque reverendissimis, grati fuissent. Nihil ei (ut paucis dicam) (1) Romæ placuit, præter cælum & solum, lapidēs & ligna, & cives illos Romanos, quorum meminimus.

Hac legatione, inter cætera, hoc assequutum se prædicabat, quòd plurimorum Romanorum Pontificum Maximorum diplomata, leges, decreta, indulgentias, ut meras imposturas, ut plus quàm perniciosà veneficia, detestaretur. (2) Hinc etiam sacerdotes & monachos, qui à talibus portentis pendent, ut eorundem scelerum reos ac socios, contemnebat.

Sed ut ad gesta ipsius revertamur, quum (3) Caroli Principis

(1) Pasquinus olim de Roma.

*Leno, vorax, patibicus, meretrix, idolater, adulter,
Si Romam venerit, illico Cræsus erit.*

Item

*Roma vale, vidi. Satis est vidisse. Revertar,
Cum leno, meretrix, scurrâ, cinædus ero.
Vivere qui sancte cupitis, discedite Roma,
Omnia cum liceant, non licet esse pium.*

(2) Auctoris nostri filium secutus Suffridus Petri exscripsit pleraque ejus verba, & hinc vitam contexuit, quam suis Episcoporum ad Bekam vitis adjunxit, sed ut bonus Pontificius recis, quæ spectabant aulæ Romanæ vitia, quæ cleri impotentiam, quæ nequitiam, quæ luxum. Nec enim ei animus refutandi, quæ vera, quæ comperta Philippo, & quæ ex ejus ore Noviomago audita, Philippi familiari, & quadantenus præceptori, ut quem Latinas historias Philippo interpretantem Philippus, cum ei otium, attentissime audiebat, ut ipse ait Suffridus in Philippo Burgundo.

(3) Infelix Isabella hæc, etsi magno Regi nupta. Postquam is pulsus, & ob sævitiâ proscriptus, patruo ipsius Friderico, qui Holsatiæ erat Dux, in ejus locum suffecto, ipsa una cum eo exul. Ad Carolum fratrem cum contulisset se opem ejus petitura, nec præter spem & bona verba, quod bello Gallico is occupatus, re-

cipis soror, Isabella, Christierno Danorum Regi desponsa esset, ipsi hoc muneris ab Augusto sponsæ avo, & Carolo injunctum est, (1) ut eam ad sponsum usque illorum nomine comitaretur ac deduceret. Quo munere magnifice functus, dum in patriam revertitur, pestilentia naves invasit. In sua etiam navi, (2) Balduini à Burgundia fratris sui, filia, (3) quam ei nobilissima domina Marina Maurica pepererat, hoc morbi genere correpta obiit. Cujus mortem tulit ægerrime, quum quod virgo erat ea venustate, iis moribus, ut Charitam unam dicere potuisses. tum quod nobilissimo eam marito destinaret. Sed ea est vere rerum omnium conditio, ut optimis quibusque citius privemur, pessima tenacius adhaereant.

In

tulisset ab eo quicquam, à ceteris autem, quos habebat, propinquis frustra & nequicquam susceptum esset bellum, ipsa interim præ radio cum casu ferret impatienter, Gandavi tandem & præ mœnore non abessecessit. Paralipomena, quæ adjecta Abbati Uspergensis. Anno Domini 1522. cum Christiernus Danorum Rex aliquot annis in Germania inferiori egisset, Regina Isabella uxor ejus, Caroli soror, in languorem incidit, quo postea brevi maximo viri sui dolore consumpta est, & sepulta Gandavi. Fatis, ut putatur, volentibus, ut quæ urbs nascentem Carolum vidisset, eadem quoque sororis amantissimæ cineres haberet. Add. Hub. Thom. Leod. lib. 5. de vit. Frid. 11. Elect. Palat. Sleydan. lib. 4. bist. Ipse autem Christiernus decem annos jam exul, tandem classe aggressus Daniam, prælio victus & captus, colonus evasit carceris, & quidem perpetuus. Meminit Sleydanus lib. 8. bist. ad Ann. 1532. Hoc anno, inquit, Christiernus Danie Rex, in decimum nunc annum exul, comparata classe cogitabat emissæ recuperare, sed captus mari, custodia traditus fuit &c.

(1) Qui adjecit Paralipomena illa ad Abbatem Uspergensem itineris hujus meminit, ne oblitus quidem nomen nautæ, Carolus V. inquit, ~~addit~~ in Hispanias, Johannes Cornelius nauta navigatione decem dierum ab Anglico littore vebit. Hic nauta Regem Philippum illustrissimi Augusti patrem, ultima navigatione, in summa tempestate in Hispanias vexerat, & Reginam Danorum una cum Principe Ultrajectino in Daniam vexerat. Vir dives & peritissimus rei nauticæ.

(2) Falaisii hic & Somergemii Toparcha, ut ait Pontus Heu-

(3) Emanuelis Cerdæ filia nobilis Lusitani, ut idem lib. 6. rer. Burgund. & lib. 5. in fin.

In patriam reversus, totus exornandæ arcis suæ Suytburgo intentus, inter fabros, architectos, sculptores, & pictores versabatur, adeò familiariter, ut unus illorum putaretur. Aderant ei & versificatores qui picturas atque structuras carminibus orna-
rent, ut utramque picturam, & loquentem & tacitam, ostentare posset. Excellentes in quavis arte artifices, miro favore prosequerentur, domique suæ liberaliter alebat. Accersierat sibi magnis expensis pictores & architectos primi nominis, Iacobum Barbarum Venetum, & Ioannem Malbodium, nostræ ætatis Zeusim & Apellem. Bonarum prætererea literarum professores mire amabat. Ex horum numero (1) inprimis sibi familiares fecerat D. Erasmus Roterodamum, in optimis studiis orbi notum, & Ioannem Paludanum Lovanienfis Academiæ rhetoricæ. Dum ita domi, relicta aula, semotus procul ab omni ambitione, sibi vivere incipit, Carolus Rex magnum avunculum honorare volens, onerat maxime, quod ut aliquanto altius repetam, res ipsa postulat. Fridericus Marchio Badensis, quum viginti duobus ferme annis, Ultrajectini episcopatus munere, non sine seditione & bello, functus esset, senio pariter & morbis fractus, cupiebat hoc munus in alium quempiam transferre. (2) ea conditione, ut aliquot aureorum millia acciperet numerata

(1) Epistolæ id testantur quas Erasmus ad eum dedit, & vicissim ipse ad Erasmus. Ex iis una est Philippi lib. 3. epist. *Erasm.* 47. quæ ita se habet:

Philippus à Burgundia Episcopus ecclesiæ Traiectensis Erasm. Roter. S. D. Doctissime atque nobis dilectissime Erasme, literas tuas recepimus, quæ nobis inter tot curas, quibus non parum gravamur, magnam attulere voluptatem. Pacis querimonia non solum nobis, quibus nominatim dedicata est, sed omnibus vere Christianis summe placet. Nolumus eruditionem tuam ita latere, ut glires & cuculi latent: magis hortamur, ut præclara opera, quæ præ manibus habes, absolvas, ad seculi nostri ornamentum & utilitatem, posterorumque admirationem. Optimo fratre nostro, piæ memoriæ David, conabimur adiutore Deo Opt. Max. non esse inferiores. Paucis tibi scribimus, verum magno erga te eruditionemque tuam affectu. Bene vale, optime Erasme, & nos, ut facis, ama. Ex arce nostra Vollenboe, vi. Decembris, Anno cto. 15. xvii.

(2) Ex veteri membrana majoris ecclesiæ: *Reservavit sibi Dn. Fridericus de Baden Episcopus pensionem quinque millium florenorum R. auri de pondere super diversis Abbatibus & conventibus &c.*

rata, aliquot ad vitam annua. Quumque in Galliis & Anglia, id frustra tentatum esset, tandem ad Carolum venit, episcopatum certis conditionibus offert. Consultum est aliquandiu ea de re, visa est multis Friderici oblatio, non aspernanda, sed obviis etiam ulnis acceptanda. Tum quod Gelriis Hollandiam per agrum Ultrajectinum deprædantibus, iter minus pervium fore putabatur, si Episcopus ex Caroli sententia præficeretur, tum quod factiones, quæ sunt inter Hollandos & Ultrajectinos, hoc modo paulatim sopiri tollique possent. Cum Friderico Episcopo, facile conventum est; de Romano Pontifice, qui hujusmodi in rebus, membranas & plumbum vendit, modo pecunia numeretur, nihil dubitatum. Hoc unum inquirebatur, quis è Principum numero in Friderici locum aptior sufficeretur.

Tandem auditis sententiis, relatum est Carolo, nullum ad hanc provinciam subeundam Philippo maris præfecto aptiorem reperiri posse, quod aliquandiu apud Davidem Episcopum egisset, Ultrajectinorumque mores cognitos haberet, & civitatibus ac nobilitati notus esset.

Erant qui hoc consilii, non simplici animo, neque ornando Philippo datum, affirmarent, sed potius ut hoc honestiore quodammodo titulo ablegaretur, Opponebat enim se interdum liberius consiliariorum sententiis, præcipue quando de exigendis pecuniis, ab agricolis, piscatoribus, & istiusmodi paupere plebecula, agebatur. Compertum enim habebat, qua libertate sub Philippo patre, & Carolo fratre Ducibus, egissent, & qua plus quam Gallica servitute, jam indies magis ac magis, premerentur. Placet consilium Carolo, adprobat Fridericus, accersitur Philippus, res magnificis verbis proponitur. (1) Stupet primo Philippus, deinde aliquantulum

(1) Nec honorem Philippus ambiit, nec cupide admodum accepit, ut non obscure etiam Erasmus innuit, in literis, quibus ei Episcopatum gratulatur. Gratularer, tibi, inquit, lib. 29. epist. 61. *Philippe Préfet, non minus vitæ ornamentis quam summorum Ducum imaginibus clarissime, quod tanti muneris bonore sis auctus, ni compertum haberem, quam inuitus susceperis, quamque gravate optimi maxime Principis Caroli autoritate fueris adactus, cujus aliqui charitati nihil non eras daturus. Atque hæc ipsa res spem nobis certissimam facit fore, ut cum laude perfungaris suscepto, quandoquidem Plato vir exquisitissimus*

tulum secum deliberans , ætatem excusat , addit etiam si anni paterentur , prohiberi tamen se ab hac provincia , literarum inscitia. Respondetur , Ætati multum adesse authoritatis , nec rebus gubernandis ullam aptiorem , literarum imperitiam eruditos consiliarios abunde suppleturos. Accedunt ad hæc Caroli tanti Principis junctæ authoritati preces. Quid ageret Philippus ? Consentit. Mox aguntur gratiæ , & Principis & Reipubl. nomine. Pollicetur præterea Carolus , sese omnes expensas in hoc negotium necessarias exsoluturum , ditionemque Ultrajectinam non secus habiturum , ac defensurum , quam Hollandiam , & optimam quamque suæ ditionis partem. Solus Ultrajectinorum adensus restabat , ad quem obtinendum Maximilianus Comes ab Horne , Dominus , ita dici cœptum , Gasbecanus , mittitur , qui propter quædam liberius , quamquam vere , in Ultrajectinorum consilio dicta , speciosas verborum ambages , pro responso ad Carolum refert. (1) Rursus ergo eadem de causa , Henricus comes Nassovius Ultrajectum

rissimi planeque divini judicii non alios existimat vel ad rem publicam gerendam idoneos quam eos , qui hac nolentes pertrahuntur &c.

(1) Caput hic legationis , cui plures adjuncti. Quid autem ab iis actum , quid in Ordinum consensu ab iis dictum , promissum , si quis nosse desideret , legat quod sequitur , quod desumpsi ex Charulario majoris ecclesiæ :

Heer Henrick Grave van Nassou , van Vianden , van Catzen-ellebogen , Heer van Breda &c. Stadhouder van Hollant , Zeelant , ende Vrieslant &c. Philips van Lannoy , Heere van Molembays Camerlynck , Jeronymus van Busleden , Doctoor , Proost van Arien , ende Laurens Dublioul Greffier van der Orden , Raden van den Coninck van Spaengen , ende syn Majesteyts Gedeputeerde aen den drie Staten van der Stadt ende van den Nedersticht van Utrecht opten 22. dach van Decembris in 't jaer xvc. xvi. na vruntlicke 's Conincks groetenisse in den generael Capittel wesende , in de plaetse daer toe van outs geordineert , hebben den selven Staten seker 's Conincks besloten brieven op hem luyden credentie boudende presentiert , so die voorsz Staten by de lecture van dien gebleken is.

Die voorn. 's Conincks Gedeputeerde tot expositie van die voorsz credentie by monde van den voorsz Proost hebben aen de voorsz drie Staten doen verclaren , hoe die Coninck van Spangien boer alreghenadichste Heere onlanx tot syn jaren ende d'administratie van syne Conincrycken , Landen , ende Heerlickheyden gecomen , overdenckende die onsegghebeycke deuchden , die wyt preys ende vrede spruyten ende dependieren , ten yersten
Gods

trajectum venit, talia habens in mandatis, qualibus si Ultrajectini, suorum commodorum negligentes, contradicere obstinatius per-

Gods eere ende dienste, ende voorts rust in conscientie, en executie van justitie onderhouden, comenscappe ende neringe seker, conversatie ende communicatie van den ondersaten van diverschen rycken ende landen met malcanderen, Waer mede ryckdom, weelde, ende veel ander diergelycke goet Godt behagende ende den luyden nut ende nootelyck geboeren, Ende ter contrarie die ongevallen ende menichvuldige inconvenienten, die uyt onvrede ende tweedrachtten spruyten ende gebeuren, als afneminge van Godsdiens, brant van Kerken ende Godsbuyten, demolitie van Steden, sloten, ende andere adificien, moort van menschen, vrouwen cracht, maechden, defloratie, comenscappen, neeringe, ende alle deuchdelycke wercken destructie ende abolitie, de Coninck daerom ** sichten dien tyt sonderlinge ende boven al God ter eeren, tot ruste synre conscientie, profyt, ende welvaeren van syne landen ende ondersaten alle vlyt ende neersichtheyt gedaen heeft om pays, vrede, ende goet verstant te moeten hebben mit alle Kersten vorsten ende Heren, Geestelyke ende weerlicke, ende oock mit anderen synen nabueren, ende sulcks dat Gode lof syne Majesteit in goeden vrede, verstant, ende sonderlinge consideratie gecomen is, eerste mit onsen Heyligen Vader den Paus, mit den Keyser onsen alreghenadichsten Heere, als den sone mit syne over groote Heere ende Vader, ende voorts mitten Coningen van Francryck, van Engelandt, van Hongarien, van Bobemen, van Polen, van Portugael, ende van Denemarcken, mit die Koervorsten, ende andere Vorsten, Heeren, ende Steden van den Keyserrycke, ende is syn wille ende meyninge die te onderhouden ende na te comen.

Dat de Coninck in de kennisse oock aanmerckende de rust ende prosperiteyt in de welke syn landen ende ondersaten van Hollant, Zeelant, ende Vrieslant, ende insgelycks de Stadt, Sticht, ende ingesetenen van Utrecht geseten hebben, ende al noch sitten, sichten den Coninck ende syn voorsaten Graven van Hollant, Zeelant, ende Vrieslant, ende den tegenwoordigen Biscop van Utrecht, Biscop Frederick van Baden, ende ander boer voersaten Biscoppen, vrede ende verstant mit malcanderen gebadt hebben, deselve vrede ende goet verstant daerom willich is te onderhouden mit de tegenwoordige Biscop, ende dat meer is desgelycke vrede ende verstant mit des Biscops successeur te dirigeren ende te continueren.

Dat de Coninck om daer toe te comen aenmerckende de outbeyt ende gevoecht de crancktheyt van den voersz Biscop, beduchtende, dat indien den Biscop afstwyck worden sonder syn kercke versien te hebben van een syn successeur, den pays ende vrede beminnde, en den Coninck bequaem sijn, ende dat in dien gevalle na de afstwycktheyt van den tegenwoordigen Biscop een anderen tot den Bisdomme van Utrecht gepromoveert waer, d'welck

** Pro
sichten
Leg.
sichten
uti mox.
Sicht,
sichtent.
i. sedert.
Kilian.

pergerent, experirentur tandem, quid esset oblatum Caroli
favo-

¶ Welck tot den onderhouden van den payse, vrede ende verstant, tusschen beyde den Vorsten, boeren landen ende ondersaten niet verstaen en wilde, tot alfulcken afterdeel ende lasten hinc inde, als men mercken mach, dat de Coninck om daer toe te versien tot supporte, welvoaren, ende profyte van syn landen ende ondersaten, ende van der kercke, Stadt, Sticht, ende ingeseten van Utrecht, aenmerckende dat indien de Bisscop tegenwoordich van Utrecht voor syn successeur tot die kercke ende Bisdomme van Utrecht aennemen wilde Heere Philips van Bourgoengen syn seer lieve ende getruwe neve, wylen Biscop Davids broeder, dat daer mede totte allen perikel soude geremedieert wesen, ende dat de vrede ende ruste hinc inde niet alleenlyck gecontinueert wesen soude, maar grootelycks vermeerdert, so heeft de Coninck by middel van den Keyser onser alreghenadichste Heere, ende by andere syn vrunden ande dienaers selve den tegenwoordigen Biscop van Utrecht doen voorleggen, ende die boven verbaelde middelen ende andere redenen daer toe dienende proponeren.

Ende is geheurt dat de Biscop van Utrecht bekennende syn outbeyt ende cranckbeyt, ende dat hem overmits dien niet wael gelegen noch wael mogelick en is de kerke, landen, ende ondersaten van den Bisdomme te regeeren, ende administreren, ende van lasten ende oppressien te beschermen en te defenderen, als wel van noode waer, ende by gaerne dede, besinnende voorts dat Heer Philips van Bourgoengen so van synen persoon als overmits syne afcomste van den grooten buyse van Bourgoengen, dewelcke onlanx tot sulcke groote ende veel Conincrycken, landen, ende Heerlicheyden aengecomen, als kennelyck is, tot alfulcke of meerder digniteyt, als 't Bisdome van Utrecht, genoegh gequalificeert, ende des wel weerdich is, ende voock wel machtick de kercke, Stadt, landen ende ondersaten van Utrecht te regeeren, ende die van oppressie te beschermen, hem betrouwende den Biscop in den Coninck van Spangien, die so by syn brieven als by syn buerscap, tot meer stonden hem ontboden ende toegeseyt heeft, die voersz kercke, Stadt, Steden, landen, ende ondersaten van Utrecht overmits resignatie ofte translatie van den Bisdome van Utrecht tot behoef Heere Philips van Bourgoengen gunstich te wesen. die te beschermen, bewaren ende defenderen van alle geweld ende oppressie als syne Majesteyts ondersaten, Aensiende oock die Biscop, dat by hier te woren by recomandatie van den Keyser onser alreghenadichste Heere tot den voorsz Bisdome gecoren ende gepromoveert is geweest, ende merom oock uyt danckbaarbeyt wel behoort ende sculdich is den Keyser te believen in der begeerten, die syn Keyserl. Maj. aan hem in faveur ende tot de promotie van den voornoemden Heere Philips van Bourgoengen aen 't selfde Bisdome gedaen heeft, Om den voorsz reden ende boven al tot continuatie ende augmentatie van Godsdienst ende van vrede in der kercke, Stadt, ende

favorem aspernari. Magna Ultrajectinorum pars Fridericum exosum

de lande, van Utrecht, ende om die Staten ende ingesetenen van Utrecht te recompenserē van den eeren, die sy den voorsz Biscop so in syn Election als sichten beweesen ende gedragen hebben, het welck by niet bat en weet noch gedoen en can, dan overmits hem luyden vorsiende van een succeffeur tot syn Bisdom, by den welcken door Gods gratien sy luyden in vrede, peyse ende onderlinge ende met boer nabueren 's Conincks ondersaten van Spangen, daer sy meest te doen hebben, bliuen, onderhouden, ende gecontinueert sullen wesen, So heeft de voorsz Biscop by ryen raet ende deliberatie als wel bedacht wesende gesloten ende gedelibereert syn Bisdom van Utrecht over te laten tot beboef van desen voernoemden Heere Philips van Bourgoengen als de voornoemde drie Staten genoegh geboort hebben mogen, ende sy sekerlyck ende claerlyck verstaen ende weten sullen mogen by den brieven, dewelcke de Biscop voersz by syn eygen boden als jegenwoordich wesende hem lieden sendt.

Naer presentatie van 's Biscops brieue aen den Staten van Utrecht ende die gelesen inboudende des Biscops meyninge sulcks als voorsz is, dien navolgende so hebben de Conincks Gedeputeerde om den reden wille by hem luyden verclaert van wegen des Conincks an den voersz drie Staten, ende boven al tot boer selfs welwaert ende profyte, tot de resignatie ende translatie van den Bisdom van Utrecht tot beboef Heeren Philips van Bourgoengen versocht haer consent te willen dregen, hen luyden gelovende van 's Conincks wegen, dat hem luyden boer privilegien, bantvesten, usantien, ende costumen by den voorsz Heere Philips gecomen synde tot den voorsz Bisdom sullen wesen geconfermeert, ende dat de Coninck hem luyden in den onderhouden van dien, ende in anderen, boeren saken gunstich wesen sal, ende hem luyden van schade ende oppressie beschermen, als synder Majesteits eygen ondersaten, ende begeerden voorts de selve Deputaten van wegen als boven een vruntlycke, vruchtbaer, bebaechlyck, bequaam, goet ende cort antwoort.

Deliberatum tum inter Ordines diu multumque, ventilata non pauca, & deducta in controversiam, & quantum ad cessionem, quæ vix fieri visa à volente, & quantum ad multa alia, quæ scripto deinceps comprehensa. Cum quo aliquot vicissim tum ad Regiam Majestatem destinati Bruxellas, ut de singulis voluntatem ejus explorarent exactius. Legit Rex & audivit, & re missa in consilium respondit, ut reperi. Ponam enim verba ipsa, quæ in dicto jam Chanculario:

Dit syn de begeerten ende gebreecken by den Deputaten van den drien Staten des Nederstichts van Utrecht opt bebagen van beuren Principalen begrepen in 't generael.

De Coninck sal geern confirmeren
alzulcke privilegien als synre Majes-
teits
Tom. I.

I. In den eersten sal de Conincl.
Maj. believen te doen op een
X
nieu

exosum habebat, & (ut sunt ferè omnes novarum rerum cupidi)
suc-

teyts voorsaten Grave van Holland dien van Utrecht hier te voren verieent hebben, ende gesien by den Coninck die privilegien ofte Cope der selver, van dewelke die van Utrecht confirmatie begeeren te hebben van den Paus en den Keyser, de Coninck so verre de selve privilegien synre Maj. niet prejudicial en syn, sal geern de voorsz confirmatie vorderen, so by syn re-commandatie brieven als anders.

nieu confirmeren ende approberen by onsen heyligen Vader den Paus van Rome, den Keyser, ende synre Conincl. Maj. voer hem ende syn nacomelingen ratificerende, also verre hem des aengaet, alle de privilegien, rechten, ende goede gewoonten verleent den Biscop Kerck ende Staten van Utrecht by Pausen, Keyseren, Graven van Holland, Zeelant, ende Vrieslant.

2.

De Coninck dunckt redelyck te wesen, dat Heere Philips van Bourgoengen te synre aencomste aen de Kercke ende Bisdome van Utrecht geloven ende sweren sal, des syn voorsaten geloof ende gesworen hebben. Ende ist de Coninck oft synen nacomelingen boer na yet begeerde de translatie van den Bisdome aengaende ofte anders, die van Utrecht fullen hem dair of mogen believen, oft anders hem excuseren. Ende als van den brieven van non prejudicie van der toecomende translatie by die van Utrecht begeert, Fiat.

Item sal de Coninclycke Majesteit gelieven te bewilligen onsen toecomende Biscop ende Heere, dat hy besweeren sal in synre admiffie totter possessie des Bisdoms van Utrecht, dat Bisdome niet te vervreemden, ofte afhandich te maken in eenigher manieren sonder wille ende consente synre kercken van Utrecht, Ende dat Conincl. Maj. wille toeseffen ende fekerheyt doen, dat directelyck oft indirectelyck niet meer begheeren ofte verfoeken en sal aen de Staten eenige translatie ofte resignatie. Ende dat dese translatie als nu begeert sal syn sonder præjudicie der privilegien ende statuten der Kercke ende Staten van Utrecht nu ende tot gheenre tyt.

3.

Desen derden ende vierden articul duncken den Coninck redelyck te wesen.

Item also den Biscop nu tegenwoordich voor hem ende synne successours mit synen Staten des Nederstichts van Utrecht hem 't samenlyck verbonden ende ver-

successorem ei datum videre cupiebat. Verum in Philippum
(nescio

versegelt hebben in merckelyke
somme van jaerlix renten staen-
de op lossinge, welcke penaa-
ghen geapliceert syn tot wel-
varen ende beschermenisse des
Stichts van Utrecht also de brie-
ven dair op gemaect dat bre-
der inhoudende syn, sal de toe-
comende Bisscop de voernoem-
de brieven by den tegenwoord-
igen verleent in alle hore pun-
ten gehouden sya ende bejoven
te voldoen, ende de infettingen
in den Lande te believen, ende
synre weerlicher hant daer toe
te doen om van alfulcken prin-
cipalen somme also veel in hem
is hem ende Staten mitten eerf-
ten daer af te vryen.

4.

Item dat den Bisscop boven den
Lant-brieff beloven sal geen vree-
de oft oorloge aan te nemen
sonder wille, wete, ende con-
sent van syne Staten, ende oick
in saicken aengaende des Stichts
niet te doen, raden, of te con-
cluderen sonder syne Lantsaten.

5.

Om te verstaen in wat punten
ende by wien die tractaten mit die
van Utrecht gemaect gebroken wer-
den, oft niet wel onderhouden ge-
weest en syn, de Coninck consenteert
dat syn Majesteits Gedeputeerde en-
de die Gedeputeerde van Utrecht ver-
gaderen sullen den eersten dach Ju-
lii naefcomende in den Hage, oft
ander gelegen plaetse, op welken
dach men alle gebreken op beyde sy-
den sal mogen verclaren, dair of
com-

Item also in de promotie van
desen Bisscop tegenwoordich by
de Keiserl. Maj. ende hooger
memorien den Coninck van Casti-
lien die drie Staten hooghelyc-
ken belovet is ende toegeseyt
die in protectie ende bescherm-
nisse te houden, ende sint dien
tyt veeleende menigerhande trac-
taten gemaect syn, die weinich
gehouden syn, ende daer en bo-
ven Godt betert veele ende me-
nich.

(nescio quo metu animi,) non inclinabant. Transilulanī, memoria

*communiceren, ende deselve appoin-
teren, indien mogelyck sy, oft an-
ders op al voorsien als 't behooren
sal.*

nichfoudige lasten van oorloge,
ende ander overgrepen geschiet
syn, ende noch dagelix geschien,
datmen af ende te niets wille
doen alle het ghene tot nu toe
geschiet is, ende nochtans doen
repareren dat reparabel is by den
ghenen die in der Keyserl. ende
Conicl. Majesteyten macht syn,
ofte die yet doen ofte laten sou-
den om heuren wille, ende son-
derlinge dat dese laetste tractaet
die gemaeckt is ende gesworen in
den jare van elve gehouden en-
de volbracht mach worden ende
ter executie gestelt.

6.

*Den Coninck kennende by expe-
rientie het groot bedroch ende frau-
den die dagbelyks in syn tollē ge-
beuren so by syn ondersaten, ende
anderen tol vry, onder 't dextel van
den voorsz vrybeden en mach die van
Utrecht in desen beure begeerte niet
wel believe, maer in anderen sa-
ken wilt by bevluden altye vorde-
ren, ende hem naer syn vermogen
believe.*

Item op dat de Stadt van U-
trecht ende Borgheren ende in-
gesetenen doer aldusdanighe hoe-
re goetwillicheyd in de promo-
tie des toecomenden Biscops ee-
nige nywe gratie ende verblyve-
nisse van de Conincklicker Majes-
teyt vercrigen sal, Bidden oot-
moedelycken ende begheren,
dat sy tol vry moghen varen en-
de passeren door des Coninckl.
Majesteyts landen, also eenighe
andere Steden des Gestichts ge-
bruyccken ende vry varen.

7.

Fiat dese sauf conduit.

Item begeeren een generael ge-
leyde ende salve conduit de Stadt
ende Nedersticht van Utrecht
van der Conincklyker Majesteyt
altyt geduyrende voor den Ru-
terschulden over dertich jaren
gemaiect omtrent den tyt des be-
legges van Utrecht Ann. xiv.
ende LXXXIII.

Hier

Item

moria Davidis optimi præfulis accensû, Philippum facile videbantur

8. Hier inne en mach den Coninck niet doen sonder consent van dien van Dordrecht, dewelke so dese articul inhoudt in possessie van den Stapel syn, Maer oft die van Utrecht dunckt, dat sy gefundeert syn tot de Stapel wrybeyt te Dordrecht, de Coninck partijen geroepen ende geboirt sal hem luyden geern justitie doen administreren.

9. Van den particulieren personen, saken, ende gebreken binc inde sal men moghen bescheyt bringhen tot de dachwaert prima Julii om daer af gedaen te worden als boven.

Item begeert die Stadt van Utrecht stapelvry tot Dordrecht verby te mogen varen, also heure ingesetenen hier voertyts gevaren hebben, ende hem binnen den twintich jaren of dair ontrent afgebroken is.

Item de Gedeputeerde voersz en hebben niet geset eenighe speciale oft particuliere begeerte ofte gebreken aengaende eenige kercke ofte persoon van den Gestichte, want sy hopen de syn ende betrouwende op de goedertierentheyt der Conincl. Maj.^e dat sulcx by manieren van benevolentie oft anders by justitie deur de auctoriteyt synre Conincl. Majesteit cort ende lichtelycke geremedieert sal mogen worden.

Et sic quidem responsum tum. Nec statim tamen Ordines, multum à Rege Carolo, qui mox etiam Imperator, ne opprimeret libertatem, metuentes, ut acquiescerent, potuerunt induci. Sed tandem cum adverterent premi undique diœcesin, difficultatibus & angustiis circumventam, quibus expediendis remedium vix quicquam aliud, excusare se Fridericum ob senium, ob impotentiam, vexari, atteri, Transsilvaniam à Gelriæ duce Carolo. plebem domi tumultuari, Regiam autem Majestatem, si pateretur repulsam, implacabilem futurum hostem, quem nemo tamen non amicum mallet quam inimicum, re maturius perpenſa, Regii postulatis satisfactum concorditer, vicissim Carolo promittente se staturum promissis. Ex eodem Tabulario:

Also die Gedeputeerde van den drie Staten van Utrecht comparerende te Brussel op den xxvii. dach Aprilis Ann. xv. xvii. voor den Coninck

bantur in principem suscepturi. Tandem communibus sententiis, tam

ninck van Spangien syne Conincl. Maj. te kennen gegeven hebben, boe sy navolgende bare laetste afscheyt van syne voorsz Majest. tot Utrecht geweest hadden, ende den drie Staten aldaer vergadert synde gerapporteert ende te kennen gegeven hadden syne Conincl. Maj. meyninge so op den articlen hier voren by hem luyden van wegen den voorsz Staten geproponeert na wylwyfen der Apostillen op dien gestelt, als aengaende die promotie van mynen Heere Philips van Bourgoengen, ende syn ontfanck ende admiffie aen den Bisdom van Utrecht, ende dat den voorsz drie Staten na veele ende diversche communicatien mit malkanderen tot diversche reysen dair op gebadt op den Palm-avont lestleden ter contemplatie van den Keyser ende van de Conincl. Maj. eendrachtelyck ende sonder ymants contradictie geconsenteert, gesloten, ende geaccordeert hadden myn voorsz Heere Philips van Boergoengen tot boeren Biscop, Vorst, ende Heere t'ontfangen, als by tot Utrecht mit onsen Heyligen Vader den Paus beboeckte provisie van den voorsz Bisdom comen soude, Doemde by den voorsz Heere Philips des by daer toe sculdich waer, ende des syn Voorlaten Biscoppen t' Utrecht in boere admiffie ende receptie aen dien gedaen hadden.

Ende daeromme aen den Coninck van wegen den voorsz drie Staten ootmoedelyck begeert ende versocht hebben de Kercke, Stat, ende allen den Steden, ende beyde den Stichten van Utrecht, ende allen den ingeseten van dien in synre protectie te willen nemen, ende den selven als diere gunstich Heere ende goede nabuer in allen boeren saecken ende affsaken gerecommandeert te hebben om dien als syne Conincl. Maj. goede nabueren te protecteren.

Ant-
woort
des Co-
ninks.

De Coninck neemt seer danckelyck den consent van den Staten van Utrecht in desen articulen geroert, ende bedanckt den voorsz Staten daer af, Ende is gedelibereert, den Kercke, de Stadt, Steden, ende Lantschappen van Utrecht ende allen den ingeseten van dien voortaan te protecteren, te hescermen, te defenderen, en den selven in al te tracteren niet alleenlyck als synen nabuyren, maer gelyck oft sy synen eygen onderlaten waren, ende hem lieden in allen tractaten, die hy voortaan doen sal, als synen vrunden, nabuyren, ende Geallieerden te begrypen en te comprehenderen.

Dat syne Conincl. Maj. aensende dat sy deselve in syne voorsz begeerten so willichlick belieft hadden in erkenisse van dien den Poorters ende inwoonende van Utrecht mit boren goede, vrybeyt, ende exoneration van tol door syne Conincl. Maj. linden gunnen ende verleen wilde naer inbouden den vi. article hier te voren by hem lieden overgegeven.

Om

tam Ultrajectini quàm Transilulani, Caroli precibus consentiunt.

Om de redenen in de Apostille op den vi. van den yerst voorgaenden article gestelt, en den Gedeputeerden der Staten van Utrecht nader verclaert, so en is den Coninck niet wel doenlyck hem lieden in de vryheyt ende exemptie van den tol te believen.

Antwoort des Conincks.

Dat alsulck arrest, lesfel, ende verachtteringe als den voorsz ingesetenen van der Stadt ende Stichte van Utrecht, ende boeren goeden ende coopmanschappen, dewelcke langs de Riviere van de Vecht omtrent de Stadt Wesop, ende den Slote van Muyden in Hollant, by doortrecken van eene ketene over de voorsz Riviere by den Officier ende Capiteyn van der selver plecken oft anderen dickwils gedaen is geweest tot boeren grooten schade ende laste, voertaen t' euwelycken dagen afgestelt sy, ende datmen hem lieden daer af beoirlicke brieven verleenen wilde.

Die Coninck en heeft van desen arrest of lesfel by ketene, oft andersins niet geweten, ende sal den ingesetenen van der Stadt ende Stichte van Utrecht dair af versien, overmits betalende by hem lieden den ouden ende gewoonlicken tollē ende rechten.

Antwoort des Conincks.

Dat gemerct dat diversobe ende laetste dachvaerden hier te voren gebouwen tusschen den Coninck als Grave van Hollant, ende Zeelant, ende den Biscop ende den Staten van Utrechts Gedeputeerden, de welcke naer seker contract daer af synde men beboerde tot Putcuype gebouwen te hebben, in Hollant gebouwen geweest syn, sonder prejudicie nochtans van den selven contracte, den Coninck believen wilde datmen de dachfaert, dewelcke geordineert is ad primam Julii naestcomende, ende t'onderhouden ende reparatie van den tractaten ende contracten tusschen den Coninck ende den Biscop t'Utrecht, ende boeren voersaten hier te voeren gemaint binnen der Stadt van Utrecht oft elders in den Sticht gebouwen sy.

De Coninck consenteert dat de yerste dachvaert tot Utrecht gehouden sy sonder prejudicie van synre Hoocheyt oft præeminentie, ende van den contracte den voorsz dachvaerden aengaende.

Antwoort des Conincks.

Ende dat syne Conincl. Maj. binnen middelertyt ende van stonden aen remediëren wilde tot alsulcken groot ongelyck als de jurisdictie des Bisdoms van Utrecht gedaen wort by den Dekene van Naeltwyck in Hollant, ende dat by assistentie van den Raat van Hollant, onder dextel van 's Conincks Hoocheyt.

Den Coninck sal van stonden aen den President ende luyden van synen Rade in Hollant ontbieden, dat sy syne Conincl. Maj. adverteren van den inhoud van desen artikel in meyninge daer of te doen als behoiren sal.

Antwoort des Conincks.

Ende dat den Coninck believen wilde den Heere van Brederode te doen onderwyfen, ende oft noot sy bedwingen, die van Utrecht ende boeren

tiunt. Mittitur post hæc Romam. Pont. Max. confirmat omnia :
(1.) numerata tamen prius duodecim millium ducatorum summa.

** For-
feyt. Vis.
aut forte
Leg. for-
celinge
i. e. met
force.

Ant-
woort
des Co-
nincks.

ren goeden by hem onder dexel van sekere ongefundeerde ende onredelycke tol ** forfelinghe genomen te restituere naer uytwyfen seker appointement van wegen 's Coninckx Majesteit, partyen daer op geboort, gepronuntieert, ende dat by voortaan den voorsz van Utrecht daer of ongemoeyt laet totter tyt toe partyen des aengaende by den int lang geboert by den Coninck oft syne Gecommitteerde anders geordineert wert.

De Coninck sal den Heere van Brederode in dien hebben, dat hy d'appointement in desen article geroert achtervolgen ende voldoen sal, ende dien van Utrecht van den thol by hem gepretendeert ongemoeyt laten tot ter tyt toe partyen gehoort anders by syne Majesteit geordineert wert.

Aldus geordineert by den Coninck in synen Rade op den eersten dach Maji xvc. xvii. My tegenwoordich Dublioul.

't Antwoort van den Coninck op desen ende voorgaende articulen by den Gedeputeerden van den Staten van Utrecht an syne Conincl. Maj. geproponereet houden wy voor bequaem, ende sulen deselve so verre die ons aengaet achtervolgen. Orconde ons hanteyken hier onder geset op den tweeden Maji Ann. xvc. xvii. Phs.

(1) Non mirum ergo quod supra: de Romano Pontifice, qui *busj/modi in rebus membranas & plumbum vendit, modo detur pecunia, nihil dubitatum.* Verum vetus querela hæc de Paparum infinita & insatiabili avaritia. Quidvis proscribunt, vendunt. Cælum est venale Deusque. Princeps olim dabat pallium. Episcopatus, Abbatias, cui vellet, conferebat. Postquam Papæ de eo Principi controversiam moverunt, Simonia eum accusantes, quod spiritualibus se immisceret, auro venderet, largiretur, quid quæso non perpetrarunt? Cælum terræ propterea, ima summis miscuerunt, Germaniam inter flammæ & sanguinem dividerunt, donec tandem & in ipsum & in mutua sua viscera subjectis ferrum stringentibus extorta ipsi investitura. Sed quid Papæ post extortam? An gratis dederunt ipsi? *Vix remansit aliquis, inquit Abbas Uspergensis agens de diffidio illo Principum Philippi & Otonis, episcopatus sive dignitas ecclesiastica, vel etiam parochialis, quæ non fieret litigiosa, & Romam deduceretur ipsa causa, sed non manu vacua. Gaude mater nostra Roma, quoniam aperiuntur tibi cataraçtæ thesaurorum in terra, & ad te confluant rivi & aggeres nummorum in magna copia. Latere super iniquitate filiorum hominum, quoniam in recompensationem tantorum malorum datur tibi pretium. Jocundare super adiutrice tua discordia, quia cepit de puteo infernalis abyssi, ut accumulensur tibi multa pecuniarum præ-*

ma. Tanti constabat Episcopum Ultrajectinum fieri. His per-

premia. Habes, quod semper stitisti, decanta canticum, quia per malitiam hominum, non per tuam religionem orbem vicisti. De Bonifacio IX. Chronicon Citizense: Fuit denique maximus Simoniacus, & Simonie cultores multis dignitatibus sublimavit, emptiones multas pro pecunia fecit, compluresque Abbates claustrales prece & pretio Pontificali-
bus mitris & ornamentis insignivit. Idem de eodem: Copiosissima namque materia scribendi vel potius plangendi de his temporibus infamibus & effaminatis se offert, quibus totam Italiam, maxime tamen Romam, magnitudo scelerum & vitiorum vorago pene absorbuerat, & Simoniaca pestis lethaliter omnino infecerat, & non multo dein post: Deinde famosus ille archisimoniacus Joannes de Bononia, Secretarius quondam Bonifacii IX. decessit, qui etiam ultra XL. millia florenorum ducatorum reliquit in ultimis. De Calixto Papa idem Chronicon ad Ann. 1458. In hoc tamen reprebensibilis apparuit multis & intolerabilis, quod pro Episcoporum confirmatione & palliorum collatione nimium exigens ecclesias gravabat. Eam enim ob rem cum Archiepiscopus Moguntinus ob bella *præcedentia* extenuatus summam magnam, quam exigebat, dare non posset, neque jurare vellet, ipsum deposuit, & alium, qui dare posset, illi subrogavit. Tantum olim fuit dandum Jacobo ab Outshoorn Episcopo Trajectensi, quo confirmationem suam à Pontifice obtineret, ut exhaustis facultatibus enervaverit & se & totam suam familiam, ut ait Heda in ejus vita. Ingens fuit summa, quam Romam misit Brederodius, ut in locum Rudolphi eum Papa sufficeret. Accepit Papa eam summam, & cum diu Brederodius vana lactasset spe, eo tandem præterito, & ne obolo quidem restituto, rogatu Ducis Philippi admovit ad episcopatum Davidem Burgundum. Heda in Davide. Emunt Papæ, venduntque, nec quale id sit quicquam refert, modo lucrum redundet. Si quæ-
ratur quo jure? Respondit olim Pasquinus:

*Vendit Alexander cruces, altaria, Christum,
Emerat ille prius, vendere jure potest.*

Caroli V. ætate tres decesserant Electores, & Archiepiscopi Moguntini, non longo temporis intervallo, Bertoldus, Jacobus, Urielus. Singulis pallium impetratum. Nam successor decessoris pallio uti non potest. Ratlo Curie Romanæ, ratio fisci locupletandi, cum defuncto enim mandatur terræ etiam pallium defuncti, cap. 2. ext. de us. & auct. pall. & ærarii Pontificis, plane id non patitur. Alio opus successori. Id autem cum constaret, & singulis quidem vicibus, triginta milibus aureorum, & sic sumptu in-

Tom. I. Y genti,

genti, nec clerus Moguntinus oneri amplius esset par, suffectus tandem Albertus, sed ea lege ut suo sumptu sibi palliam compararet. A mercatoribus Augustanis pecuniam is sumpsit mutuam, quam ut redderet, ad conquirendum modum quendam excogitavit. Prædicari iussit permissu Papæ per Germaniam indulgentias. Facile id Papa concessit, nam dimidia pars quæstus ex pacto ipsi debebatur. Dabatur venia peccatorum, etiam atrocissimorum, eorum etiam, quæ nondum facta, ut siquis puellæ vel vim fecisset vel facturus esset, imo etsi vel matri. Sleydan. lib. 13. bist. Ann. 1541. Exhibat simul libellus cum insignibus Alberti, quo mandabatur Quæstoribus, singulis peccatis certo pretio statuto, ut quo plures accederent, & merces has compararent, proluxe & diligenter & summa cum industria commendarent populo earum vim. Et hæc fuit tandem res, quæ, cum fœdus aut indignum excogitari non posset, excitavit Lutherum. Nihil tam excellenter malum in ecclesia Catholica, ait Papa Pius in historia Australi, cujus prima origo à sacerdotibus non descendat. Rodolphus Glaber lib. 4. bist. cap. 5. *Nam & ipse universalis Papæ Romanus, nepos scilicet duorum Benedicti atque Joannis, qui ei præcesserant, puer ferme decennis, intercedente thesaurorum pecunia electus extitit à Romanis. & paulo ante: Ipsi Primates utriusque ordinis in avaritiam versi cæperunt exercere plurimas, ut olim fecerant, vel eo amplius, rapinas cupiditatis. Deinde mediocres ac minores exemplo majorum ad immania sunt flagitia devoluti.** Fuerunt centum gravamina, quæ a Statibus Imperii contra Sedem Romanam fuerunt Cæsari exhibita in Comitibus Wormatiensibus Ann. 1521. Inter ea etiam: *De Annatis & earum exactione, ubi olim expositi ducati 10. jam solvendi centum: nam Moguntia aliquando, Colonia, Salzburgum 10. mill. ducatorum pallium impetrarunt, jam xxiv. millibus vix possunt.* Auctor Paralipom. ad Abbat. Uspersgens. ad Ann. 1521. Et hi tamen illi sunt, qui vultu præferunt gravitatem, qui externa verborum vi, qui cultu corporis & ceremoniis sanctitatem mentiuntur, qui servos dicunt se servorum, & Reges interim conculcant, proscribunt, & de throno ejiciunt, afferentes sibi in suis scriniis claves regni cælorum. Certe ut olim apud Græcos barba quidam & pallio philosophiam mentiti, sic & apud Pontificios in vestitu plerumque, in calulis, in Dalmaticis, in palliis, in pileis, omnis consistit pietas. Fuisse ait Clenardus ad Hoverium quendam scribens, qui quo fortius probaret summam sui Archiepiscopi & præclaram religionem, jactabat superpellicia ipsi, ac si hoc Achilleum & peremptorium argumentum, supra quinquaginta. *Papæ, inquit Clenardus, si unus, qui necdum Cardinalis erat,*
plus

* Ibidem mox rursus: *Et ut jam superius taxavimus, ceteros tunc temporis ecclesiarum Prælatos aurum potius vel argentum exaltabat quam meritum.*

plus religionis in sua arca conclusum tenebat, quam uniuersum tuum Capitulum, quid Hoberi censendum est de toto Cardinalium cœtu?

Cæterum quod ad Papam, quod mora in eo nulla, quo minus simulac factus certior de Caroli voluntate & Friderici cessione, pecuniæ illectus magnitudine approbarit utramque, Philippum statim admittens, ni fallor, satis ex eo patet, quod confirmatio jam ob-
tenta, pendente adhuc cum Ordinibus Caroli V. tractatu. Confer tantum diem, quo transactio absoluta, & quo prodiit confirmatio. Nec supererit de quo dubites. Confirmatio sequetur mox tabulis publicis comprehensa, quæ ritum continent, quo Philippus à clero, ab Ordinibus, ut Antistes admissus. Leonis est Papæ x. qui dum pretio peccatis posito missis literis per Germaniam & uniuersam Europam veniam venditat peccatorum, indulgentias pollicetur, & salutem æternam ostendat passim venalem, inter ceteros, qui oppugnaret harum mercium fœditatem, primum & ante omnes excitauit Lutherum. Philippo tamen non iniquus, in cuius gratiam præter alia præclarum illud Traiectensibus & splendissimum, si quicquam aliud, quod de non evocando est, concessit privilegium, quo cautum verbis expressis, nequis aut ciuem aut incolam Traiectensem coram iudice non suo, extra limites diœcesis, siue is secularis, siue ecclesiasticus iudex, & cuiuscunque is dignitatis, citra ullum discrimen, Rex an Imperator, Archiepiscopus an Episcopus, Papali utrum auctoritate munitus nec ne, vel civiliter vel criminaliter in prima instantia in ius trahat. Meretur totum id ut adscribam hic. Nam & usi eo Traiectenses, cum sæuere Dux Albanus, cum flocci haberet leges, cum ex quauis provincia ad sanguinarium tribunal illud, quod erexerat Bruxellis, citari quemvis curaret. Usi cum ageretur id, ut teterimum illud scelus, abominanda illa Inquisitio, ubique haberet vim. Sic se habet privilegium.

LEO Episcopus, seruus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Debitum pastoralis officii nos admonet & inducit, ut singulorum, præsertim quorum fides & devotio in nostro & Apostolicæ sedis conspectu continue resulget, votis, per quæ ipsorum & eorum subditorum statui, quieti, & indemnitati consulitur, libenter annuamus, ac in his ejusdem Officii nostri partes favorabiliter impertiamur, prout in Domino conspiciamus salubriter expedire. Sane pro parte dilecti filii Philippi Electi Traiectensis nobis nuper exhibita petitio continebat, quod licet in civitate & patria Traiectensi copia Prælatorum peritorum & Practicorum existat, coram quibus, & per quos causæ tam ecclesiasticæ quam prophanæ quæcunque dicti Electi & pro tempore Episcopi Traiectensis, ius fisci & subditorum ipsius concernentes ventilari, decidi, & terminari possint, tamen Philippus Electus & pro tempore Episcopus Traiectensis, ac ejus fiscus, nec non subditi præfati, tam clerici, quam laici, extra civitatem & territorium, ac terminos, & limites Domini temporalis ecclesiæ Traiectensis,

lis, ad iudicium in foro ecclesiastico, etiam auctoritate Apostolica passi-
sim, prætectu facultatis legationis Apostolica, pro tempore existenti Ar-
chiepiscopo Colonienſi dictæ Sedis Legato nato, ut asseritur, concessæ,
nec non diversorum privilegiorum, indultorum, ac literarum Apostolica-
rum, etiam per modum exemptionis à quorumvis Conservatorum iurisdic-
tione, Archiepiscopis, Primatibus, Episcopis, Abbatibus, Conventibus, Co-
mitatibus, Universitatibus, etiam studiorum generalium, militibus, & hosi-
talibus, etiam Hierosolymitanis, Collegiis, locis, monasteriis, Ordinibus, ac
personis exemptis & non exemptis, multimode concessarum, coram diversis
judicibus ecclesiasticis & delegatis, ad ecclesiasticorum & laicorum ins-
tantiam, ultra quinque & ut plurimum ultra quatuor dietas evocantur,
& in causas trahuntur, ex quo non modicum inquietantur & damni-
ficantur, ac Philippus Electus & pro tempore Episcopus Traiectensis in
eis iurisdictione tam temporali quam ecclesiastica, & subditi præfati in
eorum bonis, rebus, privilegiis, ac iuribus plurimum læduntur, pertur-
bantur, ac impediuntur, ipsique subditi coram suis iudicibus competi-
tibus ecclesiasticis vel secularibus, coram quibus parati sunt stare juri,
agere & defendere præpediuntur. Quare pro parte Philippi Electi no-
bis fuit humiliter supplicatum, ut in præmissis opportune providere de
benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, qui singulorum Christi
fidelium prospero statui & tranquillitati, prout possumus, libenter consu-
limus, & dispendiis obviamus, præfatum Philippum Electum à quibus-
vis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque ecclesiasticis
sententiis, censuris, & penis, à jure, vel ab homine, quavis occasione, vel
causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium
duntaxat consequendum, harum serie absolventes & absolutum fore censentes,
hujusmodi supplicationibus inclinati, præfata auctoritate Apostolica, te-
nore præsentium statuimus & ordinamus, Quod de cetero perpetuis futu-
ris temporibus dicti Philippus Electus & pro tempore Episcopus Trajec-
tensis, & ejus fiscus, & subditi, tam clerici, quam laici, civitatis pa-
triæ Traiectensis hujusmodi, in prima instantia, pro & in quibuscunque
causis civilibus, criminalibus, vel mixtis, ecclesiasticis, temporalibus,
vel spiritualibus, contra eos vel eorum aliquem per quoscunque motis vel
movendis coram præfato Archiepiscopo, tanquam dictæ Sedis Legato na-
to & ejus Commissariis præsentibus & futuris, ac aliis quibuscunque
judicibus extraordinariis & Conservatoribus Apostolicis, quancunque
etiam ejusdem sedis auctoritate quomodolibet fungentibus, prætectu qua-
rumcunque Apostolicarum litterarum etiam Conservatoriarum hacten-
us impetratarum & in posterum impetrandarum, quibusvis Communit-
atibus, & studiorum generalium ac aliis Universitatibus, ecclesiis
etiam cathedralibus, monasteriis, Capitulis, Collegiis, Conventibus,
& personis tam exemptis, quam non exemptis, ac aliis quibuscunque
que privilegiatis à Sede præfata vel ejus Legatis, etiam ex quibusvis cau-
sis, & cum quibusvis derogatoriis derogatoriis, aliisque efficaciis
& insolitis clausulis, decretis, aut, etiam mori propriis

ex certa scientia, ac de Apostolica potestatis plenitudine, seu ad supplicationem quarumcunque personarum, cujuscvis status, gradus, excellentie, nobilitatis, & praeeminentiae fuerint, etiamsi Imperiali, Regali, Ducali, Archiepiscopali, Episcopali, seu alia ecclesiastica aut mundana dignitate, seu auctoritate, praefulgeant, aut earundem personarum suo, vel quovis alio intuitu vel respectu, nunc aut in posterum pro tempore concessarum, extra civitatem & territorium, limites ac terminos patriae Trajectensis bujushodi, praeterquam per appellationem aut in eventum denegatae justitiae, ad quarumvis personarum, Universitatum, Collegiorum, tam ecclesiasticorum, quam secularium instantiam, per viam simplicis querela citari, conveniri, aut alias, ad iudicium non possint nec debeant quoquo modo, sed coram iudicibus ecclesiasticis aut temporalibus inibi consistentibus duntaxat pro qualitate personarum & causarum Philippi Electi & pro tempore existentis Episcopi Trajectensis, ac subditorum praedictorum, teneantur de justitia respondere, districtius inhibentes Archiepiscopo tanquam Legato nato, & ejus Commissariis, ac aliis extraordinariis iudicibus, Conservatoribus & delegatis praefatis, ne prae-textu quarumcunque literarum Apostolicarum cujuscunque tenoris existentium Philippum Electum & pro tempore Episcopum Trajectensem, illius Fiscum seu Procuratorem, ac subditos praefatos praesentes & futuros, contra statutum & ordinationem praedictam extra civitatem & patriam Trajectensem bujushodi ad iudicium trahere quovis modo praesumant; Ac decernentes omnes & singulos processus, seu sententias, executiones, nec non excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliasque sententias, censuras, & poenas, quas contra statutum & ordinationem, ac inhibitionem bujushodi, quavis etiam Apostolica auctoritate praedicta, ferri & promulgari contigerit, nullius roboris vel momenti existere, sique per quoscunque Iudices & Commissarios, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores in quibuscunque causis motis & movendis, & quibuscunque illarum instantiis sententiam diffiniri & judicari debere sublato, & eorum cuilibet quavis aliter sentiendi, diffinendi, judicandi, & interpretandi facultate & auctoritate adempta, ex nunc irritum sit & inane, si secus super bis a quoquam quavis etiam nostra auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ac supradictis & quibuscunque aliis privilegiis, indultis, & literis Apostolicis, quomodolibet forsan contrariis. Quibus omnibus, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes expressa mentio seu pro illorum derogatione quovis alia exquisita forma servari deberet, tenores bujushodi pro sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permanens, hac vice duntaxat specialiter & expresse derogamus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae absolutionis, statuti, ordinationis, inhibitionis, decreti, & derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum.

peractis, (1) magno Burgundiæ nobilitatis comitatu, Ultrajec-
tum

surum. Datum Pali Portuensis diœcesis anno incarnationis Domini c13. 15. xvii. Kal. Decembr. Pontificatus nostri anno quinto.

(1) Qua pompa & comitatu accurate habet Snoyus lib. 13. *bist. in fin.* Sed longe adhuc accuratius in veteri membrana reperi, quam habeo ex Archivo majoris ecclesiæ. Ea ita se habet:

*Intronizatio Dni Philippi de Burgundia Electi confirmati Trajectensis. Anno xvc. xvii. die ix. mensis Maji que fuit Martis post Domini- cam vocem &c. in Rogationibus, pulsata campana Episcopali hora duo- decima in prandio, & statim secundo pulsu peractio, deinde modico tem- pore ante primam boram pulsabatur tertia vice. Qua pulsatione durante Dns Philippus de Bourgondia Electus confirmatus Trajectensis provivus auctoritate Apostolica de ecclesia Trajectensi intravit civitatem Trajecten- sem veniens ex Hollandia per opidum de Ylstein. Et ingressus portam Tollesteghe doir die Twylstraet pertransivit pontem Rodenburger- bruch cum toto equitatu, & deinde per plateam dictam de Lyntmarkt, deinde per pontem urbis, scilicet S. Martini, per plateam onder die Handscoemakers & per pontem piscium, per plaetiam, & deinde per pontem die Backerbrugge nuncupatam rediit per alteram partem pla- tææ per plaetsam, & door die Lakensneyers straat, & per plateam dictam die Steenwech, descendit de equo ante domum Consulatatus, & ibidem intravit ad Magistratum Trajectensem, ac ibidem sigillatis privi- legiis civitatis, & * juramento præstito consueto venit ad Sacristiam ec- clesiæ*

* Adscriptum hic erat margini. *Non præstat civitati Trajectensi neque alteri laico juramentum. Haud dubie manu clerici, in præjudicium magistratus, cui parum favebat. Nec admissus, nec admitti, non præstito urbi juramen- to, ut Antistes quis potuit. Imo urbi prius quam clero præstitit, & prius Curiam intravit, quam ecclesiam ad præstandum, ut vel ex loco hoc satis patet. Reiner. Snoyus lib. 13. bist. in fin. Suffecere Philippum Burgun- dum, Philippi secundi Burgundiæ Ducis notum, Davidis quondam Epis- copi germanum, quolibet suffragante statu, qui & decimo quarto Kal. Jun. Trajectum ingreditur nongentis ferme equitibus stipatus cataphractis, passis vexillis, tubisque personantibus, ad hæc magna & celebri pompa. Ipse Phi- lippus, quibus se induisset, armorum nuditatem textili veste aurea celare. N. Princeps Nassaviæ, N. Dn. Verarum, N. Gaesbecius, aurei velleris, euntis latera pariter tueri. Videre erat equos non paucos aurò textili instratos, ad tin- tinnabula quam aurea tam argentea gradientes, acclamante gratiose populo vi- tam, felicitatem, atque pacem inaugurando. Quibus peractis solenniter, in præ- torium ubi primum venit, juramentum ex more dicere, foris relicto equo, quo descendisset, apparitoribus ritu majorum debito. Dein ad ecclesiam popularem mi- litari veste armisque se exuere, debitis quoque aditu. Postremo amicum veste boloserica rubra, ac reliquo ornatus Canoniorum habitu, ad D. Martini pro- cedere,*

tum Philippus ingreditur, ac plausibiliter (si externa erga novum Prin-

clesia civilis Trajectensis, ibidemque exutis armis, & induta religionis veste occurrente sibi processione cleri quinque ecclesiarum, ad pontem usque urbis Trajectensis ductus fuit ex ecclesia civili Trajectensi in ecclesiam ipsam majorem cantando Responsorium Martinus Abrahæ &c. Et persistebat processio cleri in navi ecclesie, ubi erant posite reliquie. Quo loco Electus introductus fecit orationem & dicta fuit ibidem collecta per Presbyterum. Quo facto dictus Electus intravit Capitulum quinque ecclesiarum Trajectensium in domo Capitulari ecclesie Trajectensis, ubi lectis literis Apostolicis provisionis sue Magister Joannes de Bomme petiit eundem Electum confirmatum ad possessionem Episcopatus recipi & admitti. Unde Domini recepta deliberationis dilatione dictus Electus se retraxit ex Capitulo cum suis. Qui postea per Prælatos ad Capitulum revocatus & reductus admissus fuit sub certis conditionibus & præmissis, videlicet salvo iuribus & consuetudinibus ecclesiarum Trajectensium, & earum privilegiis, & quod juraret & sigillaret literam patriæ, & alia more solito, quod facere promisit, atque ibidem effectualiter juravit &c. & literas desuper sigillari fecit. Super quibus &c. prout in instrumento publico plenius continetur desuper confecto, & per tres Notarios videlicet per me Gerardum Beyer, Theodoricum de Malsen, & Wilbelmum filium Johannis de Trajecto superiori, desuper, videlicet super bujusmodi admissione confecto, plenius continetur &c.

Reperitur bujusmodi instrumentum in Archivis quinque ecclesiarum, quoniam singule ecclesie receperunt unum, & registratum est bujusmodi instrumentum in libro birsuto ecclesie majoris Trajectensis.

Post dictum Capitulum præfatus Electus confirmatus ductus fuit in ciborium ecclesie Trajectensis majoris, ibidemque per Decanum ad summum altare adductus, & deinde in superiori stalli Episcopali in dextera parte cbori fuit installatus.

*Deinde die Mercurii xx. Maji fuit sollemnis missa de Trinitate in ecclesia Trajectensi, ubi quinque ecclesie fuerunt, & deinde * prandium episcopale datum fuit in ecclesia Sancti Salvatoris Trajectensis. Cboralibus*

sedere, unde iterum juramento præfrito in palatium à Senatu populoque est deductus. Vetus etiamque quod huc pertinet Senatus consultum: Item so bebben wy geloeft ende verusikoert, dat wy geenen Bisschop ontfangen noch hulden en fullen, by en hebbe eerst onse Stadt recht besegelt ende confirmeert, also als syn Voorvaders gedaen bebben. Vid. lib. 2. de Nobilis, cap. 45.

** Snoyus d. loc. Postridie ejus impendio exhiberi ad D. Salvatoris pontificalis cæna, splendido nec minus exquisito ciborum apparatu, alteraque luce, decretæ more majorum rogationes, pomeridiano tempore adusque Seistum visus est sequi, atque inde, solito campanæ dato sonitu, Trajectum reverti.*

Principem officia spectes) suscipitur. Qua de re, quia in epistola ad

bus data fuerunt cibaria & necessaria, ut singuli de singulis ecclesiis in domibus suis facerent convivium.

Die Jovis in die Ascensionis Domini nostri Jesu Christi fuit processio conjuncta, & Electus fuit in processione, & in summa missa adductus per Prælatos, & finita reductus per eosdem &c.

Bulla provisionis Apostolica super Episcopatu Trajectensi, pro Philippo Episcopo, seu potius Translatio Episcopatus Trajectensis de persona D. Friderici de Baden Episcopi in personam Dni Philippi de Burgundia &c. Leo Episcopus servus servorum Dei &c. Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo sexto decimo, quinto decimo Kal. April. Pontificatus nostri anno quarto. Signatum super plicam. W. de Enckevoert.

Bulla ad Capitulum Trajectense super translatione Episcopatus, ut Episcopus Philippus recipiatur, missa est de eadem data, ut supra.

Quo autem ritu postquam Curia egressus, à clero obviam occurrente ad pontem urbis, de Borchbrugge, exceptus & deductus in majorem ecclesiam, cujus obiter hic tantum mentio, de eo publicum instrumentum, quo inter cetera continetur & Leonis diploma, & juramentum, quod rursus præstitit, & clero separatim, & mox, reliquis duobus Statibus expresse in hunc finem in Capitulum convocatis, toti confessui. Desumptum id ex Chartulario ecclesiæ S. Mariæ tenoris hujusmodi:

Instrumentum admissionis Dni Philippi de Bourgundia Electi & Confirmati Trajectensis ad ecclesiam Trajectensem & illius regimen & administrationem de data Ann. 1517. xix. mens. Maji.

In nomine Dni Amen. Anno à nativitate ejusdem millesimo quingentesimo decimo septimo, indictione quinta, die vero Martis post Dominicam qua cantatur in ecclesia *Vocem*, &c. quæ fuit decima nona mensis Maji, hora secunda post meridiem vel quasi, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris & domini nostri Dni Leonis divina providentia Papæ decimi anno quinto, Venerabiles & egregii Dni Philibertus Naturelli Præpositus & Archidiaconus majoris ecclesiæ Trajectensis, & Jacobus de Apelteren ejusdem majoris, Henricus de Lochorst Sancti Salvatoris, Gerardus de Turri Sancti Petri, Wilhelmus Heda Sancti Johannis, ac Henricus Zoudenbalch beatæ Mariæ ecclesiarum Trajectensium Decani, ac Capitula, Canonici ac Vicarii, Chorifocii, Beneficiati, singulique Officiati, Chorales ac Scholares earundem ecclesiarum in dicta majori ecclesia juxta intimationem eis prius factam ad obviandum in tertio pulsu campanæ episcopalis, ut moris est, Reverendo patri in Christo, ac illustri & generoso ac præpotenti Principi & Domi-

no,

no, Dno *Philippo* de Bourgundia Novo proviso seu alias Electo & Confirmato Apostolica auctoritate, Trajecti congregati cum crucibus, ventilabris, candelis accensis, ac thuribulo in nostrorum Notariorum publicorum testiumque infra scriptorum ad hoc vocatorum specialiter & rogatorum praesentia, usque ad pontem urbis processionaliter ex ecclesia Trajectensi processerunt, atque ibidem in eodem ponte dicto *Philippo* Electo & Confirmato Trajectensi ad eum recipiendum obviaverunt & occurrerunt. Quem quidem Dnm *Philippum* Electum & Confirmatum Trajectensem supradicti Dni Philibertus Praepositus & Archidiaconus, & Jacobus de Apelteren Decanus Trajectensis, tanquam praestantiores Praelati pro tunc praesentes, cum ea qua decuit reverentia susceperunt, & inter se medium processionaliter ducentes in dictam ecclesiam majorem Trajectensem, caeteris Dnis Praelatis, Canonicis, Chorifociis, Vicariis, beneficiatis, Officiatis, Choralibus, & Scholaribus etiam processionaliter procedentibus, cum Canticis laudum de glorioso patrono ecclesiae Trajectensis, Sancto videlicet Martino, introduxerunt, comitantibus Illustribus, Nobilibus, Generosis, & Potentibus Dominis Dno Henrico Comite de Nassou, de Vyanden &c. Dno de Breda, & Locumtenente Hollandiae &c. Dno Adolpho de Bourgundia, Domino de Beveren & de Veris, Admiraldo maris, ac Dno Maximiliano de Hoerne, Domino temporali de Gaesbeeke &c. militibus ordinis aurei velleris, nec non Dno Balduino de Bourgundia Dno de Fallaix, Dno Carolo de Bourgundia Domino de Loverichem, Dno Antonio de Wenchem Seneschallo Hannoniae, ac Claudio Burart Gubernatore Bethune militibus, ac Magistro Laurentio Dublioul etiam milite, Griffiario dicti ordinis Aurei velleris, insuper Dno Johanne Dno de Monfoorde, de Lynscoten &c. Dno Daniele Dno de Boc-hout, de Beverweerde, Dno Wilhelmo Comite de Rennenberch, Dno de Zulen &c. ac aliis diversis Baronibus, & nobilibus, nec non militaribus & ministerialibus patriae, atque Rectoribus & superioribus Civitatis Trajectensis. Quibus quidem Canticis ibidem in navi seu medio ecclesiae ad tempus continuatis, & deinde finitis & peractis, iidem Dni & Decanus Trajectensis praecedentibus Canonicis quinque ecclesiarum Trajectensium eundem Dnm *Philippum* Electum & Confirmatum Trajectensem in domum Capitularem majorem dictae ecclesiae Trajectensis adduxerunt, ubi continuo seculis omnibus laicis, sed duntaxat dictis Illustribus & Nobilibus Dominis Henrico Comite de Nassau &c. Dno Adolpho de Beveren &c. Dno Maximiliano de Hoerne, Dno de Gaesbeeke, Dno Balduino de Phalaix, Dno Carolo de Loverichem, Dno Antonio de Wenchem Seneschallo Hannoniae, & Claudio Burart Gubernatore Bethune ibidem simul cum Reverendo patre Magistro Johanne de Loemell Archidiacono in ecclesia Leodiensi, ac Magistro Laurentio milite & Griffiario ordinis aurei velleris supradicto remanentibus, idem Electus & Confirmatus Trajectensis per os dicti

Tom. I.

Z

Magistri

Magistri Johannis de Loemell Archidiaconi &c. exponi fecit contenta in literis Apostolicis infra scriptis, illasque Apostolicas literas eisdem. Dnis Prælati, Decanis, Canonicis, & Capitulis quinque ecclesiarum Trajectensium ad id ibidem Capitulum convocatis & congregatis insinuavit huiusmodi sub tenore: *Leo Episcopus, Servus servorum Dei, dilecto filio Pbilippo de Bourgundia Electo Trajectensi Salutem & Apostolicam benedictionem.* Apostolatus officium meritis licet imparibus nobis ex alto commissum, quo ecclesiarum omnium regimini divina dispositione præsidemus, utiliter exequi coadiuvante Domino cupientes solliciti corde reddimur & solertes, cum de ecclesiarum ipsarum regiminibus agitur committendis, ut tales illis in Pastores præficere studeamus, qui populum suæ curæ creditum scient non solum doctrina verbi, sed etiam exemplo boni operis informare, commissaque sibi Ecclesias velint & valeant Duce domino salubriter regere & feliciter gubernare, Dudum siquidem provisiones ecclesiarum omnium apud Sedem Apostolicam vacantium & in antea vacaturarum ordinationi & dispositioni nostræ reservavimus, decernentes ex tunc irritum & inane, si secus super his per quoscumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero ecclesia Trajectensi, ex eo quod Venerabilis frater noster Fredericus Episcopus nuper Trajectensis regimen & administrationem illius, cui tunc præerat, in manibus nostris sponte & libenter cessit, nosque cessionem ipsam duximus admittendam, apud Sedem prædictam, Pastoris solatio destituta, Nos ad provisionem ejusdem ecclesiæ celerem & felicem, de qua nullus præter nos in hac vice se intronittere potuit, sive potest, resignatione & decreto obstitentibus supplicatis, ne ecclesia ipsa longæ vacationis exponatur incommodis, paternis & sollicitis studiis intendentes post deliberationem, quam de eadem ecclesiæ præficiendo personam utilem & etiam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad te clericum Cameracensis diocesis clericali charactere duntaxat insignitum, cui apud nos de literarum scientia, vitæ munditia, honestate morum, spiritualium providentia, & temporalium circumspeditione, aliisque multiplicium virtutum donis fide digna testimonia perhibentur, direximus oculos nostræ mentis, quibus omnibus debita meditatione pensatis de persona tua nobis & eisdem fratribus ob dictorum tuorum exigentiam meritorum accepta eidem ecclesiæ de ipsorum fratrum consilio auctoritate Apostolica providemus, teque illi in Episcopum præficimus & Pastorem, curam & administrationem ipsius ecclesiæ tibi in spiritualibus & temporalibus plenarie committendo, in illo, qui dat gratias & largitur præmia confidentes, quod dirigente Domino actus tuos præfata ecclesia sub tuo felici regimine regetur utiliter & prospere dirigatur, ac grata in eisdem temporalibus & spiritualibus suscipiet incrementa. Iugum igitur Dni tuis impositum humeris prompta devotione suscipiens curam & administrationem prædictas sic exercere studeas sollicite, fideliter, & prudenter, quod ecclesia ipsa gubernatori provido & fructuoso administratori gaudeat se commissam, Tuque præter æternæ retributionis præmium nostram & dictæ sedis benedictionem & gratiam; exinde cele-

T. H. S.

rius consequi merearis. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo sexto decimo, quinto decimo Kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno quarto. Sic signatum sub plicam, W. de Enckevoert. Leo, Episcopus, Servus servorum Dei dilectis filiis Capitulo Ecclesiæ Trajectensis Salutem & Apostolicam benedictionem. Hodie Ecclesiæ nostræ Trajectensi, tunc ex eo, quod Reverendus frater noster Fredericus Episcopus nuper Trajectensis regimen & administrationem illius, cui tunc præerat, in manibus nostris sponte & libenter cessit nosque cessionem ipsam apud Sedem Apostolicam duximus admittendam, Pastoris solatio destitutæ, de persona dilecti filii Philippi Electi Trajectensis nobis & fratribus nostris ob suorum exigentiam meritorum accepta, de fratrum eorundem consilio auctoritate Apostolica providimus, ipsumque illi in Episcopum præsecimus & Pastorem, curam & administrationem ipsius ecclesiæ sibi in spiritualibus & temporalibus plenarie committendo, prout in nostris inde confectis literis plenius continetur. Quo circa discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus eidem Philippo electo tanquam patri & Pastori animarum vestrarum humiliter intendentes, & exhibentes sibi obedientiam & reverentiam debitas & devotas, ejus salubria monita & mandata suscipiatis humiliter & efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam ipse Philippus Electus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus, faciemus auctoritate Deo usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno Dominicæ incarnationis millesimo quingentesimo sexto decimo, quinto decimo Kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno quarto. Sic signatum supra plicam. W. de Enckevoert. Quibus quidem literis Apostolicis ibidem publice lectis, idem Dns Electus ulterius se tanquam Electum & Confirmatum ecclesiæ Trajectensis auctoritate Apostolica in vim literarum hujusmodi Apostolicarum recipi & admitti, ac in corporalem, realem, veram, & actualem possessionem ecclesiæ Trajectensis, & illius administrationis sibi commissæ, juriumque & pertinentiarum omnium ejusdem introduci postulavit. Quem quidem Dnm Philippum Electum & Confirmatum Trajectensem lectis ut præmittitur literis Apostolicis antedictis & aliquali de super præhabita deliberatione, tandem dicti Dni Prælati, Decani, & Capitula quinque ecclesiarum Trajectensium Capitularium, & nemine contradicente favorabiliter in vim Apostolicarum literarum earundem, salvis statutis, consuetudinibus, exemptionibus, libertatibus, & juribus earundem quinque ecclesiarum Trajectensium, & patriæ Trajectensis, ad ecclesiam Trajectensem, usque regimen & administrationem sibi commissas, ac ad veram, corporalem, realem, & actualem possessionem ejusdem receperunt & admiserunt, & continuo idem Dns Philippus Electus electionem coram ipsis Dnis Prælati, Decanis, & Capitulis & ad eorum petitionem more solito, præsensibus dictis illustribus atque nobilibus Comite de Nassau, Dno de Beveren, Dno de Gaesbeeck, Dno de Falaix, Dno de Loverichem, Dno

Senescallo Hannoniæ, Dno Gubernatore Bethuniæ, & Laurentio Dublioul Griffiario &c. militibus ad hoc etiam in testes specialiter advocatis & requisitis solitum & consuetum corporaliter & ore proprio ad sancta Dei euangelia tactis scripturis sacrosanctis præstitit juramentum sub hac verborum forma: *Jura ecclesiæ meæ conservabo illibata, libertatem electionis & exemptionis hactenus habitam & observatam per diocesi Trajectensem nunquam infringam, nec infringi permittam, Nulla importuna petitione ecclesias gravabo vel gravari permittam, Castra quoque seu munitiones ecclesiæ meæ Trajectensis, quæ de præsentî existunt, aut in posterum fient, non alienabo, aut impignorabo, seu debitis gravabo directe vel indirecte, Sed eas & ea ad opus ecclesiæ meæ prædictæ liberas & libera, prout nunc sunt, fideliter conservabo, Ceteras res ecclesiæ & quasunque possessiones à prædecessoribus meis ad me devolutas nullatenus alienabo sine communi consilio & expresso consensu Prælatorum & cleri, Nulli petenti promittam, vel juro ei auxilio assistere nec assistam contra aliquem hominem vel ministere vel homines parere voluerint juri vel consilio Prælatorum & cleri. Et hoc fideliter & firmiter observabo. Sic me Deus adjuvet, & omnes sancti, fidesque sanctorum euangeliorum. Quo quidem juramento præstito idem etiam Philippus Electus & Confirmatus prædictus ad requisitionem Dnorum Prælatorum & Capitulorum præfatorum eisdem quandam aliam litteram, videlicet de non movendo guerras sine eorundem consilio & consensu, ac alia nonnulla, præmissa in se continentem sub suo sigillo concessit, & eandem litteram sic sigillatam ibidem ipsis Prælati & Capitulis tradidit & assignavit, contenta ejusdem firmiter observare promittendo. Cujus quidem literæ tenor sequitur talis. *Wy Philips van Bourgondien van Goits genaden Elect ende geconfirmeert des Gestichts van Utrecht, maken kont ende kenlick allen luden, dat wy ghesekert ende geloeft hebben, sekeren ende geloven onsen Prelaten, Capittulen, ende gemeene Ecclesien van Utrecht vast ende stede te bouden ende vol te doen mit goeden trouwen alle de punten ende saken die hier nae beschreven staen. In den eersten dat wy geenrebande oorloge noch groote saken, dair gesien is oorloge af te comen, in bindernisse der voorseider ecclesien of ons Lants van Utrecht beginnen of aennemen en sellen, ende geviel enigerbande oorloghe, dat Godt verbieden moet, dair en zellen wy bestant, vrede, noch zoen af geven, noch aengaen, noch geenrebande tractaat dair af maken, hebben, noch bouden, ten sy by wille, consent, ende goetduncken onser Prelaten en Ecclesy voerseit, off der geenre die sy dair toe setten ende voegen zellen. Voert dat wy onsen Prelaten, Capittelen, ecclesien ende den personen van der ecclesien, ende andere Priesteren ende Clercken van der Stadt ende ons Gestichts van Utrecht in boeren rechten ende vryheden bouden ende beschermen sellen, ende hem ende Ritteren ende Knechten, ende al onsen luden arm ende Rycke ons Gestichts Lantrecht doen sellen tot alre tyt, als wys versocht werpen, Sonder enich weygeringe ofte vertreck boven den Landrecht, Ende onse eedt die wy nu gedaen heb-**

bebben voor onsen Prelaten, Capittelen, ende ecclesien sullen wy bem bouden; ende sel altyt blyven in zynre mach. Ende des toe oerkonden bebben wy desen brieff doen besegelen mit onsen segel. Gegeven t'Utrecht in 't jaar ons Heeren Dujent vyff hondert ende seventien, des Dinxdaechs post Dominicam vocem, den negentienden dach Maji. Super quibus promissis hinc inde, videlicet tam dictus Dns Philippus Electus per os dicti Magistri Johannis de Loemel Archidiaconi, quam etiam Prælati, Decani, & Capitula quinque ecclesiarum Trajectensium ipsi, & eorum cuilibet etiam seorsim & respective, unum vel plura publicum seu publica fieri petierunt, confici, atque tradi à nobis Notariis publicis infra scriptis instrumentum sive instrumenta. Acta fuerunt hæc Trajecti in domo Capitalari majoris ecclesiæ Trajectensis, sub anno indictione, mense, die, hora, & Pontificatu superscriptis, Præsentibus ibidem supradictis Illustribus & Nobilibus Dominis, Comite de Nassou &c. Dno Adolpho de Beveren, Dno Maximiliano de Hoerne, Dno de Gaesbeeck, Dno Balduino Dno de Falaix, Dno Carolo Dno de Loverichem, Dno Senescallo Hannoniæ, Dno Claudio Burart, Gubernatore Bituniæ, & Dno Laurentio Dublioul Griffario &c. militibus, una cum Venerabilibus viris, Dnis Johanne de Herestraten & Johanne de Groetvelt, presbyteris, Vicariis perpetuis beneficiatis ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis, testibus ad præmissa vocatis & rogatis. Quibus promissis sic peractis, & advocatis duobus Statibus aliis videlicet Militibus & Rectoribus Civitatis Trajectensis, lectaque litera, vulgariter *die Lantbrieff*, idem Dns *Philippus* Electus & Confirmatus Trajectensis prædictus coram dictis tribus Statibus patriæ eandem literam patriæ & in ea contenta, præsentibus etiam ibidem adhuc omnibus, & Illustribus atque Nobilibus supradictis, firmiter ad eorundem trium Statuum instantiam & petitionem tactis scripturis sacrosanctis ad Sancta Dei Evangelia servare, & etiam suis transfixis literis firmavit, juravit, & promissit, atque easdem literas supradictæ literæ patriæ transfixas publice ibidem lectas sigillo suo sigillari fecit sub hujusmodi tenore: *Wy Philips van Bourgondien van Goits genaden Elect en Confirmeert des Gestichts van Utrecht maken kont ende kenlick allen luden, dat wy alle die geloften, punten, ende voorwaerden, die in desen openen brieff, dair onse tegenwoordige brief deurgestecken is, besegelt mit onsen segele, geconfirmeert bebben ende confirmeren, Ende dair op so loven wy, sekeren, ende sweeren, ende kennen gelooft, gesekert, ende mit gestaefden lyflicken eede gesworen ende ons verbonden te bebben wittelick ende wel te bouden, nae te gaen, ende te voldoen alle 't gene in den selven brieve voersz begrepen is, ende oick alle 't geen wy vorder onsen Prelaten ende ecclesien geloofte ende gesworen bebben, ende dat niet te verbreken in eniger wys. Gegeven t'Utrecht in den grooten Capittelbusse ten Doem in tegenwoordicheyt van onsen Prelaten ende ecclesien, Ritteren ende Knechten, Stadt ende Steden des Nederstichts van Utrecht, in 't jaar ons Hee-*

ad Paludanum rhetorem quædam indicavimus, & (1) in primo libro Historiarum nostræ ætatis diligentissime scripsimus, hic

*ren Duyfent vyff hondert ende sevenbien des Dinxdach, post Domini-
cam vocem opten negentbienden dach Maji.* Post quæ præmissa ex
tunc dicti Dni Archidiaconus & Decanus Trajectensis eundem ul-
terius Electum & Confirmatum in chorum dictæ ecclesiæ Trajecten-
sis adduxerunt præfatis Dnis Prælati & Canonicis præcedentibus,
ac aliis Nobilibus prædictis comitantibus atque ipsum in sede seu
Stallo episcopali locaverunt, & intrinseverunt. Qui quidem Præla-
ti, & Canonici, cum reliquo clero hymnum lætitiæ beatorum Au-
gustini & Ambrosii, videlicet *Te Deum laudamus*, hilariter atque in
organis & vocis júbilo, ut moris est, decantarunt & personarunt.
Quo simul cum collecta de pace per Decanum Trajectensem de-
cantato dicti Dni Prælati eundem Dnm Philippum Electum Confir-
matum Trajectensem prælibatum ad Palatium Episcopale Trajecten-
se introduxerunt, claves & sigilla Episcopalis jurisdictionis sibi af-
signando in signum veræ, realis, actualis, & corporalis adeptæ pos-
sessionis ecclesiæ Trajectensis, ac omnium rerum, jurium, & per-
tinentiarum ejusdem. Super quibus præmissis dictus Dns *Philippus*
Electus Confirmatus per os dicti magistri Johannis de Loemell si-
militer fieri petiit, confici, atque tradi à nobis Notariis infra scri-
ptis unum vel plura publicum seu publica instrumentum, seu in-
strumenta. Acta sunt hæc Trajecti locis & temporibus præscriptis,
præsentibus ibidem Illustribus & Nobilibus omnibus ante nomina-
tis, nec non Johanne de Heerstraten & Johanne presbyteris Vica-
riis supradictis, testibus ad præmissa vocatis pariter & rogatis. Et
ego *Gerardus Beyer* clericus Trajectensis diocesis publicus Aposto-
lica & Imperiali auctoritatibus venerabilisque Curia Episcopalis, &
insignis ecclesiæ Trajectensis Notarius & Scriba, quia præmissis
una cum Connotariis meis infra scriptis & testibus supradictis in-
terfui, eaque sic fieri vici & audiui, ideo præsens publicum instru-
mentum manu alterius, me interim aliunde legitime præposito,
fideliter scriptum exinde confeci, subscripsi, & publicavi, signoque
& nomine meis solitis & consuetis signavi rogatus, & requisitus in
fidem & testimonium omnium præmissorum. Et ego *Theodoricus de*
Mussen clericus Trajectensis publicus Imperiali auctoritate Nota-
rius &c. Et ego *Wilhelmus* filius Johannis de Trajecto superiori
clericus Leodiensis diocesis publicus sacris Apostolica & Imperiali
auctoritatibus Notarius &c.

(1) Septem libris hanc historiam ait se complexum in præfatio-
ne ad illustrissimam Margaretam Austriacam, sed quæ temporum
injuria suppressa non prodit. Quæ autem occasione adjecerit ad
eam animum, in præfatione opusculorum illustratæ Germaniæ,
edita olim Basilæ Ann. 1541. paucis exponit ipse. Loquens enim

hic nihil amplius addetur. Factus Ultrajectinorum Princeps & Episcopus, cum quibusdam amicis privatim contulit de statutis Synodalibus recognoscendis, de feriarum numero minuendo, (1) de provisorum ac Decanorum (ea sunt odiosa cujusdam jurisdictionis nomina) tyrannide coercenda, de tot ociosis

de Philippo, *Voluit, inquit, per nos notari, siquid in sua ditione, vel in finitimis regionibus memoratu dignum actum esset; sed ea conditione, ut singulis mensibus, quæ annotaram, ipsi & a consiliis prælegerem, quod cum facerem, admonerent, siquid perperam, siquid parum considerate scriptum audissent, id mutarem.* Vid. Voss. de bistor. Latin. p. 654.

(1) Decani, Provisores, Officiales iidem. Ab officiis enim Episcopo ut & Archidiacono seu Præposito Trajectensi, cum judicandi potestate per provincias ab iis missi. Data ipsis jurisdictio & civilis & criminalis. Datum mixtum imperium, jus nimirum mulctandi, jus pignori capiendi, injungendi pœnitentias, etiam excommunicandi jus, & ponendi interdictum per totum suum territorium. Ex Episcopo & Archidiacono suum erat territorium, sua cuique regio. Utrique erant in suo Provisores, Decani. Si territorium commune, mittebat suos uterque. Graves admodum provincialibus non minus quam Rationales, de quibus queruntur Britanni apud Tacitum in vita Julii Agricolæ, propter crebras exactiones. Passim hinc querelæ, & bellorum etiam causæ, ut argumento est transactio inter Ducem Burgundiæ & Rudolphum van Diepholt, quam & stricte observari vult Philippus Austriacus, questus rursus multum de ipsorum rapinis, injuriis, avaritia. *Ende al eest, inquit, datmen de voorsz onse ondersaten van Zeelant buten noch boven de voorsz Concordaten niet behoort te tracteren in sake van daginge, citatien, of monitien, noch meerder salaris van beurlieden te nemene, of t' exigeren, dan geexpresseert is by den voorsz Concordaten, nochtans helietet daghelycks, alst over lange gedaen heeft, den Provissoren, Dekenen, ende andere Officieren van Utrecht in Zelant verserende, by overwille van partyen, ende onbehoorlycke compositien, te nemen van den voorsz ondersaten onder 't dixel van salaris groote excessive sommen, als de tweedeel meer dan sy behooren, aengaende den citatien, monitien, soenbrieven, contumacien, ende absolutien van sententien interlucutoir ende definitive, ende van ebe clandestine, daer af sy maer beboren te hebben enon nobel, ende daer onder, daer of nemen sy met wille vier of vyf ponden grooten, ende van allen anderen excessen ende compositien &c. 't beurlieder wille ende jegens rechte. Ende om onse ondersaten te meer te travailleren, ende tot meerder compositie te brengene van den voorsz excessen oft mesusen, so en sullen sy die selve excessen niet weygeren noch die doen opdaghen, dan in den winter, als men 't lant van Zeelant, dat suer kent ende waterich is, niet wel begaen en mach, ende noch houden sy*

ociosis hominibus ad sacerdotia non admittendis, de validis mendicantibus tollendis, de pauperum cura gerenda, de clamosis

fy partyen als dan seer lange loopen, sonder beurlieden expeditie noch justitie te doen, dat sy van noode composeren moeten. Ende hebben die aldus gedaen ende noch dagelycks doen, so dat diversche van onser onderfaten voersz., goede, rycke, ende gegoede mannen, daer by ende mits den couden winterschen weder ende quade wegen van coude, arbeyt, ende pyne, in groote sware siekten gevallen, ende eenige daer of gestorven syn, Item op een lichte fame ofte uyt beurs selfs sictie, oft vercierien, doen sy dagelyks dagen onse voersz. onderfaten, te wetene gebuwede personen, mans ende vrouwen, in cas van adulterien, wedurwen van incontinentien, jonge gesellen ende maechden in cas van fornicatien, bet sy waer ofte niet, brengende de sommige tot compositie 't beurlieder wille, ende andere die 't aensichte bieden, ende benlieden verweren willen, bouden sy so langbe loopen, dat sy beymelick composeren moeten, oft neen, so verdragben sy die, en willense corrigeren met so openbaer schaemdelicke penitentie ende amende, daer by sy ewelyck gediffameert worden, Al tegens ende contrarierende de voersz. Concordaten, Ende noch boven al desen, dat erger is, so hebben eenige Proviseurs ende Dekenen binnen Zeelant getracht onlanx te doen publicieren, dat elck Leecman den anderen Leeckman in alle propbane saken voor ben lieden sal mogen opdagen, ende dat sy partyen daer op recht doen sullen in contemptie ende versmadenisse van onser Hoochbeyt ende justitie, ende contrarie den Keuren by ons ende onsen gemeenen Lande gemaect ende beswooren, ende noch meer wesen soude, indien beur lieden by ons niet voorsien en worde van provisien, so sy Thoonderen seggen, die selve aen ons versoeckende, So eest dat wy dit overmerckende u. ontbieden, ende bevelen, u. daer toe committerende, dat indien u blycke van des voersz is, so vele dats genoegh sy, ghy ten versoecke van de voersz Thoonderen doet scherp bevel van onsent wegen, ende op sekere penen t' onswaarts te verbeurene, den voersz Proviforen, Dekenen, ende anderen Officieren van Utrecht binnen onsen voersz Lande van Zeelant, dat sy ende elck van ben lieden ben verdragen voirtaen de voersz onse onderfaten van Zeelant meer noch vorder te travailieren noch te composeren ter cause van den excessen, daer in sy oft enich beurer vervallen syn of vallen mochten, mer benlieden als den aengaende te contentieren ende te vreden bouden, mits by den selven onsen onderfaten betalende ende opleggende den tax ende salaris naer inboud der Concordaten voersz &c.

Charta est Ann. cío. 13. iv. Eo major autem & gravior è spoliis provincialium ditescendi cupiditas, quod consciis Præsule, Archidiacono, qui veniebant in prædæ partem, prædarentur impune. Conscii hi rapinarum. Nam & ratio ipsis quottannis redditā. Ex charta Ann. 1396. Item nos. Episcopus & Archidiaconus prædicti concorditer

mosis illis concionatoribus, præcipue mendicantium ordinum, cohibendis, de bonis & doctis. Concionatoribus instituendis, & hujusmodi multis aliis, quæ ad Reipublicæ commodum & verum Christianismum spectare videbantur. Verum quo minus hæc prudentissimi Principis consilia succederent, consilarii Jurisconsulti duo in causa erant. Hi enim dum utraque manu aperta ac protensa, suis commodis consulunt, magno fremitu clamitare cœperunt, Hæc consilia non fore è re Principis multumque culinæ obfutura. Quare connivente Principe (ut erat mansueto animo) omnia veteri more apud hos venalia erant. Princeps igitur imperiosis illis consilariis assidue occurrentibus, ne his rebus se occuparet, quarum imperitior esset, superet illos harum subire & molestiam & invidiam, facile cessit, atque ad reficiendas arces animum intendit.

(1) In primis vero veterem Dorestati arcem, novis ædificiis com-

corditer ordinabimus de singulis personis in singulis Decanatibus Archidiaconatus Trajectensis, quas in nostra conscientia bonos credimus & credemus ydoneos ad exercendum officium Decanorum & Provisorum in eisdem Decanatibus, & eisdem in forma consueta Decanos & Proviosores constituemus ibidem, qui Consistorium tenebunt in Decanatibus sibi commissis, & universis causis ecclesiasticis, secularibus, civilibus, seu pecuniariis, criminalibus, prout de jure poterunt &c. In his tamen causis omnibus liberum erit à principio unicuique subjectorum dicti Archidiaconatus adire forum seu auditorium nostri Episcopi vel Archidiaconi prædictorum, iidemque Decani & Proviosores in Decanatibus suis prædictis Sinodum observabunt, nec non tam in Sinodo quam extra Sinodum cognoscent & corrigent de universis excessibus tam clericorum quam laycorum extra visitationis tempora, & quicquid ipsis Decanis & Proviosoribus de hujusmodi jurisdictionum exercitio, ac sigilli causarum, & correctionibus promanari, fideliter colligent, & de eo singulis annis nobis Episcopo & Archidiacono prædictis, quando requisiverimus, computum & reliqua reddent, de quo nos Episcopus tertiam partem & nos Archidiaconus duas partes tollemus, deductis expensis ipsorum Decanorum & Proviosorum per nos Episcopum & Archidiaconum aestimandis &c. Siquis plura desideret, notas meas adeat ad Anonymum, quem edidi Ann. 1690. ubi & codicilli, quibus formula continetur, qua injunctum Decano olim muneris sui exercitium. Commissionem vulgo vocant.

(1) Refici arcem jussit initio statim episcopatus, sculpturis, picturisque exornari sequenti anno cio. io. xviii. usus ea in re opera Claudii Carnotensis, insignis admodum artificis. Habeo ex adver-

Tom. I.

A a

farii

commodiorem fecit, picturis, sculpturis, figulinisque talibus exornavit, quales vix ipsam Italiam habere crediderim. Præterea,

fariis Gisberti Lappii a Waveren Gerardi nostri Noviomagi schedas aliquot manuscriptas, in quibus de Philippo, quorum plane hic non meminit, hæc sunt, quæ sequuntur:

Anno 1517. mense Junio arx Dorestati à Philippo reparari coepta, fessa mundata, muroque interno circumdata. Hac vulgo placebant.

2. Funtii sagittarii Trajectenses in arcem recepti. Qui veteri more obtulerunt capitium albi & rubri coloris. Adhibiti mensæ, allocutioni, & comperationi, honorifice & comiter.

Anno 1518. accitus ad exornandam arcem Dorestatum Claudius Carnotensis insignis plastes.

Ann. 1518. Philippus Electus Trajectensis die 20. Februar. accepit Trajecti ordines minores, quos vocant, à Rever. Patre D. Jacobo Ridder de Calcaria, Episcopo Hebronensi, & Suffraganeo Trajectensi.

XXI. ejusdem mensis ordinatus est ab eodem Episcopo subdiaconus. XIII. Diaconus in cathedra Petri, festo die Mattheia sacerdos.

VIII. ejusdem Dominica videlicet Reminiscentie consecratus est Episcopus Trajectensis à Rev. Patre. Dn. Jacobo Ridder SS. Theologia Professore ordinis Prædicatorum, Episcopo Ebronensi, & à Domino Francisco Chalcodonensi, suffraganeo Leodiensi, & à Rever. Dn. Johanne de Meynere S. Theologia Professore ordinis Carmelitarum, Episcopo Bibliensi, præsentibus Prælatiis quinque ecclesiarum, & magistratu Trajectensi, & Domino Antonio de Lalaingb, Domino de Montigny, equite aurei velleris, & Balivo Hannoniæ equite aurei velleris, & aliis multis nobilibus in sacello Divi Michaelis in turri ecclesiæ Trajectensis.

Hispaniarum Rex Carolus literas ad Reverendissimum Dominum Philippum misit ad ineundum secum fœdus contra quoscunque hostes, quas cum Nobilitati utriusque ditionis suæ oppidorumque magistratibus communicasset, magis placuit nobilitati & magistratibus nullum cum quovis fœdus inire, sed suis vivere legibus, & pristina frui libertate. Idque Reverendissimus Hispaniarum Regi scripsit, nihilominus addens, neminem latere, se addictiorem esse Hispaniarum Regi, domuique Burgundicæ, quam qui ad fœdus aliquod vocari deberet, cum esset filius, licet nobis, Boni Philippi Ducis Burgundicæ, & eques ordinis aurei velleris.

XXV. Octobr. 1519. Philippus Trajecto ad Abbatem arcem venit, eo tandem redacta sub ditionem Anstetitis Ultrajectini Philippi. Qui postmodum Amstelrodamum frequens Hollandiæ emporium navibus invectus. Vnum honoris causa magistratus opidi dono misit Anstetiti & familiæ ejus.

Arx

terea, propugnaculis, armis, bombardis, cum accuratissime munivit. Cæterarum vero arcium præfectis ut idem facerent, iussit. Hæc

Arx Dorestatum a ponte ad sacellum usque pulchriori opere edificari cepta initio Maji Ann. 1521.

Et hæcenus vetera hæc excerpta. De Sagittariis autem quod habent, nulli mirum videatur. Princeps etiam ipse collegii eorum pars. Etiam ludis interfuit & processioni instituta. Certaminis etiam particeps, instructus arcu & sagittis. Lamb. Hortens. lib. 4. *Cæterum in hoc certamine ludicro dejecta volucris palma penes Episcopum fuit. Populo Wicano exuberante gaudio luxurianti magnifica congraria dedit; dataque vicissim sunt dona illi, honoraria non minus ampla &c.* Ex Actis Ultrajectinis Ann. 1445. *des Dingsdachs na St. Agnete: Item en zalmen genen Here, Jonchere, of ymant anders, die ryns een soutcood gegeven is, tot genote tyt meer covet geven, dan alleen onsen genadigen Heere van Utrecht.* Nec indignum hic quæquam dignitate episcopali. A Philippo etiam Austriaco Belgarum Principe id olim factum, nec dedecere id existimavit se, arcu ludere cum plebejis, & ad scopum collimare, Trajecti ad Mosam Ann. 1496. Ab Alberto etiam Austriaco Belgii Hispanici Præfecto. Etiam ab uxore ejus Isabella Clara Eugenia, ut testatur Reydanus lib. 18. *dist.* Nec quenquam turbet quod dicitur, quod qui dudum jam Episcopus Ann. 1517. sequenti demum anno minores Ordines consecutus, Lector factus, Acolythus, Exorcista &c. Hæcenus enim adhuc laicus, nec Præsul proprie aut Episcopus, nam consecratio adhuc deerat, sed Electus Trajectensis, seu Electus & Confirmatus. Episcopus nemo sit, nisi primum fiat Presbyter, Presbyter autem nemo, nisi primum Diaconus. Diaconus item nemo, nisi primum Subdiaconus, & sic porro & deinceps. Gradatim ordinum sit collatio. Per saltum fieri non potest. Nec omisiss inferioribus ad superiores transcur. nov. 6. cap. 1. *can. illud can. in singulis. can. quicumque. dist. 77. can. monachos. 16. qu. 1. Dixi manud. ad jus Can. tit. 8.* Nec necesse ut qui eligitur de clero aut cleri pars sit. Etiam laicus potest eligi, quamvis proprie is postuletur. *can. Statuimus & his omnibus. can. Osus & seq. dist. 6. & can. Valentinianus. dist. 63.* Sic vocatus Joannes Bavarus Alberti Ducis filius ad Leodiensem episcopatum, etsi proprie is Postulatus, nam laicus & nondum Presbyter, Electus dicitur tamen passim, & sic se ipsum etiam vocat. Charta apud Mantel. *in addit. ad bist. Loffens. Ann. 1411. Wy Johan van Beyerem by der genaden Gods Elect van Ludick, ende Grave van Leen &c.* Potest is qui electus, & qui jam missus solenni ritu in possessionem episcopatus, & postquam jam electus in ordines adhuc recipi, ut gradatim eos consecutus, ut oportet, & juxta canones, Episcopus tandem fieri.

Hæc agentem interturbant paulisper equites, qui sub Frederico Episcopo stipendia non soluta conquerebantur, hi enim occu-

Detrectabat id Joannes Bavarus. Unde & bellum illud gravissimum, quo ceciderunt tot millia, Vatinianum illud odium, inter ipsum & Leodienfes.

Quod ad arcem Abcodam; non tum demum redacta hæc sub ditionem Episcopi. Redacta jam diu ante. Semper tamen de ea quæstio. Vendiderat ultimus Toparchæam Rudolpho van Diepholt, sed reservato sibi usufructu. Postquam fato is concessisset quæstionem de ea movit Antonius Burgundus Philippî frater naturalis, ut dixi lib. de jur. glad. 24. Movit Carolus etiam Audax, quæcunque fuerant Gaesbekii, ad Hollandos asserens devoluta. Quo nomine etiam rogatu Ordinum David deinceps cum eo egit frater ipsius spurius. Ex veteri membrana: Hertoge Charles van Bourgoignen dede Anno 1469. citeren in den Hage door een Herault die van Utrecht, die by dede weten twee articulen. Eerst dede by aensseggen recht te hebben aen de Broecklanden ende Veenen tusschen Goylant ende 't Sticht, ende Hollants te syn, Ten anderen dat alle die goederen van wylen den Heere van Gaesbeeck saliger gedachten nagelaten aen hem waren gedevolveert, om dat Heer Jacob sonder kinderen gestorven was, niet tegenstaende dat Bisscop Roedolpb dese goederen Heer Jacob in de gevangenisse afgedwongen hadde. Of by begeerde, dat men dese goederen voorsz soude laten volgen Heer Antonis synen Bastaert broeder; om dat den voorsz Heer Antonis dese goeden vercregen hadde van Joncher Jacob. Hier door weren die drie Staten geperturbeert, ende sonden Bisscop David an den Hertoge synen broeder. Die welck antwoord van syne Commissie wederom brengende, is den Heere van Gruytbuyssen gevolcht, begerende categorycq antwoord op des Hertogs articulen. Antwoorden den Bisscop met die drie Staten naer ripe deliberatie, dat die Kercke 't Utrecht goede gefegelde brieven hadde dese saecke belangende, verzoekende ootmoedelick dat den voorsz Hertoge baer liete by bare possessie, als syn Heer vader ende andere voorsaten gedaen hadden. Vid. Chron. Holl. 30. divis. cap. 24.

Cæterum Philippi præclara admodum initia. Statim postquam inauguratus, regimine in se suscepto, quod ex usu reipublicæ, quod ornandæ & componendæ omissum ab eo nihil. Et primum quidem & ante omnia decessorum secutus morem apud Cæsarem id egit, ut investitus de diocesi temporalem etiam justitiam, jus, jurisdictionem, & ut vocant Regalia, nam Episcopus Trajectensis etiam Princeps Imperij, in se Cæsar transferret. Diploma Maximiliani, quod nondum hæcenus adhuc visum, in eam rem hoc est:

Wir Maximilian van Gottes gnaden Erwelter Romischer Keyser allen 't zeiten merer des Reichs, in Germanien, zu Hungern, Dalma-
sien,

occupata Oldensala oppido, & arce Laga, in ipsis ferè Suollanis portis, ubi tamen Princeps eràt, ferro & igni grassabatur. Verum

nien, Croatien &c. Kunig, Eertsbertooch zu Oesterreich, Hertzog zu Burgundien, zu Lotterigh, zu Brabant, zu Steir, zu Kernten, zu Crain, zu Limburg, zu Lutzenburg, und zu Gelre, Lantgrave von Elsass, Fust zu Zwawen, Grave zu Habsburg, und zu Henigouw, zu Burgundi, zu Flandren, zu Tirol, zu Artois, zu Hollant, zu Zeelant, zu Pbiert, zu Kyburg, zu Namur, und zu Zutphen, Marcgrave des beyligen Romischen Reichs, der und zu Burgouw, Herr zu Frieslant, auf der Windischen march, zu Mechelen, zu Portenauw, und zu Salins &c. Bekennen öffentlich mit diesem Brief und tun kundt aller meniglich, wir wol uns angeborner gutte und Keyserlicher militigbeyt seyallen und yeglichen unser und des Reichs unterthanen und getrouwen unser Keyserlicher gnad mit zu theilen, so ist doch unser Keyserlicher gemutt mer begerlich gegen denen, die ons und den beyligen Reich als die nechsten lieft und getreuebeit mit forchvulticheit zu tragen. Wann nu der Erwerdig Philipps Bischof zu Utrech unser Furst, Rat, und lieber Andechtiger, uns dienstiglich an rueffen und bitten lassen bat, das wir im sein und seyns Stifts Utricht Regalia, lebn, und weltlichebeyt mit allen und yeglichen manschaften, Herschaften, Lebnschaften, Eeren, Rechten, Renten, Zinsen, mit sampt dem pain uber des blut zu richten, als einen Fursten des Heyligen Reichs, auch in alle und yeglich desselwen zeins Stifts zu Utricht privilegia, recht, Gnad, fryheit, brieff, bandvesten, Conservatoria, wildpennen, Lebn, eygenschaften, und besitzungen, die er und sein Vorfarn auch der selb Stift van Utricht von Romischer Keysern und Konigen von uns Vorfarn am Reich, und sunst andern Fursten, und Hern Geistlichen und Weltlichen, berbracht zu confirmieren und zu bestetten gnedlichen geruchten, Des haben wir angezeihen des genanten Bischof Philipps redlich und demuttig bette, auch die getreuen und nutzlichen dienst, so er ons und den beiligen Reich in menigfaltich werse getan bat, und bim fur im kunstlich zeit wol tun mag und zel, Und dannab mit wolbedachten mute und gutem Rate, und rechter wissen, dem selben Bischof Philipps sein und seins Stifts Utrech gemelt Regalia, lebn, und weltlichebeyt, mit allen und yeglichen manschaften, herschaften, Lebnschaften, Eberen, Rechten, Zinsen, mitten gerichteten, und Zugeboringen, mit sampt den pan abgemeltermassen uber das blut zu richten, und furter von seinen Amptleuten zu nehmen, als van alter herkomen, recht und gewoonbeyt ist, wir verzeihen im und verleihen im die also guedichlich und wissentlich in craft des briefs, was wir im dar an van billickeit und rechtens wegen zu verzeihen haben, das alles nu burfure von uns und dem beiligen Reich in lebens weis in zu haben, zu halten, zu besitzen, und der gebrauchten

Verum hic tumultus, soluto stipendio, brevi, licet non sine gravi agricolarum damno, sedatus est. Obequitabat post hæc

in aller massen sein Vorforderen Bisschoffen zu Utricht die bis auff im gehabt, besessen, berbracht, und genossen haben, ungeverlich von allerminiglichen ungehindert, mitz dar vorgenant unser Furst Bisschof Philips zu Utricht sol uns auch zwischen dato dis briefs und saint Martins nach zukunfftlich durch sich selbst oder seinen veltmachten anwald gewonlich huld und eyd thun, uns und dem Reich getrouw, gehorsam, und zu wertlich zu sein, nur seinen rechten naturlichen Herrn zu halten, zu dienen, und zu thun, als sich von einen getrowen lehnman und Fursten des Heiligen Reichs vol solcher lehn wegen zu thun geburt. Dar zu haben wir dem gemelten Bisschof Philipsen zu Utrechts alle und yeglich privilegia, recht, gnad, freyheiten, brieff, handvesten, Conservatoria, wildpen, Leben, eygenschaft und besitzung, die er sein Vorfarn von Romischer Kaysern, und Konigen, und sonst von anderen Fursten und Herrn Geistlichen und Weltlichen erworben, und berbracht haben, von Romischer Keyserlicher macht, volkomenheit, und rechter wissen, bevestet, confirmeert, und befestigt, bevestigen, confirmieren, und besetzigen auch die gegenwertlich in und uit craft dis briefs, setzen und wollen, das alle solch sein gued, recht, freyheit, privilegia, und handvesten, und brieffe, in alle und ieglichen ihren manningen, punten, und artikelen, wie die begriffen seyn, ganzsch stet, vest, und unuerruckt bleiben, und von aller meniglichen gehalten werden sollen, als of sy alle und yeglich von wortten in dissem unsern brief geschrieben weren, und ob sy auch von recht oder gewonheit dair inne benomt unde beschriuen sein solten, und gebieten dar auff allen und yeglichen des Stifts Utricht mannen und unterthanen, geistlichen und weltlichen, das sy dem selwen unsern Fursten Bisschof Philipsen als ibren Herrn im sachen sein und des berurten Stifts Regalia, oberbait und weltlicheit, gehorsam und gewertig sein, und furter allen und ieglichen Curfarsten, Fursten, geistlichen und weltlichen, Prelaten, Grafen, Freyen Herrn, Ristern, Knechten, Hauptleuten, Vitztumen, Vogten, Plegern, Ampoleuten, Schultzeischen, Burgmeystern, Richtern, Reiten, Burgern, und Gemeinten, auch aller ander Stetten, Dorffern, and allen anderen unsern und des Reichs unterthanen und getrowen, in was werden, statzet, oder wesens die sein, gebieten ernstlichen mit dissem brieff, und wollen das sy den obgerurten Bisschof Philipsen und den Stift zu Utrechts an solcher unser leenschaft, guaden, freyheiten, vernewung, meymingen, und gesetzten, nicht binderen, und gantzlich dar bey bleiben lassen, auch im dar bey von unser und des beytigen Reichs wegen getrowlichen schutzen und schirmen &c. Geben in unser und des Reichs Stat Ausspruch am sebanden nach des monat Augusti, nach Christi geburt funffzehnen-

hæc Philippus in ditione Transfulana, multa in bonum publicum aut corrigens, aut constituens. Si quando, uno in loco aliquan-

zehenbundert und sevenseven, unsern Reichs, des Römischen in zweyen dreissichsten, und des Hungerischen in achtenzwanzichsten jare. Onder de ploy stoet geschreven; Per Regem. Ende op de ploy: Ad mandatum Domini Imperatoris.

Vix biennium Imperator post diploma hoc concessum in vivis adhuc fuit. Obiit quum ingressus esset annum ætatis sexagesimum tertium. Exequiis inter ceteros & interfuit Philippus, ut habet rerum memorabilem, quæ tanquam Paralipomena Abbati Uspergensis adjecit, Auctor incertus. Exequiæ, inquit, ei celebrantur Augustæ, aderant præter equites aurei velleris, illustrissimi Hispaniarum Regis frater, dux Ferdinandus, Guilielmus de Croy Cardinalis, Archiepiscopus Tolotanus, D. Erardus de Marca, Episcopus Leodiensis, Philippus de Burgundia Episcopus Trajectensis.

Cum autem nihil fortius rempublicam atterat, & pessundet, plebemque concitet ad seditiones, quam annonæ pretium & difficultas, plerique enim extrema omnia quam famem ferunt patientius, annonæ & ab initio curam gessit diligentem, & cum quod jusserat, quod edixerat, parum mox servaretur, ut indicaret, quam eum nihil haberet magis sollicitum, rursus ab eo edita Constitutio hujusmodi.

Philips van Bourgoingien by der genaden Gods Bisscop t'Utrecht doen comt allen luden. So als wy hier voormaels tot gemeen welvaert onsen Nederstichte van Utrecht, sekere mandamente om geen coorn wyt onsen Nederstichte voersz te laten vueren, of te vercopen, expedieren, ende in den seluen onsen Nederstichte over al doen vercondigen hebben, ende des selues mandamente, als wy mitter waerheyt berichtet syn, niet onderbalden, doen merckelick inne gebroken worden, daer door dan vermits der oorlagen an allen syden groote commer ende gebreck onder onse onderfaten hier namaels comen mocht, indien sulcks niet voorgecomen ende geredigeert en worde, so hebben wy daeromme by goetduncken onser drien Staten van Utrecht sekere nye Ordonnantie daer op gemaeckt in der naemlijken wyse ende manieren.

In den seluen sullen alle Dorpen in onsen Nederstichte gelegen, daer coorn gebouwt wort, comen binnen onser Stadt Utrecht by onsen Maerjschalcen ende den Geschickten onser drien Staten, ende geven aldaer by boren eeden te kennen, hoe veel mergentalen weyts ende rogges ende alle ander coorn sy gebouwt hebben, hoe veel venmen dattet wytbrengt, ende hoe veel dat elcke venmen hart coorn schiet, by boren vyf sinnen.

Te Ingeleycks sullen alle wendenaen oic hore gecofte thiende den Maerjschalcen ende Geschickten wie voersz bybrengen.

Pcerts

aliquandiu morari rerum necessitas coëgisset, diem fere in hunc modum pariebatur. Primam ejus partem precibus è more legentibus

Voerts so sullen de voernoemde Lantluden by eenre pene van vyftich gulden Vrancryscbe schilden gebolden ende schuldich wesen alle boer coorn voirsz te dorssen; dat een derdendeel daer of te brengen in eenich van den vier bemuerden Steden in onsen Nederstichte tusschen dit ende Kersmisse, dat andere derdendeel voor Lichtmisse daer na; ende dat derde derdendeel tot Paschen daer naestcomende, oft daer en binnen, om aldaer te vercoopen, of te selve op sollers te leggen, dies sal alle coorn, dat binnen den voornoemde vier Steden gebracht wort, vry sterck geleyde daer toe hebben.

Ende niemant van den Lantluden noch ondersaten onses Nederstichts en sal enich coorn buyten onsen Steden voirsz. mogen vercoopen, noch verstecken, beymelic noch openbaer, by 't verbeuren van 't coorn, ende van den ghenen die sulcx dede, syn lyf daer en boven, sonder ymants des te verdragen.

Ende om goede toetsicht hier op te hebben sullen elcken borger oft ondersate in onsen Nederstichte woonachtich, van wat conditien of state sy ooc syn, Koormeestere daer af wesen, die de ene helfte, ende onse Maerschalcken, die d'andere helfte van den coorn tot een pene hebben sullen. Welcke Koermeysters wederom gebolden sullen wesen alsulcke overtreders ende brokige onsen Maerschalcken by te brengen, ende te kennen te geven, by 't verbeuren boerliedier lyf ende goet.

Voert sullen alle Ritterscap buten in 't lant geseten so veel coorns uytten Steden mogen comen coopen, ende balen, al sy tot boeren buysgesinde ende buyse beboeven, ende niet voerder.

Bevelen hierom allen onsen Maerschalcken, Amptluden, Officiieren, ende ondersaten sy onse tegenwoordige nye ordonnantie elcx in synen ampte vercundigen, onverbrekelic holden, ende die overtreders by der penen daer inne begrepen straffen anderen ten exemple, sonder ymants daer inne te verschonen. Want sulcx onse ernstlycke meeninge is. Gegeven onder onsen grooten segel hier beneden op gedrukt des Woensdages post Luca Evangelista in 't jaer cto. ic. xxii. Herdinck.

Morum porro reformatio, ut Auctor noster significat, cum parum succederet, justitiæ tamen & æquitatis, cum æqui esset studiosissimus, Philippo habita summa ratio. Multa enim in judiciis cum fieri videret perperam nihil prius habuit in votis, quam in iis ut excinderet studia malarum artium, concussionum, rapinas, & audaciam litigantium, quantum posset, compesceret. Et ut faceret initium a Curia episcopali, ne videretur parum vehemens in corrigendis suorum vitiis, cum non pauca desideraret circa modum procedendi & sententias exequendi, tam æquissima quam nobilissima

re legendis dabat, in quibus ad ea magis attendebat, quæ ex sacris libris deprompta, quàm ad fabulosas divorum historias. Ridebat

ma constitutio ab eo edita, à forum illud frequentantibus, mandata judicum exequentibus, & praxin ibi exercentibus stricte admodum observanda. Inserta etiam nonnulla, quæ jam olim placuerant & Davidi Burgundo, & Frederico van Baden. Pleraque autem à Philippo, ut æquabilem servaret formam, & inventa & constituta. Præclarum id monumentum, & quod alibi quæras frustra. Exemplum nactus à Nobilissimo & harum rerum studiosissimo Theodorico Alberto de Ridder van Groenesteyn, Domino tot Andelst, tot Rynesteyn &c. non abs re existimavi, si cum Lectore id communicarem hic. Ita autem se habet:

Philippus de Bourgundia Dei & Apostolicæ sedis gratia Episcopus Trajectensis, dilectis nostris officialibus, advocatis, notariis, & scribis causarum & litterarum, procuratoribus, Audientiaris, sigilliferis, Curatoribus, ac Reysariis nostris, in venerabili Curia nostra practicantibus, ac universis & singulis præsentia visuris, lectoris, seu auditoris salutem in Domino sempiternam. Decet Reipubl. curam gerentibus in rationisque solio præsidentibus, præsertim quibus rerum gerendarum cura providæ dispositionis est commissa, diligenter & accurate intendere, & affectanter in corde gerere, ut omnia negotia dictorum Præsidentium humeris incumbant cum ea qua decet integritate, cura, & diligentia absolvantur, ita ut seducatur, quod officit, & addatur quod deficit, ac vetera, quæ ob temporum edacem longitudinem, docente rerum omnium magistra experientia, in abusum abiire, in melius reformentur, ac nova statuuntur, nec non edita & renovata fidelis scripturæ patrocínio communiantur, ne salubriter instituta à posteris rursus in oblivionem tradantur, sed potius fidei memoriæ commendentur. Sane jam dudum felicitis & excelssæ memoriæ DD. David de Burgundia charissimus germanus ac Fredericus de Baden quondam successive Episcopi Trajectenses prædecessores nostri, speculatores, & eorum ecclesiæ Trajectensis & jurisdictionis ecclesiasticæ defensores inclyti, ad melius regimen, cursum, statum, & decorem antedictæ venerabilis Curia nostra Trajectensis, ac inibi practicantium ac deservientium, plura statuta, provisiones & ordinationes, non tam salubria & utilia, quam necessaria, ad evitandum abusiones & vitia, quæ circa actus judiciales ac processus in Curia nostra antedicta fieri possent, promulgaverunt provide, ac discrete, quæ nos auctoritate nostra ordinaria una cum nostris statutis, quæ in præsentiarum statuimus, & statutis dictorum prædecessorum nostrorum adjicimus, in una compilatione duximus redigenda, & ipsa præfatorum nostrorum

Ridebat interdum cum has legeremus, ineptissimos earum scriptores fuisse dictitans, qui cum omnia mentirentur, nihil minus tamen

prædecessorum statuta, quæ in ipsa compilatione redigimus, resecatis nonnullis approbamus, & una cum nostris constitutionibus præcipimus de cætero inviolabiliter observari. Quorum quidem Statutorum tenores de verbò ad verbum sequuntur:

GENERALIS INSTRUCTIO CURIÆ.

Inprimis qui à bono principio inchoari debent, quæ bono fine terminari cupimus, Statuimus igitur ut omnes in dicta Curia nostra praticari volentes, tam procuratores, notarii, & advocati, solum Reyfariis exceptis, ut faciant se inscribi in confraternitate nostræ Dominæ beatissimæ virginis Mariæ, quæ est omnium Advocatorum Advocata & magistra, atque leges consuetas solvant ratione admissionis ejusmodi. Alioquin à licentia in dicta Curia nostra praticandi sint suspensi & privati.

2. Item curabunt omnes in dicta Curia nostra praticari debentes tam advocati quam notarii obedientiam, & reverentiam, & honorem exhibere nobis & successoribus nostris Episcopis Trajectensibus nostrisque Vicario & Officiali generali.

3. Item jurabunt similiter, quod statuta Curie nostræ posse tenus observabunt, secreta ejusdem non revelabunt, & officia sua bene & fideliter exercebunt, & si aliquos conspiratores contra eam noverint, illos nobis & Vicario nostro Generali prædicto denunciabunt, & eidem Curie pro suis agendis consilium & auxilium & favorem contra suos adversarios præstabunt, nisi factum, de quo quæretur, eos aliqualiter tangat.

4. Item statuimus & ordinamus, quod quolibet anno prima videlicet die juridica post festum S. Ægidii omnes in dicta nostra Curia praticare debentes suum renovare tenebuntur juramentum, & penes se aut in domo sua habere hujusmodi nostra statuta, & præcipua sua officia tangentia similiter, tenebuntur semper.

5. Item statuimus & ordinamus, quod qualibet septimana, qua hætenus ex consuetudine judicium fervare consuetum existit, tres dies judiciales observari debent in pendensibus causis, videlicet feria quarta, sexta, & Sabbathi, & qualibet die bis, scilicet de mane hora primarum, & hora vesperarum de sero, quatenus necesse fuerit. Quod si dicti dies propter festa seu festum observari non poterunt, scribent Notarii in Actis festum seu impedimentum occurrens, ut nullitas processuum evitetur, & servantur ex tunc occurrentes & incumbentes termini & actus immediate sequenti die

tamen scivissent quàm mentiri. Tam apertis enim hujusmodi scripta mendacius scatent, ut authoribus earum nullam fuisse me-

die juridica. Et Officiales aliarum Curiarum inferiorum non sedebunt pro tribunali, nisi Officialis noster solverit iudicium suum in Consistorio nostro.

6. Item pro decoratione Audientiæ Consistorii nostri statuimus, quod omnes causæ & omnes actus judiciales ante prandium & post prandium horis assignatis, videlicet ante prandium hora nona, & post prandium hora tertia tractentur, Officiali nostro in nostra Curia sedente pro tribunali, & non in ecclesia vel alibi. De facto si id fiat, quantum ad terminorum observantiam ac sententiarum tam interlocutoriarum quam definitivarum promulgationem habebitur pro non facto ac nullius roboris vel momenti. Secus autem de taxationibus, recognitionibus, cautionibus, & constitutionibus procuratorum, & decretis in tutelis & mandatis decernendis, interponendis, curatoribus dandis, appellationibus interponendis, petendis, & dandis, & similibus, quæ utique de jure fieri & exerceri possunt. Et Officialis noster toties quoties contra fecerit, pœnam octo stuferorum nobis & fisco nostro medietatem irremissibiliter applicandam incurreret. Procuratores vero & Notarii, qui actui tali interfuerint, quilibet eorum, quoties hoc fecerit, pœnam quatuor stuferorum, sic ut præmittitur, applicandam incurreret.

7. Item statuimus, quod Officiali nostro pro tribunali sedente nullus sedere præsumat in banco, in quo ipse Officialis sederit, sub pœna decem stuferorum nobis ac fisco nostro toties quoties commissa fuerit applicandorum, nisi substitutus ejusdem aut Advocatus in jure Canonico vel Civili gradum habens. Et scribæ seu notarii prædictæ Curiae nostræ sedebunt in inferiori banco ad pedes Officialis: nisi quis per Officialem nostrum seu ejus locum tenentem ob reverentiam personæ ascendere invitatus fuerit.

8. Item quod deinceps nullus unquam libellus seu materia aliqua, in quibus servatur ordo judiciarius ac solemniter proceditur, admittatur, nisi fuerit subscriptus manu propria Advocati.

9. Item quod procurator exhibens libellum sic ut præmittitur non subscriptum manu Advocati pœnam quatuor stuferorum, Officialis vero noster talem libellum admittens pœnam 8. stuferorum nobis & fisco nostro, ut præfertur, applicandam incurreret, nec Notarius eundem registrare poterit sub pœna eadem. Et nihilominus idem libellus ipso facto ex hoc decernatur prorsus, ut præsentibus decernimus, ineptus.

10. Item nunquam taxabitur aliquod salarium pro Advocato,

memoriam (qua tamen mendacem vel inprimis valere oportet) etiam lusciosis adpareat. Sacros utriusque Testamenti libros, non

nisi constiterit nominatim de persona Advocati, & quod alia sit persona procuratoris & Advocati in eadem causa.

11. Item quod quicumque fuerit Procurator, Notarius, sive Affessor in eadem causa, etiam qualiscunque fuerit, ille totiens quotiens hoc fecerit, poenam scudati antiqui nobis applicandi incurret. Et nihilominus sit ipso facto privatus ab omnibus officiis Curiae nostrae praedictae.

12. Item statuimus ad evitandam cavillationem nullitatis processuum parvorum & vilium causarum pedaneorum negotiorum, quod deinceps causa censetur, & erit vilis, pedanea, seu parva, quae taxam, quantitatem, seu summam decem florenorum Ducis Bavariae non excedit. Et in illis causis ejusmodi summam non excedentibus decrevimus, volumus, & mandamus, summarie, & simpliciter, & de plano, absque strepitu judicii solemnis, poposita summaria petitione, & facta ad illam responsione, productisque testibus aut aliis probationibus sine alia terminorum observatione procedi salva moderatione infra scripta. Et eas causas eo modo sententialiter definiri debere verbo aut in scriptis, prout hoc ab antiquo & haecenus in dicta Curia nostra sic observari & fieri consuevit. Et hoc sic propter vilitatem causarum hujusmodi & ad partium expensas litium in fructibus & dictis nullitatibus praecavendum, ac ut securitati ipsius triumphantis consulatur, ne dicta nullitas in secunda instantia in quacunque Curia superiori, aut coram quocunque iudice superiori, coram quo appellationis causa quoad hoc forte intentata fuerit, vendicari possit, decernimus, volumus, & mandamus observari. Et quod Notarii Curiae nostrae in initio omnium processuum vilium hoc expresse annotare debeant & teneantur, tanquam de voluntate hinc inde partium seu eorundem procuratorum, & ex decreto Officialis nostri speciali facientes mentionem, quod pro exigentia vilium causarum hoc sit ab antiqua & haecenus pacifice habita consuetudine observari consuetum in Curia Traiectensi ab dictis cavillationibus nullitatis & partium indemnitati praecavendum. Et sic statuimus, quod de caetero non admittatur libellus in causa, cujus petitio x. florenos Bavariae aureos non excedit, sed in illa impetitione modo praemisso per procuratorem verbo dumtaxat aut per cedulam in scriptis proponatur, & per Notarium causae in scriptis redigatur, & procedatur simpliciter ad probationem, & impetitionem, vel exceptionem materiae summariae, ad causae talis expeditionem, sub poena octo flusorum nobis

non semel atque iterum legerat, & in his tantum promoverat, ut D. Erasmi Roterodami translationem, vulgatæ conferret, & acri

bis & fisco nostro applicandorum. Et isti termini servabuntur juxta tabulam pendentem in Consistorio, in qua continentur hæc statuta.

13. Item statuimus, quod nullus libellus remitteretur per Officialem ad Consulatam, nisi ambæ partes, videlicet actor & reus, fuerint de jurisdictione Consulatus civitatis Trajectensis, & causa fuerit mere prophana & inter prophanas mere secularis. Et procurator rei principalem suum informans ad hoc faciendum poenam unius scudati incurreret. Volumus etiam & mandamus, quod officialis noster pro tempore primo per sententiam interlocutoriam decerneret & interlocueretur, quod hujusmodi libellus debeat ad Consulatam remitti, & tunc præfiget terminum competentem juxta qualitatem negotii, infra quem Consulatus ejusmodi negotium terminabit. Alioquin termino hujusmodi elapso absque ulteriori declaratione facienda Officialis noster procedet in hujusmodi causa, ac si nunquam fuisset ad Consulatam remissus talis libellus. Statuimus etiam & declaramus præfens statutum locum vindicare debere in causis mere prophanis, & quæ inter partes hinc inde laicales & seculares oriuntur, ut est jam prædictum.

14. Item statuimus, quod si contingat a quacunque Curia civitatis Trajectensis ad Sedem Apostolicam à quibuscunque suis definitivis appellari, statuatur appellanti terminus trium mensium ad docendum de diligentia prosecutionis, & alii tres menses immediate sequentes ad proseguendam appellationem, & effluxus hujusmodi terminis iudex à quo potest decernere executoriales, si appellans non docuit de diligentia & executione præmissorum.

Si vero contingat appellari à Curia Trajectensi ad Curiam metropolitānam, statuatur appellanti spatium sex hebdomadarum ad docendum de diligentia, & aliarum sex hebdomadarum immediate sequentium ad docendum de prosecutione, & in defectum præmissorum Officialis potest decernere executoriales. Si vero contingat ab Officialibus Curiarum inferiorum Prælatorum appellari ad Curiam Trajectensem statuatur appellanti spatium trium hebdomadarum ad docendum de diligentia, & aliarum trium ad proseguendum prout supra. Alioquin possunt decerni executoriales.

15. Item statuimus, quod de cætero postquam Officiales, ut supra, literas executoriales decreverunt, & procurator non docuerit in forma, ut supra continetur, quia tunc talis videtur velle calumniari & justitiam impedire, ordinamus, quod procurator talia praticans, & executor, quicumque fuerit ille, totiens quotiens hoc

acri iudicio de utraque pronunciaret. Lectis horariis preculis, consiliis consultationibusque præerat, audiendis literis, querelis,

fecerit, pœnam unius scudati incurreret, salva nihilominus pœna arbitraria per Officiale nostrum juxta qualitatem negotii mulcanda. Nec procuratores aut executores utentur de cætero membranis sive literis citatoriis in causis appellationum in Curia Colonienſi sub pœna, ut supra.

Et hæc quidem hætenus de verbo ad verbum descripsi. Sequebantur.

De sigilliferis articuli 6.

De Advocatis artic. 3.

De Audientiaro artic. 5. ubi artic. primo: Audientarius Curia nostræ sit fidelis & circumſpectus clericus primæ tonsuræ & omnibus horis & diebus ad iudicandum consuetis, Officiali pro tribunali sedente, in suo loco ad hoc ordinato sedeat, & omnes tunc citatos publice & alta voce vocet &c.

De scribis & notariis causarum art. 14. ubi artic. 1º. Item statuimus quod scribæ causarum Curia nostræ sint fideles & legales, ac volumus, quod discretè & honestè se habeant, tabernas, ac lenocinia, ac alia hujusmodi evitent, & singulis diebus & horis judicialibus sint præſentes in Consistorio &c. sub pœna privationis officiorum suorum, sicut superius de Audientiaro est expressum &c.

De procuratoribus fiscalibus articuli tres, ubi artic. 1º. Item mandamus procuratoribus nostris fiscalibus, ut sint in officio diligentes & fideles, & quod neminem cum aliquibus processibus moleſtent, nisi bonam habuerint de delicto perpetrato informationem, & habuerint ad illud probandum duos aut plures testes fide dignos vel aliquas probationes legitimas, ita quod per sinistram informationem non moleſtent aliquem &c.

Art. 11. Item sub pœna privationis officii & perjurii procuratoribus sive promotoribus fiscalibus, & cuilibet eorum inhibemus, ne aliquas compositiones cum quibuscunque personis faciant, nisi præſente Vicario nostro, vel de ejus expresso mandato &c.

Art. 111. Item statuimus & ordinamus, quod si aliquis procurator fiscalis Curia nostræ aliquem citaverit ad eandem Curiam coram Officiali nostro quod in promptu illum expediat. Alioqui ipse Fiscalis reputabitur contumax, & solvet expensas, quas tamen nobis non computabit. Item quod articuli super excessibus parti conventæ & accusatæ dentur per copiam gratis, expensis fisci. Item sententia absolutoria lata contra fiscum gratis sigillabitur. Similiter aliæ sententiæ contra fiscum obtentæ.

De Procuratoribus literarum art. 21. ubi artic. ult. Item statuimus, quod deinceps procuratores literarum parvarum & procuratores causarum erunt personæ distinctæ &c.

De

lis, litibus, sententiis intentus, ea cura ac diligentia, ut nihil literarum nisi se præsentē relignaretur, nihil nisi sua manu subscriptum

De Procuratoribus causarum & eorum officiis art. 8. Art. 1. Item statuimus, quod omnes officiiati, scilicet Procuratores causarum, Audientarius, & Cursores erunt præsentēs in iudicio, Officiali nostro pro tribunali sedente, nisi de licentia expressa dicti Dni Officialis &c.

De Curforibus art. 13. Art. 1. Statuimus, quod in civitate & suburbiiis duo tantum Cursores pro citationibus & monitionibus Curiae nostrae exequendis, qui fideiussores debent dare ad summam 500. floren. Arnhemienf. &c. Art. 3. Debent exprimere, ad quam Curiam citent &c.

Sequuntur Taxæ officiatorum.

Taxa Sigilliferi.

Taxa Audientiarum.

Taxa scribarum.

Taxa Curforum in civitate & suburbiiis civitatis Traiectensis.

Taxa Curforum extra civitatem Traiectensem prædictam.

Pro Reyfa de Emelant, in qua pro sigillo cujuslibet executionis dabunt æqualiter in omnibus parrochiis ibidem vi. deutkens.

Item in Reyfis op die Vecht pro sigillo cujuslibet executionis in Maersen, in Broeckelen, in Aa, & in Loenen iv. deutk.

Item in Cortehoeve & in Vredelant vi. deut.

In Abcoude, Nederhorst, Vinckeven, Anckeven viii. d.

Item in Reyfa de Jutphaes iv. d.

In Lopick vi. d.

Item in reyfa de Houten & Schalckwyck iv. d.

Item in reyfa de Vloeten de quolibet sigillo executionis in ecclesiis Hermelen & Cockengen iv. d.

Item in Camerick v. d.

Item in Seghvelt viii. d.

Item in reyfa dicta aen den Berch & ecclesia de Seyft iv. d.

& in qualibet aliarum ecclesiarum vi. d.

Taxa procuratorum literarum

in civitate,

Suburbiiis,

extra civitatem.

Sequitur post hæc: Quia vero per ipsa præsentia statuta communi utilitati dictæ Venerabilis Curiae nostræ Traiectensis atque in ipsa practicantium, uti speramus, auctore Dno salubriter providetur, præcipimus igitur & mandamus, ut ea ab omnibus respective in-violabiliter & firmiter fraude & dolo seclusis observentur juxta formam

scriptum, obsignaretur. Postea prandebatur, inter prandendum quæstiones variæ proponebantur, ex historicis, ex sacris literis.

formam & modum supra datum. In quorum omnium & singulorum testimonium &c.

Termini substantiales in prima instantia

1. Citationis decretum & executio, ac
 2. ad eandem libellus
 3. ad contestandam litem
 4. ad juramentum de calumnia
 5. ad articulandum
 6. ad dicendum contra articulos
 7. ad producendum omnia
 8. ad dicendum contra omnia producta
 9. Citatio ad videndum concludi & ferri sententiam
- Inprimis opus quod procedat citatio. Item quod constet de mandato seu constitutione procuratorum hinc inde.

Isti iv.
servantur
in omni-
bus cau-
sis tam
benefi-
cialibus
quam
matri-
moniali-
bus.

Alio modo practicantur dicti termini, ut sequitur:

1. Citatio
2. Constitutio procuratorum hinc inde
3. Generalia contra libellum & admissio ejusdem salvis appertinentiis
4. Dilationes ad contestandam litem
5. Litis contestatio
6. Juramentum calumniæ
7. Ad articulandum terminus petitus
8. Ad dicendum contra articulos & particulas libelli & petendum ut admissio fiat ad probandum.
9. Ad producendum omnia
10. Ad dicendum contra omnia producta
11. Ad faciendum probationes terminus peremptorius statuatur.
12. Citatio contra quoscunque testes
13. Productio testium
14. Admissio testium ad jurandum de calumnia.
15. Interrogatoria danda testibus
16. Examinis commissio
17. Ex abundanti alius terminus nonnunquam præfigitur ad faciendas probationes.
18. Ad concludendum & audiendum ferri sententiam.

Rustici

literis. Historias veterum ferè omnes Gallice legerat, memoriaeque commendarat. Præterea me prælectore historicos Latinos,

Rustici non citantur nisi
per istas Reysas

Divisio Reysarum.

Jutphaes	Sub Curia Dni.	Jutphaes.
Vreeswyck	Capelle	
Gheyn	Lopick	

Houten	Sub Curia Dni.	Houten.
Schackwyck	Werckonden	
	T' Goye	
Odyck	Archidiaconi Trajectensis.	
	Bunnick	

Vloeten	Sub Curia Dni.	Vloeten.
Hermelen	Camerick.	
Cockengen	Segvelt	

Loenen	Sub Curia Dni.	Op de
Anckerveen	Ter Aa	Vecht.
Vredelant	Abcoude	
Broeclede	Nederhorst	
Nichtevecht	Corteboef	
	Vinckerveen	

Seyft	Maerssen & Westbroeck Sub Archidiacono.	
Leersum	Amerongen	Aen den
Doorn	Cothen	Berch.
	Overlangbroeck.	

Ema	Sub cura Archidiaconi.	
Zoest	Emenesse antiqua & nova	in Ema.
Baren	Leusden	
Bunschoten	Woudenberg	

Ista Reysa in Ema fit de quindena in quindenam, & sigillantur literæ feriis sextis.

In Provisoria quatuor Officiorum Flandriae.

Halst, Houtenesse, Essenesse, Honsdyck, Pause Polre, Axel, Polre van Namen, Zuytdorp, Zoeterlyde, Domslar, Avendyck, Ocknede, Trinitas, Assenede, Wynckel, Wachtenbeke, Cluse, Attevelt, Nyekereck, Peerboem, Hertingge, Moerkercke alias
Tom. I. C's anti-

nos, quotquot extant, attentissime audierat. Pomeridianis horis, aut in hortis deambulabat, aut opificum officinas, in morem solliciti patrisfamilias, circumibat. Cæna quaestionibus, item dicteris, interdum etiam liberioribus in convivas & ministris ~~concomitatis transigebatur~~. A cæna crebro in multam noctem,

antiqua ecclesia, Willamskerck, Vranckendyck, Steelant, Bouche, Ecclesia B. Mariæ Biervliet, Ecclesia B. Nicolai ibid.

In provincia Walachria.

Westmonster in Middelboord, Ecclesia S. Petri ibidem, ~~Claustum ibidem~~, Velsinghen, ~~Rabben~~, ~~Begynnen~~, ~~Arromuyden~~, Nyerwerre, Oestzubberch, Westzubberch, Nyolsingen, Outolsingen, Coudkerck, Crommebouck, Alia terra, ~~Wernidyck~~, Salsa terra, Viggekercke.

Deiuris jurisdictionis.

Ecclesia Popponis, Ecclesia ~~Bondm~~, Westcappel, Voltringh, Poppendam, Griefkerck, Ecclesia Mariæ, Ecclesia Joannis, Meliskerck, Brigdamme, ~~Pootkensberch~~, Ecclesia Alardi, ~~Garinghen~~, Polre, Oistcappelle, ~~Domborch~~, Ecclesia B. Agathæ, ~~Schellecht~~, Sandyck, Vere, ~~Cleverskerck~~, Oisthouck, Campen, Soetkerck, Wissenkerck, Geertdyck, Wellis 2. portien, Emelisse 3. portien, Scoenboert, ~~Dyckhoucken~~, Enckenge, Caas, Congen.

In Wolferdyck.

Sulenghen, Oistlant, ~~Oagendyk~~, ~~Monster~~, te Wyck, Oistkerck, ~~Wolfredorp~~, ~~Westkerck~~, Ecclesia Katharinæ, Londonpe in Overinge, Overfdyck 2. portien.

In Zuytbevelandia.

Remerfwael, Brouck, Creke, Steenolte, Enckelnoort, Erverfwaert, Mare alias Meer, Out-everdingen, Badt, Agger, Rielant, Nova terra, Waerde, ~~Kalkenisse~~, ~~Nova Capella~~, Cruymingen 2. part. Tolsende, Vlakte, Schoren, Overfdyck, Oistende, ~~Vinninge~~, Vlackendorp, Hicbenskercke 2. part. ~~Bairlant~~, Oudelant 2. part. ~~Annesandt~~, Graevenpolre, Schalberkerck, Synonkerck, Nissa, Baersdorp, Henckensandt, Schoernskerck, 'sHinckskinderkerck, Goefs, Clanting 4. port. Capelle, Cattendyk, Wamelingbe, ~~** Tiseke~~, Coudeweroo, Diemener, Loedyck. Elfdyck Et hactenus constitutio hæc.

** Forte
Terficks.

tem, aut colloquebamur, aut vicissim legebamur. Turbis & convivarum multitudine offendebar, secessus vero & unius alteriusve consortium, expetebat. Si quando largiore compositione sese gravatum sensisset, sequentis diei abstinentia sibi medebatur. Ebriosos, præsertim, qui cerevisia se ingurgitare solent, detestabatur, scortationibus minus infestus. Ipse enim in Venerem propensior, inque adolescentularum amoribus ardentior. Si quis sacrarum virginum, monachorum, sacrificulorum, & eorum qui aut magistri nostri, aut Theologi salutantur, coelibatum prædicasset, irridebat vehementer, impossibile dicens, homines integro corpore, ætate, in tanto ocio, in tanta rerum omnium copia, qui crebro aut vino calerent, aut turgerent cerevisia, posse caste vivere. Quare horum castitatem, impurissimam humanæ naturæ contumeliam interpretabatur. Sacrificulos qui domi concubinas alerent, simulatæ castitatis professoribus multo puriores judicabat. Hinc male, ut mulierosus, à procho-tyrannis audiebat, & in publicis concionibus oblique notabatur. Quod tamen patienter contemnebat, futurum sperans (ut aiebat) se vivo, ut omnis compulsæ castitatis necessitas unanimi Episcoporum ac Presbyterorum consilio tolleretur. Hactenus humanissimi Principis mores me aliquantulum à proposito abduxere. Cæterum, ut ad alia veniamus, miro adfectu suos prosequabatur, nemini aut exactio- nibus, aut nuper inventis vestigalibus gravis. Toto tempore quo Ultrajectinis præfuit, ne obulum quidem à quoquam, præter veteres & annuos redditus, in suum commodum exegit. Dum hoc modo suis consulere conatur, Campis oppido, aliquot civium adversus senatum, seditionem concitarunt, ac quosdam, leves ob causas, senatu moverunt. Ad quæ Princeps, ob violentam seditiosorum conjurationem, connivere cogebatur. Quod ubi illi sensissent (ut sunt hujusmodi homines ad exitium usque inquieti) nescio quam Camerinam (ut hoc proverbio utar) adversus Suollanos moverunt. Soullani qui à Campensibus, præcipue novis senatoribus, contemni nolebant, se non jure, non Principis autoritate, quod maxime oportuit, sed armis defendebant. Hinc ex re leviuscula acris & luctuosa concertatio exoritur. Intercessit Principis, intercessit ipsius etiam Cæsaris autoritas, sed frustra. Indies enim hoc incendium latius ac vehementius grassabatur. Potuisset initio hoc malum Principis

elementia, prudentique nobilitatis ac Daventriensis senatus consilio sopiri. Verum Principis Jurisconsulti illi, in utramque aurem, ut dicitur, dormiebant, nescio quod lucri ex hac patriæ calamitate sperantes. Multis conventibus de concordia actum frustra. Tandem eo res prolapsæ, ut Suollani ad Gelrium inclinare dicerentur. Ea res Principem magis sollicitum reddebat. Quare accersitis consiliariis, me adstante, dixit. Nunc cernitis quam late hoc dissidium serpat? quale exitium patriæ minetur? Occurrendum igitur quam primum huic malo, ne neglectæ patriæ salutis accusetur. Tum illi (ut erant facundi adulescentes) depone, inquit, Clementissime Princeps, hunc metum. Nos tempori hunc tumultum comprimemus. Tu saltem fac bono sis animo, genioque totus indulgeas. Utilis est hæc civitatum discordia, quanto enim plus pecuniæ in mutuam perniciem effuderint, tanto minus postea virium habebunt tuis jussis non obsequendi. Nonne solæ civitatum opes faciunt, ut Principum decretis contradicere audent? His pestiferis persuasionibus negligentiorum Principem fecerunt. Interea Suollani, privatim & publice, de Principe immerente conquerebantur, ut Campensium fauctore, suæque causæ adversario, & ad defectionem spectabant. Demum clam ad Gelriorum Principem miserunt, qui auxilium implorarent, quod is (ut est ditionis ampliandæ avidissimus) neque necessitudinis, neque beneficii paulo ante, dum fumaret Velavia, præstiti memor, statim misit, sed adeò latenter, ut prius bona nobilitatis Transisulanæ pars caperetur, quam aut Suollanos ad Gelrium defecisse, aut Gelrium Episcopo hostem factum, quis suspicari posset. Jam apertum bellum erat, prædæ, incendia, cædes. Ultrajectini vero, cum adjacente ditionis parte, ab iis sese malis subtraxere. (1) Episcopus tamen apud Cæsarem erat, ac speciosis promissis animabatur, Tandem valedicto Cæsare, comitantibus duobus Principibus, Maximiliano videlicet Gasbecano & Guilielmo Roggendorpio, Campensium

(1) Diu in Cæsaris comitatu. Paralipomena adjecta ad Abbatem Urspergensis: *Carolus Augustus una cum Rege Danorum ac ceteris Principibus Brugæ venit, ibi expectans adventum Cardinalis Eboracensis Angli. Habuit Cæsar in Comitatu suo Regem Danorum, Archiepiscopum, & Principem Cremensem, Comitem Wittenbergensem, Episcopum Ultrajectinum.*

pos venit, & ad tuendos suos, quicquid pecuniarum, quicquid aureorum argenteorumque vasorum habebat, libens obtulit, in Cæsareis nihilominus promissis, multum spei collocans. Hoc bello, Hasletani, nunquam interituram fidelitatis erga Principem gloriam, obsidione magnanimiter lata, adepti sunt. Oldensalenses fortiter hostibus restiterunt, damnaque non modica intulerunt. Daventrienses suis corporibus, ne dum opibus Principis injuriam ulciscerentur. His non immerito Stenvicani adnumerari meruerant, nisi partam gloriam, vino & somno sepulti, una cum oppido suo perdidissent. Campenses tantorum malorum, & caput & cauda, in omni erga Principem officio frigidi ac negligentes erant. Multa hic volens prætereo, quod bellum hoc, in septimo historiarum nostræ ætatis libro accuratius descripserim. Dum itaque à Cæsare nihil præter literas, & exiguum admodum (quantum ad hoc bellum debellandum pertinebat) pecuniarum summam, mitteretur, Cæsare profectionem in Hispanias adornante, Episcopus in Brabantiam venit. Cæsari necessitatem suam exponit. Rursus promissa promissis cumulantur, & præterea nihil, præter Germanorum peditum aliquot vexilla, quæ in obsidione Genemeudæ à Gelriis fugata cæsaque sunt. Cæsar in Hispanias jam jam abierat. Episcopus D. Margaritam, & eos quos Cæsar ditioni suæ præfecerat, adit, hortatur, monet, orat, promissis respondeant, neque sinant Gelrium contra Cæsaream Majestatem ac Burgundicum nomen toties insollescere. Res de die in diem differtur. Nec deerant qui dicerent Gelrii causam magis, quam Episcopi promoveri. Interea Daventrienses cum Gelrio fœdus & si minus honestum, pro rebus tamen ferè desperatis, necessarium, iniere. Tum demum missi sunt auxiliarii equites ducenti quinquaginta, sed sero. Suollani tandem bello fessi & Gelrii imperium suspectum habentes, occasionem nacti, de ineundis certis pacis conditionibus consultabant. Dum itaque divina bonitate lætior aura nobis aspirare cœpisset, Episcopus in extremam ægritudinem incidit. Medicus inspecto lotio, tactis venis, occultam febrim indicat. Advocatur alter medicus, is vix dum viso ægro de salute desperare cœpit. Nondum biduo lecto decubuerat, quum certissimam mortem adesse medici mussitant. Id si æger audierit, si ex vi grassantis circa præcordia morbi intellexerit, incertum, Sacellanum vocat, ac se confiteri velle indicat, secedunt

qui circumstabant. Confessione peracta, cubiculum ingredior, nihil minus cogitans, quam quod agebatur. Interrogat, sit ne Eucharistiæ sacramentum in arce? Respondeo stupidus, si non adsit, facile adferri posse. Adferatur, inquit, nam illud fumere desydero. Accurrunt nobiles & consiliariorum aliquot. Ab his offensarum veniam petit, & arcem in futuri Episcopi usum commendat. Post hæc respirans paululum, Deus, inquit, novit, quod belli hujus causa non fuerim, moxque addidit, Testamentum condidi, id ratum habeo, hujusque exequutores, præter nominatim descriptos, constituo Florentium comitem Burensem, Joannem comitem à Bergis, Anton. comitem Hochstratanum, (1) & te, inquit, Domine à Boularia, is enim omnium nobilium charissimus illi adstabat. Corpus suum (nam & illi hoc etiam curæ erat) unâ cum corpore Davidis fratris Ultrajecti sepeliri volebat. Interrogatus à me, num filius (duos enim nothos reliquit superstites) providere vellet, Satis, inquit, habebunt, si probi fuerint. Deinde Eucharistiam, sano quàm ægrotanti similior, sumit, mox oleo sancto inungi se petit, cruceque (ut sit) exosculata, soli Deo sese commendabat. Accedo propius, tracto manus, quas tantumquam valedicturus porrigebat. Interrogo, an ne melius haberet, tum his ferè verbis respondit. Bene sum contentus, & sursum respiciens addidit, Fiat voluntas tua. Quod ideo eum addidisse crediderim, quod crebro contulerimus & dixerimus, felicem illum, qui vel semel cœlesti patri, ex animo dicere posset, Fiat voluntas tua. Ad ultimum, veluti quieti aliquantulum se compositurus, mortuus est. Aperto corpore, solus pulmo, nigricante quodam colore, quasi exustus, repertus est. Cætera intestina nulla sui parte corrupta erant. (2) Hic finis tanti Principis fuit. (3) Obiit autem Dorestati, Anno millesimo

(1) Is est, qui supra in publico illo instrumento, quod Philippi continet admissionem, vocatur Daniel de Bochout de Beverwerde, Castellanus seu Præfetus arcis Dorestati.

(2) Philippi plures meminerunt, ut probi Principis strenuæque, sed qui pacem mallet quam bellum, superstitionum hostis, literarum literatorumque fautoris summi, ut inter ceteros etiam Gerardus Brant vir insignis judicii lib. 2. bist. Reform.

(3) Ex veteri membrana majoris ecclesiæ: Anno domini millesimo, quingentesimo, vicesimo quarto, indictione duodecima, die vero Januarii,

PHILIPPUS BURGUNDUS. 207

simo quingentesimo quarto, septima die Aprilis, ætatis anno sexagesimo. Sepultus est Vici, in templo Divi Joannis Baptiste, ad sinistram latus fratris sui Davidis Episcopi.

D. O. M. S.

Opt. Præsuli, Clementis. Principi Philippo à Burgundia, Boni
Philippi Burgund. Ducis filio, Episcopo Ultrajectino, Pa-
trono B. M. Joan. Malbodius, & Gerardus Novio-
magas. P. C.

*Pacis amatoris cernis bellicæ periti
Quisquis ades tumultum hic, mens super astra manet.
Injusto hostes vix dum patientia victrix
Vicerat, & morti cedere jussus obit,*

Col-

et, mensis Aprilis actus, hora meridiei vel circa, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Damiani Clementis divina providentia Pape septimi anno primo, obiit quondam Reverendissimus Dominus Dn. Philippus de Burgundia Episcopus Trajectensis in castro suo Duersteden prope Wyck, cujus animam in æterna pace requiescat. Cujus mortem spectabilis vir Godefridus de Voird filius Henrici dictis Statibus Capitulariter convocatis intinavit hora quasi quarta post meridiem ejusdem diei. Quare in continenti quinque ecclesiæ scripserunt ad opida Darentriam, Camptor, Amersfordiense, Renon, & Wyck, & ad nobilem vicum Dominum Danielem de Bachout Dominum de Boudor, ut opida custodiant & conservent, præsertim castrum de Duersteden, ad usum ecclesiarum & patriæ, & quod ulterius intimare current Superioribus & Castellanis respective sub eis degentibus. Quod diem habet octavam excerptum hoc ex Actis, utrum vitium sit scriptoris, nec ne, non satis scio. In numeris certe non est error. Nam nec numeris notatus dies, sed literarum consequentiis. Auctori vamen nostro hac in parte, qui & adfuit morienti, fides utique hic habenda, ut & Actis urbanis, quæ habes supra p. 139. Habent etiam diem VII. alia Acta, quæ huc faciunt, ejusdem ecclesiæ; quæ cum plura etiam complectantur, non abs re erit, si addam hic:

Die VII. Aprilis obiit Reverendissimus Dns Philippus de Burgundia. In continenti autem scripserunt quinque Ecclesiæ ad Darentriam, Camptor, & Zuel, Amersfoort, & Deputatos in Duerstede, ac opidum in Wyck,

*Collapsas arces reparavit divite cultu,
Prælia quod gessit, non sua culpa fuit.
Perfidus hæc civis conflavit, perfidus auxit
Consul, dum patriæ consulit excidium.*

Præ-

Wyck, & Renen, quod conservent & conservari curent opida, castra, & alia loca.

Item die octava lectæ fuerunt literæ coram Statibus, missæ per Dominum de Boulair & Deputatos in Wyck, quod juxta ultimam voluntatem dicti Dni Reverendissimi castrum de Duerstede & opidum de Wyck conservabunt. Quibus literatorie sunt gratia actæ.

Item eodem die Magister Johannes de Tyela Vicarius generalis requisitus exhibuit coram quinque Ecclesiis sigillum ad causas cum parvo sigillo ibidem annexo ibidem confractum.

Similiter Magister Gysbertus Zael de Woirden exhibuit & dedit duo sigilla argentea & unum cupreum, quibus parvæ literæ sigillantur, ad manus Decani Trajectensis.

Similiter Dns Wilhelmus Hentunc exhibuit & dedit ad manus dicti Decani sigillum Provisorie Goylandia, quo sigillantur absolutiones pro clandestine contrahentibus.

Similiter Gerardus. Castellanus Curie episcopalis Trajectensis tradidit claves ejusdem Curie. Et deputati fuerunt Dns Theodericus Taets & Zaell cum Notario Capituli ad inventariandum bona & utensilia in eadem Curia existentia. Et cum recepto fidelitatis juramento à præfato Gerardo Castellano restituerunt ibidem claves per eum traditas.

Item ad acceptandam castrum de Duersteden & capiendum juramentum à Dno de Boulair Castellano, ac aliis ibidem, quod bujusmodi castrum fideliter conservabunt ad usum Ecclesie, & futuri Antistitis, electi fuerunt Zuggerode & Dns Fredericus de Coninck.

Item quo ad castrum in Apcouda & Vredelant sunt deputati Magistri Johannes Vosch & Nievelt.

Item quo ad castra in Ema & Horst fuerunt Deputati Knyf & Wese.

Quo factio Prælati ordinarunt quod in quinque & aliis parochialibus Ecclesiis fieret hoc die compulsatio omnium campanarum ab hora duodecima usque ad secundam cum duabus pausationibus. Et quod Dominica Jubilate servabitur generalis processio per civitatem Trajectensem cum deportatione venerabilis sacramenti.

Die mensis Aprilis nona deputatus est vir venerabilis Dns Thomas de Nykercke generalis Vicarius præsentibus Malsen & Wilbelmo.

Item Magister Jacobus Ridder est deputatus suffraganeus, & Dns Joannes

Præfuit Ultrajecti. Ann. vi. Menfes vii. Diebus xiv. Obiit
Doreftati. An. m. d. xxiv. vii. Aprilis. Ætatis Anno 59.

*Imp. Cæsari Maximiliano Augusto , P. F. P. P.
Gerardus Noviomagus.*

*Et jure & merito Romanæ præfidet arcì
Germanus , mundi victor & imperii.
Romulus ut quondam vicit cum stirpe nepotum
Præcipuos populos , præcipuosque duces.*

Fortis

Joannes de Hertevelt tanquam Coadjutor. Hi recipient pensiones Sede vacante.

Decanis etiam & Provisoribus per diversas provincias constitutis sic scriptum:

Honorabilibus & circumspectis viris & Dominis Provitori & Decano jurisdictionis Rynlandiæ , & eorum cuilibet in solidum Amicis nostris sincere in Christo dilectis &c.

Decanis scilicet & Provisoribus

*Kennemariæ
Amsterlandiæ
Schielandiæ
Zuytbollandiæ
Scheldiæ
Zuytbevelandiæ
Wolacbræ*

*Quatuor officiorum Flandriæ
Dominii de Voirne & Dominii de
Putte.
Delflandiæ
In Haga , in Naeldwyck.*

Et vel hinc satis patet, quod non otiosum id, quod dicitur, quod expirat mandatum, *Commissionem* vulgo vocant, statim morte mandantis. l. 6. ff. de jurisd. Certe aut novo opus tum mandato, aut novo rursus mandatario. Exemplum etiam in notis est ad Anonymum à me editum Ann. 1690. p. 177. & seq.

Quod ad opes Philippi: non multum nobis de iis constat. Habuit haud dubie & in diversis provinciis. Constat de Zuytburgo dotali olim prædio Adriani van Borselen primi Annæ mariti. Habuit quædam Ultrajecti in palatio episcopali. Habuit etiam Doreftati, ubi frequens ei mora, postquam factus Episcopus. Potest forsan de mobilibus nonnihil colligi ex inventario, quod factum statim postquam obiit de iis, quæ Doreftati. Exemplum ejus ad ecclesiam, ut moris tum recepti, delatum, unde & addam quædam:

Tom. I.

Dd

dam:

*Fortis sic vicit Germanus fortia regna,
Germanus præstans corpore, mente, manu.
Id verum ostendit clarus Burgundio, victor
Gallorum, natus stemmate Teutonico.*

Fran-

dam: nam totum nec ratio operis jam admittet, nec Lectoris patientia. Initium ejus hoc est:

I N V E N T A R I S

*Van 't gene na myns Genadighen Heeren overlyden opten buryse Duers-
teden gevonden is, ende eersten in synre Genaden Comptoorcken benevens
synre Genaden slaepkamer, opten Donderdach x. April. Aan. xxiv.*

1. Een cleyn viercant cofferken mit yfren bandekens daer een root rond doosken in is mit LXXIV. peerlen onder groot en cleyn, die formige mit golden steelkens.

Noch een gebroken rincken mit een turkoy.

Een roetse van een robyn in een hoofdeken gefet. Item een Camus. Noch een roetse van een robyn. Item een Agatha. Item een kleyn Camuyken. Twee golden knoopen. Een kleyn stucksken golt.

Een gulden Kykerken, Een kleyn diamantken in een hoofdeken. Negen cleene golden penninghen. Item een gulden oochsken.

Een ander root doosken, daer inne waren acht amallieerde naeldeken. Twee gulden knoopkens. Noch drie gulden knoopkens. Noch een gulden naeldeken. Een gulden oochsken.

Noch een cofferken mit swarten fluwele overdeft met bloemen ende anders borduerwerft, daer inne waren diversche besloten brieven.

Een Gety boecksken in-percament geschreven mit swarten fluwele overdeft, binnen gevoedert mit golden doeck, mit een golden slot, geamailleert, mit een slaechsken mit paerlen daer in leggende.

Item en root cristallynen glas in een custodie gesloten.

Een segel cofferken overtogen mit root fluweel, ende verwapent met die wapenen van Ravestejn, een braselet ofte plat vyf-tich van golde, mit een Agnus Dei, ende mit iv. peerlen.

Een bagge ofte cleusel mit een roose van diamanten, ende viii. peerlen. Een popken van roet leer, daer aen staken twee ringen van Camus. Noch een rinck mit een Agatha. Een beenen rincken in golt gefet mit een half ruytken van robyn.

Noch

Francus, Germanus probat hoc. Nortmannia dives

Hoc docet in regno Galle animose tuo.

Langobardus adest victoris victor, & inquit,

Germanos patres lætus bonoro meos.

Sed

Noch een ander popken van swart taftaf mit ses ringen.

Een Camue, een turkoys, een punt van diamant.

Item een cardoen van een ruyte van diamant opte steert, een punt van diamant opt hooft, rondtom mit leydack van diamant.

Een gouden bagge daer op geamailleert Jesus Christus. Een groot Agatha in golt beslagen. Een golden span mit een peerdeken.

Een roetle van Robyn in een margueriete van golde. Een gulden tonneken geamallieert.

Sunte Catharine van golde met een cleyn robynken op hoer voeten.

Een groote Amiraulde op een hooft van goude. Een Saphyr bloot op sich selven. Een golden span mit een Jofferken geamailleert.

Een grooten golden penninck mit twee aensichten geslagen in 't jaer cdo. cccc. LVIII.

Item een viercant voygeken mit yseren banden, daer inne gevonden en buydel van golden drayen, daer inne waren acht en 't festigh Philips gulden, ende twee Keyfers guldens. Item drie leeren buydelen. In den eersten buydel niet. In den middelsten 't festich silvere penninghen mit myns Genadigen Heeren aensichten. Ende in den derden buydel twee van golde van den selven slage.

Een dubbelden buydel van witten leeren daer inne waren in den een drie ende vyftich olde golden Vrancryscche scilde, ende in den anderen buydel vyf ende vyftich vremde golde penningen onder groot ende cleyn.

Een anderen dubbelden buydel, daer in den eenen alleen waren vyf ende vyftich silvere leghpenningen. Ende den anderen buydel was ledich.

Item myns Genadigen Heeren testamente in 't jaer van achten gemaect, ende een besloten missive daer by van Coninck Philips daer ionc gearreert wort van syn legitimatie.

Een cleyn wywater-vat silver vergult mit een quispelken.

Een coperen statue mit een granaetken tusschen de beenen.

Noch een ander statue op een coort van palm.

Een silveren flesken om roose water mede te stroyen.

D d 2

Een

Sed priscam linguam mutavi tempore longo ,

Et mores sumpsi Tuscia docta tuos.

Hispanusque potens gaudet jactare parentes

Germanos , Gothos , Anglia , Saxonicos.

En

Een cristallynen sperwer oft cloxken. Noch een ander silveren flesken mit een coordeken van witte , geluwe , ende roode fyde.

Een coorte dagghe mit een cristallynen hecht.

Een afgodt van metael mit een hooft in d'een, ende een mes in d'andere hant. Een layken van parlemoer. Elve vergulden hoofde aen een drayken hangende.

Een buydel mitter naelde gewrocht om mit cruyden ende anders aen den hals te hangen.

Een grooten topays in loot. Een cleyn boeckken in Francyn geschreven mit root linnewaet overdeft.

Een cristallynen compas silver vergult. Een yseren scrouff.

Een corte dagge ofte poignart van Spaignen , mit een quaft van blauwe fyde.

Een spiegel van Cristallyn mit een steel die hoecken silver vergult.

Binnen myns Genadigen Heeren slaepcamer.

11. Een langen tabbert van fynen gouden laken mit armynen gevoedert. Een anderen tabbert van golt verheven ongevoedert. Een swarten satynen tabbert heel mit fynen sabelen gevoedert.

Noch een grooten fluwelen tabbert oock mit sabelen gevoedert. Een swarten satynen tabbert gevoedert. Een corten taneyten damasten tabbert gevoedert , mit derthien golden knopen. Item eenen taneyten tabbert mit sabelen gevoedert , ende mit ses gulden knopen aen de mouwen.

Een langen satynen tabbert , d'een fyde swart satyn , ende d'ander fyde satyn brochie. Een langen fluwelen tabbert carmofyn mit swart satyn gevoedert , ende enen caproen van gelyck fluweel totter orden dienende.

Eenen langen swarten fluwelen tabbert met taftaf gevoedert.

Eenen ** taneyten fluwelen tabbert mit swart satyn gevoedert.

Eenen langen swarten satynen tabbert mit taftaf gevoedert.

Eenen ryrock van swart fluweel gevoedert mit orillions van marbre. Noch een ryrock van swart fluweel gevoedert mit taftaf.

Een chamare van satyn brochie sonder mouwen. Een ryrock van

* Tac-
neyst. Co-
lor ra-
vus...
Casta-
neus. Ki-
lian.

*En quid Germanus perfecit cuncta domando,
Et subdus sceptris regna superba suis.
Iure ergo regnas Romana Cæsar in arce.
Maximiliane pius qui pater es patriæ.*

Hos

van grauw laken met witten vellen gevoedert, Een Sayon van swart satyn met trilly gevoedert.

Een scharlaken mantel mit twee swarte fluweele boorden. Een Spaensche scarlaken cappe mit carmosyn fluweel gevoerd. Een witten vilten mantel.

Twee paer nye swarte hosen. Een voeder van witte vellen in een sacxken. Een pacxken van fluwele stuckskens van carmosyn. Een wit muggen nette.

Een bedde deken van groen satyn gestickt. Een swarten mantel op Spaensch satsoen. Twee cussenen mit gulden laken.

Twee stucken van satyn brochie geneyt oftet voermouwen waren. Een enckel palfrock grauw tastaft. Een roccken van swart satyn voer gevoedert mit orillions van sabelen, ende achter met orillions van martre.

Noch een rockslif Cypers satyn mit olde martren gevoedert. Een Spaensche swarte cappe.

Myns Genadighen Heeren ry-sweert, den hecht versilvert.

Een tapisserie van groen satyn gesciët tot die leeren tenge.

Ses tafel tapyten tot lange tafelen. Twee groote swarte flawele cussens.

Twee haeckbussen. Een groote hantbuste. Een cleyn hantbuste. Twee rapieren van Spaignen, die appelen, ende oock 't Cruyswerk vergult. Een poignart mit een blauwe houppé. Een silvere vergulden belle.

Twee semeterren, d'een mit een schee in 't fluweel overdeft, ende tot sommige plaetsen vergult, Ende d'ander oock tot sommige plaetsen vergult.

Een lit de camp mit bedde, mit deken, gordynen, ende geluwe ende blauwe saye.

Een tafreel van myn olde Heer van Ravestejn mit een hondcken daer by. Een tafreel van myn Vrou van Cortkennes. Een ander tafreel van Rolle Hoofmeyster. Een tafreel van myn Heere van Ravestejn nu ter tyt.

Een tafreel van een Spaensche Joffer. Een tafreel van myn Heer van Nassou nu ter tyt. Een tafreel van den Hofmeester Monnoy.

D d 3

Een

Hos versiculos Maximilianus Augustus , accuratius lectos ,
ita adprobavit , ut authorem Poëtica laurea dignum pronuncia-
rit. Actum Thenis Brabantiae oppido. An. supra millesimum
quingentesimo , decimo septimo.

*Sequentes versiculi , Lovanii editi sunt , auctore
Noviomago.*

*Maxmiliane pater patriæ , felicius opto
Augusto vivas. Traiani more gubernes.
Te patrem patriæ supplex tua turba rogamus.
Da pacem patriæ. Pax
Solvit carcere clausos.
Tristia quæque repellit.
Splendida quæque reducit.
Ornat compita & urbes.
Aurea secula reddit.
Pandit Olympica regna.
Da pacem patriæ , supplex tua turba rogamus.*

Acclamatio in Carolum Max. Imp. Cæsarem Augustum auctore Noviomago.

*Augusto vivas felicior , optime Princeps.
Traiano melior regnes ter Maxime Cæsar ,
Te metuat vesper , te laudent Indica regna ,
Orbis te Arctous colat , & tibi serviat Auster.*

Ge-

Een tafreel van Don Diggo. Een tafreel van myn Heere van
Gaesbeeck. Een ander van den Scholt van Brugge Pinneek.

Een tafreel van Neelken die fottinne van myn Vrouw. Een
tafreel van den olden Hertoch Philippus mit 't gulden vlies. Noch
een tafreel van myn Heere van Nassou. Noch een tafreel van een
man , den my seyt Visans vader geweest te hebben.

Een tafreel van myn Vrou van Hoorn. Een tafreel van een wit
hontken mit langen hayr.

Een

Genealogia Ducum Burgundiæ , Brabantie &c. compilata per Magistrum Emondum de Dynter , illustrissimi Principis Domini Philippi hujus nominis secundi , Ducis Burgundiæ , Brabantie &c. nec non & trium aliorum Ducum prædecessorum ejus Secretarii.

Liber generationis Philippi, Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantie & Limburgiæ Ducis, filii Caroli Magni, filii Lotharii, filii Priami.

Pria-

Een tafreel van Heer Philips van Wassenare. Een tafreel van een cleyn Spangiaertken. Een tafreel van enen Abt mit enen linnen fcapularis. Een tafreel van een Marien beelt na Hoernes aensicht. Een tafreel van een Vlaemſch vrouwen.

Een tafreel van ſinte Marien Magdalenen na een ander Vrouwen van Mechelen. Noch een tafreel van een Hooffche Joffer.

Noch een tafreel van myn Vrouwe van Hoochſtratenſuſter.

Twee geren van gulden laken. Een ſtuck cort damaſt gefigureert van gouden blommen negen ellen lanck. Een leeren riem mit een ſilveren vergulden geſpe, en oock oogen daer aen ſilver vergult. Een tafreel van Barmontloe.

Een groot gety-boeck geprent in pergament. Een heel ſtuck ſwart damaſt xliv. elle lanck. Een ſtuck ſwart ſatyn xxix. ellen lanck. Een ſtuck ſwart fluweel xiv. ellen lanck, Is gegaen tot dat cleet van der ſepulturen.

Een ſtuck fluweel xxvi. elle lanck oft daer omtrent. Myn Heer van Boulair ſeyt, dattet myn ſalighe Heer hem gegeven heeft.

Twee golden ringen den eenen mit een Turcois, ende den anderen mit enen Camue.

xii. plumagien van rode, witte, blauwe, ende geluwe verwen. Item een roden leeren riem, ende een clyn taſch daer aen boven mitter naelden gewrocht, myt vyff ſyden quaſten, ende de geſpe ende oogen ſo van den riem als van den taſch vergult.

Een bedde van caloont gebreyt mit garen van cottoene om in den velde op te ſlapen.

Een gety-boeck in pergament, daer aen ſyn thien vergulden dopen, ende mit ſyden coordekens ſluytende.

In de andere Camer boven myns Genadigen Heeren ſlaepcamer.

iii. Een viercante tafel mit een cantoer daer onder daer niet in en was. Een groot tafreel van een naiſt vrouwen mit een pyl
in

Priamus autem fausta Hectoris proles , à magno Priamo Trojanorum rege , Hectoris patre , nomen & genus trahens , genuit Marcomirum. Marcomirus autem genuit Pharamundum. Pharamundus autem genuit Clodium. Clodius autem genuit Meroveum. Meroveus autem genuit Hildericum. Hildericus autem genuit Clodoveum. Clodoveus autem genuit Lotharium. Lotharius autem Chilpericum. Chilpericus autem genuit

in de hant, ende Cupido overdeft mit een gordynken blauw ende geluw taftaf.

Een lit de camp mit een matras, een bedde, deken, gordynen, ende anders heel mit geluw ende blauw taftaf gestoffeert. Een tapyt voor een bedde ter eerden. Een fitstoel op syn anrycque, mit een cuffeken, d'een fyt mit fwart fluwele overdeft.

Een comptoirken vol fyne cristallyne glafen ende andere.

Een doofe daer inne leyt een quitantie van twaelf hondert Rynfche gulden van Meister Hans Poppen Rittere. Een quitantie van Faulqmer van twee duftent Philips gulden. Een quitantie van Cornelis van Troncke van duystent Ryns gulden. Item noch andere quitantien ende brieven in de voorsz doofe.

Een doofe daer die los-brief inne leyt van die Heerlicheyt van Montfoort om vier duystent gulden.

Een viercant kiftken mit yferen banden, ende mit een dubbelt slot, daer een ceelken inne lach van myns Genadigen Heeren hant houdende *trois mil. L x i x*. Philippus g. maer geen gelt daer in.

Een viercante kiste vol van diversche brieven toegefelegt. Een fchepken oock mit een deel brieven daer inne befloten ende toegefelegt.

In myns Genadigen Heeren Oratorie.

iv. In den iersten een groot tafreel van der bootfchap ende vifitatie van den heyligen drie Coningen aen onfer liever Vrouwen. Nocheen tafreel van onfer liever Vrouwen daer boven. Een tafreel van onsen heyligen vader den Paus Adriani sexti.

Onfes Genadigen Heeren aenlicht uyt eerden gebacken mit een fluwelen bonet daer op. Een grootten filveren vergulden Bifchops staf mit synen toebehoren. Een groote gegoten Paix mit een metfelric ronts om van filver vergult, ende myns Genadigen Heeren wapen daar onder.

Een groot miffael mit twee filveren floten al in pergameen fchoon gefchreven.

Een

genuit Lotharium Magnum. Lotharius autem genuit Dagobertum & Blitildem.

Attende stemma per Blitildem, nam Pippinus Caroli Magni pater, excluso stemmate virili Francorum, factus est Rex.

Blitildis, uxor Ansberti principis & Senatoris, genuit Arnoldum. Arnoldus autem ex Sancta Oda genuit Arnulphum. Arnulphus autem genuit ex Sancta Doda Angisum. Angisus autem ex Sancta

Een cleynen kelek mitter patenen silver vergult mit syn corporael, ende toebehoren, 't corporael in een custodie van wit damast. Een casufel mitter alve, ende horen toebehoren, van wit damast, ende 't cruys van wit satyn ende met wit tastaaf gevoedert. Twee silvere hooge ampullen.

Negen en 't negentich olde penningen van antiquiteyten, latende meest silver ende versilvert te wesen. Noch elve olde penningen van cooper oock antiquiteyten.

Een outaer van scrynwerck ende boven een gewyde steen inne gemetselt. Een Bisscops dien-rock van wit damast met gulden bloemen, binnen mit tastaaf gevoedert. Noch een ander van wit satyn oic mit tastaaf gevoedert.

Een coperen gegoten schelle buyten mit antiquiteyten. Een coperen manneken op syn antiques naest. Een cleyn oirlogie mit syn custodie.

Hondert ende negentien boecken onder groot ende cleyn. Een bybel in pergameen geschreeven mit silvere sloten ende doppen buyten op. Een boeck genaemt *Rationale divinorum* mit vergulde sloten en doppen, mit swart fluweel overtogen. Een brevier in pergameen geschreven mit een silveren vergulden slot, mit die wapenen van myn vrouwe van Ravesteyn, doe sy myn Heere van Brugdam hadde.

Noch een brevier in pergameen geschreven mit root tastaaf, overdeest mit twee silvere vergulde sloten ende thien silvere doppen. Een Pontifical in pergameen geschreven van salige Bisscop David mit vergulden sloten ende doppen. Een Brevier in pergameen geschreven, mit swart camelot overdeest, ende mit vergulde sloten.

Een Soutre in pergameen geschreven mit silvere vergulde sloten mit de wapenen van Breda ende van Bourgoignen.

Drie quaternen in pergameen geschreven genaemt de *Regimine Antistitis*. Een caerte in pergameen van een deel Lantscaps. Noch

Tom. I.

Ee

een

Sancta Begga, filia Pippini de Landen, Ducis Lotharingæ & Brabantiae, Maiorisque domus, filii Carolomanni de Landen, Principis Brabantiae & Hasbaniae, genuit Pippinum grossum, alias de Hartallio. Pippinus autem de Hartallio genuit ex Alpaide Carolum Martellum. Carolus autem Martellus genuit Pip-

een ander cleyn Carte in papiere. Een tafreelken van onser liever Vrouwen. Een Salvator mit twee engelkens in silver geset vergult, mit een silvere vergulden keten in een custodie. Een tafreelken mit een doots hoofden.

Noch twee tafreelkens 't eene van sinte Franciscus, en 't andere van sinte Bernardus. Thien velle schoon pergameen om op beyden syden te schryven. Twee roode fluweele cussens. Een out root damasten kleet om op te knielen.

Een cleyn tafreelken van scrypen houte mit synen voet. Twee cassen om boucken in te setten. Een viercante laye mit diversche antiquiteyten, peanningen, ende aensichten in holte geset, daerinne gesloten ende toegelegelt.

In de Capelle.

* Mon-
strantia
est arcu-
la, qua
condun-
tur reli-
quiae,
qua sacra
eucharis-
tia.

v. Een * Monstrantie mit mesfelrie boven een crucifix 't samen vergult. Een silver vergult cruys met onse lieve Vrouwe ende sint Johan. Een ander Crucifix van synen golde mit twee engelkens, ende ses groote peerlen, acht cleynne peerlen, ende roede steenkens ballaste genaemt.

Een grooten kelck mitter patenen, en mitten wapenen van Bisscop Rudolpb, silver vergult. Enen anderen kelck die cleyner is, oock mit Bisschop Roelofs wapenen silvere vergult. Drie Corporalen elck mit syn custodie so van fluwaele als van damast. Ende noch een custodie van een corporael, die daer niet in en lach.

Twee silvere kandelaren. Twee silvere bekenen mit Bisscop Davids wapen. Twee groote silvere ampullen. Noch twee cleyner silvere pullen. Een silveren microocks vat. Een silveren misbroots busse, daer 't dexel een Pays af is.

Een silveren schelleken. Een silveren water-vat, mit synen quispel van silver de steel. Drie silveren olybussen.

Een silveren ciborie, daer men 't heyligh Sacrament inne thoont. Een Marienbeelt mit *Misericordia* & *Iustitia* mit syde ende golt heel mitter naelde gewrocht.

• Een gulden stuck boven een outaer te hangen. Een ander stuck van root fluweel mit damasten bloemen. Drie schoon golden cappen mit geborduerde boorden ende twee schilden.

Een

Pippinum parvum ex Duce & Maiore domus factum Regem. Pippinus autem parvus genuit Carolum magnum. Carolus autem magnus genuit Ludovicum piū. Ludovicus autem genuit Carolum calvum. Carolus autem calvus genuit Ludovicum balbum.
 * Ludo-

Een schilt achter die beste cappe geborduert mit golde mit de wapenen van Bisscop *David*. Item die brocke voer oock mit Bisscop *David*s wapen, ende rontsom dubbelt mit peerlen tot die beste cappe. Een casufel ende twee tunekelen van gold laken mit vergulde geborduerde lyften ende cruyften.

Drie alven, mit lappen, stoelen, ende manipulen van den selven mit hoer toebehoren. Drie roode gesiguerde fluwelen cappen mit gulde gevoederden boerden. Een casufel mit twee tunekelen oock mit roode fluwele cappen, ende mit boerden, als die voorzycappen.

Drie alven mit horen toebehoren daer toe dienende. Een casufel ende twee tunekelen van peerfch damast. De boerden mit de voorlagen en vlammen van Bisscop *David*s tyden.

Drie swarte fluwele cappen mit vergulden geborduerde boerden. Een swarte tunekel fluwele. In d'andere tunekel, ende casufel, en alve daer toe is myn salige Heer begraven. In stede van den welken men die witte damaste gehalten heeft hier voor geteyckent.

Drie swarte camelotten casufelen mit witte camelotten cruycen. Noch een casufel peerfch mit een swart cruys. Een blaw damasten casufel mit een geluwen satynen cruyce, ende boerden van den selven, mitten alven ende toebehoren, mit twee outaer cleeren. Een overdexel van een casufel van den selven.

Een roode casufel van damast mit een geluwen cruyce ende boorden van satyn van root ende geel mitter alven ende synen toebehoren. Ende oick twee outaer kleeden mit een overdexel van een missael. Twee swarte fluwele cussenen mit een swart fluwelen cleet om te spreken ende op te knielen. Een casse van cristalyenen ende jaspis boven 't Oratory.

Een ander casken mit heylicheden. Een outaer cleet mit bloemen. Een silveren brootbusse vergult. Een cleyn Crucifix vergult. Twee cleyne silvere candelaelen.

Twee cleyne silver ampullen. Een kelck mitter patene vergult. Een silvere schelleken. Item casufel, alve, mit synen toebehoren, missalen, ende outaerfleen, ende anders totter missen dienende, is in een bougie geslooten.

Noch een ander outaerfleen. Een missael-boeckken, Noch twee andere missael-boeckken in pergamen geschreven. Vier mo-

Lodovicus autem genuit Carolum simplicem. Carolus autem simplex genuit Ludovicum. Ludovicus autem genuit Lotharium Regem, & Carolum Ducem Lotharingæ & Brabantiae. Carolus autem Dux & hæres Franciæ genuit Gerbergam.

Attende

talen outaer candelaers. Noch een anderen candelaer van metalen met twee pypen, ende een pinne.

Twee Brevieren winter ende Somerstuck in pergameen geschreven. Veerthien groote boecken in der Capelle. Noch twee olde bouckskens. Vyff outaer cleerkens van legwerck. Een ander van swart damast.

Vier stucken van tapisseryen, d'een mitten drie Coningen. Noch een daer die Kerfnacht inne staet. Noch een mit onser liever Vrouwen hemelvaert. Ende een van onser liever Vrouwen sterfdach, al mit de wapenen van myn Vrou van Ravesteyn.

Acht outaer dweelen onder goet ende quaet. Drie handdweelen. Een metalen lavoir. Noch een metalen watervat. Een orgel. Die custodie van den staf. Een ander custodie tot een cruys. Een tinnen lamp mit een yseren hantfel.

In 't cleyn geschilderde saelken.

vi. Veerthien gebackten hoofden van eerden, ende geschildert, boven in de muer geset in gaetkens.

In de Cancelerie boven ende beneden diverse Registeren, Leenboecken, judicialia, Officiatoria, ende andere Registeren van diverschen Heeren tyden, der Kerck van Utrecht ende den Gestichte betreffende.

In den grooten ronden toorn allerley reken-scappen van den Ampten ende Officien des gantschen Gestichts ter beyder syden der Ysselen. Ende oock mede der Fursten Coeken-boecken, ende een deel brieven, Concordaten, ende Registeren den Gestichte van Utrecht aengaende.

Item myns Genadigen Heeren muntysers. Item diverse concepten van brieven ende andere scriften by synre Genaden tyde uytgegeven. Item Reversbrieven van leenen die beswaert syn.

Silwerwerck onder Petis Johan in banden gebleven, sint onses saligen lieven Heeren aflywicheyt.

vii. Eenen cleynen overdecken silveren cop. Noch enen anderen silveren cop van Bisscop David. Noch enen overdecken silveren croes

Attende stemma per Gerbergam, nam Hugo Capet exclusis Carolinis, invasit regnum, cujus progenies ad hunc usque diem in Francia regnat.

Ex Gerberga autem Lanibertus Comes Lovanienſis genuit Henricum Comitem & Marchionem Imperii. Henricus autem genuit Lambertum cum barba. Lambertus autem genuit Henricum

croes oock van Biſcop *David*. Item enen ſilveren vergulden voet tot een roemer.

Item een ſilveren vergulden dixel dienende mede tot een roemer. Item ſeven cleyne ſilvere croeſen van Biſcop *David*. Item een dubbelt ſilveren ſoutvat mit ronde knopkens daer 't op ſtaet. Item een criſtallynen glas mit ſynre custodie.

Item een grooten ſilveren vergulden croes *Bacchus* genaemt. Item twee vergulde coppen mit vergulde deſfels van Amersfoert. Item myns Genadigen Heeren vergulden cop mit ſchaefkens, ende een vergulden dixel. Item ſes ſilvere vergulde ſchalen mit de wapenen van Hertoch *Philips*.

Item een ſilvere waterpot. Item derthien meſſen boven die hechten mit ſilver beſlagen. Item myns Genadigen Heeren ſoutvat mit een dixel buyten en binnen vergult. Item twee ſoutvaten opten anderen ſluitende mit myns Genadigen Heeren wapen ende diviſe.

Item twaelf ſilveren teljoren d'een daer van gegaet. Item drie ſilveren keersſnuyters. Item drie ſilvere kandelaren gemaect als tobbekens. Item vyfthien ſilvere lepelen. Item een gebroken ſilveren lepel. Item twee criſtallyne glazen mit ſilvere voeten, elcken een rantken vergult.

In 't Camerken boven myns Genadigen Heeren Oratory.

viii. Twee ſilvere kannen mit vergulden draeckskens. Item noch drie groote overdeſte vergulden coppen van den Steden van Overyſel. Noch een overdeſten cop van Denemarcken. Noch twee kleyne overdeſte coppen, die een vergult, ende d'ander van ſilver.

Item een Zee-Ridder. Item noch een cleyen potken mit een ſilveren deekfel. Item een houte cop overdeſt mit vergulden randen. Item een ſilveren konfoir. Item een vergulden ſchaal mit dopkens geſlagen.

Item twee ſilvere vergulde dexels tot roemers. Item een ſilveren voet tot een gebroken roemer. Item een cleyen gulden ſoutvat

ricum huius nominis secundum Comitem. Henricus autem secundus genuit Henricum tertium. Henricus autem tertius genuit Godefridum cum barba huius nominis Ducem primum. Godefridus autem primus genuit Godefridum secundum. Godefridus autem

mit drie cleyne silvere soutvaetkens als teerlingen. Item een vergulden gaffelken den hecht cristallyn.

Item een vergulden cop mit syn dexel genaemt den cop van Middelburch. Item noch twee becken om te wasschen op den anderen sluytende. Item noch een hoogen vergulden cop mit syn dexel oock vergult.

Item een kinckhoorn mit silver beslagen, ende vergult, om uyt te drincken. Item noch een silveren candelaer mit een steert, Item een eetlepel heel van fynen golde. Item noch een lepel silver vergult.

Item een silveren barbiers becken, Die barbier wil seggen, dat na olden heercomen in Heeren Hoven dit becken hem verschenen is.

In myns Genadigen Heeren Camer.

ix. Twaelf stucken muyl tapisserye. Twee stucken genayde tapisserye. Noch vyf stucken ruge voet tapisserye die seer versleten syn. Een cleyn tapytken vol gaten met die bootschap ons Heeren. Item seven stucken tapyts verwapent mit de wapens van de Vrouw van Ravesteyn, die in myns Genadigen Heeren slaepcamer plegen te hangen.

Item noch van den selven den hemel mitten omgaen van den bedde. Item noch die gordynen van den selven bedde roet ende geluwe van taftaf ende syn twee stucken. Item noch een stuck tapisserye, ende was de Deken van myns Genadigen Heeren bedde, gevonden van tyde salige Bisscop Frederics.

Item in de selve Camer een groot bedde ende een cleyn, daer van 't groot daer vonden was van salige Bisscop Frederics tyden. Item een lay mit witten wassen keersen. Item noch vyf cokers mit doel ende ander gescut.

Item noch een vergulden targe die Hertoch Kaerl geschonken was. Noch twee windafen tot grooten bogen. Noch een lanck swaert mit vlammen.

Noch een sagrynen Schotfen mantel. Noch een tafel gebloemt met cassidonyen. Noch twee stoelen, diemen uytsetten mach, d'een gedeft mit fluweel, ende d'ander mit leer. Noch een spiegel van plat glas.

Noch

autem secundus genuit Godefridum tertium. Godefridus autem tertius genuit Henricum hujus nominis Ducem primum. Henricus autem Dux primus genuit Henricum secundum. Henricus autem secundus genuit Henricum tertium. Henricus autem tertius genuit Joannem hujus nominis Ducem primum. Joannes autem

Noch twee hangende metale candelers. Noch een tafreel van die wysheyt ofte consten ende een keetle. Noch onder myns Genadigen Heeren bedde een trogbedde, daer die paige op sliep.

Noch een swynspelle, die voor myns Genadigen Heeren bedde stont. Noch een tafreel van die linie ende afcompste van Vrancryck, Engellant, en Bourgoignen.

Noch twee brandysers mit een tange. Noch negen stuck tapisferyen verwapent mit die wapenen van myn Vronw van Ravesteyn, die hingen in den nyen sale.

Noch een stuck tapisferye, daer een man op staet, die syn fret wil steken in 't garn van een Joffer. Noch een banck tapyt van Verdoere. Noch een tapyt verwapent mit die wapenen mit den crommen staf daer by van Bisshop David.

Noch in myns Genadigen Heeren Camer een groen * lyt de camp behangen mit groen taffel mit een groen gecontrepointeerde deken daer op.

Artillerye op Duyrsteden.

x. In den yersten twee metalen cortouwen mit alle hoef bereetschap, ende twee hondert en tien clooten daer toe.

Noch twee metalen nootslanghen mit horen toebehooren, ende twee hondert en 't seltich clooten mit een metalen vorm.

Noch vier metalen veltslangen oick mit allen hoeren toebehooren, ende twee hondert ende yfthien clooten mit een metalen vorm.

Noch vier metalen slangen achter mit sloten, ende een metalen vorm mit alle haer reetschap ende een deel gegoten cloten daer toe.

Item twee yfere veltslangen mit hoer reetschap ende een vorm. Item een lange yfere slange van een schip mit twee cameran. Item twee yfere schipcortouwen. Item drie yfere mortiers.

Item een groot yfere schipbuss in een lade mit twee Cameran. Item xlv. haeckbussen. Item noch ses haeckbussen in laden, die een lutel grooter syn van vormen, ende loot van provisie daer by.

Item noch twee lange dubbelde haken in laden. Item noch lv. yfere

* Gallice sic scribitur, quod Belgis est ledakant, lectus viatorius, castrensis, &c. Lyt idem hic quod commissura. ** Quis non videt Lyt corrupte hic dici pro Gallico Lit, Lectus?

autem primus genuit Joannem secundum. Joannes autem secundus genuit Joannem tertium. Joannes autem tertius genuit Joannam, quæ rexit Lotharingiam, Brabantiam, & Limburgiam, & Marchionatum Imperii, per quinquaginta unum annos. Genuit etiam Joannes tertius Margaritam.

Atten-

yfere haken, gedistribueert door 't huys, mit cruyt, loot, ende saltvaten daer by. Item een yferen vogelaer opten rondon toorn boven mit drie Cameren.

Item noch drie yferen busen, die niet veel en doegen. Item noch drie yfere vogelaers op die foy staende op schragen. Item tien hellebaerden. Item tusschen vyftich ende 't sellich renspessen.

Item twintich knecht-speffen. Item cruyt van provisie, loot, pick, teer &c. Item een tonne voetangelen. Item een tonne ongebroke swevels. Item noch een tonne fyns gebroke swevels.

Item twee tonnen verloren Schots. Item noch vier hellebaerden, twee voer die overste, ende twee voer de nederste poorten. Item noch veel stercke dicke koorden, ende tauwen mit hamen, ketenen, ende anders, om 't geschut te voeren. Item noch tien metalen haken som mit loden ende som mit holten sterken.

Bedden, lakenen, ende anders van Camer te camer

xi. In den yersten opten Toorn in myns Heeren van Boulers camer een groot bedde mit tapisserie behangen, een hemel, ende sytwert een tapisserie, een deken op 't bedde, drie groenen sayen gordynen, een Rolbedde mit een dexel van tapyt, een paer slaep-lakens daer toe, een tridfoer, een tinnen pispot, een metalen kandelaer, een watervat mit een becken van tin, twee cussens van tapisserie, stoelen, bancken, tafelen, scabellen, ende anders van holte.

Item in myns Genadigen Heeren eetcamer een lyt de camp gestoffeert mit goldenen tastaft wit, swart, ende peerfch, ende den hemel, ende ommeganck mit satyn brochie van diverse coleuren. Een bedde daer op, peuluwe, cussene dekens, ende syn anderen toebehoren. Myn Joncker van *Bouler* affirmeert, dat tet myn Heer hem gegeven heeft. Item drie koperen candelers om tegens een muur in de camer te hangen. Een tafreel van *Lubbert Tas* die men die keye uyt snyt.

Noch in die garde robbe daer by een bedde mit een hooft-peuluwe, een matras, een culest, twee roede mit een rabat, twee brantysers, enen tinnen pispot, twee tafreelkens, dat een mit

Attende stemma deduci per Margaritam.

Ex Margarita autem Ludovicus Comes Flandriæ &c. genuit Margaritam. Ex Margarita autem Philippus quondam Francorum Regis filius, Dux Burgundiæ & Comes Flandriæ &c. genuit Joannem Antonium & Philippum fratres. Facta autem divisione

mit een aensicht, ende 't ander mit een wapen. Noch twee tafreelen mit naesten luyden. Een rol-coetse ledich. Een fluwelen cussen ende een groen tapyt.

Item op die Foye *Henrick Bussensbutts* camer een bedde, twe paer lakens, een blauw laken, een stoel-cussen mit Bisscop Frederix wapen.

Item in *Willem* die Backers camer een bedde, twee paer lakens, ende een roode deken.

Item op 't nye werck in *Daemkens* die botteliers Camer een bedde, drie paer laken, ende een grauwe deken.

Noch in die selve Camer, dat die timmerman geleverd is geweest, twee paer lakens ende een roede deken.

Item in *Bartolis* die backers Camer een bedde, een paer laken, ende een dubbelde deken.

Item in *Henrick* die wyn knechts camer, een bedde; twee paer lakens, ende een blauw deken.

Item in *Kastgen* ende *Meerten* de Cock jongens kamer een bedde, een paer lakens, ende een grauwe deken.

Item in *Herman* des Slachters camer een bedde, een paer lakens, ende een grauwe deken.

Item in des kleynen Lachayen camer een bedde, twee paer lakens, ende een deken van hayr mit een oorcussen.

Item in *Moelbeecken* camer een bedde, een paer lakens, ende een grauwe deken.

In die Camer by 't privaet een bedde, een deken. Item in *Meerten* des Snyders camer een bedde, twee paer lakens.

In *Hans Valcken* camer een bedde, twee paer lakens, mit een dubbelde deken van drie coleuren.

In *Helmiachs* des boden Camer een bedde, twee paer lakens; een grauwe deken, ende een haren deken, ende twee schragen.

In broeder *Gerrits* camer op 't olde Oratory een bedde mit een puluwe, een paer laken, een Vriesch oercussen, twee bedde dexels, 't een roet ende 't ander Vriesch.

In *Jenny* des Cocken camer, een bedde, een paer laken, ende een dubbelde deken.

Tom. I.

Ff

In

visione inter fratres, Joannes primogenitus, qui sortitus est Burgundiam & Flandriam &c. genuit Philippum secundum, de quo infra dicitur. Philippus autem tertio genitus habuit Comitatum Nivernensem &c., Antonius autem secundo genitus, qui

In *Coppen* de schilders camer een bedde, twee paer laken, ende een blauw deken.

In der twee Coert camer een bedde, twe paer lakens een quade deken, een sitbanck.

Item boven die Foy *Dirck* die Cocks camer een bedde, twee paer lakens, twee dekens, twee schragen, een tafel, een banck.

Item op 't cleyn toornken een bedde, een paer laken, ende een deken van tapisserie.

Item opten grooten toorn boven myn Heer van Boulers camer, twee bedden, een blauw deken, ende een roy deken, een cult, een paer laken, een cleercasse, drie paer schragen, vier tafelen, twee sitcussens, een scabelle.

Item *Gillams* ende *Coyermennekens* camer daer boven twee bedden, een blauw deken ende een grauw, twee paer lakens, een steenbuste, een lange tafel, een paer schragen, een lange laye, twee scabellen, twee sitcussens mittet wapen van Bisscop *Frederick*.

Item die brouwers camer een bedde, twee paer lakens, een roy deken, ende een dubbelde linnen cleet.

In de Hofmeesters Camer een bedde met witte gordynen omhangende, een rode deken, twee tafelen mit schragen.

In de selve camer slaept oock Heer *Willem*, een bedde, een deken uyt Vrieslant, twee paer lakens.

Item die Deurwaerders Camer een bedde, twee paer lakens, een oorcussen, mit twee sluwynen, een groote deken van tapisserie, twee tafelen, een paer nye schragen.

Item *Petit Jans* camer een bedde, twee paer lakens, een rode deken, twee coffers, een groot holten, ende 't ander mit leer overtogen, een sitcussen mit Bisscop *Frederics* wapen, ende een scabelle.

Item die Costers camer, een bedde, twee paer lakens, blauwe gordynen, een dubbelde deken, een tafel mit schragen.

Item in de scryfcamer twee sitcussens, dat een root, en le 't ander uyt Vrieslant, twee brantysers, een tange, een vuerschup, een metalen candelaer, ende bancken daermen op sit.

Item in de Cockmeyster camer een bedde, twee paer lakens, blauwe gordynen, een rode deken, twee tafelen, twee schragen, een

qui adeptus est Ducatus Lotharingæ, & Limburgiæ, atque Marchionatum Sacri Imperii, genuit Joannem quartum, & Philippum primum, qui successive unus post alium sibi succedentes obierunt, nulla prole relicta. Philippus autem hujus

een dubbelden voet, enen grooten metalen candelaer, ende een Vriesche deken.

Item opte scryfcamer boven opten huysen een bedde, een poeluw, een rode deken, een paer lakens, een oirkussen, een vuyl cantoer van eyken plancken, een boeckas.

In *Johan van Diefts* camer een bedde, twee paer lakens, een quade deken. Item in 't neder Hoff op *Posten* camer, een bedde twee paer lakens, een deken van tapyt.

Item *Gilleken* myns Genadigen Heeren jongen camer, een bedde, een paer laken, een dubbelde deken uyt Vrieslant.

Item *Brist van Ijendoorns* camer een groot bedde mit een blauw deken, een rolbedde mit een culte daer op, een lampet met een becken van metaal, een tafel mit twee schragen, een sitbanck, een cleercasse, een schup, een tang.

In des *Stalmeysters* camer een groot bedde omhangen mit groene sayen gordynen een groote deken van tapyt gebeelt, een tridloor mit een lange tafel op schragen. In 't achter camerken een cleyn beddeken mit een haren deken, een cleer-casse, twee cussen, t'ene cussen van tapyt, een metalen becken, een stoel.

Item de *Maerftal* boven op *Pierkens* camer een bedde, twee paer laken, mit een grauwe deken.

Noch isser opten selven folder noch een ander camer, daer *Crispyn* op slaept, daer op is een bedde, een paer lakens, mit een grauwe deken.

Noch is daer beneden op den selven *Marftal* een bedde in een cleyn camerken voor die stal-jongen ende een paer laken.

Noch een grooten ketel, een hangyfer, een rooster, een tange. Item beneden die corenfolders boven die stallen, daer *Meyster Hermans* peerden staen, ende daer myns Heeren van *Boulers* peerden plegen te staen, daer syn vyff Cameren. In de yerste Camer slaept *Ijendoorns* knecht, ende heeft een bedde, twee paer lakens, een grauwe deken. In de tweede camer slaept *Meyster Hermans* knecht, ende heeft een bedde, een paer laken, een blauw deken, twee tafelen, twee paer schragen, ende twee hooftpoeluwen. In de derde camer slaept *Joncker Stevens* knecht, ende daer is een bedde, een paer lakens, een grauwe deken, ende twee hoeftpeuluwen. Die ander twee cameren staen ledich.

Item boven der *Jonckeren* stal, daer is een bedde, een paer laken, een grauwe deken, ende daer slaept *Arent* van *Thuyt*. Item

hujus nominis Dux secundus, filius Joannis, filii Philippi, ex Margarita, filia Margaritæ, filia Joannis Ducis tertii, & fororis Joannæ Ducissæ, prædictorum, tanquam proximior

noch daer beheden een matrassé van noppen, een paer lakens, ende een deken.

Item *Roelof* die portiers camer een bed, een paer lakens, ende een deken.

Item *Borjels* camer een bed, twee paer lakens, ende een roode deken.

Item *Meyster Frans* camer een groot bedde, mit een hemel, ende twee gordynen van root fargie, ende een cussen, twee oircussen, dat bedde binnen omhangen mit die historie Holofernis geborduert, twee brantysers, stoelen, ende bancken. Noch in de selve camer een eleyen bedde mit een roode deken, eene tritloir, twee candelaers, een pisspot, twee tafelen &c.

Item op die poerte int neder Hof daer die *Drost van Coeverden* slaept boven opte camer, een bedde, poeluwe, een deken uyt Vriesslant, een paer laken, een tafel. Item noch aldaer by den schoorsteen twee cussens van Bisscop Frederick, een tang, ende een brantysers. Item noch des *Drosten* bedde, hooftpoeluwe, een oorcussen, een blat daer toe, een deken, geluw ende blauw gordynen, een lavoir van metael.

Item *Coebels* camer opt nye werck een bedde twee paer laken, een blauw deken, een oircussen mit een blat.

Item des *Capiteyns* camer een bed, een deken, poeluwe, twee paer laken, een stuck gordinen, een cleercasse, twee cussens mit Bisscop Frederick wapen, ende een van Bisscop Roelofs &c.

In die barnasch - camer ende escurie.

xii. In den yersten een vol barnasch. Twee Curaetsen. Noch een ander curaetse mit een helmet tot groot steecspel. Een knechts barnasch mit armschenen ende een backeneel.

Een hooft-barnasch genaemt een huveken heel vergult. Noch een ander hooft-barnasch. Noch een ander helmet, datmen achter mit ledekens ondoet. Twee scheen-barnasch ende schenen daer toe.

Noch

ximior & legitimus hæres Philippi hujus nominis Ducis primi, filii Antonii præscripti, adeptus est Ducatus Lotharingæ, & Limburgiæ, Sacrique Imperii Marchionatum ex paterna & auita successione, de propagine domus Brabantæ sibi debitos. Hic Philippus cognomento Bonus ex Isabella filia Regis Portugalliæ genuit Carolum. Carolus ex filia Ducis Borbonii genuit Mariam.

Attende stemma per Mariam.

Maria, nupta Maximiliano Archiduci &c. qui postea Romanorum Imperator fuit, genuit Philippum Regem Castellæ &c. Philippus ex Joanna filia Ferdinandi Regis Arragonum genuit Carolum, qui Maximiliano avo succellit in Imperio.

Noch twee been-harnasch beneden 't knye. Twee been-harnasch van de schenen opwaerts. Een barge van pansier. Twee hooft-harnasche voor peerde.

Een rinckrage. Twee viercante stucken van pansier onder d'armen, ende flanckaerd daer by.

Twee stalen huyffkens gaende om die ooren ende keel toe. Noch een stalen huyfken op syn antique. Noch een beckeelken. Twee stalen hamers.

Een spoor van yser versilvert. Een honscovel van pansier. Acht yfere hoeden voor Archiers oft schutten, drie oft vier paer wapen hantsoen. Een bargie van gouden laken mit frangien in een coffre.

Noch een geren van fluweel voor een muyl mit vergulden steechrepen anders. Noch een paer steechrepen vergult ende versilvert. Noch drie paer steechrepen vertint. Noch seven paer steechrepen.

Noch xxxvi. gebitten van allerley soorten. Noch twee swarte fluwele gereyen voor groote peerden, ende een ander voor een cleyn peert. Drie ende twintich rugende tuygen voer voetknechten daerde drie van syn sonder tessen. Item xiv. armschenen. Item hellebaerden, spieffen &c.

Longe plura adhuc Capitula. Sed hæc δειγματος tantum χάριν. Pergamus porro ad

RATIONARIUM
AULÆ ET IMPERII
CAROLI AUDACIS
DUCIS BURGUNDIÆ,

Principis Belgii, Comitum Flandriæ,
Hollandiæ, Zelandiæ &c.

Auctore

OLIVARIO de la MARCHE

Aulæ ipsius Præfecto.

DEDI-

DEDICATIO MATTHÆI.

*NOBILISSIMO, AMPLISSIMO,
ET CONSULTISSIMO VIRO,*

D N. DANIELI de MILAN,

Senatori & Judici Ultrajectino Spectatissimo

ANTONIUS MATTHÆUS Sal.

Mitto ad te Rationarium, Nobilissime Vir, Olivarii de la Marche, quod etsi Gallice jam olim legeras, ut legeres etiam Belgice, non semel desiderasti, & ut ederem id quod jam prodit, fuisti author præcipuus. Editio Gallica non tantum rara, distractis jam exemplaribus, in bibliopoliis nec obvia, nec pretio facilis comparatu. Sed & hæc, quæ jam exit, nunquam versio adhuc visa. Vertit, qui, ni fallor, æqualis fere eorum temporum, aut non multo iis inferior, quibus vixit Olivarius, Gallo-Flander, aut Brabantus, ut verba indicant non obscure, quæ crebro Gallica hic occurrunt. Exemplar etiam, quo usus sum, & quod Groningæ asservatur, ut puto, unicum tantum extat, & si locus conjecturis ex ductu literarum, modoque eas pingendi, ipsius forsân interpretis. Insigne est monumentum. Vivendi in aula modum, officia Principis & ministeria, victus ejus rationem, ærarii vires, opeſque, nobilium multitudinem, & virorum illustrium, qui quotidie ei apparebant, Principi, de quo constat, quod potentior, quod clarior, quod formidabilior in Europa tum nullus, clarissime & patentissime ob oculos nobis ponens. Opus meo judicio dignum, quod volitet per ora hominum manusque. Accedit Auctor, qui commendet, non plebejus, non humilis, sed vir judicii non vulgaris, multa clarus experientia, ut qui Caroli Præfectus aulæ, quæ digna in ea observatu, singula admodum accurate observavit. Qui gradus nobilitatis, quæ distinctio,

111 DEDICATIO MATTHÆI.

tinctio, quis cultus, quis in aula ei honos, non parum hinc apparebit. Occurrunt quæ obscura, & quæ Oedipo interdum egent, sed quæ te adhibito, vir Amplissime, nec, quod testari hic necesse est, diffiteri id erubesco, tuo usus consilio quantum potui enodavi. An acu rem tetigerim lubens arbitrum te facio. Tu qui literis humanioribus & insigni doctrina inter tuos præfulges, qui equestri ortus familia, celebri olim apud Italos, longam præfers majorum seriem, de eo optime judicabis. Vetus nostra est amicitia, firmissimis nixa fundamentis, obsequiis propagata, mutuis aucta & exulta literarum commerciis. ~~Æquissimum~~ arbitratus sum, ut aliquo tandem munere, quale hoc est, quod jam offero, nullis unquam querimoniis divulgam eam inter nos, & observantiam erga te meam inconcusam testarer. Vale vir Amplissime, dextra Dei te protegente, vive diu feliciter, & felicitatis tandem satur serus in cælum transi. Sic voveo, sic precor, & faxit utinam ira Deus! Lugduni in Batavis. xv. Jun. Ann. cto. dc. xcviij.

R A.

R A T I O N A R I U M
A U L Æ & I M P E R I I
C A R O L I A U D A C I S
D U C I S B U R G U N D I Æ , P R I N C I P I S
B E L G I I &c.

Auctore

O L I V A R I O de la M A R C H E

Aulæ ipsius Præfecto.

IN desen bouc staet begrepen, hoe dat de Hertoghe van Bourgognen hem behoort te reglene in 't onderhouden van synen state. Ende oec hoe hem elc van synen Dienaeren behoort te dienene, ende wat heurlieder dienst is ende inhoud, gelyc dat Messieur Oliver de la Marche wylen Hoofmeester van Hertoghe Kaerle van Bourgoengen &c. oversand in geschrifte mynen Here den (1) Vytalleur van Calais,

(1) *Vytalleur* hic nihil aliud quam Curator annonæ est. Annona omnia ea continet, quæ pertinent ad victum. Unde & *Vitaille*. Cuj. par. C. de annon. & capit. adm. Calais, Caletum, est Portus Iccius, ut putant: Opidum quod tum temporis in Anglorum adhuc potestate. Undecim mensium obsidione olim ab iis captum. Intra paucos autem dies post ducentorum amplius annorum lapsum à Gallis recuperatum Guisii Ducis ductu, qui bello nec opinato ante id aggreffus cepit quam aut à Britannis aut à Rege Hispaniarum Philippo 11. in cujus matrimonio Regina Britannia erat, ei posset succurri. Fœdus autem inter Anglos & Carolum Audacem. Phil. Comin. Comment. lib. 5. Jo. Mar. Gratian. de casib. vir. illustr. in Henris. 11.

Tom. I.

G g

Calais, Eerst beginnend aen den dienst van (2) synre Cappelle.

1. Alvo-

(1) *Capella est locus precum, & ubi sit res divina. Locus autem non certus, sed qui ubique, ubi hi, qui Capellam constituunt, qui diserte hic recensentur, modo & ibi ea, quæ ad cultum divinum pertinent, ut altare est, ut vasa, ut ministeria ecclesiastica. Unde & idem Capella & ministerium ecclesiasticum. Narratio combustionis Gemblacensis monasterii apud Lambec. lib. 2. comment. de Biblioth. Cesar. p. 906. Quoniam & Capella, id est, apparatus missæ, quem honestissimum habebam, & reliquiis, quas super aurum & topazium diligebam. &c. Eginhart. in Carolo Magno: Capellam, id est, ministerium ecclesiasticum. Ekkeard. Junior de orig. & casib. mon. S. Gall. cap. 1. Capellam, qua itinerans utebatur, cum reliquiis, & libris, & omnibus utensilibus sacris &c. Acta Cenomanens. Episcoporum. apud Mabillon. 3. analect. p. 322. Qui ob amorem & memoriam patriæ suæ capellantiæ suam, id est, quædam pretiosa ornamenta, quæ in capella sua habebat Deo & fortissimo patrino nostro Juliano martyri voverat se daturum. In specie siquis quærat, quænam sint, quæ Capella, quæ ministerii vox continet, recurat supra ad repertorium Philippi Burgundi, cap. 5. Habebit ibi quod sufficit. Turris, ciborium, in quo sacra eucharistia, etiam passim Capella. Turris theca erat sacra facta in modum turriculæ. Quo carmen pertinet Fortunati ad Bituricensem Episcopum scriptum in turrem ejus lib. 3. carm. 23. Vett. Gloss. Capella sub qua defertur eucharistia sacramentum in processionibus fieri solitis, & dicitur sic, quod olim fiebat de pellibus caprarum. Capella à pellibus caprarum, ex quibus etiam tentorium, in quo sacra supellex. Alii à cappa deducunt. A cappa S. Martini capella regia apud Gallos. Olim habita ab iis tanti, ut Reges domi militiæque ob sui tuitionem circumferre eam soliti. Monachus Sangallensis apud Canisium to. 1. antiq. lect. lib. 1. cap. 4. De pauperibus ergo supradictis quendam optimum dictatorem & scriptorem in Capellam suam assumpsit, quo nomine Reges Francorum propter cappam S. Martini, quam secum ob sui tuitionem & hostium oppressionem jugiter ad bella portabant, Sancta sua appellare solebant. Paulatim autem Capella pro ipso etiam ædificio, pro oratorio, pro templo, pro structura *, quæ aut in templo, aut ad templum in continenti. Monachus Comitum Nuenarii ad Ann. 828. Aquisgranæ terre motus noctu factus, ventusque tam vehemens coortus est, ut non solum*

* Jo. a Leydis de orig. & reb. gest. Dominor. de Brederode, cap. 29. Dese selfde Vrou Elisabeth gaf oock het Klooster sint Jobans binnen Haerlem een Capelri, ende begaefde daer sinte Margrieten outaer jaerlix mit dertien pont.

1. Alvoren in syne Cappelle behoofen xl. mannen, dair inne begrepen enen Bisscop synen Biechtvader, ende drie andere (1) Jacopynen, Priesters, ende Biechtvaderen, Andere Ca-

solam humiliores domus, verum etiam ipsam S. Dei genitricis Basilicam, quam Capellam vocant, tegulis plumbeis testam ex parte non modica denudaret. Chronic. Virdunens. apud Labb. to 1. nov. Biblioth. p. 132. *ad Novam villam ecclesiam unam cum duabus capellis suis. Cum duabus, inquit, capellis suis.* Alibi non capellas sed cubicula vocat Anastas. *de vit Pontif.* Sic in Symmacho verb. gr. *Fecit autem oratoria duo S. Joannis Baptista, & Sancti Joannis Evangelista: quae cubicula omnia à fundamentis perfecta construxit.* Idem in Marcellino: *Hic sepultus est in cimiterio Priscilla, in cubiculo claro, quod patet usque in hodiernum diem.* Qui servitio Capellarum adscripti Capellani. Capellania præbendæ. Ulgerii Episcopi Andegavenfis relatio ad Innocentium 11. Papam apud Baluz. 2. miscell. cap. 3. *Hoc autem concesserunt Capellani servitio ipsius ecclesie attituli, & se ipsos & suas cappellarias, sive major dicere præbendas, in manu Abbatis & dispositione ejus reddiderunt.* Walafrid. Strabo *de reb. eccles. cap. 31.* *Dicti sunt primitus Capellani à cappa beati Martini, quam Reges Francorum ob adiutorium victoriae in præliis solebant secum habere, quam ferentes & custodientes cum ceteris Sanctorum reliquiis clerici, Cappellani ceperunt vocari.* In aulis Principum plures, ut diserte hic videre est. Ceteris qui præerat Archicapellanus, Archiepiscopus palatii, den eersten Capellaen, ut expresse hic in textu. Abbas etiam dictus, ut & Abbas palatii, ut de Rustico legitur in vita Desiderii Cadarcensis Episcopi; Rusticus, ut præfati sumus Abbatiam Palatini oratorii, quo regalis frequentatur ambitio, & Archidiaconatus officium gessit. Alteferr. lib. 5. rer. Aquit. cap. 8. Vir illustris plerumque & simul Principum Cancellarius. Cancellarii autem antiquitus Notarii etiam dicti. Exemplum præbet Eginhartus, non vilis olim Auctor, Caroli Magni Cancellarius à Trithemio nuncupatus. Ejusdem Archicapellanus & Notarius etiam dictus ab Huberto Thoma Leodio, ab Anastasio, ab aliis, ut & in libro pervetusto monasterii Laurisshemensis, quem habuit Justus Reuberus, qui edidit Eginhartum. Anastas. *de vit. Pontif. in vit. Adrian.* *Donationis promissionem Carolus Francorum Rex ascribi jussit per Etherium religiosum ac prudentissimum Capellanum & Notarium suum.* Alteferr. *ibid.* Unde & Chartophylacium, Archivum, in quo epistolæ, mandata Principum, tabulæque publicæ, & monumenta conduntur, vocatur Capella & Capellanus, qui ei præest. Lambec. lib. 2. *comm. de Biblioth. Caf. cap. 5. n. 18.* Spelman. *glossar.* Pithæ. *de Palatin.* quem vertit Latine & Originibus Palatinis adjunxit Freherus.

(1) Genus est monachorum, qui in Anglia primum orti, in Prædicatorum ordinem mox adscripti, ut & supra indicat non obscure,

Capellanen, ende Officiëren, Organiften, ende Juweelvaerders. Dewelke Capellanen, Sangers, ende Officiëren fyn geregeert by den eerften Capellaen. Ende alle daghe waer fy fyn fingen fy (1) de getyden van den daghe, (2) ende de Hoochmiffe feestelic. Ten welcken dienfte ende 't allen hueren es de Prince, als fy by hem fyn, ende sonderlinghe ter miffe ende vesperen. Ende en es niet te vergeten, dat de Biffcop ende de broeders Jacopynen boven genoemt moeten fyn (3) groote Klercken, Docteurs, ende Predicaers, ende dikwylen prekende.

11. Item boven defe heeft de Prince (4) enen Aelmoeffenier van fulcker macht ende gelooffaemhede, dat hy de aelmoeffen

feure Henrica ab Erp p. 95. *Anno Sc. op finte Marien Magdalenen dach was dat Capittel t' Utrecht van der Prediker Broeders, ende daer waren omtrent drie hondert vreemde Jacobynen Sc. Anonymus Friſius haftenus nondum editus ad Ann. 1286. Fratres majores in Winſum, alias Jacobitæ aut Prædicatores, in caſa locum habitationis cæperunt ſibi præparare. Veſtitu erant pullo, ſeu griſeo, cochlea ei appenſa? Hoſpinian. de orig. monach. lib. 6. cap. 70.*

(1) De horis Canonicis dixi manud. ad jus Canon. lib. 1. cap. 18:

(2) Publica hæc & Canonica, quæ fit feſto die & ſolenni. Aliæ ſunt, quæ quotidie, quæ privatim fiunt pro his aut illis. Unde & quotidianæ, ut & paſſim ſecretæ. Acta Cenomanenſ. Episcop. apud Mabillon. to. 3. *analect. cap. 7. Nunquam à die ordinationis ſuæ cognoverunt diem præterire, ut non miſſam aut publicam aut ſecretam celebraret.* Angel. de Nuce ad Cbron. Caſinenſ. lib. 2. cap. 53. Publica fiebat publice hora diei tertia, id eſt, nona. Nam ſexta erat hora prædicii. Quæ duodecima eſt apud nos. Concil. Aurelian. 111. *can. 14. Hieron. ad Jovinian. Petrus Apoſtolus non expectans ſtellam more Judaico, ſed hora ſexta in ſolarium præſurus aſcendit.* Alteſerr. ad Gregor. Turonenſ. lib. 5. cap. 20.

(3) Præcellentiſ doctri-næ. Nam & clericus virum doctum & eruditum ſignificat, ut dixi manud. ad jus Canon. lib. 1. cap. 7. Sic infra de Medicis: *ende ſyn lieden ſo notable, ſo goet, ende ſo groote Clercken, als ſy mogen met vele beraedſaembeden.*

(4) Comes hic poſſit dici ſacrarum largitionum. Nec ei multum abſimilis. Diſcrimen tantum in eo, quod per Comitum olim Princeps largitus quibuſlibet. Cuj. par. C. *de offic. Com. ſacr. largi.* Per hunc tantum pauperibus. Alebantur olim pauperes eccleſiæ ſumptu & expenſis, quicunque inſcripti albo, ſeu libello, matriculæ. *Matricularii*, qui inſcripti. Quorum penes Primicerium cura.

moessen van den Prince te synder discretien distribueert, dewelcke also goet syn oft betere dan xx. dusent ponden's jaers. Ende omme te tughene dat het also sy. Als de Prence geliest te vertreckene van eender stede, de Aelmoesnier brengt hem in geschrifte, waer ende an wiene dat hy heeft connen bevinden, ende vernemen, dat de aelmoessen wel besteedt syn, gelyck an oude lieden, arme gevanghenie, ghekarkereert, vrouwen in kinderbedde liggende, weefekins, arme meyskens te huwene, lieden die van viere verberrent syn, verdorven Cooplude by quader fortune, ende an alle andere nootsakelike dinghen. Ende elcken deelt hy syne aelmoessene ende syne devotie ende teekent in papieren de sommen, welcke betaelt worden, eer de Aelmoessenier vertrect van der Stede. Also de Aelmoessenier distribuert ende deelt 't gelt van der offerande van den Prince, die alle daghe waer hy is doet syn offerande ter messe, Welcke offerande hem gepresenteert wort by den meesten Princen van den Hove daer synde. Ende behoort de Aelmoessenier te seggende de benedictie ter tafele van den Prince, ende de gratie daer naer. Ter welcker gratie behoort te syn de Hoofmeestere, ende staet al boven, Behoort oock op te heffene (1) 't scip, daer inne dat de aelmoessene is voor den Prince

cura erat seu regimen. Gregor. Turonens. lib. 2. de mirac. martyr. cap. 27. Que vigiliis & orationibus insistens, cum matriculam, quae ibidem congregata est, pasceret. Idem. d. lib. cap. 27. Celebratisque vigiliis, manu pauperibus, qui ad matriculam illam erant, cibum potumque protulit. Idem lib. 7. bist. cap. 20. Nonnulli etiam matriculariorum, & reliquorum pauperum, pro scelere commisso tectum cellulae conantur evertere. Flodoard. lib. 1. bist. Remens. cap. 20. Ad basilicam Sancti Remigii properavit, quo perveniens de pane & carne ac cervisia matricularias pavit. De Primicerio Isidor. Hispalens. epist. ad Luitfred. Cordubens. Basilicanos ipse constituat, & matriculam ipse disponat. Alteserr. ad lib. 5. Gregor. Turonens. cap. 17.

(1) *Vas factum in modum navis. Laudabilis autem mos, & dignus, qui notetur hic. Cibus Princeps non sumebat, nisi data eleemosyna. Nec in pecunia haec consistebat, sed in cibo, in pectore, in frustis carnis, & carnis, tam elixæ quam assæ. Et eum in finem navis hæc: Infra cap. 41. Ende behoort te leggbene in 't scip stucken gesoden ende gebraden ten fine dat de Knapen van der Aelmoessene niet en doen de presentatie 't beurkieder profyte, maer dat 't gevers den armen also 't behoort. Vox supra etiam sic accipitur in repertorio.*

Prince, ende dan weeren 't Amelaken van der tafele, ende sal beginnen an 't hoogste eynde.

III. Ende achtervolgende der Capelle, wy-sullen spreken van den state van den Rade, ende van der justitie, omme dieswille, dat na den dienst Gods ende der heiliger Kerke, de justitie is den tweesten dienst, daer af God behoort gedient te syne, Ende omme den Raed also wel van synen grooten nootfinnen, als omme deselve justitie, de Prince heeft enen Cancelier in 't hooft, enen Bisscop hooft van den Rade in synre absentie, vier notable Ridders, achte (1) Meesters van der Requesten, xv. Secretarissen, Deurwaerders, (2) Fouriers, ende andere Officiers

rio Philippi Burgundi cap. 5. *En schipken mit een deel brieven daer inne besloten en toegesegelt.* Ponēbat Summularius. Auferebat Eleemosynarius. Infra cap. 26. *Ende gaet den Panetier na den Deurwaerder van der sale bloots boofst, ende na hem gaet de Sommelier, die draegt op synen arm 't scip van zelve, dat ter aelmoessen dient. Ende in dat selve scip syn de tailjoren van zelve, ende 't cleene soutvat, ende een ander cleen scip te gadere &c. Ende samen comen synde in de sale voor de tafele, de Sommelier behoort te setten 't scip, daer de Panetier hem wyft.*

(1) Cura supplicum libellorum olim penes Quæstorem, qui & instar Cancellarii. Unde & precum arbiter à Symmacho appellatus. Cuj. par. C. de off. Quæst. Os Principis etiam dictus. Στόμα βασιλέως. Græcus Auctor incertus: Ὁδὴ ἔην ζόμα πικρὸν ἐστὶν θεός βασιλῆος, *donec eram os fidum præpotentis Imperatoris.* Symmach. ad Aufon. *ipse ore Principis & Princeps ore Quæstoris loqui dictus.* Jam os Principis Cancellarius. Siciliæ Regis Cancellarius apud Petr. Diacon. lib. 4. cap. 98. n. 1937. *Ego sum os & lingua Regis, per me loquitur, & sua jura disponit.*

(2) Fouriers, metatores, qui præparant venturo militi mansionem, hospitium. Optatus Afer lib. 3. *Cum ante venturos milites metatores, ut fieri solet, mitterentur.* Agentes etiam in rebus variis Principis negotiis exequendis intenti. Infra etiam Fourier, qui Principi sternit lectum. *Ende behoort de Fourier te smytene ende scuddene 't bedde, te weten de tycke, ende 't cussin, daer de Prince op behoort te ligghene. Ende hieromme alleene de Fourier is gebeten Camerknape, ende behoort ten principale te sprede de slaep plakene, ende 't decsele. Fourier etiam, qui curat ignem, qui ligna, qui abacum, qui mensam, &c. cum est Princeps pransurus. Infra cap. 29. Ende behoort den Sommelier te volgen den Deurwaerdere, ende behooren te windene gestelt de banc ende*

Officiers hier toe dienende. Ende als de Prince in orloghen niet en is, die Camere van den Rade die hout haer by der Camere van den Prince. Ende vint hem dicwyle die Prince met die van den Rade, ende principalic omme 't beleeden ende termineren groote sententien ende groote nootsaken, ende neemt de moeyte te hoorne alle de opinioenen. Ende en mach in den selven Raedt niemant ingaen dan de geordonneerde, de Ridder van den Vliese, ende de Hoofmeesters, sonder van den Prince ofte Cancellier daer geleedt oft ontboden te syne. Ende ic lyde my te spreken van der auctoriteyt ende mogent-hede van den (1) Cancellier, omme dat men wel weet alom-
me

ende tridfoor by den Fouriers. Item cap. 59. De Fourier doet al den cost van den bouwe dat men verdoet in 't logyst van den Prince, wygdaen van der Cuckene. Fourie, horreum, in quo ea quæ spectant ignem, carbones, ligna, glebæ fossiles, ut cap. 43. De Houtmans behooren te leveren 't hout, ende de calck voor de Cuckene, ende ditte ten pryse, ende in den coop, datmen 't levert in de Fourie. Add. cap. 59. Infra etiam Fourier est, qui venturo non tantum militi, sed & qui Palatinis, qui aulæ, & his qui Principi ab obsequiis, ubi debeant morari, suum assignat locum, Marscalco aulæ subjectus. Marscalcus ipse assignat Principi, Legatis Principum, aliisque, viris magnis & illustribus, qui non sunt de domesticis Principis. Sic d. c. 59. Ende de Maerscalc logeert selve Princen, ende groote Pensionarissen, Camerlinghen ende lieden van den Rade, ende Ambassadeurs, ende anders lieden &c. Ende de Fourier end syne bulpen maken 't logyst, dat hem Neden geordonneert is ende gegeven &c.

(1) *Cancellariis à cancellis, quibus olim à turba circumstante secreti. Τὸν δὲ θεὸς Ρωμαίοις ἐν τῶν κυριδίων ἐκονομάζειν inquit Agathias lib. 1. hist. Vile olim manus. Scribendis actis judicialibus & libellis vacabant. Scribæ & nihil aliud. Atque ita accipiuntur in lege Langobard. lib. 2. tit. 34. §. 12. tit. 41. §. 1. & 6. & in Capit. Car. Magni lib. 3. cap. 43. Concilium Duziacense cap. 33. Ego autem iussu Odonem ire ad Cancellarium Regis, & accipere ab illo pergamenum & atramentum &c. Anian. ad l. 1. C. Tb. ad l. Corn. de fals. Tabellio vero, qui amniensis nunc vel Cancellarius dicitur. Vopisc. in Carin. Praefectum urbi unum ex Cancellariis suis fecit, quo facilius nec cogitari potuit aliquando, nec dici. Sed crevit paulatim dignitas, solis nomine hoc indigatis, qui Principi à secretis, quod & intra cancellos negotiis intenti, reddendisque & excipiendis supplicantium libelli. Vid. Pet. Pithæ 2. advers. 10. Francisc. Pithæ. gloss. ad leg. Salic.*

me wat een Cancellier vermach. Ende insgelycks in de presentie van den Prince hy vraegt de opinionen, hy heeft den grooten seghale in syne handen, ende es de eerste man genaemt, ende de eerste Officier, ende voor alle in allen dinghen.

iv. Ende achtervolgende in 't feyt van synder justitie, de (1) Prince in synen lande synde houdt audientie ghemeene, omme te hoorne ende 't expedierene alle de supplicatien, die hem gebrocht syn, ende principalic van den armen ende clenen luden, die mochten doen clachte van den grooten en rycken, die geen stede en souden mogen hebben, noch geraken voor hem. Ende daer omme houdt hy audientie publicque ende gemeene in synen persoon tweewerf ter weke, ende wy ne sullen met letten op der ceremonien ende pompen van der selver audientie, ten fine dat hy van al sy geadverteert by tyde ende by ordene.

v. De audientie hout haer den maendach ende den Vrydach. Ende Prince in 't scheiden van synder noene gaet in de sale, daer

Salic. verb. Cancellarius. Sirmond. *ad Capit. Calv. tit. 28.* Juret. *ad Symmach. auctor. epist. 28.* Nomen tamen non semper idem. *Græcis* Logotheta, *Referendarius* etiam *Francis.* Nicet. *lib. 7. bist.* αἱ Λατίνων βούλευται Φωνὴ Καγκελλάριου, ὡς δ' Ἕλληνες εἶποιεν Λογοθέτην, *ut Latini dicunt, Cancellarius, ut Græci, Logotheta.* Sigebert. *ad Ann. 637.* Ex quibus Dado fuit *Referendarius Dagoberti Regis.* *Referendarius* autem dicebatur, ad quem publica conscriptiones referebantur, ut per eum anulo seu sigillo Regis confirmarentur. *Aimoin. lib. 4. cap. 41.* *Referendarius* ideo est dictus, quod ad eum universæ publica deferrentur conscriptiones, ipseque eas annulo regio sive ab eo sigillo sibi commisso muniret seu firmaret. Custos magni sigilli in *Hollandia* est magnus *Syndicus, Ordinum* scilicet *Hollandiæ Consiliarius Pensionarius.* **

** Hodie
secus est.

(1) Ita olim Augustus. *Sueton. in ejus vita cap. 33.* Ipse jus dixit assidue, & in noctem nonnunquam. Ita Trajanus. *Plin. 4. epist. 22.* *Interfui Principis optimi cognitioni in consilium assumptus.* Idem *Panegyric.* Quid, in omnibus cognitionibus, quam mitis severitas, quam dissoluta clementia? Non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententiæ tuæ pretium, quam bene judicasse. Ita Justinianus, ut & alij passim, l. 3. l. ult. C. de legib. l. 1. §. 1. ff. de const. prin. nov. 88. pr.

daer de (1) Audientie is versaemt, ende (2) es geselscepe van der Edelheit van synen Hove, te wetene Princen, Rid- ders, Jonckers, ende andere. Ende daer en mach niemant in gebreke syn met hem te gaen ten selven Rade. De Prince die sit in synen stoel ryckelic gepareert (3) met palle ende gul- den

(1) Audientiam constituunt, qui interfunt cognitioni. Cognitio etiam Audientia, t. tit. C. de episc. aud. Audientia etiam locus ubi causa cognoscitur, ut sic statim vox accipitur. Auditor qui cognoscit, qui cum Princeps cognoscit libellos supplices ei legit, ut ex eo patet quod sequitur. Passim iudex Auditor. Audire enim dicitur, cum cognoscit, cum iudicat, l. 6. ff. de dot. preleg. Hinc Auditor vice sacra, l. 3. C. ubi. Sen. vel Clariss.

(2) Ita & olim. Assidebant Principi iudicanti Praefectus Praetorio, Quæstor, viri Clarissimi, juris periti & amici, l. 1. C. de sent. pass. & rest. Ammian. Marcell. lib. 22. bist. Mandavitque assidenti Praefecto, ne audiretur eorum negotium. Vopisc. in Aurelian. assidentibus Memmio Fusco Consule ordinario & Babio Macro Praefecto Præt. Procop. lib. 1. Persic. Κοινολογησάμενος τῶν λογίων τισίν, οἱ πολλοὶ βασιλεῖ παρεδρέμειν ἐπέθεον, re cum quibusdam primariis viris communicata, cujusmodi multi Imperatori assidere soliti. Et hi qui assidebant, quod in Principis comitatu, etiam Comites olim dicti. Spartian. in Hadrian. Cum iudicaret, in consilio habuit non amicos suos solum & comites, sed etiam Juriconsultos & præcipue Julium Celsum &c. Quia autem hi omnes eodem gradu dignitatis, alii Comites primi ordinis, secundi alii, alii tertii. Lamprid. in Alexandro tanta ait illum moderationis fuisse, ut amicos non solum primi loci, ac secundi, sed etiam inferioris agrotantes viseret. Et hinc de Comitativa primi ordinis secundique mentio in l. ult. C. de profess. & med. Salmas. ad Trebell. Pollion. in Macrian. in fin.

(3) Palla idem quod toga, quod vestis muliebris. Hic aut velum significat, aut quemvis alium ornatum. Pallerem idem quod ornare. Altaris pallæ etiam vela, seu tapetia, ut passim. Theodoret. lib. 1. bist. cap. 81. Διεκοσμεῖτο δὲ καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικῶς τε περιπέτασμασι καὶ κειμηλίοις λιθοκαλῆτοις χρυσοῖς. Ornabatur autem & divinum altare regis velis & clenodiis aureis gemmatis. Fortunat. lib. 2. carm. 3.

Denique sancta Cruci hæc templa Gregorius offert,
Dum pallas coperit signa gerendo Crucis.

Id est, dum cooperit altare pallis cruce insignitis, quas & vela innox vocat:

Atque dicata Cruci condita vela placent.

Tem. I.

Hh

den lakene. Ende die voetbanc die is breed (1) ende met drie trappen opgaende, ende gedeft met tapyfterien ryckelic, ende an syne voeten es een cleyn bancxken, op 't welcke lenende syn twee meesters van der Requesten, ende die Audientieren die lesen die Supplicationen voer den Prince. Ende ooc also een Secretaris omme te registrerene, ende syn van dien viere over haerlieder knien. Ende achter deselve Secretarissen is een Clerc, die anhecht alle de supplicationen an een cordeken, datse hem de Secretarissen geven, Ende syn de bancken geordonneert by ordene rondsomme der voetbanc, omme de Princen te sittene van den bloede, de Ambassadeurs, de Ridders van der ordene, ende de groote Pencionarissen by ordene, ende weet elc waer hy behoort te gane! Ende achter den stoel ende den rugghe van den Prince daer omtrent syn de Jonckers van den Prince, dats te wetene die van der Camere, ende achtervolgende de forme van der Audientie, so is de sale gesloten met enen grooten parreke, al geberdert ende gesloten met bancken ende baillien, ende al gedeft met tapyfterien mette wapenen van den Prince. Ende syn ter rechter syde de (2) Panetiers ende de Wynwaerders Junckers van den Prince, ende ter lichter syde (3) Jonckers sayders van der escurie, ende

(1) Tribunalis descriptio hæc. Tribunal locus editior, cujus aliquot erant gradus. Cassiodor. in formula Præfetti Prætorio: Tribunal tuum ideo tam excelsum factum esse noveris, ut locatus ibi nihil humile abjectumque cogitares. Prudentius:

*Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur.*

(2) Panetiers erant plures. Qui primicerius in aulis *Dapifer*. In genere alioquin *Panetier* est qui a charge du pain. Panarii custos, procurator. Infra: De Prince heeft eenen eersten Panetier, ende L. Jonckers Panetiers. Wynwaerder, qui cellæ præest vinariæ.

(3) Junckers hic indistincte, quicumque Principi à servitiis, quicumque ipsi ab obsequiis, sive nobiles, sive non. Carptores etiam, fartores, coqui. Infra cap, 23. Want den staet van den Panetier, van den Sanchon, den Juncker saydere, ende Jonckers van der Jonckerie syn also edel d'een als d'andere. Nobilem facit non gens tantum, sed ministerium etiam ipsum, quo quis fungitur apud Principem,

de staen rechte ende lenen up de baillie. Ende voor de bailli syn bancken rondsomme voor den paercke, daer sitten de Ridders, Camerlingen, ende andere vremde diere overcomen, ende ooc de Hoofmeister. Ende aen 't ende van den selven paercke voor 't aensichte van den Prince syn de Jonckers mannen van wapenen van der gaerde, elc met enen stocke in de handt. Ende ne gaender dien dach ghene, dan de xv. die de wake behooren te houdene voor hem 't heurlieder gebeurte. In 't incomen van den selven paercke, ende ter poorte syn Deurwaerders van wapenen, ende voor den voet van der voetbanc syn twee Sergeanten

pem, quamdiu scilicet eo fungitur. Ubi fungi quis desit & nobilitas statim perit. Ant. Fab. C. de dignit. def. 9. & seqq. Limnæ. de jur. publ. lib. 8. cap. 8. n. 10. & seq. Tabor de suffrag. pericop. 5. §. 14. *Junckers* contra, qui dicuntur hic *Junckers mannen van wapenen*, transmittunt etiam in heredem. Et hi qui passim armigeri, qui loco quidem nobili, sed inferiores equitibus, militi seu equiti, nam hæc passim synonyma, olim velut ab obsequiis, ejusdem servantes arma, ut & equos scutumque. Unde & *Junckers van der esburie*, scutiferi, famuli, ministeriales, *Knapen*, *Knachten*, &c. Infra cap. 28. *ic sal ordonneren 't gunt datmen daer verteert, ende sal beginnen an de Knapen ende Dienaers, die 't broot maken. Ende boewel dat edele mannen syn, bet syn gebeten Knapen, omme di swille dat es beginsele van state.* Et inde illud quod infra: Item boven deselwe &c. *de Prince heeft xl. andere Ridders, die syn alle daghe gerekent in de wedden ende pensioenen, ende hebben sulcken staet, dat sy elc hebben enen man van wapenen met hem lieden &c.* lidem etiam qui infra *Junckers van der Junckerie*, quibus præerat, qui simpliciter dictus *den Junckere*, cap. 48. Certis omnes in aula destinati officiis. Habet Auctor non tantum *Junckers* hic, qui *mannen van wapenen*, sed & *Iunckers*, qui *mannen van wapenen van de gaerde*, nobiles, qui relati in Prætorianas eohortes. Nec frustra ait equiti adjunctum nobilem seu armigerum. Milites seu equites, qui & peditibus opponuntur, sine famulis, qui & passim *servientes*, sine armigeris olim nunquam. Unde & pauci interdum milites, & tamen ingens exercitus. Fulco Beneventanus: *militum copiosam manum & peditum innumeram multitudinem arripiens.* Roger. ab Hoveden cap. 781. *Die crastina Rex Franciæ bis auditis venit de Mantug cum ccc. militibus, & servientibus, & Communiis suis ad succurrendum castro de Cauceles; & mox: Capti sunt de gente sua usque ad centum milites, servientes, equites & pedites capti sunt, quorum non est numerus.* Vid. lib. 4. de Nobilit. cap. 10.

ganten van wapenen te voet, elc mitten stocke mitte wapenen van den Prince op de scouderen, Ende is beleedt dese ceremonie by den Hofmeester. Ende 't sitten gedaen zynde syn twee poorten open gedaen op de twee henden van der sake. Ende comen inne 't eender deure de ghene die bringen de supplicatien, ende presenterense den Prince, ende gaen weder ute 't andre poerte. Ende syn geleit de selve supplicatien up de cleene bancken voor de ghene diese behooren te lesen, ende lesen elc by gebeurten. De Prince appointeert de supplicatien te synen wille na den heesch van der sake, ende expedieertse alle voor syn vertrecken van diere plaetse. Ende alle die wyle elc swygt, ende houdt ordene. Ende al vulcomen synde gaet de Prince in syne Camer, ende elc daer hy te doene heeft.

vi. Continuerende de cause vander justici, de Prince heeft enen Provoost des Maerscalcx sterc geknaept mit gesellen van orloghen. Dewelke Provoost dient in tyden van paeyse te doene de criminele executien. Ende heeft al 't lant duere vanden Prince macht ende jurisdictie in allen Steden, uytgeseit in 't Hof van den Prince, dat is in de jurisdictie van den Hoofmeesters. Ende deselve Provoost omme de diversche landen ende Heerlichen, die syn in de handen van den Prince, wert een crimineel stic, moort, oft andere getaen in Brabant, de (1) misdoendre ne soude niet moghen gevolcht syn in Vlaenderen noch in Henegouwe, omme dieswille dat der rechten niet en gelycken d'een den anderen. Ende insgelycx van lant te lande souden hemlieden sauveren de quaetdoenders. Waer by dat geordonnert geweest is de Provoost des Maerschalcs omme te gaen al omme hebbendè de macht al van den Prince. Ende sekerlicx hy heeft seer geprofiteert zindert der regnatie

(1) In alieno territorio nec capere licet quenquam, nec per alienum territorium invito eo, cujus dictio est, in jus quisquam potest duci, *arg. l. ult. ff. de jurisd. Vid. lib. de jur. glad. cap. 6. infim. & cap. 7.* Graves apud Helvetios nonnunquam motus id excitavit, capto & abducto, qui decesserat ad Reformatos, ex territorio reformato in territorium Pontificium, ut exemplum habet Gregorius Leti in vita Sixti V. *part. 2. lib. 3.* Unus tamen quoties praest diversis territoriis, praefici etiam ab eo potest, qui de provincia in provinciam accepta ab eo potestate malos homines persequatur.

regnatie van Hertoghe Kaerle. Want hy heeft verjaecht menichte van quaetdoenders, ende heeft gepunieert menich quaet stic, daer af 't recht punitie begeerde. Ende intyden van orloghen de Provooft des (1) Maerschalckx onder de macht van den Prince, ende den Maerschalck geleedt de Coopluden metter lyftochten tot Parys, houdt de justitie in 't heer van den Prince, also wel criminele als civile. Ende mach hooren van allen manieren, sonder van faite van wapenen geju-giert ende geexecuteert criminelic, appointeren ende wyfen de criminele stikken, sonder daer over te roupene andere lieden, op dat hem gelieft.

VII. Nu wy hebben geaviseert de ordonnantie van der justitie,

(1) *Maerschalck* vox composita est ex *maer*, id est, equus seu equa, & *schalck*, id est, servus, minister. Unde & infra cap. 41. *Maerschalck* qui ferreas equis supponit soleas, *die de peerden beslaet van den Prince*. Item cap. 54. *De Maerschalcken beslaen ende meesteren de peerden*. *Schalck* etiam idem quod peritus, industrius. Unde & aucta verbi potestate *Maerschalck* etiam is, qui equuli praefectus. Concilium Pisanum apud d'Achery to. 6. *Spicil. pr.* Cum ambo ad villam quandam duabus dietis à Ianua distantem gratia hospitii diver-tentes, & orta verbali controversia occasione equorum memorati Cardi-nalis, marescallus ejus alium, qui hoc officium publice exercebat, occi-disset, mox populares commoti &c. Cæsar. lib. 1. de vit. S. Engelb. cap. 8. & cum multa patientia hominem audire cæpit, *Marescalco di-cente Domine ascendite equum, quia via longa est, & tempus breve*. Theodor. de Niem in vita Joannis Papæ xxii. *Nec dimisit etiam querere de fabris seu marescallis equorum*. Etiam Dux exercitus, & quem veteres Romani magistrum equitum vocarunt. Guilielm. de Nangis apud d'Achery to. 11. *Spicil. ad Ann. 1207. Rodulfus domi-nus de Nigella Franciæ Conestabularius atque Guido frater ejus exerci-tus Marescallus*. Ita & mox: *Maerschalck van der Aermeyen ende van den Logyste*, id est, exercitus Praefectus, & hospitii Principis procura-tor. Quod autem ad eum, qui hospitii Principis procurator, infra is *Maerscalc van de Logyste van den Hove van den Prince*, cap. 59. Alibi simpliciter *Maerscalc van den Logyste*. Nec hospitii is tantum Principis, sed hospitiorum etiam omnium designator, metator. Et, si tanti id quod notetur, simpliciter quidem dicitur is *Maerscalc van den Logyste*, sed *Maerscalc van den Hove* simpliciter non dicitur. Alii erant Marescalci aulae ipsius dicto audientes. Infra cap. 72. *De Maerscalc van den Logyste als de Prince wilt hebben by behoort te sla-ne syne trompet. Ende by hem bebooren te vergaderen de Maerscalcken*

justitie, so moetmen oic stellen van der *orloghe ende van synen state. Dit is de lene ende stoc ende oic den pylaer van der Heerlicheide, ende van der dinc ghemeene. Want sonder Heere ende Heerlicheide ne moghen wy niet geleven, ende sonder 't onderhouden recht ende macht van den Heere ende van der Heerlicheneden van den lande. Ende men moet altemet onderhouden by assaute, ende altemet by weren, Ende daeromme is genoemt de orloge in den boom van de bataelgen in 't getal van den rancken van justicien, ende is geheten *Justitie metter stercker handt*. Waerom in 't achtervolgen van mynen beginsele dat heeft geweest van den dienst Gods, in 't nedercomen van der kerken totter justicie, ic sal vuldoen by der derden die es van den orloghe, ende by den welcken Godt behoort ende mach gedient syn, in 't aennemen ende maken van den oorloghe junstich, ende in 't executeren by maniere also 't behoert. De Prince heeft viere Ridders geordonneert, voor de welcke gehandelt worden de materien van der orloghe, omme daer of rapport te doene den Prince. Ende vergaderen deselve vier Ridders in de Camere

van den Hove, ende alle de Fouriers van allen den gesellen, bet sy te voet of te peerde &c. Aulæ autem Marscalcus haud dubie idem qui Huysmaerschalck, ut in charta Friderici van Blanckenheym Episcopi Trajectensis Ann. 1413. Doe waren daer over ende aen alse Raden myns Heeren van Utrecht &c. Heer Melys uten Enge, Heer Henrick van Zulen van Nivelte Ridders, Rutger van Doernick Hofmeister, Steven van Doit Huysmaerschalck. In alia Ann. 1484. Dirck van Voorst Huysmaerschalck van Bisschop David. Hospitii autem procurator vulgo etiam dictus de luncker van den logyste, ut Auctor ipse ait infra cap. 59. De Maerschalck van den logyste plach te betene de luncker van den logyste. Marscalci erant non pauci, cum Carolus Audax imperabat, sed subjecti quotquot erant Marscalco Burgundiæ. Vid. infra cap. 71. In diœcesi & jam, & olim, eodem nomine indigitatus certi Prætor territorii, qui & tanquam Latrunculator in delinquentes inquirat. Varii generis Marscalci. Creati etiam à Concilio Pisano Ann. c. 10. c. 19. Acta ejus pr. Postea Concilium illa die creavit Officiarios, scilicet Marefcallos Sedis Apostolicæ duos, Auditores Camere duos.

* Liv. lib. 9. Justum est bellum, quibus necessarium, & pia arma, quibus nulla nisi in armis relinquitur spes. Dionys. Halicarnass. Quæ verbis dirimi non possunt, de his decerni solet armis.

mere van den eersten Camerlinc, daer sy hemlieden houden te rade. Ende en gaeter niet innedan de eerste Camerlinc, de Cancelier, de Grootmeester, de vier Ridders, de Hoofmeesters, ende de Maerscalc van der Aermeyen ende van den Logiste, en de Meester van der Artillerie, de Coninc van der wapene van den gulden vliese, ende twee Secretarissen van den getale boven gescreven, die scriven ende stellen de dinghen in forme gesloten ende over een ghedragen. Ende syn deselve twee Secretarissen geheten ende geordonneert omme de materie vander oerloghe ende van den dinghen over een gedragen ende gesloten. De iv. Ridders dragen over den Prince omme daer mede te doene syn goeden wille.

viii. Ende omme diesswille dat * groote saken, staten, ende nootfinnen ne moghen niet beleedt syn sonder penninghen, ende sonder groote subventien, so sal ic onderhouden de maniere van Gode te dienene by den vierden weghe, ende sal tooghen hoe de Prince siet ende kendt den staet van synder subventie, ende hoe den dienst Gods daer inne mach syn gebedicht. Want als een Prince vele verdoet sonder te wetene, waer de penninghen hem nemen ende vinden, hy leert synen Dienaers te nemene 't syne sonder verdiente, ende onthouden den ghenen, die 't verdient hebben, ende te ordonnerene ende contribuerene 't goet 't haren wille, ende sonder discretie, daer af dat 't Gemeente den last dragen moet ten groote roupe ende clachte voor Gode. By den welcken het blyet, dat de Prince, die aensiet ende consideratie heeft op die voersz saken, dient Gode ende hem selven in proffyte ende conscientien.

ix. De Prince heeft in syn Hoff de Camere van der financhen, in de welcke men overbrengt alle de penninghen van synen landen ordinaire ende extraordinaire, Daer soe comen alle de penninghen ende d'ontfangen. Van daer worden sy gedistribueert ende beleedt in de Appointementen den Officiers na den last dat sy hebben. Daer syn geordonneert twee (1) Prothonotariissen van der kercken groote Heeren, ende twee notable

* Tacit. lib. 4. hist. Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tribus haberi queunt.

-(1) Protonotarius, Primicerius Notariorum, & qui inter eos primus. Jam olim dignitas Palatina, ut notarunt du Cange & Vales.
ad

notable Ridders. Ende an die Contoer sitten dese selve viere in 't hooft als meesters van der Camere van den penningen. Ende deselve viere ontfangen de appointementen van den ghe-meenen costen, also wel van den monde als van den wedden, die 's jaers beloopt meer den vier hondert duust ponden. Daer sit de Tresorier van der oorloghen, die ontfant in synen handen de appointementen van allen den luden van wapenen te voet ende peerde, ordinaris ende extraordinaris. Ende loopt 's jaers viii. duust ponden, ende de extraordinaire ghemeentlic * viii. xx. duust ponden, ende deelen deselve penningen den clercken ende Gecommitteerden onder hem, omme dair afte doene de distributie. Daer sit de Geltmeester, den welcken syn gegeven de appointementen omme te betaelne de giften van den Ambassadeurs ende Reyfers, ende ooc van den Clederen, Garde robe, ende anderen dinghen extraordinaris. Ende en es gheen dinghen, datmen soude connen stellen in reghelen ende in sommen. Maer ic ben sekere dat de Hertoge Kaerle heeft verteert omme dien selven staat alleene d'een deur d'ander meer dan cc. duust ponden. Daer sit de Ontfanger generael, die overgeeft rekeninghe van al den ontfange, ende die alle comen in synen handen, ende an wiene de ontfangh by sticken alle ende generalic comen ter rekeninghe. Daer is de Audiencier die tekent alle manieren van financhie ende geen andere. Ende en sit an 't selve cantoer niemant dan alleenlic de boven genoemde. Daer comt de Prince dicwyle, ende en sluten ghene rekeninghen sonder hem of sonder syn weten. Hy tekent met synre hant alle appointementen van allen giften. Hy tekent alle rekeninghen ende alle rollen. Hy weet wel wat synen schat weert is, ende wat hy verdoet. Het comt al in syne handen, ende het gater al ute. Ende hy selve sit ten hende van den Contoire, leit ende rekt gelyc den anderen. Ende en heeft geen verschil tusschen hemlieden

* Acht-
mael
xx. Vid.
infr.
cap. 13.

ad Ammian. lib. 17. bist. Zosim. lib. 5. bist. Ιωάννης τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων, ὃς τριβῦνος καλεῖται, ἄρχον γεγενημένος, *Joannes Primicerius Notariorum, quos vocant Tribunos*. Sed quia addit hic van der Kercken, aut intelligit Apostolicos, qui à Papa ordinati, & ejus freti auctoritate, aut eos, qui functi dignitate aliqua ecclesiastica. Pancirol. 1. var. lect. 85.

ende der selver exercitie , dan dat de Prince legt met gulden penninghen , ende de andere met silveren leghpenningen. Ende in deselve Camere is een cleen tafele alleen , daer siddt de Griffier ende de (1) Clercken , ende es gesloten van den Poortiers ende andere Officiers also 't behoort.

x. Nu hebbe ick geaviseert van de vier Cameren ordinaire van den Hove van den Prince , so es van noode ende van doene te reciteerne de menichte van den grooten Pensionarissen , die syn in syn huys. Daer syn vi. Hertogen , ende xii. andere groote personagien , Princen , Graven , ende Maregraven , ende betaeltmen deselve by de hant van den Geltmeester , als 't gescreven staet hier boven.

xi. Ende angaende den state van den Vrouwen ende hare wedden , ic en make daer af geen groot mentioen , hoe wel dat es in verloope om den Prince meer dan x l. duust ponden 's jaers.

xii. Ende es van node dat wy aviseerne van den state , ordonnantie , ende rekeninghe (2) by den croyse van den Hove

(1) *Clerici hic sunt scribae. Peritia enim literarum cum soli clerici olim censi, vix alii etiam quam clerici scribendis olim actis & instrumentis adhibiti. Et paulatim ab iis ceteri, qui instructi eadem arte, clerici dicti quamvis laici, cap. pen. ext. de cleric. conj. Add. man ad jus Canon. lib. 1. tit. 7.*

(2) Multum corripit me locus hic, de calculo visus loqui, & tamen minime de eo agens. De calculo primum putabam loqui faciundo aut apud crucem, aut in crucis conspectu, quo fieret scilicet religiosius, & id verbis his denotari, by den croyse. Nam & croyse idem quod crossa, & crossa idem quod crux est. Fundatio Abbatiae de Miratorio apud d'Achery to. 13. Spicit. & à termino illa per juxta campum usque ad crossam Vongesi, & à crossa illa usque ad terminum Bellofortis &c. Sic croiser est decussare, disponere in modum crucis. Infra cap. 55. De croone behoort te syne in vier steden gecroiseteert, ende niet gesforonneert. Crux autem passim sancta, & veneratio ejus olim ingens. l. 11. C. de Judae. l. 18. C. Tb. eod. l. ult. §. 2. C. de jur. delib. l. un. C. nem. lic. sign. Salv. Christ. l. ult. C. Tb. de pag. sac. Cuj. & Dd. ad. d. l. un. Sed cum hujus rei in sequentibus nec vola ulla, nec vestigium, postquam diu hæsisssem, communicavi tandem rem cum viro non minus generis splendore, & imaginum vetustate, quam doctrina nobilissimo, patriæque & omnis antiquitatis indagatore indefesso, Dapiele de Milan, Senatore

ve van den Prince. Ende certifiere dat hy heeft in syn huus boven den voernoemden XLIV. personen, also wel Princen, Graven, Marcgraven, ende groote Baroenen, die daghelicx gerekent syn by den croyse. Item xx. Ridders gerekent by halve jaren d'een jegen d'andere. Item xxx. Ridders gerekent by vier maenden. Dat es te verstaen alle daghe x. van den selven xxx. Item xL. andere Ridders die syn gerekent by drie maenden, te verstaen alle daghe x. van den selven xL.

XIII. Item boven deselve Ridders gerekent by termynen de Prince heeft xL. andere Ridders, die syn alle daghe gerekent in de wedden ende pencioenen, ende hebben sulcken staet, dat sy elc hebben enen man van wapenen met hemlieden, also synder *iv. xx. mannen van wapenen in 't selve geselschap. Ende syn deselve Ridders ende mannen gegouverneert ende beleedt by vier notable Ridders, Graven, Marcgraven, ende Barons, dewelcke syn hooft elc van x. Ridders, ende van heurlieder mannen van wapenen. Ende ryden by Cambreye, dats te seggen, drie of vier te gadere in wapenen onder heur hooft.

xiv. De Prince heeft enen eersten Camerlinc, also hier boven bescreven is, onder den welcken syn ende verantwoerden alle de Camerlingen, Ridders, daer af ooc hier boven es gescreven, ende inneghen in allen saken van den Conthoire hebben

* vier-
mael
xx. Vid.
infr. cap.
58.

natore & Scabino Trajectensi meritissimo, cujus & amicitia & non vulgaris eruditio non parum passim mihi profuit. Is quum inspexisset veterem, quam habebat, editionem Auctoris Gallicam, rescriptit Gallice legi ita: *Il est besoing, que l'entre a deviser l'estat ordinaire & comptes par les escroues de l'hôtel du Duc, & certifie qu'il a en sa maison outre & par dessus nommez quarante quatre personages tant Princes, Comtes, Marquis, & grands Barons, qui sont journellement comptez, par les escroues. Item vingt Chevaliers comptez par demy an, les ** lins contre les autres. Item trente Chevaliers comptez par quatre mois, qui est a entendre tous jours dix d'iceux trente &c.* Quæ verba si attendantur aliud non significant, quam habuisse Carolum Principem tabulam, seu catalogum XLIV. Illustrium Dominorum, Principum, Comitum, Marchionum, Baronum, qui per vices toto anno assidui Curiam frequentabant, item viginti equitum, quorum singulis semestribus ab obsequio ipsi decem, aliorum item triginta, quorum singulis quadrimestribus decem ipsi ab officiis. Sic ut *escrou* & *escroue* non sit aliud, quam index, matricula.

** Leg.
uns.

ben renvoy vor den selven Camerlinck, ende nochtans sy syn commen sonder deffault vor de Hofmeesters ten eersten daghe. Hy heeft de sleutele van der Camere van den Prince. Hy heeft 't secreet van den seghele ende de bewaernesse voor alle andere, Syn recht is te draghene syne banniere in bataillen, van den lenen ende homagen, van den edelen faiten van den Prince. Hy behoort te nemene den eed. Hy heeft den eerste Camere van den Prince, ende heeft scotele ende dienst * gelyc hem selven, ende behoort te syne geobligeert te synen bevelen, gelyc den Stedehouder van den Prince.

* Gall.
comme
luy mes-
me.

xv. De Prince heeft enen grooten Hofmeester, die mach tot allen Rade also wel van der justitie als van der orloghe. Ende behooren te rechtene an hem (1) alle settinghen ende quillioten van Princen ende Ambassadeurs. Hy mach dienen ten (2) vier Hoochtyden van den jare. Ende als de Prince solemnelic staet hout, so behoort te gane vor de spyse van den Prince, den stoc recht op geheven. Mer hy en behoort niet te doene de prouven in de Cueckene, mer behoortse te doene

(1) Duo hæc non multum differunt *settingben* & *quillioten*, et si illud *quillioten* vox quæ rarius occurrit. A *quilles* puto *quillioten*. Nam & trunculis suis in ludo Rex. Officium magni id Præfecti aulæ, qui & Comes palatii, ut dicebant olim Franci, & Major domus possit dici, suum cuique ex Legatis, cuique Principum externorum, hospitium, locum assignare. Aliud non significatur hic. Gallica editio habet ita: *& se doivent adresser à luy recoiptes & caullates de Princes & d'Ambassades.*

(2) *Hoochtyt* quasi *Heughtyt*, dies festus, solennis, quo vel martyris, vel Sancti, vel prospere rei gestæ celebratur memoria. Ejusmodi inprimis quatuor, quorum institutio antiquissima jam olim credita, dies Christi natalitii, Ascensionis in cælum, Paschales, Pentecostales. Majora hæc vulgo festa, nominatissimæ solennitates, Festivitates festivitatum. Sed alii plura his accensent, alii pauciora. Consuetudines Cluniacenses cap. 52. *Restant illæ nominatissimæ solennitates totius universalis ecclesiæ, speciali gaudio suscipiendæ, prædicandæ pariter & celebrandæ, natalis Domini nostri Jesu Christi, sanctum Pascha, Pentecoste, summorum Apostolorum Petri & Pauli, atque Assumptio S. Mariæ. Istæ igitur festivitates ceteras quasi quodam superlativo gradu transcendunt.* Concil. Agathense cap. 18. *Seculares, qui natale Domini, Pascha, & Pentecosten non communicaverint, Catholici non credantur, nec inter Catholicos babeantur.* Vid. Petr. Diacon. de vir. illustr. cap. 34. Rosweyd. ad Paulin. carm. 24.

doene de eerste Hofmeesteren , of een van den anderen Hofmeesters in syne absentie. Ende de spysen geset synde voor den Prince de groot Hofmeester heft op alle de dexels van al den gerechten, daer af de Prince gedient es, also wel van der eerste reys, als van der tweede, ende van al den dienste, die is ten selven noenmale. Ende omme te bet te kennen te geven, dese dinghen syn de rechten van den grooten Hofmeester in Bourgoengen. Maer ic en wille niet jugieren, dat hy hadde dese macht in landen ende Heerlicheneden , die de Prince houdt, het ne ware dat den onthoud generael ware gegeven by den Prince in rechten ende praëminentien sulc als sy hebben in Bourgongnen.

* *Rectius*
schotele.
Vid. no:
128.

xvi. De Prince heeft enen eersten Hoofmeester die Camere ende * flotele (1) heeft in 't Hof van de Prince gelyck den eersten Camerlinc. Ende ten fourploufe heeft hy vier andere Hofmeesters, dewelcke metten eersten hebben plaats als sy dienen, ende ooc last toe te siene in de Policien van den hooft van den Prince, van den edelen mannen ende anderen Heren van den huusgesinne. Sy beweghen de Ceremonien van den Hove. Sy hebben toefien van de costen van den Prince, ende houden 't Contoer eens daegs, omme te rekenen de costen van den selven daghe, ende omme te doene justitie van 'elc anderen. Twee Deurwaerders van der sale syn de Dienaers van den Contoire, die daghen de partyen ter requesten, ende binnen derden dage doetmen elcken justitie by justitien sommierlic. Ende van den Contoire ne mach niement appelleren. An dit Contoir so sitten de Hofmeesters, de Meesters van der Camere van den penninghen, de Contluer, ende twee Clerkei

(1) Sic scriptum non *scbotele*. Utrum tamen legas non multum refert, ut puto, præsertim propter verba hæc, *gelyc den eersten Cammerlinc*. Hic enim utrumque habet, & claves & scutellas, ut Auctor statim jam dixit. Gallice, fateor tamen legitur. *Le Duc a un premier Maître d'Hôtel, qui a chambre & plat en l'Hôtel du Prince. Plat patina, scutella est. Unde & nostrum plattelle. Scutellas* *μικροὺς πίλλας*, pro cibo scilicet, quem continent. Ita enim mox infra: *Sy hebben Camere in 't Hof, scotele, ende spyse, gelyc den Hofmeester van den Prince. Item cap. 42. ende beneden in eene andere Cuckene de spyse van de gene die scotele bebooren te hebben ende spyse in 't Hof van den Prince.*

ken van officien, ende niemant anders meer, wie sy syn. De Meester van der Camere van den penninghen sit daer. De costen daer af dat hy moet doen de betalinghe die by daghe belooopen meer dan viii. c. ponden in wedden ende costen van den monde, die betaelt worden alleenlic by synen handen. De Controllenr siet of den cost wel is beleedt, ende adverteert af de Hoofmeesters, ende siet of de Clercken van officien wel hebben vergadert de costen van den selven dage. De Clercken van officien brenghen overe ten Cantoire de costen van elcker officie in geschrifte van sticke te sticke in een rolle van perchemeyne voor elcken dach. Ende de Hoofmeesters van der Camere van den penninghen ende de Controllenr leggen ende reeckenen deselve sticken, ende hier op syn geset de sommen. Ende omme dit te doene hebben alle jare elc van hemlieden een * marc legghelts van zelve mette wapenen ende divise van den Prince. Ende insgelycs maken sy alle daghe een ander rolle van allen namen ende toenamen der ghenen, die gerekent syn by den verlopen groot ende cleene, ende van wat state dat sy syn. Ende ten hende van den namen van elcken is geschreven de somme van hoe vele sy syn gerekent s' daeghs. Ende ditte rekenen ende royeren de Hoofmeesters 't heurliedier discretie, ende naer de Ordonnantie van den Prince. Ende deselve sommen van de costen ende van den wedden gerekent ende geleyt, bestreckende hemlieden al in eene somme van den daghe, ende syn alle de sticken bescheelic van officie 't officie vergadert ter somme van den wedden. Ende dan de twee partyen te gadere by eender somme van den daghe gestelt ende gescreven in een blat voor elcken dach in 't papier van der jeghen rolle, daer inne dat syn also vele bladeren, alsser daghe in 't jaer syn, ende niet meer, ende men macher niet inne scriven dan in de presentie van den Hoofmeester. Men fluidt ende handteekent de selve jegenrolle mette signette van een van den Hoofmeesters, ende ten hende van den jare so draegtmense in de Rekencamere. Dewelcke dient omme te siene, of de Rolle die daghelix gegheven syn den Meestere van der Camer van den penninghen gedraghen also vele als de selve jegenrolle inhoudt. De Clercken:

* *Calculus inita olim ratio. l. 6. §. ult. ff. de his qui not. inf.*

ken van der officien scriven alle andere letteren ende appointementen gemaect ten Comtoire, ende alle daghe gaen sy in elc officie vergaderen de partyen van heurlieder costen, omme daer af rekeninghe te doene, also hier boven gescreven staet.

xvii. De Prince heeft vier (1) Sommeliers omme synre Camere, daer of de eerste Sommelier heeft in 't Hoff Camere ende scotele, gelyc den Hoofmeesters, ende eten de andere Sommeliers met hem. Hebben ooc deselve Sommeliers de sleutels van synre Camere, ende dienen te ordonneerne den staet van der selver Camere 't allen hueren voor den Prince.

xviii. Item heeft de Prince omme syne Camere xvi. Jonckers, dewelck syn uit grooten huusen, ende dienen deselve Jonckers omme geselschap te houdene den Prince, waer hy gaet te voet of te peert, ende altyts te siene na synen persoon, ende na synen cledere. Sy slapen by synre Camere omme een maniere van verskertheden van synen persoon. Ende als de Prince al den dach heeft besich geweest, daer hy te doene gehadt heeft, dan geeft hy elcken oorlof, ende hy vertrect in syne Camere. De selve Jonckers gaen met hem omme hem geselschap te houdene. De een singt, de ander leeft Romans ende nieuwicheden. De andere die cauten van wapenen ende amoreusheden, ende doen den Prince den tyt vergeten in gelycke nieumaren. De selve Jonckers mogen tallen hueren in de

(1) *Sommelier* est *Summularius*, *promus condus*, *cellarius*. *Cubicularius* etiam *alibi & cuius rei praefectus*. *Summularii mapparum* in quadam constitutione de *ordinandis hospitibus* Ann. 1261. meminit *Francorum Rex S. Ludovicus*, *Sommelier du corps*, id est, *magnus cubicularius*. Certe & *Summularius* circa lectum occupatur, in quo Princeps decumbit. Unde & paulo infra: *Ende behoort de Sommelier te boudene de tortse insyne bant, omme te sien makene 't bedde ende daer te slutene de gardynen. Ende behoort een van den iv. Sommeliers te bewaren 't bedde totter tyt dat de Prince geleghen is.* Quod autem & circa mappas & circa culinam Principis iidem patet infra cap. 26. *Ende daer de Sommelier van der Panetrie geeft een servette den Panetier, daer legt byse op syne slincker scouder &c. ende dan de Sommelier geeft bem 't soutvat gedect, & mox cap. seq. Ende dan den Sommelier van der Panetrie bringt den Panetier een witte serviette cort gbevouden &c.* Add. de officio ejus cap. 30. & 35.

de Camere van den Prince, up datter ghenen Raed en es. Sy hebben Camere in 't Hof, scotele, ende spyse, gelyck den Hoofmeester van den Prince.

xix. Ende omme dat ic hebbe begonst te sprekene van der Camere van den Prince, ic sal continueren sonder te lettene up de Staten. Maer om best te stellen by ordene; De Prince heeft vi. Docteurs medicyns, ende dienen de selve te vifiteerne den persoon ende den staet van den Prince. Ende als de Prince es ter tafele, de selve Medicyns syn achter de banken, ende sien waer mede, ende wat gerechten, ende wat spyfen, datmen den Prince dient. Ende raden hem na haerlied advys, welcke spyse hem profytelixt ende orbaerlixt sy. Sy moghen 't aller hueren in de Camere van den Prince, ende syn lieden so notable, so goet, ende so groote Clercken, als sy syn moghen met vele beraedfaemheden. Sy hebben scotele in 't Hoff, gelyc den Sommeliers, maer ** syne hebben ghenen Camere geordonneert.

** Leg.
sy ne.

xx. De Prince heeft vier Cirurgiëns, dewelcke dienen omme den persoon van den Prince voor die van den Hove ende andre. Ende sekerlicx sy en syn niet de ghene, die minst te doene hebben in 't huus. Want es de Prince siec ende van sulcker excessiven van orloghen, dat comt by quetsure van slagen metter hand, van gescutte, van poeder, of andersins, hy heeft dicwyle so vele lieden gequetst in syn huus, ende in synre ordonnantie, dat wel by der grooter menichte ende diversche plecken, daer de gequetste syn, vyftich diligente Cirurgiëns souden daer genoech an te doene hebben, omme te doen haer lieder devoir van den Cueren die toecomen. Ende hieromme heft de Prince geordonneert in elc gefelschap van C. (1) glaviën enen

(1) Glavie est hasta, lancea**. Sed hic μετανομήας pro hastato, lanceario, ut stola alibi pro stolato, lorica pro loricato. Halsperga, Beinberga, pro eo, qui vel colli vel pedum tegmine est munitus. Helmold. lib. 1. bist. cap. 83. In hunc modum rebus compositis profectus est Dux in Longobardiam cum mille, ut ajunt, loricis, habens in comitatu suo Adolphum Comitem. Anonymus apud Mabillonium in Musæo Italico: Comitantibus eum ducentis loricis cum aliquantis fabris lignariis. Heda in Arnoldo 11. Tandem omnis dissensio composita ea conditione, ut Vreeswick cum assertione Episcopi & septem stolarum cederet.

** Ende by wort tot eenen venster uyt geworpen, ende op glaviën ontfangen. Chrenicon Goudan. à Scriverio editum. pag. 25.

enen Cirurgien. Deselve vier Cirurgiëns van den Prince en nemen niet van armen luden, noch van vremden gesellen, die syn in den dienst van den Prince, ende gedraghens hem lieden 't haerliedier wille van sulcker salve. Ende moghen in de Camer 't allen hueren gelyc den Medecyns.

xxi. De Prince heeft enen juweel-waerdere, welcke heeft een hulpe, ende es deselve juweel-waerdere seer vry jeghen den Prince, want hy heeft in synre handen een millioen gouds weert synde, ende dient te bewaerene de ontspaerde penninghen van den Prince, alle de juwelen van goude ende gesteente, waer af de Prince rycke es, ende heeft de schoonste diemen weet. Hy heeft in syne handen alle 't selver-werck van goude ende van selvere, alle d'abilimenten ende ornamenten van synre Capelle. Ende meene dat hy heeft in syn selverwerck onder selvere ende goud vyftich dusent marc in syne handen.

De Prince heeft wel xl. Camerknappen, daer af dat den meesten deel dient alle daghe. Ende d'ander syn gerekent by termynen, ende dienen deselve in de Camere van diverschen manieren. De Barbiers in heurliedier staet, de Caufmakers, Snyders, Naeyers, Voerers, (1) ende Cordewaniers elc in synen staet. De seilders maken de wapen-rocken, bannieren, ende standaerden. Andere Camerknappen dienen te maken 't bedde

deret episcopatui. Vid. lib. 4. de Nobilit. cap. 11. Sic & gladius pro eo, qui gladio est accinctus. Anonymus Brabantus, qui ineditus apud me, de conflictu Ducis Brabantiae cum Dynasta de Grimbergen:

*Sy hadden menighen coenen degben,
Die Grimbergen boirden toe,
Daer sy den Hertoghe doe
Met oirlogbden &c.*

Caroli Crassi diploma apud Goldastum to. 1. const. imp. *constringentes eos multo plures** halpergas de beneficiis suis sibi ducere, quam illi fassentur se posse vel debere. Sic tuba infra pro tubicine cap. 57. Daer syn vier Archiers gerekent ende een trompet by den verloope, die geleden den Maerscalc waer by gaet.*

(1) Sutores, calceolarij. *Kordewaan idem quod corium. Ab Hispaniae urbe Corduba, unde optimum olim corium.*

** *Halperga, Halsberga proprie indumentum ferreum, quod collum manit, ab hals, collum, & berghen, condere, munire. Corium munimentum vocatur Einberga. Vide Eccard. in nouis ad Legem Ripuarior. Tit. 36. Leg. 11.*

't bedde, ende de Camer te seghenene, ende behoort de Fourier te smytene, ende scuddene 't bedde, dats te weten de tycke ende kuffin, daer de Prince op behoort te ligghene. Ende hieromme alleene is de Fourier geheten Camerknape. Ende behoort te principale te spreedene de slaep plakene, ende 't decsele. Ende behoort de Sommelier te houdene een tortse in syne hand, omme te sien makene 't bedde, ende daer naer te slutene de gordynen. Ende behoort een van den iv. Sommelierste bewaerne 't bedde, totter tyt dat de Prince geleghen is.

xxii. De Prince heeft twee Crudeniers ende twee hulpers. Ende syndeselve Crudeniers so vry jeghen den Prince, dat sy hem gheven al dat hy begeert aengaende Medicynen sonder te roupen yemants. De Crudenier brengt de tregie van den Prince tot voor synen persoon, in wat seelsten of state dat het sy. En d'eerste Camerlinc neemt de tregie, ende geeft prouwe den Crudenier, ende (1) dan geeft hy de tregie den Meester van den Prince, die daer is, ende die selve dient metter tregie den Prince. Dan geeft hyse weder den eersten Camerlinc, ende die eerste Camerlinc den Crudenier. Deselve Crudeniers leveren alle de tregie ende constitueren. Sy doen leveren den Ypocras 't eenen geordonneerden pryse. De cruden van der Camer by den ponde, den Ypocras by den vierendeele, ende rekt hem by den verlooep onder den staet van den Fourier.

xxiii. Nu heb ic gesproken van der Camere ende van diverschen officien daer toe behoorende, so moet ic oock onderhouden myn materie, ende comen in 't adviseren van den vier Staten, die dienen den lichaem, ende den mont van den Prince.

Ende

(1) Per Magistrum intelligit non magnum Magistrum, den grooten Hofmeester, de quo supra, sed unum ex ceteris: De magno enim sic supra: Ende als de Prince solemnelic staet bout, so behoort te gane voor de spyse van den Prince &c. Mer by en behoort niet te doene de prouwen in de Cuckene, mer behoortse te doene de eerste Hofmeester, of eene van den anderen Hofmeesters in syne absentie. Tregie sunt tragemata, bellaria, dessert de table. Τραγίματα dicunt Græci, a τραγῶν, ἔρπαιον. Mox eod. hoc cap. Deselve Crudeniers leveren alle de tregie ende constitueren.

Tom. I.

Kk

Ende eerst so sullen wy beginnen te diviseerne ende onderschedene den staet van den Panetiers, ende waeromme dat den selven staet behoort d'eerste ghenomt te syne. Want den staet van den Panetier, van den (1) Sauchon, den Jonckere snydere, ende de lonckers van der lonkerie syn also edel d'een als d'andere. De wedden syn also groot van den enen als den anderen. Ende om dieswille dat alleens is van der edelheyt ende van den state, men behoort in allen dinghen ordene, reghele, ende recht. Ende sal ordonneren na dat ic hebbe connen gheleeren ende onthouden, hoe die selve staten behooren te gane ende geleedt te syne.

xxiv. De Prince heeft enen eersten Panetier ende L. Jonckers Panetiers, dewelcke beleydt syne in orloghe oft in paeyse onder den versten Panetier, ende syn geregeert by v. Hoofden van Camere geordonneert by den Prince, daer af elc heeft ix. Panetiers, ende onderhoudende de reghele van den verloope in de ordonnantie gemaect in 't huys van Bourgoengen over meer dan hondert jaer. Ende behoort te syne de Panetier d'eerste genomt ter eeren van den heiligen sacramento van den outaer, daer af 't broot is de Helichede, daer 't precieus lichaem Gods is geconsacreert.

xxv. Die eerste Panetier doet den cost van der Panetrie, ende reket onder hem den selven cost onder de verlooopen. Hy dient in de absentie van den Hoofmeisters, up dat sy alle uut waren. Ende es de cause waeromme eeneghe seggen willen, dat de eerste Panetier heeft recht te syne voerlien van state van Hoofmeyster voor alle andre. Maer als van synen rechten, hy en heeft gheen, ende de Prince macht maken die 't hem gelieft sonder ongelyc te doene den eersten Panetier.

Wei

(1) *Sausse est condimentum. ** Sauchon ergo qui condit, qui condendi peritus. Sausier etiam infra cap. 26. & 30. Saucerie, & officium, & locus ubi fit conditura d. cap. 26. Nec duo hæc confundend, Sauchon, Chanson, Saucerie & Chansonerie. Vid. infra cap. 31. Sauchon, aut Chanson, Eschanson, est Pincerna, d. cap. dat den Eschanson dient van den wyne &c. Add. infr. cap. 44. Panetier est à panis, idem quod Dapifer. ** Idem Caroli Crassi diploma: Singuli vero Principes suos habeant officinarios speciales, Mariscalcum, Dapiferum, Pincernam, & Camerarium.*

** Allgatum supra pag. 256. in notis.

** *Sauchon*, Ergo male legitur supra pag. 241. in notis. Num. 3. *Sauchon* juxta priorum editionem.

Wel is waer insgelycx dat de eerste Panetier die cost gedaen ende gedient heeft in de absentie van den Hofmeesters ende gerekent ten Contoire. Die heeft gerekent den staet van den huuse by practycken, behoort bet te verstante ende kennene by rechte, wat d'eerste Hoofmeester behoort te doene, dan de ghene, die niet gepractichiert en heeft. Ende in dit stic behoort versien te syne na recht. Ende sekerlicx omme de rechten vorsz de Panetier behoort d'eerste genaemt te syne, ende behoort voren te gane sonder in sekeren tyde, die ic ordonneren sal, ende ooc de ordene ende nutscap in tyden ende in plaetsen.

xxvi. Ende achtervolgende den staet van den Panetiers ic sal ordonneren hoe hem de Panetier behoort te beledene in 't dienen van den monde van den Prince. Als de Prince wilt syn Noenmael doen, ende als 't gedeft is, de Deurwaerder van der zale gaet halen den Panetier, die op dien dach behoort te dienene, ende leedt em in de Panetrie. Ende daer de Sommelier van der Panetrie geeft een servette den Panetier, daer legt hyse op syne slincker scouder, de twee henden hangende voren ende achter, ende dan de Sommelier geeft hem 't soutvat gedeft. D'welcke de Panetier behoort te draghene tusschen syne vingeren houdende tusschen de voeten ende den buuck van den zoutvate in differentien van den nappe, diemen behoort te draghene by den voete. Ende gaet den Panetier na den Deurwaerder van der zale bloots hoofts, ende na hem gaet de Sommelier, die draagt op synen arm 't scip (1) van zelve, dat ter ** aebnoefen dient. Ende in dat selve scip syn de tailjoren van zelve, ende 't cleene souvat, ende een ander

** Leg.
aelmoe-
sen. Vide
supra
pag. 237.
in notis.
Num. 1.

(1) Cibum olim & potum ex argento fumebat Princeps. Vasa ~~que~~ ~~et~~ ~~namque~~ pleraque omnia argentea, orbes, scyphi, scutellæ, naves &c. Infra cap. 30. Hy behoort te hebben enen zelveren cocker, omme sine te leggen de oblyen van den Prince. Cap. 33. dy behoort te draghene in syne rechter bant twee zelvere potten, daer inne dat is de wine van den Prince. Adl. infr. cap. 37. & 45. Ex membrana quadam veteri, quam vidi Hagæ Comitibus in Archivo feudali: Anno Domini cix. cc. octogesimo sexto in festo beati Matthie Apostoli reposita sunt apud Dapiferum Domini Comitibus centum & octoginta scutella argentea, scilicet quadraginta novem parva, cetera sunt magna. Item novem platelli, sex parvi, tres magni.

K k 2

der * cleen scip te gadere, den stoc, ende eenen eenhoorne, daer mede datmen doet de prouve in de spyse van den Prince. Ende samen comen synde in de sale voor de tafelle, de Somellier behoort te settene 't scip daer de Panetier hem wyft, ende behoort te syn 't neder hende, ende de Panetier doet open 't soutvat, ende metten dexele neemt sout, ende gevet den selven Sommelier, die daer af de prouve doet in de presentie van den selven Panetier, ende dan set deselve Panetier syn soutvat ende syn tailjoren, 't cleen soutvaetken, 't cleen scip, ende de prouven. Ende dan licht hy syne serviette hangende in 't scip. Ende als de Prince wilt ** dwaen, de Panetier geeft de serviette den eersten Hoofmeester, die up dien dach behoort te dienene. De Hoofmeester behoortse te geven den eersten Camerlinck, ende d'eerste Camerlinck geeftse te synder discretien enen * meerderen dan hy, op datter een meerdere is, ende geeftse over den † Hoofmeester. De selve serviette na dat hy syne handen gedroogt heeft, de Hoofmeester geeftse weder overe den Panetier, diese vervout ende lechtse op syne scouderen, ende gaet na den Hoofmeester in der Cuckene. Ende ten opheffene van den gerechten de Panetier doet open ende heft af 't dexele van den gerechten, ende de Hoofmeester doet de prouve van twee gerechten, ende dan de Panetier herdeckt de plattele, ende geeft de plattele gedeckt in diere manieren, d' een na d'ander, den Edele mannen van den iv. staten, die gevolght hebben omme te bringhene de spyse van den Prince, ende den pagen ende knapen dienende den Prince. Dese syn gestelt te bringhen de spyse, ende syn bloots hoofts. Ende de spyse geladen de Sau-

** *Dwaen*
vergere,
absterge-
re, lava-
re. Kilian.

* *Servan-*
dus ordo
dignita-
tum it.
tit. C.
ut dign.
ord. jerv.

* Gallice Auctor scripsit ita: *Et un autre petite nef, ensemble le baston d'argent Et licorne, dont on fait l'esspreuve en la viande de Prince. Unicorn idcirco, quod contra venenum continet quasi quoddam antidotum. Nef non tantum arcam sed & navem significat. Ex voce enim navis detortum illud nef. Et recte hinc veritas illud 't scip, vas factum in modum navis. Nam & navis est arca. Unde & arca Noë. Pars ecclesie etiam navis, la nef de l'eglise. Suger. lib. de administr. sua. cap. 29. Medio ecclesie testudine, quam dicunt navim. Chronic. Andernef. cum pro vita merito in ecclesie navi tumulari precepit.*

† *Præfecto Curie* *magistri*, qui & magnus Magister. Sed non aliter, quam si addit.

sier presenteert den Panetier 't veriuus, ende de Panetier neemt een prouwe om elcke fause, ende geuet den Sautier omme te makene 't geloove. Ende behoort de Panetier te bringhene de selve fausse, ende es de cause daeromme de Panetier geeft te prouvene den Sautier ende niet den Hoofmeester, ende ne geeft maer een prouwe, ende de Hoofmeestere twee. Dats daeromme dat de Panetier rekeninghe doet alleen van 't geene dat hy opheft, ende de Hoofmeester ende Coc doen niet meer rekeninghe, maer stellen de spyfen in den last van den Panetier ende den Jonckere diese draagt; ende daeromme geeft de Hoofmeestere twee prouven voor elc gerechte. Also de spyse geladen den Deurwaerder stelt hem voor den Hoofmeestere, ende naer hem de Panetier, ende dan de gerechten gaen daer naer. Ende behoort te syne de plateele d'eerste. Die Jonckere van der Cueckene behoort te comene naer de spyse, ende voor den Prince te knielne. De Deurwaerdere maect hem plaetsen ende wech; ende daer naer de Hoofmeestere, ende stelt hem an 't hende der tafele, daer hy behoort te blivene, tot dat de spyse opgeset ende geprouft is, ende 't hebben 't ooghe ende 't gesichte daer op.

xxvii. Ende de Panetier set de spyse op 'de tafele, ende dan neemt hy syn prouwe, ende geeftse den anderen, d'een na d'andre, ende gaet staen de Panetier ten hende van der tafele voor 't seip, ende dient den Prince ten twee reysen, ende 't elcker reysen xii. of xiii. gerechten. Ende 't avenmael dient hem 't eender reyse. Ende behoort de Panetier te nemene een van den messen, ende stellen 't sout van den grooten soutvate in den cleenen, ende dan syn prouwe, ende te stellen voor den Prince. De Panetier neemt an tuitsoore de oblyen, ende essert, vergaderinghe, of banket. Hy mach setten d'oblyen voor alle de ghene, die syn geseten ter tafele van den Prince, ende geen andere. Ende dan den Sommelier van der Panetrie bringht den Panetier ene witte serviette cort gevanden die hy cust, ende de Panetier die wintse in eene serviette, die hy heeft op syne scauwer, recht jegen syn borst. Ende es de cause waeromme de Panetier leecht de twee henden van synre rieme ten syne, dat hy best houde, ende beware de serviette, die hem behoort gegheven te syne. Ende na dat hy ontfangen heeft de selve serviette, de Panetier geeft

weder den Sommelier de tailjoren, 't cleen scip, ende 't foutvat. Ende als van synen grooten scepe de Aelmoesnier behoort op te heffene also 't geseit is hier voren. Ende 't ammelaken geweert synde de Panetier ontwint de serviette, ende custse ende ontvoutse voor den Prince, ende hout 't hende van den serviette aen d'een syde, ende de loncker snyder mitter ander syde. Ende cause waeromme de loncker snyder neemt 't hoochste hende, het is omme te houdene de ordene die sy gehouden hebben ter tafle voor den Prince. Ende als de Prince syn handen gedwaelt heeft den Panetier behoort weder te nemene de serviette, ende weder te geven den Sommelier metten eerste. Ende in gebreke van Hoofmeester ende van den ersten Panetier, de dienende Panetier behoort de stede te houdene van den Hoofmeester ter gracen. Ende behoort te doene de vrouwen in de Ceukene in de absentie van den selven Hoofmeester. De eerste Panetier behoort te dienen ten vier hoochtyden van den jare in synre persoon, ende de andere daghen hy behoort te ordonneerne ten Contoire wie dienen sal, omme te doen royeerne de ghene, die in gebreke geweest hebben hemlieden excuserende ten Contoire. Ende omme dat de Prince te doene heeft het sy in paeyse oft in oploghe, hy ordonneert den hoofden van der Camere, ende de hoofden van der Camere den ghenen die onder hem lieden syn. Ende siet toe dat te doene ende vulkomene 't gunt dat den Prince gebiedt.

xxviii. Ende omme 't achtervolgen d'ordene van den Panetier ic sal ordonneren 't gunt datmen daer verteert, ende sal beginnen an de Knapen ende dienaers die 't broot maken. Ende hoewel dat edele mannen syn, het syn geheten Knapen dienende omme dienswille, dat es beghinsele van state. Ende gemeenlic de Prince stelt syn pagen Knapen dienende, ende clemmen ten state van lonckers omme te dienene den mond van den Prince, ende van daer comen ter gheloofsaemhede ende state, naer heurlieden virtuten, ende den konyn daer af sy syn. De Prince heeft acht Knapen Dienres, gerekent by termine, ende behoort de Knapen Dienare te gane ter huere ter panetrie, ende te heeffschene 't broot, de messen, ende de servietten. De Sommelier geeft hem 't broot, ende 't bewaren van den lynwade, de messen, ende drie servietten. De Knapen behoort

behoort te nemen d'eene , ende wint daer inne syn hant, daer mede hy behoort te houdene 't broot van den monde , ende behoort te pareerne 't selve broot, ende geven de prouven den selven Sommelier. Ende insgelycx van den rugghene broode daer af by behoort tellioren te makene, ende de prouven van den Prince. Ende als die Knapc 't broot heeft gepareert , hy behoort te nemene een van de servietten , ende leggen 't broot daer inne, ende dan nemen de tweede serviette al gevanden ende leggen op 't broot, ende dat bewinden metten serviette, so dat elc al gedeft sy, ende dan knoopene boven toe. Ende behoort de Knapc te makene syne tailllioren van rugghenen broode, ende hy behoort te makene viii. pillen van iv. tailllioren, ende behoortse te windene in de derde serviette, ende behoort te suveren de messen, daer mede datmen behoort te snydene voor den Prince. Ende als de Panetier draegt 't soutvat, de Knapc dienaar behoort te snydene voor den Prince. Ende als de Panetier draeg 't soutvat, de Knapc dienaar behoort te gane naer hem, ende de Sommelier van der Panetrie, ende behoort te hebbene an synen slincken arm hangende de messen in de scede. Ende in die selve hand draegt hy de tailllioren van broode, ende in de rechte hand behoort hy te draghene 's Princen broot. Ende als die Panetier ende de Sommelier hebben al geset, de Knapc Dienaere behoort te legghene syn broot, ende de tailllioren op de taffe, ende daer naer de messen, ende behoort te leggene de twee groote messen, ende cussen de hechten, voor de plaetse, daer de Prince behoort te sittene, ende behoort te legghene de punten ten Prince waert, deckende deselve punten metten ammela-kene, dat opgeslegghen is, ende dan behoort te leggen 't cleen mesken in den middewaert van den tveen grooten, ende behoort te legghene den hecht ten Prince-waert. Ende de causen syn, dat de groote messen behooren te treckene voor den Joncker snyder, ende daeromme syn de hechten 't hemwaerts. Ende 't cleen mesken is gekeert ter contrarien, omme datter hem de Prince mede behoort te behelpene. Ende de messen ende tellioren geset synde de Knapc Dienaere behoort te legghene 't broot op de twee messen, ende de tellioren bliven by den clenon schepe, ende als de Prince is comen, ende geseten, ende de spysen comen is de Knapc dienaar behoort

behoort 't ontknopene de serviette, daer inne dat syn de zelve tailliores, ende stellenſe in ordene, ende by pillen vor 't ſcip. Ende dan behoort te nemene 't meeſte mes, ende maken van een van den pillen de prouwe, ende die gheven den Panetiers omme te doene de prouwe van der ſpyſe. Hy behoort te hechtene de ſceede van den meſſen an de ſcraghen van der taſele jegen over den ſcepe ant dexeſe van den ammelake-
ne, ende behoort de Knappe Dienare te nemene 't cleyn ſceepkin, daer in dat is den eenhoorne, ende bringhent den Sommelier an 't Cantoir, ende den Sommelier behort te ſtellene verſch watere op den eenhoorne, ende in 't cleen ſceepkin, ende behoort te ghevene de prouwe den Sommelier, gietende van den ſcepe in een ſcale, ende behoortſe te draghene in haer plaetſe, ende te doene ſyn prouwe voor den Prince, gietende 't water van den ſcepe in ſyn hand. Ende behoort de Knappe Dienare hem te houdene achter den Joncker ſnyder, ende te ontfanghene alle de platteelen, die by hem geweert worden van voor den Prince, ende behoort te gevene deſelve platteelen den gheordonneerden van der ſaucerie, die behooren gereet te ſyne omme die 't ontfanghene. Ende als de Joncker ſnyder weder geeft de meſſen, de Knappe dienare behoortſe te draghene in ſyn rechter hand, alſo 't geſcreven is hier voren, ende alſo ſynen dienſt te vulcomen. Maer nu moeten weten waeromme de Knappe dienare geen rekeninghe en doet van den zelve ſervietten, die hy gedragen heeft, ende oock waeromme hy is alder eeft geſtelt in den ſtaet van den Panetiers, ende ne brengt niet eer de meſſen den Joncker ſnyder dan in de Panetrie. Maer aengaende den dienſten ſy ſyn geſtelt in den handen van den Joncker ſnyder, ende daeromme doetmen hem rekeninghe in ſynen handen alſo 't geſcreven is hier naer. Ende als van deſen dat de Knappe dienare heeft meeſt te doene in de Panetrie ende ooc met den meſſen, het is omme dat de Knappe Dienare heeft meeſt te doene in 't officie van der Panetrie, ter cauſen dat men hem levert brood ende ſervietten, ende oic ſoude de meſſen niet derren elders legghen. Want de Joncker ſnyder en heeft geen Logyſt omme 't officie, ende en heeft geen ander onderſedt dan van ſnydene, ende daeromme behoort te houdene
plaet-

plaetse de Knappe dienare metten Panetiers, ende in 't officie van der Panetrie.

xxix. Volgende 't selve officie de Prince heeft twee Deurwaerders van der sale gerekent by termynen. Ende behoort de Duerwaerdere, als men bereedt 't eten van den Prince te gane in de Panetrie met eender langhe roede ende dunne, ende behoort lanc te syne vier voeten, ende hy behoort hem te ghevene ene witte serviette den Sommelier, dewelcke hy behoort te doene rondsomme synen rechten arme, ende by der hand dat hy houdt de roede, ende dient hem deselve serviette in sulcker manieren, dat als de Huysflier comt omme die spyse van den Prince, behoortse te ghevene den Coc deselve serviette. Ende de Coc geeft hem weder de ghene, die hy hadde van te voren, dewelcke de * Huysflier behoort te draghene aen synen arme gelyc de eerste, tot dat hyse weder gegheven heeft den bewaerre van den lynwade. De Deurwaerdere behoort te nemene in de Panetrie tappyts omme te sittene den Prince, ende 't cussen daer op dat hy behoort te sittene, ende behoort te draghene 't selve onder synen slincken arme, ende de roede in de rechter hand. Ende de Bewaerre van den lynwade behoort te leveren de Ammelakenen, den Sommelier makende gelooffaemhede. Ende behoort den Sommelier te volghene den Deurwaerdere, ende behooren te vindene gestelt de banc ende de tridsoort by den Fouriers. Ende behoort de Huysflier te spreidene syn tappyts op de banc, ende te legghen syn cussin recht, daer de Prince behoort te sittene. Ende als de Prince heeft gedaen metten selven tapytse, hy behooret weder te draghene in de Panetrie, ende daer af restitutie doen. Ende de cause waeromme datter hemlieden die van der tapytserie niet mede en moeyen metten bancleede, ende metten cussene, ende nochtans heurlieder officie es, ende nemense om een reyse, ende moeten vernieuwen deselve cussens ende tapytserie. Want deselve tapytserie behoort te synre Contoire, dair uppe datmen houdt de rekeninghe voor de Hoofmeesters, ende ghevent ghemeenlic die van Ghend de lakene gestrypt, daer mede dat sy cleden die

* *Huysflier* idem quod *Deurwaerder*, *Accensus*, *janitor*, *ostiarus*, ut patet ex textu.

die van der wet van der Stede, ende behoort 't selve Contoir den Deurwaerdere van der sale, als men moet vernieuwen. Ende moet men 't coopen men moet rekenen ten Contoire, ende beraden by den meelter van der Camere van den penninghen, ende daeromme en heeft hy niet te doene metter tapytserie. Ende oic men leghet in de Panetrie omme bereet te syne ten dienste van den Prince.

xxx. De Deurwaerdere van der sale behoort te gane in de officien, doen bereeden den dienst, ende is de Sergant van den Contoire, ende van den Hoofmeester, alsoo 't hier boven geseit is.

De Sommelier behoort te deckene de tafele met twee ammelakenen voor den Prince, gelyc een dobblet. Hy behoort te leverne 't broot, den mostaert, de case, de versche boter, ende den zoeten zanc, also wel den Prince als den anderen, Dats te weten den staten.

De Bewarere van den lynwade behoort te bewaerne 't lynwaet, ende leverent voor den Prince ende voor den Staet. De Porteschappe ter grooter vergaderinghe behoort te bringhen een Ammelaken geknocht aen synen hals vul broots, ende behoort te legghene op de tafele omme 't gemeente, ende behoort 't onfanghene 't broot by getale ende te dienene de Staten by der hand van den Backere. Maer 't broot van den monde van den Prince behoort ontfaen te syne by den Sommelier, ende niet by anderen.

De Oblyer behoort te nemene de blommen van syne oblyen, te coopene, ende nemene 't fuer, 't hout, ende de colen in de cuekene. Hy behoort te hebbene enen selveren cokere omme inne te legghene de oblyen van den Prince, ende behoort hem te voorliene van plattelen omme te dienene den Prince 't elker reyse by den handen van den Sauffier op dat noot sy. Ende mach setten synen Cokere upt Tritfoir van den Schanfonne, tot dat de Prince gedient es. Ende behoort den Prince te dienen so voerz es. De wasschere behoort te wasschene, ende zuveren t' lynwaed, ende daeromme is hy van der Panetrie.

xxx. Nu hebben wy geordonneert de ordene ende staet van den Panetiers ende van der officie van der Panetrie, so moet men ooc spreken van den tweeden staet, wat syn de
Essan-

Essanchons. Dit is den tweeden staet, gelyc de ordene die ic vinde beschreven. Ende de cause waeromme, dat is daeromme, dat de Essanchon dient van den wyne, daarmede datmen consacreert den precieusen lichame Gods, gelyc dat wy geseft hebben van den broode hier boven. Ende es wel recht dat den broode ende wyne privilegie hebben voren te gane voor allen dinghen. Maer van enen dinghen ic my verwondere, ende make in my selven grote questien voorde Schansons ende Lesschanchonerie. Die hebben namen particulierlic sonder te houdene van den wyne of wyngarde gelyc dat doet de Panetier of de Joncker snyder, daer of dat d'een houdt van den broode, ende d'ander van synder officie, die is seer dierbaer. Ende sekerlicx ic en hebbe niet bevonden in geschrifte, noch en can begripen, noch geweten, dan te gheradene. Ende ic vindere twee causen ende niet meer. D'eerste is datter is in Vrancrycke ende in meer andere groote Heerlicheden Boutallier Heritiers, ende die syn geerft onder dien name. Ende hoewel de Boutallier sy cause van den wyne, ic en vinde niet dat hy heeft recht ofte auctoriteyt op de Schanschon, noch op de Sanchonerie, maer hevet alleenlic op de kelders, daer inne dat liggen de wynen vander * wasse van den Prince, ende niet van der provisie. Ende omme dese cause was gevonden differentie te nemene anders den ghenen die last heeft van den dienste * van der messe, ende den ghenen die dient den Prince. En de es 't ghene dat ic can verstaen als van der limitatie van den name. Ende voor de tweede redene, omme dat de Prince openbaerlic heedt, ende dat hy is Bewaerre van al, ende dat hy behoort te syne spiegele van alle deuchden ende properheden, ende dat de wyn draegt name in hem selven van meerder gulsichede, dan eenige andere spyse. Ende ne soude niet wel vougen dicwyle te roupene om wyn omme den Prince. Daer omme was geordonnert bi den ouden wyfen enen anderen name omme te diene 't selve officie. Ende en can niet verstaen dan dese twee redenen. Nu moeten wy noch verstaen een derde point, waeromme ende te wat causen was gegeven in desen staet name Eschanchon, ende anders niet. Ic geloove dat was eenen name vrolic of genouchlyc gegeven by deliberation, dat hy houdt den name van singhene, ende dat de houders beleefden de groote chiere

* al
messe.

* al
wasse.

Ll 2

ende

ende vrolichede. Sy syn ontweet ende verblyt by wyne. Ende de principael genouchte tooght haer in 't singen, daeromme den name van Sanchon is genomen op de singhinge, ende geen andere dienste en can ic verstaen by dien, het ne sy datment my leere, daer mede men my doen soude een groote vrientſcap.

** Hinc
supra
Cap. 13.
pro by
Cambreye
videtur
Leg. by
Camerie
i. e. by
Cameren.

xxxii. De Prince heeft enen Jonckere Chanchon, ende heeft onder hem vyftich Jonckers Eschanchons alle daghe gerekent, die syn beleedt ende gegouverneert ** by Cameren ende by Hoofden van Cameren, ende ryden onder 't dexel van den Eschanſon in een escadre. Ende heeft de Eschanſon ſulcke vryichede ende inſgelycx up hem lieden, gelyc dat is geſchreven boven van den Panetier. De eerſte Eschanſon doet de coſt van den wine, diemen verdoet in 't Logyſt van den Prince, ende reket hem den Ypocras bi der Chanſonerie ten Contoire onder hem. Hy ſiet toe ten ſaite van de keldere van de Chanſonerie ende den dienaers dienende in de ſelve keldere. Hy ſiet na de vate ende de proviſien. Ende es ſynen ſtaet in 't Logyſt van den Prince van grooten coſten, want het en lydt geene jaerſchaer. De Prince van Bourgongen vertereet in ſyn huys meer dan duyſent vaten wyns, ende ſulcke jaerſchare duſentich daer overe na de vergaderinghe ende feſtoyinghe. De eerſte eschanſon dient te vier Hoochtyden van den jare in perſone. Ende als de Hoofmeester houdt ſynen ſtaet na den Noenmael van den Prince, hy behoort geſeten te ſyne op de banc tuſſchen den Eschanſon ende den Panetier, ende behoort geſeten te ſyne de Chanſon onder den Hoofmeesters, omme ſulcke cauſe dat hy op groote feſten ende hooghe daghen den Prince na ſyn Noenmael geeft den wyn, ende de ſpecerie, ende moet den Chanſon optaen, ende daeromme ſit hy andere omme dat hy eerſt beſet ſyn ſoude. Ende omme te ordonneerne deſelve ceremonie, de Joncker ſnyder behoort te ſittene voren, ende de Coc die gedient heeft den mont ſyne ſerviette op ſyne ſcouder, waer mede hy gedient heeft ter ſelver tafele. Ende ne behooren geen ander te ſittene.

xxxiii. Nu vraghe ic waeromme dat ſit de Coc, ende niet de Joncker van der Cuckene die nochtans Hooft is in der ſelver Cuckene. Hier op antwoerde ic, datter twee redenen toe.

toeg syn. D'eerste is datmen na de Coninglycke statuten men roept an den Coc, ende niet an den Jonckere van der Cuckene. Ende effer in groote Heerlicheide groot Coc Heritiers, 't welck es officie van groote magnificentie. Ende d'ander redene die is om dieswille dat de Joncker van der Cuckene heeft last van den dienste, ende behoort te doen dienene den eersten Hoofmeester aen de selve tafele, ende dat 't beste, omme te onderscheidene de staten, ende te settene de gerechten also wel van den eenen als van den anderen.

Ende wy sullen nu spreken, hoe dat de Essanchons syn geordonneert elc voor den dach. Als de tafele es gedeelt, de Panetier comen synde, ende syn werc gestelt, de Deurwaerdere van der sale gaet halen de Chanfon, die behoort te dienene dien dach, endeleedene in de Sanchonerie, (1) ende de Bewaerre van den Coufre geeft den nappe gedeelt, die de Sanchon neemt by den voete in syn rechte hand, ende in de slincke houdt hy een scale. Hy vergadert den staet omme den Prince van becken, van kannen, ende van fontein potten, metter hulpe van den Sommellier, diese wascht en schoon maeft, ende dan staet in de handen van den Sommellier, ende de Sommellier geeft den nappe de Schanfon, ende stelt hem naer den Deurwaerder van der sale, die behoort te draghene 't becken hangende in syne lichter hand. Naer den Sanchon gaet den Sommellier van der Sanchonerie, die behoort te draghene in syne rechter hand twee zelve potten, daer inne dat es de wine van den Prince in den eenen, ende in den anderen d'watere. Ende behoort te syne den pot omme den Prince gekent an een stic van eenich eenhoorne hangende an een ketene van den selven pot. De Sommellier behoort te draghene in syn lichter hand een scale ende niet meer, ende in deselve behoort te legghene den fontein pot omme te dienene d'watere, ende dient

(1) *Dicitur hinc Pincerna te dienen van den nappe. Officium quod aliquando etiam datum in feudum, ut in charta Ann. 1326. uitgenomen dat leen dat Hubrecht de Schencke van ons boudende is alse te dienen van den nappe voor onsen Heere den Bisscop van Utrecht. Unde & alibi hereditarium. Vid. supr. cap. 31. Infra cap. 35. Ende boewel dat een Prince oft een groot Heer dient van den tregie, nochtans de Schanfon behoort te dienen van der nappe.*

dient de scale die draegt de Sommellier omme te doene de prouwe, die de Chanfon hem geeft. Na den Sommellier gaet de hulpe, die behoort te draghene de scalen ende potten omme tridsoor van den Prince. Ende es ditte den staet van der gemeente van alle daghe te doene, als de Prince eet noene ende avont, ende heedt dienende den Prince in simplen staete. Also gaet de Chanfon in de zale, ende set synen nap op 't hooghe hende der tafele, ende neffens der sittene van den Prince, ende de scale, die hy gebrocht heeft set hy an den anderen cant van den sittene van den nappe. Ende behoort te blivene sonder hem te verlangene omme te bewaerne dat hy gebrocht heeft. Ende de Deurwaerdere van der sale gaet ten tridsoor an een van den henden, ende helpt den anderen. Ende de (1) Barillier behoort te gane, ende te comene, omme te gaen halen anderen wyn omme 't achtervolgen op dat nood es. Maer up dat gebrake voor den mont van den Prince, so en dient ghenen man daer omme te gane, noch de hant daer ane te doene, dan den Sommelier of syne hulpe.

Nu sullen wy ordonneren, hoe dat hy behoort te doene de Esschanfon, ende waeromme datmen stelt op 't hoghe hende boven den Panetier, ende nochtans de Panetier es d'eerste comen, ende d'eerste genoemt. De cause es, dat van der Panettrie comen de Ammelakene omme te deckene de tafele, ende daer mede dat sy moeten eer ander stont, oft eer sy sitten. Ende daeromme moetmen achtervolgen 't selve officie, ende 't gene dat hy'er mede verteert. Tweefte waerf, men doet omme te winnene den tyt, ende omme te hebbene als de Prince comen sal. Want dicwyle comt dat by der grooter nootsaken van den Prince, hy en comt niet ter huere gecostumieert. Ende in dit cas hadden men gebrocht den nap, den wyn en soude niet versch syn geweest, hebbende twee hueren op tridsoor, ende also men haelt den dienst, dat hy niet argheren en mach. Ende de cause waeromme de Esschanfon heeft 't hooghe ende, 't is omme de properhede van det officie. Daeromme dat in de selve zyde en is niet dan den nap ende de scale.

(1) De officio ejus infra cap. 38. A *baril* Barillier. *Baril* ** idem quod vasculum.

** Gallicum *barra* & *barro* genus vasis vinarii, *barrumculus*, fluxit à *varris*. Turnebus laudatus à Menagio dans ses *Origines de la Langue Francoise*. Voce *Baril*.

scale. Ende comen gemeentlic de hooge Princen ende de Ambassadeurs aen 't hoogste, ende sien den Prince aen de tafele, ende den nap en belet hemlieden niet, also 't scip doen soude dat hooge is. 't Cleen scip soutvat, ende tailjoren die stelten op d'ander syde.

xxxiv. Ende omme 't achtervolghene, ende van al te ordonneerne, als men spreekt van den hooch ende; in 't gemeen seggen seytmen, *dat is de rechter hand*. Ende wel ist waer den meesten tyr. Maer omme te nemene 't hoogste hende in allen sittenen ende plaetsen, men behoort te siene na de lucht, ende na 't incomen van der sale. Ende behoort te syne 't hoogste hende in de schoonste lucht, ende op de syde van den veinsteren, het sy ter rechter hant ofte ter flincker. De Prince comen synde, ende de gerechten geset, also boven geschreven is inden staet van den Panetier, de Hoofmeester roupt den Chanfon, ende dan de Chanfon begeeft de tafele, ende gaet den tritfoire, ende de beekene gedeft; die de Sommelier bereedt heeft, so neemt hy se ende geeft de prouwe van den watere, ende knielt voor den Prince, ende heft uppe 't gedeft beekin metter flincker hant, ende giet water uyt den anderen beekin op den boort van den selven, ende maect geloofsaemhede ende prouwe, ende geeft ne dwane met een van den beeken, ende ontfanget d'watere metten anderen beekene, ende sonder te deckene deselve beeken geefte over den Sommelier. Dit doet de Chanfon, hy stelt hem voor den nap, ende siet den Prince. Ende behoort so wel toe te siene, dat de Prince niet en behoort te heesichene dan by enighen lytteekene. Ende neemt naer lyttekene den nappe ende scale. Ende behoort te draghene synen nappe hooghe, ten fine, dat synen aseme daer anne niet en come. Ende de Deurwaerder van der sale maect hem plaetse. Ende als de Sommelier hem siet comen, hy vult synen croes van versche water, ende verferscht de nappe in handen van den Chanfon van buten ende van binnen. Daer na neemt hy eene scale in syner flincker hand, ende den nap van den mond in de rechter hant, ende scinct eerst in de scale, die hy houdt, ende daer naer in den nappe. Ende daer na neemt hy den fonteyn pot, ende scinct in de scale, ende daer naer tempert hy den wyn in synen napt, na dat hy weet de smake van den Prince

Prince, ende syn maniere. Ende sekerlicx als van den Grave Kaerle hy heeft alle daghe doen temperen synen wyn, dat ic niet en gelove dat Prince is, die so luttel wyns dranc, ende nochtans meer inne verteerde. De wyn getempert synde de Chanfon scinētene met synen nappe in de scale, die hy hout ende herdeft den nap. Ende behoort te houden 't dexele tusschen syne twee cleyne vingers van der hant, daer inne hy houdt de scale, tot an dat stont, dat hy heeft ontdeft den selven nap. Ende geeft 't gene dat hy gesinēt heeft in syne scale den Sommelier. Ende hy doet in de syne, ende dan de Sommelier doet prouve voor hem. Also draegt de Sommelier den nap den Prince, ende ontdeftene, ende scinēt van den wyn in syn scale, ende dan herdeft hy, ende doet syne prouve. Ende als de Prince houdt syne hand, de Chanfon geeft hem den nappe ontdeft, ende stelt de scale onder den nappe, tot dat de Prince gedroncken heeft, omme te bewaerne de suverhede van den Prince van zynen abyte, ende also by eender weerdichede, diemen den Prince sculdich is meer dan anderen. Ende als de Prince gedroncken heeft, geeft overe den nap den Chanfon, diene behoort 't ontfangene in grooter reverentien. De Chanfon die herdeftene ende herfettene op de tafele, also hy was van te voren. Als de Panetier gaet omme de oblyen, de Deurwaerder roept den Chanfon, ende hy brengt synen napt, ende neemt den wyn of ypocras van den Sommelier in de hand voren geseit. Ende als de Oblyer heeft geset syne oblyen voor den Prince, de Chanfon na syn prouve doet stellen de scale op de tafele voor hem, ende dan sedt hy synen napt voor den Prince ontdeft, ende behoort te stellene 't dexele rustende voor de selve scale tot an der stont, dat de Prince heeft gedaen synen goeden wille. Ende behoort te draghene synen napt gedeft ten Tritsoire, ende over te gevene den Sommelier. Ende de tafele ende 't Ammelakene geweert synde hy behoort weder te nemene de beckenē, ende te draghene omme te dwāne den Prince voor de tweede reyse. Ende behoort te doene prouve ende reverentie in der manieren boven geseit. Ende behoort hem te stellene voor den Prince tusschen den Joncker snydere ende den Panetier, die houden de twee henden van der serviette, also 't hier boven gescreven is. Ende behoort

te

te settene 't beekin gedeft op de tafele van den Prince, ende metten anderen gheven d'watere, ende dan so brengt hy de beekins, ende geeftse overe den Sommellier, ende herneemt den nap ende de scale, ende fy gaen in de Chanfonerie also fy komen syn. De eerste Schanfon oft ander Schanfons in syn-der absentie bringen den napt in allen staten ende in allen vergaderinghen van staten ende van Heren. Ende hoewel dat een Prince oft een groot Heer dient van der tregie, nochtans een Schanfon behoort te dienene van den nappe. Ende men doet ongelyck enen edelen man te nemene den napt, die hy gebrocht heeft omme te stellene in een andre hand, ende ne behoort by rechte niemant te doene, hoe groot hy fy, het ne ware de sone van den Prince, die wilde dienen synen Vader. Maer wel es waer, dat in de Camere daer den wyn gebrocht is by den Knape van der Camere, ende daer de Schanfon niet geroepen en is in dit stic, de meeste Prince of d'eerste Camerlinc behoort te dienene, want in de Camere van den Prince de meeste Pencionaris of de Camerlinc behoort te dienene in de Camere van den Prince, omme te stellene 't hoofd decxele van der nacht. Ende de meeste eere es te dienene den Prince in de secretefte dinghen. De eerste Chanfon heeft sulc recht, dat als men presenteert den Prince wyn in silverwerck 't present behoort den Chanfon, ende in tennewerck den Sommellier, ende in 't houtwercke ende aerdewercke behoort den Bewaerre van der scryne.

xxxv. In 't achtervolgen van den selven staet van den Schan-
schon so sullen wy spreken van dat de Prince verteert. De Prince heeft twee Sommelliers in Chanfonerie, daer af dat een alle daghe es gerekent, die levert rekeninghe van den costen gedaen by elcken daghe van halve vaten ende derden-
deelen, ende meten metter Francoiser mate, Ende annopen-
de den lyftocht van de wynen, die van diverschen pryfen syn, ende diverschen landen, al stellet hem in getale van vaten, ende waer af de Controlleur heeft de groote in syne jeghenrolle. Ende verslyten deselve vaten in stoo-
pen geleverd ende gegeven den Staten na de ordonnantie die elc heeft. Ende stelt hem den cost van den daghe in de handen van den Clerc van den officie, also 't hier boven ge-
screven staet.

Tom. I.

Mm

xxxvi. Ende

xxxvi. Ende als de Prince gaet te velde het sy omme te treckene van stede tot stede, de Sommelier van der Chanfonerie behoort te draghene in synen persoon een scale, ende in deselve scale een brood, ende behooren gewond te syne in een serviette, dan de Sommelier behoort te syne gegordt, ende an synen sadele behoort te draghene den napt van den Prince ende twee flesschen, d'eene met wyne ende d'andere met watere. Ende behoort te rydene na de peerden van den Prince. Ende synder twee hulpen van den Sommelier, die 't dienen in synder absentie.

xxxvii. De Prince heeft twee Serynwaerders, dieneende by termynen gelyc boven, daer af de ghene, die dient, bewaert de Chanfonerie, ende in syn hand is al 't silverwerck van zilver ende goude, daer mede datmen dient gemeenlic den Prince, ende den staet in syn huys, angaende den zilverwerck van den trisore, ende leveret in handen van den Gecommitteerden van den state, ende es hem 't selve gebrocht 't elcker werf, het sy ten Noenmale, ofte ten Avontmale. Ende isser meerderinghe van festoyeringhen, daer toe behoort meerderinghe van zilverwerck. De Bewaerre van den scryne gaet ten Bewaerre van den juwelen, die hem levert dat hem gebreeft, ende geen andere.

xxxviii. De Prince heeft twe Bariliers ende behoren deselve Bariliers te leverne d'watere den Somellier voor de mond van den Prince, ende te hebbene toefien van den Barils dietaen draegt in de sale omme den grooten cost. Ende also behooren sy te stellene in geschrifte de stoopen wys, die men geeft by daghe ende vertieret, dewelcke syn buuten der ordonnantie van den meerderinghen die gesiet waer af, wiene, ende hoe, ende ooc hoe vele, omme te ghevene den Somellier, ten fine datmer rekeninghe of doe ten Contoire. Ende onder hemselfden syn twee Bariliers die behooren te draghene de Barils van der Gemeente van der Schanschonerie in de zale. Ende in de keldere behoort te syne een portier, ten fine datter niemant inne en come daer den wyn van den Prince is, sonder gekent te syne, oft sonder orlof.

xxxix. Voore den derden staet, ic sal spreken van den Joncker snydere, ende waeromme hy behoort te syne de derde genaemt, ende voor den Joncker van der Jonckerie, ende van

van den rechten die hy heeft. Ende waeromme de Joncker snydere behoort de derde genaemt te syne, dat is omme dat hy achtervolgt den dienst van den monde van den Prince, ende behoort genoemt te syne voor den Joncker van der Jonckerie, omme * datmen in betaelgen 't pingon van der wapene van den Prince is geordonneert in de handen van den Joncker snydere. Ende behoortet te syne al dien dach in syn macht, waer dat de Prince comt of gaet, by den Prince, ende achter hem 't pingon in de hant ontvouden, omme elcken te gheven teecken ende kennisse, waer den persoon van den Prince is, ende van daer voort also verre als de Armeje duurt. De Ioncker snyder behoort te hebben scotele gelyck den Hoofmeester. Ende omme dieswille dat 't pingon is gewapent met de wapenen van den Prince, gelyc der banieren, daeromme behoort hy te gane voor den Ionckerien. Ende soude genaemt syn voor de tweede boven geseyt het en ware de cause hier voren genoemt. Ende heeft ooc de Ioncker snyder sulc recht ende auctoriteyt, al waert dat alle de Camerlingen waren nten Hove van den Prince by enighe aventure, de eerste Ioncker snyder behoort te houden de plaetse van den eersten Camerline. Ende dit wil ic segghen ende maintineren by twee reden. D'eerste is dat de Camerline is een persoon seer vry ende secreet jegen den Prince. Ende behoort dat in synen name gestelt sy persoon van groote vryheden. Ende es van noode den Prince te hebbene meerder vryhede tegen synen Ioncker snydere, dan jeghen eenighen anderen. Want up dat hy syn wilde in syne Camer secretelic, hy soude bet lyden van den anderen drie Staten te synre maeltyt, dan van den Ioncker snydere. Want de Ioncker snydere mach wel dienen in de stede van den Chanfon ende Panetier. Ende te sulcker huere ne gebreeken hem ghiene peerde noch harnasch. Mer ghemeenlic de andere en syn niet gerecht te snydene, noch ne kennen niet den smaec van den Prince, d'welck de Joncker snydere behoort te wetene. Waer by het blyet dat den Prince meer van noode is de vryhede van den Ioncker snydere dan van den anderen. D'andere cause ende redene is de waerachtichste, omme dieswille dat de Ioncker snydere draeght 't pinjon, ende de wapene van den Prince, gelyc geseyt is. Die naerdert den Staet van der baniere gestelt in de handen van den eersten

* Al. dat-
ter.

Camerlinc. Ende daeromme ic concludere, dat hy behoort te dienene van Camerlinghe voor alle andere. Maer waeromme eest dat de Ioncker snydere heeft 't pinjon voor alle andere, ende dat niet en heeft de Panetier, die d'eerste genaemt is of de Chanfon, want als van de Ionckere van der Cuckene sal ic spreken hier naer. Hier toe antwoord ic, dat van outs geordonneert is geweest, omme te beschedene elcken synen staet in wercken ende prerogativen. Als van den werken, de andere drie Staten doen rekeninghe van den costen, ende de Ioncker snydere en heeft'er geen last af. Ende als van den prerogativen ende eere de Panetier dient in de absentie van den Hoofmeester. De Schanfon dient van den nappe openbaerlic met eenen Hertoghe of Grave, Die dient van der tregie, ende sit in de sale van eeren boven den Hoofmeester. De Ioncker van der Ionckerie heeft den standaert van den Prince ende teeckin, op dat so quame, dat de Ioncker snydere ware voorsien van enighe beneficien. Ende sekerlick de Ioncker snydere behoort d'eerste genaemt te syne, also voorsz is. Ende so behoort hy te gane in wapenen, ende synen standaert, na dat 't pinjon es ontvauden, voor den anderen Ionckers, wie sy syn. Ende behoort te gane in alle eerlicke incomen 't pinjon naest den banier, daer onder, ende meer achter de heelt van syne peerden. Ende es 't gunt dat ic can geweten van den rechten, causen, ende prerogativen van den Ioncker snydere.

XL. De Prince heeft enen eersten Ioncker snydere, dewelke heeft vyftich Ionckers snyders onder hem. Ende syn geordonneert ende beleedt ende in payse ende in orloghen by eenen Hooft van der Camere, ende al onder den eersten Ionckere, in der vormen ende manieren van den anderen hier boven genoemt. De eerste Ioncker snydere behoort te dienene ten vier hoochtyden van den jare. Hy behoort te doen houdene suvere ende reynelic de messen te synen coste. Ende te deser causen heeft de Jonckere, die snydt alle de spyse ende gerechten, diemen op doet ende weert van voor den Prince. Maer de nieu messen die werden betaelt by den Argentier onder de certificatie van den Joncker snydere.

XLI. Nu is van nooden dat ic verclare, hoe de Joncker snydere daer dient, ende in wat manieren. Als de Staten syn bereet

bereet ende de tafele gefegent, die behoort te dienen, sal leggen synen Capproen of hoed opt Tritsoir in de handen van den Somellier, ende behoort de Somellier af te nemen de bewaernisse, ende behoort te ghevene water omme te dwane den Joncker snyder, ende droogt syne handen an 't Ammelaken van den Tritsoir. Ende dese dinghen behoort men niet te gedoghene noch laten doen anderen dan den Joncker snydere. Ende de Prince geseten synde de Joncker snydere gaet voor hem, ende neemt 't broot ende de messen, ende ontwindet 't broot, ende cust de cleene serviette, die hy vint daer in gewonden, ende legtse tusschen den handen van den Prince, ende dan neemt hy de ghene, daer 't broot inne gewonden es, scudse ende leegse op syne scaudere, ende leegt de twee henden van haer voor hem. Ende de cause, waeromme, die es, want de Joncker snydere behoort altoos te siene alle de dingen die behoren te genakene den broode ofte der spyse van den Prince mitten messen, daer mede hy behoort te snydene, ende die behoren te genakene selve an syne handen, ende an synen mont. Dan neemt hy 't broot, ende legghet in syn lichter hant, die behoort gedect te syne met zynder serviette, ende metten meesten messe behoort hy te schedene in twee, ende daer af nemen d'een ende gevent den Knapen Dienaers, omme te doen syne prouve. Dan neemt hy de prouve van den eenhoorne in 't cleen **seepelkin, ende genaket 't broot rondsomme, ende dan snydt hy voor den Prince. Ende als hy heeft gedient van broode, hy legghet up de tafel tusschen hem ende den Panetier, ende dan neemt hy 't mesken, ende cust den hecht, ende dan legt hy 't voor den Prince. Ende alle de gerechten ende spysen, die op de tafele syn, hy behoortse te ontdeckene d'een na d'ander, ende stellense voor den Prince, het sy frukt of andersins. Ende als de Prince heeft gheten van der eender, hy geeft hem van der andren na synen appetyt. Ende behooren te hebbene discretie te presenteerne den Prince de gerechten gelyc 't behoort. Dats te wetene de pottage eer de scotelen, ende de eyeren voor den visch. Ende gestelt synde elcke platteele voor den Prince. hy behoortse te ontdeckene, ende dan doen de prouve mitten eenhoorne, ende daer naer doen prouve alser de Prince of eet. Ende eest spyse die hy behoort te snyde-

** Leg.
Scepelkin.
vide supra cap.
26. pag.
260. init.
Scepelkin
i. e. navicula; v.
infra cap.
49. pag.
288.

ne, hy sal nemen eene tailliore van selvere, ende legghen daer op vier tailliores van broode, ende die leggen voor den Prince. Ende voor hem behoort te legghene vier tailliores van broode, ende op deselve vier een ander, die es de vyfte, dewelcke behoort gesneden te syne van der corste omme jegen te houdene den last van der tailliore, ende van den messen. Ende behoort de Jonckeren te nemene 't vleesch op syn mes, ende leggent voor den Prince. Ende eest een goet theergeselle, hy behoort harde wel te etene ende prylsteren metten Prince. Ende syn recht te etene is, dat hem blyft in syne hant in 't snyden. Ende sekerlicx eet hy wel, de Prince weets hem grooten danck, Want also doende hy tooght hem appetyt ende verskerthede. Hy maech gaen drincken ten tritsoir, ende men behoort hem niet te ontfeggene den wyn van den monde. Alle de spyse van den Prince die es syne, omme daer mede synen wille te doene, anghesien dat de Prince eet openbaerlic. Want waert dat de Prince aet in syner Camere in 't secrete, in dit cas de spyse behoort die van der Camere, ende dan en heeft de Joncker snydere gheene dan by portien. Ten vier hooghtyden van den jare de scotele van den Prince behoort toe den Predicair, die dan preeft. Op sente Loeys dach so behoortse toe den Maerschalck, die de peerden bellaet van den Prince, ende op sint Joris dach den wapen maker, die 't harnasch ende wapenen schoon maect, ende men behoort hem lieden niet 't ontfeggene. De Joncker snydere behoort syne messen te vaghene metter serviette, dair de tailliores in gevonden waren, ende behoortse te houdene suver voor alle dinc. Ende behoort te legghene in 't seip stucken gesoden ende gebraden, ten syne dat de Knapen van der aelmoesene en doen haerlieder presentatie 't heurlieder profyte, maer dat sy 't gheven den armen also 't behoort. De Joncker snydere behoort te snydene in ele stic twee of drie sueden metten messen. Ende als de Prince gedient es van den Oblyen, de Joncker snydere behoort te vergaderne de messen, ende bewindene ende deckene de lemmer metter serviette, daer mede dat hys genomen heeft, ende houden de pointen opwaert, deselve messen weder gevende den Knapen dienare, diese behoort seer weerdichlic 't ontfanghene in syne rechter hand, ende in de sincker hand de

schede

schede van dien messen, ende draghense wedere in de Panetrie. Ende de Jonckere weert ende neemt uppe de serviette, die voore den Prince, ende geeftse weder den Somellier van der Panetrie. Ende de Jonckere neemt de serviette die voor hem is, ende als de tafele opgedaen is, de Joncker snydere behoort bereet te syne omme te gane totten Prince, ende metter serviette die hy heeft up synen scauwere, te serverne de bryselinghe van den broode ende spyse van voor hem, ende dan gaet hyse weder gheven, ende heeft gedaen synen dienst.

XLII. Nu hebben wy geordonneert van den Joncker snydere. Nu moeten wy ooc ordonneren van't gunt datmen verdoet in de Cuckene. De Joncker snydere en heeft geen autoriteyt in de Cuckene, dan alleene dat hy mach spreken van der spyse, die qualic gereedt is, ende behooret te seggene den Hoofmeestere, ende dan de Hoofmeestere adverteert'er af de coken, Nochtans eyft recht als van den scrinen of reciteerne, datmen spreekt van den state van der Cuckene na den Joncker snydere. Ende angaende den selven staten van der Cuckene, see is beleedt ende gefustineert by twee Jonckers van der Cuckene, die gerekent syn by termynen, d'een jegen d'andre, ende nouden in reglen die van der Cuckene. Ende behooren te weten den cost ende hoe de spyse verteert is, ende leveret men 't vleesch by Coopliden, ende by coop gemaect ten Contoire, ende is den coop in de handen van den Controlleur, ende de hoofden van der officien. Ende als van den vissche men doet alle daghe by coope. Ende behooren te syne ten selven coope de Controlleur, de Joncker van der Cuckene, ende de Clercq van der Camere van den Rekeningen, omme dien te betaelne. Ende behoort al de spyse het sy vleesch of visch gebrocht te syne voor den Coc, die kiest 't gunt dat hem goet dunst voor den mont van den Prince, ende scheedtse ende stelse in den handen van die van der Cuckene, elc hier toe dienende. Ende 't fourplus van der spyse wert geleverd den gesellen van der Cuckene, die daer toe syn geordonneert, ende bereeden in eene ande Cuckene de spyse voor de gene, die scotele behooren te hebbene ende spyse in 't Hof van den Prince. De Joncker van der Cuckene heeft recht aen de groote beesten, diemen geeft den Prince. Ende hebben

hebben de Jonckere ende de Coc 't suver. Ende als men den Prince dient, hy gaet na de spyse also ic voren geseyt hebbe. Ende behoort te hebbene alle daghe een cleen tortse, die hem behoort geleverd te syne in syne fruyterie ende keersmakerie. Ende als de Prince doet syn aventmaelyt, de Joncker van der Cuckene behoort te hebbene de tortse in de hand omme te lichtene achter de spyse, ende de Deurwaerdere van der zale te lichtene van vooren. De Prince heeft drie Cocken voor syn mont, elc gerekent by vier maenden. Ende behoort de Coc in syne Cuckene te heetene, ende te ordonneerne, ende gebediert syn. Ende behoort te hebbene enen stoel tusschen den * buffette ende der Cane, omme te sittene ende hem te rustene op dats nood es. Ende behoort te syn gestelt den selven stoel in sulcken plecke, dat hy sien mach ende kennen al 't gunt, datmen doet in deselve Cuckene. Ende behoort te hebbene in synen handen enen groote lepele van hout, die hem dient in tweeën stikken, d'een om te prouvene de pottagen ende brouwetten, d'ander omme voort te jaghene de kinderen van der Cuckene, omme te doene heurlieder devoir, ende smytenscr mede, op dats noot sy. De Coc heeft in syne bewaeren de cruden ende stofferinghe, ende doet'er rekeninghe af in consciencien ende discretien. Ende syn hem gegheven deselve cruden gelyc sukere ende andere dinghen by den Controlleur, die daer af heeft 't dobbel in geschrifte. Ende als hy es geadverteert, dat de Prince comen wilt ter tafele, hy behoort te doen deckene syn tridsoir by den Sausfier, die behoort te bringhene 't Ammelaken ende de scotelen, ende behoort hem de Coc te ** heghevene ende te cleedene met enen netten cleede, ende hebben de serviette hangende op syn rechter scauwere. Ende behoort te ontfangene de spyse van den ghenen, die hyse in handen gestelt heeft. Ende geeft hem lieden allen heurlieder prouven, ende dan herdeft hy de platteelen, ende ontfangt de prouve, die hem de Hofmeester geeft, also voren geseyt is. Ende mach de Coc bringhen een gerechte voor den Prince, ende doen syn prouve hy selve, ende gaen drincken ten tritsoire, ende behoortmen hem te ghevene wyn van den monde, gelyc heeft de Joncker snydere, maer hy ne doet niet dickene, ende hy macht doen als hy heeft bereedt nieuwe spyse, gelyc van verschen haringh voor de eerste rey-

* Buffet
Gallis est
abacus.
Cane can-
na est, a-
rundo,
scipio.

** Heghe-
vene sive
begbene
est orna-
re. v.
Kilian.
in He-
gben &
Hegbe-
ninge.

se in d'watere. Hy behoort te hebbene ordineerlic tortsen, gelyc den Joncker van der Cuckene, also wel omme te visiteerne synen roost, als omme te lichtene ten Contoire omme te leverne de spyse. Ende ic sal hier maken een questie angaende den dienst van den Coc. Ende eerste hoe dat dat behoort de Coc te doene ende ghevene den staet, ende ooc wie behoort te dienene voor Cock in syn absentie. Hier op so antwoord ic, dat als gebreeft een Coc in 't Hof van den Prince, de Hoofmeesters behooren te ontbiedene de Jonckers van der Ceukene, ende alle de ghene die ter Ceukene dienen, d'een na d'ander, ende na ontfangen hebbende den dienst van elcken behooren te makene den Coc. Want ten is ghenen staet noch officie ghemeene. Het is ambacht subtyl, forchelyc, ende die alle sekerhede inhoudt, gefondde, ende prouffytten necessair van den Prince, van den welcken men niet en can gelyden noch ontbeeren. Ende de Prince by den anbringhene van den Hoofmeesters behoort te ghevene de gifte den Coc. En angaende den ghenen die dienen sal in syne absentie, als de Coken uyt syn sullen of siec, de Haulteure is de eerste in de Cokene van den Coc. Ende schynt dat te deser causen hy behoorde te dienene voor alle andere. Ende insgelycx de Potagier die es seere geleert van de smeke van den Prince, ende den saveur, dat de Coc ordonneert ten appetite van den selven. Maer ic verantwoorde, dat d'een noch d'andre geen recht daer an en heeft, maer behoortmen te doene by covene gelyck den Coken, ende moghent de Hoofmeesters ordonneren sonder te spreken den Prince.

XLIII. De Prince heeft in synre Cuckene xxv. mannen elc dienende van synen werke en officie, ende diverse kinderen van der Cuckene, die syn sonder wedden, ende die syn gestelt omme te leerne. De Haulteur hout rekeninghe van den Rooste ende syn hulpe. De potagier houdt rekeninghe van den Potagen ende syne hulpe, ende levert de Potagier alle potagen, gelyc van bonen, erweten, koorne, ende melc, omme te makene fourmentre, de pederfelle, 't sout, dat men verdoet in de Cuckene. Ende dit by coope gemaect eens ten Contoire alle jare, gelyc den anderen Coopluden. Ende reket haer alle daghe onder de Cuckene ten sulcken pryse ende somme, datmen behoort te betalen by daghen. Ende gebruufter

Tom. I.

N n

cruid

cruud in deselve potagen, de Coc doet'er af de leveringhe. De kinderen van der Cuckene ghemeenlic maken schoon de vischen ende leverense den ghenen, diese behooren te bereedene. De Blasiers doen zien den ketele, ende doen rekeninghe. De Poortiers bewaren de poorte, ende behooren te wachtene als men treft te velde metten waghene, die draghen de tonnen van der Cuckene, ketelen, roosters, pannen, hanghels, ende andere dinghen. De Houtmans behooren te leverne 't hout ende de colen voor de Cuckene, ende ditte ten pryse ende in den coop, dat men 't levert in de Fourie, ende men reket by hondert houts, ende by manden colen onder den cost van der Cuckene. Ende in 't achtervolgen van 't gunt dat hem de Houtman moeyt van den state van den Fourier. Ende de Houtman behoort te logierne ende nemene logyst voor den Joncker van der Cuckene. De Bewarers van der spyse behooren te bewaerne alle de spyse rau, daer af datmen de provancie maect, het sy gesoutene of andere. De Poortiers behoren te zuverne alle de vaten ende crueken. Sy behooren te puttene of halene al d'water datmen in de Cuckene behouft. De Knechten ende de Kinderen onder wedden gevoedt in de Cuckene behooren te keerne den roost, ende te doene alle de andere cleene diensten, die ter Cuckene toebehoren.

XLIV. In 't achtervolgen van den state van der Cuckene, so sullen wy weder comen ter Saufferien. De Prince heeft twee Sauffiers gerekent by termynen, ende behoort de Sauffier te bewaerne ende rekeninghe te leverne van allen den platteelen ende scotelen van zelve, waer inne men dient den Prince, van den werke van der Cuckene, ende also wel van al den anderen, het sy van zelve oft andersins, daer mede men dient de Staten ter selver causen. Ende als de Prince gaen wilt ter tafele, de Sauffier behoort te deckene tritsoir voor den Coc met enen witten Ammelaken, omme dan te stellene de scotelen van den Prince by pylen van platteelen, ende by pylen van scotelen voor den Coc, ende op 't selve Tritsoir, ende behoortse te stellene op 't nederhende in 't maken plaetse omme te stellene de spyse. Ende op d'ander hende behoort hy te stellene de versche vrouwen al bereet tusschen twee scotelen gedeelt, daer af de Hoofmeester be-

hoort te doene syne prouven metten Coc, ende behooren te syne van rogghenen broode. De Sauffier behoort te leverne de faussen, groensele ende d'wasschen van den Ammelakenen voort tridsoir, ende dwalkins omme te suverne 't selverwerc, ende ditte by enen gemaecten koope, die hem rekent alle daghe onder den cost van der Cuckene, ende ooc 't veruius van graene, 't veruius van azyne insgelycx, ende hier af maect men provisie in den handen van den Sauffier, ende daer af heeft de Controlleur de wederga in geschrifte. Ende men verdoet by getale van stoepen in deselve Cuckene. Ende in 't officie van der Saussierie onder deselve Saussiers syn de hulpens ende Knapen van den ketele. De hulpen maken de Saussen, ende de Knapen van den ketele suveren ende maken scoone de scotelen ende platteelen, ende wasschense. Ende als de spyse van den Prince opgeheven is omme te dienene ter tafele, de sauffier behoort te presenteerne syn faussen den Panetier alle gedeet, ende de Panetier behoort hem te ghevene syne prouve, also hier boven geschreven is. De Sauffier behoort te syne in de sale, daer de Prince eet, ende behoort te ontfanghene alle de scotelen ende platteelen by der hand van den Knapen dienaer, omme te wachtene waer datse varen, want warer verlies het soude syn te synen laste. Ende angaende scotelen omme de spyse van den state, hy leydtse den Gecommitteerden van selven state, gelyc dat doet de Scrynwaerdere 't selverwerc van den tridsoir, ende men geeft 't elcker reyse weder overe den Sauffier. De Sauffier behoort te leverne 't sout, datmen verdoet omme den staet, ende behoort te hebbene 't broot in elcken staet, daer op datmen leeght 't sout omme te makene 't soutvat.

XLV. Ende hoewel dat d'werc van der fruyterie niet an en gaet den wercke van der Cuckene, nochtans so sal ic achtervolgen ende continuieren van den selven staet, omme dieswille dat hy dient ten monde. De Prince heeft twee fruytiers gerekent by termynen. Ende heeft de Fruytier sulcke macht ende auctoriteyt, dat hy bringt 't fruit voor den Prince ende doet syne prouve. Hy levert alle manieren van fruyte, gelyc peren, appelen, criecken, druven. Ende rekent alle daghe onder hem ende onder syn officie, na dat hy te coste heeft, d'een reyse meer ende d'ander min voor elcken dach. Hy

Nn 2

levert

levert droghe prumen, cappers, vyghen, daden, roffynen, okernoten, ende hasenoten. Ende ditte cooptmen by provisien, ende verdoetmen by nombres. Ende insgelycs so levert hy 't was, datmen verdoet in 't Hof van den Prince. Ende men coopet 't was by provisien van duust ende hondert, ende men verdoet by ponden ende oncen onder 't officie, ende ten hende van der maent so reketmen de Fruytier stocken, leembetten, omme de tortesen ende flambeaux, dat hy heeft verdaen in de selve maent. Ende ditte na de groote van synen coste. Hy heeft te bewaerne de candeliers van zelve omme te stellene de flambeaux, ende behoort te stellene de flambeaux op de tafele van den Prince ende op tridfoir. Hy heeft te bewaerne de scotelen van zelve omme te dienene 't fruyt, ende behoren te syne deselve scotelen gegaedt in drie steden; omme te bet ende abelick te wasschene syn fruyt. Men heedt in 't huys van Bourgongen de *flambeaux*, die den Prince lichten, *de ambachten*, ende in Walsche *Mestiers*. Ende neemt hem den selven name an, dat de Fruytier behoort te syne man van ambachten, ende behoort te makene selve de tortechen, ende flambeaux.

XLVI. Ende waeromme steltmen 't Ambocht van den wasse in den handen van den fruytier, die heeft synen name op 't fruyt ende niet up 't was, die nochtans is den meesten cost. Het is ten effecte omme dat 't was is getrocken by den bieuten blomme, daer af dat commen de fruyten. Daeromme hebben wel geordonneert geweest dese dinghen. Ende als de Prince wilt dienen in de kercke, gelyc ten sacraments daghe voor den lichame ons Heeren Jesu Christi, of ten goeden Vrijdaghe, de Fruytier bringt de torche van den Prince, ende cultse, ende geestse den eersten Camerlinc, ende levert den anderen tortchen den Princen, Hertoghen, ende Baenrootsen, den Ridders ende den Heeren by drie of viere doufynen. Ende op onser liever Vrouwen dach lichtmisse omme te gane in de processie, de Fruytier geeft insgelycx de wassen keerse van den Prince, die gewapent is met syne wapenen, ende met synre divise. Ende insgelycx van allen den Princen ende Princeffen. Ende ne syn geen keerffen gewapent met leveryen, dan der Princen of Princeffen gelyc voorsz is, ende det naeste van den bloede van den Prince, ende allen den ander

ren syn geleverd kerffen naer haer lieder staet, ende toet den minsten Knape van den huus gerekent by den hoope, ende en reket hem niet by getale van honderden of xx. maer by duust. Ende alle volgen sy den Prince in de Processie. De kerffen ontfleestmen by state ende ordene, 't welc is een overschoon dinghen omme sien. De Fruytier leidt tortchen, flambeaux, leembetten, mortieren van wasse, ende kerfen van roete allen den Staten, ende naer dat hem geordonneert is.

XLVII. In de Fruyterie syn twee Sommelliers, die leveren deselve dinghen, ende synder vi. Knapen van tortchen, die behoren de tortchen te houdene 't allen hueren, het sy in de Camere oft in de sale, sonder alleenlic als men hout raedt. De Secretarissen houden de tortchen in de Camere van den selven Rade. Ende als de Prince gaet uyt synen Hove, ende hem meer tortchen behouven, gelyc by dousynen, omme te lichtene den Prince, de Fruytier mach nemen lieden ten costen van den Prince, omme te draghene deselve tortchen, ende het is hem gerekent by den verlooopen van synder officie. De Fruytier levert tortchen ende was in de Capelle, ende syn de groote tortsen gerekent by den Controlleur. Ende bringhen weder de houdekins van den Contoire, daer deselve verrekent worden. Ende doet deselve Fruytier syn rekeninge by ponden ende by oncen, xiv. oncen voor 't pont. Ende als van den * roeten keerffen de Sommelier van der Fruyterie, die levertse om gelt, ende weet hoevele hy behoort te hebbene van den ponde. Ende es gerekent by den verlooopen by den selven officie. Ende als angaende den Coopliden, gelyck den Backers, Vleeschhouders sy behoren te leverne 't broot in Panetrie, en 't vleesch ende palteyen in de Cuckene. Ende omme dese cause hebben sekere monden, gerekent by den verlooopen, voorelken drie stuvers 's daeghs, ende rekenet ten hende van der maent de Backers in de Panetrie, ende de Vleeschhouders in de Cuckene.

XLVIII. Nu hebbe ic geordonneert den mond van den Prince, so moet ic comen in den vierden staet, die es van der Jonckerien, ende neemt den selven staet ende officie name ten labuere van den anderen, want de andere Jonckeren nemen name, ende * heurlieder officien, die ic hebbe gescreven hier boven, * want den name van den Jonckere neemt hem

* Roeten-
keerffen,
quæ ex
sebo.
Roet,
roesjel,
sebum,
adeps.

* Al. van
heurlieder.
* Al.
maer.

onder den name van der Jonckerie, omme dat de Jonckere 't officie regeert. Ende en esser ghenen staet binnen den huuse, die hem mach noemen Jonckere sonder meer, het en sy de Jonckere van den L. Jonckers. Ende als men seeght, ic hebbe gesien de *Jonckere*, het es te segghene de *Jonckere* van der Joncric. Ende de ghene die 't seggen en sullen hem lieden niet belghen, *Ik hebbe gesien ende gesproken mynen Heere den Jonckere*. Sekerlicx het is qualic geuseert van diere manieren van sprekene na de oude costumen van den huuse van Bourgognen. Want men behoort te segghene, *de Jonckere*, sonder meer. Ende in Vrancryck so seggen *groot Jonckere* ende anders niet. Maer ic geloove wel dat wy hebben geleert dese manier van sprekene in andere huuse als vrye gebueren. Ende men mach niet te vele eeren den name ende den staet, want hy eyft weerd ende es groote hoogheit.

XLIX. De Prince heeft enen Jonckere van der Jonckerie, dewelcke heeft onder synen last L. Jonckers van der Jonckerie. Ende heeft macht ende autoriteyt op hem lieden; ende syn gegouverneur by Cameren, ende verscheeden, also 't geschreven is in de drie Staten boven genoemt. Ende onder hem doetmen rekeninghe by den verloope, ende onder syne certificatie van allen costen gedaen voor de peerden; te vulene de zale van medicynen, ende andere nootsakelike dinghen ten ghemenen coste. Ende betaeltmen in dagelyschen rekeningen by den verloope onder syn officie. Ende het es in den last van den Meester van der Camere van den pennin ghen. Ende angaende den frisschen abilimenten van den peerden, ende pagen, van scilderien, van banieren, ende standaerden, van harnassche, wapenen. Ende also dese dinghen worden betaelt onder certificatie by der hand van den Argentier. De Jonckere van der Jonckerie behoort te hebbene drie proprieteten, die niet licht noch cleene en syn omme te vertellen te gadere. Hy behoort te hebbene te syne vroom van lichame, wys, propre, sterc, ende clouc. Eerst ic sal seggen waeromme, dat hy behoort te syn vroom, (1) want stercke van

(1) Probus non tantum is, qui est integer vitæ, verum etiam qui vir fortis & strenuus. Apud mediæ ætatis scriptores passim. *Gesta Phi-*

van lichame dat is 't principael point van vromichede, ende ooc principael van den vier virtuten cardinale. Hy behoort te syne vroom ende itere, omme diesswille dat hy in wapeningen behoort te hebben den standaert van den Prince, in Gouvernemente, Die es teecken, dat altoos is gedreghen ende gesien, ende dat elc volght, ende daer an dat elc reghele houdt ende coppelt. Ende moet de gheene diese leedt ende conduceert syn clouc omme 't annemene, ende vroom omme 't onderhoudene. Ende behoort sulc te syne de maniere van hem, omme te ghevene elcken moet ende courage van vromicheden, ende scande te doene den ghenen die doen ter contrarien. Hy behoort te syne crachtich van lichame, omme dat selve in synen persoon draeght in de bataelge den standaert van den Prince, 't welc es een lastich stic omme draghen. Want den (1) standaert van den Prince behoort te syne

Philippi Tertli apud du Chesne to. 5. bift. *Damnosa probitatis sumens audaciam cum suis bellatoribus.* Chronic. Altrissiodorens. ad Ann. 1209. *militēs sex multa prāditī probitate cum servientibus decem.* Guilielm. Brito lib. 10. *Philipp. vers. 259.*

*Rex autem ut vidit regis vexilla probosque
Per sua signa viros.*

(1) Signum fuit ob magnitudinem curru interdum vectum. De Comite Flandriæ Chronicon Andrense apud d'Achery to. 9. *Spicil. p. 491. Standardum altissimum draconem desuper præferentem Comes secum super currum quatuor rotarum duci fecit, quod Rex cum tota Francia valde indigne tulit.* Guilielm. Brito *Philipp. lib. 11.*

*Mox Otto imperii declarans signa, volensque
Jam quasi promeriti rem declarare triumphī,
Standardum edificat, miroque insignit bonore,
Imperii ut fasces tanto illustrante paratu
Se dominatorum totius disputet orbis.
Erigit in carro palum, ** paloque draconem
Implicat, ut possit procul hinc atque inde videri,
Hauriat & ventos cauda tremefactus & alis
Dentibus borrescens rictuque patente & biatu,
Quem super aurata volucer Jovis imminet ala.*

** Leg.
palo.

Mino-

ne groot ende uytgelefen boven allen anderen. Ende behooren alle andere teeckenen te bughen ende verminderen, daer den standaert van den Prince is. Ende nochtans omme te ontyaudene de baniere van den Prince, daer inne dat syn syn propere wapenen, de banieren van synen subjecten ne vauwen niet, maer ontvauwen. Ende de waeromme es, dat ter cause van de teeckene, 't welck is den standaert, esmen schuldich reverentie, gelyc dat doen de scepelkins in de Zee voor eene cleene crake, of enen grooten scepe. Ende voor d'ander teeckin, 't welck es de baniere, esmen sculdich homaige ende dienst. Ende daeromme ontvauwet elc. Banieret syn Baniere van synder wapene, omme te toghene, dat hy dient in persone, ende dat hy houden wil syne trouwe ende waerheit, also hy leven ende sterven wilt met synen Prince. De standaert behoort te syne geschil van den coleure gheset van den woorde

Minora erant plura, & in his 't pinjon, aut ut alii ~~t pinjon aut pin-~~gion, quod Principis gestabat carptor, ut supra cap. 39. ~~in bataal-~~gen 't pingon van de wapenen van den Prince is geordonneert in bonden van den Joncker snydere. Pingion hasta, quæ in fumino insignia habebat Principis. Pignon de maison culmen domus vocant Galli. Idem quod pignio, pignasulum, pinnaculum. ~~Glossa 13.~~ Pinnaculum altitudo parietis excelsi, ~~περύγιον τῆς ἑστῆς~~ Matth. 4. vers. 5. quod alarum instar moveatur. Vela certe etiam ~~ala~~, ut passim apud Poëtas: Apud Virgilium: *Velorum pandimus alas*. Apud Hesiodum, ~~νῆος πτερὰ~~, navis vela &c. Alia adhuc banieren, cornetten, quæ distincta à 't pinjon. Supra d. cap. Ende omme dieſwil dat 't pingon is gewapent met de wapenen van den Prince, gelyc der banieren, daeromme behoort by te gane voor den Joncker van der Jonckerie. Infra cap. 49. Nu vraegh ic of de Prince rede in wapenen ende by escadre, ende niet en droeghe dan de wapenen van de escadres, ende datter den standaert niet en ware, ende daer quame eenen oloop, an den welcken van den vier Cornetten benlieden bebooren te voegbene de Ionckers &c. Cornet utrumque est, & signum, & qui id gestat. Banier Barbaris olim bandum. Anastas. Biblioth. *Misso Babanæ magistro militum &c. invenit bandum Perfarum.* & mox: *Tulerunt interea Romani banda Perfarum viginti octo.* Banier idem quod bandum. Bandum idem quod vaandel, unde & vox forsan orta. Sed & bandum non semper idem, nec semper eadem magnitudo, ut ex eo potest colligi, quod Auctor habet paulo infra cap. 55. De Ionckere van der Ionckerien levert hem lieden banieren van den trompetter &c.

woorde van den Prince. Ten fine dat hy gekent sy, ende behoort té hebbene een yfere van eender ** gelavie op d'hende van den standaerde al boven. Want ter noot de Jonckere mach inleggen synen standaert, op dat de baniere te diere tyt ontvauden is. Ende insgelycx so behoort te hebben een ghelavi yfere de ghelavie van den pinjoene, omme dieswille dat de Joncker snydere es so by den Prince gestelt in de bataille, dat ter noot hy hem behoort te weerne, ende te makene ghelavie van synen pinjoene. Maer ic hebbe wel geweten ende gesien seer groote dinghen onder den standaert van den Prince, alleene, ende sonder baniere te hebben, oft pinjon ontvauden. Ende omme 't derde point de Jonckere behoort te syne reyn, want hy moeyt hem met allen pompen ende levereyen, diemen maect omme den Prince te wapene, ende te heghevene den Prince, het sy omme oorloghe, tournoye, ofte steecsple. Ende hieromme moet hy syn reyn ende wys, also ic geseyt hebbe. De Jonckere behoort te hebbene in de oorloghe de eerste Camer naest den Prince, ende in tyden van paeyse de leste. Ende es de cause omme dieswille dat hy in de oorloghe 't allen hueren behoort gereet te syne, omme den Prince te wapenene. Ende t'allen tyden als de Prince rydt in de wapeninghe heeft den Standaert ontvauden. De Jonckere behoort te hebbene scotele, gelyc den Sommellier van den live. Synen Standaert behoort te rydene in wapenen de eerste van allen den Jonckers, uytgedaen als 't pinjon ontvauden is, also ic hier boven geseyt hebbe. Want elc escadre behoort te volgen syn teecken. Nu vraegh ic of de Prince rede in wapenen ende by escadre, ende niet en droughe dan de Cornetten van de escadres, ende datter den standaert niet en ware, ende daer quam enen oploop, an de welcken van den vier Cornetten hem lieden behooren te voughene de Jonckers. So verantwoord ic dat syn soude an den Joncker van der Jonckerien, ende ditte by twee redenen. D'eerste is omme dieswille, datmen is gecostumieert, dat sy alle syn onder 't Gouvernement van den Standaerde, ende meer onder den syne, dan onder d'andere. D'andere redene is omme dieswille, dat hy meer gecostumeert is te houdene teecken dan enich van den anderen. Ende meere wel te jugierne te ghevene de macht den Jonckere als van desen pointe.

Tom. I.

Oo

I. De

** V. su.
pra cap.
20. in
nor.

1. De Jonckere heeft auctoriteyt op de ghone van synre Jonckerie, ende mogen heeffchen heurlieder renvoy ten Contoire van allen manieren, dat angaet partijen ende partijen. Ende om diefwille dat twee personen van der Jonckerie souden besich syn by diverschen daghen, ende ne souden moghen syn by heurlieder peerden, waer by dat so mochte comen, dat by siecten of quader aventueren toecomen ware, of datmen enighe peerden verliefen soude, en hieromme syn sy gerenvoyeert onder den Jonckere. Maer ware een man van der Jonckerie gedaeght omme andere cause, ende jeghen enen anderen dan van der Jonckerie, hy soude gehouden syn te verantwoordene, ende en soude gheen renvoy hebben. Ende nochtans hadde hy verdient in t vanghenesse geleit te syne omme enich stic, men souden leveren den Jonckere belast met synen faite, op dat hy ne hebben wilde, ende up dat de materie den Prince niet jeghen en ginghe.

De Jonckere behoort te draghene t sweert van parament voor den Prince in alle eerbare incomen, het sy te voet of te peerde, ende behoort te houdene in de rechter hant, ende gripent tusschen den cruce ende den appele. Ende behoort te dragene dat selve sweert op den scauwere de point opwaert. Ende behoort te syne de Joncker alleene ende de eerste persoon voor den Prince metten sweerde. Onder de Jonckeren syn trompetten, scalmeyers, ende alle speellieden van instrumenten, messagiers, ende Ryders draghende de wapenen van den Prince. Ende de Prince geeft hem leiden heurlieder onthoud, ende de Jonckere stelt hem lieden de buffe metten wapene.

Hy heeft te bewaerne den wapenroe ende den standaert, maer de scilders diese maken syn Camerknappen, ende en hebben met hem niet te doene, ende dat omme heurlieder ambacht. De wapenmakers syn insgelycx Camerknappen, ende verandwoorden onder den Jonckere, ende niet voor andere. (1) Pagen ende Knappen te voet syn onder hem, ende alle andere dienende in de Jonckerie. Ende als de Prince steect oft

(1) *Pagen vel à pedibus, pedissequi enim nobiles, vel à equo, quod Græcis famulum interdum, ut vox puer. Latinis interdum servum*

oft tournoyt, hy behoort te hebbene de paruere van den Prince ende van synen peerde, ende daer inne dat hy heeft gefteken ofte getournoyt 't elker reyfe, hoe ryckelick dat foe is, uytgedaen 't puer gout ende den fteen, 't welc weder comt ten proffyte van den Prince.

LI. De Jonckers van der Jonckerie behooren te ftellene den fteghereep in den voet van den Prince, ende hem helpen omme op te fittene, ende **af te beetene van synen peerde, ende te houdene den breydele van den peerde. Ende de Knape te voet behoort te houdene den fteghereep over d'ander fyde van daer hy op fit. Ende behooren altoos toe te fiene, dat 't paerd altyts bereed fy ter hueren als hy 't heefcht. De Jonckers van der Jonckerien behooren te fyne goede Ryders. Ende twee ofte drie werff ter maent ende na den tyt, op dat de Jonckere ordonneert, behooren fy te gane te velde, ende rydene daer de peerden van den Prince.

** Beeten de-
scendere
Kilian.

LII. Nu eest tyt dat wy fpreken van der menichte van die van der Jonckerie, ende wat lieden dat fyn. De Prince heeft XII. pagen kinderen uyt goeden huufen, dewelcke fyn in de fubjectie van den Jonckere also voerz is. Ende behooren te rydene achter den Prince, also hy hemlieden ordonneert by den *Palfernier. Ende en hebben defelve pagen niet te doene ontrent de peerden, dan alleenlic te bereydene elc fyn peerde, ende te watere te rydene achter den Palfernier, ende by ordene te rydene naer den Prince gelyc gefeit is. Ende behooren te gane

* Agafo
eft
equifo,
equi
ductor,
curator.

vum significat. Moschopulus: λέγεται παῖς, καὶ ὁ υἱός, καὶ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ὁ δούλος, καὶ ἡ γέρον Aristoph. in *Vesp.*

Τί δ' ἐστὶν ὁ παῖς, παῖδα γὰρ, καὶ ἡ γέρον,
Καλεῖν δούκιον, ὅς τις ἂν πληγὰς λάβῃ.

Puer quid hoc est? namque quantumvis senem, Puerum vocare obnoxium plagis licet. Symmach. 6. epist. 8. Puer vester inconsultis atque ignorantibus nobis urbe discessit: ut est servus familiaris improbitas. Ambros. lib. 1. de Abraham cap. 9. Disce hinc, quod etiam etatis senioris servus pueri dicantur à dominis. Alteser. ad Gregor. Turonens. lib. 2. cap. 4. Molan. lib. 3. de Canon. cap. 21. Utrumque autem barbarum & Pagus & Page. Historia foundationis Abbatiae Pipwellensis in Anglia: Et habuit sub ipso foreffarios tres pedites cum pagis eorum.

gane omme de spyse van den Prince, also ic hier boven gesen hebbe. De Jonckere dient omme hemlieden te instrueerne. Sy hebben Knapen ten coste van den Prince, diese besorgen ende zuveren. Ende behoren hem deselve knapen te houden uter Cuckene omme te bewaerne de paerden van den pagen, als sy gaen omme de spyse van den Prince. De meeste ende stercke van allen den pagen behoort te draghene den standaert na den Prince. Ende de Prince na dat sy groot worden syn steltsen 't synen Rade, ende dienen in wapenen ontrent hem, omme te doene bootscopen, ende omme te loopen daer hyse sendt.

LIII. (a) De Prince heeft enen Palfrenier, dewelcke is de eerste in de Jonckerie, ende behoort gebedieert te syne van den anderen in 't fait van den peerden, ende behoort te rydene na de andere, (1) ende te draghene de hoycke van den Prince, ende gheen andere. Hy heeft in syn bewaren alle de zadelen, die den peerden toebehoren. Hy stelt de peerden ende de pagen in de ordonnantie na den Prince, ende behoort te syne gebedieert also voorsz is.

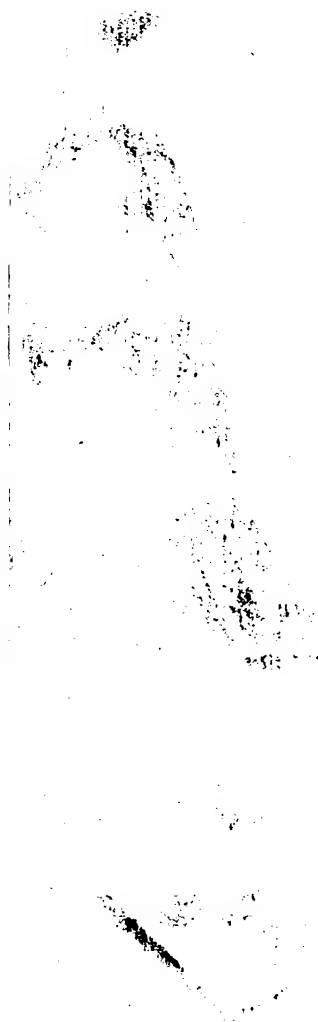
LIV. De Prince heeft vier knapen te voet, dewelcke behooren te leydene 't paerd van den Prince ten opsettene, ende behooren te gaen haelne in de Jonckerie, ende te leedene by den breydel, ende niet daer up te settene. Ende behooren wel te wachtene, dat geen man den peerde en genake. Ende van der tyt dat de Palfrenier henlieden geleverd heeft in handen niemant en behoort te commene an 't paerd zadel, noch an 't harnasch, hy en is Jonckere van der Jonckerie. Ende behooren te hebbene deselve Knapen te voet elc van hen-

(a) Gallica verba hæc sunt. *Le Duc a un Palfrenier, qui est le premier en l'Escuyrie, & doit estre obey des autres au fait des chevaux, & doit chevaucher apres le pages &c.*

(1) Editio Gallica habet, & porter le manteau du Prince. *Manteau idem quod mantum. Mantum proprie est Papæ pallium. Amictus pallio est immantatus apud Radevicum. Sed hic latius vox sumitur. A manto mantellum est. Et hinc quo utimur illud mantel. Olim non mantel tantum, sed & hoycke, ut habetur hic. Sua cuius jam pallio circa collum reflexio. Sed huiusmodi olim nulla, ut vetus forma hæc ostendit, qua nobilium Trajectensium exhibetur vestitus.*

IM ADE

henlieden enen witten stoc sonder yfere in de hand, ende sonder glavie, ende dit omme te doen deysene de lieden, dat sy den Prince niet te nae en comen. Ende en soude niet wel voughen, dat 't aerm gemeente, dat gemeenlic loopt na den Prince, ende hem luyden by trecken ende drommen omme hem te siene, gesmeten ware, ofte gequest niet steke- ne, ofte met snydene, maer behooren achter gelteken te syne metten selven stocken, die gesteken te syne metten selven stocken, die geen poynt en hebben. De pagen, Palfernier, ende de Knapen te voet, of Palfernier, doen de aelmoessen achter 't lant, ende allen den aermen, die de Prince gemoet. Ende doet rekeninghe in consciencie de ghone, die de aelmoesenen doet, van 't ghunt dat hy gegheven heeft. Ende behooren de Knapen te voet te syne 't allen bespringen van Steden, ende incomenen, ende te gane te voet rondsome synen peerde, also geseit is. In deselve Jonckerie syn wel xxx. mannen te deser causen dienende, ende elc na synen staet. De Knapen van den live suveren de paerden metten roscamme, ende metter (a) flaslaerge, ende geven hem lieden de * evene, maken de * lettieren, (b) fienten de peerden, ende houden de escuyerie net. De Maerscalcken beslaen ende meesteren de peerden. De Botteliers leveren 't hoy, evene, ende littiere. De Ryders doen den cost ende provisie. Ende de hulpen van den selven Ryders syn Fouriers van der escurie, ende nemen 't logilt. De Knapen van den (1) Som- miers

*avenam.
*lecti-
cas, ve-
hacula.

Saumarii.

(a) Pannus est, linteum, quo fricantur equi, terguntur.

(b) Fienten est purgare, sordes demere, mundare. Fiente idem quod simus, stercus.

(1) Somniers hic, qui equos agunt clitellarios, qui jumenta sarcinaria. Saumarios dicunt barbare, ut & sagmarios. Sagma idem quod onus, quod pondus, sarcina super sellam. Summa, saumar etiam alibi. Guilielm. Brito lib. 9. Pbilipp. vers. 480.

Ducere quadrigas quibus est summasque necesse est.

Sed *saumarius* utrumque est, & ipsum jumentum, & is qui illud agit. Chronic. Reichersperg. ad Ann. 1190. *Milites inermes ceterumque vulgus cum saumariis & sarcinis procedere instituit.* Vita S. Germani cap. 3. *Duorum saumartorum cum pane dirigit onera.* Ita & infra cap. 55.

miers daer af datter vele syn bewaren de 'peerden van den Sommiere, ende leedense met haerliedder sommage. Ende noch boven desen syn de Ryders (1) Messagiers, ende ne synder maer

*Alle de mannen van wapenen hebben by maenden gelt van den Prince, ende te synen costen, omme te boudens Sommiere, omme te vorene de bagagen. Cap. 71. de Prince geeft allen gelt in 't particulier omme alle sommiere, ende wagens ende carren, omme beurlieder nootfaken &c. Summarios etiam dicunt. Rogerus ab Hoveden ad Ann. 1171. Excommunicavit Robertum de Broc, quod die precedente amputaverat caudam fumerii sui. Verbi meminit etiam Servius ad Virgil. 1. *Æneid. vers. 50. Sagmarius mulus, sagmaria mula, sagmarium. Canes etiam sagmarii, qui equorum instar onerati. Guibert. bist. Polest. lib. 3. cap. 12. Unde boves, capras, arietes, & quod magis mirum est canes, sagmarios suos fieri equorum vebiculorumque grandis coegit egestas.**

(1) Messagier à mittendo, tabellarius, nuntius. Missum etiam dicunt, ut & passim missaticum. S. Bonifacius epist. 91. Interea deprecor, ut pietas domini mei non indignetur, quia tam tarde missum meum & literas ad praesentiam vestram direxi. Idem epist. 104. Misimus illum ad vos cum ipsis literis cum misso nostro, ut cognoscatis &c. Balbus Catholico: Missaticus utrumque est, & qui missus, & mittentis mandatum, quod & vulgo missaticum. Flodoard. bist. Remens. lib. 3. cap. 18. De missatico suo, quod executus est apud Lotharium Imperatorem &c. Idem d. lib. cap. 28. Et quia dixerunt se missaticum habere ex parte Reginae ad Canonicos, mandat, ut si venerit ad eos, sicut missus Reginae venerabiliter suscipiatur. Capitula Caroli Calvi tit. 43. cap. 18. & Missi nostri, qui per omne regnum nostrum constituti sunt, missaticum nostrum &c. agere non negligant. Add. Annal. Bertinian. ad Ann. 801. Alii erant missi, qui de comitatu, de latere Regum missi. Qui & Missi Dominici. Viri praepotentes, quibus magna auctoritas. Etiam jurisdictio. Nam & una cum Comite extra ordinem judicabant. Jurisdictio autem non ubivis, sed tantum intra missaticum, id est, intra id territorium, ad quod missi à Principe. Missaticum etiam idem quod regio, quod territorium. Capitula Caroli Calvi tit. 12. cap. 12. Ut unusquisque missus in suo missatico provisionem habeat, ut si aliquis de nostris fidelibus per suum missaticum transferat. Eadem tit. 20. cap. 2. Episcopi quique in suis parrochiis, & Missi in illorum Missaticis, Comitibusque in eorum Comitibus pariter placita teneant. Lex Longobard. lib. 1. tit. 52. cap. 20. Ut in illius Comitibus ministerio iidem Missi nostri placitum non teneant, qui in aliquo missatico directus est. Flodoard. lib. 2. bist. Remens. cap. 18. Turpinum sequitur Vulfarius: qui ab Imperatore praefato magno Carolo missus ad recta judicia determinanda fuerat ante Episcopatum constitutus super totam Campaniam; & mox:

maer xii. ordinaires, ende hebben deselve xii. eenen Knapen ten coste van den Prince. Ende deselve xii. en hebben inde selve Jonckerie niet dan vier peerden, die geleverd syn den Knapen van den Ryders elcken dach. Ende syn gestek ten proffyte van alle xii. waer sy syn. Want na haerlieder last ende commissien altemet syn syre alle, ende altemet niet, ende lettet vele d'een reyse tuus d'ander reyse ghien. Ende syn betaelt van heurlieder reysen, als sy vertrecken by den (1) Argentier.

Ende

mox: Residens igitur prefatus vir illustris Vulfartus ad injuncta sibi definienda judicia cum quibusdam Comitibus in mallis publicis &c. Add. Aimoini Continuat. lib. 5. bist. cap. 24. Annal. Bertinian. ad Ann. 869. Balderic. lib. 1. Chron. Camerac. cap. 61. Alteserr. ad Gregor. Thronens. lib. 10. cap. 49.

(1) Argentarii Romanis, qui mensis in foro positis pecuniam vendebant, probabant, dabant mutuam, permutabant, soli crediti quam optime pecuniam nosse, utrum justa, & qui internus ipsius valor. Crebra ipsorum in jure mentio l. 6. pr. & §. 1. l. 8. §. 1. l. 9. §. 1. l. 10. pr. ff. de edend. Argenti distractores in l. 2. C. de const. pec. Græcis ἀργυροπράται. Idem qui nummularii. l. 7. §. 2. ff. depos. l. 39. ff. de solut. mensarii, mensularii. l. 24. §. 2. ff. de reb. auct. jud. poss. Sueton. in August. cap. 4. Cassius quidem Parmensis non tantum ut pistoris, sed etiam ut nummularii nepotem, sic taxat Augustum, *Materna tibi farina: siquidem ex crudissimo Aricia pistrino banc finxit manibus collybo decoloratis Nerulonenfis mensarius.* Ubi collybus lucellum, quod pro nummis, quos vendebant, ab emptore, aut permutante, nam alios dabant pro aliis, ipsi accipiebant. Unde & collybista. Cujac. 19. obs. 18. Trapezitæ etiam fœneratores, nam dabant etiam sub usuris & suos nummos & alienos. Et quod tabernæ ipsorum circa forum, ut Livius etiam significat lib. 26. bist. ut exemplo vocato præcone tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc essent, jussit venire; hinc apud Plautum in Asinaria: *Quatriduam hoc unum modo foro operam dedi, dum reperiam, qui querit argentum in fanus.* In Curcuhone: *In foro infimo boni homines atque ditæ ambulant sub Veteribus, ubi sunt, qui dant, quique accipiunt fœnore.* Et inde illud foro cedete, quod subducebant se, qui obæra ti, tabernis clausis desertisque. Quod autem, ut dixi, probarint etiam pecuniam, diserte innuit Apulej. lib. 10. metam. Sed ne forte aliquis istorum, quos offers aureorum nequam vel adulter reperiatur, in hoc ipso facculo conditos eos annulo tuo pranota, donec alterâ die nummulario præfente comprobentur. Collybus vox Græca est. Latini habent *aspraturam*, præfertim si asperis, id est recens percussis nummis, veteres comprobentur. Cujac. d. loc. Atque ita quidem olim. Hoc loco Argentier est æarii præfectus, custos.

* Bul-
gam,
peram,
intelli-
git.

Ende hieromme waest geordonneert, dat sy'er vier hebben souden geleidt by daghen, ende niet meer. De Knapen van der waghen bestieren heurlieder peerden, ende re kent hem al ditte onder den handen van den Rydere, die den cost doet by den verloope, ende in de officie van der Jonckerie. Ende behooren ooc te syne onder den Jonckere alle de ghene, die dragen * esmael van den Prince, in teeckins gewapent metter wapene, utgedaen 't officie d'armes.

Lv. Ende nadien dat wy gesproken hebben van der officie van wapenen, ic sal spreke van deselve. De Prince heeft in syn Hof vi. Coninghen van wapenen viii. Heraulten, ende vier (1) Pourfuyanten. Ende henlieden syn heurlieder wapen-
rocken

(1) Qui dicuntur hic *Poursuyanten* Gallis proprie *competitores* sunt. Ex his enim *Heraldi*, ad quorum officium aspirant ipsi, eliguntur. Vulgo *Prosecutores armorum*, *Poursuyvants d'armes*. Nicolaus Uptonus lib. 1. de milit. offic. *Armorum praefectos* mox *Auctor* etiam vocat, *Officiers d'armes*. Qui cum eos, cum creantur, etiam dicat baptizari. Ut res clarius intelligatur, necesse est describam hic locum Uptoni, quem habet. d. lib. cap. 11. Caput ita inscribitur: *De Prosecutoribus, qui Gallice vocantur Poursuyvants*. Et deinde mox sequitur: *Ulterius & post praedictos equitantes alii nuncii habentur, qui Prosecutores appellantur, qui ex praedictis equitantibus post exercitium triennale in arte equitandi ad negotia creantur, certa solennitate adhibita. Creari autem debent Prosecutores non in minori festo quam in die Dominica, hoc modo. Aliquis Heraldus armorum tunica Domini sui indutus, praefatum creandum in manu sinistra ducens, & unum cippum aqua & vino plenum in manu dextera tenens accedere debet ad praesentiam Domini vel magistri ipsius creandi, a quo in praesentia multorum testium ad hoc vocatorum petere debet, quo nomine vale, ut Prosecutor suus nuncupetur. Quo nomine a dicto Domino vel Magistro, dictus Heraldus vocabit suum creandum illo nomine, projiciens partem ipsius aquae super caput creandi. Ex his autem, si aliquod tempus officio suo functi jam, ut oportet, quod creentur Heraldii, idem cap. 12. de Heraldis: Ex quibus quidem, inquit, Prosecutoribus creari debent &c. & mox: Qui quidem Heraldii creantur aliquando in actibus bellicis, ut aliquis Rex vel Prosecutor cognoscens industriam Prosecutoris sui, antequam cum hostibus congressum habeat, Prosecutorem suum in praesentia commilitonum novo nomine nominabit, industriam, fidelitatem, diligentiam, bonestatem & taciturnitatem praedicti sui Prosecutoris commendando, eundem nobilitabit, ipsumque vel terris aut feodo sufficienti dotabit, & arma congruentia eidem & suis hereditibus assignabit. Heraldus vox barbara est. Praeco, facialis, qui sagum praefert*
Prin-

ken geleverd, ende verniet by den Jonckere, maer syn onder hem niet subjeet. Ende en hebben niet te verantwoordene dan jeghen den Prince, ende synen eersten Camerlinc. Ende syn deselve gerekent by den verlooep, het en sy als sy syn in de voyagen, dan syn sy gerekent by den Argentier. De Officiers d'armes die maectmen ende doopt men in 't Hof van den Prince up groote daghen ende helich daghen. Ende omme te makene enen Pourfuyant behoortmen te hebbene twee Heraulten, die behooren te tughene dat hy is persoon, eerbaer, ende van discretie, hebbende name van virtute ende waerheden, omme te comene in 't officie d'armes, die geheuten syn de Waerfeggers. De Prince geeft hem sulcken name als hem gelieft. Ende als hyne noemt metten ganghe, doopt hyne met wyne, die hem de Heraulten hebben gebrocht in eene scale, ende dan geeft hy de scale den Pourfuyant, ende hercooptse gemeenlic met een marc silvers. Ende dan de Heraulten kledene metten wapenrock lancx den armen ende anders niet, ende behoortse te draghene also langhe als hy Pourfuyant is in differentien van den Coninghen van wapenen ende Heraulten. Ende op dat hem de Pourfuyant wel gouverneert, dat hy bevonden worde man van waerheden, hy mach comen ter nobler officie van Heraulte, ende behoort te hebbene in syne geloofsaemhede twee Coninghen van wapenen,

Principis, insignibus ejus pictum. Ab *beer*, ut putant, id est, acies, exercitus, & *ald*, id est, minister, quod sit nuncius seu minister, qui hosti bellum indicit. Quod si liceat divinare, quia vox est Germanica, quid ni ab *beruyt*, aut ut Germani, *berauff*? Nam id Heraldus est, quod agat, cum quem provocat ad pugnam. Aeneas Sylvius autem, non dubito, quin à vero discedat longius, dum Heraldos, qui apud nos, *beroas* olim putat dictos *epist.* 126. *Heraldi sunt, qui apud majores nostros Heroes vocitabantur, quos majores hominibus, diis minores fuisse tradunt, & mox: Nec aliud sunt, quam milites veterani, qui post multa egregia facinora, multaque bella mirifice confecta & amplissimos triumphos exhausti viribus fessique à labore militari remittuntur, & in Curiam consulturi accersuntur.* Quod nihil certe his cum Heraldis fateri cogitur mox ipse: *Cum autem nostris diebus, qui nunquam militarunt, & abjecti quidam homines hoc nomen assequuntur, nescio causam &c.*

Tom. I.

Pp

penen, ende vier Heraulten, die behoren te certifieerne van synen eersten beleide, ende (1) dat hy heeft geweest Pourfuyant VII. jaer, ende dat hy dingne is, ende nut is, omme Herault te syne. Zo behoort hy noch eens gedoopt te syne, ende de Prince verandert hem synen name. Ende de Heraulten keeren hem den wapenroc, also hy behoort te gane. Ende omme te makene van enen Herault omme te syne Coninc d'armes, moet men hebben alle de Coninghen van wapenen ende Poursuanten diemen ghesyneren can, dat sy getuughe draghen voor den Prince van den virtuten van den Heraulte, ende dat hy gestileert is ter hooger officie d'armes. De Herault behoort den wapenroc an te hebbene, ende stelt hem de Prince de croone op 't hooft, die behoort te syne selver vergult ende niet gulden. Ende ne behoorter geen gesteepte an te syne, dan saphieren, in teeckene, dat de Coninc van wapenen ne behoort te siene na eenighe ryckdommen, dan na den hemele alleenlic, dat de saphier figureert, ende waer af hy behoort te treckene virtut ende waerhede. (2) De croone behoort te syne in vier steden gecroifsteert, ende niet gefloronneert. Ende behoort hem gegheven te syne name de Provincie subjecte den Prince. Ende naer der ouder manieren sy hebben gehadt name van Coninc van wapenen. Ende als angaende den Coninghen van den des Royers, sy syn genaemt by den Marquis van den Heligen Keyferrycke, ende gefacreert by den Keyfere, die 't hem niet en behoort 't ontfeggene. Ende es een van den principalen punten van wapenen, dat van kerstenhede is. Ende in den tyde van den edelen (3) tournoye sy vochten by twee partyen

(1) Upton. d. loc. — *Ex quibus quidem Prosecutoribus creari debent, postquam artem exercuerunt per septennium, alii nuncii majores, qui Heraldum armorum nuncupantur.*

(2) Quatuor locis decussata ergo in modum crucis Burgundicae, non autem in modum lillii. Carolus enim Francorum hostis, Croifer est decussare.

(3) Varia olim hastiludia. Describit ex iis unum, quod magno constabat sumptu, & periculosissimum etiam vocat, Hubert. Thomas Leodius lib. ** 3. de vita Frider. II. Palatin. Is est, inquit, bujufmodi: Equi eliguntur fortissimi praestantissimique, sella sive epbippia insternuntur alta, & profunda, quibus eques insidet, ad cingulum usque totus.

** an 5?
uti infra.

tyen d'eene Royers ende d'andere Poyers. Ende waren twee Coninghen d'Armes gemaect omme op te houdene d'selve partyen, ende omme in ordene te stellen de blasons van den edelen mannen bewarende elcken synen staet ende hoocheyt, dats te wetene den Coninc d'Armes van den Royers, omme al de edelheit van Germanien, ende de Coninc d'Armes van den Poyers, omme al de edelheit van den Gaules. Ende sekerlickx de materien syn van grooter reccommandation, maet ic lyde my daer mede te cortene, ende 't achtervolgene myne materie. Ende die wille sal hebben van deser cause te spreken, soecke een tractaet, dat maecte *Anthonis* van der *Zale*, ende hy salder vinden materie

*totus armatus, grandioribus armis, ut non possit de equo elevato dejecti. Hasta, quam Planfonem vocant, crasso ligno & graviore, quam ut crederet, qui non viderit, concurrunt magno impetu, & se feriunt. Quod si acies non aberret & elabatur, neque frenum manibus amittat, ubi maxima vis consistit, neque renibus cedit, necesse est equum corruere magno insidentis periculo. & mox: Tandem lanceam seu Planfonem sub brachium accipit. Dant signa tubæ & totum forum clangore perstreperunt. Concurrunt vento similes laxis frenis. Fredericus directam in dominum de Glajon hastam dirigit, à qua ne feriretur Glajon parumper declinare voluit, neque tamen aberravit Fridericus, quin illum in scuto per obliquum tam fortiter ferierit, ut vir & equus ad terram prosternerentur, magno hominum clamore victorem Palatinum vociferantium. Sed vide quid infortunium possit, eodem momento equus Frederici attonitus ictu, seu subdito pondere haste, quam semel adjecerat, liberatus, anterioribus pedibus deficit, & simul corruit, Fridericumque altum & profundum ephippium, ut dixi, ita graviter compressit; ut spinam dorsi in parte comminuerit. Idem aliud describit, sed non ita periculosum, quod Carolo V. non invito contra calumniatorem suscepit idem Fridericus, eod. lib. ** 5. Constituitque diem, inquit, quo pedes armati decernerent. Armantur statuto die toto corpore usque fere ad genua. Arma sunt, hasta coronata, & gladius non acutus neque scindens, sed satis ponderosus. In medio jugum erigitur, altum quatuor vel quinque pedes, ne possent corpore concurrere, vel ad manus devenire, ut lex est, ut de superiore tantum parte & non de inferiore sese petant, & nequis jugum transiliat vel desultet, eadem lege prohibetur. Qui refugit ictus vel verbera, iners & victus habetur: qui plures hastas vel gladios verberando adversarium rumpit, nec adversarium fugit, is victor & industrius reputatur, & à virginibus ferto vel alio quopiam munere decoratur.*

** an 3?
uti supra.

** Sen-
sus obscu-
rus est.
Sed vide
supra
h. cap.
pag. 297.
Verb.
ende dan
geeft by
den scale.
den Pour-
suyant.

terie van grooter recommandatien. Ende als van te makene den Coninc van wapenen van den Vliese, hy behoort gemaect te syne by electien van den Ridder van der ordene. Het es de eerste ende principale van den Hove van den Prince van Bourgongen. Ende in 't beleeden ende onderwinden van der feeft van den Vliese en behoort te hebbene geen ander Officier d'Armes omme te beleedene de ceremonien, dan hy alleene, ende behoort hem te ** behelpene metten scale de Porfuant, ende niet meer. Sy behooren alle tot allen grooten dinghen ende staten te gheledene den Prince, ende gefelschap te houdene met heuren wapenrocken ghecleedt. Sy hebben groot recht ende groote giften. T'Officie d'Armes is schuldich te eerne de edele, ende de edelheit behoorens te vordene, op-houdene, ende draghene. De Officiers daeromme behooren te draghene de blasons van den Prince ter rechter syde na heu-rer costume. Maer d'Officiers d'Armes van Inghelandt dra-ghen haerlieder blasons ter sincker syde. Ende 't anderen tyden so hebbe ic gevraegt den Coninc d'Armes van haerlieder syde, waeromme sy hadden sulcken costume in Ingheland. Waer op hy verantwoorde, dat hem dochte, dat haerlieder recht meerder was dan der andere. Ende op dat eenich edel jonghe man, die noyt gewapent en hadde geweest, wilde we-ten, op wat zyden dat hy behoorde synen scilt te nemene, hy soudt sien an de blasons van den Officiers d'Armes, ende wat syden dat sy 't draghen. Ende an dese syde de Officiers draghens op de rechter syde, omme dat de rechter syde ede-ler is omme eere te doene den blasonne, ende also elc heeft rechtveerdich opinioen. Ende de cause waeromme de Prince hemlieden geeft de zelveren scale, als mensche creëert, het is omme te makene 't blason van synder wapene. Ende ic swy-ge als van der ceremonie van den officie d'armes, omme 't achtervolgene myne materie.

LVI. De Prince heeft XII. trompetten van orloghen, de bes-te, diemen can ge vinden ende syneren. Ende syn deselve trom-petten gegouverneert by enen van hemlieden, die haerlieder hooft is. Ende op den morgenstond als de Prince gelieft te ver-treckene, sy behoren alle te gadere te comene, doen genouchte voor de veynsteren van den Prince, omme hem te weckene ter hueren also hem gelast is. Ende dan gaen van daer, de vie-

re

re blasen omme te zadelene de peerden op vier houck van der Stede ofte van den heere. Ende in 't wederkeeren van elcken sy behooren te blasen enen slach in 't incomen van den logiste van den Prince. Ende behooren henlieden daer te vergaderne alle gadere, ende te imbytene ten colte van den Prince. Ende 't hooft van den trompetten behoort hem te houde-
ne bereet, omme te wetene wanneermen blasen sal omme op te sittene. Ende alit de Prince gebiedt, de trompetten ver-
trecken, ende gaen blasen omme op te sittene, ende stelt hem elc in wapenen ende abilimenten, ende treest elc onder syn hooft ende onder syn cornette. Ende de trompetten die trecken voor den Prince gelyc te voren. Ende ** varinc daer naer blasen de trompetten de derde reyse, dan comen de cornetten ende escadren elc met heurlieder geselscepe voor 't Logist van den Prince. Ende als sy alle comen syn de trompetten maken een genouchte, ende te diere hueren sidd de Prince uppe. Ende de trompetten behoren te blasene 't allen incomene ende sprincrysen, also lange als de stede duert ofte 't velt, daer sy geleghen hebben. De Jonckere van der Jonckerie levert henlieden banieren van den trompetten. Sy hebben recht an de penninghen gegheven in groots, daer af dat d'officie d'Armes heeft de heelt, ende de trompetten ende speellieden van instrumenten hebben de andere heelt. De Prince heeft v. i. * Menestreux, die beleedt syn van den eenen van hem sessen, die Coninc is van den selven, ende draghen de wapenen van den Prince, ende syn geteeckent, by den verloo-
pe, gelyc de trompetten. De Prince heeft vier speellieden van heymelicken ende nederen instrumenten, insgelycx gerekent, ende draghen ooc de wapenen van den Prince. Ende heeft my fortche ende lastich geweest 't achtervolghene de Staten niet by ordene maer by reghelen. Ende hoewel dat de ghene daer af dat ic spreken sal syn edelen, nochtans heb ic willen achtervolgen de Jonckerie, ende 't gunt diesmere verdoet, ende te colte heeft.

*Auletas,
tibicines.

LVI. De Prince heeft LXII. (1) Archiers onder synen lichame,

** Statim. Kilian. in voce *Vaerinck*; quam dicit esse Flandricam. Viderur tamen Hollandica, à voce *varen*; quia navigatio fit celeriter. Ende alsoo varinghe als ghy gedoopt zyt. Chron. Goudan. pag. 10.

(1) *Archiers* proprie sunt sagittarii, δορυφόροι. Ab arcu enim *Archiers*. Petr. de Vincis lib. 2. epist. 9. *Magnam nobis quantitatem archieriorum*

lichame, die gegouverneert ende geregiert syn by twee Riders, diemen heet Capiteynen van den Archiers. Ende syn gerekent by den verlooze ordinaris, ende moghenſe deſelve Capiteynen corrigeren ende punieren. Ende behorende t' onbiedene de ghene, die in gebreke geweest hebben, ten Con- toire ende voor de Hoofmeesters, omme die te royerne op dats nood ſy. Ende men behoort hem lieden niet t' ontſeg- gene, als ſy 't ſegghen. Sy hebben alle jare oft emmer dic- wyle (1) journeeden van orphanerien ryckelic behanghen. Sy houden de wake d'een na d'andere voor den Prince. Zy be- hoorne te geleedene het ſy te voet ofte te peerde, waer hy gaet ofte rydt. Syn ſy te voet, ſy behooren te gane ontrent ſynen peerde, de Gouge oft den ſtoc op heurlieder ſcoulder. Ende ſyn ſy te peerde ſy behooren te rydene na haerlieder teeckin. Ende behoort te gane heurlieder teeckin voor't teec- kin van der Jonckerie. Ende achter volgen de Archiers van der gaerde, alſo ic hier na verclaren ſal.

LVIII. De (2) Prince heeft VI. XX. ende VI. mannen van ſynder gaerde, omme de verſekerthede van ſynen perſoon alle

cheviorum & gentis alterius destinavit. Plures quidem Archerii, ſed hi de quibus ſermo hic, erant Principis protectores, custodes corporis, ſtipatores, Garde du corps, d'Archiers van den lichame, à ce- teris diſtincti, qui Archiers van der garde cap. 58. Nobiles quidem omnes, ſed diſtincti tamen paſſim, ut Protectores ab iis, qui non minus nobiles quam ipſi perſonam Principis obſervabant. Sic cap. 59. de Capelle, d'Archiers van den lichame, de garde. Aliud eſt Gar- de, aliud Garde du corps.

(1) *Armaturam ſeu veſtitum militarem aſſatim gemmis diſtinc- tam. Orphanus lapis pretioſus eſt. Lapis, inquit, Albertus Magnus, qui in corona Imperatoris nec unquam alibi viſus eſt, propter quod Orphanus vocatur. Eſt autem in colore quaſi vinoſus, ſubtilem habens vi- noſitatem, & hic eſt, ſicut ſi candidum nimis penetraret in rubeum cla- rum vinoſum. Niceph. Bryennius lib. 1. cap. 17. πολυβυλλῆτε μαρ- γάραις, ὃν Ὀρφανὸν κατωνύμαζον, margariti illius decantati, quod Orpha- num appellabant. Auctor mox infra: ende de Archiers journeyen van orphanerien.*

(2) Si ſexies viginti & ſex nobiles cataphracti adjunctum habent ſinguli Archerium unum equitem, plures ergo Archerii quam duo & ſexaginta. Sed obſectio hæc non eſt tanti. Plures quidem Arche- rii, ſed duo & ſexaginta, qui citra ullum cataphractum in cohor-

alle edele mannen, ende doetsē heten de Jonckers van der gaerde. Ende heeft elc man van wapenen eenen Archier te peerde, dat es vi. xx. ende vi. Archiers, beleedt ende geregiert by eenen Capitain, diemen heet de Capiteyn van der gaerde, ende by iv. Jonckers hooft d'escadre daer af elc heeft onder hem xxx. mannen van wapenen ende xxx. Archiers in syne escadre. Ende is elc escadre beleedt by iv. hoofden van Cameren, dewelcke hebben onder hem lieden elc vi. mannen van wapenen, ende heurlieder Archiers. Also syn sy in (a) elcke Camere vii. mannen van wapenen, die syn xxviii. voor de iv. Cambrees. Ende heeft d'escadre twee Stedehouders, d'een omme te gebiedene de mannen

tes redacti. Uni hic cataphracto unus junctus Archerius. Infra juncti ei tres. Equo merebant omnes, nec sclopis tantum usi, sed Archerii etiam arcu, nequis putet, quod usus arcuum tum temporis jam nullus. Infra cap. 63. de Prince heeft twee duysent twee hondert mannen van wapenen &c. ende onder elcken man van wapenen syn drie Archiers te peerde. Ende boven dien voor elcken man van wapenen esser drie mannen te voet gewapent, scutters metten voetboghe, colveners &c. Item cap. 69. De Controlleur betaelt van allen den provisien van der Artillerie, gelyc van bogden, schichtten, voetbogen, gescutten, stoccken in de hand &c. Annales rerum Ultrajeeti & in dioecesi gestarum Ann. 1482. qui inediti apud me: Ende als Aelbert voor die poert quam, doe riep hem Gysbert toe, wat by daer dede, ende dat by niet nagre en quam, of by woude hem enen pyl langen. Iidem de Viana à Brederodio recepta: So waren daer sommige Burgers, ende liepen op die poort, ende seyden. Wy sullen nu dit geselschap wel quyt worden, ende schoten mit pylen. Iidem ad d. Ann. ende in dat ander scip was salpeter ende bussecruyt, busclooten van steen ende pilen, ende voort, dat ter Artillery behoort. Multi interdum milites & sclopetarii tamen pauci, Hermannus Goudanus, qui sequetur mox, Auctor adhuc ineditus cap. 13. Duo millia militum, qui in Hispaniam, Regem Philippum comitati fuerant, stipendii gratia sollicitabant. Erant inter eos, qui bombardulas gestabant, quadringenti. De mortariis autem Annales, quos dixi: Doe sende die Bisscop van Utrecht &c. twee groote busfen, die men mortieren heet, ende die schiet men in die lucht, ende vallen van boven neder.

(a) Gallice est: Et est chasune escadre conduite par quatre chefs de Chambre, les quels en ont deslous eux chacun six hommes d'armes, & leurs Archiers, ainsi sont en chascune chambre sept hommes d'armes, qui sont vingtbuit pour les quatre chambrees. Chambre idem hic quod manipulus, quod decuria, quod turma. Vid. supr. cap. 13. & infr. cap. 68. ** Ergo non opus est ut d. Cap. 13. pro Cambreye legatur Camerye, uti notaveram supra ad Cap. 32.

mannen van wapenen in syne absentie, ende d'andre omme te geledene de Archiers. Also synder x x x. mannen van wapenen ende de Archiers in elcken escadre. De Capiteyn vander gaerde heeft voor syne Camer alleenlic over ende boven den nombre boven geseit diverse mannen van wapenen, die versocht ende gebeden hebben omme te syne van der gaerde. Ende omme dieswille dat dit geen dinc ordinaire en is, dan by wille, ende dat 't getal is ter eender reyse meer, ende ter andere min, ic en wille niet letten, maer sal comen 't ordinaire alleenlic. De Capitein heeft ordinaerlic vii. Archiers, ende twee * Costilliers, twee trompetten, ende een Capellaen, die gerekent syn in de wedden van den Prince. Item heeft twee mannen van wapenen syne Stedehouders, daer af d'een geleedt den standaert in syne absentie omme de mannen van wapenen, ende d'andere geleedt 't guidon van den Archiers van al der gaerde. Ende hebben de Hoofden d'escadres elken enen Archier ordinaire boven den Prince, ende te zulcker wedden als d'andre. Ende boven dien de Hoofden d'escadres ende heurlieder Lieutenans hebben elken enen Costillier betaelt metten wedden van den Prince. Also syn sy xii. Costilliers in de zelve garde. Ende dienen deselve te gane metten fouriers van der garde omme 't logist te nemene. Ende de twee Costilliers maken 't logist voor haerlieder escadre. Ende de derde behoort weder te comene jeghen deselve escadre, omme die te leedene ten logiste. Ende ryden deselve mannen van wapenen ende Archiers in acht escadren, ende altoos in de wapene, het sy in paeyse oft orloghen. Ende rydt de tweede Stedehoudere d'eerste, ende * 't guidon van den Archiers na hem. Ende hieromme es deselve genaemt Capiteyn van den Archiers van der garden. Ende naer hem rydt de tweede escadre van den Archiers, die beleedt es by den man van wapenen, de tweede Stedehouder van den eersten escadre. Ende dan rydt de tweede escadre, de derde, ende de vierde, ende syn beleedt by den Stadthouders also geseit is. Ende naer deselve ryden de Archiers van den lichame metten guidon ontvouden onder 't gouvernement van den eersten Capiteyn. Ende eist in tyden van paeyse de Jonckers van den vier staten van den Prince ryden naer hem by ordene, ende dan de Ridders, de groote Pencionarissen, ende dan die van den

* Laterales, de latere. Costa idem quod latus.

* Vexillum equestre est

den bloede, Princen, ende andere, ende dan de trompetten, ende 't officie d'Armes in ordonnantie. Ende als van den (a) Huyffiers d'Armes sy ryden hier ende daer, omme te houdene de plaetse open, ende dan voor den Prince ryden Serganten d'Armes metten stocke op de scouderen, ende de achterste is de Jonckere van der Jonckerie metten sweerde. In sulcker ordonnantie rydt de Prince, syn pagen, ende syn (1) paruere na hem. Ende daer naer comt d'eerste hooft van den escadre metter cornette ontvouden, die geleedt d'eerste escadre van den mannen van wapenen die verselscepen 't teekin. Ende dan de tweede, de derde, de vierde, ende elc beleedt by synen Hoofde d'escadre also voersz is. Maer als de Prince rydt voor de oorloghe die van synen huuse ryden na den persoon van den Prince, de Ridders naest hem, de Jonckers daer naer, ende dan de garde. Ende voudt hem den standaert half, omme den ghenen van den Prince, die ontvouden is. Ende en rydt voor hem tusschen den Archiers ende synen persoon niemant dan de Jonckers van synder Camere, en die van synen bloede. In der manieren voren geseyt rydt de Prince alle daghe. Ende in synen persoon draeght 't harnasch also wel als andre. Ende alle daghe syn gehouden die van der garde te doene de wake voor den Prince d'een na d'andre, 't elcken reyse xv. mannen van wapenen. De eersten nacht 't Hooft van der escadre, ende de tweeste syn eersten Stedehouder mit al den verblive. Ende behooren deselve van der wake alle daghe te geleedene den Prince, gestoet ende gewapent, op dats van noode ware. Ende syn deselve van der garde gerekent by den verloope, ende betaelt by den meester van der Camere van den penninghen. Ende maken de Clercken van der officie een rolle alle daghe van haerlieder namen, ende syn geltelt in de jeghen rolle by eenen cleenen verloope. Ende syn geroeyert ende

herre-

(a) *Huyffiers*, ut jam dixi, viatores sunt, domestici, accensi, ostiarii. *Infra* cap. 61. *de Huyffiers ende Sergeanten d'armes syn d'executeurs van den Prince.* & mox: *Sy daghen lieden ten rade, het sy voor Cancelier, Camerlinx, of Maerscalc.* *Sy executeren alle dinghen geordonneert by den Rade.*

(1) *Paruere*, impedimenta sunt, apparatus, vestitus, militaris suppellex. *Ita & mox: Sy hebben mantelnyen ende paruere van den Prince.*

Tom. I.

Qq

herrekenet by den Capitain van der garde alleenlic, die 't bewint van hem lieden heeft. Sy hebben mantelynen ende parueren van den Prince, ende de Archiers journeyen van orphaniëren. Ende syn gerekent te also grooten wedden, ende in sulcken staet, dat sy elc hebben enen Costillier gewapent; die maken vi. xx. ende vi. combattanten boven den getale genoemt. Alle de mannen van wapenen hebben by maenden gelt van den Prince, ende te synen coste omme te houdene Sommiërs omme te vorene de bagagen. Ende hier mede sal ic swygen van den faite van der garde.

LIX. Ende omme te beleedene dese groote sake moeten ordonneren, hoe sy logieren, ende politie van den logiste, na dewelcke is * genaemt in allen tyden te syne ende te diene omme 't fait van den orloghe. Ende behoort te leverne de quaertiere den Fourier van den geselscepe van den luden van wapenen, ende van allen den quaertieren. De tweede Maerfcalc, die is Maerfcalc van den logiste van den Hove van den Prince, behoort te hebbene den kies, omme te logierne den Prince, ende synen staet. Ende ic en sal niet vele deviseren als nu van den Maerfcalc van den logiste, omme dat ic wederkeeren sal in tyt ende in plecken. Maer ic sal spreken van den Maerfcalc van den logiste van den Hove van mynen Heere, omme te diviseerne den staet van den Fouriere, ende also hyne behoort te beleedene. De Maerfcalc van den logiste plach te hetene de Joncker van den logiste. Ende en stelde hem den selven staet niet uppe dan alleenlic in de orloghe. Maer omme dat de Prince gaet altyts in wapenen, ende dat syn Huus is so grootelicxs geselscept, alsomen sien mach, eyft geordonneert datter syn soude een Maerfcalc van den logiste van den Hove, ende is een seer schoon officie, ende staet in 't huys van den Prince. Daer syn vier Archiers gerekent; ende een trompet by den verloope, die geleeden den Maerfcalc waer hy gaet. Ende als hy behoort te vertreckene omme te gaen makene een logist van stede te stede, so moeten blafen trompet. Ende syne trompetten comen synde hy behoort te sitene te peerde. Ende de Fouriers van den Prince behooren te comene voor hem, ende behoort te hebbene de Maerfcalc een cornette 't enen litteke. Ende behoort te gane 't allen straten ende logisten syn Cornette na hem, ende behooren hem

* Sic dicitur in
ms. Quid
si ge-
raemt?

hem te volghene van allen den staten een edelman ende Fouriers van allen den Heeren, de Fourier van den geselschipt mitten Costilliers ordinaires, ende behooren te rydene in schoonder ordonnantie totter plecken, daer sy behooren te makene 't logyst. Ende es wel van nooden, dat in tyden van paeyse sy eenen dach, eer de Prince vertrest. Ende deelt hem 't logyst in twee partyen, daer af dat d'eerste partye geleverd is den Fourier voor den Prince, de Camerlingen, ende de vier staten, de Capelle, de Archiers van den lichame, de garde, de Camere, ende de Officiers domestiques. Ende de Maerscalc logiert selve Princen ende groote Pencionarissen, Camerlinghen, ende lieden van den Rade, Ambassadeurs, ende andere lieden, die hem lieden overcomen, die niet en syn domestique, ende also deelt hem 't logyst. Ende de Fourier ende syne hulpe maken 't logyst, dat hem lieden georgeordonneert is ende gegheven. 't Quaertier van der gaerde is ooc geleverd den Fouriers van der selver gaerde. Ende deselve Fourier deelt syn logist in vyf partyen, d'eene omme den Capitain, ende omme de ghone van synder Camere, ende d'ander partye deelt heur in viere voor de vier Hoofden, ende vier escadres. Ende hoewel dat de Hertoghe van Bourgongen sy Prince van den soonsten Steden van der werelt, nochtans es synen staet so groot, datmen lettelt Steden vindt, daer sy alle logieren moghen. De Prince heeft also voorz is Fourier ordinaire. Het ne ware omme te stellene ordene in myn geschrifte, ic hadde gestelt den staet van den Fouriere houdende an de Camere. De Fourer doet al den cost van den houte, datmen verdoet in 't logyst van den Prince, uytgedaen van der Cuckene. Ende reket hem by den verloope in den state van den Fouriere. Ende onder den selven worden gecomprehendeert de specerien van der Camere, droghe-rie, ende andere, diemen levert by Crudenieren. Ende de cause is omme dat de Fourier is Camerknape, ende so es ooc de Crudenier, ende reket hem ghenen cost van der Camere dan in Fourerie. Ende omme datmen niet en wilt onder een minghelen den colt van den Officiers, so steltmen in de Fourie. Ende alle andre costen die upcomen, die niet verdaen en syn van andren officien. De Fourier behoort te draghene enen stoc, ende behoort te syne groene, beteekenende van

Qq 2

houte,

houte, ende behoortne te draghene in manieren gelyc of hy wilde kloppen voor een deure, omme te heefschene openinge. Syn merc behoort gehouden te syne van elcken op de paine van de doot. De Fourier in synen persoon behoort te smytene 't bedde van den Prince met synen stocke, also ic eens geschreven hebbe. Ende als de Prince comt de Fourier behoort te stellene de banc, de scraghen, ende de tafele. Hy behoort te deynsene, te herstellene, ende wech te doene van der selver tafele de scraghe, ende alle d'andere dair of de Prince gedient es. Hy behoort te makene syn banc, stoelen, ende alle andre manieren van houtwercke. Hy behoort te leverne flapellakenen, ende 't stroo voor de bedden, ende omme de pallaisen van den Hove van den Prince. Ende levert 't hout hem geleverd, ende onder hem doetmen harde grooten cost. Ende syn in 't selve officie xii. personagen, daer af datter syn hulpen omme te helpene den Fourier, ende omme te diene in syne absentie, Knapen van den Fouriere, die 't hout draghen in de Camere van den Prince, ende dienen van viere ende lichten also 't behoort. Ende behooren te houdene 't huys van den Prince net ende suvere. De dienaers van den watere dienen omme te draghene 't water in de Camere van den Prince, ende leveren * scovetten ende bessen. Ende als de Prince houdt enen grooten staet, of eene groote feestte, de Dienare van den watere behoort te ghevene de dwane elcken sonder den Prince ende den Ambassadeurs.

* A sco-
pis sco-
vetten.

Lx. Ende omme 't achtervolghene den staet van den Prince wy sullén spreken van den staet van Poortiers. De Prince heeft twee Poortiers ende twee hulpers gerekent by termynen. De Poortier behoort d'eerste diere op es, ende behoort gelogicert te syne in de poorte van den Prince. Ende ne behoortse niet open te doene voor 't Hooft van der wake, ende die de wake gehouden hebben, voor den Prince comen syn, ende dan doet hy de poorte open, ende behoortse wel ende versinnelic te wachtene, datter niemant inne en come hyne kennene wel. Ende alst comt in 't incomen ende beghinsele van der nacht, hy behoort 't onstekene flambeaux ende keerssen inde poorte, ende te wachtene also geseit is, tot dat de Prince sy geleghen, ende tot dat de Camerlinghen, ende de ghene, die hebben geweest tot synen slapen gane, syn ver-

vertrocken. Ende behoort de Poortier te visiteerne 't huus, ende te wetene oft hy ymende vinden soude moghen, die hy niet gewoonlic en is te vindene, ende machene vanghen ende legghen in 't vanghenesse. Ende elc vertrocken synde, de Poortier sluudt de poorte, ende en behoortse niet open te doene om negheenen dier comt sonder consent van den Prince oft den eersten Hoofmeestere. De Poortier is bewarere van der vanghenisse van den Hove van den Prince, ende principalic van den ghonen die de Hoofmeesters doen vanghen ende punieren. Ende omme 't achtervolgene myne materie ic sal spreken van den Serganten ende Huyffliers d'Armes, ende principalic van synen lieden van wapenen.

LXI. De Prince heeft iv. Serganten van wapenen gerekent by termynen, daer dat de twee dienen alle daghe, ende behooren deselve Serganten d'Armes te syn voor de poorte van den Prince. Ende als de Prince vertrect uyt synder Camere omme te gane ter messen oft eldre, de Serganten d'Armes behooren te stellene voor den Prince. Ende als hy houdt staet in den middenwaert van der zale behooren te syne twee neder-tafelen, daer af d'eene behoort cleene te syne voor viere lieden alleene, ende behoort gekeert te syn ten Prince waert, ende voor hem. Ende behooren an deselve te sittene in den middewaert twee Huyffliers d'armes, ende up de twee henden de twee Serganten d'armes, ende behooren te legghene elc heurlieder stocken op de henden van der tafele, ende te hebbene 't aensichte ten Prince waert. Ende achter hem lieden behoort te syne de tafele van den Officiers d'armes, ende behooren te syne lanx der tafele. Ende behooren te sittene d'Officiers d'armes metten wapenrocken gecleedt. Ende ic vraghe waeromme ne syn de Coninghen d'Armes ende Heraulten niet naerder den Prince, dan de Huyffliers en Serganten d'armes, ende nochtans sy hebben haerlieder wapenrocken gecleedt, ende syn van edelre state dan de andere. Hier op verantwoorde ic, dat es omme dat de Huyffliers ende de Sergante d'armes syn de executeurs van den Prince, ende dat sulcke nieumaren mochte toecomen, en sulc dinc gedaen mochte syn, dat de Prince soude willen de hand doen slaen an de meesten van synen lande of andere. Ende daeromme behooren deselve Serganten geseten te syne voor 't aensichte van

den Prince, omme haestelic te vulcomene ende executeerne synen goeden wille ende gebod. Ende als van den Huysliers d'armes, de Prince heeft'er wel xxiv. dienende by termynen, daer of d'een behoort te bewaerne de Camere van den Rid-ders, andere te bewaerne de Camere van den Jonckers, ende andere omme te bewaerne de Camere van den Rade. Ende behooren deselve Huysliers plaetse te makene voor den Prince, als hy gaet van der eender steden totter andere. Zy behooren te bewaerne de sale daer hy eet, ende te gane ende comene daer hy hem lieden gebiedt. Zy daghen lieden ten rade, het sy voor den Cancellier, Camerlinc, of Maerscale. Sy executeren alle dinghen geordonneert by den Rade. Ende ic sal maken hende van der ordene van den Hove van den Prince.

LXII. Ende sullen beginnen te spreken van synder orloghe, ende den getale van den lieden, die hy dagelicx houdt, ende van synder ordonnantie. Ende ic en hebbe niet seer gelet omme ende op diversche dinghen, die men doet dagelix in allen edelen Hoven. Men weet wel dat de biechtvader den Prince biecht, ende dat hy of de Clerc van synder Capellen met hem seeght syne getyden. Ende dat de Prince offert alle daghe, ende bringht de Clerc van der Capelle syn kussen omme te knielne. Den meesten ende hondert dusent cleene dinghen, die syn in de huysen van den Princen ghemeene. (1) Ende ooc en is niet te verstante, datt de ordenen, costu-men, ende loyen syn boven den Prince, maer de Prince is boven hem lieden, omme te ordonneren also 't hem gelieft. Ende syn gemeenlic de statuten van den Princen geconfir-meert, ende haerlieder conditien. Nu hebbe ic geadviseert van den state, ende der ordene van den huysen van den Her-toghe Kaerle van Bourgognen. So is wel van noode dat ic spreke van den staet van synder orloghe, van den getale van synen luden van wapenen, ende hoe sy beleedt, geexecuteert, ende

(1) Princeps legibus solutus, loquor de civilibus. l. 31. ff. de legib. non adstrictus est vel suis vel aliorum statutis. d. l. Non suis propter l. pen. ff. de recept. qui arb. Non aliorum, quia par in pa-rem imperium non habet. l. 13. §. 4. ff. ad Sc. Trebell.

ende gegouverneert syn. Ende ooc hoe dat de beleeders ende Hoofden van den escadren syn gemaect.

LXIII. De Prince heeft twee duzent twee hondert mannen van wapenen in syne ordonnantie gerekent elc man van wapene te sulcke wedden, als heeft een Conseillier gewapent, ende onder elcken man van wapenen syn drie Archiers te peerde. Ende boven die voor elcken man van wapenen esiere drie mannen te voet gewapent, scutters metten voetboghe, (1) colveneriners, ende pyckeniers. Also syn sy viii. vechten-der mannen voor elcke ghelavie. Maer de lieden te voet ne syn niet gegouverneert by den lieden te peerde.

LXIV. Ende

(1) Verbum est, quod eos denotat, qui vel clava rem gerunt, vel qui sclopiis bombardis. Clava telum militis. In pugna olim usitatum. Inter arma Assyriorum apud Herodotum lib. 7. *bist.* clavæ ferro inductæ, *ῥῥαλα ξύλων τετυλωμένα σιδῆρα*. Paul. Diacon. lib. 6. *bist.* cap. 52. *Ratchis Dux cum, qui primus ei occurrit, clava, quam manu gerebat, percuciens ejus vitam exstinxit.* Guil. Tyrius lib. 20. cap. 12. *Hic primis auspiciis sui Principatus ad Calypbam dominum suum ingressus, ut solitam illi præstaret reverentiam, clava quam gestavit in manibus, dicitur eum ad terram prostratum occidisse.* Guil. Brito lib. 7. *Philipp.* vers. 304.

*Visceribus ruit hic fuscis, hic gutture rupto,
Huic judis infringit femur, illi clava cerebrum.*

Idem lib. 11. vers. 371.

*Hic clava borrendus, hic formidabilis ense,
Hic sudibus, telis hic dimicat, ille bipenni.*

Verum sclopiis etiam passim non minus usi quam clavis. Et usum clavæ etiam præstitit sclopi pars averfa, quæ propterea etiam vulgo *de kolf van 't roer*. Colveneriye etiam idem quod Latinis *colubrina*, tormenti genus, sclopetive. Sclopetis certe mox jungitur *cap. 59. Ende sekerlic de Prince mach hebben drie hondert monden van der Artillerie &c. sonder de haegbussen ende colveneriynen &c.* Haegbussæ est aut sclopus, aut minoris species tormenti, cujus formam videre licuit in turribus Trajectensium, quæ in mœnibus eorum passim, & ante paucos adhuc annos in ea, quæ in molam jam conversa, prope portam est vestigalem. *Haegkbussæ an Haegbussen* utrum dicas non refert. Et hinc *barckebussen*, quod proprie est *baeckebussen*, sclopeto.

LXIV. Ende omme te gouverneerne dit selve gefelschap, die wel syn XVIII. dufent vechtender mannen, te nemene de beleeders, Stedehouders, ende andere Archiers, die syn boven den getale van VIII. vechtender mannen voor elcke ghelavie. Ende syn deselve gerekent ende betaelt alle daghe ter faudeen van den Prince by der hand van den Tresorier van der orloghe. Ic sal tooghen by den gheleede van hondert glavien hoe dat hem lieden alle d'andre gouverneren, ende inſghelycs die te voet. In elc hondert gelavien is een gheleedf-man, onder wiene dat verantwoord 't selve gefelschap, ende es geheten Conducœur, omme dat de Prince wilt syn Capitain alleene van synen lieden, ende daer af doen ende ordonneren synen goeden wille. Ende omme't achtervolghene dat propooft, so sullen wy spreken van der forme ende maniere, hoe dat de Prince maect de Conducœurs, ende dan daer naer van heurlieder conduite, Ende sal my spoeden, also ic zeerft sal comen, omme dat de Hertoghe, die heeft syne ordonnantie opgestelt, gelaboreert heeft in synen persoon so notabelic, ende doen stellen in geschrifte syne ordonnantie van synder orloghe so wel ende so notablement, ende 't aller meesten in sulcker vormen, datter myne schrifture niet by en soude schynen dan tyt verloren. Dewelcke ordonnantie syn gedreghen in Ingheland, ende op dats noot sy, sy syn recoverable an dese syde 't allen tyden, ende so wanneer alst van noode wesen sal. Waeromme ic my lyde omme te curtene. En sal voldoen 't gunt dat ic gefeit hebbe.

LXV. De Prince heeft alle jare vernieut de Conducœurs van synder ordonnantie, also 't geschreven is in de deselve syne ordonnantie. Ende jeghen de tyt dat deselve Conducœurs behooren vernieut te syn, deselve Conducœurs comen oft senden voor den Prince naer haerlieders doen ende last dat

peto trajicere. Et sclopeta jam, quorum tubi tormenti, quod olim *Haeckbuisse*, æquant ferme magnitudinem. Tormenta enim etiam *busſen*, ut loco jam citato *Annales* jam dicti. Iidem ad d. Ann. *Ende doe die busſen, gebeten cortourwen, ende slangen geleyt waren, doe schooten sy dick ende menichwerff op dat blocbuys.* Unde &, quo onerantur, pulvis pyrius vulgo *buskruyt*. Bombardæ etiam olim. Et sic Auctor mox vocat.

dat sy hebben. Ende in deselve tyt de ghone die begeeren te hebbene de last van Conducteurs te syne voor 't jaer na-comende, die trecken voor de Secretarissen, die geordonneert syn voor de orloghe. Ende sy registreren ende stellen in memorien, ende in tyden geordonneert sy bringhen deselve memorien den Prince, diese 't hemwaerts houdt by sekeren daghen en te synen goeden wille, ende na den re-commandatien van den vrienden van elcken, hy jontse den ghonen, die hy de last gheven wilt van Conducteurs, ende altemet van den ghonen, die 't waren van te voren, ende altemet niet. Ende maectse by namen van geselscepen, daer af dat d'een heet d'eerste geselscep, d'ander tweede, ende also toten xxii^{en}. geselscepe. Ende by dien middele weten de Conducteurs in wat geselscepe sy behooren te gane, als sy de gifte hebben. Ende ten daghe geordonneert hy ontbiedt by eenen Huissier d'armes de Conducteurs die hy gecoren heeft, ende doetse comen in een sale, in de welcke de Prince sit in den stoel gepareert, gelyc den Prince toebehoort. Ende daer syn de Heeren van den bloede, den Raedt, ende de edele van den huysse, ende in presentie van den ghonen, die van te voren hebben geweest Conducteurs. Ende de Prince doet segghen by synen Camerlinc de cause, waeromme hy content is van den conditien van den Conducteurs vorleden. Ende op datter groote saken opquamen te sprekene jeghen eenighen particulierlic in hem te paeyene oft niet te paeyene, de Prince soude doen seggen openbaerlic, omme elcken te gheven den loon van synder verdiente. Ende en hebbe niet gesien dat de Hertoghe heeft ontlast de Conducteurs van haerlieder laste te haerlieder groter eeren ende re-commandatien. Ende van den selven ontlast synde de Prince doet spreken den ghonen, die hy gecoren heeft voor de jaerscare, ende doet hem lieden lesen de ordonnantie dienende ten beleeden van der oorloghe. Ende naer de lecture van den selven hy doet roupen voor hem elcken Conducteur particulierlic, d'een na d'ander, ende geeft elcken openbaerlic twee dinghen. Eerst den bouc van synder ordonnantie ryckelic gemaect ende geschreven, gedect met fluwele in overschoon volumen gesegelt metten grotten seghele in groenen wasse, ende met xx. ^{**} letsen oft staerten van syde. Ende

**** Let-
sen sive
letsen.**

Tom. I.

Rr

hem

hem dit gevende de Prince sprecct met synen monde: *Ghy tel &c. ic make u Conducateur van d'jaer van desen geselscepe van hondert ghelavien van mynen lieden van wapenen, ende ten fine dat ghy weet ende verstaet, ende dat ghy niet lochenen en moocht, also ic verstaet 't fait van mynen lieden van wapenen te syne beleedt ende geregiert, Ic gheve u de ordonnantie, die ic hier op gemaect hebbe, ende geordonneert, ende beveelse u nauwe te houdene ende bewaerne naer 't inhouden van den selven.* Ende dan neemt de Prince eenen stoc, diemen heet enen stoc van Capitaine, ende es den selven stoc gedect met blaauwe, bewonden met witte fyde, dat syn de twee coleuren van den Prince, ende geeft den stoc den Conducateur, ende seegt hem: *Ten syne dat ghy geobedieert syt, ende te machtighere, omme de ghone, daer af dat ghy van mynen wegghen last hebt, ende dat ghy meught onderhouden, ende doen onderhouden myne ordonnantie, ende te doene myne begeerte, ic gheve u den stoc, omme te bebbene de hant sterc op u volck, ende gheve u ten effecte, omme dat ghyse gouverneert ende punieert met sulcke auctoriteyt ende effecte, als ic selve.* Ende hier op ontfangt de Conducateur den eed te doene ende onderhouden de ordonnantie van den Prince, ende naer 't inhouden van den selven. Ende also d'een na d'andre maect de Hertoghe van Bourgongen syne Conducateurs. Ende syn gehouden weder te sendene deselve ordonnantie ende den stoc ~~ten~~ hende van den jare omme te ghevene den ghenen, die den Prince gelieven sal. Ende treect elc in 't geselschap, dat hem geordonneert is.

LXVI. In elc geselschap van hondert ghelavien syn vier Hoofden van escadren, dan of d'een is geordonneert by den Prince, ende hy steltere gemeenlic een van den jonckers van synen huysse. Endé en hebbe niet vele gesien, dat de Conducateur van dien maect synen Stedehoudere, hoewel dat hy 't maken mach eenen anderen, up dat hem gelieft. Ende onder elc hooft d'escadre syn vier Hoofden van Cameren. Dewelcke Hoofden van Camere 't hooft d'escadre mach kiesse ende noemen sonder die van synder escadre te synder geliefden. Ende onder elc Hooft van Cameren syn vyf mannen van wapenen, die syn in elc van den Cameren, te nemene 't hooft van der Camere, ende de mannen van wapenen onder hem, syn vi. mannen van wapenen. Also synder

xxij. man-

xxiv. mannen van wapenen in 't Hooft d'escadre. Also syn sy xxv. mannen van wapenen. Ende ooc by rv. Hoofden d'escadre vinde wy hondert ghelavien onder den Conducateur. Elc man van wapenen heeft onder hem drie Archiers te peerde. Also syn sy drie hondert Archiers in elc geselschap. Ende ryden elc hondert ghelavien in viii. escadren. Dats te weten de Archiers in iv. escadren. Ende heeft elc escadre van Archiers xxv. mannen Archiers. Ende syn beleed deselve Archiers by enen man van wapenen, principael in elc escadre ter ordonnantie van den Hooft van der selver escadre. Ende rydt 't guidon van den Archiers in 't voorhoofd voor d'eerste escadre, ende insgelycx den Standaard van den mannen van wapenen in 't voorhoofd van der eerster escadre van den mannen van wapenen.

lxvii. Nu moeten wy spreken van den staet van den lieden te voet, dewelcke syn beleedt by enen Riddere Hooft van allen lieden te voet, onder wien dat verantwoorden alle de Hoofden van den selven lieden te voet. Up elc geselschap van drie hondert voetganghers es een Capitain man van wapenen te peerde, ende draegt teeckin, ende guidon. Ende op de hondert mannen van wapenen is een Centenier man van wapenen, die draegt een ander curter teecken. Ende verantwoorden deselve Centeniers voor den Capitein voernoemt. Ende boven desen noch in elcke xxxvi. mannen d'een is Trentenier, an wiene verantwoorden alle de andere. Ende gaen by geselschapen ende by ordenen van den Capitainen van den Centeniers ende Trenteniers. Ende ghemeenlic syn Bewaerres van der Artillerie, ende den waghene. Ende omme de voerz causen ic sal my lyden te spreken van der ordonnantie hier op gemaect. Ende hoewel ic hebbe in geschrifte getelt den number van den manne van wapenen, Archiers te peerde, ende lieden te voet van der ordonnantie van mynen Heere van Bourgognen, ende van den lieden van wapenen, dat sy alle daghe bereet syn ende gewapent, d'een ende d'ander, daer ghy'er vinden sult in getale meer dan xxv. duzent vechtender mannen, nochtans en is ditte niet al noch 't getal van synen lieden van wapenen daghelycx gerekent, bereet, ende gheabillieert. Want van nieu boven den getale hy heeft gegarniert syn huys van xii. escadren van Archiers van Ingheland.

land. Dewelcke xii. escadren syn beleedt by xii. mannen van wapenen Inghelsche in der manieren hier naer volgende.

LXVIII. Eerst de Prince heeft geordonneert enen Jonckere omme te beleedene xl. Archiers voor de escadre van der Camere. Ende es te verstante twee Archiers voor elcken man van synder Camere, die syn xx. mannen van wapenen, daer inne begrepen den Jonckere ende de iv. Sommelliers also geseit is. De tweede escadre is van iv. xx. Archiers omme de xl. Archiers alle daghe te rekenen, ende scheedene in der manieren voren geseit. Item iv. andre escadren elcke van hondert Archiers voor de vier staten van den Jonckers voor elcken staet, die syn l. mannen, twee Archiers. Ende hieromme c. Archiers voor elck escadre. Item ende omme t' verstercken van der gaerde syn geordonneert iv escadren van xl. Archiers voor elck escadre, die insghelycx es te verstante twee Archiers voor elcken man van wapene. Ende syn xxx. mannen van wapenen in elcke escadre. Ende nadien dat wy hebben gesproken van den lieden van wapenen ordinaires wy moeten speken van der Artillerie, dewelcke is enen wonderlycken cost ende groot.

LXIX. De Artillerie beleedt haer onder enen Riddere, diemen heet de meester van der Artillerie, dewelcke heeft sulcke auctoriteyt, dat hy behoort geobediert te syne in synen staet gelyc den Prince. Hy heeft onder hem den Ontfanghere, die betaelt de officiers, ende de poederen, de carren, de smeden, de spitters, delvers, ende waghenaers, ende alle de wercken diemen doet ter cause van der Artillerie. Ende sekerlicx de kosten, die deur syne handen lyden, draghen's jaers meer dan lx. dusentponden. Ende behoort te wetene, dat in den meesten deel van der wapeninghe van den Prince, hy leedt met hem omme 't fait van der Artillerie alleenlic meer dan twee dusent wagens, de beste ende sterckste diemen vinden mach in Vlaendre ende Brabant. Ende sekerlicx de Prince mach hebben (1) drie hondert monden van Artillerie, daer mede dat hy hem behelpen ende vechten mach, sonder de haegbussen ende colvenerynen, daer af hy'er heeft sonder getal.

(1) Tormenti os pro tormento *μικτορυμικόν*. Majora autem hęc tormenta, quę & mox vocat bombaerden. *Haegbussen* sunt sclopi.

getal. In de Artillerie, is de Controleur, die by ordene houdt ende geschrifte de jeghen rolle van allen den costen gemaect ende betaelt van der Artillerie, gelyc van boghen, schichten, voetbogen, gescutten, stocken in de hand van coorden, ende allen anderen noodtsaakelicken dinghen, concernerende den selven state. Daer es de Meestere van den wercke, temmerlieden, maerscalcken, smeden, ende alle manieren van lieden. Ende als de Prince es voor eene Stede, men moet stellen de bombaerden. Ende behoort tot elcker (1) bombaerde een

(1) Bombarda à sono, quem edit. *Bombarts-steenen*, quos recipit, globi, lapidesque. Ex Actis Ultrajectinis: *Dit syn die Bombaerts-steenen die de Stat beest, die totter busen booren. In den eersten, totter alre meester busen die syn xxxviii. steenen, ende die legghen bider sint Jans brugge ter rechter bant, als men eersten in de Cluse compt, mer die ander groote steenen daer naest, die machmen allickewel mit der selver busen schieten. Item totter meester busen sonder een, daer syn toe dc. en xxxviii. steenen &c.* Tormenti mentio in Annalibus aliquoties jam dictis, quod olim Zutphanensium, à Carolo autem Audace, postquam Gelriam occupasset, translati Gorcomium, globos emittentis medii modii magnitudine, *Doe dese busen*, ait Auctor ad Ann. jam dict. *op dat blocbuys niet winnen en mochten, doe sende die Stedebouder tot Gorcum, daer lach een groote busse, die wel eer die Stadt van Zutphen toe te bereken plach, ende sy was lanck xvii. voet mitter Cameren, ende scoot wat minre cloot, dan een Uters half scepel vat.* Sclopeto vulgo bombardæ. Sed hæc vocat bombardellas, ut distinguat à bombardis, Thomas Bafinus Archiepiscopus Cæsariensis in historia Trajectensi, quam servo hætenus nondum visam, ut loquitur de Ultrajecto surrepto ab Henrico van Zuylen van Nyevelt Ann. 1483. *Suis stipati armis, præcipue bombardellis, ballistis, & contis &c. & mox: Defendebant illi strenue plateam, & bombardellis, & variis missilibus inimicos repellere satagebant. Horrendum erat & formidabile audire bombardellarum & missilium jactus, qui hinc & inde mittebantur. Tam & tam crebro & incessanter crepitabant. Bombardulas contra, cujus memini, Hermanus Goudanus de Hollandiæ Gelriæque bello cap. 8. & 13. Alii bantbusen vocant, ut in Actis Ultrajectinis des Manendachs na Ascensionis Domini Ann. 1527. Belieft by den gemeynen gilden door aenbrengb van den gemeynen Oudermans, datmen dat erve after sunt Jacob, aldaer die bantbusse scutter doelen gestaen hebben, vercopeh ende vestigen sal mogen.* Knipbusen Joan. à Leydis de origine & rebus gestis Dominorum de Brederode, libro hætenus nondum viso, cap. 70. *Ende doe Pbilips weder van den Hove ginck, so wert by mit een Knipbusse gescooten in syn lyf wyt Willem Hufinck buys &c.*

een Edelman van synen Hove , ende 't beleeden van der selver bombaerde , ende 't vervolghen dat is in de handen van den Bombardier. Ende es de Artillier gestoffiert , ende garniert van allen dinghen in fulcker wys , dat de Prince niet en forge omme te lydene de Rivieren in corten tyt van duysent voeten lanc , op dats van noode sy. Ende maectse sterck ende styf omme te passeerne de meeste bombaerde van al den werelt.

LXX. De Meester van der Artillerie heeft een Provooft in syne Artillerie , dewelcke heeft jurisdictie ende macht van justitien op de ghone van der Artillerie , ende machse doen justicieren criminelic of civilic sulcke als hem geheeft. Ende en is niet te vergetene 't fait van den tenten ende paviljoenen , d'welc es een costelic dinc , ende weerd by enen edelen man , die den last heeft van den selven staet. Ende beloopt ten coste van den Prince meer dan vier hondert waghene crachtich inne gespannen , ende rekenen hem deselve waghene onder den cost van der Artillerie. Ende sekerlicx de Prince levert voor syn geselschap wel duysent tenten ende duysent paviljoenen met dien van den Ambassadeurs ende vremde , voor 't huys van den Prince , voor syne dienaers , ende lieden van wapenen. Ende 't elcker voyage de Meester van den tenten heeft nieuwe tenten ende paviljoenen ten coste van den Prince , ende loopt den selven cost , alleene ghenomen d'lynwaet ende werck meer dan xxx. duysent Vrancken.

LXXI. Nu en eist niet genouch alleenlic gesproken te hebben van desen grooten nomber van waghene , 't welc is een wonderlyc dinc. Want hoewel de Prince geeft allen gelt in 't particulier , omme alle sommiers , ende waghene , ende carren , omme heurlieder nootsaken , omme dat de Prince gemeenlic doet den orloghe also wel in de winter als in den Somere , daeromme moeten hebben meer provisien jeghen de cauwe ende andere nootsaken. Ende ne soude niet genouch syn , dat hy niet en versaghe in wat manieren ende ordenen datmen logieren soude 't selve groote heer. De Prince heeft voor synen principalen Officier omme de orloghe de Maerscalc van Bourgognen. Dewelcke Maerscalc heeft sulcke præminentie , dat hy neemt recht op alle luden van wapen.

wapenen, maer niet op de lieden van wapenen van der ordonnantie. Ende heedt deselve Maerscale van Bourgognen omme eenen van den Maerscalcken van Vrancrycke, ende neemt recht mede gelyc den anderen, ende van allen ouden tyden. Ende beleedt 't fait van der orloghe by synen handen voor alle andere. Ende behoort te syne in de (1) Vangaerde van den Prince ende de principale. Ende nochtans dat de Prince stelde in synen Vangaerde eenighen Prince van synen bloede, de Maerscale soude syn gelyc ende syn geselle aengaende die selve Vangaerde. Ende in de absentie van den selven Maerscale van Bourgoengen so doet een Maerscale van den * Heere, die is syn Stedehouder, dewelcke beleedt de materien van der orloghe, neemt 't recht van den Maerscale, ende ordonneert de Commissarisen, oft hy'er selve ware. Ende syn onder den Maerscale oft synen Stedehouder de Maerscalcken van den logiste van den Hove. Ende by den selven Maerscale van der logyste is gelogiert alle dese groote armee.

* Al. Hove.
ve.

LXXII. De Maerscale van den logyste als de Prince wilt hebben hy behoort te doen slaen syn trompet, ende behoort te hebbene teecken ontvauden. Ende by hem behooren te vergaderen de Maerscalcken van den Hove, ende alle de Fouriers van allen den gesellen, het sy te voete ofte te peerde. Ende behooren te rydene in ordenen ende bataillen onder 't geleede van den selven Maerscale. Ende als sy bereet syn te logeerne, hy mach doen slaen deselve ghesellen met synen teeckene, ende nemet met hem de ghone, die hem gelieft, ende daer besiet d'land ende 't logyst, ende besceedt de quartieren voor de Vangaerde, voor de bataille, ende d'Arriergarde, ende also gesloten synde set hy de Artillerie in ordene, ende geeft haer plaetse.

LXXIII. In deser manieren is de groote Armee gelogiert. De Maerscale behoort te visiteerne de toecomsten, stellen in ordene de Achonters, ende waken. Ende behoort te beforghene de Maerscale of syn Stedehouder te vernemene ende wete-

(1) In prima acie, in d'Avantgarde. Mox: ende besceedt de quartieren van den Vangaerde, van de bataille, ende d'Arriergarde &c.

wetene de passagen ende 't lant. Hy behoort te hebbene geleeders met hem, omme te geledene d'Armee, ende men mach appelleren vor hem van den grooten Rade van Parla- mente, of ander Jugement, van materien van orloghen, ende dat aengaet den faite van diere, ende daer af mach hy jugeren, ende van hem en machmen niet appelleren. Ende ic certifiere, dat ic hebbe geexperimenteert de faiten van der noblesse van den huise van Bourgognen meer dan xxx. jaer, ende ic hebbe wel vergadert ende afgeslagen te wat somme van penninghen mach comen ende clemmen 's jaers den groo- ten cost, ende groote dinghen, daer of ic hier voren hebbe mentien gemaect. Ende sekerlicx ic vinde dat 's jaers loopt deselve somme van den costen wel omtrent twee millioen wel betaelt, ende wel-te vreden gestelt elc na synen staet, ende na de vacatie daer toe hy geroepen is.

LXXIV. Ende ten syne dat blycke, ende dat ic wille, dat elc gelove 't gunt dat hier is gegheven in geschrifte, dat gegheven sy van manne die 't wel weten mach, ic hebbe gestelt synen name hier onder de subscriptie. (1) Also die gestelt ende vulcomen was in 't siege van Meyssen in de maent van November in 't jaer c10. cccc. ende LXXIV. Olivier de la Marche.

(1) Gallica editio habet: *La quelle Epistre j'ay fait & completé au siege d'Aïsse en Alemagne au mois de Novembre l'an mil quatre cens septante quatre. Sed utrumque est mendosum & Meyssen & Aïsse. Legendum est Nuiße. Nuiße est Novesium, quod vulgo Nuys dicunt Belgæ. Hoc enim obsessum tum. Nussiam alii etiam vocant, ut Ægidius de Roya, Anno, inquit, c10. cccc. LXXIV. Carolus dux contra præfati Imperatoris & aliorum Alemannia Principum l'gam obsedit Nussiam. Sic legendum enim pro Michiam, ut notatum in margine. Nussiam vocat ad eund. annum Chronicon magnum Bellicum. Jo. à Leydis de orig. & reb. gest. Dominor. de Brederode cap. 68. fin. In 't jaer ons Heeren c10. cccc. lxxiv. so lach Hertoch Karel voor Nuys, ende dat belegb duerde bekant een jaer langb.*

GUILIEL-

GUILIELMI HERMANNI
G O U D A N I
HOLLANDIÆ GELRIÆQUE
B E L L U M

Quod gestum circa Ann. **CIO. IO. VII.**
& deinceps.

Tom. I.

Sf

WIL.

WILHELMUS HERMANNUS OLANDUS GOUDANUS

Canonicus Divi Aurelii Augustini in Stein prope
Goudam.

a Ollandiam.

b Ita esse faterer.

c verum rem nudam meramque.

† modo non per-versus sit studio partium.

d cui non famæ non fraudi.

e aut consiliis domini-
orum adfui.

Terrere solent nos amici, uti ne res præsertim recentiores per *a* Ollandiam gestas exponere aggredieremur. Quæ hic metuendi causa equidem non valeo suspicari. Canunt mihi, quod Horatius in Odis, difficile esse incedere per cineres dolosos. *b* Ita sane esse confiterer, si laudandi lædendive cuiuspiam gratia ad scribendum accingerer. Nunc contra, id quod ipsa narratio facile præ se feret, quandoquidem nulli mortalium neque benivolum neque malivolum me geram, quod imprimis ab historico desideres, *c* verum nudam meramque rem memorie duntaxat prodam, quo pacto quempiam hominum, *†* qui modo homo sit, læsura sunt nostra scripta, *d* cui non fraudi non famæ fuere sua facta? Nemo igitur à nobis expectet, quousque Principum animo bellum gesserit, quæ belli causa quæve operum fuerit. Qui id expectabit, idem expectet, quæ jam in cælo gerantur sibi referri, neque enim ego *e* aut consilia dominorum intravi, aut pectora eorum penetravi. Itaque animi causæque eorum penes Principes sunt. Ea quæ palam nostris objectæ sunt oculis, ut nemo aspicere, itidem narrare prohibet nemo. Hæc præfatus fuerim, quod aliquando annuentibus Superis totam Ollandicæ historiam edere constitui. Nunc ea duntaxat exponam, quæ à Carolo

† Quidam apud Lovanos Gelrus (ut suspicor) aut certe Gelris favens, quum historiam hanc perlegisset, carpit aliquot locis authorem. Quod recte an perperam fecerit nescio. Si Guilielmus Hermannus viveret, fortassis non æquo animo istam ferret injuriam. Sed verum est, quod solet dici proverbio; mortuus non mordet. Attamen non est hominis ingenui & civilis, linguæ spiculo confodere mortuum, qui referre non possit, magis autem stultum pudendumque arbitrantur sapientes cum larvis luctari, & mortuos jugulare, ut in adagiis est. Quæ reprehensa sunt, annotabo in margine tali signo *†* ut sciat Lector, quid Criticus ille rejiciendum censcat.

Carole Geko jam aliquot annis gesta fuerunt. Quam ad rem impulit me vel maxime *** elegia, quam animo agitabam.

*** Wesopica.*

*** Hoc
Wesopica
delen-
dum est.*

Præcipio belli Gelrerum classis solvit Harderwico, quod op-
pidum in lictore maris Austrini situm contra Waterlandiam par-
tem (1) Olandiæ prospicit. Erant aliquot naves magnæ,
quæ deductæ per aquam nigram ferebantur. Minorum haud
parva copia, piscatoriæ hæ dicuntur, nostrate sermone *Toche-
ners*. Navesque militesque ad pugnam probe instructi. (†) Fa-
ma est ipsam Carolum in ponte, qui longe in mare procurrit,
constitisse, eo plane animo, ut nisi à suis prohibitus esset, una
cum suis transiturus fuisset. Gekri sub prima nocte silentio os
Emedæ fluminis recta petebant; at Olandi bona usi fortuna ab
solita statione ad vesperam recesserant, & prope ab arce Mude-
na prope os fluvii Vechtae anchoras jecerant. Mittunt nostra-
tes phaselum a ad urbem Amsteredam bombardici pulveris gra-
tia. Qui ad auroram confecto negotio recurrens vidit nostros
labentes, pileoque ut sequeretur innuentes. Ad Waterlandiam
cursus fuit reficiendi causa phaseli. Ut jam medium maris atti-
gerant, vident trepidos piscatores passim cum suis lembis fuge-
re, terramque enixe petere. Qui rogati quid trepidando fugita-
rent, hostium classem in mari esse b clamitant. Hortantibus
nostris mutuam ob tuitionem naves conscenderent, nemo præ-
metu paruit. Omnibus desiderio penates erant. Nobis ad sum-
mum cense naves, neque c multus in his numerus. Robore
præstabant, nostraque gens navali pugnae longe promptior.
Cum uterque hostis toto mari alterum sequitur, forte ** Marchio-
rum insulam circumvehitur. Descenderat maximæ navis guber-
nator, paululumque gustabat, cum Vicarius velum conspicatus
ex adverso Præfectos inclamat. Illi jubent ocus nauclerum fur-
sum

*a ad Am-
sterda-
mos. *
* Editio
ant.
Amst.
habet
Amster-
dam.
b recla-
mant.
c ne que
jussu.
** Ed.
Amst.
Marchio-
rum.*

*** In editione antiqua Amstelod. Post maxime Legitur uno contextu quam animo agitabam elegia Wesopica. Nempe auctor respicit Elegiam suam in qua loquitur Fortuna Wesopica, quam in calce hujus Historiæ reperies.

(1) In altero Codice est *Ollandia*. In altero semper ut edidi.

(†) Toto hujus belli tempore Gulielmus habitabat Amsterdammis, & ideo potuit omnia certius cognoscere. ** Hæc videntur esse Gekri ironice loquentis.

sum evocari. Ipsi enim ob solitam piscationem omnia & vela & loca maris cognita erant. Qui mox, ut prospexit, Hostis adest, inquit. *a* Rapiunt arma, per transtra locantur. Petrus Leuwerdenſis, qui primus forte ibat forte, sive joco sive serio obviam navem petit hostium. Extabat illi è prora longe antenna, qua velum hostilè, dum adversum se mutuo naves ferantur, facile **** pertundit. Itaque connexæ cohæſere. Gelri arcubus (1) crepitare, nostri ſilices jacere, tendentibus obesse plurimum, ora virorum manusque lacerare: denique nervos arcuum facile excutere. Sacerdos aderat, qui capiendæ urbis paſtoratu fuerat donatus, hic sub transtro mali ſedulo arcus tendebat porrigens ſagittariis. Continuo ubi res innotuit, Waterlandi è portubus ruere, totoque mari *a* adnatare videres. Maxima noſtrarum navium vado incommode hæſit: atque hæc quidè bombardas jecit, magiſque Gelris inſciis timori quam damno fuit. Miſit tamen auxilium Petro, quod is in pugnando laboraret. Auxiliares, qui miſſi erant, inſcii navalis pugnae, ex humili ſcapha intenderant eniti in navim hostilem, objecturi plane corpora vulneri. Verum clamore naucleri à tergo increpati in amicam ad ſocios navem conſcenderunt, ut ex alto pugna foret. **** Quum acriter utrimque æquo Marte certatur, forte mercatoria navis è Friſia in conſpectum allabitur. Hostis potiundæ hujus amore noſtro comòdo duas treſve navium inſequi jubet. Ardentibus adhuc animis prælio inſtabant neutro victoria inclinante; ſed ut vidit Gelrus ſuos cum capta nave Harderwicum verſus abire (& habebant hi de claſſe robur) abjectis arcubus ſeſe dederunt, maxime *c* clamante Petro omnes à Waterlandis in mari præcipites datum iri. Neque plane falſo, nam ea gens ejusmodi eſt ingenio, & jam mare *d* oppleverat. Quo metu & ii qui præliabantur fecere deditionem, & ſocii fugam. Unus è noſtris, qui pectus armare ſpreverat, ſagitta ictus interiit. Auctorem ſagittæ frater occiſi in aquas deturbavit. Sunt qui poſt factam deditionem, ſunt qui ante hoc eveniſſe contendunt. Captivi rogati quidnam, ſi fortuna victoriam dediſſet, ipſi facturi fuerant, varie ſunt locuti.

Pars

(1) Infinitivus ponitur pro præterito imperfecto: quod Livianum eſt & Saluſtianum.

Pars quia sic hostem velle putarunt, omnia sese fuisse merfuros. Alii sive magis rerum conscii, sive ut victi, mollius cautiusque fati eo consilio se usos fuisse ajebant, quod nostræ naves ad Emedam consisterent, & nec multæ forent; potuisse fieri, ut una alteraque à multis prenderentur, deinde Gelris victoribus utile videri, si nostris usi navitis ** Monekedam, Enchusen, aliamve Waterlandicarum urbium classe instructa expecterent, nam magnam spem esse, quando nostri homines suos populares navibus aspicerent insistere, haud dubie fore, ut citra offensam portubus ipsi potirentur. Acceptis in deditionem aliquot hostibus quorundam è nostris consilium fuit, ut armatis per Gelrorum spolia Waterlandis ceteros insequerentur, ** armis enim velisque levium navicularum posse consqui. Sed ea vox ad inanes evanuit auras. Gelri advecti Monikedam inde in portum Vechtam prope arcem Muden, ubi nocte ** tumultuatur. Duo fratres enim inter se digladiabantur, metuentibus nostris, ne hostis *a* arma sumpisset. Nam victi victores numero superabant. Postridie aditum est Yperslotum. Inde missi ad urbem *b* Amstelredam, qui magistratus animos tentarent, essetne carcerem commodaturus. Nihil impetratum, multis ultro indignantibus, non esse hostem in mare præcipitatum. Ubi prætor Joannes benignus domum venit, voto sunt potiti, Captivi postea jurejurando præstito omnes dimissi, uno atque altero demtis. Servavit fidem nemo. Sacerdos ille, quem supra memoravi, quo se redimeret, calicem opposuit pignori ob aureos quinquanginta. Vidi vas, tractavi, pluris posse venire non crediderim. Hoc quidem *c* navale certamen modo peractum est, ut ab his, qui non modo interfuere, verum & præfuere, accepimus. Cæterum prius ac pergam, *d* narrabo rem *d* modicam quidem, & fortasse levem, sed jucundam tamen, multumque miram. Is qui captivorum nomina reposuit, domi suæ caniculam habuit omnium, quas in vita viderim, blandissimam. Hæc solet cuivis peregrino cœnaculum conscendenti blandiri, cauda adulari, *e* dominoque hominem sistere. Animagadvertit paterfamilias, uxorque ejus, qui id monstri loco in convivio retulere, quoties captivorum quispiam conscenderat, mox ut olfecerat, cauda in nates abjecta beltiolam obmutuisse, atque veluti mœrentem miserorum fortunam miserari. Si rursum quilibet alius supervenisset, & ipsam ad officium rediisse.

** Ed.
Amst.
Monikedam.

** Ed.
Amst.
remis.

** Ed.
Amst.
tumultuatum.
a animorum armisque resumpisset.
b Amsterdam.

c Ad hunc quidem modum.

d rem leviculam quidem, sed jucundam.

e dominoque suo sistere hominem.

De Galeota.

a Amsterdami.

b In altero majorem deest.

II. Ab hac navali victoria *a* Amstelredami suasu ex Hispania mercatorum aggressi sunt fabricam navis, cui Galeotæ datum est nomen. Fabricata est annuo vectigali sagittariorum *b* majorum urbis. Mira ejus velocitas, atque ad pugnam abilitas. Aggredi hostem, regredi ab hoste idonea. Si remis usus erat, duo ac triginta remi, *sin* velo, ita instructa fuit, ut ei navium anteverterit nulla. Super eam bombi quaterni ac vice-ni. *c* Singulis seræ. Omnibus omnes Camerae accommodatæ. Id factum eo consilio, ut quamvis trepido ac fortuito raptu nihil tamen falleres. Præterea & fuere bina ollarum capita. *d* Aiebant ab ea vel classem posse expugnatum iri. Nihil tamen sua fama dignum aut memorabile gessit. Stipendia militum, & mercedis gratia naves onerarias aut viros primarios per mare ductabat. Terror ingens hosti, nobis quoque metus. Hostis, quo loco navis erat, prodire trepidavit. Nos nimis audacem ne Gelrus premeret verebamur. Nam si obtinisset dominus omnium aquarum evaserat. Itaque prudenter ea sumus usi non fortiter. Et hostem fama nomenque ejus facile compescuit.

De expeditione Gelrorum in agrum Dordracenum.

** In Ed. Amst. additur enim.

III. Contractis undique copiis fuit Gelro impetus depradari agrum Dordracenum. Itaque Vianen opidum prætergressus duos *e* Minores Ghorico venientes sciscitatus est, num Goricum milites haberet. Illi ut erat habere negarunt. Metuebat ** hostis à tergo. Obvium eunti stabat in aggere fluminis Leccæ vallum, ejus agri tutandi gratia. Inter oppugnandum redditæ sunt illi aliæ super alias literæ, hoc argumento, uti se uti suos amaret, ita reditum acceleraret. Illo ingredi *f* fugeret, unde nisi cum summo discrimine regredi non liceret, jam equites ab Haer-

c Singulis seræ Camerae: omnes omnibus accommodatæ.

d Aiebant plerique navalis prælii expertissimi posse ab ea vel classem.

e Minoritas. *f* caveret.

Haernem † exercitumque trajicere. Si porro pergeret hominem parva opera conclusum iri. Neque hoc falso. Nam eodem aggere, quo ingredi potuit, regredi oportuit. Biduum moratus est Gelrus, nam casu aut fato tanta fuit tempestas, ut Florentius Yselstenus *a* Worrico trajicere Gorcum non quiverit. Habebat ille equitum & peditum abunde. Ejusmodi fuit valli oppugnatio. Pontem super effossam humum Gelrus straverat, & ternos currus onerarat feno, hos admotos vallo incendit, sperans nostros depellere fumo. Sed bombardæ quæ *b* trahenda erat, gravior fuit, quam ut crates pontis sustinerent. Itaque subsidente bombardæ cecidit hosti animus. Interim tamen, si novisset Gelrus vallum, erat in extremo periculo, nam & rude erat, & non nisi quodeni jactus pulveris inerant, nec quicquam opis ferri potuit à nostris propter milites arundini insistentes. *c* Jam superioris Germaniæ milites aut fugam inierat, aut cœpit meditari. Joannes Bloxenus civis Dordracenus *d* pertinacior cum suis se gessit, atque non sine magna sua gloria victor evasit. Pransus sum ego Goudæ biduo triduoque post id certaminis cum viro *e* non ignobili, quem nominatum non oportet. Is ajebat se venire ex *f* Boemel, ibi militem reducem, quippe eo se Carolus receperat, propalam *g* ferre, si captum fuisset vallum, captum & iri Gelros. Qui volet, credat, qui nolet discredat. Hoc addo: habebat ille, qui narrabat febrim, habebam & ego, uterque quartanam. Supra ille, ego infra accubui. Nunquam alias gens Olandica promptior ad arma fuit. Stabat argento splendidior gens cis - Leccana suæ ripæ tutandæ gratia. Deterritus tandem Gelrus oppugnationem diremit, exercitum reduxit adeo trepidum, ut in salebroso aggere millena calceorum paria relicta constiterint. Fuit ille receptus fugæ non absimilis.

a Worrico trajicere Ghoricum.

b protrahenda.

c Ad hæc.

d pertinaciori constantia.

e non obscuri generis.

f Bommelia.

** Edit. Amst.

Bommel.

i. e. Bommel.

g al. dicere.

** *Edictum Hagense.*

iv. Hagensis inde Curiae promulgatur edictum, uti armarentur agrestes, armati sunt eo impendio, quo vel exercitum alas. Hoc facinus, *b* specie fuit alicujus momenti, re nullo usui. Scilicet

** Edit. Amst. de edicto hagensi.

b specie quidem.

† Dum hæc agerentur, ego Asperæ habitabam, & audiivi ista aliter gesta, tam Gelris quam Hollandis narrantibus.

cet tu concludes urbium portas, & pro te pugnabit rusticus. Non habet ille vexillum, nescius est ordinis, caret tribunis, & de incondita multitudo quid tandem expectas? Arma quæ gerunt, inflant vanos animos, ubi propius virum ventum est, promittent pedibus novos calceos, ac diffugient.

De Gelrorum expeditione hiberna.

a ingen-
tes con-
traxisse.

**** Ed.
Amst.
Arce.

v. Incipiente bruma quum propter glaciem Olandia foret permeabilis, alioquin angustis viis introire oportet, nunciatur Carolus *a* contraxisse copias, & prope à Trajecto habere castra. Per vicos pagosque concutiuntur campanæ. Armata gens rustica per cuneos ferociter incedit, Yselitenum versus contendit. Carolus qui ubique expectabatur non sine metu vertit iter Wesopum. **** Ubi ad aream Utermeram pervenit, & gradientibus per viam mulierculis, quis urbi Wesopo præsideret, sciscitatus, ut didicit Reynerum Mosterdum tribunum esse militum, retrocessit, maxima etiam bombardarum rupta glacie aquis fuerat immersa.

De obsidione arcis Puerorum.

b com-
memora-
re paucis.

**** Edit.
Amst.
Theodir-
cum.

c Guiliel-
mo au-
tem.

vi. Postea visum est quibusdam Olandiæ oppidis obsidere arcem Puerorum. Hæc arx in Bethasia trans fluvium † Lingam propter Walim sita est. Cujus arcis originem non abs re fuerit *b* commemorare. Equidem vetustis in codicibus legi **** Theodoricum filiumque primos Olandiæ Comites illic mansisse, regemque Phrisiorum, Dacus is erat, cum multis Dacorum millibus illic peremisse. *c* Guilhelmo Comiti nostro, Romanorum Regi, soror erat Comitissa Hennenburgi. Hæc † mendicanti *d* fœminæ, secumque geminos trahenti, impudicitiam forte exprobravit. *e* Ea sui conscia, si negas, inquit, uno de marito posse concipi geminos, meque *f* luxuriæ insimulas *g* voveo, Deumque.

d fœmellæ, secumque ad manus.

e Paupercula atra bile commota.

f Libidinie.

g Illud voveo in altero deest.

† Locorum imperitissimus, non *Lingam* sed *Walim*, non propter *Walim*, sed propter *Mesam*.

† Fabula ineptissima.

Deumque precor, uti quot dies habet annus, tam numerosam prolem edas. *a* Valuit imprecatio, *b* sequenti anno totidem fœtus *c* enixa est. Ad *d* hujus tam novæ rei memoriam arx cum totidem fenestris perhibetur fabricata. Hanc dolo interceptam satelles † Snewint per hoc bellum adeo munivit, atque aggeris prævalido opere circumducto in tantum obfirmavit, ut nihil supra, *e* commeatu in annos & omnis generis telo probe instruxerat. Scelestissimus quisque ac perditissimus, nec non & exules eo confluebant. Duo supra septuaginta ferme pagi tributa pendebant. Excursus crebro faciebant milites: incendia populatonesque passim patrantes. Captivi tormentis urgebantur ære plurimo sese redimentes. Nihil per Walim neque devehi neque subvehi potuit. Grandis erat mercatorum perniciēs & publicanorum calamitas. Oppida itaque Gorcum, Buscumducis, Hoefeldom, & levem ob causam Gouda, sed præcunctis Dordracum ad obsidionem *f* properari adnitebantur. Obsedere arcem nostri aliquot septimanas. Dordraceni cum Goricens in aquis excubias agebant. Ædificia rectaque supra aggerem telo extantia omnia bombardis disiecta. Ad partem quam præterfluit Walis nulla fuerat facta obsidio. Itaque quod non difficile erat, ivere aliquot nuntiatum Carolo nulla re opus esse nisi milite. Nam multos eorum saucios, multos *g* minarum ruinis oppressos.

b De oppugnatione Oudewateræ.

VII. Dum parant *i* arcem Puerorum obsidere nostri, Carolus tentat Oudewateram hoc modo: Est autem Oudewatera pro sui magnitudine *k* urbs probe munita. Muri ejus fornices habent. Civibus abundat multo locupletissimis. Habitans in ea populus (modo *l* sit excitatus) animosissimus. Nam vulgo som-

i Ollandi arcem Puerorum obsidere, tentat Carolus Oudewateram opprimere.

k oppidum bene munitum. *l* (modo sit laceffitus excitatusque) animosus est.

† Henricus Ensius vulgato nomine Snewint dictus, vir rei militaris scitissimus, equestri ordinis, natione Westphalus, Poederorjam non intercept, sed Malburgius. Ædificata est Poederorja tempore Reinoldi primi Ducis Gelriz à Quæstore ejusdem, cujus adhuc familia apud Bomeliam durat.

Tom. I.

T t

a Mirares. Valuit.

b nam

anno sequenti.

c enixa est mulier.

d Ad hujus ergo.

e Commeatum in annos sufficiens importaverat cujusque generis.

f accelerari.

g In altero deest illud minarum.

h De obsidione oppidi Oudewater.

somniculosus vocatur. Parcimoniae gratia dormiunt in mediam diem. Verum ad rem, Oudewatera Traiecto tribus miliaribus distat. Porro ultra Traiectum Wagheningen. Ex illo oppido Gelrus egressus non cessat totam ambulare noctem. Non cessat item Jupiter pluere. Implentur fossae: & est qua itur via per pluviā lutosissima. Antelucano jam tempore non longe aberat, quum reclusa porta rusticus, cui Gysberto nomen, primus omnium equa evectus obvius habet *a* equites. Vertit **** equum ocyus, rapide ad urbem properat. Nec segnius insistant equi-ques, calcem praeeuntis premunt, & non sine spe cum eo pariter incurrendi portam, sed praefatigatione nihil obtinere. Gysbertus hostes vociferari. Continuo occludi porta, concuti † aera turris, cives scandere muros. Nam casus erat, magna pars civium tota nocte vigilarat in armis occasione tali. Civis Jacobus Gisbertus *b* bono loco natus, multis ibidem amicis pollens & cognatis ab arcis Praefecto *c* Jacob de Quekel per jurgium pridie fuerat occisus, cujus necem indigne ferentes propinqui arma induunt, arcem occupant. *d* Ipse occisor **** fortiter aufugere Goudam; fuit & nescio quid suspicionis. Quam suspicionem adventus hostium auxit. Ita ab eventu saepe judicamus. Permagnum habebat Gelrus bombardam, quam quatuor fratres layci *e* ex Osbroeck aut e valle pacis vi coacti suis equis propius urbem attraxerunt. Portam illam, quam bombardam petebat, mulierculae viris insciis *f* caemento, luto, fimo obstruxerunt. Magistrum ejus tormenti rursus parantem ejaculari unus e muro oculis designavit. Ego hunc, inquit, dedam neci. Et certa usus bombardula frontem percussit. Ille moribundus caput in bombardam deposuit, *g* non sine gaudio nostrorum, ac moerore suorum. Tum Oudewatera multiplicat in muro vexilla. Quo viso Gelri supervenisse auxilia Olandica credidere. Quapropter trepidi concursantes receptui cecinerunt. Abiere civibus e muro conclamantibus, *Hout hem een oer af, si willen wech; 'detrunctate fugacibus aures.* Tum cives infecuti abeuntes viginti abigeos retraxerunt, atque in vinculis habuerunt. Indignati Gelri atque execrati sunt.

Pars

g Magno nostrorum gaudio, moerore suorum.

† Infinitivus pro praeterito imperfecto.

a milites.

**** Ed.

Amst.

equam.

b honesto loco.

c ab la-

cobo

Quekel

arcis

praefecto.

d Ipse

occisor

aufugit

Goudam.

**** Ed.

Amst.

fortiter.

e ex

Oost-

bruyc.

f fimo,

luto, la-

pidibus.

Pars per Dei martyrium, etiam, inquit, a irrident. Alii; est illa porcorum ara: nam ita persuasum eis erat, levi b opera urbem captum iri. Nonnulli infensi cœlo propter pluviam, Deus, inquit, est c Olandorum Deus. Cum attigissent aggerem Merle, ibi jam d defessi binis ferme horis requierunt. Diluculo oppugnare cœperant, nec ante pomeridianum tempus recessum pararunt, magna cum e Olandorum contumelia, inprimis Gaudanorum, quibus in tempore nunciatum fuit; nam inter oppugnandum diversa porta ingredi potuere etiam indemnes. Venere tandem inani cum strepitu, f quando hostis abcesserat. Secus erat apud proavos qui g inscripserant portis. Amici Dei omnium hominum inimici. Omnia fert ætas, & ut ait Flaccus:

*Ætas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosorem.*

VIII. Trajecti b sua funera deiecere, sciscitantibus atque ludentibus nonnullis, num essent omnia illa corpora Olandi: nam currus aderant, quibus spoliandi oppidi suppellestem aveherent, i & funes, quibus cives vincirent; adeo parati ad k spoliandum venerant, retinendæ autem urbis, etiamsi capta fuisset, spem habebant nullam.

De proditione Scoonhoviæ deprehensa.

IX. Fuere inter eos, qui Scoonhoviæ merebant, duo milites, quorum alter erat Friso, alteri nomen Christophorus. Is fuit superioris Germaniæ homo. Ii quod sæpe comteatum peterent, atque etiam præter morem pernoctarent, cuidam civium Petro de Dammis nominato ** venire in suspicionem. Qui oculis ambos ferens proficiscentes Gorcum l procul est insecutus in novam Portam. m Deprehendit eos inire tabernam Puerorum arci vicinam, ac puerum cum epistola ad arcem mittere. Accersiti descendebant ad eos duo vel tres, qui una cum eis potabant, consiliaque conferebant. Id quod habebat

& diripiendum. l insecutus est à longo. m Deprehenditque.

** In Edit. Amst. additur *salmonario*.

Tt 2

a Nos irrident.

b Hæcine est porcorum receptaculum?

c opella.

c Olandorum fautor.

d delassati.

e Ollandia.

f quum jam.

g portis urbium inscripserant.

b Deiecere sua funera Gelri, ludentibus nonnullis atque interrogantibus, num essent omnia illa Olandorum cadavera.

i funes quoque.

com-

** Edit.
Amst.
singillatim.

compertum detulit hic civis ad dominum Castellatum Lodovicum de Moerkercken. Qui omne momentum veritus edicit. *Cuncti milites in arcem veniant*, erat autem ferme nox. Cum circum fecisset, an nemo non adesset sciscitatur. Quum adesse omnes constaret, Commilitones, inquit, Sunt in vobis duo, cum quibus loqui habeo, quos vestra cum venia apud me retinebo. Tu Christophore & tu Friso hic manete. Ceteri abite liberi, & in custodiam redite urbis solliciti. Puerum quoque prehensum includere turri, & posuere singulos ** singulatim. Primum adorti sunt puerum verberibus, aliisque artibus, is præter ætatem durior ac cautior omnia semper ibat inficias. Christophorus, qui corpore erat tenero ac formoso, ubi tormento interrogari cœpit, sponte fassus est. Friso tormentorum contemptor rem sedulo negavit. Magistratus adit Christophorum. Narrat ei pertinax silentium Frisii. Tum ille, Omnipotens Deus, inquit, volet nebulo ille inficiari. Qui mihi pudendæ proditiōis auctor est, & mortis erit. Ducar ad eum, equidem facile convincam. Coram is adductus, Sceleratissime homo, inquit, nonne tu me nihil tale cogitantem tuis consiliis, tuis dictis, tuis pollicitationibus impulisti. Nihil adeo pudet, nonne mecum ad arcem existi? nonne tempus traditioni statuisti? nonne muros humillimos & maxime solitarios oculis designasti? nonne hæc tua dicta? nonne hæc tua facta? respisce miser, & animæ tuæ memento. Velis nolis moriere. Ego moriens clara voce non solum fatebor te mihi fuisse complicem, sed etiam prædicabo hujus maleficii meo magno malo fuisse autorem. Nihil enim mihi unquam illiusmodi in mentem venit. Tu mihi infcio tradere demonstrasti. Tu tardum atque hærentem stimulis agitasti. Deum testor, Domini mei, ita se rem habere, ut affirmo. Friso deprehensus, magistratu etiam ad mortem lethalia tormenta minitante, tandem vero acquievit. De ambobus sumptum supplicium. Christophorus facti pœnitens, Friso tacitus moritur. Pueri innocentiae ignotum est, ut ajunt.

De solutione obsidionis arcis Puerorum.

x. Obsidebat noster exercitus arcem Puerorum. Flagitabant obsessi atque expectabant quotidie à Carolo auxilium. Carolus nebu-

nebulosum nactus diem milites imponit navibus, solvit Novimagio aperte contestans, nisi ea expeditio succederet res esse perditas. Tacitus Walim delabitur, applicat paulo supra Boemel. Nostræ naves excubias agitare solitæ † infortunio vel aberant, vel inanes erant. Adeo contemptui habitus est hostis. Gelrus relicto ad naves præsidio ad castra nostra tendit. Exulum quispiam ab Olandia præcurrerat, ac Joanni Egmondano hostem venientem nunciarat. *a* Ordinem fecerat miles, stabatque accinctus prælio. Cæterum ubi speculatores graviora spe reportavere, nam fama erat etiam Francos adesse, visum est obsidionem solvere, *b* multum indignante Comite Degmondano. Is invitus secessit in vicinam arcem Loyestenum. Milites Gorcum sese conjecere. Fama per Olandiam volavit. Pudor atque dolor civitates accendit. Misere & Goudani quinto miliario distantes fera auxilia. Buscumduceses hostem potuerunt videre. Ita Carolus cum triumpho re bene gesta evasit incolumis. *c* Audivi ego quosdam dicere eum quodam in monasterio clare pronunciasse, nihil unquam tale ausum fuisse sperare, sed provocando duntaxat inter pugnandum occasionem captare voluisse immittendi in arcem milites, nam nullius quam militum arx egebat. Nostri milites per frontem regionis distributi, quibuscum pessime agebatur. Nam quoties gladios educere volebant, & est id genus hominum manu promptum, mulierculæ clamitabant, *Ad arcem Puerorum pugnatum oportuit*; fugam scilicet exprobrantes. *d* Illi pudore gladios condidere. Postea vel † compertum est, vel certe creditum, prodicionem rebus non abfuisse.

† Metu aberant, ut à navibus audiri.

a Ordines fecerat miles noster.

b Reclamante & multum indignante Comite Egmondano.

c Audivi quosdam dicere eum clara voce pronunciasse.

d Illi audientes pudore gladios condiderunt.

De iterata arcis obsidione.

xi. Exacta hyeme cives *e* Buscumducis non quievire, nacti enim sunt virum militaris rei experientissimum, ac perinde fortunatum, cui (1) Anholt cognomen. Hunc pacta in universum

e Busci-
ducis.

† Nunquam dictum nisi ab his, qui Principibus vivis male volunt.

Sunt qui arcem ajunt vocitatem a *posderen*, quod sit in littore Mosæ fluminis & *oja*. Nam sunt nonnullæ arces quæ *oja* nomine appellantur.

(1) Principem Anhaltinum vocat Pontanus *lib. 11. hist.* ** In edit Amst. Legitur *Anbowio*.

a Mosam. sum mercede ad obsidendum rursus impulere. Itaque ille bono consilio usus propter *a* Walim modica agri portione castra posuit. Ea res Praefectum arcis Snewintum male habuit: nihil enim veritus erat illa parte obsessum iri, atque idcirco † neglectius munierat angustia loci fretus. Denique quatuor milia *b* civium curabant omnibus locis, quibus adventus Gelrorum sperari potuit. *c* Lætior ad hæc fortuna arrisit. † Snewintus sive fato suo, sive rebus adversis ac desperatione animo fractus magno cum suorum incommodo animam egit. Morte ejus ** turbatur res de principatu viris inter se contententibus. Quocirca dum eis non convenit pacti fortunas ac salutem dedicationem fecere. Sunt tamen aliquot ab arboribus suspensi. Nihil indidem desideras nisi forte potum. Adeo omnis generis com meatu fuerat arx referta.

b armatorum.

c Ad hæc fortuna Buscidu- censibus arrisit.

** Ed. A. turbata.

De discordia urbium Olandicarum.

XII. Dum hæc geruntur interea Olandiæ urbes secum dissidere. † Delf, Leidis, Haerlem, Amstelredamis criminari bellum, ac contributionem detrectare, primumque obsidioni non fuerunt assensi, tum quod res male cesserat, *d* eo magis nihil dare, atque se mutuo sunt cohortati. In urbe Leidis separatam habuere consilium. Itidem evenit nobis, ut est in fabulis: Rana & mus inter se dimicabant. Conspicatus ab alto cornix utrumque bellatorem rapit ac laniat. Carolus rixantes Olandos aggreditur & victoriam reportat *e* ferme juxta hunc modum: ** Anhoutum jam ad obsidionem arcis iturum duo milia militum, qui in Hispaniam regem Philippum comitati fuerant, stipendii faciendi gratia sollicitabant. Erant inter eos *f* certæ bombardulæ quadringentæ. Anhoutus habere jam suum se numerum præ-

d eo magis nihil dare se mutuo.

e ad hunc ferme modum.

** Hic in edit. Amst. sequitur titulus

De Muden & arce ejus.

f qui bombardulas gestabant quadringenti.

† Diligentissime munita erat, nam ipse vidi munimen.

† Henricus Snewint è vulnere, quod ante aliquot annos in Sevennere acceperat, defunctus est. Utinam Guilielmus hæc nunquam edidisset, plus auctoritatis habuisset apud posteros.

Quod ad Snewintum; *Satellitem* dixit supra. Satelles idem qui armiger, idem qui nobilis. Rigordus: *Erant enim satellites illi probissimi de valle Snessionensi, nec minus pugnabant sine equis, quam in equis.* Vid. lib. 4. de Nobilit. cap. 20.

† Politissime poterant hæc ut alia omnia scribi. Vix credo Guilielmum hæc scripsisse.

prædicabat. Cæterum si civitati Busco placeat admissurum se eos libenter. Ubi *a* frustra tentaverant ad Gelrum tandem se contulere. *b* Gelrus iis fretus operi accingitur.

*De Mudén & arce Mudena. ***

xiii. Mudén ad os Vechtæ fluvii situm nomen civitatis habet, sed muris & portis caret. Duæ duntaxat sunt vicinæ, quas Vechta interfecat. Huc *c* sylva Gojana contendit Gelrus. Territi *d* viri, neque enim locum tueri poterant, iniere fugam. Multi in vicinam arcem; pars alio volarunt. Tecta inflammata, omnis supellex asportata. Sed hostis quod ultra tenderet, atque majora animo agitare, non omnia fuit deprædatus. Nam fuere quibus etiam armenta mansere salva. ** Capta urbe Mudén ad arcem se vertit Gelrus. Nostræ naves, quæ jam mare percurrerant, conspicatæ procul arma propius allabuntur. Mittitur ex arce, qui pulverem bombardicum petat. Datur capsula pulveris una atque altera, sed quod milites ripæ insistentes nimium jacularentur, transferri non potuit. Consulens suæ salutis is qui ferebat aquis immergit. Tunc ad colloquium dehortantibus amicis Præfectus arcis se dimittit. Dum colloquuntur Carolus & Judocus, hostes in arcem se conjiciunt. Multum in eo saxorum fuit, & virorum ad tuitionem satis.

a milites frustra.

b Carolus his fretus accingitur Martis aleam experiri.

** In ed. Amst. tantum habetur *De Mudén*.

c Mudén.

** Hic in ed. Amst. sequitur titulus *De arce Mudena*.

De concordia Olandorum.

xiv. Hoc accepto nuntio ad concordiam Olandia rediit. Ita vulnus sanitatem dedit.

*Vulnus Achilleo quod quondam fecerat hosti,
Vulneris auxilium Pelias hasta tulit.*

Venere † Austrini Olandi, & communi oneri humeros jubentes suppessere. Trepidatum præcipue in Amstelredam, quæ tam prope à portis nunquam hostem habuerat.

† Hi sunt Dordraceni, Goudani, Ghoriceni.

De

De civibus Nardenis.

a cives
sua mœ-
nia de-
fensuros.

xv. Nardeni incendio belli propinqui misere curforem in Olandiam Austrinam, qui è Schoonhovia, Oudewatera, Iselsteno, Woerden, ad quadringentos ferme eduxit bene exercitos milites, quibus ipse per paludes procul ab exercitu Gelrico ductor fuit. Ubi prætereundum erat Wesopum misere illo nuntium, qui militum nomine, siquidem gratum foret, pollicebatur officium. Wesopii respuere non sine contumelia. Respuendi causa metus; ne ipsi vetus stipendium dissolverent. Aiebant *a* cives satis esse ad tuenda mœnia. Execrati eos & excidium minitantes tulere se Naerden milites; ubi adventus eorum fuit gratissimus.

De Wesopo & ejus oppugnatione.

b Carolus
Wesopum
quatenus
li-
cuit.

c profec-
ti.

xvi. *b* Gelrus urbem quatenus potuit equo circumvectus contemplatus est, ubi oppugnatio foret commodissima. Id factum die Dominico. Interea Nardeni, si militem nollent, sexaginta suorum civium sagittariorum Wesopiis obtulerunt. Eandem cantilenam illi cantabant. Tandem ad vesperam misere Amstelredamis telorum atque aliquot militum gratia. Extemplo *c* tetendere illuc sexaginta, quot petebant. Dederat eis mandata magistratus, uti pontem ante omnia diruerent. Didicerant enim Amsterdami Gelros pontem oppugnationi destinasse. Restitit Wesopius quidam. Qua ego, inquit, per æstatem, fœnum meum transveham. Amstelredami naves, quæ per Vechtam ibant, ad suam ripam attraxerant.

De expugnatione Wesopi.

d restite-
rat.

xvii. Mane facto aderat in campo Gelrus. Wesopii ad muros. Milites periti oppugnationis sensere errorem civium in concutienda campana. Nardeni milites Comitia habebant sub mola ante urbem. Nam magister civium Wesopius, qui *d* refugerat in Narden, sollicitabat eos precibus auxilium ferre sociis. Dum inter se consulunt, suspiciunt flammam, quæ in cœlum illuxit. Actum est, inquiunt, habent rustici dignam

dignam mercedem. Captum est oppidum. *a* Nam faces Gelrus iniecerat, quibus tota urbs correpta fuit. Incendio territi cives, quid facerent *b* infcii, fugam ineunt. Et sic multo ante porta refracta & fuga cœpta fuit, nescio à quo cive. Sic habet fama. Eadem porta irrumpebat hostis, qua erumpebant cives. Unus aliquis, cui negabatur exitus, ferme denos Gelros trucidavit. Ipse quoque *c* trucidatus fuit. Fugere tamen in campum cives, qui ad unum omnes capti. Carolus curavit incendium restinguendum. Deinde in templum se victor tulit, ubi salutem sacerdotes precantur. Quos ille benigne affatus monet, in templo maneant, & si quis haberet quid auri *d* argentique, caligis immitteret. Qui ita fecerunt. Unum civium, qui se dedere noluit, miles insecutus ad aram crucis trucidavit. Vidi ego sanguine pavementum *e* infectum.

a Nam
faces
Gelri in-
jecerant
ignitas.

b igno-
rantes.

c perem-
ptus.

d argen-
tive.

e foc-
datum.

De subita Vechta inundatione.

XVIII. Res nova capta urbe, ut ex captivis Wefopiis agnovi, evenit. Flumine Vechta se diffundente tanta fuit inundatio, ut retracti ex agro, priusquam aggerem contingere datur, captivi feminum tenus per aquas graderentur. Multis ante diebus omnibus claustris refractis invitatus fuerat fluvius, neque alveum est egressus. Ita & hostis & aquæ simul urbem sunt adorti. ** Aquæ grande munimentum fuere hosti. Non me contineo, quin hoc loco ea, quæ fert animus eloquar. Wefopum incendio periit. Hodiernis enim bellis flammæ spargere, pro pudor, turpe non habetur. Itaque nostros admonitos velim, & utile censeo, quotquot sita sunt per Ollandiæ frontes oppidula, solido ea firmare tecto, abjicere inde cannas, imponere petras aut lateres. Quantulus foret sumptus. Bone Deus, quanti nummi quotidie pereunt inanes! Tum si in iis ad duo millia militum collocares nihil esset usquam minus, tot sunt flumina, tanta est viarum angustia.

De

** Quæ hic sequuntur Edit. Amst. hoc loco non habet, sed demum infra in fine Capituli xxv.

Tom. I.

Vv

De trepidatione Amstelredam.

a Accipit trepidatio Amstelredamos: quibus infauſta plerique nuntia-
bant, & interdum vero
maiora.
b quæ
tua erant.
c arcus
manua-
lis.

d Publi-
ce, uti
mercato-
res, qui
ad nun-
dinas
ierant
Antwer-
piam, à
mercato
redirent.
e Miſſus
Wefopo
in Am-
ſtelre-
dam ſa-
cerdos
acceſſit.

f providi-
ſſe & ſa-
pientis.

XIX. *a* Accipit trepidatio Amstelredamos eminiens, nam fama etiam plura vero afferebat. Dæmones, inquiunt, non homines diceres. Natant iidem, ut pulli anatum. Omnia tecta, horti, ſepes, arbores, variæ officinæ, ſolo æquata, ac niſi tu, *b* cujus erant, celeriter aſportaffes, alienis juſ erat auferendi. Et hæc quidem aſta foris portam Divi Antonii, quæ reſpicit Weſopum. Porta hæc vallo etiam præſepia erat. Succifæ item arbores cum pulcherrima domo ſagittariorum, *c* arcuum manualium. Ediſtum *d* uti mercatores à mercatu Antverpia redirent, neu quis extra urbem quippiam auri argente efferret.

**** De ſacerdote à Carolo ad Amſterdamos miſſo, ut ſe illi ſubderent.**

XX. *e* Miſſus è Weſopo ſacerdos venit in Amſterdam. Is magiſtratum mandata Caroli hiſ verbis edocet: *Notum eſſe Carolo Amſtelredam urbem eſſe non Martiam, ſed pacis amicam & Mercurialem. Si eum pro domino ſuſcipiant, fore ut ipſos facti non pœniteret, bonum ſe dominum futurum. Conſulendum eſſe rebus ex præſenti neceſſitate. Fortunæ obediẽtem eſſe f non eſſe imprudentis.* Sic *g* ait ſacerdos. Pavitantiẽ eum Amſtelredami hortantur, ponat timorem, nihil illi ſeſe imputare. Tum unus eorum percunſtatus: Domine, ipſe Carolus *b* an quivis alius hæc nuntia miſit? *i* Alius, inquit, aſtante & auſcultante Carolo At ille; Bene habet, inquit. Sic reſpondeto illi noſtris verbis; Sacramentum diximus Regi Philippo, quod ſervare nos oportet. Gelro ſi dixiſſemus, Gelro ſervaremus. Et hoc adjicito, necdum nos in tantum coartatos, Dominum ut mutare velimus. Id reſponſi *k* retulit ſacerdos. Petenti literas reſponderunt: Si literas attuliſſet, literas retuliſſes, pro verbis verba damus.

De

g fatuſ eſt. *b* hæc nuntia miſit? an quivis alius? *i* Reſpondit ſacerdos. Alius miſit aſtante. *k* ſacerdos à magiſtrato accepit.

**** Edit. Amſt. titulum habet Miſſus Sacerdos.**

**** De vallo ab Amsterdams extracto.**

**** Edit.**
Amst. De
Iperfloto.

xxi. a Interea Amstelredami noctuque dieque operi instare. Iperflotum semimiliario Wesopum versus ab Amstelredam distat. Hinc fluvius Ia, hinc lacus Dimenus alluit. **b** Hoc in angusto vallum aggere moliantur. Navis in lacu Dimeno, naves in flumine Ia fuere. Vix dum erat inceptum opus, nedum imperfectum, quin postridie quam venerat sacerdos, Carolus Wesopo sese offert omnibus copiis, & peragrato † sacerdotali prato aggerem conscendit. Unde jam & classe, quæ Vechtā clauderat, & ab his, qui operi faciundo *c* instabant, spectari potuit.

† dat
Papem
velt.

De oppugnatione valli.

xxii. Procul cuneus stetit, pauci accedere propius, ipse Carolus vicinam casam equo investus est, ubi matronam benigne affatus est, iussit nihil timere. Nam ille pagus vectigal pendebat Gelris. *Hanc*, inquit, *navim*, significabat autem, quæ in lacu Dimeno fixa erat, *ad fundum mergam*. Tum vallo expugnando quinquaginta aut centum viros impendam. Vociferabantur, qui stabant in aggere, Gelri: *Nautici canes, nautici canes, neclemus vos*. Respondere è navi: *primum habendi, deinde strangulandi*. Sed ubi naves à mari Austrino allabebantur, nulli propter innumeras jaculationes in aggere consistere licuit. Ubi prora vacua fuit, simulata fuga puppim ripæ advertebant, unde nihilofecius torquebant. Et tamen interea rursus implebatur prora. Tumque rursus itur in hostem. Stabant per cavernas aggeris Gelri. Intellectum id Reynero. Grandiori bombardā omnes pepulit. Unus cui nomen Jacobo, ictus est clunibus, quum non bene pronus jacuisset. Cœpere tandem & è vallo quater, nam hæcenus fuerant imparati. Vidi ego foramina ejus casæ, in qua Carolus inerat. Tum vero Gelri tre-

a Interea Amsterdami muniendæ civitati noctu interdum operam dabant. Est pagus Yperflotum, qui semimiliario Wesopum versus distat ab urbe.

b In hoc aggere angusto vallum statuere moliantur.
c insitebant.

trepidare & fugam meditari. Persistit tamen Carolus immemor abeundi, donec unus atque alter, quorum alterum (1) fratrem fuisse volunt, pericula monstrarent, ac pene vi hominem avellerent. Reclusæ sunt fores, quæ decennio non patuerant. Ita evasit. Verum potius illum serpere quam gradi crederes. In urbe nihil tumultuatum. Nomine vocati milites illo missitabantur. Ante res peracta est, quam cognita fuit. Quod si Æolus classi favisset, nunquam Gelrus fuisset lætatus illo accessisse. *a* Ipsi hosti pauca, nobis funera nulla.

a Hosti
funera
pauca,
nobis
nulla.

**** De rumore victoriarum Caroli per Franciam sparso.**

**** Ed.**
Amst. de
Francis.

b In sum-
ma.

c jacti-
tabant.

d & *Wesopum*,
& *Muden* arcem
quoque
quam
Gelrus.

e Ille
respon-
det. *Do-*
mine Rex,
Wesopum
distat.

XXIII. Plurima per Franciam volitabat fama, quam inscitia locorum & error faventium augebat, Carolum duobus oppidis potitum, tum valida quæ mari insisteret arce. *b* Ad summum Carolum dominum esse maris complures *c* jactabant amici. Eadem fama impulit sollicitavitque Regem. Is juvenem accitum, nostræ regionis peritum, & qui omnia oculis mensus fuerat, percunctatur: *Reynalde*, inquit, *novimus te cuncta calle-*re, *d* quod *Wesopum*, quod *Muden*, quam arcem Gelrus occupavit? tu nobis somnia pelle. *e* *Wesopum*, inquit, distat Trajecto tribus ferme miliaribus, hinc fluvio *Vechtæ*, hinc muro *f* tutum. Quum *g* floreret, sane non vilipendendum. Perangusti autem spatii, Gallico miliario infra, occurrit *Muden*, quod nec speciem urbis quidem habet. Duæ vicinæ propter flumen *Vechtæ* ponte junguntur. Tum arx sese offert, quæ os *Vechtæ* currentis in *Austrinum* mare probe communit. Magnus est lacus, in quem *Rhenus* & multi rivi invehuntur. Oceanus abest quindenis circiter millibus. Sciscitanti Regi, num in iis *Amstelredam*, aut *Enchusen*, aut *Medenblicum* foret, esse negavit. Tum multi, quos spes erexerat, dejecere vultum humi.

f cinctum. *g* olim floreret, sane non vilipendendum oppidum.

(1) Monachi passim fratres, ætæ ut dicunt Græci, Georg. Pachym. lib. 5. cap. 8. Εἰς δ' ἐπὶ τοῦ τῷ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγουσι, ἀδελφεὶς δίδω. Cæterum dum dubito, altero Codicum inspecto, reperi in eo ita: donec unus atque alter (hunc fratrem notum ajunt fuisse) pericula monstrarent.

De

De Amstelredam.

xxiv. *a* Amstelredam, ubi fornicibus carebant muri, tabulata quibus insisteret, fabricatur. Absolutum est vallum. Milites impositi vallum item prætere portæ divi Anthonii. Metus nimius minus necessaria quærebat munimenta non sine risu intuentium. *b* Aristotelem legerant nostri: *Abundans cautela non nocet.*

a Cives Amsterdami muris suis, ubi fornicibus non erant, tabulata, quibus ad repugnandum insisterent, fabricantur. Vallum item præterdunt portæ Anthonianæ.

b Legeant, opinor Aristotelem, *Abundans cautela non nocet.* Absolutum est & vallum in Yperfloto: strenui milites impositi.

Novi quiddam super Mudén.

xxv. Mudén piscatores, cujusmodi ferme sunt omnes, ceperant olim belluam marinam, ipsi Syrenem ajebant. Hæc dimissa vocem emisit hujusmodi: *Mudén sal Mudén bliven, Mudén en sal ** noit becliven.* Fertur hoc ab incolis inprimis, ubi quid accidit infortunii, atque omnibus est in ore. De fabella nescio, eventa rem docent. Biennio prius Gelorum adventu fortuito conflagrabat incendio. Jam iterum ædificaverant, hostis adest, ædificia exurit. Ut dixi supra, si oppidula hæc solido firmares tecto, tum si in iis ad duo millia militum collocares, nulli mortalium, ne canibus quidem, parceret introitus aut exitus. Tot flumina, tanta est viarum angustia,

————— *facilis descensus Averni,
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est.*

Verum ad rem revertar.

De oppugnatione valli iterata.

xxvi. Divi Joannis per æstatem nocte, & erat nox tenebrosa, rursus oppugnatum est vallum, & prope expugnatum ad hunc modum. Friso quidam meruerat in nostro vallo.

ls

** Ed. Amst. nist.

V v 3

Is accepto stipendio suo concesserat ad hostes. Norat hic situm, & accessum, & vigiliæ, & structuram minus solidam. Hujus consilio freti Gelri accensi sunt spe valli capiendi. Triginta fere viri naviculis serpendo fefellere navim in aquis excubantem. Egressi in terram parant adoriri vallum, qua parte oppidum spectabat, & erat imparatius. Equi aliquot noctu per aggerem de more pascebant, carpentes gramina, soliti sæpius succedere vallo. Cui rei vigiliæ assueverant. His equis præ se actis, quo minus pedum strepitus audiretur, latrunculi, repente adorti vallum, tabulas vellunt, securibus quatunt, ingentes pandunt hiatus, *a* unus & alter, qui sibi male caverant, longis hastis neci dantur. Extracta est pugna de media nocte ad multam lucem. Naves, quæ in lacu erant, præ tenebris prælium conspiciere non quibant. Clamor auditus est Gelrorum, nostratium nulla vox. Idcirco ambigebant socii de capto vallo. *b* Tum tamen è quindecim septem tantum fuerunt, qui non aut morti aut vulnere essent obnoxii. Præfectus Gerardus de *c* Mirop anhelans auxilio paululum a pugna respirans caput vallo extulit, *Burgundia*, *Burgundia*, vociferans. Tum è navibus crebræ jaciuntur bombardæ, ita ut abjectis armis hostes *d* dederint se fugæ, sed ingens iis turbatio. Seclusi erant à sociis suis vallo, naviculas repetere nostra navis prohibuit. Nulla spes dabatur effugii. Egressos porta Anthoniana cives aliquot armis splendentes ad se properare cernebant. Condunt se fossis & in gramine. Egressi tandem latebris dedunt se clamitante Reynero Mosterdo, dederent se jure ac more militari. Cujus fidei se permisere. Unus erat latitans in ulva, qui civem quendam propinquantem ex occulto hasta prælonga petebat. Hic ab eo quem occidere tentavit, occidi meruit. Captivi in portam divi ** Olavi conjecti. Panis duntaxat iis primum & aqua dabatur, postea casei & butiri plusculum adjec-tum, (1) potusque tyfana. Unus ex morbo interiit. Hic quia impænitens fuit beluino funere sepelitur. Durius cum eis agebatur, qui crudelius captivos Wesopi tractaverant. Unus clementiam suam captivi testimonio asseruit. *e* Solidum in porta jacuere annum.

a De

(1) Infra cap. 34. *Tanta fames, tanta potus egestas fuit, ut sepe tyfanam, interdum aquam biberint.* Meminit etiam in *glossar. du Gange.*

a Duo
qui sibi.

b quin è
quindecim.

c Nyrop.

d celeri
se fuga
abripere-
rent. Sed
ingens
his titubatio.

** Edit.
Amst.
Olavi.

e Solidum
autem
annum in
porta jacuere.

a De periculo Enchusen.

xxvii. Triduum erat aer nebulosus. Quatuor & viginti navium classe Gelri mare Austrinum pererrabant. Cursus fuit Enchusen versus. Consilium inflammare naves, quæ in portu stabant. Non respondet consilio eventus. *b* Jam una de navibus suos exposuerat in terram. Hæc habebat nautam veteranum. Aliæ naves sero adventabant. Forte fortuna piscatoria cymba ** porta egreditur, cui duo inerant viri. Animadversis hostibus urbem festine repetunt, *hostes*, *hostes*, vociferantur. Gelri se indicatos vident, hæcunt vela. Enchuseni rapide navim actuariam aquis exonerant, & ad hostem tendunt. Agitatur, disjicitur classis, nihil amplius actum. Est miliario prope ab urbe Campis in mari Austrino insula Ens. Nostræ naves ab Amstelredam jubentur tendere ad Galeotam, & illius jussis agere. Galeota comitata ceteris navibus à Mudén recta petebat Enchusen, latura urbi suppetias. Consistit ibi noctem, ubi illuxit, & jam multus dies fuit, itur per omnem lacum contra insulam Ens. Hostis *c* nusquam. Mature classis Gelrica solverat. Videre nostri Enfos trepidos scaphis *d* adnare opidum Campis, quibus, quod hostes ipsi non erant, nihil à nostris fuit periculi

a De periculo oppidi Enchuseni.

b Una navis.

c nusquam apparet.
d adnavigare.

*** De inani rumore transitus Gelrorum in Waterlandiam.*

xxviii. Brumâ aliquamdiu fuit, glaciesque jacebat, quum fama increbuit Gelros in Waterlandiam expeditionem parare, habere eos magnam vim calcarium **, & calopodia ferrata superantia numerum. *e* Creditum est, at quam nepte. Waterlandi ad bina miliaria mare Austrinum dissecuere, comparavere item arma pedibus *f* idonea, multi ** calcaria vocant. Sperabant eo pacto facile & hostem aggredi, & citra noxam ab hoste regredi. *g* Bone Deus, si quis audet quid dicere, erunt qui audebunt credere. Eo sunt ingenio formidolosi. Quis unquam, oro, qui quidem dux habetur bonus, exercitum in glaciem duxit, quem duxisse facti non pœnituit?

e Creditum est, atque inepte. Waterlandi.
f pedibus ad lapsum.
g Sancte Deus.

De

** Ed. Amst. *portu.*

** Edit. Amst. *De Waterlandis Frisii Frisabonibus.*

** In Edit. Amst. additur *lusi.*

** Edit. Amst. *talaria.*

De Waterlandis, & eorum moribus.

a quoniam.

b si ipsorum mores commemor,

XXXIX. Sed a cum sæpe mentio incidit Waterlandorum, operæ pretium videtur, & non inamœnum, præsertim exteris, b si eorum nomen & ipsorum mores commemorem. Et mihi recolenti gentes, quas blando sinu circumplectitur Rhénus, inprimis occurrit infelix, at quondam nobilis insula ** Batavorum. Audivi ego uno sedens effedo tractantem hoc diluvium juvenem, qui patrem audiverat, & Teutonica lingua nobilem dicier ajebat. Nec fuit tam infesta aqua, ut tantum soli vastaret, sed superbæ procacitas in verbis fuit. ** Proinde Batavi vulnus illud reputantes æreis ollis se oppleturos jactitabant. Erumpit mihi invito comploratio interitus ** Batavorum. Quis fans, quis audiens temperet à lachrymis? Una (1) nox tot mortales hausit, robustos, imbecilles, senes, infantes, domorum tectis, lecticis, cunis, luce orta natare videres. Quod urbis excidium huic comparandum? Inter hostes elabi potest quispiam fuga, ignem utcunque effugis, aquæ moles ante omnia terribilis. Duos supra lxx. pagos æstus abstulit. Hoefdum usque, ubi Cæsar scribit insulam effici, aqua uno æstu sese extulit. Reliquiæ Batavorum Dordracum. Quæ urbs ut contra inimicos fortis ita & adversum fluctus immota stetit. Monstravi ego insulam Batavorum, ne quis in Plinio fidem desideret. Hoc diluvium sub magno Philippo Burgundio evenit. Sexdecim pagi rursus vindicati. Sed ad Waterlandos. Waterlandi sunt in Rheno contra septentrionem. Waterlandia duæ aut tres insulæ vocantur communi nomine. ** Plinius nominat Frisiorum & ** Frisiabonum. Sed Frisios parum distinguit. Melius ipse ** Tacitus ait minores & majores. Minores, quorum

** Ed. Amst. *Bathavorum*.

** Ed. Amst. *Pro Iudo*.

** Ed. Amst. hic etiam ut & in seqq. *Bathavorum* cum aspiratione.

** Hist. Nat. lib. 4. cap. 15.

** Quinam *Frisiabones* & unde dicti vide apud Amplissimum Alting. in Notitiâ Germ. Infer. Ant. Part. 1. voce *Frisiabones*. 12.

** In German. Cap. 34.

(1) S. Elizabethæ Ann. 1421. Vid. Chron. Magn. Belg. Chron. Goudan. & illud quod supra edidi incerti Auctoris,

res, quorum caput olim Verona, *a* delevit Comes. Majores ultra Rhenum sunt, aut alius per id tempus fuit Rheni cursus, quo tempore Willebrordus gentem nostram *b* erudiit. Missus Odulphus ad Sturios & Morsatios furnario baculo se trajecit. Sturii, *Staveren*. Morsatii, *die Sevenwouden*. Waterlandia in conspectu urbis Amstelredam sita magnas habet opes. Colunt incolæ non modo solum, sed & salum. Per ætatem navigant Occidentem & Orientem, illinc falis gratia petendi, in Orientem vehendi, indeque revehendi omne genus materiam. Orientales equi tanta libidine appetunt sal, ut saccos transmordeant. Hieme Waterlandi se condunt ac genium curant. Campestris est regio, fossis discissa, dives armenti, ut mediocri homini sint quatuor & viginti vaccæ. Audivi ego certamen duos esse Waterlandiæ pagos, è quibus unus Assendelph, ** quibus plus proveniat lactis, quam vini præterit teloneum Bonnenfse. Ad hæc palustrem agrum docuere ferre triticum, quo nihil suavius. Et limum è fossarum fundo vellunt, & per ripas spargunt admixto fimo. Nihil ab eo tritico desideres, nisi (1) eum. A calore quoque degenerat. Nullam indidem videas arborem. Poma nucesque per Amstellam aut Vechtam fluvios Trajecto advehuntur. Sunt autem hujusmodi illecebrarum avidissimi. Qui hominem occiderit, consensu equo salvus abit. Adeo nullum est. Assendelphi insigne suo clypeo gerunt equum, hac de causa. Adnatarat caballus ipsorum ripæ: totus pagus armatus bestiam incognitam vix tandem multo sudore neci dedere. Victoriæ & labori eorum caballus datus in vexillo. In universum de moribus dicendo, si usquam adhuc est antiqua virtus, in hoc terrarum angulo latitat. Sunt amantes operis, victitant lacte & caseo, ferum bibunt: non tamen odere vinum, *c* delectantur dulci. Sunt statura bene composita. Aut vincere aut vinci iis certum: optimi ad militiam, sed quia habeant domi quod agant, idcirco paucos offendes militiæ. Quum fuga Olandica esset à vallo Trajectino, præterit ædes nostras Waterlandus uno

comite

a Delevit hanc Comes Ollandus. Vendidit auro Fobus.

b docuit fidem Christi.

** In Edit. A. additur in.

c Dulcibus delectantur.

(1) In utroque ita Codice, ductis tamen sic literis, ut & *ourum* possit legi. ** In ed. A. defunt nisi *eum*.

comite vexillum habens, quod hastæ detraxerat, sciscitante patre, ubi nam ceteri forent; *Apud misericordiam*, inquit, *Dei*. Sunt inprimis tenaces iusti. Ita ut Waterlandi verbum quam syngrapham vulgo malint nationis alterius. Sunt contra improbi & inhonesti monitores, ita ut limen debitoris obsideant, donec solvat. Valet Waterlandus captu, valet ictu. Educatur lacte vaccino: quo candescunt ossa & robur augetur. Francisco Brerodano Roterodam obtinente, quum omnis Holandia Sciedam peteret, forte in valvis oppidi Delf milites ludebant aleam. *a* Spectantium in numero per otium fuit & Waterlandus. Is fraudem iterum atque iterum animadvertens nebulonem increpuit. *Tu fratrem tuum afficis injuria, tu lucrum & victorias tollis, nec tamen vincis.* Quum *b* ille inde ad jurgia tenderet, hoc duntaxat retulit. *Tu hic pugnandi causa? & ego causa pugnandi veni.* Tum dicto citius ***broca c* prehensum sublimem e ponte præcipitavit, non sine coronæ cachinno. Ille qui mersus fuerat ferrox esse, atque omnibus minitari solebat. Quum seditiosa illa infimæ plebis multitudo, cui nomen *casus panis* fugeret ab urbe Leydis, eques armatus Waterlandum insequitur. Hic nactus eum seorsum restitit, adortusque strenue deturbat humi. Et quem jacentem vellet jugulare, præsidio accurrunt clientes. Tres unum agressi vix unum hominem consecere, *e* vociferante equite, quum respirasset, ne obtruncarent. Dignum enim ob virtutem esse vita. Sic usque ad lectoris hæc protracta sunt fastidium. Nunc Wesopum revertamur.

*** De reditu Caroli in Gelriam.*

a Spectantium in numero aderat & Waterlandus quispiam.

b Ille furore percitus tenderet ad jurgia, hoc duntaxat Waterlandus respondit. *Vin tu pugnare? Pugnabo & ego.*

c prehensum cruribus.

d strenue equo avulsum. *e* Clamante equite, ut ei parcere-tur, nec

xxx. Carolus adhuc Wesopi erat, multis per Olandiam clamitantibus: *Intravit saccum, effugere non potest;* aliis vociferantibus; *Cur non concluditur? nemo est, qui saccum nectat?* Ipse paucis postquam venerat diebus nostro cum dedecore ac scandalo est elapsus, comitante sane modico comitatu. Pro vero testificari non aulam, audiebam tamen, quum fieret susurrus, ab obtruncaretur. Esse enim dignum vita ob insignem audaciam & virtutem.

*** Ed. Amst. braca.*

*** Ed. Amst. hunc Titulum non habet.*

ab Amstredam & Waterlandis oblata securitate ipsum contendere voluisse, ut innocuo præterire liceret ad Haerlem. Ita nos tentavit prodicionis. His actis, quos averfati fueramus, rursus itur ad Principes. Accersitur Florentius Ysselstenus. Advocatur Anholtus, qui oportune arcem Puerorum in dedicationem acceperat faventibus *Busciducensibus*, quorum ductu in *menstruo* milites agebant. Venit & *a* Emri cum suis Gallis. Affuit & Prætor soli Rhenani cum quadringentis delectis, ac probe armatis, sed quod in re militari novitii erant, parum fuere à ceteris probati. Hoc ergo pro delectamento fit, ac de industria *b* signum datur ad arma, quo novi homines terrentur. In summa abire sunt iussi suas in sedes atque argentum in stipendia pendere.

a Emeri.

b Datur signum, conclamaturque ad arma, quo novi milites.

De obsidione Wesopi.

xxxj. Tripertito Wesopum est obsessum. Ad pontem Ghein contra trajectum à parte Olandiæ ab Anholto, ad montem Mudenum à Gallis. Florentius magister equitum in Naerden curabat. Muden oppidum locus inter arcem & Wesopum castris erat idoneus. *c* Nemo fuit ausus occupare. Interceptum fuisset hosti: ne posset ultro citroque ad sese commeari. Postea id metuentes, qui erant in arce contra conditionem etiam parte pecuniarum accepta non sine dedecore succenderunt. Nihil memorabile factum ad Wesopum nisi levibus aliquot præliis oppressi pene aliquot Galli correpto templo in monte Mudeno. *d* Auxilium ex Naerden venere equites. Tum Florentius fauces trajectus est plumbato. Annotatum fuit machinas bellicas & omnia inchoata diebus festis, & nihil eorum quæ coeperant, patratum.

c quem nemo.

d Auxilio iis.

De Imperatore Maximiliano.

xxxij. † Asturcone Amsterdamorum plateas Cæsar pervec-
tus *e* advertit virgines monasticas cumulatum de fenestris prospicere. Doctus à suis sese respectari misit, qui nunciaret, cras Imperatorem in monasterium affuturum. Postridie promissum exolvit, virgines salutavit, officinas pererravit, comen se præbuit. Decedens aliquot annos ad epulum dedit, intercedere

† Asturcone est... equus gradarius.

e animadvertit.

a alias
Bethania.

pro suo imperio monuit. Similia & in altero monasterio per-
egit, quod dicitur *a* ad *albam matrem*, cui & vina misit.

De solutione obsidionis.

b arte
fecit al-
torem.

xxxiii. Appropinquabat hiems, & ex humili agro solvere
obsidionem suadebant pluviae. Tum Anholtus fundum natura
editiorem *b* manu altiore fecit, trabibus aggeribusque sepsit,
milites imposuit. Perinde & ad pontem Ghein propugnacu-
lum struxit. Tertium addidere Amstelredami in aggere contra
prata sacerdotalia proxime Wesopum. Duæ naves in Amstella
collocatae & palis septae, ut propinquare non liceret. Ita re-
lictum Wesopum, nihil importari, nihil exportari nisi furtim
quivit.

De fame Wesopiorum.

xxxiv. Tanta fames, tanta potus egestas fuit, ut saepe ty-
sanam, interdum aquam biberint, & semel quinto vix die de-
mum panem gustaverint, dicerentque ad sacerdotem, quem
novi, ubi nunc gens tua cessat?

De inundatione.

c Water-
landi se-
se obtru-
lerunt
Weso-
pum ca-
pere,
quod po-
tarent
navibus.

xxxv. Sub hyemem repulsus est agger, & Austrinum ma-
re se per campos diffudit, ita ut mediocri nave fluitares.
Tum *c* Waterlandi appulere Wesopum, capereque pote-
rant, navibus muros accedere, & manibus prendere fastigia
muri. Prohibiti sunt. Nescitur qua de causa. Credo, quia
Imperator pacem promiserat, si darentur quadraginta millia,
ne scilicet per nos res turbarentur.

De proditione.

xxxvi. Fuit Wesopi tribunus militum, qui scripsit ad Am-
stelredamos de Wesopo tradendo. Rescribere illi missis duo-
bus cordigeris. Magna mittentium, magna euntium simplici-
tas. Quæ enim obsecro observantibus persona suspectior?
Pervenere ii ad portam Wesopiam. Rogati quid venirent?
Respon-

Respondere se literas habere illiusmodi tribuno reddendas. Tribunus ille *a* decumbebat. Milites re dissimulata adducunt alium, qui se, quem quærebant, simulavit. Reddunt epistolam. Introducuntur. Bis in lintrem sunt impositi, ut in Vechta mergerentur. Salvi tamen evasere. Ubi diu cum quotidiano periculo sunt retenti tribunus ille *ex* morbo defunctus sub patibulo in ulva collocatur.

a decumbebat lecto.

De Hermanno Arckelens cum Amsterdams loquente.

xxxvii. Ubi jam res vicina paci fuit, Arckelens petita & accepta securitate Amstelredam accessit. Objurgatus est, quod post partem soluti vectigalis Muden succenderat. Id modo respondit metum fuisse Gelris, ne Olandi ædificia occuparent. Et jam prope cœperant milites eò tendere, sed ubi paucitatem suam animadverterunt, tulere pedem retro. Erckelens minabatur se ornamenta templi Wesopici transportatum, atque alibi dedicatum, sed victus est quum prece tum pretio. Texto enim donatus est serico. Idem egit etiam causam captivorum militum, non tamen peregit

De liberatione Wesopi.

xxxviii. Venere tandem duo viri nobiles, & ii Franci *b* intendere Wesopum, solverunt stipendium. Edixere militibus exitum. Omnia in abcessu diripientes *c* inhibuere. Divus Laurentius sua retinuit, demptis aliquot aureis, quibus se captivum redemit. Nobiles illi Franci postridie iter fecere pedibus, aggere tam salebroso, ut ne rustico quidem foret *d* permeabilis.

b Profecti sunt.
c asportare.

c calcabilis.

Conclusio.

xxxix. Hæc sunt fere, quæ Gelrus gessit. Siquid præterii, norit lector, † non omnia posse omnes. Incensum est Bodegraven, Asperen oppugnatum. Pene prudens præterii. Fui incius enim veri.

† Maro: Non omnia possunt omnes.

ELEGIA.

In qua loquitur Fortuna Wefopica.

GElricus angustis ubi muris cesserat hostis,
Wefopum quarto juvit adire die.

** Ed.
 Amst.
ivere.

Vifendi studio comites ** juvere fodales,

Vicinus nobis nam locus urbis erat.

** Ed. A.
mœstias.

Lustrabam ** mœstis pedibusque oculisque plateas,

Intrabam templum virgineasque domos.

Cuncta dabant grandem, vidi quocunque, dolorem,

Saxea nam valuit scindere corda dolor.

Sis tu dura filex, sis tu Marpesia cautes,

Tu nunquam siccis videris illa genis.

Non equidem flevi gemitumve ciere paravi,

Et vocis nostræ nulla querela fuit.

Incedit pelagi tacitus tibi fluctus in alto,

Litora quæ pulsat crebrius unda latrat.

Et grandes animi motus conduntur in imo

Pectore, qui levis est, is solet esse loquax.

Jam rutilus fulvo processerat Hesperus ore,

Accipit hospitio me comitesque meos.

Cœna fuit nobis, quam sportula nostra ferebat,

Non ibi tosta Ceres, non ibi Bacchus erat.

Nil portassemus, fuerant jejunia certa.

Et ** sunt è nobis unus & alter edax.

** Ed.
 Amst.
fuit.

Ut vero seros suaserunt tempora somnos,

Accipiunt singli corpora bina thori.

At confors thalami nobis qui obvenerat altum

Stertit Olandiscis non sine more suis.

Cujus ut evitem ructus remoratus in aula

Vulcanum propter dormio languidulum.

Finis erat somni rutili cum fine camini,

Surrigor & duro colloco membra thoro.

Ille

Ille thorus scamnum, non pluma fultus ab alto
Lectus erat, Frisius quam tibi mittit olor.
Pallida vitratas penetrabat luna fenestras,
Cum luna rigida frigora noctis erant.
Luna, gelu, scamnum, nostro nocere sopori,
Semivigil credo, semisoporus erant.
Tempus erat noctis, quo numina magna suorum
Pectoribus vatum somnia pura ferunt.
Cum stetit ante oculos nobis incognita virgo,
Horrueram, fateor, non nisi vera loquor.
Virgo equidem visa est sparsis laniata capillis,
Cui laxos texit fascia nulla sinus.
Plangere sic nati sueverunt funera matris
Sic fratre elato plangere chara soror.
Ipsa prior fata est, ac jussit abesse pavores,
Tum sumptis animis, quæ foret ipsa, rogo.
Sum miseri fortuna loci miserabilis, inquit,
Hujus & oppiduli gloria magna fui.
Heu qualis modo sum, sed qualis quanta vocabar,
Quum Trajectini pandere terga solent.
Agris sæpe meis hostes rapuere juvencos,
Et raptos cives eripuerunt boves.
Wesopumque fuit Trajecto tum pavor ingens,
Bomberdam liquit quum vaga turba suam.
Olim multa ferox Trajecto turba ruebant,
Campos & cunctas obtinuerunt domos.
Tunc nostro in populo fuerant animusque manusque,
Adjutrixque viris fortibus ipsa fui.
Haud trepidi invadunt hostem, funduntque, fugantque,
Fit Trajectinis non mora, non requies.
Dum trepidant celerantque fugam, bomberda relicta est.
Quam pretio Gelrus reddidit atque prece.
Ad sua se referunt animosi moenia cives,
Ipsumque super laude superba fui.

Omnia

Omnia nunc contra; nunc possum fœda vocari,
 Et mihi cum lachrymis nil nisi luctus adest.
 Hisce meis oculis cives heu currere vidi,
 Et turpem pavidos accelerare fugam.
 Ah scelus, ah nimius pavor, ah crudelia fata!
 A populo est ultra porta refracta meo.
 Quæris tantorum fuerit quæ causa timorum,
 Arx *Mudena* quidem dedita causa fuit.
 Gelricus intravit flagrantia mœnia miles
 E nostris nulli profuit ulla fuga.
 Vincti sunt omnes, occisique unus & alter,
 De quibus occubuit unus in æde sacra.
 Infelix qui non vinciri maluit: at tu
 Impius in templo qui male sævus eras.
 Vidisti vates hodie, dum cuncta pererras,
 Crudæ signa necis, mens tibi mota fuit.
 Ut pergam cœptis, turri speculator ab alta
 Austrino vidit carbasa multa mari.
 Namque Amstelredami Waterlandique ruebant,
 Os fluvii *Vechtæ* claudere cura fuit.
 Inde sacerdotem vicinam Carolus urbem
 Imperat expetere & talia verba dare:
 Haud ipsi obscurum tranquillæ pacis amicam
 ** *Amstelredam* dici Mercurioque sacram.
 Accipiat prudens ** dum intra mœnia Gelrum.
 Milite cum paucis civibus innocuum,
 Res omnis salvas cunctis permittere, tantum.
 Sacramentum ipsi dicere sponte velint.

** Ed. Amst. hic & ubique *Amsterdam*.

** Edit. Amst. *dominum*.

Verba Amstelredamorum.

Contra Amstelredami; tu ne trepidato Sacerdos,
 Nulla etenim nobis in caput ira tuum.
 Nos sacramentum devota mente Philippo
 Diximus, & natis id violare nefas.
 Sancta fides Gelro data si foret, hæc quoque nostris
 Civibus in cunctis inviolata foret.
 Nec sic opprimimur, dominum ut mutare velimus,
 Vade refer Gelro nuntia nostra tuo.
 Ille nihil scripsit, pro verbis verba referto.
 Fors scripsissemus si data scripta forent.
 Mane rubet, portamque jubet Dux esse reclusam,
 Buccina concrepuit, corripit arma cohors.
 Carpit iter miles, transit Papalia prata,
 Aggere sublimi protinus arma micant.
 Classis Olanda videt, sequitur pars classis euntes
 Spargit in Austrino carbasa rara ** solo.
 Credebant Gelri frumento haud milite forti
 Allabi plenas ex oriente rates.
 Ars seu casus erat, Diemenum venerat hostis,
 Diemeno puppes applicuere simul.
 Hinc Ia-se fluvijs diffundit ut æquora dicas,
 Parte alia stagnans est spatiosa lacus.
 Inque lacu stabat, quam fixerat anchora, navis,
 Hostili navis sæpe petita globo.
 Aggere in effosso, quod iter præclusit ad urbem,
 Jam coeptum vallum, jam rude stabat opus.
 Frangere erat facile, at vetuere id tangere naves,
 Naves quæ letho corpora multa dabant:
 Gelria cognovit, narrabit Gelria ** nusquam,
 Illo quot retulit funera chara loco.
 Dux vix dum potuit fidis edoctus amicis
 Avelli, insolitam mæstus inire fugam.

** Ed.
 Amst.
 solo.

** Ed.
 Amst.
 nus-
 quam.

Tom. I.

Y y

Ergo

Ergo foris stantes panduntur in aggeris imo,
 Annis quæ denis non patuere fores.
 Liquerat ille casam, serpitque sub aggere tutus,
 Securusque sui, sed metus alter erat.
 Isthmos restabat bimaris locus ille Corinthi
 Angustus, neutra semita parte sedet.
 Evasis volucris, nec spes erat ulla sequendi,
 Destituit quantum languida vela nothus.
 Hinc rapidis evasis equis cum milite paucis,
 Heu quod ea miles nullus habere sua!
 O utinam gremio cecidisses Carole nostro,
 O tua si templum contegat ossa meum!
 Non equidem omnino capta aut vastata viderer,
 Sed potui tumulto nobilis esse tuo.
 Me miseram decies quod sis permissus abire,
 Concludi poteras, nec labor ullus erat.
 Dixerat & grandem gemitum dat pectore ab imo,
 Excitior somno concutiorque sono.
 Respicio, nusquam virgo est, inimica fugarat
 Aurora umbrarum. ** *Surrigo membra thoro.*

** Hæc suprema hujus Elegiæ verba supplevimus ex antiqua editione
 Amstelodamensi.

PETRI

PETRI SCRIVERII,

Quæ variam doctrinam
continent,

EPISTOLÆ XV.

I.

P. SCRIVERIUS J. ISACIO suo S.

De Wouwerii Apulejo, & notis in eum Schoppii. De Scaligeri adversariis. Vernemetis. Rbeda. Harpa. Chrotta. Cato emendatus.

A Ram profecto Clementiæ tuæ debeo, nam quæ mea pigrities fuit, non expectabam tam amicas à te literas. Sic perge modò, mi Isaci, nec nunc, quum deprecatum venio, velis sævire. Habes confitentem reum, atque ita me Deus amet, pudet me veterani mei, nec enim aliam longioris silentii mei excusationem adferre possum. Sed desidiæ istius mater amicitiae nostræ confidentia fuit, ni tu forte sequius interpretere, ac tui negligentiam accidisse id existimes perperam. Verum hæc hætenus, quæ si apud te culpam meam non satis eluant,

Dic alium die Quintiliane colorem.

Sed desiderio tuo ut tandem aliquando satisfiat, hæc habe. In Itinerario nihildum, præter primum folium, quod vidisti, excusum est, nam quum viderent typographi ante nundinas proximas absolvi non posse, illud è manibus deposuerunt. Sed nunc post assiduas meas flagitationes resumpserunt, & secundum folium sub prælo est, eritque brevi tertium, & sic deinceps, donec ad finem perductum fuerit. Nam mercenarius ille qui in componendis Heynsii poematis hætenus occupatus fuit, ei uni nunc vacat. Quare quod reliquum est Appendicis, quicquid est, statim ad nos mittito, maturato opus est. Hæc quæ habemus quatuor aut quinque tantum foliorum erunt. Cambdenum, quem videre optabas, hic habes, etiam alios libros, quos mitti tibi volebas. Si quid præterea apud nos extare putes, quod legere voles, aut inspecto opus erit, indica, & habebis. Lipsii Senecam
credo

credo te vidisse. non item librum, qui recens prodiit, & cui titulum fecit LOVANUM, opus hiltoricum, ut quod opidum illud & Academiam describat. Herois nostri Chronicon non prodibit istis nundinis, sed Majo, ut spero, aut Junio mense. Wouwerii Appulejum editum esse scribit ad me Stadâ Putschius, & in eundem Notas Schoppii, in quæis multa acerba in Wouwerium. Editæ sunt istæ Notæ Augustæ Vindelicorum. At Ingolstadii novam Varronis editionem adornari audio ex castigatione ejusdem Schoppii, qui usus optimæ notæ libro Fulvii Ursini. Ibi in præfatione miser ille putidius insultat & inequitat maximo Scaligero, & inter alia elogia magistrum & pædagogum Rupipozæorum vocat. O factum insipiens & inficetum! Moliuntur & in illum Jesuitæ aliquot volumina, id est, plaustra conviciorum. Sed latrent illi ad ravim canes, ego non desinam divinam Scaligeri majestatem summa cum devotione & observantia, prout id viri (an Semonis? meritum est, identidem venerari, *Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regat artus.* Raptim Lugduni Batavorum xi. Kal. Martias clc. Id. cvi.

Hem penè exciderat, quod de Taubmanni & amici illius tui loco scire aves, nempe Meursii ad a Catonis cap. cxix. de re rustica, ad hæc verba: *Ex oleis albis nigris variisque nucleos ejicito:* Plautus Curculione:

Qui è nuce nucleum ejicere vult, frangat nucem.

Quem locum eo adduxi, ut ab amicissimi nostri Isacii sollicitatione defendam, qui vult b icere legendum. Quem ejus errorem facile & pbraseos insolentia, quam Latinitas non admittit, & Catonis locus geminus evincunt. Hæc ille.

Doctissimo Thyfio amicissimam salutem adscribo, cui quæso aurem vellas de instituto opere perficiendo, aut certe de Baronii locis exscribendis, nam eo tomo diutius carere non possum, quare prima occasione, siquidem perfructus fuerit, remittat; si qua alterius libri missione ipsi gratificari, aut prodesse possum, perscribito, nulla in me erit mora.

Iterum te appello, mi Isaci, vide an ad dissertationem tuam de vocabulis Gallicis hæc insuper pertineant. Ex Venantio Fortunato. lib. i. carm. ix.

a Apud
Raph-
lengium
impressi
a. clc. id.
iic.

b in notis
ad Ma-
crobium
pag. 614.

*Nomine VERNEMETIS voluit vocitare vetustas;
Quod quasi FANUM INGENS Gallica lingua sonat.*

Carmen est de basilicâ S. Vincentii Vernemetis. Fuit autem Vernemetis vicus seu prædium Aquitanie haud procul Burdegala. Fuit dico, sed quum incertum sit, dicamus potius, haud procul Burdegala afuisse videtur. *Lib. III. carm. XX.*

*Curriculi genus est memorat quod Gallia RHEDAM,
Molliter incedens orbita fulcat humum.
Exiliens duplici bijugo volat axe citato,
Atque movet rapidas juncta quadriga rotas.*

Harp.
Crotte
Teutoni-
cum.

Ljede,
liederen.

Rhedam etiam vocabulum Gallicum esse notavit Quintilianus. Ceterum Venantius noster *Harpam* instrumentum musicum, *Chrottam* pro testudine, instrumento item Musico, & *Leudos* five *liedos*, pro cantilenis agnoscit.

II.

PETRUS SCRIVERIUS

Eidem.

De itineraio Pontani. De Priapejis Scioppii.

TAndem allatus est ad me fasciculus ille tuus, Pontane suavissime, in quo Præfationem, & quicquid ad frontispicium tui Itinerarii spectat, reperi. Quæ omnia ut nitide atque emendate excudantur dabo operam sedulo. Quod ad titulum attinet, eum decentissime adornabo. Experimentum primum, quod innuis, si per typographum licebit, ad te mitam, ut serio ipse corrigas. Sed mora hæc displicebit procul dubio ipsi, cui omnia bona. Tentabo tamen, & si frustra fuero, curabo, ne qua menda vestibulum operis tui elegantissimi devenustet; quanquam Naso decentiorem faciem agebat, in qua aliquis nævus. Folium ultimum quidem non

excusum est, sed ita numeris suis omnibus absolutum, ut nihil præterquam manum impressoris expectet. De Zazii duobus locis vellem ut velles, sed iis nullus superest locus. Videbo num alicubi post Scaligeri epistolium poni possint. A Baudio nihil dum carminis accepi. Spem tamen fecit. Ego ad implendam fidem promissi eum identidem monere non desistam. Carmen autem ipse, quod denuo urges, minime scribam, ** ne mutuum muli. Quid velim, intelligis. Et sane à Scaligero, Heynsio, & Brunone laudatus quid burras meas & quisquilias petis? His tamen si Baudius accedat, quis felicior auspiciatorque Isacio meo? Et accedet, ut opinor. Vale. Lugd. Bat. summa cum festinatione xxiv. Octobr. cis. 13c. vi.

Veniunt una cum his litteris ad te tui libri nuper in Auctione Commeliniana empti. Siquid ex libris Francosurto allatis tibi mitti velis significa, & literis tuis me libere compella. Non enim iis, quod tute falso hariolaris, mihi molestiam creas. Cæsar ille qui in quarto prodiit, non est contemnendus, uti nec Tacitus & Sallustius Gruteri nostri. Priapeja Scoppii, & quæ iis adjuncta, nauci sunt. Iterum vale.

III.

PETRUS SCRIVERIUS

Isacio suo S.

De Tacito & Sallustio Gruteri.

TAndem tandem operi tuo supremam manum imposuere spissigradissimi typographi. De Lazianis bene accidit, ac profecto melius quam speraveram. Suis illa locis inserta sunt. Et factum id hercle potissimum consilio meo. Qui typothetæ auctor sui *Rerum & Verborum Indicem* una cum Erratis breviorē quam occooperat charactere exprimeret. Placebit spero. Nec erit quidquam, quod in frontispicio & præfationibus desideres. Ne unum quidem comma ibi perperam positum est, si modo correctiones meas amussitatim sequuti sint. Quater legi & relegi. Sed revisionem, quam vocant, non vidi. Fieri potest, quod tamen vix puto, ut peccatum sit in nomine

** *Mutuum muli scabunt* dicitur de illudatis qui se vicissim mirantur ac prædicant. Vide Erasmi Adagia, in Loco Pensatio beneficii.

ne *Tulichii*, in quo non satis manum tuam assequebar, nec ille vir mihi notus erat. Forte est *Tulichius* non *Tulichus*. Baudius quod rebar futurum, & scripsit, & meis hortaminibus auscultavit, officioque suo aut pollicitationi non defuit. Luculentum Di boni! & edecumatum Carmen tibi composuit. Quod videbis, & gratias agis Poëtæ incomparabili. Tria, quatuor exemplaria jubebo colligi & compingi, mihi, Heynsio, Baudio, & Scaligero. Quid cæteris factum velis significabis proxime. Tacitus ille quem innuis prodiit ex officina præstantissimi amici nostri Jani Gruteri V. C. & hoc puto me indicasse, cum nuper de ejus Sallustio scriberem. Accedunt variis Variorum commentationibus Notæ ejusdem Gruteri, & amplissimus Index, quo ego accuratorem me vidisse longo tempore non memini. Variis etiam in Sallustium Annotationibus suas addidit satis uberes. Gregorii Turonici aliorumque librorum compactorum pretia insanum quantum aucta. Percussit te, scio, si Gregorium quatuor, & quinque illustres Poëtæ tribus florenis venditos dicam. Vale cum suavissima uxorcula. Mea jam propinqua partitudo. Et tuæ nondum venter intumuit? C. L. Thyfio etiam amicissimam salutem adscribo. Lugd. Batavor. XII. Novembr. die CIO. IDC. VI.

IV.

Eidem S. P.

Rursum de Itinerario Pontani.

Exemplaria Itinerarii tui, Isaci suavissime, tandem ab operis collecta sunt, & mittentur spero hodie ad Commelinum, triginta tibi reservatis, quorum viginti quinque conjecta in hunc fasciculum, nunc Amstelrodamum recta in ædes fieri tui deferuntur. Quinque reliqua Bassonio compingenda dederam, donata nudius tertius Scaligero, Baudio, & Heynsio, qui grates gratias tibi meminere, uti & ego, qui mihi duo exemplaria retinere non erubui; alterum bibliothecæ meæ inferendum, alterum amico cuidam meo donandum, cui

hoc leve munus negare non possum. Uti nec tu mihi. De erratis commissis doleo. Sed cujus ea culpa acciderint, inquirere diligentius, & autographum cum edito committere nondum otium mihi fuit. Fiet alias. Imo non fiet. Nam cui bono? Levi nisi adhibito calamo emendari hoc quicquid est potest. Aveo scire, quid jam absoluto hoc opere novi moliaris. Velim te de Francicis aliquid commentari. Ubi si meam operam desideraveris non deero. Sed & epistolas veterum Principum & illustrium virorum, quas collegisse te scio, edere potes, iisque Senatusconsulta, Decreta, & id genus adjicere haud indecore aut inutiliter. Imo opus magnæ frugis. Quid constituas velim ad me scribas. Item quid de opere Clarissimi Thyssii nobis expectandum erit. Salute plurima hominem impertior. Eandemque quam longissimam tibi conjugique tuæ suavissimæ voveo. Raptim. Leydæ ultimo die Novembr. 1606.

Libros nundinales, quos petiisti, mittam proxime. Ægre omnes obtinebo. De Josephi Castalionis observationibus in Criticos mihi spes facta est, ut de Chronologia Sethi Calvisii.

V.

PETRUS SCRIVERIUS.

Johanni Isacio S. P.

De Vegetio Scriverii. De Otfrido Gruteri

QUOD binis tuis, Isaci suavissime, nihildum responderim, noli quidquam sequius suspicari, sed potius Scriverii tui miserere. Nam ea est rerum mearum varietas, ut ne Musas quidem respicere liceat. Nunc etiam negotioli causa Amsterdami sum. Attuleram mecum Scaligeri Jambos Gnomicos & Epicedia Lipsiana, quæ hic vides. Nam eo fine attuleram, ut muneri tibi mitterem. Accedit his ejusdem Herois effigies recentissime edita. Quæ omnia ut æqui bonique facias etiam atque etiam te rogo. Vegetius meus absolutus est profligatusque.

Tom. I.

Zz

Et

perlegeris velim
am de Francicis

VI.

VI.

Isacio amicissimo suo

PETRUS SCRIVERIUS S.

*Ifala unde dictus. Utrum scribendum Tya an Ta,
Amstehredam an Amsterdam. Edam olim
Ydam. De Scioppii opere in Scaligerum.
De Satyra Menippea.*

FAvere te conjecturæ meæ de *bacona* apud Aufonium Poëtam gaudeo, sed & calculum tuum me obtenturum facile sperabam altera illa de *Ifala* fluvio originatione. Dictum namque arbitrabar ab *Ta* & *Sala*. Quod commentum nondum mihi displicet. Sed commentum ut sit, volo, non oraculum. Quare illud pertinacius non defendam. In dubium siquidem vocari permitto, à te saltem, quem alia docentem libentissime sequar, dummodo plausibilia. Nam illud quod labefactandæ sive exercendæ sententiæ meæ in medium adfers, tanti non est, ut mutem aut autem. Non me clam est Junium nostrum in Batavia fluentum, quod nobilissimum Europæ emporium (de Amsteldamo me loqui sentis) præterlabitur, identidem Tyam vocare, & sic plerique Auctores tabularum chorographicarum, apud quos legas de *Tye*. *Tye-oort* etiam apud Mercatorem & Ortelium. Solus Willélmus Janssonius noster superioribus diebus edita Tabula xvii. Provinciarum Germaniæ inferioris seorsim sentire visus, cui fluvius ille, qui aliis de *Tye* inscribitur, *bet Ye* vocatur. Prorsus ad animi mei sententiam. Tu Tyam & Yam, (de quo rivo, sive aquæductus hodie sit, Junius in Ydam, vulgo Edam) diversa existimas. Quo sodes argumento? Quia sinum Tyum Junius sæpicule nuncupat. Fateor; ita quidem Junius, sed perperam, ut puto, & errore populari. Ut omittam, quod in antiquis chartis & Chronicis Hollandiæ *Purmerye* non *Purmertye* scribi animadvertam. Facit huc Edamo vicinus pagus *Middel-Te*, de quo Junius. Sed nec illud dissimulare firmandæ opinioni meæ debeo.

* Ludo-
vici Boji
Imp.
filio.

debeo. In diplomatibus & privilegiis Urbi à * Wilhelmo Bojo
xxii. Comite Hollandiæ Anno c. d. c. c. c. xl. indultis legi
ad hunc modum: *Also alst metter graft begrepen is, ende die ha-
ven ten halven stroom toe in 't Te, ende voort streckende langs den
dyck in 't Te oostwaerts &c. &c. Die palinghe van der Stede vryheit.*
Ex iisdem diplomatibus cum *Amstelredam*, non *Amsterdam*, aut
Amstelodamum scribendum vulgo contendimus, quidni eorum-
dem fide fluvium *Tam* non *Tyam* dicendum scilicet contra Ju-
nium contendam? Ejus viri seu Semonis potius auctoritas
apud me magna, sed major, medius fidius, vis veritatis, ad
cujus obrustam cum Juniana quædam exploro, statuo auctorem
à lata culpa non alienum facile coargui posse ac convinci. Tu
si aliter sentias, & testimonio luculento (ita me Deus amet)
ac locupleti fidem derogare voles, per me licet, dummodo
plausibilia, & ut supra innuebam. Cæterum qui melius con-
jecerit, vatem hunc perhibebo optimum, ut est in veteri ver-
su. Vale & me quod facis ama. Raptim Lugduni Batavorum
xx. Maji die, stilo Curia nostræ c. d. c. d. c. viii. Scioppii horri-
bile & sacrum opus in Heroem Scaligerum mittam, volente
Deo, quam primum à virorum summo recepero, qui nunc to-
tus est in Apologetico pro illustri sua gente. Vidisse te Menip-
peam Heinii ex Brinckio intellexi. Scriptum Jupiter! doctum
& facetum. Sed non de tribus capellis, de quibus Scaligerum
ipsum brevi differentem audies, sed sub alterius nomine, nisi
consilium mutaverit. Menippea etiam auctior prodibit salibus
aliquot & dictariis in bipedum nequissimum, qui Romanam In-
dulgentiam in Germania nundinatur. Hæc volebam nescius
ne esses. Iterum vale.

V I I.

Eidem S. P.

Rursum de Ta. De auctione librorum Merulæ.

Literas tuas opido gratas, Isaci suavissime, hodie mane ac-
cepi. Quibus statim sed brevi scriptioncula respondendum
duxi, ut scires ex auctione Merulæ nihil tibi librorum expec-
tandum

tandum esse, uti neque Thyſio nostro. Auſtio illa ſuperioribus diebus facta eſt. Nihilo minus ex libris, quos annotaſti, quidam haberi poſſunt. Sed tanti vix puta, ut eos prece & pretio emptoribus extorqueamus, cum plerique in officinis bibliopolarum proſtent vulgo. Ortelium, Marchantium, Heuterum, Suſſridum dico. Agathiam Auguſtæ editum ſi putas Catalogi vitioſiſſime editi fidem ſequutus fruſtra es. Voluit manus collectoris *Auguſti*, videlicet Juſtiniani. Aberravit, & poſuit *Auguſtæ*. Verſio erat Latina Vulcanii. Paradini Anglia exiguus libellus, ſed per inſanos libelliones ſtetit, quo minus commodo pretio haberi potuit. Alios mihi emere ſtatueraſ. Chronicon urbis Lubecæ non memini me viſiſſe. Sed Catalogum inſpexi, & video me ſimile in Bibliotheca mea habere, quod quando velis videbis. B. Mollerii Rheni deſcripti verſibus ædopol jejunis erat concepta. Mahometi Alcoranus, quem Thyſius volebat, emptus eſt, ut audio, nomine Bibliothecæ Amſtelodamenſis xv. ſi recte memini, florenis. Tanti, puto, pænitere non emit prudentiſſimus Thyſius. Quod ad libros ejus attinet, quos Merulæ commodaverat, ſic habe. Ex iis mihi vindicavi Florentium vander Haer *de Initiis tumultuum Belgicorum*, & *Conſeil ſacre*. Reliqui necdum ad notitiam meam aut Lontii venerunt. Sunt ii forte ſcripti, & loculis chartarum, quas *Placcaten* & *Ordinantien* vulgo vocant, inſerti. Hæ venditæ nondum ſunt, quod ſciam. Adibo prima occaſione viduam, & Thyſiana, quod non ſemel antea feci, exigam. Scribat ille, aut tu, librorum illorum formam. Vale. Scripſi raptim Lugduni Batav. III. Junii cio. 13c. VIII. ſtilo Curiaſ noſtræ. Sed heus etiam hæc habe. De Ya dubitare amplius non debes. De fluento eo, quod Amſtelodamum præterlabitur, Comes Wilhelmus diſerte loquitur, nec lectionis ulla aut ſcripturæ diverſitas. Totum, ſi voles, locum deſcribes. Iterum vale, & cis paucos dies non me, ſed Scioppij ſcriptum adverſus Scaligerum exſpecta. Heros ille fere abſolvit Apologeticum, & Heynſius multis partibus auxit Herculem, cujus nova brevi adornabitur editio. Hæc volebam nescius ne eſſe. Tertium vale cum Thyſio.

VIII.

P. SCRIVERIUS J. Isacio Pontano

Suo

S. P. D.

Christophorus Butkenius impostor insignis. Nondum seculo XII. Comitatus Gelrensis & Zutphaniensis uniti. Ordo equitum Seraphicorum, Cherubinorum, turrigeri elephantii, Salvatoris mundi, S. Jacobi &c.

EXortus est nuper in Brabantia, an Flandria, mi Pontane, stolidæ audaciæ & intolerabilis palpi Christophorus Butkenius. Hic fanaticus Ducum, Principum, Nobilium, etiam privatorum acta, rationes, stemmata, & origines in numero habere; atque ea, quæ nunquam facta, scire videtur, nunc Comites nunc Barones crepat, confictis diplomatibus, vera falsaque juxta habet. Tute ipsemet periculum facias. Ecce, in Genealogiâ Familiæ Lindanæ, originæ Gelricæ, diploma hujusmodi recitat: NOS JOHANNES DE CHASTILLON, Dei gratiâ DUX GELRIÆ, Comes de Blois & Zutphen, & Machteldis eadem Dei gratiâ DUCISSA GELRIÆ, Comes de Blois & Zutphen, & Arnoldus de Hornes Dei miseratione Episcopus Ultrajectensis, notam facimus nobis esse plene satisfactum, ex quo obiit EDUARDUS Dux Gelriae & Comes Zutphania, cuius Deus misereatur. In signum veritatis sigilla nostra his literis appendi iussimus; & insuper Reinoldus de Brederode, Dns de Genepe Joannes Dns de Lienden, Arnoldus de Heerlaer, Dns de Amerzoeyen, Gerardus de Heerlaer, Dns de Poyeroeyen, Goswinus de Rossem. . . . Equites. Datum anno Domini MCCCXXVI. id est die Animarum. Alterum etiam ejusdem Ducis Gelricæ (si placet) nobis exhibet diploma An. 1377. in festo Epiphaniæ datum. Ex quibus intelligi datur Joannem Chastillonium, Machteldis Gelriæ maritum, inter GELRIÆ DUCES, post Reinal-

a. 1376.

dum **III.** Nassavium, ejusque fratrem Eduardum, sine liberis defunctos, collocandum esse; qui vulgò in serie Ducum omit-
ti solet. Machtildi sine liberis extinctæ successit Guilielmus Ju-
liacensis, Gulielmi I. Ducis Juliacensis & Mariæ Gelræ (quæ
soror Machtildis) filius. Alio loco Conradus **III.** Imp. apud
Trajectum residens suum erga ecclesiam Trajectensem testatur
affectum, anno **MCCXLV.** In quo diplomate largitionis inter
testes nominantur *Egbertus de Amsterlo*, (*Amstelle* alii) *Henri-*
cus Comes de Zutphen, *Henricus Comes de Gelra*. Ex quo liquet
duos istos Comitatus, nimirum Zutphanensem & Gelrensem
illo ævo nondum fuisse unitos, contra communem Gelrensium
scriptorum sententiam. Quid de his sentias, scire inprimis
aveo. Responde, sodes, excussis diligenter archivorum plu-
teis, ut & ad Quæsitâ Chiffletii, quæ inferius annotabo, *De*
quibusdam Ordinibus Militaribus Regum Daniæ, & Sueciæ. Vidi
Epigramma tuum in obitum fœceri tui Philippi ab Heden.
Ecce, vicissitudinem rerum humanarum. Brevi (opinor) Ge-
nethliacum videbimus de cognomine filiolo, quo te recens
auctum intelligo. Te autem ipsum quando videbimus? Sub-
sistam hîc aliquamdiu. Veni, & amantem tui vise: tecum
adferens nunc tandem **MS.** Chronicon, Douwemæ, nisi fallor.
Redeat, redeat tandem ad dominum suum liber toto trien-
nio desideratus. Longe minoris temporis spatio à capite ad
calcem (si eo opus vobis esset) à te Brinckiove nostro descri-
bi poterat. Eidem viro consulari amicissimam & plurimam sa-
lutem precor, ut & puerperæ tuæ. pusioni autem longum ac
suave suavium nuncupo. Amstelredami Kal. Aug. clō. lōc. **XXXI.**
Joannis Secundi Poëmata & Reliquiæ, elegantius atque ac-
curatius denuò à nobis superioribus diebus edita, tuam hîc ad-
ventum præstolantur.

A. 1145.

Sequuntur

Quæsitâ Jo. Jac. Chiffletii, Archiatri Bruxellensis.

V. C. Joannes Jacobus Chiffletius, amicorum subsidia po-
stulat ad opus suum **MILITARE**, quod præ manibus habet,
plenus planiusque emoliendum.

Franc.

ORDI-
NES RE-
GUM
DANICÆ.

*Torquem
producunt
ex turri-
geris ele-
phantis.*

Origo
quæritur,
& forma
cinguli,
& quæ
huc fa-
ciunt.

ORDI-
NES RE-
GUM
SUECICÆ.

Franc. Mennenius in *Deliciis Equestrum seu Militarium* Ordinum agit ** de *Ordine S. Mariæ sive Elephantis* in regno Daniæ. Torquem profert ex elephantis castella ferentibus & calcaribus intermediis compositum, cum appensâ imagine Deiparæ Virginis, radiis solaribus circumdatâ, cui rursus subjectus orbicellus aureis tribus clavis insignis, certoque litterario emblemate inscriptus, quod omittit. And. Favinus Auctor Gallicus eundem Torquem producit absque tribus illis clavis. Testatur Chiffletius se in quadam picturâ Torquem Danicum observasse ex meris elephantis compositum, cum elephanto etiam appenso, loco Virginis Deiparæ.

Cyriacus Spangebergius in *Speculo suo Nobilitatis Germanicæ* edito refert, à Regibus Daniæ institutum olim fuisse *Ordinem cinguli*, Equitum centum: addens præterea nihil.

Mennenius libro citato exhibet *Ordinem Seraphicorum* in regno Sueciæ: Favinus ex Zieglero scribit Magnum I. V. Sueciæ regem instituisse *Ordinem Cherubinorum*, alias nominis *Jesu* a. 1334.

Idem Mennenius alium *Ordinem Gladii & Balthei militaris* regibus Sueciæ attribuit absque auctore.

Ipse Chiffletius *Ordinem montis Oliveti* regibus Sueciæ attributum in Vet. cod. MS. repperit, nomine tenus indicatum.

Quartum etiam *Ordinem*, Errici regis - Sueciæ, *Salvatoris mundi* in numismate pendentis ex torque, dexteris junctis, & crucibus intermediis concinnato. Daleros hujus formæ cusos anno 1551. quidam affirmant.

Quærit ex libris editis & MSS. nummis, imaginibus, statuis, sepulchris, horum ordinum auctores, tempus, occasionem, torques, vestes proprias & peculiares, statuta, mutationes, extinctiones. Factum equidem viro optimo & doctissimo, sed in his salebris hærenti, quod velit velim. Quare ad te confugio historiæ Borealis patrem. Juva quantum potes: poteris autem, si voles: velle verò te prodesse publico, *Credere tam fas est, quam dubitare nefas*. Exprimantur, si quid in scriniis offenderis, etiam* de aliis aliorum ordinibus, si placet, Auctorum verba, & torques delineentur.

Auctores omnes, in hoc Catalogo ex indicinâ Chiffletianâ laudati, Zieglerus, Mennenius, Favinus, mihi ad manum non sunt, uti nec Speculum Spangebergii. Quando in

** De hoc Ordine præter alios vulgo notos extat Jo. Bircherodius de *equestri Ordine Elephantino*. *Hafnia*, 1704. Fol.

Equeſtribus federe ſoleo, lego Miræum, qui breviter atque eleganter de *Militaribus Ordinibus* nuper ſcripſit. Sed quia nunc ſumus in contexendo aliquo Ordinum Equeſtrium catalogo, addamus *Ordinem S. Jacobi* per Florentium ejus nominis Quintum Hollandiæ Comitem inſtituti, anno, uti quidam produnt, 1220. nam Annales Zelandiæ vernaculo ſermone concepti, Reigersbergio de Cortgena auctore, meminerunt hujus Ordinis, nuſpiam alibi (quod ſciam) lecti, præterquam apud hunc Zelandiæ, & Franc. le Petit historiæ Hollandicæ rhapsodum Gallicum. Erro: & in viam revocat Miræus, qui Donationum Belgicarum *lib. 11. cap. ccxxiv.* ex Regiſtro Equeſtri Hagæ-comitatenſi, fide vet. cod. Teutonici, ſequentia Latine tranſtulit:

Regiſter
der Rid-
derſchap.

Anno m. cc. nonageſimo Florentius Comes Hollandiæ, Zelandiæ, & Friſiæ, in publico atrio ſui palatii Hagenſis, dedit ſui ordinis equeſtris, S. Jacobo ſacri, inſignia duodecim primariis proceribus, quorum hæc ſunt nomina.

Theodoricus Comes Clivenſis.

Lancelotus Dns de Hameltong, Legatus Henrici Regis Scotiæ.

Godefridus Dns de Boicholt, Legatus Weſtphaliæ.

Dns Henricus de Henneberch, Legatus Coloniænſis.

Theodoricus Dns de Brederode.

Joannes Dns de Heuſden.

Joannes Dns de Arkel.

Theodoricus Dns de Linden.

Otto Dns de Aſperen.

Jacobus Dns de Waſſenaer.

Giſbertus Dns de Amſtel.

Hugo Dns de Vianen, Equites.

Qui omnes juramentum præſtiterunt ſuper ſacris Evangeliiſ, in manibus Dni Joannis Ep. Ultrajectini, & pro pignore ſua ſcuta atque INSIGNIA reliquerunt. Singuli autem acceperunt TORQUEM ſeu BALTHIUM ARGENTEUM INAURATUM cum ſex cochleis & imagine S. Jacobi appenſâ, ponderis unius marcæ cum

Tom. I.

Aaa

mediâ

*medid argenti. Dictorum autem Equitum SCUTA seu INSIGNIA Joannes Paypaert scutifer & Heraldus Hollandiæ penes se recepit, suntque testimonium rei gestæ. Hactenus Miræus ex vet. cod. De quo Cod. etiam atque etiam videndum, & inquirendum quam diligentissime. ** Nam vereor, ne quid huic Apographo subsit ex mangonio Butkeniano. Quem bipedum nequissimum, veris suis coloribus depictum, statui aliquando in medium producere, ac deridendum omnibus propinare. Hæc volebam, nescius ne esses. Vale.*

I X.

E I D E M.

S. P.

Lipsii epitaphium. De Erycio Puteano.

Verberas me fortassis tacito cogitationis convitio, atque hoc adolescentis Plautini dictum reputas, *Tardo amico nihil est quidquam iniquius.* Sed ita me Deus amet, bonique omnes, suavissime Isaci, volebam statim tuis respondere, sed obstiterunt spissigradissimi nostri typographi, è quorum gypsatissimis manibus sex septem diebus istis proximis nihil extricare potui. Tandem aliquid, imò duo folia, quæ hic habes. Quod reliquum est gnaviter pertexe, & primam Glossarii partem quam ocyssime ad nos mitte. Properandum esse, ipse vides. Sed audi sis, ne ita properes, ut cum omnia feceris, nugas te egisse barbarus typhotheta dicat. Ne nimium, inquam, manum mentemque præcipites, atque ita scribas, ut exclamaturus sæpè sit is, quem me dixisse sentio; *Hæc quidem nisi Sibylla legerit, & quæ sequuntur tibi nota.* Duplex itaque tibi negotium incumbit; primum, ut citò; alterum, ut belle pingas. Utrumque pernecessarium. Nam jam operæ strenuè pergunt; illæ inquam operæ, quæ solebant esse *Tardiore*s, quàm *corbitæ sunt in tranquillo mari.* Verùm hæc hactenus. De
Lipsii

** Adi Simonem van Leeuwen in Libello cui Titulus, *Redeningh over den oorspronck, recht, ende onderscheyt der Edelen ende Wel-borenen in Hollandt.* Cap. 8.

Lipsil epistolâ posthumâ ingentes tibi gratias memini. Oppor-
tunè illa, per Deum, venit; nam de eâ aliquid ad me Amste-
rodamo pater: & jam animus erat super ea ad te scribendi.
Quod in eâ est de Papa Urbano 11. misisse illum nempè
cccc. millia hominum armatorum in Terram Sanctam, in eo aut
te aut ipsum Lipsium lapsum puto. Na Platina, aliique Vitarum
Pontificum scriptores ccc. millia plerumque habent. Inspice,
fodes, autographum, & Spiegelium meo nomine saluta, ut
& Romulum Piscarium, jocosum illum & Gratiarum patrem.
Alias autem, quas Spiegelius habet, Lipsii epistolas, utinam
ille communicet, & tu describas! Ego ut vicem reddam,
epitaphium nunc mitto, quod nudius tertius Antverpiâ ad
nos allatum est. Hoc ipse sibi composuit, tumuloque inscribi
ultimis ceris jussit.

*Quis hic sepultus, quæris? ipse edisseram.
Nuper locutus & stilo & linguâ fui;
Nunc altero licebit: Ego sum Lipsius,
Cui litteræ dant nomen, & tuus favor:
Sed nomen. ipse abiit, abibit hoc quoque:
Et nihil hic orbis, quod perennet, possidet.
Vis altiore voce me tecum loqui?
Humana cuncta Fumus, Umbra, Vanitas,
Scænæque imago, & verbo ut absolvam, Nihil.*

*Extremum hoc te alloquor:
Æternum ut gaudeam tu apprecare.*

Multi ejus locum lectionemque ambiunt, inter alios etiam
Erycius Puteanus, si fortè hominem nosti, Sugamber est,
patriâ Venlonianus, rus merum, atque Ordinis literati dede-
cus. Solet hic morio vocare se publicitusque inscribere Audito-
rem Lipsii, Eloquentiæ Professore Mediolorum, & talia.
Hui! quanti est sanum sinciput! quanti, ut cum Homero di-
cam, *πρόφρων κραδίη, & θυμὸς ἀγνῶστος*! Vale, mi Isaci, &
Glossarii partem matura. symbolam ad illud seorsim hic in
Icheda habes. Lugduni Batavorum 1111. idus Maji. clb. 15. c. vi.

Fratrem tuum, si Amsterodami es, à me saluta, si Haderwici, Thyssum.

X.

P E T. S C R I V E R I U S Isacio

suo S.

Sublatum mendum in Martiale.

C Odex Legum Gothicarum & Francicarum nondum prodit, alias misisset Raphelengius ad te, qui & iis, quos petebas, addidit Ramirez librum variarum Lectionum. Quid de iis tibi videtur? Quid item de Galli illius, nomen excidit, emendationibus Plautinis? Quid de Differtatione van de Mylii de Etymo Britanniae? Tua illa in Plautum communicabo proxime D. Haemstedæo. In Martialem tua velim mihi non inideas, *Nemees & vastâ in valle leonem*; Significavi me olim correxisse, *vasta mole*, ex conjecturâ, non, ut tu arbitraris, ex scripto. Nunc ita totum locum rescribo. *Nemeæ, sed vastâ mole leonem*. Sic alibi loquitur Poeta, *Et scalis habito tribus sed altis*, Item, *Ut cito testiculos sed acuta falce secaret*. Ita enim legendum. Hoc volebam, nescius ne esses. Scripsi summa festinatione in ædibus soceri. Ad tuas statim, ubi accepero, uberius & singulatim, Deo volente, respondebo. Amstelr. 111. Kal. Jul. 1612.

X I.

I D E M

Eidem

*Hollandt pagus & ubi olim. Scriverii observationes
in Junii Bataviam.*

V Ir Clarissime amicorum optime, Quum hodie mane me totum literis ad diversos exarandis me darem etiam Isacius meus occurrat. Sed quum per rerum varietatem vix liceret, & nonnunquam interpellarer, coactus pene fui te in aliud tempus.

tempus differre. A meridie tamen semi-horulam nactus interpellatoribus vacuam paucula hæc ad te scripsi. Alias volente Deo copiosius. Nam quod te velle video hic habes. Apud Hedam diligentissimum rerum Ultrajectensium scriptorem in Odilbaldo Episcopo in serie XII. exstat Commentatio de rebus S. Martini Trajectensi ecclesiæ largitis. In ea pagi *Hollant* sive *Holslant* mentio; inibique in hunc modum legitur: *In Nawil-kangen* III. *mansæ*, in *Suetan* similiter, in (1) *Hollant* (alias *Holt-lant*) III. *mansæ*: in *prima Leythen* II. in *secunda Leythen* I. in *tertia* I. in *Radenburg* V. *mansæ*, in *Legiban* VI. in *Loppiffchen* II. in *Lippeningen* similiter, in *Watdinchem* III. *mansæ* &c. In fine hujus tabulæ ista annotabam: *Hæc bona Christi fideles tradiderunt S. Martino ob sui amorem: quæ omnia inconvulsa permanserunt usque ad tempora bonæ memoriæ Othilbaldi Episcopi &c.* Hic Odilibaldus quum præfuisset annis XXIV. rebus humanis exemptus est anno DCCCC. IV. Idus Octobris, Beka, Heda, aliisque auctoribus. Vide inter alios Reginonem ad Annum 10. cccc. Hæc hætenus. Ubi Commentariolus tuus de Urbe & agro Amsterodamenti excudatur, aveo inprimis scire, & num folia quædam excusa sint. Quæ utinam mecum, antequam in lucem publicam protrudantur, velis communicare. Fortassis Paralipomena adjiciam, & de quibusdam non inutiliter te monebo. Scriptum etiam illud, quod nuper petebam, nunc etiam vehementer peto. Non invidabis mihi, scio, etsi alteri libro in calce annexum sit. Si me ames, iterum dico, non invidabis, & mittes primo quoque tempore, aut indicabis saltem, à quo Amsterodami petendum sit illud ipsum exemplum, unde tu descripsisti. Additamenta mea & Observationes in Junii Bataviam hac hyeme, volente Deo, colligam. Cum omnia parata erunt, Raphelengius prælo subjiciet. Quare Animadversiones tuas in eundem, & ea, quæ in Originibus Francicis dissentanea ab illo habes, huc mitte. Dabo operam, siquidem ita volueris, ut seorsim edantur, aut meis Observationibus inferam sine dolo. Nobilissimo Brinckio exemplum Bataviæ meæ illustratæ nunc mitto diu promissum. Excusabis meo nomine

(1) Pagine, an villæ, non disputo, non enim adjicitur.

Ex vicinitate locorum videtur pagus *Holland* non longe ab urbe nostra, quam *Lugdunum Batavorum* docti vocant, abfuisse.

nomine apud ipsum hanc moram. Bibliothecæ nostræ publicæ libros nullos emi, uti nec Clarissimo Thyſio. Commodo ſatis pretio haberi non potuerunt: ut in adjuncta hac ſcheda apparebit. Salveat uterque. Et tu inprimis ſalve præſtantiffime Iſaci cum ſuaviſſima conjuge & prole. Vivine & veſcitur aura ætherea? Indica, ſodes proxime, & me rerum tuarum participem facito. Idem me facturum ſpondeo. Tuus toto pectore Petrus Scriverius, qui hæc raptiffime exarabam ſtans pede in uno Lugduni Batavor. ultimo Octobris die cto. m. c. ix.

X I I.

P E T R U S S C R I V E R I U S

Iſacio ſuo S. P.

De Theophrasti editione Græc. & Lat.

Nuperam illam tuam abitionem, ſeu fugam potius, indigne tuli, mi Iſaci. Hoſpitium tuum acceſſi, ſed fruſtra fui, nec quos deſtinabam ſerere ſermones licuit. Nuper Amſterodami fui, ubi literas tuas literatas offendi. Placet hercle commentum tuum, quamquam vix evileſcat Heinſianum. Palma in medio poſita eſt. Sane maximus Caſaubonus hic acu rem tetigiffe non videtur. Aduit mihi heſterna die dominus Brinckius junior, oſtenditque ſchedam manu tua notatam. Puteani Striſturas in Caſaubonum facile, ubi bibliopolarum officinas adire non gravabitur, inveniet. Has memini me vidiffe, non item in Bleſkenium pro patria ſua differentem Jonam Iſlandum. Hic, ſi non fallunt noſtri mercatores, ſuperioribus nundinis nondum prodiit. Oſtendit idem vir Ornatiſſimus Catalogum Bibliothecæ veſtræ, ad cujus conſpectum equidem gavifus ſum, & ut gaudii mei affectusque teſtimonium aliquod extaret, d. d. Opera Theophrasti Græce & Latine recens apud nos edita: in carta ſelectiori, & ut ita dicam regia editum eſt exemplar illud, quod vobis deſtino. Mitten- dum proxime per nautam Harderwicenum, quem eo nomine cum literis tuis gratiſſimis ad me mittes.

Etſi occupatiſſimus eſſem hoc tempore, tamen humanitati Brinckianæ manus dedi, & hoc quantulumcunoue raptiffime
exa-

exaravi, Lugduni Batavorum, in strepitu domesticorum & propinquorum, qui nobis adsunt. Brevi me tibi adfuturum spero, sed Theophrastum prius videbis. Quare ut me cito videas, nautam excita, qui Theophrastum ad vos deferat. Pridie Kal. Jun. cto. ioc. xiiii. Officiosissimam salutem Dn. Thyfio præstantissimo viro adscribo.

XIII.

PETRUS SCRIVERIUS

Jo. Isacio Pontano Sal.

Bebryces Galliae populi. Qui Pisas tenuerint ante adventum Etruscorum. Δένϙ ut ε̃ Dunum quid. Caracalla vestis Gallica. Vestis bigerrica, Armilausa. Armilausi populi.

A Nimadversione dignum, quod apud Marcianum τ περιηγη-
την Augustæ Vindelicorum nuper ab Hoeschelio edi-
tum, & in Scoliis in Lycophronem ab Isaacio Tzetze collectis
non ita dudum legi *Bebryces* videlicet esse populos provinciae
Narbonensis, ad Pyrenæum. Scolion tale est: Δίων ἡ Κοκκει-
ανὸς τὰς Ναβωνησίους Βέβρυκας λέγει γράφει εἶναι: τ̃ παλαι μὲν
Βέβρυκων, νῦν δὲ Ναβωνησίων, ἐς τὸ Πυρηναῖον ὄρεα. τὸ δὲ ὄρεον τὰ πο-
ταμὸν χωρίζει Ἰβηρίαν ἔ Γαλατίαν. Animadversio item dignum frag-
mentum hoc M. Porcii Catonis à Servio in x. *Æneid.* ex ejus
Originum libris prolatum pag. editionis Petri Danielis 583. Cato
Originum. qui Pisas tenuerint ante adventum Etruscorum
negat sibi compertum, sed inveniri a Trachonem Turrheno oriundum,
postquam eorundem sermonem ceperat, Pisas condidisse, cum ante
regionem eandem Teutones quidam Græce loquentes possederint. Ex-
aminandus quoque locus Plutarchi περὶ ποταμῶν, ubi causam
habes Lugduni, sive Lugoduni, coloniae deductæ, dictæque à
colle, ut vult, confluentibus Rhodani & Araris imminente,
quia, inquit, cum jacerentur fundamenta, corvi quidam visi sunt.
Αὐγίς lingua Celtica τ κόρακα significat, δένϙ δὲ τ ἐξέχοντα.
Hæc ille. De priore voce videris: de posteriore dubium non
est. Dunum olim & nunc in Belgio significat collem eminentem

a Tar-
chonem
aut Tar-
diontem.

tem, aut eminentiam. Potest & in Glossario locus' esse *Caracallæ* vestis Gallicæ. Aurelius Victor non Schotti, sed vulgo vulgatus, in vita Antonini ab hac veste Caracallæ nomen adepti? *At cum è Gallia vestem plurimam decessisset, talaresque Caracallas fecisset, coegissetque plebem ad se salutandum talibus indutam introire, de nomine hujusce vestis Caracalla cognominatus est.* Vide & Victorem Schotti & Spartianum, nec non Dionis fragmenta in vita hujus Caracallæ. Vett. Gloss. *καπακάλιον*, cuculla. Kiliano *Kalle*, pulchra, formosa. Eidem *Karen*, eligere. Vide num quid huc faciat. Similiter *Karsaye*, panni genus, & forte *Karnosyn*. *Bigerricam* vestem memini te *beharigam* scribere. Sed vide an non hæc nomen acceperit a Bigerris populis Galliæ Aquitanicæ, quos Paulinus epistola ad Ausonium *pellitorum* epitheto insignit:

Dignaque pellitis habitas deserta Bigerris.

Sic *Dalmatica* vestis à *Dalmatis*, & *Armilausa* à *Armilausa* populis dicta, ut ego quidem opinor. Sane Isidori originitio perquam frigida est. *Armilausi* autem nominantur in Charta Itineraria ex Peutingeri bibliotheca Velferi & Ortelii opera superioribus annis Antverpiæ edita. Sed de his hætenus. Plura aliquando coram. Iterum vale mi suavissime. Ignosce festinationi & sribilgini, cum Ovidio,

Emendaturus, si licuisset, eram.

XIV.

PETRUS SCRIVERIUS

V. CL. Joh. Isacio Pontano Sal.

De opere Chronologico Jos. Scaligeri.

ISaci suavissime, Fasciculum nudius tertius una cum literis ad te meis misi, & spero probè curatum. Nunc mittuntur libri quos peti à Raphelengio volebas. Addo folium itinerarii tui proximè excusum. Quam parum nunc restet typothetis, ipse

ipse vides. Cras quod componunt, non habebunt. Hui ! tunc iterum me teque different pipulo, atque occentabunt clarè. Vide quàm bellam mihi provinciam demandaris ! Sed non si male nunc, & olim sic erit. Quare obdurabo, & quidquid molestiarum erit lætus lubensque Isacii mei nomine subibo. Foliū literæ I. quod hoc præcedit, plurimis erratis typographicis scatere nullum dubium est ; ego obiter inspexi, & insignia quædam offendi, tu plura quam velles. Sed hoc mihi vitio vertere non debes, sed stolidissimis typographis, qui inconsulta festinatione me absente illud prælo subicere ausi sunt. Correctionis officio qui functus sit, quæris ? Illi ipsi. O pecora, ô, sed semper mihi cum & ipsis querendi, & nobiscum expositulandi causâ non desit, qui fragmenta tantum libri, non librum excudendum dedimus. Quocirca quod reliquum est matures, & simul mittas. Et mehercules maturato opus est, si, quod te velle existimo, Itinerarium illud tuum ad proximas nundinas autumnales velis prodire. Scaligeri opus Chronologicum jam ad exitum perductum est. Opus profecto arduum & meritò invidendum zelotypis Jesuitis. Gaudet vir illustris se illo ærumnabili labore defunctum. Quam vellem me Vegetio Frontinoque ultimam manum imposuisse. Sed hoc erit, quando bono Deo visum, cui te cum suavissima uxorcula commendo. Raptim Lugduni Batavorum xx. Julii clō. Isc. vi. Thyisio atque Halewinio salutem adscribo.

X V.

PETRUS SCRIVERIUS

Joh. Isacio suo S. P.

Alius à Chæroneo Plutarcbus de fluviis.

MActe hoc Evangelio, mi Isaci, atque assem para. Tandem, tandem ultima manus imposita est omnibus illis, quæ superioribus diebus ad nos misisti. Nunc quantum potes Indicem nobis concinna, sed & de Epistola nuncupatoria seu Præfatione cogita, & vide num illa & Index unico folio completi possint.

Tom. I.

Bbb

possint. Literas tuas Scaligero inscriptas ipsi tradidi addito exemplari Itinerarii. Heri eidem adfui, & interrogavi, num quid vellet ad te. Dixit simulatque omnia perlegisset, iudicium suum de iis ad te perscripturum. Quare curabo, ut & reliqua folia isti libro per Bassonium adsuantur. Quid me, Heinsum, Baudiumque velis intelligo. Ego corculis istis meis quid optes significavi, & non semel, ut quid carminis edolarent monui. Heinsius superioribus diebus cum valde instarem urgeremque Græcum epigramma in commendationem itineris tui scripsit. A Baudio ut & à me ipso nihil dum impetrare potui, nec facile, ut video, impetrabo. De me non ausim tibi promittere. Ita vita, quam nunc vivimus, propter frequentes & quotidianas occupationes ne subsécivas quidem horas studiis impendere permittit. Quid multa? pene enecor negotiorum illa, ut ita dicam, hydra. Multæ mihi pariter antlandæ ac devorandæ sunt molestiæ, ita ut nonnunquam præoptem nervo, carcere, moletrina detineri. Sane eos qui detinentur felices prædicare soleo sorte mea cum ipsorum sorte collata. Sed his omnibus, ut spero, dabit Deus aliquando finem, meque postliminio totum Musis meis restituet. De Plutarcho *ἐν ποταμῶν*, quod quærebas nuper, scias non eundem illum esse cum Plutarcho Chæroneo. Quis sit, non satis constat. Editus est autem, & non nisi semel, quod sciam, cum Strabonis epitome Basileæ apud Frobenium Ann. 1533. Liber est inventu rarissimus. Johannes Cornarius non Plutarchi sed Parthenii esse arbitratur. Vale Lugd. Bat. v. Kal. Septemb. 1606.

Sed heus quid animi vobis fuit, aut etiam est, hoste tam propinquo? nonne præ metu quibusdam venter solvitur? Attamen nil desperandum Christo duce & auspice Christo.

Tandem bona causa triumphat.

Finis Tomi I. Analectorum Editionis prioris in 8.

HIC

H I C I N C I P I T
ANTONII MATTHÆI
ANALECTORUM
TOMUS SECUNDUS
PRIORIS EDITIONIS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

NOBILISSIMO, AMPLISSIMO,

Et perillustribus in bonas literas
& Rempubicam meritis

SPECTATISSIMO VIRO

D. HENRICO BLEYSWYK J^{to}.

SUMMIS APUD DELPHENSES HONORIBUS
FUNCTO, PRIMO EORUM CONSULI, OR-
DINUM HOLLANDIÆ IN COMITIIS AS-
SESSORI, REBUS INDIAE ORIENTALIS
CONSTITUENDIS PRÆFECTO, ET ACA-
DEMIAE LUGDUNO BATAVÆ CURATO-
RI DIGNISSIMO, SPLENDIDISSIMO, ETC.

Felicitatem, valetudinem, & salutem in eo, qui est
omnium vera Salus.

Nobilissime, Amplissime, & Gravissime Vir,

Gregia admodum vox fuit Roberti Regis Si-
ciliæ; Dulcius sibi regno literarum commer-
cium, malle se regno & imperio privatum
immo literis doctrinisque, quam inter vi-
num & crapulam Regio luxu diffuere, inter fœ-
minas & malas artes sectari aulæ proterviam. Nec
alia mens fuit Alphonsi Regis Arragonum, qui, dum
non aliud curarum habuit condimentum, nec in deli-
ciis quicquam aliud, ætatem inter literas, inter studia,
& bonas artes, & rerum gestarum monumenta con-
sumpsit. Regium id arbitratus, Nec aliud ullum fruc-
B b b 3 tuosius

tuosius humanæ vitæ subsidium, quam frequens lectio & meditatio eorum, quæ olim gesta. Ut verissime enim Livius *lib. 1. hist. Hoc illud est præcipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri: inde tibi tuæque Reipubl. quod imitere capias: inde scædum exitu quod vites.* Vis hæc humanitatis, & inprimis historiarum est, ut à vitiis deterreat, ad virtutem inflammet, dum ob oculos ponit præmia, dum gloriam immortalem, quæ bonos solet sequi, & de Republica præclare meritos, contra execrationes, infamiam, supplicia, quæ tyrannos, facinorosos, in omni scelerum turpitudine & dedecore volutatos. Nec mirum hinc, quod Cicero *memoriam rerum gestarum appellet vitæ magistræ, actionum speculum humanarum.* Speculum autem non immerito, & vivum quidem ardensque, cujus oppositu, ut vulgo Scipio prædicabat, in magno animo & generoso æmulationis velut flamma accenditur, vera ut plurimum causa, fons, & origo pulcherrimi cujusque & laude digni facinoris. Ita enim se habet res, ut sic insitum animis nullius non laudabilis & præclaræ rei semen hoc quodam velut fomite efficaciter incitetur, non aliter quam scintilla levi flatu adjuta, ignem explicat, diffunditque. Varius certe experimentis jam olim id satis cognitum, priscarum rerum monumenta viam facere ad sapientiam, ad justum atque injustum, & multarum rerum notitiam; iis qui se dediderunt, rudes antea & indoctos prudentissimos tandem factos, nec clarissimos tantum domi, sed militiæ etiam & in acie bellicosissimos. Testis Lucullus est, qui ad bellum Mithridaticum Consul missus in Asiam, quamvis rei militaris nondum attigisset aut disciplinam aut gloriam, continuus tamen, dum facit iter, historiarum lectionibus eam est

est rei bellicæ consecutus peritiam, ut primo impetu statim victor Reges potentissimos Mithridatem Tigranemque contuderit præliis felicissimis, & in ordinem redacta Asia victoriarum suarum cursum circumegerit in Pontum. Testis est Cicero, qui belli gerendi modum edoctus non aliunde quam ex veterum monumentis Proconsul missus in Ciliciam subegit gentem ferocissimam. Testis Scipio Africanus, illustris non minus præcellenti doctrina, & insigni prudentia, crebra lectione parta, quam gesto bis Consulatu, duobusque triumphis, & bis excisis deletisque terroribus Reipublicæ. Testis ejusdem æmulus Imp. Julianus, qui postquam Athenis ex subfelliis Academicis ad imperium arcessitus, quod Athenis didicerat, inter strepitum militarem & præliorum tumultus, inter flammæ & sanguinem, adeo non neglexit, ut dies interim noctesque quasi pabula quædam animo ad sublimia scandenti, virtute invicta & indefessa, ut testatur Ammianus, conquissiverit assiduus, conatus eadem arte grassari ad laudem bellicam, ad triumphos, qua olim Scipio, urbem etiam Pyrisaboram, quum bellum Persis intulisset, cinctam triplici corona continens, eodem modo, eadem vi, qua olim legerat à Scipione expugnatam Carthaginem. Nec plane id ignoravit tot trophæis insignis Turcarum Imperator, qui Constantinopolitanum Imperium subvertit funditus, Mahometes II. Animo enim reputans, quanti esset institutio, quanti artes & literæ, ad virtutem momenti, viros doctos & eruditos non amplissimis tantum præmiis Constantinopolim pellexit, sed Johannem etiam Lombardum Italum filio suo Mustaphæ, ut exemplis virorum fortium ad præclara quævis contendenti calcar adderet & stimulum, pædagogum, & apposuit, & hunc quidem potissimum, quod non tantum

tum Italice, verum etiam Turcice, scripsisset praelia ejus & res gestas adversus * Usumcassanem regem Persarum. Certe est extra controversiam, & quod qui rerum periti diffiteri non possunt, nihil movere fortius, nihil æque ad virtutem, ad comparandam prudentiam domi militiæque, ac historiam conferre. Causas siquis quærat, quæ ad fœdus impellant, quæ contractum dissolvant, quæ Rempubicam constituent, quæ conservent, quæ augeant, quæ auctam labefactent, quæ minuant, quæ excindant, Annales adeat, & non dubito, quin hi melius, quam aut usus eas suggesturi, aut ullus Philosophus. Modum siquis quærat cum Rege agendi, cum Principe, cum suis, cum exteris, qua arte motus gentium possint aut præcaveri, aut sedari, aut tolli, veterum adsunt monumenta, quæ sexcentis doceant hæc exemplis. Pacis artes siquis quærat, & quo consilio, quo judicio bella sint suscipienda, quo gerenda, finienda, quodnam jus legationum, quo pacto in colloquium descendendum cum hoste, historia est, quam licet consulat. Abunde id suppeditabit. Et quid quæso tandem dulcius otio literato: quo citra ullum discrimen rerum maximarum eventus cognoscimus, rerum vel in sago vel in toga gestarum ante millia seculorum, quo peritiam comparamus, rerum usum, prudentiam, & invicti firmamus animum constantibus exemplis? Quid ut propius accedam (nam nec id omittendum) universum jus nostrum clarius efficit, quid augustius, quam historiarum cognitio? Quantulum quæso scit, qui originem ejus nescit, qui progressum, qui incrementum, & quam id sæpius mutatum; qui ejusdem auctores, qui Hadrianum, Constantinum, qui Theodosium II. qui Justinianum non
novit,

* Paul. Jovius sic vocat. Hasan Uzum est Petro de la Valle 2. itin. c. 22.

novit, qui Principis, Senatus, populi, qui magistratum vim ac potestatem ignorat? Mihi certe non aliud ab ineunte ætate suavius, nec constantior voluptas ulla, quam inter Principum rescripta, juris studium utriusque, & rerum antiquarum monumenta versari. Nec unquam existimavi, quamdiu vixi, id indecorum, si & ego id usurparem, quod Imp. * Julianus, & quod ab eo usurpatum inscripserat foribus Bibliothecæ suæ Theodorus 9. * Epist.

Ἄλλοι μὲν ἵππων, ἄλλοι δὲ ὄρνεων
 Ἄλλοι θερίων ἐρῶσι· ἐμοὶ δὲ βιβλίων
 Κτήσεως ἐν παιδαγῆι δεινὸς ἐντέτηκε πόθος.

Alii quidem equos alunt, aut aves, aut canes ad vendendum. Mibi vero à puero istud desiderium insedit, ut multos acquirerem ac possiderem libros. Sunt qui tanti non putant hæc; sed me laboris à me suscepti nequaquam hæcenus adhuc pœnitet. Et nec causa est cur pœniteat. Corrafi, collegi multa. Nec peperci in conquiendo aut pretio, aut ulli operæ. Quæ patriæ spectant antiquitates, cujus vel potissimum habenda est semper ratio, non pauca servo adhuc nondum visa. Quæ si vitam Deus proroget, ubi otium & occasio, cum harum rerum studiosis communicabo non illibenter. Specimen jam offero, ut hinc velut ex lacinia possit pannus cognosci, & ut velut ἐκ τῆ κρᾶσπιδος sit τὸ ὄφασμα πρόδηλον. Et id tibi offero, Nobilissime & Amplissime vir, nec, dum patronum ei quæro, alius occurrit dignior, quam, cui creditum ab Ordinibus ob insignia jam olim merita illustre

Tom. I.

Ccc

hoc

hoc Athenæum, illustris tua Amplitudo. Non ingratum erit, spero, nec indignum tibi munus, tibi inquam Gravissime & Nobilissime Vir, qui etsi maximis dignitatibus præfulges conspicuus, ad clavum collocatus florentissimæ civitatis, ne hæc quidem aspernaberis. In pretio tibi literæ, rerumque hætenus suppressarum, nec satis adhuc cognitarum, latentiumque, feliciter, & *quædam* restituta memoria. Non abs re erit, spero, nec grave auditu, aut intellectu, si paucis dicam Auctores, si rem ipsam, si materiam, si argumentum, quod tractant.

ANNALES rerum Ultrajecti & in diocesi gestarum, ut & belli cum Hollandis Ann. cis. cccc. LXXXI. & duob. seqq. Auctorem habent incertum, sed æqualem eorum temporum. Vidit ejus commentarios etiam Buchelius, qui & quædam excerptis beneficio viri nobilis Adriani van Winsen, Domini de Hoencoop, Trajectensium antiquitatum studiosissimi otii viri, & locum unum aut alterum ad Hedam notis inseruit. Schedas vocat manuscriptas, sed quarum ipse, ut videtur, tamen copiam non habuit, & forsitan nec describendi, si precario forsitan habuit, aut otium, aut potestatem, si recte verba hæc considero, quæ ad Hedam occurrunt: *plures submersos addunt scheda à nobili viro, rerum patriæ suæ perquam studiose, D. Adriano Winsenio, Toparcha in Hoencop, & Heemstede, olim mihi tradita, ex cujus monumentis, si Deus ipsi vitam in hac tempora prorogasset, multa ad hæc notas conferre potuissem, quæ cum ipso nunc sepulta jacent.* Ego diu cum quæsissem, non infeliciter tandem nactus, quantum ex schedis superest scito hic universum: Quis Auctor siquis roget, id, ut statim jam dixi, juxta scio cum ignarissimis: Quod rebus gestis interfuit, quod laicus, quod de plebe,

plebe, quod munere nullo functus, ipse indicat non obscure, ut cum agit de literis Ultrajectum missis ab Episcopo cap. 6. *ende die brief hielt in, dat hy syn Stat eyfde, ende dat sy hem goede ondersaeten wesen wouden, by soude hem een goet Heer wesen, mit meer woorden, die ic al niet ontbouden en beh.* Cum agit de Hollandis ad Vroesvicum caelis, à Trajectensibus cap. 37. *ende daer waren veel buffen, die op raden stonden, daer dede men selen aen, ende veel kinder gingen aen die selen, ende togben alle die buffen allencken wyt Tallustogbe op die Noey al singende vraemde woorden, die ic niet noemen wil, want ic daer te kleynen man toe ben, om die te verhalen, want sy op Heeraan gingen.* &c. Cum de Narda surrepta cap. 43. *ende in die Stadt op de straet synder dootgeslagen xxi. als my geseft is.* Cum de Ultrajectinis ad Westbroeck caelis ab Hollandis cap. 48. *also dat daer veel dooden bleven van Bor-gers ende Bangers kynder, Buters, ende Lanthude, also my een goede Vrouwe geseft heeft, die die dooden besien had, want sy haeren man twee daghen lanck gesocht had onder die dooden.* &c. Cum de caelo de Haar ab iisdem vi capto cap. 98. *Dit heeft my een geseft, die op dat buys mede gecomplicat was, ende dat buys wert gespolieert ende ge-brant.* Admodum autem diligens, & ut nemo non-judicabit *stultus, accuratus.* Nec scio, an quicquam extet, unde veteres familias, & nobilium multitudinem, quæ olim in diocesi, discas planius cognoscasque. Qui in Davidem Episcopum, qui pro ipso stabant, postquam bellum civile ortum, recenset admodum accurate cap. 2. 15. 38. 50. 71. 108. ut & alibi passim. Et quod ad rem ipsam, incredibili quodam studio notavit singula, collegit, & nulli prorsus labori parens in diarium velut retulit, nec quod dignum observatu quicquam

omisit sciens. A postridie S. Sixti Ann. 1481. quo de-
 scitum à Davide, & accensa in diœcesi belli civilis fax,
 orsus ἀντὶ προορμῆς usque ad x. Kal. Maji Ann. 1483. quo
 captis, qui Ultrajecti contrariæ erant factionis, recep-
 tus David in urbem rediit. Deesse aliquid si suspicetur
 quis, suspicio non est nulla. Nam & deest præfatio, &
 desunt etiã initia Ann. 1483. Nec ratio potest reddi,
 cur à Leyda surrepta, unde prima origo belli; ut ha-
 bet Thomas Basinus, & Auctor ipse etiã passim, ini-
 tium non fiat. Verum edo, ut reperi. Et quaecunque
 id tandem sit, non negabit lector, si evolvat, quod il-
 lustre id monumentum, dignum quod omnes, qui vete-
 ris historiæ, qui patriæ antiquitatis studiosi sunt & a-
 mantes, inprimis qui Ultrajecti, ambabus ulnis acci-
 piant, & velut raptum ex incendio καμῆλιον quoddam
 fervent. Siquid forsan deest, abunde id, qui eum
 excipit, supplebit Thomas Basinus, qui & altius or-
 ditus, & ubi desinit, porro pergit, & historiam per-
 textit.

Fuit THOMAS BASINUS Episcopus Lexo-
 viensis. Pulsus Gallia, & dum exul, ut solaretur exi-
 lium, Archiepiscopus à Papa factus, verum titulo tan-
 tum tenuis, Cæsariensis in Syria, cum loca aliquot per-
 errasset, tandem in diœcesin & Ultrajectum concessit,
 ubi sedem cum fixisset, ad scribendum se contulit, scri-
 pta ibi historia, unde id quod publicamus, & quod de-
 scripsi ex Adversariis Gisberti Lappii à Waveren, Ad-
 vocati Trajectensis, omnisque antiquitatis studiosissimi
 olim viri. Nomen Thomæ Basini excerptum non præ-
 ferebat, sed simpliciter tantum & initium huiusmodi:
Fragmentum ex Anonymo auctore historiarum & rerum
gestarum temporibus Caroli VII. & Ludovici ejus filii
Regum Francia. Gisbertus Lap à Waveren. Ann. 1640
 ex-

exscripsit. Ego Thomæ Basinus universum id adscripsi, quod quæ Buchelius ad Hedam ex historia ejus citat *bist. Ultraj. p. 312.* ipsissima sunt verba, quæ in fragmento hoc occurrunt. Aggressus erat Basinus eorum Regum historiam, quum exul esset Ultrajecti, pulsus Gallia à Ludovico, cui odio erant omnes, qui gratiosi olim apud patrem ejus Carolum VII. Præsens autem cum esset, quum Maximilianus Romanorum Rex cinxisset urbem obsidione, præsens etiam experiretur obsidionis incommoda, infausta omnia & infelicia, annonæ penuriam, & incredibilem eorum, qui urbi præerant, contumaciam, omissis paulisper Gallicis, contulit se ad exponendum, qui tum admodum perturbatus propter civium defectionem, rerum statum Trajectensium, & ad cetera, quæ contigerunt tum Ann. CIA. CCCC. LXXXI. & deinceps, de quibus supra Anonymus. Sed hic pergit porro, ut dixi jam, & postquam plebem dixit tumultuantem ob rerum omnium caritatem, & passim sibi per Hollandiam interdictum commercium, domo eam Capitulari, cum haberentur Comititia, facto in templum impetu, conclusisse ait præcipuos, qui erant graves civitati, belli instinctores & impulsores ad desciscendum, & per celerem dein nuncium Episcopum accersitum, eum, postquam manu exulum & satellitum comitatus sub noctem urbem intrasset, cum securum se existimaret, carceri mancipatis, qui ei erant infesti, nec ultra quicquam metuendum, non diu dein post à conjuratis oppressum, noctu nemine advertente ab Henrico Nyvel-dio rursum urbem subactam, & quam vis strenue propugnantibus, quos Episcopus introduxerat, Episcopum tamen captum, nulla adhibita reverentia* transportatum

Ccc 3 Amis-

* Conjectum in vehiculum infame, & abjectum, ut quo finis solebat eveni. Hedam in ejus vita.

Amisfortum & custodia conclusum, donec Maximilianus consanguineo tulit opem, eumque ingenti exercitu, machinis tormentisque, quibus urbem concussit, tandem Sedi restituit. Omnia hæc & singula, quibus præsens interfuit, sed in laudes Davidis nimius, exponit admodum accurate. Quod præsens, ait ipse in pr. cum refert Ultrajectum astu captum ab Henrico à Zuylen à Nyevelt. *Eramus ipsi tunc, inquit, in civitate non sine metu, qui cum tam atrocem & periculosam civitatis captivitatem tam humaniter procedere inspiceremus &c.* Et deinde etiam sub fin. *Immorati aliquantum forte latius sumus &c. Simul etiam quia tunc nos ejusdem incola civitatis omnemque rei seriem plenius agnovimus.* Lexovio postquam pulsus Cesariensem Archiepiscopum, facit Sixtus Papa, ut dixi jam, verum nomine tantum tenuis, cujusmodi Papa creabat multos in partibus infidelium, insignes titulis ecclesiarum, quæ à Barbaris occupatæ, ut dixi *maxud. ad jus Canon. lib. 1. tit. xi.* Pastores sine grege, nec unquam diocesin, unde dicti & denominati, ad pascendum ingressos. Cur pulsus à Ludovico causam refert Heda eam, quam dixi, *hist. Ultraj. p. 304.* ubi data occasione hoc elogium ejus addit: *Anno, inquit, xci. decessit Trajecti Thomas Bazinus Archiepiscopus Cesariensis, sepultus in aboro templi Divi Johannis, vir nobilis, ex Gallica provincia Armorica oriundus, magnæ prudentiæ, & in sacris literis apprimè eruditus. Jam offert se occasio aliquid de eo disserendi. Hic erat primo Episcopus & Dux Lexoviensis, civitatis Armorica, Canolo septimo ejus nominis Gallorum Regi perbharus, & idcirco Ludovico ejus filio, qui omnes, quos genitor observaverat, summe odiebat, insensus, sive quod prudentiæ suæ, sive potentiæ gentilium suorum Baziniorum invidebat, falso suspicans illum Anglis ac Burgundionibus favere.*

favere. Ac primum aula ejecit, demum regno expulit, & tyrannico animo, uti erat, facultatibus & ecclesia spoliavit, atque in ejus vicem successive tres Pseudo-episcopos intrusit, per sequens jam pulsum, ne abstractus securusque viveret, quocunque locorum sese diverteret, ita ut primum apud Lovanium, postea Treviros, demum Trajecti ad Rbenum exilium sibi deligeret. Et quod longe crudelius est, non contentus hujusmodi furore, partim minis, partim pollicitationibus falsis illum coëgit, ut ecclesie renuntiaret, servato modico censu arbitrario pro alimentatone. Hoc tamen non contigit, nisi postquam divina ultio fuisset subsecuta. Nam, uti affirmant etiam testes hujus rei superstites, ex tribus Pseudo-episcopis unus sibi mortem conscivit, dejiciens se in puteum, alter similiter dedecorose finivit vitam, tertius item subitaneo periit. His ferus Rex territus, ut aliquis cum justo titulo ecclesiam acquireret, excogitavit fieri renunciationem, quo apparerent damna & injuriæ reparatæ. Bazinus itaque diu sollicitatus tandem duxit cedendum furori & importunitati, renunciavitque ecclesie illi à Sixto Romano Pontifice translatus ad sedem Cæsariensem Archiepiscopalem, reservato annuo censu è Luxoviensi, residuum dierum apud Trajectum in pace finiens, &c.

Quod ad JOANNEM à LEYDIS, is ipse est, qui scripsit Chronicon, & Hollandiæ Comitum res gestas triginta duobus libris, quos primus in lucem edidit Franciscus Sweertius Antverpiensis, qui Annales Egmondanos, quos primus ego evulgavi Ann. 1692. Hujus operis, quod jam prodit, nemo meminit, quod sciam. Nec tamen de Auctore ulla ratio est dubitandi. Ipse enim se statim prodit, nec nomen suum dissimulat. † Trithemius, * Vossius, aliique, Joannem vocant Gerbrandi, &

* In Catal. viror. illustr. † lib. 3. de bistor. Latin.

& Conventus Carmelitani Harlemonis Priorem, ipse autem simpliciter se Joannem à Leydis, & se humilem vocat fratrem Ordinis Carmelitici. Initio operis non pauca habet, quæ non magni momenti sunt, ut quæ habet de Trojanis, & gentilitiis eorum armis. Deducit ab iis Francos vulgari plurium errore, Hollandiæ Comites à Francis, eorum genealogia, sed quæ probatu difficilis, & quæ fide ipsius tantum nixa, à Merovingis deducta. Ab Hollandiæ autem Comitibus arcessit Brederodios. Siphridum statuit ex iis primum, quem Arnulfi ait filium, Arnulfum autem Theoderici, qui secundus ejus nominis. Et sit sic de Sifrido nam non est cur dubitem. De Arnulfo, quod Theoderici, præter eum ex vetustioribus, qui idem dicat, occurrit nemo: Baldricus & Sigebertus scriptores vetustissimi Arnulfum ~~ajunt~~ Ganda-vensem. De Theoderico ne ~~720~~ quidem. Nec quisquam alius de eo quicquam. Plura ea de re dixi *lib. 1. de Nobilit. cap. 30.* Nec necesse est ut hic repetam. De Sifrido postquam dixit, persequitur dein ordine ejusdem descendentes, & quicquid memorabile à Brederodiis olim gestum, perducto rerum ordine usque ad Annum *ciō. cccc. lxxxvi.* quo Dominium de Brederode obtinebat Walravus Reinoldi secundi filius, undecim annorum puer, cum clauderet diem ultimum ejus pater Reynoldus. Habebat fratrem Reynoldus Gisbertum Præpositum, & mox in locum Diepholdii Electum Ultrajectinum Ann. 1455. Horum autem historiam propter casuum varietatem, insultantis fortunæ mirabilem in eos impetum tractat multo copiosius. Reynoldum jussu Davidis Episcopi Trajectensis, cum ad eum salutandum Dorstadum se contulisset, captum una cum Walravo ait, filio ejus spurio, utrumque in arcem, quæ Dorstadi, in custodiam dein missum, tortum semel iterumque

rumque, ac si conjurationis, quamvis de ea nullum indicium satis prægnans, & læsæ majestatis Caroli Burgundi reos. Ait capto Reynoldo etiam fratrem ejus captum, Electum olim Trajectensem, in eandem deductum arcem, & præter omnem æquitatem in custodia ibi habitum ferme integrum adhuc annum, postquam jam Reynoldus, non reperto in eo crimine, jussu Caroli dimissus, & in integrum honoris gradum apud Carolum restitutus. Walravum ait ruptis vinculis, effracto carcere, evasisse, & quemadmodum se receperit, metu tormentorum, quæ identidem repetita, in adversam Lectæ ripam, memorabilis etiam res est. Usus Auctor est inter cetera Archivis etiam Brederodii, & Reynoldi *chirographis*, à Yolenda Reynoldi conjuge Wilhelmi filia de Lalaingh Hollandiæ Prælidis suppeditatis, ut ipse id diserte & non obscure etiam significat *cap. 63. In dese navolgende manier so hebben sy bem gepynt, want die selfde maniere heb ic gelesen in scriften, die hy self mit syn eygen hand achter gelaten heeft.* Acturus de tormentis, quæ excepit Reynoldus, *In dese volgende manier*, inquit, *so hebben sy bem gepynt, want die selfde maniere heb ic gelesen in scriften, die hy self mit syn eygen hand achter gelaten heeft.* In gratia apud Yolendam, & facilis ei ad eam aditus, ut cujus hortatu & ad scribendum accessit, & postquam scripsit, quicquid scripsit, ei etiam inscripsit. Usus etiam idcirco lingua Belgica non Latina, qua in ceteris usus ab eo editis. Perduxit Chronicon Hollandiæ non ultra Wilhelmum Bavarium Alberti Ducis filium, Annales Egmondanos usque ad Ann. cío. 10. xxv. hanc autem historiam usque ad Ann. cío. cccc. lxxxvii. Inprimis autem id egit, ut domus Brederodiæ originem & antiquissimam & nobilissimam demonstraret, & historiam duorum fratrum,

Tom. I.

D d d

cunc-

cunctaque, quæ evenerunt iis vel prospera vel adversa, enuclearet exactius. Nec hæc tantum, sed & plura, quæ vel in diœcesi vel alibi evenere, rencenset multa cum cura, & quæ habet Anonymus, ut & Thomas Bassinus, illustrat, auget, confirmat. Cum de Philippo Burgundo agit, & adventu ejus Hagam, ut eo propior Ultrajecto, præsens metu incusso urbi, terreret æmulum Brederodium, ne opponeret se Davidi filio suo spurio; quem pulso Brederodio, Papæ nixus codicillis, omni ope volebat mitti, ac si necesse esset, etiam armis, in possessionem episcopatus, festum etiam illud refert, ad quod, quotquot tum erant equites aurei velleris Hagam evocaverat. Erant autem viginti sex, vigesimo septimo Philippo ipso, à quo & ordo institutus, & qui ejusdem Decanus. Plura ejusmodi occurrunt, quæ vix alibi ita extant, ut & illud de pelvi, qua passim per plateas ad arma olim concitata plebs, cum Ultrajecti tumultus, *cap. 53.* Tormenta autem quod attinet, per quæ David Reynoldum astu captum & Dorstadi conclusum castra interrogavit, & citra ullam justam causam interrogavit tam acerbe, id nullibi puto extat, ut nec ullibi, quod habet de Reynoldi fratre Gisberto, Electo olim Trajectensi, qua ratione is à Davide, postquam frater ejus captus, captus itidem non repugnans, & avectus Dorstadum, quadriennium colonus carceris, nec dimissus nisi ægre, & postquam frater jam obiisset, dura admodum ea lege, ut verteret solum exul, diœcesi deserta, & dignitate dimissa. Vix est, ut siquis legat hæc Davidis nimiam non miretur & incuset sævitiam, in quam passim etiam investus Auctor, & ad cujus cogitationem erumpit tandem in verba hæc *cap. 58. Waer is dat verstiende bert, dat niet met medelyden bewogen wort, alst boort, boe*

*bae dattet edel Hollants bloet sonder schult lelike gepy-
nicht wort van een bastaert van Bourgoengnen.*

Etiam legit hæc Bockenbergius, & quamvis dissimu-
let nonnulla hinc transcripta in suam gentis nobilissimæ
genealogiam & historiam congeffit. Ego, ne quid deesset,
ex Archivis Ultrajectinis, & inprimis ex Chartulario
majoris ecclesiæ, adjeci multa, supplevi, & quæ faciunt
ad probationes, & res gestas tum temporis, multa pu-
blica instrumenta, quæ, ut spes me tenet non dubia,
lectu erunt non injucunda. Sed ut operam meam hac
in parte prædicem ambitiosius nemo à me expectet.
Quisque æstimet pro arbitrato bene utrum an male.

Quod ad vetera TESTAMENTA, ut commen-
dem non necesse est. Ipsa enim, ut puto, se passim
prodit utilitas. Patet mirum in modum hinc in testan-
do simplicitas, in Deum religio, in clerum studium
insigne, & quam aucta jam in immensum progressu tem-
poris supersutio.

Adjeci, etsi recentiora hæc, nec eum in finem scrip-
ta, ut lucem unquam aspiciant, Patris mei PRÆLEC-
TIONUM, quas is habuit Ultrajecti, ** specimen tantum
aliquod. In proprium quamvis usum & Auditorii adorn-
natas, adjeci hic non invitus, ut & otii paterni eo
clarius constaret ratio, & delectaret varietas, juris etiam
studiosis habituris, si nihil avocet, exercitii materiam.
Alia ejusmodi mihi multa, ubi dabit occasio, forsan luci
non invidenda, sed si grata hæc & accepta.

Tibi autem Perillustis, & Nobilissime Vir, humil-
lime offero quæ dixi omnia, & cum iis etiam me ipsum,
contendens id tantum unum, ut & me & hæc studia
favoris tui aura complecti non dedigneris. Deus Opt.
Max.

** Sed vide quæ monentur ad finem istius Specimis.

Max. tibi perpetim benedicat, te gratia sua repleat, defendat, protegat, tueatur, & post tot rerum discrimina, post susceptos pro Republica, pro Academia labores fortiter, ferum tandem in cœlum evehat. Ita Deum veneror

Nobilit. & Amplit. Tuae

Devotissimus

Lugd. in Batav.
Idib. August.
CIS. IDC. XCVIII.

ANTON. MATTHÆUS.

ANNA-

A N N A L E S R E R U M I N H O L L A N D I A E T

Diœcesi ULTRAJECTINA gestarum

Ann. cīō. cccc. lxxxī. & duobus seqq.

A U C T O R E

Incerto, sed accurato, & æquali eorum temporum.

Anno cīō. cccc. lxxxī.

Hoe die oploop geschiede binnen Utrecht.

I. Tem des dāghes na Sūnte Sixtus was die Raet out ende nye op dat huus, om te hooren die antwoort, die die Doemdeken Meyster *Ludolf* van den *Veen*, ende die Vicarius Meyster *Dierick* uytten *Weerd* gebrocht hadden van onsen Genadigen Heer van Utrecht Bisscop *David* van Bourgoengen om voert te schicken tot den Hertoghe van Oestenryck, &c. ende die Raet out ende nye overdroegen op dese tyt eendrachtelyck, uytgeseyt *Jan* van *Lantscroen*, die keerden dat wael een uyr lanck, dat *Scrassert*, ende die Stalbroeders, die op die tyt binnen Utrecht waren, uyt Utrecht gaen souden van dien daghe by der sonnen, ende geen meer aen toenemen dan by den Raet out ende nye. Ende doe dit aldus overdragen was, doe wert dit den Borchgrave van *Montfoort* thoe weten gedaen. Doe ginck die Borchgrave mit *Heynrick* van *Nyenvelt*, ende ontboet voert syn vrunden, die *Leyden* hadden

Ddd 3

hadden helpen winnen, ende maeckten een vergaderinghe op die *Plaets*, ende die Raet quam van den Huyse tusschen een ende twee uren. Doe stonden daer ontrent L. of LX. man, ende namen *Jacob van Amerongen* waer, ende seyden hem, datmen hem dootslaen woude, want hi seer gearbeyt hadde, dat die ballinghen uyt Hollandt uyt Utrecht wesen souden, ende dese mannen droegen *Jacop* mit macht door die Buerkerck, ende riepen allegaeder: *Wie rust ende vrede hebben wil, die kome by Jacop van Amerongen met syn barnasch*. Ende sy vergaderden op de Smebrugge, ende doe scickten sy *Jan van Amerongen* Jacops broeder mit een deel volx, ende sloegen die Tollenstege poort op, ende sonden enen Bode om myn Heer van Utrecht, ende *Willem van Lochorst* mit een deel Borgers bleven in die poort, ende *Jan van Amerongen* quam weder op die brugge. Ende doe quamen die Proest van Oudemunster *Gerrit Soudenbalch* ende *Jan die Coninck*, om of sy yet goets hadden moghen doen tusschen den Borchgrave voersz, ende die *Ghemeynt*, die daer by *Jacop* waren. Ende doe ginck die Gemeent op die Royenborger brugge. Ende doe gingen de Proest *Gheryt* ende *Jan* voersz weder op die *Plaets*, ende hem wert mede gegheven, dat sy den Borchgrave seggen souden, dat hi syn hernes uyt doen soude, ende doen also die Raet out ende nye overdragen hadden, of die Gemeeynt woude mit hem vechten. Doe dat die Borchgrave mit den synen hoorden, doe quamen sy van de *Plaets* die Gaerd op met dat meeste deel van horen hoep, ende daer was die Borchgrave mede, ende hadde dat banier ontwonden, ende *Henrick van Nyenvelt* quam die Lynmerckt op mit een deel Stalbroeders, ende sy brochten twee stellen mede; daer men

**** Haec.** ****** Hachbussen op setten mocht. Ende doe sy aen de Gaerdbrugge quamen, doe scoten sy mit VIII. of IX. haeckbussen, ende mit veel knipbussen in den hoop, die op die Royenborgher brugge stonden, ende sy wondender veel, also dat dat meeste volck weeck, ende een deel liepen in Sinte Jacops gasthuys, ende een deel in die Goertstege, ende die meeste hoop liep na Sinte Pouwels brugge, also datter ontrent XIV. of XV. op hem luyden vochten. Mer doe sy om saghen, doe stonden sy daer alleen, ende die meeste hoop was al ewech. Doe liepen sy al na die Nystraet, ende stonden daer op den hoeck

hoeck een luttel tyts, ende riepen, *Ter Plaetse. Laet ons lopen.* Ende doe dat hoorde die Borchgrave, doe riep hy, *Laet ons weer aen die Plaets loopen*, ende hy liep voer, ende syn vrienden volgden hem na. *Gheryt* uyten *Leen* wert dootgeslagen in die Goortsteghe, ende *Jan Peterisse*, ende *Beerman* werden dootgeslagen in die Roeyenborgher steghe, ende *Beernt* des Scouten knecht, ende *Ryck Gysberts* worden op die brugghe geschoten, daer sy daer na aen storven. Ende terwylen dat die Borchgrave ter Plaetswaert liep, so liepen veel goeder borgher tot die Tollenstegher poert waert, ende meenden die in tho nemen, mer daer en was niet, daer men se mede houden mocht. Also liep daer een deel na *Wyck*, ende een deel na *Vyanen*. Ende doe sy verby *Werckboven* waren, doe quam Meyster *Symon* van der *Sculenburg* mit xi. of xii. peerden, ende had die vorwaerd in, ende myn Heer volgede na mit die van *Wyck*, ende was tot *Koten* toe ghecome, ende daer quamen die Borgers van *Utrecht* by syn Genaden, ende die seyden, hoe dat daer gevaren was. Doe tooch myn Heer mit die Borgers tot *Wyck* weder.

Dit waren die Overste in der tyt.

II. *Jan* van *Lanscroen* Scepen-Borghermeyster, *Roelof* van *Nyenvelt*, *Raet*-Borghermeyster, *Jacop* van *Amerongen*, *Herman* van *Zyl*, overste Oudermans.

Dit syn die geen, die by Heer *Jan Borchgrave* van *Montfoort* waren op die Plaets, ende voort mit hem hielden.

Jan van *Lanscroen*, *Steven* van *Zulen*, *Egbert* van *Grunenberch*, *Beernt* van *Everdingen*, *Aernt* *Ruus*, *Gheryt* *Zoudenbalch*, *Jan* de *Coninck*, *Jan* van *Mas*, mit hoer vrunden, die sy mede brachten, ende alle den genen, die * *Leyden* hadden helpen winnen, ende *Henric* ende *Gheryt* van *Nyenvelt* gebroeders, *Steven* van *Nyenvelt*, ende xlvi. Stalbroeders, *Jacop* en *Jan* van *Ameronghen* gebroeders, *Derick* *Bor* van *Ameronghen*, *Henric* van *Gent*, *Jan* van *Veen*, *Frederic* van *Voerd*, *Henrick* van *Voerd*, *Gheryt* van *Ryn Geryts* soen, *Geryt* van *Ryn Soude* soen, *Geryt*

* Vid.
Th. Ba.
sin. infr.
pr.

Geryt uten Leen, ende Heſſor ſyn ſoen, Willem, Tymen, Jonghe Jan Knyp gebroeders, Jan van den Berch, Heſſor Knoep, Jan Butendyck, Steven van der Sevender, Gberynt Mont, Coert die Gruter, Werner Braem ende ſyn ſoen, Jan van Raepborſt, Gysbert van Langeraeck, ende meer ander goeder borgerſ, die ic al niet en noem om kortheyt te ſcryven.

Van des Biſſcopſ reyse na den Hertoch van Ooſtenryck.

III. Item die Hertoch van Oeſtenryck was in die *Veluwe* jaghen, ende myn Heer van Utrecht reysde des Saterdaghes na ſunte Sixtus dach tot den Hertoghe voerſz om ſyn Genade tho kennen te geven, hoe dat die Borchgrave ſyn vrienden uyt Utrecht gejaecht hadde, om dat ſy den Hertoghe geern onderdanicheyt bewezen hadden na inhoud des Soenbriefs, die voertyts gemaect is tuſſchen Hertoge *Philips* ende Biſſcop *Roelof* ſaliger gedachten, ende die Hertoghe ſeyde myn Heer van Utrecht toe, dat hy een ſyde kieſen mocht van ſtonden aen. Myn Heer van Utrecht bad den Hertoghe, dat ſyn Genade acht dagen ſyn beraet gheven woude. Doe ſeyde die Hertoghe; *Neen ghy moet u antwoort terſtont gheven.* Doe dat myn Heer van Utrecht hoorden, dat dat welen moeſt, doe ſeyde hy, dat hy by ſyn Vorſtlycke Genade blyven woude, ende myn Heer van Utrecht nam oorlof aen den Hertoghe, ende reysden weder na Wyck, ende quam des Sonnendages des avonts tot Wyck.

Hoe die Biſcop die drie Staten ſcreeff.

IV. Item myn Heer van Utrecht ſcreeff die Cleſy, ende die Ridderſcap, ende Amersfoert, ende Ryenen, ende die Stadt van Utrecht niet, want hy hield die gheen voor die Stadt van Utrecht, die daer uyt verdreven waren. Doe liet myn Heer ſe al by hem komen, ende gaf hem daer to kennen, hoe hy by den Hertoghe geweest hadde, ende ſeyde hem, hoe hy mit den Hertoghe gevaren had, alſt voerſz ſtaet, ende ſeyde een ygelick, dat ſy een ſyde kieſen moeſten, of ſy by den Hertoghe ende by myn Heer van Utrecht blyven wouden, of by den Borchgrave van Montſoerd, ende by die gheen, die binnen Utrecht waren, die
voer

voergenoemt syn. Daer die Gedeputeerden van der Clesy weghen op antwoerden, een yghelyck voor syn hooft, dat sy by myn Heer blyven wouden. Mer sy seyden, dat sy dit hoer Capitteltho kennen wouden geven, ende komen weder, ende segghen myn Heer een antwoord, als sy deden, ende seyden, myn Heer, dat hoer Capittel ende die heel Clesye by myn Heer blyven wouden. Ende dese nabescreven personen waren van der Clesy gedeputeert, Meyster *Ludolf* van den *Veen*, Domdeken tot *Utrecht*, Heer *Evert Zoudenbalch* ende Heer *Jan van Drakenborch*, Meyster *Dirck* witten *Weerdt* Deken tot *Oudemunster*, ende Meyster *Jan Knif*, Heer *Herman* van *Ryn*, Deken sunte *Peter*, Meysters *Vrederick Vermeer*, ende Heer *Wynant van Doernick*, Heer *Jan van Vianen*, Deken sunte *Jans*, Heer *Jan van Wy*, Heer *Jacop van Drieberghen*, Meyster *Hubert van Bockont*, ende Heer *Clays Pot* van sunte *Marien*.

Item alle die Ridderfchap gaven myn Heer ter antwoord, dat sy by syn Genade blyven wouden, ende myn Heer hietsle alle scriven by naem ende toenaem.

Item die *Borgers*, die uyt *Utrecht* verdreven waren, die gaven myn Heer ter antwoorde, dat sy by myn Heer blyven wouden.

Item die van *Amersfoort* gaven myn Heer ter antwoord, dat sy te huys trecken wouden, ende gevent hoer vrienden te kennen, want sy des niet machtich en waren over te gheven, ende sy togen te huys, ende quame niet weder.

Item die van *Reynen* gaven myn Heer ter antwoord, dat sy by syn Genade blyven wouden, ende gheerden, dat myn Heer hoer bescremen woude.

V. Item doe myn Heer van alle dese voersz die antwoord hadde, doe nam hy *Ruters* aen tho peerde ende tho voet, ende myn Heer van *Yselfteyn* die quam tot *Wyck*, ende bracht mit hem omtrent twee hondert peerden, ende myn Heer van *Utrecht* nam aen vier *Quartiermeysters*, mit namen een geheten *Speys*, ende was by den *Hertoghe*, ende een geheten *Derc van Neel*, ende een geheten *Kuper*, ende een geheten *Jan van den Bos*, ende dese vier hadden vyf hondert * *Stalbroeders* onder hem.

* *Milites sunt conducti, ejusdem numeri, legionis, ejusdem quasi stalli, seu stabuli, inquilini. Vid. Kilian.*

Tom. I.

E e e

Item

Item doe myn Heer al dit vremde volk by hem hadde, doe ontbood myn Heer een deel van die Ridderſcap, ende alle die ballingen van Utrecht, ende gaf hem daer te kennen, dat hy voor Utrecht trecken woude, ende eyschen ſyn Stat, om daer binnen te weſen mit ſyne vrienden, ende ſeyde mede; Waert ſake, dat ſy 't hem weygerden, ſo had hy te meer reden op die geen, die hem ſyn Stat onthielden.

Item myn Heer liet die clock ſlaen in dat lant, ende liet gebieden, dat ſy mit hoer waghene binnen *Wyck* comen ſouden, en oock mit hoer hernes, ende volgen myn Heer.

VI. Item des Saterdaghes na onſer Vrouwen *affumptio* tooch myn Heer van *Wyck* mit myn Heer van *Yſelſteyn*, ende had omtrent twee hondert ende *Lxxv.* peerden, ende vyf hondert te voet aen Stalbroeders, ende cc. van *Wyck*, ende hondert borgers, die van Utrecht verdreven waren, ende een deel van die Ridderſcap, mit namen Joncker *Jan van Bouchout*, ende ſyn ſoen, Heer *Jan van Renes van Baer*, *Jan van Sullen*, *Melis* uten Enge en ſyn ſoen, ende die Ridderſcap waren omtrent vyftich ſterck, ende voert an lant volck, dat myn Heer te ſamen by een hadde omtrent twee duſent man, ende ſy quamen des avonts tot *Seylt*, ende bleven daer die nacht, ende des Manendachs tooch myn Heer met dat volk tot *Vrouclooſter*, ende bleef daar hent des Donredaghes toe, ende myn Heer ſende *Gherlof* die Pander mit enen brieff aen die Stad van Utrecht, ende die brieff hilt in, dat hy ſyn Stad eyſten, ende dat ſy hem goede onderſaten weſen wouden, hy ſoude hem een goet Heer weſen mit meer woorden, die ic al niet onthouden en heb. Mer die brief wert verborghen, ende niet weder op geantwoort. Aldus tooch myn Heer des Donredaghes na den eten weder na *Wyck*.

VII. Item die drie Steden van Overyſſel ſonden hoere Raets vrienden, terwile dat myn Heer tot Vrouwen-clooſter lach, om of ſy wat goets hadden mogen doen tuſſchen myn Heer, ende die geen, die binnen Utrecht waren, ende ſy reyſden over ende weder over, maer ſy verloren al hoer coſt ende arbeyt.

VIII. Item die Heer van *Yſelſteyn*, mit ſyn hulpers waren viant Heer *Jan Borchgrave* tot Montſoerde, Heer tot *Purmerende*, ende ter *Lincoten &c.* ende *Henrick van Nyenoelt* mit

mit die rebel Borger binnen Utrecht waren, ende waren tegens hoeren Lantsheer *David* van Bourgoengen Bisscop tot Utrecht. Ende dese brief brochten die Ruters van Yfelseyn des Manendaghes na onser Vrou *assumptio*, toe. sy die Steen oven bernden buten Tollensteghe, ende Ot die moelenaers wyff bracht desen brief aen die poort, ende die Ruters namen op dese selve tyt alle die beest, die tussen den Ryn ende *Galecoop* waren, ende dreven se mede tot Yfelseyn. Ende *Lambert Myllinck* was die Ritmeester tot Yfelseyn.

Item des Dynsdages daer na quamen die van Yfelseyn en bernden negen of tien Kameren buten sunte Katrinen poort, ende hoerden *Henric* van *Gent* toe.

IX. Item des Woensdags daer na togen die van Utrecht int lant van Yfelseyn, ende bernden daer twee huusse, ende die Ruters van Yfelseyn traden tot hem uyt, ende hielden mit hem scutgeveerde, dat daer xiii. of xiv. van Utrecht seer gewont waren, ende v. of vi. van Yfelseyn ook seer gewont waert, ende die van Utrecht togen wederom in die Star, ende dese twee voerz branden scieden, terwylen dat myn Heer tot Vrouwen-clooster lach.

X. Item die Bisscop liet alle die panders op die dorpen de clock slaen, also dat alle die buer aen die kerck quamen, ende daer wert een mandament getoont, ende dat hilt in, dat die Bisscop liet verbieden een ygelyck op syn lyf, ende op syn goet, dat niemant provande tot Utrecht brenghen en soude.

XI. Item die oude Overste; ende die twee ny Overste, als *Jan* van *Lanscroon*, ende *Herman* van *Zyl*, setten *Beernt* van *Everdingen* Borghemeyster to wesen in *Roelofs* steden van *Nyenvelt*, ende setten *Ansem Sallem* Overste Ouderman tho wesen in *Jacops* stede van *Amerongen*, ende die banclok waert geluit op desen selven tyt, ende *Beernt* ende *Ansem* lagen ter clocken als Overste, ende *Ansem* ginck op desen dach des namiddaghes uyt Utrecht, ende ginck op *Gerit Jansen* kamer by *Maersen*. Ende doe dat die Overste vernomen hadden, dat *Ansem* ewech was, doe seiden sy tot hem wten Rade, ende lieten hem vrientlyck bidden, dat hy weder in comen woude, ende besitten synen stoel, mit meer ander woerden. Daer *Ansem* op antwoorde, dat hy niet in comen en woude, ende be-

sitten die stede, daer *Jacob van Amerongen* uytgegaen waer, mit meer ander woorden. Ende die Geschiede toghen weder na Utrecht, ende *Ansem* reydsen na Vianen, ende bleeff daer. Doe setten die Overste voersz *Matenes Coevoet* in *Jacops* stede van Ameronghen, ende hy bleeff tot Lichtmis toe.

XII. Item omtrent des Heyligen Cruusdach worden alle die rike weduwe voer die Overste geboden in de Scepen camer, die van hore gunst niet waren. Ende doe sy quamen, doe wert hem geseyt, dat sy die Stat wat gelts lenen mosten, die een min, die ander meer, daer na dat sy ryck waren, ende die Overste kregen veel gelts van die weduwen, ende hem worde weder brieff gegheven met der Stat segel, ende *Beernt van Everdinghen* boerden dit gelt, ende wanneer hy uyt was so boerdent syn deern, daer hy bi sat in onechten. Aldus was die kat die keefe bevolen, ende veel borgers, die van haere goenst niet en waren, moesten ook gelt lenen.

XIII. Item doe dit gelt voersz ewech was, doe wert enen raet gevonden, dat men die cloosteren aanspreken soude, dat sy die Stat oock wat lenen souden, als men dede, ende *Gherit Zoudenbalch* die was die ghene, die dit uytgeset had, als ic verstaen hebbe, ende sprac die een voer ende die ander nae, also dat hy geen goede antwoord en kreech, sonderlinghe vant clooster te *Braemdolen*, ende sinte Cecilien, also dat die Oversten ende *Gherit Zoudenbalch* die Cloosteren toe lieten sluyten van buten, also dat daer niemant uyt noch in en mocht, also dat dit die Ecclesy verdroot, ende seyden die Oversten, dat dat also niet en behoerde, dat men die Cloosteren also toesluten soude, mit meer woorden. Mitten kortsten die Cloosteren die worden weder opgedaen, mer of sy gelt leenden of niet, dat en weet ic niet.

XIV. Item omtrent sunte Lambert vonden die Oversten mit die ghene, die 't regiment hadden binnen Utrecht enen raet om gelt te krigen, ende dat ginc aldus toe. Sy setten acht of negen hondert borgers in 't scrif by namen ende toenamen, ende seyden hem dat sy die Stat van Utrecht een pont groot lenen souden, elks bysonder, vi. weken lanck, ende so soudemen hem hoer gelt weder gheven, ende waert saeck, datmen hoer 't gelt t' eynden den vi. weken niet weder en gave, so soude die ghene, die dat pont groot geleverd hadden.

den, dienstvri wesen, dat hem niet gehouden en wert. Want sy moesten naer die tyt alle dienst doen, of sy niet geleent en hadden. Ende men seyde, dat daer omtrent ses hondert Borgers waren, die elcx een pont groot leenden. Ende *Wernaer Braem* ende *Splinter Taets* buerden dat gelt op van weghen der Stadt van Utrecht, ende *Gheryt Zoudenbalch*, *Beernt van Everdinghen*, *Jan van Over de Vecht*, ende *Timans Isbrantsoen* die gousmit, die namen dat gelt voersa mede, doe sy togen tot den Hertoghe van Ostenryck, ende maecten mit dat gelt een deel vrienden in den Hove van Oestenryck, also men seyde.

XV. Dese naebescreven personen ginghen uyt der Stat van Utrecht op den dach, dat die oploep scieden, ende binnen xiv. daghen daerna. In den eersten die oude *Jan van Renes* Heer Jans soen, Heer *Jan van Renes* Ridder, *Jan van Renes* van *Baer*, *Jan van Renes* van *Wulffelen*, *Erst* van *Drakenborch*, *Roelof* van *Nyenwelt*, *Floris* van *Pallaes*, *Jan* van *Veen*, *Jacop* van *Over de Vecht*, *Willam* van *Stenrode*, *Henrick* van *Gent*, *Dirck* *Bor* van *Amerongen*, *Jan*, *Tonis* van *Amerongen* gebroeders, *Jacop* en *Jan* van *Amerongen* gebroeders, *Jan*, *Erst*, *Willam* van *Amerongen* gebroeders, *Godtschalck*, *Willem* van *Wynsen* gebroeders, *Gheris* van *Ryn* *Gheritsen*, *Beernt* *Proeys* *Aelberts* soen, *Vrederick* van *Voerd*, *Henric* van *Voerd*, *Loef* van *Jutsaes*, *Jan* van *Raephorst*, *Erst* van *Lichtenberch*, *Alfer*, *Jacop* *Ruus* gebroeders, *Gysbert* van *Nyenrode*, *Dirck* van *Zulen* *Zweers* soen, *Elter* uten *Leen*, *Elter* *Knoep*, *Henric* ende *Henric* van *Lewenberch* gebroeders, *Coert*, *Roelof* die *Gruters* gebroeders, *Beernt*, *Jan* *Brous* gebroeders, *Henrick*, *Claes* *Roeck* gebroeders, *Steven* van *Sevender*, *Henric* van *Alendorp*, *Jan* van der *Borch* ende syn soen, *Peter* *Pot*, *Pauwels* van *Malssen*, ende syn soen, *Lambert* *Foeyt*, *Dirc*, *Willom* van der *Kerck* gebroeders, *Jacop* *Sem*, *Volcken* *Janssen*, *Goris* *Janssen*, *Anseim* *Sallen*, *Evert* van *Scaeyck*, *Willem* van *Scaeyck*, *Jan* *Dedel*, *Timan* *Del*, *Willam* *de Vos* *de Jonge*, *Aelbert* *Sas*, *Henric* van *Apcoude*, *Adriaen* van *Apcoude*, *Gysbert* *vander Haer*, *Maes* *Willemse*, *Aernt* *de Grave*, *Aelbert* *die Vos* *Jans* soen, *Loych*, *Braem* *de Wael* gebroeders, *Aernt* van *Maern*, *Elias* van *Oerk*, *Baltasar* *Nywael*, *Brovis* *Geritsen*, *Joost* *Dircksen* uten *Weerde*, *Eubbert* *Snoeck*, *Adam* van *Hove*, *Merten* *Jacops* soen, *Wouter*

de Jonghe, ende *Hermen Symysse*, *Herman de Gruter*, *Gysbert van Langeraeck*, *Jan Knyf* gebroeders, ende noch veel meer goeder borgher, die ic niet en noem om kortheyt te scriven, ende veel van dese voerz personen waren in den Raet out of ny, ende sy namen weder in die stede, die hem genoegde.

Item *Erst van Drakenburch* ende *Beerns Proeys Aelberts* soen waren *Borgermeylters* van den ouden Raet, ende *Jan van Over de Vocht* ende *Steven van Zulen* waren *Overste Ouyermans*.

XVI. Item die *Burchgrave*, ende die *Overste*, mit die geen, die dat regiment hadden binnen *Utrecht* op dese tyt, die senden om *Ruters* te peerde ende te voet, mit namen aen * *Vincentius van Zwanenburch*, ende aen *Willem van Wachtendonck*, ende aen *Jan van Middachten*, dat dese ruter krygen souden ende brenghen se tot *Utrecht*, als sy deden, mer sy namen eerst segel ende brieve van die Stat van *Utrecht*, wat sy daer of hebben souden, ende waert of die ruters neer laghen of gevanghen worden, ende wat elck peert ter maent hebben soude voor haer soudy, dat wouden dese drie personen weten, eer sy binnen *Utrecht* quamen. Ende doe si dat wisten, doe quamen sy binnen *Utrecht*, ende brochten se mede dese nabescreven peerden. Item *Vincentius* bracht omtrent XLIII. peerden, ende wert *Ritmeester* van die Stat van *Utrecht*. Item *Willem van Wachtendonck* bracht xviii. peerden, ende wert *Ritmeester* van die Stat van *Amersfoerde*. Item *Jan van Middachten* bracht omtrent x. of xii. peerden, ende wert *Ritmeester* van *Montfoerde*. Item die van *Utrecht* namen al daghe meer ruters aen tho peerde ende tho voet.

XVII. Item doe *Jan van Middachten* enen dach toe *Montfoerd* geweest hadde, des anderen daghes sprack hy met die borghers van *Montfoerde*, ende met die voetknecht die daer laghen, dat hy een reyse doen woude voer *Ysselteyn*, ende besoecken, of hi daer gewin krygen mochte, of sy mede wouden. Daer sy op antwoorden, ja se, ende sy toghen uyt. Ende vyf of ses gesellen to peerde van *Ysselteyn* hilden van wanseeychten, omtrent *Montfoerd*, ende sagen die van *Montfoerd* uytkomen, ende sy senden reukeloos tot *Lambert*

* Ex Vincentio hoc descendit Cornelius van Swanenburch Professor juris Leids Ann. 1591. & deinceps. ibidem etiam natus Ann. 1574. S. van Leeuwen descript. urb. Leyd. p. 186.

bert Millinck, ende seyden hem, wat sy gesien hadden. Ende *Lambert* liet die Ruyters tho peerde ende tho voet, die binnen Yselfteyn waren hem rede maken, ende toech tot hem uyt, ende mangelde daer mede, ende vinghen *Jan van Middachten* mit xi. Roters ende vii. Burgers van Montfoerd, daer *Willem Trant* ende *Ghys Sweerssen* mede was.

Item die van Yselfteyn togen int lant van Montfoerde, ende bernden al die huysen, die daer stonden, dat daer niet en bleeff.

XVIII. Item die Ruyters van Utrecht ende een deel burgers ende die van Montfoert togen int lant van Yselfteyn ende bernden der veel huysen, ende bernden in Benscop omtrent lxx. huysen. Ende die van Yselfstein, toghen uyt, ende hilden scutgeveerde mit die van Utrecht, also dat daer een deel huysen in Benscop bleven staen, ende een ygelick tooch weder te huyswaert. Item die van Yselfteyn deden veel schade int Sticht van Utrecht, dat al tho veel te scriven waer.

Hoe die van Utrecht voor die Ham toghen.

XIX. Item die van Utrecht namen hoer buffen ende hoer scermen mede, ende toghen na den *Ham* om die tho winnen, mer *Frederick* uyt den *Ham* en was daer niet op, mer hi had daer drie broeders op, mit namen *Jan*, *Geryt*, ende *Wouter*. Ende doe die van Utrecht voer den *Ham* quamen, ende eysschent van wegen der Stat van Utrecht, doe gaven die geen op, die daer op laghen sonder slach ende sonder stoet, ende sy ginghen dair af, behoudelick hoer lyf ende hoer goet, ende die van Utrecht hildent in, ende setten daer op een goet man, die syn naem was *Jan van Alffen* mit meer ander gesellen, ende hildent in omtrent tien of elf weken, ende hildent in omtrent tien of elf weken, ende doe spolieerdent, ende stakent aen, ende berndent.

Item op den selven dach dat den *Ham* opgegeven wert, doe gaf *Gysbert van Zulen* syn huys tot *Hermelen* ook op, ende tooch binnen Utrecht, ende die van Utrecht hielden oock dit huys in.

XX. Item *Dirck van Zaylen* seyde, dat hy syn huys selve bewaren woude tot behoef der Stadt van Utrecht, ende hy
tooch

tooch oock binnen Utrecht. *Dirck van Zulen* ende *Gysbert* syn broeder hadden geweest by myn Heer van Utrecht, doe myn Heer van Utrecht al die Ridderſchap geſcreven had, als voorſz ſtaet, ende hadden alle beyde myn Heer toegeſeyt, dat ſy by ſyn Genade blyven wouden. Mer dat was nu al vergeten, ende hadden veel regiments daer na binnen Utrecht.

XXI. Item die van Utrecht namen hoer buſſen ende hoer ſcermen mede, ende toghen voor *Nyenrode*, ende lagen daer voor, ende ſcoten daer doer ende weder doer, alſo dat die gheen die daer op laghen ſpraeck hielden met die gheen, die daer voor laghen, ende ſy gavent op behoudelick hoers lyfs, ende hoer goet dat moſt daer blyven, ende ſy werden al gevanghen, ende die Ruyters mit die Borgers van Utrecht ſpolieerdent, en ſtaeckent aen, ende berndent. Ende dit geſcieden op onſer Vrouwen avont *nativitatis*.

Hoe die Eem gewonnen wert.

XXII. Item die van Amersfoerd quamen ende beliepen der *Eem*, dat daer niemant af en mocht, ende doe ſy daer voer waeren, doe ontboden ſy die van Utrecht, dat die hem te hulpe ſouden comen, als die van Utrecht deden van ſtonden aen, ende namen die groote bus ende ſcermen mede, ende quamen voer der *Eem*, ende ſcoten den ſael heel af, ende meer anders ontwee, alſo dat die gheen, die daer op laghen, dat huys opgaven, behoudeliken hoer lyf ende hoer goet. Ende die van Wyck minden eens op dat heer, ende vinghen op die tyt *Jan van Scaeyck*, *Heynric de Legbe*, ende *Herman Thoen* der Stat Dienre mit meer anderen, ende ſloegen der ſnyder bode doot, ende dat huys ter *Eem* wert opgeheven op ſunte Lamberts dach.

Hoe die van Amersfoerd die nederlage hadden.

XXIII. Item myn Heer van Utrecht ſcreeff den Stedehouder van Hollant om een deel Ruterer, want hy woude ſyn Ruters een reyſe laten doen voer Amersfort, hy hoopte daer gewin te hebben. Aldus quamen tot Wyck nyt Hollant
een

een vroom Kapeteyn, die geheten was *Peyt Salezaert*, ende plach een Cappeteyn te wesen over groot volck tegen den Coninc van Vrancryck, ende bracht mit hem xxxiv. man mit stalen boghen, ende waren uyt Biscayen, ende Heer *Jan Cats* Ridder, en *Jacob van Boshusen*, ende hadden omtrent vier hondert Stalbroeders onder hem, ende myns Heeren volck was daer omtrent drie hondert peerden, ende drie hondert te voet. Ende doe dit volck te samen by een waren, doe toghen sy altesamen uyt Wyck, ende toghen over die *Eem* ontrent dat Clooster die *Birckt*, ende namen alle die beest, die in die Slage waren, ende daer omtrent. Ende die beest so groot so kleyn waren wel vyftien hondert, als my geseeyt wert, ende sy bernden alle die huysen, die op dat hoghe lant stonden van *Jan van der Burchs* tot *Hoeflaeck* toe, dat daer niet veel husen en bleven staen, ende die Ruter toghen voert mitten rooff na *Scerpenfeel*, ende die van Amersfoert hadden die Ruter overslagen, eer sy tot *Hoeflaeck* quamen, ende sy toghen weder in Amersfoert, ende maeften hem stercker, ende die Burgermeyster *Jan van Westrenen* liet die clock slaen, ende liet gebieden, dat hem een yghelic rede maken soude in hoer hernes, ende volghen hem na, ende hi nam dat wimpel in die hant, ende volghde die vianden na, ende hy had aen Borgers ende Stalbroeders, dat sy sterck waren omtrent vier hondert, ende volgheden tot *Scerpenfeel* toe. Ende die ruters van Wyck bereyden hem, ende sloten, dat sy die van Amersfoert aentasten wouden, als sy deden, ende die van Amersfoert stonden aen een hegghe van doern, ende die Ruters te peerde die setten die knechten midden in den hoop van Amersfoert, also dat die van Amersfoert de vlucht namen, ende sy werden geslagen ende gevangen, ende die voetknechten van Wyck liepen die Ruters te peerde na, ende sloegen der doot van die van Amersfoert omtrent twee hondert, ende venghender twee hondert, ende xxxiii. die tot Wyck quamen, ende tot Amersfoert was een groot gescrey ende gekerm van die vrouwen, ende van die ghene, die hoer vrienden verloren hadden. Ende die Borgermeyster en wert niet gevanghen, mer hy quam ewech, mer daer worden anders veel goeder burger gevangen. Ende dit gesciede

Tom. I.

Fff

op

op sante *Mauritius* dach, ende syn dach was op een Saterdach.

XXIV. Item doe die van Amersfoort die quade reyse ghadt hadden, doe screven sy aen die van Utrecht, hoe 't mit hem gestelt was, dat sy meer lude hebben moesten, of sy saghen die Stat niet te houden. Doe sende die Stat van Utrecht van stonden aen *Dirck van Zulen* van die *Haer*, ende *Jan* die *Coninck* mit een deel volcks tot Amersfoort om haer Stat te helpen bewaren.

XXV. Item die van Utrecht hadden tot anderen tiden begheert geleyde aen den Hertoch van Oostenryck om te besien of sy mochten verdedinghen van dat geen hy die van Utrecht opleyde, als dat die van Utrecht die ballinghen ende vyanden ophielden in hoer Stat, seggende, dat die van Utrecht den soenbrief die gemaect is tussehen Hertoch *Philipp* ende Bisscop *Rudolf* gebroken souden hebben. Ende hem wert geleyde gegeven, indien dat sy den Hertoghe een eerlike ende profitelike beteringhe wouden doen.

XXVI. Item die Ecclesy ende den Raet van Utrecht soren aen den Hoochgeboren Hertoge van Oostenryck, om of syn Genade hem luden geleyde geven woude als voersiz staet, om hoer vrienden by syn Genade to senden, om dan daer te tracteren van allen saken, die den Hertoghe op die van Utrecht te seggen mocht hebben. Myn Heer van Oostenryck gaf die Clefy ende die Raets vrunden van Utrecht geleyde mit xl. personen of daer onder een maent lanck.

XXVII. Item die Clefy deputeerden die Deken van sante Marien, ende Heer *Zoudenbalch*, ende Meyster *Jan Knyff*. Item die Raet out ende nye deputeerden *Gheryt Zoudenbalch* ende *Beernt van Everdinghen* van den nywen Rade, ende *Jan Over de Vecht*, ende *Timan Isbrandse* die Goutsmit, van den ouden Rade.

XXVIII. Item die Hertoge die screeff den Bisscop van Utrecht, dat hy die van Utrecht geleyde hadde gegeven een maent lanc, ende hegeerde dat die Bisscop hem oock geleyde woude geven, ende seicken syn vrienden daer by om te hooren dat ghene, dat die van Utrecht op doen souden om die vrede te maken. Ende dit heeft die Bisscop aldus gedaen, ende

ende seicte daer syn Raets vrienden, als Meyster *Antonis Pottage*, *Flippe de Klerck*, ende *Jacob van Ameronghen* die Scout van Utrecht.

XXIX. Item die Gedeputeerde van Utrecht quamen ontrent sunte Michiel tot Andwerpen, daer die Hertoch van Oelsternryck was op die tyt, ende die van Utrecht begeerden den Hertoch te spreken, dat hem niet gebeuren en mocht, mer sy worden verdaecht van den Kanselier ende den Hogen Raet, ende *Gheryt Zoudenbalch* hielt die woorden, also dat hy mit veel andere woorden claghede over den Bisscop van Utrecht, als dat hy die Stat van Utrecht geen gelove, noch segel, noch brieven hielt, mit veel ander woorden &c. dat des Bisscops Raet seer verdocht, ende sy wouden opstaen, ende seyden, sy en waren daerom daer niet gekomen, ende des Hertoghens Raet en wouden dat oock niet horen, ende seyden die van Utrecht, dat sy seyden, waerom dat sy daer gecomen waren, ende waerom dat sy geleyde begeert hadden, also hoer vanden in den Haghe geweest hadden, ende * Leyden beclommen hadden, ende sy geseyt hadden, dat sy eerlyck ende profitelicke beteringhe daer voer doen wouden, also die van Utrecht voertyts hadden laten luden, doe sy by onsen Genadighen Heer in den Hage geweest hadden, ende na tot Dordrecht, die antwoort kreghe als gesiet is. Also dat die van Utrecht ter antwoort gaven, dat sy begeerden, datmen hem die beteringhe gunnen woude, dat sy die mit gelde beteren mochten, ende hem die somme daer of nuemen woude mit meer ander woorden, also dat sy hem ende hoer vrienden ontsculdichden van den oploop, ende van hoer vergaderinghe, die sy hadden op den dach na sunte Sixtus dach, ende seyden, dat die ghene, die op dien dach uyt Utrecht gegaen waren een opset gehad hadden hem alle by nacht doot te slaen, ende spraken dat scoenste voor hem selven, dat sy mochten. Also dat des Bisscops Rade daer op antwoerden, sy en hadden daer geen beveel of daer op te antwoerden. Mer sy seyden, had dat een opset geweest, sy souden dat wel anders by gebrocht hebben, want 'et scheen, dat die meerre deel van der Meente was tegens u luden int harnas, ende sy wouden, dat hoeren Heer den Bisscop scriven, die soude daer wel op laten antwoerden. Ende als dit den Bisscop gekreven is, heeft hy die

* Vid
infr. Th.
Bassin. pr.

* Maria
Burgun-
dica, Ca-
rolus Au-
daciſis fi-
lia, Maxi-
miliano
nupta.

ballinghe van Utrecht, een deel tot Culenburch laghen, om kortheyt des tyts geſcreven by hem te komen, ende die ballinghe die tot Wyck waren, en gaf hem dat te kennen, als voorſz is, ende begeerde van den ballingen voerſz twee te ſcicken by den Hertoghe om hem hier of rechte informacy te doen. Ende die Biſſcop ſende *Jacob van Amerongen* ende *Dirck Bor van Amerongen* by ſynen Raedt, die noch int Hoff laghen op die tyt, ende *Jacob* ende *Dirck* voerſz hadden Credenti brieven van den Biſſcop aen den Hertoch ende aen die * Hertoginne om te ſeggen, hoe die oploop binnen Utrecht quam; ende the verantwoorden van dat opiet voerſeyt. Ende op alreheyligen avont dede *Jacob van Amerongen* ſyn relaty voor den Hertoch tot *Brueſel* op *Couwenberch* in ſynre Cameren, dat die Hertoge ſelver begeerde te hooren. Ende daer quamen in die Camer wel vyftich of ſeltich groote Heeren ende Jonckeren, om die relaty te hooren. Ende *Jacob* hief op, ende ſeyde met eerweerdelicke woorden, als dat behoert, ende vermaende den Hertoghe, hoe hi op den *Palmarvont laeſte verleden* aen die Stat van Utrecht geſcreven had, dat ſy hem des *Burchgraven van Montſoerd* onſlaen ſouden, ende uit hoere Stat laten mit meer anderen, alſo hi *Heer Reynaer van Broeckhuysen*, *Henric van Nievelt*, ende alle die *Ruter*, die ſyn Stat *Leyden* beclommen ende gewelt gedaen hadden, in ſyn Stat the *Montſoert* gebuſet ende opgehouden hadde, ſo ſy uit *Leyden* gedrongen werden, ende die Hertoge ſelver voer *Montſoerd* ſe vervolcht had. Ende dat daer die Stat van Utrecht *Jacob van Amerongen*, *Gheryt Zoudenbalch*, *Jan van Renes van Baer*, ende *Beernt Proeys Aelberts* ſoen ſenden by den Hertoge in den Hage, ende die Hertoghe vertrock uyt den Haghe na *Dordrecht*, ende daer wert die van Utrecht hoer antwoort gegeven, ende hem wert geſeyt, dat die van Utrecht des Hertoghen vyanden ende ballinghen, die *Leyden* hadden beclommen, ophielden, ende daer werter een deel genuemt, ten waer dat ſy die uit Utrecht ſetten, hi en woude gheen woorden van hem hooren. Ende daer ſyn ſy mede t'Utrecht getogen, ende anderwerf weder tot des Hertogenboſſche, daer ſy deſgeliken ook een antwoort kregen, ende alſo te *Nimneghen*, ende te *Vendelo*, ende alle tyt deſe antwoert verſwaert worden, ende niet en woude die van Utrecht in ſinen lande lyden, maer hoer lyf ende hoer goet liet ophouden, dat die *Burger* niet in des Hertogen lant te merct en mochten trecken, daer die
Burger

Burger van Utrecht om te onvrede waren, Also dat die Raet van Utrecht tot den Bisscop senden om raet van hem te hebben, want by so lange hoer Heer van Utrecht geweest had, ende 't lant in vrede gehouden hadde, nochtans dat alle dat om Utrecht, Gelre, ende ander landen in grooten onvrede geweest hebben by synre tyt, dat hi altyt verbuet heeft, Daer die Bisscop op antwoerden dat hi hem niet helpen en konde, sy mosten hem selver mede helpen, ende setten des Hertogen vyanden ende ballingen, ende andere, die hi hem genuemt hadde, uyt der Stat van Utrecht, ende dan woude hi dat beste doen mit alre synre macht. Ende dit weder 't Utrecht brengende in den Raet out ende nye, so heeft dat den Raet goet gedacht, ende hebben wel over een gedraghen, ende elck most syn stem daer toe gheven, ende by namen die Burgermeyster Jan van Lanscroen, die syn stem daer toe gegeven heeft, ende syn over een gecomen, ende hebben overdraghen, dat alle die ballinghe uit Holland, ende alle die vreemde Ruter, ende des Hertogen vyanden souden by sonneschyn uyt die Stat van Utrecht gaen, ende geen vreemden ruter meer aennemen dan by den Raet out ende nye. Ende dit wert in der Stat boeck gescreven in tegenwoordicheyt des Raets out ende nye, ende sceyden al vreendeliken van den Huse, Soo hadden enyge mit die in den Hage, ende Leyden beclommen hadden, al hoer vreenden op die Plaets vergadert, so dat een groote hoop van die Meente uyt die Buerkerck quamen, ende seyden, Jacob van Amerongen men wil u dootslaen, Gaet op onse eynde, ende dronghen my door die Buerkerck mit macht, ende ic troc myn hernes aen, ende ginc op die Smedebrugghe staen, daer een groot deel van dat Meene volc by my quam, als voersz is, Int begin, ende als sy op die Plaets vergadert waren, ende mitten vreemden Ruters daer op versien waren, so hebben sy die Burgers verkloecht mit buffen, mit schermen, ende also uter poort gejaget. Ende des Bisscops Rade waren hier by in tegenwoordicheyt, ende baden den Hertoge ootmoedeliken dat synre Genaden hoerre niet vergheten woude, want sy verdreven waren om synre Genaden wil. Als dit den Hertoch van Oostenryck gehoort heeft, so waren 'er veel Heeren by, mit namen die Bisscop van Mentz, die Prins van Araeyngen, die Grave van

*Chimoy

nu vertelt heeft, ende weet wel dattet also geschieet is, ende sal daer also om doen, dat die ghene, die uyt Utrecht daerom syn, mynre bedancken sullen, ende mynre niet te beclagen sullen hebben, Ende Meyster Jan van Enneten hielt die woorden van des Hertogen weggen. Ende so die Geschickte van Utrecht lange vervolget hadden, ende hadden veel vrienden int Hof gemaeckt mit giften ende gaven, ende met beloften, die sy geloofd hebben, vervolgheden sy seer aen den hoghen Hove om een goet antwoord te hebben, ende voerden veel reden mit des Hertogen Raet, ende maecten hem wys, dat sy geern vrede gehadt hadden, ende oock veel vrienden in den Hove hadden, die sy daer gemaeckt hadden, so waren sy veel punten overgecomen. Int sluten seyden die van Utrecht, dat sy hoer beraet niet by hem en hadden. Sy moesten eerst the huys varen, ende gevent hoer vrienden te kennen. Daerom wert hem int scrift gegheven, wouden sy vrede hebben, als sy hadden laten luden, dat sy dan dat deden, als dese nabescreven punten inhouden, ende wouden sy dat niet doen, dat sy dan niet weder en quamen. Ende sy toghen mit desen cedulle te huys. Ende dese antwoord kregen sy van des Hertogen hoghen Rade. En die van Utrecht en quamen den Hertoge niet the woerde, ende sceyden van hem tot Bruesel, daer sy groote kosten gedaen hadden al te vergeefs.

XXX. Item dit syn die punten die die Geschieden van Utrecht mede brochten uten hoghen Hove van Oostenryck.

Item in den eersten so sullen die van Utrecht volkomen obediency doen den Eerwaerdigen Vader in Gode den Heer van Utrecht, ende sullen hem restitueren tot alle synre machten ende Heerlicheyden, ende sy sullen houden dat tractaet, dat laetst gemaeckt is in de maent van Mey tusschen den Heer van Utrecht ende hem.

Item sy sullen houden alle die tractaten, die sy aengegaen hebben mitten Voorvaders des Doorluchtigen Hertoge van Oostenryck &c. ende bysonder dat tractaet laetstmael gemaeckt tusschen Bisscop Rodolf ende den Hertoge Philips saliger gedachten.

Item die van Utrecht, Amersfoerd, ende Montfoerd sullen een eerlycke beteringe doen den Hertoge van Oostenryck voorsz, als daer van overcomen is, ende voor die profitelicke beteringhe sal den Hertoge hebben xl. duysent Ryns gulden current.

Item al die gevangen sullen vry wesen, ende sal restitueren ende wedergebeven die Artillery ende wimpelen.

Item

Item alle die ghene die om deser twisten wil uyt den Stat van Utrecht syn, sullen weder daer in syn, behoudeliken dat sy by boren ede loven sullen, dat sy die injurie niet wreken en sullen, mer dat sy hem rustelic ende vredelic hebben sellen na der tyt, dat sy in der Stat syn toegelaten, ende dat sal syn op groote pene nae der gewoonten van der Stat.

Item of waert sake dattet orbaerlic dacht te wesen voor rust ende vrede der Stat of dat sommige van den ballingen een seler tyt souden syn uyt der Stat van Utrecht, so soude die Heer van Montfoerd oock daer uyt syn, ende en sel syn voet niet setten in der Stat van Utrecht, ten waer sake dat die ballingen eerst in der Stat waren.

Item oock so is die Hertoge te vreden, dat die Heer van Montfoerd voorsz sal mogen blijven binnen Utrecht, behoudelic dat by daer geen geberueft volck noch uytheemsche daer in hebben en sal, noch doen in laten, noch die van der Stat oock niet. Ende hi sel te vreden syn mit syn dagbelycks huysgesin, ende by sal syn brieuen geven den Heer van Utrecht voorsz, ende loven daer in, dat by voerdan niet doen en sal in prejudicy des Heeren van Utrecht, ende dat hi een goet ende trou onderstaet syn sal, ende desgelyck sal die Heer van Utrecht weder doen.

De contumacia Trajectensium.

XXXI. Item die van Utrecht reyden op Alreheyligen dach van Bruesel, ende sy wisten wel, dat die Hollanders de nederlage hadden op de Vaert.

Item als sy 't huys quamen, en hebben sy van dese redenen ende punten voersz geen werck gemaect, ende hebben aen den Hertoge van Cleve gesickt hoer vrienden mit namen Sweer van Zulen van der Stat van Utrechts wegen, Herman van Hamersvelt van der Stat van Amersfoort, Beernt van Duven, ende Meyster Gofen des Burchgraven scriver van wegen des Burchgraven voersz. Ende men seyde dat sy der Stat van Utrecht segel mede hadden, mer wat sy daer mede deden, dat en wist men nijt, mer men seyde, dat een soon van Cleve binnen Utrecht comen soude, ende wesen een Ruwaert van den Lande.

Hoe

Hoe Jutfaes gebrant wert.

XXXII. Item Heer *Jooft* van *Alleyn* Stedehouder in *Hollant* ende Heer *Jan* van *Rans* Marcgrave van *Antwerpen* quamen tot *Yfelfteyn*, ende ware sterck omtrent drie of vier duysent man, daer dat meesten deel af waren *Burgers* uyt die *Steden* in *Hollant*, ende daer waren veel *Hoecks* mede onder, also alst scheen. Ende die *Stathouder* tooch op *sinte Viçtoers* dach uyt *Yfelfteyn*, ende bernde dat neder eynde van *Jutfaes* al heel op, behalven *Zouwen* huys van *Ryn*, dat hoghe Huys, ende *Jan* van *Renes* van *Baer*, ende toghen voert op dat *Overeynde*, ende wonnen *Adriaens* huys van *Ryn*, daer laghen *Stalbroeders* op, ende bernden dat huys, ende *Jan Woumans* huys, ende *Floris* van *Jutfaes* huys bernden sy oock, ende dat *Overeynde* tot *Henric* van *Gheer* huys toe, ende sy en saghen vrienden noch vianden aen, ende toghen voert voer die *Vaert*, ende hadden veel grooter bussen ende veel schermen mede, ende begroeven hem, also die bussen leggen souden, als men dat plecht, daer men wat winnen wil. Ende als men aldus onledich was, so liepen die *Stalbroeders* door dat lant, ende nament al, daer sy by conden comen, ende en saghen niemant aen, vrient noch vyant, *Kramen*, noch *Goeds* huys, ende sy scheynden die *Kerck* int *Wael*, ende waren sonder hoede, ende meenden niemant en mocht hem deren, ende hadden veel tenten ende paveljoenen langes de *Leckendyck* opgeslagen, ende hadden luten ende hackberden, ende veel ander snarensuls mede gebracht, ende vinckentons ende scaecspelen, ende scaetsen, ende so veel anders, dat the veel waer the scriven.

Hoe die van Utrecht dat gewin op die Vaert badden.

XXXIII. Item des *Saterdaghes* na *sinte Viçtoers* dach hadden die van *Utrecht* al die *Stalbroeders* ende *Ruters* van *Amersfoerd* ende van *Montfoerd* binnen die *Stat*, ende die klokke wert geslagen, also dat alle die *Burgers* uyt moesten, die niet dienst vry en waren, ende die hoer jaren hadden, om die *Vaert* the ontfetten, ende sy vergaderden by die gallich al dat

dat volck, ende men had veel scouwen rede, daer dat volck in varen soude, om dat sy niet moede en en souden werden. Ende also ginghen veel Burgers ende Ruters aen beyden syden van den Ryn, tot dat sy waren tusschen die galghe ende die watermolen op Raven, ende daer toefde men, hent alle dat volck daer vergaderden. Ende doe dat volck alle by een was, doe waren daer aen burghers omtrent xxiv. hondert, ende aen Ruters ende Stalbroeders omtrent elf hondert, ende *Vincentius* van der *Zwanenburch* liet alle dat volck by een komen, ende bestelden dat volck also dat behoert daer men striden wil, ende Jan van Lanscroen had dat banier in der hant. Ende doe dat volck bestelt was, traden sy gemeenlic in die scouwen, ende voeren daer mede by *Wessel* van *Everdinghen* kamer toe, ende traden daer dat lant, ende setten dat volck in battaelgen also dat behoert. Ende een ygelyck was den *Ritmeyster* gehorich.

XXXIV. Item die Stedehouder hadde veel Hoecks, ende die aen die partye henghen uyt die Hollantsche steden mede by hem, ende die Hoecken hadden geern 't huys gebleven, ende wouden gheern Ruters geloent hebben, die voer hem uytgetogen souden hebben, mer dat en mocht hem niet gebeuren, want die Cabbeljaus gruwelden voer een oploep in Holland. Aldus is dick gelien, datmen mit onwilligen honden qualyken hafen vanghen kan.

Hoe hem die Hollanders te weer setten.

XXXV. Item doe die Stedehouder dit geseyt wert, dat die van Utrecht so na bi hem waren, ende hi se sach, dat sy stonden in bataelgen, en hadden hoer banier ontwonden, doe liet hy alle die slanghen den vyanden tegen leggen, ende scickten die Stalbroeders die van Utrecht te gemoet, ende hi mit dat ander volck stonden oock in battaelge, ende die Stalbroeders van die Hollanders waren sterck omtrent acht hondert. Doe dat die van Utrecht saghen, doe scickten die van Utrecht hoer Ruters ende Stalbroeders die Hollanders tegen, also dat sy scuttergeveerde hielden tusschen beyde die hopen, die daer stonden. Ende onder dit scuttergeveerde so sloech die *Burchgrave* van *Montfoerde* Ridder *Vincentius* van der *Zwanen-*

Tom. I.

G g g

burch,

burch, ende *Willem van Wachtendonck*, ende *Dirck van Zulen* van die *Haer*, ende sy bleven Ridder. Ende die Burchgave had geern gesien, dat *Henric van Nyenvelt* oock Ridder geworden had, mer *Henric* en woude dat niet doen. Ende als dat scuttergeveerde lange geduert hadde, so moest die minste hoop wiken, want die Ruters ende Stalbroeders van Utrecht waren sterck omtrent elf hondert. Aldus weken die Hollantsche Ruter op hoer heer, ende die Ruters van Utrecht riepen mit luder stemmen, *Sy vliegen, sy vliegen*, ende sy liepen mit dat geroft ende gekrysch hem na, ende die banier van Utrecht mit dat heel volck vloghen daer op. Als dit die Hollandes saghen, doe scoten sy mit der slanghen na die van Utrecht, mer sy scoten veel te hoogh, also dat sy niemant en raecten. Ende dat Hollantsche heer wert vluchtich, ende sloegen na den *nyen Dam*, ende lieten al hoer buffen ende schermen staen, ende die van Utrecht volgheden hem na, ende sloegense doot, omtrent xxxviii. daer die xxxv. of begraworden tot *Yselsteyn*, ende drie tot *Vianen*. Ende der liep der een deel in de *Kil*, ende meenden op die weert te lopen, ende die verdroncken al. Mer hoe veel dat daer was, en weet ic niet, ende sy vinghen der omtrent twee hondert ende twintich, daer veel riker mannen mede waren.

XXXVI. Item die van Utrecht vervolgeden die *Hollanders* tot den *nien Dam* toe, ende die *Ritmeyster* van *Yselsteyn* wist wel, dat die van Utrecht uyt waren mit der macht om die *Vaert* te omsetten, also reet hi uyt *Yselsteyn* mit xl. gewapent op die avontuer, dat die *Hollanders* goet coop was, want die Ruters te peerde hielden die van Utrecht staende, also sy die *Hollanders* op die *Ry* na quamen loopen, also dat van den *Hollanders* niet meer doot noch gevanghen en wert, als voorz is, ende die van Utrecht keerden weder tot der *Vaert* toe na dat banier. Ende die van Utrecht wonnen die *Hollanders* of viii. wimpelen, ende xxxvii. buffen so groot ende kleyn, behalven haeckbuffen ende knipbuffen, ende veel schermen.

XXXVII. Item als dese slach gedaen was, doe worden alle die buffen ende schermen in scepen geleyt, ende voeren daer mede tot Utrecht mit grooter vreuchden ende blyscappen. Ende doe syse in *Tollensleghe* brochten, doe worden die buffen

op

op t'lant gefet, ende daer waren veel buffen, die op raden stonden, daer dede men se ere aen, ende veel kinder gingen aen die**felen, ende toghen alle die buffen allenken uyt *** Leg. felen.* Tollensteghe op die Noey al singende vreemde woerden, die ic niet noemen en wil, want ic daer te kleynen man toe bin om die te verhalen, want sy op Heren gingen, ende allen die schermen worden oock op die Noey gebracht, ende die wimpelen worden boven uy *Keyferryck* gelteken, ende die (1) buffen ende schermen bleven lange tyt op die Noode staende, also dat dat volck daer groote vroude ende bliscap aen hadden en saghen.

Hoe die wimpelen in die Buerkerck gebracht worden.

XXXVIII. Item op Sinte Martyns avont wert die banclock geluyt, ende dat volck maende ter clock te comen, als men pleecht. Ende doe dat volck omtrent die Buerkerck vergadert was, doe ginck die Proceffy uyt die Buerkerck, ende haelden die wimpelen uyt *Keyferryck*, ende brochense in die Buerkerck, ende hingense daer boven onse lieve Vrouwe ter Noet Goeds, ende daer wert een eerlike misse gesonghen. Ende doe die Proceffy voer *Keyferryck* stont, doe namen die Stat dienre die wimpelen in die hant, ende gingen als voer na die Buerkerck, ende daer volgheden doe v. Stat dienre, ende hadden elck een groote toertys in hoer hant, ende daer volgheden doe die schoolkynder met die Preesterscap, ende doe volgheden die *Borchgrave* van Montfoort, ende Heer *Vincentius* van der *Zwanenburch*, Heer *Sweder* van Montfoort, ende Heer *Willem* van *Wachtendonck*, Heer *Dirc* van *Zulen* van die *Haer*, ende *Heynric* van *Nyevelt*. Ende doe volgheden die Overste te weten *Jan* van *Lanscroen*, ende *Bernt* van *Everdinghen*, die gefet was in *Roedolf* van *Nyevelts* stede *Borghermeysters*, *Herman* van *Zyl*, ende *Matheus* *Corvoet*, die gefet was

(1) *Buffen tormenta sunt, Schermen plutei tormentorum. Infra ubi de Vreesvico ab Hollandis obsessio. Ende doe die buffen, ghebsten cortouwen, ende die slangen geleyt waren, doe schoten sy dick ende menichwerf &c. Et mox: ende als dat scherm op ginck, daer die groote bus onder lach, ende sy schieten soude, so liepen die gesellen &c.*

G g g 2.

was in *Jacob van Amerongens stede*, ende *Jan van Over de Vecht* ende *Steven van Zulen* Overste Oudermans van den ouden Rade, *Eerst van Drakenborch* ende *Beernt Proeys* Burgermeesters van den ouden Rade waren uyt der Stat als voersz is, ende elck Overste hadden hoer (1) sulveren kovels aen. Ende doe volgheden die dri

(1) *Covel*, puto, utrumque est, & pileus, seu tegmen capitis, & pallium, quod ambit humeros, αμφοτερον, ut du Cange ait ad Ann. Comnen. lib. 7. bist. Consules Ultrajecti, Camerarii, & qui præerant Collegiis artificum Decani duo primarii, prodibant pallio ejusmodi, distincto nolis argenteis, festo die & solenni. *Togas* vocat *argenteas* Lamb. Hortensius lib. 7. bist. in fin. Sed *togas* improprie. Humeralia erant potius, quæ & collum ambientia superducta iis aut annexa. Forma in veteri tabella est, quam Lectorum oculis exhibui lib. 4. de Nobilit. cap. 31. De nolis etiam Lappius ad Hortensium d. loco. Alibi tamen legi laminis argenteis, aut si mavis segmentis, non nolis obducta hæc. Vidi Lappium in adversariis ex Adversariis viri nobilis Herberni van Amstel van Mynden van Ruweel notasse verba hæc, quæ sequuntur: *Elck gilde hadde twee Oversten, die noch syn, die plagen Oudermans te beten, ende de plagen mede te Rade te comen &c. Die twee van dese gilden Oversten plachmen te beten Heer Overste Ouderman, ende dat waren de vier Overste met de twee Burgermeesters van Utrecht. Dese droegen in alle statien, te weten als processie generael was, Covels aen baren bals met silvere loveren, seer cierlyck gemaect ende beslagen.* Scabinis datas etiam cappas sed absque ejusmodi ornamentis in Actis est Trajectensibus ad Ann. 1492. *'sVrydachs voer Bartbolomei: Item so sullen die xii. Schepenen covelen hebben.* Viatoribus etiam dabat urbs, & vulgo famulis suis heri, ut in Actis Ann. 1455. *Item en sullen bem niet meer dan ses man van onsen borgeren of onderfaten te samen cleden mogen, noch geen en sel meer cleder geven ymant te dragen, bet sy tabbert of covels, dan sinen Dienres, die by dagbelicx in sinen cost beest.* Cappas dixi. Nam & cappa est idem quod toga. Th. Walsingham ad Ann. 1204. *Capta est etiam civitas Andegavensis à Guilielmo de Rupibus, ducente milites suos armatos sub cappis, velut fuissent mercatores ad nundinas accedentes.* Concilium Albienste apud d'Achery to. 2. Spicileg. cap. ult. *Et quoniam ex cappis rotundis, quas Judæi portant communiter, bonor vehementer confunditur clericorum, qui cappis rotundis ex more utuntur &c. duximus statuendum; ut Judæi aliqui deferre cappas rotundas de cætero non præsumant, sed cappas portent de cætero & deinceps manicatas, ita quod manica longæ sint adeo sicut cappa, nec in eisdem manicis plicatura sit aliqua atque ruga.* Vid. d. lib. de Nobilit. d. cap.

dri Camelaers, te weten *Jan van Zyl*, *Peter Trinde*, die geset was in *Jan van Ameronghens* stede, ende *Zweer de Voecht*, ende sy hadden oock hoer sulveren kovel aen, mit meer ander goeder mannen ende *Burgher*, die ic niet al en noem, om kortheyt te scriven, Ende brochten dese neghen wimpelen aldus in die *Buerkerck* mit grooter vrouden ende blyscapen, ende offerden seer eerweerdeliken op dat outaer onder die misse. Ende die meeste deel van dat volck, dat in die *Kerck* was, dat offerde oock mede.

Hoe bernt Parderin gevanghen wert.

XXXIX. Item omtrent sunte *Willeboerts* dach vinghen die van *Yfelseyn* tot *Jutfaes* enen geheten *Bernt Parderin*, ende was een licht klant, ende was een voerlooper in *Utrecht*, want wat niemant doen en dorst, dat dede hy geern, ende hi had mede geweest in den *Haghe*, daer hy veel quaets gedaen had, ende hadde *Leyden* helpen beclimmen. Aldus waren die van *Yfelseyn* hem seer hert, ende pynden hem alle daghe, ende seyden hem, dat hi twee hondert *Rynsche gulden* geven most, of sy wouden hem in den *Haghe* senden. Doe *Bernt* dat hoerde, doe was hy qualic te vreden, ende seide, dat hy een arm knecht waer, hy en mocht dat niet geven, mer hy woude syn huysfrou geern ontbieden, ende segghent hoer, of sy enighen raet wiste, eude dat sy mit *Jan van Lanscroen* spreken mocht, of hy zyn soudy krygen mocht, die hem die *Stat* van *Utrecht* sculdich was. Ende *Bernts* wyf quam tot *Yfelseyn* voer die poort, ende *Lambert Mellinck* die *Ritmeyster* ginck tot *Bernts* wyf, ende seyden hoer, dat sy twee hondert *Ryns gulden* voer hoeren man geven most, of hy wouden in den *Haghe* senden. Ende *Bernts* wyf seyde, sy en hadde so veel gelts niet, ende sy en wist dat oock niet te krygen, mit meer woorden. Mer sy boet xl. *Ryns guldens*, ende sy sceyde daer mede van den *Ritmeyster*. Ende *Bernt* wert alle daghe gepyndt, ende hi en vernam geen troost van *Utrecht*. Aldus bat hi den *Stocmeyer*, dat hy doch den *Ritmeyster* seggen woude, dat hy tot hem comen woude, hy soude hem geern spreken. Ende die *Ritmeister* quam tot *Bernt*, ende vragede hem, wat hy woude. *Bernt* seyde, Heer *Ritmeyster*,

meyster, ghi laet my seer wee doen, ende ic en heb u niet the geven, mit meer woorden. Mer *Bernt* seyde, wildy my een remissy werven aen den Stadhouder van Hollant van dat gheen, dat ic in den Haghe ende tot Leyden misdaen mach hebben, ende wildy niemant doot laten slaen, ende my quyt geven van dese vangenscap, ic wil u *Souwen* huys van *Ryn* leveren, mer ghy moet my vyftich knechten mede geven. Doe dit die Ritmeyster hoorde, doe vraeghedē hy *Bernt*, hoe hi dat bestaen woude. *Bernt* seyde, dat hi een gat wiste in den kelre, dat mit losen steen toegeleyt was, ende was mit slyck besmeert, ende seyde voort, dat hi mit een scuytgen over die graft varen woude, want die waker sat op die ander syde, daer dat gat stont &c. Mitten kortsten die Ritmeyster loofden *Bernt* dat te doen, dat hi begeert hadde als voorz is, ende die Ritmeyster nam vyftich knechten mede, ende trat mit *Bernt* uit na *Souwen* huys des Woenſdaghes na ſunte *Katharinen* dach, ende vonden alle dinck also als *Bernt* geseyt hadde. Ende dat was enen byster nacht van reghen ende van wynde, ende ontrent een ure na middernacht quamen sy doer dat gat, ende ginghen voert in die plaets, ende die saeldeur stont open. Doe ginghen sy in den sael, ende saghen in die koken, daer sat die knecht, ende Heer *Jan Jacobsen* die Pastoer van *Jutſaes* noch by den vier, ende *Bernt* mit syn geselschap seyden, *Goeden avont, heb dy niet the eten*, ende vingenſe al op hoer bedde, die op dat huys waren, ende daer was XII. ende sy bonden hoer handen, ende ginghen doe sitten drincken ende eten. Ende doe dat gedaen was spolieerden sy dat huys, ende stakent aen, ende berndent.

XL. Item op onser Vrouwen avont *conceptio* sat *Bernt* voersz tot *Hageſtein* op die kercktoorn, ende dronck mit die buer, ende seyde, Hy woude the *Romen* gaen, ende wachten syn wyf daer, die soude hem wat brenghen. Daer en tusschen quamen drie Stalbroeders van die *Vaert*, ende ginghen op den toorn, en seyden: *Bernt gy moet wat mit ons gaen, wy moeten u wat spreken*, *Bernt* seyde, *Geern*, ende stont op, ende ginck mit hem, ende sy brochten hem op dat *Blochhuys* aen die *Vaert*, ende voerden *Bernt* van stonden aen tot *Utrecht*, ende *Bernt* wert van den ſelven avont by toertſen gevierdeelt, ende voer elcke poert een vierendeel gehangen.

Item

Item die dat regiment hadden binnen Utrecht, die lieten maken een blochuys in der Stat also ment setten soude op die Vaert, als gesiede. Ende daer was te mael veel houts aen, doe dat rede was. Ende sy voerdent uyt ende settent aen die *Vaert* op Gildenburch.

Hoe die drie Steden van Overyssel hoer Raetsvrienden schickten aen den Bisscop ende aen der Stat Utrecht.

XL I. Item die drie Steden van Overyssel hadden vernomen, dat die Geschiedens gecomen waren van den Hertoch van Oostenryck, die van weghen der Stat van Utrecht daer geweest waren, ende hadden oock suut by den Bisscop niet geweest om te achtervolgen die punten, die die van Utrecht van den Hertoch voersz mede gebracht hadden. Aldus scickten die drie Steden hoer Raets vrienden aen den Bisscop, ende quamen tot Wyck omtrent suute Katherinen dach, ende gingen tot den Bisschop, ende seyden, hoe, ende wat, ende waerom, sy uytgesent waren van horen Steden, dat al liep om, of sy wat goets mochten doen, daer rust ende vrede of komen mocht tusschen die ghene, daer nu dese groote onvrede geleghen in is. Ende die Bisschop hietse vreendelicken wellekome, ende daer worden alle die punten verhaelt, die in dat hoghe Hof versproken waren &c. Ende dese goede mans van Overyssel toghen tot Utrecht, ende presenteerden hem daer, of sy wat goets mochten doen, ende reden over ende weder over, ende deden grooten arbeyt. Ende doe sy aldus drie of vier reyfen over gereden hadden, doe begeerden die van Overyssel, dat die Bisscop die van Utrecht geleyde geven woude, als hy dede, ende die van Utrecht scickten *Wernaer Braem*, ende *Tyman Tsbrantsen*. Ende doe sy by den Bisscop quamen, doe seyden sy wat hem mede gegeven was van der Stat van Utrechts weghen den Bisscop te seggen, ende dat waren drie punten. Dat eerste punt was, also die Bisscop hadde laten verbieden, dat niemant die int Sticht geseten was die van Utrecht eenighe provande toebrocht op hoer lyf ende goet. Dat ander punt was, dat die Bisscop den Heer van Ysselstein van hem setten soude. Dat derde punt was, dat die Bisscop
die

die floten , die int Sticht waren op dese syde der Yselen , besetten soude na inhoud des Lantbriefs. Ende alle die punten en meenden sy niet , die sy aen den Hertoge voersz vervolget hadden , als voersz staet , ende seyden mede , waert sake dat dit die Bisscop doen woude , so hoopten sy daer wel wat goets in te doen.

XLII. Item die Bisscop antwoorde op dat eerste punt , also hy dat gebod had laten doen , dat men die van Utrecht geen provande toe en soude voeren , dat en mocht hy niet laten ondoen , ten waer by wil ende consent des Hertogen van Oestenryck , ende seyde mede ; Wordet vrede , so is dat gebot of. Item op dat ander punt als dat hi den Heer van Yselfteyn van hem setten soude , dat en woude hy niet doen , want die van Utrecht hielden syn vianden op , die syn vianden geworden waren in brieven , als *Willem van Wachendonck* , ende meer anderen , die dat Sticht geroeft ende gebrant hebben , ende seyde mede , die van Utrecht wouden wel van hem gedaen hebben , mer sy en wouden niet weder doen. Item op dat derde punt , als dat hi die floten besetten soude na uytwyfinge des Lantbriefs , daer op seyde hy , dat hy dat geern doen woude , hoe neer dat gesoent waer , ende hy geerde den * Lantbrief te houden in alle synre macht , indien datmen hem den selven brief wederom houden woude. Ende seyde mede , dat hem dat vreemt dochte , dat die van Utrecht die punten heel achter lieten bliven , die sy aen den Hertoghe vervolget hadden , daer sy so groot goet om verbeurt hadden. Waert sake dat die punten te groot of te swaer waren the doen , hi woude daer geerne toe helpen raden , dat sy verlicht mochten werden , op dat dat Sticht niet verderft en worde , ende seyde mede , waert sake dat die van Utrecht schicken wouden aen den Hertoge , hy woude syn Raden oock geern schicken ; ende besien , of men die punten verlichten mocht , aen hem en soude niet gebreken , indien dat daer rust ende vrede of comen mocht. Aldus reysden die van Utrecht weder t'huys , ende sy en quamen niet weder , ende die goede mans van Overysel hadden veel arbeyts , ende grooten kost gedaen om niet , ende sy namen oorlof aen den Bisscop , ende reysden weder te huus. Ende also die Bisscop die Gesickte seyde , of die van Utrecht scicken
wou-

* Vid.
lib. 2. de
Nobilit.
cap. 47.

wouden aen den Hertoghe, om of men die punten verlicht mocht krigen, als voersz is, daer die van Utrecht op antwoorden, dat sy daer geen bevel af en hadden, mer woude myn Heer scicken syn Rade binnen Utrecht, sy wouden hem geleyde verwerven, als sy deden. Ende die Bisscop scickte *Jan van Zulen van Natewis*, ende *Eerst van Meerten*, die van Utrecht gaven hem veel scoonre woerden, daer niet na en volghede, ende seyden voer die Meent, hoe geern dat sy vrede hadden, mer sy en meendent niet, want sy vervolgheden seer om een van de sonen van *Cleve* the hebben binnen Utrecht. Want altyt alst so verre was, dattet vrede worden soude, so fochten sy cleyn ofte groote dingen, daer sy dat mede omstoten mochten, want die Burchgrave mit die gene, die dat regiment hadden, die en wouden ghenen vrede hebben, want sy bleven altyt op die drie punten staen, als voersz is, mer sy en dorsten dat voer die Meent niet liden. Ende oock so versierde men veel loghen, daer men die Meent mede te vreden hielt, ende sonderlinge doe men op die Vaert trecken soude, ende ontfetten die. Doe stont daer een Priester, ende was een verlopen Munnic, ende placht een * Jacobyn te wesen, ende is nu een Meyster, ende heet Her *Rasscaert* in die wandelinghe, om dat hy syn misse so draey doet, dat alle man van hem verwondert, ende dese man seyde, dat die Bisscop doot was. Ende dat gerucht quam onder dat gemeen volck, ende dat volck tooch te williger uyt. Ende dese Heer *Rasscaert* had dese loghen ende defer ghelyc dic geloghen, want hi vermat hem een Astronomus te wesen, daer mede bedrieget hi dat volck.

* Vide
Notas
Num. 1.
ad Cap. 1.
Rationar.
aul. &
Imp. Ca-
rol. Au-
dac.
pag. 235.

XLIII. Item die van Utrecht ende die van Amersfoort waren omtrent ses hondert man sterck, ende toghen uyt Manendaghes des nachts na onser Vrouwen dach *conceptio*, ende hadden hem geleyt in die bogaerden voer *Neerden*, ende hadden drie mans toegemaect als Vrouwen, die ter merct brengen wouden eyer ende botter, ende daer was een wyf mede, die hielt die woorden tegen den Poertier, eer die poert op was, ende die poert wert opgedaen. Ende doe grepen dese tougemaecte vrouwen den Poertier, ende staken hem syn keel of, ende deden hoer vrinden een teycken, also dat sy aen quamen

Tom. I.

flhh

lopen,

loopen , ende liepen in die Stat , ende sloegen al doot dat op die straet was van mans , ende liepen voort in die Kerck , ende sloegen daer vier in die Gaerncamer doot , ende twee sloegen sy doot op dat heylige graff , ende dat beelt wert medegesteken , ende was mede seer bebloet van die dooden. Ende nu is geseyt , dat dat beelt gewassen wert , mer dat bloet en kostmen niet of krygen. Ende so als der doot geslagen wert in die kerck ende op dat Kerckhof der was xvii. ende in die Stat op der straet synder doot geslagen xxi. als my geseit is. Ende sy quamen in Naerden des morgens tusschen acht ende ix. uren , ende sy vingender twee hondert , daer die ryckste niet of en mocht geven drie pont groot , want die ryckste burgers waren the *Deventer* ter merckt , ende die bagynen binnen *Naerden* helpen'er veele wech. Ende doe die van Utrecht *Neerden* aldus in hadden , doe begonmen die kisten te besien , ende een ygelick bestont te plonderen syn best , ende sy bleven in *Neerden* van des Maendaghes smorgens hent des Woensdaghes smorgens , ende sy namen der kercken kleinnoten al , ende namen oock , dat in dat Beghinen cloester was. Mer die begghinen hadden die Sebory mit dat weerdighe heylige sacrament in een tonnet gen gedaen , ende hadden gegraven in die eerde. Ende die ghene die *Neerden* hadden gewonnen , die ontboden tot Utrecht , dat men alle die waghens , die sy krigen mochten , tot *Neerden* soude senden , om dat goet daer op te laden alst gesciede. Ende hadden oock veel waghens uyt dat lant , die sy al vol geladen hadden , mer sy en mochten al door dat veen niet also geladen , want dat gerucht dat quam binnen *Neerden* , dat die van *Amsterdam* , *Muiden* , ende *Woaspe* , quamen mit groot volck , ende wouden *Neerden* beleghen , hent die gemeen *Hollanders* aen comen mochten. Aldus lieten die van Utrecht ende van *Amersfoort* uyt *Neerden* the comen des Woensdaghes smorgens daer na , dat sy te *Neerden* gecomen waren , ende moesten veel goets laten staen binnen *Neerden* , ende op den wech , ende lieten oock veel wagen staen , ende reden mit peerden ewech. Ende daer was een Stalbroeder van Utrecht , ende hadde veel gelts in syn hofen gesteken , ende om syn lyf , dat hi niet ewech en kost comen , ende dien kregen die *Hollanders* , ende sloegen hem doot , ende kregen veel gelts weder , dat op den wech bleef staen .

dat die van Utrecht niet mede krigen en mochten. Aldus scyden die van Utrecht uit *Neerden*, ende haddent daer seer qualic gemaect, ende sy en ontfagen Godt noch niemant.

Hoe Wageningen ingenomen wert.

XLIV. Item die Ruter van Amersfoort the peerde ende te voet toghen des Vridages nachts na sunte Lucyen dach door dat wout, ende quamen des Saterdaghes smergens voor *Wageningen*, ende die poert wert hem opgedaen, also alst versproken was, ic en wil niemant nuemen, ende daer en wert niemant misdaen van die ghene die daer in waren. Ende die ruter van Utrecht ontrent twee hondert peerden sterck reden des selven Saterdaghes smergens ontrent vii. werven verby *Renen*, ende reden voert binnen *Wageningen*, ende hieldent in, ende besettent mit Ruter. Ende niet lange hier na so wert *Wageningen* gespyft uyt *Emmeric*. Ende binnen (1) *Wageningen* stonden op dat pas niet meer dan vii. of viii. hufen, mer daer waren wat loedsen opgeslagen, also alst korts gewonnen was van den Hertoge van Cleve, ende den Maerscalc van Oeftenryck.

Hoe die Stedehouder in Neerden quam.

XLV. Item ontrent den xxiv. dach in December quam Heer *Joost van Alleen* Stedehouder in Hollant, Heer *Jan van Rans* (2) *Marcgrave* van Antwerpen, *Petyt Salezaert* Ridder, ende

(1) *Vadam vocat Tacitus, cujus incolae cum Hollandis, qui cum onerariis Rhenum ascendebant, multum essent infesti, Maximilianus Joannem Clivensem, Joannis Ducis filium, qui grassationes coereret, cum exercitu eo misit. Cives militescque, qui oppidum defendebant, cum semel iterumque rejectis oppugnantibus fortissime restitissent, nec vel sero mitteretur, quod expectabant, subsidium, commeatu destituti tandem oppidum dederunt Ann. c15 cccc lxxx. Pontan. lib. 10. bist. Joannis utriusque meminit Auctor infra cap. 54.*

(2) *Vicarius hic Marchio. Proprie enim Marchiones Maximilianus & Maria ejus conjux Caroli Audacis filia, Principes Belgii. Jac. le Roy, notit. March. sacr. imp. lib. 1. cap. 9. Vid. infr. cap. 53.*

Hhh 2

ende was uit Vrancryck, *Jan de Blanc* ende *Houtyn*, ende waren uyt Engellant. Ende dese vyf Cappeteynen hadden by hem tusschen vier ende vyf duysent man, dat al ruter waren, ende daer waren wel vier hondert vijlre boeven, of vyf hondert, die dat volck na volgheden, die geen soudy en hadden, dan om lopen te scumen, ende nergens niet te laten, ende quamen mit dat volck binnen *Neerden*, ende sloegen hem daer neder.

Hoe Emeneffe gewonnen wert.

XLVI. Item als die Stedehouder mit dit volck tot *Neerden* lach, ende die ander Cappeteynen voersz. doe scickten die van *Emeneffe* aen die geen, die tot *Neerden* lagen om the verdingen, dat men hem geleyde geven woude, alst gesiede. Ende die van *Emenes* wert geeyschet enen cleynen penninck toe gheven, als versproken was, ende daer voer woude die Stedehouder hem lieden bescermen voor die van *Utrecht*, ende die mit hem hielden. Ende doe die van *Emmenes* hoerden, doe seyden sy, dat sy 't hoer buer ende vrienden, the kennen gheven wouden, ende begeerden viii. daghen hoer beraet. Doe wert hem weder geantwoort, dat dat niet wesen en mocht, mer hem wert twee daghen hoer beraet gheven, ende hem wert mede gefeyt, dat sy binnen die twee daghen hoer antwoert geven souden, of dat sy tot hoer vier ende keerfen sien souden. Ende hier sceyden die van *Emenes* mede van *Neerden*. Ende doe die Gescickten die gemeen buer dit the kennen gaven, doe was daer een deel van die buer, die dat wel gedaen hadden, dat geen, dat hem tot *Neerden* voergeleyt wert, want dat redelic was. Ende een ander deel van die bueren seyden, dat hem nutter docht wesen, dat syt die Stat van *Utrecht* eerst te kennen geven wouden, als sy deden. Ende die van *Utrecht* deden die van *Emenes* mede hondert Stalbroeders om hoer Dorp te helpen bewaren. Doe dat die Stedehouder hoorden mit syn medewerckers, doe overdroeghen sy, dat sy *Emenes* stormen wouden, als sy deden. Ende sy toghen uyt *Neerden* mit dat volck, ende waren sterck tusschen vier of duysent man, ende sy ginghen *Emenes* tot vier steden aen, ende sy wonnent mit macht,

macht , want'et niet gevoren en was , ende sy sloeghen der veel doot van die Buerlude wel omtrent. . . . ende xc. Stalbroeders , ende die Hollanders lietender vyf doden , ende sy plonderdent , ende sy stakent aen , ende berndent al op vier huysen na of vyf. Ende dit gescieden op sunte Thomas dach te vier uren na den eten , ende sinen dach was op enen Vri-dach , ende toghen weder binnen Neerden.

XLVII. Item opten heyligen Kersavont hier na tooch die Stedehouder uyt *Neerden* , ende bernde *Baern* ende *Soest* al op , dat daer niet veel en bleeff staen . ten waren cramen of daer dat heylige oly was . Ende die buer van dese twee Dorpen waren al gevlucht binnen *Amersfoort* , also dat daer niemant gevanghen noch geslaghen en wert . Ende die Stedehouder mit dat heer togen weder binnen Neerden.

Hoe die Joncker van Cleve binnen Utrecht quam.

XLVIII. Item Joncker *Enghebert* van Cleve quam tot *Amersfoort* des daghes voor Kersavont , ende brocht mit hem Heer *Reynaer* van *Broeckhuisen* , Heer *Dirc* van der *Horst* , uyt die *Vest* , ende *Wessel* van *Belo* Heer *Janssen* , ende had omtrent xxx. peerden ende bleef enen nacht binnen *Amersfoort* , ende op den Kersavont reet hi uit *Amersfoort* , ende reet tot *Utrecht* , ende die ruter van *Utrecht* ende van *Amersfoort* geleyden hem over die hey , ende hadden te samen omtrent drie hondert peerden . Ende doe sy quamen aen den berch doe sagen sy dat die Hollanders *Baern* bernden . Doe vraegheden die Joncker van *Cleve* , wat dat daer bernden , ende wie dat dat dede . Doe wert hem geseyt , dat dat die Hollanders waren , ende bernden int Sticht . Doe seyde die Joncker , dat hi die Hollanders hoer veren noch wel corten soude , dat sy so ver niet vliegen en souden . Ende dese woerden gescieden aldus als my geseyt is . Ende die Joncker van *Cleve* mit die Ruter reet voort na *Utrecht* . Ende die Burchgrave van *Montfoerde* . ende die Overste mit een deel Burgers waren den Joncker tegens gereden ende gegaen op die *Bilt* . Ende alle den Steenwech langes stonden oock veel Burgers . Aldus brochten sy den Joncker van *Cleve* binnen
Hhh 3 Utrecht,

Utrecht, omtrent des avonds the vier uren, ende brochten hem op des Bisscops Hof mit grooter vrouwen ende bliscapen. Item den heyligen Kerstdach was op enen Dynsdach anno **LXXXI.**

Hoe die van Utrecht die nederlaghe hadden in den Westbroeck.

XLIX. Item op sunte Stevens dach tooch den Stedehouder mit die Cappeteynen voorgenoemt, ende hebben tusschen de vier ende vyf duisent weeraftiger man by hem, ende bernde *Westbroeck* al te samen, behalven die cramen ende daer den heyligen oly was, ende die Cappeteynen hadden hoer volck aen drie heeren gestelt, daer dat een Heer den brant af voerden. Ende doe dit gerucht binnen *Utrecht* quam, doe sloeg men die banclock, ende die Borgers ende die Ruters liepen uyt na den *Westbroeck*, sonder ordenancy, wie dat seerst gelopen kost, dat was die vroomste als hem docht. Ende als die van *Utrecht* genaecten den *Westbroeck*, so versamenden sy hem, ende wouden die *Hollanders* aantasten, daer sy stonden opt veen, ende die van *Utrecht* en sagen daer niet dan een heer van den *Hollanders*, ende die van *Utrecht* traden tot hem, ende *Aernt Rwy*s had dat toey Peljoen in die hant. Ende doe sy op dat veen quamen, doe saghén die van *Utrecht* die twee ander heeren. Doe riep *Aernt Rwy*s, *Weerom, Weerom, dat volck is ons te groot ende te veel.* Doe seyde die Ritmeyster *Vincentius* van der *Zwanenburch*, *Laet ons bliuen staen, want vliegen wy, wy syn daer alle doot of gevangen om,* mit meer woorden, die hy seyde: Mer wat hi seyde, dat en mocht niet baten, die Burgers en gaven de vlucht. Doe dat die Ruters sagen, doe namen sy mede de vlucht, ende liepen weder na *Utrecht* waert. Ende die een seyt, dat *Aernt Rwy*s dat Peljoen wech werp, ende die ander seyt, dat hy 't ontweescuerden. Ende doe dit die *Hollanders* saghén, doe vervolgheden sy die van *Utrecht*, ende sloegen sye doot tot *Scolpen* toe, also dat daer veel dooden bleven van Borgers ende Borgers kynder, Ruters ende Lantlude, also my een goede Vrou gefeyt heeft, die die doden besien had, want sy horen man twee daghen lanck gesocht hadde onder die doden, dat

dat daer waren tusschen..... doden, die sy gesien hadde. Ende die Jacobynen, die Minrebroeders, ende die (1) Lollaertges die brochten die doden by een, ende der wert der veel begraven int Westbroeck, die also seer gewont waren, dat mense niet en kende. Ende daer werter op een tyt in een kuyl geworpen ontrent XL, ende daer na werter noch veel begraven int Westbroeck. Ende die doden, die men kende, of die so seer niet gewont en waren, dat mense kennen mocht, die worden binnen Utrecht gebracht, ende worden geleyt op die Noey beneven een, als visschen op een banck &c. Lieve vrienden merckt, hoe dat onser God groote blijscap ende vroude in lieden verkeren mach in corter tyt, want doe die van Utrecht die goede reyse hadden des Saterdaghes na sinte Victoers dach op die Vaert, als voersz is, doe brochten sy die bussen ende schermen op die Noey, ende lieten se daer staen VIII. daghen lanck, ende hadden daer veel vrouwen mede als voersz is. Nu comen die goede mannen ende vrouwen, ende sien op die selve Stede so groot lyden ende bedroeffnisse. Ende een ygelick haelden horen man ende kynder, ende voert die hem naeste was, ende brochten se ter eerden. Ende men mistender noch wel boven dese doden voersz tusschen vyf ende ses hondert man, so Burgers, Ruters, ende Lantlude, die gevanghen of doot waren. Ende der wernder gevangen omtrent vyftich, ende dat men der luden soo veel misten, dat quam aldus by. Doe dese slach geschieden, doe wast gevoren, datmen over dat veen wel gaen mocht. Aldus bleef daer veel volcks in die wiken int veen, ende

(1) Libitinarii, vespillones, quorum certum erat corpus, viles homines, & abjecti, qui velut mortuos plangentes, lugentis quendam edebant sonum. Unde & nomen plateæ, in qua plerique habitabant, Ultrajecti de Lollstraet. Fuere alioquin ejusdem nominis tunc etiam hæretici. Joann. Hocsemius bist. Leodienf. ad Ann. 1509. Eodem anno quidam hypocritæ gyrovagi, qui Lollardi sive Deum laudantes vocabantur, per Hannoniam & Brabantiam quasdam mulieres nobiles deceperunt. Et quia passim hi censi ut περιτρίμματα τῆς γῆς, vulgo etiam nuncupati sic homines nullius pretii. Chron. Windesem. lib. 2. cap. 41. Qui hujusmodi fratres devotos à mundo tunc despectos tanquam Lollardos reputabant.

ende in die weteringen, die daer meenden over te lopen; mer sy braken daer in, ende verdroncken, of sy storven van koude doot, also die nacht aenquam. Want dese slach geschieden omtrent te vier uren des avonts, ende oock bleefter veel doot, die een luttel gewont waren, ende hadden hem geborghen in hegghen, die hem doot bloeden, want sy heet gelopen waren, ende vercouden daer weder op. Hadden die van Utrecht des nachts. Vrouwen uytgesent om die gewonden te helpen, dat soude menich man syn lyf gebaet hebben, want dat was enen couden nacht, ende 't vroos hert. Ende daer wasser mede uytgelopen tot xiii. of xiv. jongens ontwesende xv. of xvi. jaer, dat Burgers kynder waren, ende die worden oock doot geslagen. Ende die Ritmeyster voersz quam des nachts voor die poort, ende hi wert ingelaten, ende al dat meeste deel van die van Utrecht, die ontliepen, die lieten hoer hernes ende weren achter bliven, ende quamen also the huys lopen, ende veel vrouwen brochten hoer man elcx die een op een kroeywaghen, die ander op karren, also dat men veel jammers aen die vrouwen sach, God beter, ende die mans worden op den derden dach ingebracht, daer die twee Borgers of waren, ende sy kregen hoer kerckrecht, ende storven die. Ende daer bleef doot *Beernt van Everdinghen* Burgermeyster, ende *Aernt Ruyss* Burgermeester van die (1) Vyven, *Steven van Zulen* overste Ouderman, *Jacob Sloeyer*, *Aernt van Amerongen*, *Claes van Zyl*, *Dirc Hubertsen*, *Matheus*

(1) *Quinqueviri magistratus, qui inquirebant in delinquentes, noctu urbem pererrabant, maleficos, siquos nacti, conjiciebant in carcerem, interrogabant per tormenta, quietem publicam procurantes, & nequa fieret adversus cives aut magistratum coitio. Hortens. lib. 1. dist. Aliis hoc magis placebat, editio cavendum capitis periculo, & bonorum publicatione, nequis novarum rerum author in civitate foret: dandum Quinqueviris capitalibus negotium, ut unum aut alterum ex seditionis concitatoribus arreptum in vincula ducerent, baud dubie quieturos. Idem lib. 3. dist. Cumque his, aliisque, criminis suspicionem à se avertire niteretur, in carcerem à Quinqueviris ducitur, ut de ea quaestiones tormentis haberentur. Idem d. lib. Decernitur ilico à senatu quaestio, mandaturque Quinqueviris, ut ea primo quoque tempore ex captivo tormentis babeatur. Ex actis Ultrajectinis Ann. 1525. des Frydachs na sunt Willeboerts dach den 1x. Novemb. Item want Joost van*

Matheus de Craen, Willem van Roeyen die snider. Dese personen waren feer quaet Bisscops.

L. Idem

van den Bosch, Hubert van Zyl, Jan Mol, Jan Hermanssen scoemaker, Zeger Harmenssen Kiscoper, Wilger Geryt van Hollantssoen, mit haer medewerckers waickstoringe gedaen, ende den Viven mit boer Dienres en Donderdage s'nachts lefleden geweldichliken overvallen hebben, seggende, dat sy willige waicke waicthen, ende mit toortsen langes der straten liepen buyten consent &c. Meretrices etiam observabant, ne alio se conferrent quæstus causa exercendi, quam in locis concessis. Ex Actis Ann. 1452. Des Frydags na Sint Jans dach te midfomer wert ter klokken uyge kondigt: Die Raet van der Stadt laet weten ende gebiedt allen gemenen ende lichte wiven, so waer die binnen onser Stat woenastich syn, dat sy binnen xlv. dagen naestcomende mitter woen waren, ende mitter woen bliuen, in asterstraten, die aen onser Stat mueren uytgaen &c. En waert dat sy buten den asterstraten in enige andere buerschappen ofte straten ginghen in gelaghe, ofte buten boere straten bleuen aster der negender ure in den avond, so mach men hem opspanden by den Viven, ofte by onser Stats dienaers haer overste klee, also dicke als men sy breukich vint. Semestre ipsorum imperium. Qui ordine ex iis primus Consul dictus van den Viven. Sic in Actis Ann. 1454. Vive van den yersten halven jare, Jan de Wael, Gysbert Thomassen, Dirc Hack, Dirc van Zulen, Jacob van der Horst, Henric van Alfen. Die Vive van Sint Jacob tot Lichtmisse toe, Jan van der Horst, Jan van Oudewater, Gysbert van Herdelyn de jonke &c. Ex Actis Ann. 1446. Henric van Mastse, Borgermeyster van den Viven, Henric van Malsen, Bertelmeus Schot &c. Ex Actis Ann. 1498. Scepen Rado, ende Oudermans hebben den Vive want voor half jaer verleden toegewoecht elcx voor syn pensy ende arbeyt te hebben xii. Rynsgulden, en den Borgermeyster xv. gulden. Die Vive want na half jaer sellen desgelycx hebben &c. Quotannis ergo duo. Et hinc duorum mox mentio cap. 62. Dit geschied anno lxxxi. op onser Vrouwen avont te Lichtmisse. Item Jan van Mas ende Zweer van Zulen Burgermeyster van die Vyven. Erat truncus in carcere, seu pyxis, in quam quisque ad solatium captivorum eleemosynam demittebat. Hujus claves habebat Consul. Nec licuit aperire eam eo invito. Ex Actis Trajectensibus Ann. 1445. Des Donderdachs na Conversionis Pauli: Item so sal die Steenwaerder tegen bewint hebben van der gevangen busse, mer die Burgermeyster van den Viven in der tyt sal die sleutel hebben totter gevangen beboef, ende tot allen tweeën dagen of drien ten langsten die busse op doen by hem selven, of enich der Viven, synre Pennoten, ter armer gevangen beboeff. Duravit magistratus hic usque ad Ann. 1582. quo Carolus V. eum sustulit, potestate ipsius omni translata ad Prætozem. Hortens. lib. 7. bift. in fin.

Tom. I.

lii

* Domus
Ultrajec-
ti non
longe à
ponte
Pistorio.

L. Item des Saterdaghes voer sunter Nicolaes dach was nijf veel koorns op die mercket, ende die vercopers wouden dat koorn duer geven, of sy wouden haer sacken toeflaen. Dit verdroot die Overste, ende lieten alle dat koorn, dat op die merket was in * *Keyferryck* draghen, ende verkofkent daer by half scepelen, ende een ygelick en beurde niet veel daer af; also dat dat gemeen volc ende die vrouwen liepen bysonder screyen ende kermen, ende hadden gheern broetkoern gehad. Doe was daer een oude vrouwe, ende woonde in die *Mersegarst*, ende profeteerde alst scheen, ende seyde, *Ghi vrouwen ende lief kynder, hout u niet te qualic, ende schreyt niet, want die tyt sal corts comen, dat ghi so seer lopen selt om ende nabaren ende dootkisten, als ghi nu loopt na broetkoern; ende seyde mede, Ic en sal niet lange leven; ende sy sterf korts hier na, als my geseyt is. My dunckt dat dit wyf een Profetisse geweest is, want op sunte Stevens dach hier na werden veel burgers ende ruters dootgeslagen int Westbroek als voersz is.*

Hoe die van Utrecht den Leckendyck doorstaken.

LI. Item doe dese slach opt Veen gesciet was, als voersz is, doe waren die van Utrecht ende die dat regiment hadden seer droevich, ende waren beducht, dat sy naerre benaut souden worden, ende die spraeck ginck, dat men Utrecht soude bestormen. Aldus gingen sy te rade, mit namen de Burchgrave van Montfoerd, ende die Ritmeyster Heer *Dirc van Zulen*, *Jan van Lantscroen*, *Gberyt Zoudenbalch*, *Jan de Coninck*, *Jan Wouman*, *Jan van Massche*, *Sweer van Zulen*, ende meer ander, die ic niet en noeme, om kortheyt te scriven, ende sy droegen over een, ende sloten, dat men enen damme voor die hecken maken soude, dat gheen water in die Stat comen mocht, dan mit horen wil, want in den dam voor die Tollesteghen heck stont een zyl in, ende in den Dam voor die Weerde stont ook een syl in: Ende doe dese dammen wel vast gemaect waren, doe sende dese voorgenoemde personen luden uyt int *Wael*, ende lieten den Leckendyck doorsteken, omtrent hondert roeden boven de kerck int *Wael*. Ende dit geschiede op den nyen jaers dach na den middach doe men scriven soude ccc. cccc. lxxxii. ende die Leck was bevroren, also

also dat sy lach op die tyt, ende doe sy gaende wert, doe stont die wijnt in dat gat, also dat die scollen van den yse dat gat grooter maecten, dan 't geworden soude hebben, had die wynt so niet gestaen. Ende dat water dede grooten scade in dat Sticht, ende die Hollanders en hadden daer gheen grooten last of, als men niet gemeent en hadde. Ende dese voersz hebben hoer uysterste macht getoont hier mede, ende hebben die Stat van Utrecht hier mede groot achterdeel gedaen, want men die Hollanders mit dat doorsteken plecht te ververen. Nu is die aant gedaen van die Hollanders. Ende men en vint ook nergens bescreven in genen Cronicken, hoe veel lasten ende oorlogen die Stat van Utrecht gehadt heeft, die Leckendyck en wort nye doorgesteken, dan nu op dese tyt. Ende doe die van Utrecht sagen, dat sy van dit water groten last hadden, ende hoer naeburen niet, doe overdroech die Raet out ende nye, datmen dat gat weder toe maken soude, ende scickten daer twee uyten Raet out ende nye, als *Jan Wouman* ende *Willem van Lochorst*, ende dese twee bestedent dat gat toe te maken, als gesciede. Ende wert bestaen den xix. dach in Februario, ende wert in drie daghen gemaect water dicht.

LI. Item die Hertoge van Oesterryck sende enen Capteyn, die geheten was *Monsieur Glaudyn de Bondre*, ende had omtrent hondert peerden ende tien, ende hondert en vyftich te voet, ende quam tot *Wyck* omtrent kermisse, ende dese Capteyn plecht een groot Capteyn te wesen by Hertoge *Kaerl van Burgoengen*. Ende doe dese Capteyn desen Lantsaert begon the kennen, doe sende hy syn volck alle daghe uit om wat te halen, ende die Bisscop gaf een deel Duytsche ruters porlof, ende hilt die Walen.

LII. Item omtrent sinte Agnieten dach waren die Ruters van *Amersfoort* voer *Renen* gerunt, mer sy en bedreven daer niet, ende die Walen reden uyt *Wyck* mit lxx. peerden, ende venghen ses gewapent van die Ruters van *Amersfoort*, -ende vi. peerden, ende brochtense binnen *Wyck*, ende dit was hoer eerste reyfe.

LIV. Men sal weten dat dese Hertoge van Oesterryck, daer voer of is gescreven, was des Keyfers soon, die Keyfer hiet *Vrederic*, ende had groote landen, ende groote scatten, ende Hertoch *Kaerl* van Boergoengen wert doot geslagen in

den strydt voor *Nauſy* in Swiſſen, omtrent jaers dach, doemen schreef c. c. c. c. ende lxxvi. ende had een eenige dochter, ende Keyſer *Vrederic* gaf na dode Hertoch *Kaerle* van *Boergoengen* ſynen eenigen ſoon, die genuemt was *Maximilianus*, des Hertogen dochter, die genuemt was *Maria*, daer op beſtorven was *Burgoengen*, *Pickerdien*, *Vlaenderen*, *Brabant*, *Artois*, *Hollant*, *Zeelant*, *Henegouwen*, *Vrieſlant*, ende veel meer andere landen. Dus bleeff *Maximilianus* Heer van al deſe landen, ende voerde een ſwaar oorloch tegen den Coninc van *Vranckryck*. Ende die Keyſer bleef in *Oeſtenryck* regeerende, ende deſe *Maximilianus* Hertoch van *Oeſtenryck* was onder xx. jaren out, ende Vrouwe *Maria* oock, doe ſy malkander trouden. Ende een half jaer na Hertoch *Karels* doot voerſa was die bruloft, ende was nu in 't vyfte jaer dat hi regende.

LV. Als dan die van *Utrecht* deſen vrede voerſa, die dan gebeuren had mogen, niet en wouden, als voerſa is, ende veel voerſpoets gehad hadden, ende die oude Hertoch *Jan* van *Glor* doot was binnen dat half jaer, ſeynde die Hertoch van *Cleve*, die oock *Jan* hiete *Engelbert* ſinen broeder op den Kerſavont binnert *Utrecht* omtrent mit xxx. peerden, ende daer na op ſinen ſtevens dach hadden die van *Utrecht* die nederlage, daerby de ren moet aen den zielen, als voerſa is, ende tot *Utrecht* vyf broeders al beneden xxv. jaren out weſende. Ende die *Hollanders*, die hier ſeer lief toe was, dat ſy den vrede niet en wouden binnen *Utrecht*, ende die *Burchgrave* van *Montfoerd*, die mit ſinen vrienden binnen *Utrecht* was, ende een deel die *Leyden* beclommen hadden, ende in den *Haghe* quaet gedaen hadden, daar ſy over gheerden wraken, hadden nu tot *Capteynen* van des Hertogen weghen van *Oeſtenryck*, Heeren *Joost* van *Alleyn*, die *Stedehouder* van *Hollant* was, ende mit hem was Heer *Jan* van *Rans* *Marcgrave* van *Antwerpen* *Ridder*, Heer *Petiet* *Salenzaert*, *Ridder*, ende twee *Capiteynen* uit *Engelant*, daer die een of heet *Hauryn*, ende die ander *Jan* de *Blanck*. Deſe hadden omtrent vier duſent knechten te voet, ende quamen des daghes na ſunte *Pontiaens* dach, ende was op een *Dynddach* uit *Neerden*, ende bernden weder in *Emmenesse* al dat daer was gebleven, ende doer *Soeſt*, ende by *Amersfoert* veel, dat ſy daer hadden laten ſtaen, verbernden ſy nu, ende bleven die nacht by *Amersfoert*.

foert, voer die Stat. Des anderen daghes reyden sy na *Utrecht*, ende quamen aen die *Bilt*, ende die Bisscop van *Utrecht* *David* van *Bourgoengen* quam van *Wyck* mit hondert ende xxv. peerden, ende liet syn ander ruter te *Wyck*, ende hi lach te *Vrouclooster*, ende dat heer stonde alle den dach beschaert op den *Steenwech* verby *Vredendael* om te stryden, of die van *Utrecht* uyt gecomen hadden. Ende die Bisscop seynden enen *Eechaut* t'*Utrecht* binnen, ende liet syn Stat anderwerf eyschen, ende woude hem nocheengenadelick Heer wesen, mer sy deden hem smertenisse ende oneer, ende seyden, sy hadden enen ingehaelt, die hielden sy voer hoer Heer. Anders en wouden sy niemant hebben dan den Edelen Joncker van *Cleve*.

LVI. Item als die van *Utrecht* dese Ruter aldus onverboet sagen comen, ende staen beschaert om te vechten, hadden sy geern tegen hem gevochten, eer sy hem neder geslagen hadden, mer *Vincentius* van der *Swanenburg* hoer Ritmeyster seyden, sy hadden op sunte *Stevens* dach een groote nederlaghe gehadt, ende ooc en wisten sy niet, hoe veel datter waren, ende hieltse dien ayont in die Stat, ende sy waren al die nacht op die been, ende op die mueren, elc daer hi gesiet was, *Papen*, *Munneken*, elc woude weer doen, ende so maecten sy geruft, ende seyden die vyanden clommen aen die mueren om te besien, hoe hem elc stellen soude, ende ooc was daer groote angst, ende sy vernamen des nachts, hoe groot dat die hope was, ende sy lietense bewerden, ende begaen, want sy bernden nu buten die *Ghilde* poort, ende opt veen veel hufen, ende en lieten daer niet staen, dan op die *Bilt* twe of drie hufen, ende sy beroofden *Vredendael*, ende die *Cloosteren*, sonder die kleinnoten, die die kercken toebehoerden, want sy en konden dat geboeft nijt bedwingen. Ende die Bisscop ende die *Cappeteynen* braken des Saterdaghes smorgens voer daghe op, ende die Bisscop reet weder binnen *Wyck*, ende die *Stedehouder* weder tot *Neerden*. Ende Heer *Petiet Salezaert* was voer *Amersfoort*, ende hilt die al den nacht op de been, om dat sy den Bisscop niet volghen en souden, ende doe reyde hy oock na *Neerden*. Dit was des Saterdachs na sunte *Antonis* dach Anno cto. cccc. lxxxii.

LVII. Item ooc salmen weten dattet binnen *Utrecht* sterf aen dat buyckoevel so, datter des daghes waren omtrent

xxx. of xl. doden, somtyts meer ende min, ende te onser Vrouwen Lichtmisse maecte men te Buerkerck buerkulen, die doden in te graven. Dit was in den selven jaer voersz.

LVIII. Item nu was dat coern over al duyrt, ende alle dinc datmen behoefde was gemeenlick den derden pennink of den vierden duerre, dan dat plach te wesen, mer binnen Utrecht was dat coern alreduerste, so datmen een Uters mud rogghen ofte weyt, dat seer alleens was, om lxxx. stuyvers cost, so dattet binnen Utrecht omtrent xx. stuyvers duirre was elck mud corens dan in anderen Steden, ende niemant en woude niet uytgevoert hebben. Ende (1) elke maelyt, diemen teerde

(1) Tam vile ergo annonæ pretium in summa ejusdem caritate? Cum nostra ætate si comparetur, an non mirum videbitur? Sed nec gustus adhuc auri Indici, nec tributorum aut vestigalium tum temporis ea vis. In singula vasa cerevisiæ obolum dabant aut sesquiobolum, nec plus in modium frumenti, quem ad molam devehebant: Hollandiæ Comiti in usum belli in singula jugera tantum dati duonummi Hollandici, twee penninghen Hollants. Sic diserte est in charta Ann. 1334. *Wi Willem Grave &c. maken condit &c. Want onse waelgeboren lude, poorteren, gemeynte van der Bailijscap van Rynlant ende van den lande van Woerden, overmits den noot die is in Vrieslant ons gegeven hebben, omme onser beden willen, ende niet van enigben rechte, twee penninghen Hollants van den morgben, so bekenne wy dat mit desen brieve, dattet van ghenen recht en is, ende dat wi noch onse nacomelingben, noch bare nacomelingben bem des hier namaels niet eyschen en sullen, noch eyschen en mogen, van enigben rechte. In oerkonde &c. Gegheven in den Haghe des Maendachs voer onser Vrouwen dochte Lichtmisse int jaer ons Heeren cijo. ccc. xxxiii.* In singula decem chalcos nactus David Burgundus, & per se & per alios ut tantum nancisceretur quantum posset connixus. Joann. à Leyd. infr. *de orig. & reb. gest. Dominorum de Brederode* cap. 56. Een deel jaren hier na so hadt den Biscop den Heer van Brederode, dat by hem doch helpen woude, dat by mocht hebben een braspenning op ten mergen in syn Bisdom &c. Salinarium vestigal, quod Romanis notum Judæisque. l. 11. C. *de vestig. & commiss.* l. 13. pr. ff. *de public. l. 4. §. salina. 7. de censib.* (unde & Macchabæor. 11. vers. 20. Rex Demetrius expresse, ἀφίμυ πάντας, τὰς Ἰουδαίους ἀπὸ τῆς φόρου καὶ τῆς τιμῆς τῆς ἀλός) in his regionibus olim nullum. In Gallia primus id instituit Philippus Valesius circa Ann. cijo. ccc. xviii. Unde & false eum appellabat auctorem legis Salicæ Eduardus Rex Angliæ. Anteriores enim Reges sinebant gabellam salis æque liberam ac pluviam, ut ait Modin. *ad quest. Joann. Gall.* 29. Et

toerde binnen Utrecht sonder wyn te drincken, mostmen geven twee stuvers, ende alle dinc was duer daer na.

LIX. Item tot desen tyt hadden die van Utrecht groot gebreck gelts die ruter mede te lonen, ende hoer ander onkosten mede te doen, sy hadden die Burgeren ende die weduwe hoer gelt of geleent, ende sommige gescattet, so seynden sy uit tot *Colen* op den Rhyn enen geheten *Jacob van der Graft*, ende is een lombert, ende plecht een banc te houden tot *Xjelfteyn*, om aldaer lyfrenten te vercopen, ende veyldense daer. Mer men vernam daer, dat die ryckdom van *Utrecht* veel uit der Stat waren, ende oock veel dootgeslagen, dat daer niemant copen en woude. Ende daer na hebben sy die vleys-bancken, diemen alle jaer pleghet te verheuren, opgeset te vercopen, mer niemant en woudese kopen, ende daer na lyfrenten. Ende daer saten sy opt *Raethuus*, ende oock dat ampt van den ouden cleder te vercopen was verkost tot twee
 leven,

Et si tamen nec ipse aut acerbe id exegit, aut tota Gallia indistincte. Excepit, quos nominatim tributo hoc absolvit, Ecolismenses, Xantones, Pictones, aliosque. Morn. ad l. 3. ff. pro soc. Non mirum ergo de rerum pretiis, quod hæc multo minoris tum. Cerevisiæ Amorfortiæ, quæ tum optima existimata, & magni habitata ab Hollandis, vas plenum haberi potuit duodecim obolis tredecimve. Diurnum stipendium dabat Comes Hollandiæ fabro suo cæmentario sesquiobolum duntaxat, si suo sumptu se exhiberet, si sumptu Comititis sex chalcos. Et quod magis mirandum, aulæ janitor interioris tantum quatuor accipiebat. Charta Ann. 1352. *Hertoghe Willem &c. maken condit &c. dat wi bevelen hebben, ende bevelen mits desen brieve, Jan Dircks Brunen sone onse poertier te wesen, ende onse inderste poerte te verwaren van onser berbergben in den Haghe in alen manieren, alse ander poertiers voertyts gedaen hebben, ende bier af sel bi tot sinen wedden hebben alle daghe tot sinen live durende, alse wi geen berbergbe in den Haghe en bouden, een groot s' daechs &c.* Nec plus datum in diœcesi etiam diu dein post: De florenis sex annuis apparitori tantum datis in Actis Ordinum Trajectensium reperi ad Ann. 1538. *Den Deurwaerder van der Staten Camere toegeleyt jaerlycks ses gulden, ende niet meer.* Non necesse ergo ut miretur quis, si pro prandio dandi duo oboli, quod queratur de caritate lucratus tantum quatuor aut sex chalcos de die. Et vulgo alioquin pro prandio duo grossi tantum dati, aut duo grossi cum medio. Qui idcirco *brassenminck*. Nam *brassen* est epulari. Vid. Kilian.

liven, ende na die twee leven woude ment noch op twee leven vercopen, ende dat ampt en wert nyt vercoft.

LX. Item op sunte Agnieten dach hadden sy binnen Utrecht (1) een generael Capittel, ende die weerlike die 't regiment hadden, wouden dat men *Engebert van Cleve* enen Ruwaert aen hadde genomen, ende sy beclaechden horen Heer den Biffcop van Utrecht, ende brochten int fcrift, ende lasen daer alle die punten, die fy op hem te seggen hadden van den jaer datmen fcreeff cix. cccc. ende lx. tot nu toe. Mer die Clefy wouden hem beraden, ende onderwefen hem, dat fy horen Heer eerst moften befpreken, ende ter antwoort laten comen, ende haelden hoer Camerboeck voert, daer in ftonc, (2) dat fy onder den Biffcop van Colen te recht fouden ftaen

(1) *Generael Capittel* interdum cleri conventus est, feu quinque eccleliarum, vulgo fonitu campanæ & ter quotannis indictus. Charta Ann. 1314. *Actum in loco Capitulari majoris ecclesiæ prædictæ coram universali ecclesiâ nostrâ Trajectensi &c.* Charta Ann. 1310. *Die autem adveniente ad sonum campanæ, prout moris est, in loco Capituli omnes Canonici ecclesiæ nostræ prædictæ ibidem congregati nullo penitus deficiente personaliter existentes.* Charta Ann. 1309. *Condictum est etiam, quod commune Capitulum ter debet celebrari in anno. Primum; quarta feria proxima post Quasi modo geniti. Secundum; feria iv. proxima post Remigii. Tertium in festo S. Blasii &c.* Interdum autem, ut hic, Comitatus Ordinum significat, seu trium Statuum Trajectensium. Quæ alii non Capitulum, sed Placitum dicunt generale. Lupus Ferrariensis epist. 105. *Proficiscens ad generale Placitum, quod Rex noster indixerat.* Generale alioquin Capitulum dicitur etiam de monachis, quum conveniunt, & se sistunt, qui omnes ejusdem ordinis, Charta Ann. 1523. *Frater Guillelmus Prior Cartusie caterique diffinitores Capituli generalis &c.* Datum cum appensione sigilli domus Cartusie in testimonium præmissorum Ann. cix. ix. xxiii. *sedente nostro Capitulo generali.* Vid. lib. 2. de Nobilit. cap. 43.

(2) *Dat fy onder den Biffcop van Colen te recht fouden ftaen.* Per appellationem, aut si clero videretur sic, deducta ad eum causa. Ecclesiæ enim potestas in Episcopum olim magna. Jus eum coercendi, citandi, mulctandi. Citato aut veniendum, aut indicandum cur nollet. Aut Papa alioquin adeundus aut Archiepiscopus Colonienfis. Charta Ann. 1364. *Voert dat die Biffcop niemant Borghe, lant, geestelicke gerechten of weerlike, in onderpant en sette buten der Ecclesiem, of tot jaren of tot live iemants. Ende waer dat men kost bier om doen foudet, dit voers recht te vervolgben bet waer aen den Paus van*

staen, ende deden sy also nae hoer begeerten, dat sy dan hoer proven mochten verliezen. Also dat sy int anderde Capittel dit ende deser geliken mede vertogen, dattet nu niet en gesciede. Mer sy overdroegen, datmen den Bisscop met recht soude bespreken, ende verdaghen voer den Bisscop van *Colen*, ofte te *Romen*. Ende des daghes voer onser Vrouwen avont te Lichtmisse des morgens hadmen die Clesy geverget te besegelen ende te loven dit teghen den Bisscop mit hem te doen. Ende na de vesper als sy niet geern hier aen en quamen, so seynden die weerlike, die 't regiment hadden, om die ruter, ende quamen t' sunte Martyn in die kerck mit den ruter, ende dwongen die Heeren daer toe, dat sy mosten mit hem loven ende seghelen, mit geladen busen ende armborsten.

LXI. Item hier nae op sunte Pauwels avont toghen een deel uyt, ende sloeghen *Noerdeloës* uit, ende haelden daer omtrent twee hondert beesten, ende vinghen vier mannen, ende dit deden sy al boven dat dit dorp tegen hem wel verdonghen hadde, ende cortelic daer te voren wel betaelt hadde, daer hem dese niet voer en hoeden. Ende daer na sloegen die van *Utrecht* noch oock uit een deel van *Benscop*, die van den voerbrant waren bliven staen, ende nu oock verdonghen waren.

LXII.

van *Romen*, of aen den Bisscop van *Coelen*, of aen onsen Heere den Bisscop van *Utrecht* &c. soude die Ecclesi gelden die ene helfte, ende die Stat van *Utrecht* die ander helfte. Leonis Papæ charta Ann. 1517. Quod de cetero perpetuis futuris temporibus dicti Philippus Electus & pro tempore Episcopus Trajectensis, & ejus fiscus & subditi tam clerici quam laici &c. in prima instantia pro & in quibuscunque causis civilibus, criminalibus, vel mixtis &c. coram præfato Archiepiscopo &c. & ejus Commissariis &c. præterquam per appellationem aut in eventum denegata justitiæ &c. citari, conveniri, aut alias ad judicium evocari non possint, nec debeant quoquo modo &c. In libro Camerae habetur ita: Episcopus noster vocem in Capitulo nostro non habet, quamvis Canonicus noster præbendarius existat. Vocatus tamen per Decanum nostrum vel vices ipsius gerentem ad Capitulum venire tenetur. Et cuicunque de ipso justitiam petenti coram Decano & Capitulo nostro, vocatis ad hoc per Decanum Prælati & Capitulis quatuor ecclesiarum collegiatarum secundum sententiam & decretum hujusmodi Capituli satisfacere & parere tenetur. Appellare tamen potest &c.

Tom. I.

K k k

LXII. Item des Donredaghes hier na, ende was des daghes voor Lichtmisse toghen uit Utrecht omtrent anderhalf hondert knechten te *Broukelen*, om daer hoy te halen voor die peerden, ende als sy daer quamen vernamen sy, dat *Vrederic* uten *Ham* daer was, ende xx. ghesellen, die hy mede by hem had van *Vredelant* ghenomen, also sy op een reyse uit waren, ende sy brochten hem mit die xx. knechten binnen *Utrechts*, ende die ruter moften *Vrederic* uten *Ham* bescremen voer die *Burgher*, ende lieten hem te midweghen onder hem gaen, doe sy hem inbrochten binnen Utrecht. Ende die burgher hadden geern aen syn lyf geweest, eer sy op onser Vrouwen avont te Lichtmisse te loet gegaen hadden, mer dat wert verschut. Mer men beval hem den gilden, ende uit elcken gilde werter des nachts twe by hem geset, die hem verwaerden, ende syn joncke broeder was mit hem gevanghen.

LXIII. Item Heer *Dirck* van *Zulen* van die *Haar* wert Ridder op die *Vaert*, ende was Scepen-Burghermeyster, *Jan* de *Coninc* *Godertsen*, wert Raets-Borgermeyster, ende *Bernt* van *Groenevelt*, ende *Tyman* *Tsbrantsen* die Goutfmit worden overste Oudermans. Dit geschied anno LXXXII. op onser Vrouwen avont te Lichtmisse. Item *Jan* van *Mas* ende *Zwaer* van *Zulen* Burgermeysters van die *Vyven*.

LXIV. Item die Bisscop hoerde dat die Clesy tegen hem gefegelt hadde, als voorsz is, doe sende hi oock te *Romen* een, die geheten was *Wilhelmus* *Buser*, ende doe liet die Bisscop der Clesy goet al te samen toeslaen, dat int Sticht gelegen was, ende die pachters mostent tot *Wyck* brenghen.

LXV. Item des Donredaeghs na onser Vrouwen lichtmisse reet Heer *Vincentius* vander *Swanenburch* van Utrecht, ende reet toe huus, ende quam weder binnen Utrecht den vyften dach in die Maert.

Item *Scrassaert*, daer den oploop mede quam, als voerz staet, die wert op een dobbelspel gesteken, daer hi aen sterff, ende wert begraven in die Buerkerck op funte Echten dach.

LXVI. Item die Bisscop liet die *Leck* tot voor *Wyck* toe paelen op funte *Valentyens* dach, ende elcke pael stont omtrent een roede van malkanderen, ende daer henghen groote ketten tusschen, die men op ende neder doen mocht, na dat die *Leck* groot ende kleyn was. Ende dat liet den Bisscop doen, omdat

dat die van Utrecht gheen provande uten lande van *Cleve* krygen en souden te scepe.

LXVII. Item des Sonndaghes op den Vastelavont reden xiv. peerden gewapent van den Walen uyt *Wyck*, ende reden tusschen Utrecht ende Amersfoort, ende vingen daer xviii. personen, daer vi. Stalbroeders mede waren, ende dat ander waren borgers ende Lantluden van Amersfoort, ende waghen mannen, die provande overvoeren wouden. Ende dese Walen sloeghen xviii. peerden uit die waghens, want sy die waghens niet mede en dorsten nemen, want sy niet sterck genoegh en waren, ende sy brochten die gevanghen ende die peerden binnen *Wyck*.

LXVIII. Item des Manendages op den Vastelavont reden omtrent liii. peerden van die Walen ende Duutschen te samen uit *Wyck*, ende reden tusschen *Utert* ende *Amersfoort*, ende vinghen daer omtrent xxx. personen, daer een Hoofstman uit den lande van der Marck mede was, ende hadde vi. peerden, ende hiet *Eerst* van *Hoefwinkel*, ende dat ander waren Stalbroeders ende Borgers van Utrecht, ende twee wagenlude, ende namen twee waghen mit huusfraet, dat Borgers van Utrecht toe hoorden, ende wouden na Overysel wesen, ende vi. reyfige peerden, ende vii. waghen peerde, ende brochten gevanghen perde ende waghen al te samen binnen *Wyck*. Ende doe dese by *Wyck* quamen, doe quam hem een deel ruyters uyt *Wyck* teghen, ende reden weder by *Amersfoort*, ende venghen daer ses Stalbroeders ende enen Lantman, ende quamen des nachts omtrent xii. uren weder binnen *Wyck*.

LXIX. Item die Ruters van *Utrecht* ende van *Amersfoort* toghen op sunte Peters avont ad cathedram des avonts uit, ende toghen voer der *Nykerk*, ende die poort wert hem op gedaen, ende sy nament in, ende besettent met Ruters, ende daer en wert niemant bescadicht binnen noch buyten, ende sunte Puters dach was op een Vrydach.

LXX. Item die Joncker van *Cleve* voersz wert vyant met syn hulper hulpers des Bisscops van Utrecht, ende syn hulper hulpers, ende dese vede brief quam den Bisscop tot *Wyck* op sunte Peters dach ad cathedram, ende die Joncker screef hem een Voerstender der Stat van Utrecht te syn.

Item die Raet out ende ny waren op dat huus des Sonndaghes

daghes na sunte Peters dach ad cathedram, ende daer quam die Jonker van Cleve op dat huus, ende dede den Raet out ende nye enen eed als dat hy der Stat van Utrecht een Voorstander wesen soude, ende niet suenen en sel mit den Hertoge voersz, noch mit die Bisscop, ten is mit wille der Stat van Utrecht. Ende desgelyks deden hem die Raet out ende ny enen eedt, dat sy gheen soen aengaen en souden, ten waer by des Jonckers wil voersz. Item die Borchgrave van Montfoerd wert viant met syn hulper hulpers des Bisscops van Utrecht, ende desen vede brief quam den Bisscop des Dynsdaghes na sunte Mathys dach Apostel.

Hoe die dachvaert tot Scoenhoven gehouden wert ende verginck.

LXXI. Item uit verspreken van gheesteliken personen is een dachvaert gemaect tusschen den Hertoge van Oesterryck, ende die Hollantsche Steden op die een, ende der Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoort*, ende die ghene die 't mit hem houden, te weten den Joncker *Engbert van Cleve*, ende den Borchgrave van *Montfoort* ter ander syde. Ende dese dachvaert is gehouden tot *Scoenhoven*, ende men soude tot *Scoenhoven* in die herberghe wesen op den Afschel woensdach, als geschieden van sommige, te weten die Stedehouder, die Marcgrave van *Antwerpen*, ende die des Hertogen macht hadden te doen, ende te laten, ende der Steden vrienden in Holland; ende des Bisscops Raet van Utrecht was oock tot *Scoenhoven*. Ende die Stedehouder hadde die Stat Utrecht, *Amersfoort*, ende die 't mit hem hielden geleyde gegeven mit xl. personen of daer onder tot *Scoenhoven* te comen, mer dat gheleyde en was so pleyn niet, dat 'et die van Utrecht genouchde, ende dat wert vermaect. Aldus quam by dat die van *Utrecht* ende *Amersfoort* dus lange na quamen tot *Scoenhoven* achte dagen na den dach die voersz is. Ende dese na bescreven personen waren gesicket van wegghen der Stat van Utrecht ende *Amersfoort*, ende die 't mit hem hielden, een Doctoer van wegen des Jonckeren van Cleve, *Jan van Houdaen*, een Doctoer in der Godheit, van der Jacopinen oerden, *Jan de Coninc*, *Timan Ysbrantse* van den nyen rade, *Gerit Zoudenbalch*, *Jan over de Vecht* van den ouden rade. Ende dese vi. personen

nen waren gesciēt van weghen der Stat van Utrecht. Ende *Mor Geritsen*, ende *Willem van Herdevelt* van wegen der Stat van *Amersfoort*. Ende meyster *Jan van Houdaen* hielt die woorde, ende daer worden veel woerden verhaelt, die gebeurt ende versproken waren op die tyt, dat die van Utrecht hoer Gedeputeerden by den Hertoge waren tot *Andwerpen*, ende den Hertoge na togen tot *Bruesel*, daer sy hoer antwoort kreghe[n] als voersz staet. Ende Meyster *Jan* seyde mede, dat die Stat *Utrecht* ende *Amersfoort* geern mit den Hertoge voersz ende mit den *Hollanders* tractieren ende soenen willen, ende seyde mede dat *Juncker Engbert van Cleve* niet binnen Utrecht gecomen en waer op des Hertogen ergliten, noch scaden, mit meer scoenre woorden. Doe Meyster *Jan* voersz syn reden uyt hadde, doe seyde die Stedehouder tot Meyster *Jan Houdaen*, Heer ghi segghet, dat die Stat van *Utrecht* ende *Amersfoort*, mit die gheen die 't mit hem houden, ende die u uytgesent hebben, geern dedinghen soudē mit myn Genadigen Heer van Oostenryck, ende mit den *Hollanders*; Wildy niet mede dedinghen mit uwen Heer den Bisscop van Utrecht, ende mit den Heer van *Yselsteyn*, want dat doch die principalen mede syn, ende hebben die oorloge mit mynen Genadighen Heer van Oostenryck aengenomen. Doe seyde Meyster *Jan van Houdaen* weder, Hem luden en waer daer geen bevel of mede gegheven. Doe seyde die Stedehouder, Soo treckt weder 't huus, ende krycht bevel daer of, of en coemt niet weder, Ende wie des oorlochs eerst moede is, die mach als dan den anderen eerst toe spreken, mit meer woorden, die daer op dienden. Ende seide mede, *Heer ghi hebt den Joncker van Cleve seer verantwoert, dat by op myns Genadichs Heeren van Oostenryck scaden niet gecomen en is binnen Utrecht, noch op sinen landen*. Ende toech doe eenen brief uyt syn tassche, ende seyde tot Meyster *Jan*, *Leest desen brief doch*. Ende dit was den Vede brief, daer die *Joncker van Cleve* voersz des Hertogen van Oostenrycks ende den *Hollanders* viant in geworden was. Doe Meyster *Jan van Houdaen* desen brief gelesen hadde, doe ginck hy siten, ende en sprac een woort niet meer, ende was seer bescaemt, want hy anders gesproeken hadde, dan 't was. Ende mitten kortsten so verginck dese dachvaert fwylickken, ende sceyden mit onvreenscapen van een, ende niemant van

den partyen en liden, dat hy dese dachvaert eerst begeett heeft. Nochtans ist gesiet, ende sy syn by een geweest. Ende doe die gescieten weder toe Utrecht gecomen waren, doe hadde dat ghemeen volck geern geweten, hoe die dachvaert vergaen was. Doe hadden die Gescieten laten luden, dat sy hoopten, dat dat goet werden soude, ende dat daer vier personen toe gesickt waren van elker syde, ende die souden mit malkanderen spreken, ende seyden, sy souden weder noch eens ter dachvaert trecken, ende hoopten, dat 't een soen werden soude. Aldus wert dat gemeen volck te vreden geset.

LXXII. Item opten vyften dach in die Meert des nachts toghen omtrent xL. Ruters uit *Neerden*, ende trocken voor Utrecht, ende bernden een deel hufen op die Veengraft, ende sloeghen daer twee man doot, ende vinghen daer twee, ende toghen weder in *Neerden*. Item een Borgher van *Vianen* geheten *Gysbert van Baes*, dese *Gysbert* reysde dicwyl binnen Utrecht, also dat dit den Stedehouder van *Holland* the kennen gegheven wert, ende hem wert mede geseit, dat dese *Gysbert* voersz *Vianen* aen handen der Stat van Utrecht brengen soude. Aldus screef den Stadthouder aen den Drossaet *Joris de Bastert van Brederode*, dat hi saghe, dat hy hem den man quyt maken soude, uyt *Vyanen*, want hem geseit was, dat den selven *Gysbert van Baes* voersz wysen ende nauwen raet gehad hadde mitten Borchgrave van *Montfoerd*, ende mitten Ritmeyster van Utrecht, als *Vianen* aen Utrecht te brengen, mit veel meer ander woorden &c. Ende die Joncker van *Brederode* hadde dit selve *Joris* oock gescreven. Ende *Joris* trat tot *Gysbert* voersz, ende seyt hem, als hem die Stedehouder ende die Joncker voersz gescreven hadden. Daer *Gysbert* op antwoorde, ende seyde, *Heer Drossaet; woude my voor sulcken man, dat ic myns Jonckeren Stat verraden soude, dat ic myn leet*, mit meer guder woorden, die ic al laet staen om korthheit te scriven, ende *Gysbert* was oock iterck van magen ende van vrienden binnen *Vyanen*. Aldus en kost hem die Drossaet mit forts niet wel uyt *Vyanen* krighen. Ende de *Gysbert* voersz sprac eerbaerlic, mer hy gedacht dat hi woude, ende tooch hier na binnen Utrecht, ende gaf den Burchgrave van *Montfoerd*, ende den Ritmeyster, ende Heer *Dirc van Zulen* the kennen, wat woorden hy mit den Drossaet van *Vianen* gehad

gehad hadde, ende seyde mede, dat hy wel wiste, dat die Drossaet *Vianen* aen die Hollanders brengen soude. Wouden sy hem gelove houden, hy wiste raet *Vianen* aen hoer handen te brengen. Doe seyde (1) Heer *Dirck* van *Zulen* hy en woude daer niet over staen, daer men *Vianen* bekrachtigen soude.
Doe

(1) Theodoricus, de quo sermo hic, vassallus erat Brederodii. Vassallus feudum amittit, si bello dominum laceffit, si aut ipse eum invadat, aut auctor sit, ut invadatur. c. 1. *Quae fuit pr. caus. benef. amitt. ub. Bald. & c. 1. An ill. qui interf. frat. dom. Bronch. de feud. cap. 9.* Cujus sceleris cum postea reus fieret Theodoricus, testes undique conquisivit, & quaecunque tandem posset argumenta innocentiae, ut exempli tantum causa:

„ Allen den genen die desen brief sellen sien, ende bysonder
„ den Edelen Jonckeren van Brederode ende synen Leenmannen
„ Saluyt: Wy Schepen ende Raet der Stadt van 's *Hertogenbosch*
„ doen condit, dat huden op ten dach datum deser letteren voor
„ den Rechter deser Stadt ende ons Scepenen voersz gestanden
„ is geweest in properen persone H. *Dirck* van *Zulen* Ridder
„ H. tot *Zevender* ons te kennen gevende, dat hem van wegen des
„ voorsz Jonckers drie weten ofte intimatien gedaen syn geweest,
„ om binnen der Stadt van *Vianen* voor den Joncker ende Leen-
„ mannen voersz voor recht te comen, ende ham te verantwoor-
„ den van t'geene datmen hem aen sege, Te weten dat die voersz
„ Heer *Dirck* daer by ende ane raets ende daets soude syn ge-
„ weest, dat *Vincentius* van *Swanenburg* voortyts ingenomen
„ heeft die voersz Stadt van *Vianen*, ende dat hy als Burger-
„ meester doen ter tyt van Utrecht oock daer by soude
„ syn geweest, daer het opsette van dien gemaect was,
„ ende daer toe consent gedragen. Ende dat deseive Heer *Dirck*
„ daer aen gebroect ende verboert soude hebben alsulcke leenen,
„ alsoe hy van den huysen van *Vianen* te leene houdende is, Ende
„ heeft daeromme die voersz H. *Dirck* voor den Rechter ende
„ ons Schepen voersz tot synen eede gehouden, ende met synen
„ opgerechten vingeren geaffirmeert, dat hy omme vreesse ende
„ angst van synen live op dese tyt tot *Vianen* niet comen en
„ dawe, ende datmen nimmermeer metter waerheyt bevinden en
„ sal, dat hy daer by is geweest, daer het voersz opset geor-
„ doneert ofte gesloten is geweest, ofte dat hy daer toe con-
„ sent gedragen heeft, Ende heeft voort die voersz Heere *Dirck*
„ voor ons Schepen ende Raet voersz gestelt, geconstitueert,
„ ende machtich gemaect *Dirck* van *Sulen* synen sone, ende *Ger-
rit* ten *Berge* synen diender, ende eicken van hem bysonder,
„ hoe

Doe seyde die Borchgrave tot Heer Dirck, *Wat doe dy dan hier by. mit meer woorden.* Doe seyde Heer Dirck; *ic wil gaen, mer ic en sal daer niemant af seggen.* Ende dese Coopman wert des eens mit den Borchgrave, ende mit Heer Vincentius van der Zwanenborch Ritmeyster tot Utrecht. Item die Drossaet

„ hoe wael sy absent waren, alse syn wettige Procuratoers, om
 „ die voorsz aenspraeke ende tichte in synen name voor den
 „ Joncker ende synen mannen van leen voorsz met recht te ver-
 „ antwoorden, ende die saecke geheelick ende al te defenderen
 „ ende te bewaren, waerheyt daer op te leyden ende te horen
 „ leyden, die getuygen ende hoeren getuygenis te weder spreken,
 „ ende te salveren, ofs behoefte, vonnisse daer af te hooren, ende
 „ daer inne te doen alle het gene, die voorsz Heer Dirck daer-
 „ inne soude mogen doen, gelyck of hy voor oogen ende tegen-
 „ woordich waer, met volcomen macht te substitueren, ende
 „ voort van synen wegen te stellen een ofte meer Procureurs die
 „ gelycke macht sullen hebben, als sy Procureurs voorsz. Ende
 „ heeft geloofst die voorsz Heer Dirck op hem ende alle synen
 „ goeden vast ende stedich te houden alle t'geene, dat by syn
 „ voorsz Procureurs ofte horen Substituyt, ofte eenich van hem
 „ in t'geene dat voorsz is gedaen ende voort gekeurt sal worden,
 „ sonder droch. Des t'oerconden hebben wy Schepen ende Raet
 „ der Stadt van 's Hartogenbosch voorsz den segel ad legata der
 „ selver Stadt hier aen doen hangen op ten 16. dach in Decembr.
 „ int jaer ons Heeren 1485.

Wy Johan Borchgrave van Montfoort Heer van Purmerende, ende van der Linschoten &c. doen cont allen luden, ende een ygelicken bysonder, den desen onsen tegenwoordigen brieve ende certificatie getoont ende gelesen sal worden, dat wy menichwerve versocht syn geweest van Heer Dirck van Zulen Ridder onsen neve, ende oock van sommige andere van synent wegen, om die gereschte waerbeyt te certificeren, of by daer oock by over ende ane raets ende daets geweest is, ende daer of geweten beeft van den opset, die tot Utrecht gemaect wert in den laetsten oorloge tusschen Holland ende den Gestichte van Utrecht van Vianen in te nemen, Want men dan van allen rechtveerdigen saecken schuldich is kennisse ende getuyge der waerbeyt te geven, als men des begeert ofte versocht, Soo ist dat wy daerom certificeren voor de gerechte waerbeyt, dat dese H. Dirck van Zulen Ridder voorsz daer niet by over noch ane raets noch daets geweest en is, noch dat by by onser bester kennisse van dien opsette voerz yet of geweten beeft, dan doe hem twivelden so beeft by ge. eyt, indien men van sulcker materien ofte opsette als van Vianen in te nemen yet spreken woude, daer en dochte by niet by of over te staen, so

Drossaet van *Vianen* was op dese tyt hiet *Joris* die bakker,
ende was Heer *Gysbert* van *Brederode*, die Dompreeft tot U-
trecht was, syn soen, ende was een fris lanck man.

Hde Vianen bekräft wert.

LXXIII. Item opten xvii. dach van Maert, ende was die
sach van die *Rose* te midvaken, doe was enen geheten *Gys-
bert* van *Baas*, ende was mede van die Hofstede van *Vyanen*
gebo-

so by een *Loenman* was van der Hofstede van *Vianen*, Ende want
dit aldus is, so hebben wy des tot enen oirsonde onsen segel aen desen
brief doen hingen, in den jaere ons Heeren 1486. op ten 15. dach van
Meye.

Sed nequiequam conquesta hæc: Præcipue id obstabat, quod qui
urbem occupaverat auctorem expeditionis etiam ipsum nominasset,
sestaus factum, quicquid factum, & ipsius consilio. Infra Auctor
expresse Cap. CV. pag. 477. Ende doe die *Joncker* van *Brederode* tot *Ever-
dingen* quam, doe mueten hem Heer *Zwanenburch* voersz, ende daer
hadden sy wat sprake mit malcanderen, also dat Heer *Zwanenburch* den
Joncker van *Brederode* seyden, ende in schriftse gaf, wie die gheue wa-
ren, die hadden helpen raden, dat *Vianen* becrafticht soude worden, als
voersz staet, ende noemden daer die Borchgrave van *Montfoerde*, Heer
Dirc van *Zulen*, Jan de *Cominck* &c. Jo. à *Leydis* infr. de orig. &
reb. gest. Dominorum de *Brederode*: Ende Heer *Vincent* dede veel
infuls, ende seyde, dat by 't van der Stat wegen van *Utrecht* gedaen
bode, ende by rade des Burchgraefs van *Montfoerde*, Heer *Dirc* van
Zulen Ridder, ende Jan die *Cominck* &c. Eo autem id indignius,
quod filius eo ut amico urbi eum non diu ante præfecisset *Brede-
rodis*. Idem d. libr. cap. 79. in fin. Ende myn *Joncker* mastie *Dirc*
van *Zulen* Drossaet tot *Vianen*, ende by was een jaer Drossaet: Con-
victo ergo hostilis animi adempta fuerunt feuda, filio autem post-
quam obiit ex gratia restituta, codicillis hujusmodi.

„ *Wahaven* Heer tot *Brederode*, tot *Vianen*, Burchgrave tot
„ *Utrecht*, Heer ter *Ameyde*, ende tot *Heemsrode*, doen te we-
„ ten, dat wy door bede ende tot sonderlingen vruntlicken ver-
„ volge van den Edelen mynshieven Neve die Heere van *Mont-
„ foort*, ende oock van onser Neven, alse Heeren *Steven* van *Zu-
„ len* van *Nyvelt* Lantcommanduyt der Balyen van *Utrecht* Duyt-
„ schen ordens, Heeren Jan van *Zulen* van *Nievelt* Ridder, *Gerrit*
„ van *Nyvelt* alle drie gebroeders, ende van anderen meer syner
„ maghen ende vrunden, *Steven* van *Zulen* Heeren *Dirc* soen,

Tom. I.

LII

„ Rid-

geboren, ende hadde den Joncker van *Brederoden*, die een Heer van *Vianen* is, enen eet gedaen, of meer, als men seyt, hout ende trou te wesen, ende *Gysbert* voersz en heeft dit al te samen niet geacht noch aengeien, ende heeft die Stede van *Vianen* aldus in groten last gebrocht, ende alle dat lant van

„ Ridders, haren neve te Goye gegeven ende quytgeschouwen
 „ ende verlaten hebben, noch quytgeschelden ende verlaten mit
 „ desen die afwynninghe, die wy synen zalighen Vader Heeren
 „ *Dirck* voersz. metten vollen leenrecht gedaen hebben gehad
 „ in den jare van LXXXIV, van allen sinen leengoeden, hy van
 „ ons te leen hield, overmits ende omme des innemens wil van
 „ onser Stadt van *Vianen* uyt ende inne der Stede van Utrecht by
 „ Heeren *Vincentius* van der *Swanenburg* Ridder haren Ritmeester,
 „ onverwaernt also gedaen ten tyden, dat synen voersz Vader
 „ van der selver Stadt een Schepen Borgermeester was, Ende
 „ hebben daeromme nu ter selver tyt, ende mede ter bede ende
 „ begeerte also boven, *Steven* van *Zuylen* onsen neve voersz alle
 „ die selve afgewonnen leenen van synen zeligen Vader also sy-
 „ nen rechten leenvolger weder van nieu beleent ende ver-
 „ lydt, noch beleenen en verlyen mit desen onsen brieve,
 „ te weten, also negen hoeven lants op *Harrevelt*, mitten huy-
 „ se ter *Haer*, mitten vrythoff, mitten gerechte, tins, ende tien-
 „ den mit horen toebehooren, also also gelegen syn, ende Heer
 „ *Dirck* synen vader, ende die vorders van hem, te besitten
 „ plach, daer boven naest gelant des Jonckeren van *Gaesbeecx*
 „ navolgeren mitten ampte van Themate, ende beneden naest
 „ Heeren *Fredericx* uten *Hamm* navolgeren met twee hoeven
 „ lants, dat hoer gerecht is, te houden van ons ende onsen na-
 „ comelingen hy ende synen nacomelingen tot enen goeden on-
 „ versterflicken erleen, ende te verheergewaden met twaelf pon-
 „ den goets gelts. Noch daer toe hebben wy beleent ende ver-
 „ liet *Steven* van *Zulen* voersz vier ende twyntich mergen lants
 „ metter Zoodslage, ende mitten dagelicken gerechte, eggen ende
 „ eynden, also also gelegen syn met allen hoeren toebehooren
 „ by der Tollestege by Utrecht tusschen des Stichts landen van
 „ Utrecht, daer *Gysbert* die *Grauwerts* nacomelingen die leenweer
 „ of hebben aen die overfyde, ende tusschen lande dat der Vrou-
 „ wen van sinte *Servaes* te wesen plach aen die nederfyde, oock
 „ te houden *Steven* van *Zulen* voersz van ons ende van onsen na-
 „ comelingen hy ende synen nacomelingen tot enen onversterflic-
 „ ken erleen, ende te verheergewaden met een pont wasch.
 „ Doch beheltycken altyt voor ons ende malck syns goets rechts
 „ daer

van *Vianen* mede. Ende dese toeganc ginc aldus toe. Des avonts omtrent viii. uren so is *Gysbert* van *Baes* mit xii. of xiii. personen op Gheenges poert gegaen, daer plecht men op te waken, ende daer plechtmen die ommegangers af te schicken, die om die mueren pleghen te gaen, ende roepen die wachters aen, die op die toernen waken. Ende die personen, die mit *Gysbert* voersz op die poort gingen, dat waren vyf Stalbroeders van die *Vaert*. Die twee quamen als gevangen binnen *Vyanen* mit witten stocken, ende die een in vrouwen klederen, ende die twe ander in bedelaers clederen, ende een syn gheclede knecht, ende dat ander waren Borgers van *Vianen*, geheten *Gherit Struyck*, *Jan Struyck*, *Heyn Coenen*, *Peter Gheritsen*, ende *Gysbert* van *Loenen*. Ende doe *Gysbert* van *Baes* mit dit geselschap op die poert was, doe dede hy die Cappeteyn, opt blochuys aen die *Vaert* geheten *Loef Berchmaker* een teycken mit vier, als hy besproken hadde. Also vroech als dat teycken gesien is, so togen die Ruterer over, ende hadden ledere mede. Ende *Gysbert* voersz hadde een gat gemaect boven in die poort, daer hy was. Ende sy clommen tot hem in. Ende een die geheten was *Aelbert* van *Teylingen*, ende was die Scout binnen *Vyanen*, ende hadde *Gysbert* van *Baes* Suster tot een wyf. Dese *Aelbert* en wist van dit werck nijt, ende die waeck was op dese nacht syn. Aldus ginck *Aelbert* na die poort, ende woude die waek bestellen, als men plecht te doen. Ende als *Aelbert* voor die poort quam, doe riep hem *Gysbert* toe, wat hy daer dede, ende dat hy nijt naerre en quam, of hy woude hem enen pyl langen. Doe riep *Aelbert* van stonden aen, *Al verraden*, *Viant*, ende dat geruft quam alle die Stede door, ende op dat huus the *Batesteyn*. Ende also vroech als die Drossaet dit hoorden, doe liep hy mit syn knechten terstont af, ende kreech een deel borgers hy hem, ende men sloech die kloc, ende

Ael-

„ daer aen. Hier stonden over ende aen daer dese beleeninge
„ geschiede alse onse leenmannen onse neve die Heer van Mont-
„ foorde voersz, *Bartout* van *Buren*, *Johan* van *Royenborch*,
„ ende meer goeder luden. In oirconde s'briefs besegelt mit onsen
„ segel uythangende. Gegeven int jaer ons Heeren 1595. den 14.
„ dage in Meerte.

Aelbert was altyt by den Drost op die straet. Ende die Drost ende *Aelbert* traden mit die geen, die sy by hem hadden, na die poort, daer *Gysbert van Baas* op was. Ende doe quamen daer vyf knechten van die poort, ende wouden op enen toorn gegaen hebben, die by die poort stont. Ende den Drost mit syn geselschap sloegender drie door, ende venghender twee. Ende doe dit gesciet was, doe ginck die Drost mit die hy by hem hadde weder aen die straet, want hi en hadde niet veel volcks by hem, ende hy woude hem stercker maken, als hy dede, ende doe trat hy anderwerf tot die poert wert, ende hadde een groot deel borgers doe by hem. Ende doe hy by die poert quam, doe scoten sy seer van die poorte, also dat daer twee van die Burgers gescooten wert, die mit den Drost quamen. Doe dat die andere Borgers saghen, doe worden sy verlust, ende bleven after een hoeck staen van een straet, ende dorsten niet naerre comen. Ende daer wert van die poert geroepen, *Ghy borgers van Vianen gaet te huys, u en sal niet missechien, dat syn die van Utrecht*. Doe waren daer sommige borgers van Vianen, die ginghen daer langhes die straet, ende riepen, *Dat is al verloren, die van Utrecht syn in die Stat wel vier hondert sterck; ende seyden mede, Een yghelyck sluyt syn deuren toe, dat en is op ons niet gedaen*. Et schynt dat dese van dit verraet heeft geweten. Doe die Drost dit hoorden, doe trat hy na dat huys te *Batesleyn* mit syn knechten, ende sommige van die Borgers te *Vianen*, die goet Jonckers waren; ende een deel ballingen van Utrecht, die doe binnen *Vianen* laghen, ginghen mit den Drostsaet. Sommige hadden (1) oeruede gedaen

(1) *Oeruede* est juramentum, quo omnes exules ~~obnoxii~~ *rituros* se sententiae, nec ad fines aut ad loca interdicta accessuros; ut infra verbi gratia cap. 81. Ende sy moesten oeruede doen vyf milien van der Stadt te bliuen op boer lyf. Nec *ituros* captum in exilium, sed proscriptos etiam & restitutos, se nulli ob proscriptionem hanc aut facturos injuriam, aut dampnum aliquod illaturos. Vincitos etiam ob crimen, & vinculis rursus liberandos, bello captos & dimittendos ad idem adigebant. Et exemplum in promptu est:

ICK Gysbert van Scayck, Jansoen make, kenlyck allen den ghenen, die desen brief sellen sien of booren lesen, dat ick beh. geloof. ende. gesceker. in goeden trouwen, ende beh. mit mynen vinger volstaets eeds: tot Godt ende ten beyligen gesworen nimmermeer te doen, of te doen doen mit rade,

gedaen der Stat van Utrecht, ende sommighe nijt. Ende dese na bescreven personen en hadden geen oervede gedaen, te weten *Jan van Renes*, *Her Jansfoen*, *Jan van Renes van Baer*, ende *Jansyn soen*, *Willem van Steenre*, *William van Winsen*, *Floris van Pallaes*, *Jan Proeys*, *Evert van Scadic*, *William van Scadic*, *Jan Harmensen*. Ende die Drost liet 'er drie ballingen achter of van *Batesteyn*, die van Utrecht oock waren, die hoer namen waren, *Eerst Taets van Amerongen*, *Heyman de Gruter*, ende *Koert de Gruter*. Ende dese nabescreven personen hadden oervede gedaen, ende waren oock mit den Drostlaet op *Batesteyn* gegaen, te weten, *Eerst van Drackenburgh*, *Henric van Lewenberch*, ende *Lubbere Snoeck*. Ende dese voorst ballingen hadden sommighe hoer gelt, cleinnoten, ende hoer wyven mede op dat huys te *Batesteyn*. Ende doe die *Ritmeyster* voorst mit alle die *Ruters in Vianen* was, doe trat hy van stonden aen na dat huys te *Batesteyn*, ende brack door dat oude huys, en quam also by die brugge, die achter van dat huys ginck, ende die ruter wert der sommighe over gewont. Ende als dit gesiet was, so ginck die *Ritmeyster* mit die ruters in die Stat, ende een yghelic bestont toe the plonderen in der ballingen husen van Utrecht, ende in den *Borgers* husen, die quaet *Gysbert van Baes* waren. Ende in die morgenstont quam die *Ritmeyster* mit alle die

rede, mit woorden, mit wercken, noch mit daden, brymelyck und openbaer tegens den *Eerbaeren Melys uten Enghe*, *Maerschalck des Overstichts* &c. noch tegens *Beradt synen sone*, noch tegens die gene, die my helpen in vangenis ende hechtenis brengen om den nederlachs *Johan van Attenvelt* soliger, ende om bantstotinghe, daer ic mede broeckachtig was aen mynen *Genadigen Heere van Utrecht*. Ende waert sake dat ic hier inne broeckachtich worde, dat Godt verboeden moet, so bekenne ick *Gysbert* voersz my te wesen loveloos, roeckeloos, trouweloos, ende menedich, ende mede daerenboven verhoust te hebben myn lyf ende giet tot behoef myns *Genadigen Heeren van Utrecht* dan ter tyt wiesende sonder argelist. In overconde der suerbeyn, ende want ic *Gysbert* voergenoemt nu ter tyt selver, geen segal en hebbe, so heb ik gebeden den *Eerlamen Gerrit van Zulen van Blickenburgh*, *Johan Peterssoen*, desen brief over my te besegelen, 't welck wy *Gerrit* ende *Johan* voergenoemt geerne gedaen hebben ter beden *Gysberts* voergenoemt. Gesiet int jaer ons Heeren 1478. den 8. dach in Maerte.

die ruters, ende stormden dat huys *Batefeyn*, ende die ruters lieten daer toe ix. of x. doden, ende veel ghewonde. Mer die op *Batefeyn* waren en mochtens niet houden, ende traden van dat huys, ende ginghen op een toorn, geheten *Simpool*, mer daer en was gheen eten op. Dat wert den Ritmeyster geseft, ende men scoot seer op den toern, ende oock van den toern weder of, also dat die Ritmeester spraeck begheerde te houden mit den ghenen die op den toern waren, alst geschiede. Ende mitten kortsten daer wert gesproken, ende verdedinghet, als dat alle die ghene, die op den toern waren, hem gevanghen souden geven in des Ritmeesters handen, ende al hoer gelt, sulver, ende gout, ende cleynnoten souden sy daer laten. Ende dese dedinghe voersz volgheden sy alle die op den toern waren, mer sy waren twydrachtich op den toern, want die Drost mit die ballinghe, die geen oervede gedaen en hadden, hadden den toern geern gehouden, of sy ontfet hadden moghen kryghen, mer die ander die oervede gedaen hadden, ende meer ander, wouden aen dese dedinge. Ende doe sy van den toern souden gaen, doe moesten sy hoer hernes daer oock op laten, ende si ginghen des Manendages/savonts omtrent vier uren van den toern.

LXXIV. Item *Walraven* des Jonckeren Bastert broeder van Brederode hadde die Leck poort in, ende doe hy hoorde dat die Drost met die gheen, die hy by hem hadde, den toern opgegeven hadde, doe gaf hy oock die poort op in al sulker maten, als die toern opgegeven wert. Doe die Ritmeyster mit die ruters *Vianen* aldus in hadden, doe traden sy op dat huys te *Batefeyn*, ende plonderden alle dat daer was, mit namen alle kostelyke Cameren, ende omtrent twee duysent Rynsche guldens wert sulverwerck, dat die Joncker van Brederoden toebehoerde, ende alle syn brieven, die daer waren, ende voert also veel gelts ende sulverwercks, ende kleynnoten, dat ander lude daer op gevlucht hadden, dat 't al veel duysenden droech, als men seyde. Ende dat dus veel goets op dit huys was, dat quam aldus by, want duerden wel twee uren, eer die ruters al in *Vianen* quamen, ende die Drossaet sy geern gekeert hadde, als voersz is. Aldus brochten die Borgers van *Vianen*, die goet Jonckers waren, hoer cleynnoet op dat huys. Ende aldus wort *Vianen* verraden by toedoen des Borchgraven
van

van *Montfoerde* boven goeden gelove, die den Droft van *Vianen* toegeschreven is van die Overfte van Utrecht.

LXXV. Item die Ritmeyster mit den ruterer fouden hebben vier duſent Ryns gulden, waert ſaeck dat ſy *Vianen* wonnen, als ſy deden, als voorſz ſtaet. Item die Ritmeyster behielt die Stede van *Vianen* in tot ſyns ſelfs behoef, ende die Borgers van Utrecht en mochten in *Vianen* niet mit eenighe menichte van volck comen, ende Gysbert van Baes en dorſt daer int eerſt oock nijt comen, ende bleef tot Utrecht of te Montfoert. Ende alle die Borgers in *Vianen* moſten Ruters in hoer huus houden, ende hebben, en moſten hem oock te eten geven, luttick of veel, na dat ſy ryck waren, ende hem wert veel overlaſt gedaen.

LXXVI. Item alle die ballinghen ſy hadden oervede gedaen of nijt, die gevanghen werden, moſten hem copen tegens den Ritmeyster, ende die ander ballinghen, die oervede gedaen hadden, ende niet gevangen en waren, die moſten gelt loven der Stat van Utrecht, ende voer dat ſy leenden fouden ſy lyfrenten weder voor hebben.

Item veel Borgers van *Vianen* worden oock gevangen, die hem oock moſten kopen, als *Willam* van *Wael*, ende *Alaert* ſyn ſoen, *Dirc* van *Alfen*, ende meer goede mannen van *Vianen*.

LXXVII. Item die Hertoginne van Oeſtenryck ſterf des Dynſdages voor den heyligen Palmdach anno LXXXII.

Item die Raet van Utrecht verkoft lyfrenten, ende ſaten daer toe des daghes na den heyligen Palmdach, ende gaven den penninck om vyf ende vier, ende de drie deel gelt, ende een deel.... Item dat die Raet verkoft heeft van lyfrenten in deſen twee reysen voerſz beloopt omtrent tuſſchen ix. en x. duſent Rynſche gulden, die ſy jaerlycks uyt reycken moeten.

LXXVIII. Item die Ruters van *Wyck* omtrent xl. gewapent namen omtrent vyftich peerden uyt wagens mit provande, ende vinghen xv. wagen lude, ende verdorven die provande. Item die Ruters van *Wyck* ende die Ruters van *Neerden* namen alſo dick die peerden uit die wagens, die provande over voerden van *Amersfoert* na *Utrecht*, ende dick namen ſy die wagens mede mit alle dat goet, dat daer op was. Ende die

die van *Noerden* deden also vele staets int Sticht, dat ic al niet gescriven en can. Daer wil ict nu by laten blijven, ten waer wat sonderlings.

Hoe die andere oploep was binnen der Stat van Utrecht.

LXXIX. Item des Dynsdachs na beloken Pasdach, ende was den xvi. dach in April was binnen Utrecht geordineert een ghemeen mergenspraek van allen gilden, waerom men raet nemen soude om gelt te vynden, daer men die ruten mede lonen soude van die vier duzent Rynsche guldens, die hem geloofd waren, van dat sy *Pianen* sonden winnen, ende oock was dese mergenspraek, om dat die Gemeent gheen verdinge en wonden hebben gebeurt, ende *Frederic* uten *Hamme*, die een Maerscalc was int *Nedersticht*, die was gevangen in der Stat vanghenis van Utrecht, ende was den ghememen Gilden gegeven. Waerom die Overste wel gesien hadden, dat men *Frederic* hadde laten copen, ende datmen mit dat gelt te weten twee duzent Rynsche guldens den Ruten mede geloofd hadde, waer om die Ghilden niet mede the wreden en waren, en liepen so een deel voer dat Raethuys, ende daer liepen te hant alle die gilden te gader, te samen, ende haelden *Vrederic* uten *Ham* van sunte Katerinen poert, ende brochten hem op die *Plaets*, ende dwongen die Scepen daer toe, dat sy een sentency gheven moesten over *Vrederic* uten *Ham* te rechten, ende *Jan* van *Massche*, wees dat laetste oordeel over *Vrederic* voersz. Ende hy wert gerecht mit den sworde op den voersz dach op die *Plaets* te twee uren na den middach. Ende doe *Vrederic* voorgenoemt gerecht was, doe riepen die Overste ten Scepen huysc uit, ende seyden dat een ygelick te huys gaen soude. Doe was daer een man van der Gemeenten en seyde. Daerom en syn wy alleen niet hier gecomen, wy willen die gheen op die poort hebben, die officien gebadt hebben van der Stat weghen in desen oorloghe, ende willen daer rekeninge van hebben. Ende die Gemeent volghden alle dat desen man sprack, ende syn naem was. . . . Doe sprack daer een van der Scepen huys, die syn naem was. . . . *Wie wil dy hebben.* Doe riep daer een van die Gemeent, geheten. . . . Wy willen den Heer *Dirck* van *Zulen* hebben, ende *Gheryc* *Sandemalc*,
Jan

Jan van Damas, Cornelis Foeck, Adriaen van Eynspeck, die men *Scloeyer* heet, *Jan van Diepenbroeck, Gheryt van Aemstel*. Ende dese voerz personen moften op die poert gaen, als sy deden, om rekeninghe te hebben van dat gheen, dat sy opgebeurt hadden. Ende die Gemeent bleef alle den voerz dach ende nacht in hoer hernes, ende die *Joncker van Cleve* was op dese tyt op des Bisscops Hoff, ende bleef alle den dach opt Hof, ende quam des Woensdages by die Gemeent, ende heeft die Gemeent anderwerf enen eet gedaen, ende die Gemeent hem weder enen eet by hem te bliven als een Ruaert. Ende Heer *Zweer van Montfoerd*, ende Her *Reyner van Broeckhuysen, Gheryt, Jan*, ende *Heynric van Nievelt* gebrueders, deden der Gemeenten op die *Plaets* oock enen eet, als dat sy by der Gemeenten bliven souden, mit opgerechte vingheren. Ende hem gruwelde seer, datse die Gemeente doot soude hebben geslagen, want Heer *Reyner van Broeckhuysen*, ende *Heynric van Nievelt* die principalen syn, daer dat oorloghe is om gecomen, want hadden sy *Leyden* niet beklommen mit sommighe Burgers van *Utrecht*, die *Jan van Lantscroon* ende *Jan van Mas* hem seynden, so en soude die eerste oploep niet gesciet hebben. Ende doe dese eden gesciet waren, doe ginck die Raet op dat huus, ende hebben ofgeset Heer *Dirck van Zulen*, die een Scepen Burgermeyster was, ende * hebben *Jan de Coninck Godertysen*, die een Raetborghermeyster was, in Her *Dirck van Zulens* stede geset, ende hebben *Jacob Jacobsen*, die een Scepen was, een Raetburgermeyster gemaect. Ende die Raet overdroech, dat alle die ballinghen, die *Oervede* gedaen hebben, sullen comen, ende doen *Oervede*, indien dat sy des begheren aen den Gilden, ende aen den Jonker van *Cleve*, ende aen die Overste. Doe dit voerz aldus gesciet was, ende daer wert mede overdragen ende versproken mit den Jonker van *Cleve*, dat die Borchgrave van *Montfoerd* niet weder in *Utrecht* comen en soude van dat geen, dat hi opgebeurt hadde in dit oorloghe, want hy uyt *Utrecht* des morgens gereden was te *Montfoerd*, doe men *Vrederic* uten *Ham* des avonts rechen. Ende op dese tyt waren wel twee dusent Lantluden van den Sticht binnen *Utrecht* gevlucht, als mi geseyt is, want hoer hufen al verbernt waren. Ende men coft binnen *Utrecht* op die tyt een mud weyts om xciii. stuvers, ende den rogge om

Tom. I.

M m m

LXXXIII.

* Locu
hic sin-
gularis,
verbis
indicans
apertis,
uter Con-
sulum
olim dig-
nior. Vid.
lib. 3. de
Nobilit.
cap. 2. pr.

LXXXIII. stuvers, een maet botteren om vii. Cromstert, een pent specks om enen braspeninck, ende voert alle dick daer na duer. Doe die gilden aldus by een waren, so waren sommighe Burgers daer onder die goern gesien hadden, datmen den Biscop ontboden hadde, ende die sommige en wouden dat niet hebben. Ende die Joncker van Cleve gaf elcke gilde een vat biers, daer sy hem vrolic mede maken souden. Ende hier wert die Gemeent mede te vreden geset, ende een ygelick ginck t'huus, ende dede syn hernas uit. Ende die Gemeent hadden op dien dach die vrede in hoer hant, hadden sy gewilt, ende hoer regiment en duerde niet lanck, want alle die ghene, die sy op de poert hadden, lieten se gaen, als voersz is, ende sy waren binnen viii. daghen weder op die straet sonder rekeningh te doen. Ende dat net wert hem aldus over t'hoofd getogen, dat al te lange waer om te scriven. Ende † uit elke gilde wert enen goeden man-geset, die mede raden soude in der Stat saken om der Stat orbaer te doen, ende men en soude nyt doen, dan by xxi. goede mannen, ende dese waren geset van die Gemeenten wegghen.

Item die Borchgrave van Montfoerde voersz quam op sunte Marcus avont hier na weder binaen Utrecht mit hondert knechten of Stalbroeders.

LXXX. Item des Vridaghes na sunte Marcus dach Anno cix. cccc. LXXXII. doe toghen uyt Utrecht die Borchgrave van Montfoerd, Heer Willam van Wachtendonck, als Cappeteynen, ende quamen des avonts te Montfoerd, ende sy waren sterck omtrent dusent man, so Ruter ende Borgher van Utrecht, ende toghen den selven avont voert na Dordrecht. Ende als sy nu int velt quamen, so wert dat velt bestelt na ouder gewoonten, ende hem wert mede geseyt, dat dese reyse op Dordrecht wesen soude, want die Borchgrave voersz goede vrienden daer binnen hadde, die hem schepen souden bestellen een halve mile beneden Scoenboven op die Leck. Ende hem wert mede geseyt, dat een yghelic man van die knechten ende Borgheren hebben soude vier Rynsgulden, ende die Hoefftlude ses Rynsgulden, indien dat sy Dordrecht kregen, mer so en soude daer niemant plonderen in Dordrecht. Ende doe sy quamen ter plaetsen, daer die schepen wesen souden, daer vonden sy vier schepen. Daer ginck Heer Willam van

Wach-

† Collegia olim opificum aliquando xii. aliquando viginti unum. Vid. lib. 3. de Nobilit. d. lxx.

Wachtendonck mit twee hondert ende lxxx. Ruten in die drie schepen, ende voeren van stonden aen na *Dordrecht*, want sy hadden voor de wynt. Doe ginck die *Borchgrave* in dat vierde scip mit omtrent hondert ruters. Doe dit die *Borgers* saghen, dat daer niet meer scepen en waren, ende sy op den dyck bleven staen, doe riepen sy, *Heer van Montfoerd ghy hebt ons vercoft, badt dy ons geleverd*, mit meer woorden, also dat die *Borchgrave* uit dat schip quam, ende alle die ruters mede, ende worden daer te rade, dat sy weder om keeren wouden na *Utrecht*, als sy deden. Ende doe sy voer *Scoenhoven* quamen, doe verbernden sy drie husen, ende een molen. Ende dit schiede des *Saterdaghes* in die dagheraet. Ende desen brant voerden de *Borchgrave* van *Montfoerd* met die ghene, die hy by hem had, op dat die van *Scoenhoven* mochten meenen, dat daer niemant meer after en was. Ende op dese tyt doe lagen binnen *Scoenhoven* wel vier hondert knechten, ende die van *Utrecht* hadden oock veel beesten om *Scoenhoven* genomen. Ende die knechten van *Scoenhoven* traden yut der *Stede*, ende vervolgheden die van *Utrecht*, also dat sy mit malcander mangelden, ende daer bleven doden, ende veel gewonden, mer hoe veel dat en weet ic niet. Ende die knechten van *Scoenhoven* lieten die van *Utrecht* reysen, ende doe die van *Utrecht* mit hoeren roof ende beesten quamen aen den *nien Dam*, daer waren die ruters van *Tselfeyn*, ende namen die van *Utrecht* hoeren roof ende beesten, ende werter veel gewont aen beyden syden. Ende die van *Tselfeyn* lieten daer enen doden, ende een paert doot, ende die van *Utrecht* togen voort aen die *Vaert*, ende voort na *Utrecht*. Ende die *Borchgrave*, ende *Heer Zutter* van *Montfoerd*, *Heynric* van *Nievelt* mit x. of xii. personen toghen binnen *Vianen*, ende bleved daer tot *Maendach* toe, ende toghen doe tot *Utrecht* weder. Item doe *Heer Willem* van *Wachtendonck* mit die drie schepen volcks voor *Dordrecht* quam, doe voer dat een scip aen den *steiger*. Doe quam die *Poortier*, en woude dat scip besien, ende vraghede, wat hy geladen hadde. Die *scipper* seyde, goet dat hy lossen woude. Ende die *Poortier* woude in dat scip om te besien, wat daer in was. Doe wert daer geseyt, *Int scip staet ummer niet te mis*. Doe dat die *Poortier* hoorde, doe trat hi weder na die poort, ende sloech gerucht. Ende

die scippers stieten dat scip weder van den lande, ende die ander twee scepen en waren noch niet aen t'lant. Ende die ghene, die van dat opset twisten, die binnen Dordrecht waren, die hadden twe of dry molen kernen voer die poert staende, ende hadden dese scepen moghen comen sonder besien, so sou-den die karnen in hebben gevaren, mer sy souden in die poort hebben bliven houden. Ende doe dit opset aldus gebroken wert, doe vielen daer sommighe over die Ameye, die hier of wisten, ende quamen ewech, ende daer wort 'er oock een deel gevangen binnen *Dordrecht*. Ende dese drie schepen volcks van Utrecht voeren wederom na *Rotterdam*, ende syn by *Rotterdam* uyt die sceep getreden, ende syn gegaen verby dat Blochuys, dat by der *Goude* stont, daer op die tyt niemant op en was, ende voert verby die Stede van der *Goude*, ende so voert verby *Oudewater*. Ende die ruters van *Oudewater* mangelden mit die ruters van *Utrecht*, also dat daer veel ge-wonden ende doden bleven aen beyden syden, ende quamen so voert tot *Montfoerde* des Sonnendaghes omtrent des avonts, ende sy en hadden niet gegheten in xxxvi. uren. Ende die van *Utrecht* seyden, dat sy sueven van haren hoep after gela-ten hadden, ende sommige seggen, dat sy der wel xl. milten. Ende men seyde, dat die van *Oudewater* daer xiii. doden lieten, ende oock gevanghen drie of vier, ende daer en was nijt dan een, die wat had, ende heet *Aelbert Henrickssen*. Ende die van *Utrecht* lieten daer vier of vyf Hoefstlude mede doot, so doot geslagen, ende verdroncken int water, ende daer was den Borgemeysters soon van *Deventer* mede een of. Ende dat die ruters van *Utrecht* dus weder t'huus quamen, na dat sy aldus ver in Hollant geweest hadden, dat quam aldus by. Daer waren sommige Scouten op die dorpen, die om-trent *Dordrecht* gelegen syn, die holpense weder doer dat lant, ende seyden dat gemeen volck, dat dat ruter uit Hollant wa-ren, ende wouden een reyse voer Utrecht doen. Aldus en wert die klok daer niet geslagen, ende en kregen geen ver-volch dan voersz is. Ende dat die van *Dordrecht* die Ruter van *Utrecht* nijt en vervolghe, dat quam aldus by; want daer wert binnen *Dordrecht* geseyt, dat sommige hûsen vol volcks waren, ende oock volck in scepen waren, om dat al te samen te besien. Dus en wert geen vervolch uie
Dordrecht

Dordrecht gedaen. Ende die Overste van *Dordrecht* lietender vangen *xiiii.* man, so Borgher in die Stat, ende Scouten op die Dorpen, die van dat opset wisten. Ende van dese *xiiii.* man werter twee geleyt na die vierfcael, dat menfe verwyfen soude. Ende dit gescieden opten *xiv.* dach in Mey. Ende eer die een aen die vierfcael quam, so sterf hy onder weghen. God wil over syn siel ontfermen. Ende dit was de Schout van *Krimpen*. Ende de ander was die ghene, die die schepen by *Scoenhoven* gebrocht hadde, als voersz is. Ende dese wert veroordeelt, ende wert gerecht, ende syn hooft wert voer die poerte geset, ende dat lichaem wert op den heyligen kerckhof begraven. Ende die ~~de~~ opset gemaect hadde, die hiet *Willam Hagensoen*, ende quam oock wech. Ende dit opset soude al voortgegaen hebben, hadden die van *Utrecht* tot *xi.* uren gekomen, so had dat water groot geweest, so hadden die scepen aen den steyger mogen comen. Nu quamen sy te *ix.* uren, doe ontbrac hem een voet waters, anders, hadden sy die Stat gehadt. Ende die Borchgrave voersz hadde Heer *Willem* van *Wachtendonck* geloofd, dat hy hem volghen soude, als hy nyt en dede, daer Heer *Willam* smeliken op sprack, dat te veel waer om te scrijven.

Dit is den eet, die de Hollanders den Hertoch van Oefstenryck deden.

LXXXI. Item wy sweeren ende beloven u Genadighe Heere, Here *Maximiliaen* Hertoch van Oefstenryck uwer Genaden, ende uwer Genaden twee kinderen, Hertoch ende Grave *Philips*, ende *Margriete*, onsen erfachtigen Prince ende Princeffe als onse Heeren, ende Grave, ende Gravinne gehout ende getrouwe te wesen, ende alle te doene, dat goede getrouwe onderfaten van rechts wegen sculdich syn van doene, behoudelick uwer Genaden, ende onsen erfachtigen Prince ende Princeffe alles rechts.

Hoe die Hertoch gehult wert.

Item die Hertoch van Oefstenryck voer te scepe uyt *Vlaenderen*, ende quam in den Briel aen den *xiii.* dach in Mey int jaer van *LXXXI.* ende voer voert van den selven dage

M m m 3

m

in den Haghe in Hollant, ende daer was een generael dachvaert van Hollant, ende daer wert die Hertoge gehult voor een Ruært des lants, mit voerwaerden, dat die Hertoch loven most, dat hi dat oerloghe, dat die Hollanders hadden tegen die Stat van Utrecht mit hoeren toetstanders of doen soude, Daer die Hertoch op antwoerde, dat hi dat gheern doen woude, mer hy most eerst weder in Flaenderen wesen tot *Aelft*, daer een dachvaert wesen soude van alle des Hertogen Steden ende landen, ende die Hertoge loefde binnen xiv. dagen weder in Hollant te wesen mit der Gods hulpe. Ende hi wert gehult voor een Ruært, ende hi reyde den xxiii. dach in Mey wederom van *Dordrecht* na *Flaenderen*. Ende daer wert in Hollant een groot volck vergadert om Utrecht te benanwen, ende den vierden man wert uitgeboden in Hollant. Ende die Hertoge wert gehult voor een Ruært, behoudeliken syn twee kynderen in horen rechten, die Vrouwe *Maria Hertoge Kanels dochter van Bourgoengen* achtergelaten had, dewelcke hoer namen waren, die soen Hertoch *Philips*, ende was out omtrent vier jaer, ende die dochter hiet *Margriet*, ende was jonger dan die soen, ende daer was een kynt gestorven, ende Vrou *Maria* droech een kynt doe sy sterf.

Hoe dat coern quam.

LXXXII. Item den xvii. dach in Mey, ende was ons liefs Heren Hemelvaert, togen die van Utrecht uyt omtrent ses hondert sterck, ende hadden veel wagens mede, ende reyden toe *Haernem*, daer lach een Borgher van Utrecht, welck syn naem was *Gysbert Sas*, ende had daer rogge gekocht, ende men seyde dat die Stat van Utrecht daer renten vier gheven soude, ende loeyden tot *Haernem* omtrent ses hondert mudden rogghe, ende brochten den rogge tot *Amersfoerd*, ende daer bleef den rog mit dat volck tot des Sonendachs toe, ende die van Utrecht toghen doe mitter macht uyt, ende geleyden den rogge over die heyden. Ende om dit koorn wert grooten kost gedaen, ende wert in *Keyferryck* geleyt, ende een ygelic mocht dat scepel halen om xvi. stuyvers, Mer dit koorn was onreyn ende out. Ende hier na quam

quam noch meer koorn, dat *Gysbert Sas* gekoft heeft, ende seyndet oock tot Utrecht, mer dat wert altyt geleyt ende geveylicht tusschen *Wageninghen* ende *Amersfoort*, want die Bisscop voersz had syn ruter op den *Rosendael* leggen, die daghelicks op die Velu hielden. Ende op dat huys te *Putten* lagen voetknechten van des Bisscops weghe. Ende dese ruter voersz ende voetknechten nam veel koerns ende provande, die tot Utrecht wesen soude. Ende als die provande ofte koern tot *Amersfoort* gecomen was, so wert dat somtyts over die heyde geveylicht, ende somtyts nyt. Want die Ruter van *Wyck* ende die Ruter van *Neerden* namen daer dicwil die provande, als voersz is.

LXXXIII. Item des Saterdaghes na ons Heeren Hemelvaert dach, ende was den xix. dach van Mey, waren die Borghers noch om den rog uyt als voersz is, doe quamen sy des Sonendaghes tot Utrecht. Ende eer die Borghers weder quamen, so hadde die *Borchgrave* van *Montfoerd* ruters van *Montfoerd* laten comen, ende hadde voort vrienden by hem die hy binnen Utrecht hadde, ende trat aen die *Plaets*, ende besetten die *Plaets* mit busen. Ende daer en most niemant op comen, ten most den Borchgrave believe. Ende doe die *Plaets* aldus beset was mit volck ende mit busen, doe liet den Borchgrave den Borgermeester seggen, dat hy die Raet opt huys soude laten bieden, alst gesciede. Doe die Raet opt huys was, doe liet hem die Borchgrave seggen, dat sy uytfluten souden dese na bescreven personen, *Jan Grawert*, *Steven van Brest*, *Roelof van Drakenborch*, *Claes de Ryck*, *Simon Dirksen*, *Willam Jansen* in die Twystraet, *Heynric van der Haer de Smit*, ende *Jan Heynric* die Sloedsmaker, ende sy mosten oervede doen vyf milen van der Stat van Utrecht te bliven op hoer lyf. Ende die Raet en heeft niemant uit Utrecht gesloten dan dese voersz personen, sunt die eerste oploop was, ende was op die vii. dach in den Oest, ende was op enen Dinxdach. Want alle die ballingen die waren by hem selven uyt gegaen. Mer doe sy uit waren, doe wert daer mit die kloc geluyt, dat alle die ballingen die uit Utrecht waren, dat sy comen souden tot *Vredendael*, sy hadden een vry vast geleyde, ende doen oervede, ofmen soude hem hoer goet nemen. Ende van des Raets weghen was daer toe geset ende gescickt, te weten *Aernt Røys*,
Goet-

Goetschalck van Brakel, Loef Berchmaker, ende Tyman Ysbrantsen, ende veel borgeys quamen, ende deden oervede, als Eerst van Drakenborch, die doe een out Burgermeester was, Roelof van Nievelt, die doe een ny Burgermeester was in dier tyt, Eerst van Lichtenberch, Heynric van Leuwenberch, Heynric van der A, Claes van Zyl, Zweer van Zulen, ende voert wel tot vyftich toe, die korts al weder in Utrecht quamen, mer niemant en moft in der Stat comen, fy en molten der Stat gelt lenen luttel of veel, daer na dat een ygelick ryck was. Ende daer waffer veel goeder man, dat te veel te befcriuen waer, die geen oervede doen en wouden, mer hoer goet en wert daerom niet genomen, mer daer worden ruters in der ballingen hufen gefet, die hem tot fom fteden fcade deden in den hufen.

LXXXIV. Item op den felven Saterdag voerfz heeft *Jan Damaffchen*, als een Burgermeyfter van die Viven, *Jan van Oyck* foon, die fyn naem was gevangen uyt beveil ende hy wert verwefen, dat men hem rechten foude mit den fweerde aen fyn lyf, want hi Papen ende Vrouwen had gefhent, mer sommige wouden seggen, dat hy fmeliken op den Borchgrave gefproken foude hebben, ende dat hi daerom gerecht wert. Ende hy wert gerecht des avonts omtrent vier uren op de *Noey*. Ende defen knecht verloer fyn lyf, om dat ghemeen volck te stillen, want die Vrouwen die hoer mans ende hoer kynderen int veen verloren hadden, ende daer doot gebleven waren, die feyden in des Borchgraven tegenwoordicheyt, dat hy een bloetsuper waer, ende hoer mannen ende kynderen om finen wil doot gebleven waren, dat hy hoer nu t'eten geven woude, want fy van honger fterven fouden mit veel fmeliker woerden, die ic al nijt fcriven en can. Ende na defe tyt en dorft niemant meer op den Borchgrave fpreken int openbaer.

LXXXV. Item doe dat coern voerfz quam binnen Utrecht, doe quam oock een deel fulvers mede. Men feyde dattet was omtrent drie hondert pont, ende dit fulver was te Colen. Item den xxii. dach in Meye namen die ruter van *Neerden* in die *Lege weyde* omtrent hondert ftuck beesten, ende die defe beesten toehoerde waectenfe des nachts, ende van die wakers werter xiv. gevangen, ende fy floegender vyf doot, ende fy wondender oock vyf feer. Mer die en worden nyt gevangen,

gevangen, ende ontliepen. Ende dit gesciede des nachts omtrent twee uren, ende die ruter brochten den roof ende gevanghen binnen Neerden.

LXXXVI. Item den seften dach in Junio waren die Ruter van *Wyck* omtrent xxx. peerden ende xl. Stalbroeders te voet, ende hadden een deel beesten genomen voor *Utrecht*. Ende dese reyfe was die van *Utrecht* verboet, ende hadden hem re-de gemaect, ende wachten op dese ruters van *Wyck*, als sy quamen, als sy deden, ende namen een deel beesten. Ende die Ruter van *Utrecht* ende een deel Borgers omtrent vyftien hondert sterck vervolgheden die ruter van *Wyck*, ende omtrent dat *Goy* mangelden sy te samen, also dat die van *Wyck* gevangen worden xiv. reyfigers ende hoer perden, daer dat beste of gout inder Byten xv. Postelaets gulden, ende oock x. of xii. voetknechten, ende die ander ontreden ende ontliepen. Ende die ruter van *Utrecht* lieten daer twee heynst doot, daer dat stuck of weert was hondert gouden Rynsgulden, als my geseft is.

LXXXVII. Item den x. dach in Junius quamen omtrent xiv. Stalbroeders van *Gorcum* omtrent xii. uren des middaghes, ende braken een glas uyt der kercken tot *Scoenrewoerde*, ende namen die kerck in, ende des nachts fenden die van *Gorcum* daer veel provande, ende omtrent xxx. knechten, ende sy bolwerckten den toorn ende kerck, ende hildent in. Item op den selven dach venghen die van *Tselfteyn* xxviii. gesellen van die groen tent van Montfoerd.

Item op den selven dach was die gruen tent van *Utrecht*, ende sloegen *Coten* uit boven dat sy verdinget waren, ende brochten den roef binnen *Utrecht*, ende verkosten hem daer, ende die buer van *Coten* volgheden som na *Utrecht*, ende die Raet sleet, datmen hem die beesten weder gheven soude, mer sy waren verkost, ende bleven verkost.

LXXXVIII. Item omtrent sunte Odulphus dach sende die *Borchgrave* van Montfoerd omtrent xlv. mud weyts, die te *Montfoerd* wesen soude, in een groote scuyt, ende voert was in die scuyt also veel goets aen gelt, kleinnoten, dattet te samen wel wert was, dat in die scuyt was, omtrent vyf hondert of ses hondert Rynsche gulden. Ende een deel ruters van *Werden* namen dese scuyt mit dit goet voersz, ende toghen

Tom. I.

N n n

daer

daer mede na *Woerden*. Doe dit aldus geschiet was, wertet Heer *Dirck van Zulen* geseyt op die *Haer*, ende Heer *Dirc* trad doe van die *Haer* mit een deel knechten, ende namen die *Ruters van Woerden* die scuyt mit dat koorn, mer of sy enich gelt ofte kleinnoten mede cregen, dat en weet ic nyt, ende sy brochten dat koorn op die *Haer*. Doe dat die *Borchgrave* vernam, doe schreeff hy aen Heer *Dirc van Zulen*, dat men hem die scuyt mit dat goet weder senden soude &c. Daer Heer *Dirc* hem tot antwoert op onboet, dat die knechten dat al gebuyt hadden, hi en saghe daer niet weder aen te komen, mer syn buyt, of dat hi daer of hebben soude, dat woude hi hem geern weder gheven. Ende die knechten seyden, dat sy dit goet horen vianden genomen hadden, en sy behildent. Ende die *Borchgrave* (1) was seer toornich.

LXXXIX. Item ontrent sunte *Odolphus* hoerden die *Jofferen van Jerusalem* huten *Utrecht*, ende die *Jofferen binnen Utrecht* in die *Wyngaert*, ende sommige wakers binnen der *Star*,

(1) Non mirum. Ab hostibus enim captum, & à nostris receptum, priusquam intra præsidia seu fines hostium est deductum, nobis debet restitui, l. 5. §. 1. ff. de capt. & postl. rev. l. 2. C. de postlim. rev. l. 3. §. igitur. ff. de vi & de vi arm. §. l. 2. Alb. Gentil. lib. 1. advoc. Hisp. cap. 2. & 3. Resp. Holl. 2. conf. 95. Imo quod plus est: Capiunt hostes navem ejus, qui hostis noster non est, qui nobis est foederatus, qui bello se gerit medium, recepta à nostris in continenti, seu intra horas viginti quatuor, accepto præmio debet reddi. Præmium autem est dodrans ejus, quanti res est, quanti nimirum navis, & quæ in ea sunt merces. Et sic sapius judicatum. Advysb. 4. conf. 200. ubi habes exempla. De præmio est edictum Ordinum Ann. 1659. 13. Aug. Add. Grot. lib. de jur. bell. & pac. cap. 6. n. 3. Advysb. 2. conf. 66. Quod si sic ponas casum: Capta est eorum navis, qui nec nostri sunt hostes, nec eorum à quibus capta. Sed nobis bellum cum his est. Si classis nostra eam recipit, hand dubie dominis debet reddi, sive apud hostes pernoctaverit, sive non, l. 19. §. 2. ff. de capt. & postl. rev. l. incipit 2. C. de furt. Covarr. 2. part. relect. §. 11. n. 1. & seq. Resp. Holl. 2. conf. 95. Ab iis capta est nostrorum navis, qui hostes nostri non sunt, deducta in portum capientium. Etiam ibi pernoctavit. Mox ab iis recepta, qui nec ipsi sunt nostri hostes. Et hæc dominis debet reddi: nam velut furto surrepta est, l. hostes 24. l. latrones 27. ff. de capt. & postl. rev. Resp. Holl. 2. conf. 151.

Stat, een groot gerucht boven der Stat in die lucht mit een gehryt ende gerucht, recht of men enen stryt gevochten had, ende of men mit hameren ende messen op harnes gesmeten hadde.

. XC. Item des Sonnendages na sunte Odulphus dach omtrent den middach so hebben die knechten van *Tselsbeyn* dat huys te *Gbryn*, dat *Jan Bouman* toe te behoren plach, den ghenen of gelopen, die daer op waren. Ende doe die van *Tselsbeyn* dit huus in hadden, doe plonderden sy 't, ende beradent. Ende op dit huys plach men te koeren, ende als die ruter van *Tselsbeyn* omtrent den Rhyne laghen geleyt hadden, so deden die ghene die op dat huys laghen een teyken, dat men hoerden of sien mocht op die *Vaert*, ende op *Vronsbeyn*, ende wanneer men dat teyken sach, so hueden hem een ygelic, die mit schuten in den Ryn waren. Ende doe dit huus of ende gebrant was, doe en hadden die van *Tselsbeyn* niemant, die hem besien mochte, als sy omtrent den Ryn laghen, ende namen doe dick die scuten, die van Utrecht aen die *Vaert* voeren. Ende korts hier na quamen xvii. knechten varen van *Utrecht*, ende wouden aen die *Vaert*, ende die van *Tselsbeyn* laghen op den Ryn, ende sy vengender xv. of, ende de twee ontliepen. Ende des anderen daghes hier na laghen die van *Tselsbeyn* op den Ryn, ende namen twe scuten mit coern, ende vengender vii. ende sloegender twee doot. Ende dat nemen scieden also veel ende menichwerf, dattet te veel te scriven waer, als nu geseit is.

. XCI. Item Heer *Pebiet Salezaert*, als een Cappeteyn van die *Hollanders*, was voer *Amersfoort* op dertien duysent martelaer avont Ann. cii. cccc. lxxxii. ende had omtrent der Stat geleyt drie lagen, elke laghe vyf hondert ruters, ende senden xl. van die rasste ruters voer die *Nykorch*, om daer die beesten te nemen, als sy deden. Ende die van der *Nykorch* treden tot hem uit, ende dronghen die *Hollantsche ruters*, dat sy by hoer vrienden niet comen en condon, ende van die xl. sloegen die van der *Nykorch* xviii. doot, ende die ander ontliepen, ende *Salezaert* brack op, ende tooch wederom binnen *Neerden*.

. XCII. Item op sunte *Johans* dach te midde somer, ende was op enen Sonnendach, waren die Ruter van *Tselsbeyn*, ende
N n n 2 had-

hadden een deel Ruter uyt Hollant by hem, ende waren sterck omtrent elf hondert, ende namen alle die beesten, die tuschen *Tollenstegbe* ende *Jutsaes* in die weyde gingen. Ende der was omtrent honder stuck so koe ende peerden. Ende had daer meer geweest, sy hadden der meer genomen. Ende dit gesciede des morgens omtrent x. of te negen uren.

XCIII. Item op sinter *Lebuyns* dach des anderen dages na sinter Johans dach droech men binnen Utrecht dat heylige sacrament om rust ende vrede van Godt te verkrigen, want een dachvaert gemaect was tot *Woerden*, ende daer soude men wesen des daghes na sinter *Lebuyns* dach, als gesciede. Ende op dese selve tyt stont by dat heylige Geesthuys binnen Utrecht enen goede man, ende heet *Andries*, ende heeft een geecht wyf, ende was van enen goeden leven, ende plecht oock *Succenter* tot sinter Peter te wesen. Ende dese goede man stont, ende seyde den ghemenen volck toe, die mit dat heylige Sacrament gingen: *Lieve vrienden, wilt u beteren, want ic heb God also toornich op u gesien, ende Utrecht is also grooten plage nakende. Daerom ist van grooten noode, dat gy u betert. Mit veel meer woorden die ic al niet en gescriven en can. Ende hy seyde dit dick ende menichwerf, ende daer dat volck meeste was in kercken of op ander steden. Ende syn woerden ware altyt; Betert u lieve vrienden of die toern Gods sal op u comen. Ende dese selve persoon stont op sinter Martyns dach translatio in die Buerkerck ende sprac als hy voergeleyt hadde, ende seyde mede: Op dat ghy my geloven meucht, dat ic u segge, so segge ic u, dat ic niet gegbeten noch gedroncken en hebbe in VIII. daghen, ende ic en sal oock niet eten noch drinken, ghy luden ghy en hebt u gebetert, of die wil Goeds en is gesciet. Ende bewees daer die goedertiernheyt Goeds, ende die rechtveerdigheyt Goeds mitter heyligen scriftuer. Ende daer was niemant die hem strafte geestelic noch weerlic persoon, noch niemant anders.*

Hoe die kerck in Lopic beslegen wert.

XCIV. Item den xxvi. dach in Junio, ende was op een Sonnendach, quamien die ruter van *Oudewater* in Lopic in die kerck recht als onsen Here God geheven was van die *Homisse*,
ende

ende hebben daer twe mannen van die buer doot geflagen in die kerck, ende vengender omtrent xxxiii. oock in die kerck, ende brochtense tot *Oudewater*. Ende dit gefiede al boven goet verdingen. Ende die sake daer 't die ruter om deden, dat was dese. Op een tyt waren een deel ruters van *Oudewater*, ende hadden wat beest by *Lopic* gehaelt, ende die buer van *Lopic* vervolggheden die ruter, ende sloegender drie doot.

XCV. Item daer was een Eerweerdich Docter in der Godheyt van onser liever Vrouwen brueder oerden, ende was *Prior* tot *Scoenhoven*, ende syn naem was *Meyster Jacob* van *Remerswael*, ende maecte geern altyt vrede, daer twilt ende onvrede was. Dese Eerwaerdighe man maecte veel arbeys, ende reyde dick over ende weder over, so aen die Stedehouder mit die viii. Gheschickten in *Hollant*, die dat oorloge regierden, ende so aen die Stat van *Utrecht* mit horen hulpers, also dat desen Doctoer dit also vervolghden, dat daer een dachvaert tot *Woerden* gehouden wert, ende die was des daghes na sunte *Lebuyns* dach te middefomer. Ende daer waren die Stedehouder mit den Gedeputeerden van den *Hollantschen* Steden, mer des Bisscops Raet van *Utrecht* en waren daer niet. Ende daer was *Meyster Jan* van *Houdaen*, ende Heer *Dirc* van der *Horst* Ritter van wegghen *Joncker Engebert* van *Cleve*, ende *Jan de Coninc*, ende *Adriaen* van *Ryn* van wegghen der Stat van *Utrecht*. Ende die van *Amersfoort* hadden hoer vrienden daer oock mede. Ende dese partyen waren twee daghen by een tot *Woerden*, ende sy scheyden van een, ende een ygelick mocht syn best doen op den anderen. Mer daer wert noch een dachvaert gemaect op den xv. dach in *Julius*, ende dese dachvaert soude men houden in den *Haghe* ende daer soude een ygelick van partyen de syn schicken.

XCVI. Item op den viii. dach van *Julius* was een dachvaert tot *Haernem* gemaect, ofte geraemt, ende daer was den Hertoch van *Cleve*, ende *Joncker Engebert* van *Cleve*, ende die Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoort* hadden hoer vrienden oock daer mede, ende die Doctoer voersz was daer oock mede, ende daer soude men verspreken, watmen in den *Hage* tractieren soude om vrede mede te maken.

Nnn 3

XCVII.

XCVII. Item op onser liever Vrouwen dach *visitatio* soude men provande van Amersfoort halen, als gesciede, ende dat een vierdeel van der Stat soudent uyt trecken, ende *Gheryt Zoudenbalch*, ende *Tyman Ysbrantsoen* de Goutsmit waren Capeteynen van die Burgers, ende die Burgermeyster *Jan de Coninck* seyde den ruterem, dat sy mede om die provande trecken soudent. Daer die ruters op antwoerden, sy en wouden over enen voet nerghent uyt trecken, sy en hadden hoer soudy eerst, mit veel meer woerden, Dat *Jan de Coninck* den ruterem wederom seyde, *Ghy sult mede uyt trecken, of wy sullen u die clock op u gat gheven*, mit meer woerden; Also dat die ruter seyden, *Moeten wy 't doen so syn wy daer toe gedwongen*. Ende die ruter toghen uyt, ende die ruter spraken mit malkanderen; ende doe die Burgers ende de ruters te samen aen den berch waren, doe lieten die ruter die * bonghe slaan, ende vergaderden te samen. Ende die Quartiermeysters seyden tot *Gherit Zoudenbalch* ende *Tyman Ysbrantsoen*, ende die gemeen Burgers, wat woerden dat sy mit den Burgermeyster *Jan de Coninck* gehadt hadden, ende seyden hem luden toe, dat sy hoer soudy van hem geloest wouden hebben, of sy woudense voor hem driven in Hollant of te Wyck, daer soude men hem hoer soudy dan wel gheven. Doe *Gherit Zoudenbalch* dese woerden hoerde, doe wert hy al versaecht ende verveert, ende sprack niet een woort. Ende *Tyman Ysbrantsoen* seyde; *Ghy goede gesellen, ic wil u loven die helft te gheven, laet u Gherit Zoudenbalch die ander helft loven*, alst gescieden mitten kortsten. Ende sy brochten tot Utrecht cxxxv. wagen provande. Ende so vroeck als *Gherit* ende *Tyman* binnen Utrecht quamen, doe gaven sy den engen Raet the kennen. hoe sy mit den ruterem gevaren hadden. Ende des anderen daghes wert die Raet out ende ny opt huys geladen, ende daer wert hem desen last the kennen gegheven. Ende daer wert enen raet geslagen, als dat men dusent personen nemen soude int schrift, ende elck van desen personen soude der Stat van Utrecht leen negen Ryns gulden, ende daer soude die Stat weder voer gheven twee Ryns gulden des jaers lyfrenten. Ende mit desen ghelden soude men die ruter mede betalen. Ende die geen die dat regiment binnen Utrecht hadden als voerz is, so en lieten sy hem niet genuegen mit die personen voerz, mer men ginge

* Tym-
panum,
die trom-
me.

huys by huys, daer dat volck also veel buten buycks hadden, die moesten die ix. Rynsgulden geven, ende wie dat niet gheven en woude, die pande men van vyf pont, ende sy moesten hoer panden lossen, ende die ix. Ryns gulden opleggen. Ende *Egbert Rutgerssen* ontfinck dat gelt als een Camelaer.

XCVII. Item des Sonnendaghes na sunte Martyns scud-dekorfs dach hadden die gesellen van de gruen tent een op-loep tegen die Stalbroeders binnen Utrecht, ende quam toe om een beest, dat sy genomen hadden, also dat sy hantgemeen mit malkander worden. Ende dit gesciede by den *Vogelsanck* by sunte Jacobs kerck, also dat daer drie van die gruyntent doot bleven, ende die ander namen de vlucht, ende liepen in sunte Jacobs kerck. Ende dit gesciede onder die vesper, ende die Burgers, die in die kerck waren, hadden gemeent, dat die Stat gewonnen hadde geweest, also grooten gerucht was daer, ende liepen ende sloten alle die doeren van die kerck toe. Ende die Stalbroeders vervolgheden die van de groen tent, ende liepen die doer van die kerck op aen de Zuytseyde. Ende doe sy in die kerck waren, doe wiert daer een man doot gescoten op der stede, die van die gruen tent niet en was, ende hiet. . . . Ende die kerck was beslagen mit desen man, ende niemant meer en bleef daer doot in die kerck, want die gesellen van die gruen tent waren in die geruwe Camer. Ende doe dit gedaen was, doe streken die Stalbroeders aen die *Plaets*, ende namen die in. Ende mitten kortsten so wert mitten Stalbroeders also gesproken, dat een ygelick te vreden was, ende gingen elck daer hy wesen woude, ende men en dorst geen correcty over die dootslagers doen. Ende die Priesters die songen des Manendages weder in sunte Jacobs kerck, also dat dat Capitel van den Dom die Priesters van sunte Jacob (1) verboden, dat sy met singen noch geen dienst in die kerck doen en souden,

want

(1) Polluebat ecclesiam fusus in ea sanguis. Nec quamdiu in eo statu res divina in ea facta. Donec reconciliata, quod fiebat solenni ritu, totos dies occlusa, *can. ecclesiis. can. fimorum. de consecr. dist. 1. can. ecclesiis. dist. 68. Greg. Turonens. lib. 5. hist. cap. 32. Sauciantur multi gladiis, respergitur sancta humano cruore basilica, ostia jaculis fodiantur, & ensibus, atque usque ad ipsum sepulchrum tela iniqua*

want die man in die kerck doot geslagen wert, ende daer en wert den dienst Goeds niet gedaen.

XCVIII. Item op den ix. dach in Julius waren die ruters van *Ijselsteyn* omtrent xl. reysenaers te peerde, ende hadden elck enen rasschen knecht after hem op hoer peert, die die beest ondersloegen, ende namen alle die beesten, die buten sunte Katerinen poort ginghen, ende der beest was omtrent hondert ende twintich, so koe ende pert, ende brochtense binnen *Ijselsteyn*, ende die van Utrecht en deden daer geen vervolch na, want die ruters en wouden niet uyt, sy en wouden eerst hoer soudy hebben ende betaelt wesen.

XCIX. Item die Stedehouder voersz ende *Petyet Salefaert* als Capeteynen hadden by hem omtrent vier duzent ruters, ende hadden groote busen ende rescap mede, als daer men husen mede winnen mach, ende quamen op den xiv. dach in Julius voer dat huys te Hermelen, dat op die tyt *Gysbert van Zulen* toe hoerden, ende die Stedehouder liet dat eyschen. Ende dat huys wert opgegheven, ende daer werter xxxi. op gevanghen, ende dat huys wert gespolieert ende gebrant.

C. Item dese Capeteynen voersz syn voert mit den ruter en getogen voer dat huys geheten die *Haer*, ende hoerde *Dirc van Zulen* toe *Gysberts* outste broeder, ende die busen syn gestelt, ende hebben gescoten doer dat huys, also dat die gheen die daer op waren spraeck ghierden te houden mit den Stedehouder, alst gesciede, ende dat huus wert opgegheven, ende daer werter op gevanghen xxxix, ende daer bleefder een

iniqua deserviunt, quod dum vix mitigatur, locus officium perdidit &c. Dico solenni ritu, per asperisionem nimirum aquæ cum vino & cinere benedictæ. c. proposuisti. c. consuluisti. x. de consecr. eccles. vel alt. Quod fiebat etiam ecclesia ab hæreticis, ab infidelibus, occupata & recepta. can. ecclesias. & seqq. de consecr. dist. 1. Et hæc prius purganda, ut ædes Divi Cypriani recepta à Vandalis, ut Procopius ait lib. 1. Vandal. Prorsus ut olim ethnicis redacta in hostium potestatem, non sacra amplius, sed profana, l. cum loca 36. ff. de rel. & sumpt. fun. Virgil. xii. Æneid.

Quos contra Æneada bello fecere profanos.

Add. Alteserr. ad d. c. proposuisti.

een doot opt huys. Ende dit gescieden op den xvi. dach in Julius. Ende Heer *Dirc van Zulen* hadde dese knechten toegefeit, dat hyse ontfetten soude, ende waert also dat hy die macht hadde, ende die borgers van Utrecht helpen wouden, so soude hy den knechten een teyken doen met vier. Ende waert dat sy dat teyken niet en saghen des nachts, dat dan die knechten hoer lyf berchden als sy best mochten. Al-en wouden die van Utrecht Heer *Dirc van Zulen* niet volghen, noch helpen &c. Dit heeft my een geseyt, die op dat huys mede gevanghen wert, ende dat huys wert gespolieert, ende gebrant.

Ci. Item *Joost van der Mey* hadde een goet huys by die *Haer* staende, dat was wat gebolwerckt, ende daer waren van die buyrluden op, ende meer anderen, ende die hielden oock spraeck mit den Stedehouder, also dat onder dese spraeck houdende een met een haeckbusse van dat huys scoet, ende raecten daer een van die Hollantsche knechten, also dat alle die ruter aen dat huys liepen, ende hebben dat huys stormender hant ghewonnen, ende hebbender xxiij. op doot geslagen, ende hebben dat huys oock verbrant.

Cii. Item doe de Stedehouder mit dat volck voersz voer der *Haer* laghen, doe quam hem die tydinge, hoe dat die ballingen ende die Scout van *Hoorn* die uyt Hollant verdreven waren, ende dese ballingen waren van die *Hoecks* party, ende die *Cabbeljaus* hadden dese luden verdreven uit Hollant, ende dese Scout met syn party namen *Hoern* in op sunte *Margrieten* dach. Ende doe dit gheruft in Hollant quam, doe was Heer *Jan van Egmont*, ende Heer *Philips van Wassaer* mit die Steden als *Delft*, *Haerlem*, ende *Amsterdam*, ende togen voer *Hoern*, ende die Stedehouder quam mit alle die hy by hem hadde, voor die *Haer* int Sticht. Ende doe hy voer *Hoern* quam, doe eyfste hy die Stede, ende die in die Stede waren gaven hem een smalike antwoert, also dat die Stedehouder mit die Heeren, die by hem waren, ende die Steden, die daermede voer laghen, enen raet sloten, ende gaven die ruter die Stede te voren te spolieren, indien dat sy die Stede stormen wouden, als gesciede. Ende die Stede van *Hoern* wert gestormt tot drie steden aen, ende sy wert gewonnen des morgensten vyf uren op den viij. dach na dat die ballingen daer in

Tom. I.

O o o

waren

waren gecomen, ende was op enen Saterdag. Ende die Stat van *Utrecht* had daer enen goeden man gefent, welck syn naem was *Jan van Middachten* mit een deel knechten, ende hy bleef daer doot. Ende men seyde, dat daer doot bleven over vier hondert burgers, ende wel hondert knechten of ruters, ende alle die ander burgers die worden gevanghen, ende hondert wechgevoert in elcke Stede, daer die ruters plegghen te legghen in *Hollant*, ende wat men vont op die straat ende in hernes, dat was op die straet, ofte in hulen, dat wert al doot geslagen, ende wat den *Hoecken* naem had, dat wert al doot geslagen. Ende in der kercken wert der xiii. dootgeslagen. Ende men seyde, dat die Stedehouder mit synen vrienden voer *Hoorn* wel liet over hondert doden. Ende die Stede wert heel ende al gespolieert, ende niemant en behielt daer niet, ende den vrouwen ende die kynder en wert niet misdaen op der straten, mer daer waren bedden uitgevoert, die tot *Delft* quamen, daer men in die bedden vant twee kynder doot, ende dit was tot meer plaetsen, datter tot xii. kynder aldus in den bedden doot gevonden werden, om dat die bedden mitter haest over een gewonden, ende toegeflaghen worden van den ruterem, eermen die kynder daer in sach legghen slapen, om dattet vroeck was, God boert, ende worden haestelic nae die scepen gedragen. Ende *Heer Jan van Egmont* bleef in dese Stede *Hoorn*, mit een deel volcks, ende oock een deel Burgers, die van die *Cabeljaens* partye waren. Ende die Stedehouder reysden na den *Flage* op die dachvaert voersz.

CHII. Item op sunte Blasius dach anno lxxxii. deden die ballingen voersz een reyse op *Hoorn*, ende hadden een deel ruter mede van *Utrecht*, ende een goet deel van die ballingen ende ruterem verdroncken in die zee, ende daer verdronck die Burgermeyster mede op dese tyt uit *Hoorn* verdreven was, ende sy hadden gemeent die Stede te krygen, als sy daer na deden als voersz is. Item op den xvi. dach in Julius des avonts omtrent ix. uren fenden die van *Utrecht* twee groote schuyten mit provande ende buscruyt, dat aen die *Vaert* wesen soude op dat blockhuys, ende deden geleyden mit hondert knechten. Ende dit wert die van *Tseltsteyn* verboet, ende sy schickten hem daer op, ende hebben dese provande genomen by

Wessels

Wessels Camer van *Everdinghen*, ende hebben ses knechten daer toe gevanghen, ende die ander ontliepen. Ende dese provande hebben sy binnē *Tsefsteyn* gebracht, ende men seyde dat dese provande ende buyskruwt wel hondert nobel weert was.

CIV. Item op den xvi. dach in Julius syn sommige ruter van den *Rosendael* geweest, ende hebben den toern ende kerck tot *Bernevelt* ingenomen, ende hoere was xix. die 't deden, ende die van *Amersfoort* ende die ruters van die *Nykerck* toghen voer die kerck, ende brochten buffen mede, ende scoeten doer den toern, ende scoten daer vier of vyf doot. Die op den toern waren gheerden spraeck te houden alst geschiede. Ende die gheen die op den toern waren hadden geern in handen gegaen, ende hem gevanghen gegeven. Ende die van *Amersfoort* antwoerden, dat syse niet in handen nemen en wouden, sy en moesten enen geheten *Jan* van *Scaffelaer* te ** galmgaten uytwerpen van den toern, dat die gheen die op den toern waren niet doen en wouden. Doe seyde *Jan* van *Scaffelaer*, *Lieve gesellen, ic moet ummer sterven, ic en wil u in geen last brengen.* Ende ginck boven op die tynnen van den toern staen, ende setten syn handen in syn syde, ende spranck van boven neder, mer hy en viel niet doot, mer doe hy lach, doe wert hy dootgeslagen, als voersz staet, als my gesegt is.

** Kyk.
gaten à
galm.
Sonitus.
Galmgat.
Specula
sine fe-
nestra
tintinna-
bularis.
Kilian.

Hoe die Joncker van Brederode Vianen weder kreeg.

CV. Item die Hertoch van den Berge ende van Gulick screef Heer *Vincentius* van der *Zwanenburch*, die op dese tyt *Vianen* in hadde, om by hem te comen opt verbeuren van syn leen, dat hy van den Hertoch voersz te leen hout, also dat *Zwanenburch* sprack mit die Burgers van *Vianen*, ende seyde, Wat wildy my gheven, dat ic die Joncker van *Brederode* die Stede van *Vianen* ruym, ende laet hem daer in mit meer woerden. Mit den kortsten *Zwanenburch* soude hebben vier dusent Ryns gulden current. Ende dese gelden moesten rede wesen binnen viii. daghen op een peen, die sy overdragen hadden. Doe quam die Joncker van *Brederode*, welck syn

O o o 2

naem

naem was *Walraven*, tot *Culenburch*, ende die Grave van *Hoern*, welck syn naem was *Jacob*. Ende die Grave voerge-
noemt reet binnen *Vianen* mit geleyde, ende versprack daer
verre mit Heer *Zwanenburch* ruerende van des Jonckeren we-
gen voersz. Ende dese vier duzent Rynsgulden voersz en wor-
den op die tyt niet betaelt, als versproken was. Doe seyde
Heer *Zwanenburch*, syn geloft en waer hem niet gehouden,
die hem belooft waer, hierom en woude hy dese voorwaerde
oock niet houden, also dat die Grave van *Hoern* hier tusschen
sprack, also dat noch *Zwanenburch* hebben soude boven dese
vier duzent Ryns gulden voersz vier hondert Ryns gulden,
alst geschiede. Ende doe alle dese gelden overgeghaen waren,
doe gaf Heer *Zwanenburch* die slotelen van die poorten over.
Ende also als die Burgers die slotelen hadden, ende die ru-
ters van die poerten waren, so waren daer sommige Burgers,
ende liepen op die poort, ende seyden; *Wy sullen nu dit gesel-*
scap wel haest quyt werden; ende schoten mit pylen van der
poerten, mer sy en raecte niemant, also dat daer een groot
geloep was tusschen den ruteren ende sommige burgers, also
dat die Grave van *Hoern* mit die wysheit hier voor vielen,
ende sprack also mit Heer *Zwanenburch* ende voort mitten Ru-
teren, die daer omtrent waren, so reyfiger ende voetknech-
ten twee hondert, dat sy te vreden gestelt worden. Ende die
Burgers moesten weder van die poerten, ende die Ruters na-
mense weder in, en ten hadde die Grave van *Hoern* gedaen,
daer soude ter avonturen een groote bloetstortinghe geweest
hebben, dat God verhueden. Dit dus geschiet wesende so syn
die voersproken woerden nagegaen, ende Heer *Zwanenburch*
is mitten ruteren uyt *Vianen* gereyft op den xix. dach in Ju-
lius Ann. cix. cccc. lxxxii. ende die Bisscop van Utrecht
heeft Heer *Zwanenburch* geleyde gegheven, ende die Joncker
van *Culenburch* oock, door syn lant te reysen, ende die Heer
van *Yselsteyn*, welck *Bueren* syn was, gaf Heer *Zwanenburch*
oock geleyde doer dat lant van *Bueren* te reysen. Ende dat ge-
leyde was niet meerre begeert voor *Zwanenburch*, dan voor
vyftich reyfiger, ende twee waghens mit dat daer op was.
Ende die Joncker van *Brederode* reet van *Culenburch* na *Vianen*,
ende die Joncker van *Culenburch* liet omtrent hondert burgers
uyt

uyt bieden, die mit den Joncker van *Brederode* reysen fouden, als sy deden. Ende doe die Joncker van *Brederode* tot *Everdingen* quam, doe mueten hem Heer *Zwanenburch* voersz, ende daer hadden sy wat sprake mit malcanderen, also dat Heer *Zwanenburch* den Joncker van *Brederode* seyde, ende int scrift gaf, wie die ghene waren, die hadden helpen raden, dat *Vianen* becrafticht soude worden, als voersz staet, ende noemden daer die Borchgrave van *Montfoerd*, Heer *Dirc* van *Zulen*, *Jan* de *Coninc*, *Gherit* *Zoudenbalch*. Ende sy scheyden daer van malcanderen, ende Heer *Zwanenburch* reet mit syn volck verby *Culenburch*, ende had omtrent lx. peerden, ende hondert voetknechten, daer een deel peerde tot *Culenburch* of bleven, die oerlof hadden. Ende doe reet Heer *Zwanenburch* voert door *Bueren*, daer op die tyt den Heer van *Yselfsteyn* was, ende *Zwanenburch* had geleyde van den Heer van *Yselfsteyn* door *Bueren* te reysen mit syn reyslich getuych, ende twee wagens mit dat daer op was, ende x. of xii. die daer by die wagens waren van die knechten. Dit al te samen door *Bueren* reysende, so quamen die voetknechten, ende wouden oock door *Bueren*, als gescieden. Doe sy voer die poert waren, doe lietmenſe in comen by xv. of xvi. teffens, ende doe sy in die Stede waren, doe vraechden hem die Heer van *Yselfsteyn*, wat sy so koen of dwaes waren, ende quamen in syn Stede, daer sy syn vyanden waren. Daer op sy antwoerden, ende seyden, *sy hadden geleyde van den Bisscop van Utrecht*, mit meer woerden, also dat die Heer van *Yselfsteyn* seyde, Dat Sticht hoert den Bisscop toe, ende *Bueren* hoort myn, mit meer woerden, *mer hadde u Quartiermeyster voor u geleyde begeert, ic had't u gegeven, mer ghy moet nu of leggen, ende gheven u gevangen*. Ende aldus worden die voetknechten allenken ingelaten, ende sy worden gespolieert ende gevangen omtrent lxxx. ende hem wert van stonden aen dach gegeven. Ende dit is aldus gesciet als my geseyt is, ende gesciede op den xix. dach in Julius.

CVI. Item op den xix. dach in Julius is die *Burchgrave* van *Montfoerd* mit een deel Burgers van *Utrecht*, ende met syn volck uit *Montfoerd* getogen voer *Oudewater*, ende hebben daer genomen omtrent hondert en vyftich stuck beesten, so groot ende kleyn, ende hebbenſe binnen *Montfoerd* gebrocht.

Ende dit gesciede doe die ruters van *Oudewater* mede voer *Hoern* waren.

Hoe die knechten van Schoonrewoerde geslagen worden.

CVII. Item op den xxi. dach in Julius waren xlv. knechten van den toern tot *Schoonrewoerde*, ende hadden toegetast int lant van *Hagesteyn*, ende hadden daer te voren dick toe getast int lant van *Culenburch*, ende hadden oock eenen Burger van *Culenburch* gevanghen, welck syn naem was *Henric* van *Mouwerick*, ende scatten hem also, dattet hem kost twee hondert Ryns gulden, also dat die Buerlude van *Everdingen* by een waren, ende ginghen op hoer palen van hoeren lande op eenen wech staende, ende die knechten van den toern voersz. quamen aen, ende riepen *Ghelove*. Doe seyden die Lantluden; *ist ghelove, so werpet u buffen van u*. Ende die knechten traden aen, ende schoten tot die Lantluden in, ende raectender twee, ende die Lantlude voert tot den knechten, also dat die knechten die vlucht namen, ende van die knechten bleef der daer doot x. op die waelstat, ende sy vingense al voert die daer waren, ende daer wasser veel doot toe gewont, daer der een of sterf des anderen dages. Dit aldus gesciet wesende, so is alle dat Lantvolck van *Culenburch* voor den toern van *Schoonrewoerde* gelopen van stonden aen, ende den Joncker van *Culenburch*, welck syn naem was *Jasper*, sende die Burgers van *Culenburch* mit groote buffen ende schermen oock voor den toern, ende quamen des anderen daghes mit sinen Oem, welck syn naem was Joncker *Everwyn* van *Culenburch*, also dat daer spraeck gehouden wert, ende xiv. knechten ginghen van den toern, behoudeliken hoers lyfs ende goets, mit voerwaarden, dat sy den Joncker van *Culenburch* oervede doen souden, als gescieden. Doe bleef noch die Capiteyn self derden op den toern, welck syn naem was *Jan* van *Heemstede*, ende die grote bus wert op den toern gesloten, ende die kerck wert stormenderhant gewonnen, also dat daer spraeck gehouden wert. Ende die Joncker voersz. nam *Jan* van *Heemstede* in genade mit syn gesellen gevangen. Ende dese gesellen voersz. deden veel quaets, ende namen vrienden, ende vyanden, ende spaerden niemant, also verghinckt hem.

Hoe

*Hoe Gherefeyn gewonnen wert, ende Gherit van Nievelt
gevanghen wert.*

CVIII. Item Gherit van Nievelt was op syn huus te Gerefeyn, ende dat wert verraden van syn gesellen, die hy daer op had leggen, ende syn naem was Jan Misselink, ende dat gesiede op sunte Jacobs dach Anno LXXXII. in den dagheraet, ende daer op wert gevanghen Gherit van Nievelt voer genoemt, ende Steven van Nievelt Stevensaen, ende een ander Hoefstman, ende heet Jan van Aller, ende voert tot xix. gevanghen, ende de sommige hadden Leyden mede helpen beclimmen, als Steven van Nievelt voersz, ende meer andere. Ende dese voersz worden gebrocht binnen Wyck, ende Gherit ende Steven voersz werden van stonden aen in den stock geslagen, of geset, ende dat huus hielden des Bisscops Diente in enen dach ende enen nacht, ende dat die gesellen draghen konden, dat namen sy mede, ende oock omtren xl. stuck beesten, ende dat sy niet draghen en konden, als bedden ende meer anders, dat brochten sy int huys, ende stakent aen, ende berndent al te samen, ende toghen weder om tot Wyck. Ende die Bisscop gaf den koopman syn gelt bintjen Wyck.

CIX. Item die Bisscop heeft enen ban * geworven van den Paus die Sixtus de 19. genaemt is, ende hout op Joncker Engelbert van Cleve mit syn hulpers hulper. Ende die geleerde seyden, dat desen ban, die alreswaerste was, daer sy oyt of hadden horen seggen of spreken. Ende dese bulle van desen ban is tot Wyck den Bisscop gecomen op sunte Jacobs dach. Ende op sunte Peters dach al vincula daerna is dese Cotype van der bullen getoont ende gelesen in den generael Capittel van die vyf Goedshusen tot Utricht.

* Bulla
est apud
Hedam
bist. Ul-
traj.
p. 297.

Hoe die Borghers en Vrouwen die Stadt verboden wert.

CX. Item opten xxvii. dach in Julius so is die Joncker van Cleve ende die Burchgraef van Montfoerd op dat Raethuus gecomen, daer die Raet van Utrecht sat, ende hoer knechten die hadden hoer hernaes aen, ende lange messen op hoer syde, ende brochten een cedel mede, ende seyden, dat sy dat

dat overdragen hadden voer t' best. Ende die Joncker en Burchgrave voersz wouden hebben, dat die Raet uyt der Stat slyten soude, alst gesciede, dese na bescreven personen, vyf mylen van der Stat te blyven, ende oervede te doen, ende die vrouwen een myl van der Stat te wesen. Item in den eersten *Roelof van Nievelt*, *Meyster Jan Valck*, *Jan van Gheer*, *Dirck Heer*, *Godert Stycker*, *Willam Petersen*, *Johan Vos* die snider, *Claes Helminck*, *Jacob Memminck*, *Jan Buys*, ende *Jacob van Oey*. Item dit syn die vrouwen. In den eersten *Henrick van Gents wyf*, *Dirc Bor van Amerongens wyf*, *Jan van Veens wyf*, *Jacob van Amerongens wyf*, *Floris van Pallaes wyf*, *Loef van Jutsaes wyf*, *Heyman de Gruters wyf*, *Jan Hermanssen wyf*, *Aelbert de Gans wyf*, *Bertoldus wyf*, *Emme* in den sleutel, *Styn* in die ghelue, ende *Kuneer Jan Dircksen* weduwe hoer mecht. Ende dit is die anderde reyse, dat sunt die eerste oploep was, dat burgers; ende burgers wyven, ende ballinger wyven die Stat verboden wert.

Hoe die van Utrecht koern halen wouden.

CXI. Item opten xxix. dach van Julius toghen die van Utrecht uyt, ende waren sterck omtrent seven hondert man so burghers ende ruters, ende hadden bocken ende schepen mede, ende wouden koorn halen tot *Jutsaes*. Ende doe die van Utrecht tot *Jutsaes* quamen, doe waren daer omtrent xl. of vyftich ruters van *Iselsteyn*, ende wouden oock tot *Jutsaes* koern halen. Ende die van Utrecht hielden mit die knechten scuttergeveerde, also dat die van *Iselsteyn* mosten wycken, ende worden gedrongen in *Iselsteyn*. Dit aldus gesciet wesende so syn die van *Iselsteyn* mit horen hoep te voet ende te peerde uytgecomen, ende hebben mit die van *Utrecht* scuttergeveerde gehouden, also dat die van *Iselsteyn* die van *Utrecht* vyf reysslegers peerde of wonnen, ende scoten oock omtrent xvi. perde of, die gewont binnen Utrecht quamen, ende veel volcks van Utrecht wert daer oock gewont, ende sy lieten daer enen Quartiermeyster doot, welck syn naem was *Heynric Gysbertsen*. Ende men seyde dat daer meer dooden waren. Ende die van Utrecht toghen wederom te huys, ende lieten dat

dat koern tot *Jutfaes*, ende die van *Yfelsteyn* worden vier voetknechten of gevanghen. Aldus is my geseyt.

Hoe die dachvaert in den Haghe gehouden wert.

CXII. Item daer is een dachvaert geraemt in den Haghe tusschen den Hertoch van Oostenryck ende den Bisscop van Utrecht van der eenre syde mit horen toetstanderen, ende den Joncker *Engebert van Cleve*, die Stat van *Utrecht*, ende *Amersfoert* mit horen toetstanders van der ander syde. Ende een ygelick van desen partyen hebben hoer Raetsvrienden gesent op dese dachvaert. Ende dese dachvaert wert gehouden op den xvi. dach in Julius. Ende daer is getracteert van allen gebreken, die een yghelick van desen partyen op malkanderen te seggen mochten hebben, dat ic so claer niet en weet te scrijven. Dan int kort so liept op twee punten, als op een geblyf, ende op een bestant, ende dat bestant soude ingaen den x. dach in Augusto, ende duerende tot Paschen toe. Ende so soudien die Hollanders dit bestant houden, ende reysen, ende oock mede al die ghene, die van der syden syn des Bisscops van Utrecht hooch ende leghe, van wat staet dat sy syn, moghen reysen over Ysel mit hoeren comenscapen, of anders, ende velich wederom comen, elck tot den synen, doer die gemeene wegen, die leggen onder 't bewynt oft bedryf van Joncker Engebert voerlîz mitter Stat van Utrecht ende Amersfoert nu ter tyt. Ende diergelycken sullen oock die van Utrecht ende Amersfoert reysen over Ysel, ende wederom comen doer die gemeyne wegen onder 't bedryf van hoer wederparty wesende etc. Ende sullen al die ghemeyne wegen daer toe dienende veylich mogen gebruycken aen beyden syden, behoudeliken dat sy niet comen en sullen in ghenen Steden, sloten, noch vesten, daer volck ende garnisoen leyt. Ende als sy comen voor eenige poorten van die Stede, sullen sy oorlof bidden, daer doer te reysen, ende als men hem oerlof geeft, so en sullen sy nochtans daer niet benachten. Als vant ander punt van den geblyf so is geraemt, datmen aen beyden syden die sake geheel blyven soude op seker punten ende gebreken, die van des Hertogen van Oostenryck &c. ende van des Bisscops weghen van Utrecht daer op overgeghen

Tom. I. P p p waren

waren. Welcke punten ic niet en weet. Ende dese partyen souden vier personen van ekker syden setten, die de sake geheel ende al souden mogen scheyden, ende die souden voert, waert hem van noode, enen Overman moghen kiezen. Ende daer wasser van die van Utrecht weghen vier geraemt, daer die Hertoch van Oesterryck mit synen Toetters enen Overman souden moghen uyt nemen, ende dat waren die Bisscop van Colen, die Hertoch van Gulick, die Heer van Ravensleyn, ende die.... Ende waert dat die Hertoch van Oesterryck uyt die vier niet en beliefte enen Overman te hebben, so soude hy vier ander moghen setten, daer die seggers van beyden syden enen uyt nemen mochten. Ende des Bisscops Raet van Utrecht, ende die Raet van der Stat Utrecht mit Joncker *Engelberts* raet, ende die Raet van *Amersfoort* toghen wederom te huys, ende souden dit voersz, ende meer ander, dat daer getraecteert was, een ygelic hoeren vrienden the kennen gheven, wat sy doen wouden, ende komen weder in den Haghe den x. dach in den Oest. Ende die Bisscop voersz senden syn Raet op den dach voersz in den Haghe, ende daer was des Hertogen Raet van Oesterryck, mer die van Utrecht mit hoeren vrienden en quamen op desen dach voersz niet, mer of sy daer schreven of niet, dat weet ic niet. Mer van dat gheen, dat in den Hage getraecteert was, dat en hadde geen vervolch, want die *Borchgraves* van Montfoort mit die ghene, die binnen Utrecht waren, ende aen hem hoefden, en wouden aen den vrede niet, alst blyckt, want sy keerden, dat daer niet geschikt en wert. Ende doe dese dachvaert voersz niet vervolcht en wert van die van Utrecht, so is daer spraeck geweest tusschen den Bisscop van Utrecht voersz, ende Joncker *Engelbert* van *Cleve* voersz, ende die Stat van Utrecht. Ende die Bisscop screef die Steden van Overysse, dat sy hoer Raets vrienden scicken wouden, om of sy wat goets doen mochten tusschen hem ende die Stat van Utrecht mit meer woerden, also dat die drie Steden hoer Raets vrienden gecomen syn by den Bisscop tot *Wyck* op ten vi. dach in Augusto. Ende dese goede mans van Overysse togen tot Utrecht, ende spraken daer mit die ghene, die daer dat regiment hadden binnen Utrecht, also dat daer dage gemaect worden ende gehouden tot *Oostbroeck* twe reysen of drie.

Ende

Ende die Burgermeyster van Utrecht, die syn naem was *Jan de Coninc*; en *Wernaer Braem* waren eens mit die goede mans van Overysel by den Bisscop tot Wyck, ende spraken daer te samen, also dat daer noch enen dach tot *Oesttræck* geraemt wert, als dan daer te sluten van allen punten ende gebreken. Ende dese dach wert gehouden den xxi. dach in Augusto. Ende dese partyen by een wesende so is daer enen brief gecomen aen die van Utrecht van den Hertoch van *Cleve*, also dat die van Utrecht des Bisscops raet verchden den Bisscop over te brengen, die so groot ende ontemelyk waren, dat des Bisscops raet dat niet aennemen en woude, also dat die van Utrecht dat onstieten, ende sy en wouden aen den dedinghe niet. Ende op desen selven dach was Joncker *Engebert* van *Cleve* mit die van Utrecht omtrent *Neerden*, ende namen daer peerden ende koeyen, ende brochten den roef binnen Utrecht. Ende men seyde, dat daer boesken waren omtrent drie hondert stuck, so groot ende kleyn. Ende die goede mans van die drie Steden van Overysel togen wederom te huys, ende hadden horen arbeit ende grooten kost om niet gedaen.

CXIII. Item Joncker *Engebert* van *Cleve* mit die van Utrecht beraden een groot deel van *Amerongen* op den xii. dach in Augusto boven een goet verdinge, ende boven segel ende brieve, die sy hadden van den Joncker voert, ende worden daer getoent, en de ruter scoerden den brief.

Item die Hertoge van *Cleve* sende syn volck voer den *Rosendael* op sunte Bartolomeus avont Anno LXXXII. ende liet dat beleggen. Ende die op den *Rosendael* waren gaven dat huys op. Ende dit geschiede op onser liever Vrouwen dach avont *nativitas* daer na.

CXIV. Item die Hertoge van *Cleve* sende Joncker *Engebert* synen broeder ende die van Utrecht omtrent twee dusent knechten ende xxvii. te peerde ende Her *Reyner* van *Broeckhuysen* had dese knechten gehaelt, ende was hoer Cappeteyn, ende quamen int Sticht van Utrecht op den xxx. dach in den Oegst anno cto. cccc. LXXXII. ende bleven enen nacht tot *Doern*, ende braken daer op, ende toghen voert na Utrecht, mer die hoop en quam niet in Utrecht.

CXV. Item int selve jaer op den xxx. dach in den Oest quam Heer *Willam van Arenberch* mit die Fransosen omtrent Ludic, ende die Bisscop van Ludic, die dat vernam, toech terstont tegen hem uyt Ludic mit een deel Burgers van Ludic, ende Heer *Willam* versloech den Bisscop voersz, ende vyf of ses Doemheeren van *Ludick*, ende die Bisscop was des Hertogen broeder van Burboen.

CXVI. Item Heer *Willam ven Arenburch* had van sinen ruters in een Stede, die *Hasselt* hiet, gesent, ende die Brabanders hebben dese Stede mitter macht gewonnen, ende al dat weer boet binnen der Stede dat wert al doot geslagen. Ende der wasser over ses hondert als my geseyt is. Ende dit geschiede op den xiiii. dach in September Anno Lxxxii. na dat *Ludic* van Heer *Willam* gewonnen was, ende die Brabanders hadden groote menichte van volck, ende laghen omtrent *Ludic*, ende sy kregghen vast sommige kleyn Stede in sonder Heyen Tongeren

*Hoe die van Utrecht voer Yselsteyn quamen, ende wederom
afstogen.*

CXVII. Item op den xxvi. dach in den Oest omtrent des avonts te vier uren quamen die Joncker *Engebert van Cleve* ende die Stat van *Utrecht* mit al hoerre macht voer *Yselsteyn*, ende des nachts begroeven sy hem voer die Stede, als men des pleecht, ende sy leyde hem aen drie heeren voor die Stede, dat een heer lach after den *Yseldyc*, ende dat ander heer lach op den *Cruys-wech*, die na *Lopic* gaet, ende dat derde heer lach in dat clooster, ende by die groote buffen. Ende die van Utrecht scoten vier in *Yselsteyn*, ende daer berneden vier huysen af, ende enen berch, ende niet meer. Ende die scade die die van Utrecht deden mit die groote buffen, die en was niet groot, ende in *Yselsteyn* bleven twee mans ende een wyf doot. Ende die ghene die binnen *Yselsteyn* waren, traden oock uyt die Stede, ende scoten ende sloegen hem mit die ghene, die voor die Stede laghen, ende schooten oock seer uyt der Stede, also dat die van Utrecht veel dooden daer lieten ende ghewonden, want daer men houwet, daer

daer vallen spaenre. Dit aldus geschieet wesende so hadden die Overste van Utrecht geern gehadt, datmen *Yselsteyn* gestormt hadde. Mer die ruters, die uyt den lande van *Cleve* gecomen waren, die seyden, dat sy gebeden waren om een reyse in Hollant te doen, om enen roof te nemen, sy en waren niet gecomen om Steden te stormen, mit meer woerden, also dat dat heer niet eendrachtich en was. Ende oock was Heer *Frederic* van *Egmont* Heer tot *Yselsteyn* mit den Hollanders tot *Scoenboven*, ende vergaderde daer groot volck om *Yselsteyn* te ontfetten, also dat dat een den anderen help, als voersz is, dat die Joncker voergenoemt ende die *Burchgrave* van *Montfoerde*, mit die van Utrecht, ende mit der macht op braken op den vi. dach in September des avonts omtrent ix. uren. Ende in den opbreken van die van Utrecht, so wert daer seer geschoten aen beyden syden, also dat daer die van Utrecht dooden lieten, ende veel gewonden, die sy mede namen, ende binnen Utrecht brochten. Ende die Cleeffsche lieten daer dat meeste volck, die daer begraven worden in dat clooster tot *Yselsteyn*, ende oock t'*Eyteren* ende te *Jutsfaes*. Ende men seyde dat die van Utrecht op die reyse over de anderhalf hondert dooden daer lieten voer *Yselsteyn*, so van die ruter en anders. Ende doe die van Utrecht geruymt ende ewech waren, doe traden die van *Yselstein* uit, ende staken dat Clooster aen, ende bernden dat, die kerck, ende meer anders, also dat daer niet veel en bleef staende van dat clooster. Ende die van *Utrecht*, ende die Joncker van *Cleve*, ende die geheel hoop haesten also seer mit opbreken, dat sy voer *Yselstein* lieten schermen ende anders, dat also niet te scryven en is. Ende die Joncker voersz mit die Stat Utrecht hadden omtrent ses duysent man voer *Yselstein*. Ende op desen selven dach bernden in die *Weerde* omtrent. heersteden, ende vier rosmolen.

CXVIII. Item terwyl en dat die Joncker van *Cleve* mit die van Utrecht voer *Yselsteyn* laghen, doe namen die van *Amsterdam* die van *Utrecht* twe schepen, die van *Overyssel* quamen, ende soud en in die *Eem* aengecomen hebben. In dat een scip was koern, ende in dat ander scip was salpeter ende buskruit, bus cloten van steen, ende pelen, ende voert dat tot Artillery

behoort. Ende men seyde dattet wel weert was twe hondert Ryngulden.

Item die Hertoch van Oostenryck is selver by die Brabanders gecomen int Sticht van *Ludick*, ende die *Stede Heyen Tongeren* is in handen gegaen des Hertogen van Oostenryck, ende die poorten ende die mueren syn neder geleyt.

CXIX. Item omtrent sinte Gallen so is die Stat *Ludic* in handen gegaen des Hertogen voersz, ende des Graven soen van *Hoern* is Biscop gecoren tot *Ludick* by consent des Hertogen van Oostenryck, ende die Hertoge roet weder in Brabant. Doe die Hertoge ewech was, doe sloech die Stat *Ludic* weder om aen Heer *Willam van Stronberch*, ende wert een rydende oorloch. Ende et wert na quader dant se voren was.

CXX. Item die ruter van *Neerden* namen op die heyde tusschen *Utrecht* ende *Amersfoort* xl. ossen ende xxx. waghens provande, die die van *Utrecht* toebehoerden, ende brochten al binnen *Neerden*.

Item die ruter van *Wyck* verdersden omtrent xxxiii. waghens mit provande op die heyde voersz, die oock tot *Utrecht* wesen soude, ende dese ruter traden die batter int kant, ende lietent coorn in die heyde stroyen, ende daer was veel Oesters bier mede, dat sy oock den bodem in sloegen. Mitten korten sy verdersden al. Ende dese waghens hadden waertslude, die die ruter van *Wyck* eerst sagten, ende dese roden tot die waghens, ende seyden hem, ende doe die waghens luden dat hoerden, doe sloegen sy hoer poerden uit, ende reden binnen *Amersfoort*. Aldus quamt toe, dat die ruter van *Wyck* dese provande niet mede krygen mochten, dan een yghelick had wat spaks op syn peert. Ende dese drie punten geschieden al binnen die acht daghen, dat die van *Utrecht* voer Yselfteyn laghen.

Hoe een dachvaert tot des Hertogen bessehe gehouden wert.

CXXI. Item door begheerten des Heeren van *Rousteyn* so is een dachvaert geraamt tusschen dese partyen voergenoemt, ende

ende desen dachvaert wert gehouden tot des Hertogen-bosche, ter wylen dat die van *Utrecht* voer *Tsafsteyn* laghen, als voersz is. Daerna een ygelic van desen partyen voersz hadden hoer vrienden op dese dachvaert, ende die Heer van *Ravesteyn* was selver daer niet, mer hy hadde daer drie hastige mannen gesent van synen Rade, ende die Hertoghe van *Cleue* hadde syn Raet oock hier by gesent, ende gesickt, ende daer wert getraecteert tusschen den Bisscop voergenoemt, ende Joncker *Engbert* van *Cleue*, ende die Stat *Utrecht* ende *Amersfoort*, ende daer en wert niet getraecteert van des Hertogen van *Oostenryck* wegghen, noch van die *Hollanders* wegghen, mer also die (1) Heer van *Ravesteyn* een Oem van Joncker *Engbert* voersz was, ende die Bisscop voersz ende die Heer van *Ravesteyn* suster ende brueder kynder waren, aldus had die Heer van *Ravesteyn* geern goet tusschen den Bisscop ende Joncker *Engbert* gedaen. Ende dese rade van desen partyen aldus by een wesende, so dede een ygelick syn beclach op int lange, ende Joncker *Engberts* vrienden eyften ende begeerden te hebben tot synen verdoen, ende onder hem staende, die Stat van *Utrecht*, *Amersfoort*, ende *Renen* mit die Maerscalc-Ampten ende meer anders, ende die Bisscop en soude niet houden op dese syde der *Yselen* dan *Wyck*, ende dat goet dat den Joncker van *Gaesbroeck* toe te behoren plecht. Ende die Bisscops Raet en wouden dit niet overgheven, dan sy seyden, dat enighe van des Heren Raet van *Ravesteyn* mit hem reysen wouden, ende ghevent den Bisscop selve te kennen, als geschieden, Ende doe dit den Bisscop aldus geseyt wert, doe antwoerde die Bisscop daer op, dattet hem vreemd had, dat sy hem aldusdanighen onbehoerliken sake verghen souden, want hadden sy hem gevanghen het waer genoeg geverghet. Ende oock seyde hy, dat hem dat niet en stont te doen, ende en mocht dat oock niet doen mit ghenen recht buten die drie Staten van den

(1) Philippi Boni vulgo dicti soror erat Maria. Data hæc in matrimonium Clivio primum Comiti & dein Duci Adolpho, ut scribit Pont. Heuterus lib. 3. rer. Burgund. cap. 3. Adolphi ex ea filii Joannes patris successor, & Adolphus Regulus Ravesteini. Joannis rursus filii Joannes & Engelbertus. David Philippi filius. Vid. Pont. Heuter. Genealog. Clivio.

den Sticht, mit meer woorden, die al te lanck te scriven syn. Ende des Heeren Raet van Ravesteyn toghen weder om r'huys, ende dese dachvaert ginck tot niet, ende daer en wert op dat pas niet meer toe gedaen.

• *Hoe Vronefsteyn, ende dat blochhuys op die Vaert gewonnen wert.*

CXXII. Item doe Joncker *Engebert van Cleve* ende die Stat van Utrecht *Yfelfsteyn* belegghen hadden, als voerfz is, so maecten die Hollanders een groote vergaderinge ter *Gonde*, tot *Scoenboven*, ende te *Oudewater*, ende sy schreven alle Capeteynen ende Quartiermeysters by een te comen in dese Steden voergenoemt, ende alle die Hollantsche Steden groot ende kleyn, ende voert alle die Dorpen, die onder die Steden hoerden, hadden hoer volck daer mede. Dit volck aldus vergadert wesende so heeft elck groot of kleyn enen Borgermeyster of enen Oversten uit hoerre Stede mede gehadt, die sy gehoer gaven, ende elcke Stede hadde hoer wympel mede, ende hoer volck gecleet mit der Stede cledinghe, ende dat volck uit den Steden ende Dorpen was omtrent acht dusent, ende tot dit volck hadden sy noch omtrent vier dusent knechten, die soudy verdienen, ende omtrent drie hondert reyssiger peerden. Ende onder alle dit volck so waren vyf principael Cappeteynen, mit namen Heer *Joost van Alleyn* Stedehouder in Holland, die Grave van *Scoerl*, ende was een Overlander; Heer *Jan* Heer tot *Egmont*, Heer *Frederick* soen tot *Egmont*, Heer tot *Yfelfsteyn*, ende Heer *Petiet Zalesaert*, ende was uit *Biscayen*. Ende dese Cappeteynen mit alle dit volck voergenoemt die syn gecomen int Sticht van Utrecht op den xviii. dach in September, ende was op een Woensdach, ende hebben bussen ende schermen mede gebrocht, ende hebben hoeren leger gemaect tot *Jutsaes*, ende hebben van stonden aen hoer bussen ende schermen voer *Vronefsteyn* gebrocht, ende hebben doer dat Huus gescoten, also dat *Loderwyck* de *Wael* dat huys opgaf des Donredaghes smorgens omtrent te x. uren, behoudelic syn lyf, ende gingh in handen mit x. of xii. gesellen, die by hem op 't huus waren, ende dat huus wert gespoheert ende verbrant. Ende dat heer bleef den Donredach ende tot des Vry-

Vrydages s'avonts tot *Jutfaes* legghen. Ende terwyl dat dit heer stil lach, so eyften drie ruters uten heer te steken, ende een glavy te wiffelen om hoer boelen wil tegen drie ruters van *Utrecht*. Ende die ruters aen beyden syden hadden malkanderen geleyde gegeven, ende quamen by een te spraecke tusschen *Utrecht* ende *Jutfaes*, daer die Overste van Utrecht qualicken mede te vreden waren, ende die van *Utrecht* en wouden hoer Ruters niet nyt laten ryden, want sy meenden verraden te werden. Aldus bleef dat steecspel after, ende des Saterdaghes daer na, ende was op sunte *Matteus* dach, doe brack dat heer op, ende toghen voer dat blochuus op die *Vaert*, ende dat rechte heer lach van *Wessels* camer van *Everdinghen* tot den *Geyn* toe alle den wech langes, ende hadden hem daer begraven, ende lagen in goeder ordenancyen, ende in groter huède. Ende een ygelick Stede leverde hoer volck mit provande, broot, bier, ende anders, dat den daghe rydich was, ende hadden hoer tenten ende paweljoenen opgeslagen, ende Heer *Jan* van *Egmont* lach met een deel knechten by die busen aen dat blochuys, ende begroeven hem tot op die haven toe, daer die husen pleghen te staen. Ende die knechten opt blochuys staken den Spoey toern aen, ende bernden hem, doe sy dat heyr aen saghen comen. Ende doe die busen geheten cortouwen, ende die stangen geleyt waren, doe scoten sy dick ende menichwerf op dat Blochuys, mer sy en mochten daer niet op winnen. Doe sende die Bisscop van Utrecht voersz op den xxx. dach in September twee groote busen, diemen mortieren heet, ende die schietmen in die lucht, ende vallen van boven neder, ende sy worden gesloten, mer sy en raecten niet. Ende die Bisscop voorge-noemt quam int heyr op den xxvi. dach in September, ende bleef daer hent dat blochuys opgegeven wert. Doe dese busen voersz op dat blochuys niet winnen en mochten, doe sende die Stedehouder tot *Gorcum*, daer lach een groote busse, die wel eer die Stadt van *Zutphen* toe te horen plach, ende sy was lanck xvii. voët mitter Cameren, ende scoot wat minre cloot dan een Uters half scepel vat, ende Hertoch *Karel* van *Burgoengen* hadde die van *Zutphen* dese bus genomen, doe hi dat lant van *Gelre* in kreech. Ende dese bus wert gesloten

Tom. I.

Qq q

den

den eerſten ſcoet ſunte Michiels avont, ende was op een Saterdag des morgens omtrent te vii. uren, ende deſe ſcoet ginck beneden op dat blochuys. Doe ſcoten ſy noch eens mit deſelve bus ende ſcoten doer die borſtweer. Daerna ſcoot deſe bus noch eens op dat blochuys, dattet al daverde dat aent Blochuys was. Ende als deſe groote bus geſcoten hadde, ſo worden die cortouwen ende ſlangen daer op terſtont oock geſcoten, ende als dat ſcherm op ginck, daer die groote bus onder lach, ende ſy ſcieten ſouden, ſo liepen die geſellen, die op dat blochuys waren uyt den blochuys in een plaetsken, dat voert blochuys ſtont, mer die gheen die daer voer laghen en mochtent niet ſien. Ende als deſe bus geſcoten had, ſo liepen ſy weder in dat blochuys. Ende doe ſcoot die bus noch eens: alſo dat *Jan van Alphen* ende *Ewout Rutgerſſen* als Cappeteynen op dit blochuys mit den knechten, die ſy by hem hadden, ſpraeck begeerden te houden, als geſciede. Ende ſy gavent blochuys op op ſunte Michiels avont, behoudeliken hoer lyf, ende ſy worden gevangen, ende daer ginck vant Blochuys **LII.** man, ende oock wat jongens, ende daer waren ſommige Burger van Utrecht mede, ende opt Blochuys weter vier doot geſcoten. Ende die Hollanders lieten voer dat Blochuys **vii.** dooden als men ſeyde. Ende op dit Blochuys was provande genoegh, ende alle dinck genoegh mede te houden. Daer waren op omtrent **XL.** haeckbuſſen **ix.** yſere ſlangen, ende een metalen ſlange, ende drie groote ſteenbuſſen, ende ander kleyn buſſen, ende armborſten genoegh, ende veel goet hernas, alſo dat dit blochuys van allen wel beſtelt was, ende ſy hadden oock buſkruyts genoegh, mer die grote bus dede hem die laſt, dat ſy 't opgaven, ende ſy en ſaghen oock geen ontſet van die Stat van Utrecht. Ende doe die Biſſcop voergenoemt ende die Cappeteynen mit die Overſte van die Hollanders dit Blochuys in hadden, doe ginghen ſy te rade, wat men beſt met dit Blochuys doen ſoude, of ment ofbreken ende tot niet maken woude, of datment inhouden woude, ende beſettent. Ende daer wert voer 't beſt gheraden, als datmen dat Blochuys ofbreken ſoude, als geſciede. Ende ſy hebben dat Blochuys ofgebroken, ende dat beſte hout **is** in ſchepen geleyt, ende **is** in Hollant gevoert, ende ſy hebbent

al geslecht. Ende die twee torenen, die op die Spoey stonden, oock mede nedergebroken, ende hebben den steen voer in den kolck ende voer die deuren van die verlaten geworpen, ende dat ny werck, dat die Stat liet maken int jaer van LXXIX. dat hebben sy oock of gebroken tot dat water toe. Ende oock so hebben sy alle die molensteen, die aen die *Vaert* stonden, ende alle den steen van allen den verbarnden hufen hebben sy in den kolek, ende voer die verlaten, ende in die haven geworpen, ende hebben den kolck toegedamt, datmerck daer over mach gaen, ende die brugghen ende boghen van die Spoeyen hebben sy oock in geslagen, ende hebbent al verderft datmen verderven mocht, ja sy smeerden peck ende ter aen die plancken, die aen 't Hooft stonden, ende hebben der sommige gebernt, ende ghenen arbeyt en verdroot hem wat quaets te doen, ende te verderven, ende deden die Stat van *Utrecht* hier aen die *Vaert* grooten seade, als men mercken mach. Dit voersz aldus geschieet wesende so is die Bisscop voergenoemt des Dynsdaghes daer na wederom tot *Wyck* gereyft. Ende op enen Saterdag hadden die Hollanders die nedertaghe op die *Vaert* als voersz is, ende op enen Saterdag syn die Hollanders weder voer die *Vaert* gecomen, ende op enen Saterdag is dat Blochuys op die *Vaert* opgegeven.

CXXIII. Item opten vi. dach van October is dit heer opgebroken, ende was op den viii. dach na dat dit Blochuys opgegeven wert, ende dat heel heyr tooch tot *Oudewater*, ende daer omtrent, ende die Cappeteynen hadden wat meer in den wil te doen, mer et wert also natten weder, dat men die wegghen qualiken gebruiken mocht, ende dat volck scheyden hem, ende een ygelick tooch weder thuyt. Ende dat heyr lach omtrent ende in *Oudewater* xii. daghen lanck, ende Heer *Jan van Egmont* sende den Burchgrave van *Montfoerde* enen brief, ende eyften hem uyt te kempen te peerde. Ende dit soude geschien tusschen *Helfsteyn* ende *Montfoerd*, ende so wie den anderen venge van desen twee Heeren, die daer gevangen worde, die soude hem mogen lossen mit dusent cronen ofte die weerde daer voer. Mer die Burchgrave van *Montfoerd* en woude den Heer van *Egmont* niet comen, ende hier

en wert niet meer toe gedaen. Ende desen brief senden die Heer van *Egmont* voergenoemt den Burchgrave voersz, terwylen dat dat Hollantsche heer tot *Oudewater* lach by een.

CXXIV. Item terwilen dat die Hollanders voer dat Blochuys laghen so mangelden die ruter van Utrecht mit die ruter van *Wyck*, mer die ruter van Utrecht waren die van *Wyck* veel te sterck, also dat die van *Wyck* vyf of ses gevangen wert van de Walen, ende een Capiteyn van dat Walen volck, syn naem was Monsieur *Pausier*, ende hy was seer gewont, also dat hy daer aen sterf binnen Utrecht. Ende doe hy doot was, doe senden hem die van Utrecht mit die Lollaertges weder tot *Wyck*, ende daer wert hy begraven oerliken, ende die Bisscop was daer mede te grave, ende meer goeder luden.

Item op den xi. dusen mechden dach daer na toghen die van Utrecht uyt omtrent drie hondert sterck in Holland, ende bernden een deel husen in *Arrewen*, ende sy vangen daer vier lantluden, ende sy lieten daer twe doden.

CXXV. Item in die maent van October int selve jaer, onde daer voer in die ander maent, so heestmen alle die solres besien binnen Utrecht, wat coesn daer op was, ende bysonder die solres, die de Lantlude gehuyrt hadden, ende was daer haver op, die nam die Stat, ende gaf hem lyfrenten daer voer, die penninc voer vier of vier en een quart, ende mit dese haver worden die ruters peerde gevoedert. Ende die dese haver haelden van die geen die t regiment hadden was *Jan van Mas*, *Evert Volkertszen*, ende *Tomas Janszen* die rade-maker. Ja sy deden so veel meer, die hoer solres niet op doen en wouden, ende hoer haver geern gehouden hadden, so lieten dese Gesceickte van den Rade die solres op staen, ende namen die haver daer of, ende deden die luden gewelt, als my geseyt is.

CXXVI. Item op den xiv. dach in October is enen dach gehouden tot *Werkhoven* tusschen den Bisscop ende die Stat Utrecht, ende van die Stat wegghen was daer gesceick *Gherit Zoudenbalch*; ende *Wernaer Braem*, ende daer wert getraeteert om vrede te maken, mer alit aent sluten quam, soe wist *Gherit Zouden-*

Zoudenbalch een ander, ende stiettet altoes om, op dat daer geen vrede komen en soude, als men seyde. Ende hy hadde gevolch van die gene, die 't regiment hadden binnen Utrecht, die hoer getal niet groot en was, want 't was al te doen om acht of negen personen. Ende dese dachvaert ging tot nijt, als der menich gedaen heeft. Ende doe dese dachvaert of was, doe wert dat ghemeen volck murmurerende, ende spraken onder malkanderen: *Wy willen vrede hebben, of wy willen ons seluen doot vechten, et is ons beter doot te vechten, dan van honger te sterven.* Aldus om deser spraeck overdroech die raet, dat sy die ecclesy bidden soudent tot den Bisscop te trecken, om vrede te maken, als geschiede. Ende die Gedeputeerde van die Clesy quamen tot *Wyck* op den xviii. dach in October, ende spraken mundelic mit den Bisscop ruerende van vrede te maken, ende sy deden hoer boetscap scoen op, ende die Bisscop antwoerde daer weder op, die een reden om die ander, ende mitten korusten die Clesy sceyden van *Wyck*, ende quamen niet weder.

CXXXVII. Item terwilen dat die Heeren van der Clesy te *Wyck* waren, so runden die ruters van Utrecht voer *Wyck*, ende namen daer omtrent xxx. stuck beesten, so peerden ende koeyen, also dat die Heren van der Clesy grooten anxt leden van die ghene, die hoer beesten verloren hadden, mer die Bisscop liet gebieden terstont, dat niemant die Heren van der Clesy misdoen en soude.

Item op den xx. dach in October daer na so syn die Heren van der Clesy weder van *Wyck* tot Utrecht gereyft, ende die ruters van *Wyck* syn die Heren na ghereden, mer sy en namen hem niet, Ende doe dese Ruters aen die *Bilt* quamen, doe syn sy den wech opghereden nae *Amersfoort*, ende als sy op die hey by 't Veen quamen, so quamen daer drie waghens mit volck ryden, ende die ruters runden daer toe, ende dat volck ontliep den ruters int veen, mer die waghens ende die peerden kregghen die ruter, ende doe reden sy voert na *Amersfoort*. Doe quamen hen xxx. ossen te gemoet, die namen sy oock mede, ende brochtense tot *Wyck* binnen.

*Hoe die dachvaert gehouden wiert op Heynric
Valkenaers weert.*

CXXVIII. Item doer begeerten der drie Steden in Overysel so is een dachvaert gehouden op *Heynric Valkenaers* weert tusschen den Bisscop voersz ende Joncker *Engebert van Cleve*, ende die Hertoge van *Cleve* hadde syn Raets vrienden daer mede op dese dachvaert. Doe die Raets vrienden van Overysel desen dach begeerden aen den Bisscop, doe seyde die Bisscop die van Overysel toe; *ICK hebbe dick daghe gebou-*
den tegen den Joncker van Cleve, ende tegen die van Utrecht, ende
hoer voernemen ende begeerte is altoes, dat ic van myne domi-
nacy gaen soude, ende hem die overgeven soude, ende dat en
denck ic niet te doen, want souden sy daer weder op staen,
so en woude ic myn vrienden daer niet sticken, mit meer woerden;
Daer die van Overysel op antwoerden, sy hadden dat versproken, men en soude van die dominacy niet tractieren. Aldus quamen die Raetsvrienden by een als voorsz. Ende doe sy by een waren, doe spraken sy mit malcanderen, ende hadden veel woerden ruerende van den vrede te maken. Onder al so hieven die Cleeffsche Raden op ende seyden: *Wildy*
vrede hebben, so onderwyft uwen Heer, dat by overgeeft onsen Jon-
cker Engebrecht van Cleve, ende eysten dese punten nae bescre-
ven: In den eersten die weerlycke jurisdictie in beveel te hebben over
Utrecht ende Amersfoort, ende dat ander punt was, dat die Jon-
cker van Cleve hebben soude dat Bisdom na des Bisscops doot, ende
daer in geveesticht by den drie Staten Ec. ende by die drie Steden van
Overysel. Dat derde punt was, als dat die Joncker van Cleve
voersz hebben soude alle die Bisscops goede op dese syde der Iselen,
Ende want dat dan te cleyn waer synen staet op te voeren, so soude men hem noch een pensy geven daer toe uyt dat goet van Overysel, ende oock een van den Stichtsen sloten, et waer die *Horst of Apcoude*. Dat vierde punt was, *als dat die*
Bisscop een generael quytsceldinge doen soude, ende vergeven alle mis-
daet, dat men des vast ende seker waer. Dat vyfte punt was,
dat die ballingen mit oervede ende beloften in comen soudent, als dat
beboert, na gewoonten der Stat Utrecht. Dese vyf punten aldus
gheeyst

gheeyft wesende, daer antwoerden des Bisscops Raden op, ende seyden, of sy den Bisscop gevangen hadden, ende sy hem dese punten of scatten, et waer genoegh. Ende sy seyden mede, dat daer niet of comen en soude; mit meer woerden, die al te lanck te scrijven waren. Ende sy seyden mede, Wouden sy van vrede spreken, behoudelic den Bisscop syn dominacye, dat sy dan die van Utrecht ende van Amersfoert mede brochten. Ende die Raets vrienden van beyden syden sceyden van een, ende een ygelic soude it synen Heren by brengen dat gheen, dat sy versproken hadden, ende soudent wederom by een comen the *Wageningen*. Ende dese dachvaert wert gehouden op den xxix. dach in October. Ende die Raetsvrienden van Overysel waren mede op dese dachvaert. Ende des Bisscops Raet van Utrecht setten die van Overysel ter talen, hoe dat hem geseyt wert van den Bisscop, Waert sake dat men spreken soude als van die Dominacye den Bisscop over te gheven, so en woude den Bisscop syn vrienden daer op den daghen niet senden. Ende die van Overysel deden des Bisscops rade des gestant, ende seyden, et waer waer, ende seyden dat sy't die Raden van Cleve oock also aengebrocht hadden, daer die Raet van Cleve niet teghen en seyden. Ende desen dach verginck niet vriendelick, dan die van Overysel als middelaers namen noch enen dachvaert op aen beyden syden, ende daer soudent die van Utrecht, Amersfoert, ende Montfoert mede by wesen, als geschieden.

CXXIX. Item daerna den iv. dach in November so syn die Raets vrienden aen beyden syden by een gecomen tot *Wageningen* sonder die Raets vrienden van Overysel en waren daer niet. Ende daer waren sy mit malcanderen in woerden, ende tractierden daer van allen gebreken, die hoer in dit oorloge gesiet waren, ende noch geschien mochten, die al te lanck te scrijven waren. Onder al so wert des Bisscops Raet gevraget, wat wisheyt, dat die Bisscop doen woude den ghenen, die hem gestelt hebben in dat oorloghe tegen hem. Daer antwoerden des Bisscops Raden op, daer soude men hem alsulcke wysheyt voerdoen, als die drie Staten van desen lande ofte Sticht, ende die drie Steden van Overysel goet docht wesen, ende genoegh.

noech docht wesen mit meer woerden. Mer int sluten so wou-
den die Cleefsche noch die van Utrecht niet aen de vrede,
ten waer dat die Bisscop voersz die vyf punten voersz overghe-
ven woude. Doe seyden des Bisscops vrienden, *Doe ghy dit
in uwen sin had, so hadt ghy u selven wel onghemueyt moghen la-
ten, ende ons diergelycken.* Ende sy sceyden mit onvreenscap
van een, ende een yghelyck tooch weder toe huys. Mer had-
den die van Utrecht vrede willen hebben, sy souden em wel
gekregen hebben, mer sy waren mitten Hertoch van Cleve
verbonden, so en mochten sy buten den Hertoch niet doen.
Ende oock so en wouden die ghene, die dat regiment hadden
binnen Utrecht, aen den vrede niet. Want sy seyden, men
en soude hem gheen gelove houden, hoe veel seghelen ende
brieve daer of gegheven worden.

Hoe die kerck tot Linschoten verbrant wert.

CXXX. Item op Alreheyiligen avont so hebben omtrent
xxxviii. knechten van *Montfoerd* toeghetast in Hollant omtrent
Oudewater, ende hebben daer ghenomen enen groeten roef
van peerden ende hoernbeesten; ende hadden oock omtrent
xxv. of xxx. Lantluden gevangen. Ende die ruters ende Bur-
gers van *Oudewater* hebben die knechten van *Montfoerd* ver-
volghet, ende hebben daer mede ghemangelt, also dat daer
xii. van *Montfoerd* dootgeslagen wert, ende die ander worden
vluchtich, ende liepen in die kerck tot *Linschoten*; ende die
van *Oudewater* vervolghedense, ende staken die kerck aen,
ende brandense, also dat sy uit die kerck rumen moften, Ende
sy worden al gevanghen ende geslagen, also dat daer niemant
van die knechten van *Montfoerd* ontquamen. Ende die van *Ou-
dewater* namen den roef ende gevanghen mede, ende toghen
wederom te huys.

Item op sunte Willeboerts avont sterf Jan de Cotinck, ende
was Schepen-burghermeyster tot Utrecht, daer die Burchgrave
van Montfoert voersz veel aen verboes, want hy was een wys
ende een stout jonck man, ende die ballingen die verdreven
waren, die was hy seer hart.

CXXXI.

CXXXI. Item op sunte Lebuyns dach na sunte Martyns dach in den wynter daerna so heeft die nye Raet eendrachteliken behalven vier stemmen verkoren tot eenen Borgemeyster in *Jan de Conincks stede Aernt Ram*, mer die Borchgrave van *Montfoerd* mit synen vrienden en warens niet te vreden, want sy waren al in hernas, te weten in den eersten die *Burchgrave* van *Montfoerd* voergenoemt, *Heynric van Nyevelt*, *Jan van Nyevelt*, *Jan van Lantscroen*, *Jan Wouman*, *Jan van Massche*, *Gberyt Zoudenbalch*, ende meer anderen, die ic laet ongescreven, om de kortheyt wil. Ende die Borchgrave voersz mit dese personen voergenoemt ginghen tot den Joncker van *Cleve*, ende seyden hem, dat sy mit *Aernt Ram* niet te vrede en waren, dan sy wouden *Jan Wouman* hebben in *Jan de Conincks stede*, mit meer woerden, also dat die Joncker voersz antwoerde, *Hy waer daer wel mede te vreden, also die Raet gekoren hadden.* Doe die Borchgrave voergenoemt mitten sinen dat hoerden, doe namen sy oorlof van den Joncker van *Cleve* voergenoemt, ende ginghen weder te huus, ende *Aernt Ram* bleef Scepen Borgemeyster.

CXXXII. Item op den xxi. dach in April anno LXXXIII. ende was op enen Manendach, was binnen Utrecht een Capittel geleyt in den Doem, om te spreken van vrede te maken, ende daer waren int kleyn Capittelhuus den Borchgrave van *Montfoort*, ende anders die dat regiment binnen Utrecht hadden. Ende als sy vergadert waren als voersz is, soo quamen sommige Borgers, die 't verdroot dat dit oorloch aldus lange duerde, want menighe dachvaerden gehouden hadden, ende dat daer niet af en quam. Ende die Burgers maecten een vergaderinghe in die Doemkerck van xx. of xxv. man, ende een van hem luden sloet dat Capittelhuys van buten toe, also dat daer niemant uytcomen en mocht, ende sy riepen, *Vrede, Vrede, so wie vrede hebben wil, die comen aen die Plaets.* Ende die ruters, te weten, die voetknechten waren te *Breuckelen* om hout gesent, daer men mede bolwercken soude, ende *Loef van Pallaes* was hoer Capeteyn, mer die reyfiger waren noch binnen, ende die waren som aen die *Plaets.* Ende

Tom. I.

Rrr

doe

doe die Borghers aldus aen die *Plaets* quamen, doe quamen die reysige ruters uyt haer herbergen lopen, ende boden weer. Mer die Borghers waren hem te sterck, dat sy hem hoer weren namen, ende sekerden se in hoer herbergen te bliven. Ende ter wilen dat sy aldus die *Plaets* in namen, so wert dat Capittelhuys opgeslagen, ende die Burchgrave van Montfoort, ende die Overste, die dat regiment hadden, quamen daer uyt, ende sy wouden oock aen die *Plaets* lopen, mer sy worden gevanghen, die Burchgrave van Montfoort, Gheryt Zoudenbalch, Adriaen van Ryn Borgermeyster, Cornelis Foeck, Jan van Laniscreen, Adriaen van Eynspeck, ende Jan van Nieuvelt, Dirck van Sulen outste soen. Ende over drie of vier daghen wort oock gevanghen Jan Wouman ende Willam syn soen. Ende daer wert oock gevangen Heyn de Lege, ende Heynric van Mas de tripmaker, die wert gewont. Dit aldus gesciet wesende so hebben dese Borghers behulp gesocht aen die Clesy, ende die syn hem te bate ghecomen, ende hebben haestelic enen bode ghesent aen den Bisscop tot Wyck, hem seggende, dat die Borghers die *Plaets* in hebben, ende die Burchgrave van Montfoort, Gheryt Zoudenbalch, ende Henrick van Zulen, ende meer ander, die 't regiment hadden, gevanghen. Ende dese bode quam tot Wyck omtrent ten een uren na den middaghe. Ende terstont sende die Bisscop twee van synen Dienres als Geryt Korsgen syn Kamerlinc ende Aernst Scut tot Culenburch te peerde tot die ballingen, die daer lagen, dat sy hem rede maken souden, ende comen terstont tot Werckhoven, daer soude die Bisscop comen, ende also te samen binnen Utrecht reysen. Ende als dese boden tot Culenburch waren, doe quam noch tot Wyck die Commelduer van sunte Katermen, ende brocht oock dese selve bootscap tot Wyck aen den Bisscop, dat hi van stonden aen tot Utrecht comen soude, die Borghers ende syn vrienden hadden die *Plaets* in. Ende doe quam noch Eerst van Drakenburch, ende Aert Ram, die een out Borgermeyster was in Jan de Conincks stede, ende doe quamen noch die Domdeken, ende die Deken van sunte Marien. Ende dese brochten oock dese bootscap, als voorsz is, also dat die Bisscop hem rede maecte, ende

ende reyſde doe na Utrecht wert, ende tot *Werckboven* vant hy die ballinghen, die tot *Culenburch* gelegen hadden, alſe *Jan van Renes* Heren Jans ſoen, ende *Jan van Renes* van *Wulven* ſyn ſoen, *Heynric van Gent*, *Gheryt van Ryn* *Gherytſſen*, *Dirc Bor* van *Amerongen*, ende voert tot xx. perſonen toe, die verdreven waren, ende ſy hadden gebeden omtrent xx. goeder geſellen van die *Borgers van Culenburch*, die hem veylighen ſouden, alſo dat ſy ſterck waren mit die *Lantluden*, die oock tot *Culenburch* laghen, omtrent vyftich man. Ende die *Biſſcop* had mit hem ſyn daghelix huylgeſin, ende die *Borgers* van *Wyck*, ende een deel van die ballingen, die van *Amersfoert* verdreven waren, alſe *Jacob van Biler*, ende *William* ſyn ſoon, *Lumen Reyers* ſoen, *Jacob Dolre*, ende meer andere, alſo dat die *Biſſcop* te ſamen ſterck was omtrent drie hondert man te voet, ende xxxv. te peerde, ende quam des avonts omtrent x. uren binnen Utrecht. Ende doe hi voer die poert quam, doe was die poert geſloten, ende daer vergaderde al dat volck by den *Biſſcop* voer die poert, ende daer quam doe *Jan Butendyck*, *Tsbrant Jansſoen*, ende *Meeus* van *Wede*, ende ſeyden, dat die ballingen die en ſouden niet incomen, ſy en ſouden eerſt oervede doen, dat ſy om hoer uyt weſen, dat ſy uyt geweest hadden, niemant miſdoen, noch doen doen en ſouden, als dat die Raet overdragen had, eer ſy in comen mochten. Ende daer namen *Tsbrant* ende *Meeus* voerſz enen eet van alle die ballingen, die daer waren van *Utrecht*. Mer die ballingen van *Amersfoert* en deden geen oervede. Ende die daer doen niet en waren, daer loefde die *Biſſcop* voer, dat ſy oervede doen ſouden, eer ſy oock in comen ſouden, alſt geſciede. Ende doe dit gedaen was, doe wert die poert, te weten die *Tolleſtege* poert, die aen die *Oeſtſyde* van der graft ſtaet op gedaen, ende die *Biſſcop* reet in mit ſyn vrienden, ende wert eerliken ontfangen. Ende alle dat volck int gemeen beerden of hem ſeer lief had geweest, ende et was nacht ende duifter, alſo dat alle die luden voer hoer doeren ſtonden mit bernende keerſſen, ende ſyn mit toortſen ende lichten den *Biſſcop* ende die hem quamen gevolcht. Ende die *Biſſcop* reet op die *Plaets*, ende

Rrr 2

van

van daer voert op syn Hof, ende een yghelick ginck doe, daer hy woude, ende daer hi plecht te wonen. Ende daer na quamen voert vast in die ander ballinge, die oock uyt waren, ende tot *Gorcum* ende anders waer lagen, als *Jan van Veen*, *Heyman de Gruter*, *Roelof de Gruter*, *Gheryt Knyff*, *Jan* syn broeder, *Aernt van der Maern*; ende anders veel goeder mannen, ende sy deden oervede als voersz is, eer sy in comen mochten.

E X

THOMÆ BASINI

Archiepiscopi Cæsariensis

HISTORIA GALLICA

EXCERPTUM,

Continens res gestas in Hollandia

E T

Diœcesi Ultrajectina.

Anno cīo. cccc. lxxxi. & duob. seqq.

Rrr 3

VIRO NOBILISSIMO

Generis splendore & vetustate

EXCELLENTI

THEODORICO JOANNI

ALBERTO de RIDDER

VAN GROENESTEYN,

BARONI de KESSENICH de RIENESTEYN,
de ANDELST, &c.

Bene agere, ac letari, & terrena despicere.

NOBILISSIME VIR,

Edit tandem ad te, quod ex schedis viri doctissimi Gisberti Lappii à Waveren, quas is moriens parenti tuo viro Nobilissimo testamento reliquit, à te hætenus asservatum mecum ultro communicasti. Ego postquam legissem, etsi nonnihil mutilum, velut raptum ex incendio abjecta omni mora, & descripsi mea manu, & quod aspiceret tandem lucem, quum contineat non pauca Ultrajecti olim acta, cum Maximilianus Imperator cinxisset urbem obsidione, & quæ alibi quæras frustra, non indignum existimavi. Tibi autem Nobilissime & Præstantissime Vir, qui & ipse es eruditus, literasque & literatos singulari æstimas affectu, quicquid id tandem est, deberi totum sum arbitratus. Et ratio amicitiae similitudine studiorum jam olim inter nos initæ, & quam mutuis inter nos officiis servavimus hætenus illibatam, jure id visa est flagitasse. Deus Opt. Max. in cujus manu est universum hoc, illustrem tuam Nobilitatem, & universam familiam protegat, tueatur, & potenti sua dextra diu servet incolumem. Vale Perillustris & Nobilissime Vir, & devotam tibi tabellam hanc, nominis tui templo dicatam, accipe

accipe serena fronte, meque & hæc studia, quæ multis admodum nominibus oblucta tibi & devincta, tua illa singulari humanitate & comitate, quemadmodum fecisti hactenus, fove, complectere. Dab. Lugd. in Batav. Idib. Maj. Ann. CIO. DCC. XCVIII.

Nobilit. & Excell. tuæ

Addictiss.

ANTON. MATTHÆUS.

LIBRI...:CAPITA.

- CAP. XX. *Transitio ad Trajectensia. Leyde urbis invasio.*
 XXI. *Quomodo Dn. de Egmonda Dordracum subegit, Hoeckfensibus inde pulsus, & de decretis & mandatis Ducis Austriae contra Trajectenses.*
 XXII. *Quomodo Trajectenses in... Dominum de Montfoort...*
 XXIII. *De Narda occupata, de caesis ad Vreesovicum Hollandis, aliisque.*
 XXIV. *De Legatis Trajectensium ad Ducem Austriae.*
 XXV. *De Ruaro Trajectensi Engelberto Clivenfi.*
 XXVI. *De Trajectensium clade.*
 XXVII. *De miseria eorundem. De arctiore annona.*
 XXVIII. *De Viana surrepta.*
 XXIX. *De Amorfortiorum & Trajectensium contumacia.*
 XXX. *De moneta cusa ab Engelberto Clivenfi, & de aliis ejus gestis.*
 XXXI. *Trajectensium spes, quam habebant in Rege Francia, aliisque.*
 XXXII. *De Papæ interdicto, & ab eo appellatione.*
 XXXIII. *Inter Regem Galliae & Ducem Austriae pax. Delpbini sponsalia cum filia Ducis Austriae.*

LIB.

- I. *De eorum tyrannide, qui Ultrajectum occupabant.*
- II. *De Episcopi in urbem reditu.*
- III. *Montfurtum obseffum. Captum Ultrajectum ab Henrico à Zuylen à Nyvelt. Captus Episcopus.*
- IV. *Soluta obsidio Montfurti. Fames quæ Ultrajecti. Ejusdem obsidio.*
- V. *Ejusdem editio. Episcopi restitutio. Obitus Francorum Regis Ludovici XI.*

E X

E X

T H O M Æ B A S I N I

Archiepiscopi Cæsariensis

HISTORIA GALLICA

E X C E R P T U M,

Continens res gestas in Hollandia & diœcesi Ultraj.

Anno cīō. cccc. lxxxī. & duob. seqq.

C A P. X X.

On etiam arbitramur silentio præmittendum eventum tumultuosæ seditionis, quæ ea tempestate grassabatur in civitate Traiectensi, quam tunc ipsi incolebamus. (1) Et hæc caput olim & velut mater extitit totius Frysiæ, & iis temporibus in spiritualibus & Princeps hominum Christique sacerdos, ejusque Frysiæ & Hollandiæ Præsulatum tenet, latum etiam habens proprium & peculiarem Principatum episcopali dignitati conjunctum. Ipsius etiam accolæ ab antiquo consueverunt inter se civiles contentiones exercere & habere. Quemadmodum etiam plura inter se habent oppida. Et in oppidis Hollandiæ atque vicinarum terrarum in tantum, procurante inimico hominum, satore zyzaniorum, discordiæ temporibus

(1) Arx & solium regni Frisiæ, ut apud Theofridum Epternacensem est in vita S. Willebrordi *cap. 5.* Etiam Hollandiæ. Hollandia enim pars Frisiæ parens in spiritualibus Episcopo Traiectensi. Vid. *lib. 1. de nobilit. cap. 14. & 17.* Episcopus autem ipse etiam Princeps Imperii. Certe in matricula quæ est apud Goldastum *to. 1. const. imp.* inter Principes Imperii recensetur etiam *Episcopus Traiectensis in Hollandia, qui Ultrajectinus.*

Tom. I.

Sff

ribus illis invalere, ut in acerbissima usque & implacabilia odia processerint, nedum inter se oppidorum & unius oppidi cives, verum etiam inter unius domus & familiæ conjunctissimas personas. Est enim illic videre patrem adversus filium, fratrem adversus fratrem, & uxorem contra maritum odio partialitatis inardescere. Et quemadmodum per urbes Italiæ quondam efferbuere partialitates Guelfiorum & Gibellinorum, quarum necdum in plerisque locis omnino radices adhuc evulsæ sunt, ita non ibi tantum, verum etiam in recentioribus terris Hollandiæ & Trajectensium & finitimis eadem partialitatum genera inferebantur. Hæc & hoc est hamus & piscis, quæ cum citra annos cc. exortæ sunt, & quodammodo sopitæ detorpuerunt, & latuerunt, imperantibus illustris memoriæ Philippo & Carolo ejus filio Burgundionum Ducibus, qui eas in apertum prorumpere pœnarum metu prohibebant. Statim tamen velut ab inferis redivivæ sese attollentes mortuo Carolo Duce è latebris emicuerunt, atque palam prodierunt. Sic & in Gallia nostra ætate sese gravissime & odio implacabili prosequentes fuere (1) *Burgundiones* & qui *Armeni*

(1) Joannis Regis Galliarum quatuor fuerunt filii, Carolus V. qui patri successit, Ludovicus Dux Andegavensis, Joannes Bituricensis, & Philippus, cui cognomen Audax, quod patre ab Anglis jam capto restitisset nihilominus, & prælio ultimus excessisset. Philippus contractis nuptiis cum Flandriæ Comitis, Artesii, & Burgundiæ, Ludovici Malani filia unica Margareta, opibus paulatim auctus, Ducatum etiam Burgundiæ à Carolo VI. consequitur. Bipartita enim Burgundia, Ducatus Regis Francorum erat, Comitatus Imperii. Carolus dein VI. cum iturus adversus Britones, qui detrectabant imperium ejus, incidisset in phrenesin, de Regno Regni proceres multum solliciti, nequid caperet detrimenti sub Principe mente capto, cum quærerent Regi curatorem, nec de eo admodum conveniret, & patris curam ambientibus, & Regis fratre, sed qui adhuc juvenis, Duce Aurelianensi, inter colloquendum, cum pertinacius is instaret, *Quid tu, inquit Philippus Audax, an Regem vis regere, qui te ipsum adhuc nescis regere?* Ille verba hæc non ferens, & contumelia velut tactus, Philippo pugnum incussit. Pro provinciarum quiete patienter Philippus tulit, & reliquit inultum. Filius ejus non tulit Joannes intrepidus. Concepto odio in patruelem, cum uterque præterea eandem, & quod plus est, alteri nup-

niaci dicebantur. Quæ tamen infausta factio postquam multis civibus atque populis, proh dolor! exitium fuit per annos circiter iv. modo miseratione divina obsoleta est & penitus extincta. Ea vero quæ *Hoecksensium* & *Cabilionensium* inimicitia atque partialitas vulgo nuncupatur, tam alte radices misit in animis illorum populorum, & tam tenaciter eos adinimicavit, ut quamvis stulte & sine ratione atque aliquo probabili colore exorta vel nuncupata videatur, cum & hamus & piscis, quem vulgo *Cabileau* nominant, ex æquo omnibus populis Hollandiæ communis sit, qui hujusmodi etiam piscium ac cæterorum piscatione victum & divitias magnas parare consueverunt, attamen nec exhortatione aut doctrina verbi divini, nec timore Dei, aut Principum sanctionibus vel edictis ab hujusmodi diffusionum nefandissimo atque perniciosissimo seminario hætenus purgari, vel conquiescere possunt, quin semper..... imitaturque semper majorum suorum..... nefanda malorum radice contigit. Ann. Dni cix. cccc. lxxx. (1) oppido de Leydis nonnulli

tam deperiret, nec rivalem posset ferre, Joannes facinus occupavit, & sicarium in se emissum, majori pretio conductum, adversus æmulum convertit. Cæso Aurelianensi, cum auctor cædis quæreretur, Duci Andegavensi, qui erat Joannis patruus, Joannes scelus confessus est, in aurem placide ipsi insufurrans, paternæ injuriæ in ultionem suo jussu id perpetratum. Obstupescens autem Dux cum fugam ei suasisset, abjecta prorsus spe veniæ ille in Flandriam aufugit, dotalem patris provinciam, Burgundiam interim populantibus filiis interfecti, è quibus Joannes, congressus prælio cum Anglis, cum esset victus & captus, & in Angliam abductus, una cum Borbonii & Alenconiæ Ducibus, Regni proceres Magistrum militum, seu Connestablium, ut vocant Galli, crearunt Comitem Armeniaci, gravem Burgundi hostem, qui & præliis aliquot tumultuariis, ulturus necem Aurelianensis, cum ejus copiis conflixit, in quibus aliud non inelamatum, quam *Burgundi* nomen & *Armeniaci*. Et hinc duæ illæ factiones, quæ Galliam & tam diu & tam graviter affligerunt, Joanne etiam mox sublato, & ad pedes Delphinæ cæso, cum per fraudem evocatus, quasi Regi reconciliandus, & futurus belli Dux adversus Anglos, se in Galliam contulisset. Pius Papa II. & Phil. Cominæus lib. 6. comment.

(1) Quod *Leyden* vetus *Lugdunum* dubitat vix quisquam. Disputant tantum vulgo, unde id dictum *Lugdunum*. Alii ajunt à *luco*, loco olim celeberrimo, quod *sacrum nemus* appellat Tacitus, ut ait

Sff 2

Stephanus

nonnulli cives expulsi..... & sese apud Traiectum receperunt..... qui tum magistratum in ea civitate gerebant..... fertur, ab antiquo partes illorum Hoecksenium defen-

Stephanus Pighius in *Hercul. Prodig.* Alii, quod *Dun* Belgis molem significet, à *Burgi* mole aut altitudine. Alii à veteri voce *Lugum*, quod denotare ajunt corvum, Plutarchi usi auctoritate, qui περί ποταμῶν sic: *Quia cum jacerentur fundamenta, corvi quidem visi sunt; ἄγος lingua Celtica τὸν κόρυνα significat, ἄγνος δὲ καὶ τὸν ἐκχρυστα.* Sed unde id habeat Plutarchus, quod ἄγος corvum significet, juxta sciunt cum ignarissimis. Vid. Boxhorn. *Theatr. urb. Holl.* A *Lugb* alii deducunt. *Lugb* specula est, ut dicunt, *Lugben* idem quod *speculari*, quod & castrum & specula, ad contemplandos nimirum colles illos arenarios, qui ad proximum littus, fuisse enim illic Romanorum praesidium, ex Gallis inprimis constans, quorum lingua olim Germanica. Sed quæ quæso hic certitudo? Quod Gallorum id praesidium, & quod tempore Romanorum colles hi, qui ad littus, jam in rerum natura, quis veterum quæso dixit? Rheni iter an impeditum jam, & an desit ad Catvicum jam evolvi in mare? Ubi vel vola, vel vestigium ejus rei? Fuere Galli circa Rhenum. Fiar. Non nego. Sed hi an Lugdunenses? An Lugduni praesidium? Euge, σοφῶς. Quid si ita jam dicam. Fuere Batavi circa Rhenum. Fide in Romanos non minore quam Galli. Eorum fratres & amici. Et quæ ratio est, cur non hi potius praesidium quam Galli? *Lugb lugbt* est potius, aër, cœlum. Priscis Frisii *Lugb* ingnavus est, & *Lugben* segnem, ingnavum esse, Kilianus notat in Lexic. *Lugum* turrem Cambdenus ait in descriptione Cumberlandiæ. Otfrido vetustissimo Germanorum Poëtæ, ut qui seculo nono vixit ann. nimirum 870. *Luckun* nihil aliud est quam fallacia, mendacium 2. *Evang.* 4. *Tbia lueken wolt'er findan.* Adeo nihil hic satis certi. Et quod ad moles illas arenarias primus dicitur excitasse eas in Walachria Willebrordus. Notatu dignus est locus Theofridi Epternacensis de vita S. Willebrordi cap. 15. *Divertit in insulam Walachbriam vocabulo Scalda fluvii & Britannici maris circumfluam brachio &c.* Et quia mirabiles elationes maris crebrius subruerant littori contigua, mirabilis in aliis Dominus per eximii Prophetae sui Willebrordi merita excursus ejus compefcuit dispendia. Vir enim omnium virtutum speculum per itineris sui baculum juxta commune totius provinciae testimonium in continenti traxit sulcum, ut sibi visum est, sufficientem & congruum, ac illum in Jesu nomine, qui sicco pede incesfit per liquidum, & jussu tempestatem inbibuit, ac ventum validum, posuit mari metam & terminum. Excrevit evestigio congesta moles arena, instar muri firmissimi, quam congestionem sua lingua Dunen appellant indigena

defenderunt, auxilium ab eisdem postulaverunt. Quod cum facile impetrassent, circiter ducentos viros de civitate..... clero tamen civitatis & communitate de hoc nihil scientibus, quos eisdem exulibus quo vellent ad suum scilicet oppidum si possent recuperandum commodarunt. Quorum &..... cuidam militi (1) *Reynero à Broeckhuysen* & cuidam *Henrico Zuylen* à

indigenæ maritimi, & illic usque in præsens eliduntur & confringuntur fluctus periculossissimi &c. Sed fides sit penes ipsum. Alcuinus de eo nihil. Vixit autem Theofridus seculo xi. quo quicquid insolens, nec visum prius aut auditum, quo quod paulatim alluvio & vis fluctuum excitaverat, adscriptum hominum sanctitati. Prima quod sciam mentio in Annalibus Bertinianis fit ad Ann. 839. *Tanta inundatio contra morem maritimarum æstuum per totam pene Frisiam occupavit, ut aggeribus arenarum illic copiosis, quos dunos vocitant fere cœquaretur &c.* Sed nec *Dunen* semper sunt tumuli. *Dounos* ait Athenæus à Celtis dominos appellari. Et Hispani, quorum olim pars Galli, aut à Gallis oriundi, ut & Siculi eodem sensu eam vocem adhuc retinent. Et inde ait Bodinus in *method. historiar.* antiqua illa nomina *Lugdunum, Virodunum, Isodunum, Noviodunum*, quamvis nec illud alterum, quod dicitur scilicet de tumulis, ei prorsus displiceat. Sed tempus frustra in his teritur. Nec necesse, ut hæc sit quæstio, cur *Leyda* olim *Lugdunum*, & quodnam *ἔτροπον* ejus vocis. Hæc sit potius, & probetur hoc, nam nondum de eo satis constat, an *Lugdunum* illud vetus, & quod ad Rheni olim ripas, illud ipsum sit, quod jam *Leyden*, quando id ex castro urbs, quando *Leyden* dictum, & à quo. Nam & *Leyden*, aut *Leytben*, aut *Leydis*, varie enim scribitur, & urbs & vox est vetustissima. Mentio est in charta Ann. 1083. apud Miræum *Cod. piar. don. cap. 62.* *Leidni* est apud Godefrid. Monachum ad Ann. c10. cc. iv. *Hollandiæ Camera* olim dicta. Jo. a *Leidis lib. 23. bist. cap. 1.* *Natus autem fuerat in Camera Hollandiæ, hoc est, in opido Leydensi, sic enim olim hoc opidum consuevit appellari.* Et non una olim *Leydis*. Fuit prima, secunda, tertia. Et quæ quæso ex his nostra? *Lugdunum* quæso ex his quænam? Heda in Hungero Episcopo: *Vulgo dicitur Leyden, & Gallice Lugdunum, & in commemoratione donationis ecclesiæ Trajectensis antiquarum invenitur Leitbis prima, Leitbis secunda, Leitbis tertia.* Forfan tria, inquit, fuere hic similia præsidia. Verum nihil plane hac in re veteri admodum & obscura certi solidive.

(1) Filius hic tertiogenitus Gerardi Domini de Weerdenburch, de Ameroyen, & de Broechusen, & Johannæ Brederodiæ, Reynoldi,

† al. fir-
ma.

à *Nyevelt* commissâ fuit. Hi autem alio se proficisci simulantes velle, celantesque propositum, quod mente conceperant, (1) ad idem Leydenſe oppidum nocte appulerunt. Erat tunc gelu satis asperum, ita ut aqua, qua ipsum oppidum cingitur, in glaciem durata † facta & solida velligia calcantibus facile haberet. Transmisso itaque vallo, oppidanis nihil hostile suspicantibus, sed in stratis suis secure quiescentibus *Hamati* cum suo comitatu Trajectensium nullo obſistente oppidum Leydenſe invadunt. Quod ita ingressi concurrentibus ad se aliis in ea civitate, factionis *Hoeckſensium* scilicet, eo loco potiti sunt. Cui resistere irruptioni cum illi adversæ factionis, licet longe plures numero & opibus potentiores essent, velut jam captivi & obruti, non auderent, ex ipsis circiter xv. direptis domibus suis certis in locis sub custodia traditi sunt, tenueruntque exules cum iis, qui suæ factionis, oppidum, sese de inimicis suis satis atrociter vindicantes, & varias prædas atque rapinas prohibito exercentes. Sed tali astu & dolo sibi parata auctoritas non in longum eis cohæsit. Nam paulo post, cum Dux Austriæ & Hollandiæ Princeps in Hollandiam trajecisset cum parvis admodum copiis, exterriti Trajectenses, quos exules secum adduxerant, & non minus ab his, qui adversæ factionis erant in oppido, ac à Principis invasione formidantes Trajectum cum præda quam fecerant repedarunt. Et sic oppidum

noldi Domini de Brederode capti à Davide & dein torti sororis. Vid. Jo. à Leydis *de orig. & reb. gest. Domin. de Brederode cap. 46.*

(1) Factiones Leydæ tumultuati Houckii & Cabeljavii, Hamatos & Asellinos Reinerus Snoyus eos vocat. Superiores mox Cabeljavii ex Houckii aliquot ejecerunt. Qui non diu dein post ejectis rursus adversariis vi potiti oppido, ut paucis refert rem Snoyus lib. 12. *Interea Hamati Leyda pulsi ad Maximilianum ire questum, & dum iis redeundi facultas in urbem negaretur, patrios penates vi atque armis statuunt recuperare. Itaque ascitis Trajectinis fortunæ unius bellicæ futuris sociis, ducibus Renaldo Brouckusio, atque Henrico Nieveldio, byemis intempeſta nocte, quando univerſa gelu concreta essent, admotis ſcalis patriam citra cruorem illi recuperare, Asellinis tantum expulſis aut in vincula conſectis.* Verum eos non diu post Maximilianus, qui propter matrimonium cum Maria Burgunda mox Hollandiæ hic vocatur Princeps, super veniens ejecit rursus. Snoyus *ibid.*

ARCHIEPISCOPO CÆSARIENSI. 511

in pristinam libertatem sub Principis manum & potestatem receptum est, ejectis aut fugientibus illis, qui in illud forte irruerant.

C A P. X X I.

Quomodo Dn. de Egmonda Dordracum subegit, Hoecksensibus inde pulsus, & de decretis & mandatis Ducis Austriae contra Trajectenses.

JUVIT hujus Leydenfis oppidi recuperationem non modicum, quod illis diebus contigit in oppido Dordraco. Nam cum illis locis cives & Rectores ab antiquo velut duces & Primores partium Hoecksensium factionis fuisse asserantur, easque partes pertinacissimo animo retinerent, atque foverent, trahentes ad se atque pellicentes vel terroribus, vel blanditiis, atque suasionibus, quoad poterant, alia patriæ oppida, & pleraque ex ipsis jam ab olim ad suum consensum perduxerant, veluti oppidum de Gouda, Schoonhoviam, Roterodamum, & alia nonnulla, in quibus factio Hoecksensium longe validior & robustior existeret oppressis, & vel. coactis, qui de contraria factione suspecti. audita irruptione facta per Hoecksensibus. Leydenfi supra modum exhilarati pro suæ factionis. adversæque partis depressione ac damnatione. universam Hollandiam in potestatem ac subdicionem. redacturos sese speraverant. Et is è vestigio proveni. quidem atque felicius quam ipsi tamen existimabant. quidam strenuus miles Dominus de Egmonda collectis & sub silentio 200. circiter viris armatis eos in duabus aut tribus navibus occultatos & tectos, secum advexit, oppidumque irruit. Quod cum statim sensissent hi, qui studiosi partium Cabelleanensium erant, de ea re verisimiliter ante præmoniti continuo eis, qui irruptionem fecerant, sese sociaverunt, atque ita illos, qui diversæ factionis erant, ac magistratuum honores in eo gesserant, atque à multis retro temporibus velut Principes totius Hoecksensium factionis extiterant, sub inimicorum suorum manum atque

atque potestatem redegerunt. Fuit in illa irruptione (1) alter Burgimagistrorum oppidi cæsus, qui obviam cum armis inventus, cum obsistere adversariis conaretur, oppressus. Et licet nonnullorum, qui præcipui auctores factionis ante fuerant, bona direpta fuerunt, & de quibusdam ductis ad Hagam Comitum supplicia sumpta, quantum tamen ad plebejam multitudinem oppidum intactum remansit, cujus subactione cætera oppida ejusdem ac illud factionis, quæ potius suum verum Principem contemnere, quam ad eum debitum subjectionis & obedientiæ servare videbantur, exterrita atque emollita deinceps Principis sui dominationi magis se devotos atque obediētes præstiterunt. Nec tamen propterea radices seditionum à cordibus Hœockensium avulsæ prorsus aut emortuæ redditæ sunt, quatenus procul dubio manent alta mente repositæ, etsi proveniente metu pro tempore teguntur, tamen aliquando si in apertum emergere licuerit, verendum est, ne in magnum erumpant incendium.

CAP. XXII.

*Quomodo Trajectenses in. Dominum
de Montfoort.*

HAbebant tunc Pontificem Trajectenses Dominum *David* de *Burgundia* cognominatum naturalem filium *Philippi* illustrissimi *Burgundiæ Ducis*. Et is frater erat felicitis recordationis *Caroli* etiam *Burgundiæ Ducis*, literis competenter instructus, & humana prudentia ac animi magnitudine admodum excellabat.

(1) *Ægidium Adrianum* vocat *Snoyus.d. loc.* & rem refert ita: *Johannes Egmondanus facinus moliri audax, tribus in hoc celocibus paratis, ac una actuaria, qua Dordracum allapsum Prætor è statione navium interrogare, quid mercium secum adferret, ubi fasces audit aliisque leviuscula, nil mali suspicans ille introire, sed cujus vestigia cum armatis è concavis premere, urbemque violenter occupare, Ægidiumque Adrianum virum consularem verbis asperius se ferientem, quod tam hostili animo in urbem irrupisset, multis vulneribus conficere. Quo è vestigio confosso, inclamatum, quotquot suæ partis essent, alba brachium fascia ligarent &c.*

excellebat. Qui cum cathedram episcopalem rexisset per annos plus xxiv. satis feliciter, & quamdiu præfati Principes vitam in humanis egerunt. *Carolo* extincto, sublatoque metu, qui profecto utiliter Trajectenses aliosque ecclesiæ subditos à rebellionibus & civilibus dissensionibus cohibuerat. Quum homines quietis impatientes ani. gestirent, quantumque illum egregium suum Principem ac Pastorem Episcopum Trajectensem diligerent, evestigio celare minime potuerunt. Creverant sub sereno pacis, in qua sub eo jam diu vixerant, in magnas opes. Et civitatis ædificia tam sacra quam profana in florentissimum & honestissimum statim producta erant. Acquisierant quoque singuli pene cives Trajectensium, unusquisque pro suarum modulo facultatum, omnia vestigalia vel hæreditarie vel ad vitam super singula ferme ~~Hollandiæ~~ vicinarumque terrarum oppida. Quorum summa super lvi. millia florenorum ascendere ferebatur in anno. Statim itaque, ut diximus, extincto *Carolo*, cujus viventis metus infirmis & seditiosis animis Trajectensium tanquam tutor pupillis utilis valde ac necessarius fuerat, cogitarunt pestilentes nonnulli, quamvis via sese retrahere possent ab obedientia & subiectione, quas ad suum Dominum hæctenus exhibere & observare consueverant, ut abdicatis & proscriptis, qui magistratus & officia civitatis gerebant, possent ipsi ad eosdem magistratus gerendos accedere. Videntes autem non nisi sub Ducatu alicujus potentis se facile id consequi posse accesserunt (1) præfatum Dominum de *Montfoort*, quem suis factionibus dignum

(1) In Maximilianum hic animo non satis æquo, nec æque in Davidem Mariæ Burgundæ patrum Maximiliano nuptæ. Renaldum Brouchussum & Henricum Nieveldium Leyda pulsos receperat, à Maximiliano missos qui fugientes comprehenderent, displois bombardis ab urbis portis rejecerat, summus eorum fautor, qui odio in Davidem præfenti rerum statu non contenti Ultrajecti rebus studebant novis. Et hic Joannes de Montfoort, cui alta jurisdictio per tractum Montfurtensem ab Episcopo obligata, sed quam belli hujus occasione David rursus tum extorsit, ut dixi *lib. de jur. glad. cap. 11*. Steterat pro Brederodio Davidis olim æmulo, quem electum à clero, & nummis jam acceptis, sed codicillis nondum redditis, confirmatum à Papa, destituerat rursus Papa, prælato ipsi Davide, & ne obolo quidem reddito. Seduxerat ad id Pa-

dignum rati sunt futurum executorem. Ferebatur quidem eum contra suum Dominum Episcopum Trajectensem jam olim ab
ante

pam amplis admodum promissis Philippus Burgundiæ Dux, Davidia pater naturalis. Erat Brederodius Præpositus Trajectensis. Aderat ei omni ope frater ejus, vir illustris, & magnis nixus clientelis, Toparcha de Brederode, eorum caput per Hollandiam, qui vulgo dicti Hamati. Aderant plures viri nobiles, & qui ejusdem factionis. Et hi etiam ex plebe habebant inter auxilia viros strenuos & manu promptos, à quibus ingens per provinciam & damnum datum & acceptum. Nec obstabat quod Brederodio à Papa prælatus David. Papæ enim judicio, quem fraude aiebant circumventum, non statim acquiescebant, qui contrariæ erant factionis. Bellum hinc inter partes, cædes, incendia, & nocturnæ grassationes. Nec factionibus tamen tantum, Asellinis & Hamatis, quæ distinebant tum Hollandiam, quicquid factum tum, adscribendum. Sic Auctor vult fateor. Sed si propius rem consideres, propriæ erant factiones, quæ turbabant diœcesin, & dividebant in partes. Quæ stabat in Davidem, conflata ex Hamatis, si è re ipsorum videretur, nec Hamatis parcebat, ut argumento est Viana, quæ quamvis esset Brederodii, & Brederodius esset ex Hamatis, astu tamen ab Hamatis & ex insidiis surrepta. Quam gravis autem & perniciofa diœcesi universæ, & imprimis Ultrajecto, contentio illa pertinax inter Davidem & Brederodium de episcopatu, docebit quædam ex parte descriptio hæc, seu narratio, quæ tum temporis quidem prodit, sed ab iis prodit, ne quis erret, qui erant partium Davidis.

Om te weten ende te verstaen waeromme ende in wat schyne, dat die uytwesende der Stat van Utrecht op desen tyt, ende die vrunden ons Genadichs Heeren van Utrecht Bisscop David van Bourgoengen uyt der Stat van Utrecht verdreven ende verjaget syn van den Doempreeft, de Heere van Brederode, die Borchgraef van Montfoerde, mit die rebelliche, oervedighe ballingben, alsoe die van Renesse, die Proeyfingers, ende andere ongeboorsamige, gelyken hier na von punte tot punte eensdeels gescreven staet.

1. In den eersten als die vrunden ons Genadichs Heeren Bisscop Davids van Bourgoengen als voerschreven staet, aller wegghen by hoeren rechten Lantsheere getrouwelicken gebleven syn, als goede Burgeren ende onderfaten schuldich waren te doen, en eerst by hoeren Heere Bisscop Rodolph van Diepbolt saliger gedachten, ende nu na by hoeren Heer Bisscop David van Bourgoengen hoeren rechten Lantsheer, als blycken mach, om sonderlinge liefden wille,
die

ante quasdam exercuisse similitates. Propter quod & præsto
adfuturum auxilio eorum, qui se accerfebant, non recusavit.
Sed

die sy totten selven hoeren Genadigen Heer gedragen hebben, ende om die rechtveerdicheyt der heyliger kercken in eeren te helpen houden, ende die Stoel van *Romen* onderdanich te blyven na alre hoerre machten, overmits dat onsen heyligen Vader den Paus van *Romen* onsen Genadigen Heere Bisscop *David van Bourgoengen* mitter provisie van der kercke van *Utrecht* versien hadde, daer die Dromproest mit synen broeder, ende die Borchgrave van *Montfoerde* mitten oervedigen rebelligen ballingen, alse die van *Renesse*, die *Proeyfingers*, ende andere ongehoorsamige daer aen clevende, den selven onsen Genadigen Heere Bisscop *David van Bourgoengen* mit geweld, ende crachte, tegens eer ende reden uyt synre Stadt van *Utrecht* hebben gehouden, ende noch daghelycx houden, als wel kenlyck is.

2. Item als die Dromproest yerst binnen *Utrecht* gecomen was, doe geloofde hy, ende swoer ten heyligen voor die Staten van den Lande, daer die Stat van *Amersfoort* tegenwoordich stont, alse dat hy die oervedige meynedige ballingen uten Gestichte ende Stat van *Utrecht* soude helpen keeren ende houden, ende voert alle deuchden voorwaerts setten, ende alle ondeuchden ende onvrede afterwaerts, ende overal rust ende vrede maken na alle synre macht, daer hy conde ende mochte. Ende geloofde ter selver tyt mede, datmen voertaen niemant uytter Stat van *Utrecht* verdryven noch verjagen en soude, dan alse den Raedt out ende nywe mer ten gemeynen Gilden overdragen hadden. Maer waer ymant die daer misdede, die soudemen corrigeren na grootheit der misdaet, het waer aen lyve oft aen den goede. Terstont binnen twee daghen daerna hadde hy alle die gelostenisse ende goede overdrachte vergeten, ende quam met gewapender hant, ende mit geweld optie Plaetse tot *Utrecht*, ende verjagede ende verdreef twaelf goede Borgers van *Utrecht*.

Item so hadden die Dromproest, die *Heer van Brederode*, ende die Borchgrave van *Montfoerde*, mit meer hoeren hulperen, beyde geestelick ende weerlick, heymelick raedt by nachte, om myns Genadichs Heeren vrunden tot *Utrecht* Bisscop *David van Bourgoengen* gewapender hant mit macht te overvallen, dat een goet man hoerden geheten *Zweder van Tienhoven*, daer hy tusschen die doeren stont, ende uytbrochte, so dat overdragen was by den Gilden, ende gaf alle den raet te kennen, die sy onderlinghe gehadt hadden, ende wat sy geseyt hadden, om onsen Genadigen Heere voersz buyen 't Gesticht te houden. Daer syn dese voersz Heren

Sed protinus eorum paruit voluntati. Ingredientique civitatem raro admodum satellite statim magna turba hominum eorum, qui

vrunden gecomen gewapender hant, ende hebben desen man gevangen, ende seer gepynt, ende in der pynen gedwonghen ende gedruft, dat hy seggen most, dat hy 't gelogen hadde, ende hoeren raet nye gehoort en hadde, hoewel sy in syn tegenwoordicheyt, daer sy 's hem aenseyden, niet verlaeken en conden, ende deden hem mit macht of doemen, ende so mit sulcken schamelen recht ende krancken vonnisse dien goeden man onthoofden,

3. Item een weynich tyts daerna sochten dese selve Heeren nye vonden, om die Gemeente doe die ondaet ende gewelt gerecht begeerde te hebben, syn die voorgenoemde Heeren gecomen gewapender hant, ende hebben gevangen tot XLII. personen toe, die ons Genadichs Heeren vrunden waren van Utrecht, ende deselve seer gepynt, daer die Heer van Brederode ende veel Canoniken, ende anders hoire hulperen, geestelyck ende weerlick, selve bystonden, ende dat sagen ende lieten doen. Ende boven dat al die daer so seer gepynt worden, in geene pynen, oock watmen hem dede, anders en belyden, dan dat sy onsen Genadighen Heer Bisscop *David van Bourgoengen* tot synen rechten liever hadden, dan den Domproeft, ende worter twee daer van verwyft metten sweerde gerecht te werden aen hoer lyff.

4. Item so die Gemeente doe die ondaet ende gewelt gerecht begeerde te hebben, syn die voorgenoemde Heeren gecomen gewapender hant, ende hebben gevangen tot XLII. personen toe, die ons Genadichs Heeren vrunden waren van Utrecht, ende deselve seer gepynt, daer die Heer van Brederode ende veel Canoniken, ende anders hoire hulperen, geestelyck ende weerlick, selve bystonden, ende dat sagen ende lieten doen. Ende boven dat al die daer so seer gepynt worden, in geene pynen, oock watmen hem dede, anders en belyden, dan dat sy onsen Genadighen Heer Bisscop *David van Bourgoengen* tot synen rechten liever hadden, dan den Domproeft, ende worter twee daer van verwyft metten sweerde gerecht te werden aen hoer lyff.

5. Item doe sy die twee verwyfsden om gerecht te worden, dat alle goede mannen verdocht, so sy geene schult en hadden, weter eene groote vergaderinghe van volk, die sulcks niet gehengen en wouden, so dat syse geene macht en hadden te rechten. Maer die Domproeft geerde eene bede, woudemen in laten comen die ballingen, die meynedich waren ende noch syn aen onsen Genadighen Heere, ende die hem buyten t'Gesticht tot ewigen dagen versegelt hadden, hy woude hem hoer lyff weder geven, ende sy ende alle die XLII. gevangen, ende die goede mannen, die hy hadde laten dryven, souden weder in comen, ende sy souden alle t'samen goede mannen onderlingh wesen, ende hy woude so verbinden, dat sy malcanderen niet meer becrachten en souden, ende dat

qui res novas & omnia turbare semper exoptant; ejus lateri se adjunxit. Sicque nullo negotio nullaque ex adverso data resistentia

dat sy in thien jaer daerna in ghenen rechten sitten noch wesen en souden, maer hy maecte deselve ballingen noch van den selven jaer Burgemeesters, Schepenen, ende Raetfluiden, ende syns noch huyden des daghes.

6. Item doe die selve meynedige ballingen, die nu Utrecht regieren, ingecomen waren, vergat die Domproest alle die voersz beloften, ende alle dat hy hem geseyt hadde, maer hielt deselve ons Genadichs Heeren vrienden al gevangen, ende schattefe elck nae synen wille, synen cost mede te doen, ende seynde een deel daer van tot sunt Jacob in Galissen.

7. Item daerna dat die Hoochgeboren Doorluchtige Vorst onsen lieven Genadigen Heere van Bourgoengen aen der Stat ende Gilden van Utrecht gesonden hadde om voor syne Raetsvrunden geleyde te hebben, so hielt deselve brieffe in, dat wie syne Vorstelycke Genade daer hinderlick in waren, dat woude syne Genade scerpelyck gedencken, ende syne bystandighe daer in daer woude syne Genade met alle vruntchap op versculden, Ende daer op worde overdragen by myns Genadichs Heeren vrunden van Utrecht Bisscop *David*, beyde in den Rade ende in den Gilden, datmen synen Raetsvrunden een geleyde geven soude, gelyck syne Vorstelycke Genade dat doen scrijven ende begeert hadde.

8. Item quamen die Domproest mit meer Canonicken, ende andere, beyde geestelyck ende weerlyck, mit dwangh, ende wouden dattet so niet geschiede, of datmen vergaderen ende opsitten soude, want syn broeder weder van Overyssel gecomen was, dat so geschieden most op die tyt, ende binnen dien tyt so macsten sy hem sterck van vreemden volck, ende quamen so alle drie die Heeren mitten oervedigen ballingen in Utrecht, Begeerende boven dat sy gesworen hadden, ende besegelt, tegens der Gemeenten niet te doen, mitten Domdeacken ende meer Priesteren, ende mit al dat sy vermochten op sinte Marcus dach gewapender ende vechtender hant, ende overvielen so de Gemeente, daer een arm goet man voor des Domproests voeten dootgeslagen wert, ende van synen brodigen huysgesinne ende knechten geschiede.

9. Item ginck doe die Domproest terstont op die selve ure, doe dat gedaen was, mitten Heer van Brederode, ende voort met veel geestelycke ende weerlycke luyden, synen hulperen, leggen boven uyt eenen venster, ende die Raetfluyden, die doe gecoren waren nader Stat recht by der Gemeenten na ouden haercomen, sette hy off, om dies wille sy myns Heeren vrunden hieten te

stentia illico civitatis veluti imperio est potitus, hisque vel profligatis vel dejectis, qui magistratus antea gesserant, ex volun

wesen, ende koos ende settede die oervedige, ende ballingen, die nu Utrecht regieren, tot Raetsluyden der Stat van Utrecht. Ende also sy gesworen ende besegelt hadden tegens die Gemeente niet te doen, ende in thien jaren in den Rade niet te sitten, ende niet te comen, so hebben sy selve die brieven, die sy so gegeven, gesworen, ende besegelt hadden, geschoert, ende na hem genomen, gelyck dat alle goede mannen wel kundich is.

10. Item so syn ende hebben dese Heeren mit hoeren hulperen, opten selven dach gewapender hant alle die Stat doorgegaen, soeckende ende vangende alle myns Heeren vrunden Bisscops *Dauids van Bourgoengen*, alle die sy gevinden konden, so dat sy tot xxi. toe vingen, ende een die sy voor geschat, ende tot sunc Jacobs gejaecht hadden tusschen twee huysen, ende soo anxten, dat hy doot gevallen is. Ende voort tot drie hondert goede borgeren toe synt ontweecken uytter Stat, de sommige in vrouwen klederen, de sommige als munniken, ende elck so hy syn lyf best gebergen konde. Ende syn so uyt anxte hoers lyfs ende uyt liefde ons Genadichs Heeren voersz dat meerre deel tot Amersfoort gecomen, daer sy vast noch syn. Ende die oervedighe of ballinghen, die nu Utrecht regieren ginghen so terstont, ende segelden hoir alre huysen toe, ende namen daer uyt al dat sy daer in gevonden hebben, ende hebben die goede mannen aldus verderffelyck gemaect.

11. Item onder des op dien selven dach is die Heer van Brederode selve gewapent met syn hulperen gecomen in eens goet mans huys, die myns Heeren vrund was, ende wouden vanghen, daer des goede mans wyf, die vrouwen by hoir hadde, ende ginck in arbeyde van kynde, daer woude hy selve in de camer wesen, ende alle die vrouwen vielen op hoir knien, ende baden hem, dat hy syn sweert opsteecken, ende uytte Camer blyven woude, want die goede man daer niet in en waer, maer hy en woude 't niet doen, ende ginck so, dat onmenschelyck te schryven is, in de Camer mit een getogen messe, daer die goede vrouwe lach, ende dede haer aldaer sulcken anxt ende vrees, dat sy ende hoir kynt dat sy droech beyde terstont doot bleven.

12. Item so hebben oock met desen voernoemden Borgeren, ende desgelycken vrouwpersonen, diese gevangen hadden, seer onmenschelyken met pynigen aengegaen, ende met ander lasten, die sy hem gedaen hebben, daer hoir sommige verlemt al hoir leven blyven sullen, die sommige noch ontmant syn, ende hebben

voluntate Pontificis, secedentibusque omnibus civitate Vicariis & Officiariis Episcopi, alios novos magistratus illico pro voto

benſe ſo gevangen geſet, ter tyt toe onſen Genadigen Heere van Bourgoengen tot *Wſelkyn* quam. Ende doe dat *compromis* doe aldaer gemaect was, hebben ſy deſelve gevangen uytter Stat, die voor gevangen waren, ende die drie hondert Borgeren of daer omtrent, die dus van anx̄t hoer lyfs ende om deſe groote ondaet wille ontweecken waren, die clocke na geluyt, ende hebbender die Stat op hoer lyf euwelyck verboden, ende hebbenſe ſo ballingen ſonder enich toefeggen, dan voornoemt is, gemaect, ende hebben hemluyden beyden ryck ende arme hoirre wyven ende kynder na die luydinge al na geſent, ende die Stat mede verboden, ende al hoir goet toegellagen ende genomen, ende nemen noch dagelycks, ende maeckender ſe mede ballinck off.

13. Item doe dit aldus geſchiet was, des anderen dages daer na, doe vergaderden die Raet ende gemeene Gilden van Utrecht t'ſamen, hoemen beſte inde voerſz ſaken doen ſoude. Doe ſeyde die Domproeſt totte voerſz Raet ende gemeene Gildens omme den Domdeeken Heer *Jan Proeys*, Heer *Gysbert van Ryſenborch* Ridder, *Gysbert van Nyenrode*, ende *Jan van Lichtenberch*, ende ſeyden aldaer openbaerlick totten voerſz Rade, ende gemeyne Gilden, *Siet gy Heeren, wat gy doet, Onſen Heere den Elect die ontbiet u, dat alſulcke brieven ende Bullen, als die Heer van Bourgoengen voor ſynen ſoon verworven beeft, die ſyn valſch ende quaet, ende met valſchen ſegelen geſegelt.* Dat was hem waerachtich uyt den Hove van Rome geſchreven van ſynen Ambaſſadeurs, want'er twee of drie Cardinalen ende Ridderſ om gebrant waren, ende oock ſoude die Elect die Confirmatie eerſtdages hebben, want hem onſen heyli- gen Vader den Paus verſien hadde mitter kercke van Utrecht. Dat dit aldus geſchieden hoirden wel vyff duſent man.

14. Item ſo hebben ſy voerſz onſes Genadichs Heeren vrienden daerna, terwyle ſy tot Amersfoert gelegen hebben, elck na hoer doen, gelden op hoer lyven geſet, dats te weten, van de ſommige wile vinge, ende t'Utrecht leverde, ofte dootfloech vierhondert Beyerſche guldens, de ſommige drie, de ſommige twee, de ſommige hondert, ende voirt elck na hoir goetduncken.

15. Item alſo Raet out ende niwe mitten Overſten Oudermans ende gemeenen Gilden van Utrecht eenen geheten *Daniel van Nieuwael* eendrachtelyck met ryen voerſienen rade omtrent negen jaer lanck geleden tot ſynen lyve wittelycken vercoſt hebben dat clerck-ampt der Stat van Utrecht om acht en dertich hondert en vyftich ponden Stat paye, daer ſy hem hoir Stat ſegele ende brieven of gegeven hebben, ende hem gelooft, hem daer niet in te ver-

voto instituit, clavesque portarum civitatis ab eis, quorum fidei antea creditæ erant, amovit, & sibi assumpsit. A toto autem

vercorten, noch oock eenige hinder oft letfel daer in te laten gesien in eeniger wys. Welcke gelostenisse, segel, ende brieve voorsz, dese voersz oervedighe ballingen van Utrecht niet achtende en syn geweest, ende dit voorsz ampt den selven *Daniel* mit geweldende ende ongenade, ende weder Godt, recht, ende reden ontweldicht hebben, ontdrongen, ende genomen, onverschult, ende onverdiend, ende hebben een van horen vrienden, geheten *Jan Arnt Proeys*, die welcke *Jacob Proeys* syns Oems soon is, weder daer in geset, ende maecten hem syn voorsz ampt aldus uyt-handich ende ontbruykt met grooten onrecht ende ongenade, ende boven hoir segel ende brieven. Ende hebben hem in syn voersz ampt zedert der tyt, dat hy aldus van den synen verdreven ende verjaget is geweest, wel benout, ende geweldelyck genomen, ende te schade gedaen, boven ses hondert Rynsche guldens, gelyck menich goet man dat wel kennelyck is.

16. Item dit ende alle dat voersz en was alleen noch niet genoegh, oock hebben dese oirvedighe ballingen, die Utrecht nu regieren, een deels hoire vrienden, daer onder ende mede waren sommighe hoire Stat knapen, nadien dattet *Compromis* gemaect is, ende op die selve tyt, dat die Commissarissen ons Genadichs Heren des Hertochs van Bourgoengen, alsoe die Stathouder van Hollant, die van Vlaenderen, die Heere van der *Goes*, die Hofmeyster ende Meister *Antonis* van *Haneton* te Wyck te Duerstede laghen, geweest met boven xl. of vyftich waghene opt Slot geheten *Rynesteyn*, gelegen by *Wyck* voersz, toebehorende eens ons Genadichs Heeren vrunt van Utrecht, geheten *Daniel* van *Nywaal*, ende hebben die selve huysinge gestruceert alinge, ende van binnen seer lelycken ontwee geslagen, gebroocken, ende verdorven, ende hebben alle t'geene dat sy aldaer vonden van huysrade ende cleinoten gerovet, genomen, ende t'Utrecht gebrocht. Daerenboven namen sy hem ter selver tyt boven hondert ende xlv. vim goet korens, so weyt, so haver, ende brochten dat gelyck binnen Utrecht, ende hebben hoiren wille daer mede gedaen. Ende voorts wierden daerna alle anckers, tralien, ende yserwerck, doeren, vensteren, raemten, folders, ribben, plancken, ontwee geslagen, uytgebroocken, ende mit hem t'Utrecht gevoert. Ende daerenboven so hebben sy noch neder gehouden boven acht hondert groote bomen, so eschen, so willige &c. ende hebben den selven daer aen wel bescadicht ende genomen, als voersz staet, boven vyftien hondert Rynsche gulden, als menich goet man dat aldaer kennelyck is. Ende dit voersz

autem pene populo civitatis totissime cum his, qui suæ factionis participes vel etiam auctores extiterant, sibi multum applau-

voerfz is al gefciet boven een goet geleyde, dat sy gegeven hadden, doemen opter dachvaert te Wyck also lach.

17. Item ter ſelver tyt doe beroofden die van Utrecht, ende namen een ſchamelen armen Lantman, een onderſaet ons Genadichs Heeren van Utrecht, ende woonden omtrent *Wyck* voorfz by *Ryneſteyn*, drie mergen goet koorns, ende brochten dat oock binnen Utrecht, ende hebben hoiren wille daer mede gedaen. Welck coorn voorfz defen armen Lantman gecoft hadde opten veldde tegens eenen ſynen buerman om xx. Vrancryſche ſchilden, die hy betalen moet, ende hebben hem aldus brootganh ende verderffelyck gemaect, als nu dagelicx aen hem blycken mach.

18. Item hebben deſe voorfz van Utrecht dat meefstendeel van den voorfz uytweſigen alle hoere goeden, have, ende renthen binnen Utrecht, daer ſyſe gevonden ende gecrygen conden, geweldelyck genomen ** weder Godt, recht, ende reden, ende ſommige hoer huysen binnen ende buyten doergelagen ende geſtrucert, ende hebben daer toe genomen all t' geen, dat sy daer in gevonden hebben, gelyck dat menich goet man wel kennelyck is, ende hebben aldus menich goet man verderffelyck gemaect.

***Weder.
Contra,
adver-
ſum. Ki-
lian.*

19. Item ſo hebben die ſommige van deſelve ballingen, die nu Utrecht regieren, in voorleden tyden, doe ſy uyt waren, by nacht die luyden, Burgeren, en onderſaten onſes Genadigs Heeren van Utrecht van den bedde gehaelt, gevangen, ende door myns Heeren Landen van Burgoengen gevoert, ende in ſynen Lande geſchat, ende geſloot, ende onder den geenen, die dus gevangen hebben, heeft *Willem van Cranenborch* mit ſynen hulperen, van die luden des daghes t' Utrecht op ter ſtraten gaende enen gevangen *Bartolomeus van Vormſweerde*, en ix. Poſtulaet guldens afgeſchat, daer die Stat van Utrecht op dede vervolgen op die tyt, op datſe weten wouden, waer die geſloot waer, ſo hebben ſy gecregen, die deſen goeden man van die Stat wegen dus vervolchden, ende hebben him neus, mont, ende ooren afgeſneden mit meſſen. Welcke ondadighe noch huden des daghet t' Utrecht opter ſtraten gaen, ende die ſommighe in goede Steden van rechten noch ſyn, daer ſy bevonden worden.

20. Ende ſo hebben ſy enen armen knecht, die woonachtich was ter Goude, ende comen woude tot Amersfoert by ſynen *Vader*, gevangen, ende lange in gevingeniſſe gebouden, ende op enen tyt wouden ſy ontfich onder die gemeente bebben, om die voortaeu te dwingen, ſo bebben ſy den ſchamelen man genomen des ſnachts by tortyſen ſonder eenich recht

Tom. I.

Vvv

van

plaudebatur, & quasi priscae libertatis suae restitutor publice privatimque ferebatur. Fiebantque per civitatis plateas frequentes

van Schepenen daer over te laten wysen, so dat niemant van Godes weghen daer over wysen en dorff, boewel dat die Hoochgeboren Vorst die Hertoge van Cleve voor hem baadt, so by geen scult en badde, ende hebben hem so sonder vonnesse ontbooft, dat in den Gestichte so niet behoerlyck en is so onmenschelyck een man te dooden sonder recht.

Et haftenus libellus hic. Cui fidem facile non derogabit, si quis addat libellum oblatum tum Davidi à Daniele de Nieuwael, cujus mentio hic aliquoties. Libelli saltem fragmentum est, quod ex Lappii adversariis communicavit vir nobilis, idem quem jam dixi, Theodoricus Albertus de Ridder van Groenesteyn, Dominus de Kessenich, de Andelst, de Rynesteyn &c. ex quo & statum eorum temporum, ut ex ungue leonem, haud difficulter cognoscas. Ita autem se habet:

Extract uit een out Register oft Historie boeck met de handt gescreven berustende onder den Heere Gysbert Lappius. Alwaer verhaelt worden die questien tusschen den Dompreeft den Heere van Brederode, ende David van Bourgondien aengaende het Bisdom van Utrecht.

1. Item dit ende alle dat voorsz staet en was noch al niet genouch, soo hebben dese selve booveerdige ballingen, die Utrecht nu regeeren, gedeels bore vrienden, daer onder, ende mede waren sommige borer Stat knapen, na dien dat het Compromis gemaect is, ende optie selve tyt dat die Commissarii ons Genadichs Heeren des Hertogen van Bourgondien, alse die Stadtbouder van Holland, die Stadtbouder van Vlaenderen, die Heere van der Goes, die Hoofmeyster, ende Meyster Antonis Hanne-ton tot Wyck te Duysteden lagen, syn geweest met boven 40. ofte 50. wagens op een slot gebeten Rynesteyn gelegen by Wyck voorsz, toebehoorende eens ons Genadigen Heeren vrindt van Utrecht, gebeten Daniel van Nieuwael, ende hebben die selve buyfinge gedestruert alinge, ende binnen so leliken ontwee geslagen, gebroken, ende alle t' geene dat sy daer vonden, van buyfraet, kleynode, ende ander goet genomen ende t' Utrecht gebracht. Daer en boven namen sy him ter selver tyt boven bondert ende 45. vimmen goet corens, so weyt so haver, ende brochten dat desgelycks binnen Utrecht, ende hebben beuren wille oock daer mede gedaen, ende voorts uytloegen daer naer alle anckeren, tralien, ende yserwerck, doren, weynsteren, raemten, folders, ribben, plancken, ende bergen, ende die so geslagen ende uygebroken met hem t' Utrecht gewoort. Ende daer en boven so hebben sy noch neder gehouden 800. groote boomen so effchen als willigen, ende hebben daerom wel bescbadicht ende

quentes epulationes per vices nunc in una vicinia, nunc in alia. Ita civitatis in hujus novita. ferme festiva videbatur.

ende genomen als voorsz staet boven 1500. Rynsche guldens, als mennich goet man dit aldaer kennelyck is. Ende dit voorsz is al geschiet boven een goet geleyde, dat sy gegeven hadden, doemen op die dachvaert te Wyck also lach.

Daniel van Nieuwael dolecert aen die Ambassadeurs van Hertoch Philips van Bourgoengen, ende volchden aldus.
Den Ambassadeurs myns Genadichs Heeren Philips Hertoge van Bourgondien.

2. Toont ende geeft te kennen Daniel van Nieuwael den Edelen, Geboortigen, ende voorsienigen eerbaren Heeren Ambassadeurs myns Genadigen Heeren tefer tyt gecomen wesende by den Eerweerdigen ende goeden Heere David van Bourgondien Bisscop t' Utrechts. Alsoo bem groot gewelt ende ongenade van den Heere van Brederode, den Domproust synen broeder, die van Renesse, die van Nievelt, ende andere die ongeboorsame, rebellige, ende qualyck willende van Utrecht geschiet ende aengedaen es, overmits by synen rechten Lantsbeere getrouwelycken naer syne cleyne macht by gestaen beest, ende veel onredelycke punten, die sy den voorsz synen Lantsbeer overspraken ende sechden, als dat die provisie van der kercken van Utrecht, daer bem den Eertschen vader mede voorsien badt, vals ende quaet was, t' welck Daniel in synen gilde, ende onder den gemeenen volcke, daer by by quam, verantwoort beest, seggende dat by te grooten Vorst ende Heere was, dat by sich met valschen onrechten Bullen soude beelpen &c. Daerom hebben sy bem met synen wyf ende kinder uyt der Stadt van Utrecht verdreven ende verjaget, ende hebben bem syn goet, have, ende dat Schepen clerck ampt, dat by om een sekeren somme van gelde by consent ende geneen Rade wettelycken bad gecocht, ende betaelt, wider Godt, recht, ende reden genomen, ende cccc. Beyersehe guldens op syn lyf geset, die bem dootfloege, ofte binnen Utrecht gevangen brochte. t'Welk een onnatuerlyck werck is &c.

3. Daer naer verbaelt by int lanck ende breet, boe dat die gemeente t'Utrecht genegen was t' ontfangen voor baren Landsbeer, die de Confirmatie van den Eerschen Vader den Paus van Rome mede brachte, ende die wilden sy altoos vruntlyck ontfangen. Dat David van Bourgondien die provisie van den Paus mede gebracht ende vertoont hadde, doch dat op St. Jans Kerckhof sommige adberenten van den Domproust Brederode de gemeente wys maeckten, dat die provisie vals was, ende dat sy wel wisten, dat sommige Cardinalen ende Ridderen daerom gevangen ende verbrant waren, ende dat bet Viscopers gilde versocht hadde

batur. Sed profecto non respondebant ultima primis, imo huiusmodi vanæ exul tandem calamitosus & gravissimus

op Daniel, dat by dat wederspreken soude, als by oock dede &c. Ende dat die den Bisscop David tegenspraken waren, Heer Jan Proeys Dondelen, Heer Gysbert van Vianen van Rysenburch Ridder, Gysbert van Nyenrode, ende Johan van Lichtenberch. Daer naer verbaelt by die schade, die by op syn buys Rynesteyn tot Cothen geleden heeft van die contrarie factie, ende so bet sebynt als den Bisscop nu in syn stoel quam leverden Daniel over alle die schade, die by gebadt hadde, ende volcht aldus van woort toe woort.

Eerweerdige in Gode, Hoochgeboren, Mogende Vorst, Genadige Heere.

4. Wy bidlen din Mogentbeden willen geweerdigen te weten, boe dat Daniel van Nieuwael uwe ootmoedige arme Dienare, leenman, ende onderstaet claeblicken te kennen gevet, als dat by van de Stat van Utrecht voor desen tyden weder Godt, recht, ende reden, onverschult ende onverdient, sonder op hem ook eenige aansprake ofte beticchte te mogen hebben met eenige reden ofte rechten, oft dat by eenige saecken ofte nieuwigheden ter banden getogen soude hebben anders dan een goet borger ende sunte Meertens man schuldich was te doen, Maer alle i'geene dat sy op hem mogen te seggen hebben gebadt, dat mocht wesen, overmits dat Daniel voorsz den stoel van Rome, ende U. Genadige Heere geboorsamich wesen, ende by U. blyven woude, daerom so hebben sy den voorsz Daniel wider Godt, recht, ende allen reden met geweldt uyt de Stadt van Utrecht verdreven ende verjaget, ende der Schepen clerck ampt, dat by wettelycken gecoft ende wel betaccht hadde boven hoere segel ende brieven genomen ende ontweldicht, ende desgelycx boven die formen gemaect by mynen Heer, Heer Antonis Bastert van Bourgoengen, noch verderffelycken van goede ende bave, gelyck menich goet man, dat noch wel kennelyck is, ende U. Genadige Heer dat voor deser tyt menichweren clagelycken te kennen gegeven is. Ende hier naer volgende syn lasten ende gebreken, ende verliese, die van punte te punte dus gescreven staen.

5. In den eersten so hebben sy den voorsz Daniel van Nieuwael op St. Meertens dach Ann. 1456. sonder hem eenige tichten dan voorsz te kennen gegeven, maer met grooten onrechte ende geweldt aldus onverschens uyt synen goede ende welvaren verdreven ende verjaget, ende met groote menichte van volck gewapenderbant tot synen buysse binnen Utrecht gecomen om hem te vangen ofte doot te slaen, ende gingen in Daniels buys alsoo te werck, soo hem dat geliefde, tot synen grooten laste, verdriet, ende schade, als op die tyt wel blycken mochte.

6. Item

mus occup. suæ instaurator libertatis publice jactabatur. demum universam civitatem in miserabilem servitut...

6. Item so hebben sy des selven daechs die clocke doen luyden, waert sake dat ymant den voorsz Daniel buyfede ofte boosde, ende sy dat den Raet niet openbaerden noch te kennen en gaven, dat wouden sy met den sweerde rechten aen boeren lyve, ende so wie hem konde gevonden, ende leverde, die soude hebben 100. Beyerische guldens.

7. Item een tyts daer na so heeft deselve Raedt der Stat Utrecht noch met der clocken doen kondigen, waert saecke dat ymant Daniel noch vinge, leverde, ofte doot sloege, die soude men 200. Beyerische guldens geven.

8. Item doe Daniel by die gratie Godts ende behulp van vrinden beyne-lyck wyter Stat van Utrecht gevlucht was, doe quam by te Wyck te Duyrstedten. Terstont schreef by hy rade van synen vrienden aen den out Raet ende nieuwe, ende aen den gemeenen gilden der Stat van Utrecht, hem elcks bysonder ootmoedelyck biddende, dat sy hem een geleyde gunnen ande geven wilden also lange alse bet hun geliefde, binnen Utrecht te comen, op dat by hem mochte verantwoorden van allen betichten, beclachten, ende aenspraken, die hem van ymant mochten aengeseyt worden. Konde hem Daniel als dan mitter waerbeyt ende mit reden ende mit rechten niet ontschuldigen noch verantwoorden, so bekende by ende gaf hem daer volkomelycken in over, dat hem syn geleyde als dan niet te bate en soude comen, ende begeerden syn lyf ende goet als dan in boer banden te stellen om boren wille daer mede te doen, ende waert dat by onschuldich daer in bevonden worde, dat by syn onschult dan mochte genieten, ende geen ongenade meer aen hem en worde gekeeret. Maer dat en heeft hem niet mogen beuren noch geschien &c.

Dit hier na beschreven is alfulcken bederffelycken latten ende schaed- den, als die voorsz Stadt van Utrecht den voorsz Daniel van Nieuwael wieder Godt, recht ende reden onverschult ende on- verdient gedaen hebben &c.

9. **I**N den eersten so hebben sy den voorsz Daniel geweldelycken wieder Godt, recht, ende reden genomen dat Schepen clerck ampt van Utrecht, dat by wettelycken gecoft ende wel betaelt hadde voor 3850. ponden Stadts paye, boven baer segelen ende brieven, ende hebben daer een and- ren ingeset mit gewelt wieder Daniels wille, eenen gebeten Jan Aernt Proeys, die dat gebruyckt ende beseten heeft vier jaer lanck, daer Da- niel niet een duytken of heeft gebeurt, maer by heeft jaerlycks altoos uyt moeten reycken xvi. Franckryckse schilden, so by die uyt synen erve

servitut. ut nihil à servis ferme cives Trajectenses
differre vi. moreque jumentorum aut pecorum
passus

ende goeje beeft moeten vercoopen ende versetten, daer by een deel van syn
voorsz ampt mede beeft moeten betalen, 't welck hem lastich dagelycks
noch aencomet, aengezien by syn voorsz ampt quyt wesen moeste, ende
was, ende daer en boven wyt syne goeden jaerlycks uytreycken moeste
d'voorsz xvi. Franckryckse schilden. daer syn goet noch dagelycks mo-
de belast ende beswaert is, ende dat comt toe, overmits dat hem t'voorsz
syn ampt aldus met gewelt ontnomen ende ontdrongen is geweest.

10. Item alsoo Daniel dat voorgenoemde Schepen clerck ampt ontrent
4. jaren ontnomen ende ontweldicht was geweest, so haest myn Heere
Heere, Heere Antonis Bastert van Bourgondien een soene gemaect tus-
schen der Stadt van Utrecht ende der Stadt van Amersfoort, ende elck
mit boren vrinden, mit sulcke voorwaerden, dat die voorvluchtigen die
uyt Utrecht geruynt waren die selve Stadt van Utrecht, ende die geene,
diese op die tyt in boren handen hadden, oiruede moesten doen, ende een
uyt van die Stadt van Utrecht blyven souden, Beboudelyck dat die gene,
die aldus voorvluchtich van Utrecht waren, oiruede deden, die souden
terstont boir goeden aenwaerden, ende gebruycken, off doen laten ge-
bruycken tot boiren oerbaer ende profyte. Daer op so beeft Daniel voorsz
by goetduncken uwer Vorstelycker genaden oiruede gedaen. Aldus beeft
Daniel ootmoedelycken gestreuen biddende den Rade van Utrecht out en-
de nieuwe, alsoe dat sy hem na den inboud der selver soene ende der oirue-
den, die by gedaen hadde, believen ende gunnen wouden, dat by enen
goeden man by boren goetduncken dat voorsz Sabepen clerck ampt bevelen
mochte van synre wegen voortaan te regieren, ende te bedienen, ende te
bewaren tot eeren der Stadt Utrecht, ende tot synen nutschappe, oirbaer,
ende profyte. Des en hebben sy niet geacht, ende hebben hem daerenboven
noch boven die soen ende synen oiruede dit voorsz syn Ampt met grooter
ongenade ontweldicht ende ontdrongen noch ontrent drie d'alf jaer
lanck, ende dat de voorsz Jan Aernt Proeys noch hebben bevolen
ende laten gebruycken ende bedienen tot hem oirbaer ende goetdunc-
ken &c.

11. Item des Manendachs ende Woensdachs nae den H. Palmdach
Ann. LVIII. quamen sommige Stadt Cnapen van Utrecht met veel andere bor-
gers ende geselschap gewapender hant, daer mede waren een deel van des
Domproosten buyssginde te Reynestein op uwer Vorstelycker Genade
leengoede, ende destrueerden ende bedorven alle dat yserwerck, traeten,
anckers, glasen, loot, ende anders alle yserwerck, bouwwerck, buyssraet,
ende imboedel, dat opter voorsz Hofstede op die tyt was, so dat sy daer
niet eenen bouten lepel en lieten, als mennich goet man noch wel kenne-
lyck ende gewysflick is.

12. Item

*passus adversus. eisdem paraverat hostes, die noctu-
que per imbres, nives, & frigora exire, & vitam suam peri-
culis*

12. Item dit voorsz was niet gecoech, so hebben die selve, die voorsz staen, met meer anderen ter selver tyt op ende om de Hoffstede tot Rynesteyn, die Daniel van uwer Vorstelycker Genade te leen bouwt boven d. c. grote bomen, so eschen, willigen, ende eycken, ende daer toe mede een deel peerbomen, noten, ende pruymbomen opgebouden, ende die binnen Utrecht gebrocht ende gevoert, ende anders, waer dat bun dat gelycke, ende hebben dese voorsz buyfinge ende Hoffstede aldus ongenadelicken verdorven ende verdestruert, als op den dach van buyden noch wel bewyselick is, ende blycken mach.

13. Item in die selve Passie weecke so syn noch gecomen sommige borge- ren mit schauwen ende mit andere schepen op die voorsz Uwer Genaden leengoeden, ende hebben voort alle dat ander bout ende goet, dat die andere die daer voor waren geweest niet alle met bun en mochten nemen, voort genomen, ende boiren oerbaer daer mede gedaen.

14. Op Sinte Laurens nacht daer naer int selve jaer so syn noch sommige Borge- ren ende oock meer andere van Utrecht gecomen met gewapen- der bant met ontrent 40. ofte 50. wagenen, ende hebben den voorsz Da- niel boven een goet bestant, dat tusschen mynen Genadigen Heere van Utrecht, Heeren David van Bourgondien, ende die Stadt van Utrecht gemaect was in tyden, dat die Commissarien myns Genadichs Heeren van Bourgondien tot Wyck te Duysteden lagen, noch geweldelicken genomen op myns Genadichs Heeren leengoet van Utrecht, op die Hoffstede te Rynesteyn, boven 200. vimmen weyts, ende 60. vimmen baverre.

15. Item ter selver tyt so namen sy den voorsz Daniel noch boven- tactich vimmen baverre, die buyten die Hoffstede Rynesteyn op den lan- de stonden, van dewelcke by eenen schamelen man, gebeten Willem Heyndricksen, die heste van die voorsz baver verkocht hadde. Aldus zoo namen zy den voorsz: schamelen man syn deel alsoo wel als Daniels deel, ende maecten den armen man daer mede verderflycken &c.

16. Item in die tyden, dat die Stadt van Utrecht voor Wyck te Duysteden gewapender bant met machte quame, daer myn Genadigst Heere van Utrecht oprecht tegenwoordich binnen was, doe vernachten sy tot Cothen, ende daer deden sy den voorsz Daniel boven die soene, ende boven syne oiruede, die by hem hadde gedaen, groote onsprekelycke schade aen synen beyningen, tuynen, ende willigen, die sy opbouden, braken, ende mede verbranden &c. alhoewel dat by nochtans veel goeder borge- ren ende goede mannen tot synen buyse innam, ende dede bun dat beste naer syn vermogen met eeten ende met dranck, ende met vuyr ende met lichten &c.

17. Ende

culis omnibus exponere cogherentur. Hæc fuit libertas. Hæc privilegia restituta Trajectensibus per adventum Dni de Montfoerde, cum...

17. Ende want Genadige Heer ummers een onnatuurlick werck is ymant sonder waerachtige bewyslicke verdingen uyt den synen te verdryven ende te verjagen, ende syn renten, diensten, ende goederen, ende have, geweldelycken, onverschult, ende onverdient, wieder Godt, recht, ende reden te ontvieldigen, ende te nemen, ende te ontdringen, ende syn buyfinge ende Hofstede die anckren uyt te werpen, ende te destrueren, ende alle die geboomten daer staende off te bouden, ende alles met gewapenderbandt met al het gheue, dat op Daniels voorsz buyfinge ende Hofstede te Rynesteyn ende daer omtrent was, t welck by van Uwer Genade in leen boudende is, met schouwen, wagens, ende andere schepen binnen Utrecht, of daer het hem geliefde, gevoert ende gebrocht hebben, ende boiren wille ende oirbaer daer mede gedaen hebben, ende daer toe sekeren gelde mit uytlyuydinge boerer Stadts klokken op Daniels lyf geset den ghenen te geven &c.

18. Item dit en was nocht niet genoegh, so syn de voorsz van Utrecht noch te Rynesteyn op Daniels Hofstede met gewapenderbant wederom gecomen ende hebben aldaer boven dcc. schoone lange willigen ende effche bomen, opgeboudē ende veel appelboomen, peerbomen, pruymbomen, kerseboomen, ende veel * wyngaerts die aen staecken stonden, daer jaerlyx of plach te comen twee of vier amen wyns, welcke willige ende effe boomen sy met hun hebben genomen, ende boeren oerbaer daer mede gedaen, als kennelyck was, & mox:

19. Also die Stadt van Utrecht Daniel ontboden hadde te comen voor de Witte vrouwen poort tot Gerrit Barentsen buys op Oudtwycker kermisse dach, ende hebben hem een geleyde brieff in der Stadt scholē beschiect om met hem te spreken. Daniel is aldær gecomen. Daer syn by hem geschikt van den Rade als Jan van Lichtenberch, Philips van Groenewoude, Jan van Oudewater, ende Roelof die Craen, ende hebben Daniel vreemde lasten voorgeleyt, daer by niet wel op en dorfsde ofte en konde geantwoorden, want by daer niemant by hem en hadde, daer by hem mede mochte beraden, also dat by den voorsz goeden mannen vruntlycken badt, dat sy van des redens wegen in geen ondancke wouden neken, dat by wederom t'buys trecken mochte, by woude myns Heeren Genade van Utrecht te kennen geven, t geen dat hem wederwaren was, ende waert saecke, dat myns Heeren Genade ende syn boge Rade, dat voor hem also

* Locus hic adhuc hodie vulgo den Wyngaert. Uxorem habebat Daniel Dominam de Beaumont, oriundam ex Burgundia, & una cum Episcopo in dioccesin transvectam. A qua retentus mos plantandi vites, & ad stipites religandi, usitatus in Gallia.

cum. tamen suæ calamitatis & ruinæ nesciam causaque ignorantia excusandam ipsam Trajectensium civitatem

also dochte nutte ende eirbaer gedaen, so woude by altoos daer in doen, t'geene dat myn Genadige Heere van bem daer in gedaen woude hebben. Oock so seechde by; myn toeven en mach alhier niet lange wesen naer inbout myns geleydens, want ick voor der sonnen ondergangh weder van hier wesen moet. Aldus scheyden sy van Daniel, ende gingen ter Stadtwaert in, ende Daniel gingh in syn berberghe, ende nam oorlof van synen weert ende waerdinne, ende toech terstont te buyswaert eenen anderen wech, dan by gecomen was, ende sechde den Weert, dat by ter Biltte waart wyt woude reysen, ende gingh in den beyligen Cruys Capel, ende sprack syn gebedt aldaer, ende gingh after die Hoeve na Gallichsweerde. Daniel en hadde niet een vierendeel van eenre wyre wyt synre berberge geweest, daer in quamen xii. ofte xiii. gesellen gewapent, der eenen gebeten van Wynen, ende was een Borger, ende sochten Daniel met getogen messen alle die berberghe door, onder den bedden ende over al op solders, ende op balcken, ende souden bem aldus ondadelycken boven syn geleyde doot geslagen hebben. Maer Godt heeft bem beschermt ende bewaert voor syne boosheydt, gelyck die beylige Engelen die beylige drie Coningen bewaerden voor Herodes opset ende boosheydt, ende also de voorsz gesellen wouden van den Waert ende Waerdinne weten, hoe waer Daniel gebleven waer sy seyden dat by syn oorlof hadde genomen, ende dat by na der Biltten reysen woude om voorts t' buyswaert te trecken, anders en wisten sy daer van niet off. Ende syn terstont ter Biltwaert nae gelopen, maer Godt badt versien, dat sy bem niet en vonden. *Finis.*

20. Daer naer so heeft die Dompreeft ende Heer van Brederode aen die vrienden van den Bisschop David van Bourgondien een oervede voorgeleyt, die sy wilden van bem gedaen hebben, eer sy deselvs in die Stadt wilden lyden. Den Bisschop en begeerde dese oervede niet gedaen te hebben, ende seyde by soude syne vrienden in die Stat wel helpen. Die vrinden van den Bisschop waren dese, Peter van Zuylen, Arent van der Horst, ende Daniel van Nieuwael, ende togen na Wyck by den Bisschop op Maria Magdalenen dach Ann. 1469.

Dit syn die ghene die partye hielden tegen den Bisschop David van Bourgondien.

Geestelycken binnen Utrecht.

Heer Willem van Montfoorde Canonick ende Prooft t'Oudemunster, Heer Jan van Drakenborch, Heer Ernst Steenre, Vrederick van Amerongen Canonicken St. Marien t'Utrecht.

Tom. I.

Xxx

Die

tem causabantur plures è civibus, nonnullique de clero adversus Dominum & Pastorem suum. Et is quadam majori imperandi

Die waarlycke personen binnen Utrecht.

Jan van Montfoorde Ridder, Heer Jan van Renesse Ridder, Jan van Renesse van Wulven met synen soen, Jan van Renesse van Wynnigen, Jan van Renesse van Baer, Jan van Amerongen Schout, Jan van Oudewater, Jacob van Amerongen met synen soenen, Jan Wouman, Dirck Woutman, Ernst van Drakenborch, Willem van Lochorst, Gerrit van Lockhorst, Bartholomeus van Nieveck, Gerrit wyten Laen, Jonge Philips van Groenevelt. Henrick van der A, ende Gerrit van Ryn syn soen. Dese leyden al des Bisschops vrinden te last, dat sy t'buys te Renouwen verbrant souden hebben, daer op die Bisschops vrinden seggen aldus:

Oock mede Genadige Heere of dese voorsz ongheschorfame desghelyc vanden seggen, als dat dat buys te Renouwen verbrant is, en die waerbeyt daer of te weten, dit is toegescomen ende geschiet, overmits dat die van Renesse oiruede ende geloesenisse hebben gedaen, als hier voor wel geroert staet, den Eerwaerdigen in Gode Heere Rudolph van Diepholt Bisschop van Utrecht, die welcke sy gebroken hebben, ende niet gebouden, als eerst eerlycken was, en daerom soo syn Bisschop Rudolph ende de Stadt van Utrecht daer op verdacht geweest, oft hun eenige last van offsets of anders van den buyse Renouwen bad mogen gebeuren, gelyck dat voor desen tyt eens geschiet was by Bisschop Sweders tyden van Cuienburg, Aengesien dat die van Renesse metten boeren daer by entyden oft voersu buyse plagen te vergaderen, synde daer sommige van de boeren offgehaelt ende gevangen worden, daerom ende te verhoeden dat quade ende ongeluck, dat van den voorsz buyse hun soude mogen gebeuren, so hebben Bisschop Rudolph ende die Stadt van Utrecht voersu mit rypen rade by boeren dienaers dat voersu buyse te Rynouwen doen verhanden, t' welck die weduwe van Renesse mit haeren kinderen van die Stadt Utrecht hogelycken geheyt is, want sy jaarlycx tot haren huys daer voren hebben cix. cccc. ponden, hoewel dat alle afterwafen, schade, ende afgekrande goeder vobcomelyck quyt geschouden syn, gelyck die oeruede ende geloesenisse brieven daer of wesende dat wel wyten syn konnen &c.

Adjeci et si prolixiora hæc, ut eo plenius cognosci possit, quam atrox tum rerum status, & quæ tum inter Ordines per diocelin confusio. Attarebant diocesis, ut dixi, proprias factiones, diversæ ab Huoeckii & Cabeljaviis, sed alterutris pro re nata & æquæ & iniquæ. Pro re nata, inquam, & in hoc, & prout quemque id quod interest impellebat hæc illuc. Cum Cabeljaviis, aut cum iis, qui favebant factioni isti, susceptum bellum non nego sed non odio factionis,

perahdi ambitione erat elatus; Duce Carolo germano suo superstitis, cujus nomen & potentia non modo suis subditis sed &

factionis, verum odio Davidis, quod superbus, inclemens, contemptor canonum, & juris veteris, quo usi hactenus Trajectenses. Violaverat inprimis, & quidem iterum iterumque, vetus illud privilegium, quod tam acriter omni ævo, tam constanter & pertinaciter etiam armis sumptis defendit urbs, quo civis Ultrajectinus coram alio quam suo iudice, Scabinis scilicet, seu magistratu, in jus trahi non potest. Sed violaret nec ne non multum David sollicitus, fretus vi ac potestate Ducum Burgundiæ, quorum terrorem spargebat late & in omnes, cum civium libertati, quam nimiam judicabat, retendisset insidias, variis modis accidere eam & subvertere conatus frustra, juris sui mordicus retinendi & conservandi avidissima civitate, ad decernendum etiam armis eum oppressoribus semper prompta. Unde & tot decreta illa in Episcopum & ministros ejus fortia & animosa, ut verbi gratia: *Op sinte Anthonis avont Ann. 1460. Overdroegen ende sieten Scepen, Rade, ende Oudermans, dat die Raet voir boir ondersaten bescremen wil die buer in Lauwenrecht, die boir boogste weer daer hebben, na der ouder gewoonten, ende die goen die Jan van der Meer an den Maerschalck gebrocht heeft, die sel by daer weder brengen buten boiren cost. Des Dingsdages na Martini translatio Ann. 1465. Sieten die Raide out ende nieuwe tusschen Jacob van Nyvelt Maerschalck van Esmlant aen die een syde, ende Thonis Willemsen aen die ander syde, roerende van dat die Maerschalck Thonis goet by Bunschoten gelegen aengesproken heeft voer sekere pannen, die by verboert soude hebben, also dat die Stadt Thonis bescremen sal, ende heeft die Maerschalck op Thonis yet te seggen, daer van zel Thonis bem binnen onser Stadt te recht staen. Des Saterdaghes na Conversionis Pauli Ann. 1468. Sieten Scepen, Rade, ende Oudermans tusschen den Maerschalck van Esmlant aen die ene, ende Peter Gysbertsen aen die ander syde, ruerende van dat Peter onsen Genadigen Heers van Utrecht in den Gerechte van Bunschoten gebrocht heeft, ende bem selven verantwoert, somtyt als een Borger ende Scepen tot Bunschoten, ende tot somtyden als onse ondersaet, twelck ondoecdelic is. Daerom zel Peter voer syne droiken geuen den voergenoemden Maerschalck xxv. Rynsche gulden, oick zel Peter voersz onse Stadt ter beterings geuen xxv. Rynsche gulden totter Noide te makens. Ende by zel borchtochte doen, eer by van den buyse gaen zel die voersz vyftich Rynsche guldens te betalen binnen xiv. dagen naestcomende, of men zel bem int vleyschweys leggen, daer by leggen bliuen sal ter xvi. tot by borchtochte gedaen sal hebben als voersz is.*

Aliud adhuc habeo, cujus nec urbis Acta, nec Hæda, nec quif-

* Formulam juramenti ab Episcopis præstiti habes lib. 2. de Nobilit. cap. 47.

& vicinis terris formidini atque terrori semper fuerant. Idem suus Pontifex privilegia suorum civium dejurabat, quæ in quadam * carta dicunt se habere, observari à suis Pontificibus, dum primum in domicilium & possessionem patriæ ingrediuntur, & sacramento solemni jurari consueta. Sed quicquid exterius jactarent, aliud tamen, quo magis in ejus odium exardescabant, latebat in pectore clausum. Nam cum, uti ajebant, qui mores civium Trajectensium ex antiquis temporibus exploratos & agnitos habent, plerique, saltem major pars ipsorum, veluti præcipui auctores & pertinacissimi defensores sem-

quam alius, uspiam meminere. Id ex schedis vetustis, in quibus reperi, se habet ita.

Hoe die Stadt van Utrecht getogen is mit hair macht voor Wyck te Duerstede, daer Bisschop David van Bourgoengen in was om dat te becrachtigen.

Des Saterdachs voor St. Laurens dach int jaer ons Heeren van LXII. doe quam die Stadt van Utrecht met alle boir macht t' savonts in der nacht tot Cothen, ende. Adriaen van Lantscroen waren op die tyt t'Utrecht Borgemeesters, ende deden den Bueren tot Cothen groote schade, ende togen des Saterdachs daer aen voor den dagb voor Wyck te Duerstede om dat te becrachtigen, anders niet wetende dan dat sy daer wel in souden comen, daer boir Lantsbeer Bisscop David van Bourgoengen in was, om dat sy weder bebben wouden Jan Woutman boir Borgemeester, Jacob van Amerongen, Willem van Steenre, en Aelbert Proeys, also myn Genadige Heere die geboorst ende gevangen hadde, overmits dat sy synen Maerschalck gedreyget hadden Jacob van Zulen van Nyevelt, om dat by by bevele myns Genadigen Heere eenen Claes Gysbertsen van Emenesse, die sy vermaten boir borger te wesen, gevangen hadde. Myn Genadighe Heere wert te male seere vertoornt, want sy also mit gewapender hant mit grooten vervoelch van boire Gemeente quamen, boewel sy nochtans niemant misdaen noch gevangen en hadden. Ende is Johan van Renefs van Wulven doen tusschen myn Genadighen Heere, ende der Stadt van Utrecht gereden, ende begerde een dedinghe van der Stadt wegen van mynen Genadigen Heere, Myn Heere was seere vertoornt, ende en woude van geen dedinge boeren, ten wner dat sy deden t'geene bier na bescreven staet, dat waer te verstaen. Daer moesten xxxiv. personen van boeren Raetsluyden binnen Wyck op die plaetse aldaer bloots boofds cruypen op boire knyen seggende; Also en Donderdach lest leden Jan Woutman, ende Jacob van Amerongen, Willem van Steenre, ende Aelbert Proeys van ons Raets wegen quamen binnen wwer Stadt van Wyck, ende deden aldaer een

semper fuerint Hoeckfensium factionis, eam quia quodammodo depressisse & Cabeljavenfes extulisse in Hollandia Burgundiæ Principes *Philippus* & *Carolus* ferebantur, adversus eos, & consequenter adversus suum Pontificem & totam domum Burgundicam vetustum odium conceperant, simul etiam quoniam eorum potentia semper eos sub metu & terrore continuerat. Vetere enim proverbio quos ipsi odissent consequens fuit quod & oderant. Quem enim metuunt † oderunt, inquit Caj. 18. Unde & primum inviti eundem suum Pontificem, procurante Duce *Philippo* à sede Apostolica promotum, non valentes ejusdem *Philippi* conatibus obistere, susceperunt, cum electus alter

† Vid.
Sueton.
in Cali-
gul. cap.
30.

een bootscap aen den Eersamen Jacob van Zuylen van Nyevelt Maerschalck van Eemlant, bevelende by lyve ende by goede, dat by Claes Gysbertsen boiren Borger weder overgave, so bidden wy ootmoedelyck onsen Genadigen Heere, dat by's ons om Gods wille vergeven woude, ende bekennen dat also geschiet, als voorsz staet. Ende bekennen ende belyden, dat wy binnen der Stadt van Wyck geen gebot en hebben, ende dat wy't van der Stadt wegen niet meer en sullen laten geschien, noch doen geschien. Daer toe bidden wy uwer Genaden mede ootmoedelycken, dat ghy ons die vier voergenoemt uyter gevankenisfe quyt laten ende geven willet.

Dit syn die vierentwintich personen van Raetsluyden van Utrecht, die op boire knyen vergiffenisfe baden, ende Adriaen van Lantscroen als een Scepen Borgemeester t'Utrecht lach mede op syn knien bloots boots, ende las die cedulle, in wat schyne dat sy de vergiffenisfe bidden souden, ende wat die Stadt van Utrecht vorder geloven ende besegelen soude; In den eersten, Ariaen van Lantscroen, Jan Woutman, Willem van Steenre, Jacob van Amcrongen, Aelbert Proeys, Vrederick van Draekenborch, Huybert van Pallaes, Jan die Coninck Godevaerts soen, Vrederick van Voocht, Gerrit van Ryn, Henrick van Gent, Jan van Tyel, Gysbert van Tiel, Adriaen van Wesel, Huybert van Blochoven, Jonge Jan Knyff, Gysbert Hart, Willam Vogel, Aelbert van Ryn, Jan van Paelenborch, Henrick van Apcoude, Ritcout Gerritsen van Vorschot, Gerrit de Cray, Heynrick Spycker, Jan Willemsen die Verwer, Lambert Buerlant, ende Warnout van Lichtenberch.

Dit aldus gedaen synde so selt myn Genadigen Heer bun vergeven, ende terstont als sy weder binnen der Stadt van Utrecht gecomen syn, so sel myn Genadigen Heer bem die vier voersz vry ende commerloes onbelast ontslaen, ende t'buys laten reysen, beboudelyek, dat sy mynen Genadi-

* Vid.
Hed. in
David.

alter fuisset frater Domini de Bredenrode, qui Præpositus erat Sancti Martini Trajectensis, de familia utique, quæ una vel precipua semper fuisse fertur tenacissima partium Hoeckensium factionis, contra Cabillionensium factionis per Hollandiam, proch dolor! capita. Ex his itaque animi calentibus & ingruentibus morbis odia immortalia fere conceperant, & inimicitias implacabiles Trajectensium civium multi contra suum Pontificem totamque Burgundiæ domum, uti diximus. Quique ex civibus gravioribus & locupletioribus. numerus, procul dubio ejusdem sui Pontificis. benignitatem atque

gen Heere vergiffenisse bidden sullen in dier manieren als hier na beschreven staet.

Wy Burgemeysteren, Schepenen, ende Raet der Stat van Utrecht out ende nywe maken condit allen luyden: Also en Donderdach leet leden onse mede Raeds-gezellen, alse Jan Woutman, Jacob van Amerongen, Willam van Steenre, ende Aelbert Proeys van onser Stadt weegen binnen der Stadt van Wyck een bootscap deden den den Eerbaren Jacob van Zuylen van Nyevelt, Maerschalck van Amersfoerde ende van Eemlant, alse dat by Claes Gysbertsen onser Stadt berger buyten synen schade overleveren soude op syn goet, daerom onsen Genadigen Heere die voorsz onse vier mede Raetsluyden betorst ende gevangen hadde, So bekennen wy mits desen brieve, dat wy binnen der Stat van Wyck geen gebot en hebben, ende wy hebben onsen Genadigen Heere geloofd, ende gelooven, dat wy synder Genaden Maerschalck Jacob voersz, noch synen Rade, noch dienren, noch ondersaten, groot ende cleyn, so wie die oock syn, om die voersz vangenisse willen niet en sullen noch en willen misdoen, noch in geenre wys daerom aen hem toornen tot geenem tyden, maer sullen ende willen mit hem staen ende wesen als wy te voren deden, ende recht of dat niet geschiet en waer, sonder argelyst. Ende des ten oirconde hebben wy onser Stadt segel beneden aen desen brief doen hangen. Gegeven int jaer ons Heeren m.c. cccc. en twee en tseftich opten twaelfden dach in Decembri.

Et hæc quidem satisfactio est, quam Antistes poposcit. An autem eamactus, eo ritu & cerimonia, plane id incertum. Nec in Actis de eo quicquam, nec apud Hedam, ut dixi jam. In Actis nihil aliud quam quod transactum inter partes utrumque civitatum Transalanie intervenit. Nec rei tamen mentio, de qua transactum, præcedit. Ponam verba Actorum ipsa. Op St. Laurens avont 1462. Die Raet laet enen ygelicken weten, dat ene-minlike zoene gemaeckt ende wytgesproken is by den drien Stede van Overysel, alse Deventer, Campen, ende Zwolle, tusschen ons Heeren Genade van Utrecht aen die een syde

atque prudentiam pensantes sm. & quietissimam pacem, quam sub suo Præsule annos amplius * viginti quatuor habuerant, quæ. divina durasse cognita est in seculis retroactis. diligebant, & ut longævum esse in administratione Episcopatus eum sibi divina pietas donaret votis supplicibus precabantur. His itaque aliisque odiorum causis stimulantibus, qui pertinacius partes Hoecksenfium factionis defendebant, aliis adversabantur, qui suum Pontificem sequi, ac diligere, & se reconciliare Duci Austriæ eundemque sibi placabilem efficere cupiebant. Verum cum satis animadverteret dictus Burchgravius in Montfoort, si repropitiaretur civitati Dux Austriæ, se ab ea repellendum fore cum cæteris suæ factionis, potissime Bannitis ex Hollandia, quos omnino Dux Au-

* Tot anni sunt ab eo quo David inauguratus usque ad Ann. 1481.

syde, ende der Stads van Utrecht, ende hoeren bulperen ende bulpers bulperen aen d'ander syde na uytwyfinge des besegelden brieve daer of gemaect, Daerom gebiedt die Raet enen ygelicken, dat sy die soene onderhouden, ende waert sake dat ymant contrarie deser soenen dede in eniger wijs, dat woude die Raet terstont rechten sonder verdrach mitten sweerde aen hoeren leven, gelyckmen aen Zoenbrekers schuldich is te doen. Des Manendaghes na jaers dach 1463. Die Raide out ende nywe laten weten enen ygelicken, datter ene verdedingh ende gescheyt gemaect is tusschen onsen Genadigen Heere van Utrecht aen die ene syde, ende onser Stat aen die ander syde, ruerende die gevangnisse onser Borgeren in allen manieren, ende vorwarden, als die brieff daer of gemaect inne bout, sprekende van woorde te woorde aldus: Wy Borgemeysters, Stepenen, ende Raide, out ende nywe der Stadt van Utrecht maken kondt allen kuyden; Also en Donderdaghe lestleden &c. Prorsus ita ut supra, excepto quod post verba hæc, Gegheven int jaer ons Heeren cix. cccc. en LXII. des twaelften daghes in Decembri, sequatur mox: Ende want men dat selve verdedinq ende gescheyt volcomelick wil houden, so wair sake dat ymant dair brokich inne worde, dat soude die Raet dan rechten aen den brokighen, als dat van rechts wegen behoort. Crediderim ergo, & non dubito, quin Excerptum id, quod jam dedi, sit ex scriniis Episcopi. Sed undecunque id tandem sit, patet interim non obscure hinc, quid excitaverit tandem bellum, vincula caritatis inter populum & Antistitem quam infirma, quam nulla. Odio is civitati, ut civitas vicissim ipsi. Et hinc raro is Ultrajecti, quod exiguum ei ibi jus. Plerumque in diocesi aut aibi. Vid. lib. 2. de Notis. cap. 13.

Austriæ expelli volebat, clam exceptis certis (1) Ruthenis, parvo tamen numero, utpote viginti aut triginta sese contra hujusmodi suæ depulsionis periculum communivit. Quodam igitur die Ann. Dni 1481. mense Augusto, tres circiter aut quatuor

** Debet
esse Cap.
24.

(1) *Rutberi* hic non sunt equites, & nec *ruyters*, ut perperam du Cange glossar. in voce *Ritter*, sed hominum genus vagum, latrones, prædones, obfessores viarum, ut mox explicat Auctor ipse: atque invexit in civitatem magnam prædonum manum, quos Teutonici *rutberos* appellant. Eosdem *Ritteros* & *Rutberos* arbitratur du Cange. Sed aliud certe innunt adducti ab eo loci. *Ritteri* si hi, qui in ordinem equestrem adsciti & cooptati, ut probat ex Aven-tino lib. 7. *Annal.* multum differunt à *Rutberis*, de quibus Chronicon Windesemense lib. 2. cap. 60. non missum *Ruterorum* sed bene devotorum à fratribus suis exegit. Multum etiam ab his, de quibus toties hic sermo est, & qui non equites tantum sed & pedites, ut in fin. ** Cap. 25. magnum *Ruterorum* numerum, equitum atque peditum, rebellionum auctoribus, undecunque poterant, asciverunt. Gregarii milites, ut infra in fine Cap. 3. Lib. seq. Satisfaciendum enim utcumque erat de stipendio militibus, seu *Rutberis*, qui illo adventarant. Et sic Anonymus, qui supra non longe à pr. Item doe myn Heer van alle dese voersz die antwoort badde, doe nam by ruters aen tbo peerde ende tbo voete. Idem Cap. 16. Item die Burchgrave, ende die Overste, mit die goen, die dat regiment hadden binnen Utrecht op dese tyt, die senden om ruters te peerde ende te voet. & mox. Ende die van Utrecht namen al daghe meer ruters aen tbo peerde ende tbo voet. Cap. 17. Ende Lambert liet die ruters tbe peerde ende tbe voet, die binnen Yselsteyn waren, bem rede maken &c. Idem cap. 44. Item die ruter van Amersfoort tbe peerde ende tbe voet togben des Vridagbes nachts na sinte Lucyen &c. & sic alibi passim. Quia autem utrumque & peditem & equitem vox denotat indistincte, interdum merito quis incertus, & nisi ex circumstantiis vix certior potest reddi, de pedita an de equite ea accipi debeat. Dico ex circumstantiis, ut si *Knechten* *Ruteris* opponantur, aut si *reysige ruters*. Idem cap. 100. Ende men seyde dat daer doot bleven wel vier hondert burgers, ende wel hondert knechten of ruters. Cap. 103. mitten ruters die daer omtrent waren so reysige ende voetknechten. Cap. 102. so eysten die ruters uten heer te steken, ende een glavy te wisselen om hoer boelen wil tegen drie ruters van Utrecht. Cap. 130. Ende die ruters te weten die voetknechten waren te Breuckelen om bout gesent &c. & mox. Ende doe die Borgers aldus aen die Plaets quamen, doe quamen die reysige ruters nyt boer berbergen lopen. &c. Jam ruters sunt, qui equo militant. Sed tum latius vox accepta.

quatuor dies ante festum beati Laurentii, cum iussus esset civitatem exire ipse Dominus in *Montfoort* cum suis, & is minime parere vellet, gravissima exorta est inter cives seditio. Nolentes enim potentiores & locupletiores sese & concives suos commerciis & confrequentationibus carere, quas soliti erant facere & habere in terris præfati Domini Ducis, non sine magno sui detrimento, simul etiam se interea privatos advertentes patrimoniis, & annuis redditibus, quos in ejusdem Principis terris atque dominiis habebant, collegerunt se cum magna multitudine plebis ad quendam pontem circa conventum Regularium prope portam, quæ vulgo *Tollenstege* appellatur. Ex adverso vero dictus Dns in *Montfoort* cum altero Burgimagistrorum & suis fautoribus collegerunt se in platea, quæ est ante domum Consulatus, eamque machinis & bombardis muniverunt, feceruntque campanam publicam sonari ad colligendum ad se populum sub vexillis civitatis, eo modo, quo in bellicis tumultibus fieri solet. Qua satis horribiliter intonante magnus populus & ad plateam & ad alios quoque qui ex diversa parte astabant confluit. Erantque quam plures ex plebe hæsitantes & fluctuantes ad quam potius partium sese conjungerent. Sed multitudo major est locupletioribus, quæ versus portam se colligit. Et si primum ac sufficiens manus illico coacta ad occupandam plateam & domum consulatus tendisset, cum dictus Dominus de *Montfoort* illic adhuc pene nullis stipatus militibus ac satellitibus quasi solus astaret, absque ullo negotio deside. Sed nescio quo consilio in eo loco, ubi se collegerunt, constiterunt. Quod adversariis suis spatium suffecit ad se colligendum in platea civitatis, & eam. Ut vero Dominum Trajectensem aut aliquam suorum manum asciscere & intromittere possent, effracta illa porta civitatis, prope quam astabant, cursores destinaverunt. ipse quidem ut tunc ferebatur celer accurrere, & suis fautoribus opem ferre properans ad medium usque iter inter *Wyck* & *Trajectum* pervenit. Sed cum Dominus de *Montfoort*, & qui eidem astabant, periculum intellexissent, & quod ad intromittendum inimicos suos in civitatem portæ effractæ apertæ paterent, ad obviandum periculo ex tempore consilium accepit, nam stipatus Rutheris illis, quos ante, uti diximus, in civitatem ad se communiendum invexerat, atque

Tom. I.

Y y

alii

* Vid.
Hed. in
David.

alter fuisset frater Domini de Bredenrode, qui Præpositus erat Sancti Martini Trajectensis, de familia utique, quæ una vel precipua semper fuisse fertur tenacissima partium Hoecksenfium factionis, contra Cabillionensium factionis per Hollandiam, proch dolor! capita. Ex his itaque animi calentibus & ingruentibus morbis odia immortalia fere conceperant, & inimicitias implacabiles Trajectensium civium multi contra suum Pontificem totamque Burgundiæ domum, uti diximus. Quique ex civibus gravioribus & locupletioribus. numerus, procul dubio ejusdem sui Pontificis. benignitatem atque

gen Heere vergiffenisse bidden sullen in dier manieren als hier na bescreven staet.

Wy Burgemeysteren, Schepenen, ende Raet der Stat van Utrecht out ende nyuwe maken condit allen luyden: Also en Donderdach leest leden onse mede Raeds-gezellen, also Jan Woutman, Jacob van Amerongen, Willam van Steenre, ende Aelbert Proeys van onser Stadt wegen binnen der Stadt van Wyck een bootscap deden den den Eerbaren Jacob van Zuylen van Nyevelt, Maerschalck van Amersfoerde ende van Femlant, also dat by Claes Gysbertsen onser Stadt burger buyten synen schade overleveren soude op syn goet, daerom onsen Genadigen Heere die voorsz onse vier mede Raetsluyden betorst ende gevangen badde, So bekenne wy mits desen brieve, dat wy binnen der Stat van Wyck geen gebot en hebben, ende wy hebben onsen Genadigen Heere geloost, ende gelooven, dat wy synder Genaden Maerschalck Jacob voersz, noch synen Rade, noch dienren, noch ondersaten, groot ende cleyn, so wie die oock syn, om die voersz vangenisse willen niet en sullen noch en willen misdoen, noch in geenre wys daerom aen hem toornen tot geenem tyden, maer sullen ende willen mit hem staen ende wesen als wy te voren deden, ende recht of dat niet geschiet en waer, sonder argelyst. Ende des ten oirconde hebben wy onser Stadt segel beneden aen desen brief doen hangen. Gegheven int jaer ons Heeren cld. cccc. en twee en tseftich opten twaelfden dach in Decembri.

Et hæc quidem satisfactio est, quam Antistes poposeit. An autem eam nactus, eo ritu & ceremonia, plane id incertum. Nec in Actis de eo quicquam, nec apud Hedam, ut dixi jam. In Actis nihil aliud quam quod transactum inter partes trium civitatum Transilaniæ interventu. Nec rei tamen mentio, de qua transactum, præcedit. Ponam verba Actorum ipsa. Op St. Laurens avont 1462. Die Raet laet enen ygelicken weten, dat ene-minlike zoene gemaeckt ende wytesproken is by den drien Stede van Overysel, also Deventer, Campen, ende Zwolle, tusschen ons Heeren Genade van Utrecht aen die een syde

atque prudentiam pensantes sm. & quietissimam pacem, quam sub suo Præsule annos amplius * viginti quatuor habuerant, quæ. divina durasse cognita est in seculis retroactis. diligebant, & ut longævum esse in administratione Episcopatus eum sibi divina pietas donaret votis supplicibus precabantur. His itaque aliisque odiorum causis stimulantibus, qui pertinacius partes Hoeckensium factionis defendebant, aliis adversabantur, qui suum Pontificem sequi, ac diligere, & se reconciliare Duci Austriæ eundemque sibi placabilem efficere cupiebant. Verum cum satis animadverteret dictus Burchgravius in Montfoort, si repropitiaretur civitati Dux Austriæ, se ab ea repellendum fore cum cæteris suæ factionis, potissime Bannitis ex Hollandia, quos omnino Dux Au-

* Tot anni sunt ab eo quo David inauguratus usque ad Ann. 1481.

syde, ende der Stadt van Utrecht, ende boeren bulperen ende bulpers bulperen aen d'ander syde na uytwyfinge des besgelden brieve daer of gemaect, Daerom gebiedt die Raet enen ygelicken, dat sy die soene onderhouden, ende waert sake dat ymant contrarie deser soenen dede in eniger wijs, dat woude die Raet terstont rechten sonder verdrach mitten sweerde aen boeren liuen, gelyckmen aen Zoendbrekers schuldich is te doen. Des Manendaghes na jaers dach 1463. Die Raide out ende nyuwe laten weten enen ygelicken, datter ene verdedingh ende gescheyt gemaect is tusschen onsen Genadigen Heere van Utrecht aen die ene syde, ende onser Stat aen die ander syde, ruerende die gevangnisse onser Borgeren in allen manieren, ende vorwarden, als die brieff daer of gemaect inne bout, sprekende van woerde te woerde aldus: Wy Borgemeesters, Scepenen, ende Raide, out ende nyuwe der Stadt van Utrecht maken kondt allen kynden: Also en Donderdaghe lestleden &c. Prorsus ita ut supra, excepto quod post verba hæc, Gegheven int jaer ons Heeren cix. cccc. en LXII. des twaelften daghes in Decembri, sequatur mox: Ende want men dat selve verdedincq ende gescheyt volcomelick wil houden, so wair sake dat ymant dair brokich inne worde, dat soude die Raet dan rechten aen den brokighen, als dat van rechts wegen behoort. Crediderim ergo, & non dubito, quin Excerptum id, quod jam dedi, sit ex scriptis Episcopi. Sed undecunque id tandem sit, patet interim non obscure hinc, quid excitaverit tandem bellum, vincula caritatis inter populum & Antistitem quam infirma, quam nulla. Odio is civitati, ut civitas vicissim ipsi. Et hinc raro is Ultrajecti, quod exiguum ei ibi jus. Plerumque in diocesi aut aibi. Vid. lib. 2. de Nobilit. cap. 13.

Austriæ expelli volebat, clam exceptis certis (1) Ruthenis, parvo tamen numero, utpote viginti aut triginta sese contra hujusmodi suæ depulsionis periculum communivit. Quodam igitur die Ann. Dni 1481. mense Augusto, tres circiter aut quatuor

** Debet
esse Cap.
24.

(1) *Rutberi* hic non sunt equites, & nec *ruyters*, ut perperam du Cange glossar. in voce *Ritter*, sed hominum genus vagum, latrones, prædones, obfessores viarum, ut mox explicat Auctor ipse: atque invexit in civitatem magnam prædonum manum, quos Teutonici *rutberos* appellant. Eosdem *Ritteros* & *Rutberos* arbitratur du Cange. Sed aliud certe innuunt adducti ab eo loci. *Ritteri* si hi, qui in ordinem equestrem adsciti & cooptati, ut probat ex Aventino lib. 7. *Annal.* multum differunt à *Rutberis*, de quibus Chronicon Windefemensis lib. 2. cap. 60. non missam *Ruterorum* sed bene devotorum à fratribus suis exegit. Multum etiam ab his, de quibus toties hic sermo est, & qui non equites tantum sed & pedites, ut in fin. ** Cap. 25. magnum *Rutberorum* numerum, equitum atque peditum, rebellionum auctoribus, undecunque poterant, asceverunt. Gregarii milites, ut infra in fine Cap. 3. Lib. seq. Satisfaciendum enim utcumque erat de stipendio militibus, seu *Rutberis*, qui illo adventarant. Et sic Anonymus, qui supra non longe à pr. Item doe myn Heer van alle dese voersz die antwoort badde, doe nam by ruters aen tho peerde ende tho voete. Idem Cap. 16. Item die Burchgrave, ende die Overste, mit die geen, die dat regiment hadden binnen Utrecht op dese tyt, die senden om ruters te peerde ende te voet. & mox. Ende die van Utrecht namen al daghe meer ruters aen tho peerde ende tho voet. Cap. 17. Ende Lambert liet die ruters the peerde ende the voet, die binnen Yselsteyn waren, hem rede maken &c. Idem cap. 44. Item die ruter van Amersfoort the peerde ende the voet togben des Vridaghes nachts na sinte Lucyen &c. & sic alibi passim. Quia autem utrumque & peditem & equitem vox denotat indistincte, interdum merito quis incertus, & nisi ex circumstantiis vix certior potest reddi, de pedites an de equites ea accipi debeat. Dico ex circumstantiis, ut si *Knechten* *Rutbers* opponantur, aut si *reysige ruters*. Idem cap. 100. Ende men seyde dat daer doot bleven wel vier hondert burgers, ende wel hondert knechten of ruters. Cap. 103. mitten ruters die daer omtrent waren so reysige ende voetknechten. Cap. 102. so eyften die ruters usen beer te steken, ende een glavy te wisselen om boer boelen wil tegen drie ruters van Utrecht. Cap. 130. Ende die ruters te weten die voetknechten waren te Breuckelen om hout gesent &c. & mox. Ende doe die Borgers aldus aen die Plaets quamen, doe quamen die reysige ruters uyt boer berbergen lopen. &c. Jam *ruters* sunt, qui equo militant. Sed tum latius vox accepta.

quatuor dies ante festum beati Laurentii, cum iussus esset civitatem exire ipse Dominus in Montfoort cum suis, & is minime parere vellet; gravissima exorta est inter cives seditio. Nolentes enim potentiores & locupletiores sese & concives suos commerciis & confrequentationibus carere, quas soliti erant facere & habere in terris præfati Domini Ducis, non sine magno sui detrimento, simul etiam se interea privatos advertentes patrimoniis, & annuis redditibus, quos in ejusdem Principis terris atque dominiis habebant, collegerunt se cum magna multitudine plebis ad quendam pontem circa conventum Regularium prope portam, quæ vulgo *Tollenstege* appellatur. Ex adverso vero dictus Dns in Montfoort cum altero Burgimagistrorum & suis fautoribus collegerunt se in platea, quæ est ante domum Consulatus, eamque machinis & bombardis muniverunt, feceruntque campanam publicam sonari ad colligendum ad se populum sub vexillis civitatis, eo modo, quo in bellicis tumultibus fieri solet. Qua satis horribiliter intonante magnus populus & ad plateam & ad alios quoque qui ex diversa parte astabant confluit. Erantque quam plures ex plebe hæsitantes & fluctuantes ad quam potius partium sese conjungerent. Sed multitudo major est locupletioribus, quæ versum portam se colligit. Et si primum ac sufficiens manus illico coacta ad occupandam plateam & domum consulatus tendisset, cum dictus Dominus de Montfoort illic adhuc pene nullis stipatus militibus ac satellitibus quasi solus astaret, absque ullo negotio deside. Sed nescio quo consilio in eo loco, ubi se collegerunt, constiterunt. Quod adversariis suis spatium suffecit ad se colligendum in platea civitatis, & ~~eam~~. Ut vero Dominum Trajectensem aut aliquam suorum manum asciscere & intromittere possent, effracta illa porta civitatis, prope quam astabant, cursores destinaverunt. ipse quidem ut tunc ferebatur celer accurrere, & suis fautoribus opem ferre properans ad medium usque iter inter Wyck & Trajectum pervenit. Sed cum Dominus de Montfoort, & qui eidem astabant, periculum intellexissent, & quod ad intromittendum inimicos suos in civitatem portæ effractæ apertæ paterent, ad obviandum periculo ex tempore consilium accepit, nam stipatus Rutheris illis, quos ante, uti diximus, in civitatem ad se communiendum invexerat, atque

Tom. I.

Y y

alii

aliis satellitibus, qui ad se confluxerant, inter quos erat velut præcipuus unus juvenis audacissimus *Henricus à Zuylen à Nyevelt* ipsius Dni de Montfoort ex sorore filius, è platea civitatis præeunte vexillo versus portam, prope quam altabant adversarii, contendit. Ibi cum in adversarios bombardulas jacerent & alia missilia, paululumque adversarii obsistere conarentur, tribus vel quatuor ex ipsis de dictis missilibus vel occisis vel faucibus, reliqua multitudo terga dedit, quos adversarii persequentes excedere civitatem per portam, quam effregerunt, coëgerunt, & effractam portam, ne vel per alios aliis vel ipsis per suos aditus pateret ad civitatem, statim obserarunt & muniverunt. Numerus autem ad quingentos usque ex honorabilioribus civibus & locupletioribus ascendere ferebatur eorum, qui sic exiverunt, & per fugam saluti consuluerunt. Qui se primum apud oppidum *Wyck* recipientes, deinde etiam per vicina oppida, prout quisque sibi magis oportunum existimavit, sese effuderunt. Ille fuit infaultus atque infelicissimus dies civitati Trajectensi, quæ procul dubio evestigio, ex libertate & florentissimo statu, in quem diu manens sub legitimi Pastoris & Principis sui imperio provecta extiterat, sub tyrannicam potestatem & infelicissimam servitutem est redacta. Paucis diebus effluxis ipse Dominus de Montfoort, qui suam modo quo diximus vendicaverat potestatem, ut eam manu militari firmaret, sciens molimina sua non modo expulsis civibus, verum etiam pluribus ex his, qui intus remanserant, displicere, accersivit atque invexit in civitatem magnam prædonum manum, quos Teutonici Rutheros appellant, quorum metu atque armis misera civitas oppressa respirare in amissam libertatem non auderet. Miserum erat tum videre spectaculum civitatem paulo ante insignem & civium honorabilium copiosam prædonum & vilissimorum latrunculorum magna tunc numerositate confertam, & refertam, atque oppletam. Sed ad silentium cives miseros adigebat metus, ex quibus tamen ex plebea turba plurimi erant, quibus ea per. erat, eis præcipue, qui in suum Episcopum odio acer. qui metiri & æqua lance pendere nesciebant. mala, & quam miserabilem servitutem ex priore. & omnium rerum opulentia, quam à suo parentes. habuerant, recidissent. Unde indisereta talium. quibus & odium
Dni

Dni sui, & habitudo mentis, rationis. iudicium penitus obtundebant, in eundem optimum Pastorem suum omnia probra & maledicta jaciebant, nihil amplius votis expetentes, quam ut moreretur, aut periret nomen ejus. Cum autem idem Præful & Dominus videret civitatem suam tanta Ruthenorum & pluriam ex populari multitudine civium turba contra se munitam, eosque, qui tyrannidem in ea arripuerant, nihil aliud quam se perditum iri optare, & moliri, habuit ipse necesse ad protectionem sui etiam sese militaribus præfidiis communire. Unde in tribus præcipuis oppidis, civitate unius Wyck ipse moram faciebat, & in Renis, atque Yfelseyn militum præfidia advocavit. Oppidum autem Amersfordiæ, quod antea etiam civilibus dissensionibus & mutuis proscriptionibus agitatum fuerat, & in quo prævaluerant, qui cives suo Præsuli obsequentes atque faventes miseriarum proscriptionibus affecerant, pertinacissimo fœdere Trajectensi civitati contra eundem suum Præsulem se contrinxit & devinxit. Nec mora longa Fredericus Dominus ab Yfelseyn stipatus Ruthenis suis ad suburbanum portæ civitatis, quæ Sanctæ Catharinæ cognomentum habet, noctu incendium posuit, pluribus inibi domibus incendio consumptis. Quod licet velut favilla in stupeam incurrens materiam initio parvum esset, statim tamen longe lateque quaquaversum in magnos ignes colluxit. Nam brevi exacto tempore omnia ædificia, quæ per agros circumquaque Trajectum, ad vicina usque oppida absque inhibitione passim ignis consumpsit. Pauperesque agricolæ, nisi qui fuga clabi potuerunt, eorumque bona, abducti vel direpti sunt, aut incendiis absumpti. Ita brevi momento agri illi, qui cultu satorum optimi, atque ædificiis optimis perpulchre ornati, instructique erant, deserti squalentesque ambustis & crematis cunctis ædibus in solitudinem sunt reducti, maledictumque illud Propheticum procul dubio completum est: *Convertit terram eorum in falsuginem amentia habitantium in ea.* Nam ubi paululum antea fuerat veluti quidam paradisus voluptatis, ubique procul dubio squalent abductis arva colonis, ut nec jam, quæ pro prius fuerat, sed alia prorsus patria posse existimari videretur. Quotidie fiebant incursiones novæ ex Hollandia, & oppidulis à Pontifice armatorum copiis communiis, in agros Trajectensium & Amers-

fordiensium universos, donec omnibus expilatis & abrafis nihil jam quod posset prædæ patuisse superesset. Tentavit una vice pius Pontifex suorum civium commiseratus ab suis eosdem revocare ad suam obedientiam, quare..... civitati vicina suorum stipatus præsidio mul..... illic duobus aut tribus pernoctans diebus si..... reverentiam præsentis suæ rebelles meliore acc..... resipuissent, sed ea res non modo rebellium animos non emollivit, verum potius quod mente conceperant odium adversus eum manifestius esse fecit. Exhibebant se quotidie cum Rutheris cives rebelles ad expugnandum..... & socios, siquo ingenio è monasteriis, in quibus consistebat ipse, & sui, in patentes eos campos educere, vel in stationes suas vi vel armis irrumpere potuissent. Quare prudens idem Pontifex, qui arthriticis etiam passionibus acriter vexabatur, & quod in maiorem sævitiam atque odia, unde eos mitigare putaverat, contra inardescabant, relicto dicto conamine ad castrum de *Wycke* repedare eos iussit.

C A P. XXIII.

De Narda occupata, de cæsis ad Vreësvicum Hollandis, aliisque.

EA tempestate & turbine, & vastatione sementis Rutheri, qui Trajecti collocati erant, cum multis ex civibus per insidias cives & oppidulum de *Naerden* Hollandiæ, nihil hostile de Trajectensibus suspicatos, sed commerciorum & commerciorum communicationem cum eisdem mutuam habentes, interceperunt. Nam sub muliebri amictu fingentes quidam ex ipsis Rutheris se, uti sæminæ assolent, ad oppidum ex vicinis agris ova & lacticia invehere, portam oppidi occupantes in oppidum irruperunt, cæsisque nonnullis ex civibus etiam basilicam ejusdem oppidi diripere, sed cum sentirent Amsterdameses confestim magnis armatorum copiis navigio adventare, relicto oppido bonis spoliato, cum præda, qualem ad manum apprehendere potuerant, pluribusque ex civibus abductis captivis, Trajectum statim remearunt. Nec tamen eo usque omnia, quæ diripuerant, deferre potuerunt, sed plurima per agros & itinera sparsim projecta effuderunt. Nam dicti

dicti Amsterdameses cum aliis vicinis ex Hollandia eos cum magno ulciscendi desiderio insequabantur. Et hæc res adversum Trajectenses in odium & inimicitias graviter totam Hollandiam concitavit. Unde non multo post exciti ad vindictam collecto exercitu ex oppidis suis Hollandini venerunt, ductore eorum, vices Principis gerente Gubernatore Hollandiæ, Dno Judoco de *Lalaing*, ad obsidendum quandam turrim seu Bastiliam, quam Trajectenses in loco, unde canale, quod Trajectum pertransit, exit de flumine *Lecke* (quod flumen portio est & membrum *Ropi* fluminis) præsidio militum seu Rutherorum munierant. Cum tamen incautis illic absque valli munimento aut castris more militari dispositis se effudissent, nec ad explorandum molimina Trajectensium, quorum civitas ab eo loco non amplius uno miliari patrio remota est, cursores expeditos haberent, subito uno mane irruerunt in eos Trajectenses cum suis Rutheris, & eos imparatos cum magno clamore adorti in fugam verterunt absque certamine vel pugna. Cæsi ex ipsis circiter quadraginta & capti circa sexaginta. Cæteri ad naves, quas per flumen adduxerant, & se eis opportunitas ingerebat confugium invenerunt usque ad numerum xxx. tam grossarum quam minut nobiles cum præda quam de navibus expositam in terram invenire potuerunt, cum pluribus militaribus Hollandiæ signis Trajectenses in suam civitatem cum magno applausu civium invexerunt. Sed nec ea lætitia eis longa nec fausta hujusmodi trophæa extiterunt, quemadmodum paulo post in sequentibus referemus. Ut enim cecinit Poëta insignis:

*Nescia mens hominum fati sortisque futurae,
Nec servare modum rebus sublata secundis.*

C A P. X X I V.

De legatis Trajectensium ad Ducem Austriæ.

Miserunt subinde Trajectenses legatos suos in Brabantiam pro concilianda pace cum Duce Austriæ, si possent, secluso Pontifice. De pace enim cum eo redintegranda nullo pacto patiebantur audire, qui magistratum tunc in civitate ge-

Y y 3

rebant.

rebant. Et quidem bonas & æquas pacis condiciones, comprehenso suo Pontifice, manenteque, uti juris erat, Præsule & domino civitatis, si eam amplecti curassent, facile invenissent, & in sua poterant mansisse libertate & pace, sed tam ake iniquum in suum Pastorem optimum odium in mentibus auctorum rebellionis radices miserat, deque se semper sæva præsumens conscientia læsa in tanta diffidentia & desperatione vaniæ & firmitatis qualiumcunque eis factarum pollicitationum animos eorum constituerat, ut bonam pacis oblatam seu offerendam conditionem, per quam sub manum & potestatem domini & Pastoris sui reciderent, respuendam pertinacissime observarint. Ferebatur Dominum in Montfoort hujusmodi evomuisse sermonem, quod mallet potius videre Trajectum deductum aratro, totumque campis virentibus solum ipsius civitatis referri, quodque potius omnia extrema famis, pestis, calamitatumque cladum & calamitatum ipse sui que iniqui fautores etiam ad omnium usque civium internecionem libentius exposcerent, ac viderent, quam incolumem civitatem ad parendum dicto suo Pontifici & domino consentirent. Sic erat misera civitas sub sævissimorum tyrannorum potestatem redacta, nec in contrarium, quanquam sine dubio longe amplius horus eorum esset de honestioribus civibus, qui ad parendum utque obsequendum suo Pontifici afficiebantur, qui existeret, quisquam erat, qui contra decreta vel inordinatissimas rebellionum affectiones mutire auderet. In tantum minis ac metu premebantur. Atque cum infecto pacis negotio Legati civitatis domum ex Brabantia revertissent, magnam Ruthenorum numerum equitum atque peditum, rebellionum authores, undecunque poterant, asciverunt, ita ut absque difficultate, si eis libuisset, & diripere civitatem, & cives trucidare potuissent, nisi hoc divina providentia avertisset. Cum his itaque per dandi & spoli mentis, investis cum eis civibus quoties & ad Rectoribus imperare collibuisse patriam tam suam quam Hollandiam vicinam incurstantes, id ipsum etiam stipatoribus Episcopi & Hollandiæ ex adverso referentibus, quaquaversum ad tria & quatuor miliaria patriam incendiis, cædibus, & rapinis vastatam, abrasam, desertamque fecerant.

De Ruardo Trajectensi Engelberto Clivenſi.

Videntes porro Rectores civitatis se non potuisse consequi pacem, quam habere speraverant, aut sperasse finxerant seu simulaverant cum Duce Austriæ & terris suis, suo Pontifice secluso, & quod eis ad sustinendum tam difficilis belli pondus majoribus viribus opus erat, agitarunt, qualiter suo Episcopo potentem aliquem adversarium opponerent, quem ipsi veluti civitatis & patriæ vice Pontificis defensorem, vel Advocatum, vel ut vulgo loquuntur, Ruwardum illectum spe Episcopatus obtinendi post mortem vel depositionem sui Pontificis objicerent. Et oculos deflectentes (1) ad *Engelbertum* fratrem illustis Ducis Clivenſis, adolescentem nobilem, annorum circiter

(1) Joannis nimirum primi, Cliviæ Ducis, non primi, ut vult Pontus Heuterus, quem secutus Buchelius ad Hedam in *not.* sed secundi, ut Pighius in *Hercul. Prodic.* Primus enim Adolphus, quem ex Comite creavit Ducem Sigismundus Imper. in Concilio Constantiensi. Qua lege autem Engelbertus ad Principatum admissus, quid cum Cliviæ Duce & eo actum, docet vetus instrumentum, quod desumptum ex Actis publicis rei illustrandæ subjiciam, ut reperi.

Hoe ende in wat manieren Joncker Engelbrecht van Cleve wert gepostuleert Bisscop t'Utrecht Ann. 1481.

In den name ons Heeren Amen. Kundich sy aller mallick die desen brief sullen sien of boren lesen. Also eyne wile tyts ber twidracht, onawill, oerlach, roof, brant, doitslach, ind ander scbade opgestain ind belopen syn tusschen den Eerweerdigen in Godt Vader Heeren David Biscop tot Utrecht an eyne, ind Heeren Johan Borchgrave to Montfoerd, Heren to Purmereynde, ind den twien Steden Utrecht end Amersfoert mit oeren toestenderen an die ander syde, daeromme die van Montfoert vorgenoemt, ind die twe Steden voersz van oerre ind andre Ritter/scap, ind cleyner Stede, oerre toestenderen wegen, oerre vriende, an den Hoichgeboren Furst onsen Genadigen lieven Heere, Heeren Johan nu ter tyt Hertoge van Cleve ind Greve van der Marck geschickt, ind syn Genaden uyt betruwen ind alder gunst, die tusschen syner Genaden Voetvaderen ind der Stadt, ind Sticht van Utrecht, geweest is, die ver-
kor-

circiter decem & octo, neque literarum peritia, nec probitatis adhuc moribus satis agnitum, intonsa barba, adsciverunt sollicitantes, donec cum suis voluntati eorum assentiret, quod non difficile factu fuit, inque civitatem introduxerunt. Mirabantur

kortinge ind besweringe, as oen hier in van den vursz Bisscop David boven ind tegen syn boochgelaisfte segel ind brieven, by der Stadt ind Sticht van Utrecht gedaen ind gegeven hebbe, geschiet weren; ind gescheben, clegelicken te kennen gegeven hebben, mede seggende, dat oen daeromme noot sy ind gerade, ind oick to bunner eeren, tegen den selven oeren Biscop so verre te procederen, dat sy niet en twyfelden men mit goede reden eynen anderen totten Sticht kiesen of postuleren sal mogen, biddende den selven goeden Heeren Hertoge van Cleve, want sy daer inne boven al tot synre Gnaden bruder Jonckeren Engelbrecht as voer eynen Postulaet to krigen genyget weren, dat syne Gnade eem daer inne vorderlick ind bebulpelic syn wolden an den selven Brueder, sich daer toe te willen vuegen, of by in vurgenoemde maten postuliert wurde, dat by sich des dan annemen, ind onse gueden Heere van Cleve den selven synen broeder dan daerinne gunstich ind bebulplick syn wolde. End so dan syne Gnade die verderfnis des Stichts vursz so vele in eem were geerne verbuedt seggen, ind avermits postulatie syns broeders, as die geschege, oock basst verbuedt sulle werden, So hebben syne Gnade sich daeromme, ind omme die alde gunst vurgeroert te vernyen, ind voert te onderhouden, hier ane goetwillich betoont, ind voir synen broeder vursz so verre gespraecken ind doen spreecken, dat die sich oock goetwillich hier inne ergeven bevet. Ind so is nu om dese dingen vurgeroert to goeden voritganck ind eyndschap to brengen, overmits Raide ind vriende onses Gnadigen Heeren end Jonckeren wegen dair by geschickt van eynre, end den Utrechtsen vrinden vurgeroert vander ander syde, mit vrientlicken ind rypelicken beraed godedingt, ind geslitten, als hier na beschreven volgt. Dat is te weten, as dat die van Montfoort Burchgrave vursz, ind ander Ritterschap des Stichts, die oen in den Steden Utrecht ind Amersfoort byr inne toebalden, of toestaende syn, ind oick die selve Stede yerst dages, so balde om die andracht te weten, off vurbracht wort, fullen varen ind sollicitaren, dat die vyf Collegiale ecclesien binnen Utrecht vursz by Rade oerre geleerden ind besochten averleggen, ind vernemen fullen die bequaemste ind vorderlykste wegen ind manieren to gueden fundamente ind oirfacht der postulatiën vurgeroert, in die persoon Jonckeren Engelbrecht vursz dienende, ind den selven Jonckeren Engelbrecht sal onse goede Heer Hertoch van Cleve vuegen, ind oec sommige vriende mede doen, toerrecht binnen to komen in sestiën of achtien dagen naestkomende, ind as die selve onse Joncker daer binnen komen is, so salmen oen avermits die Wybischop aldair so veer doen weyen, als totter postulatiën dienende

bantur multi, cur hujusmodi Rectores & magistratus civitatis subito in illam barbariem sese invicem fœderassent, ut promissas cuncti contra patrios mores deferrent, barbas, quod perante minime consueffent, sed cum adventu præfati *Engelberti* ad civitatem

noot is, en dan in twee of dryen dagen na der inkomst naistvolgende fullen die vyff ecclesten vor/z procedere totter postulatatie in synen persone te doen, as vor/z steyt, ind as die postulati also gesiet is, so sal die selve Postulaet dan gelaven ind sweren, ind oick syn besegelde brieve dair op geven, dat Sticht van Utrecht by oen rechten, privilegien, ind alden gewoonten ind berkomen to laten, beyde int geestlyck end int weerlick, gelyck als die voir been Heeren des Stichts to doen, to gelaven, ind to sweren plegen, ind als dan fullen die van Montfoerd ind andere Ritterschap bier in toebalden, ind oick die Burgemeesteren, Schepenen, Raidt, ind Burgeren der Stadt Utrecht den selven goeden Jonckeren Postulaet doen buldinge, ind eyde van truwen, as sy einen Postulaet of Heeren des Stichts schuldich ind gewoenlyck syn, ind mede in den eyde ind buldinge begrypen ind geloven den selven Postulaet oick getruwelicken na alle oere macht te fullen belpen behalden, ind verdedingen, der postulationen balven ind Sticht te bliven sonder argelist, ind dair op dan oeck oere besegelde brieven geven in behoerlicken formen, ind as syner Gnaden gelieve in der Stadt Amersfoort te komen, of in die andere Steden, die nu mit desen partye toebalden, of namaels mit oen toebaldende worden, of daer omme syne vriende aldaer to schicken, so sul'en Burgemeesteren, Schepenen, Raidt, ind Burgeren der selver Stede syner Gnaden ins gelycker maten as vor/z steyt, oick bulden, ind eyde van truwen doen, den die Postulaet dan oick oere privilegien, rechten, ind alde berkomen bestedigen sal in behoerlicker formen, as die voirbeen te doen plegen, ind die selve ind anderen Ritterschap ind Stede vurgeroert, die sich in dit overdracht ergeven hebben, ind oick die sich noch byr inne ergevende werden, en fullen byr in van den Postulaet noch oere eyn van den anderen, noch die Postulaet van oen niet treden noch sich afscheyden, ten sy mit oeren gueden wille an beyden seyden, ind des oick malkanderen brieve te geven in gueder vaster formen. Voert als die Postulatatie vor/z gesbiet is, so fullen die van Montfoert, Ritterschap, ind Stede vor/z stellen ind belpen balden in gebruyck ind profyt aller Heerlicheden, gerichtten, geestlick ind wereltlyck, renten, opkomingen, vervallen, ind broecken, niet daer van uytgescheyden, die een Heer of Bisscop des Stichts van Utrecht van rechten of gewoente to genieten, to hebben, of to gebruycken plegbe, wat sy der allet machtich syn, ind der sy niet machtich en weren, fullen sy oen bulp ind bystant doen den machtich te moigen werden om synen cost ind staet daar off te balden, ind of die so veele niet uyt en broecten, daer men dat of g'doen off uytergerichten konde na gelegentheyte of verloop

Tom. I.

Z z z

der

vitatem eas repente omnes pristino more detonsas haberent. Et satis probabili conjectura ælmatum est, eos, vel communi voto vel ex condicito eas sic detulisse intonsas, quoniam desiderio suo de invehendo præfatum Engelbertum in suam civitatem

der dingen, so sullen sy den Postulaet so vele meer guedes toe vuegen, ind doen hebben, dairmen dat themelicken ind na nootdruft af gedoen konne, bis so langh by van den Sticht vursz by sich selven so vele hebben moge, dair dat mede te doen of uyt te rechten sy. Ind of die Postulaet vursz, sine vriende, Dienre, of Ritteren in den yersten toeryden na Utrecht of na der tyt, die wile die onwil in d oirloch duyden, neder legen off schade leden van panden, gewanckenis, of anders, des sullen die van Montfoert, Ritterschap, ind Stede vursz mit oeren toestlenderen oen boestbeere wesen, ind doen uytrechten, ind van den gewinne, des men weder van of uytten vyanden of wederstlenderen rowede, daer af sulmen tot Utrecht mitten Postulaet ind synen vrienden in redelicbeyt ind na gelegentbeyt averdragen, ind dair af scrijfte of brieven maicken, watmen da'r mede balden, of wat malck dat deyl daer af hebben sal. Voert ofmen mitten Bisscop ge vinden of gedingen konde, dat by mit compositie of resignatie vanden Sticht simpelck affstaen of in beboeff des Postulaets vurgeroert laten wolde, wat dat costen, of wat men den Bisscop dair af doen of geven solde, dat soldemen oick ordineren uyt of van den Sticht uytgericht te werden buyten schade, ind achterdeel des Postulaets en der synen vurgenoemt. Voert as die Postulatie vurgeroert geschiet is, so sullen die van Montfoert, Ritterschap, ind Stede voersz by rade der geleerde ind besuchten die postulatie ind des daer tegen vurgenomen mocht werden mit bequamen lude ind cost doin vervolgen, ind verdedingen, in den Hoff van Rome, ind waer dat vorder dienen of beboeff syn sal, buyten kost des Postulaets voersz. Voert of sich eenige Lantsbeeren, Baenrotsen, Ritterschap, Lantschap, of Sticht tegens den Postulaet of Postulatie, off tegen syne toestlenderen leggende of mengende wurden, dat sullen die Postulaet ind sy mallick den anderen truavelick helpen wederstaen, ind oerre geyn sich oick buyten den anderen dair mede scheyden. Voert so vast sommige ballingen ind sommige in desen onwil uyt Utrecht, Amersfoert, ind Bunschoten vorvluchtich worden syn, is dair af verdedingt, dat die Postulaet die niet en sal laten dedingen, noch weder in den lande laten komen, ten sy by rade ind consent des van Montfoert ind andre vriende, die men tot Utrecht ind Amersfoert dair toe ordineren ind innemen sal, mer die Postulaet sal daer toe beulp doin, dat die ballingen ind vorvluchtigen mitter rechten bespraicken werden, ind des sal by hebben vanden gewinne, dat men dair af mit recht of compositie kryget, den vierden penminck. Voert so in deser dedinge mede to kennen gegeven is, dat den

tatem potiti forent. Intravit igitur civitatem vigilia Domini-
cæ nativitatis Ann. Dni 1481. cum magno auctorum sui ad-
ventus & imperitæ ac ignavæ plebis applausu. Sed profecto
longe aliter, quicunque graves rerum divinarum & humanarum
periti

den van Montfoirt vursz van den Bisscop vursz eyn brief van twelf
duysent Wilbelmus schilde sprekende mit cracht ende gewelt afgedrongen
ind to reten sy, den die selve Bisscop doch mit syn besegelden brieve ge-
firmiert hadde, so is em bededingt, dat die Postulaet vursz getruwelyck
syn macht doen sal, dat den Heere van Montfoert sulck eynen nyen brief
van den Staten van den Lande besgelt gegeven werde in forme als die
vurbrieff was, daer by noch eyne Copie autbentycke af hebbe, als nu
mede geluydt is, ind of aen die Postulaet tot sulcken nyen brieve niet ge-
belpen en konde, so sal by doch so voele in em is, ind syn leven lanck
den selven van Montfoert dat officie, dair die voirbrieff of sprekende
was, verschrioven voer die voersz twaelf duysent Wilbelmus scilde to ge-
bruucken. Voirt is bededingt, dat onse guede Heere Hertoch van Cleve
vursz synre Gnaden brueder Joncker Engelbrecht vursz oick den van
Montfoert ind den Steden van Utrecht ind Amersfoirt ind oeren toe-
stenderen in desen oeren saicken gunstich, vorderlick, ind toereyckich syn
sal, ind synen Broeder vursz oick uyt synen landen, ind van den sy-
nen, redelyck dienst, ind oick koop van proviande ind anderen dingen
ten otrloch dienende, gunnen ind volgen sal laten. Ind by also of die
selve onse guede Heere deser dedinge off dingen balve, off des daer uyt
verlopen wurde enigen last of onwille kriege, van veden, toelast, rove,
of gewalt, of enige belastinge der synre, soo sullen syn brueder, oick
die Heere van Montfoert, ind die Steden Utrecht ind Amers-
foert, ind oeren toestenderen, syne Gnaden desgelyken oick getru-
welycken dienen, ind veylen loop wederomme doen ind gunnen,
ind oick op die wederstenderen belpen, ind daer mede eyn buy-
ten den anderen oick niet te schryden. Ind wen so dienst geschiet,
die sal sy verplegen of voeden, ind oeck boer Hoofdbeer wesen,
uytgesaget so lanck sy op des ghenen eerden syn, daer die dienst van ge-
schege. Is oock voers bededingt of onsen goeden Heere van Cleve vursz
hier namaels geneyget worde sich mitten Postulaet, ind den voersz Hee-
re van Montfoert, Ritterschap, ind den Steden, ind oeren toestende-
ren te vorderen bystant, dienst, hulp, of beschudde to verbynden, ind oen
dat te kennen dede geven, ind gelegen daige dair toe teyckenende wurde,
die vrinden van beyden syden daeromme by ein ander te komen, ind die
verbintenis to maicken, ind segel ind brieve daer aver te nemen ind to ge-
ven, so woe die selve onse goede Heere dat dan van den anderen vurge-
voert begeerende wurdt, gelyck om gelyck to nemen, ind to doin, dat sy
des niet weygeren, mer dat verbant also mit een maicken, ind vestelicken
balden

periti, vel humana valentes prudentia, rem existimabant. Nec longa mora: altero nempe die post solennem nativitatis Dominicæ infanti vulgi vana exultatio, quam de novo adventu sui Ruwardi duxerant, in lamentum & luctum conversa est. Et tunc manifestum fuit, utri de suo adventu veriores fuerint existimatores, illine qui ei plaudentes arridebant, an qui infelicem infaultumque non ambigerent esse futurum.

CAP. XXVI.

De Trajectensium clade.

Collegerat enim tunc Gubernator Hollandiæ magno gestiens animo diluere ignominiam, quam apud Bastiliam de Vaert ad ripam fluminis *Leccæ* ante passus fuerat à Trajectensibus, circa tria millia virorum, qui ex parte majore erant militares & bellicis expeditionibus & congressionibus assueti, inter quos Capitanei

balden sullen. Ind wy Johan van Gods genaden Hertoch van Cleve, ind Grave van der Marcke, ind wy Engelbrecht syn brueder vursz an eyne, ind wy Johan Borchgrave to Montfoort, ind wy Burgemeesteren, Schepenen, ind Raide der Stadt Utrecht, ind Amersfoort, van onser ind onser toestenderen wegen in deser suicken an die ander syde, bekennen samentlicken ind bysonder, dat alle ind ygelike punten vursz mit onsen weten, wille, ind goeden voergebadden rade gedingt, averdragen, ind gestaiten syn, ind dat wy die allen malkanderen in gueder vaster gelai- ven, ind in rechtter eydstadt gelavet hebben, ind gelaven tegenwoordich- lick avermits desen brieff vast stude ind onverbreecklick to balden, to doin, ind to vullentreccen, so woe ind so voele op mallick van ons in desen brieff geschreven steyt, sonder yet dair tegen te doen, ind van onser wegen to laten geschien, ind allet sonder argelist, ind hebben sijf aller tot orkunde der waerbeyt, ind vaster stedicheyt, wy Hertoch, ind Engelbrecht, ind ick Johan Borchgrave to Montfoort vursz, ind voert wy Burge- meesteren, Schepenen, ind Raide der Stadt Utrecht ind Amersfoort vursz, as vur ons, onse Burgeren, ind toestenderen, onse ind onser Stede segelen an desen brieff doin hangen ind gebangen. Der brieve vyf is alleyns bal- dende, der wy Hertoch ind onse bruder vursz illick einen, ind wy Borch- grave to Montfoort, ind Stede vursz die anderen ontfangen hebben. Gege- ven in den jaer ons Heeren Dufent vier hondert eynd ind tachtich, op den Manendach Conceptionis Mariæ.

Capitanei & quidam Hispanus cognomento Pe cum certo numero Gallicorum atque Hispanorum Hi cum quendam Burgum appellatum * *Emmenesse* locupleti ac bellicosi & superbi populi multitudine refertum vastavissent, diripuissent, atque cremavissent, pluribus loci accolis vel cæsis vel captis, ad incendendum pariter & vastandum quasdam villas sitas ad unum miliare vel duo de Trajecto illis palustribus locis, & quibus ad comburendum & focos componendum patria illa uti solet, quod illic neque sylvæ neque arbores ad combustionis usum nisi raro admodum inveniantur, iter direxerunt. Ubi incendia & prædas cum agerent, flammis manifestissime in Trajecto collucentibus, atque apparentibus, statim tam Rutheri quam magna civium multitudo usque ad numerum, ut ferebatur, quinque millia hominum confuse & absque ordine suis portis eruperunt, atque ad loca, in quibus adesse hostes sentiebant, properanter cucurrerunt. Quos cum propius accessissent, & eos fugam capturos, quemadmodum alias prope flumen Lecke juxta Bastiliam fecerant, arbitrantur, experti sunt damno suo se cum armatis viris negotium habere, qui cum eos alacriter exceperant, & in eos composito agmine irruerent, illico ipsi Trajectenses terga dederunt. E quibus tam de civitate, quam suburbanis & vicinis villis perempti sunt circiter mille & quingenti, plures etiam abducti, capti, cæteri fuga elapsi cum ingenti pavore intra mœnia sua se receperunt. Quantus autem luctus, quæ lamenta in civitate audita sint plangentium liberos parentum, liberorum parentes, fratrum fratres, uxorum maritos in eo prælio cæsos, vix sufficienter ullo sermone æquari posset. Erat profecto luctus ubique, pavor, & plurima mortis imago. Hæc fuerunt felicia auspicia futurorum bonorum, quæ eis suus novus Ruwardus, quem tantopere regentes civitatem expetierunt, attulit. Invexit hos fructus applausus, quem sibi ignorantix atque malitiæ tenebris obducta plebs, invalidis suis assentiens Rectoribus, eidem Ruwardo adventanti tertio ante die fecerat, atque celebrarat. Hæc oppressæ, uti jactitabant, per suum Pontificem suæ libertatis restitutio. Quod si hostes civitatem hac clade suscepta statim aggredi & expugnare pertentassent, satis verisimile est, quod in ea expugnanda, sic ut erat tunc exterrita & velut exsanguis effecta, resistantiam satis debilem invenissent. Sed mi-

* Vid.
lib. de jur.
glad. cap.
19. n. 3.

fericordia Dei benigniora providente ab illo tunc periculo imminenti civitas præservata extitit. Non enim vult Deus, ut sanctus Propheta canit, mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat. Erant etiam in civitate quamplures viri devoti & religiosi, quibus molitio suorum regentium vehementer displiceret, quorum merito pie credi potest divinam iram clementia temperatam tali civitatis excidio tum pepercisse.

CAP. XXVII.

De miseria eorundem. De ætiori annonæ.

NON tamen absque plurium ærumnarum & calamitatum cumulo civitas permansit, sed eam & caristia annonæ aliarumque rerum humanis usibus necessariarum inopia & paupertas graviter afflixerunt. Qui enim amplissima patrimonia habebant, vel annua vectigalia, si in terris Ducis consistebant, uti erant ibi majori ex parte, cum ad fiscum Principis cuncta devoluta erant, nihil prorsus emolumenti inde percipiebant, si in proprio territorio, cum omnia, quæ in agris erant, deserta & squallida jacerent, etiam nullam dominis prædiorum afferebant solatium vel fructum. Itaque nisi ex veteri industria vel parcomonia aliquid sibi reservaverant, quod pauciores tamen tam de civibus quam de ecclesiasticis fecisse ferebant, consequens erat, cum quoque victualia ad duplum vel triplum assuetum perante pretium excurrissent, nec non nisi cum maximis difficultatibus & laboribus invehi ex uno solo angulo possent, & hoc cum præsidio plurimæ armatorum multitudinis, quod qui bene peculati non erant gravi egestati & penuria laborarent. Artificum vero manus, qui anteriori quietis ac pacis tempore de suis artificiis atque operis honestum satis & copiosum sibi victum suppeditabant, quia necessariae eis deerant suarum artium materiæ, quas etsi forsan adhuc residuas haberent, nullus erat vel rarus, qui ab eis operas expeteret, vel artificialia compararet, magna pariter inopia atque famis inedia premebatur. Quas clades etiam plurimum mors atque interitus tum ex moestitia, & luctu, tum variis ex ægitudinibus, quas fames & penuria victualium parturiebant, quibus perante sufficienter vesci soliti erant, è vestigio sunt consecuti, in tantumque est
adauctus

adauctus mendicantium numerus cujuslibet ætatis atque sexus, ut de ipsis per totam pene civitatem plateæ replerentur. Qui nedum in civitate erant, sed etiam ex vicinis villis & agris, ubi enutriti erant, adigente necessitate ad civitatem pro victu necessario sibi procurando confugerant. Eratque miserum & lamentabile videre impletum in hoc populo, quod Jeremias Propheta de Jerosolymitis lugubri cecinit carmine: *Quod qui prius nutriebantur croceis amplexati sunt stercora.* Perurgente enim penuria famisque inedia ~~villissimis~~ & ante insuetis prorsum cibis plerumque mendicatis vescerantur. Et supra his quidem multi compatiebantur & congemebant, sed subveniebat nullus, nam qui hoc soli potuissent averfos prorsus habebant à reconciliatione & pace animos obdūratos. Unde & adversus civitatem & in eos odium plurimum animis cumularunt.

C A P. XXVIII.

De Viana surrepta.

INsidiis etiam & prodizione aliquorum accolarum qui in civitate pro præsidio collocati erant, oppid. perante semper civitati amicum & benevolum. ferme solo eo quod per terras Ducis Austriæ libera. exerce- retque commercia, quæ plurima necessaria Traj. ad- vehebantur, nocte irruperunt cooperante proditorum manu, dicipueruntque, & suorum manu valida communiverunt, quan- quam cives loci nihil de Trajectensibus hostile suspicarentur, nec ullam, veluti nihil metuentes, armatorum munitionem re- cipere voluissent. De quo tamen ab utralibet partium sollici- tati fuerant, & sæpius pertemptati. Illic astabant * plures ex civibus adscititiis civitatis, qui ad eum locum tanquam secu- rum & neutralem sese contulerant, quos Rutheri bonis suis exutos & spoliatos etiam ad se redimendum magnis pecunia- rum summis adegerunt. Ea res primum à nonnullis Trajecten- sibus auctoribus & fautoribus rebellionis pro felici & fausto proventu habebatur, sed profecto à quibusque peritioribus re- rum æstimatoribus infelix & iniquissima habebatur, successuque statim temporis compertum est, quam damnosa civitati foret, quod per hoc omnino privata fuit advectione plurimum victua- lium

* Sermo
est de
Viana.
Vid. *infr.*
in not.

lium ac aliarum rerum necessariorum, quas de terris Hollandiæ & aliis Austriæ Ducis per medium illius oppiduli neutralitatem servantis consequi consueverat, (1) atque cum hujusmodi oppidulum circiter menses tres ille Rutherus, qui ipsum sic fraude inter-

* LXXXII. (1) Heda in Davide: *Sequenti deinde * anno recepere Trajectani Vianam Vincentio Cygnicæ arcis, sive Swanenburch, Prasfecto curante, & præter fidem turpiter expilante & accepto multo ere postea exeunte.* Hujus expeditionis cum diceretur inter ceteros suasor etiam & auctor Thiedericus van Zuylen, à Toparcha de Brederode, cum urbem iam recepisset, de feudis questio ei mota. Aiebat enim ob perfidiam, ut dixi supra ad Anonymum, cecidisse hæc in commissum. Conquisitis testimoniis conatum se Thiedricum quantum posset purgare, quamvis frustra & nequicquam, ibidem jam dixi. Inter ea autem etiam hæc, quorum supra non memini:

Wy Schout, Borgemeesteren, Schepen, ende gemeene Raedt der Stadt Culenburch doen condt, ende certificeren enen ygelicken, dat opten dach van den datum deses briefs, daer wy saten in gespannen werf becleyd met oordele ende vonnisse als recht is, voor ons gecomen is H. Dirck van Zuylen Ridder, ende heeft aldaer overmits Jacob Henricks soon synen voorsprake ten rechten geklaecht ende aengesproken Gysbert van Dichteren, Gerrit Visscher, ende Jan Splinters soon, als dat sy een waerachtich getuyg souden geven, ende seggen by boeren eede, also sy als leenmannen myns Heeren van Brederode met meer andere mannen des voorsz Heeren van Vianen ten leenrecht geseten hebben, daer myn Heer van Brederode, alse leenbeer, Heer Dirck van Zuylen metten leenrecht beclaecht ende besproken heeft, alse dat by een opsetter mede geweest is, raets ende daets daer toe gegeven heeft van die reyse ende overvalle, die Heer Vincentius van Swanenburch met meer andere Ruyters syn adherenten uyt die Stadt van Utrecht in syn Stede van Vianen gedaen heeft, daer by dat by ende syne ondersaten, als Poorters van Vianen, tot enen onverwinnelicken ende verderffelicken sbade gecomen is, mits welcken Heer Dirck voorsz syn sacramentelycken eedt gemaect heeft, ende daer toe verwallen te wesen van alle alsulcke percelen van leenen, alse by van hem te leene belt. Daer op dat deselve Heer Dirck van Zuylen heeft geantwoort onschuldich te wesen van alle te geen, dat myn Heer van Brederode hem daer aeneggende was. Ende also by daer stont op eenen vryen Keyserlycken bodem, dat by daer af tot syn onschult staen soude, indien ende also verre dat by van niemant so goet ofte beter dan by metten lys daer of beseten ende besproken worde. Daer op dat myn Heer van Brederode voorsz gereplicierte heeft, dat by tot geenre onschult staen soude, want by des overgaen woude. Daer Heer Dirck voorsz weder tegen geduplicateert heeft, dat syn onschult voor myns Heeren bewys gaen soude. Tusschen beiden

interceperat, cognomento Zwanenburch, tenuisset, cunctaque & in oppido & circumquaque, quæ capere potuisset, aggregasset, plurima farcitus præda & spoliis miserorum, domino loci

twee dingtale so wert dat vonnisse bestaat, ende die voorsz leenmannen hebben gewyft ende gevolcht, dat myn Heer van Brederode syn bewys voor Heer Dirc van Zulen onschult gaen soude. Ende terstont heeft Dirc van Zulen van dat selve vonnisse geappelleert voor een booger Hoff ende een meerer Heer, alse voor den Keyser van Romē, ofte voor al-sucken Heer ende Hoff geestelyck ofte weerlyck, daer by van rechts wegen schuldich was te appelleren. Ende gaf den voorsz leenmannen hoir arras dair of na ouder gewoonte ende costuyme des lants. D'welcke dese voorsz leenmannen mit opgerichtē vingeren mit volstaefs oedts ge-sworen ende voor de gerechtē waerheyt gecertificeert ende getuycht be-ben also geschiet te wesen, gelyck voorsz staet. Ende want wy Schout, Borgemeesteren, Schepen, ende Raedt voorsz schuldich syn getuychenisse der waerheyt te geven, alse wy daerom versocht werden. So ist dat wy dit een ygelicken voort certificeren onder onse Stadt segel hier aen geban-gen int jaer ons Heeren 1486. den 21. dach in Junio.

Wy Schout, Borgemeesteren, Schepenen, ende gemeen Raedt der Stede van Culenburch doen condt ende certificeren enen ygelicken, dat opten dach van huden datum des briefts, daer wy saten in gespannen werf becleyd met oordeel en vonnisse alse recht is voor ons is gecomen Heer Dirc van Zulen Ridder, ende heeft aldaer overmits Arent van Droemel syn voorsprake ten rechtē beclaecht ende aengesproken Johan van Lancroon, als dat by een waerachtich getuych soude geven, ende seg-gen by synen eede, wat woorden dat Heer Dirck voorsz met bem bad, doe Heer Dirck voorsz quam uyt des Heeren Camer van Montfoorde binnen Utrecht op den dach doemen reysden omme Vianen in te nemen ende ingenomen wert. Ende indien Johan voersz die waerheyt ende syn rechtē wetenschap daer van niet en tuychden, ende seyde, soo bad Heer Dirck voorsz des by bem te schaden d' somme van hondert Rynsche gulden. Soe heeft Johan voersz wederomme met recht hier op geant-woort, ende voor de gerechtē waerheyt certificerende, ende tuygende, al-se dat opten dach doemen reysde om Vianen in te nemen alse voorsz is, Heer Dirck van Zulen voorgenoemt quam uyt des Heeren camer van Montfoorde voorsz, ende als doen so quam Johan van Lancroon voorsz bem te gemoele, ende wolde in de camer gaen, ende vraechden Heer Dirck voersz, waer by benen wolde, ende wat in die Camer te doen waer. Doe antwoorden H. Dirck voorsz, Gaet in die Camer, Ghy sult wail verhooren wat daer te doene is, Sy raden daer over een saeck, daer ick niet over raden en wil. Doe ginck Jo-han voorsz in die Camer, ende vant daer den Heer van Montfoerde,

Tom. I.

A a a a

H.

loci mediante fumina trium mille florenorum ipsum oppidulum restituit, & relictis Trajectensibus ad propria remeavit.

CAP. XXIX.

De Amersfordensium & Trajectensium contumacia.

NEc vero Amersfordenses Trajectensibus agglutinati etiam belli cladibus, & his, quæ inde provenire solent, sinistris eventibus exsortes evaserunt. Nam paulo ante cladem à Trajectensibus susceptam autumnali tempore, cum adversus hostes incurstantes & populantes agros suos temere & confuse exiliissent per insidias ab hostibus circumventi fortunam belli adversam experti sunt. Cæsi enim fuerunt de civibus plusquam ducenti, & circa centum ducti captivi cum plurima præda boum, quorum solent quotannis multitudinem magnam in suis faginare pascuosis & palustribus locis. Aiebant abductos fuisse, præter alia multa, quæ in prædam similiter cesserunt, super
C13.

H. Vincentius van der Swanenburch, Johan die Coninck, ende Gysbert van Baesde. Doe Johan van Lanscroon voorsz in de camer quam, swegen sy, ende stopten boren raedt, ende geveynsden sich voor bem. Doe vraegden Johan van Lanscroon voorsz na enen, die daer niet en was, om des wil, dat sy sich voor bem weynsden, ende by ginck wederom wyt die camer, ende ierfont worden die Poorten t'Utrecht gesloten, ende dat velt wert bestelt, als die gewoonten syn, ende een wyle tyts daerna so boorde Johan voorsz die Bonge slaem, ende die knechten vergaderden met een. Doe vraegbde Johan voorsz wat daer te doen solde wesen. Doe seyde men bem, daer solde een reyse vallen. Ende by vraegbde waer. Maer men en seyts bem niet. Ende sommige van den Borgeren vraegden bem, off by yet wist, waer die reyse vallen soude. Doe seyde by neen. Ende een wyle tyts daer na doe die knechten wyt waren geweest een ure ofte anderhalf, doe wert bem geseyt, dat die reyse to Vianen wesen solde, ende dat is al dat Johan voorsz daer of weet, gelyk by dat alle dat voorsz is in opgerichten vingers mit volstaefden eede gefworen, ende voor die gerechte waerbryt gecertificeert ende getuygt beeft. Ende want wy Schout, Borgemeesteren, Schepenen, ende Raedt voorsz schuldich syn getuygenisse der waerheyt te geven, alse wy daer omme versocht worden, Soo ist dat wy dit enen ygelicken voort certificeeren onder onser Stadt segel hier aengehangen, int jaer ons Heeren 1486. opten vyffden dach in Junio.

circa & ducentos boves, qui jam deducendi ad nundinas hujusmodi armentorum (quæ eisdem temporibus celebrari solent) in plerisque locis parati erant, sed hujusmodi clade licet graviter attriti nihilo tamen magis magistratus & reliqui factionis duces emolliti sunt, sed semper magis ac magis in acerbis odii atque inimicitiarum in suum Pontificem exarserant, licet nec ullam vel minimam hujusmodi probabilem satis causam dicere vel probare potuissent, cum profecto justius ac verius de ipsa & Trajectensibus idem Pontifex dicere poterat, quod de iniquo Judæorum in se odio Salvator noster dixit, quemadmodum in Evangelio Johannis legimus; *Odio iniquo habuerunt me gratis*, & quod in Psalmo de eo cantatur; *qui retribuebant mihi mala pro bonis*, & plurima hujusmodi. Procurrente autem hujusmodi odiorum atque inimicitiarum rabie & furore civitas Trajectensis sub carissima annonæ plurimarumque rerum humano usui necessariarum atrociter gravata elanguit, & fame, & quæ exinde nasci solent variis hominum mortibus, morbis, atque ægitudinibus extabuit. Ita enim invaluit famines ob carissimam victualium & pauperiem, quam ob majorem populi multitudinem furor bellicus importarat, ut ubique per vicos & plateas viri & mulieres, sed majori numero pueri & infantes, veluti simulacra, seu mortuorum umbræ super terram ambulantes putarentur. Fuerunt interea pluribus & variis in locis conventus partium pro pace vel treuga ineunda, & reconcilianda, nunc cum legatis seu Commissariis Pontificis, nunc cum Legatis Ducis Austriæ, sæpe etiam cum utrisque celebrati, sed in omnibus cum Amersfordenses & Trajectenses suum Pontificem ac Principem recognoscere pertinacissime & obstinatissime recusarent, nunquam ex hujusmodi conventibus aliquis bonus fructus optatæ pacis vel treugæ potuit evenire. Quin potius publice tractabatur, quod non nisi ad circumveniendum suos adversarios, siquo ingenio potuissent, & placandum ramores pauperum civium, quorum longe major pars non nisi pacem exoptabat, & suo Pontifici reconciliari, tales conventus cum adversariis fieri & haberi petebant. Nec levi sane & vana conjectura ex communis omnium ferme æstimatio invaluerat. Nam quoties ad hujusmodi conventus Legatos suos Trajectenses mitterent, se evestigio vel ad rapinas faciendas, & abducendas prædas, aut captivos, vel ad miscenda

incendia in terris & agris adversariorum suos emittebant, qui frequenter damna non modica improvidis & se negligentius curantibus ingerebant, unde non temere eos uti verbis pacificis in dolo, nullum autem prorsus redintegrandæ pacis atque amicitiae votum, seu propositum, sed ipsius potius distrahendæ atque elongandæ gerere putabantur. Initio quo Trajectum *Engelbertus* de *Clivis*, de quo supra meminimus, advectus est, cum magistratus regentium civitatem cum suis fautoribus in ipsius nomen, obedientiam, atque fidem jurassent, conati sunt clerum civitatis, uti similiter faceret, modo blandis sermonibus, nunc gravissimis comminationibus, inducere, sed cum viri graves & timorati quinque ecclesiarum, divini & humani juris periti eis liquido ostendissent salvis conscientiis propter jurium inhibitiones magnis & formidabilibus pœnis sancitas se id minime facere posse, tandem, quamvis à comminationibus non cessantes, tamen aliquando quieverunt. Temptaverunt & idem ipsi perante & ab eodem clero extorquere, ut in quibusdam vanis & frivolis comminationum articulis, & capitulis, quos adversus suum Pontificem tendentes ad suam depositionem, apud ipsum Pontificem se prosequi intendere jactabant, eis vellent adhærere, eundemque clerum, vi & metu non injusto, aut vano, adhibitis, ad quandam adhæisionis formulam, non tamen qualis ab eis expetebatur, sed longe civiliorum adegere. Verum cum per omnia scrutantes iniquitates viderent se deficere in suo scrutinio, & sese irrisioni potius ubilibet patere, nihil de conceptis comminationibus, vel verius confictis, intentare vel prosequi ausi fuerunt. Videbant enim tales concinnantes dolos se talibus innixos dolosis commentis, variisque figmentis, omnis solidi ac validi fundamenti firmitate destitui, nec inde aliud posse nisi labores & expensas inutiles atque ignominiam reportare. Quapropter se ab hujuscemodi suis frivolis abstinentur molitionibus ad tempus quidem, postea autem interposita quadam appellatione, de qua paulo post locuturi sumus, causam suæ appellationis duobus Cardinalibus committi ægre obtinuerunt, in quæ erant hujuscemodi frivolæ criminationes insertæ.

C A P. X X X.

De moneta cusa ab Engelberto Clivenſi, & de aliis ejus geſtis.

Erat dictus *Engelbertus* intrusus ab initio adventus sui, quamdiu stetit Trajecti, in domo Episcopali sita, ut moris est, juxta cathedralem ecclesiam, in quam fuerat ab his, qui eum accersierunt, tanquam vicem gerens Pontificis collocatus & adductus. Ut autem non in *vacuum accersitus fuisset, aut nihil assecutus potestatis putaretur, ipsis suggerentibus monetam novam, argenteos atque aureos nummos, suo nomine cudi facere aggressus est. Qui cum initio utcunque pro attributo eis cursu tolerabiles fuissent, brevi tamen temporis decursu, cui opus hujusce cudendæ monetæ ab eo commissum exiit, tam improbos percussit, ut non modo extra urbem, ubi à cunctis respuebantur, sed nec in civitate ullus solutionem in talibus nummis acceptare vellet, sed passim tanquam reprobis refutarentur ab omnibus. Erant enim, ut aiebant, in tertia parte deteriores in æstimatione justa & valore, pro quo, ut currere deberent, cudebantur. Unde & in ead. præter alia incommoda etiam ipsa moneta pluribus non modicum dampnum invexit. Aliud etiam, ne inutile sibi dominium quæsisse videretur, satis injustum & infame opus effecit. Nam cum accolæ cujusdam villæ, ut ab incendiis & rapinis tuti ac securi manerent in suis domibus apud civitatis Rectores sese pecunia redemissent, & sub pactis promissæ eis libertatis & securitatis nihil hostile à civitate metuentes agros suos colebant, dictus *Engelbertus* persuasus à nonnullis suis satellitibus, quod pactum per eos cum civitate conventum sibi, nisi se ab eo redimerent, minime prodesse deberet, stipatus multis Ruthenis ad eos prædandos atque diripiendos exivit. Qui cum nihil hostile suspicantes non curassent neque se neque bona sua divertere aut occulere, nihilominus direptis & raptis, quæcunque habere potuerant, non fœderatos sibi aut pacificos, sed hostes sævissimos adventasse senserunt, qui nec contenti præda & spoliis miserorum etiam eorum domos & habitacula flammis voracibus dederunt. Hæc fuit prima expeditio,

*Vatum.

hæc prima congressio, quam per semet ipsum *Engelbertus* defensor futurus patriæ fecit, de qua in civitatem Trajectensium, quæ dictis infelicibus fidam securitatem vendiderat, præclara hæcce trophæa importavit. Temptavit autem idem *Engelbertus*, imo potius Rectores civitatis & factionis Duces, accitis ex terra Clivenſi copiis, quas eiſdem Dux Clivenſis in auxilium miſerat, pariter cum ſuis tam Ruthenis quam civibus, quos cum Clivenſibus advenxerant, vel expugnatione, vel alias deditione loci incolarum, ſibi acquirere & ſui juris efficere oppidulum de *Tſelſteyn*, à civitate non amplius uno miliari patriæ remotum. Erat illic præſidium ſatis infeſtum civitati, & quod vel ad civitatem accedentes vel inde abeuntes plurimum moleſtabat. Emiſſa quoque ad pascua vel ſaltus animalia civitatis rapta frequenter abigebant, ac variis modis atque frequentibus & pene quotidianis incuſſionibus damna civitati inferebant. Et erat quippe inveteratum, uti ajebant, Dominorum loci illius odium ad civitatem, & vice verſa. Certum vulgo proverbium & commune, quod Domini de *Tſelſteyn* adhuc in matrum uteris clauſi hoſtes Trajectenſium, priuſquam in lucem hanc ederentur, eſſe ſolerent. Moverant itaque hac civitate huiuſce Trajectenſium & Clivenſium copię circa quatuor millia peditum ducibus *Engelberto* & Domino de *Montfoort*, & ſeſe per agros & pascua ipſius oppiduli ultra jam jactum miſſilium propinquos effuderunt, velut oppidulum obſeſſuri, qui cum ſine foſſa illic & vallo aut aliquo alio munimento quinque aut ſex dies diſperſi hinc inde jacuiſſent pecudum potius quam militum more (non enim ſecundum diſciplinam militare caſtra metati erant, aut communierant) tedio ſimul & victualium cariftia atque raritate deſatigati nulla attemptata expeditione inefficaces & vacui Trajectum redierunt. Unde poſt duos atque tres dies, cum nec ſtipendia perciperent, nec victualia, niſi admodum raro, comparari valerent, ſine ullo penitus fructu & honore ipſi Clivenſes ſunt reverſi in patriam.

C A P. X X X I.

*Trajectensium spes, quam habebant in Rege
Franciae, aliisque:*

DEposuerant autem magnam spei suæ partem ipsi rebelles Trajectenses in auxilio Ducis Clivenfis, sed cum hæc auxilia hujusce eis transmissa non modo eis nihil profuisse, verum etiam magis obsuiffe perspicerent, ab ea, quam in eum habuerant, spe plurimum exciderunt, majoremque eis adhuc ab initio ipsius factionis confidentiam de Rege Francorum ipsi sibi proponebant, & quod eis præsidio adforet cum Duce Clivenfi quotidie jactabant, & in vulgo omnia adversa Duci Austriæ indies provenire ab exercitu Regio disseminabant, non tam expectantes, quod eis in subsidium partem copiarum suarum transmitteret, quam quod eorum hostem Ducem Austriæ suæque terras prorsus deleteret atque opprimeret. Quod si ita eveniret, sublato tanti tamque potentis inimici metu, qui erat sui Pontificis unica spes & fulcimentum, quem uti diximus acerbissimo odio prosequerentur, voto suo in ejus oppressione atque dejectione, *Engelbertique* sui sublimatione potiri minime dubitarunt. Trajectenses autem, qui tunc administrabant civitatem, & cuncti rebellionis fautores, rerum dicti (1) sacrilegi tyranni Leodienfis operiebantur eventum, suæ enim spei stabilimen-

(1) Wilhelmum intelligit Comitem Arenbergium, qui hostili animo & infesto in Episcopum Leodiensem Ludovicum Borbonium, coactis hominibus, diocesam Leodiensem, & universum illum tractum, annos aliquot cadibus, rapinis, & incendiis afflixit, & tandem ipsum etiam Episcopum ex insidiis adortus nefarie interfecit. Hadr. Barland. Chron. Brabant cap. 159. Per eadem fere tempora non vulgaris exemplum servitiæ Leodii est editum circa loci Antistitem. Guilielmus Arenbergus, homo insolens, ambitiosus, & ut paucis dicam, eo ingenio, ut quicumque ipsam ad crudelitatem, ad scelera patranda exercebant, rabiem innatam quasi signo dato provocarent, is inquam talis in Ludovici Borbonii Antistitis caput conjuraverat. Ob id exul postea declaratus, cum sceleratorum manu, qui numero leguntur fuisse duo millia, venit in agrum Leodiensem, oppugnaturus Ludovicum Burgundicarum partium hominem. Contra Arenbergum educturus Antistes, priusquam egredi urbem potuit, occiditur angustias forte quasdam ingressus &c. Add. Suffrid. Petri in Ludovico Borbonio cap. 39.

bilimentum in Rege Francorum primum, uti sæpe diximus, repofuerunt, deinde in Duce Clivenfi, cujus fratrem *Engelbertum* in suum defenforem seu Ruwardum afciverant, fœdere factò cum eodem Duce, quod eis auxilio foret adfuturus. Tertiò vero in illius tyranni Leodiensis prosperitate, si sibi obveneret, plurimum confidebant. Jactabatur quoque in vulgò infano, quod cum multis armatorum millibus eidem auxilio adveniret, si Dux Austriæ vel Hollandi urbem suam obsidione vallarent. Verum quam procul à suo desiderio vanæ hujusmodi spes eos deluserint atque fefellerint non supervacaneum fuerit enarrare. Rex quidem Francorum mense Decembris vel circiter anno currente 1482. pacem & fœdera percussit cum domino Duce Austriæ, & omnibus ejus terris & subditis, in cujus capitulis fuit, & est expresse concordatum, quod idem Rex nullum prorsus auxilium dicto sacrilego tyranno Leodiensi, neque Duci Clivenfi, neque civitati Trajectensi contra eundem Ducem Austriæ ferret, promittens etiam se eidem Duci, si expeteret, contra eundem tyrannum Leodiensem, Ducem Clivensem, & civitatem Trajectensem, aut alios quoscunque hostes suos, auxilium præbiturum. Quam pacem ita factam fore Trajectenses credere omnino respuebant, contrarium in vulgo omni die disseminantes, quod novis quotidie pascebant & deludebant mendaciis, & figmentis, ut ipsum miserabiliter afflictum & defatigatum talibus adinventionis utcunque erigerent, & à rebellionē ac murmure adversum se cohiberent. Tandem tamen cum post aliquot emensos menses liquido compertum haberetur mercatores ultro citroque sua libere exercere commercia, de publicatione etiam ipsius pacis solemniter cum ingenti lætitia per omnia insignia oppida terrarum Ducis palam omnibus innotescere, pacem sic factam inviti licet & plurimum abhorrentes credere compulsi sunt. Jactabant etiam eam non diu fore duraturam, quod Deus clementer avertat. Et in hujusmodi fictis sermonibus, quos assidue in vulgus disseminabant, ponentes spem suam mendacium, sese & eis adhærentes, uti poterant, solabantur. Sane si mens eis non cœca atque insana fuisset, satis moniti esse debuerant de illo, quod quotidie de sacro psalmo per omnes ecclesias canitur: *Nolite confidere in Principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus.* Unde per Jeremiam nos perpulchre

pulchre Deus admonet inquit; *Maledictus, qui confidit in homine, & qui ponit carnem brachium suum, & recessit à Domino cor ejus.* Sed excœcaverat eos profecto malitia eorum, & hujusce vanis illusionibus & mendaciis auctores rebellionis, atque eorum assertores merito pro suis impietatibus decipi merebantur. Satis etiam multis in casibus & quidem longe gravioribus regiam fidem, siquid scirent, compertam poterant habuisse. Et quantum quidem ad Ducem attinet Clivensem & Trajectenses Rex accusari de fide eis non observata minime debebat, cum non constaret eos ulla cum eodem fœdera percussisse. Sed aliud fortasse æstimari potuisset de illo sacrilego parricida de *Arenberch*, qui ex jussu & ordinatione Regis ad iter sibi pervium in Brabantiam per Leodienses terras atque suo exercitui aperiendum transmissus fuisse, quod satis verisimile esse videtur, ferebatur. Sed id, quidem ante pacis fœdera paululum post cum Duce Austriæ percussa, per quæ satis apparebat, & ex his, quæ proxime retulimus, per eundem *Arenberch* de cœptis per eum & sine jussu Regio exorta fuisse, quemadmodum verius putabatur, idque Regem ipsum publice etiam agnovisse asserabatur, quod totum injussu suo factum esset, quicquid idem *Arenberch* patravisset, ex tunc Regem eum desistere voluisse, atque licet non nesciret se tali foedere per Regem fuisse derelictum, expositumque Duci Austriæ, cui etiam ad eum proterendum & profligandum opem se laturum pollicitus erat, non tamen adhuc destitit, quin civitatem & oppidum *Hoyense* cum nonnullis castellis retinuerit. Sane cum Brabantini ad eum vel in *Hoya*, ubi astabat, expugnandum vel obsidendum, circa duo miliaria prope dictum opidum accessissent, ipse sacrilegus id pervadens die decima sexta mensis Martii Ann. 1487. cum quibus poterat copiis tam Ruthenorum quam incolarum in exercitum Brabantinorum irruit, qui sui moliminis non ignari eum strenue & viriliter exceperunt. Fuitque ipse equo dejectus occiso sub se, sed quod triste victoribus fuit à suis fuga ereptus evasit. Cæsi fuerunt in eo conflictu circa 130. De suis capti 80. Cæteri fusi atque dispersi. Ipse autem nocte illa per sylvas & nemora errabundus crastino in civitatem intravit, ad quam si victores cursu properante adventare curassent, erant cives utriusque sexus pusilli & magni in portis ad eos pacifice recipiendos, sed hoc, quemadmodum al-

Tom. I.

Bb bb

tera

tera vice, minime fecerunt. Unde & civitatis, & totius patriæ, atque ipsorum etiam Brabantinorum, non modo prorogata, verum etiam adaucta est calamitas, quod diu etiam tam efferum & acerrimum hostem juxta se ymo quodammodo infra viscera habebant, ut non secure & absque pavore & periculo in suis possent vel agris vel oppidis quiescere. Delusi itaque hactenus Trajectenses in spe etiam, quam in auxilio dicti sacrilegi tyranni Leodiensis utcumque posuerant, quem falso frequenter victoriam de Brabantinis mentiebantur obtinuisse, nihilominus in sua obstinatione durabant, tolerabantque caritiam, & famem, plurimasque inedia, à quibus omnibus facile, si non eos pertinacia sua tenuisset, se eximere & pacatos reddere potuissent.

CAP. XXXII.

De Papæ interdicto & ab eo appellatione.

Mense autem Augusti anno 1482. allatum est Apostolicum monitorium procurante Episcopo Trajectensi. Monebatur dictus *Engelbertus* & singuli Consilatus Trajectensis, quatenus bona Episcopo spectantia, quæ contra jus & fas occuparent, eidem Episcopo restituerent & traderent, utque tanquam Domino & Pastori suo parerent, & cives locique accolæ similiter. Alioquin lapsis certis diebus, qui monitione parere detrectassent, excommunicationi & anathemati subdebantur per censuram, & si per tres postmodum dies contumaciter & pertinaciter sustinerent, ex tunc civitas ecclesiastico supponebatur interdicto. Et similiter oppidum Amersfordiæ. Et huic quidem monitioni initio *Engelbertus*, nisi iniquorum consilio fuisset depravatus, protestabatur se obedienter parere velle, & Episcopale palatium evacuare velle, omnemque ejusdem suppellectilem probe restitutum, & siquid inde vel perditum vel deterioratum foret, omnia debite & sufficienter suppleturum. Quod cum primum facturum se ac impleturum fuisset pollicitus, dolo paulo post inimici hominis, impiorumque sinistris consiliis circumventus, à juste & recte desponsis resiliit, prorupitque in frivolæ cujusdam & temerariæ appellationis vocem, quæ profecto merito subsistere non poterat, tum quod ex scientia certa summi Pontificis

tificis appellatio inhibebatur, tum quod monitio non erat, nisi de his, quæ divinis præceptis & sacris canonicis sanctionibus fieri jubentur. Notorium insuper erat crimen evidentiæ facti, quod nulla poterat tergiversatione celari vel offuscari, de quo crimine ut se ejusdem patratores emendarent, admonebatur. Hæ autem causæ & eorum singulæ validæ & efficaces sunt ad rejiciendum & exsuffiandum omnes hujusmodi frivolæ appellationes. Atque nihilominus ipsi seditionis auctores eis innixi & excommunicationem & anathema Sedis Apostolicæ, (1) interdictum quoque publicatum, contemnentes se prætextu talis appellationis defensores sufficienter jactabant. Quod non.

(1) Interdictum est apud Hedam atrox admodum & metuumdum. Quod spretum tamen & floccifactum, & odio in Davidem, & spe auxiliorum partim Ducis Clivenfis, partim Comititis Arenbergii. Nec officio Dux defuit. Fecit in fratris gratiam, quantum, & quicquid potuit. Misit manum non tantum militum, sed pecuniam etiam dedit, et, ex quibus hæc posset confici, vasa aurea & argentea. Engelbertus similiter, quo vulgo gratior & acceptior, & ab exercitu nonnihil firmior, veniam dedit non paucis, & quamvis profugos ad Davidem recepit in gratiam. Argumento sunt chartæ:

Wy Engelbrecht Brueder to Cleve ende ter Marcke, Ruwaert ende Beschermmer der kercken, Stadt, Steden ende des Lants van Utrecht doen condt allen luden. Also onse lieve ende geminde Brueder Heere Johan Hertoge to Cleve ende ter Marcke den Steden van Utrecht ende van Amersfoort geleent heeft een deel zulveren ende gulden werkes, om dat te versetten, ende gelt daer op te werven, oft sich dan also maecte, dat die Steden voersz dair geen gelt op crygen en konden, ende des een deel vermuntende wurden, Soe willen wy dat aen onsen lieven Brueder voersz also verdedingen ende bewerven, datmen hem dat betalen sal, als dat gewichte van den sulver ende gelde voersz uytwyft, Bebelitliken doch so daer vele verguldes sulverwercks mede is, daer oirber ende profyt inne gelegen is, dat die voersz Stede den oirber tot profyte ons Brueders voersz sullen laten comen. Ende of onse Brueder voersz liever zulverwerck weder hadde, so sullen die voersz Stede hem diergelycken weder laten maken, ende dat makeloen willen wy betalen. Alle dingh sonder argelyst. Das t'oerconde hebben wy onsen segel aen desen brieff doen hangen. Gegeven int jaer ons Heeren m. cccc. lxxxii. opten xv. dach in Mey.

Wy Engelbrecht Brueder to Cleve ende ter Marcke Ruwaert ende beschermmer des lants van Utrecht, ende wy Burgemeysteren, Scepenen, ende Raide der Stat van Utrecht ende van Amersfoort maken condt allen luden.

Bb bb 2

Also

nonnulli sibi Evangelizandi officium usurpantes ausi sunt in cathedra, quam non deceret nisi Evangelicæ veritatis nunciam esse, impudenter auribus astantis populi ingerere, qui etiam, ut fides eisdem amplius haberetur, officium inquisitionis hæreticæ pravitatis se jactabant habere. Sed cum clerus venerabilis civitatis de hujuscemodi Apostolicis monitionibus, censuris, & interdictis, ipsius etiam *Engelberti* assertionem, per quem eorundem *Copias* acceperat, sufficienter certiorati essent, decreverunt, uti par erat, Apostolicis mandatis & censuris reverenter atque obedienter parere. Sane cum id Regentes civitatis & rebellionis intellexissent auctores, quod clerus interdictum observare statuisset atque etiam à divinis in vigilia beati Laurentii Martyris cœpisset abstinere, sese in unum cogentes stipati armorum multitudine plusquam, ut aiebant, trecentorum accesserunt ad locum Capitularem majoris ecclesiæ, ad quem tunc universum clerus acceperant adesse, ubi tanquam leones rugientes & frementes bestię clerum adjurare atque interminari cœperunt, quod nisi illico sacra, à quibus cessare inchoarant, reassumerent, & exequerentur solito more, omnes eos absque misericordia perimerent, eorumque domos & bona *Ruthenis*, qui tunc accincti armis & contis suis aderant, ad cædes perficiendas statim, ut eis imperaretur, parati, diripiendas contraderent ac donarent. Quo, nec mirum, perculsi & deterriti metu, qui certe merito in quemvis etiam constantissimum vi-

VIRUM

Also Heer Evert van Wilp Ritter sich hier te voeren in dienst onser vyanden gegeben, ende sich des also onse vyant bewesen heeft, endet selve geloift ende gesecht heeft niet meer te sullen geschein, so ist dat wy i'samentlick ende ylick van ons bysonder, voor ons, onse bulperen, ende toestenderen, ende alle die gene, die wy machtich ende moigende syn, den selven Heeren Evert een alinge vaste soen gegont ende gegeven hebben, gonne ende geven mit desen selven brieff, ende setten hem alsoo, of by sich tegen ons ende den onsen niet bewesen noch daer tegen gedaen en hadde, bebellicke des, dat by van den gelycken doen, ons ende den onsen soen balden, ende i'selve also nagaen sal. Des to oerkonde hebben wy Engelbrecht Brueder to Cleve ende ter Marcke, Ruwaert ende beschermer &c. onse segelen, ende wy Borge, neysteren, Scepenen, ende Raide der Stadt ende Stede Utrecht ende Amersfoort, elcx onse Stadt segel secreet beneden aen desen brief doen bangen. Gegeven int jaer ons Heeren duzent vier hondert twee ende tachtentincb op ten twintichsten dach in Julio.

rum cadere potuisset, videntes periculum, non comminatum in futurum, sed præsens coram adesse, coacti sunt talibus vi & metu urgentibus divina intermissa reassumere pro tempore. A quibus plures se abstinerunt per alios minoris reverentiæ hujusce officia perfici sinentes. Sane postea furore Regentium utcunque temperato (1) in ecclesiis beati Martini & beati Johannis sub obtentu injuriarum, quas à suis Præpositis eisdem dice-

(1) Habuerunt se hac in parte ceteris paulo religiosius duæ hæ ecclesiæ. Nec resumpserunt divina statim, postquam Præsul rediit, sed an liceret id hæsitantes, non sublato à Papâ expressis verbis interdicto, exquirendum prius censuere juris aliquot peritorum consilium hac de re. Quorum hoc est responsum:

Casus qui se offert talis est, Sixtus Papa motu proprio & ex certa scientia decrevit quoddam monitorium pœnale contra quosdam cives, Burgimagistros, Capitaneos &c. certæ civitatis, ut infra terminum sex dierum ab obedientia N. desisterent, Alioquin in eos & alios eis adberentes excommunicationis & anathematis sententias in scriptis tulit, & promulgavit, & si hujusmodi sententias excommunicationis & anathematis per alios tres dies sustinuerint, civitatem & opidum prædicta, & ecclesias, monasteria &c. ad quæ eosdem N. & ei adberentes declinare contingeret, ecclesiastico supposuit interdicto, quamdiu ibidem steterint, & post duos dies post eorum recessum strictissime observando. A quo quidem monitorio statim post illius executionem extitit pro parte N. & sibi adberentium ad Sanctam Sedem Apostolicam appellatum & provocatum, ubi causa certis iudicibus commissa fuit, coram quibus ad certos actus fuit processum citra plenam declarationem pœnarum contentarum in prædicto monitorio. Qua lite pendente is, cujus contemplatione præfatus Sanctissimus Dominus noster expediri mandaverat monitorium prædictum, fuit restitutus plenarie ad civitatem suam vi & potentia armorum, & dictus N. cum sibi adberentibus expulsus & ejectus.

Ex prædicto casu & thernate dubitatur, an clerus prædictæ civitatis possit divina reassumere, absque metu irregularitatis, de qua in c. tanta de excess. Prælat. & in c. is cui de sent. excomm. in 6. restitutione prænarrata, ac expulsionem dicti N. & sibi adberentium attentis, absque alia relaxatione à Sede Apostolica impetranda.

„ Redemptotis nostri Jesu Christi invocato suffragio de cujus cau-
 „ sa agitur, in quantum de sponsæ ejus ecclesiæ divino servitio
 „ subtrahendo vel reassumendo quæstio suboritur, videtur mihi
 „ prima consideratione omiſſis multis superfluis, & ut ita dixerim
 „ mendicatis suffragiis, ut loquitur textus in l. singuli C. de accus.
 „ circa prænarratum dubium dicendum, salvo semper honore
 „ & reverentia debita Sedi Apostolicæ, quia non licet lingua gra-
 „ B b b b 3 „ dients

dicebant irrogari, de Apostolico interdicto conticentes, à divinis officiis penitus cessatum est. Quod non item in conventibus fratrum mendicantium & aliis ecclesiis civitatis observatum fuit, sed in eis solito more fuerunt divina continuata.

Ten-

„ *diente super terram os in cœlum ponere*, ut inquit textus in *c. fin.*
 „ *xxi. dist. nec licet plus sapere quam oportet*, sed ad sobrieta-
 „ *tem. c. sit rector*, 43. *dist. in vers. hinc paulum*. quod clerus antedic-
 „ *tæ civitatis sua propria auctoritate*, absque relaxatione alia à
 „ *Sede impetranda possit divina reassumere*. Nam prædictum inter-
 „ *dictum sub certa qualitate & modo*, ut fieri potest, fuit promul-
 „ *gatum per text. in c. dilectis de appell.* videlicet quamdiu dictus
 „ *N. & sui complices ibi steterint*, & post duos dies post eorum
 „ *recessum observandum*. De cuius natura est, quod cessante cau-
 „ *sa*, modo, vel finito tempore, cessat, & tollitur absque aliqua
 „ *relaxatione*. Licet secus sit in excommunicatione, quæ indiget
 „ *etiam post satisfactionem condignam absolutione*. Glossa est no-
 „ *tabilis*, quam communiter sequuntur Doctores in *clem. 1. in*
 „ *verb. donec de decim.* & notat Innoc. *c. cum bona de atat. & qual.*
 „ *quam etiam ad hoc allegat Panorm. in c. 1. de jud. in xix. col.*
 „ *ante vers. ult. ultro pro juvenibus*. Facit Gloss. in *c. si quis dein-*
 „ *ceps 16. qu. 7. in verb. interdicimus*. Et plus vult Do. Cardin.
 „ *in clem. 1. in verb. terra de pœn. in 2. questione*, quod licet
 „ *quando est dubium de satisfactione*, tutius sit, ut interveniat
 „ *declaratio*, tamen eo ipso quod satisfactum est vel facta est re-
 „ *laxatio Episcopi detenti*, ratione cuius fuerat positum inter-
 „ *dictum*, de quo est casus in *d. clem. 1.* dicitur tunc sublatum inter-
 „ *dictum*, cum sub illis conditionibus & formis fuerit latum, &
 „ *dicit*, quod hi, qui post satisfactionem & ante satisfactionis de-
 „ *clarationem celebrarunt*, si de hoc docent, non sunt irregulares.
 „ *Nec obstat*, si dicatur, quod bonarum mentium sit timere cul-
 „ *pam*, ubi minime reperitur. *c. ad ejus vero consortium. v. dist. &*
 „ *c. 11. de obs. sej. & c. ut ab altaris ministerio quis debeat abstinere*
 „ *in casu dubio per c. significasti de homic. & c. juvenis de sponsa.*
 „ *Hoc verum in foro pœnitentiali*. Ad id quidem facit glossa no-
 „ *tabilis in c. unic. de scruti.* Secus tamen est, ubi agitur de pœna
 „ *irregularitatis contrahenda vel contracta in foro contentioso*, ut
 „ *pulcre vult Panorm. post Innoc. in c. ad audientiam de homici.*
 „ *Unde dixit glossa notabilis. quod expediret provi-*
 „ *deri per constitutionem clericos non teneri ad observantiam in-*
 „ *terdictorum latorum à jure*, nisi prius fiat illorum declara-
 „ *tio per c. cum secundum leges de heret. lib. 6. & c. quanquam de*
 „ *ens. & clem. presenti. eod. tit. quam dixit Panorm. ibi multum*
 „ *esse*

Tentat & magistratus civitatis etiam inducere clerum, ut suæ interjectæ appellationi, de qua supra, adhærere vellent. Sed cum prudenter adverterent, quod hujuscemodi appellatio de jure nullatenus subsistere posset, quodque multa probrosa & turpia

esse notandam. Imo quod plus est dixit Panorm. ubi supra fuisse consultum in Consilio Basiliensi xx. *sess.* ad vitandum scandalum non solum in interdicto, sed etiam in excommunicatione, ut non teneatur quis alium vitare in divinis, vel extra, nec prætextu excommunicationis, aut suspensionis, sententiam aut interdictum observare, nisi sit facta per judicem declaratio, vel nisi constiterit quem in excommunicationem incidisse, ita ut nulla possit tergiversatione celari. Cum igitur prædictum interdictum sit latum solum ad tempus certum, scilicet quamdiu dictus N. & sui complices ibi steterint, & per duos dies post eorum recessum, qui quidem N. & sui complices, ut in casu proponitur, à prædicta civitate recesserunt plus quam duobus diebus, sequitur quod prædictum interdictum sit ipso facto, absque aliqua relaxatione sublatum juxta præmissa. Ad quod etiam facit, quod ait Archid. in c. *utinam* 76. *dist.* ubi dixit, quod præcepta, quæ per modum statuti vel constitutionis promulgantur, non eodem modo obligant, sed attendendum ad finem, quem legislator intendit, cujus auctoritatem si aliquis transgrediendo statuta contemnat, vel transgrediatur, sic quod impediatur finis, quem intendit, peccat mortaliter talis transgressor. Si autem aliqua rationabili causa quis statutum non servet, præcipue etiam, si legislator adesset, non decerneret esse servandum, talis transgressor non committit peccatum mortale. Pro cujus dicto videtur esse pulcher textus, licet non allegetur in c. *statuimus*. §. *iis omnibus auctoritatibus*, 61. *dist.* ubi dicitur, quod ecclesiasticæ prohibitiones proprias habent causas, quibus cessant & ipsæ. Quia igitur pie credendum considerato casu prædictam Papam, si adesset, minime velle locum illum remanere debere interdictum in magnum detrimentum ecclesiæ dudum destitutæ & privatæ à divinis obsequiis, ut lucrifiant animæ defunctorum, & accipiant consolationem ex resurrectione servitii divini, dico dictum clerum posse resumere divina servitia tanquam deficiente causa interdicti & voluntate Sanctissimi Domini nostri. *arg. c. ut nostrum ut eccles. benef.* Et hoc fortius procedit in Papa, tanquam justiori, quam si præfatum interdictum fuisset promulgatum & positum per quemcunque alium. *arg. c. 1. 40. & c. in causis. de re judic.* Et hoc pulcre deducit Panorm. in cap. *cum super super gloss. fin. de testib. cog.* in satis simili quæstione, videlicet in sententia excommunicationis.

,, nis

turpia in suum pium Pontificem ab inimicis mendaciter conficta contineret, nullo pacto eidem se adhæfuros firmaverunt.

CAP. XXXIII.

Inter Regem Gallie & Ducem Austriæ pax. Delphini sponsalia cum filia Ducis Austriæ.

Pax igitur, ut prædiximus, & amicitiae fœdera inter Regem Francorum, in quo totam pene spem suam initio Trajectensium rebelles reposuerant, & Maximilianum Austriæ Ducem ejusque liberos, terras, & dominia firmata fuit per medium sponsaliorum & conjugalis fœderis perficiendi inter Delphinum Viennensem, ejusdem Regis filium unicum, & dominam Margaretam filiam dicti Maximiliani unicam, cum filiae pro dote & portione hereditaria, quæ eam poterat contingere ex successione materna, scilicet dominæ Mariæ unicæ filiae Caroli Ducis Burgundionum, defunctorum, quibus propitius dignetur esse Deus, assignati sunt Comitatus Burgundiæ & Artesiæ, terræ & dominia Matisconensis, Autissiodorensis,

„ nis lata per Papam in non comparentem in termino sibi assignato, occurrente eidem citato impedimento, propter quod com-
„ parere non potuit.

„ Et ita ego Arnoldus de Beka juris utriusque Doctor licet minimus in insigni Universitate Lovaniensi lectionem ordinariam matutinalem juris Canonici legens sentio de jure dicendum & consulendum, & salvo judicio saniori, teste signo meo manuali hic apposito.

A. de Beka.

„ Sicut superius per dominum Doctorem scribentem egregie deductum est videtur michi Jobanni de Turnhout in utroque jure Doctori, licet minimo, dicendum.

„ Et michi Theodorico de viridi valle in Decretis Doctori minimo, teste meo signo manuali.

Tb. de viridi valle.

„ Et idem dico ego Georgius Vurger Licentiatus in legibus judicio saniori semper salvo.

„ Similiter videtur michi Nicolao de Amsterdammis inter Licentiatos licet minimo de jure dicendum.

Ny. de Amsterdammis.

rensis, Salinarum, Barri supra Sequanam, & de Nyvers, quæ fuerant dicti *Caroli* Ducis, & obitus sui tempore possidebat, sed eos ipso vita functo Rex occupaverat, ac partim armis partim deditiōibus in suam redegerat potestatem. Ea autem lege dos hujuscemodi domino Delphino pro sua dicta futura conjuge constituta est, quod si eadem nullis de se superstiti- bus liberis finire vitam contingeret, dictæ civitates & terræ ad Ducem *Philippum* ejusdem sponsæ fratrem suosque heredes reverti deberent, sed eo casu Rex jam dictus aut sui heredes possent hujusmodi Comitatus & terras tam diu retinere, donec jure disceptatum diffinitumque foret de & super jure, quod Rex habere prætendit in oppidis Insulensi, Duacensi, & Orchies, eorumque Castellaniis, sive districtibus. Quæ disceptatio atque de & super dicto prætenso jure diffinitio infra triennii metas deberet expediri. Erant & alia quam plura capitula in dicto pacis. sœdere comprehensa, quæ brevitatibus causa hic omittimus inferere, quia id huic nostro operi minime necessarium existit. Non tamen omittendum, quod paulo antequam hujusmodi pax conciliata foret, Rex oppidulum de Aire corrupto Capitaneo, cujus fidei ejus custodia commissa fuerat, magno auri pondere redemerat, ad summam, ut ferebatur, 20. vel 30. mill. scutorum auri. Et quia bella quæ paulo post obitum *Caroli* Ducis inter Regem & heredes dicti Ducis terrasque ejus efferbuerant, hoc felici pacis sœdere finita sunt, & pro tempore terminata, itaque in hoc temporis articulo convenienter hunc librum claudemus, ab alio postea quæ restant exorsuri.

L I B.

C A P. I.

De eorum tyrannide, qui Ultrajectum tum occupabant.

I. **D**esiderabant & acclamabant pene omnes pacem, & eo usque uno die perventum est, quod collecta multitudine populi in armis ipsi aliquos de suis tyrannis ceperunt, & in carcerem detruferunt, clavesque portarum civitatis à suis

Tom. I. C c c c Bur-

Burgimagistris acceperunt. Et siquid in eis fuisset sensus, siquid boni consilii vel prudentiæ pacem suam in omnibus habebant, & servitutis jugum excutiebant. Si enim habito cum viris bonis, & sapientibus acceptoque consilio, è quibus & in populo & in clero sufficienter invenire potuissent, statim ad dominum & Pastorem suum optimum accersendum, qui prope ad tria tantum vel duo miliaria distabat, legatos misissent. Interim ipsis armatis simul permanentibus, & muros suos atque portas solerter custodientibus, nulli dubium esse potest, quin depulso tyrannide, qua miserabiliter premebantur, paci, libertatique suæ restitui fuissent. Atqui profecto tantis bonis ipsi indigni erant, nec dignas satis adhuc pœnas exsolverant pro malevolentia, odio, atque execrationibus, quas adversus præfatum optimum Pontificem habuerant, atque exercuerant. Propter quæ scelera & facinora tradidit eos divina justitia in reprobum sensum, & mentes eorum excœcavit merito, ut nequitie suæ pœnas darent, quodque eis utilissimum fuisse debuerat minime videre atque agnoscere possent. Quod ex duobus, quæ tunc per eos gesta sunt, unicuique intueri licet. Uno quidem, quia cum trames rectus, & apertus, nec alius tunc nisi ille unicus eis pateret, quod Domino & Pastori suo piissimo, qui paratior erat omnem in se offensam condonare, quam ipsi petere, sese reconciliatos & pacatos esse potuissent & voluissent, eumque velut dominum suæ defensionis ac libertatis præsidium in suam civitatem invexissent, sed tramitem illum callemque rectum & paratissimum, ac facilem ad pacem suam acquirendam, sua malitia excœcati nec amplecti, nec agnoscere poterant, verum potius ipsi omnino aversum à sua salute & quiete animum velut homines phrenetici & dementati gerebant, ubi cum in ea sic collecti populi multitudine unus vir bonus ac prudens acclamasset, quod oporteret se illico mittere ad suum Pontificem aliquos, qui eum ad suam civitatem adducerent, statim à turba impiorum acclamarum est se minime velle eidem Pontifici sup. & Principi parere, nec ullas eos in Episcopo *David*, erat enim *David* nomen ipsius, partes habere. Fuissetque ille vir bonus, qui consilium de eo accersiendo acclamarat, à turba laniatus & oppressus, nisi mature se abscedendo à turba per occultam fugam elabi potuisset. Altera autem, quod cum ydolum, quod sibi adversus eundem

eundem Pontificem invexerant, atque erexerant, quum ad
 eos misisset pacandos, singulis artificum collegiis ad habendum
 unum dolum cerevisiæ pollicitus se daturum, protinus in eam
 stultitiam relapsi sunt, ut ipsum ad domum sui consulatus ac-
 cirent, sibiq̃ue portarum civitatis, quas tulerant à suis tyran-
 nis, claves resignarent, atque fidelitatis sacramenta ultro ei
 præstarent, qui ætatis circiter annorum xviii. nec literis,
 nec naturali prudentia, vel moribus ullis probitatis eminebat.
 Quo facto cum ipsi certo numero doliorum cerevisiæ, qui eis
 promissus fuerat, suas ventres implessent, quæ tamen ipsi ex-
 solvere postea compulsi sunt, ab invicem discedentes in domos
 suas singuli abierunt, statim vero solutis è carcere, quos ipsi
 incluserant, & suos magistratus etiam cum ampliori auctorita-
 te recuperantibus. Paucis effluxis diebus uno ex his, qui col-
 ligendæ & aggregandæ plebeæ multitudinis auctor exiterat,
 tyrannisque suspectior habebatur, capite plexo, sub prætextu
 tamen aliorum criminum, quæ eos perpetrasse ferebatur, alii
 novem banno publico proscripti sunt. Hoc quidem unum in
 tot eorum malis bonum, imò verius minus malum erat, quod
 in his civilibus factionibus & seditionibus sanguinarij non fue-
 runt, quemadmodum sæpe in talibus civilibus seditionibus om-
 ni crudelitatis genere inter se dissidentes deservisse compertum
 est, sed proscriptionibus, vel civibus intra suas aedes recludi
 jussis, ut plurimum grassabantur. Sic itaque & prius misera
 civitas sub interdicto Apostolico & sub anathematis gravissima
 censura, quo ad eos ipsos, qui occupabant bona aut mitram
 vel Pontificis, vel occupantibus auxilium, consilium, vel fa-
 vorem præstabant, & sub impilissimorum hominum tyrannide
 in omnium ad usum vitæ necessariorum penuria & caristia tan-
 guebatur per annos prope duos. Et quamvis in conventu Prædi-
 catorum & Minorum, qui capitalius odium cæteris ad Pontificem
 habere dicebantur, nonnullisque aliis ecclesiis, seu prævenien-
 te metu, seu obstinatione nefanda, id interdictum minime
 observaretur, in cathedrali tamen & Sancti Johannis collegia-
 ris ecclesiis, ut supra diximus, servabatur. Terminabantur
 interea sæpe & indicebantur conventus pro pace tractanda,
 nunc in Haga Comitum, nunc in Buscoducis, nunc in monas-
 terio de Oestbroeck, & aliis plerisque locis. Ad quæ loca
 accedebant Legati Trajectensium tyrannorum cum Deputatis,

nunc Pontificis, nunc etiam Principis, vel terræ, & patriæ suæ Hollandiæ. Et deludentes populum Trajectensem simulabant tyranni se pro pace agere & eam toto conatu perquirere, sed quid animo gestarent & mente, opera indicabant, qui ferme semper, cum legatos mitterent suos ad dietas, una mittebant Rutheros suos ad incendia, vel prædas faciendas, vel in Hollandia, vel in aliis locis vicinis. Redemerant se à civitate pleræque villæ magnis, quas exsolverant, pecuniarum summis, ne vel in personis, vel in ædibus aliisve rebus, damna paterentur, sed non eo minus, cum antea nihil jam sibi metuendum putarant, post adventum illius Domicelli de Clivis, tanquam novi domini, quem aliena promissa non ligarent, omnia compactata rescissa sunt, fuitque iis necesse, vel se denuo redimere, vel incendiis, vel prædæ patere, aut loca sua deferere, quod nonnulli incertæ & fragili fidei se committere nolentes amplius tanquam potius elegerunt. Fuitque nempe quædam villa circa oppidum *Wyck*, quæ promissa sibi securitate etiam per Domicellum de Clivis sæpe sese redemit, sed cum ille ipse ivisset cum suis Rutheris, nec loci incolæ confisi de pacta indemnitatem se subtraxissent, sed advenientibus etiam de suis bonis ministrassent, nihilominus spoliata & cremata fuit. Quæ res amplius ceteros, qui pariter sese redemerant, vehementer exterruit, ita ut amplius nemo per huiusmodi redemptiones se tutum fore reputaret. Videns autem populus Trajectensis se toties fore per suos tyrannos delusum, qui in tot conventionibus pro tractanda pace habitis nihil penitus votivum reportabant, quin potius ab eisdem tyrannis, licet frequenter omnes & honestæ & rationabiles conditiones pacis eis oblatae fuissent, palam dictum protestatumque fuisse, quia potius omnia extrema usque ad civium omnium internecionem & ultimum hominum relictum sustinerent, quam quod pium Pontificem suum unquam in dominum suum recognoscerent, de pace componenda aut res se penitus desperare cœperunt. Crescebat indies famis, cariora & caritiora annonæ, nec mercatores aut artifices, nec lucrum vel ex artificio vel ex negotiatione facere, nec milititer nec clerus, neque honestiores cives, qui quædammodo fuerat de propriis vivere redditibus, quicquam sperare poterant percipere. Et plerique, qui si aliquid pusillum olim

ex

ex patrimonio sibi reservaverant illud à tempore inchoantis seditionis consumpserant, etiam egestate laborabant. Unde moriebantur multi, & erat ubique mendicantium miserabilis ejulatus & gemitus duobus illis annis, quibus illa seditio efferebuit & duravit. Erat ubique pene per Galliæ & Germaniæ terras sterilitas & caristia magna victualium, ita ut pene ubique etiam per Gallias fame & peste inde contracta plurimi morerentur. Sed Trajecti hæc calamitas geminabatur, cum ex agris suis, qui inculti & sentibus obfiti jacebant, nihil prorsus perciperent, & xxx. denario aut etiam medietate cuncta carius emere necesse haberent, quam in eis locis vendebantur, unde ea advehi ad eos oportebat. Sed & nihilominus illic unde advehebantur, ultra solitum quemadmodum & in omni circa regione caristia magna victualium erat. Quam miserabilem calamitatem quidam ex civibus, qui validioris animi & audaciæ erant, ultra ferre non valentes, inter se pauci tunc secreto primum dixerunt, quod si aliquo die Rutheri civitatem exirent, siqua via possent, à suis cervicibus tyrannicum illud jugum excuterent, & sese ac civitatem in libertatem vindicarent. Explorabant itaque, & tacite operiebantur, siquando hora oportuna se offerret, qua sui inter se placiti & conditi executionem efficere possent.

C A P. I I.

De Episcopi in urbem reditu.

Contigit autem, ut die mensis Aprilis xxi. post Pascha Ann. Dni 1483. tyranni civitatis absente tunc idolo suo Domicello *Engelberto de Clivis*, qui ob nonnulla sua negotia è civitate se absentarat ad patriam suam Clivensem profectus, suos Rutheros ferme omnes mitterent ad quasdam arbores succidendas & ad civitatem deferendas pro munitionibus portarum, & mœnium, tempore & loco, pro quibus id necessarium esse posset atque etiam ad machinas & propugnacula fabricandas, simulque etiam evenit, ut ipsi tyranni omnes cum Domino de Montfoort, penes quem maxima to-

tius factionis tunc manebat auctoritas, in unum convenirent in loco Capitulati ecclesiæ Sancti Martini. Solent enim frequenter solemnes & pro gravioribus causis totius civitatis illic celebrari conventus. Quod cum agnovissent, qui ejusdem conjugationis erant, ostia ejusdem Capitularis aulae de foris clauferunt, atque illico currentibus quibusdam per vicos civitatis, qui pacem cum magno acclamarunt tumultu, adventantibus & convocatis civibus in magna multitudine ad communem plateam, quæ est prope domum consulas. Ac statim tota civitas in armis fuit, obseratisque civitatis portis, & mœnibus, ut suadebat necessitas, custoditis, capti fuere tyranni omnes. At quod valde mirandum, attentis innumeris pene malis, quæ civitati ac toto populo intulerant, ipsos captos in dicto Capitulari loco, in quo fuerant conclusi, pacifice ad portam civitatis, quæ Sanctæ Catharinæ appellatur, adduxerunt, & in carcerem detruserunt, nemine eorum cæso aut percusso. Revera tum, ut diximus, ostenderunt non esse se homines sanguinarios, quod tamen in plerisque civitatibus, quando tales seditiones exsurgunt, contingere sæpe visum est. Consilio autem statim ex tempore accepto non ut priori vice ad suum Domicellum Clivensem, sed ad suum Pontificem optimum atque piissimum accersendum miserunt, qui in oppido suo de Wyck à civitate non amplius duobus miliaribus patriæ remoto consistebat. Lætus igitur idem benignissimus Pontifex, gratiasque agens Deo, quod dulciter absque sanguinis effusione cives à se jugum tyrannicæ dominationis excusserant, omnes erratus suos culpasque clementer eis condonans, immemorque juxta præceptum Domini omnis injuriæ civium suorum, ipso die cum comitatu ducentorum circiter armatorum equitum & peditum civitatem intravit jam advesperascente die, ymo jam nocte per duas horas ante incepta. Susceptus est autem à civibus cum maximo omnium bonorum applausu, luminaribus per domos & plateas in facibus ubique accensis. Bonorum autem diximus. Nam multi adhuc in civitate erant; & de clero, & de laycis, quibus ea res vehementer displicebat, nec poterat ulla ratione eorum perversus animus, ferus, atque indomitus, ad obediendum eidem suo Pontifici vel eum colendum inflecti. Sed tunc necesse eis fuit, ut altum premerent corde dolorem, & vel fi-

mu-

mulatæ signum quodvis lætitæ exterius portenderent. Nam ipsi nimium erant & numero & viribus impares his, qui de recuperatione suæ libertatis, & tyrannorum depulsione toto corde exultabant. Rutheri autem, qui ad commissæ sibi opera emissi extiterant, ad vesperam redeuntibus objectu portarum intrare prohibiti sese in suburbano locaverunt, parati discedere, dummodo eis de stipendio, quod promissum fuerat, solveretur, & quanquam revera non pro civitate, sed potius contra à tyrannis acciti ad civitatem opprimendam militassent, voluerunt tamen cives optimi, ad quos regimen & moderatio reipublicæ & civitatis ab impiis & iniquis translata erant, ut de stipendio statuto pro tempore, quo servierant, eis probe & legaliter solveretur. Pulchrum autem jucundumque erat videre cives, qui initio seditionis, vel postea, civitate vel propriis laboribus relictis, Pontificis partes secuti fuerant, ad propria revertentes, de vicinis quoque oppidis navigio & curribus annam, aliasque merces, ad civitatem advehi. Ad quam & avidius plurimi adventabant, quod per annos prope duos eam nec videre nec ingredi propter hostilitatem potuerant, ita ut plateæ civitatis, quæ tyrannide fervente vacuatæ civibus, nec nisi à Rutheris, desperatis garzonibus, atque ut Theutonice vulgari dicimus buffionibus calcabantur, jam honestis civibus & mercatoribus cernerentur impletæ.

C A P. III.

Obsessum Montfortum. Captum Ultrajectum ab Henrico à Zuylen à Nyevelt. Captus Episcopus.

Habuit autem ipse prius Pontifex verba de pace, & de reconciliatione Dni de *Montfoord*, quem clausum in una Camera sui Palatii custodiebat, satis humaniter eum faciens procurari & detractari. Et consentiebat idem Dns de *Montfoord*, ut castrum & oppidum de *Montfoord* ad manum suam contraderent, quibus loci custodia à se fuerat commissæ. Hujusque rei consummandæ gratiâ ipse Dominus & Pontifex stipatus ducentis aut trecentis viris armatis exiit civitatem illuc proponens proficisci, & castelli nancisci, ut dominus, possessionem. Verum statim ut iter arripuerat, nuncium accipit, quod *Hollandi* castrum obsidebant, illud ad manus suas cupientes habere.

habere. Quod si habere potuissent, intentio eorum fuisse putabatur, quod loci munitionem funditus everterent, tum in odium Domini de *Montfoort* illius domini, cum & propter vicinitatem ad terras Hollandiæ, quod sæpe de illo priscis & modernis temporibus damna plurima perpeSSI fuissent. Quo accepto nuncio, cum per hoc videret propositum suum impediri, ad civitatem est reversus, nec efficere potuit, licet non semel tantum, sed pluries hoc efficere tentavisset, ut Hollandi, qui illic castra sua & obsidionem posuerant, ab obsidione discederent. Fuerat autem ad custodiam castri illius commissus quidam juvenis audacis nimium & efferati animi, dictus *Henricus à Zuylen à Nyewelt*, cognatione ipsi Domino de *Montfoort* propinquus, utpote suæ sororis filius. Hic cum cognovisset Dni Episcopi ad suam civitatem ingressum, captivosque detineri ipsum Dominum de *Montfoort*, aliosque qui tyrannidem in civitate exercuerant, qualitercunque de castro illo egrediens ad oppidum *Amersfoerd*, indeque ad patriam Clivensem accessit. Inveniens autem Ducem, & Domicellum *Engelbertum* de *Clivis* Ducis fratrem, quem tyranni civitatis in suum velut dominum erexerant adversus Episcopum, pronos & faciles ad id quod affectabat perficiendum, eundem Domicellum acceptis quingentis aut sexcentis rutheris, è quibus plures erant, qui civitate egressi sub eodem Domicello & tyrannis civitatis illic pro præsidio collocati fuerant, *Amersfordiam* adduxit. Quo in loco per aliquot dies repausavit expectans per transfugas, qui implacabili odio habebant suum Episcopum, qualis militum seu rutherorum manus, qualis in muris & portis custodia, qualesque agerentur nocturnæ vigiliæ. Et præfatum quidem *Engelbertum* cum prædicto *Henrico* de *Zuylen à Nyewelt* & ea quam diximus manu *Amersfordiam* adventasse non ignoravit pius Pontifex. Unde propterea ascivit circiter rutheros ducentos, quo civitas tutior redderetur, & ea utique manus ad civitatem tutandam sufficere potuisset, si communita per omnes aditus platea civitatis, quæ est ante domum Consulatûs, & cincta fuisset repagulis, & serpentinis, prout eam sæpius tyranni anteriori suæ tyrannidis tempore munierant, vel etiam vigiles noctu in mœnibus, turribus, & portis numero sufficienti extitissent. Sed heus, proch dolor! nec dicta platea sufficienter fulta præsidio, nec in muris, seu incuria & negli-

genia

gentia civium, qui nimis tamen & falso securitatem sibi in sui Pontificis præsentia promittebant, seu malignantium fraude, quorum adhuc plures in civitate erant, summo odio suum Pontificem habentes, sufficientes vigiliæ, vel custodiæ adhibitæ fuerunt. Unde exitiale malum provenit civitati (1) feria sequenti quarta, quæ erat dies septima Maji & vigilia Ascensionis Dominicæ dicto Anno 1483. de nocte circa horam secundam post mediam noctem. Qua irruentes ille *Henricus à Zuylem à Nyevelt*, & satellites, quos de terra Clivenfi & Amersfordia secum adduxerat, neminem, qui pro defensione in mœnibus staret, invenerunt. Unde facile admotis scalis ad muros obfistente nullo transcendere muros potuerunt. E quibus cum modicus numerus intra civitatem descendisset, fertur quod quandam portam parvulam, seu ostium, per quod præparatorum coriorum ad fossam civitatis & aquam exire consueverant, aperuerunt, & per hujusmodi foramen seu ostium turbam sociorum suorum intromiserunt, qui omnes in unum globum collecti suis stipati armis præcipue bombardellis, ballistis, & contis plateam civitatis petierunt, in qua siquidem inventa parva manu stipendiariorum, quos proximis ante diebus bonus Pontifex pro custodia asciverat, cum eis ferme duarum horarum spatio acerrimum conflictum habuerunt. Defenderunt enim illi strenue plateam, & bombardellis & variis missilibus inimicos repellere satagebant. Horrendum erat & formidabile audire bombardellarum & missilium jactus, quæ hinc & inde mittebantur. Tam & tam crebro & incessanter crepitabant, quanquam initio nonnulli quid agebatur ignorantes arbitrabantur non talium missilium esse sonitum, sed potius lignorum aliquorum continuatos ictus ad fores domorum aliquarum effringendas. Pulsabat & terrificæ sono assiduo campana, per quam cives ad armorum tumultus excitari solent. Verum è civibus, audito ab eis, quod Clivenfes pro *Engelberto* suo Domicello contra suum Episcopum dimicarent, pauci & prope nulli ad defen-

(1) Ad octavam refertur id in actis Ultrajectinis; *Op ons liefs Heeren Hemelvaerts dach den 8. Maji ** 1484. des morgens tusschen twee ende drie uren heeft Henrick van Nyevelt met syne toestanders de Stadt van Utrecht ingenomen, daer by doot is gebleven, ende myn Genadige Heere den Bisscop van Utrecht is ter selver tyt gevangen genomen.* ** *Leg.* 1483.

defensionem occurrerunt, sed obferatis ostiis sese intra aedes suas continebant. Fuitque ita in platea prædictarum partium certamen magnum & atrox. In quo occubuit ille stolidus & procax *Henricus à Zuylen à Nieuelt*, qui totius hujus aggressus auctor fuerat & intentator. Cujus profecto casus perutilis fuit Pontifici & civitati. Nam eum execrabili sacramento firmasse fama erat se manu sua pium Pontificem fuisse necaturum, si victor & salvus evadere potuisset. Erat quippe ipse censura & spiritali mucrone summi Pontificis excommunicatus, aggravatus, & reaggravatus, atque anathematizatus, omni impietate & ferocitate repletus, quamplures è civibus & ecclesiasticis habens odio implacabiliter. Propter quod clementissimus Dominus valde utiliter & misericorditer providit civitati, quod tam cruenta & immanis bellua è medio tolleretur, quæ profecto, si voti sui execrandi compos evasisset, plurimos enecasset cum optimo Pontifice, & ad explendam rapacitatem suam, quia pauper & inops erat, vel civitatem universam, vel saltem domorum partem cum suo impio satellitio expilasset & diripuisset. Fuerunt in eo certamine bina vice Clivenses depulsi, & loco moti, viriliter & strenue dimicantibus, qui pro defensione plateæ & civitatis astabant, sed finaliter se accumulantis Clivensibus & atrociter imminentibus, necesse eis fuit, qui longe pauciori numero erant, loco cedere. Nam & ipsi Clivensibus sese ex civitate nonnulli consociarant, qui acerbiori odio in suum ferebantur Episcopum. Statim autem, ut terga verterunt, qui pro defensione astiterant, ipsi Clivenses cum civibus suæ factionis effractis carceribus, in quibus Dominus de Montsoert & alii fautores sui asservabantur, ad palatium Episcopi eruperunt, & effractis & direptis, exportatisque omnibus, quæ inibi portabilia inventa sunt, in ipsam etiam pium Pontificem, Christum dominum suum, sacrilege manus ausu nefando injicere non sunt veriti, quin & multis eum probris, & contumeliis, absque ullo Dei timore & sacri ordinis réverentia affectum etiam domo propria ejecerunt. Dum vero propter arthriticas passiones pedibus non facile posset ambulare, ad quandam aliam domum, ubi facis illi tenebatur hospitium, deportatus est, atque ibi dies servatus. Ipso autem die, quo sicuti diximus, interrupta fuerat ab impiorum hominum manu, &

tatem, accerserunt statim hujusmodi iniqui suum *Engelbertum* domicellum Clivensem. Ipse enim Amersfordiæ constitit. Qui statim ad civitatem veluti ad acquisitam sibi prædam accurrit. Exierunt autem & sese per mœnia dimiserunt, qui ad stipendia Pontificis in civitate erant, cum pluribus ex civibus, qui studiosi partium ejusdem Pontificis, eidemque fideles extiterant, & post recuperatam per eum civitatem eandem ingressi fuerant. Qui vero tali fuga minime potuerunt instans periculum effugere, scrutati sunt per civitatem, & qui de eis inveniri potuerunt, fuere in carcerem detrusi, & ad se redimendum pecuniam, quantam posse eos exsolvere arbitrabantur, dare compulsi, & necessitate adaçti. Nonnulli tamen ex honestioribus & adversum quos non tam acerbum odium effugerat, fuerunt in propriis domibus relictæ, interdicto eis sub vitæ suæ periculo ne inde exire præsumerent. Capti etiam & custodiæ mancipati omnes ferme de domo & familia Pontificis, demptis his, qui clam elabi potuerunt. Domus etiam nonnullæ effractæ & expilatæ fuerunt, non tamen tot, quot diripi & sæpius spoliari visum est in talibus civitatibus vel oppidorum irruptionibus, in quarum multis nec corporibus neque bonis fuisse parvum frequentius compertum est. Unde ut verum fateamur, pensatis rerum circumstantiis, hi qui irruptionem fecerunt, * civiles ac victoria valde clementer usi fuisse videntur. Non enim sanguinarij fuerunt, ut ad cædes usque, eorum præsertim, quos se exosos maxime habuisse sciebant, procederent, ymo nec ad domorum, nisi paucarum, direptionem, cum tamen jure belli plures mortalium universam civitatem non aliter quam prædæ sibi expositam atque permissam reputassent. Eramus ipsi tunc in civitate non sine metu, qui cum tam atrocem & periculosam civitatis captivitatem tam humaniter procedere inspiceremus & videremus, magnas gratiarum actiones Domino exsolvebamus, quod tam clementer res tam sævas atque formidabiles sic mitesceret. Statim enim erat videre cives non modo in suis domibus, sed per forum & plateas ambulare, atque suas necessitates procurare, parvo lineo panniculo tamen circa brachium circumvoluto, quod signum nec usque ad noctem portandum fuit. Fuerunt enim statim & rapinæ & violentiæ cohibitæ. Verum tamen ad sumptus ipsi Domicello & suis necessariis exquisitæ sunt pecuniæ, tum ab

* *Civili
victoria
Buche-
lius legit
ad He-
dam hist.
Ultraj.
pag. 312.*

his, qui rem aliquam habere putabantur, tum à quibusdam pro sua redemptione vel domorum suarum, ne praeda exponerentur. Ab aliis vero etiam nomine civitatis mutuae acceptae sunt cautione ab eis facta de fienda restitutione. Satisfaciendum enim utcumque erat de stipendio militibus seu rutheris, qui illo adventarant, ut à rapinis & amplioribus violentiis civitas fervaretur.

CAP. IV.

*Soluta obsidio Montfurti. Fames quae Ultrajecti.
Ejusdem obsidio.*

Audito vero ab Hollandinis, qui obsidione castellum *Montfoort* cinxerant, quod sic à Clivensibus Trajectum irruptum fuisset, statim soluta obsidione discesserunt. Sed evestigio hujusmodi civitatis captivitatem multae denuo & magnae eidem civitati calamitates secutae sunt. Primum dira fames & omnium victualium carissima magna. Coeperat enim aliquantum remitti de pretio annonae & cunctorum victualium ab illo die, quo civitas tyrannide excussa sese sub legitimi Principis sui atque Pontificis potestatem reduxerat, cum ex Hollandia & vicinis terris cuncta secure atque affluenter adveherentur. Minuebatur indies rerum omnium usus vitae necessariorum decrebatque pretium, unde exultatio & ingens laetitia plebi erant, * hujusce commoditates sibi provenisse cernenti, quibus biennio privata sub dira servitute tyrannorum, fame, & penuria omnium rerum elanguerat. Sed heus, proci dolor! hujusmodi momentanea laetitia civitati statim versa est in luctum & lamentum. Nam post irruptionem Clivensium, facta denuo civitate omnibus vicinis terris inimica, nullo ex latere in eam victualia importabantur. Poterant forte nonnulla ex Transfyselanis oppidis advehi, sed cum tantis sumptibus & periculis, quod cum ad civitatem usque pervenire potuissent, tam care ea venditari oportebat, quod plebis humilioris ad ea emenda facultates minime sufficiebant. Erat tunc annona ubique cara, sed ex vectura seu conductu pretium ad tertiam partem vel amplius in civitate excrecebat, & ex tunc rarissime aliqua invehebantur ad civitatem. Ex quo contingebat, quod simul cum

* Reliqui, ut reperi: nam & alibi sic locutus.

cum caritate annonæ invalescebat & fames. Non multum vero post circa festivitatem nativitatis beati Johannis Baptistæ illustrissimus Princeps *Maximilianus* Dux Austriæ compatiens piissime casui piissimi Pontificis, qui sic à Clivenfis, hostibus etiam suis, fuerat (1) circumventus & captus, quem ipsi de Trajecto Amersfordiam transportaverant, ne forte ob ipsius præsentiam aliqui in civitate res novas moliri aggredirentur, collecto valido exercitu ad duo millia equitum & x. aut xii. millia peditum ipsam civitatem obsidione cinxit & vallavit, non quidem ex omni parte, sed ex ea maxime, unde obsessis vel annonæ subsidia vel succursus solatia provenire potuissent. Admotis autem ad mœnia & turres dejiciendas petrariis & ballistis magnam muri partem, quæ vicina est monasterio religiosarum, quæ vulgo *albæ Domina* vocantur, dejecit. Quod videntes *Engelbertus* Domicellus, Dominus de *Montfoort*, & alii, qui in civitate erant, & per eam partem civitatem expugnari metuentes, dato eis securo accessu, ipsum illustrissimum Dominum Ducem adierunt supplices ab eo pacem petitori, obtuleruntque se deditionem facturos, si eis certæ, quas petebant conditiones, gratiose concederentur. Et eas quidem clementissimus Princeps concessit. Adjecit tamen aliqua ultra hæc, quæ cives perferre onera & tolerare deberent, quæ cum factu non difficilia nec dura nimium eis viderentur, ea se impleturos sponponderunt, & quasi non ambigerent de consensu civium ea Principi annuerunt, se vades vel obsides propter hæc constituendo. Noluit tamen ipse Dominus de *Montfoort* adjectis per Ducem hisce oneribus absolutum præstare assensum, sed reverti ad civitatem voluit, ut civium super his consilium &

(1) Rerum Amorfortiarum Auctor incertus: Anno 1483. *Henricus Niveldius* & *Gysbertus* cum amicis & fautoribus Amorfortiis profecti Amorfortia Trajectum ceperunt. In captivitatem ceperunt præter diæcesanos 125. Hollandos. Quibus actis Dux junior *Engelbertus Clivenfis* tanquam tutor diæcesis venit Amorfortia cum omnibus amicis Amorfortiis Trajectum, atque statim præparatis equis & curribus Episcopum *Davidem* currui imponunt, Amorfortiam vebunt, ubi apud *Agathenses* à domino *Reynero de Broeckbuyen* captivus detinetur. Vestimentis spoliatum etiam usque ad interulam, *tot synen bemde toe*, addit Chronicon Agathense. Vid. ad rerum Amorfortiarum Auctorem incertum.

& assensum exquireret, quod ex præstita sibi salvi conductus securitate licebat. Putabatur tunc ferme à cunctis, & ita communis fama volitabat, deditionem civitatis, & pacem firmam factam esse. Sed cum idem Dominus de *Montfoort* civitatem fuisset ingressus, statim ex abrupto absque mandato & ordinatione Ducis in ea parte, qua effractus fuerat murus, milites certi ex suis insultum ad civitatem facere inchoarunt. Quibus cum à civibus & rutheris, qui intererant, resistentia objecta fuisset, & res huiusmodi temere attemptata ad Ducis notitiam perlata, ad prohibendum insultum ipse statim accurrit, iussique milites ab incepto cessare, atque discedere. Unum quoque aut duos manu propria peremisse ferebatur, & totidem patibulo affigi fecisse. Sed nihilominus ex hoc quæ facta fuisse credebatur pax adeo turbata fuit, præfato Domino de *Montfoort* minime ad Ducem revertente, sed in civitate remanente, ut per aliquot dies de reformanda & reconcilianda pace nullus sermopenitus haberetur. Retinuit autem ipse Dux Domicellum de *Clivis* captivum, & *Gerardum Zoudenbalch* Burgimagistrum, unum ex civibus, qui se apud eum, ut præmissum est, obsides constituerant. Fuerunt tamen, qui dicerent injustum fuisse eos sic retinere, nec promissam eis securitatem rite fuisse servatam, quod qui in neutram partem, sed iustitia duntaxat, afficiebantur, aliter esse asseriebant. Fuerunt etiam, qui dicerent per prædictos & Dominum de *Montfoort* machinatum fuisse dolum in Principem, quem si illa manu duntaxat, quam proposuerat, fuisset ingressus, appositis occulte in certis ædibus insidiis circumvenire & perimere cum suis decrevissent, qui dolus à quodam transfuga cum Principi fuisset nuntiatus, prædictos duos iusserit captivos asservari, & in carcerem relcudi. Verum autem de his potius, quid verum fore credendum sit, diffinire non præsumimus, quia non satis compertum habemus. A nonnullis enim sic, ab aliis aliter res narrabantur. Certum tamen est post huiusmodi attentatam expugnationem & prædictorum detentionem longum de pace silentium durasse, & ad arma & hostilia apparamenta reditum extitisse. Hi enim qui obsessi erant, loca in quibus muri dirui fuerant, aggeribus & repagulis, aliisque impedimentis farciebant. Qui vero foris adjacebant, è diverso novas struere machinas & balistas parare. Cum enim multum sibi viderent
opor-

oportunum ad expugnandum civitatem, si suburbanum, quod erat ad portam, per quam Amsteldamum itur, navigio possent acquirere, ad illud expugnandum magnis viribus intenderunt. Erat quidem fossis & aquis undique cinctum, & magnum atque populosum, obsiderantque aditus accolæ loci portis & repagulis, per quas ingressus ad ipsos patuisset. Semel quoque initio obsidionis cum obsessores tentassent ipsum irrumpere, eos opposita valida defensione submoverant, & cælis ex ipsis plurimis reliquos fugarant. Porro ipsum denuo expugnare adorti magnis viribus expugnarunt, nec potuerunt, qui ad ipsum tutandam illic astabant, amplius ipsum servare, sed misso in nonnullis ædibus incendio, quæ prope omnes straminibus vel arundinibus erant coopertæ, quibus tempestive hoc facere licuit, ad civitatem fugientes sese illic receperunt, & ad eam pro salute tuenda confugerunt. Fuerunt autem in illo certamine ultro citroque nonnulli perempti. Et quod non parum damnosum Principi fuit, terrisque suis Hollandiæ, quibus regendis atque moderandis vices Principis gerebat, paucis post hujuscemodi suburbani expugnationem diebus, fuit illic jactu unius bombardellæ peremptus *Judocus Dominus de Lalaing* miles ex Hannonia, vir prudens atque honestus.

C A P. V.

*Ejusdem deditio. Episcopi restitutio. Obitus Francorum
Regis Ludovici xi.*

A Blato itaque civitati hujuscemodi suburbano, & toto pene exulto, in quo plures magnificæ domus & opulentæ fuerant, jussit Dux iterato prope portam civitatis, qua aditus ad suburbanum fuerat, petrarias admoveri, quæ postquam illic stabilitæ instructæque fuerunt his, quibus opus erat, & per duos aut tres dies muros continuo quatiendo grandem eorum fecissent ruinam, per quam introeundi in civitatem non difficilis aditus patere videbatur, metuerunt salutis suæ tam rutheri quam cives, & tanti tanquam præsentis atque imminentis horrore periculi consternati sese in unum agmen colligentes venerunt ad Dominum de *Montfoert*, & reliquos tyrannos, qui sua nequissima obstinatione ad tale periculum adduxerant civitatem.

Dixe-

Dixeruntque eis, quod illico & absque ulteriori procrastinatione à Principe procurarent sibi pacem, alioquin in continenti eos perimerent, & supplices eandem ipsimet pacem exposcerent. Exterriti itaque illi omnes mortem sibi, nisi voluntati populi acquiescerent, præsentem adesse cernentes, statim pro requirenda pace supplices, certi qui ad hoc deputati fuerunt, Principem adierunt. Manebat *Ludovicus* Francorum Rex cum illustrissimo *Maximiliano* & terris suis in pace. Trajectenses vero spe, quam in ejus habuerant auxilio, destituti trahebant miseram vitam in multa penuria & caristia victualium, utpote ab hostibus circumquaque obsessi, uno tamen angulo relicto, unde ad eos, nec sine magna militum & armatorum civium multitudine annona advehi posset. Ad opus sæpe miseri cives, quoties tyrannis suis collibuisse, sub vitæ periculo velut vilia jumenta vel pecora exire cogebantur. E quibus cum compertum fuisset, quamplures ex illis, qui sic exhibant, minime ad civitatem redire, sed propriis laribus inopia urgente relicti sese ad opida Transyfulana aut alia, quo potuissent, transferre, hujuscemodi tyranni ultra cives ad conducendum annonam exire minime permiserunt, sed hoc rutheris faciendum suis duntaxat reliquerunt, quorum tamen talem ac tantum numerum intra civitatem semper retinere solebant.

Advenerat tunc ex Austria ad Principem à Patre suo Legatus unus venerabilis Prælatus Archiepiscopus Strigoniensis in regno Hungariæ, & cum hoc in Alemannia etiam Archiepiscopus Salsburgensis. Qui cum rogatu Legatorum civitatis pacis se sponderet futurum mediatorem, certo sibi honorario expromisso, apud clementissimum & benignissimum Principem, non difficulter pacem civitati certis legibus impetravit atque obtinuit. Sub quibus cives cum nihil ultra virium haberent, sed fame & inedia variisque confecti morbis languerent, deditionem fecerunt. Duravit autem obsidio paululum ultra duos menses, (1) & facta est ipsius civitatis deditio. Dominica
prima

(1) Charta est tertii Septembris, quæ pacis continet conditiones, Ann. 1483. Et eam jam evulgavi in observationibus ad jam dictum Anonymum. Sed quantum ad conditiones vix servatum ex iis quicquam, ut & ibi ostendi jam.

prima mensis Septembris, quæ tunc erat ejusdem mensis septima dies. Et quoniam uti diximus Pontifex piissimus in opido Amersfordiæ captivus detinebatur, paucis post hæc emensis diebus, facta opidi deditione certis legibus, idem Pontifex plenarie suæ redditus ac restitutus libertati atque authoritati Trajectum ad Principem venit, atque cum omnium bonorum applausu & cum ingenti lætitia receptus tanquam dominus fuit. Durante autem obsidione volavit rumor satis ingens, quod Clivenfis exercitum apparabat & congregabat, ut Trajectensibus obsessis juxta quod promissum ferebatur succursus præberet solatia. Sed quum coactis copiis, quas asciscere poterat, se nimis numero & viribus videret inferiorem, domi substitit, nec ultra progredi ausus fuit. Mansit autem Trajecti Dux ipse *Maximilianus* dies multos cum suis militibus, qui cum numerosa essent multitudo & variarum linguarum atque nationum, alii Galli, alii Hispani, alii Theutonici, alii & pars magna de inferiori Alemannia, difficile cohiberi potuerunt, ne civitatem diriperent atque spoliarent, sed quantum facere potuit humanissimus Princeps, ne id fieret, obstitit, curam habens & omnem ad hoc adhibens sollicitudinem, ut de stipendio constituto eis satisfaceret, ob cujus solutionis defectum sibi in prædam debere permitti civitatem causabantur. Non tamen adeo usque contineri potuerunt, quin peculiare prædas atque rapinas agerent, atque damna quam pluribus ædibus irrogarent. In multis enim domibus ostia & fenestras detractis ferramentis, cæteraque lignea domorum instrumenta comburebant, nec pro hujuscemodi multitudo de delictis pœnæ sumi poterant. Cum enim de quibusdam ex ipsis, qui capitali crimine damnati erant, supplicium foret sumendum, sese in unum agmen magna hujuscemodi iniquorum turba cogentes reos supplicio violenter exemerunt. Quod ne gravius coningeret scandalum inultum mansit. Paulatim vero eis de stipendio satisfactis per turmas civitate excedere & alio abire, quo Princeps ordinabat, compulsi sunt, & pedetentim sub ordinem eis redactis violentiæ cessare magna ex parte cœperunt. Immorati aliquantum forte latius sumus ad Trajectensium referendas seditiones rebellionisque adversus suum Pontificem, ad quas ab antiquo proclives atque assuetos fuisse eorum in annalibus atque historiis relatum invenitur, & for-

san amplius quam nostrum posceret institutum, munusque susceptum. Sed quia in has rebelliones irruerunt, sub ea, quam gerebant, spe, quod Francorum Rex bellum adversus illustrissimum *Maximilianum* suasque terras susceperat, ut suas suorumque vires omnino contereret, terrasque suas dominio suo adjiceret, ac per hæc ipse de totali ruina domus Burgundiae suique dejectione Pontificis, qui, uti superius retulimus, erat naturalis *Philippi* filius, fraterque *Caroli* illustris memoriae Ducis Burgundionum, suum compleret desiderium, nam in eos implacabili pene odio inardescibat, simul etiam, quia tunc nos ejusdem incola civitatis omnemque rei seriem plenius agnovimus, idcirco non abs re gestis *Ludovici* Regis, quæ enarranda suscepimus hanc ipsorum Trajectensium tragœdiam inferendam esse putavimus. Ipse enim sciens inimicitias, quas ad dominum *Maximilianum* hostem suum suumque exercebant Pontificem, eos suos bonos amicos appellare consueverat, & per literas eis auxilium præstare fuerat pollicitus, quod quemadmodum adimpleverit satis constare unicuique potest, qui tractatum fœderis inter se & eundem *Maximilianum* percussi legere curaverit, per quem expresse eosdem Trajectenses excludit, atque adversus eos & Ducem Clivensem *Maximiliano* præstiturum auxilia repromittit. Dum vero idem *Maximilianus* adhuc castra teneret ante dictam Trajectensem civitatem, atque uti retulimus obsidione constringeret, contigit eundem *Ludovicum* Francorum tunc Regem hac miserabili luce deficere die 29. mensis Augusti anno præfato Dominicæ incarnationis M. CCCC. LXXXIIL.

JOAN.

JOANNES à LEYDIS

P R I O R

Conventus Ordinis Carmelitici
Harlemensis

D E

O R I G I N E,

E T

Rebus gestis Dominorum

D E

B R E D E R O D E.

SYLLABUS CAPITUM

L I B R.

- CAP. I. **V** *An Adam tot Noe.*
 II. *Van Noe tyden tot dat Troyen gēsticht worde.*
 III. *Van Troyen.*
 IV. *Van de destructie van Troyen.*
 V. *Van Hector van Troyens geslachte.*
 VI. *Van dat beginsel des Rycks van Francryck.*
 VII. *Van den eersten Coninc van Vrancryck tot die Hertogen van Aquitanien.*
 VIII. *Van Hertoch Diderick van Aquitanien tot Diderick die eerste Grave van Hollant.*
 IX. *Van den eersten Grave van Hollant tot den eersten Heer van Brederode.*
 X. *Van Syfrido den eersten Heer van Brederode.*
 XI. *Van dat wapen van Brederode.*
 XII. *Van die stryt daer Grave Arnulphus in doot bleef.*
 XIII. *Van Syphridus doot.*
 XIV. *Van Dideric den anderden Heer van Brederode.*
 XV. *Van die Heeren van Teylingen.*
 XVI. *Van Heer Willam den derden Heer van Brederode.*
 XVII. *Van Diderick den vierden Heer van Brederode.*
 XVIII. *Van Willem de vyfte Heer van Brederode.*
 XIX. *Van Heer Florys den seften Heer van Brederode.*
 XX. *Van Heer Willem die vii. Heer van Brederode.*
 XXI. *Van Heer Diderick de achtste Heer van Brederode.*
 XXII. *Van Heer Alphert de ix. Heer van Brederode.*
 XXIII. *Van Heer Willem die x. Heer van Brederode.*
 XXIV. *Van de goedertieren Heer Diderick de XI. Heer van Brederode.*
 XXV. *Van Heer Didericks van Brederodens victorie onder Graef Floris tyden van Hollant.*
 XXVI. *Van dat Heer Diderick Heer van Brederode Joncker Johan van Hollant uyt Engelant haelde.*
 XXVII. *Van Heer Diderics doot.*

XXVIII.

- XXVIII. *Van Heer Willem des goedertieren Diderics soon.*
 XXIX. *Van Heer Henrick die xii. Heer van Brederode.*
 XXX. *Van Heer Diderick die xiii. Heer van Brederode.*
 XXXI. *Van den stryt tegen die Vlamingen.*
 XXXII. *Van den stryt op de Maes.*
 XXXIII. *Van dat verraet, dat die Cabbeljaus stichten tegen Heer Henrick van Brederode, Heeren Diderick van Brederodens outste soon.*
 XXXIV. *Van Heer Diderics van Brederodens doot, ende vant geslacht syns wyfs Beatrix.*
 XXXV. *Van Heer Reynolt de xiv. Heer van Brederode, die oock Grave van Gennip was.*
 XXXVI. *Van Grave Reynolds vromicheden.*
 XXXVII. *Van dat oorloch tusschen die van Arckel ende die van Vianen.*
 XXXVIII. *Van Heer Reynolds van Brederodens doot.*
 XXXIX. *Van Heer Johan den xv. Heer van Brederode.*
 XL. *Van Heer Johan van Brederodens leven, na dat hy monnick geworden was.*
 XLI. *Van Joncker Walraven die Grave van Ghenyp was, ende de xvi. Heer van Brederoden.*
 XLII. *Van Joncker Walraven den Heer van Brederodens gesten tot Vrou Jacobs tyden.*
 XLIII. *Van die stryt te Gorichem daer Heer Walraven die Heer van Brederoden in doot bleef.*
 XLIV. *Van Joncker Willem van Brederode.*
 XLV. *Van Heer Reynolt de xvii. Heer van Brederode.*
 XLVI. *Van de dochter van Brederode, die een Vrou was van Weerdenburch.*
 XLVII. *Van den opset die gemaect was tegen den Joncker van Brederode om hem doot te slaen.*
 XLVIII. *Van syn Ridderlycke Oerde, die hy te Jerusalem opt heyligh graf ontfingh.*
 XLIX. *Van syn Vrouwen ende syn getroude kinderen.*
 L. *Van Heer Reynolds victorien tegen die van Gent.*
 LI. *Van die electi, die Heer Gysbert van Brederode ontfinck, om Bisscop t'Utrecht te wesen.*
 LII. *Van de beletters deser Confirmati.*
 LIII. *Van dat Hertoch Philips in Hollant quam om David syn Baf-taert soon Bisschop tot Utrecht te maken.*

590 SYLLABUS CAPITUM

- LIV. *Hoe dat Biffchop David int Bifdom t'Utrecht quam.*
- LV. *Van den dootflach die Walraven de Bafsaert van Brederoden dede op-de Bilt.*
- LVI. *Van die vereeninghe des Biffchops mit den Heer van Brederoden ende fyn broeder den Domproeft.*
- LVII. *Van dat die Heer van Waffenaer buten Utrecht gehouden worde.*
- LVIII. *Van den heymelicken opfet tegens Heer Reynolt den Heer van Brederoede.*
- LIX. *Van den Heer van Brederoedens vangenis.*
- LX. *Van des Domproefts vangenis mit die andere.*
- LXI. *Van dat Walraven de Baftert ende Johan van Amerongen gepynicht worden.*
- LXII. *Hoe dat Walraven uyter vangenis is gebroken.*
- LXIII. *Van dat die Heer van Brederoden gepynicht wert.*
- LXIV. *Van dat die Heer van Brederoeden vervoert worde.*
- LXV. *Van dat die Heer van Brederoeden vry ende quyt gewyft wert van Hertoch Karel.*
- LXVI. *Van Heer Reynolt van Brederoedens doot*
- LXVII. *Hoe dat Joncker Gysbert de Domproeft uyt de vangenis gecomen is, ende daerna gestorven is.*
- LXVIII. *Van Heer Walraven de* XVIII. *Heer van Brederode.*
- LXIX. *Van een oploop die binnen Vianen gefchiede.*
- LXX. *Hoe dat Heer Reyner die Stede van Vianen heeft ingecregen.*
- LXXI. *Hoe dat Heer Reyner van Broechuyfen Batefteyn als dat slot van Vianen in creech.*
- LXXII. *Van een opfet die gemaect wert om Vianen weder in te nemen tot myns Vrouwen behoef.*
- LXXIII. *Hoe dat Heer Reyner weder uyt Vianen gedadingt wert.*
- LXXIV. *Hoe die Heer van Swanenburch heeft Vianen ingenomen.*
- LXXV. *Hoe dat Heer Vincent uyt Vianen gecoft is geworden.*
- LXXVI. *Hoe dat Joncker Walraven van Brederoede Ridder is geworden.*

JOAN-

JOANNES à LEYDIS
DE
ORIGINE,
ET

Rebus gestis Dominorum

DE
BREDERODE.

INCIPIT PROLOGUS.

*Hier begint dat Prologus op de historie van t'leven ende seyten der
Edele ende Hoochgeboorne Heeren van Brederode
in Hollant.*

DEn Edele, Hoechgeboren, ende Eerweerdige
Vrouwe Tolende, Vrouwe van Brederode, des
Edelen Heeren *Willems* Heere van *Lalleyns* lieve
dochter, Broeder *Johan* van *Leyden* ootmoedich
broeder der Oerden onser liever Vrouwen brueder-
ren des berchs Carmeli, Godlike graci ende vuerpuet sy u
ende alle u lief kynderen in allen tyden. Wantmen in allen
voerleden tyden beschreven vint in diverschen Croniken die
deuchtfaem wercken ende seyten ende heerlycke vromicheden
der Deurluchtige Princen en Vorsten, om dat hoer kyn-
deren arbeyen souden hoer Voirvaders te volgen, ende ge-
lyck worden in deuchtfaem wercken ende oerberlycke manie-
ren, hierom so dunckt my oock seer goet te syn, datmen oock
bescryft.

bescryft die edel wercken ende geften der hoechgeboren Vorften ende Baroenen der Heerlicheyt van *Brederode*. Welcke Heerlicheyt gelegen is in neder Almangen int Graeffcap van Hollant, ende nu vereenicht is mit die schoone Heerlicheyt van *Vyanen* ende *Ameÿda*, ende want die Heerlicheit van *Brederode* mit veel Edelre Princen ende Baronnen in voerledenen tyden verciert is geweest, ende noch, Godt heb lof, huden des daechs verciert is, hierom so wil ick uwe deuchdelike begeert nae myn arm vermogen volbrengen, ende sommige eerlike wercken der voersyder Heeren int scrifte setten, also als ick in diversche oude historien, Croniken, ende jesten gevonden ende gelefen heb, ende selfs oock een deel des beleeft heb, op dat oock die toecomende edel Heeren van *Brederode* in hoer gedenckenis hebben mogen die edel wercken ende victorien hoerer Voerouders ende ouders, ende hem verblyden van hoer edel ouders om die nae te volgen in deuchdelycke wercken op dat also hoer eerlike lof ende guede faem in der ewicheyt mach dueren by God ende alle menschen. Ende op datmen die Edelheyt des stams van *Brederode* te bet mach verstaen, so selmen weten dat die Heeren van *Brederode* gesproten syn uyt die alre edelste geslachten van Coningen, Hertogen, ende Graven des werlts, als van * dat alre edelste bloet van Troyen, ende van Griecken, want *Lutgarda* de moeder des eersten Heer van *Brederode* *Sifridus* genaemt was des Keyfers dochter van Griecken ende Constantinopel, die genoemt was *Theophanus*, ende syn ander dochter, *Theophania* genoemt, was des Keyfers *Otten* wyf van Romen, ende die vader des eersten Heers van *Brederode* was Graeff *Arnout* de derde Graef van Hollant, die een † rechte Troyaen geboren was van syns vaders weghen, ende syn moeder was Coninck Lodewycks dochter van Vrancryck, van den geslachte des Coninc *Karels* de Groote. Ende om dit noch claeer te verstaen, so ist van noode, dat ick myn beginsel wat hooch begryp ende maeck uter historien van Troyen ende Vrancryck, twelck met corte reden besluten sel in die eerste negen of tien Capittelen.

Hier

* Vana hæc & inepta, ut centies jam dictum.

† *Gandavensem* eum vocat Sigebertus Gemblacensis ad Ann. c. 112. xviii. *Gandensem* Baldricus Chron. Cameracens. lib. 3. cap. 19. An Gandenses Trojan?

*Hier beginnen die CRONIKEN der Hoechgeboren
edel Heeren van Brederode in Holland
van Adam. tot Noe.*

DAT I. CAPITTEL.

Adam de eerste mensch die wan by Eva syn wyf Cain, Abel, ende Seth. Ende nadien dat Adam Seth wan, worden alle syne daghen gemaict acht hondert jaer, ende wan sonen ende dochteren, ende alle die ryt die Adam leefden wort gerekent negen hondert ende dertich jaer, ende hy is doot. Ende Seth leefden hondert jaer ende vyf, ende wan Enos. Ende Seth leefde nadien dat hy Enos wan achthondert ende seven jaer, ende hy wan sonen ende dochteren. Ende alle Seths daghen werden gemaect negen hondert jaer ende twaelff, ende hy is doot. Ende Enos leefde t'negentich jaer ende wan Cainan, ende nae synre geboorten leefde hy acht hondert jaer ende vyftien, ende hy wan sonen ende dochteren, ende alle Enos daghen worden gemaict negen hondert jaer ende vyftien, ende hy is doot. Ende Cainan leefde t'seventich jaer, ende hy wan Malalehel, ende Cainan leefde, na dien dat hy Malalehel gewonnen hadde, acht hondert jaer ende veertich, ende hy wan sonen ende dochteren, ende alle Cainans dagen worden gemaict negen hondert jaer ende tien, ende hy is doot. Ende Malalehel leefde vyf en t'sestich jaer, ende hy wan Jared. Ende Malalehel leefde, nadien dat hy Jared wan, acht hondert jaer ende dertich, ende wan sonen ende dochteren, ende alle Malalebels dagen worden gerekent acht hondert jaer, ende vyf en t'negentich, ende hy is doot. Ende Jared leefde hondert jaer ende twee en t'sestich, ende hy gewan Enoch, ende Jared leefde, nadien dat hy Enoch wan, acht hondert jaer, ende hy wan sonen ende dochteren, ende alle Jareds dagen worden gemaict negen hondert jaer ende twee en t'sestigh, ende hy is doot. Oock leefde Enoch vyff ende t'sestich jaren, ende hy wan Mathusalem. Ende Enoch wandelde mit Godt, ende Enoch leefde, na dat hy Mathusalem wan, drie hondert jaer, ende hy wan sonen ende dochteren, ende alle Enochs dagen werden gemaict drie hondert jaer ende vyf en t'sestich. Ende hy wandelde met Godt, ende

Tom. I. Ff ff hy

hy en openbaerde niet, want Godt nam hem, ende voerden wech. Ende *Matbusalem* leefde hondert en seven en tachtich jaer, ende hy wan, *Lamech*, ende *Matbusalem* leefde, nadien dat hy *Lamech* wan, seven hondert jaer ende twe en tachtich, ende hy wan sonen ende dochteren, ende alle *Matbusalems* dagen worden gemaect negen hondert jaer ende negen en t'fseftich, ende hy is doot. Ende *Lamech* leefde hondert en twee-en-tachtich jaer, ende hy wan enen sone, ende hiet synen naem *Noe*, ende seyde; *Dese sal ons vertroosten van den wercken, ende van den pynen onser handen in der aerden, die God vermaledyt heeft.* Ende *Lamech* leefde na dien dat hy *Noe* wan vyff hondert jaer ende vyfen t'negentich, ende wan sonen ende dochteren. Ende alle *Lamechs* dagen werden gemaect seven hondert jaer ende seven en t'seventich, ende hy is doot. Mer doe *Noe* out was vyf hondert jaer, so wan hy *Sem*, *Cham*, ende *Japheth*. Doe Godt sach, dat der menschen quaetheyt veel was in der aerden, ende alle gepeys des herten was aendachtich totten quaden in allen tyden, so sprack hy; Ick sal of doen van den aensichte der aerden den mensche, die ick sciep, van den mensche totten dieren, maer *Noe* vont graci voer Godt, ende Godt seyde tot hem, *Maeft een arcke van geschaven houte. Siet ick sal brengen boven der aerden die diluvie van den watere, om dat ick dooden soude alle vleysch, daer die geest des levens in is onder den hemel, ende al dat in der aerden is sal worden verteert.* Noch seyde die Heere tot *Noe*: *Ghanck in die arcke, du, ende alle dyn buys, want noch na seven daghen sal ick regenen boven der aerden veertich daghen ende nachten, ende ick sal afdoen alle dat ick gemaecht heb boven der aerden.* Hierom dede *Noe* al dat hem God die Heer geboden had. Ende *Noe* was ses hondert jaer out, doe die wateren van der diluvie vloeyden opter aerden.

Van Noe tyden tot dat Troyen gesticht worde.

DAT ANDERDE CAPITTEL.

NOe leefden na der diluvien drie hondert jaer ende vyftich, ende alle syne daghen worden gemaect negen hondert ende vyftich jaer, ende hy is doot. By syn leven na der diluvien

diluvien waren de menschen gesproten tot vier ende twintich duyfent ende hondert mannen, behalven wyf ende kinderen. Noes drie sonen syn *Sem*, *Cham*, ende *Japhet*. De geslachten van dese drie sonen hebben alle de werelt bewoont. Want *Sem* heeft bewoont *Asien*. *Cham* *Afrycken*. Ende *Japhet* *Europen*. *Japhet* heeft veel sonen gewonnen, onder welcken een was *Suffene* genoemd, die Hertoch was van alle *Japhets* geslachte, doe *Jestian* regneerden onder *Sems* kinderen, ende *Nemroth* onder *Chams* kinderen, geliken als in *historia Scolastica* geschreven staet. *Nemroth* die timmerde de toorn van *Babylonien*, *Suffene* die wan een soon, die syn naem was *Helenus*. Dese *Helenus* die wan voert *Phobum*, *Phobus* die wan *Antheum* den reus, *Antheus* de reus die wan *Janum* den eersten Heer van *Italien*. *Janus* de eerste Heer van *Italien* wan *Triton*, *Triton* die wan *Italum*, *Italus* die wan *Peleum*, *Peleus* die wan *Janum*, ende *Janus* wan *Janum*, ende die wan voert den derden *Janum*. Dese *Janus* die wan *Atlas* den reus, ende *Atlas* de reus die wan *Troilum*, die de Stadt ende dat Ryck van *Troyen* eerst fundeerde.

Van Troyen.

DAT DERDE CAPITTEL.

T*roilus* voergenoemt was een vroom man, ende regneerde als Coninck in dat lant van *Dardanien*, ende hy stichte de Stadt ende dat Ryck van *Troyen*, daer hy die eerste Coninck was, ende dit was in den tyden dat *Ayoth* die vierde Hertoch regeerde dat volck van *Israhel*. Ende dese *Troilus* *wapen was enen schilt van goude, ende enen leeuw van keel getonget, ende gecheuweert van lazuer. Welck wapen noch hebben de Heeren van *Brederode*, ende alle die geen die van dat *Brederoedsche* geslachte gecomen syn. Dese *Troilus* Coninck van *Troyen* die wan *Ilam* den anderden Coninck van *Troyen*, ende *Ther* die wan *Laomedon* den derden Coninck van *Troyen*, *Laomedon* die wan *Priamus* den lesten Coninck van *Troyen*, *Priamus* die wan *Alexandrum* die *Paris* genoemd is, *Heclorum*, ende *Troilus*, die een soon wan *Turchus* genoemd, daer die Turcken af gesproten syn. Na dat *Priamus* den Co-

*Ne nau-
ci qui-
dem,
quæ de
Troilo
hic, &
ejusdem
insignis.
Vid. lib.
4. de No-
bilit. cap.
17.

F f f f 2

ninck

ninck van Troyen gewonnen had *Heſtor* van Troyen ſyn ſoon, ende *Heſtor* te hans een kloeck oorlochs man geworden was, ſo rees op dat oorloch tuſſchen de Grieken ende die van Troyen, welke oorloch duerden vyf en tachtich jaer, ende wert gewonnen ende gedeftruceert van de Grieken.

Van de deſtruſtie van Troyen.

DAT IV. CAPITTEL.

IN dien tyden dat *Abdon* die veertiende Hertoch regeerde dat volck van Iſrahel ſo wert Troyen gedeftruceert, voor ons Heeren geboorte duyſent hondert ende tachtich jaer. Binnen die tien jaren dat die Grieken voer Troyen laghen ſo verloren ſy acht hondert duſent ende tachtich duſent man. Mer doe Troyen gewonnen wert, doe wert'er verſlagen van den Troyanen ſes hondert duſent ende drie en t'ſeventich duſent man. Daer bleef oock verſlagen *Priamus* de Conink van Troyen mit ſyn ſonen Doe weken van Troyen veel Hertogen ende Princen, ende ſyn getogen in ander landen. Van welke Princen geſproten ſyn meeft alle die Heerlicheden ende edelheit van Europen.

Van Heſtor van Troyens geſlachte.

DAT V. CAPITTEL.

H*ector* van Troyen Coninck *Priamus* en ſoen voerſz die liet een ſoon after, die ſyn naem was *Francio*. Welcke *Francio*, na dat Troyen gedeftruceert was, is getogen met ſyn medgeſellen in de Bruecklanden des lants Mæotis, ende daer timmerde hy een Stat, die genoemt was *Sicambria*, ende daer ſo was *Francio* voergenoemt die eerſte Coninck van *Sicambrien*, ende hy voerde ſyn ouders wapen van Troyen, dat is een ſchild van goude mit een leuwe van keel getonget, ende geclauwiert van lazuer. *Francio* wan voert *Priamus* den anderden Coninck van *Sicambrien*. Deſe *Priamus* die wan *Francio* den Hertoch van *Sicambrien*, want die van *Sicambrien* en hadden geen Coninghen meer, mer Hertogen regierden dat lant.

lant. Hertoch *Francio* die wan *Priamus* den Hertoch van Sicambrien, ende *Priamus* die wan *Priamum* den Hertoch, ende also voertan alle hoer Hertogen van geslachte tot geslachte die waren genoemt *Priamus*. Dese Sicambrinen mit hoeren Hertoch *Priamo* quamen een deel jaren daerna op den Ryn mitter woen, daer sy een Stede stichten op hoer uterste palen, die sy noemden *Troyen*, dat nu (1) *Santen* hiet. Ende doe noemden sy hem *Francken*, dat is vry volck, van welcken dat *Francklant* noch syn naem gehouden heeft. Oick so noemden sy hem *Fransoysen*, als gesproten van *Francio* Hektor van *Troyens* soen voergenoemt.

Van dat beginsel des Rycks van Vrancryck.

DAT VI. CAPITTEL.

INt jaer ons Heeren ccc. ende t'sestich doe regneerde over die *Fransoysen* in Duytschlant voergeseyt die edel Hertoch *Pipinus* (2) van *Troyen*, ende hy regneerde als een *Coninck*, waerom hy genoemt is die eerste *Coninck* van *Vrancryck*, ende hy was gesproten van syn rechte swaert syde van *Hektor* van *Troyen*, ende daerom so hadde hy oock dat wapen van *Troyen*, daer of geseyt is, mer doe hy die machtichste *Coninck* van *Walflant* verwonnen hadde, doe benam hy hem syn lant, ende

(1) *Sancti* quod vulgo *Santen*, *Clivix* opidum, ita dictum, quod legionis *Thebeæ* sanctorum martyrum ibi ossa. Unde & vetus ibi titulus in ingressu basilicæ, *Ad sanctos martyres*. Colonia olim *Trajana*, quod ubi prius *Trajani* castra frequens mox municipium. *Trajana* dico non *Trojana*, ut rursus nugatur Auctor. Vid. Steph. Pigh. *Herc. Prodic. pr.*

(2) *Pergula* pictorum, veri nihil, omnia falsa. Tres olim *Pipini*, *Pipinus* de *Landis*, *Carolomanni* filius ex *Ermengarde*, major domus sub *Clothario* & filio ejus *Dagoberto*, secundum *Sigebertum*, *Divæum*, aliosque circa Ann. 628. *Pipinus* *Herstallus*, secundum *Sigebertum* factus major domus circa Ann. 691. & hujus nepos *Pipinus* *Brevis* seu *Puissilus*, filius *Caroli Martelli*, factus demum *Franconum* Rex circa Ann. 750. ut *Sigebertus* ad eum annum. Vid. *Henschen. ad. to. 3. SS. April. cap. 1. & cap. 4. n. ult. & lib. 1. de Nobilit. cap. 28.*

ende regneerde oock in Walstaat. Ende in een teycken des waerheyts des victorys, so benam hy. ende quartilleerde dat mit syn. van Troyen, ende dat wapen was een. met drie (1) swarte padden, ende dat droech hy mit syn nacomelingen tot dat die eerste Kersten Coninck van Francryck gedoopt wert. Na Priamum regneerde Yborus syn soen, die oock Priamus genoemt was. Na Yborus regneerde Marcomirus syn soen. Marcomirus die wan Pharamundum, (2) den eersten gecroenden Coninck van Vrancryck. Pharamundus die wan Clodium den gebaerden Coninck

(1) *Vetera regum Francorum symbola, nec bufones nec lilia, sed apes fuisse aureas, defendit multis Chiffletius Anastas. Chibleric. Reg. cap. 12. Papirius Massonus lib. 1. annal. Quorundam opinio est, bufones in militari signo Francorum olim visos, quod illi nulla auctoritate dicunt.*

(2) *Franci utrum habuerint primum Reges an Duces nondum adhuc fatis liquet. Ducum tantum meminit Sulpitius Alexander. Alii Reges eos vocant. Regales etiam Sulpitius. Et Regales non Reges Gregor. Turonens. 2. bist. cap. 9. De Francorum vero Regibus, quis fuerit primus, à multis ignoratur. Nam cum multa de eis Sulpitii Alexandri narret historia, non tamen Regem primum eorum ullatenus meminit: sed Duces eos habuisse dicit. & mox: Hac acta cum Duces essent retulit: & deinceps ait, Post dies pauculos Marcomere & Suanone Francorum Regalibus transacto cursim colloquio &c. Cum autem eos Regales vocet, nescimus utrum Reges fuerint, an vices tenuerint Regum. Ascaricum & Radagisum objectos feris à Constantino Reges vocant Panegyristæ. Et sunt alii, quorum meminit Pontanus lib. 4. orig. Francic. cap. 5. Sed hi utrum Reges dicti proprie an improprie in eo tota adhuc quæstio. Panegyristæ enim haud dubie augent rem pro more, & multo reddunt ampliorem. Fuisse ipsis Reges, cum Rhenum transmississent & occupassent Thuringiam loco jam citato etiam tradit Gregorius. Theodemeris ibi meminit. Etiam Chlotiglonis, quem Auctor hic vocat Clodium. Clodium etiam Sigebertus filium faciens Pharamundi, non ut Auctor hic Marcomiri. Cladius, inquit ad Ann. 430. filius Pharamundi, Rex crinitus, regnat super Francis annis xx. Ex hoc Franci crinitus Reges habere ceperunt. Crinitos non à barba, ut perperam rursus Auctor, sed cæsaris promissa. Certum enim quod id olim Francorum Regum insigne. De filiis Regis Clodovei, qui primus Regum Christianus, Agathias agens lib. 1. Non multo post tempore, inquit, Chlotomerus adversus Burgundiones exercitum ducens, in ipso pralio, pectus javela*

ninck van Vrancryck, ende hy wan voert *Meroveus* den Coninc van Vrancryck. *Meroveus* wan *Hildricum* den Coninc van Vrancryck, *Hildricus* die wan *Clodoveum* den eenften Kersten Coninck van Vrancryck, die in syn doopsel wêrt genoemt Ludovicus.

Van den eersten Coninc van Vrancryck tot die Hertogen van Aquitanien.

DAT VII. CAPITTEL.

ALs dan die Coninck *Clodoveus* by mirakel bekeert was, (1) ende van sinte *Remigio* den Bisscop gedoopt was, ende syn naem *Ludovicus* genoemt, so quam van God gesênt een heylich

rit. Quo humi jacente Burgundiones promissam illius laxamque comam, & ad scapulas usque pertingentem conspecti, confestim intellexerunt se ducem bestium interfecisse. Solenne enim est Francorum Regibus nunquam tonderi: sed à pueris intonsi manent. Caesaris tota decenter in humeros propendit &c. idque velut insigne quoddam eximiaque honoris prerogativa regio generi apud eos tribuitur. Subditi enim orbiculatim tondentur &c. Non scripsisset Alteserra ad Gregor. d. lor. si in locum hunc incidisset, crinitos fuisse omnes Francos, nec Regum jus id pecuniare, & quod de Regibus crinitis à Gregorio memoratur, pertinere id tantum eo, ut creatos intelligatur à Francis de sua gente. Quid an olim ergo de aliena? Et ubi quæso de eo quicquam?

(1) Mutabant nomen baptizati (vulgo enim ita moris) sed citra ullam necessitatem. Nam & sunt, qui non mutarunt. Nec mutavit *Clodoveus*. *Clodoveum* vocat Flodoardus etiam postquam jam baptizatus lib. 1. bift. Remens. cap. 14. & seqq. interdum etiam *Ludovicum* aut *Ludowicum* ibid. Sed *Clodoveus*, utrum dicas, an *Ludovicus* non refert, ut nec refert utrum dicas *Clouys* an *Louys*. Olim qui frequentius solebat dici *Clodoveus*, progressu passim temporis dein dictus *Ludovicus*. *Cbludovicus* apud d'Achery. est to. 4. Spicil. pr. in charta Ann. dccc. xxii. De nomine autem ipso Helmodus Nigellus lib. 1.

*Nempe sonat ** Hluto præclarum. WicGH quoque Mars est. ** Leg. Cbluto. Unde suum nomen composuisse patet.*

Vid. & lib. 1. de Nobilit. cap. 27. Et quod dixi de baptizatis vera etiam sic se habet res. Nec necesse ut miremur. Papæ etiam mutant nomen, sed non mutant inviti. Quod habebat retinuit Marcellus Papa II. Sleydan. lib. 26. bift.

heylich Heremyt, die prefenteerde hem een laken van lazuer, daer in ftonden drie lelyen van goude, ende feyde dat foude voertan fyn wapen wesen. Ende also liet hy fyn ouders wapen, daer voor af gefcreven is, ende nam voertan tot fyn wapen een schilt van lafuer mit drie gu'de lelien, ende defgelycks deden oock alle die Cōningen van Vrancryck, die van hem gefproten fyn. Dese eerfte Kerften Coninck die wan vier fonen. De eerfte hiet *Lotharius*, die na fyn vader Coninck was, de anderde hiet *Diderick*, ende regneerde in Meths, de derde was *Hildebertus*, die regneerde in Aquitanien, die vierde was *Clodoveus* ende regneerde in Orliens, Burgundien, ende in Provincien. Doe de eerfte Kerften Coninck in Vrancryk doot was, doe regneerde (1) *Lotharius* fyn outfte soon. Dese *Lotharius* wyf was finte (2) *Aregondis*, daer hy by wan vyf fonen, ende een dochter. Nae fyn doot regneerde in Vrancryck *Chilpericus* fyn outfte foen, ende hy wan vier fonen, als *Lotharium* *Theodebertum* den Coninck van *Merooveum* den Coninck van Provincien, *Clodoveum*, die jonck sterf. Als *Chilpericus* geflorven was, doe regneerde *Lotharius* die anderde fyn outfte foen, ende hy wan *Dagobertum* den Coninck. Daer na als die anderde *Lotharius* doot was, doe regneerde *Dagobertus* fyn soon in Vrancryck, ende hy wan *Clodoveum* den Coninck. Dese *Dagobertus* wan een * heylich man, ende hy wan *Wiltensburch*, ende noemdet *Utrecht*. Nae fyn doot regneerde *Clodoveus* fyn soon. *Clodoveus* die wan drie fonen, als *Lotharium*, *Childebertum*, ende *Diderick*, die alle Coningen waren van Vrancryck. *Lotharius* die derde also genoemt wert Coninck van Vrancryck na fons vaders doot, ende hy sterff sonder blykende boert. Als *Lotharius* die derde doot was,

* An propter donationes & munificentiam in clerum? Vid. Aimoin. lib. 4. bift. cap. 31.

(1) Gregor. Turonens. lib. 3. bift. cap. 1. *Defuncto igitur Chlodoveo Rege, quatuor filii ejus, id est, Theodoricus, Chlodomeris, Childebertus, atque Clotharius, regnum ejus accipiunt, & inter se æqua lance dividunt.*

(2) Clotharius duas eodem tempore sorores habuit uxores, Ingundem & Aregundem. Ex Ingunde ei quinque filii, ex Aregunde tantum unus. Nec filiam Aregundis sed Ingundis ei peperit. Aimoin. lib. 2. bift. cap. 25. *Nupta ei Aregundis Ingunde ad id connivente. Idem d. loc. Qua autem occasione Gregorius habet Turonensis 4. bift. cap. 3. Sed quodnam quæso hic sanctitatis, de qua Auctor, vestigium?*

was, doe regneerde *Childebertus* syn broeder, die oock sterff sonder kynder. Daer na so regneerde *Diderick* syn broeder, ende dit was int jaer ons Heeren dc. twe en tachtich. Ende dese Coninck *Diderick* wan drie sonen, als *Clodoveum*, *Childebertum*, ende *Lotharium*. *Clodoveus* Coninck *Didericks* outste soon was Coninck na den vader vier jaer, ende hy sterff sonder kinder. *Hildebertus* Coninck *Didericks* anderde soon, die was Coninck van Vrancryck nae *Clodoveum* syn broeder, ende hy creech twee sonen. D'eerste soon hiet *Dagobertus secundus*, ende wert Coninck na den vader. De andere soon hiet *Chilpericus*, ende was Hertoch ende Prince in Aquitanien, ende noch na Coninck van Vrancryck. Ende van desen *Chilperico* so syn die Graven van Hollant van haer stamme afgecomen vervolgende, als men nae noch wel hooren sal. Nae *Hildebertum* was Coninck van Vrancryck *Dagobertus secundus*, Coninck *Hildebertus* outste soon. Hy creech twee sonen. De eerste soon hiet *Diderick*, ende was noch na Coninck, doe hy out genoeg was, ende die ander soon hiet *Hildericus*, ende wert oock noch na Coninck na *Diderick* syn broeder, mer hy wert van de croon gedrongen van *Puppyn* den Hertoch van Brabant, ende *Puppyn* wert selve Coninck van Vrancryck, als gy nae hooren sult. Dese *Dagobertus* die sterft int jaer ons Heeren dcc. ende twynich. Ende als *Dagobertus* de Coninck doot was, so waren syne twee sonen voersz jonge kynderkyns, ende doe quam *Chilpericus* Coninck *Dagobertus* eenige broeder, die Prince ende Hertoch in Aquitanien was, ende woude die croon van Vrancryck regieren van synre jonger neven wegghen, want hy die naeste was, mer op die tyt so was daer een (1) Hertoch van Brabant in Vrancryck, ende hiet *Carel Martel*, ende was Hertoch *Puppyns* van (2) *Harstel* bastaert soon, ende was swaertdrager, ende overste Hertoch van den Pallaes, ende overste Raet van der croone van Vrancryck, mer om synre grooter vromicheyt

(1) Ducem vocat simpliciter Aimoinus lib. 4. bist. cap. 57. exercitus scilicet, non Brabantiae. Major domus uterque & Pipinus & Carolus. Idem ibid. De Ducatu Brabantiae apud veteres ne gry quidem.

(2) Non procul à Leodio ad Mosam olim arx. Jo. à Leydis lib. 1. bist. cap. 20.

Tom. I.

vromicheyt wil, so was hy Hertoch van Brabant geworden. Ende dese Hertoch *Karel Martel* en woude niet gehengen, dat dese voersz (1) *Cbilpericus* Prince ende Hertoch in Aquitanien, Coninck *Dagoberts* broeder in der croone comen soude om die te regieren, ende ontboet den anderen (2) *Lotharius*, die Coninck *Diderics* joncste soon was voersz, ende was Oem van Coninc *Dagobert*, ende Hertoch *Chilperick* van Aquitanien voersz, ende out oem van Coninck *Dagoberts* twee jonge kinderen. Aldus so wert *Lotharius* Coninc *Diderics* soon gemaeft Coninc van Vrancryck, syn leven lanc, totter jonger kinder behoef. Ende hy regneerde vier jaer, ende doe sterff hy. Ende by desen Conincs tyden so wert Hertoch *Chilperick* van Aquitanien voersz versoent ende vereenicht mit Hertoch *Karel Martel*. Ende als die Coninck *Lotharius* gestorven was, so wert dese Hertoch *Chilperic* Coninck gemact. *Chilpericus* Coninc ende Hertoch in Aquitanien, Coninc *Dagobertus* (3) enige broeder, die wort by consent van Hertoch *Karel Martel* gecroont Coninck van Vrancryck syn leven lanck tot *Dagoberts* kinder behoef, ende hy regneerde (4) vyf jaer, ende hy sterff int jaer ons Heeren dcc. ende negen en twintich, ende hy liet twee sonen na. Die eerste hiet *Diderick*, ende was Hertoch ende Prince in Aquitanien, ende die anderde hiet *Hildebertus*. Ende van desen Coninck *Chilperick* ende van *Diderick*

(1) *Aimoin. lib. 4. bist. cap. 51. Sequenti tempore Dagobertus Rex ægrotans mortuus est: regnavitque annis quinque. Franci autem Danielem quendam clericum, casarie capitis crescente in regnum stabiliunt, atque Cbilpericum nuncupant. & mox: cap. 52, Eo itidem tempore, prædictus vir Carolus, exercitu commoto, iterum contra Cbilpericum & Raginfredum confurgit.*

(2) *Sigebert. ad Ann. 719. Mortuo Rege Dagoberto Lotbarius regnat annis duobus. Annal. Fuldens. ad Ann. 1000cxviii. Carolus Cblotarium Regem constituit nomine non potestate. Cbilpericus Rex & Raginfridus auxilio Eudonis Ducis Aquitanorum instaurata rursus acie superati fugantur à Carolo.*

(3) *Fratrem veteres non vocant, nec Sigebertus, nec Aimoinus, nec Ado. Sigebert. ad Ann. 221. Mortuo Lotbario Rege Karolus Cbilpericum ab Eudone per legatos recipit, eumque sibi Regem facit. Conlangvineum statuit Henschenius de trib. Dagobert. lib. 3. cap. 4.*

(4) *Ado Chron. etat. 6. Regnavit autem annis plus quinque.*

derick syn soon Prince in Aquitanien so is gecomen van den rechten stam ende linie der eerste Grave *Diderick* van Holland, als men na wel hooren sal. *Diderick* (1) Coninck *Dagoberts* outste soon die was nu tot syne jaren gecomen, ende die wert gemaect ende gecroont Coninck van Vrancryck, ende regierde vyftien jaer, ende doe sterf hy sonder kinder, int jaer ons Heeren dcc. en XLIV. (2) *Hildricus* Coninc *Dircks* (3) broeder, ende Coninck *Dagoberts* joncste soen, die was gemaect Coninck van Vrancryck, ende regneerde negen jaer. Ende dit was die leste Coninck van Vrancryck, die van den edelen bloede van Troyen ende van den eersten Coninck *Clo-doveo* van Vrancryck gecomen was, want *Karel Martel*, ende *Puppyn* de cleyne syn soon, syn seer machtich geworden, also dat Hertoch *Puppyn* de cleyne is mit machten Coninck van Vrancryck geworden, ende hy heeft desen Coninck *Hilderick*, die een goedertieren man was, van der croon gedrongen ende afgefet, ende heeft desen Coninck *Hilderick* in een clooster gedaen tot sinte (4) *Medaerts* te Syson. Ende desen Coninck en liet geen kinder naer, mer die croon soude mit recht gecomen

(1) Ado *ibid.* *Franci Theodericum Dagoberti junioris filium Regem super se constituunt.* Aimoin. lib. 4. bist. cap. 52. *Franci vero Theodericum in Kala monasterio enutritum filium Dagoberti junioris Regem super se statuunt, qui nunc anno sexto in regno subsistit.* Henschenius d. loc. non filium ait Dagoberti, quem & juvenem putat mortuum, & forsan etiam impuberem, sed fratrem Chilperici, quem filium facit Childerici occisi Ann. 679. Sigebert. ad eum Ann. *Bodilo Francus, quem Hildricus ligatum ad stipitem caedi praecepit, Hildricum in venatione exceptum cum Blithilde uxore ejus praegnantem interfecit.*

(2) Sigebert. ad Ann. 741. *Post Theodericum Regem Francorum regnat Hildricus annis X.*

(3) Alii non fratrem sed filium ajunt Theoderici, ut Chronic. Fontanellens. apud Henschen. *de trib. Dagobert.* lib. 3. cap. 6. Auctor genealogiae Regum Francorum apud du Chesne to. 1 p. 793.

(4) In S. Audomari, quod dicitur Sithiu. Chronicon Fontanelense: *Hildricus Rex, Merovingorum ex genere ortus, depositus, tonsusque, ac in monasterio S. Audomari, quod dicitur Sythiu, tonsus est. Cujus filius, nomine Theodericus in hoc monasterio anno sequenti clericus effectus, collatus est.* In S. Bertini, ut in Chron. Bertinian. tradit Iperius Abbas Sithivensis. Henschen. d. loc.

G g g g 2

men hebben op Hertoch *Dideric* Coninc *Chilperics* soon, want Coninc *Hilderick* ende dese Prince *Diderick* die waren twier broeder kinderen. Aldus had hy die naest geweest. Mer Hertoch *Puppyn* die was so machtich geworden, dat hy selve Coninck van Vrancryck wert, (1) ende hy wert gecroont int jaer ons Heeren dcc. en vier en vyftich. Ende dat rechte bloet van Vrancryck is ter syden afgeset, ende *Puppyn* ende syn geslacht syn Coningen gebleven van Vrancryck tot dat men schreeff dcccc. acht en tachtich. Ende doe quam een die hiet *Hugo Capeth* Grave van Parys, ende wert Coninck mit machte, ende sette *Puppyns* geslachte oock ter syden af, ende aldus so staet noch huden Vrancryck. Coninck *Puppyn* die wan Coninck *Carel* de Groot.

*Van Hertoch Diderick van Aquitanien tot Diderick
die eerste Grave van Hollant.*

DAT VIII. CAPITTEL.

Diderick Hertoch in Aquitanien Coninck *Chilpericks* soen, die dat naeste bloet ende recht erfgenaem van der croone van (2) Vrancryck geweest soude hebben, die voerde in syn wapen t'wapen van Vrancryck mitter overste broeck gebroecken

(1) Et unctus & coronatus. Nam simul factum utrumque. Chron. Fontanellenf. A. B. Bonifacio Archiepiscopo unctus Rex constituitur Francorum. Vetus Chronicon apud Henschen. loc. jam dict. Anno dccccliv. supradictus Apostolicus Stephanus confirmavit Pippinum unctione facta in Regem, & cum eo inunxit filios ejus &c. Iperius Abbas Sithivenf. in Chron. Bertinian. Hujus secundae coronationis Pippini tempore Rex Hildericus monachus hujus ecclesiae obiit. Prima contigit ei unctio anno dccc. Ad quem ita Sigebertus: Hildericus Rex Francorum in monachum tonsuratur: Pippinus vero Princeps auctoritate Apostolica, & Francorum electione, à sancto Bonifacio Moguntia Archiepiscopo in Regem ungitur & consecratur. Addit quod id contigit in civitate Sueffionum Annalium incertus Auctor apud Pithæum. Add. & Henschen. d. loc.

(2) Eorum, quæ habet Auctor hic toto hoc capite, fides sit penes ipsum.

broecken mit drie baren stelen van keel. Ende dit wapen had hy gevoert vier en twintich jaer by der Coningen synder neuen tyden. Mer doe *Puppyn* Coninck was; doe en woude hy niet gehengen, dat hem ymant van de croon vermat recht te hebben, of dat ymant die wapen van Vrancryck voerde, dan die van *Puppyns* live of quamen, mer hy gaf desen Prince Hertoch *Diderick*, dat hy voert vueren soude in syn wapen een schilt van gonde mit een lewe van keel getonget ende geclauweert van lasuer, als van outs uyt Troyen gecomen was. Dese Prince *Dideric* die leefde dertich jaer na den Coninck synen vader, ende hy had een wyf uyt Italien, ende daer had hy een soon by, die hiet *Lotharius*. *Lotharius* Didericks soon was Hertoch in Aquitanien na den vader by Coninc *Puppyns* tyden, ende by den Coninc groote *Karels* tyden. Ende dese Prince *Lotharius* had te wyve Hertoch *Sampsons* dochter van Burgongen, ende daer had hy een soon by, die hiet sinte *Engelrinus*. *Engelrinus* Lotharius sone was Hertoch in Aquitanien na den vader by des grooten Coninck *Karels* tyden, ende hy had te wyve Hertoch *Garyns* dochter van Loreynen, ende daer wan hy by twee sonen. Die outste soen hiet *Naufredus*, ende die ander hiet *Dustanus*. Ende dese Hertoch *Engelrinus* die wert verslagen, ende gemarteleyt om den name Jesu van den Heydenen Sarracinen (1) opten berch van *Roufesaël* by des grooten Coninck *Karels* tyden, daer alle die groote Vorsten en Princen doot bleven, ende syn Heerlycheyt van Aquitanien wert al te seer verderft ende verdestrueert van den Heydenen. *Naufredus* sinte *Engelrinus* soen was Prince in Aquitanien, mer die Sarracenen hadden syn Heerlicheyd so seer verderft, als dat hem de Keyser *Karel* gaf meer andere goeden in Elfsaten, ende

(1) An id factum, cum Carolus postquam ducem Aquitaniae Huncaldum bello aggressus vicit, mox montis Pyrenæi, ut Saracenos contunderet, transmissio jugo difficillimo peractoque quod voluit, in reditu accepit cladem? Aimoin. lib. 5. bist. cap. 1. Sed hanc facilitatem transitus, si dici fas est, sedavit hostis infidus, incertusque fortune ac terribilis successus. Dum enim quæ agi potuerunt in Hispania peracta essent, & prospero itinere reditum esset, infortunio obviant extremi quidam in eodem monte regii cæsi sunt agminis. Quorum quia vulgata sunt nomina, dicere supersedeo. Roufesaël Roncevallis est, Pyrenæi pars. Vid. Merul. Cosmogr. part. 2. lib. 2. cap. 4.

G g g 3

ende anders waer by Vlaenderlant. Ende dese Prince *Naufredus* die had te wyve des Princen dochter van Bourges, ende daer had hy enen soon by, die *Sigisbertus* genoemt was. *Sigisbertus Naufredus* soon was Prince in Aquitanien by Keyser *Lodowycks* tyden Coninck van Vrancryck. Ende in desen tyden so was *Hugo* Coninc *Karels* soon ende Keyser *Lodowycks* broeder Coninck gemaectt over alle die Princen ende lantcap van Aquitanien. Ende dese Prince *Sigisbertus* die had een wyf, ende hiet *Mathilda*, ende was des Graven *Ogiers* joncste dochter van *Lengiers*, ende was Grave *Hagens* suster van *Lengiers*, ende Coninck *Lodowycks* wyf van Germanien *Hemma* genoemt die was haer outste suster. Ende by dit wyf so creech dese Prince twee sonen, die outste hiet *Walgerus*, ende was Prince na den vader, ende van hem quamen veel Princen in Overlant by den Ryn, ende die joncste hiet *Dideric*, ende en was noch niet wel gegoet. Ende hy wert de † eerste Grave gemaict van Hollant ende van Zeelant van Coninck *Kaerle* de *Kaluwe* van Vrancryck. Want Grave *Hagen* van *Lengiers*, die Oem was van desen jongen Prince *Diderick* ende die Coninginne van Germanien, die syn moeye was, die baden den Coninck *Karel* de *Kaluwe* van Vrancryck voer desen jongen Prince *Diderick* hoeren neve, dat hy hem geven woude die Provintien van Hollant, ende die Coninck die gaf hem in 't * jaer ons Heeren dccc. drie en t'sestich, ende maecte van Hollant een Vorstelycke Graefscap. Ende aldus als voersz is so is dese edel Prince Grave *Diderick* de eerste Grave van Hollant gesproten van den rechten boem ende originael wortel ende stam van den Trojaensche Coningen van Vrancryck, mer *Puppyn* ende syn geslacht die hebben die croon van den rechten stam gespert, ende op enen anderen stoncke geplant, als voersz staet.

† Vid. lib.
1. de Nobilitat.
cap. 19.
Et seq.

* Vid. d.
lib. 1.
cap. 11.

Van den eersten Grave van Hollant tot den eersten Heer van Brederode.

D A T I X. C A P I T T E L.

D *I*derick des Princen *Sigisbertus* soon van Aquitanien, ende des Princen *Walgerus* broeder van Aquitanien, die was die

die eerste Grave van Hollant ende van Zeelant, ende Heer van Vrieslant totter Laurwers toe. Hy had te wyve *Gena* Coninck *Puppyns* dochter van Italien, ende daer wan hy enen soen by, ende hiet *Diderick*, die na hem Grave wert. Ende om bet te verstaen de edelheit des eersten Graven van Hollant, so sel men weten, dat Coninc *Karel* de Groote, die oock Keyser was, die hadde by synen lesten wive *Fastrada* twe sonen, die syn joncke sonen waren, die een hiet *Puppyn*, was Coninck van Italien, ende hy had een soon die *Bernardus* hiet, ende was Coninck van Italien na synen vader, mer hy sette hem tegen den Keyser *Lodewyck* synen Oem, ende Keyser *Lodewyck* die nam hem dat ryck van Italien, ende dede hem dooden. Ende dese voersz Coninck *Puppyn* van Italien die had oock een dochter, ende hiet *Gena*, ende dese was de eerste Grave *Diderics* wyf van Hollant. Aldus so was Keyser *Karel* de Groot oudevader van *Gena*, ende Keyser *Lodewyck* was haer Oem. *Diderick* Grave *Diderics* soon, die was die anderde Grave van Hollant, van Zeelant, ende Heer van Vrieslant. Hy had een wyf, ende hiet *Hildegondis*, ende was Coninck *Lodewycks* dochter van Vrancryck de derde also genoemt, ende daer wan hy by twee sonen ende een dochter. D'eerste soon hiet *Arnold*, ende was Grave na den vader, de ander soon hiet *Egbertus* Aertsbisscop van Trier, die dochter hiet *Arlinda*. *Arnulphus* Grave *Diderics* soon die was die derde Grave van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant. Hy had te wyve (1) *Lutgarda*, des Keyfers *Theophanus* dochter van Grieken ende Constantinopel, ende was der keyserinnen *Theophania* suster

(1) Nec hæc magni momenti. Cui nomen *Theophanus* Imperator non fuit. Nec nomen Græcum *Lutgarda*. Nec inter filias Imperatorum, quamvis quæras sollicitè, *Lutgardam* reperiēs. Theophaniæ etiam soror (quæ Ottoni II. nupta, & cujus meminit insignis Auctor Lambertus Schafnaburgensis, *Theophanam* eam vocans ad Ann. 972. Anno, inquit, 972. *Ottoni juniori Imperatori missa est Theophana ab Imperatore de Gracia*), non *Lutgarda* fuit, sed Theodora filia Imperatoris Romani Junioris, qui cum vita concessisset relictiis filiis impuberibus Basilio & Constantino, filiabus autem Theodora & Theophania, successorem accepit Nicephorum Phocam, qui imperio potitus alteram *Theophaniam* Romani viduam sibi junxit. Theodora

fufter van Romen, ende daer wan *Arnulphus* by twee fonen. Ende d'eerfte soon hiet *Diderick*, die na hem Grave wert, ende die ander soon hiet *Syfridus*, die eerft Burchgrave was van Kermerlant, ende na wert d'eerfte Heer van *Brederoden* ende van *Teylingen*. Dit is dan dat onderwys als voersz is, van den beginne ende oorspronck van den edelen Heeren van Brederode ende van Teylingen, hoe dat fy gecomen ende gesproten fyn van den Edelen ende Mogenden Vorsten ende Princen den Graven van Hollant, also als dat gevonden is in ouden scriften, in Hantvesten, in ouden brieven, ende in Memorie boecken, die daer veel ende menich om doorsocht fyn.

Van Syfrido den eersten Heer van Brederode.

DAT X. CAPITTEL.

Syfridus Grave *Arnulphus* anderde soon, ende Grave *Didericus* broeder, die was Burchgrave van Kermerlant ende Heer van Brederoden ende van Teylingen. Dese *Syfridus* als hy een frissche jongelinc was, ende Grave *Diderick* syn oude vader, die seer out was, noch leefde, so was een man in des Graven Hoff, die Grave *Arnulphus* sonderlinge lief hadde. Ende *Syphridus* die wert vertoornt op desen man om saicken, die hy hem vermaert had tegen Grave *Arnulphus* synen vader, ende *Syphridus* dede desen man slaen. Ende doe

dora autem non Syfrido, sed qui Phocæ successit Joanni Zimisæ nupta. Historiam tangit Sigebertus ad Ann. 969. *Imperator Otbo, dum partem exercitus ad Græcos misisset, ut uxorem filio suo Othoni acciperent, Græci super eos irruunt, castra diripiunt, plures capiunt, & Constantinopolim mittunt. Ad hoc dedecus vindicandum Imp. Otbo eminentiores ex suis in Calabriam mittit, qui Græcos aggressi plures occidunt &c. Constantinopolitani audientes à suis male pugnatum esse in Calabria contra Imperatorem suum Nicephorum insurgunt.* Add. eund. ad Ann. 972. Et hic est Nicephorus, ad quem missus ab Othone, & conjuge ejus Adelheida Luitprandus Cremonensis, cujus extat Legatio. Meminit Leudegardis filix Comitum Burgundionum Gisleberti Odorannus ad Ann. DCCCXVI. Sed id nihil ad Lutgardam, de qua noster, qui nugatur hic.

doe wert Grave *Arnulphus* seer vertoornt op *Syfridus* synen soen, ende hy most uyt syn ogen, ende uyt syn landen, off men souden hebben gevangen. Ende *Syphridus* die tooch uyt den lande, ende tooch in Vrieslant, ende ginck leggen by een Potestaet van Vrieslant, die † *Goswyn* van *Staveren* hiet, ende was gecomen van een Coninck *Gondebolds* geslacht van Vrieslant, die by Coninck *Karel de Groots* tyden op den berch van *Roussesael* van den Sarracenen verflagen bleef, daer oock bleeff *Sinte Engeltrius* de Hertoch van Aquitanien, als voersz is, in dat achtste Capittel. Dese Potestaet en had syn heerscappye niet over dat Vrieslant, dat den Graven van Holland toequam, mer het lach vorder ende hoger in Vrieslant. Dese *Goswyn* van *Staveren* Potestaet van *Hoech-Vrieslant*, die ontfinck *Syfridus* seer vriendelyck, ende hielt hem in syn Hloff als syn eygen soen. Ende dese voersz Potestaet had een schoon Joffer tot een dochter, die een suverlike maecht was, die hiet *Teiburga* of *Tetta*, ende dese jongelinc *Syfridus* die verliefde op dese dochter, ende namse tot enen wyve. Ende *Syfridus* was opt Vriesch genoemt *Succo*. Als Grave *Arnulphus* ende Graeff *Diderick* syn vader, die corts daer na sterf, dit vernomen hadden, so waren sy meest vertoornt op *Syfridus*, ende *Syfridus* die creech twee sonen by dese Vriesinne, eer hy die gratie van synen vader crygen konde. Die outste soen hiet *Dirick*, ende die joncke soen hiet *Simon*. Daer na int jaer ons Heeren Dcccc. ende acht en tachtich so sterff *Diderick* die ander Graeff van Holland, ende *Arnulphus* *Syfridus* vader wert de derde Grave van Holland, ende daer na so hylicte Grave *Arnulphus* den Prince *Dideric* synen outsten soen an *Willa* des Keyfers *Otten* dochter van *Sassen*, die de Keyser *Orto* had by synen lesten wyve. Tot welcker bruloften veel grooter Heren gecomen syn. Ende om reden wil van dier grooter Heren so wert daer seer tusschen gesproken, als dat Grave *Arnulphus*, die ontfinck *Syfridus* synen soen by gratien, want hy is oock onthoden om te comen tot syns broeders *Didericks* brulof. Ende als Graef *Arnulphus* sach synen soen *Syfridum*, so heeft hy hem omhelst, ende seer vriendelic wellecom geheten, ende sy hebben hem alle verblyt, die in der bruloften waren. Ende doe wert 'er voert gedingt, als dat Grave *Arnulphus* hem wilde versien mit gueden ende heer-
Tom. I. Hh hh scap.

† Goffo
Ludig-
man ha-
bitans
Stauriz.
Winsem.
lib. 4.
bist. ad
Ann 993.

610 JOANNES & LEYDIS DE ORIG.

** Vide
Pars Kat-
wyksche
Outheden.
pag. 204.
& seqq.

scappien, daer hy synen staet soude mogen op vueren. Ende alst gedadinget wert, so sprack Grave *Arnulphus* ende seyde. Ick sal Syphridus mynen soon, al en heeft hy's niet wel verdient, geven *brede-roeden* ende ruym gemeten voor syn deel tot veel plaetsen gelegen in Hollant, also dat hy synen staet eerlick sal mogen vueren. Ende uyt dit woert so syn die Heren van *Brederoede* genoemt die Heeren van *Brederoeden*. Grave *Arnulphus* die gaf *Syfrido* syn soen, als dat hy wesen soude Burchgrave ende Rechter van Kermerlant ende van Westvrieslant syn leven lanck, ende daer na so gaf hy hem noch een Casteel, dat die selve Grave *Arnulphus* had doen funderen, ende en was noch niet al volmaict, ende dat wort voltymmert, ende wert geheten *Brederoeden*. Ende gaf hem daer toe veel dorpen ende ** gruytgelt, ende slusen, ende ander goeden gelegen tusschen den water, dat *Merwe* ende *Lecke* hiet, ende de *Ghyfen* heyt. Ende van al dat t'samen so wert gemaict een heerscappie, ende hiet de heerscappie van *Brederoeden*. Ende *Syphridus* voersz was hier of de eerste Heer. Ende noch so gaf Grave *Arnulphus* *Syfrido* synen soen een Casteel gelegen in Noorthollant ende hiet *Toylingen*, mit veel ander goeden, ende aldus so was *Syfridus* oock den eersten Heer van *Toylingen*. Ende aldus so is *Syfridus* seer ryck geworden, want syn eerste renten waren alle jare by veertich duzent Franscher croonen. Sommich meenen Franscher schilden. Hierom so meenden oock sommige, dat *Syfridus* d'outste was van syns vaders kinderen, ende om dat hy of soude staen, daerom so wert hy so ryckelick versien by menigerhande renten ende gueden. Ende wat men daer af geloven sal, dat mach een ygelick, die dit leest, by hem selven oordelen. Oeck so was *Syphridus* President in Hollant in der absentie des Graefs synes broeders, van welck hy mede grote renten creech.

Van dat wapen van Brederode.

DAT XI. CAPITTEL.

Dese *Syphridus*, daer af voerseit is, die was die eerste Heer van *Brederode*, ende syn wapen was dat wapen van *Troyen*, dat die Graven van *Hollant* oock hadden, want hy vuerde in syn wapen

wapen een schilt van goude mit een lewe van keel getonget ende geclauweert van lazuer, gelyck Grave *Diderick* van Hollant synen broeder, mit drie baren stelen van lazuer. Ende die Heeren van *Braderode*, die voert van hem quamen, die hebben dat selfde wapen also gewoert, die een na den anderen. Ende dat dit blykelick ende waer is, dat machmen sien in den ouden brieven, die daer veel in Hollant syn, die de Heeren van *Braderode* besegelt hebben, daer van de sommige over drie of vier hondert jaer, ende sommige over twee hondert jaer, sommige over derdalf hondert jaer out syn, leenbrieven, ende ander, die mit witten wasse besegelt syn mit groote majestaet segelen, sittende in den seghel te peerde op een overdeet rosse, ende in haren schilt, ende op haren overdeet van den rosse, den lewe van Hollant mit drie baren stelen gebroken, ende daer die Heeren van *Teylingen*, ende meer ander groter Heeren ende Ridderen, in staen als leenmannen des Heeren van *Braderode*. Ik heb Heer *Johan* van *Drongelen* den Lant-commandeur van den Duytschen huys binnen Utrecht horen seggen, dat hy dusdanighe brieven in Hollant tot veel plaatsen in syn hant gehadt heeft, ende oock made in syn clooster sommige van de selfde form heeft by hem leggende. Ende dese *Syphridus* syn vier vierendeelen, dat waren Hollant, *Vraneryck*, Keyser van Grieken, ende van edelen Romeynen geslacht van Colommen, geslacht van *Romen*. Sommige luyden syn, die seggen uyt partyen, ende uyt haet ende nyt, als dat die Heeren van *Braderode* ende die Heeren van *Teylingen* gecomen soudent wesen van bastarden van Hollant, van den eersten Grave *Willem* van Hollant, als dat die getrouwet hadde een Vriesinne, ende hiet *Maria* van *Castrichem*, ende dat hy daer boven nam een dochter van Gelre. Mer het is verliert, ende ten is also niet, als men in der waerheit vint, want daer syn veel brieven in Hollant, die de Heeren van *Braderode* besegelt hebben, die veel jaren ouder syn, dan die eerste *Willem* geboren was, gelycken voersz staet. Mer dese Grave *Willem*s eerste wyf was Vrou *Adelheydt* Graef *Otten* dochter van Gelre, ende na haer doot nam hy tot eenen wyve *Mariam* des Hertogen dochter van Lancaster, uyt Engellant, ende die sterff sonder kinder. Mer Grave *Willam* voersz die had drie sonen by Graef *Otten* dochter van Gelre, als *Florys*,
Hh hh 2 die

die nae hem Grave wêrt, *Otto* die Bisscop van Utrecht was, ende *Willem* die rechter van Kermerlant ende van Vrieslant was, ende die had een dochter by des Heeren dochter van Adingen, en hiet *Adelbeyt*, ende dese dochter *Adelbeyt* had Heer *Diderick* de achtste Heer van Brederode tot eenen wyve, daer hy by wan Heeren *Alfert* negenden Heer van Brederode, ende aldus so syn sy oock van den eersten Grave *Willem* gecomen.

Van die stryt daer Grave Arnulphus in doot bleef.

DAT XII. CAPITTEL.

Arnulphus die Grave van Hollant was een rechtveerdich goet Heer, van goeden leven ende devoet, die God sere ontfach. Hy had veel onleden tegens die Oestvriesen, ende Westvriesen. Op een tyt int jaer ons Heeren mcccc. drie en t'negentich so tóoch dese Grave mit groote macht in Vrieslant, ende als syn volck gebreck had van dranck ende van dorst op een tyt, wantet water sout was, so viel die Grave in syne gebeden, ende by Godliker ingevinge wysde hy den volcke een stede, daer sy graven souden om versch water. Ende als sy groeven so vloeyde daer overvloedich goet versch water uyt. Ende corts hier na so quamen die Vriesen mit grooter macht tegens die Grave *Arnulphus*, ende vergaderden op enen slechten velde in Vrieslant in een dorp dat *Winckelmaadt* hiet, ende daer wêrt al te seere gestreden ende gevochten, ende die Vriesen die cregen de overhant, so dat die Edel Prince wêrt verslagen in den stryt mit veel volcks. Ende dit geschiede int selve jaer van mcccc. drie en t'negentich op de xiv. kalende van Octob. Ende des Graven lichaem wêrt gevoert tot Egmont int Clooster, ende daer wêrt mit rouwen syn uytvaert gedaen ende begraven. Ende die Gravinne des Keyfers dochter van Grieken sterff int ander jaer daer na op die anderde Ydus in Mey, ende wêrt by horen man int selve Clooster begraven. Op een tyt langhe jaren hier na, op een witten Dondertdach, als tot Egmont veel volcks gecomen was om afaet, ende des Abts benedictie te hebben, so schoerde die sarcksteen, die op des Graven *Arnulphus* graf lach, ende uyt den grave soe quam soe sueten

sueten roeck, dat alle die kercke daer mede vervult wert. Na Grave *Arnulphus* doot so wert Grave van Hollant *Diderick* syn soon, ende hy hadde als voerseit is te wive *Witildam* Keyser *Ossen* dochter van Sassen, die hy hadde by sinen lesten wive, ende daer wan hy by twee sonen, die eerste hiet *Diderick*, die na hem Grave wert, ende die ander hiet *Florens*, ende was Grave van Oestvrieslant, ende na syns broeders doot oock Grave van Hollant ende van Zelant. Int jaer ons Heren cix. en xvii. so had dese Graeff *Dideric* van Hollant twee staende stryden tegens *Adelboldum* den Bisscop van Utrecht. Welcke stryden hy beyde wan overmits hulpe syns broeders *Syphridus*. Ende dit was die eerste stryt tusschen den Sticht van Utrecht ende dat Graeffscap van Hollant.

Van Syphridus doot.

D A T X I I I . C A P I T T E L .

Int jaer ons Heeren cix. ende xxx. opten vyften dach in Junio so sterf *Siphridus* die edel eerste Heer van Brederoeden, ende leyt begraven tot Egmont int Clooster an de Noortzyde in dat Cruyswerck van de kerck, ende syn wyf *Tetburga* sterf op die yerste *Kalendas* Februarii, ende leyt by hem begraven. Ende want van *Syphridus* gecomen syn die Heeren van *Brede-roede* ende van *Teylingen*, daerom so staet in syn *Epitaphio* geschreven op syn graf aldus: *Stirps de Siccone processit in hac regione.* Dat is geseyt in Duytsch aldus: *T' geslasbt van Siccone is voortgegaen in dese regione.* *Sicco* was syn naem opt Vriesch. Dese *Siphridus* of *Sicco* die gaf sinte *Aelbrechts* clooster tot *Egmont* om Goeds wil tot verlichtenisse synre zielen dat lant op-ter Geest genaemt *Noorthorpe*, *Smithen*, *Aldgeringer* lant, *Hilde-rades* lant, *Suyldingerlant*, vyff viertele lantlofemate, in *Ecker-slote* twaelf pont, in *Banes* twee pont. *Tetburga* syn wyf die gaf dat selfde clooster voer hoer siele een vergulde scrien mit veel reliquien, ende oock ander veel gaven. Daer na int jaer cix. negen. ende dertich sterff Grave *Dideric* van Hollant, *Siphridus* broeder, ende *Diderick* syn soen wert die vyfte Grave van Hollant.

Hh hh 3

Van

Van Diderick den anderen Heer van Brederode.

DAT XIV. CAPITTEL.

Als *Siphridus* de eerste Heer van Brederode gestorven was, so wert *Dideric* syn outste soen na hem die anderde Heer van Brederoden, ende *Simon*, die *Siphridus* joncste soon was, die wert Heer van Teylingen, gelyck int navolgende Capittel gescreven staet. Ende aldus so syn die Heeren van Teylingen gesproten uyt die Heeren van Brederode. Ende van den Heere van Brederode quam noch een Heere van der Lecke, die den witten schilt mitten swarte lewe voerde. Ende dese Heeren waren al Banner-Heeren. Noch so syn oock gecomen van die Heeren van Brederoeden die van *Adrichem*, dat goet Ridderfchap is, mer oft van een getrouwt bed is, oft van bastardiën, dat en weet ic niet, doch sy voeren dat wapen van Brederoeden, mer sy brekent met een rat op de syde van den lewe. *Diderick* die anderde Heer van Brederoeden die voerde syn vaders wapen als voerfz staet in dat elfte Capittel mit al syn geslacht tot den eersten Heer *Reynolt* Heer van Brederoede, daer na of geschreven staet in dat xxxv. Capittel. Ende dese *Diderick* Heer van Brederode nam te wive *Alverardin* Heer Boudewyns dochter, die de sevende Heer was van Heusden, ende (1) hy was die seste gesproten van sinte Ead-

(1) Primus fuit Robertus. Secundus Balduinus, de quo vetus auctor & incertus: Balduinus illustris Baro defuncto patre suo exaltatus est secundus Dominus de Hoesden. Hic dum esset adolescens secessit ad Franciam serviens ibidem Sinoldo Comiti de Angiers diu, cum quo tandem pergens ad Angliam promotione praefati Comitis domini sui mansit diu serviens S. Eadmundo Regi Angliae. Qui sanctus Rex alio nomine dicebatur Edelricus. Et praecipue serviebat Reginae filiae ejus, dilectusque fuit omnibus propter suam probitatem & bonestatem, inter quos Sophia filia Regis inamorata amore ejus. Quod ipsum minime latuit, quia mutuo sine suspitione collegebantur. Erat enim adolescens mira pulchritudinis & proceræ staturæ. Tandem nato oportuno tempore, absente sancto Rege & Regina, cum una pedisequa & uno famulo nocturno tempore fugerunt, veneruntque prospere flante vento navigio in Zelandiam. Deinde secreto pervenit in Brabantiam apud cognatum suum in castrum de Megben, manseruntque in eodem secreto modo, quod nemo sciverat, nisi dominus Robertus

Eadmundus lichaem, die martelaer ende Coninck van Engelandt was, ende by desen Alverardy so wan Heer Diderick een soon, die Willem hiet, die nae Heer van Brederoede wert, ende van desen so syn gesproten die Heeren van der Leck, als voer geseit is. Int jaer ons Heeren cix. en acht en veertich so wert Grave *Diderick* van Hollant tot Dordrecht verslagen van syn vyanden. Ende want hy sonder wyf ende kinder was so gingen Heer *Diderick* van *Brederode*, ende Heer *Simon* van *Teylingen* mit Heer *Gerrit* van *Putte* ende andere Banner-Heeren ende Ridderen van Hollant, ende haelden *Floris* den Grave van Oestvrieslant des voerseiden Grave *Didericks* broeder, ende maectem hem de seste Grave van Hollant ende Zeelant. Daer na so sterf *Diderick* de Heer van *Brederode* omtrent dat jaer ons Heeren cix. drie ende t'seltich, ende Willem syn soen wert Heer van Brederoeden na hem.

Van die Heeren van Teylingen.

D A T X V. C A P I T T E L.

Simon Siphridus jonckste soen die wert na syn vaders doot Heer van *Teylingen*, ende dese Heer *Simon* van *Teylingen* die voerde oock syn ouders wapen van Troyen ende van Hollant als een schilt van goude mit enen lewe van keel getonget ende geclauwiert van lazuer, mer om een ondersceyt te hebben tusschen syn broeder Heer *Diderick* van *Brederoede*, soe voerde hy daer op drie baren stelen van sulver, ende dat is die anderde divisie van Hollant. De eerste divisie als drie baren stelen van lazuer voerde de Heer van *Brederoeden* syn broeder mit syn nacomelingen. *Simon* dan die Heer van *Teylingen*,
die

Robertus pater ejus, cui omnia significavit secreto ordine &c. Obiit anno Domini mccc. lxx. De Theodoric conjuge idem Auctor incertus; Theodoricus filius Siphridi secundus Dominus de Brederoeden habuit in uxorem Alverardim filiam Balduini septimi Domini de Heusden, & genuit ex ea Wilhelmm sibi succedentem. De Eadmundo quam sanctus, & postquam caesus à Normannis fundens ad Deum preces, quam miraculis olim clarus, Wilhelm. Malmesburienf. lib. 2. de gest. Reg. Angl. Chronicon Saxonicum refert eadem ad Ann. dccc. lxx.

die wan Heer *Gerrit* van Teylingen, ende men sal weten, dat die Heren van Teylingen waren Banner-heeren. Dese Heer *Gerrit* van Teylingen was tegenwoordich, daer die (1) exemptie geschieden des Cloosters van Egmont int jaer ons Heeren cix. c. drie en veertich, ende doe was hy een seer out man. Dese voerseide Heer *Gerrit* die de anderde Heer van Teylingen was, die wan by syn wyf Heer *Huych* den derden Heer van Teylingen, ende Heer *Willem* van Teylingen Ridder. *Hugo* de derde Heer van Teylingen was daer by, doe de derde *Floris* Graef van Hollant resigneerde de kerck van Vlaedingen int jaer onses Heeren cix. c. twee en t'seltich. Dese Heer *Hugo* die wan Heer *Willam* den vierden Heer van Teylingen. *Willam* die vierde Heer van Teylingen † dede groote hulp den eersten *Willem* van Hollant tegens Grave *Lodewyck* van Loen int jaer ons Heeren cix. cc. ende drie, geliken wel bescreven staet in die Croniken van Hollant. Dese Heer *Willem* die wan *Willem* den vyften Heer van Teylingen, ende Joncker *Dideric* van Teylingen. Dese twee broeders waren in haer * blaen int jaer ons Heer cix. cc. ende twe en vyftich by Coninck *Willems* tyden, die was Grave van Hollant ende Coninck van Romen. Dese vierde Heer *Willam* van Teylingen die sterf int jaer ons Heeren cix. vier ende veertich. Die vyfte Heer van Teylingen was *Willem* syn soen, ende hy wan *Diderick* den seltten Heer van Teylingen. *Diderick* die seltte Heer van Teylingen, die wan *Willem* den sevenden Heer van Teylingen. Dese Heer *Dideric* die sterf int jaer ons Heeren cix. cc. ende twee en tachtich. *Willem* de sevende Heer van Teylingen die wan Heer *Simon* den achtsten Heer van Teylingen, ende Heer *Dideric*

† Auctor
lib. 20.
bist. cap.
2. &
seqq.

* bloen
forfan aut
bloeyen.

(1) Duplicita monasteria exempta & non exempta. Exempta passim Regalia, libera, Imperialia, Βασιλικά, ἀντεχούσια. In his Episcopo nullum jus, nisi quod reservatum ipsi verbis expressis. cap. 11. & 16. ext. de praescript. cap. 14. 17. & 24. ext. de censib. aut si nihil reservatum, jus tantum visitandi, sed visitandi suo sumptu, mores, regulam, & disciplinam in melius reformandi. Exemptio enim ut plurimum temporalia tantum spectat, Abbatis electionem, ut libera haec monachis permittatur, facultates monasterii, easque administrandi jus. Ziegler. lib. 3. de Episcop. cap. 26. n. 16. & seqq. Add. & quae dixi ad Annal. Egmond. pr.

deric syn broeder Ridder. Ende dese Heer *Willem* van Teylingen die sterfint jaer ons Heeren cix. cc. en lxxxiv. Heer *Simon* ende Heer *Dideric* van Teylingen broeders die bleven te *Staveren* verflagen mit Graeff *Willem* van Hollant van die *Vriesen* int jaer ons Heeren cix. ccc. ses ende veertich.

Van Heer Willam den derden Heer van Brederode.

D A T X V I. C A P I T T E L.

Na dat *Diderick* de anderde Heer van Brederode gestorven was, so is *Willem* syn soon geworden de derde Heer van Brederode. By desen Heer van Brederodens tyden so geschiede dat Buylrugde *Gouert* Hertoch van Lotharingen quam mit machten in Hollant ende verdreeff daer uyt Gravinne *Geertruit* mit horen kynde *Diderick*. Ende die selfde Hertoch *Godevaert* die stichte de Stede van *Delff* in Hollant. Maer na vier jaren wert hy ter doot gewont tot Antwerpen van *Gysbert* (1) Joncker *Didericks* van Hollants knecht, ende hy sterf tot Maastricht. Na syn doot so quam Joncker *Diderick* voerseyt mit grooter macht van volck, ende wert Grave van Hollant, ende in syns Vaders erf verheven int jaer ons Heeren cix. ses en t'seventich. Dese Grave *Diderick* was de sevende Graef van Hollant, ende hy wan *Floris* de vette, die na hem Grave wert. Heer *Willem* die derde Heer van Brederode doe hy ten volwassen man geworden was, doe trouwde hy mit grooter eeren een suverlike maget (2) *Adelbeyd* genoemt, ende was des Graven dochter van ** *Seyd*, daer hy by wan *Diderick* die vierde Heer van Brederoden. Ende dese Heer *Willem* sterff omtrent dat jaer ons Heeren cix. c. ende drie.

Van

** Imo *Seyn*. Infra in Notis appellatur *Zeyn*, hodie *Sayn*, Comitatus in Circulo Westphalico prope Confluentes. Imhof in Notit. Germ. Imp. Procer. Lib. 4. Cap. 14. In Versione Gallica Libri de Origine DD. de Bred. P. Voetii (quæ nunc in manus venit) perperam vocatur *Seyn*, pag. 51.

(1) Bertold. Constantiens. ad Ann. 1076. *Godefridus Dux filius Godefridi Ducis turpiter à quodam coquo per posterora, cum ad necessarium sederet, vulneratus ante medium noctis expiravit.*

(2) Auctor incertus: *Wilhelmus hujus nominis primus filius Theodoricus primi fuit tertius Dominus de Brederoden & genuit ex Adelbeyde filia Comitiss de Zeyn Theodoricum secundum sibi succedentem. Obiit anno Domini cix. c. iiii.*

Tom. I.

l i i i

Van Diderick den vierten Heer van Brederoeden.

DAT XVII. CAPITTEL.

Doe Heer *Willem* offivich was geworden, so worde *Diderick* syn soon die vierde Heer van Brederoeden, ende hy wort gehult als gewoonlick is. Dese Heer *Diderick* die heeft by rade van syné vrienden te wive genomen *Agnetam* des edelen Graven dochter van Solms, ende tot dier bruloft so syn gecomen veel grooter Overlantscher Heeren, ende daer wan hy by eenen soen, die *Willem* hiet, ende wert na hem Heer van Brederoeden. Omtrent dat jaer cix. c. ende xxxix. so wert dese *Diderick* Heer van Brederoede sieck, ende hy sterff, ende wert eerlicken begraven. By desen Heer van Brederoedens tyden so was in Vrancryck also grooten droochte, dat alle fonteynen ende alsulcke wateren die verdroochden, ende aerde schoerde van droochte, ende uyt die scoeren so quam vuer, ende dat bernde, onbescelyck twee jaer duerende.

Van Willem de vyfte Heer van Brederode.

DAT XVIII. CAPITTEL.

Als *Diderick* gestorven was ende begraven, soo trat *Willem* syn soon in syns vaders erff, ende wert gehult de vyfte Heer van Brederoede. Dese Heer *Willem* van Brederoeden die verliefde op *Katherinam* des mogende Gravens dochter van *Salmen*, dien hy oock troude. Ende hy wan daer by een schoone soen, die genaemt wert *Floris*, ende hy wert naer hem Heer van Brederoeden. Ende als dese Heer *Willem* die Heerlicheyt voergenoemt een deel jaren hadde eerlicken regiert, so sterf hy by dat jaer ons Heren cix. c. vier ende vyftich, ende hy wert met enen besceyden uytvaert begraven. By synen tyden als int jaer ons Heeren cix. c. xlviii. so verbernde bekant alle die hele Stadt van Utrecht, als Sinte Martyns kerck, Sinte Pieters kerck, Sinte Johans kerck, Sinte Pouwels, mer de oude Monster bleef onverbrant, mer de Capel des heyligen Cruys, die valt an de Monster staet, die verbrande

brande met al dat daer in was, uytgeleyt een beek des cruys, ende nochtans so bernde dat cruys met die nagelen, mer dat beek niet. Nochtans so wast swart geworden, ende het wert gebrocht in de kerck van Oudemoster, ende het is genoemt dat swarte cruys.

Van Heer Florys den seften Heer van Brederode.

D A T X I X. C A P I T T E L.

Na Heer *Willems* uytvaert ende begravinge so wert die edel *Florys* syn soen ontfangen voer die sefte Heer van Brederoden. In dese tyden so hadde die grootmoedighe Graeff van Ghenyp een dochter, die seer schoon was van allen leden, die hoer naem was *Christina*, ende die selfde dochter die creech dese Heer *Florys* tot eene echte vrouwe. Ende daer werde groote feest in die bruloft gehouden. Ende hy wan daer een soen by, die hiet Heer *Willem*, ende wert na syn Vader Heer van Brederoden. Ende dese Heer *Florys* die sterff omtrent dat jaer ons Heeren cix. en xcviij. In synen tyden int jaer ons Heeren cix. c. en twee en t'seventich ontrent onser Vrouwen Lichtmis so bloeyden die bomen, de spruten die wiesen, ende de vogelen saten in hoer nesten ende broeden. Ende dit was by die tiende Graef van Hollants tyden die *Florys* genoemt was.

Van Heer Willem die viij. Heer van Brederode.

D A T X X. C A P I T T E L.

Doe Heer *Florys* was begraven so wert *Willem* syn soen verheven de viij. Heer van Brederode. Ende hy sende tot den Graeff van der Lippe om te hebben *Margarotam* syn dochter tot enen echten wyf. Die Graef van der Lip heeft syn dochter gesonnen, ende Heer *Willem* voersz heeft se getrouwt, ende wan daer by enen soen, die *Diderick* hiet. Dese soen is opgewassen, ende is geworden een scoen man, ende wert nae syn vader Heer van Brederoden. Ende ten lesten so wert Heer *Willem* die Heer van Brederode cranck van

lichaem, ende syn leste sacramenten werden hem gegeven omtrent dat jaer ons Heeren cix. cc. een ende twintich. By desen Heer *Willems* tyden so was een Jode in Hispanien, die soude syn wyngaert om bemueren, ende in die wyngaert so was een verheven cleyn steenrodse, ende doe hy die brack, doe vant hy dattet daer hol was, ende hy vant daer in een boeck mit houten bladen, daer in gescreven stont, in Hebreus, Grieks, ende in Latyn aldus: *Christus sal geboren worden van die maget Maria, ende sal lyden om die salicheyt der menschen.* Als die Jode dit gelesen hadde, so wert hy bekeert, ende liet hem dopen mit al syn huys-gefinne.

Van Heer Diderick de achtste Heer van Brederode.

D A T X X I. C A P I T T E L:

Als Heer *Willem* begraven was so wert *Diderick* syn soon de achtste Heer van Brederoeden. In dees tyden so was Grave van Hollant *Florys* die Coninck *Willems* vader was. Dese Graeff *Florys* hadde noch twee broeders van een vol bedde, als *Otto* den Graef van Oestvrieslant, die na Bisscop tot Utrecht wert, ende Joncker *Willem* die (1) President van Hollant. Dese Joncker *Willem* die President hadde by des Heeren dochter van Adingen een getroude eenige dochter, die genoemt was *Adelheyt*, ende was een scoone maget. Ende dese *Adelheyt* nam *Diderick* die Heer van Brederoeden voersz tot enen wyve. Heer *Diderick* die hadde seer lief, ende hy wan daer by enen soen, die *Alphert* hiet, ende wert na syn vader Heer van Brederode. Dese Heer *Diderick* is oock in sommige boecken genoemt

(1) Præses hic Rector est, Gubernator, Protector. Charta ejus penes me est Ann. cix. cc. xxxvi. & ita incipit. *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego Wilbelmus Tutor Hollandiæ notum facio tam presentibus quam futuris, quod contuli Abbatißæ & Conventui ecclesiæ Sanctæ Mariæ in Rinsburg omnia bona, sive hereditatem, quam post montem pueri Imma & Egidii ad Wilbelmum puerum, filium dilecti fratris mei Florentii quondam Comitis Hollandiæ sunt devoluta, decimam scilicet majorem & minorem &c. Hæc omnia quæ promissimus cum manu Wilbelmi pueri, filii Florentii quondam Comitis, ac fratris mei, nec non & cum consensu nobilium & discretorum virorum &c.*

genoemt *Diderick* die Drossaet (1) van Hollant. Ten lesten so sterf hy by dat jaer ons Heeren c10. cc. ses ende dertich.

Van Heer Alpbert de 1x. Heer van Brederode.

D A T X X I I. C A P I T T E L.

Na dat Heer *Diderick* gestorven ende begraven was, so wert Heer *Alpbert* syn soen de negende Heer van Brederoeden. ende van desen Heer *Alpbert* so stont Coninck *Willem* Grave van Hollant susterlinck over. Dese deurluchtighe Heer van Brederoeden hadde te wive *Beatris* des Heeren dochter van Hoern, daer hy by wan *Willem* die na hem Heer van Brederode wert, ende een suverlike maget, die *Katerina* hiet, die Coninck *Willem* voersz gaf tot enen wyve den Casteleyn van Keyferswaert. Ende dese Heer *Alpbert* had oock een bastaert soen in de Duynen, doe hy daer was jagende, die syn naem was *Diderick*, die was oock Ridder, ende van hem so syn gesproten, die van der *Duyn* genoemt syn. Dese Heer *Alpbert* sterf omtrent dat jaer ons Heeren c10. cc. drie ende vyftich opte x111. Kalende van December.

Van Heer Willem die x. Heer van Brederode.

D A T X X I I I. C A P I T T E L.

Doe Heer *Alpbert* begraven was, doe wert Heer *Willem* syn soen na erflick recht de tiende Heer van Brederoeden. Dese Heer *Willem* nam te wive *Hillegont* des edelen Heren *Henricks* dochter van *Voerne*, daer hy by wan de goedertierne *Diderick*, die na hem wert Heer van Brederoeden. Dese *Willem* Heer van Brederode was seer glorieus ende hoech verheven

(1) Idem auctor incertus: *Theodoricus* bujus nominis tertius, filius *Wilbelmi* tertii fuit octavus Dominus de Bredenroeden, qui duxit in uxorem *Adelbeydim* filiam *Wilbelmi* Domicelli Hollandie filii *Wilbelmi* x11. Comitii Hollandie, de qua genuit *Alpbardum* sibi succedentem. Hic *Theodoricus* etiam fuit Drossatus Hollandie, & obiit anno Domini c10. cc. xxxiv.

ven in synen neve Coninck *Willem* Hoff die oock Grave van Holland was. Want Coninck *Willem* hadde hem gemaect de meester syns Ridderfchap. Ende doe dese selfde Coninck *Willem* soude ftriden tegen die Westvriefen, so deyde hy syn heer in twee bataelgen, ende dat een deel beval hy te regieren Heer *Willem* den Heer van Brederode, ende dat anderde deel nam hy self an te regieren. Ende also is Coninck *Willem* mit grooter macht getogen in Westvriesland om die Vriefen te bedwingen. Heer *Willem* de edel Heer van Brederoden is getogen met syn wapentuus tegens die (1) Drechterse Vriefen, dat is tusſchen Enchufen ende Hoorn, ende heeft die Vriefen al heel bedwongen, want veel heeft hy dootgeſlagen, ende veel iſſer gevangen genomen, ende die ander ſyn in genade gecomen. Mer laet Coninck *Willem* over dat ys rydende na *Hoochtwoude* alleen om den wech te ſoecken is in dat ys gebroken, ende die Vriefen ſyn uyt die rietboſſen gecomen, ende hebben daer den edelen Coninck dootgeſlagen, eer ſyn volck mochte by hem comen. Ende dit geſchiede int jaer ons Heren cix. cc. lv. opte vii. Kalende in Februario. Ende doe wert Grave van Holland *Florys* Coninck *Willems* ſoen, die doe noch een jonck kint was. Int jaer ons Heren cix. cc. lxxix. op ſinte Jorys dach ſo verbrande na die hele Stat van Utrecht. Want daer verbrande Sinte Johans kerck, Sinte Pieters kerck, der Minrebroederen kerck, de Buerkerck, ende Sinte Katherinen. Int jaer ons Heeren cix. cc. lxxxv. op die derde Nonas Junii ſo ſterf die edel Heer *Willem* Heer van Brederoden. ende ſyn wyf *Hillegond* die ſterf int jaer ons Heren cix. ccc. ende twee.

Van

(1) Borealis Hollandiæ inprimis quatuor olim partes. Ordines ipsi in charta Ann. 1299. *Wi Raet*, *Scepen*, ende al de Gemeenten van *Westvriesland* &c. Ende omme dat wi willen, dat alle dese saken oerkondelic ſyn, ende waſte ende geſtade bliuen, ſo hebben wi desen brief beſegelt, met onsen vier land ſegelen, met *Houwenſinger* ambocht, met *Sciedorper* ambocht, met *Drechtſinger* ambocht, ende met *Grootbroeck* ambocht ſegelen, daer wi alle onse gheemeene saken mede ſegelen &c. In Tetrarchia Drechterensi etiam *Grootbroeck*, *Lindebroeck*, quæ conjunxit Dux Albertus, & unamificavit ex his urbem Ann. 1402. Vid. de *Hantvenſtraan* *Grootbroeck* inter *Privat. Holl. Boreal.*

Van de goedertieren Heer Diderick de XI. Heer van Brederode.

D A T X K I V. C A P I T T E L.

In jaer ons Heeren cix. cc. lxxxiv. so wert die goedertieren *Diderick* Heer van Brederodeen. Dese Heer overmits syn grooter doecht ende goedertierenheyt is genoemt *Theodoricus Pius*, dat is, in Duytche, *de goedertieren Diderick*. Ende hy nam te wive *Mariam* des edelen Heren dochter van der Leck, daer hy by wan *Willem* ende *Diderick* Ridderen, ende *Jutta*. Welcke *Jutta* te man nam Heer *Johan Persyn* den Bannerheer, ende Heer van Waterlant. Dese Vrou *Jutta* sterf int jaer ons Heeren cix. ccc. xlviii. ende wert begraven int clooster te Leuvenhorst, ende hoer man *Johan Persyn* sterf int jaer ons Heeren cix. ccc. drie ende vyftich. *Diderick* de Ridder voergenoemt die nam te wive *Mariam* des Heeren dochter van Bueren. Van *Willem* den outften soon sellen wy noch na scriyven in dat xxviii. Capittel.

Van Heer Didericks van Brederodens victorie onder Graef Floris tyden van Holland.

D A T X X V. C A P I T T E L.

Int jaer ons Heeren cix. cc. lxxxvii. op de xrv. dach in December so is groote storm ende winde geweest, also datter veel menschen en beesten verdrenckt zyn, ende al Westvrieslant stont onder water, ende want die Westvriesen op die tyt rebel waren, so ginck Heer *Diderick* de Heer van Brederodeen uyt beveel van Graeff *Florys* van Holland, ende vergaderde veel schepen mit wapentuerers, ende tooch so in Westvrieslant als een onvervaert Prins, ende nam gysel uyt allen dorpen, ende bedwanck also sonder bloetstortinghe al Westvrieslant. Want die Vriesen en mochten malcander niet te hulp comen overmits dat water. Graeff *Florys* wert hier af seer blyde, ende doe die wateren wederom wechgelopen waren, doe timmerde hy in Westvrieslant vier stercke sloten, om die Vriesen daer mede onder dwang te houden, als *Medenblick*, *Enigeburch*,
Mid-

Middelburch, ende *Niburch*. Daer na so tooch Graef *Floris* over in *Engelant*, ende die wyl dat hy in *Engelant* toefde, so vergaderde Graef *Ghy* van *Vlaenderen* groot volck in *Casant* om daer mede te comen in *Zelant*, ende dat lant van *Walcheren* in te winnen. Ende als dit Heer *Diderick* die edel Prins van *Brederoeden* hadde vernomen, so vergaderde hy geringe mit Heer *Johan* van *Renes* een schoon heer van volck om die *Vla-mingen* weder te staen. Graeff *Florys* is oock haestich over gecomen uyt *Engelant*, ende quam te *Vlissingen* an, ende vergaderde oock daer groot volck. Ende doe dit Graeff *Ghy* vernam so en dorste hy niet overcomen in *Zelant*, ende te wyl dat Graef *Ghy* aldus toefde, so toech Heer *Johan* van *Renes*, ende verbrande de *Stede* van der *Sluys*. Ende Heer *Diderick* van *Brederoeden* toech mede in *Vlaenderen*, ende quam mit ontwonden banieren, ende mit geluyt van basuynen in *Casant*, ende verbrande daer dorpen ende castelen, ende hy sloech ende venck veel *Vlamingen*, ende quam also weder mit grooten love tot Graeff *Florys* van *Hollant*. Daer na wert dat oorloch gesoent.

*Van dat Heer Diderick Heer van Brederoden Joncker
Johan van Hollant uyt Engelant haelde.*

D A T X X V I. C A P I T T E L.

I nt jaer ons Heeren cii. ccc. xcvi. so wert Graef *Florys* jantmerlycken vermoort, van Heer *Gerit* van *Velsen*. Ende als die wraeck daer van gedaen was, so quam *Reynald* die Graeff van *Gelre*, ende nam al *Noorthollant* onder syn voochdy, ende *Ghye* Grave *Johans* van *Henegouwen* broeder, die *Tresorier* van *Ludick* was, die nam daer tegens al *Zuythollant* in synre voochdien, ende hier van is aldus groote twiedracht in *Hollant* gecomen. Dit mishaeche seer den edelen Heer *Diderick* van *Brederoeden*, ende daerom sprack hy toe *Heren Florens* den *Regael Abbet* van *Egmont*, *Heeren Henrick* den *Borchgraeff* van *Leyden*, *Heren Willem* van *Egmont* *Ridders* ende sy overdroegen also, dat sy op hoer eygen costen getogen syn in *Engelant*, ende hebben den *Coninck Eduwart* van *Engelant* gebeden, dat *Joncker Johan* Graef *Florys* soen soude mit hem

hem luden mogen overvaren om syns vaders erf te ontfangen. Dese Joncker *Johan* hadde des Conincs van Engelandts dochter te wive. Die Coninc *Eduwart* heeft dese Legaten eerliken ontfangen ende verhoert, ende heeft bereyt een costelick schip mit costeliken juwelen verciert, ende sette daer in Joncker *Johan* mit syn dochter, ende heeft die bevolen in der voochdien van Heer *Diderick* van Brederoeden. Ende aldus so syn sy t'sceep gegaen, ende want die wynt hem contrary was so quamen sy an in Zeelant. Ende Heer *Wolfert* van der *Veer*, die heeft den jongen Graef van Hollant in synre huede ontfangen, ende heeft die Hollantsche Heren mit subtylheyte van hem gefeth. Mer dese Graef *Johan* is corteliken daer na gestorven, als hy Hollant regiert hadde vierdalff jaer. Ende na hem wert Grave van Hollant *Johan* Grave van *Henegouwen*, ende als die oock regiert hadde vyf jaer, so sterf hy, ende syn soen die genoemt is die goede Graeff *Willem*, die wert Grave van Hollant. Dese goede Graeff *Willem* merste die groote wysheyte, die in Heer *Diderick* van *Brederoden* was, ende daerom soo maecte hy hem syn overste Raet mit Heer *Claes* van *Putte*.

Van Heer Diderics doot.

D A T XXVII. C A P I T T E L.

I nt jaer ons Heren cix. ccc. ende achtien so toech die goetertieren *Diderick* Heer van *Brederoden* om syn bevert te doen in verre landen, ende als hy wederom quam door *Vrancyck* so sterf hy in die Stat te *Ryemen* op die vii. *Kalendas* Januarii, ende hy wert daer begraven totten *Prekebroeders* int clooster. Dese edel Heer van *Brederoeden*, was een sterck Prins van grooter famen, ende een milde aelmisgever, want hy gaff te *Haerlem* tot die Heren van *Sinte Johans* een kelck die van synen goude was. Hy was Heer van *Brederoeden* drie en dertich jaer. Syn wyf *Maria* die was gestorven int jaer ons Heren cix. ccc. ende seven.

Van Heer Willem den goedertieren Didericks soen.

DAT XXVIII. CAPITTEL.

Dese goedertieren *Diderick* Heer van Brederoedens outste soon, was genoemt Heer *Willem*, ende was oeck een famoes Ridder: Ende hy hadde twee wiven, dat eerste wyf was *Elisabeth* des Graven dochter van *Luxenburch*, want *Luxenburch* en was doe noch geen Hertochdom, ende daer by wan hy Heer *Heynrick*, die nae den goedertieren Heer *Diderick* wert Heer van Brederoden. Ende als dit wyf doot was, so nam hy een ander wyf, die *Katherina* hiet, ende was Heer *Willem* van *Teylingens* dochter, ende had een man te voren gehad, die hiete Heer *Aelbert* Heer van *Voorne*. Hier by so wan hy oock een soon, die Heer *Diderick* hiet, ende wert Heer van Brederoeden na Heer *Heynrick* synen broeder. Dese Heer *Willem* van Brederoeden en was geen Heer van Brederoden, want hy sterff twie jaer voor synen vader Heer *Diderick*, dat was int jaer ons Heeren cxx. ccc. ende seltien. *Katherina* syn wyff, die hadde tot hoeren lyff verworven van Graeff *Florys* van Hollant dat casteel te *Teylingen*, ende sy sterff int jaer ons Heeren cxx. ccc. acht ende twintich.

Van Heer Heynrick die XII. Heer van Brederoden.

DAT XXIX. CAPITTEL.

Int jaer ons Heeren cxx. ccc. ende xviii. doe de goedertieren Heer *Diderick* oflivich was geworden, so wert Heer *Heynrick*, die Heeren *Willems* outste soon was de xii. Heer van Brederoeden. Dese edel Heer *Heynrick* Heer van Brederoeden, die nam te wive *Elisabeth* des edelen Heeren dochtet van *Fonteynes* uyt *Vrancryck*. Ende die bruloft die worden eerlycken gehouden mit menigerhande jolyt, mer hy en wan daer geen kinder by. Ende mede ten lesten so wert Heer *Heynrick* van Brederoden crainck, ende hy wert berecht metten heyligen sacrament. Ende hy sterf int jaer ons Heren cxx. ccc. leven ende twintich, na dat hy die Heerlicheyt van Brederoeden

roeden regiert hadde drie jaer, ende *Elisabeth* syn wyf die sterf int jaer ons Heeren cīo. ccc. ses ende veertich, ende sy hadde den Clooster van Egmont pretiose ornamenten gegeven. Dese selfde Vrou *Elisabeth* gaf oock het Clooster Sint Johans binnen Haerlem een Cappelri, ende begaefde daer Sinte Margrieten outaer jaerlicx mit dertien pont.

Van Heer Diderick de XIII. Heer van Brederode.

D A T X X X. C A P I T T E L.

Int jaer ons Heeren cīo. ccc. xxi. na Heer *Heynrics* doot so wert Heer *Diderick* syn broeder die dertiende Heer van Brederoeden. Dese Heer *Henrick* was seer cloeck van leden ende vroem in syne daghen. Hi nam te wive *Beatricem* Heeren *Walravens* dochter van *Valkenburch* ende van *Montjouwe*, van wiens geslacht gescreven staet hier nae int xxxiv. Capittel. By dese Vrou *Beatrix* so wan Heer *Diderick* van *Brederode* Heer *Reynolt*, die nae hem wert Heer van Brederoeden ende oock Grave van *Gennip*, Heer *Diderick*, Heer *Willem* Ridderen, Joncker *Walraven*, ende *Katherinam* de Vrou van *Polanen* ende van der *Leck*. Dese Joncker *Walraven* van Brederoeden die nam te wive *Bertjen* Heeren *Johans* dochter van *Egmont*, daer hy gheen kinder by creech. Ende hy sterf int jaer ons Heeren cīo. ccc. en lxxix. op de xvi. Kalende in Augusto, ende leyt begraven tot onser liever Vrouwen broederen binnen Haerlem int choer. Ende *Catharina* de vrou van *Polanen* ende van der *Leck*, die sterff in jaer ons Heren cīo. ccc. en twe en t'sestich, ende leyt begraven tot Monster in die kerck by s'Gravesant.

Van den stryt tegen die Vlamingen.

D A T X X X I. C A P I T T E L.

Int jaer ons Heren cīo. ccc. xxviii. so toech de goede Graeff *Willem* van Hollant mit Heer *Diderick* van *Brederoeden*, ende mit ander veel Heren, den Coninck *Philippo* van Vrancryck te hulp tegen die Vlamingen, ende Graeff *Willem* van Hollant

Kk kk 2

rechte

rechte syn tenten op Casselberch. Doe dat die Vlamengen sagen, so bereyden sy hem om den Coninck van Vrancryck onverhoets over te vallen, ende hem te slaen binnen syn tenten. Maer dat keerde haesteliken. De goede Graef *Willem* van Hollant, die nochtans van syn paert geworpen wert, ende soude daer doot gebleven hebben, hadde Heer *Diderick* van Brederoeden mit Heer *Joban* van Arckel, ende Heer *Philips* van Wassenauer, ende ander Heeren hem niet te hulpe gecomen. Daer wert (1) vreselick gevochten, ende ten leste die Vlamingen verloren den stryt, ende werter doot geflagen (2) veertich duzent ende ses hondert van den Vlamingen.

Van den stryt op die Maes.

D A T X X X I I . C A P I T T E L .

Int jaer ons Heeren ccc. ccc. een ende vyftich so desen op in Hollant twee partyen als die *Hoecks* ende *Cabeljaus*. Die *Hoecks* hieldent mit horen rechten Lants-Vrou als mit *Margriet* die Keyserinne, Gravinne van Henegouwen, van Hollant, Zeelant, ende Vrieslant. De *Cabeljaus* hieldent mit Hertoge *Willem* van Beyerens, die een soon was van de voersz Keyserinne, ende syn toenaem was de *dulle Graeff*. De Capeteynen van de *Hoecks* waren de Heer van *Brederoede*, die Heer van der *Leck*, die Burchgraef van *Leyden*, ende die Heer vander *Burchorft*. De Capeteynen van den *Cabeljaus* waren die Heer van *Arckel*, die Heer van *Egmont*, ende die Heer van *Heemskerck*. Ende dese tweedracht wert so groot dat *Margriet* de Key-

(1) Decem erant eo prælio Gallorum acies, ut Mejerus ait ad h. Ann. *Octava*, inquit, præerat *Wilhelmus* Comes *Hannonia* cum xviii. signis, cum turma item equitum *Joannis* ejus fratris, qui auxilia adduxerat Regis *Boemia*. Ex *Hannonii* nobilitate præcipui hic erant filius ejus *Wilhelmus*, *Theodoricus Brederodius*, *Joannes Arkel*, *Alardus Egmondanus*, *Philippus Wassenarius*, *Joannes Hamsteda*, *Arnoldus Gruningius*, &c.

(2) Augēt numerum pro more. Mejer. d. loc. Qui ex fido scribunt, pars ad sex, alii ad novem plus minus millia casus referunt.

Keyserinne ende Gravin van Hollant quam mit veel scepen vol volcks op die Maes tusschen den Briel ende s' Gravefande om te stryden tegens Hertoch *Willem* haren soen. Daer quam Heer *Diderick* van *Brederoden* mit veel Ridderen ende knechten om syne rechte Lants-Vrouwe te helpen, daer gedeecht tot enen swaren stryde, overmits dat daer anxtelick wert gevochten ende veel volcx doot bleef aen beyden syden. Ten lesten die Keyserinne die weeck in Engelant. Ende Heer *Diderick* van *Brederoede*, die niet wycken en woude, wert daer gevangen mit veel gueden Ridderen ende knechten. In desen stryt was also veel volcks verslagen, dattet water in die Maes drie dagen daerna behielt de veru van bloet alst vloeyde. Ende dese stryt gesciede op sint Mertyns dach in den somer na onser Vrou *visitati*. Daerna wert dit oerloch gesoent ende Hertoch *Willem* soude Grave van Hollant, Zelant, ende Heer van Vrieslant wesen, ende die Keyserinne soude Henegouwen rustelick besitten tot horen live. Doe wert die Heer van *Brederoeden* mit veel ander goeder mannen uyt de gevangenissen gelaten ende geloft. Omtrent vier jaer hier na so sterf dese Keyserinne in Henegouwen, leyt aldaer begraven. Int jaer ons Heren *cio. ccc. acht* en vyftich omtrent sint Joris dach wert dese Hertoch *Willem* van *Beyeren* siner sinnen onmachtich, ende hy wert in seker hoeden geseth, daer hy in was *xix.* jaer, ende doe sterf hy, ende hy leyt in Henegouwen begraven.

*Van dat verraet dat die Cabbeljaus stichten tegen Heer
Henrick van Brederoeden Heren Diderick van
Brederodens outste soen.*

D A T X X X I I I . C A P I T T E L .

Als Hertoch *Willem* van *Beyeren* Grave van Hollant synre sinnen onmachtich geworden was, so woude die *Cabbeljaus* dat Vrou *Machtelt* die Gravinne van Hollant, des voersz Hertoch *Willems* wyf, soude dat lant van Hollant van hoer mans wegen regieren. Mar om dat sy geen kinder en had, daer dat Graefscap van Hollant op soude mogen comen,

Kk kk 3

fo

so togen die *Hoecks*, ende haelden Hertoch *Aelbrecht*, dat hy syns broeders lant als Ruwaert soude regieren, twelck also geschieden. Als dan vrouwe *Mechtelt* die Gravinne van Hollant toegeschied was voer haer duwarie des jaers twaelf dusent Vranrysche schilden, so wert Hertoch *Aelbrecht* voersz Ruwaert van Henegouwen, Hollant, Zeelant, ende van Vriesland. Als dan Hertoch *Aelbrecht* Heer *Johan* van *Blomensteyn* Ridder afgesettet hadde van dat Bailjuscap van Kermerlant, ende Balju gemaect hadde *Reynolt* des Heeren soon van Brederoden, so worde daeromme toornich alle die heele Cabbeljaus partye. Ende doe dese Heer *Reynolt* van Brederoden soude ryden om dat Baljuscap te berechten, so hadden die *Cabbeljaus* lagen gestelt in *Castrichemer* duyn om hem daer doot te slaen, als hy daer soude comen. Ende als hy daer quam, ende dit vernam so stack hy syn paert mit sporen, ende reet haestich na *Castrichem* toe. Dese *Cabbeljaus* volchden hem, ende sloegen hem of van afteren drie van syn dienaren. Heer *Reynolt* die weeck in de kerck, ende die van *Castrichem* quamen hem te baten. Doe dat die *Cabbeljaus* sagen so weken sy som op Heer *Wouters* huys te *Heemskerck*, ende som die weken te *Delf* binnen. Ende doe wert Hertoch *Aelbrecht* seer toornich, also dat hy dat huys te *Heemskerck* beleide, ende wan dat, ende venck Heer *Wouter* van *Heemskerck*. Daerna beleide hy oock die Stede van *Delf* dese selfde Hertoch, ende wan die, ende werp om die poorten mit de mueren.

Van Heer Diderics van Brederodens doot, ende van t'geslacht syns wyfs Beatris.

D A T X X X I V . C A P I T T E L .

Int jaer ons Heeren cno. ccc. lxxvii. als Heer *Diderick* den Heer van Brederoden de heerschappie van Brederode regiert hadde ses ende vyftich jaer, so sterf hy op sinte *Mauritius* dach, ende wert begraven tot onser liever Vrouwen broeders te Haerlem. Ende dat selfde clooster besprack hy jaerlijcs tot renten vyftien pont Hollants uyt syn renten toe *Schoten*. Ende *Beatris* syn vrou was gestorven int jaer ons Heren cno. ccc. liv. ende was begraven te Rynsburch int clooster. Dese Vrou
Beatris

Beatris en vader was Heer *Walraven*, die Heer was van *Valckenburch* ende van *Montjouwen*. Ende hy was gesproten van een jonger broeder des Heerlicheyts van *Limburgh*. Desen Heer *Walravens* dochter was des Graven van *Loons* dochter. Ende dese selfde *Walraven* hadde te wive genomen *Philippam* Grave *Reynolds* dochter van *Gelre*, die een vader was van Hertoch *Reynolt* den eersten Hertoch van *Gelre*. De moeder van dese *Philippa* was Vrou *Margriet* Grave *Gheyn* dochter van *Vlaenderen*. Van dese *Philippa* so wan Heer *Walraven* Heer van *Valckenburch* ende van *Montjouwen* drie sonen ende drie dochteren. Den eersten soon hiete *Reynolt*, ende was Heer van *Valckenburch* ende van *Montjouwen*, ende syn wyf was *Elisabeth* des Graven dochter van *Gulick*, ende hy sterf sonder kinderen. Die ander soon was genoemt *Diderick*, ende hy was na syn broeder Heer van *Valckenburch*, ende van *Montjouwen*, ende want hy te wive hadde Vrou *Margriet*, die een erf dochter van *Voorne* was, so was hy oock Heer van *Voorne*,** ende Burchgraeff van *Zeelant*. Hy en had geen kinderen, ende hy wert verslagen in den *Ludicksen* stryt int jaer ons Heeren cix. ccc. xlvj. Die derde soon was *Johan* Heer van *Valckenburch* ende van *Montjouwe*. Hy hadde te wive *Johannam* des Heeren eenige dochter van *Bergen an Soem*. Waerom dat hy oock was Heer van *Bergen*, ende hy sterf sonder kinderen. De eerste dochter was Vrou *Beatris*, die een vrou was van *Brederoeden*, als voergescreven is. Die ander dochter hiet *Philippa*, ende sterf oock sonder kinder. Die derde dochter was genoemt *Maria*, ende was Abdisse van *Magoven*. Ende aldus na rechten erfrecht so soudén die heerlichappien van *Valckenburch* ende van *Montjouwen* gecomen hebben op de edel Heeren van *Brederoeden*, maer dat keerden die Princen van *Brabant*, overmits dat an *Brabant* gecoft was dat Hertochdom van *Limborch* ende *Valckenborch*, ende *Montjouwen* was een quaet leen van *Limburgh*, overmits dattet een broeders scheydingh was. Nochtans so hebben de Heeren van *Brederoede* gehouden dat wapen van *Valckenburch*, dat een wapen is mit *Limburgh*, ende dat quarteren sy mit dat wapen van *Brederode*.

** *Dominus de Voorne Burggraaf van Zeelandia. Vide Alkemade Munt Spiegel. pag. 27.*

Van

*Van Heer Reynolt de xiv. Heer van Brederode, die oock
Grave van Genip was.*

D A T X X X V. C A P I T T E L.

Int jaer ons Heeren cix. ccc. lxxvii. als Heer *Diderick* van Brederoden begraven was, so wert Heer *Reynolt* syn soon die xiv. Heer van Brederode. Dese Heer was die eerste die dat wapen van *Brederoeden* quartilleerde mit dat wapen van *Valckenburch*, ende dat om die reden, die int voersz Capittel bescreven staet, nochtans so liet hy op Brederoeden bliven die drie baren stelen van lasuer. Hi nam bi syns vaders tyden te wive *Johannam*. de erfdochter van *Ghenip*, also dat hy van syns wyfs wegen oock was Grave van *Ghenip*, daer wan hy by vier Deurluchtige edele sonen, als *Diderick*, *Johan*, *Walraven*, ende Joncker *Willem*. *Diderick* die eerste geboren soon die versnade die werlt mit al haer weelden, ende wert te *Diest* int Cathusers clooster een devoet monick int jaer ons Heren cix. ccc. negen ende tachtich. Heer *Johan* die hadde te wive *Johannam* des Heren dochter van *Apcoude*, ende was Heer van Brederoeden na syn vader, ende hy sterf sonder kinder. Die derde soon als Heer *Walraven* was Graef ende Heer na syn brueder, ende had te wive des Heeren eenige erfdochter van *Vianen*. De vierde als Joncker *Willem* van Brederoeden nam te wive des Heren erfdochter van der *Merwen* in *Vlaenderen*. Van dese drie sonen sal ick noch eens scriyven in de naevolgende Capittelen.

Van Grave Reynolts vromicheden.

D A T X X X V I. C A P I T T E L.

Als Heer *Reynolt* van Brederoede by syns vaders tyden Grave van *Ghenip* was geworden, so maecte hy dat hylick tusschen Grave *Johan* van *Beloy*s ende Vrou *Margriet* Hertoch *Reynolts* van *Gelres* dochter, dien hy te hulp quam mit grooter macht tegens *Willem* den Hertoch van *Gulick*. Int jaer ons Heeren cix. ccc. ses en t'seventich ontrent Mey dach so tooch die

die Graeff *Reynolt* van *Ghenip* mit grooter heercracht in die *Velu* by *Wageningen*, ende venck daer *Henrick* den Heer van *Homoot*, den Joncker van *Borclo* mit veel ander edelingen. Daer na int jaer ons Heeren cix. ccc. een ende tachtich des nachts op den 26. dach in *Meye* so waren binnen *Leyden* in groot pericul in *Dirck* van *Switens* huys dese Heer van *Brede-roeden* mit Heer *Philips* van *Wassenaer* Ridder. Ende dit geschieden uyt partyen, want die *Cabbeljaus* hadden een oploep gemaect om dese Heeren doot te slaen, mer sy wierden verlost van hoer vrienden, ende sy quamen daer van ongeschent.

Van dat oorloch tusschen die van Arckel ende die van Vianen.

D A T X X X V I I . C A P I T T E L .

Int jaer ons Heeren cix. ccc. acht ende tachtich so begon den oorloch tusschen *Otto* den Heer van *Arckel* ende *Pirlepont* an die een syde, ende *Heynrick* den Heer van *Vyanen* ende erfgenaem van der *Ameyde* an d'ander syde. Sy deden malcander groote schade an beyden syden, want sy sloegen ende vengen malcander mit grooter wreechtheyt. Ten lesten so quam Heer *Otto* die Heer van *Arckel* mit grooter macht van volck, ende beleysde t'slot van der *Ameyde* seer vreeselick, ende hy verbrande dat dorp te pulver toe. Die op dat slot waren die bescermden hem selven, so als sy best mochten. Doe quam daer Graef *Willem* van *Oestervant* Hertoch *Aelbrechts* outste soen, ende daingdet, als dat die Heer van *Arckel* soude hebben dat slot met al syn toebehoren, ende des soude hy lienen den Heer van *Vyanen* ende *Ameyda* sestien duzent Rynsche gulden, mit sulcken voirwaerden, waert dat hy t'einden twee jaren syn gelt weder gaf, so soude dat slot der *Ameyde* mit die Heerscappe weer gaen tot den Heer van *Vianen*, t'welck also geschiede. Want na dattet bestant uytgegaen was, so quamen die van *Gorichem*, ende vernielden al dat int lant van *Vianen* was. Daer is tegens gecomen Heer *Henrick* van *Vianen*, mit groote macht in *Laeckervelt*, ende heeft daer een stryt begonnen mit basunen ende mit ontwonden banieren. Die van *Gorichem* die verloren den stryt, en die Heer van *Vyanen* creech daer also veel gevangen, dat hy die af schattede also veel gelts, dat hy

Tom. I. L I I I daer

daer mede lossede dat slot ende die Heerschappie van der *Amejde*. Daer na int jaer ons Heeren cīo. ccc. en negen en tachtich so wert dat oorloch gesoent.

Van Heer Reynolds van Brederoedens doot.

D A T X X X V I I I . C A P I T T E L .

Int jaer ons Heeren cīo. ccc. ende xc. als Heer *Reynolt* Grave van *Ghenip* de Heerlicheyt van Brederoeden hadde regiert dertien jaer, so wert hy sieck ende sterff. Dese edel Graef van *Ghenyp* ende Heer van Brederoeden die gaf om die eere Gods alle dat onse Vrouwen broeders binnen Haerlem behoefden, tottet dack van onser liever Vrouwen kerck in hoeren Clooster. Dese Grave *Reynolts* wyf als *Johanna* de Gravinne van *Ghenyp* die sterf int jaer ons Heren cīo. cccc. ende dertien op den xxix. dach in Maert, ende leyt begraven Int jaer ons Heeren cīo. ccc. twe en tnegentich op sinte *Mauritius* nacht so dede Graef *Willem* van Oestervant Hertoch Aelbrechts outste soon dootslaen Joncfrou *Alyt* van *Poelgeest* in den Haech, die syns vaders ami was, ende op hoer lyf worden mede dootslagen *Willem* Kufer Hertoch *Aelbrechts* Hofmeyster. Ende van desen dootslach quam groot onlust in Hollant.

Van Heer Johan den XV. Heer van Brederoeden.

D A T X X X I X . C A P I T T E L .

Doe Heer *Reynolt* gestorven was, doe wert *Johan* syn soen de xv, Heer van Brederoeden, overmits dat *Diderick* syn outste soon was geworden een Cathuser by Dieft in Brabant int jaer ons Heren cīo. ccc. lxxxix. daer hy een devoet monnick sterf. Dat Graeffscap van *Ghenyp* dat behielt Vrou *Johanna* synmoeder tot hoer lyff, want sy was d'erfdochter van *Ghenip*. Dese Heer *Johan* van Brederoeden die nam te wive *Johannam* des edelen Heer *Willems* dochter die van Heer was van Apcoude ende Wyck te Duerstede, ~~die~~ hy geen kinder by en creech. Int jaer ons Heren cīo. ccc. xcvi. so

so toech dese Heer *Johan* van Brederoeden mit Hertoch *Aelbrecht* den Graef van Hollant in Vrieslant mit grooter heercracht, ende sy wonnen die victori van den Vriesen. Ende in dat selfde jaer so wert dat Nonnen clooster gefondeert binnen *Wyck* te *Duerstede* van der Predicaren oerden. Int jaer ons Heeren cix. ccc. negen en t'negentich in die vasten so ginck dese Heer *Johan* in Sinte (1) *Patricius* vegevyer in Ierland, ende hy quam wederom t'huys op St. *Odulphus* dach in dat selfde jaer. Hy stichte oock die Capel in de Santpoort in die eer Gods ende Sinte *Patricius* mit twee missen ter weeck.

Van Heer Johan van Brederoedens leven na dat hy Monnick geworden was.

D A T X L . C A P I T T E L .

Int jaer ons Heeren cix. cccc. ende een so wert die kerck I gewyt int Nonnen-clooster te *Wyck* te *Duersteden* op ons liefs Heren Hemelvaert dach. Ende als die dienst gedaen was so worden die Nonnen besloten. Des jaers daer na doe ginck *Vrou Johanna* de *Vrou* van Brederoeden te *Wyck* te *Duersteden* in dat selfde Nonnen clooster, ende *Johan* de Heer van Brederoeden hoer man die wert in dat selfde jaer een † *Lekebroeder* tot den *Cathusers* buten *Utrecht*. Ende want hy hem seer wel

† De fratribus laicis dixi lib. 2. de Nobilit. cap. 2.

(1) Dicitur S. *Patricius* Hibernorum Apostolus ad terrorem incredulorum Purgatorium constituisse in lacu *Dairge* in Hibernia apud *Donnegallenses*, cum non crederent id Hiberni, nec ad fidem impelli possent, nisi oculis usurpassent. Locum autem monstrante Christo ajunt septo circumcinxisse, ne quisquam ingrederetur absque *Episcopi* permisso. *Matth. Paris.* ad Ann. 1153. *Multi autem in diebus Patricii Purgatorium intraverunt, qui reversi testati sunt se tormenta gravia pertulisse, & gaudia magna ibidem & inenarrabilia conpexisse.* Addit *Joannes Brompton* in *Henrico II.* multos ea occasione conversos ad fidem. *Multi quoque, inquit, intraverunt, qui nusquam redierunt.* Ingressus & *Joannes* hic, & cum in *Anglia* regnaret *Stephanus* Ann. 1153. *Owenus* quidam miles, qui & multa à se visa & audita ibi reversus retulit. *Usser. de Britann. eccles. antiq. cap. 17.*

* Memi-
ni lib. de
de jur.
glad.
cap. 24.
pag. 401.
in fine.

wel verfont op de Walsche tonge, so overfette hy doe een boeck, dat hiet *Coninck Som*, uyt den Walsche in Duytsche, ende is een seer devoet boeck. Oeck so dichte hy veel schone rymen ende dichten ter eeren onser liever Vrouwen van de Engelsche groet, *Ave Maria*. * Int jaer ons Heeren cix. cccc. en seven, so sterft Heer *Willem* die Heer van Apcoude ende Wyck te Duersteden, ende wert begraven te Wyck voerfeit int Nonnen clooster, ende hy en liet geen kinder after, dan *Johannam* de Vrou van Brederoeden, die in dat selfde Nonnenclooster woende, mer hy had een broeders soen, als Joncker *Jacob* van *Gaesbeeck*, Heer *Sweer* van *Gaesbeeck* soen, die ontfinc doe die Heerlicheneden van Apcoude ende Wyck te Duersteden. Doe wert Heer *Johan* van Brederoeden geraden, dat hy uyt den Clooster soude gaen, ende crygen oorlof van den Paus syn wyf weder te nemen uyt den clooster, ende also self te besitten die Heerlicheneden van Apcoude ende Wyck te Duerstede. Ende als dit aldus geschiede, so wert hem nochtans syn wyf geweygert. Hierom so wert Heer *Johan* van Brederoden seer toornich, ende quam mit veel gewapender mannen int jaer ons Heeren cix. cccc. ende thien, ende quam mit machte in die Stede te *Wyck*, ende nam syn wyf uyt den clooster. Ende als dit verhoerde den Bisscop van Utrecht *Frederick* van *Blankenheim*, so quam hy mit grooter macht, ende wan die Stede weder hem off, ende venck Heer *Johan* van Brederoeden, ende gaffen over gevangen Joncker *Jacob* van *Gaesbeeck*, ende syn wyf de Vrou van Brederoden, die besloot hy weer int clooster, ende sy sterf binnen een jaer van rouwen. Ende doe wert Heer *Johan* van Brederoeden uyt de vangenis gelaten. Ende aldus so quam Joncker *Jacob* van *Gaesbeeck* an die Heerlicheneden van *Apcoude* ende *Wyck* te *Duersteden*. Int jaer ons Heeren cix. cccc. ende vyftien op Sinte Crispyn ende Crispinianen dach, so was een groote stryt tusschen den Coninck van *Vranckryck* ende den Coninck van *Engelant* tot *Blangys*, sommige boecken houden tot *Alencoert*, ende daer bleven doot veel groter Heren, als *Antonis* de Hertoch van *Brabant*, de Hertoch van *Baer*, de Hertoch van *Alentson*, *Philips* die Graeff van *Nyvers* ende *Stampoys*, die Heer van *Truwy*, ende Heer *Johan* van *Brederoeden*, die ten dienste was gecomen Hertoch *Johans* van *Bourgoengen*. Ende dese stryt was

was gewonnen van den Coninck van Engellant, wánt die Franſoyſen verloren den ſtryt.

*Van Joncker Walraven die Grave van Ghenyp was,
ende de xvi. Heer van Brederoeden.*

D A T X L I. C A P I T T E L.

NA Heer *Johan* van Brederoeden ſo was *Joncker Walra-*
ven ſyn broeder die xvi. Heer van Brederoeden. Hy
was oick Grave van Ghenyp, want *Johanna* ſyn moeder de
Gravinne was binnen twee jaren daer te voren geſtorven, ende
hadden dat Graefſcap te ſamen gelaten hoer ſonen, als *Jon-*
cker Walraven ende *Joncker Willem*. Deſe *Joncker Walraven*
Heer van Brederoeden was ſeer ryck, want hy hadden des
jaers in ſekere renten vier ende twintich duſent oude Vranc-
ryckſche ſchilden. Die zee heeft dees veel genomen ende
gedrenct voor Dordrecht korts na ſyn doot. Hy was oock
mit al ſyn broeders deurluchtich geboren. Deſe edel Heer was
die eerſten Heer, die aſnam van dat wapen van Brederoeden
die drie baren ſtelen van laſuer, ende hy voerde voertan ſyn
wapen ſonder baren ſtelen, vri gequartilleert mit dat wapen
van Valckenburch. Hy was ſeer vroem van leden, ende een
cloeck oirlochs man. Hy nam te wive *Johannam* de eenighe
erfdochter des Heren *Heinricks* van *Vianen* ende *Ameyde*, daer
hy by wan Heer *Reynolt*, die na hem wert Heer van Brede-
roeden, *Vianen*, ende *Ameyde*, ende *Gysbrecht* den Dom-
Proeſt ende Eleet Biſſcop van Utrecht, ende *Vrou Walraven*,
die een *Vrou* was van *Waerdenburch*, *Ameroyen*, ende *Broec-*
huysen, daer hier na of geſcreven ſtaet.

*Van Joncker Walraven den Heer van Brederoedens geſten tot Vrou
Jacobs tyden.*

D A T X L I I. C A P I T T E L.

DEſe *Joncker Walraven* Heer van Brederoeden die tooch
int jaer ons Heren cix. cccc. van Hertoch Aelbrechts
L 11 3 wegen

wegen mit veel volcs uyt Staveren, dat doe in der Hollanders macht was, ende hy bevocht dat blochuys te *Molckenhuys* by Staveren, dat nu heet *Molcwere*. Ende want syn gesellen hem niet trouw by en stonden, so wert hy daer gevangen van de Vriefen, mer niet langh daerna, want hy niet wel en worde bewaert, so quam hy subtiliken uyt dier vangenis. Daerna int jaer ons Heeren cix. cccc. ende twie op Sinte Pieter ende Pauwels dach so beleysde Graef *Willem* van Oestervant Hertoch *Aelbrechts* soon die Stede van *Gorichem* mit veel edelre Heren ende Jonckeren uyt Hollant ende Zeelant, ende daer was dese Joncker *Walraven* van Brederoeden mede. Daer gescieden veel slagen by menigerhande tyden ende manieren, ende *Johan* de Heer van *Arkel*, daer dit oorloch tegens was, die venck veel Hollantsche Heren, also dat Joncker *Walraven* van Brederoeden mede gevangen wert. In welcke vangenis dat hy was seffen jaer, mer hy creech dicwyle geleye uyt te gaen, ende also vryden hy hem selven ten lesten uyt dier vangenis. Int jaer ons Heeren cix. cccc. ende iv. sterff Hertoch *Aelbrecht*, ende syn soen Graef *Willem* van Oestervant die wort Hertoch, ende Graef van Henegouwen, Hollant, Zeelant, ende Heer van Vrieslant. Dese Hertoch *Willem* hadde Joncker *Walraven* van Brederoeden seer lief, ende maicte hem syn overste Raet. Oeck so wan dese Hertoch *Willem* den Heer van *Arkel* al syn landen van *Arkel* off. Ende ten lesten int jaer ons Heeren cix. cccc. ende xv. so wert Heer *Johan* die Heer van *Arckel* gevangen tot *Arpenbrug* van den Heer van *Sevenbergen*, Heer *Diderick* van der *Merwen*, ende *Philips* van der *Leck*, ende wert Hertoch *Willem* geleverd. Doe wert die Heer van *Arkel* in seker gevangenis geset, daer hy in was thien jaer langh.

Van die stryt te Ghorichem, daer Heer Walraven die Heer van Brederoeden in doot bleeff.

D A T X L I I I . C A P I T T E L .

INt jaer ons Heeren cix. cccc. ende xvii. in de Pinxster heyligen daghen so sterff Hertoch *Willem* Grave van Henegouwen ende Hollant, ende syn dochter Vrou *Jacoba* die was Gravinne

vinne van Henegouwen, Hollant, Zeelant ende Vrieslant. Ende Heer *Walraven* die Heer van Brederoeden, die was in dien tyden Regierer van Hollant. Maer dese Hertoginne en mocht haer vaders erf niet rustelick besitten, want Hertoch *Jan* haer oem die was hoer contrari mit die van Dordrecht, ende Joncker Willem van *Arckel*, also dat Joncker *Willem* van *Arckel* creech weder in die Stede te *Gorichem*, ende dat slot en conde hy niet crygen. Ende als dit Vrou *Jacob* vernam so vergaderde sy groot volck, ende liet dat comen tot *Gorichem* opt slot, ende daer was Joncker *Walraven* die Heer van Brederoeden een Capeteyn of. Ende doe maecten sy een gat in der Stede muyr om in *Gorichem* te comen, ende den Joncker van *Arckel* te bevechten, t'welck also gesciede. Ende Joncker *Walraven* van Brederoeden dede hem Ridder maken, ende desgelycx Joncker *Willem* van *Arckel* wert oock Ridder geslagen, ende daer na so began den stryt. Daer wert vreeselick gevochten, want daer bleven veel Heren doot ende gëvangen, ende Vrou *Jacoba* die won den stryt. Daer bleven beyde doot *Willem* de Heer van *Arckel*, ende *Walraven* den Heer van Brederoeden. Dese stryt gescieden op ten eersten dach van December int jaer ons Heeren voersz. Dat lichaem van Heer *Walraven* van Brederoeden wert gebrocht in *Vyanen*, ende is begraven int Choer voer dat hoech outaer des Prochikercks. Dese Heer *Walraven* Grave van *Ghenyp* ende Heer van Brederoeden was in syn tyden seer ryck, want hy hadde des jaers in sekere renten vier en twintich dufent olde Vrancrysc scilden. Van welcke renten hy seer veel heeft vercoft in den dienst van Hertoch *Willem* ende Vrou *Jacoba* syn dochter. Dat Graefschap van *Ghenyp* heeft hy oock versettet den Hertoch van Cleeff om een groote som van penningen. Ende want syn kinder dat ny en hebben op sekere tyden geloft, so syn sy dat Graefschap quyt geworden. Doe Heer *Walraven* tot *Gorichem* verslagen was, doe was *Reynolt* syn outste soon twie jaer olt, *Gysbrecht* syn ander soep een jaer, ende *Johanna* syn Vrou ginc grof van hoer derde kint, daer sy an sterf van groot verdriet. Ende dat derde kint was een dochter ende wert genoemt *Walraven*. Ende als *Johanna* de Vrou van Brederoeden gestorven was, so wert sy begraven tot *Vianen* by haer man.

Van

Van Joncker Willem van Brederoeden.

D A T X L I V . C A P I T T E L .

Joncker *Willem* van Brederoeden was Heer *Walravens* broeder, want hy was Heer *Reynolts* den Heer van Brederoeden syn vierde soen, gelyck voerscreven staet in dat xxxv. Capittel. Dese Joncker vercofte syn andeel an dat Graefscap van Genyp den Hertoch van Cleeff. Dese Joncker *Willem* van Brederoede die was na Heer *Walraven* den Heer van Brederoeden syns broeders doot momber van syn broeders kinder mit Heer *Johan* van *Vianen* Ridder, mer sy en regierdent niet wel. Ten lesten so wert Joncker *Willem* momber alleenlick over die goeden te Brederoeden, ende hy gaf hem selven also seer tot die partye, die doe in Hollant regneerde, dat die Cabeljaus partye tot Haerlem dat Hoff tot Brederoeden neder worpen, dat al te schonen casteel plach te wesen. Daer na so wert hy by *Wieringen* gevangen van den Cabeljaus mit veel volcx, ende sy worden tot Enchusen gebrocht, ende aldaer onthooft, uytfeseyt Joncker *Willem* van Brederoeden, ende weynich mit hem. Daer na so troude Joncker *Willem* van Brederoeden de outste dochter van den Heer van *Merwen* ende *Steyn* in Vlaenderen, die een edel Bannerheer was, ende syn na neeff was Heere *Johan* van Hensberch de Biscop van Ludic, mer hy en wan daer geen kinder by. Dese Heer van Merwen ende Steyn die en liet geen kinder after dan twee dochteren, daer Joncker *Willem* van Brederoeden den outsten of hadde te wive, ende sy maicten malcanderen al haer goet. Ende daer na int jaer ons Heeren cix. cccc. ende vyftich so was dat gulden jaer te Romē, ende Joncker *Willem* van Brederoeden die ginck tot Romē mit syn wyf om die gratie des gulden jaers te verdienen. Ende in dat weder comen so sterff Joncker *Willems* wyf van die pestelenci, ende omrent achte dagen daer na so sterf Joncker *Willem* oock van de pestelenci. Ende als dit vernamen Heer *Johan* van Hensberch de Biscop van Ludick so toech hy tot Steyn, ende tot alle ander plaetsen, daer Joncker *Willem* syn cleynodien, juwelen, ende ander guet hadde staen, ende gaf dat Joncker *Willems* wyfs
suster,

ende hy brack oock Joncker Willems segel ende brieven, ende maicte ander brieven tot Joncker *Willems* wyfs suster behoef na syn wil.

Van Heer Reynolt de xvii. Heer van Brederoeden.

DAT XLV. CAPITTEL.

Als Heer *Walraven* de deurluchtige Heer van Brederoeden tot *Gorinchem* in den stryt was doot gebleven, so is *Reynolt* syn outste soon geworden de xvii. Heer van Brederoeden. Ende binnen een vierendeel jaers daerna so sterf Heer *Heynrick* de Heer van *Vianen* ende *Amejde*, ende hy wert begraven tot *Vyanen*, ende syn Heerlicheneden syn gecomen tot *Johannam* syn eenige dochter de Vrou van Brederoeden, ende leyt begraven tot *Vianen*. Ende aldus is *Reynolt*, die Heer van *Brederode* was, oock geworden Heer van *Vyanen* ende van *Amejde*, welck twee verscheyden Banner-Hofsteden syn. Ende aldus so was hy een Heer van drie Banner-Hofsteden, als *Brederode*, *Vianen*, ende *Amejde*. Oeck so was hy * Burchgraef van Utrecht, mer want hy noch niet dan twee jaer out was, so hadde hy twee momboirs, als geseft is int voersz CapitTEL. Als hy dan aldus een ellendich weeskint mit syn broeder ende suster gebleven was van vader ende moeder, corts daerna gingen die van Haerlem, ende worpen dat huys om tot Brederoeden, so men noch mercken mach, want dat selve luttel dat daer nu is, dat heeft hy in synen tyden wederom doen maken. Doe benam Hertoch *Johan* dese voergenoemde weeskinder den dienst van dat lant van Arkel, ende mede een deel dusent cronen, die Vrou *Jacob* van Holant Heer *Walraven* van Brederoeden had gegeven in afcortinge van syn uytgeleyde gelden.

* Dixi de
Præfec-
tura hac
lib. de
jur. glad.
cap. 23.

Van de dochter van Brederoeden, die een Vrou was van Waerdenborch.

DAT XLVI. CAPITTEL.

Dese Heer *Reynolt* van Brederoeden hadde als voersz staet een suster, daer syn moeder Vrou *Johanna* an sterff, ende haer naem was Joncfrou *Walraven*. Ende dese troude na tot

Tom. I.

M m m m

enen

† Reyn-
rum vo-
cat pas-
sim. Et
sic Tho-
mas Basi-
nus vo-
cat. Sic
Anony-
mus qui
supra.

enen man Heer *Gerit*, den Heer van Waerdenburch, van Ameroyen, ende Broechusen. Ende de'e Heer van Waerdenburch is oock een erf hofmeester des Hertochs van Gelre. Ende hy wan by Vrou *Walraven* de dochter van Brederoeden vyf sonen. Die eerste soon was *Johan* die Heer van Waerdenburch, die voort wan een soon, die *Gerit* hiet, die ick in myn Vrou van Brederoedens Hof gesien heb by Joncker *Frans* van Brederoeden. De ander soon was *Walraven* de Heer van Ameroyen, ende de derde soon was Heer † *Reynolt* van *Bruechusen*, die de Stede van Leyden wan mit hondert en dertich man op eenre morgenstont in de winter, alst over al bevroren was. Ende dat was int jaer ons Heeren cix. cccc. een tachtich op sinte Agnieten dach. De vierde soon hiet Heer *Willem* Canonick in den Dom t'Utrecht. Ende de vyfte soon hiet Heer *Adriaen*, ende was Canonick in de Oude munster t'Utrecht.

Van den opset die gemaect was tegen den Joncker van Brederoede om hem doot te slaen.

DAT XLVII. CAPITTEL.

Int jaer ons Heeren cix. cccc. ende drie en dertich als *Reynolt* de Joncker van Brederoeden out was xviii. jaer, ende Vrou *Jacob* de Gravinne van Hollant hadde getrouwet Heer *Franck* van *Borsselen*, die na wert Grave van Oestervant, doe quam Hertoch *Philips* van Bourgongen in den Haech by de selfde Vrou *Jacob* van Hollant syn nichte, om dat hylick te beletten, of t'lant van Hollant van haer over te nemen, t'welck also gesciede. Ende in dien tyden so was in den Haech een dachvaert geordineert, ende een Ridder, geheten Heer *Colaert* van *Massen*, wert gesonden tot *Vianen* om den Joncker van Brederoeden totter selver dachvaert te halen. Als dan *Reynolt* de Joncker van Brederoeden in den Haech was gecomen by Vrou *Jacob*, ende die Cabbeljaus dit sagen, doe maeckten sy een opset mit malcanderen, ende solden hebben gecomen in Vrou *Jacobs* camer om den selven Joncker daer doot te slaen. Maer alst God woude so vernam dit die goede Ridder van *Massen*, ende die quam doe haestelyck voor Vrou *Jacobs* camer, ende bleeff voer de doer staen, ende seyde, Hy was die geen die de Joncker van Brederoeden gehaelt hadde, ende daerom watmen den Joncker van Brederoeden dede, dat sol men hem doen.

doen. Hier en binnen so wert de Joncker van Brederoeden heymelick van syn vrienden wech geholpen.

*Van syn Ridderlycke Oerde die hy te Jerusalem
opt heylich graf ontfinck.*

DAT XLVIII. CAPITTEL.

Luttel jaren daerna so toech dese selfde Joncker *Reynolt* van Brederoden ten heyligen grave te Jerusalem om te visiteren de heylige plaetse, die onse Heere *Jesús Christus* mit de tegenwoordicheit mit syns selfs persoon geheylicht heeft, ende op dat heylich graf ons Heeren *Jesu Christi* so ontfinck hy mit groter devotien syn Ridderlike oerde, ende daer na so quam hy weder tot sinen lande. Daer na als hy weder t'huys gecomen was, so ginck Hertoch *Philips* van Burgoengen Grave van Hollant, ende stelde dese Heer *Reynolt* Heer van Brederoden in syn Ridderlike Oerden des gulden vlies, want hy sende ende gaf hem dat gulde vlies te dragen om syn hals, dat was een brede halsbant, daer ommegeens in stonden de vierysers van goude mit die vuerstienen, ende voer op die borst so henck *Jasons* gulden vlies in een manier van een vel. Ende in dese selfde Oerden waren veel grooter Heren als Coninghen, Hertogen, Graven, ende Princen, als ick noch na wel setten sal in dat LIII. capittel. Als dan Hertoch *Philips* Heer *Reynolt* van Brederoden syn Oerde gesent hadde, doe gingen die Cabbeljaus, ende informeerden Hertoch *Philips*, ende seyden, dat de Heer van Brederoden gecomen was van bastardien uyt Hollant, ende datmen syn wapen solde breken mit den stock, als men den Oerden hielt vant gulden vlies. Doe sende Hertoch *Philips* tot Egmont int clooster, ende in den Hage, om alle die oude scriften te oversien, ende doe vantment al t'samen gelogen.

Van syn vrouwe ende syn getroude kinderen.

DAT XLIX. CAPITTEL.

Daer na om dattet edel geslachte van Brederoeden sonder edel kinder niet en soude bliven, so heeft dese Heer

M m m m 2

Reynols

Reynols Heer van *Brederoden* getrouwet by rade van syn vrienden een suverlike edel maget, die genoemt is *Tolenda*, ende haer vader was Heer *Willem* Heer van *Lalleyn*, een edel Banner-heer, ende President van *Hollant*. Ende die selfde Heer van *Lalleyn* hadde drie broeders, als Heer *Sampson* van *Lalleyn*, Heer van *Oppervaes*, ende Heer *Simon* van *Lalleyn* Heer van *Montigni*, die oeck hadde om den hals dat gulden vlies. Ende Heer *Simons* soon was Heer *Joost* van *Lalleyn*, die na maels oock dat gulden vlies droech om syn hals, ende was Stedehouder van *Hollant*. Dese edel Vrou van *Brederoden* hadde oock vier broederen, als Heer *Jacob* van *Lalleyn*, Heer van *Vingekeort*, *Johan* de *Dompreeft* van *Ludick*, *Philips*, ende *Antonis* Ridderen. De suster hadde tot een man Heer *Jacob* van *Buschuyt*, ende sy was de joncke suster. Ende geset kinder moeder was des Heeren dochter van *Cricky*. Dese edel Heer *Reynolt* Heer van *Brederoden* die wan by *Tolenda* syn edel vrouwe vyff dochteren, ende twee sonen. De outste dochter hiet *Juffer Joest* van *Brederoden*, ende sy ginck int Nonnen cloester te *Jerusalem* buten *Utrecht*. Die ander dochter hiet *Joffer Johanna* van *Brederoden*, ende sy was lange tyt de overste *Camenier* by Vrou *Margriet* die Hertoginne van *Burgoengen*, die Hertoch *Karels* van *Burgoengen* was, ende sy was Coninck *Eduwaerts* suster van *Engelant*. Dese *Joffer Johanna* liet ten lesten de werelt mit al haer genoechten, ende is geworden een *Clarissa* binnen *Gent*. Die derde dochter hiet Vrou *Walraven*, die getrouwt heeft Heer *Johan* van *Gavere* Heer van *Rott*. De vierde dochter hiet *Joffer Anna*, ende die sterff jong. De outste soon hiet Heer *Walraven* van *Brederoden*, ende hy wert geboren int jaer ons Heeren *cio. cccc. ende lxii.* op sint *Seveers* dach. De ander soon hiet *Joncker Franciscus* van *Brederoden*, ende hy was geboren int jaer ons Heeren *cio. cccc. en vyf en t'sessich*, daechs na sinte *Blasius* dach. De vyfde dochter hiet *Joffer Tolenda* van *Brederoden*, ende is een *Canonissa* te *Bergen* in *Henegouwen*.

Van

Van Heer Reynolds victorien tegen die van Gent.

DAT L. CAPITTEL.

Int jaer ons Heeren ccc. cccc. en lxx. so wert een sel oerloch tusschen Hertoch *Philips* van Burgoengen, ende de Stede van *Gent*. Ende daer geschieden an beyde syden groote bloetstorting. Ende ten lesten so ontboet Hertoch *Philips* de Hollanders, dat sy hem te bate comen wouden tegens die van *Gent*, t'welck also gesiede; want daer toech Heer *Johan* van *Lannoy* de Stedehouder van Hollant, *Johan* de Heer van *Wassenaer*, ende Joncker *Philips* van *Wassenaer* syn broeder, ende *Johan* van *Heemstede* mit noch meer ander edel mannen uyt Hollant. Die Stedehouder van Hollant voergenoemt badt oock den Heer van Brederoeden, ende syn broeder *Gybrecht* den Dompreeft van Utrecht, dat sy wilden op hem selven brengen dusent man te wapen, belovende hem goede soudy ende wedding te geven, als sy in Vlaenderen quamen by den Hertoch int heer. T'welck sy also volbrachten, mer sy en ontfongen geen wedding. Die Heer van Brederoeden is dan mit ontwonden banieren, ende blasende basunen, tegens die van *Gent* int lant van *Waes* gecomen, ende heeft cloeckelicken die van *Gent* weder gestaen. Ende ten lesten so heeft hy *Hulst* begrepen mitten Hollanders, om daer veylich in te leggen. Doe dit die van *Gent* vernamen, so quamen sy wel mit acht dusent man om die Hollanders over te vallen, ende brachten mit hem basten, daer sy de Hollanders mede wouden hangen. Ende als dat die Hollanders vernomen hadden, so togen sy hem tegens mit gescutte ende geruft also vervaerlycken, dat die van *Gent* de rugge keerden ende gingen loopen. De Hollanders volchden hem na, ende vengense ende sloegense by groten hopen. In dit selfde oerloch so worden Ridderen (1) gemaet van den Heer van Brederoeden, *Johan* die

(1) Creandi equites habet jus, cui summa est potestas. Nec necesse est tamen, ut eos creet per se. Potest etiam per alium. Ut quos creat hic Brederodius creati existimandi à Philippo Burgundo. Bart. ad l. 1. C. de dign. Tiraquell. de nobilit. cap. 6. n. 5. & seqq. Vuk

die Heer van Waffenaer, *Rutger* die Heer van Boetselaer, Asperen, ende van Langeraeck, ende *Walraven* van Haften mit noch meer edel mannen. Dit vernam Hertoch *Philips* van Burgoengen, ende hy wert van dese victory seer verblyt. Ten lesten so wert dit oerloch gesoent, ende nedergeleyt, ende een ygelyck tooch weder thuys. Mer Heer *Reynolt* die Heer van Brederoeden en ontfynck niet dat hem belooft was, mer wat anders daer voer. Dats quaet voor goet altyt.

Van die electi die Heer Gysbrecht van Brederoeden ontfenck om Bisscop t'Utrecht te wesen.

D A T L I. C A P I T T E L.

Int jaer ons Heeren cix. cccc. lv. op die xxiv. dach in Maert so sterft *Rodolphus* de Bisscop van Utrecht, ende wert begraven t'Utrecht in den Dom. Doe sende Hertoch *Philips*

Vultej. de feud. lib. 1. cap. 5. concl. 3. n. 4. Sixtin. de Regalib. lib. 1. cap. 2. n. 36. Datum Duci id exercitus ab eo, cui majestas est, ut habeat ad remunerandum viri fortis virtutem, dum militiae est, & si sit miles, creandi equitis potestatem. Annales rerum Ultrajecti & in dioecesi gestarum Ann. 1481. & seq. de praelio Trajectensium cum Hollandis ad Vreesvicum: *Ende onder dat scutergeveerde so sloech die Burchgrave van Montfoerde Ridder Vincentius van der Zwanenburch, ende Willam van Wachtendonck, ende Dirc van Zulen van die Haer, ende sy bleven Ridder.* Vid. lib. 4. de Nobilit. cap. 14. Atque ita puto accipiendum Caroli V. Francorum Regis diploma, quo nobilibus adscribit fratrem Episcopi Trecentis Nicolaum dictum Champaigne de Villaribus, nec ipsi tantum, sed & liberis ac descendentibus, & universae ejus progeniei, nobilitatis dat insignia, facta insuper potestate, ut possint à quocunque, modo & is miles sit, militiae cingulo decorari. Nam, ut alias jam dixi, miles nobili praefertur, nec omnis nobilis statim miles. Diploma est apud Camuzatium *antiqu. Tricass. cap. 16.* ex quo, quae huc faciunt, haec sunt: *de nostra plenitudine regiae potestatis, ex certa scientia & gratia speciali nobilitavimus & nobilitamus, nobilesque facimus, & habiles reddimus per praesentes ad omnia & singula, quibus ceteri nobiles regni nostri utuntur, & uti possunt & conjuerunt.* Ita quod idem Nicolaus, & ipsius liberi, ac tota posteritas eorundem masculina, in legitimo matrimonio procreata & procreanda quodocunque & à quocunque milite voluerint, militiae cingulo valeant decorari &c.

Philips van Burgoengen t'Utrecht Graef Johan van Nassouwen om de ecclesi van Utrecht te bidden, dat sy wouden kiezen Heer *David* syn bastert soen den Bisscop van Trawaen. *Arnolt* de Hertoch van Gelre quam selfs tot Utrecht, ende bad dat sy kiezen wouden Hertoch *Steven* van Beyeren den Canoninck to Coelen. Die Capittelaer Heren van Utrecht hebben aengeroepen der Heyligen Geest, (1) ende daer na so gingen sy kiezen

(1) *Facta electio hæc per scrutinium, & scripto publico comprehensa, cujus hoc est exemplum. In nomine Sanctæ & individue Trinitatis Amen. Anno à nativitate Dni M. CCCC. quinquagesimo quinto, indictione tertia, die vero Lunæ septima mensis Aprilis hora octava ante meridiem, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Dni Nicolai divina providentia Papæ quinti anno nono, Venerabiles & circumspecti viri Dns Gysbertus de Bredenrode Præpositus & Archidiaconus majoris, Wilhelmus de Hees Decanus ejusdem majoris, Walterus de Gouda Sancti Petri, Theodoricus de Walsenaer Sancti Johannis, Adolphus de Rutenberch beatæ Mariæ Præpositi, Walterus Grawert Sancti Salvatoris, Petrus Zuermont de Hindersteyn dicti Sancti Petri, Gerardus Vrenck ejusdem Sancti Johannis D:cani, Gysbertus Hermannii, Volkerus de Lichtenberch, Hermannus Vos, Gerardus de Damasco, Lumannus Zuermont, Nicolaus de Camp, Johannes Hondertmarck, Henricus Rover de Wynsen, Henricus Pot, Gysbertus Albout, Nicolaus Cluetinck, Swederus Cluetinck, Johannes de Mekeren, Petrus de Beuchem, Hermannus Droem, Wilhelmus Modde, Andreas Knyff, Wilhelmus de Backerweerde, Arnoldus Taets, Petrus de Gouda, Henricus Vos, Nicolaus de Sparnewoude, Johannes Reyneri, Hermannus Scholl, Gerardus de Zuggeroede, Jacobus Dibbout, Ludolphus Backer, Johannes uten Thweert, Henricus van den Oever, Johannes de Wittenhorst, Ernestus de Steenre, Conradus de Coesveldia, Gerardus Wit de Kyllenstein, Swederus de Jutsaes, Nicolaus Modde, Symon de Medenblick, Gerardus de Groet, Theodericus Grawert, Guido de Bloys, Judocus de Amsterdam, Alphardus de Montfoerde, Johannes de Leydis, Hermannus de Wechte, Nicolaus de Schiedam, Theodericus Sleenwyck, Johannes de Wyc, Johannes de Oudencoep, Gerardus Zoudenbalch, Petrus Ramp, Johannes de Drakenburch, Everardus Griffinck de Volrats, Fredericus de Mera, Johannes de Vianen, Florentius de Jutsaes, Theodericus Vuystinck, Otto de Tyela, Johannes Wit, Nicolaus de Porta, Johannes Voecht, Wilhelmus de Montfoerde, Johannes de Schiedam, & Johannes de Arkun, eorundem*

kiefen ende koren eendrachteliken Heer Gysbrecht van Brede-
roeden, die t'Utrecht op die tyt Domproeft was, ende oick
Proeft

rundem majoris, Sancti Salvatoris, Sancti Petri, Sancti Johannis, & beate Marie ecclesiarum Trajectensium Canonici Capitulares, Capitulum generale ecclesiarum prædictarum representantes & facientes in loco Capitulari majori dictæ majoris ecclesiæ Trajectensis, in nostrorum Notariorum publicorum & testium infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter & Capitulariter congregati & constituti, ac vacante ecclesiæ Trajectensi per mortem bonæ memoriæ Dni Rudolphi Diepholt Episcopi dum vixit Trajectensis, qui die vicesima quarta mensis Martii proxime præteriti, sicut Altissimo placuit, debitum naturæ exsolvit, ipsiusque corpore traditio ecclesiastica sepulture, ne ex diutina vacatione ecclesiæ Trajectensis prædictæ dicta ecclesiæ in spiritualibus & temporalibus dispendia & incommoda pateretur, Venerabilis vir Dns Wilhelmus de Hees Decanus ecclesiæ majoris Trajectensis præfatæ proposuit & dixit Capitulum generale juxta terminum alias Canonice præfixum super electione seu postulatione futuri Episcopi Trajectensis faciendæ tam præsentibus quam absentibus aut electionem aut postulationem hujusmodi de jure aut consuetudine vocandis fuisse & esse legitime intimatum ad diem & horam præsentibus cum continuatione dierum & horarum sequentium, prout constabat publicis documentis, nec non quicubi Petro Notario publico subscripto quandam papyri cedulam monitorium & protestationem in se continentem legendam tradidit atque dedit, cujus cedula tenor sequitur & est talis: Memnus & requirimus omnes majores excommunicatione innodatos, seu excommunicatos, suspensos, & interdictos, & alios quoscunque in hoc Capitulo præsentibus, qui electioni aut postulationi Episcopi Trajectensis nunc fiendæ non debent de jure aut consuetudine interesse, quatenus exeant. Alioquin protestamur, quod vota ipsorum nullum suffragium præstabunt, nec alicui nocumentum afferent eligendo aut postulando, et quod ipsos non intendimus admittere ad electionem seu postulationem hujusmodi, quodque pro non receptis vel admissis babeantur. Quæ cedula alta & intelligibili voce lecta omnes & singuli Prelati & Canonici Capitulares prædicti hujusmodi monitionem & protestationem factam ratam & gratam habentes, Spiritus Sancti gratia invocata, ulterius processerunt, & deliberatione inter eos præhabita, per quam formam esset in hujusmodi negotio procedendum. Placuit eis omnibus & singulis per viam Scrutintii ad electionem seu postulationem Episcopi futuri dictæ ecclesiæ Trajectensis fore procedendum & vacanti ecclesiæ de Pastore providendum. Unde in continenti assumpti sunt concorditer tres, videlicet Venerabiles & Circumspecti viri Dni & Magistri Walterus de Gouda Præpositus Sancti Petri, ac Canonicus & thesaurarius majoris, Petus Zuermont de Hindersteyn ejusdem Sancti Petri

Proest van Oudemunster, uytgeleyt Heer Gerrit van *Massche*,
ende

Petri, & Gerardus Vrenck Sancti Johannis Decani ecclesiarum Trajectensium supra nominati de dicto Capitulo generali Scrutatores. Quibus dederunt plenam potestatem, ut secreto & singillatim vota omnium, primo tamen sua, & deinde aliorum, super electione seu postulatione dicti futuri Pontificis & Pastoris diligenter inquirerent, ipsaque in scriptis redigi facerent, ac ipsa sic in scripturam redacta in communi publicarent, & eisdem publicatis collationem facerent, prout foret in talibus oportunum. Scrutatores autem praedicti sub fide juramenti ecclesiis eorum per ipsos praestiti potestatem hujusmodi eis traditam acceptantes, & ad unam partem dicti loci, ne ab aliis audirentur, se retrahentes, associatis sibi nobis Notariis & testibus infra scriptis, qui juramenta de fideliter omnia & singula in scrutinio necessaria conscribendo tunc personaliter fecimus, secreto & sigillatim inquisierunt diligenter primo ad invicem hujusmodi sua, & deinde aliorum, prout sequitur in hunc modum: Duo etenim ex ipsis Scrutatoribus, videlicet D. Petrus Zuermont de Hindersteyn, Sancti Petri, & Gerardus Vrenck Sancti Johannis ecclesiae Trajectensis Decani praedicti tertium videlicet Venerabilem & Circumspectum virum Magistrum Walterum de Gouda Praepositum & Archidiaconum ecclesiae Sancti Petri praedictae adjuraverunt in hunc modum: Adjuramus vos per Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, & in periculum animae vestrae, ac sub debito praestiti juramenti ecclesiae vestrae tactis sacrosanctis scripturis, ut secundum vestram potestatem & justam conscientiam, & secundum Deum duntaxat, omni carnalitate, favore, odio, & amore, & praemio temporali, & expectatione ejusdem praemii postpositis, & omni spe corruptelae seclusa &c. in illum dirigatis votum vestrum & consensum, quem creditis ecclesiae Trajectensi viduatae utiliorem, meliorem, magis ydoneum, praeficiendum in Episcopum Trajectensem. Ipse vero Magister Walterus de Gouda Praepositus unedictus sic adjuratus consensit in generosum, ac magnae circumspectionis & industriae virum, Dnm Gysbertum de Bredenroede Praepositum & Archidiaconum Trajectensem in hunc modum: Ego Walterus de Gouda Praepositus & Archidiaconus Sancti Petri Trajectensis ac Canonicus & Thesaurarius majoris ecclesiae consentio in Venerabilem & generosum virum Dnm Gysbertum de Bredenroede Praepositum & Archidiaconum Trajectensem, quia scio ipsum esse scientificum, & virtuosum virum, ac in sacro ordine constitutum, ipsum nomino eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiae Trajectensis. Deinde Venerabiles Dni Walterus de Gouda Praepositus & Gerardus Vrenck Decanus praedicti praefatum Dnm Petrum Zuermont de Hindersteyn Decanum praedictum &c. simili modo adjurarunt, qui sic adjuratus consensit in
Tom. I. N n n eundem

ende Heer *Johan van Wittenhorst*, die koeren Hertoch *Steven*
van

eundem Dnm Gysbertum de Bredenrode Præpositum & Archidiaconum Trajectensem in hunc modum: Ego Petrus Zuermont de Hindersteyn Decanus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis consentio in generosum & magnæ circumspectionis virum D. Gysbertum de Bredenrode Præpositum & Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Consequenter dictus Gerardus Vrenck Decanus ecclesiæ Sancti Joannis prædictus à præfatis sociis suis scilicet Dnis & Magistris Waltero de Gouda Præposito & Petro Zuermont de Hindersteyn simili modo adjuratus consensit eodem modo in Venerabilem & scientificum virum, Dnm Gysbertum de Bredenrode, Præpositum & Archidiaconum in hunc modum: Ego Gerardus Vrenck Decanus ecclesiæ Sancti Joannis Trajectensis consentio in Venerabilem & generosum virum Dnm Gysbertum de Bredenrode Præpositum & Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem, quia scio ipsum ad hujusmodi Episcopum regendum utilem & ydoneum. Post hoc vero dicti Dni Scrutatores absque notabili intervallo processerunt ad scrutinium aliorum Dnorum prædictorum secreto & sigillatim votum cujuslibet exquirentes. In primis Generosus & Circumspectus vir D. Gysbertus de Bredenrode Præpositus & Archidiaconus Trajectensis vocatus, & ab eisdem Scrutatoribus juxta formam prædictam adjuratus, consensit in Venerabilem virum Magistrum Dionysium de Monmorancy Canonicum Leodiensem in hunc modum: Ego Gysbertus de Brederode Præpositus & Archidiaconus Trajectensis consentio in Venerabilem & scientificum virum Magistrum Dionysium de Momorancy Canonicum Leodiensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. Item Venerabilis Dns & Magister Wilhelmus de Hees Decanus majoris ecclesiæ Trajectensis legum Doctor simili modo vocatus & adjuratus consensit in Dictum Gysbertum de Brederode Præpositum & Archidiaconum Trajectensem in hunc modum: Ego Wilhelmus de Hees Decanus majoris ecclesiæ Trajectensis consentio in Generosum ac magnæ circumspectionis virum Dnm Gysbertum de Bredenrode Præpositum & Archidiaconum Trajectensem respiciendo statum & concordiam totius patriæ Trajectensis, ac omnium degentium in eadem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item dictus Theodoricus de Wassenæ Præpositus & Archidiaconus Sancti Johannis, Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis, Sedis Apostolicæ Prothonotarius modo præmisso vocatus & adjuratus consensit in dictum D. Gysbertum de Brederode Præpositum & Archidiaconum Trajectensem in hunc modum: Ego Theodoricus de Wassenæ Præpositus

van Beyeren. Mer na dat sy die electi so eendrachtich sagen
op

tus Sancti Johannis & Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis consentio in Venerabilem & prudentem virum Dnm Gysbertum de Brederode Præpositum & Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. *Item Dns Adolphus de Rutenborch Præpositus & Archidiaconus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis eodem modo vocatus & adjuratus consensit in Dnm Gysbertum de Brederode Præpositum & Archidiaconum Trajectensem prædictum in hunc modum; Ego Adolphus de Rutenborch Præpositus & Archidiaconus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis consentio in Generosum virum Dnm Gysbertum de Brederode Præpositum & Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item Dns Wouterus Grawert Decanus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis prout supra vocatus & adjuratus consensit in prædictum Dnm Gysbertum Archidiaconum Trajectensem in hunc modum: Ego Wouterus Grawert Decanus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis consentio in Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item D. Gysbertus Heerman Canonicus ecclesiæ majoris Trajectensis sic vocatus & adjuratus similiter consensit in D. Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem nominando ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item Dns Volkerus de Lichteberch Canonicus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis deinde advocatus & adjuratus eodem modo consensit in Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem sub hac forma: Ego Volkerus de Lichteberch Canonicus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis consentio in generosum Dominum Gysbertum de Brederode Præpositum & Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem, quia scio ipsum esse utilem ad regendum Episcopatum Trajectensem tam in spiritualibus quam in temporalibus. Item Dns. Hermanus Vos Canonicus majoris ecclesiæ Trajectensis vocatus & adjuratus consensit in Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem in hunc modum: Ego D. Hermannus Vos consentio in Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item Dns Gerardus de Damasco Canonicus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis consensit in illustrem Dnm Stephanum de Bavaria Canonicum & Thesaurarium Coloniensem hoc modo: Ego Gerardus de Damasco consentio in illustrem Dominum Stephanum de Bavaria Canonicum & Thesaurarium Coloniensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum*

N n n 2

Tra-

op Heer Gysbrecht van Brederoeden, so riepen sy hair stemmen
weer

Trajectensem. *Item Dns Lumannus Zuermont Canonicus Sancti Johannis Trajectensis vocatus & adjuratus consensit in D. Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem sub his verbis: Ego Lumanus de Zuermont consensio in D. Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item Dns Nicolaus de Camp Canonicus ecclesiae beatae Mariae Trajectensis vocatus similiter & adjuratus consensit in eundem D. Gysbertum Archidiaconum hoc modo: Ego Nicolaus de Camp consensio in Dnm Gysbertum de Brederode, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. Item D. Johannes Hondertmarck Canonicus dictae ecclesiae beatae Mariae Trajectensis similiter vocatus & adjuratus consensit in Dnm Gysbertum Archidiaconum praedictum in hunc modum: Ego Johannes Hondertmarck consensio in Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item Dns Henricus de Wynfen Canonicus majoris ecclesiae Trajectensis vocatus similiter & adjuratus consensiendo in Dnm Gysbertum Praepositum dixit in hac verba: Ego Henricus Rover de Wynfen consensio in Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem, quia ipsum virum prudentem & circumspexitum cognosco pro regimine dicti Episcopatus. Item D. Henricus Pot Canonicus ecclesiae Sancti Johannis Trajectensis vocatus & adjuratus consensit eodem modo in Gysbertum praedictum in hunc modum: Ego Henricus Pot consensio in Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. Item Dns Gysbertus Abbout in Artibus Magister, & in jure Canonico Baccalaureus, Canonicus dictae ecclesiae Sancti Johannis similiter vocatus & adjuratus dicendo votum suum pro Dno Gysberto Archidiacono praedicto dixit in hac verba: Ego Gysbertus Abbout consensio in Dnm Gysbertum Archidiaconum Trajectensem, & ipsum nomino eligendum in Episcopum & Pastorem. Item Dns. Johannes Cluetinck Canonicus ejusdem ecclesiae Sancti Johannis vocatus & adjuratus dixit: Ego Nicolaus Cluetinck consensio in D. Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque Dnm Gysbertum nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. Item Dns Swederus Cluetinck Canonicus ecclesiae Sancti Petri Trajectensis vocatus, & adjuratus similiter consensit in eundem D. Gysbertum dicendo. Ego Swederus Cluetinck consensio in Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem.*

Item

weer, ende koren oick Heer Gysbrecht den Domproest. Ende
defen

Item Dns Johannes de Mekerem Canonicus ecclesie beatæ Mariæ Trajectensis vocatus & adjuratus eodem modo consentiendo in Dnm Gysbertum prædictum dixit: Ego Johannes de Mekerem consentio in Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. Item D. Petrus de Benthem Canonicus dictæ ecclesie beatæ Mariæ vocatus similiter & adjuratus dixit: Ego Petrus de Benthem consentio in Dnm Gysbertum &c. Item Magister Hermannus Droem decretorum Doctor, Canonicus majoris, ac Scholasticus & Canonicus dictæ beatæ Mariæ ecclesiarum Trajectensium similiter vocatus & adjuratus dixit hæc verba: Quia ego cognovi D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem à juventute, & scio, quod ipse fuit studens successive in Coloniensi, Lovaniensi, & Parisiensi studiis universalibus, quodque est in sacro ordine constitutus, ac scientificus & virtuosus, ideo consentio in eundem Dnm Gysbertum Archidiaconum Trajectensem, & nomino ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item D. Wilhelmus Modde Canonicus sæpe dictæ ecclesie beatæ Mariæ Trajectensis vocatus & adjuratus consensit in eundem Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum nominando ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem. Item D. Andreas Knyff Canonicus ecclesie Sancti Petri Trajectensis similiter vocatus & adjuratus dando votum suum dixit: Ego Andreas Knyff consentio in Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. Item Dns Wilhelmus de Backerweerde Canonicus dictæ ecclesie Sancti Petri vocatus & adjuratus, ut supra, dedit votum suum dicendo: Ego Wilhelmus de Backerweerde consentio in D. Gysbertum &c. ut proxime. Item Dns Arnoldus Taets Canonicus ejusdem ecclesie Sancti Petri vocatus & adjuratus dixit: Ego Arnoldus Taets consentio in generosum Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item Magister Petrus de Gouda Canonicus ecclesie majoris Trajectensis vocatus & adjuratus similiter consentiendo respondit: Ego Petrus de Gouda consentio in Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino &c. Item D. Henricus Vos Canonicus ecclesie S. Petri Trajectensis vocatus consimiliter & adjuratus exprimendo intentionem suam dixit: Ego Henricus Vos consentio &c. Item D. Nicolaus de Sparnewoude Canonicus dictæ ecclesie S. Petri vocatus & adjuratus dedit similiter votum suum in hunc modum: Ego Nicolaus de Sparnewoude consentio in D. Gysbertum de Bredenrode &c. Item Magister Johannes Reyneri Canonicus ec-

654 JOANNES à LEYDIS DE ORIG.

clesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis, ac in artibus & Medicina Magister, adjuratus dixit: Ego Johannes Reyneri consentio in Venerabilem & generosum Dominum Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem, sciens ipsum fore virum scientificum & virtuosum. Item D. Hermannus Scholl Canonicus ecclesiæ majoris Trajectensis similiter vocatus & adjuratus consensit dicendo: Ego Hermannus Scholl consentio in Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item Magister Gerardus Suggestode Canonicus beate Mariæ Trajectensis & Sancti Lebuini Daventriensis ecclesiarum similiter vocatus & adjuratus habita desuper aliquali deliberatione dixit: Ego Gerardus de Suggestode consentio in generosum Dominum Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, quia est vir literatus, ætatis sufficientis, eloquens, & in tantum approbatus, quod illustrissimus Dns Dux Burgundiæ elegit eum ad interessendum Consilio suo, ad regendum terras Hollandiæ, Zelandiæ, & Frisiæ, & in regimine sibi commissio sic se habuit, quod tota patria illa ac ecclesiæ & civitas Trajectensis de sua promotione recipient consolationem. Idcirco ipsum nomino eligendum in Episcopum & Pastorem ecclesiæ Trajectensis. Item D. Jacobus Dibbout Magister in Artibus & in jure Canonico Baccalaureus, Canonicus ecclesiæ majoris Trajectensis, similiter vocatus & adjuratus dixit intentionem suam in hunc modum: Ego Jacobus Dibbout consentio in Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. Item Dns Ludolphus Backer Canonicus ecclesiæ Sancti Johannis Trajectensis eodem modo vocatus & adjuratus dedit votum suum dicendo: Ego Ludolphus Backer consentio in Dnm Gysbertum &c. ut supr. Item D. Johannes uten Thweert Canonicus ecclesiæ majoris Trajectensis prout supra vocatus & adjuratus dixit: Ego Johannes uten Thweert consentio &c. ut supr. Item Dns Henricus van den Oever Canonicus ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis vocatus & adjuratus respondit in hunc modum: Ego Henricus van den Oever consentio in Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, & nomino ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem, & scio ipsum propter multiplices suas virtutes fore utilem pro regimine ecclesiæ Trajectensis. Item Dns Johannes de Wittenhorst Canonicus ecclesiæ beate Mariæ Trajectensis consensit in illustrem Dominum Stephanum de Bavaria Canonicum & Thesaurarium Colonensem in hunc modum: Ego Johannes de Wittenhorst consentio in illustrem Dnm Stephanum de Bavaria Canonicum & Thesaurarium Colonensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. Item Dns Ernestus de Steenre Canonicus ecclesiæ majoris Trajectensis consequenter vocatus & adjuratus respondit: Ego Ernestus de Steenre consen-

cio

tio in Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, *Item D. Conrardus de Coesveldia Canonicus & Scholaſticus dicta eccleſia majoris Trajectenſis ſimili modo vocatus & adjuratus dixit hæc verba*: Ego Conrardus de Coesveldia conſentio in Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipſumque nomino &c. *Item Magiſter Gerardus Wit de Killenſteyn Artium magiſter & in decretis Licentiatus ſic vocatus & adjuratus dixit*: Ego Gerardus Wit de Killenſteyn, quia ſcio D. Gysbertum de Bredenrode virum virtuoſum, literatum & eloquentem, conſentio in eundem, ipſumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Paſtorem. *Item D. Suederus de Weteringe artium Magiſter, Canonicus eccleſie majoris Trajectenſis, eodem modo vocatus & adjuratus dixit intentionem ſuam in hunc modum*: Ego Suederus de Weteringe conſentio in D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, & nomino ipſum eligendum in Episcopum Trajectensem. *Item Dns. Henricus de Jutſaes Canonicus dicta eccleſie majoris Trajectenſis vocatus & adjuratus dando votum ſuum dixit*: Ego Henricus de Jutſaes conſentio in Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipſumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Paſtorem. *Item D. Nicolaus Modde Canonicus & Theſaurarius eccleſie Sancti Salvatoris Trajectenſis vocatus & adjuratus dixit intentionem ſuam hoc modo*: Ego Nicolaus Modde conſentio in D. Gysbertum &c. *ut ſupr.* *Item D. Simon de Medenblick Canonicus eccleſie Sancti Jobannis Trajectenſis vocatus modo præmiſſo & adjuratus conſenſit & dixit ſimiliter hoc modo*: Ego Simon de Medenblick conſentio in Dnm Gysbertum &c. *ut ſupr.* *Item D. Gerardus de Groot Canonicus dicta eccleſie Sancti Jobannis vocatus & adjuratus eodem modo conſenſit in D. Gysbertum de Bredenrode prædictum in hunc modum*: Ego Gerardus de Groot conſentio in Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipſumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Paſtorem. *Item Magiſter Theodoricus Grawert, in decretis Licentiatus, Canonicus eccleſie Sancti Salvatoris Trajectenſis, ſimiliter vocatus & adjuratus dando votum ſuum pro D. Gysberto de Bredenrode prædicto dixit hæc verba*: Ego Theodoricus Grawert quia ſcio D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem in conſiliis negotiorum tam ſpiritualium quam temporalium fore prudentem & maturum, conſentio in eundem D. Gysbertum, & nomino ipſum eligendum in Episcopum Trajectensem & Paſtorem. *Item D. Guido de Bloys Canonicus dicta eccleſie Sancti Salvatoris Trajectenſis dixit vocatus & adjuratus*: Ego Guido de Bloys conſentio in generoſum Dominum Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipſumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. *Item Dns Judocus de Amſterdam in Artibus magiſter Canonicus eccleſie Sancti Petri Trajectenſis vocatus & adjuratus ſimiliter conſenſit in Dnm Gysbertum de Bre-*

Bredenrode *dicendo*: Ego Judocus de Amsterdam consensio in D. Gysbertum &c. *Item* Magister Alphardus de Montfoerde, *Licentia- tus in legibus, Canonicus ecclesiæ beatæ Trajectensis, vocatus & adju- ratus eodem modo consentiendo in Dnm Gysbertum Archidiaconum Tra- jectensem dixit*: Quia Episcopus Trajectensis pro tempore habet vi- gilare non solum in spiritualibus, verum etiam in temporalibus, pro quiete regiminis patriæ Trajectensis, consensio in Dnm Gys- bertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, cui omnes Barones & nobiles patriæ Trajectensis consanguinitate & affinitate conjuncti sunt, & propterea ipsum nomino eligendum in Episco- pum Trajectensem & Pastorem. *Item* Dns Hermannus de Wechte *Canonicus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis vocatus & adjuratus simi- liter consensit in eundem D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem nominando ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item* Nicolaus de Schiedam *Canonicus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis, prout supra, vocatus & adjuratus dando votum suum dixit*: Ego Nicolaus de Schiedam consensio in Dnm Gysbertum de Bre- denrode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligen- dum in Episcopum Trajectensem. *Item* D. Theodoricus de Steen- wyck *Canonicus dictæ ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis vocatus & adju- ratus dedit votum suum similiter dicendo*: Ego Theodoricus Steen- wyck de Amsterdam consensio &c. ut supr. *Item* D. Johannes de Wyck *Canonicus ecclesiæ Sancti Johannis Trajectensis vocatus & adju- ratus dixit*: Ego Johannes de Wyck consensio &c. ut supr. *Item* D. Johannes de Oudencoep *ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis Canoni- cus vocatus & adjuratus similiter consentiendo respondit*: Ego Johannes de Oudencoep consensio &c. ut supr. *Item* D. Everardus Zouden- balch *Canonicus ecclesiæ majoris Trajectensis, ac fructuum Cameræ Apost- olicæ per civitatem & diœcesin Trajectensem debitorum Collector genera- lis, consimiliter vocatus & adjuratus exprimendo intentionem suam dixit hæc verba*: Ego Everardus Zoudenbalch consensio in generosum Dominum Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajecten- sem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem, & Pastorem, quia scio ipsum fore virum providum & eloquentem. *Item* D. Petrus Ramp, *Artium & Medicinæ Magister, Canonicus ec- clesiæ beatæ Mariæ Trajectensis vocatus & adjuratus dedit similiter vo- tum suum in hunc modum*: Ego Petrus Ramp consensio in generosum Dominum Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajecten- sem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. *Item* D. Johannes de Drakenburch *Canonicus ecclesiæ majoris Trajec- tensis vocatus & adjuratus dixit*: Ego Johannes de Drakenburch consensio in Circumspectum virum D. Gysbertum de Bredenrode &c. ut supr. *Item* D. Everardus Griffinck de Volrats *Canonicus dictæ ecclesiæ majoris vocatus & adjuratus similiter consensit dicendo*: Ego Everardus Griffinck de Volrats consensio in Dnm Gysbertum &c.

ut

ut sup. Item Magister Fredericus de Mera *Artium magister*, *Canonicus ecclesie Sancti Petri Trajectensis*, similiter vocatus & adjuratus dixit intentionem suam in hunc modum: Ego Fredericus de Mera consentio in D. Gysbertum de Bredenrode &c. ut sup. Item Dns Johannes de Vianen *Canonicus ecclesie beate Marie Trajectensis* eodem modo vocatus & adjuratus dedit votum suum dicendo: Ego Johannes de Vianen consentio in Venerabilem Dominum Gysbertum &c. ut sup. Item Magister Florentius de Jutfaes *Canonicus ecclesie Sancti Johannis Trajectensis Artium & Medicinæ Magister*, prout supra, vocatus & adjuratus dixit: Ego Florentius de Jutfaes consentio in D. Gysbertum &c. Item Magister Theodoricus Vuiltinck *Canonicus ecclesie Sancti Salvatoris Trajectensis Artium magister* vocatus & adjuratus respondit in hunc modum: Ego Theodoricus Vuiltinck consentio in D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum, & nomino ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem. Item D. Otto de Tyela *Canonicus ecclesie majoris Trajectensis* vocatus & adjuratus dando votum suum similiter, prout supra, consensit in D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nominavit eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item Magister Johannes Wit *Artium magister*, *Canonicus ecclesie Sancti Petri Trajectensis*, consequenter vocatus & adjuratus respondit: Ego Johannes Wit consentio in D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, & nomino ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item D. Nicolaus de Porta *Canonicus ecclesie Sancti Johannis Trajectensis* simili modo vocatus & adjuratus dixit hæc verba: Ego D. Nicolaus de Porta consentio in D. Gysbertum de Bredenrode &c. ut sup. Item D. Johannes Voecht *Canonicus ecclesie Sancti Johannis Trajectensis* sic vocatus & adjuratus dixit: Ego Johannes consentio &c. ut sup. Item Magister Wilhelmus de Montfoerde *Canonicus ecclesie Sanctæ Salvatoris Trajectensis*, *Baccalaureus in decretis*, simili modo vocatus & adjuratus dixit: Ego Wilhelmus de Montfoerde consentio &c. ut sup. Item Magister Johannes de Schiedam *Decretorum Doctor*, *Canonicus ecclesie Sancti Johannis Trajectensis*, vocatus & adjuratus dando votum suum dixit similiter hæc verba: Ego Johannes de Montfoerde quia scio generosum Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem virum prudentem, compositum moribus, & ætatis sufficientis consentio in eundem D. Gysbertum Archidiaconum, & nomino ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item D. Johannes de Arkum *Canonicus ecclesie majoris Trajectensis* prout ceteri vocatus & adjuratus dixit intentionem suam hoc modo: Ego Johannes de Arkum consentio in D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem.

Investigatis igitur votis omnium, ut præfertur, & singulorum Dominorum superscriptorum prælibati Domini Scrutatores inter se tractantes, quid de absentibus esset faciendum, & super hoc deliberati deputaverunt

Magistrum Jacobum Johannis Isbrandi Nuncium eorum juratum, testem infra scriptum, ad supra nominatos Prelatos & Canonicos, qui retulit eisdem in hunc modum: Venerabiles Domini Scrutatores inquiserunt vota omnium Dominorum presentium, quid modo vultis fieri de absentibus, qui vota sua eorum Procuratoribus transmiserunt. Qui Domini in continenti ipsis Dnis Scrutoribus, ut vota absentium per procuratores suos, sicut de presentibus fecerant, eodem modo perscrutarentur, commiserunt. Unde prefati Domini Scrutatores habita & audita de super relatione ipsius Magistri Jacobi Nuncii jurati procuratores singulorum Duorum absentium, qui vota sua per Procuratores requirenda commiserunt, inceperunt perscrutari. Et primo Venerabilis Dns Wilhelmus de Hees Decanus ecclesie majoris Trajectensis per Dnos de Capitulo dictae ecclesie majoris ad hoc deputatos prefatos Dnos Scrutatores accessit asserens Venerabilem & generosum virum D. Mauritium de Spiegelendorch Praepositum Embricensensem super electione seu postulatione Episcopi Trajectensis sibi & Capitulo ecclesie Trajectensis vices suas commississe, prout hoc quadam littera per eundem Dnm Wilhelmum Decanum ibidem exhibita sigillo ipsius Dni Mauricii sigillata constabat, & deinde dictus Dns Wilhelmus Decanus in animam prefati Dni Mauricii Praepositi, & Canonici majoris ecclesie Trajectensis, & sui ipsius adjuratus consentit in generosum D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum praedictum in hunc modum: Ego Wilhelmus de Hees Decanus ecclesie majoris Trajectensis ex commissione Capituli mei, nomine Venerabilis viri Dni Mauricii de Spiegelendorch Praepositi Embricensis Canonici Coloniensis consentio in generosum virum D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, & nomino ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Deinde idem D. Wilhelmus de Hees Decanus majoris ecclesie Trajectensis procuratorio nomine Venerabilis viri Dni & Magistri Johannis Pollart tanquam Praepositi Arnhemensis & Canonici Sancti Andreae Coloniensis, prout de sua procuratoris mandato sufficienter docuit, ac in animam Domini sui constituentis adjuratus consentit in saepe dictum Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum hoc modo: Ego Wilhelmus de Hees Decanus majoris ecclesie Trajectensis Procuratorio nomine Venerabilis viri Dni Magistri Johannis Pollart tanquam Praepositi Arnhemensis consentio prout supra in Dnm Gysbertum de Bredenrode, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. Item Magister Johannes de Mekerem Canonicus ecclesie beatae Mariae Trajectensis procurator Venerabilis viri Dni Theodoricus Horst Decani ecclesie beatae Mariae ad gradus Coloniensis, ac Canonici & Thesaurarii dictae ecclesie beatae Mariae Trajectensis, prout de sua procuratoris mandato sufficienter docuit, vocatus & in animam ipsius constituentis adjuratus, nomine quo supra consentit & dixit in hac verba: Ego Johannes de Mekerem procuratorio nomine Venerabilis viri Dni Theodoricus Horst Canonici & Thesaurarii ecclesie beatae Mariae Trajectensis consentio in generosum ac circum-

spectum

speciūm dñm D. Gysbertum &c. ut supr. Item Joannes Hondertmarek Canonicus dictæ ecclesiæ beatæ Mariæ procuratorio nomine Venerabilis & circumspēcti Domini, Magistri Petri de Molendino legum Doctoris, Decani ecclesiæ Sancti Pauli Leodiensis, & Canonici ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis, prout de suæ procurationis mandato docuit sufficienter vocatus & in animam dicti constituentis adjuratus consensit dando votum Domini sui in hunc modum: Ego Johannes Hondertmarek procuratorio nomine Domini & Magistri Petri de Molendino Decani ecclesiæ Sancti Pauli Leodiensis & Canonici ecclesiæ Salvatoris Trajectensis consensio in circumspēctum D. Gysbertum &c. ut supr. Item D. Ludolphus Backer Canonicus ecclesiæ sancti Johannis Trajectensis procuratorio nomine Venerabilis viri Dni Segvaldi Vorfwort, Canonici ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis, legum Doctoris, prout de procurationis suæ mandato ibidem constabat, vocatus & in animam D. Segvaldi adjuratus consensit & nominavit in hunc modum: Ego Ludolphus Backer procuratorio nomine Dni Segvaldi Vorfwort Canonici ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis consensio in Venerabilem & magnæ circumspēctionis virum Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem & nomino ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Item D. Swederus Cluetinc Canonicus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis procurator Magistri Gerlaci de Daventria Canonici dictæ ecclesiæ Sancti Petri, ac Rectoris parochialis ecclesiæ in Zwollis, ut sufficienter docuit, vocatus, & in animam Domini sui constituentis adjuratus nomine quo supra nominando consensit in hac verba: Ego Swederus Cluetinck procurator & procuratorio nomine D. Gerlaci de Daventria Canonici ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis consensio in generosum virum Dnm Gysbertum &c. ut supr. Item D. Wilhelmus Modde Canonicus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis vocatus & procuratorio nomine Dni Henrici Pierlepomp Canonici dictæ ecclesiæ beatæ Mariæ, prout de suæ procurationis facultate fidem fecit ibidem, & in animam dicti constituentis adjuratus nominavit consensiendo hoc modo: Ego Wilhelmus Modde procuratorio nomine D. Henrici Pierlepomp Canonici ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis, consensio in Venerabilem & scientificum virum Dnm Gysbertum &c. ut supr. Item Magister Conradus de Coesvelt Canonicus & Scholasticus ecclesiæ majoris Trajectensis procurator & procuratorio nomine Venerabilis viri D. Theodorici Stock Decani Embricensis & Canonici dictæ ecclesiæ majoris Trajectensis, Magistri utriusque juris & Doctoris, de cujus mandato ibidem sufficienter docuit, vocatus & in animam præfati Dni sui constituentis adjuratus consensit hoc modo: Ego Conradus de Coesvelt procuratorio nomine Magistri Theodorici Stock Decani Embricensis & Canonici ecclesiæ majoris Trajectensis consensio in generosum & circumspēctum virum D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Trajectensem, & nomino ipsum eligendum in Episcopum Trajectensem & Pastorem.

rem. Item Magister Theodoricus Vuisstneek Canonicus ecclesie Sancti Salvatoris Trajectensis procurator Venerabilis viri D. Johannis de Barlandia, in Artibus magistri, & in Decretis Licentiat, Concanonici sui ecclesie Sancti Salvatoris, infirmi, prout de sue procuracionis mandato fidem fecit sufficientem, vocatus & in animam Dni sui Johannis adjuratus consensit, nominavit, & dixit similiter in hunc modum: Ego Theodoricus Vuisstneek procurator nomine D. Johannis de Barlandia Canonici ecclesie Sancti Salvatoris Trajectensis contentio in generosum Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem.

Inquisitis igitur sigillatim & secreto votis omnium & singulorum Dominorum supra nominatorum, ipsique per nos Notarios publicos de mandato eorundem Scrutatorum in scriptis redactis, ut superius continetur, ipsi Scrutatores de loco, ubi scrutinium fecerunt, recedentes ad alios Prælatos & Dominos superscriptos redierunt, & mox Venerabilis Dns Walterus de Gouda Præpositus ecclesie S. Petri Trajectensis unus scrutatorum ex commissione aliorum Dominorum scrutatorum dixit in hæc verba vel eis in effectu similia: Venerabiles Domini nos perscrutati sumus vota & comperimus, quod omnes Domini tam præsentés quam absentes consenserunt in unam personam, & tantum duo nominarunt unam aliam personam dempto voto ipsius nominati per majorem partem. Placeat ergo vobis duobus, qui aliam personam nominastis propter votum pacis & concordie condescendere illi, & in illum consentire, qui habet plura vota, & accedere ad majorem & sanio-rem partem, ut ex hoc tandem concors & canonica electio subsequatur. Post quæ verba Dns inter se colloquentibus pro concordia hinc inde conservanda dicti duo Domini, qui pro suo Electo tantum duo vota habuerunt, se ipsos cognoscentes & surgentes unus post alium, videlicet Dns Gerardus de Damasco Sancti Petri & Johannis de Wittenhorst beate Mariæ ecclesiarum Trajectensium Canonici, successive dixerunt: Nolumus quod propter nos generetur aliqua discordia, nec per nos stabit, quo minus electio hujusmodi unanimi voto & consensu fiat. Et confitto nobis de persona illius, qui majorum & seniorum vota habet, libenter accedemus ad majorem partem & consentiemus in eandem. Et continuo præfatus D. Walterus de Gouda Præpositus ecclesie S. Petri unus Scrutatorum ex commissione aliorum Duorum Scrutatorum omnia & singula vota Dnorum superscriptorum tam præsentium quam absentium ibidem in communi legendo alta voce publicavit. Quibus auditis præfatus D. Johannes de Wittenhorst Canonicus ecclesie beate Mariæ Trajectensis dixit: Ne ego quantum ad personam meam bonum pacis & concordie videar impedire, salvo judicio meo contentio in Dnm Gysbertum de Brederode Archidiaconum Trajectensem, ipsumque nomino eligendum in Episcopum Trajectensem. Et extunc D. Gerardus de Damasco Canonicus ecclesie Sancti Petri Trajectensis præfatus & consentiens dixit: Ego Gerardus de Damasco

masco propter bonum pacis & salvo iudicio meo similiter consentio in generosum D. Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Traiectensem, & nomino ipsum eligendum in Episcopum Traiectensem & Pastorem. Quibus sic peractis præfati Dni Scrutatores post huiusmodi accessum partis minoris ad maiorem comperientes, quod vota concurrerent in unam personam, videlicet in Venerabilem & generosum Dnm Gysbertum de Bredenrode Archidiaconum Traiectensem, suo proprio voto duntaxat excepto, collationem numeri, meriti, atque zeli ex Commissionem eis superius, ut præmittitur, facta per præfatos Dominos Prælatos & Canonicos, fecerunt. Numeri videlicet, quod omnes & singuli, qui ad electionem huiusmodi de more aut consuetudine vocandi erant, sufficienter vocati fuerunt, nec aliquis eorum contemptus, aut vox alicujus ibidem per se vel procuratorem suum comparentis non computata vel refutata fuit, Meriti vero quod præfatus D. Gysbertus Præpositus & Archidiaconus Traiectensis fuit & est vir generosus, ac iura & jurisdictiones Præposituræ, & Archidiaconatus Traiectensis, per plures annos laudabiliter gubernavit, literatus, nervosus, ac maturæ & sufficientis ætatis, de legitimo matrimonio procreatus, ac in sacro ordine constitutus, Zeli autem, quia præfati Dni Prælati & Canonici habuerunt verum zelum, cum tot & tanti notabiles viri in magnis dignitatibus & gradibus constituti in eum concorditer, ut. præmittitur, consenserunt, & ipsum nominarunt eligendum in Episcopum Traiectensem. Atque ita dicti Dni Scrutatores fecerunt & adimpleverunt ea, quæ de jure & consuetudine in electione huiusmodi ac alias facienda erant, & adimplenda juxta & secundum Commissionem eis, ut præmittitur, factam. Post hæc venerabilis vir D. Wilhelmus de Hees Decanus ecclesiæ majoris Traiectensis in præsentia omnium Prælatorum & Dnorum supra dictorum juxta commissionem sibi per eosdem desuper factam vice sua & nomine omnium, qui in ipsum D. Gysbertum consenserunt, elegit eundem in hunc modum: In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti ego Wilhelmus de Hees Decanus ecclesiæ majoris Traiectensis nomino & eligo generosum & circumspæctum virum D. Gysbertum de Bredenrode in Episcopum Traiectensem vice & nomine omnium, qui in eum consenserunt. Deinde electionem omnes & singuli Prælati & Canonici supradicti illico ibidem approbarunt, nemine discrepante aut contradicente, exhortantes insuper dictum Electum ibidem præsentem, ut dictam electionem de persona sua sic concorditer factam acceptare dignaretur. Et ex tunc ipse D. Gysbertus post aliqualem deliberationem præbabitam respondit cum gravi cordis suspirio in hæc verba vel eis in effectu similia: Venerabiles Domini mei electio ista, ut sentio, de persona mea concorditer facta est, eidem electioni cum omni, quæ decet, reverentia præbeo assensum. Postremo vero antedicti Dni Prælati & Canonici de eodem loco Capitulari sæpe dictum Dnm Gysbertum processionaliter ad chorum ecclesiæ Majoris Traiectensis duxerunt, & in quodam stallo dextri lateris ejusdem chori installaverunt, & in Dei nomine

mine intronisarunt. Et consequenter ipsum ibidem ante summum altare inter Prælatos ecclesiarum Trajectensium cum facio ad populum statuerunt. Et deinde prælibatus Dns Wilhelmus de Hees Decanus ecclesie majoris Trajectensis locum, super quem in festis principalibus evangelium legi consuevit, apud Aquilam ascendit clamans ad populum in multitudine copiosa ibidem inferius existentem, & dicens in vulgari idiomate, silentium pro præsens indicendo: Audiat omnes: Venerabilis & generosus vir Dns Gysbertus de Brederode concorditer electus est in Episcopum Trajectensem. Et continuo omnes Prælati & Canonici supranominati una cum ceteris beneficiatis ecclesiarum Trajectensium prædictarum cantaverunt in vocibus & organis hymnum beatorum Augustini & Ambrosii Te Deum laudamus cum Antiphona & Collecta pro pace civitatis & ecclesie, requirentes nos Notarios presentes infra scriptos, ut eis super præmissis omnibus & singulis unum vel plura publicum seu publica conficeremus instrumentum vel instrumenta una cum sigillis impendentibus earundem majoris, Sancti Salvatoris, Sancti Petri, Sancti Johannis, & beate Mariæ ecclesiarum Trajectensium sigillandum & sigillanda. Acta fuerunt hæc Trajecti sub anno, indictione, die, mense, Pontificatu, & locis, quibus supra, designatis, incipiendo hujusmodi actum electionis hora octava Capitulari de mane, & continuo ipsum actum perficiendo paulo ante horam XII. ejusdem meridiei, præsentibus ibidem discretis viris, Dnis Jacobo Johannis Ysbrandi majoris, Henrico Tinctore Sancti Petri & Henrico Rutgeri de Boemel Sancti Johannis ecclesiarum Trajectensium prædictarum Notariis, testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego Petrus Hasert clericus Trajectensis publicus Imperiali auctoritate Notarius &c.

Duo habuit tantum vota Stephanus Dux Bavarie commendatus Capiculis ab Archiepiscopo Colonienſi. Et literæ erant hæ: Post sinceram in Domino caritatem & salutem, Venerabiles & circumſpecti amici sincere dilecti. Literis & veridica proba deſor relatione multorum intelleximus de obitu Reverendi in Christo conſanguinei noſtri, & cariſſimi quondam Rudolphi Antiſtitis veſtri, cujus anima feliciter requieſcat. Unde tam vobis quam ipſi eccleſiæ viduate, quæ eſt inſignis & notabilis pars Provinciæ noſtræ, condolentes dignum cenſemus dilectionibus veſtris commemorare, quod tunc providendum eſt de tranquillitate & ſalubri proſpectu eccleſiarum vacantium procuranda, ſi divino præſidio invocato privatis affectibus atque diſſiſionibus ceſſantibus perſona habilis & ydonea concorditer eligatur juxta canonicas ſunctiones. Ex adverſo autem per diſſiſiones & diſcordias quam multæ felices plane ac præpotentes eccleſiæ cum clero ſuo poſt diuturnas prævias turbationes, dampna, & ſcandala tandem ad irrecuperabilem inopiam & opprobrium vulgi & poſtremo plane ad nichilum ſunt redactæ. Quod ne ad remota veſtuſtaque exempla digrediamur notorium eſt in plerique ſublimibus eccleſiis nationis Germanicæ noſtris temporibus miſerabiliter contigiſſe in magnam
jac-

dese elexi was also eendrachlich alst oyt geschiede van (1) sinte Odulfs tyden tot dese tyt toe. Dese ielste elexi gesciede des daechs

jacturam & oppressionem ecclesiastici status. Cum itaque exacti temporis consideratio & illius manifesta discrimina edoceant habendam esse rationem providentiæ futurorum, felixque dicatur, quem faciunt aliena pericula cautum, hinc pro officii nostri debito per providentiam vestri cælus obnixè rogamus, & per viscera misericordiæ Dei nostri obtestamur, ut pensantes attentius, quid vobis nunc imminet, cum agitur de ecclesiæ vestræ sponso & Rectore dominici gregis tam amplæ diocesis eligendo, depositis omnibus inordinatis affectibus, non particularibus & propriis commodis intendatis, sed Deum judicem cuncta circumstantem; & zelum animarum præ oculis habentes, invocata Spiritus Sancti gratia, utilitatem publicam viriliter prosequendo personam ydoneam per electionem Canonicam concorditer assumatis ad regimen ecclesiæ Trajectensis. Insuper cum Illustris Dns Stephanus Dux Bavarix Concanonicus vester, oriundus è nobilissima domo Bavarix, legitimo thoro progenitus, mature sit ætatis, ac in sacris ordinibus constitutus, moribus, scientia, & virtutibus multipliciter præfulgens, speramus & credimus indubitanter, quod si eundem elegeritis, quod persona sua poterit illi ecclesiæ in temporalibus & spiritualibus multum laudabiliter & frugaliter præesse, & tam vobis quam populo esse singulariter grata & accepta, quod in sincero iudicio conscientiæ nostræ avisando, ut tenemur, caritative vobis significamus, deprecantes bonorum omnium largitorem, cum ecclesiæ res agatur, ut inspiret cordibus vestris & concedat unanimi consensu prosequi ea, quæ erunt ad laudem & honorem sui nominis pariter ac ad vestram & communem omnium salutem. Datum in civitate nostra Coloniensi nostro sub sigillo prima mensis Aprilis Ann. M. CCCC. L. quinto.

(1) Claruit Ann. 862. Buchel. ad Hed. in Freder. Episc. S. Salvatoris Ultrajecti Canonicus, ut Beka in Freder. In cujus cœmeterio etiam dicitur habitasse, ædibus, ut Buchelius ait, suo tempore adhuc sic inscriptis:

Odulfus sacrum quem clara Brabantia ab Oirschot
Misit ad hoc templum has habitavit presbyter ædes.

Vita ejus apud Surium to. 3. cap. 8. Ecclesia Trajectensis, è vita sublato Episcopo, Pastore orbata fuit. Mox collecti clerici cum beato viro Odulpho tractabant de eligendo successore. Diu autem illis inter se contententibus &c. Dicitur contulisse se cum Frederico in Frisiam, ubi data ei à Frederico Stauriensis ecclesia extruxit monasterium, ad quod cæsus à Frisiis Wilhelmus Comes V. Miræ. in Annal. Belg. ad Ann. 839. Chron. Goudan. in vita Wilhelmi V.

daechs na Paschen op den vii. dach in April int voersz. jaer. Ende aldus so was Heer Gysbrecht van Brederoeden die liv. gecoren Bisscop van Utrecht, ende hy regierde dat Bisdome een jaer ende vier maenden. (1) Ende hy sloech goude nobels, daer ick'er een af gesien heb, die feer fyn was. (2) Ende in dat selfde jaer so wert hy mit consent des Raets ende der

(1) *Jus Episcopus habuit cudendi & auream & argenteam monetam ab Ottone ei I. potestate concessa. Heda bist. Ultraj. p. 78. 81. & 87. Jus habuit ubique ubi vellet in diocesi, absque ullius permisso, absque ullo assensu Ordinum, Caroli iv. codicillis Ann. 1364. vi. Kal. Jul. E quibus, cum nec Heda, nec alius de iis quicquam, quæ huc pertinet, tantum addam. Quod Episcopus inquit, Trajectensis ecclesiæ, qui pro tempore fuerit, auream aut argenteam monetam valoris Divorum Imperatorum & Regum Romanorum predecessorum nostrorum absque requisitione Romanorum Prælatorum & cleri ecclesiarum Trajectensis civitatis, vasallorum, & quorumcunque aliorum, infra districtus terrarum Episcopi Trajectensis commorantium, in civitate Trajectensi, vel alio terrarum suarum loco, ubi sibi melius videbitur expedire. Quodque alias omnes monetas Principum, Comitum, Nobilium, seu Universitatum quarumlibet, nostris ac dictorum Imperatorum & Regum Romanorum duntaxat exceptis, moderari & taxare valeat secundum valorem auri puri vel argenti, quod post probationem sive examinationem sufficientem in igne factam remanet ex eisdem &c.*

(2) *Certa lege id tamen factum, & prius præstito juramento, quod charta hac continetur, quam historie illustrandæ operæ pretium ut addam hic desumptam ex Chartulario ecclesiæ S. Mariæ: Wy Gysbrecht van Brederode Eleet van Utrecht doen kondt allen luden, die desen brieff sullen sien oft horen lesen. Dat wy mit den Eerbaren Heeren, Prelaten ende Capittelen van den Dom, Oudemunster, Sinte Pieter, Sinte Johan, ende Sinte Marien kercken t'Utrecht gemæect ende eendrachtelick overgecomen syn zekere punten, ende ordinantien, tot behoudenisse hoirre kercken rechten, privilegien, statuten, ende oude gewoenten, ende op dat die by onsen ende onsen nacomingen tyden onverbroken gehouden mogen worden, soe hebben wy mit onse vryen wille, ende wail dair op voirdacht den Eerbaren Prelaten ende Capittelen voergenoemt geloeft ende geloven mit desen onsen brieve truwelieke ende onverbrekeliken te houden all alsulcke punten ende ordinantien nae bescreven sprekende van woirt te woirde aldus: Inprimis quod Episcopus Trajectensis in prima sua receptione jurabit contenta in juramento Episcoporum Trajectensium, qui pro tempore fuerunt, & per eos præstari solito, singula & singulariter, & quæ sub ipso comprehendendi possunt*

der Gilden van Utrecht in dat Biscops Hof ingeleyt, als een Biscop, om daer in te sitten ende recht te doen als een Heer

ex dispositione juris tacite subintellecta vel expressa. Cujus quidem juramenti tenor est talis: Jura ecclesiæ meæ conservabo illibata, libertatem electionis & exemptionis hactenus habitam & observatam per diocësim Trajectensem nunquam infringam nec infringi permittam. Nulla importuna petitione ecclesias gravabo vel gravari permittam. Castra quoque, & munitiones ecclesiæ meæ Trajectensis, quæ de præsentî existunt, aut in posterum sient non alienabo, aut ignorabo, aut debitis gravabo directè vel indirectè, sed eas & ea ad opus ecclesiæ meæ prædictæ liberas & libera fideliter, prout nunc sunt, conservabo. Ceteras res ecclesiæ & quascunque possessiones à prædecessoribus meis ad me devolutas nullatenus alienabo sine communi consilio & expresso consensu Prælatorum & cleri. Nulla bella aut guerras movebo sine consilio & expresso consensu Prælatorum & cleri. Nulli petenti promittam vel jurabo ei auxilio assistere, nec assistam contra aliquos homines, vel ministeriales, qui parere voluerint juri vel consilio Prælatorum & cleri. Et hoc fideliter & firmiter observabo. Sic me Deus adjuvet, & omnes Sancti, fidesque sanctorum evangeliorum. Item quod sicut Episcopus non potest nec debet movere guerras sine consilio & expresso consensu Prælatorum & cleri, sic nec debet facere concordiam aut pacem cum aliquo super quibuscunque guerris aut bellis sibi aut ecclesiis aut per eum vel ecclesias motis seu movendis, nisi cum similibus consilio & expresso consensu. Et quod non imponet nec imponi permittet aliquod subsidium, exactiones, onera, aut alia gravamina, vel etiam schattinge aut mergengelt, ecclesiis & clero Civitatis & diocësis sine consilio & expresso consensu earundem ecclesiarum, & si per aliquem etiam Apostolicam vel alia quacunque auctoritate imposita fuerint, aut imponi contigerit, assistet iisdem ecclesiis, sic quod ab illis releventur. Et si ecclesias propterea appellare contigerit, Episcopus similiter appellabit, & appellationi ecclesiarum adharebit, & communibus expensis suis & ecclesiarum appellationem bujusmodi prosequetur. Et si opus fuerit etiam Episcopus manu potenti ecclesias & earum bona defendet. Item quod Episcopus non resignabit simpliciter vel ex causa permutationis aut sub aliqua pensione ecclesiam Trajectensem, aut desuper tractatum faciet, nisi expresso consensu ecclesiarum Trajectensium. Item quod Episcopus Trajectensis pro tempore non debet cedere statuta synodalia, neque admittere aut publicare, neque admitti vel publicari permittet provincialia vel à Sede Apostolica aut ejusdem Sedis Legato facta, & novissime per Reverendissimum Dnm Nicolaum tit. Sancti Petri ad vincula presbyterum Cardinalem edita, facienda, & edenda, sine tractatu diligenti præmissis & expresso consensu

Tom. I.

Pp pp

Ca

Heer van Utrecht. Ende in dese tyden so hadden binnen Utrecht grooter macht die Gilden, ende de Gemeent van der

Capituli generalis ecclesie Trajectensis. Item quod Decanis & Capitulis majoris, Sancti Salvatoris, Sancti Petri, Sancti Johannis, & beate Maria ecclesiarum Trajectensium relinquatur visitatio, correctio, punizio, inquisitio, & reformatio morum, & defectuum, & negligentiarum omnium, & singularium personarum, tam constitutarum in quacunque dignitate, quam Canonorum prebendatorum, Vicariorum, & omnium aliarum personarum inibi deservientium, nec non eorundem commensalium & familiarium excessus, crimina, vel defectus committentium, videlicet quod Decani & Capitula dictarum quinque ecclesiarum uti, frui, & gaudere libere valeant omnimoda jurisdictione ecclesiastica predictarum personarum omnium, etiam in foro contentioso, soli & in solidum sine contradictione & absque consensu & assensu Episcopi Trajectensis. Item quod Episcopus vocatus per Decanum ecclesie majoris vel ejus vices gerentem ad Capitulum venire teneatur, & cuique de ipso justitiam petenti coram Decano & Capitulo ecclesie majoris vocatis ad hoc Prelatis & Capitulis aliarum quatuor ecclesiarum Trajectensium de consilio & assensu hujusmodi Capituli universalis justitiam facere & parere, & secundum sententiam & decretum hujusmodi Capituli universalis satisfacere tenebitur. Et quod non appellabit ab hujusmodi sententia & decreto. Et si Episcopus non venit tercio vocatus Capitulum potest eo absente proferre sententiam. Et si non paruerit sententie etiam procedetur contra eam ad cessationem divinorum. Et Capitulum mandabit omnibus ministerialibus ecclesie, quod nullus eorum ad ipsius Episcopi requisitionem sententiam dicet vel auxilium preestet, donec sententia paruerit, & alias ecclesie procedere possint secundum consuetudinem & privilegia earundem. Et si omnes ecclesie de ipso conquérantur, simili modo, ut pramittitur, contra eum procedetur, non obstantibus exceptionibus seu allegationibus juris & facti quibuscunque. Item quod non judicabit aliquem laycum nec puniet, nisi ministerialibus ad hoc vocatis, consilio & deliberatione ipsorum prebabitur secundum consuetudinem patrie. Quodque nullam partialitatem in civitate vel diocesi Trajectensi acceptabit, aut fovebit, nec in partialitate hujusmodi alicui partium assistet auxiliis, consiliis, vel favoribus, publice vel occulte, directe vel indirecte, quovis quaesito colore. Item quod castres, preidia, vel jurisdictiones episcopales, tam citra quam ultra Rhodanum sine & constituta alicui non impignoret, vel ad annos certos vel ad vitam committat sine consensu expresso ecclesiarum predictarum, nec in illis indulgeat, qui a personis ecclesiasticis citari & conveniri aliquod castrum aut aliquam jurisdictionem committunt, nec illud seu illam committet alicui de territorio Trajectensi, in quo hic in eodem territorio commoranti, & sufficientia bona possidentem.

cojorum

der Stat. Mer Heer Gysbrecht de Eleſt die ginck hem mit ſoete woerden an, ende brochure daer toe, dat ſy conſenteerden in

caſtrum non intrabit nec jurisdictionem exercebit, niſi prius talis juraverit fidelitatem eccleſiis in Capitulo generali. Item quod eccleſie & earum perſonæ à ſolutione theolonei & pedagii ſint immunes. Item quod Prælati, Canonici, & Chorifocii eccleſiarum prædictarum, Curati & non Curati in bujſmodi eccleſiis Trajectenſibus reſidentes, non poſſint nec debeant inoneri per Episcopum ad reſidentiam faciendam in aliis beneficiis ſua diœceſis, nec pro abſentia aliqua pecunia ab eis extorqueri. Item quod Episcopus pro tempore, dum in civitate Trajectenſi præſens fuerit, diebus ſtationum ab antiquo conſuetis Prælatiſ & Canonicis dictarum eccleſiarum Trajectenſium prandium tribuet, vel denarios debitos & conſuetos exolvat, niſi nomine & mandato ejusdem licentia petita & obſenta fuerit, quod diebus ſtationum bujſmodi in dicta civitate permanere poſſit abſque ſolutione prædicta. Item quod nullum pro Vicario aut Officiali ſuo generali creabit, ponet, aut deputabit, niſi Prælatum aut Canonicum Capitularem, & pro parvo cotidiano ſigillo in Conſiſtorio deputabit ad minas beneficiatum eccleſiarum prædictarum, majoris tamen ſigillo officialitatis apud Officiale manente. Et tales jurabunt in Capitulo generali, quod præmiſſa & infraſcripta, nec non privilegia, ſtatuta, exemptiones, & conſuetudines earundem eccleſiarum non infringent, aut infringi permittent, quodque eorundem officia legaliter & debite exercebunt. Et quod non deputabitur aliquis Proviſor aut Decanus in Proviſoriis & Decanatibus civitatis & diœceſis Trajectenſis, niſi conſtitutus fuerit in ſacris ordinibus. Et quandocumque eccleſiis viſum fuerit, & Episcopus per eccleſias extiterit requiſitus, Episcopus Vicarium, Officiale, & Sigilliferum mutabit & variabit, & alium Prælatum ſeu Canonicum Capitularem aut beneficiatum bujſmodi deputabit. Et ſi ad monitionem & requiſitionem eccleſiarum talem non variaverit, tunc eccleſie poſſint procedere contra Episcopum per omnia, prout ſupra continetur in articulo, qui incipit. Item Episcopus vocatus &c. Item quod omnia & ſingula jura, munimenta, Regiſtra eorundem, ac libri feudorum, eccleſie, aut menſe Episcopalis Trajectenſis in antea conſervabuntur in Archivo eccleſie majoris Trajectenſis, prout ab antiquo ſolitum fuit, poterunt tamen Copie eorundem fieri & manere apud Vicarium ſeu Officiale ſuum, aut penes aliquem Prælatum vel Canonicum Capitularem eccleſiarum Trajectenſium. Item quod Vicarius præſati Episcopi & Officialis Trajectenſis non recipiet pecuniam pro ſigillo ab eccleſiis vel earum perſonis in cauſis & negotiis eccleſiarum prædictarum. Item quod non recipiet neque admittet Suffraganeum, niſi de conſenſu expreſſo præſati Capituli generalis. Quodque Suffraganeus bujſmodi ſic receptus & admiſſus ſtatim præſtabit fidelitatem præſato Episcopo & Capitulo generali. Et promittet non celebrare ordines extra

P p p p 2

civi-

in de Stat te comen Heer *Reynolt* de Heer van Brede-
roeden syn broeder, *Jacob* de Joncker van *Gaesbeeck*, *Johan*
van

civitatem Trajectensem, nisi de expresse consensu prefatorum Episcopi & Capituli, & non fiet exactionatio ordinandorum. Item quod prefatus Episcopus vel dictus suus Suffraganeus, vel ejus officium exercens à Scolaribus, Chorifociis & beneficiatis ordinandis, aut consecrationibus, re-consecrationibus, & reconciliationibus ecclesiarum, Cimiteriorum, & Altarium in ecclesiis nostris antedictis nihil recipiet, neque per Suffraganeum suum aut alium quemquam recipi permittet etiam pro litteris eorundem. Et requisitus Suffraganeus ab aliqua ecclesiarum sine dilatione se reddet benevolum & promptum cum effectu ad præmissa omnia & singula facienda. Quod si non fecerit, tunc Episcopus ad requisitionem ecclesiæ petentis & conquerentis eum ab officio suo removebit. Item quod Episcopus prefatus non obliget se alicui viventi per literas vel juramenta in præjudicium ecclesiæ suæ, seu personarum earundem. Quod si fecerit obligatio erit nulla. Item quod Officiarii, & familiares Episcopi Trajectensis vel ejus robas portantes debeant exire Capitulum, quando tractatur de causis propriis dignitatis Episcopalis, etiam ipsius Episcopi. Simili modo fiet de aliis familiaribus, Officiatis, Consiliariis, ac portantibus robas aliquorum Dnorum vel personarum, cum illorum seu illarum res vel causæ tractantur in Capitulo generali. Item quod Episcopus Trajectensis conservabit & defendet ecclesias, Archidiaconos, Prælatos, Canonicos, Officiatos, & alias personas ecclesiasticas civitatis & diœcesis Trajectensis sibi subiectas, ac ipsarum bona in suis juribus, jurisdictionibus, & libertatibus, in quibus hactenus fuerunt, non obstante quod tempore bonæ memoriæ Dni Rodolphi Episcopi Trajectensis vel alias læsa aut infracta fuerunt. Et quod illas & illa in meliori forma approbabit & confirmabit absque præjudicio præmissorum. Et quod præventiones tam in beneficialibus quam in corrigendis excessibus non habebunt locum in præjudicium Prælatorum nisi secundum formam juris communis. Item quando Episcopus Trajectensis vult eudere aut cudi facere monetam novam auream, tunc vocabit ad se Prælatos & Capitula quinque ecclesiarum Trajectensium, aut per eos deputandos, & cum illis ordinabit de pondere, valore, & figura bujushodi monetæ, & juxta talem ordinationem dicta moneta cursum suum habebit generalem. Item quod idem Episcopus non faciet se absolvi à juramento & aliis præmissis. Et si absolutus fuerit etiam motu proprio absolutione non utetur. Voert so geloven wy als tot wat tyden wy onse confirmatie verworven hebben, ende geconsacreert Bisscop van Utrecht syn, dat wy als dan tot vermaninge der Prælaten ende Capittelen voergenoemt alle dese punten hem wederomme als een Bisscop vernywen, loven, ende onse besegelde brieven daer van geven sellen, in allen

ma-

van *Renes*; de Domdeken, endemeer Edelen, die van Bisscop *Roelof* verdreven waren. Ende als dese Heeren ingecomen waren, so vergaderde hy die meent van beyden partyen, ende begeerde, dat sy een volck wouden wesen, ende hy soude hem een goet herder wesen. Als sy dat allegader be-
looft hadden, so is een ygelick t'huys gegaen mit grooter vrolicheyt. Mer sommige die 'tregiment gehadt hadden, als sy sagen, dat die geen die verjaecht geweest hadden, aldus weder in gecomen waren, ende begonden macht te crygen in der Stat, so syn sy vervaert geworden, ende sy syn al-
lensken uytgetogen, ende syn gecomen tot *Amersfoort*, om dat sy wisten, dat die van *Amersfoort* goet Biscop *Roelofs* waren geweest, ende sy maecten dair haer vergaderingen ende overdrachten mit malcanderen. Heer *Gysbrecht* de Eleet van Utrecht, die heeft te *Romen* gesent totten Paus *Calixtus* om de confirmaci des Bisdoms syn Ambassatoers, Heeren, ende Meesters, als *Willem Paets*, *Alfert* van *Montfoort*, *Everard Zoudenbalch*, *Herman* van *Ryn*, *Dirck* uyer *Weer*, *Ludolf* van *Horen*. Ende dese waren welsprekende Heeren ende Meesters. Hy stelde oick syn gelt in de wisselbanck te *Romen*, als (1) vier dusent ducaten, die men voor de confirmaci plach te geven, op dat syn Ambaciaten voersz geen gebreck daer by en souden lyden. Oick so sende hy (2) totten Keyser

Fre-
manieren als dese tegenwoordige brieff is. Ende alle dese punten ende articulen voersz ende elck bysonder hebben wy *Gysbrecht* van *Brederode* Eleet van Utrecht geloest ende gesekert by onser trouwen ende eren, ende lyflick then heyligen gesworen myt volstaefden ede vast ende stade te houden, the voldoen, ende niet te verbreken in eniger wys, sonder alle argelift. Ende des tot oorconde hebben wy onse segel aen desen brieff doen hangen. Gegeven t'*Utrecht* int jaer ons Heeren *Dusent vier hondert vyf* ende vyftich op ten vyfthienden dach in der maent van *Aprille*.

(1) Cur duodecim ergo dedit millia Philippus Burgundus, ut Gerardus Noviomagus ** in ejus vita testatur? An idcirco quod spurius, spurii autem ad Præsulatum, ad beneficia ecclesiastica admitti non possint, nisi Papa dispenset? Vid. *manud. ad jus Canon. lib. 1. cap. 6.* An quod summa paulatim aucta?

(2) Episcopus Trajectensis etiam Princeps Imperii. Vid. *lib. 2. de Nobilit. cap. 44. & seq.* Et hinc toties apud *Bekam* quod temporalis jurisdictio data Principis codicillis.

** Vide
pag. 168.
hujus
Tomi
primi.

Frederik om dat swaert ende temporael jurisdicti te ontfangen, 'twelck de Keyser hem oock gaf ende sende.

Van de beletters deser Confirmaci.

DAT LIJL CAPITTEL.

Als dan die faem van dese elixi gecomen was over al Hollant, so bedroefden hem die *Gabbelijaus* partye, ende sy dochten hoe dat sy schalckelicken dese Confirmaci soudon mogen beletten, ende sy senden haer boden tot Bruesel tot Hertoch Philips van Bourgoengen, die aldus spraken ende seyden. (1) O edel Prins, wy hebben lange tyden in vreden geleest, ende dat overmits uwe groote wysheit, die ons in rusten geregiert heeft. Mer lieve Heer, ist dat Heer Gysbrecht van Brederoeden de confirmaci cryget van syner elixi, so syn wy beducht, dat wy al in groten onvreden sullen comen, ende dat ghy oock wel mocht verliesen dat lant van Hollant. Want Heer Reynolt van Brederoeden syn broeder sel staen na dat lant van Hollant, ende seggen, dat hy van den rechten stam van Hollant gecomen is. Ende dat sel hy goet te doen hebben, als syn broeder Heer van Utrecht is. Want hy heeft thans veel vrienden in Hollant, ende die Oestvriesen staen hem thans oock bereyt. Hierom genadige Heer op dat geen strydt en oerloch en come int lant van Hollant, so waert profyt dattet gekeert worde, dat Heer Gysbrecht geen Bisscop en worde. Ende ist dat uwe Genade dat wil keren, so willen wy u bystant doen mit lyf ende goet, also wy best mogen. Ende als Hertoch Philips dese woerden gehoert hadde, so heeft hy dit geloofd te doen, dat nochtans onreden was. Want die Heer van Brederoeden hadde hem een trou Prins geweest, geliken dat wel scheen int oerloch van Gent, ende in ander wercken. Ende oock so en quamen niet alsulcke gedachten in syn edel hert, als die verraders daer vertelden voer den Hertoch, want hy was een vreetsamich Heer, ende begeerden nye, dat hem niet toe en behoerde. Doe sende Hertoch Philips te Roem den Biscop van

(1) Vide eorum orationem etiam apud Bockenbergiam lib. de Brederodis cap. 16. Latine verba hæc reddentem, & quamvis dissimulet Auctoris nostri vitula arantem ibi i a lim.

van Atrecht, dat hy die provisi voer *David* soude brengen tegens Heer *Gysbrecht* den Eleet van Utrecht. Ende *Alfuncius* de Coninck van Arragonien die bad oock de Paeus voer *David*. Ende Hertoch *Philips* Ambassaten die allegerden tegen den Eleet van Utrecht, ende seyden dat hy onbequaem was tot dat Bisdom, ende seyden dat hy geen Priester en mochte werden, om dat hy geweest hadde in dat oerloch van Gent. (1) Hierom so hielt die Paus de Ambasciaten des Eleets van Utrecht int vertreck. Ende ten lesten so gaf hy heymeliken de

(1) Ordines cum viderent à Papa, non obstante, quod electio tam concors, aliud prorsus agi, contemni, negligi electionem, modo hoc obtendi, modo illud, occultis interim consiliis tantum non eam subruï, interim etiam Brederodium, ne quid caperet diocesis per moram hanc detrimenti, crearunt ejus Rectorem, Protectorem, Mamburnum. De quo cum Auctor, quod mirum, nihil hic prorsus dicat, operæ pretium, ut puto, ut addam publicum instrumentum xviii. Septemb. Ann. 1455. quo comprehensum quod dixi:

In nomine Sanctæ & individue Trinitatis Amen. Per hoc præsens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter, & sit notum, quod anno à nativitate Dni c10. cccc. l. quinto indictione tertia, mensis Septembris decima septima, hora tertiæ vel quasi, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris & Domini nostri, Dni Calisti divina providentia Papæ tertii anno tertio coram Venerabilibus & Circumspectis viris Dnis Prælati & Canonicis majoris, Sancti Salvatoris, Sancti Petri, Sancti Johannis, & beatæ Mariæ ecclesiarum Trajectensium, nec non Generosis & Srenuis viris, Baronibus, Militaribus, & Armigeris patriæ Trajectensis, ac etiam providis & discretis viris Burgimagistris, & Proconsulibus civitatis Trajectensis, nec non Burgimagistris, Rectoribus, & Deputatis locorum dictæ patriæ Trajectensis in loco Capitulari majori dictæ majoris ecclesiæ ad infra scripta Capitulariter & ad generale Capitulum Trajectense, prout ibidem referebatur, congregatis, ubi de more & consuetudine longæva præscripti Prælati & Canonici majoris, & aliarum ecclesiarum Trajectensium prædictarum, nec non Barones, Milites, Militares, & Armigeri atque Rectores Civitatis & locorum patriæ Trajectensis, tanquam tres Status, per quos Ecclesia & patria Trajectensis à longævis retro ante temporibus rectæ sunt & conservabantur, prout adhuc reguntur & conservantur in juribus, libertatibus, & privilegiis earundem, convocari & congregari tenentur, & consueverunt, ad negotia ipsius status ac ecclesiæ & patriæ prædictas tangentia sive concernentia pertractanda, disponenda, & ordinanda, omnibusque aliis quibus

670 JOANNES à LEYDIS DE ORIG.

de provisi Heer *David Hertoch Philips* bastaert soen, ende sende die totten voerz Hertoch. Ende nochtans so nam hy de

quibus tam de jure quam consuetudine interesse habentibus & vocandis, ut similiter referebatur, ibidem ut moris est vocatis, in mei Petri Hateri Notarii publici & testium infra scriptorum ac magnæ multitudinis populi astantis præsentia Venerabilis Dns Rudolphus de Rutenberch Præpositus dictæ ecclesiæ beatæ Mariæ ibidem coram omnibus prædictis alta voce & publice dictæ ecclesiæ generalis nominibus recitavit, Quante seditiones, quantaque damna, violentiæ,urbationes, & scandala in Civitate & patria Trajectensi propter diutinam & longam Pastoris carentiam, prob dolor! evenerint; unde & porro magna strages, sanguinis effusio,urbationes, exactiones, captivitates, & exulationes Cleri & populi ecclesiæ, Civitatis, opidorum, & villarum patriæ Trajectensis, quod dolenter retulit, verisimiliter evenire formidantur, nisi salubriori remedio ac in tempore divina favente clementia, cujus res hic agitur, occurratur. Hinc est, quod Prælati & Canonici ecclesiarum prædictarum præmissa non sine magna cordis amaritudine revolventes, ac periculis & jacturis hujusmodi Dei adjutorio invocato resistere cupientes unanimiter & concorditer duxerunt eligendum, nominandum, & invocandum in Mamburnum, Tutorem, Gubernatorem, & Defensorem ecclesiæ & patriæ Trajectensis Generosum & Circumspectum Dominum Gysbertum de Bredenrode alias per eos concorditer, ac rite, legitime, & Canonicè electum in Episcopum Trajectensem & Pastorem. Unde præfatus D. Adolphus Præpositus dictos Dominos Status, videlicet Militiam, Burginmagistros, Proconsules, Rectores, & Deputatos superscriptos ibidem, ut præmittitur, congregatos caritative monuit & exhortabatur, quatenus ipsi una secum suæ ecclesiæ generalis, Civitatis, opidorum, & communis patriæ Trajectensis nominibus pro communis & evidenti utilitate ecclesiæ & patriæ præfatarum ad resistendum periculis, scandalis & jacturis antedictis, ad exterminium ecclesiæ & patriæ Trajectensis tendentibus, & ut eo melius se ipsos, ecclesiæ, & patriam easdem contra pericula, scandala, & jacturas hujusmodi defendere possent, præfato Dno Gysberto Electo ad onus hujusmodi assumendum supplicare, & alias, prout res ipsa exposulat, facere, & efficere, disponere, & ordinare, vellent & dignarentur, cum ecclesiæ, & toti patriæ, ac ipsis non modice perplexis contra imminencia urgentiaque pericula per aliquem alium tam prompte tamque magnifice, sicut per ipsum Dnm Gysbertum Electum succurri posse bis periculis non speretur. Alias de totali destructione & ruinâ ecclesiæ & patriæ prædictarum est verisimiliter formidandum. Qua sic facta monitione & exhortatione Baronum, Militum, Armigerorum ad unum, nec non Rectorum ipsius Civitatis & locorum Status prædictorum ad aliud, loca extra locum Capitulum

de vier dufent ducaten die Heer Gysbrecht den Elefct gefonden hadde voor de Confirmaci, ende en fende hem niet de Confirmaci

larem bujusmodi, Statu tertio, videlicet ecclesiastico, in eodem loco Capitulari pro deliberatione super præmissis habenda se retraxerunt. Et tandem post aliquantulum temporis spatium dictis duobus Statibus, videlicet Baronum, Militum, & Armigerorum, nec non Rectorum prædictorum ad tertium, videlicet ecclesiasticum Statum, in dicto loco Capitulari reversis, coram me Petro Notario publico & testibus infra scriptis, ac numerosa populi multitudine præsentibus & astantibus propositum fuit per quemlibet prædictorum Statuum se super præmissis sollicitè tractasse, & considerato ab eis, quantum posset esse periculum, si dilatio fieret in assumendo Dnm Gysbertum prædictum in eorum ac ecclesiæ & patriæ præfatorum Gubernatorem, Defensorem, & Mamburnum, temporum malignitate & singulis aliis præfatis, ipsi duo Status videlicet Barones, Milites & Armigeri, nec non Rectores prædicti universaliter singuli & singulariter universi præscripti gratanter, unanimiter, & concorditer, nemine discrepante, ex certa scientia, ac omni modo, jure, causa, & forma melioribus, quibus potuerunt, in electionem, deputationem, nominationem, & invocationem bujusmodi pridem per ecclesiam generalem Trajectensem de persona dicti Domini Gysberti de Brederode Electi Trajectensis in Tutorem, Gubernatorem, Defensorem, & Mamburnum, seu Dispensatorem ecclesiæ & patriæ concorditer factas annuerunt, ipsumque quantum in eis fuit similiter in eorum & ecclesiæ & patriæ Trajectensis Tutorem, Gubernatorem, & Mamburnum sic ut præmittitur electum & deputatum, &c. in Dei nomine invocaverunt & receperunt. Et ex tunc statim & in continenti nullo actu extraneo intermedio præfatus Dns Adolphus Præpositus & Dns Petrus Zuermont de Hindersteyn Decanus dictæ ecclesiæ Sancti Petri una cum nonnullis Baronibus, Milisibus, Canonicis, & Rectoribus supra dictis, de voluntate, & supplicatione aliorum ibidem permanentium, de loco Capitulari bujusmodi ad ducendum eundem D. Gysbertum Electum coram eis in dicto loco Capitulari exiverunt. Et tandem ipsum Dominum Gysbertum Electum secum ad locum Capitularem bujusmodi adduxerunt, eumque in superiori scamno loci bujusmodi collocarunt, ibique tres Status supradicti per os præfati Dni Adolphi Præpositi eundem Dnm Gysbertum Electum, præmissis eidem ad intellectum prius ibidem expositis, humiliter & attente requisiverunt, quatenus propter Deum & imminentem evidentemque necessitatem ipsorum ac ecclesiæ & patriæ præfatorum, ac eorum requisitionem, onus bujusmodi Tutoriæ, Defensionis, Gubernantiæ, & Mamburnatus in se recipere & acceptare, ac ipsos, ecclesiam, & patriam prædictas regere & gubernare, ac à præmissis & aliis periculis pro posse defendere dignaretur & vellet. Ad quod idem generosus Dominus Gysbertus de Brederode Electus quibusdam verbis interpositus

Tom. I.

Q q q

tandem

firmaci. Hierom so hadden Heer Gysbrechts Ambaciaten herde woorden mit den Paus. Mer die Paus en vraechden daer niet veel

tandem propriae suae vocis oraculo respondendo dixit? Quod precibus & instantia ipsorum permotus se non alias neque alio modo in laudem & bonorem Dei ejusque gloriose matris virginis Mariae, ac beati Martini Episcopi & Confessoris, ejusdem ecclesiae Trajectensis patroni, bujusmodi Defensionis, Gubernationis, & Mamburnatus onus sub certis protestationibus, prout in quadam papyri cedula inferius inserta, & per me Petrum Hasert Notarium publicum infra scriptum de mandato ejusdem Domini Gysberti ibidem publice lecta, quam quidem protestationem & ejus tenorem in omnibus & singulis actis & gestis per ipsum in officio Tutoriae & Mamburnatus bujusmodi, & forsitan fiendis, gerendis, & consuecendis, semper pro repetita habere voluit, plenius continetur, in se recepit & acceptavit, ac ecclesiam & patriam, ejusque subditos ac jura eorum pro posse & nosse defendere, ipsosque juxta leges & consuetudines ecclesiae & patrie ipsorum praefatorum laudabiles regere & gubernare medio suo juramento ibidem per ipsum Dn:n Gysbertum Electum corporaliter erectis digitis solemniter praestito, & desuper literas suas suo sigillo roboratas cuilibet trium Statuum bujusmodi dare promisit in forma meliore. De quibus omnibus & singulis tres Status bujusmodi unanimi voce Dei laudes & honores & sibi Dno Gysberto Electo gratias retulerunt. Tenor vero protestationis per praefatum Dominum Gysbertum Electum, sicut praemittitur, facta sequitur & est talis: Licet alias Venerabiles viri Domini Praelati & Capitula majoris, Sancti Salvatoris, Sancti Petri, Sancti Johannis, & beatae Mariae Trajectensium ecclesiarum nos Gysbertum de Brederode in Episcopum & ad ecclesiam Trajectensem concorditer electum ex certis rationabilibus, & legitimis causis eos ad hoc morientibus, tunc absentem, nec acceptantem in Mamburnum, Tutorem, Defensorem, & Administratorem dictae ecclesiae ac patriae & diocesis Trajectensis elegerunt, deputaverunt, & assumpserunt. Nos attendentes quod audum nos nec non praedicti Praelati & Capitula nonnullos nostros confratres, Ambaxiatores, Procuratores, & Syndicos ad Sedem Apostolicam & Sanctissimum in Christo patrem & Dominum nostrum, Dnm Calistum divina providentia Papam Tertium, cum singulis necessariis & requisitis miserimus, qui ad dictam Sedem & ad Sanctissimum nostrum Papam venientes pluries ac instantanter, instantius, & instantissime servatis in talibus servari solitis & consuetis, confirmationem electionis nostrae bujusmodi in concordia factae petiverunt, & quod dicta ecclesia valde remote ab Italia constituta sit, quodque a centum annis praeteritis & ultra, ac a tanto tempore & per tantum tempus, usque initium seu contrarium in hominum memoria non existit, confirmationes electionum seu postulationum ad praedictam ecclesiam seu de ea factarum,

veel nae, ende hi gaf hem luden al scoene woerden, ende dede dat hem beliefte. Ende hy hieltse vast mit een vertreck daer

à solo Romano Pontifice obtentæ sunt, Protestamur palam, publice, & ex professo, quod ab his quæ sapiunt factum, ambitionem, vel intrusionem sumus alieni, nec aliquid de rebus ipsius ecclesiæ alienare volumus, & quod, semper salvis obedientia & reverentia Sedis Apostolicæ & Domini nostri Papæ prædictorum, non animo administrandi res dictæ ecclesiæ tangere intendimus, sed propter urgentem necessitatem & evidentem utilitatem dictarum ecclesiæ & patriæ, & ad sedandum, extinguendum, & evitandum pericula, scandala, homicidia, guerras, & partialitates, quæ jam prob dolor dicta ecclesia vacante & in dies baud dubie adhuc plura contingunt, nisi de remedio oportuno provideatur & certo in meliori forma. Super quibus omnibus & singulis præmissis tam ipse Dns Gysbertus Electus & Tutor ecclesiæ ipsius Trajectensis quam etiam præfatus Dns Adolphus Præpositus suorum dictorum trium Statuum nominibus sibi à me Petro Notario publico infra scripto fieri petierunt unum vel plura, publicum seu publica, instrumentum seu instrumenta. Acta sunt hæc Trajecti sub anno, indictione, die, hora, mense, Pontificatu, & loco, quibus supra, præsentibus ibidem honorabilibus viris, Dnis Jacobo Jobannis Ysbrandi, Bernardo, & Nicolao Wiche perpetuis Vicariis in dicta ecclesia majori Trajectensi, ac pluribus aliis personis fide dignis tam clericis quam laicis multitudine copiosa astantibus & audientibus, testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

Nec hic Ordines substituerunt, sed adversus Philippum etiam, cum descendisset in Hollandiam, modum quærens, quo posset tutius excluso Brederodio Davidem mittere in possessionem, obstringunt se pro Brederodio, & hic cum ipsis vicissim se, arctiori fœdere adhuc fortius, vim vi depulsuri, & quodvis pro Brederodio, in quem eorum præclara & constans admodum voluntas, adituri periculum ix. April. Ann. 1449.

Wy Gysbert van Brederoden Elect ende Ruwaert, Prelaten ende Capittelen van den Dom, Oudemunster, Sante Peter, Sunt Jan, ende Sante Marien t'Utrecht, gemeen Ridderſchap aen dese syde der Yselen, dair Utrecht staet, Burgemeesters ende gemeene Raet der Stadt van Utrecht op die ene syde, ende wy Scout, Burgermeesters, Schepenen, ende Raet der Stat van Ryenen op d'ander, doen condt ende kenlic allen luden, dat wy van allen twiſt, geſchele, ende twydracht onlangs leden onder ons opgereſen, om ruſt, vrede, ende dié oude gunſt, ende vruntſcap t'onderhouden onderlinge by tuſſchen ſprecken van onſe vrunden op beyde syden daer toe gedeputeert, minlick ende vruntlick overcomen ende vereenicht ſyn alle dese punten ende voorwaarden hier na beſchreven. Eerſt ſo ſal die Stat van Ryenen hoer Stat trouwelick ende wel bewaren tot des

674 JOANNES à LEYDIS DE ORIG.

daer leggen, ende *David's* provisi die quam neder tot Hertoch *Philips* van Bourgoengen.

Van

Geficht's behoef van Utrecht, so dat sy niemant daer in sullen laten comen, dair onse Genadige Heere die Elect, die Stadt van Utrecht, ende die Staten van den Lande, of dat meerdeel van bem eenigen last of crygen mogen, ende sy en sullen geen en nieuwen Heere aennemen, noch buldinge doen, ten sy dat die Stadt van Utrecht mit den Staten van den Lande voorsz bem eerst aengenomen, ende buldinge gedaen sullen hebben, ten ware, dat bem die Stadt van Ryenen mit machten afgewonnen worde, ende dat bem die Stat van Utrecht geen ontfet gedoen en conde, maer des so sal die Stat van Ryenen, of bem sulcke last ende overval aenquam, bet ware by dage ofte by nachte, onsen Genadigen Heere, ofte der Stat van Utrecht, dat ter gelegender tyt terstont laten weten, daer sy mede ontfet mogen worden. Ende waert saecke dat der Stadt Utrecht eenigen last vorder aenquam, so sal bem die Stadt van Rienen daer in bewysen ende doen naer boren vermogen, gelyck die meene Staten of dat meer deel van bem daer in deden, als goude Sinte Martens Strichts luden schuldich syn te doen, mit sulcke voerwaerden, dat onse Genadige Heere die Elect voorsz, noch niemant anders van synre wegen, noch die Stat van Utrecht, noch niemant van boire wegen, die Stat van Ryenen, noch beuren Borgeren, noch ondersaten hier en boven belasten sullen aen bore Borger lyven noch goeden, mit eenigen volcke, oft anders, daer sy voer beducht mogen wesen. Ende die Stat van Ryenen sullen ende mogen onbecroont van onsen Genadigen Heere ofte der Stadt van Utrecht voorsz tot alre tyt alst bem beliest buyten bore Stadt sluyten alle die ghene, daer sy voor beducht mogen wesen, ende weder in laten, dent bem gelieven sal, daer onse Genadige Heere die Elect, die Stat van Utrecht, ende die Staten voorsz onbelast van bliven sullen als voorsz is. Ende oft gebeurde dat die Stadt van Rienen enen nieuwen Heer aennemen ende buldinge doen soude in manieren voorsz, so en sullen sy nochtans dien Heere niet aennemen noch bulden, by en hebbe bem eerst confirmeeret al boer bantfesten, privilegien, recbten, ende statuten, die sy baer toe gebadt, gebruykt, ende van anderen Bisscoppen v Utrecht vercregen hebben. Waert oock dat ymant hier en boven misdede aen boren lyven, goede, oft aen bore Stadt, dat sullen bem onse Genadige Heer die Elect ende die Stat van Utrecht helpen wederstaen na allen boren vermogen. Ende op dese voorsyde punten ende voorwaerden sullen die Borgeren ende ondersaten van Utrecht ende van Ryenen vry, veylich, ende sonder boede elx in des anders Stadt ende bedryve varen, verkeren, ende coopman/schap banteren, als sy hier toe gedaen hebben. Alle dese voorsz punten ende voorwaerden ende elck van bem bysonder hebben wy Gysbert Elect ende Ruwaert, Prelaten ende Capittelen van den Dom, Oudemunster, Sinte Peter, Sinte Johan,

*Van dat Hertoch Philips in Hollant quam om David syn Bastaert
soen Bisscop tot Utrecht te maken.*

DAT LIIL CAPITTEL.

Int jaer ons Heeren cīo. cccc. lv. dewyl dat de Amba-
ciaten voerseyt van beyde int Hoff van Romen waren, so
quam op Alreheyligen avont in Hollant in den Haech Her-
toch

*Johan, ende Sint Marien t'Utrecht, die gbemeen Ridderſcap, Borgemees-
teren, Schepenen, out ende nieuwen Raet der Stadt van Utrecht voorſz
voor ons ende voor onsen Borgeren ende onderſaten, ende wy Scout, Bor-
gemeesteren, Scepenen, ende Raet der Stat van Ryenen voor ons ende
voor onse Borgeren ende onderſaten, ende mede voor Johan van Zuylen
van Naeuwichen onsen maech ende vrient, so lange by binnen der Stadt
van Ryenen is, ende synen penning boofſchelic daer verteeren wil, ge-
looft ende geloven mit desen onsen brieve vast, geſtade, ende onverbrec-
kelic te houden in alre manieren voorſz, geduyrende also lange ende ter tyt
toe, dat wy eenen Heere hebben geconſirmeert van den Stoel van Romen,
ende gebult van den Staten s'lants als voorſz is, ende niet langer, sonder
argliſt. Des t'oirconde so hebben wy Gysbrecht van Bredenrode Eleſt
ende Ruwaert, Prælaten ende Capittelen voorſz, ende wy Heer Gysbert
van Planen van Ryſenborch Ritter, Steven van Zuylen van Nyvelt,
Gysbrecht van Nyenrode, ende Willam van Zulen van Nyvelt ge-
deputeert, ende van wegen der gemeenre Ridderſcap voorſz, ons ende onse
kercken ſegelen, ende wy Borgemeesteren ende Raet der Stadt van Utrecht
onſer Stadt ſignet, dat wy in desen ende gewoonlick in gelycken te gebruy-
ken plagen, ende wy Schout, Borgemeesteren, Scepenen, ende Raede
der Stadt van Rienen voorſz onſer Stadts ſegel aen desen brief doen ban-
gen. Hier waren over ende aen die Eerbare Heeren van der Eccleſie als
M. Dirck Grawaert Deken t'Oudemunſter, Heer Peter Zuermont
van Hinderſteyn Deken Sinte Peter, Heer Johan van Drakenburch
Canonic in den Dom, ende Heer Jan van Wy Canonick t'Sinte Jans
t'Utrecht, Heer Jan van Montfoert, ende Heer Henrick van Croonen-
burch Ridder, Dirck van Zulen van der Zevender, Jacob van Zu-
len van Nyvelt, Jan van Oudewater Burgemeester, Mattheus Gys-
bertſoen Overſte Ouderman te deſer tyt t'Utrecht, Melis van Nyvelt
ende Gysbert de Gruter, ende Schout, Burgemeesteren, Scepenen, ende
Raide der Stadt van Rienen. Deſer brieven ſyn twee allcens ſprekende.
Gegeven ende geſchiet in den jare cīo. cccc. en lvi. des Vrydags den ix.
in April.*

676 JOANNES à LEYDIS DE ORIG.

toch *Philips* mit *Karel* de Graeff van Charloys syn soen, ende mit meer andere mogende Princen ende Heren om *David* syn bastaert soen te brengen in dat Bisdom van Utrecht. Ende dewyl hy aldus in den Haech lach, so hielt hy daer de staci van synre Oerden, als dat de Princen van dat gulden vlies doe quamen, ende hilden hoer staci mit malcander. Ende dier Princen syn int getal van ses en twintich, also dat Hertoch *Philips*, die de Deken was, die was de seven en twintichste. Die Heeren die dan in der Oerden waren die syn dese, als *Alfuncius* die Coninck van Arragon, *Karel* de Graef van Charloys, Hertoch *Philips* soen, *Carel* die Hertoch van Orlens ende van Valoys, *Johan* die Hertoch van *Hakentson*, *Johan* de Hertoch van *Cleeff*, ende Graeff van der Marck, *Ritsaert* die Graef van *Nuenaer*, *Franck* van *Borselen* Graef van *Oester-vant*, *Reynolt* Heer tot *Brederode*, *Vianen*, *Amejde*, ende Burchgraef van Utrecht, *Henrick* van *Borselen* Heer van der Veer, *Johan* de Heer van *Truwy* ende *Chynay*, *Antonius* van *Truwy* Heer van *Perfi* ende *Renthi*, *Simon* van *Lalleyn* Heer van *Montigni*, *Johan* die Heer van *Lannoy* Stedehouder van *Hollant*, *Willem* van *Lannoy* Heer van *Wilrevael*, *Lovegnus* van *Lannoy*, Heer van *Molenbays*, *Hugo* van *Lannoy* Heer van *Santys*, *Johan* die Heer van *Cricky*, ende van *Tannaples*, *Dilbalt* die Heer van *Nuasteel*, *Johan* de Heer van *Auxi*, *Baldewyn* de Heer van *Noyele*, *Johan* van *Nuasteel*, Heer van *Montange*, *Andreas* die Heer van *Humieres*, *Johan* die Heer van *Foudens*, *Johan* van *Melin* de Heer van *Anthoing*, *Pieter* de Heer van *Sarny* *Johan* de bastaert van *Santpol* Heer van *Haudbordin*. Ende behalven dese Heeren so quamen daer noch meer ander Heren tot deser feesten, ende daer was groote sierheyt ende jolyt alle dage gemaect. Doe die van Utrecht vernamen, dat Hertoch *Philips* syn bastaert soen mit machten woude brengen in dat Bisdom van Utrecht, so dochten sy, dat sy dat wouden wederstaen, ende sy vergaderden victali ende soudenaers in hoer Stat om by hoeren Elect te bliven. Mer die (1) Deken van den Gilden hadden

(1) Ex Actis Ultrajectinis Ann. 1455. des Woensdachs na Sinte Mattheys dach: Voirt dat der Stadt poirt slotelen, banier, ende wimpelen voirt an comen ende bliven sullen in bewaernisse der overste Oudermans,

den groote macht op die tyt, ende die togen tot hem die Ribauden ende dat geboeft, also dat sy groot quaet deden in der Stadt, ende sy verdructen de ryckdom, guede mannen, die sy som sonder schult vengen, ende som foe setten sy uyt den Raet. Ende dese Gemeent (1) quam op de Noey int jaer ons Heeren 1130. cccc. ses ende vyftich op Sinte Marcus dach

mans. Ende dat men alle brieven, die voirtan alhier comen, onser Stadt ende den gemeenen gilden andragende, in den gilden in der morgenprake lesen sal.

(1) *Latius Veldenaer de tumultu hoc in Fasciculo suo temporum: Op een tyt, inquit, int jaer van LV I. so beest die gemeente boer becken geslagen, ende waren op die Noey vergadert om veel wonders te bedriven over die Ryckdom van der Stadt. Heer Gysbert van Brederode die Elect die had dit vernomen. Hi ontboed den Heer van Brederode sinen Broeder mit die van Vianen by hem, ende die Joncheer van Montfoerde. Ende by hadt veel goeder Ridder ende knechten by hem uyt den Sticht, ende uyt den lande van Gelre, ende oock uyt Brabant ende ander landen, ende veel goeder Stalbroeders, ende sy maecten bem seer wel toe, ende teyckenden bem mit skroy, ende gingden stoutelic mit den Elect door die Scoutensteghe, ende waren gemoedet stoutelic te rechten, ende te slaen, ende die overhant te hebben, van dier willeer Gemeente. Ende als sy den Elect mit sinen boop sagen aencomen so stoute-lic, so staken si boer banden op, ende geerden vrede, ende wouden doe alle bi bem bliuen. Ende daer moesten si boer wapen neder leggen, ende gaen al aen een side staen, die by hem bliuen wouden, ende sy gingen al by bem. Ende alle die wysheyte ende ryckheit van der Stadt vielen al by den Elect. Ende die Elect settede al boer morgenspraecken, ende op- loep aff, ende wie dat meer becken sloege dat waer op synen bals. Ende by settede weder den Raet van der Stadt, als by van outs plach te wesen. Ende goede Burgers, die gevangen waren van der Gemeent, die liet men quyt, ende aldus quam dat Gemeent spul aff. De pelvi locus hic singularis. Pelvi plebem ad tumultum per vias publicas concita- bant. More admodum detestabili. De quo & Veldenaer paulo ante: Ende dese Gemeent maecte een Ordonnantie, dat in alle straten gemeenlick daer maecten sy een becken-slach, so sloech men in alle straten die becken, ende se liep elck int barnaß, daer by geordineert was. Ende daer waren sy op een kort vriet of vyf dusent man by een, ofte meer, dat een vreeslyck dingh was. Stalbroeders, quorum mentio hic, & quorum meminit identidem Anonymus, qui supra, gregarii mili- tes, commilitones sunt, ejusdem quasi contubernii, ejusdem stalli seu stabuli. Unde & contubernales, ut notat Stewechius ad Vegetii illa verba lib. 2. cap. 8. Erant decani denis militibus praepositi, qui nunc caput contubernii nominantur.*

678 JOANNES à LEYDIS DE ORIG.

dach ende hadde in den ſin veel quaets te doen. Mer als dat hadden vernomen Heer *Gysbrecht van Brederoden* die Eleſt van Utrecht, ſo quam hy hem daer tegens mit den Heer van Brederode ſyn broeder, ende mit *Henrick* den Burchgrave van Montfoort, ende mit veel volcks om dat quaet te beletten. Ende als ſy den Eleſt ſagen, ſo worden ſy vervaert, ende begeerden pays; ende hy gaf hem pays op duſdanighe manieren, als dat ſy al hoer wapen ſouden uytdoen, ende die 't mit hem wouden houden, die overtreden an ſyn ſyde, ende terſtont ſo ginghen ſy al over ryck ende arm, ende woudent houden mit horen Eleſt. Doe ſette Heer *Gysbrecht* alle hoer quade ordonnantien off, ende verboet opten hals dat becken ſlach niet meer te ſlaen, ende hy ſette Regierers van der Stat guede rycke mannen na ouder gewoenten. Ende nae deſe tyt ſo en geſciedet niet meer de oploop van der Gemeente. *Johande Hertoch van Cleeff* die dede dikwyl ſyn beſt om pays te maken tuſſchen Hertoch *Philips* ende Heer *Gysbrecht* den Eleſt, mer hy en mochtet niet maicken. Oick Heer *Johan van Hensberch* de Biſſcop van Ludic Heer *Gysbrechts* neeff die dede oock ſeer veel om den pays te maicken. Ende op een tyt ſo beloofde hy den Eleſt van Utrecht, wairt ſaeck dat hy die pays niet en mochte maken, hy ſoude trecken van Hertoch *Philips*, ende comen den Eleſt van Utrecht te baten op ſyns ſelfs coſt mit duſent paerden. Ende als dit Hertoch *Philips* hadde vernomen, (1) ſo dwanck hy den Biſſcop van Ludick, dat hy overgaff dat Biſdom te Ludick Heer *Lodewyck van Bourbon* ſyn Suſter ſoen, dien die van Ludik nochtans niet ruſtelick en ontſingen.

(1) Suffr. Petr. de geſt. Episc. Leodiens. cap. 19. Multi nomine Bredenrodii apud Philippum inſtituerunt, ut hac petitione deſiſleret, ac Bredenrodio legitime electo Episcopatum relinqueret, inter quos & Episcopus Leodiensis erat, qui cum acrius aliquanto ſed fruſtra banc cauſam apud Philippum egſſet, Giſberto tandem, quem cognationis affectu diligebat, promiſſe fertur, ſi minus obtineret quod peteret, ſe relicto Philippo, Giſberto ad ſuſcipiendum bellum mille equitum ſubſidio adfuturum &c.

Hoe dat Bisschop David int Bisdome v' Utrecht quam.

DAT LIV. CAPITTEL.

Als Hertoch *Philips* de provisi voer syn soen *David* vercre-
gen hadde van Roem, so quamen sommige uit Amers-
foort ende uit Renen tot Hertoch *Philips* in den Haech, ende
dair maecten sy hoer overdrachten mit malcander. Ende *Da-*
vid die sende (1) *Adriaen* van *Borselen*, die zyn bastaert suster
hadde te wive, mit veel volcx tot *Amersfoort* ende *Renen* om
die Steden in te nemen. Ende als dit aldus geschiet was, so
quam *Everart* van der *Eyft* die Casteleyn van der Horst, die
dat Castelynschap belient hadde om seven duzent Rynsche gul-
den, ende seyde tot *Adriaen* van *Borselen* voersz, waert dat-
men hem syn gelt woude weder geven, hy woude dat Casteel
overgeven. Twelck also daer na geschiede. Een weynich tyts
daer na so toech Bisscop *David* mit *Johan* den Heer van *Wasse-*
naer, ende ander meer volcx tot *Gorichem*, ende van daer so
toech hy te *Tyel*, ende so voert tot *Renen*, daer hy ontfangen
wert als een Biscop van *Utrecht*, ende des gelycks te *Amers-*
foort mede. Int jaer ons Heeren cio. cccc. lvi. op Sinte Ma-
rien Magdalenen dach so quam Hertoch *Philips* mit *Carel* den
Graeff van *Charloys* syn soen uytten Haeg tot *Leyden*, en
daer bleeff hy leggen een weeck om hem te bedencken, hoe
dat hy *Utrecht* soude mogen winnen, ende *David* syn soon
daer in brengen. Doe quamen daer tot hem op seker geley-
de Heer *Reynolt* die Heer van *Brederoeden*, *Henrick* die Burch-
graef van *Montfoort*, *Johan* van *Renes* die Domdeken met syn
brueder *Jacob Proeys*. Ende dese Heeren gingen mit *Johan*
den Hertoch van *Cleeff* tot Hertoch *Philips* om die pays te
maic-

(1) Duas habuit hic uxores. Prima unica fuit filia Florentii de
Borsellia. Qua, ut Auctor ait incertus de origine Borselliorum,
defuncta, accipit in uxorem Annam filiam bastardam Philippi Ducis
Burgundiae. Hic miles ordinatur in coronatione Ludovici Regis Francia
cum Philippo de Wassenae anno Domini cio. cccc. lxi. Obiit autem
sine liberis anno Domini cio. cccc. lxxviii. in nuptiis Caroli Ducis Bur-
gundiae in civitate Brugensi.

Tom. I.

Rr rr

maicken, mer daer en quam doe niet aff, ende daerom is een ygelick weder wech gereyft. Doe tooch Hertoch *Philips* te Woerden, ende van daer tot Yfelsteyn. Ende als hy daer was mit *Karel* den Graeff van *Charloys*, so syn oock daer toe gecomen *Jacob* des Hertogen soon van *Bourbon*, *Johan* Hertoech van *Cleeff*, *Lodewyck* den Graeff van *Stampoys*, *Antonis* de *Baltaert* van *Bourgongen*, *Adolff* van *Cleeff* die Heer van *Ravelsteyn*, den Graef van *Marle*, *Wolfert* de Graeff van *Bochain*, de Heer van *Truwy*, de Heer van *Wassenaer*, *Willem* de Heer van *Egmont* ende Yfelsteyn, *Johan* de Heer van *Lannoy* Stedehouder van *Hollant*. Ende de Hertoech van *Cleeff* is t' *Utrecht* gecomen, ende heeft mitten Eleet gesproken, ende heeft hem veel schone dingen toegeloofst, also dat hy begon te luyfteren, ende *Johan* van *Renes* de Heer van *Wulven* Ridder, die heeft oock den Eleet dair toe gebrocht, dat hy 't soude laten dadingen, dat hy syn elexi soude overgeven, ende men soude hem anders genoeg daer voer geven. Ende Heer *Gysbrecht* den Eleet gaf hem selven hier in over, eer dat hy 't syn broeder den Heer van *Brederoeden* te kennen gaff, die nochtans om syn wil op die tyt veelleets van Hertoch *Philips* geleden hadde, want hy hadde al syn goeden, die in *Hollant* lagen, tot syn tafel geleyt. Als men dan die soon soude enden, so sende Heer *Gysbrecht* de Eleet tot Hertoch *Philips* mit den Hertoch van *Cleeff* syn broeder den Heer van *Brederoeden*, den Burchgraef van *Montfoort*, *Johan* van *Renes*, de Heer van *Wulven*, *Johan* de *Domdecken*, en *Jacob* *Proeys* syn broeder. Ende die pays is aldus gemaickt, dat Heer *Gysbrecht* van *Brederoden* soude wycken van syn elexi, ende hy soude voortaan blijven *Domproift*, als hy te voren was, mer die *Proesty* van *Oudemunster* hadde hy overgegeven *Willem* van *Montfoort*, ende die soude dat behouden. Voert daer boven so soude Heer *Gysbrecht* van *Brederoeden* een *Proest* wesen tot *Sinte Donaes* te *Brugge*, t'welck een ryck *Proesty* was, ende hy soude oock *Raet* te *Hollant* wesen met dubbelde weddinge tot syn lyf. (1) Oeck so soude hy alle jaer tot syn lyf hebben uit dat Bifdom

(1) Meminit Brederodius in charta Ann. 1456. ult. Aug. Wy *Gysbrecht* van *Brederode* *Domproest* t' *Utrecht* doen kondt ende kenlic allen luden, die desen brief sullen sien of boren lesen, also die *Eerbare* Heer-

dom van Utrecht vier duysent ende twee hondert Rynsche gulden, ende voor syn onkosten, die hy om 't Bisdom gedaen had-

Heeren Prelaten ende Captselen van den Dom, Oudemunster, Sunte Peter, Sunte Johan, ende Sunte Marien kercken 't Utrecht ons guetlic beliest ende consentert hebben, dat die Eerweerdige Vader in Gode, ende Heere, David van Bourgongnen, Bisscop 't Utrecht, ende syne nacomelingen Bisscopen ons jaerlicx betalen, ende uytreyken sullen, onse leven lanck duynende uyt den tafelgoeden ende renthen des Bisdoms van Utrecht, een pensie van vier duysent ende twee hondert goude Rynsche gulden na uytwyfinge der compositie &c. Et sponondit sicquidem David, & hæc & cetera, quæ habet Auctor, se facturum recepit, sed vix stetit promissis, ut clerus queritur in literis ad Philippum Burgundum:

Hoochgeboren, Doorluchtige, Mogende Vorst, Genadige Lieve Heere. Wy hadden gehoopt, dat by den tractaet ende compositie tusschen den Hoochweerdigen Furst, Vader in Gode, onsen Genadigen Heere van Utrecht, op die een, ende den Eerweerdigen Heere Gysbrecht van Brederode doe ter tyt Eleet, ende na Domprooft, ende die Staten s'lants van Utrecht aen die ander syde, van uwer Furstelycker Mogentbeden verdadingt ende gemaect, ons ende den gemeenen lande sonderlingen vrede ende protectie van soude gecomen hebben, t'welcke wy tot noch toe niet gewaer en syn geworden, maer Godt betert wy en vernemen anders niet dan alle twisten, nieuwicheden, ende lasten, die wy duchten dat toecomen overmits quader informatien ende aenbrengingen der geene, die tot gemeen vrede en raden, daer wy veel dachfaerden ende spraccken met onsen Genadigen Heere van Utrecht van gebouden hebben, ende den Steden van Overyssel op anderen tyden treflyck van gescreven ende aengeropen hebben, om alle dese saecken ende gebreecken tot rust ende vrede te helpen voegen, t'welck wy tot noch toe niet en hebben konnen toebrengen, ende en voelen anders niet dan bem dese saecken alle dagen tot meerre lasten ende banddicheden te maecken, ende dat vorder lasten, opstal, ende onverwinlycke schade ende bynder des gemeen lants daer van georeest syn te comen, ten waer dat mitter hulpe van Gode, ende by rade ende toedoen uwer Genaden dat wyselyck verhoet wert ende vervallen. Ende want wy verstaen dat onse Genadige Heere van Utrecht op deser tyt by uwer Furstelycker Mogentbeden is, so is onse oetmoedige begeeren, dat deselve uwer Mogentbeden willen vreeghen ende ordineren mit onsen Genadigen Heere van Utrecht, dat sulcke compositie ende tractaet, als by uwer Genaden verdadingt ende besegelt is van onsen Genadigen Heere voorsz gebouden werde, want anders wy ende onse goeden sonder twivel daer voor belast souden werden, so wy die compositie mede beliest ende besegelt hebben. Ende dat dese groote lasten, opstalle, ende twydrachten mit wysbeden nedergelecht ende vervallen worden, wy en vernemen anders niet dan die Dom-

hadde, so soude hy eens hebben vyftich duzent goudse leuwen. (1.) Ende hier voer is borch geworden die Hertoch van

prooft ende die gemeen Staten s'lants van Utrecht sonderlinge dair toe geneycht syn die voersz compofitie volcomelyck te bouden, ende dat een generael vrede van alle niet uytgefondert in den Lande voersz gemaect ende gebouden worde. Ende vermogen wy wat daer inne tot rust ende vrede dienende, dair willen wy ons altyt toe vuegen, sonder eenige coste ofte arbeyt dair inne te sparen, so wy dan oock onse Genadige Heere van Utrecht dat menichwerf op anderen tyden offeriert hebben, ende tegenwoordich feryven, biddende synre Genaden hem daer toe te willen voegen, so syn Voorvaderen Bifcoppen t'Utrecht gedaen hebben, dair synre Genade niet dan alle deucht, eere, ende vorderfchap van comen fal. Ende wes der felver uwer Furstelycker Mogentbeden hier inne gelieven fullen te doen, daer wilt ons een guellyck antwoorde van laten wedervaren hy desen onsen bodde, Ons gebiedende van t'felve wederom tot lieve ende genuegen uwer Furstel. Genad. dair uwer Furstel. Mogentbeden ons alle wel dienstelyck ende bereyt toe vinden selle. Kenne Godt die uwer Furstel. Mogentbeden wil hebben in syn beylige befcermeniffe. Gefchreven t'Utrecht onder onfer Capittelen segelen des Dinxdaegs voor Ascensionis Domini Ann. c15. cccc. lvii.

(1) Fidejuffit. Sed mox Ordines reddiderunt indemnem, ut in charta est Anni c15. cccc. lvii. Wy Prelaten, Dekenen, ende Capittelen van den Dom, Oudemunster, Sunt Peter, Sinte Johan, ende Sinte Marien kercken t'Utrecht, gemeyn Ridderen ende Knapen des lants, Burgemeiften, Scepenen, ende Raet der Stadt van Utrecht, representerend die drie Staten des Nederftichts van Utrecht, doen condt allen luden. Also als by den tractaet gemaect by middel van den Hoehgeborenen Mogenden Vorft, Heren Johan by der genaden Gods Hertoch van Cleve ende Grave van der Marck van der verlikinge ende pacificaty der kercken ende des Bifdoms van Utrecht, welck in questie ende gefcheel was tuffchen den Eerweerdigen in Gode onsen lieven Genadigen Here, Here David van Bourgoengen Bifcop t'Utrecht aen die een, ende den Eerweerdigen Geboertigen Heere Gysbrecht van Bredenroede doe ter tyt Elect ende Ruwaert nu Domproeft t'Utrecht, ende Prooft tot Sinte Donaas te Brugge &c. aen die ander fyde, onder anderen voerwaerden overdragen ende gefloten is geweest, dat onsen voersz Genadigen Heere van Utrecht, ende dat gemeen Sticht van Utrecht, also wel aen geen fyde, als aen defe fyde der Xfelen, bewyfen fouden ende verfekeren den voersz Heere Gysbrecht voer synen cost ende fchade tot Romem, ende oock om die Rutenen ende gewapende, ende anders ten desen dage toe gebadt, te geven die fomme van vyftich duzent leuwen, waarvan die voergenoemde Hertoch van Cleve Heren Gysbrechts voersz gelove ende wysheit gedaen heeft. Want wy dan van onfer fyden ende also

van Cleeff, Ende aldus so is Hertoech Philips mit syn soon David in Utrecht gecomen. (1) Ende als Biscop David in den Dom ginck, so gingen Heer Gysbrecht van Brederoeden de Dom-

also veer alst ons aengaet den voergenoemden Hertoch van Cleve van synre loeffnissen geerne quytende ontbeffen willen, onderhoudende t gene dat uytgesproken is in der saken, so hebben wy daeromme geloest ende loven mit desen onsen brieve by onser trouwe ind eeren onsen Genadigen Heere den Hertoch van Cleve voergenoemt tot beboeff Heren Gysbrechts van Brederode Domproest voersz, zynre erven of testamentoirs, gebrake synre, dat Godt verboeden wil, of bouders s'briefs, by synen of boeren wil uytreycken, ende binnen Vianen op onsen cost, binder, ende scade commer wy te betalen, tot syn of oir seker bebout een ende twintich dusent goude Rynsche gulden, of die waerde dair voir in der tyt ganckstich in anderen payemente tot drien termynen, als seven dusent Rynsche gulden tot Sunte Peters daghe ad catbedram nu naestcomende in den jare van seven ende vyftich, ende seven dusent Rynsche gulden tot Sunte Peters daghe ad catbedram daer naest volgende in den jare acht en vyftich, ende noch seven dusent Rynsche gulden tot Sunte Peter daghe ad catbedram dair naest volgende in den jaer van negen en vyftich, of binnen een maent na elken termyne voirgenoemt onbegrepen. Ende op dat onse Genadighe Heere Hertoch van Cleef tot beboeff des voersz Heren Gysbrechts Domproest, synen erven of testamentoirs, gebrake synre, of bouders s'briefs by synen of boeren willen de voorsz een en twintich duyzent Rynsche gulden des te vaster ende sekerer sy, so hebben wy overgegeven, geconsenteert, ende beliest, overgeven, consenteren, ende believen mit desen onsen selven brieve, dat de voergenoemde somme gelts van een en twintich duyzent Rynsche gulden by ons of onsen Gedeputeerden nae der uytsettinghe, die by ons daerom gesiet, sal opgeboert ende ontfangen worden van wegen ons Genadigen Heere Hertoghe van Cleve voergenoemt tot beboef Heren Gysbrechts Domproests voersz, synre erfnamen, of testamentoirs, of bouders s'briefs by synen of boeren wille, op onsen ende den gemeynen Nedersticht van Utrecht, t'sy geestelick of weerlicke luyden binder, cost, ende scade, uytgesondert alleen die van Amersfoort, Horst, ende Renen mit boren toebeboren, na uytwysinge des tractaets voersz. Ende hier mede sullen wy ende dat gemene Nedersticht van Utrecht geuyt ende geuyt wesen van den vyftich duyzen Leuwen voersz, sonder alle arch ende list &c. Gegheven int jaer ons Heeren ccc. ccoc. lvi. opten 27. dach in Novemb.

(1) Moris sic, ut inaugurandus inter duos Prælatos medius inter Præpositum & Decanum Trajectensem mitteretur in possessionem, ductus solemnī ritu in majorem ecclesiam. Sic Burgundus in charta Ann. 1517. Quem quidem Dominum Philippum Electum & Confirmatum Trajectensem supradicti Domini Philibertus Præpositus & Archidia-

684 JOANNES à LEYDIS DE ORIG.

Domproeft an syn rechter syde, ende Heer *Johan Proeys* de Domdeken an syn lefter syde. Ende dese twee setten hem in den Bisscops stoel, (1) ende hy swoer alle die privilegien ende rechten van Utrecht te houden, na ouder gewoenten. Na achte dagen beval Hertoch *Philips* den Heer van Brederoden, ende syn broeder den Domproeft, dat sy die Stat van Utrecht regieren ende bewaren souden, ende hy is getogen (2) in dat belech voer Deventer. *David* de Biscop is getogen ter Horst.

Van den dootslach die Walraven de Bastaert van Brederoden dede op de Bilt.

DAT LV. CAPITTEL.

In desen tyden so brack een scip mit wol by *Santvoert* in die heerscappie van Brederode, ende die Heer van Brederoden

conus, & Jacobus de Apelteren Decanus Trajectensis, tanquam praestantiores Praelati pro tunc praesentes cum ea, qua decuit, reverentia suscepunt, & inter se medium processionaliter ducentes in dictam ecclesiam majorem Trajectensem &c. introduxerunt.

(1) Formulam juramenti ab Episcopis olim praestiti Lector habet supra p. 663. & seq. Sed & aliud est, quo obstricti, ad chartam pertinens Provinciale, vulgo den *Lantbrief*. Praestitum id à Davide vi. Aug. Ann. 1445. Et est tenor hujusmodi: *David van Bourgoengen by der Genaden Gods Bisscop t'Utrecht maken condit ende kenlick allen luden, dat wy alle die loften, ende punten, ende voerwaerden, die in desen openen brieve bescreven staen, daer onse tegenwoordige brief doergesteken is, besegelt mit onsen segel, geconfirmeert hebben ende confirmeren, ende daer op loven, sekeren, ende sweren, ende geloofd, gesekert, ende gesworen, ende ons daer op verbonden hebben, wettelyck, ende wille te houden ende te voldoen, ende niet te verbreeken in geenre wys. Gegeven int jaer ons Heeren MD. CCC. LVI. op Sinte Sixtus dach, den seften in August. Ende was besegelt mit een root segel wytsangende aen een dubbelde francbyne starte.*

(2) Nec Davidem hæc admittebat, nec transactionem cum Brederodio. Obsessa ergo à Philippo, & duos menses obsessa, donec opera Ducis Cliviae ut & Ordinum Trajectensium soluta tandem obsidio, & urbi pax restituta. Pont. Heuter. lib. 4. rer. Burgund. cap. 16.

den die sende daer *Walraven* syn bastaert soen (1) om dat te be-rechten ende te regieren, mer *Lubbrecht van Raepborst* de Schout van Haerlem mit *Claes van Tperen* ende *Gerrit van Noortwyck* die quamen met die schuts van Haerlem, ende spraicken *Walraven* spytich toe, ende deden hem veel oneers, ende overvielen hem mit machten, ende benamen hem die wol, ende brochtense tot Haerlem, daer hem nochtans die wol niet toe en behoerde, want sy quam uyt Schotland, ende behoerde toe die Schotten. *Walraven* wert seer toornich, mer want hy sach, dat sy hem te machtich waren, so liet hy 't doe goet wesen, mer hy dochte op een ander tyt so soude hy 't hem vergelden. Aldus dan so ist gebeurt daer na int jaer ons Heren cix. cccc. seven ende vyftich so wouden die van Haerlem excys hebben van de Clesi van Haerlem, ende die Priesteren en woudens niet geven. T'is gecomen so verde, dat sy tegen malcander getreden syn in een proces voer den Bisscop, also dat van der Stede wegen getogen syn te Utrecht om mit der Bisscop te spreken *Nicolaes van Tperen* die Borgemeester van Haerlem, *Gerit van Noortwyck* Scepen, ende *Willem Paeds* Secretarius van Haerlem. Ende als sy vernamen dat de Bisscop tot Amersfoort was, so bereyden sy hem daer toe te varen. Dat heeft vernomen *Walraven* de Bastaert van Brederoeden, ende hy is heymeliken getogen op die *Bilt* mit een deel gefellen, datter syn Vader die Heer van Brederoeden niet of en wist, en hy heeftse daer gewacht. Als sy daer quamen, so sloech hy daer doot *Claes van Tperen*, ende *Gerrit van Noortich*. Ende als dit Heer *Reynolt*, die Heer van Brederoeden verhoerde, so was hy seer toornich op syn soon *Walraven*, dat *Walraven* in lange tyden niet en mocht comen in syn tegenwoordicheyt.

Van

(1) Vindicabat Toparcha, quod in proximum terris ejus litus ejectionem, ut non obscure id colligitur ex charta Caroli Audacis Ann. 1445. apud Boxhorn. *Chron. Zel. part. 2. cap. 33. in fin.* Passim Gallis sic usitatum, & exempla habet *Alteserra lib. 2. de Ducib. & Comit. cap. 14.* Sed sæpe hinc tamen quaestio, ut vel locus hic argumento est. Εἶς certe ἀλογώτατον, ut vocat Nicetas. Nam & res, & quod pejus homines etiam ipsi rapti hac ratione in servitutem Toparchæ, ut & docet *Lindendrog. gloss. in Naufragare.*

*Van die vereeninge des Bisscops mit den Heer van Brederoden,
ende syn broeder den Dompreeft.*

DAT LVI. CAPITTEL.

Daer na int jaer ons Heeren cix. cccc. ende ix. so maecte *Johan* de Heer van *Lanoy* de Stedehouder van Hollant een vriendelike soen van nieus tusschen den Bisscop van Utrecht mit syn vrienden an die een syde, ende de Stat van Utrecht, de Dompreeft, de Heer van Brederoeden, de Burchgrave van Monfoort mit hoir vrienden an de ander syde, ende in dat tractaet so was verdingt, ende versproken van den ballingen van Utrecht dat sy souden bliven buten der Stadt, als Meester *Jan Brant*, *Gerrit van Ryn*, Heer *Willem van Bochorst*, *Evert Proeys*, ter tyt toe dattet de Stat van Utrecht, de Dompreeft, de Heer van Brederoeden, de Burchgraeff van Monfoort, hem dat samentlick gonden in te comen, ende anders niet. Ende dese soen is vriendelike gemaict. Een deel jaeren hier na so badt de Bisscop den Heer van Brederoeden, dat hy hem doch helpen woude, dat hy mocht hebben een braspenning op den morgen in syn Bisdome, t'welck die Heer van Brederoeden hem te lieve dede syns deels. Ende doe daer sommige waren onwillich, so bad den Bisscop den Heer van Brederoeden, dat hy van Vianen woude laten comen vier hondert man by hem, op dat die onwilligen geen oploep en souden maken tegens hem. Ende dat heeft die Heer van Brederoeden hem oock te lieve gedaen, ende die Bisscop heeft also gecregen opten morgen een braspenningh. Daer na een deel jaren so bad die Bisscop den Heer van Brederoeden, dat Meester *Jan Brant* mochte consent hebben om in Utrecht te comen. Ende die Heer van Brederoeden heeft hem daer oock toe geholpen. Daer na als Meester *Reynier* des Biscops Raet was geworden, so quam op een morgenstont omtrent ten seven uren Meester *Reynier* voorseyt tot Heer *Reynolt* den Heer van Brederoeden, ende Heer *Gysbrecht* den Dompreeft syn broeder, ende seyde tot hem beyden, alse dat hy veel woerden hadde gehadt met den Bisscop van hem luden, ende dat den Bisscop onder ander woerden geseyt hadde; *Mocht ik my verlaten op den*

den Heer van Brederoeden, ende op syn broeder den Dompreeft, ick soude my seer verbliden, ende my selven al heel tot hem lieden geven, ende laten ander luden varen. Doe antwoerden de Heer van Brederoeden mit syn broeder, ende seyden tot Meester Reynier: Conden wy hem enich dienst of werck te lieff doen, of yets goedts helpen raden, daer souden wy altoes wel guetwillich toe wesen. Mer als wy geraden ende gedaen hadden, ende t'best volbrocht na ons vermoghen, soude hy ons dan verwerpen, ende mit onwaerden van hem setten, als hy sommige gedaen heeft, so en quamen wy niet wel toe. Want wie de Heren helpen wil, die sel veel wederseins ende onweerdicheyt van den gemeenen volck crigen. Ende aldus so heeft Meester Reynier den Heer van Brederoeden ende syn broeder Heer Gysbrecht tot Biscop David gebrocht. Ende den Biscop heeft hem luden gezeit, geliken Meester Reynier te voren gesproken heeft. Ende doe antwoerden sy ende seyden: Heer ghy moget u wel vriliken tot ons verlaten, indlen wy ons tot u oock verlaten mogen, want als wy al gedaen hadden, dat wy mochten, soud ghy ons dan laten varen, ende ander luden ons over den hals brengen, so souden wy ons selven verderven. Die Biscop antwoerde; Neen trouwen, dat en is myn meeninge niet. Dat moet verde van my wesen. Ick en sal u niemant over den hals brengen, daer ghy verdriet of soud mogen crigen, ende ick en sal myn hant ende myn trouheit nimmermeer van u beiden halen, ende altyt so sal ick u bystaen mit alle dat ick kan. Dit seide hy al sonder meninghe mit noch meer vrientlicker woorden, die daer aen beiden syden gesproken waren. Ende also syn sy mit grooter vrientcapen geseiden van malkander. Daer na op een tyt so onthoet den Biscop den Heer van Brederoeden ende syn broeder Heer Gysbrecht den Dompreeft, ende hielt raet mit hem luden van den quaden regiment van Utrecht. Ende int eynde begeerde hy van hem luden, dat sy hem raden ende helpen wouden, dat hy (1) een jaer die vier Overste setten

(1) In Actis Ultrajectinis ea de re nihil. In libro tamen diurno occurrit, quod huc facit, & quo Auctor forsan respicit. Ann. c10. cccc. LXIV. *des Saterdaghs na onser Vrouwen dach te Lichtmisse. Hebben die Raide out ende nywe belieft ende geconsenteert ter bede mynre Heren Dompreefts ende van Brederode, ende anderen boeren vrunden ende maghen, dat die nywe Oudermans om ruste ende vrede binnen onser Stadt te houden in die stede Hubert van Pallaes terstont kiesen fullen moigen, Jacob van Amerongen*
Tom. I. St ff rongen

setten mocht, ende sy holpen hem daer toe, dattet also geschiede, dat niet Biscop in lange jaren gegont was. Ende als sy gecoren waren, drie daghen daer na, so quamen die Overste op des Biscops camer, daer die voerseide Heeren by hem stonden. Ende die Biscop namse by hem mit meester *Reynier*, ende sy hadden veel woerden van den quaden regiment van Utrecht. Ende int eynde so beval die Biscop die vier Overste, dat sy in synre absentie souden gaen tot den Heer van Brederoeden, ende syn broeder die Dompreeft, als sy eenigen raet begeerden. T'welck sy dicke gedaen hebben.

Van dat die Heer van Wassenaeer buten Utrecht gehouden worde.

D A T L V I I . C A P I T T E L .

Item corts daer na so quam *Johan* de Heer van *Wassenaeer* voor die poort t'Utrecht, ende hy wert daer uytgekeert, om dat geseyt hadde tegens die Poertiers, dat hy uyt *Vrancryck* quam, ende woude tot den Biscop trecken, ende dat en was niet waer. Doe riet de Dompreeft, om dat hy loech, datmen niet inlaten soude, ende laten buten omryden, ende dat wert gedaen. Hier wert die Biscop seer toornich, ende beval die vier Overste, dat sy 't den Raet t'Utrecht te kennen souden geven, dattet van synen sin niet en waer, ende hy

rongen voir enen Raet, ende die nywe Raiden sellen terstont kiezen moigen in die stede *Jacobs van Amerongen*, *Jan van Renels van Wulven* voer enen *Scepen*. T' Welck aldus gedaen wesende, hebben die Oudermans terstont eendrachtelick gecoren *Jacob van Amerongen* voer enen Raet in *Huberts stede van Pallaes*, ende die nywe Raide hebben gekoren *Jan van Renels* voersz in stede *Jacobs van Amerongen* voer enen *Scepen*. Ende dit gesiet hebben die *Scepenen* gekoren *Jacob van Amerongen* voer enen Raet *Borgemeyster* in die stede *Huberts van Pallaes*, ende die Raide hebben gekoren *Jan van Renels* voersz enen *Scepen-Borgemeyster* voer *Jacob van Amerongen*.

Overdragen die Raide out en nywe dat *Folpart van Raephorst* een half jaer naestcomende uyt der Stadt wesen sal om rust ende vrede wille, ende by sal ene mile van der Stadt bliuen op syn *Borger*scap.

hy en woude niet meer gedaen hebben. Ende hy en sende hier of niet tot den Heer van Brederoeden of tot synen broeder den Dompreeft. Als dan den Heer van Brederoeden t'Utrecht gecomen was, ende hy dit vernomen hadde, so toech hy na vyf daghen tot den Biscop, ende seyde tot hem aldus: *Heer ick heb geboort dat gy die Overste by u gehad hebt, ende weert toornich, dat de Heer van Wassenae buten de Stede gebouwen wert, ende daer dunckt my, dat ghy ongelucky in hebt. Want doe ghy die vier Overste bevaelt, dat sy in uwer absentie hem beraaden souden met mynen broeder ende met my, ende wat wy voor t'beste rieden, daer waert ghy mede te vreden, aldus so soudt ghy mogelick ierst mynen broeder by den Oversten ontboden hebben tot u, ende soudet hem u meninghe geseit hebben, ende had minen Broeder dan daer en boven gedaen, so had ghy toernich mogen wesen mit reden. Ende off myn Broeder of ick wat deden, dat u niet en behaechden, soud ghy 't ons eerst niet te kennen geven, ende seggen wat u meninghe waer. Ende soudet ghy also terstont toornich op ons worden, so mochten wy liever t'huys blyven, dan veel ondancks an beyden syden te vercrigen, daer wy alrede genoegh of hebben. Doe antwoerde den Biscop; Hy badden t'beste geseit, ende sach node, dattet gerucht in Hertoch Karels Hof quame, dat men syn Ridderchap in synre Stadt buyten sluiten soude sonder reden. Die Heer van Brederoeden seyde daer op aldus: *Heer ghy hebt recht daer mede, mer ghy seltet ons mogelick seggen, ende weten wy dan iet, dat sellen wy u wel te kennen geven.**

Van den heymelicken opset tegens Heer Reynolt den Heer van Brederoeden.

D A T L V I I I . C A P I T T E L .

Int jaer ons Heeren ccc. cccc. en lxx. so begon de tribulacy des edelen Heren *Reynolts* van Brederoeden. Welck jaer ons Heeren men mach vinden in de tellicke letteren des vaers *Davids* des heyligen Propheeten inden Souter, als in die Psalm *Attendite*. Welck vaers is aldus: *Non sunt occulta à filiis eorum in generatione altera*. Als ick dan denck om die tribulacy des edelen Heers van Brederode, so lust my bet te screyen, dan yet daer of te scriven. Waer is dat verstantende hert, dat niet met

Ss ff 2

me-

medelyden bewogen wort, alst hoert hoe dattet edel Hollants bloet sonder schult lelicke gepynicht wort van een bastaert van Bourgongen. Dese tribulaci is te geloven, dat Godt over hem verhenget heeft, op dat syn pacienci allen anderen Heeren soude wesen tot een exempel des lydsaemheits, geliken als Sinte Jobs pacienci allen anderen menschen tot een exempel gecon-dicht wert. Veel so syn dan syn tribulation geweest, ende uyt allen tribulation so heeft hem de Heere verlost. Syn vianden, die hem dit gedaen hebben, syn geweest sommige edel van geslachte, ende sommige onedel als van die *Cabbeljaus* partye, die anders geen saken en hadden, dan die parthye, die sy in haer hert droegen. Ende op een tyt als die Heer van Brederoeden van Utrecht soude comen in den *Haech*, so leyden die *Cabbeljaus* onder weech lagen van groot volck tot twien steden als op die Hoge wech, ende op die Lage wech, om den Heer van Brederoeden te wachten, ende doot te slaen. Mer want 'er op die tyt t'Utrecht een vechtelick geschiede, so bleeff die Heer van Brederoede t'Utrecht, ende quam doe niet in den *Haech*, mer een wyl tyts daer nae so quam hy in den *Haech*. Doe gingen sy hoer volck al heymelick leggen in die kelre van dat huys van Oestervant, ende in de kelre van Gaesbeecks huys, ende van Waffenaer, op dat als sy hoer open sagen, dat sy dan uyt comen souden, ende slaen hem doot. Mer Godt die heeft dat verhenget, dat hy 't vernam, ende hy is als heymeliken wech getogen. Daer na so syn sy al heymeliken getogen tot Hertoch *Karel* ende tot Biscop *David* syn bastaert broeder, ende hebben hem mit zyn broeder den Domproest mit valsche logenen vermaict, ende lelike dingen angebrocht. Want sy dochten schalkeliken, ende seyden tot malcander. Dat wy onse handen daer of houden, mer wy willen hem leveren in de handen des Hertoch *Karels*, ende Biscop *David*s, ende seyden; Laet wy hem dootslaen, dat men niet en weet, dat wy 't gedaen hebben. Wy sellent al doen, ende het sal scinen, of wy daer toe niet gedaen en hadden. Hier toe was Biscop *David* seer geringe bereit, ende geloofde lichtelick, dat men hem anbrochte, ende dochte, waer die Heer van Brederoeden wech mit syn broeder, so waende hy meerre macht te hebben binnen die Stede van Utrecht

Van des Heer van Brederoedens vangenis.

DAT LIX. CAPITTEL.

Int jaer ons Heren cix. cccc. ende lxx. op Sinte *Vitus* dach, dat was des Vrydachs na Pinxter, Heer *Reynolt* de Heer van Brederoeden, die van dese opsetten niet en wist, is getogen mit syn bastaert sonen ende mit *Gerrit* van *Ryn* te Wyck te Duersteden om mit den Biscop te spreken. Ende als hy daer was gecomen, so sach hy een van des Biscops dienaers, ende syn naem was *Phillipot*; ende hy bad hem, dat hy gaen woude totten Biscop, ende seggen hem, dat hy daer gecomen was om wat mit hem te spreken. *Phillipot* die dede also, ende quam weder, ende seyde: *Myn Heer de Biscop die heeft wat te doen mit syn meester, ende daerom vermoede ick, dat ghy hem voer den eten niet en selt spreekken, off by hem comen.* Die Heer van Brederode ginck horen misse, ende daer na ginck hy in syn herberge om te eten. Ende als hy over syn maelyt sat, so quamen daer twee des Biscops dienaers, de een mit een overdeckte scuttel, daer stoer in was, ende de ander hadde twee kannen met wyn, ende seyde totten Heere van Brederoeden aldus: *Dit sent u myn Heer van Utrecht, om dat ghy vroliken sout wesen.* Die Heer van Brederoeden die danckte de gesellen seer, ende liet hem drincken schencken. Ende als de Heer van Brederoeden bekant gegeten had, doe bad hy *Herman* van *Wy*, die mit hem sat, ende at, also als hy des Biscops dienaar was, dat hy woude gaen tot den Biscop ende vernemen, wanneer hy den Biscop soude mogen spreken. *Herman* seyde, hy woudet gaerne doen. Ende hy ginc totten Biscop, ende quam weder, ende seyde tot den Heer van Brederoeden, dat hy wel een ure slapen mocht, de Biscop soude hem wel laten halen, alst tyde was. Die Heer van Brederoede ginck slapen, ende na een ure quam *Herman* van *Wy*, ende weckte hem op, ende seyde, dattet tyde waer tot den Biscop te gaen. Die Heer van Brederoede stont op, ende doe hy voert t'Slot quam op die trappen, doe wert hem geseyt van des Biscops gelinde, dat hy *Gerrit* van *Ryn* ende syn bastaert sonen mit hem op soude laten comen, ende die ander beneden

Ss ss 3

laten

laten bliven. Ende hy dede also, ende doe hy boven quam, ende daer een wyl tyts gestaen hadde mit meester *Antonis Potagi*, *Heynrick Minneprys*, ende meyster *Luloff van Campen*, so wert een ander duer opgedaen, ende men seyde tot hem, *Heere comt hier in tot den Biscop*. Ende hy ginck daer in. Ende als hy daer oock een wyl tyts geweelt hadde, so quam *Alfons* mit drie gesellen, daer hy in de Camer sat, tot hem, ende seyde: *Myn Heer die ontbiet u, dat ghy niet van hier en gaet bûten sinen oerlof*. Doe sprack den Heer van Brederoeden, *Wat beduyt dit*. *Ick bid u, dat ghy my brengen wilt by myn Heer den Biscop*. Ende kan ick my dan niet verantwoerden, so ist reden, dat ick 'et misgelde. Men sprack weder tot hem; *Weest te vreden, Ghy sult noch wel by myn Heer comen*. Een wyl tyts daer na seyde *Alfons* tot den Heer van Brederoeden. *Myn Heer geeft my u mes*. Ende als hy dat gedaen hadde, so seyde *Alfons*: *Gaet nu niet my, myn Heer wilt het aldus hebben*. Ende hy leyde den Heer van Brederoeden als een onnosel lam boven in een Camer. Dier was hy den eersten nacht. Ende des anderen nachts so wert hy inden toren gewesen, daer hy in sliep *Bartholomæus* avont. Dat edel bloet van Brederoeden was hier al lytsaem in, want syn consciëntien tuychden hem niet, dat hy eenich quaet hadde gedaen, daer hy om soude vervaert syn. Hy molt dan wat lyden, ende het woort Gods most in hem volbracht wesen, dat onse lieve Heer *Jesus* seyde tot syn discipelen, *Die knecht en is niet boven syn Heer*. *Hebben sy my vervolcht, ende sy fullen oock u vervolgen*. Hier en binnen so waren syn bastaert ionen beneden, ende sy kaetsen mit des Biscops dieners, want sy waenden dat haer vader mit den Biscop was sprekende. Mer ten lesten so quam daer een van des Biscops dienaers, ende seyde, *Gaet van hier in u herberghe*. Doe antwoerde die bastaert *Reynolt*, *Wy en willen nergent gaen sonder onse vader*. *Als onse vader comt, so sellen wy wel mit hem gaen*. Een wyl tyts daer na so wouden die bastaerde weten, waer hoer Heer vader bleeff. Ende doe sy also toornich worden, doe worden die schuts ontboden, ende die bastarden die moesten op hoer sekerheit gaen in hoer herberghe went des anderen daechs.

Van

Van den Domproests vangenis mit die andere.

D A T L X. C A P I T T E L.

Dese edel Heer van Brederoeden had enen broeder die Gysbrecht hiet, ende was Domproest t'Utrecht, ende hadde hier voertyts gehadt de elexi des Bisdoms, mer hy hadde dat Bisdom Biscop David overgegeven, dat hem ende syne vrienden nu qualicken geloont wert, Waerom dat hy wel mit recht mocht spreken totten Biscop ende seggen. *En wert my nu niet quaet loen gegheven voer dat goet, dat ick u gedaen heb. Dat Bisdom van Utrecht was myn, ende ick hebbet u overgegeven, ende ghy geeft my nu dat loen dat after lande gaet; Dat is: Doet my goet, ick doe u quaet.* Dat die Biscop aldus dede, dat machmen in dese schriften wel bevinden. Want also geringe als hy den Heer van Brederoeden gevangen hadde, so dochte hy oeck den Domproest te vangen. Ende van dese selfde achter middach, dat hy den Heer van Brederoeden gevangen hadde, so reet hy mit vier paerden haesteliken nae Utrecht, ende als hy in de Stadt gecomen was, so liet hy de clock luden, ende hy quam geharnast onder syn blauwen fluwelen tabbert aldereerst mit luttel volcx op de Plaets. Heer Gysbrecht de Domproest verwonderde hem seer hier of, ende quam met vier hondert gewapent tot den Biscop, ende dochte den Biscop te helpen. Den Domproest heeft dan den Biscop gegroet, ende vraechden watter doens was. Die Biscop leyde syn hant op syn schouderen, ende seyde: *Het is om u te doen, gaet mit my, ende geeft u gevangen.* Ende als hy dat hoorde, so heeft hy hem seer hier van verwondert. Jorys des Domproests bastaert soen, als hy dit sach, so woude hy mit syn hulpers den Biscop geslagen hebben, ende hy was bereyt, want hy sach, dat aen syn syde wel was vier man tegens een van des Biscops syde. Mer die edel Domproest die was edel van gedachten, ende dochte, hy en woude syn hant niet slaen aen den gesalfden Biscop, ende die heeft dat benomen. Ende want die Domproest dochte, dat hy den Biscop mit soete reden wel soude onderwyfen, so is hy mit hem gegaen in des Biscops Hoff. Ende als hy

hy daer was, so wert hy daer gevanghen, ende en mocht oock niet den Biscop comen te spreken, dien hy self in des Bisscops stoel gesettet hadde. Ende daer was dat edel Hollants bloet die nacht in grooter droefheit. Oeck so dede de Biscop van den selfden avont mitter clock uyt die Stat bannen alle die broetknechten des Heers van Brederoeden, ende des Domprousts. Des anderen daechs omtrent den middach so dede die Biscop den Domproust op een wagen setten voer des Bisscops Hof op die straet. Ende als die Domproust Sinte Martyns kerck an sach, so liepen hem die tranen uyt syn ogen, ende hy groete Sinte Martyn, ende also quam de Biscop doe mede te wagen, ende sy syn gereyft te *Wyck*, ende daer dede de Biscop den Domproust op een ander Camer leggen verscheyden van den Heer van Brederoeden. Doe ontboet die Biscop de bastarden van Brederoeden, datse op t'Slot souden comen. Ende jonge *Johan* de bastart, want hy clerck was, ende soude noch Priester worden, so leet men hem gaen, mer die ander vier die worden in een vervaerliken kercker geleyt by malkander. Ende als sy daer vyf dagen in geweest hadden, so worden de drie laten gaen, als *Reynolt*, *Heynrick*, ende oude *Johan*, mer *Walraven* worden seer valt gesettet. Hier en was *Joesst* die Bastart niet mede, want hy doe noch seer jong was. Ende om dat de Biscop te bet in syn quaetheit gestyft ende gestert soude wesen, (1) so is hy getogen t'Utrecht, ende heeft

(1) Factionibus Ultrajectum jam olim variis obsessum. Prima autem earum mentio, postquam concessit vita Herbercus de Berum. Gravis orta tunc discordia in Capitulo, ut ait Becka. quæ & tandem inter cives in civitatem prorepit, petentibus aliis Episcopum Hermannum de Horn, aliis autem contra Fredericum de Hamel. Tanta statim & tam vehemens animorum contentio, ut faciendæ concordie Fredericus tandem Imperator Ultrajectum descenderit. Æneas Sylvius de vita Frederici III. Imp. In Trajecto Frisia civitate Hermannum Episcopum confirmavit, grandi pecunia multatis, qui resistebant civibus. Gunther. lib. 1. vers. 512.

*Haud mora, Trajectum, patruo regnante superba
Abjecisse jugum cervice, piumque recenter
Offendisse virum factis crudelibus ausum,
Hostili servore petit; murosque parabat
Inclinare solo, captasque evertere turres. &c.*

Nec

heeft alle die ballingen in laten comen, die in voerleden tyden
uyt Utrecht gejaecht waren, of oock self uytgelopen waren.
Die

Nec destitit ab eo tempore in partes civitas discerpi. Adversæ
partis præcipuos cobeat solum semper vertere pars quæ superior.
Et cum modo esset hæc, modo illa superior, plena exulum semper
omnia, & diversarum factionum. Alii restituti, alii rursus pro-
scripti. Nec omnium eadem semper ratio. In novo multi Antistite
cum eo urbem introituri ponebant reditus sui spem. Sed id præter
opinionem nonnunquam aliter accidebat. Vid. Hed. in *Sueder. &*
Rudolph. Episcop. Qui redierant sub Brederodio pulsi rursus à Davi-
de. Et cum magnæ adhuc Brederodio, & postquam cessit episco-
patu, per urbem essent clientelæ, questus David identidem suos
opprimi à Brederodio, ab eo pulsos restitui, & restitutos rursus
pelli. Copiam habeo libelli, à Davidis studio, & qui partium
ejus, scripti, & haud dubie Davidis jussu, ad conciliandam Brede-
rodio, quantam posset, invidiam. Non abs re erit, si addam hic,
quo clarius de re constet:

Memoriael op verbeteringe van de vrienden, die van de sake weten.

Beklaech der vrienden.

OM te weten ende te verstaen dat beercomen van den gescheele nu ter
tyt tusschen den Eerwerdigben Vader in Gode ende Heere David van
Bourgoengen Bisschop t'Utrecht, en de Stede van Amersfoort, gemeene
Burgeren van Utrecht, ende veel andere goede mannen, na dode Bisscop
Rudolphus van Diepholt berooft van boeren incomen binnen der vrybeyt
van Utrecht, aen eene syde, ende Heer Gysbert Domproust ende Heeren
Reynout van Brederode, Heynric Borchgrave van Montfoort, en de
Stadt van Utrecht aen de ander syde wesende, so is te verdencken, ende in
memorie te hebben, dat in den jaer ons Heeren 110. cccc. en acht en
veertich Bisscop Rudolf voernoemt binnen synre Stadt van Utrecht niet
vrylick comen en conde, vermits binder ende wederstant, dat hem doe al-
daer eenige Borgeren, sonderlingh gebeten van Reness, Lichtenbergers,
Preyiers, ende boir bulperen deden buyten wille ende consent der gemeen-
re Stadt ende der Landen van Utrecht, waerom groote tweedracht, in
der selver Stadt van Utrecht geresen was. Ende want Bisscop Rudolf voer-
noemt als een Heer van Utrecht, als by doe was, behoorde sodane tweedracht,
wederstant, ende misdaat mitter macht ende hulpe van syne onderfaten
te corrigeren ende af tbe doene, so vermaende by syne trouwe onderfa-
ten, die Stede van Amersfoort, ende vele ander goede mannen binnen
ende buyten Utrecht wesende by boiren eede ende lofte van trouwe, die sy
hem gedaen hadden, dat sy hem als boiren Heer bystant doen solden tot sy-

tem. I.

T t t

nen

696 JOANNES à LEYDIS DE ORIG.

Die edel Vrou van Brederoeden, die nu een bedructe Vrou was, die is mit haer kinderen uyt Utrecht getogen, ende is geco-

nen rechten, ende trecken ende wesen met hem by nachte in der Stat van Utrecht, niemant aldaer quaet te doen, ten ware datmen hem eerst misdade, ende die geweldige bant te bieden, ende syn rechten te helpen beschermen. Welcke trouwe ondersaten uyt vermaninghe voernoemt ende van noode des rechts daden bystant boeren Heere Bisschop Rodolph voernoemt, ende voegende sich doe by den selven Heere binnen Utrecht in der yerster nacht na Lichtmisse in den jare van XLIX. gecomen syn syn rechten te helpen beschermen, ende gewelt te keeren, ende niemant te misdoen, die syn banden niet en keerde aen boiren personen, Nochtans die misdadige Borgeren van Utrecht voirgenoemt keerden boire geweldige bant op boiren Heer Bisschop Rodolph, ende die van Amersfoort voirgenoemt, ende sloegen den selven Heer ende sommige andere van syne hulpen voirgenoemt ier doot toe, Also dat wederomme deselve van Amersfoort ende andere trouwe ondersaten Bisscops Rodolphs voernoemt, met werender bant quetsende weren sommige van den misdadigen Borgeren van Utrecht voirgenoemt, daer Rotard Proeys ende Johan van Lichtenberch van storven. Ende omme welcke misdaet Arnt van Amerongen ende Heynric Jacobsen mit oordeel ende mit rechte der Stadt van Utrecht waren ontbovet, ende andere misdadige gescaet ende geovervedet, ende ballingen gemaect worden, sonder den Bisschop van Utrecht in der tyt, ende der Stat voernoemt, ende die gene die Utrecht doe regierden, die sy nu voer boir ballingen benomet te wesen, ende die van Amersfoort, niet in te comen, mer tot ewigen tyden buyten der Stat van Utrecht te blyven, ende daar binnen niet te comen sonder consent ende wille des Heeren van den Lande, ende die andere getrouwe bystandige voernoemt, die die saecken voernoemt mede aendragende waren, sonderlinge die van Amersfoort. Ende daerna in den jare ons Heeren MD. CCCC. ende vyf en vyftich in de maent van Januario die ecclesie ende Paepscap in der Stat van Utrecht by raet, consent, ende bystant des Domproests, ende Heer Reynouts van Brederode, ende Heynricks Borchgrave van Montfoort voernoemt verkeerde dat Regiment, ende Raet, ende Schependom van Utrecht tot boiren wille, ontsettende die gene die aldaer doe Burgermeesteren, Schepenen ende Raet waren, ende togen die Gilden ende Gemeynthe van Utrecht boven die Raedt ende Schependom voernoemt, ende deden die oerwedige ende misdadige voernoemt buyten will ende consent des Heeren van den Lande ende der Stadt van Amersfoort, ende der andere, die sy oerwedich waren, binnen Utrecht comen, nemende van boir loften ende eden, dat sy binnen sekeren jaren, die noch niet om gecomen en syn, in den Raedt ende Schependom van Utrecht niet comen noch sitten en sulden. Ende daerna die gilden in den selven jare van vyf en vyftich om

wrede

gecomen te Vyanen in haer Stede, om haer daer in te bergen.
Ende oick so syn tot Vianen gecomen, om haer te helpen
houden

vrede ende ruste als sy seggheden tusschen die oeruedighe ende misdadige
aen die een syde, ende sommige andere Borgeren van Utrecht byslandige
van Bisscop Rudolph voernoemt, die sy oeruede gedaen hebben, als voer-
noemt is, ende die Gilden grootlycker te maken, namen sy loften ende
eede van bryden syden, als dat die eene partbye den anderen nimmer bin-
der, of loet, of moeyte, solde doen omme die saecke ende tweedracht
voergenoemt. Ende die Gilden voernoemt oock vermits loste ende statu-
ten deden in den selven jare voersz insetten, datmen doe voortan tot eeni-
ger tyt geene ballingen van Utrecht maken en solde buyten wille, consent,
ende ordinancy der twaelf gilden voergenoemt. Item in den selven jaer
van vyf en vyftich sterf Bisscop Rudolph voergenoemt in die maent van
Martio, ende daerna opten Maendach na Paschen de vyf Ecclesien van
Utrecht deden een vrientlycke electie ende koren voir boiren Bisscop van
Utrecht Heere Gysbrecht Doemproest voernoemt. Welke electie om
redenen verwesen ende te niet gedaen wert van onsen beyligen Vader den
Paus van Romem, ende van hem gegeven den Kerweerdigen Vader in
Gode Heere David van Bourgoengen dat Bisdom van Utrecht. Wel-
ke giste die Domproest, Heere Reynout van Brederode, Johan van
Montfoerde, ende die oeruedige ende misdadige van Utrecht voerge-
noemt, die doe dat regiment aldaar met drange occupeerden, niet volgen
noch toelaten en wouden. Ende die wederstonden dat also, dat die sel-
ve Heere Bisscop David van Bourgoengen, vermits den Doorluchtigen
ende Hoehgeboren Vorst Hertoge van Bourgoengen in den jaer ons Hee-
ren cdo. cccc ses ende vyftich in de maent van Augusto binnen Ysel-
steyn een tractaat mitten Heeren ende Gilden voergenoemt om alle vexa-
tie, geweld, ende binder af te doen ende neder te leggen gemaect heeft.
Welk tractaat die van Brederode, Heynrick van Montfoert, ende
Schepenen, ende Raedt der Stat van Utrecht voergenoemt doe ter tyt,
ende nu die dat regiment buydendaegs occuperen, als voernoemt, niet
vullentogen noch gebolden en hebben, Die welke na inholt ende verstant
des tractaets voergenoemt den selven boiren Heere Bisscop David gebol-
den solden hebben voir boiren Bisscop van Utrecht, ende hem syne Lan-
den, Steden, ende Sloten laten gebruycken, ende syne rechten laten
volgen, als dat behoortlyck ende geboortlyck is te doen syn Voervaderen
Bisscopen t'Utrecht, ende syne Landen, Steden, ende Heerlicheden niet
t'onderwinden, ende te overvallen, datse qualicken gebolden, ende me-
nichwerf gedaen hebben, ende noch dagelycx doen met grooten geweld en-
de onrecht, gelyck dat alle man in den Stichte wael kundich ende oper-
baer is, ook met andere scriften bat gespecificeert sal worden, daer des
van noden wesen sal, also dat nadien sy den Heere Bisscop David niet

698 JOANNES à LEYDIS DE ORIG.

houden de Stede van Vianen, de Heer van Brederoedens
suster soen uyt Gelrelant, als *Walraven* de Heer van *Ameroyen*,
ende

en hebben gebolden, alse gelovet hadden, ende schuldich waren te doen,
by wederomme niet verbonden en was, noch budendages en is te bolden
dit tractaet voergenoemt, ten sy dat sy bim eerst en den synen beteringhe
doen van die geweldende onrechte, die sy gedaen hebben tegens hem,
ende synen Lande, ende Steden, als voergenoemt is, ende t'gescheel ge-
betert in dat verstant van den tractaet voernoemt, als van den genen,
die ballingen waren van Utrecht, doemen dit selve tractaet eerst maecke-
de by den Doorluchtigen Vorst Hertoge van Bourgoengen, en de Deputa-
ten der twaelf gilden van Utrecht voernoemt, dat sonder argelyst en
tot goeden verstande is te interpreteren, so veel als dat met den rechten
beslaen ende wesen moge, beboldelycken den Stichte van Utrecht, ende
elker man syns rechts, daer die Bisscop van Utrecht in der tyt niet te-
gens doen en mach, ende moet syn ondersaten recht doen, ende die bol-
den by boeren rechte, wan by des vermaent wort, gelyck die van *A-
mersfoort*, ende andere veel goede trouwe mannen Borgers van Utrecht,
die boeren Heer Bisscop Rodolph van Diepholt in woertyden bystand-
dich waren, als voergeroert is, vermanen, ende hun beclagen, ende die
misdadige en ballinge voernoemt van Utrecht, die nu mit dwang boven
hoer loften ende eeden die Stadt van Utrecht regieren, ende die selve
Stadt mit bulpe der voernoemde Brederode ende Montfoort occuperen,
ende ofbandich maken boeren Heer Bisscop David voernoemt, seggende,
dat die misdadige olde ballinge van Utrecht voergenoemt na boiren lof-
ten ende eeden buten der Stat van Utrecht blyven, ende die niet regie-
ren sullen, daer sy geen quytsceldinge van en hebben van den ghenen,
die sy oervedich ende besworen syn, noch oock dat tractaet gemaket tot
Uelsteyn sy niet quytscelden en mochten buyten die van *Amersfoort*, en-
de andere goede mannen voergenoemt, die over die selve ballingen recht
te eysehen hebben van boiren Heer den Bisscop voergenoemt. Dat is te
weten eer dat tractaet voergenoemt by onsen Heer van Bourgoengen ende
Deputaten der twaelf gilden voernoemt binnen *Uelsteyn* eerst begonnen,
ende begrepen, ende geordonneert waer, geene woerden, noch eenich ver-
stant, noch meyninge was by den genen, die dat tractaet makeden, dan
van olde ballingen, die voor der tyt na rechten ende gewoenten der Stat
van Utrecht om hare misdaet uytgevlucht ende ballingen waren, gelyck
der twaelf Gilden voergenoemt meyninge niet en was eenighe nye ballin-
ghen meer te maken dan daer te bevorens waren. Dat vernemende die
olde ballingen ende misdadige voergenoemt, die met bulpe der van Brede-
rode ende van Montfoerde voergenoemt in den Schependom ende Raedt
tot Utrecht machdich waren, ende setteden sich willens wetens tegens
die andere goede mannen, die Bisscop Rodolph bystandich waren ge-
weest,

ende *Walraven van Haefien*. De Heer van Brederoedens vyan-
den gingen terstont sayen onder dat volck over al Hollant
ende Utrecht, aldus seggende: Hadde de Biscop dese Hee-
ren niet gevangen, hy soude binnen drie daghen een ver-
dreven Biscop geweest hebben, ende so souden sy voert
getaelt hebben om Hertoch *Karel* uyt Hollant te verdriven.
Ende dat dit al een versierde logen was, dat machmen hier
weten, Want hadden sy dat in den sin gehadt, so en mocht
dat nimmermeer bet te pas gecomen hebben, dan doe de Bis-
cop den Dompreeft venck, want doe had de Dompreeft een
faeck, om dat syn broeder gevangen was, ende hy had oeck
wel de macht, want hy hadde vier man tegen een. Ende als
die Biscop sach dat hem dit wel ter handen ginck, ende dattet
de Cabbeljaus selfs wel behaechde, so dochte hy oock mede
te vangen *Johan van Amerongen* den Schout van Utrecht, ende
die vinck hy op Sinte Pieters ende Pouwels dach, ende dat
aldus: Na dat de Biscop voersz de voergenoemde Heren aldus
ver-

weest, tot syne rechten als voorgeroert is, deden der selver Stadt clocke
luynen een dach of twee te voren, eer dit tractaet tot *Xfelseyn* besegelt
wert, ende maeckeden doe sonder rechtveerdige saecken vele nye ballingen
van den goeden mannen voergenoemt boven der Stadt van Utrecht olde
rechten, ende oock buyten die statuten ende insettingen, ende consent der
twaelf gilden, als voergeroert is, ende buyten weten ons Genadichs
Heeren van Bourgoengen, ende Bisscop Davids voernoemt, ende buten
dadinghe of ropinghe der nyer ballinghen, dat immer onbeoorlyck was,
ende sonder recht. Want die olde rechtse der Stat voernoemt bolden, dat-
men niemant balling maken en sal, by en sy daer ierst toe geroepen ende
geboort tot syner onschult, als recht is, dat den nyen ballingen niet we-
dervaren is, ende daerom sy niet en syn, ofte mogen beten te wesen bal-
lingen der Stadt van Utrecht, want die Gilden waren doe in die Stat
van Utrecht, ende hadden doe noch dat regiment, die tot den nyen bal-
lingen uyt te leggen geen consent en deden, als voernoemt is. Wael mo-
gen sich dan schamen die olde ballingen ende misdadige voersz, die na
allen rechten noch ballingh syn of wesen solden, dat nochtans mit dwan-
ge en onrecht vermits bulpe der van Brederode ende van Montfoerde
voergenoemt, ende boven boer loften ende eeden sich bolden ende gemaect
hebben Oversten ende Regeerders van Utrecht, bun selven quyt/schelden-
de van boeren eeden ende loften, die sy gedaen hebben, als voergenoemt
is, ende maekkende nye ballingen van Utrecht, daer sy noch oervedich
syn, ende bore ballingen ierst geworden syn mit recht als voernoemt is.

verraderliken gevangen hadde, so toech *Johan van Amerongen* uytter Stat om sommige dingen te bescicken van syn selfs wegen, ende hy quam weder in op Sinte Pieters ende Pauwels dach, ende ginck des avonts mede mitten Biscop totter statien in Sinte Pieters kerck. Ende als die Biscop *Johan van Amerongen* gesien hadde, so ginck hy tot den Biscop ende groetede hem. Die Biscop die toende hem een vriendelick aensicht. Aldus so en dochte *Johan* geen arch, ende heeft den Biscop geleyt na dier statie tot des Biscops Hof. Ende als hy daer was, doe sprack de Biscop al spottende tot *Johan van Amerongen* in deser manieren, *Jan weest wellekome van den jongen Heer van Gelre.* Ende daerom so sprack hy also, recht of hy seggen woude, *Ghy hebt tot myn viant geweest om die Heren van Brederoeden te baten te comen tegen my.* *Johan* die dede vast syn ontsult, mer ten mocht hem niet baten, want hy wert daer gevangen, ende wert oock te *Wyck* gesent inde gevangenis. Oeck so dochte die Biscop te vangen *Johan* den Burchgraef van Montfoort, ende *Jacob van Nyevelt*, mit noch meer andere Edelen, die hem dochte, dat goede gunners waren des Heers van Brederoeden, maer sy by den Biscop niet en quamen.

*Van dat Walraven de bastaert ende Johan van Amerongen
gepynicht worden.*

D A T L X I. C A P I T T E L.

De Heer van Brederoedens vyanden die waren nu seer bly, sy staecten ende braicken in den Haech, ende werschapten, ende waren in dusent vroecheden, ende seyden; *Die van Brero heeft men eens gesien*; recht of se seggen wouden, Men en selse niet meer sien, ende sy sochten scherpen raet tot allen plaetsen in Hollant, ende int Bisdome van Utrecht, om saicken te vinden, daer die van Brederoeden mede verbuert souden hebben hoer lyf ende goet, mer sy en conden geen saicken vinden, die bewyselick waren. Ten lesten sloten sy hoer raet, dat sy *Walraven* ende *Johan van Amerongen* mit pynen souden angaen, ende die souden dan overmits pynen genoegh lyden, ende dat docht hem goet raet te wesen. Aldus so syn sy gecomen in den eersten tot *Walraven* de bastaert,
ende

ende hebben hem van veel dingen gevraecht, daer *Wahaven* nergens of en wist, ende sonderling so vraechden sy hem ten lesten van dien dootslach, die hy opte *Bilt* dede, of hy die niet gedaen en hadde uyt beveel syns vaders, welcke dootslach *Wahaven* doe al gesoent hadde. Hy antwoorde ende seyde, dat hy dat gedaen hadde buyten syns vaders weten, ende dat syn Vader seer toornich op hem was daerom. Voert so vraechden sy hem, of hy niet en wist van enich verbant, dat syn vader ende den Dompreeft gemaeft souden hebben mit den jongen Heer van Gelre tegen Biscop *David* ende Hertoch *Carel*. Oeck so vraechden sy hem doe *Iselsteyn* van de Gelresche verbrant worde, of syn vader ende die Dompreeft daer te voren niet of en wisten. Ende doe hy nergent of en wiste, doe gingen sy hem pynigen op Sint Johannes Baptisten avont, ende die hem pynden waren *Gerrit van Zulen*, *Tyman de Maerschalck*, ende *Phillipot*. Ende sy togen hem syn clederren uyt, ende sy bonden hem seer wredeliken op een banck, dat de teykenen van de koerden menige dagen aen syn lyff bleven staen. Ende als hy in der pinen was, so vraechde hy, *Waerom doet ghy dit; wat wilt ghy van my weten; Wist ick wat, ick soudet wel seggen*. Sy spraken en seyden, *Ghy selt ons de waerheyt seggen van punten; die wy u gevraecht hebben*. Ende hy seyde; *ICK heb u doch de waerheyt geseyt, dattet also niet geschiet en is*. Des anderen daechs, als op Sinte Jons Baptisten dach, so pynichden sy hem weder, ende oock op onser liever Vrouwen visitaci avont, ende op onser liever Vrouwen dach so hebben sy hem oock seer wredeliken gepynicht mit water, dat sy in syn lyf gegoten hebben, ende hebben op syn buyck gesprongen, om dat hy te wreder gepynicht soude wesen. Sy en hebben niet aengesien de heylige daghen of de heylige avonden; want sy en hebben hem niet gespaert op onser liever Vrouwen dach. Ende aldus is hy gepynicht geweest wel veertich of vyftich reysen, geliken hy self nae vertelt heeft, somwylen eens daechs, somwylen twee reysen daechs, of oeck somwilen driewerff of vierwerff daechs heeft hy moeten lyden die sware tormenten ter tyt toe, dat hy leet al, dat sy geleden wouden hebben. Ende dat en was geen wonder, want hy was dicwils gepynicht ter doot toe. Ende wat dat hy leet, dat screven sy in een cedel. Ende desgelycks gingen sy oock pynigen

nigen Jan van Amerongen, ende seyden; *Walraven die heeft doch geleden; Waerom soe wil dy 't versaken. Ghy seltet lyden of wy sullen u also lange pynigen, went ghy 't garen sult seggen.* Ende aldus so moeste hy mede lyden al dat sy wouden. Dese scriften die sonden sy terstont tot Hertoch Karel, ende seyden, dattet dese twi geleden hadden, op dat Hertoch Karel te toerniger soude worden, ende dat hy soude gebieden, datmen se soude doden. Ende als Hertoch Karel dese scriften gesien hadde, so wert hy seer toernich, also dat hy die Vrou van Brederoden niet meer en woude hooren bidden voor haer man den Heer van Brederoeden.

Hoe dat Walraven uytter vangenis is gebroken.

DAT LXII. CAPITTEL.

Als Walraven in dusdanige noot was, so docht hem, dat hy een kint des doots was, ende syn vader mit *Johan van Amerongen* den doot niet en mochten ontgaen, hy en wist niet tot wien dat hy hem soude keren, daer hy troest soude mogen vinden, anders dan tot die moeder der graciën, tot die moeder des ontfermherticheits, onse lieve Vrou Maria, die niemant en begeeft, dan die hoer begeeft. Tot haer so heeft hy hem gekeert, ende heeft haer syn noot te kennen gegeven mit vierige gebeden, die hy gesproken heeft, ende die heeft hem verlost in dusdaniger maniere: Na dat hy syn peregremaagi geloofd hadde te Tienhoven te doen tot onser liever Vrouwen beelt in die gevangenis, so hy die boeyen an syn bienen had, ende hy bad dicwils om vers stroo, so sochte hy die harde strootges, ende daer stack hy mede op dat slot van die boejen, ende maecte hem selven los. Ende also maecte hy doe voert trappen in de muer, want hy nam sommige stienen uyt die muer al tot dat veynster dat boven de kerker stont. Doe hy dan sach datter hoep toe was, so bad hy onse lieve Vrou, dat inde ure als hy uyt soude climmen, dattet dan seer soude stormen ende wayen, op dat men hem niet en hoorde. T'welck also gesciet is. Hy scoerde syn klederen, ende breyde daer snoeren of mit dat hoy, ende werp dat snoer an dat veynster, ende maectet daer an al vast, also als hy

hy buten was, dat hy 't oock soude mogen of doen, op dat dat snoer hem oock niet en melden. Des nachts dan opter Oetaven van onser liever Vrouwen assumptie, so heeft hy die reys bestaen, ende is uyter gevangenis gecomen, na dat hy gevangen geweest hadde negen weken ende vier dagen. Doe hy dan beneden quam, ende soude dat snoer of doen, so quam een van des Biscops dienaers, ende soude pissen. Als *Walraven* dat vernam, so stont hy al stil, ende als die knecht syn water gemaict hadde, so is hy ras weér in de sael gegaen, want het was seer cout, duyfter, ende het stormde ende wayde seer, ende het was omtrent elf uren in der nacht. Ende als die knecht ingegaen was, so swam *Walraven* over, ende quam int voorwerck, daermen tymmerde, ende hy nam mit hem een sperre, daer hy dochte die Leck mede over te swimmen, op dat hem die cramp niet hinderen en soude in syn bienen int overswemmen. Ende als hy gedoelt hadde overmits de duyfternis, ende moeste noch eens overswemmen, so quam hy al swimmende by de swanen, ende die swanen worden vervaert, ende sloegen haer vloegelen, ende maecten groot geluyt. Als des Biscops knechten dat geluyt hoerden, so liepen sy ras uyt mit veel bernende keersen, om te besien wat daer waer. Ende *Walraven* als hy al die keersen sach, so hielt hy hem al stille in dat water. Ende als die knechten de swanen sagen, so spraken sy tot malcander, dattet *Walraven* hoerde, *Het syn die swanen, die hebben gevochten. Laet ons binnen gaen.* Ende aldus gingen sy wederom binnen. Doe wist *Walraven* die wech veel beter te vinden overmits dat licht van de keersen, ende quam also op ten dyck, ende hy ginck voert swimmen in de Leck om an de ander syde te wesen, mer als hy in de Leck quam bekant ten halven, so en mocht hy niet overswemmen, overmits dat die stroem hem te swaer worde. Ende also is hy weder op den dyck gecomen. Doe liep hy omtrent een myle, ende quam daer scepen lagen die over plagen te varen. Ende hy wecte een veerman op, ende begeerde over te varen mit grooter haesten, ende hy veynsde hem, of hy sieck ende gewont hadde geweest. Doe vraechden hem die veerman ende seyde, *Van waer com di.* Hy antwoerde. *Ik com haestelick van Emenes, ende daer was gister een dach gehouden van een dootslach, ende sy worden wederom vechtende, ende ick worde gequetst, ende*

Tom. I. V v v v ick

ick heb anxt, dat sy my noch achteroolgen fullen, ende daerom bid
 ick u vriendeliken, dat ghy my haesteliken overvaren wilt. Ick selt u
 wel lonen. Mittien so dede hy syn buydel op, ende gaf hem
 een gouden penninck, want hy had noch al syn gelt. Sy en
 hadden hem in de vangenis niet benomen, dan syn silveren
 halsbant ende syn oraci boeck. Die veerman was bly vanden
 gouden penninck, ende hy maecte syn ever ree, ende gaf
 hem zyn knecht, ende lietse also t'samen overvaren. Ende
 diewyl dat de knecht roeyde, so creech *Walraven* by hem
 des knechts dagge mit syn messen. *Walraven* vraechde hem
 Tot wat plaets seldi my aenbrengen, Hy seyde, by *Culenburch*.
 Doe sprack *Walraven* ende seyde, Neen ick en wil daer niet
 wesen, mer brengt my in *Hagesteyn*. Ick selt u wel loonen, of wil
 dy des niet doen, so wil ick't u doen doen mit dese dagge. Ende
 als die knecht dit hoorde, doe wert hy vervaert, ende dede
 also *Walraven* woude, ende brocht hem in *Hagesteyn*. Doe
 gaf *Walraven* die knecht oock een goude penninck, ende is
 gegaen voer t'Scouteu huys, ende clopte daer an, ende riep,
 datmen hem in laten woude. De dochter van den huys kende
 al der eerst syn stem, ende also wert hy daer ingelaten. Sy
 togen hem cleder an, ende hy warmde hem wel, ende van
 daer is hy voert gecomen tot *Vianen*, ende sy hebben hem alle-
 gader verwondert hier van. *Walraven* is hier na getogen tot
 onse lieve Vrou te Tienhoven, ende heeft syn peregrema-
 giedaen, ende heeft onse lieve Vrou geoffert een stuck lants,
 dat jaerlicx rente ses gulden. Ende oock so liet hy schilderen in
 een bort de maniere, hoe dat hy uyt de gevangenis quam, ende
 dede dat hangen voor onse lieve Vrou te Tienhoven. Ende als
Walraven dus wech gecomen was, so was de Biscop mit synen
 quaden Raet al wat begaen, want hy dochte dat *Walraven*
 over al vertellen soude, dat hy gepynicht waer geweest,
 ende dat alle menschen wel souden dencken, dat men met py-
 nen wel doet lyden, dat een nye en dochte. Ende aldus so
 dochte die Biscop, dat syn wreetheyt uyt comen soude, ende
 dat hy dan niet bedriven en soude. O wat grooter onder-
 scheyt isser tusschen desen *David* ende *David* den heyligen
 Propheet. Want de eerste *David* dede goet de geen die hem
 doden wouden, maer dese *David* conde wel quaet doen die
 hem goet deden. Ende dit quam al uyt quader informatien,
 ende

ende logenen, dien die partyedragers hem aangebrocht hadden. O hoe wel behoeren die Heren voer hem te sien, dat sy niet lichteliken allen logentalen, ende aenbrengers, ende alle geesten en gelooven. Want een logenaer verderft sommels menich goeden mensch, alst hier wel schynt.

Van dat die Heer van Brederoden gepynicht wert.

DAT LXIII. CAPITTEL.

Omtrent drie weken eer dat *Walraven* uitgebroken was, ende hy al geleden had, dat sy wouden geleden hebben, so hadde die Biscop mit syn quade Raetfluden enen sellen raet, hoe dat hy den Heer van Brederoden soude mogen daer toe brengen, dat hy oeck soude lyden, al dat *Walraven* geleden hadde. Ende laci, dat schant is te seggen, so hebben sy in hoeren raet gesloten, dat eer 't die Heer van Brederoden niet en soude willen lyden sy souden hem liever mit sware tormenten ende pinen doen lyden. Ende aldus hebben sy hoer ogen verkeert, ende hebben niet aengesien den genen, die in den hemel sit, ende geboden heeft aldus seggende in de oude wet? *De onnossele ende rechtveerdige en suldi niet ter doot brengen*, Mer dat gebot hebben sy al vergeten, ende hebben dat onnossele bloet, ja dat alder edelste Hollants bloet gehandelt oft een dief of moordenaer waer geweest, want sy hebben met swaren pynen hem angegaen, om hem te doen lyden, dat hy nye en dochte, om also saken te vinden, dat sy hem souden mogen doden. Mer God die en heeft dat nochtans niet verhenget, als men hier na noch wel horen sal. In dese navolgende manier so hebben sy hem gepynt, want deselfde maniere heb ic gelesen in scriften, die hy self mit syn eygen hant achtergelaten heeft. Omtrent dan des hoochtyts Sinte Petri ad vincula des avonts op Donredach omtrent negen uren so quam *Phillipot*, *Alfons*, ende *Johan Dauci* de Maerschalck totten Heer van Brederoden opte camer, daer hy lach, ende seyden tot hem: *Myn Heer van Utrecht die heeft ons hier tot u gesent mit dese cedule, die wy hier hebben, dat wy u souden vragen van sommige punten.* Ende sy begonden hem te vragen van den dootslach die *Walraven* gedaen hadde op die *Bilt*, ende van den brant van *Yselt*,
V v v v 2 steyn,

steyn, ende van den verbant tusschen *Adolf* den jongen Heer van Gelre, ende dat den Heer van *Brederoeden* mit syn broeder den Raet, ende die Overste van Utrecht, soudén willen verfet hebben op enen dach, als men een eerste mis soude singen mit noch meer versierde woorden. Ende sy seyden dattet *Walraven* ende *Jan* van *Amerongen* also geseyt hadden. Die Heer van Brederoeden die dochte in hem selven; *Nu is my groote bangheit an beyde syden, Want lyde ick dit, so ben ick een doot man, ende lyd ickt niet, so en sel ick hoer pyn niet mogen ontgaen. Nochtans geve ick myn selven God op, ende ick sel die waerheyt seggen;* ende hy sprack tot hem luden aldus: *Men selt nimmermeer van my vernemen, dat ick van dien dootslach yet te voren wist, ende het was my bertelycken leet, dattet geschiet was, ende ick heb daer oock in der staci van der Oerden om gevraecht geweest. Ende van die ander punten, daer ghy my na vraecht, en weet ick niet met allen of, daer wil ick op leven en sterven.* Ende willen *Walraven* ende *Jan* van *Amerongen* anders seggen, later my by comen, sy en sullent niet dorren seggen. Doe spraken sy tot den Heer van Brederoede spitich, ende seyden; *U schoone woerden en sullen u niet helpen;* ende sy lieten den Bollert op die camer comen mit syn rescap om hem te pynigen. Ende *Jan Dauci* trat an, ende nam den edel Heer van Brederoden (1) dat gulden vlies van den hals, dat hy niet waerdich en was an te tasten. Ende daerna sagen sy hem an al offet wolven ende leuwen geweest hadden, die hem verschoren wouden, ende sy togen hem syn clederen uyt, ende bonden hem daerna op een pynbanck seer wredelicken, ende sy goten hem dat lyf vol waters also lange dat hy van hem selver niet en wiste een wyl tyts, ende lach al voor doot. Als sy dat saghen, so haesteden sy hem seer, ende ontbonden hem van den banck, ende maickten groot

(1) Contra ordinis privilegium, quo equites ab equitibus, & equitibus ejusdem ordinis, & non ab alio judicandi. Grot. lib. 2. bist. *Egmondus & Hornamus, dolo in curiam acciti vinctique, rogantes, ut ex aurei velleris privilegio à collegis judicarentur, non hoc modo non impetrant, sed extra Brabantiam custodiendi ablegantur, contra jura è plebe infimo cuique concessa.* Et nec quenquam ex eo ordine licet carceri mancipare, tantum abest ut torquere, nisi prævio consensu equitum ejusdem ordinis minimum sex. Hooft. lib. 9. bist.

groot vuer, ende *Alfons* nam des Heeren lange tabbert, ende deedse hem om, ende sy wreven syn armen, ende syn handen. Ende doe dat een goede wyl geleden was, doe gingen sy hem weder an te vragen, ende seyden; *Ghy moet weder op de banck, of ghy sullet ons seggen.* Die edel Heer antwoerde met sachten sin: *Ghy moget my wel doden, mer dat ick niet en weet, dat en kan ick u niet seggen: Segget my, wat gy geseyt wilt hebben. Ick selt gaeren seggen.* Sy seyden vanden dootflach, van den brant van *Tjelfsteyn*, van den verbant mit *Adolf* den jongen Heer van Gelre, ende die Overste van Utrecht te versetten. Hy antwoerde: *Ghy wilt dat ick u hier van seg. Ick neemt by dat oerdeel, dat God over myn siel oerdelen sel, dat ick hier off niet en weet, off oeck geboert en heb voer dese tyt.* Sy spraken; *Ghy moeter weder an.* Ende de Maerscalck nam hem by der hant, ende woude hem weder opte banck hebben. Die goedertieren Heer die bad genade an den ongenadigen, ende badt hem luden om Goets wil, dat sy die Biscop seggen wouden, dat hy hem om Goets wil bade, dat hy toch tot hem comen woude. Hy soude hem bedencken, ende soude hem al seggen, dat hy wiste, of bedencken konde. Ende also syn sy gesceyden van hem, want die schone dach begon te comen. Op die selfden dach dan des morgens so quam *Phillipot* weder tot hem, ende seyde; sy haddent den Bisscop geseyt, ende die had hem bevolen, dat hy hem seggen woude, dat hy 't scryven soude, dat hy hem seggen woude. Doe seyde die Heer van Brederoeden. *Al wist ick die heele werelt mit scryven te winnen, so en soude ick een woort niet connen scryven datmen soude mogen lesen.* Aldus so ginck *Phillipot* wech, mer des avonts quamen sy weder om hem (1) een onrustige nacht te maicken, ende seyden tot hem, dat de Biscop veel quaets gesproken hadde, dat sy aldus sonder besceyt van hem gesceyden waren, dat hy hem luden nu seggen woude,

(1) *Atrox & detestandum hoc. Et quid tam inauditum, quam nocturnum supplicium, ut est apud Senecam lib. 2. de ira? Excratur id Ammianus lib. 28. bist. cap. I. tanquam caput fontium pariterque Anepsiam horrore medio tenebrarum audire disposuit, quo tempore bebetari solent obstrictæ terroribus mentes, ut inter innumera multa Ajax quoque Homericus docet, optans perire potius luce, quam pati formidinis augmenta nocturna.*

woude, dat hy den Biscop geseit woude hebben. Die Heer van Brederoeden seyde; *Segget myn Heer van Utrecht, dat hy niet vinden en sel van sulcke punten in my. Mer ick wil myn hooft geern in syn schoot leggen van enich punte, die ick tegens hem misdæen mach hebben, ende wat hy dan van my gedaen wil hebben dat wil ick gaeren doen.* Phillipot die seyde, *Wat soude myn Heer u doen off seggen, als ghy niet en bekennt misdæen te hebben.* Ende hy antwoerde; *Hy en sel in my niet vinden. Hy laet my hier blyven ongepynt een jaer lang of twee, ende verneemt hy dan yet in 't waer, dat ick anders weet, dan ick nu seg, soo geef ick hem al, dat ick van hem te leen houde, ende hy laet oock myns Geduchtrichs Heren mannen comen. Ick sel my verwilcoren op myn lyf ende goet, ende voert van myn leengoeden ende eygen goeden, die ick in der werlt heb, vintmen dat ick van dese punten weet, so ist my lief, dat myn Geduchtige Heer Hertoch Karel my doe houden an so menigen stuck, als ick leden an myn lyff heb, ende hy neem al myn goet, ende laet myn wyf ende kinder alter landt lopen om broot.* Doe seyde die Maeriscalck. *Al uwe parabelen en sellen u niet helpen, Wel op ghy moeder weder an.* Hy bad genade, ende bad, dat sy beyden wouden went des anderen daechs. Hy soude hem bedencken, ende wat dat hy wiste, dat soude hy hem garen seggen. Sy seyden. *Neen, daer en moechdy niet mede deur, Ghy sult ons ander besceyt seggen.* Hy seyde, *Wildy my immer doot hebben, wilt u God gunnen, ghy hebt 'et guet te doen.* Sy seyden; *waerom wildy 't versaken, want Jan van Amerongen ende Walraven die seggent goet ront.* Ende oick so isser een gecomen uyt dat Hof van Gelrelant, als Gysbert van Randwycks soen, die claer genoech seyt, *dattet goet te verstaen is, datter verbant is.* Doe seyden die Heer van Brederoeden; *Wy hebben wel orientlicke woerden mit den jongen Heer van Gelre gehadt, mer daer en syn geen scriften of, ende men sel daer anders niet vinden.* Sy en wouden daer mede niet te vreden wesen, ende daerom doe hy sach, dat hy weder gepynicht soude worden, doe ginck hy wat versieren om de pyn te ontgaen, geliken hy na noch geseyt heeft Philips de bastart van Brabant, den Heer van Crubeeck, ende Meester Jan van Haelwyn, ende na den Heer van Bergen, ende Meester Jan Wael. Des Sonnendachs daer na als die Heer van Brederoeden misse hadde gehoort, so onthoot hy Phillipot, ende seyde tot hem; *Myn lieve Heer Casteleyn. Ick hebbe nu misse*
gehoort,

geboort, ende hebbe God van hemeltryk in des Priesters handen gesien. Ick seg u by den selven God, die oer myn siel oordelen sel, ende by den eedt, die ick myn Heer van Bourgoengen gedaen heb, al dat ick geseyt heb, dat heb ick versiert ende gelogen, om de pynen te ontgaen, ende ick bid u om Goets wil, dat ghy 't myn Heer van Utrecht te kennen wilt geven, Hy en sel nimmermeer ander in der waerheyt vinden. Phillipot seyde, hy woude geerne doen, mer hy had anxt, datter de Biscop niet mede te vreden soude wesen. Des Dynsdachs s'avonts daer na quamen sy weder, ende seyden tot hem, of hy met hem spotten woude, dat hy hem eens geseyt hadde, dat hy dat nu wederriep. Ende sy seyden, Wel op, Ghy moet'er weder an. Hy seyde, Ghy moget my wel doden, mer ghy en seltet nimmermeer anders bevinden. Sy seyden, Wel op, Ghy moet'er an. Hy antwoorde. Ic en wil my selven niet doden, Wilt dy 't my doen. Ick en kans niet keeren. Aldus so togen sy hem uyt den bedde, daer hy in lach, ende gingen mit hem te werck, tot dat hy al overgaf dat hy in syn lyf hadde. Doe seyden sy, Wildy's ons niet seggen. Hy antwoorde; wat wildy geseyt hebben. Sy seyden; Jan van Amerongen, ende Walraven hebbent docht bekent, ende ghy wiltet versaken. Hy seyde, Laetse by my comen, Ghy sultet vinden, dat sy 't niet seggen en sullen, daer ick 't hoer. Doe seyde Phillipot, ende sat optie trappen, daer men in quam in eenen langen tabbert, die hem de Domproeft des Heeren van Brederoedens broeder gegeven hadde, Ghy sultet ons seggen, al soudmen twee jaer lanck alle avont aldus mit u spelen. Doe die Heer van Brederoeden dat hoerde, doe seyde hy. Het is waer, dat ick te voren geseyt heb. Doe seyde Jan Dauci, Ghy sultet olus weder versaken. Hy seyde, Ick en sal niet. Jan Dauci sprack doe voort, Wildy't nemen op u Ridderfchap. Daer en woude hy niet op antwoorden. Mer hy bad, dat sy hem doch ontbinden wouden. Want de Maerschalck had hem de honten, daermen mede woelt, op syn scheenen doen woelen, die de Bollert voer onder gewoelt had, ende lach also lange tyt, eer sy hem ontbonden. Ende voert so bad hy al dat hy bidden conste, dat sy hem die nacht voert mit vreden laten wouden. Ende also ontbonden sy hem, ende lieten hem blyven. Des anderen daechs so quamen sy weder, ende doe had hy hem wat bedocht, hoe dat hy hem seggen soude, om de pyn te ontgaan, ende also als sy doe screven, mer sy screven wel so veel

veel als hy seyde, ende oock meer daer toe, dat hy oock tot *Phillipot* seyde, doe hy 't teykende. Ende dit bleef doe alsoo staen tot Sinte Bertelemeus avont, dat was daechs daer na als *Walraven* uytgebroken was. Ende doe quam *Phillipot* mit *Alfons* ende meer ander, ende seyden tot hem, dat hy soude op een ander Camer wesen, de Bisscop woude dat vermaken ende afbreken. Hy ginck mit hem luden, ende sy leyden hem boven op den groten toren, ende sloten hem twee sware boeyen an syn beenen, ende lieten hem daer mede nacht ende dach omtrent een maent lang. Daer na so quam *Philips* de bastart van Brabant, de Heer van *Crubeek*, mit Meester *Jan* van *Haelwyn* Raetsheer van Hollant, ende examineerden hem, ende hy waende, dat sy hem gepynicht wouden hebben, want hy sach daer oock de vier, die hem plagen te pynigen, ende daerom so seyde hy de waerheyt van al dat sy hem vraechden. Ende hy was dat gemoet, doe Hertoch *Karels* raet hem vraechde, dat hy liever gestorven hadde dan eens gelogen.

Van dat die Heer van Brederoeden verouert werde.

DAT LXIV. CAPITTEL.

Die Biscop van Utrecht die sende scriften tot Hertoch *Karel* synen broeder van al dat geen dat de Heer van Brederoeden geleden hadde, ende was begeerende, datmen den voerseiden Heer verwysde ter doot, ende datmen daer doden soude. Ende dit dede de Biscop daerom, op dat hy niet comen soude tot Hertoch *Karels* tegenwoordicheit. Want hy dochte, dat hy 't dan versaken soude, ende soude seggen, dat hy 't van pynen geleden hadde. Hertoch *Kaerl* die is seer roernich geworden uyt dier scriften, ende heeft raet mit synen Heren gehouden, watmen mit den Heere van Brederoeden doen soude. Ende sy hebben allegader geraden, datmen hem soude laten comen tot Hertoch *Karel*, op datmen also te bet tot die waerheit mochte comen. Doe sende Hertoch *Karel Johan* den Heer van Bergen mit Meester *Johan Haelwyn* tot Biscop *David*, om den Heer van Brederoeden ende *Johan van Amerongen* van daer te brengen tot Hertoch *Karel*. Aldus so is dan die Heer van Bergen ende Meester *Johan Haelwyn* totten

ten Heer van Brederoeden gecomen, ende hadden by hem *Phillipot* ende die Maerscalck mit enen Scryver, ende eeden hem by God, ende by syn Kerstenheit, ende by den eedt, die hy Hertoch *Karel* gedaan hadde die waerheyt te seggen van al, dat sy hem vragen souden. Ende hy dede dat gaern. Doe wert hem al veel gevraecht ende seer scerpelick, al had hi den Heer van Bergen bisonder synen vader dootgeslagen, hy en mocht hem niet naerre gaen, dan hy dede, mit quade ende vervaerlike woerden, ende dan mit suete bedriechlike woerden, om hem van der waerheyt te leyden. Ende die Heer van Brederoeden heeft hem geseit, daer by blyven woude, datmen in der waerheyt so vinden sal, ende oeck noch veel bet verclaren woude, alst Hertoch *Karel* beliefsde, wantet hem luden al veel te scriven was, als hem dochte, na de woerden die sy hem seyden. Mer doe sy twee dagen gescreven hadden, doe quamē sy opten derden dach weder omtrent vier uren voor middach, ende vraechden hem, of hy 't niet bet verclaren en woude, ende seyden, dat Hertoch *Karel* hem hadde bevolen de waerheyt te vernemen, op dat alrescerpste. Ende sy hadden den *Bollert* by hem, ende lieten hem mit banck ende rescap op die camer comen, ende sy ontkleden hem, ende setten hem op de pynbanck. Ende als hy daer op was gaen sitten, sooseyden sy, *Verclaert u sonderlinge van den verbant, ende den dootslach*. Die edel Heer van Brederoeden die antwoerde ende seyde. *Ghy hebbet my by mynen God end eed beswoeren. Ik heb u de waerheyt geseyt, ende wil dy 's niet geloven. Siet de Bollert is nu hier. Ick sal myn bals uytsteken, ende besegelent met myn bloet. Ghy en wilt niet dat ick liege, ende ghy en wilt my niet geloven, dat ick u in der waerheyt geseyt hebbe*. Doe stont die Heer van Bergen op mit Meester, *Jan van Haelwyn*, ende gingen daer *Phillipot* ende die Maerschalck stonden op die selve camer, ende spraken een weynich t'samen. Ende doe seyde die Heer van Bergen, Heer van Brederoeden, *In der eere Gods so selment u nu verdragen ter tyt toe, dat wy weder comen tot u, Bedenck u wel, wy willent doch weten*. Hy antwoerde ende seyde; *Ik heb u de waerheyt geseit van dat ghy my gevraecht hebt. Vraget my vriliken. Ick sal u de waerheyt wel seggen, daer ick op leven ende sterven wil*. Doe seyde die Heer van Bergen; *Ghy hebtet al eer wel geseit by uwen eede, dat ghy 't gedaen hebt*. Daer

Tom. I.

X x x x

op

712 JOANNES à LEIDIS DE ORIG.

op so sprack hy aldus: *Hier syn dese twee, die by my in myner pienen geweest hebben. Dat yemant van hem beiden segge, Dat ist by minen God off eedt geleden heb, dat ick 'et gedaen soude hebben, ick sel my een lit van mynen vinger of laten houden.* Ende doe die Heer van Bergen sach, dat hy niet naerre en conde comen, so heeft hy den Heer van Brederoeden mit *Johan van Amerongen* uyt der vangenis genomen int jaer ons Heeren † c10. cccc. LXXI. omtrent Sinte Pauwels dach *conversi*, ende is daer mede te scheep getogen tot Bergen an Zoom, om van daer voert te trecken tot Hertoch *Kaerl*. Mer die Heer van Bergen hadde also lang onder weech geweest, dat Hertoch *Karel* was getogen in dat oorloch tegen den Coningh van Vrancryck mit syn beleggh, dat hy maecte voor Amiens. Ende doe waft bevolen, datmen den Heer van Brederoeden soude brengen mit *Jan van Amerongen* tot Cortryck in Vlaenderen, om te wachten, went Hertoch *Karel* weder quam uyt dat oerloch van Vrancryck. T'welck also geschiede, ende daer so was de Heer van Brederoeden in een hoefche vangenis. Ende syn bastaert soen *Reynolt* was eens by hem int beginfel al heymelick. Ende na dat Hertoch *Karel* weder gecomen was omtrent Mey, so worden sy gebrocht opt slot te *Repelmont*, ende daer waren sy omtrent een jaer langh noch gevangen.

Van dat de Heer van Brederoeden vry ende quyt gewyst wert van Hertoch Karel.

DAT XLV CAPITTEL.

Int jaer ons Heeren c10. cccc. LXXII. als die Heer van Brederode onschuldich was gevonden van al, datmen hem overgefeit hadde, so daechde Hertoch *Karel* alle de geen, die tegen den Heer van Brederoeden yet seggen woude. Mer daer en quam niemant dan Biscop *Dauids* raet, ende eyfste hem weder in synre vangenis te halen. Ende dat en worde niet toegelaten, mer Hertoch *Karel* (1) gingh te recht sitten op den vierden

(1) Exemplo magnorum Principum, Justiniani, Nov. 81. in praef. Augusti, Sueton. in ejus vit. Trajani, Plin. 4. epist. 22. Interfui Prin-

den dach in de Mey, ende die Heer van Brederoeden quam eerliken int recht staen, hebbende by hem Graef *Engelbrecht van Nassouwen*, *Johan den Heer van Cricky*, Heer *Simon van Lalleyn* Heer van Montigni, Heren van der Oerde des gulden vlies, ende noch wel negen of tien Bannerheeren, oft sonen van Bannerheren daer toe van Vrouwe *Salende* syns wyfs wegen. Ende syn Advocaet dede de relaci syns opschulds also eerliken, dat alle die Heeren hem daer of verwonderden. Ende Hertoch *Karel* na dat hy den Heer van Brederoeden quyt gewyft hadde, so sprack hy daer na tot *Johan den Heer van Cricky*, ende *Simon van Lalleyn* aldus: *Want den Heer van Brederoden aldus strengelicken besocht is geweest, ende hy nochtans onschuldich gevonden is, so heb ick in den sin hem noch also hoech te verbeffen, als hy ye verdruct is geweest.* Ende aldus so is dat onnosel bloet behouden in dien dach. Ende Heer *Reynolt* die edel Heer van Brederoeden en is God niet ondancckaer hier van geweest, mer hy heeft Godt altyt gedanct in syn gebeden van dat hy hem aldus verlost heeft van de handen synre vianden. Ende na dat hy in eerliker manieren in Hollant quam, so ontvingen hem die van Dordrecht mit groter eeren, ende desgelycx so deden oock die van Scoenhoven. Ende also quam hy ten lesten in *Vianen* tot syns selfs ondersaten. Ende aldaer so quamen oock alle de Overste van den lande van *Vianen*, ende van der *Ameyd*, ende ontfengen hem oock mit betaamelike manieren. Ende desgelycks so gesciede hem oock in ander Steden van Hollant, in Noorthollant, ende in syns selfs landen van Brederoeden. Ende daerna so is Hertoch *Karel* in Hollant gecomen, ende die dede hem oock groote eer. Want waer dat hy in Hollant reyfde van Stede tot Stede, daer nam hy den Heer van Brederoeden an syn sy, dat alle de Heeren van Brederoedens vianden seer mishaechede. Daerna int jaer ons Heeren † cix. cccc. lxxvii. op Meydach so hielt Hertoch *Karel* de staci van de Oerden des gulden vlies tot

† cix.
cccc.
lxxviii.

Principis optimi cognitioni in consilium assumptus. Idem in Panegyric. Quid in omnibus cognitionibus quam mitis severitas, quam non dissoluta clementia. Etc. Idem à Germanicis olim saepius factitatum. Gryphind. de Weichbild. Saxon. cap. 61. in fin.

Xx xx 2

tot Valencyn in Henegouwen, ende daer so quam doe mede Heer *Reynolt* die edel Heer van Brederoeden als een Heer van der Oerden mit syn gulden vlies om den hals, ende hem so wert daer oock groote eer gedaen. Des jaers daerna want *Jan van Amerongen* oock onschuldich was gevonden, so is hy mede vry ende quyt gewyst, ende was noch na weder Schour tot Utrecht.

Van Heer Reynolt van Brederoedens doot.

DAT LXVI. CAPITTEL.

Na dat Heer *Reynolt* de Heer van Brederoeden uyt syn noot ende last vri was geworden, so dochte hy voert, hoe dat hy syn lieve Broeder de Domproest soude helpen mogen uyt Biscop *Davids* vangenis. Hierom so heeft hy dicwils subtielen raet gehouden mit syn magen ende vrienden, die hy oock gebeden heeft, dat sy hem hier in helpen wouden, t'welck sy hem geloest hebben. Als hy dan Hertoch *Karel* daerom mede gebeden hadde, so screef deselve Heer tot Biscop *David* syn broeder, biddende hem voer den Domproest, also hy geliken hi sonder misdaet waer, dat hy hem oock soude laten vry uyt de vangenis gaen. Ende in dese tyden dat die edel Heer van Brederoeden in dese saick onledich was mit reysen ende mit vrienden te maicken, so is hy haeltich sieck geworden van quaden wyn, die hy tot Hairlem hadde gedroncken. Alle die geen die mit hem geweest hadden, die spogen ende gaven over alle dat sy gegeten ende gedroncken hadden, mer die Heer van Brederoeden mocht niet overgeven, waerom dat hy sieck tot *Vianen* quam, ende was daer sieck omtrent elf dagen eer hy sterff. Ende doe hy voelde, dat hy sterven soude, so liet hy hem geven syn uytterste sacramenten, ende oock so dede hy tot hem comen syn twee soenen, de Pastoer van *Vyanen* mit dat volle gerecht van *Vyanen*. Als dese al by een waren in syn Camer, daer hy sieck lach, ende die Vrou van Brederoeden syn wyff by hem stont, so beval hy die voechdi van syn kinderen syn Vrou na synre doot in tegenwoordicheit van hem allen. Ende daer na so wert hem op syn bedde gelanget Joncker *Walraven* syn outste soen, ende hy cussede hem, ende beval hem dat hy

hy syn Vrou-moeder alle tyt onderdanich soude wesen. Daerna so sterf hy int * jaer ons Heeren cio. cccc. drie en t'seventich op die xvi. dach in Octobri, dat doe vridach was. Ende na syn doot so wouden sommige, datmen op soude sniden, om te vernemen, of hy vergeven waer geweest. Sommige ander meenden, hy waer doot, ende men mochts niet weder levendich maken met opfnyden, ende het mocht veel fantesien maken. Waerom dat sy rieden, datmen hem also begraven soude. Ende aldus sonder opfnyden so wert hy binnen *Vyanen* by syn vader eerliken begraven, na dat hy Heer van Brederoeden waer geweest ses en vyftich jaer. Ende bysonderlinge is te mercken, dat dese edel Heer op een Vridach was hy gevangen, op een Vridach was hy verlost van des Biscops vangenis, ende op een Vrydach was hy quyt gewyft van Hertoch *Karel*, ende op een Vrydach quam hy weder tot *Vianen*. Noch op een Vrydach so was geboren Joncker *Walraven* syn outste soon, ende op een Vrydach so sterf hy, als geseyt is, doe hy out was acht ende vyftich jaer. Syn bastert soen *Reynolt* die nam tot enen wyve Joffer *Margriet Jan Ruysbrochs* dochter, die een Raetsheer van Hollant was, daer hy by wan twee sonen, als *Joest* ende *Reynolt*, ende een dochter, die *Johanna* hiet. Hy timmerde dat hoge huys by de Cappel binnen Heemstede. Ende *Jan* de bastaert nam te wive *Lysbeth Gelis Willemsen* dochter binnen Haerlem, daer hy by wan een soon die *Joest* hiet. Ende jonge *Jan* de bastert die wert Pastoer van Tienhoven.

* ccc.
cccc.
LXXIII.

*Hoe dat Joncker Gysbrecht de Domproest uyt de gevangenis
gecomen is, ende daerna gestorven is.*

D A T L X V I I . C A P I T T E L .

Als Biscop *David* vernam, dat die Heer van Brederoeden gestorven was, so hielt hy hem veel te straffer, tegens alle die geen, die arbeiden om den Domproest te verlossen uyt de vangenis, ende ten lesten so worden die Biscop van dien sin, dat hy hem wel woude uyt de vangenis laten, behoudelicken dat hi de Domproesti over soude geven, ende dat hy hem oock soude verbinden met syn eygen segel te varen uyt

X x x x 3

dat

dat Bisdom van Utrecht, ende daer niet weder in te comen also lang als hi leefde. Doe dit de Domproest vernam, ende mede dat syn broeder de Heer van Brederoden gestorven was, so heeft hy dit liever willen doen, dan langer in de van-genis te blyven. (1) Na dat hy dan de Domproesti resigniert hadde,

† *Copia
tractatus
inter Dnm
de Brede-
rode Prae-
pos. tunc
& Archi-
diac. Tra-
jeff. &
Magr.
Simonem
Archidia-
conum
moder-
num.*

(1) Factum id certa lege, quæ cessionario fuit dicta, & quæ charta hac continetur †:

Navolgende seckere punten daerinne Meeſter Simon vander Sluys Doctor in medicynen den Eerweerdigen Hoſchgeboertigen Heere, Heere Gysbrecht van Brederode Domproest t'Utrecht belieft ende geconſenteert heeft. Jerſt dat die voerſz Meeſter Simon ſal confereren twee Vicaryen in den Doem, twee kercken oft partijen, twee (1) Roeden in den Doem den perſonem, die hem die voerſz Heere Gysbrecht dair toe noemen ſal, wannær die vaceren, ende by van hem oft ſynen wogen dair toe vermaent ſal ſyn, ende niemant anders. Item dat Meeſter Simon voerſz die verſchenen ende onbetaalde renten ende reſten der Domprooſtyen voerſz toebehoorende crygben ſal, ende daer toe ſyn neerſticheyt doen, al oft voor hem ſelven ware, ende die renten ende reſten alſo met ſyne neerſticheyt gecregen ſal die ſelve Meeſter Simon den voerſz Heeren Gysbrecht getrouwelick te goede laten worden. Gebuerden oock dat eenige penen oft verbeurten mits der onbetalingen wille verſchenen waren, dat die betermiſſe ende die proſtyten daer af comende ſellen gelyck onder hun beyden gedeelt worden. Item ſal die voerſz Meeſter Simon ſyn neerſticheyt doen mit brieven ons Genadichs Heeren van Bourgon-dien om te crygen vyf duſſent Ryns guldens, die den voerſz Heeren Gysbrecht te Camera Apoſtolica van geleendet gelde ſchuldich is. Item heeft voert die voerſz Meeſter Simon belieft den voerſz Heeren Gysbrechte, dat die officien der Domprooſtye end Archidiaconye ſellen blyven dienende onder goede rekeninge daer af te doen tot Cantate toe naeſtcomende, ende van den gelde dat ſy dair op gedaen hebben, des Domproeſts Officiael ſal bebouden tot des Domproeſts beboeff duſent Rynſche guldens, ende datter over is ſal by gebouden ſyn den toecomenden Domproeſt oft ſynen Officiael in ſynen naem te delueren. Sal oock die voerſz Prooſt hebben alle inſtitutien ende officiatien, die verſchienen mogen tuſſchen dit ende Remigii toe naeſtcomende excluſys, ſonder yet meer aengaende der juridiſſie van Cantate tot Remigii toe naeſtcomende excluſys

(1) *Rode scipio est, seu virgula clero in processionibus prælata à Baccario, seu, ut vocant, Virgario. Molanus lib. 2. de Canon. cap. ult. Rocydrager, ut olim Belgæ. Sed ejusmodi erant plures. Ex iis primus Prælati-virgius. Et hic clerum præcedebat. Reliqui sequuntur.*

hadde, so is Domproest t'Utrecht geworden Meester Simon van der Sluys, die Hertoch Karels *medicus* was. Die renten, die Joncker Gysbrecht voersz op dat Bisdom van Utrecht tot syn lyf hadde, die heeft hy noch behouden, mit meer andere beneficien ende geestelycke provenuen. Ende aldus so is hy
uyt

sluys daer of anders, dan voersejt is, te hebben, mits welcken de voorsz Meester Simon blyft onbelaß van der reparatien by den Domproest gedaen aen t'sluys tot Doern der Domproosttyen voersz toebehoorende. Alle argetist in desen wytgesloten. In kennisse van desen heeft die voersz Meester Simon dese cedule getekent met syn bantieken, ende gesegelt mit synen cleynen segele mits gebreke van synen grooten segele, int jaer m. cccc. lxxiv. opten xii. dach Augusti.

Nactus Præposituram natus annos viginti ob defectum ætatis oblectis Papæ literis ad beneficium admissus, & admissus, ut sequitur:

Anno 1436. indictione xv. mens. Novembr. die Martis 24. bora tertiarum, Pontificatus Eugenii Papæ quarti anno septimo, Generosus & Venerabilis vir Dns Gysbertus de Brederode insinuavit instrumenta procurationis & substitutionis, nec non literas Apostolicas & processus provisionis super Præpositura & Archidiaconatu Trajectensi, de quibus sibi provisum existit, ut in eisdem literis plenius continetur, & illis lectis & insinuatibus petiit se admitti ad dictam Præposituram, & dicti Dni habita inter eos aliquali deliberatione eidem Dno Gysberto per os Dni Johannis Colentier responderunt, quod in die Veneris proxima respondere vellent. Acta sunt hæc supra in domo Capitulari majori coram Dnis Johanne Wael Vicedecano, Johanne Colentier, Johanne uten Ellweert, Hermannos Vosch, Henrico de Winsen, Hermannos Henrico Sculle, Wilhelmo Paedze, Theodrico de Amsterdam, & Ottone de Jonge Canonici Capitularibus, Capitulo ad hoc indicto, presentibus ibidem Venerabilibus viris, Dnis Johanne de Bloys, & Johanne Tienhoven Sancti Salvatoris, Petro Ramp Sancti Johannis Trajectensium Ecclesiarum Canonici, Jacobo Fermyn & Wilhelmo Pauli Notariis, & quam pluribus aliis testibus fide dignis, ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

Ann. Dni m. cccc. xxxvii. indictione xv. mensis Decembr. penultima, bora tertiarum vel quasi, constitutus Generosus vir Dns Gysbertus de Brederode Præpositus & Archidiaconus Trajectensis coram Dnis Vicedecano & Capitulo ecclesiæ Trajectensis in Capitulo ad hoc indicto insinuavit & intimavit se suam complevisse juxta consuetudinem ecclesiæ residentiam, Domini admiserunt & approbarunt ipso instante & petente. Presentibus ibidem Dominis, Jacobo Fermyni, Reynoldo de Brederode

718 JOANNES à LEYDIS DE ORIG.

uyt des Biscops vangenis gecomen int jaer ons Heeren
 * cld. cccc. en vier en t'eventich omtrent onser liever
 * cld. cccc. en vier en t'eventich omtrent onser liever
 Lxxiv. Vrouwen dach *assumptio*, na dat hy gevangen geweest hadde
 vier

de *presbyteris*, Reynero Jagher & Wilhelmo Pauli *Notariis* &
pluribus aliis.

Ann. Dni M. cccc. xxxvii indictione xv. die Lunæ Decembr. xxiii, bora tertiarum vel quasi, Pontificatus Eugenii iv. anno septimo, constitutus venerabilis vir Dns Wilhelmus Paedze Canonicus Capitularis Ecclesie Trajectensis ad officium, quod est Socius Præpositi, per Generosum virum Dnm Gysbertum de Brederoede Præpositum & Archidiaconum Trajectensem ad hoc deputatus sive præsentatus in præsentia Venerabilium Dominorum Johannis Wael, Vicedecani, Johannis Colentier, Johannis uten Ellweert, Hermannii Sculle, Theodorici de Amsterdam, & Ottonis Jonghe, Canonicorum Capitularium dictæ Ecclesie Trajectensis, in Capella duodecim Apostolorum ejusdem Ecclesie Capitulariter congregatis, præbabit prius Capitulari colloquio de & super materia præscripta, de speciali gratia, quin dictus Dns W. non habet domum claustralem, eundem Dnm Wilhelmum admiserunt in Socium Præpositi, & dictus Dns Johannes Wael obligavit & accommodavit domum suam pro dicto D. Magistro Wilhelmo, prout consuetum est, & præfatus Magister Wilhelmus juravit ibi, quod non ministrabit Præposito Trajectensi quicquam de bonis Præposituræ, nisi prius satisfactum fuerit Capitulo de servitio &c. in meliori forma. Et si secus fecerit & ministraverit hoc erit periculo suo. Et promisit dictum Dnm Johannem Wael, servare indemnem, præsentibus ibidem Jacobo Fermini presbytero & Wilhelmo Pauli Notariis publicis.

Intrumenta hæc ex Archivis majoris ecclesiæ. Quod autem de residentia hic & de Socio Præpositi, qui, quod debebat Præpositus, Capitulo tempore constituto quotannis curabat solvi, jramento id continetur, quod & publico instrumento, quod in eodem chartulario, comprehensum hujusmodi:

In nomine Domini Amen. Anno à nativitate ejusdem cld. cccc. tricesimo septimo, indictione quinta decima, die Sabbati, mensis Novembris ultima, bora tertiarum vel quasi, Pontificatus Sanctissimi in Chrsto Patris, ac Domini, Dni Eugenii divina providentia Papæ quarti anno septimo, in venerabilium virorum, Dominorum Johannis Wael Vicedecani, Johannis Colentier, Johannis uten Ellweert, Hermannii Vos, Hermannii Schulle, Wilhelmi Paedze, Theoderici de Amsterdam, & Ottonis Jonge Canonicorum Capitularium Ecclesie Trajectensis constitutus D. Gisbertus Koc habens & tenens in manibus suis quandam patentem literam sigillo suo in cera rubea impresso ut dixit
 &

vier jaer ende twee maenden. Ende hy is te scheep getogen de Leck neder verby Vianen. Ende doe hy voor Vyanen by dat lant was, so stonden daer op dat *Hoeft* syn twee neven als
Joncker

Et apparuit impendente sigillatam, quam ibidem in medium exhibuit & ostendit, cujus tenor de verbo ad verbum inferius describitur, & idem Dn. Ghiselbertus super dicta litera & contentis in eadem bene ut asseruit deliberatus, posita manu sua dextra super scriptura ejusdem literæ, corporaliter juravit, quod contenta in eadem firmiter faceret & observaret, & d. eam literam sigillatam dictis Dominis tradidit. Super quibus omnibus & singulis præfati Domini Vicedecanus & Capitulum petierunt sibi fieri à me Notario publico infra scripto unum vel plura publicum seu publica instrumentum seu instrumenta. Acta sunt hæc Trajecti sub anno, indictione, mense, die, hora, Pontificatu & loco, quibus supra, præsentibus ibidem venerabilibus viris Dn. Rasone Doggart Sancti Plechelmi Aldensalensis Trajectensis diocesis, Jacobo de Lichtenberch Sancti Petri, Theodorico de Wallenaer Sancti Johannis Præpositis, Woutero Grawert Sancti Salvatoris, Gerardo Vrenk dicti Sancti Johannis Trajectensium Ecclesiarum Decanis, Gisberto Albout & Petro Ramp ejusdem Ecclesiæ Sancti Johannis Canonicis, Jacobo Fermini presbytero perpetuo Vicario in Ecclesia Trajectensi, & quamplurimis aliis in multitudine copiosa astantibus testibus, ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Tenor vero patentis literæ, de qua supra fit mentio, sequitur, & est talis:

Nos Ghiselbertus de Brederode Dei gratia Præpositus & Archidiaconus Trajectensis notum facimus universis, quod tactis corporaliter sacrosanctis Evangeliiis juravimus his præsentibus & juramus, quod compositionem, quam quondam bonæ memoriæ Arnoldus de Hoern inter quondam Swederum Uterloe tunc Præpositum & Archidiaconum dictæ Ecclesiæ Trajectensis, & Capitulum ipsius Ecclesiæ fecit & ordinavit quoad omnes & singulas perpetuitatis clausulas firmam & perpetuis temporibus illibatam servabimus, panem, denarios mensurales, & convivium ipsis Decano & Capitulo pro ejusdem Ecclesiæ Trajectensis quadraginta præbendis præbeamus, sive Canonici & personæ ipsius Ecclesiæ præsentēs fuerint, & omnes residentiam fecerint, sive non, secundum antiquam eorum observantiam, ac si omnes & singulæ personæ ipsius Ecclesiæ Trajectensis corporaliter præsentēs fuerint, & residentiam fecerint, videlicet pro singulis decem solidis unum florenum aureum de Florentia, aut verum valorem ejusdem, plenarie & sine quacunque subtractione vel diminutione, ministrando, nec non taxationem panis & cervisiæ, vulgariter Verding appellatam, juxta tenorem libri Cameræ, & modum quondam Ghiselberti Koc prædecessoris nostri firmiter observando. Insuper quia in dicta compositione cavetur, quod omnia bona tam Præposituræ

Tom. I.

Y y y y

quam

† cīd.
cccc.
Lxxv.
* De his
etiam
Bocken-
bergius
tr. de Bre-
derodis,
cap. 16.
in fin.
Præclara
admo-
dum hæc
indicia,
quam
vovent
clerici,
castitatis.

Joncker *Walraven* ende Joncker *Frans* syn broeders soonen ; die in syn schip gedaen worden. Ende als hy die gecuffet hadde, so seyde hy, *Hadiu myn lieve nevem*. Als sy dan weder uyt syn scip gedaen waren, so reysde hy voert tot Breda by Graef *Engelbrecht* van *Nassouwen* om aldaer te wonen. Ende als hy daer een jaer gewoont hadde, so sterf hy daer int jaer ons Heren † cīd. cccc. Lxxv. ende wert tot sinte Geertrudenberch begraven in dat Cathusers clooster. Hy hadde oock * veel bastarden, als Meester *Mathys* Canonick tot Sint Johans t'Utrecht, *Joris*, *Walraven*, Heer *Reynolt* Canonick tot Maeltricht, Heer *Henrick* Canonick tot Borchlo, *Antonis*, *Pieter*, ende *Pons*, *Johanna* een nonne tot Delf in sinte Agnieten clooster, *Heylwich*, *Willem* van der Gou en wyf, *Elisabeth*, *Lambrecht* van *Hamersvelts* wyf, ende *Machtelt* *Gysbert* *Piecken* wyf. *Joris* nam tot syn anderde wyf. . . . *Philips Ruybroecks* enige dochter, die een Raetsheer van Hollant was, ende was *Jan Ruybroecks* soon, die oock Raetsheer van Hollant geweest hadde, ende hy hadde veel sonen ende dochters after gelaten. Item de Biscop van Utrecht en is sonder verdriet na dese tyt niet gebleven, want na twee jaren so is Hertoch *Karel* van syn vianden verslagen geweest in een stryt voer Nansy. Ende na syn doot so rebelleerden tegen den Biscop die van Utrecht ende die van Amersfoort. Ende de Biscop wert gevangen t'Utrecht, ende tot Amersfoort gebrocht. In die vangenis was hy by twintich weken.

quam Archidiaconatus sunt Dñs Decano & Capitulo Ecclesie prædictæ pro servitio præbendorum & officiorum ejusdem Ecclesie obligata, idcirco juravimus & juramus, quod quamdiu orimus Præpositus & Archidiaconus Ecclesie Trajectensis deputabimus & ponemus unum Canonicum præbendam Capitularem ipsius Ecclesie, domum claustralem infra emunitatem ipsius Ecclesie habentem in Socium nostrum, ad percipiendum & levandum omnes fructus & redditus dictæ Præposituræ, & ad recipiendum cautiones pro ejusdem fructibus & redditibus ad usum & in solutionem servitii præbendorum & officiorum prædictorum. Quodque etiam constituemus unum alium Canonicum Capitulum domum claustralem infra emunitatem prædictam habentem in Officium nostrum ad exercendam jurisdictionem Ecclesiasticam, & ad percipiendum & levandum omnia & singula emolumenta hujusmodi jurisdictionis Ecclesiasticæ in Archidiaconum nostrum prædictum ad usum prædictum. Quod præfati nostri Socius & Officialis, postquam præbendam

weken. Ende hem bewaerde Heer *Reynolt* van *Bruechusen* Ridder des Heer van Brederoedens sulters soon.

Van Heer Wabraven de xviii. Heer van Brederode.

DAT LXVIII. CAPITTEL.

Int jaer ons Heeren cix. cccc. lxxvi. na dat Heer *Reynolt* die Heer van Brederoeden gestorven was, so is Joncker *Wabraven* syn outste soon, die doe was out elf jaer, geworden Heer van Brederoeden, van Vianen, Burchgraef van Utrecht, ende Heer van der Ameyd. Hy was de achtienste Heer van Brederoeden, ende was geboren int jaer ons Heeren cix. cccc. ende lxii. op Sinte *Seveers* dach, die doe was op een Vridach. Ende Joncker *Frans* syn broeder, die was geboren int jaer ons Heren cix. cccc. vyf ende t'sestich daechs na Sinte Blasius dach. Ende want dan Joncker *Wabraven* noch seer jong was soe heeft Vrou *Tolenda* de Vrou van Brederoeden al hoer soens Heerlicheneden aengenomen te regieren, ende sy liet haer die voochdy toe besegelen van Hertoch *Karel* van *Bourgoengen*, Grave van *Hollant*, in alsulcker manieren als die Heer van Brederoeden die voochdy in syn uterste haer bevolen hadde in tegenwoordicheyt des *Paltoers*, ende des volen gerechts van Vianen. Sy heeft dan die voochdy geregeert vier

his predictis de eorum servitio fuerit integraliter satisfactum, nobis de reliquis reddent computum legalem & rationem. Promittimus insuper bona fide prefatos Dominos Decanum & Capitulum singulosque Canonicos prebendatos ipsius Ecclesie perpetuo servare indempnes, si quovis modo quod abfit eos vel aliquem eorum ratione admissionis per eos de nobis ad dictam Præposituram & Archidiaconatum nostros factæ per quoscunque seu quemcunque molestari contingat, quodque admissioni hujusmodi & possessioni inde secute ad decretum DD. Decani & Capituli predictorum sine contradictione renunciabimus, si forsitan postmodum repertum fuerit in eisdem Præpositura & Archidiaconatu nos jus non habere, & quod cum aliqua persona compositionem de Præpositura & Archidiaconatu predictis sine expresso eorundem DD. Decani & Capituli consensu nullatenus faciemus. In cujus rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum. Datum anno Dni cix. cccc. xxxvii. in vigilia S. Andree Apostoli.

vier jaer langh, mer sy en mochte niet rustelick regeeren, als men wel lesen mach in dese navolgende Capittelen. Int jaer ons Heren c15. cccc. lxxiv. so lach Hertoch *Karel* voer *Nuys*, ende dat beleg duerde bekant een jaer langh.

Van een oploop die binnen Vyanen gesiede.

D A T L X I X. C A P I T T E L.

† Rey-
noldum
vocat su-
pra, na-
tum ami-
ta Brede-
rodii, &
Gerardo
Domino
de Waer-
den-
burch, de
Amero-
yen,
& de
Broechu-
sen. Vid.
supr. cap.
46. pag.
642.

Int jaer ons Heeren c15. cccc. en lxxv. omtrent ses dagen voer Sinte Severyns dach so waren tot Vyanen gecomen *Walraven* de Heer van Ameroyen, ende Heer † *Reyner* van *Bruechusen* Ridder, gebroeders uyt vervolch der Bastarden van Brederoeden, ende wouden hem der voechdyen onderwyn- den, ende te niet maken, dat de Heer van Brederoeden saliger gedachten in syn uysterste de Vrou van Brederoeden syn wyf bevolen hadde, so hy niemant en wist, die syn kinderen bet regieren soude dan die moeder. Ende hier of so quam een opstal van partijen onder de gemeente van Vyanen, also dat de Bastert *Walravens* knecht *Jan* genoemd, ende *Gerit* de *Griemer* quamen op Sinte Severyns nacht voer *Batesteyn* ten huse luysteren, ende de wakers wordent gewaer, ende riepen van den huse, *Wie daer*. Mer sy en gaven geen antwoert, ende worpen met steenen na die wakers. Des so quamen doe twee wakers van den huse, als *Jan* van *Beest* ende *Allert Coel*, ende scho- ten elck enen schoot, also dat *Jan* de bastarts knecht ge- raict wort in syn arm. Doe liep hy ende claechedet Heer *Reyner* voergenoemt, van welcken wort een groot rumoer in der Stat van Vyanen, want de clock wert gellagen alle den heelen nacht deur, ende Heer *Reyner* sloech de Vyaensche poort op by de kerck mit hameren, ende *Gysbrecht* van *Beest* nam dat yserwerck uyt de wyntmolen, dat men daer niet mede malen en mocht. Ende die Vrou van Brederoeden seynde twee sack korens op de molen om die te malen, mer *Gysbrechts* voersz nam dat koren, ende lietet tot sinen huse draegen. En- de sy stonden den gantsen nacht int harnas, ende hadden een bernende heerpan uyt den Raethuse gesteken. Ende die Jon- ker van Brederoeden mit syn Vrou moeder, broeder, susteren, ende sommige van syn vrienden, magen ende onderfaten ble- ven

ven op den hufe. Ende die Vrou van Brederoeden wert mit haer vrienden des nachts te rade, also dat sy boden uyt van den hufe seynden mit scriften an den Burchgraef van Montfoort, Heer *Willem* den Prooft van Oudemonster, ende die Joffer van *Beverweert*. Welcke vroeck voor de middach tot Vianen quamen, mer binnen tyde eer dat dese voersz quamen, so hadden *Walraven* van *Ameroyen* ende Heer *Reynier* mit de bastarden voersz des Jonckers vrienden van hoer bedden gehaelt, als *Willem* van *Wael*, *Lubbert* van *Groenewou*, *Dirck* van *Alphen*, ende meer ander, ende hem wert groote versmaetheit bewesen mit woorden ende wercken. Ende ten lesten so worden sy also te rade, dat sy *Willem* van *Wael*, *Dirck* van *Alphen*, ende meer ander boven seynden an die Vrou ende hoer vrienden om te dadingen. Hier en binnen so quam Heer *Johan* de Burchgraef van Montfoort, Heer *Willem* die Prooft, ende de Joncfrou van *Beverweert*, de welke feer lang ende breet tusschen beyden overgingen om gonst ende vrientscap te maken, mer sy en condent niet narre comen, dan dair wort gemaict een compromisse, ende alle ding wert opgestelt tot Meydage toe naeltcomende tot verclaringe dan te doen by den Heer van *Humbercoert*, of die hy daer toe deputeerde. Doe worden daer acht of negen balling slants geleit, als *Gerit* die *Griemer*, *Henrick* *Coenensse*, *Lau* *Adriaensse*, *Gerit* *Struyck*, *Herman* van *Mynen*, *Jan* *Plunis*, *Jan* *Struyck*, ende *Henrick* van der *Wey*. Ende *Walraven* van *Ameroyen* ende Heer *Reyner* van *Broeckhuysen* mit die bastarden van Brederoden die mosten oeck gaen uyt Vianen, want die Vrou van Brederoeden hadde an Heer *Walraven* van *Haefst* gescreven, ende die brocht een grooten hoop volcks mit hem. Ende *Jan* *Lueff* brocht oock tot der Vrouwen behoeff een deel gesellen mit een Capiteyn van den Heer van *Humbercoert*. Ende aldus so heeft die Vrou van Brederoeden de overhant gehouden, ende sy bleef tot *Vianen* ende behielt een deel ruterer by haer, ende dede groote cost. Item doe Meydach quam, daer of voersz is, so lach Heer *Reyner* in dienst des Hertochs *Karels* van Bourgoengen, also dat dat compromis ende geblyf bleef leggen, want Heer *Reyner* nye uyt den dienst en quam, dan doe de voersz Hertoge was verslegen voor *Nansi*, ende Heer *Reyner* wert in den stryt gevangen, mer corts daer na so coste hy hem selven uyt de

Y y y y 3

van

vangenis. Ende dit gesciede int jaer ons Heren cix. cccc. ende lxxvii. op den dertien avont.

Hoe dat Heer Reyner die Stede van Vianen heeft in gegrepen.

D A T L X X . C A P I T T E L

Int jaer ons Heeren cix. cccc. lxxvii. als Hertoch Karel op dertien avont voor *Nanfi* in Loreynen in de stryt doot gebleven was, so is Vrou *Mari* syn eenige dochter Vrou geworden van syn landen en Heerlicheden. Dese Vrou dede corts daer na *Adolf* den Prins van Gelre uyt syn vangenis halen, ende tot Gent brengen by haer. Oeck so maecte dese voersz Vrou in de vasten des jaers voersz Heer *Wolfert* den Heer van der Veer Stedehouder van Hollant. Welcke Heer van der Veer oock Graef wert van *Gramprey*, ende Graef van *Bochain*. In dese selfde vasten, so quam Meester *Gerit Calflagen* van Gent in Vyanen tot die Vrou van Brederoeden, aldus seggende; *Lieve Vrou, myn Heer van Gelre doet u weerdelick groeten, ende by laet u weten, dat men de ordinanci ende staet van onse Hertoginne Vrou Mari nu by Paescen stellen ende ordineren sal. Ende daerom bid hy u, dat ghy mit u sonen, ende dochteren tot Gent voor Paschen comen wilt, op dat men u kinderen stellen mach mit ander edelen in die dienst ende int Hof van onse Hertoginne Vrou Mari.* Die edel Vrou van Brederoeden, als sy dit gehoord hadde, so is sy omtrent midvasten getogen tot Gent int Hoff voersz mit alle hare kinderen, sonen, ende dochteren. Ende sy hadde *Sweer* van *Vyanen* bevolen dat huys ende Stede van *Vyanen* mit dat lant van *Vyanen* te bewaren mitten vrienden, die sy tot *Vianen* hadde. Daer na opten beloken Paeschedach na middach so quam *Sweer* van *Vyanen* van den huse op die Voerstraet, ende daer quam *Wouter* van der *Donck*, ende wert scelende mit scerpen woorden tegen *Sweer* voersz. Ende tot twee herbergen waren vergaderinge van poerteren, ende die quamen *Wouter* te baten, also alit scheen, dattet een opset was, ende leydent *Sweer* also na, dat sy hem weder dreven tot *Batesteyn* opt huys, ende hem so volchden een deel poerters opten huse, die 't mit hem daer onthielden. Als dit aldus gesciet was, so quam *Herman Coenen* mit een deel gewapenderhant voor die Lantpoert,

poort, ende eyscede van den poertier die slotel van des Jonckeren wegen van Brederoeden, nochtans was hy contrari den Joncker. Ende die Poertier gaf hem die slotel, ende hy seynde terstont om die ballingen voersz, die tot *Hagesteyn* lagen, ende wachten op haer hant. Ende als dese by Vyanen gecomen waren, so sloten sy die poort al vast toe, ende sy waren seer sterck int harnas op te straet by een, also dat op ten huysse niemant comen en mocht. Ende sy ontboden *Reynolt* den bastart van Brederoeden, die op die tyt tot *Culenborch* lach, dat hy by hem comen woude om hoer Capiteyn te wesen. Doe quam *Reynolt* die bastart tot Vyanen, ende had by hem vyf gesellen van *Culendureh*. Doe screeff *Sweer* van Vyanen een brieff an de Vrou van Brederoeden, om te weten, hoe hy hem hebben soude. Ende hy sende *Henrick Maertenso* uyt, die op die tyt bode was, after van *Batesteyn* off, ende beval hoe hy hem hebben soude int uytgaen ende int weder comen, dat hy al te samen vergat, ende ginck voer de *Viaensche* poort, ende liët hem daer in laten, ende ginck in *Melis* huys van *Aerst*, daer was *Reynolt* die bastart, *Henrick* van der *Wiers*, ende meer ander, ende sy visteerden den brief, ende slotense weder toe. Ende die bode loefde hem luden, als hy weder quam, so soude hy syn antwoert tot hem luden brengen, op dat sy hem daer na rechten mochten, ende also is de bode gereyft na myn Vroot van Brederoeden. Ende *Reyner* van *Broechusen* hadden sy oock beschreven by hem tot Vyanen te comen. Ende hi quam terstont des Vridachs na beloken Paschen, ende brocht mit hem *Ludolf* van den *Berge*, Heere tot *Hedel*, *Albert* van *Bommel*, *Govert* van *Scherpenseel* mit veel ruten, ende doe gingen sy terstont, ende leyden een bolwerck after *Batesteyn*. Ende des anderen daechs so quamen *Johan* van *Vueren*, ende *Gerit* van *Broechusen* van *Brakel* oock mit een deel knechten, ende doe setten sy een waeck after *Batesteyn* alle nacht. Oeck so hadden sy gesellen geleit in *Willam Hysinx* huse, die seer schoten int Hoff. Ende sy schoten weer van den toern met een groote bosse boven deur *Willem Hysinx* huse groote gaten. In deser mangelinghe so quam die Joncfrou van *Beverweert* tot Vyanen met *Philips* den Bastert van *Bochout* om wat goets te doen tusschen beyden, ende sy maeckten een bestant, dat
niemant

Niemand van genen fyden yet doen soude, ende ginck over ende weder over. Mer doe sy sach, dat sy niet bedriven en mochte, so sende sy *Philips* de bastart voergenoemt boven om *Sweer* mit syn vrienden te seggen, dat sy niet goets daer in doen en conde, ende dat sy scherp toe souden sien. Ende doe *Philips* weder van den Hove ginck, so wert hy mit een knip-Losse gescoten in syn lyf uyt *Willem Hysinx* huys boven gelove, daer die Joncfrou voergenoemt seer toornich om was, ende toech terstont uit Vianen. Ende onder desen so quam *Walraven* de bastart van Brederoeden in Vianen, ende had by hem een deel gesellen uyt *Langerack*. Ende *Reyner* van *Broechusen* wert tot Vyanen Ruwaert gecoren van der Stede ende van den lande van Vyanen, ende van der Ameyden, ende hem wert doe geloofd al sulke costen, als hy in voorleden tyden in de vedemerct ende oick nu gedaen hadde, ende noch doen soude. Item doe begeerde Heer *Reyner*, dat men hem een deel personen by setten soude uter Stede ende Lande van Vianen, daer hy by doen ende laten mochte, so werden daer gecoren uyt Vyanen *Joest Adriaensen*, *Burger Wouterßen*, *Heinric* van der *Wys*, *Jan Lambrechtßen*, ende *Gerit Mourijßen* uyt *Heycoep*, oude *Lubbert* van *Merkerck*, *Meynert Dircksen* van der *Ameyde*, *Lambert Pieterßen*, ende *Barent Barentsen* van *Lexmonde*, *Herman Albertßen*, ende *Heynric de Wilt*, mer *Heynrick* en quam niet te Vianen.

Hoe dat Heer Reyner van Broechusen Batesteyn als dat slot van Vianen in creech.

D A T L X X I . C A P I T T E L .

Hier na so ontbiet Heer *Reyner* dese Raetsluden tot *Pieter s' Beren* huys, ende leyde hem luden te voren, dat sy hem souden helpen raden, hoe sy *Batesteyn* beclimmen souden, mer dat wort mit soete woorden hem ontraden, also dat daer niet of en quam. Des anderen daechs so worden geordineert, om tusschen beyden te gaen, *Aelbert* van *Bommel*, *Wouter Tengel*, ende *Joest Adriaenße* om een middel daer in te vinden. So gingen dese drie voorz boven om te dedingen menichwerff, mer sy en condon daer of niet maicken. Ende dewyl dat

dat men dus overginck ende weder over, so quam *Heynrick Maertensse* de bode van de Vrou van Brederoeden als een verrader, ende had den wech altemael vergeten, die hem *Sweer* van *Vyanen* gewesen hadde. Ende hy quam voor *Johan van Sand*, ende liet hem daer vangen, ende hy had by hem der Vrouwen segel, ende slotelen, ende brieven, daer sy haer meninge in geschreven had, daer die van den huse nae gerecht souden hebben. Ende hy wort gebrocht voor Heer *Reyner*, ende die nam hem al dat hy had. Ende hy had oock mede gebrocht vier of vyf brieven, daer niet in gescreven en was, dan daer stonden onder der Vrouwen ende des Jonckers handt teyckenen om an den vrinden te scriven, ende met den segel te besegelen, dat Heer *Reyner* tot groter ondeuchden tooch. Des anderen daechs so seynde Heer *Reyner Aelbert van Bommel*, *Govert van Scherpenfeel*, ende *Joest Adriaenssen* weder boven, ende hy gaf hem mede der Vrouwen segel, ende enen brief, die Joncvrou *Oede Zand* geschreven had, ende dien de Vrou voeriz beteykent hadde, daer in gescreven stont, dat sy hem lieden niet en wist te ontfetten, mer conde sy die deding crygen, dat sy dat nemen souden. Doe *Sweer* van *Vyanen* dat hoerde, doe liet hy de dadinge maken. Ende doe wort daer een geblyf gemaect, als dat alle die poerters, die by *Sweer* op ten huse waren, souden van den huse gaen, ende *Sweer* soude daer op bliven met syn gesellen, ende *Aelbrecht van Bommel*, ende *Govert van Scherpenfeel*, souden by *Sweer* op ten huse gaen, ende sy souden even sterck wesen, Ende sy deden elck den anderen een eedt, dat sy dat huys mit malcanderen trouwelick bewaren souden, also lange dat die Joncker van Brederoeden, ende Heer *Reyner van Broechusen* samentlick eendrachtich worden souden in een manier, die sy doe mit malcanderen begrepen. Een corten tyt hier na soo quam die Vrou van Brederoeden tot *Scoenhoven* ende seynden enen Doctoer, als Meester *Jacob* den Prior van onser liever Vrouwen broederen binnen *Scoenhoven*, ende *Gerit van Poelgeest*, an Heer *Reyner* tot *Vianen*, om dagen te maken tusschen hem luden om alle ding ten besten te vuegen. Ende daer wort een dach geraemt tot *Scoenhoven* te komen by Heer *Jacob* den Grave van *Hoern*, Heer *Wolfert* Grave van *Gramprey*, Heer van der *Veer*, den Stedehouder van Hollant, Heer *Adriaen* den

Tem. I.

Zz zz

Heer

728 JOANNES a LEYDIS DE ORIG.

Heer van *Cruningen*, Burchgraef van *Zeelant*, Heer *Johan* van *Montfoort* den Heer van *Ackoy*, Heer *Heynrick* van *Naelwryck*, Heer *Johan* van *Hamert*, Heer *Johan* van *Vyanen* Ridderen, ende *Gherit* van *Affendelft*. Ende Heer *Reyner* quam ten dage mit *Walraven* die bastart, *Aelbrecht* van *Bommel*, ende mit sommige poerters van *Vyanen*. Ende die *Vrou* van *Brederoeden* hadde by haer Heer *Walraven* van *Haesten* Ridder, ende *Martyn* van *Pucroyen*. Ende gingen die Heeren over ende weder over, mer daer en quam niet off, overmits dat die *Stedehouder* van *Hollant* genen tyt en hadde tē verbeyden, want hy terstont ter *Goude* molte, om dattet daer qualick stont, ende tot anderen plaetsen desgelycx. Ende daer wort eenen anderen dach gemaict op eenen corten tyt, als des *Dingesdachs* na *Pinxteren*. Ende doe die *Stedehouder* mit den anderen Heeren gereyft was, so viel die *Graeff* van *Hoern* mit Heer *Johan* van *Hamert* an die *Vrou* van *Brederoeden*, ende dadingde also mit hoer, dat sy hoeren soon *Joncker Walraven* den *Grave* van *Hoern* mede gaff tot *Vyanen* te brengen op gelove. Want hy swoer by syn *Ridderscap*, dat hy hem wederom tot *Scoenboven* by syn *Vrou* moeder soude brengen, 't welck hy niet en dede. Als dan die *Grave* van *Hoern* mit den *Joncker* van *Brederoeden* tot *Vianen* quam, ende brocht hem so in Heer *Reyners* handen, soo gingen sy samentliken op ten huse tot *Batesteyn*, ende daer molt terstont *Sweer* van *Vyanen* mit syn gesellen after of van den huse gaen. Ende Heer *Reyner* nam t'huys in, ende die *Joncker* van *Brederoeden* bleeff tot *Henrick Pelgrimsen* by den *Grave* van *Hoern*, Daer na so ginck den *Grave* van *Hoorn* mit die *Joncker* op dat *Raethuys*, ende daer was die heel *Gemeent* ende dat lantvolck vergadert. Doe vraechde Heer *Reyner* hem allen, of sy hem niet ontboden hadden om bystant te doen, dat sy niet overvallen worden. Doe riepen sy allegader ja. ja. Doe vraechde hy noch, of sy hem tot enen *Ruwaert* gecoren hadden dat lant te regieren tot orber des *Jonckers* van *Brederoeden*. Doe riepen sy echter ja. ja. Doe bad dat gemeen volck al samen hoeren lieven *Joncker*, dat hy dien koer believen woude, sy wouden den *Joncker* al doen, dat een goede *Gemeente* horen Heer schuldich is te doen. Ende die *Joncker* sprack, dattet hem beliefte, want het also stont

stont binnen Vyanen, dat hy niet wel bet en mocht. Want Heer *Reyner* toende alsulken gelaet mitter Gemeenten op ter straet, ende seyden, dat sy horen Joncker by hem houden wouden, also dat die Grave van Hoern mit den Joncker anders niet doen en dorst, dan sy gedaen wouden hebben. Ende doe gingen sy gelyck in den *Sloetel* teren, ende daer wort terstont gemaect een tractaet, in wat maten Heer *Reyner* regieren soude. Daer na op ten Manendach na Pinxteren in die heylige dagen doe schoot myn Joncker van Brederoeden mit den Grave van Hoern die Papegay tot Vianen mit noch meer ander Heeren, die daer gecomen waren. Des Dingesdachs daer na so quamen tot Vianen van Scoenhoven Joncfrou *Joest* ende Joncfrou *Johanna* myns Jonckeren susteren om te besien hoe dattet met myn Joncker was, ende Heer *Reyner* ginck met hem tweën op *Batesteyn*, ende leydense in een camer, daer sy lange tyt in blyven mosten. Ende Joffer *Oede Zand*, die mit de voersz Joncfrouwen quam, moest buten der poerten blyven. Doe ginc sy wandelen op dat bleecevelt an *Batesteyn*, ende sprack tegen die Joncfrouwen, ende dat wert terstont vermelt, ende Heer *Reyner* geseit. Doe ginck hy, ende haelde se terstont binnen *Vyanen*, ende brochte se tot Porstlikerks op de camer, ende liet se wel bewaren van vyf gesellen, ende doe ginck Heer *Reyner* teren by de Heren. Ende na der maectyt so ginck Heer *Reyner* mit den Grave van Hoorn tot *Batesteyn* by de Joncfrouwen, ende spraken daer mede, ende gingen toe tot Juffer *Oede Zand*, ende spaken mit haer, ende gingen veel reysen over ende weder over. Ende doe Joffer *Oede Zand* aldus geexamineert was, so gaf men haer oerlof, dat sy weder reysde tot *Scoenhoven* by myn Vrou van *Brederoeden*. Ende als myn Vrou voersz van deselye Joffer verstaen hadde, hoe sy hoer lieve kinder tot *Vyanen* geseynd hadde, ende in wat schyn dat sy daer waren, hoe haer doe te moede was, mach elck by hem selven dencken. Na dat dan alle ding aldus by den Grave van Hoorn gesiet was, so woude hy t'huys reysen, doe dede Heer *Reyner* syn costen over al in de herberghen rekenen, ende dat most t'gemeen lant betalen voer die goede dadinge, die hy gedadinget hadde. Oeck so wort hem een heynxt gesenckt, daer t'lant van

Vyanen voor betaelden vyftich Rynfche gulden. Corts daer na fo wert Joncfrou *Jobanna* van *Vyanen* gebrocht tot *Breda* by der ouder Joncfrouwen ende weduwe van *Naffouwen*, ende daer na quam fy by Vrou *Margriet* de oude Hertoginne van *Bourgoengen*. Ende myn Joncker mit syn fafter Joncfrou *Joest* waren also nau bewaert, dat fy nergent fcriven en mochten, of Heer *Reyner* en had die brieffe eerst in syn hant. Noch fy en mochten geen brieven ontfangen, noch mit ymant fpreken, ten moften Heet *Reyner* eerst wel believe.

Van een opfet, die gemaict wert om Vianen weder in te nemen tot myns Vrouwen behoefte.

D A T L X X I I . C A P I T T E L .

Als dit vast langh geflaen had, dat myn Joncker ende myn Joncfrou aldus fcherp bewaert worden, fo begant ten lesten wat te vercouden, also dat fy daer na dicwyl onder malcanderen gingen, ende mit malcander fpreken mochten. Doe dan Joncfrou *Joest* hoer open fack, fo fprak fy op een tyt mit *Pieter Pieterffen Tamborijn*, of hy genen raet foude mogen vynden om vry te worden van die benauwichheit, daer fy in waren. *Pieter Tamborijn* gaff hier confent in, want hem docht, dat hy oock wel half gevangen was, overmits dat hy myns Jonckers Camerlinc was, ende wel fo nau bewaert worde als myn Joncker. Ende want daer een deur was in de keucken toorn, daer men deur mocht gaen in de wrande, ende fo voert op ten dyck, fo ginck Joncfrou *Joest* al heymelick daer die slotelen hengen, ende hadde een ftuck was, daer fy die fleutel in dructe, ende feynde dat tot myn Vrou, die doe woenden tot *Utrecht*. Ende myn Vrou liet drie floetelen maken na dat teycken. Ende *Tamborijn* befocht die floetelen ende fy deden dat slot wel op. Doe fpraken fy voort myn Joncker, dat hy an syn Vrou moeder fcreff, dat fy doch vrienden sien, ende fcriven woude, die hem hier in byftant deden. Ende die Vrou van *Vyanen* verwerff vrienden, als *Sweer* van *Vyanen*, Heer *Jan* van *Vianen* van Jaerfelvt mit *Adrian Hack*, ende meer ander ruterer, Voert fo fprak myn Joncfrou ende
Tam-

Tamborijn mit *Jan Dircksen* de waker, ende hy loofden oock trou te wesen, ende hy soude op de groene tent staen ende blasen, ende die van buten souden dan angaen. Ende hy soude mede seggen; *Weest doch niet al dwaes*. Ende want Heer *Reyner* een hont hadde gaen tusschen die mueren, so seynden sy an myn Vrou, dat sy hoer seynden soude venyn, daer sy den voersz hont mede vergeven mochten, op dat hy niet en baste, als 'et gesien soude. Ende myn Vrou seynde hoer de vergiffenis in een bus, ende screef an hoer dochter mede, als sy dat geoirboirt hadde, dat sy dan die bus in een heimelicheit werpen soude, ende den brief soude sy bernen, t'welck sy niet en deden, daer na veel onrusten of quam. Als dan dese voirsz saicken lang stonden, eer't volbracht werde, so began Heer *Reyner* hier of wat te vernemen, waerom hy die waker of settede, ende stelde een ander waker in syn stede. Oeck so liet hy ruterer in komen, ende sach self seer scerp toe. Item op Sinte Valeriaens nacht int jaer van LXXVII. so quam *Sweer* van *Vianen* mit den voergenoemden personen voer Vyanen, ende meenden op hoer opset voert te gaen, mar sy en vondens daer also niet, als hem toegefeit was, daer sy doe niet wel in te vreden en waren, ende hielden hem stil after onder t'huys. Soe sagen sy ten lesten licht op t'huys, ende Heer *Reyner* riep enen toe opt huys, ende oock so hoorden sy harnas rammelen. Doe seyde *Adriaen Haeck*, *laet ons ofstrecken, want dat opset is gebroken*. Ende so reydsen sy weder of sonder meer gerufts te maken. Des morgens vroeck so dede Heer *Reyner* die Bastarden, by hem comen, ende ginck in die camer by myn Joncker ende myn Joncfrou, die op die tyt by een waren, ende gaff hem die saicke te kennen seer wrede-lyck, ende sprack seer spitich, ende hy woude myn Joncker van syn Sufter versceiden hebben. Mer myn Joncker nam syn Sufter om den hals, ende en woude niet van haer wesen, Doe tooch *Jorys* die bastart by den arm myn Joncker van syn suster, ende brocht hem in de ander camer, ende myn Joncfrou wert doe gedaen in die Staet-camer, dat niemant by haer comen en mocht, dan een dienst-Joffer, die altyt by hoer was. Ende *Pieter Tamborijn* ende *Jan Dircksen* die waicker worden in den stock geleyt als quade verraders. Doe ginck

Heer *Reyner* ende dede *Joffer Joosten* koffer op, ende socht of hy enich bescheit van den opset vinden mochte ende hy vant den brief van der vergiffenis, daer of gescreven is. Doe maecte Heer *Reyner* syn beclacht daer op seer groot, ende gaft der Stat van Utrecht ende den Burchgraeff van Montfoort te kennen, hoe dat myn Vrou van Brederoeden mit hoer dochter hem vergeven wouden, ende toenden hem den brief. Doe most myn Vrou by sonneschyn uyt der Stat van Utrecht, ende sy wort uytgeleyt, of sy een misdadich wyf waer geweest. Ende myn Vrou ginck tot Jherusalem buten Utrecht int cloester, ende bleeff daer lange tyt leggen. Niet lange hier na so liet Heer *Reyner* den Bollert halen, ende *Tamboryn* ende den waicker dede hy seer pynen, ende examineren, ende woude geseyt hebben, wie sy waren, die van den opset wisten. Doe liet Heer *Reyner* noch meer luden vangen van den ondersaten, mer ten lesten, want sy geen schult en hadden, so quamen sy weder uyt. Mer want *Tamboryn* ende die waker seer gepynicht waren, ende hoer saicken mosten setten na Heer *Reyners* wil, so leyde hem Heer *Reyner* een dach van rechten, ende hy liet drie of vier karren sands voer dat Raethuys halen, want hy daer die justici woude laten gescien. Doe seynden die van Utrecht goede mannen uytter Geestelicheyt ende Weerlicheyt tot Vianen, ende en hadden niet gaerne gesien, datter justici geschiet had, want die saeck was myns Jonckeren saeck. Ende sy begeerden op Heer *Reyner*, dat hy die Justici vertrecken woude. Ende die van Utrecht reysden vast gins ende weder. Ende int eynde so gaf Heer *Reyner* die gevangen die Stadt van Utrecht, ende so worden sy voert myn Vrou van Brederoeden weder gegeven. Ende myn Vrou was doe weder in Utrecht gecomen.

Hoe dat Heer Reyner weder uyt Vianen gedadingt wert.

D A T L X X I I I . C A P I T T E L .

Heer *Reyner* van Broeschusen heeft dan also geregeert tot *Vyanen*, ende in de landen van *Vyanen* ende der *Amerdo*, ende bewysde hem so in myns Jonckers renten ende greden, datter

dattet syn magen ende vrienden begah te verdrieten. Ende die
 Burchgraeff van Montfoort, ende die Probst van Oudemonsker
 mit meer ander brochtent also verde, dat tot Utrecht eenen
 dach oldineet wort, so myn Vrou daer lach. Ende Heer
 Reyner quam tot Utrecht, ende bracht myn Joncker mede.
 Die van Utrecht ontfingen myn Joncker seer eerliken, ende
 costeliken. Van den eersten dach en quam niet, ende daer
 worden ander dagen gemaect, ende elck setten syn
 dingen int schrift. Ende doe die arbiters der dadincx eens
 waren geworden, ende die brief daer of besegelt was int jaer
 ons Heeren * cix. cccc. lxxviii. op den vyftien dach in Ju-
 nio, so wert Heer Reyner gescreven t'Utrecht te comen om
 die uytspake te horen. Ende als Heer Reyner t'Utrecht quam,
 so worden die arbiters van sulcken rade, datmen tot Mont-
 foert reysen soude, om daer die uytspaeck te doen. Ende
 als sy dan daer gereyft waren, so deden sy dair hoer uyt-
 spraek, ende gaven elck syn brieven. Mer Heer Reyner en
 woude geen brief ontfangen, want hy en woude dat seggen
 niet houden, ende heeft myn Jonckers lant ende goet gere-
 giert na syn wil. Waerom dat myn Vrou is getogen tot Bre-
 deroeden. mitter woen, ende heeftet God opgegeven. Ende
 sy heeft beyde hoer sonen tot Loven ter scole geseint om te
 leeren, ende Joncfrou Joest is gegaen int clooster te Iherusa-
 lem buten Utrecht. Daerna int jaer ons Heeren † cix. cccc.
 negen en t'seventich so verdreef Heer Reyner tot Vianen alle
 die bastarden van Broderoeden, ende noch sommich ander
 van hoer vrienden, die hem tot Vianen gebrocht hadden,
 t'welck hoer ben wel was. Ende daerna op dertien dufent
 martelaren dach smorgens vro voer den dage, so liet Heer
 Reyner vierdalf hondert ruten after op Batefeyn in comen.
 Ende daer dwang hy mede de Gemeent van Vyanen, dat sy
 hem alle hulde ende ede moften doen hem hout ende trou
 te wesen, syn best te doen, ende hem alle geweld en te
 helpen wederstaen, het waer oock tegen wie dattet waer,
 alwaert oock tegens haer selfs Heer, die tyt van syn Ru-
 waertschap duerende, ende daet en tenden niet van hem te
 sceyden, hy ende de Gemeent waren eerst tegen myn
 Joncker ende syn broeder ende susteren verfoemt ende
 ver-

* cix.
cccc.
lxxviii.

† cix.
cccc.
lxxix.

vereenicht. Hierna so heeft Heer *Reyner* een rekeningh voortgebracht, die seer groot was van penningen, die hy voer ende na verleyt hadde, als hy seyde, ende claechede, dat hy 's niet langer te verleggen hadde, ende dat hem oock geloeft was, datmen hem al syn costen voor ende na wel betalen soude. Waerom dat hy eyfste vier stuvers van den mergen, myns Jonckeren lant uytgeseyt, twelck hy al creech. Ten lesten als syn Ruwaertscap ten eynde begon te comen, so sprack *Willem* van *Wael* ende *Willem* van *Nes*, ofmen geen manier soude mogen vinden, datmen Heer *Reyner* mit een redelicke dading uyt *Vianen* soude mogen crygen. Als dan Heer *Reyner* hier of gesproken was, ende het hem wel beliefte, so seynden die van *Vyanen* tot Heer *Johan* den Heer van *Lalleyng*, ende tot die *Vrou* van *Brederoden*, dat sy tot *Vianen* comen soudent om een dading te vinden, datmen Heer *Reyner* uyt *Vyanen* mochte crygen. Als sy dan daer gecomen waren, soo heeft die Burchgraef van *Montfoort* daer mede also in gedadingt, dat Heer *Reyner* soude *Vianen* rumen, ende tot *Montfoort* soude hy ontfangen vier duisent gouden Rynsche gulden. Aldus dan int jaer ons Heeren * cix. cccc. ende lxxx. des Manendachs na Paschen, so quam Joncker *Lodewyck* van *Montfoort* tot *Vianen*, ende nam *Vianen* in tot myns Jonckers behoef van *Brederoden*, ende Heer *Reyner* gaf hem die sloten van *Stede* ende van *huse*, ende hy reysde uyt *Vianen* tot *Montfoort*, ende daer ontfeng hy syn vier duisent Rynsche gouden gulden. Hier na so is Joncker *Walraven* van *Brederoden* tot *Vyanen* gecomen mitten Heer van der *Veer* ende mitten Heer van *Lalleyng* syn Oem. Daerna so gingen sy t'samen op dat *Raethuys*, daer die heel Gemeent ende dat lantvolck van *Vyanen* ende van der *Ameyd* vergadert waren, ende daer wort myn Joncker gehult, ende swoeren hem alle hout ende trouwe te wesen. Ende die Heer van der *Veer* ende myn Joncker, dat hy een goet Heer soude wesen. Ende myn Joncker sette t'Gerecht tot *Vyanen*, ende myn Joncker maecte *Dirc* van *Zuylen* Drossaet tot *Vianen*, ende hy was een jaer Drossaet. Daer ten enden so wort Drossaet van *Vyanen* *Joris* die bastart, ende doe toech myn Joncker weer ter *Veer* by den Heer van der *Veer*.

* cix.
cccc.
lxxx.

Hoe

Hoe die Heer van Swanenburch heeft Vyanen ingenomen.

DAT LXXIV. CAPITTEL.

Int jaer ons Heeren † cīo. cccc. twee ende tachtich so was een groot oerloch tusschen de Hollanders ende die van Utrecht, ende sommige die uyt Utrecht verdreven waren, die waren geweken tot Vianen, ende onthieldent daer, dat die van Utrecht niet en beliefden. Op die tyt so woonde binnen Vyanen een, die genoemt was *Gysbert van Baest*, ende was myns Jonckeren Dyckgrave van den Lande van Vyanen, ende die partide seer mit die van Utrecht tegens Hollant. Want hy besorchde provande op dat Blochhuys op de Vaert, daer die van Utrecht op lagen om Hollant te beschadigen. Mer *Foris* die Drossaet mit de heele Raet van *Vianen* seyden hem, dattet also niet en behoorde, mit veel meer ander woerden. Mer hy en woude niet laten. Daerna is *Gysbrecht* tot Utrecht getogen, ende heeft die van Utrecht belooft *Vyanen* te leveren, om daer uyt te oorlogen tegens de Hollanders, also veer als sy hem ruterer ende hulp daer toe doen wilden. Die van Utrecht hebben hem belooft te doen. Ende hy is weder in *Vyanen* gecomen, ende heeft op haer hant gewacht in de waeck op Geenkens poert des nachts na den Sonnddach *Latare* in de vasten. Ende in de selfde nacht so seynden die van Utrecht na *Vianen* Heer *Vincent van Swanenburch* Ridder, die een van hoer principael Capiteynen was, ende deden hem mede veel ruterer. Ende also syn sy heimelick mit ladderer ende instrumenten gecomen in der nacht voer *Vyanen*, ende sy syn ten lesten ingecomen. Ende want die Poerters hem te weer setten, so bleven mitten eersten een deel doot, mer ten lesten so worden de ruterer de Stede machtich, want sy waren ontrent drie hondert int getal. Als sy dan ingecomen waren, so gingen sy mit groot bongeslach ende trompen geslach op die Voerstraet voer dat Raethuys. Ende doe togen sy voer die Lantpoert, ende togen die in. Doe gingen sy affter *Batesteyn*, ende hadden *Jacob van Sweten* een poert te Vyanen by hem mit syn instrumenten, ende

~ cīo.
cccc.
LXXXII.

...Tom. I.

Aaa aa

stack

stack die poert op. Ende daer quamen noch veel meer ruterer in, dan daer in gecomen waren. Doe dit gedaen was, doe gingen sy weder op die Voorstraet, ende so voert voor de Leckpoert om die in te winnen. Mer *Walraven* de ballart en woude die poort niet opgeven, ende beschermde de poert seer stoutelick. Doe gingen sy van daen voor *Bateskeyn*, ende eykten dat huys, dat sy't opgeven souden, behouden lyf ende guet, mer die ballingen van Utrecht woude hy gevangen nemen. *Jorys* die ballart die nam syn beraet, ende beriet hem also, dat hy's niet opgeven en woude, hy en woude daer eerst meer voor lyden. Doe streeck Heer *Vincent* ten huse, ende tastte dat styf an, ende wan dat huys terstont, ende sy roefden dat huys terstont, also dat daer nyt en bleeff, gout noch silver, noch brieven, noch geenrehande guet. Ende *Joris* was mit al den hóop, die hy by hem hadde, op den toern *Simpol* geweken. Ende *Arnt Pieterßen*, ende *Jacob* in de Clock, ende oude *Jan van Reness* ballart soen worden gevangen in de camer, daer men uyt dat Somerhuys gaet, mer daer blevender wel thien of twaelf doot. Daerna eylte noch Heer *Vincent*, dat *Jorys* hem opgeven soude, ende in genade gaen. Ende so *Jorys* geen hardicheyt hadde dat huys te houden, so gaf hyt op, ende ging in genaden. Daer worden alle die mannen, die daer op waren, ende die ballingen geeedt, ende *Gysbrecht van Baest* screeff hoer alre namen, ende sy lieten alle heur harnas daer blyven, ende gingen of in der Stadt, ende lieten al heur gelt, gout, sulver, ende al ander goet, dat sy daer opgesleept hadden, ende Heer *Vincent* ende syn ruterer nament al, ja also schoen, datter niet een stoel bleef op te sitten. Hier na so ging Heer *Vincent* weder voor de Leckpoert, ende eyste die noch weder in van *Walraven* de Ballart. Ende want *Walraven* vernam, dattet slot gewonnen was, so gaf hy die poert op, behouden syn lyf ende goet, ende also gingen sy alle off, ende sy deden elck een eedt. Ende een wyl tyts hier na so mosten alle die geen, die een eedt gedaen hadden vier Rynsche gulden tot vangen gelt geven. Ende een wyl tyts daer na mosten sy Heer *Vincent* een pont groot geven, ende hy schoude hem also hoer vangenis quyt ende eedt. Hier na heeft Heer *Vincent* oock geschattet sommi-

sommige Poerteren; daer hy groot gelt ende goet of gecregen heeft. Gorts hier na so creesch Heer *Vincent* mit den Hoflieden een wederstien op *Gysbert* van *Baest*; ende schuwede hem, ende bewiesen hem geen vrientscap meer, als men verraders schuldich is te doen. Ende *Gysbert* die mercte dat hy geen gehoor langer en hadde, ende is uyt *Vyanen* gereyft tot *Utrecht*, ende bleeff aldaer. Die van *Utrecht* waren Heer *Vincent* groot gelt schuldich van syn soudi, want sy hem in lange tyt geen gelt gegeven en hadden. Hierom so dochte dese Heer *Vincent*, dat hy uyt *Vyanen* niet en woude reysen, hy en soude eerst betaelt wesen, Waerom dat hy meer dan vier maenden in *Vyanen* bleeff, ende maecte menigen reys mit syn rutereren tegen die *Hollander*en. Als dit die *Hollander*s sagen, so hebben sy oock rutereren gesonnen daer tegens int lant van *Vyanen*, om Heer *Vincent* weder te staen, ende weder te verdriven uyt *Vyanen*. Ende van dese onlede so is dat lant van *Vyanen* seer verdorven geworden.

Hoe dat Heer Vincent uyt Vianen gecoft is geworden.

DAT LXXV. CAPITTEL.

Als dan Heer *Vincent* van *Swanenburch* Ridder aldus lange tyt tot *Vyanen* bleeff leggen, ende hy van der Stadt van *Utrecht* geen penningen gecrygen en conde, so liet hy by hem comen *Walraven* die bastart, *Dirck* van *Alphen*, ende *Gerit* van der *Molen*, ende sprack mit hem, als dat hy gelt hebben most, ende dat hy node *Vyanen* an ymants soude brengen dan an myn Joncker, ende dat sy 't an myn Joncker versoecken souden, ende mit sommige vrienden hem beraden, want hy most gelt hebben. Ende waert dat sy geen raet vinden en condon, so seyde hy, dat die Biscop van *Utrecht* of Heer *Frederick* van *Egmont* de Heer van *Ysselsteyn* raet wilsten om penningen, mer so most hy *Vianen* hem overleveren, i'welck hy node soude doen, als hy seyde. Dese drie voergenoemde namen hoer betaet een wyl tyts, ende gaven dese saeck int heymelic te kennen *Joost Aldriden*ssen, ende *Swier Henricksen*, ende *Rutger Wouter*ssen, ende die sloten mit een, datmen terstont *Frederick* van der *Sevender*

A a a a 2

seynden

seynden tot myn Joncker, om te weten, wat syn meninge waer, ende wat raet hy wiste. *Frederick* is dan wederom gecomen, ende seyde, dat myn Joncker vrienden hadde gevonden, die hem lienen soudent tot derald duysent Rynsche gulden, mer daer en volchde niet na. Aldus so gingen sy self den coop an mit Heer *Vincent* om sestalf duysent Rynsche gulden ende anderhalf hondert Rynsche gulden. Ende Joncker *Belle* ende *Willem* de Secretarius hadden elcx derald hondert Rynsche gulden, dat sy goede dadings lude wesen soudent. Ende dit ginck by der Gemeenten toe, mer het wert lastich eer 't t'betaelt wert, ende het most binnen achte dagen betaelt wesen. Ende dewyl datmen hier in onledich was, so togen vyff of ses poerters van *Vyanen* tot *Woudrichem* by den Grave van *Hoern*, so myn Joncker van *Brederoeden* daer was, ende baden hem seer vriendelik, dat hy mit myn Joncker tot *Culenburch* comen woude, ende daer was t'lantvolck by hem. Ende die Grave voersc bracht myn Joncker tot *Culenburch*, ende hadde oock veel ondersaten van *Woudrichem* by hem. Ende die Graeff van *Hoorne* quam voert tot *Vyanen*, ende was daer by de Gemeente om wat goets te doen tusschen beyden. Als dan Heer *Vincent* betaelt was, so reet hy uyt *Vyanen*, ende die Graef van *Hoorn* reet mit hem uyt. Ende doe sy tot *Everdingen* quamen, daer was myn Joncker van *Brederoeden* mit allen den lant volck van *Vyanen*, ende van der *Amejde* en *Woudrichem*, ende *Joris* die bastart. Ende daer waren sommige, die garen gesien hadden, datmen Heer *Vincent* bestreden hadde, mer die Graef reet tusschen beyden, ende brocht Heer *Vincent* by den Joncker van *Brederoeden*. Ende Heer *Vincent* dede veel onscult, ende seyde, dat hy 't van der Stadt wegen van *Utrecht* gedaen hadde, ende by rade des Burchgraefs van *Montfoort*, Heer *Dirc* van *Zulen* Ridders, ende *Jan* die *Coninck*, die op die tyt Burgemeesters van *Utrecht* waren, mit meer ander, ende hy bad myn Joncker om vergiffenis. Ende die Joncker van *Brederoeden* reet tot *Vyanen* mit syn vrienden, ende Heer *Vincent* reet tot *Culenburch*, ende reet voert opwaert. Als dan de Joncker van *Brederoeden* tegen den avont in *Vyanen* quam, so was die Geestelicheit mit cruce ende vanden voer der Lecpoert mitter heelre Gemeenten, ende heeten

ten horen lieven Heer seer vriendelick wellescom, ende leyden hem so doer de straet langes tot in de kerck toe, ende daer dancten sy Gode, van dat sy weder by een waren gecomen.

Hoe dat Joncker Walraven van Brederoeden Ridder is geworden.

D A T L X X V I . C A P I T T E L .

Int jaer ons Heeren cix. cccc. lxxxvi. in de maent Februario so quam tot Franckenvoert die Keyser van Roem *Fredericus Tertius* metten seven Keurvorsten, ende ander veel Biscopen, Abten, Hertogen, Graven, Bannerheeren, Ridderen, ende knechten. Medeso was daer gekomen Keyser *Frederics* soon *Maximiliaen* genoemt, de Deurluchtige Hertoch van Oostenryck, Burgondien, Brabant, ende Grave van Hollant etc. Ende by hem so waren die Bisscop van Camerick, de Bisscop van Sibimien, *Christoffel* de Marckgraeff van Baden, *Karel* de Prins van Gelre, *Adulff* de Graef van Nassou, *Karel* de Graeff van Crinoy ende Chimay, *Walraven* de Joncker van Brederoeden, Joncker *Cornelis* van Bergen, *Frederick* die Heer van Yselsteyn, *Karel* van Lalleyn, *Philips* de Bastert van Bourgongen, Joncker *Florys* van Yselsteyn mit noch meest ander Ridderen ende knechten. Op den xiv. dach in Februario so syn dese Heeren in Sinte Bartolomeus kerck binnen Franckenvoert gekomen, ende daer wort een misse gesongen van den Heyligen Geest. Ende na die mis so gingen die Coervorsten kiesen een Roomsche Coninck mit consent ende goede wil des Keyfers, ende daer wert doe gecoren des Keyfers soon *Maximiliaen* de Hertoch van Oostenryck voersz. Ende als dese elixi mit grooter feesten gedaen was, so syn alle dese Heeren gereyft tot Aken om desen gecoren Coninck daer te cronen. Sy hebben hem dan aldaer na ouder gewoenten gecroent op den ix. dach in April, dat was doe de anderde Sondach na Paschen in dat voersz jaer. Als dan de Roomsche Coninck was sittende tot Aken, en syn Conincklike croen hebbende op syn hooft, Coninck *Karels* de Grooten croen, ende in syn hant de selfde Coninck *Karels*

Aaa aa 3

sweet,

† Verum
ergo
quod
dixi,
quod mi-
les nobili
praelatus,
& pluris
miles,
quam no-
bilis, lib.
4. de No-
bilit. cap.
13.

sweert, so heeft hy dat swaert uytgetogen om daer mede Rid-
deren te slaen alle die geen, die daer bereyt stonden om Rid-
der te werden. Hy heeft dan daer tot twee hondert † Ede-
len gemaict Ridder, daer die Overste of waren *Philips de*
Palsgraef van den Ryn Koervorst, *Arnest* die Hertoch van
Beyeren, *Karel* die Prins van Gelre, *Willem* de Lantgraeff
van Hessen in Cassel, *Walraven* die Heer van Brederoeden,
Gysbert die Heer van Bronchorst, *Willem* van Egmont Heer
van Haeps, ende noch meer ander groote Heeren, die nu
al te veel waren te schryven.

VETE.

V E T E R A
A L I Q U O T
TESTAMENTA
S E C U L O
DECIMO TERTIO,
DECIMO QUARTO,
Et initio fequentis
S C R I P T A.

V E T

1 1 1 1 1

TESTAMENT

S E C U

DECIPIO TRIPTO

DECIPIO QUARTO

Es imio sequens

S C R I P T A

VETERA ALIQUOT TESTAMENTA

Seculo XIII. XIV. & initio sequentis scripta.

I.

Codicilli Gerardi de Leyden Canonici S. Mariæ Traject.

Anno CIO. CC. LXXXVIII.

NOs (1) Florentius Comes Hollandiæ notum facimus universis, quod vir discretus (2) Magister Gerardus de Leyden Canonicus ecclesiæ S. Mariæ Trajectensis dilectus clericus noster, compos mentis suæ, in nostra præsentia constitutus, de salute sua cogitans terram unam, quam comparavit erga *Theodoricum de Veno* (3) in Officio de *Ryswike* jacentem ultra *Vorde* contulit ac pie legavit monasterio de *Rynseburgh* iusto proprietatis titulo habendam perpetue & possidendam sub hac forma, quod *Joannes* filius ejus dictam terram & ipsius proventus tenere debeat & tenebit à dicto monasterio iusto titulo feodali ad opus structuræ Capellæ suæ *Steenvorde*, quam idem de bonis suis propriis

(1) Codicillus hic oblatas Principi factus testibus non adhibitis juxta l. *omnium* 19. C. de *testam.*

(2) Familia vetus & nobilis. Dixi de ea nonnihil ad *Annal. Egmondanos*. Quædam etiam de ea habet *Sim. à Leuwen. descript. urb. Leyd. p. 181.*

(3) Officium idem quod *Ambacht*. *Ambacht* idem quod *Præfectura*, quod territorium, quod regio. Charta Ann. 1336. in officio de *Toloyse*, & in nova terra adjacente, quæ dicitur *Polre*. & mox: in officio seu jurisdictione temporali *Joannis de Toloyse*. Nec Latinis inusitatum id. Etiam Cæsar sic locutus lib. 3. de bell. civ. Toti officio maritimo *Bibulus præpositus*. Ibid. Cæsar tres cohortes *Oxici oppidi tuendi causa reliquit*, iisque custodiam navium tradidit. Huic officio opidoque præerat *Acilius legatus*. *Gasp. Sciopp. de stil. bist. p. 59.*

Tom. I.

Bbb bb

priis ædificari fecit, & ad opus sacerdotis pro tempore celebrantis in ipsa, & ipsum *Johannem* decedere contigerit absque legitimo (1) herede, quod dicta terra ad *Agatham* filiam dicti Magistri *Gerardi* uxorem siquidem *Johannis* filii *Johannis* de *Urbe* sub prædicto jure feodali tenenda à dicto monasterio devolvetur. Si vero dicta *Agatha* absque legitimo decesserit herede, ex tunc dicta terra libere & absolute ad ipsum monasterium revertetur, & per hoc Conventus Sanctimonialium dicti loci ipsius Magistri *Gerardi* & suorum parentum jugem habebunt memoriam, & pro ipsis fundent ad Dominum preces suas. In cujus rei testimonium nos prædictus Comes præsens scriptum sigillo nostro fecimus communiri. Et ego magister *Gerardus* de *Leyden* prædictus ad majorem securitatem hujusmodi legati mei sigillum meum duxi præsentibus apponendum una cum sigillo Domini mei prædicti in testimonium & sempiternam memoriam super eo. Datum anno Domini cío. cc. lxxx. octavo. Dominica qua cantatur *Lætare*.

I I.

Testamentum Henrici Wisse van Borsele Toparchæ de Sandenburch Ann. cío. ccc. iiii.

IN den name des Vaders, des Soons, ende des Heyligen Geests Amen. Ic *Henric Wisse van Borsele* Riddere, (2) mins Heren

(1) Ex justis nuptiis nimirum nato, ut circumstantiæ hic fati docent. Alodium mutat in feudum, non hereditarium, sed rectum. Exclufis collateralibus admittit tantum descendentes. Sed quod rursum singulare est, non filium tantum, sed & filiam, nec descendentes tantum ex filio, verum etiam ex filia. Notum quod in rectum mares tantum succedunt, exclufis fœminis, & reliquis, qui ex iis descendunt. *lib. 2. tit. de success. feud. §. filia. Neostad. de feud. Holl. success. cap. 3. pr. & §. 1. & seqq. & §. 6. & ib. Boxel. Bort de feud. part. 2. cap. 1. & part. 5. cap. 2. vers. ende dat de voorfs Leengoederen. Resp. Holl. 3. conf. 100. n. 3. & seqq. & 5. conf. 218.* Sed nisi tabulis investituræ aliud placuit expresse, quemadmodum hic. *Neostad. d. loc. §. 7.*

(2) Gens vetusta, & quæ jam seculo xii floruit illustris, ut & opibus præpotens, Dominorum de Borsele. *Wolfardus*, cujus mentio

mentio hic, ut defuncti, is ipse est, qui Delfis cæsus occubuit, cum rerum potiretur Joannes Comes. I. Assumpserat eum à consiliis & protecturum contra omnes sponponderat Comes codicillis datis Ann. 1297. Sed cum gratia, qua valebat, abuti turpiter crederetur, in eorum, quibus terrori erat, odium incidit tam vehemens, ut properata ei mors, nequicquam Comite obistente. A quibus cæsus, & postquam cæsus, quæ pœna percussorum, non indicantibus speciatim Chronicis, ostendit charta hæc, quæ sequitur:

„ Wi Guy bi der genaden Gods Bisscop t'Utrecht, *Willem* Gra-
 „ ve van Henegouwen, van Holland, van Zelant, ende Here
 „ van Vrieslant, ende *Gerard* Here van Voerne Burghgrave van
 „ Zelant maken cont, dat edele luden, Heren *Wolfaert* ende He-
 „ ren *Florens* Ridders, *Vranken* ende *Clais* knapen, Heren *Wol-*
 „ *faerts* kindren van *Borsselen*, voer hem, haren maghen, haren
 „ vrienden, ende haer helpers an d'eenen syde, Heren *Philips*
 „ erfnamen van *Duvenvoirde*, Heren *Philips* van *Zantborst*, Heren
 „ *Wouter* van *Harlem*, Heren *Simon* van *Bontbem*, Heren *Philip*
 „ *Voernesse*, Heren *Gbisfkins* erfnamen van *Ammers*, Heren *Vrie-*
 „ *sen* erfnamen van der *Mye*, *Diderics* erfnamen van *Zantborst*,
 „ *Florens* ende *Wouters* erfnamen van *Duvenvoirde*, *Jan* van *Zasse-*
 „ *nem*, *Willem* van der *Lane*, ende *Gerard* Ever voor hem, horen
 „ maghen, horen vrienden, dies ons met hem geloofst hebben,
 „ of ander syde, van alre misdaet, die geschiede an Heren *Wol-*
 „ *fart*, alse van sire doot, ende van alre misdaet ende broke, die
 „ daer na geschiede ter *Vere* in jaer ons Heren ccc. ende ene
 „ in die weken voer Sinte Cruus daghe ingaenden Meye, op ons
 „ bleven syn met horen vryen wille, so wat dat wi daer of seg-
 „ gen na onsen goetdencken, de partyen geroupen, weder dat si
 „ commen iof en doen, dat si dat houden sullen. Ende ware
 „ dat sake dat in onsen seggen enighen twifel ware, dat nu roer-
 „ de iof hier na roeren mochte, dat wi dat verclaersen sullen
 „ ende mogen na ons selves verstant sonder enich wederseggen
 „ van den partien vornoemt. Ende hebben beloofst onsen seggen,
 „ ende onse verclaersen, dat wi seggen, iof hier na verclaersen
 „ sullen, dat vast ende gestade te houden voor hem, horen ma-
 „ ghen, horen vriden, ende hoer helpers. Voert hebben si hem
 „ verbonden, ware dat sake, dat onsen seggen ende onse ver-
 „ claersen in enich punt te broken worde bi hem, iof bi iemant
 „ van horen weggen, so soudien die ghene, die 't verbreken sou-
 „ den verbueren lyf ende goet, ende dat soude horen tote onser
 „ kennesse na onsen goetdenken, na onsen wille, ende na ons
 „ selve proeve. Ende wi *Guy*, *Willem*, ende *Gerard* voerseit de
 „ partien voernoemt geroupen des Sonnendachs voor Pinxteren
 „ int jaer ons Heren ccc. ende negheue, die partie van Hol-
 „ Bbb b b 2 „ lant

„ lant vorseit, tieghenwoerde te *Poeldunen* buten *s'Gravenfande*,
 „ ende de partie van Heren *Wolfaerts* kindren geroupen, gebeit,
 „ ende niet en quame teghenwoerde, de warede wel ondervon-
 „ den van der slucken vorseit bi rade wiser luden, in den name
 „ s'Vaders, Soens, ende Helichs geest seggen wi onsen seggen in
 „ der maniere dat hier na volget. In den eersten seggen wi dat
 „ Heren *Pbilips* ernamen van *Duvenvorde*, Heren *Pbilips* van
 „ *Zantborst*, Heren *Wouter* van *Harlem*, Heren *Simon* van *Ben-*
 „ *them*, Heren *Pbilips Poernesse*, Heren *Gisfkins* ernamen van *Am-*
 „ *mers*, Heren *Vriesen* ernamen van der *Mye*, *Diedrix* ernamen
 „ van *Zantborst*, *Florens* ende *Vrancis* ernamen van *Duvenvorde*,
 „ *Jan* van *Zassenem*, *Willem* vander *Lane*, ende *Gerard Ever*, voor
 „ hem, ende voor den ghenen dies met hem op ons bleven syn
 „ van Heren *Wolfaerts* doet gheven sullen ende gelden dusent
 „ pont swarter tornoyfen, enen groten tournoys gerekent voor
 „ seftien penninghe. Voert segghen wi want die poerten, ende
 „ die gemeente van *Hollant*, also wi ter wareit ondervonden
 „ hebben, sonder voerraet ende sonder weten waren van Heren
 „ *Wolfaerts* doot voorseit, ende omme de liefste des Graven haers
 „ Heren daer comen waren onnoseleke, so seggen wise quite van
 „ s'Heren *Wolfaerts* doot, ende seggen, dat Heren *Wolfaerts* kin-
 „ deren, noch niemant van horen maghen noch van horen hel-
 „ pers veten sullen den poerten noch den gemeenten voerseit om
 „ s'Heren *Wolfaerts* doot. Voert om dat wi vonden hebben ter
 „ warede, dat Here *Florens* van *Boucborst*, die persoene van *Delf*,
 „ *Hugbe* van *Merlant*, ende *Ogier* uten *Hoeke*, die op ons bleven
 „ syn, onschuldich syn van 's Heren *Wolfaerts* doot, seggen wi-
 „ se quite dar af. Voert van al den anderen, die s'Heren *Wol-*
 „ *faerts* kinderen betyen mochten van haers vaders doot, daer af
 „ en seggen wi niet, want s'ys op ons niet bleven en syn. Voert
 „ seggen wy dat Heren *Wolfaerts* kinderen vorseit Heren *Wol-*
 „ *faerts* broeders ende huer helpers geven sullen ende gelden
 „ drie dusent pont tournoyfe, den groten tournoyfe gerekent voor
 „ seftien penninge vor die vorseide misdaet die gesiede ter *Ve-*
 „ *re*. Ende dese vorseide drie dusent pont sal die Grave van
 „ *Henegouwen* ende van *Hollant* ontfangen of doen ontfangen bi
 „ sinen bode, ende voert gheven ende deelen onder der gheenre
 „ maghen, die daer doot bleven na syn selfs goetduncken ende
 „ orbaer sonder iemens wederseggen. Ende dat gelt voerseit of
 „ beden syden salmen betalen tote *Zerixe*, t'eerste derdendeel te
 „ midden somer naestcomende, t'ander derdendeel des *Sonneda-*
 „ *ghes* na half vasten daer na comende, ende tardde derdendeel
 „ te *Sente Jans* daghs midden somer daer naestvolgende. Ende
 „ hier bi seggen wi ene alinghe soene tuschen den partijen vor-
 „ seit, ende ware dat sake dat ymant onsen seggen brake in al of
 „ in

Heren *Wolferts* sone van *Borsele*, (1) wilen Here van Sandenburch, dar God de siele of hebben moete, siec van licha-

„ in enigen punten vorseit, so souden die ghene die 't verbraken
 „ verbeuren lyf ende goet sonder verdrach. Ende dit sal horen
 „ t'onser keninge, tolt ons selves proeve, na onsen goetdunc-
 „ ken, ute gheseit al recht dat hem helpt iof helpen mochte, in
 „ wat manieren dat ware. Ende wi *Willaem* Grave van Hene-
 „ gouwen ende van Hollant vorseit sullen Heren *Wolferts* kinde-
 „ ren vornoemt helpen, dat si hare helpers sullen winnen, die
 „ sculdich syn met hem te gheldene ende te beterne die vorsei-
 „ de misdaet na den rechten van den lande, ende wi sullen dien
 „ vorseiden van Hollant hore soene ute doen reël, ende van
 „ Heren *Wolfaerts* kinderen ende van horen helpers. Ende dit
 „ seggen hebben wi geseit, behouden onse volre macht alle poin-
 „ ten vorseit, die dair of roeren mochten, te verclaersen ende te
 „ bediedene na ons selves uerstanneffe. In orconden van al de-
 „ sen sticken vorseit hebben wi *Guy*, *Willam*, ende *Gerard* vor-
 „ seit desen brief besegelt met onsen segel. Gheseit ende gedaen
 „ te Poeldunen des Sonndaghes voor Pinxteren int jaer ons
 „ Heeren cix. ccc. end neghene.

Aliam habeo adhuc chartam Ann. 1317. quæ Florentii, Nicolai, & Wolfardi Domini de Sandenburch ut viventium adhuc meminit. Etiam Franconis & Hedewigis filia Wolfardii Burggravæ Zelandiæ. Alius deinceps Florentius fuit, Dominus de St. Martensdyck, Wilhelmo Duci à consiliis Ann, 1356. ut in charta est ejusdem anni Wenceslai Ducis Brabantia. Alius item Ann. cix. cccc. Dominus de Zulen & de St. Martensdyck, cujus uxor fuit filia Domini Montium ad Zomam, ex qua Franco prodiit Dominus de Oestervant Jacobæ Comitibus maritus, & soror ejus Alienora, quæ uxor mox Domini Johannis de Bueren. Florentio agnatus erat Philippus de Borselen, Dominus de Kortkene, qui cum sine prole concessisset in fata, Florentius in Dominia, quæ ei ampla, successit, & mox Collegium Canonicorum ad moles S. Martini fundavit de suo. Franco Jacoba mortua uxorem duxit filiam Johannis Domini de Wassenæ, relinquens ex concubina Domicella de Hesse Florentium spurium, sed militem strenuum. Brielis vita concessit Ann. cix. cccc. lx. festo S. Elisabeth, quod incidebat tum in diem Lunæ, parentum tumulo illatus in Ecclesia collegiata molium S. Martini.

(1) Sandenburch castrum in Walachria est non procul à Vera, ubi & pagus *Sandyck*. Aliud in diœcesi est, quod nobilium Dominorum Borre de Amerongen.

Bbb bb 3

lichame, doch machtich mynre sinnen, met der hulpe der gratie Gods, ende bi rade van goeden lieden, ende van minen vrienden, make ende ordinere min testament, ende besette in deser manieren. Int eerste so geve ic ende sette in handen Broeder *Henric Wissen* van *Borsele* minen Oem, den Joncvrouwe van *Voirne* minre Suster, min Here *Wolfert* van *Borsele* Here van *Zandenburch*, *Florense*, *Vrencke*, ende *Clais*, minre broedere, min Here *Joanne* van *Borsele* Riddere mins Oems, vyf hondert pont, te gheven in alemosenen over mine siele, na harer conscientie, den hem orbarlekes dunckt, ende best bestaet. Voert alle scoud, al onrecht, al restoor, dat min Here min Vader achter bleeff, also verre als het mi ane comet, also als broeder *Henrike* minen Oem wal cond is, wille ic dat men gelde volcomelike van minen goede, boven der alemosenen, die hier voren bescreven staet. Voert so begeere ic ende wille dat min exsecutore voerseid setten tote ene eweliker Capelrie also vele goets jarelecx, als hem goet dunckt, in gedinckenissen van mynre sielen, ende (1) die Capelrie te belinghene in de Capelle, dar min Here min vader leghet. Over dit testament ende over dese ordinanche so was de Joncvrouwe van *Vorne* min Suster, mit Here *Wolfert* van *Borsele*, *Florens*, *Vrencke*, ende *Clais* mine broedere, min Here *Jan* van *Borsele*, min Oem, *Jan* Elands sone, ende *Henric* Bruns sone. De welcke ordinanche was gemaect int jaer ons Heren, als men scrivet, cix. ccc. ende drie oppe Sinte Baven dach. Ende op dat dese dinghen vast bliven ende gestade, so is dese brief besegelt met Broeder *Henric Wissen* segele van *Borsele*, mins Heren *Florens* Here van *Borsele*, der Joncvrouwen van *Vorne*, Burchgravinne van *Zelant*, minre Suster, mins Heren *Wolfert* van *Borsele* Here van *Sandenburch* mins broeders, ende met mins Heren *Jans* segele van *Borsele* mins Oems in orconsepe ende in kennissen hier of.

(1) *Capelrie est Capellania*. Non ædes tantum sacra, in qua altare & ministerium, sed missa etiam seu officium pro vivis & mortuis, ut dixi ad *Vett. Testam.* Ann. 1695. à me edita p. 499.

III.

*Testamentum Henrici Machelmi Canonici ecclesiæ S. Mariæ
Trajectensis Ann. cīd. ccc. XLIX.*

In nomine Domini Amen. Noverint universi præsentis literæ
seriem inspecturi, quod ego *Henricus Machelmi* Canonicus
ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis, sanus mente & rationis
compos de salutē etiam animæ meæ sollicitus & cogitans de
extremis testamentum meum condidi, feci, & ordinavi, con-
do, facio, & ordino in hunc modum, inprimis videlicet ob
salutem animæ meæ & spem retributionis æternæ univerforum
bonorum meorum mobilium & immobilium, quæ post mortem
meam reliquero, heredem institui & præsentibus instituo (1) in
personis pauperum Christi & ecclesiæ ipsum Dominum Ihesum
Christum

(1) Haud dubie sensit de pauperibus civitatis, ubi obiit. Et
de pauperibus, si ibi plures, si variæ eorum matriculæ, quos di-
lexit plus cæteris. Aut si de eo non satis constet, de his, qui ce-
teris magis egent, l. ult. pr. & §. 2. C. de sacros. eccles. Quinam au-
tem ejusmodi, ex circumstantiis inquirendum, & inquirendum ab
iis, quibus ultimæ voluntatis executio est commissa. Balsamo ad
Photii Nomoc. tit. 2. cap. 1. πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιτελευταίοις
αὐτῶν διατάγμασιν ἐπιτρόπες ἦεν διοικητὰς τῶν κατὰ αὐτῶν διορισθέντων
κατελιμπάνει &c. Multi homines in extremis suis dispositionibus pro-
curatores sive executores eorum, quæ præscripserunt, relinquunt, iisque
Christo dulci isto, ac mundo salutari nomine, herede scripto rerum sua-
rum dispensationem atque administrationem injungunt. Hoc autem vi-
dentur facere, quum pauperibus substantias suas dividi præcipiunt.
Quum enim mendicans accipit, adstat Christus, ac una cum illo manum
vacuat. Dixi ubi obiit. Si nimirum locus obitus etiam locus do-
micilii. Domicilii autem, non quod habuit, sed quod habet ubi
obiit. Posteriori enim cedit prius, arg. d. l. ult. Nov. 131. cap. 9.
l. 39. §. ult. ff. de cond. & dem. Gothofr. ad l. 26. C. de sacros. Eccles.
Mantic. de conj. ult. vol. lib. 8. tit. 5. Advysb. 2. conf. 156. & seqq.

Cæterum aliud adhuc fuit, quod testator hic jussit fieri, scripto
hoc scilicet comprehensum Ann. cīd. ccc. LX.

„ In nomine Dni Amen. Anno nativitatis ejusdem millesimo
„ trecentesimo sexagesimo, indictione quinta decima, mensis Ju-
„ lii die vicesima tertia, hora quasi completorii, in mei Notarii
„ pu-

Christum. Perpendens etiam quod is, qui dispositionem bonorum

„ publici & testium infra scriptorum præsentia personaliter consti-
 „ tuti viri, Dni *Tbydemannus de Maljen* Canonicus, *Reynerus de*
 „ *Warden* semipræbendarius Ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis,
 „ & *Hubertus de Walven* civis Trajectensis, executores testamen-
 „ ti seu ultimæ voluntatis quondam bonæ memoriæ Dni *Henrici*
 „ *Macbelmi* Canonici ejusdem Ecclesiæ beatæ Mariæ, volentes de-
 „ siderium dicti Domini *Henrici*, prout ipsis in extremis commise-
 „ rat & ordinaverat, explicare & perducere ad effectum, ne su-
 „ per infra scriptis juxta *Henrici* voluntatem veritas occultetur,
 „ dixerunt, proposuerunt, & recognoverunt, quod dictus quon-
 „ dam Dominus *Henricus* in suo testamento seu voluntate quæ-
 „ dam ordinaverat, quæ servari & adimpleri voluit & mandavit in
 „ modum qui sequitur & in formam, videlicet quod executores
 „ dicti testamenti seu ultimæ voluntatis suæ erigere, conservare
 „ & dotare deberent † unum altare seu Vicariam in Ec-
 „ clesia beatæ Mariæ prædictæ, & quod ad ipsos executores quam-
 „ diu viverent, & ad quemlibet ipsorum, qui diutius vitam duce-
 „ ret in humanis, præsentatio seu collatio dicti altaris seu Vica-
 „ riæ & post ipsorum omnium obitum ad Decanum dictæ Eccle-
 „ siæ beatæ Mariæ, qui pro tempore fuerit, & quem in dicta Ec-
 „ clesia personaliter residere contingeret, alioqui si non residens
 „ fuerit, ad seniores Canonicum in stallo Capitularem Presbyter-
 „ rum Ecclesiæ beatæ Mariæ prædictæ libere pertinere deberet,
 „ ita quod dictum altare seu Vicaria, quoties ipsum seu ipsam
 „ vacare contigerit, conferri deberet personæ idoneæ actu in sa-
 „ cerdotio constitutæ, vel personæ habili infra annum à tempore
 „ collationis hujusmodi in sacerdotem promovendæ. Item quod
 „ persona, cui dictum altare seu Vicaria conferri contigerit, con-
 „ tinuo ibidem personaliter residebit, & quatuor missas septimana-
 „ tim celebrabit, nisi eam evidens necessitas vel infirmitas excu-
 „ saverit, & quotiens non celebraverit, totiens committet & ca-
 „ det in pœnam octo denariorum usualium in Trajecto, quos pro-
 „ curator sociorum exiget, petet, percipiet, & obtinebit. Et ut
 „ præmissa quæ sic sunt acta, & per dictum quondam Dominum
 „ *Henricum* in sua ultima voluntate ordinata & statuta, rata ma-
 „ neant atque firma, & ad noticiam omnium deducantur, ideo
 „ petierunt dicti executores super eis à me Notario fieri publicum
 „ instru-

† Quid Vicaria ergo patet. Vicarius, sacerdos, qui altari affixus, qui sa-
 cra in eo facit, & preces concipit pro defuncto. Sic infra in Testamento
 Ann. 1433. *Rectori altaris seu perpetua Vicaria &c. in præscripta ecclesia &c.*

eorum suorum post mortem alii vel aliis committendam duxit, intestatus decedere non videtur, discretos viros Dn. *Arnoldum* de *Zutphania*, & *Tilemannum* de *Marsbem* Canonicos, *Walterum* fratrem meum semipræbendarium, & *Reynerum* de *Vorden* perpetuum Vicarium antedictæ ecclesiæ Sanctæ Mariæ, nec non *Wilhelmum* dictum *Molner* fratrem meum, & *Hubertum* de *Wulven* meum consanguineum laicos, meos veros feci, constitui, & ordinavi, constituo, facio, & ordino in his scriptis manufideles, seu ultimæ voluntatis meæ executores, supplicans eis humiliter & devote, ut ipsi post mortem meam solutis ante omnia debitis meis, de quibus constiterit per legitima documenta, & exequiis meis factis de bonis meis, de quibus in vita mea personaliter non disposui in præsentī, nec adhuc disponere me contigit in futurum, ipsi disponant & ordinent ea distribuendo in eleemosynas pauperum, ubi & prout ipsis secundum Deum & conscientias suas pro salute animæ meæ magis videbitur expedire, dans eisdem manufidelibus meis, seu ultimæ voluntatis meæ executoribus plenam potestatem & mandatum speciale ingerendi, & intromittendi se de bonis meis prædictis omnibus & singulis, quæ post mortem meam reliquero, mobilibus & immobilibus, ecclesiasticis & mundanis, habitis & habendis, in quibuscunque rebus consistentibus, & ubicunque locorum sitis, positis, vel repertis, eaque petendi & recipiendi ab aliis quibuscunque personis, nec non disponendi de eisdem, & distribuendi ipsa in eleemosynas pauperum, ut præmittitur, omnia quoque & singula faciendi, quæ circum præmissa necessaria fuerint vel etiam oportuna, etiamsi talia fuerint, quæ de jure mandatum exigant speciale. Quod si omnes antedicti mei manufideles seu ultimæ voluntatis meæ executores in civitate Trajectensi præsentēs non fuerint, seu etiam

„ instrumentum. Acta sunt hæc Trajecti in domo claustrali Domini
 „ *Thidemanni* de *Marsen* supradicti sub anno, indictione, mense,
 „ die, & hora supradictis, Præsentibus ibidem viris discretis Do-
 „ minis *Johanne Ulber*, *Frederico* van den *Hove* presbyteris, per-
 „ petuis vicariis, & *Thidemann*o *Nodinc* clerico Chorisocio Eccle-
 „ siæ beatæ Mariæ prædictæ, testibus ad præmissa vocatis specia-
 „ liter & rogatis. Et ego *Giselbertus Soucraert* clericus Trajec-
 „ tensis publicus Imperiali auctoritate Notarius &c.

Tom. I.

Ccc cc

etiam quovis alio impedimento temporali vel perpetuo præpediti aliqui eorum executioni testamenti mei hujusmodi nolint seu etiam non poterint interesse, illi tamen ex eis, qui in civitate Trajectensi prædicta præsentibus extiterint, & majorem ex eis partem quoad numerum facientes, testamentum meum prædictum & hanc ultimam voluntatem nihilominus exequantur. Volo etiam & ordino in his scriptis, quod omnia & singula, quæcunque in vita mea personaliter dando, legando, vel quovis modo alio disponendo de bonis meis prædictis feci & ordinavi in præsentibus, seu etiam fecero vel ordinavero in futuro in pleno suo vigore permaneant, & robur obtineant firmitatis, præsertim de quibus per me factis & ordinatis, faciendis, & ordinandis constiterit per literas meas patentes sigillo meo sigillatas, seu per instrumenta publica, & alias scripturas authenticas, aut etiam fide dignorum testimonio, seu quovis alio legitimo documento, pœna etiam hac adjecta, quod si aliquis de legatariis meis, quibus dedi aliqua, vel legavi, hoc testamentum meum & ultimam voluntatem meam in toto vel in parte quovis quæsito colore infringere præsumpserit, vel alias impedire, quo minus effectum sortiri valeat, ipso facto cadat ab omni jure quod habet vel alias habere posset in bonis hujusmodi sibi per me datis, ut præmittitur, vel legatis, ipsaque bona sibi per me data vel legata ad ecclesiam beatæ Mariæ prædictam & ad dispositionem Dominorum Decani & Capituli ipsius ecclesiæ devolvantur. Et hoc est testamentum meum, seu ultima mea voluntas, quæ volo ut effectum sortiat, & valeat omni jure & modo, quibus melius potest, cum protestatione, quod si valere non possit jure testamenti, saltem valeat jure codicilli, seu cujuscunque alterius legitimæ ultimæ voluntatis, salvo tamen mihi jure revocandi, mutandi, & disponendi aliter de præmissis, quamdiu vitam duxero in humanis. In quorum omnium fidem & testimonium præsentem literam per Notarium publicum infra scriptum conscribi, & in hanc publicam formam redigi feci, & mandavi, & sigilli mei munimine roboravi. Acta sunt hæc in ecclesia Zutphanensi ante altare beatæ Mariæ virginis in crypta ecclesiæ, sub anno Domini à nativitate ejusdem m. ccc. quadragesimo nono, indictione secunda, mensis Decembris die xvi. hora sexta vel quasi, præsentibus ibidem discretis viris

viris Dnis *Arnoldo Pelegrini & Arnoldo dicto Last* Canonicis, *Henrico de Bocholte* Vicecurato, *Wernero de Monasterio*, *Wernero de Oldenzele*, *Johanne de Marshem* Vicariis, & *Gerardo de Drynemen* presbytero Chorifocio antedictæ Zutphanienfis ecclesiæ testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

I V.

Testamentum Arnoldi ter Niesen Canonici ecclesiæ St. Mariæ Trajectensis Ann. cto. ccc. li.

IN Dei nomine Amen. Anno nativitatis ejusdem cto. ccc. li. indictione iv. quarta decima die mensis Februarii, hora vesperarum vel quasi, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris ac Domini nostri, Domini *Clementis* divina providentia Papæ sexti anno nono, in mei Notarii publici & testium infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constitutus honorabilis & discretus vir Dn. *Arnoldus ter Niesen*, Canonicus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis, compos mentis & rationis, licet corporis languidus, advertens nichilominus nihil morte certius, nihilque incertius ejus hora, cupiensque Deo favente horam mortis huiusmodi tam incertam quam inevitabilem rerum suarum dispositione ad honorem Dei ejusque matris, virginis gloriosæ, salutem quoque animæ suæ, prævenire, de bonis sibi à Deo collatis manufideles, fideicommissarios, tutores, & dispositores voluntatis, omnium quoque bonorum & rerum suarum, mobilium & immobilium, præsentium & futurorum, ac omnium suorum jurium undecunque provenientium elegit, constituit, & ordinavit, eligit, creat, & ordinat honorabiles & discretos viros, Dnos *Suederum de Bosinchem* Sancti Petri, *Gerardum de Embrica*, *Tydemannum de Marsen* beatæ Mariæ Canonicos, *Reynernum de Voerden de Zutphania* semipræbendatum ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis prædictæ, quibus, & cuilibet eorum in solidum plenam & liberam dat & dedit potestatem & mandatum speciale, prout in inventario post mortem suam repererint. Quod si non invenerint, extunc sine omni inventario, computi redditione, aut contradictione cujuslibet, auctoritate propria de bonis suis omnibus & singulis, mobilibus & immobilibus;

Ccc cc 2

libus, actionibus & juribus suis quibuscunque, tam præsenti-
bus quam futuris, post mortem suam se intromittendi, ea
ingrediendi, vendendi, alienandi, transigendi, & de ipsis
disponendi & ordinandi libere, prout ipsis, omnibus simul
sumptis seu aliquibus, videlicet majori & saniori parti, visum
fuerit expedire, & prout saluti animæ suæ magis videbitur fo-
re salutare, facultatem concessit. Specialiter tamen vult &
ordinat, quod quum antiphona de Domina nostra videlicet
Salve Regina post completorium diebus Sabbatinis in adventu
Domini, (1) à septuagesima usque ad vigiliam Paschæ inclusi-
ve cantatur, Canonici & Vicarii in decantatione antiphonæ
prædictæ corporaliter præsentes, & in choro psallentes, (2) quin-
que habeant solidos bonorum inter se secundum consuetudinem
ejusdem ecclesiæ dividendos. Dein vult & ordinat, quod ad anni-
versarium suum perpetuo in dicta ecclesia sua peragendum reddi-
tus triginta solidorum bonorum comparentur, qui in vigiliis, missa
animarum, ac visitatione sepulchri sui anniversaria cum aqua
benedicta inter Canonicos & Vicarios ibidem corporaliter
præsentes & orantes distribuentur, nulla occasione vel excusa-
tione quoad perceptionem portionum prædictarum absentibus ex
quacunque causa suffragante. Item vult & ordinat fieri memoriam
parentum suorum in ecclesia annis singulis tertio die mensis
Julii, ad quam peragendam decem solidi bonorum denariorum
Ca-

(1) Ordo Romanus: *Septuagesima videtur dici posse propter LXX. dies, qui sunt ab ipso die ad Sabbatum ante Octavas Pasche, quo die alba tolluntur vestimenta à nuper baptizatis.*

(2) *Supple denariorum, ut infra: ad quam peragendam decem solidi bonorum denariorum Canonicis & Vicariis &c. ministrabuntur, & mox: cui redditus quatuor librarum bonorum pro vitæ suæ sustentatione comparentur. Bonorum, id est, justii ponderis, goets gelts, ut in chartis est. Specul. Saxon. lib. 3. art. 4. triginta solidi ponderosorum denariorum pro emenda præstantur &c. Denarius erat obolus, & interdum semiobolus. Nam pro temporum ratione varius ejus valor. Charta Ann. 1463. dedit & donavit ad manus Magistri Jacobi Dibbout &c. octuaginta octo florenos postulatatos aureos, & duodecim denarios argenteos vulgariter stuvers nuncupatos &c. Carolomanni Capitulare apud Gollstad. 1. Const. Imper. n. 11. pars Ecclesiasticæ pecuniæ, nempe duodeni denarii, quam solidum vocamus, contribuantur vibi, quo militibus nostris præmia condigna laboribus tribuantur.*

Canonicis ac Vicariis dictæ ecclesiæ in vigiliis & missa animarum, ut prius, ministrabuntur. Item vult & ordinat, quod per manufideles suos seu testamenti executores unus scholaris choralis perpetuo ordinetur, cui redditus quatuor librarum bonorum pro vitæ suæ sustentatione comparentur, quem Decanus & Scholasticus instituere ac deponere debent, prout eis pro servitio chori melius videbitur expedire. Cujus summa totalis ad duodecim libras (1) parvorum se extendit, quorum quatuor

(1) *Parvorum*, Scilicet nummorum. Sed nec valor satis certus. Libra novem valebat placcas, quanti Guido æstimavit Episcopus Trajectensis Charta Ann. 1308. *concessimus & concedimus per præsentis sub annuo pacto quinque librarum, qualibet libra æstimata ad novem placcas Dordracenses, &c.* Placca obolum valebat, seu stuferum, ut Boxhornius ait *theatr. urb. Holland. in descriptione Dordraci*. Sed nec id satis certum, si id verum, quod ajunt, quod nummus olim Hollandicus interdum valuit sex chalcos, interdum duodecim, ut notavit Buchelius ad verba hæc chartæ veteris, qua donatio olim facta Ecclesiæ de Leyderdorp: *Item oude Henrick van der Does besette op enen werff gelegen by der kercke tot Leyderdorp by Johan Hugens in Uiterdyck den Pape, die de kercke regeert, alle jaer xii. penningen goets gelts, ende den Coster ses penningen goets gelts.* Notandum, inquit: *In de oude reeckeningen van Vrouwe Machtelt wort elcke penningh gerekent op twee schellingen Hollants, maecten de nue twee blancken, dan by tyden van oude Henrick voersz, bet welck by na i. jaer voor was gevallen, vermoede deselve niet booger dan een blanck gereeckent te syn, wesen de nu juist die æstimates van enen Engelschen penninck.* Adeo autem incerta hæc, ut nec olim satis constiterit, quæ esset libra parvorum. Vetus apud me scheda est, ex Ecclesia Trajectensi, librarum aliquot valorem continens. Sed quod ad libram parvorum propter crebras mutationes, & varium ejus pretium, nulla additur æstimatio. Scheda ita se habet: *Extractum ex Registro literarum reddituum vitalium & redimibilium Ecclesiæ cathedralis Trajectensis, nec non feudorum, censuum, & terrarum, incipiente Anno 1530.*

Libra grossorum Turonenſium regalium valet duos aureos regales cum dimidio, computando pro quolibet grosso seu folido libræ Turonenſis cum dimidio 111. stuf.

Libra parvorum magnorum valet

Libra parvorum nigrorum valet

Libra bonorum antiquorum valet

Libra Civitatis Trajectensis valet

xii. stuf.

iv. stuf.

Libra

Ccc cc 3

tuor libræ fumentur de nonis in parochia de Wageningen sitis. Et pro residuis octo libris annuatim comparandis vult & mandat vendi domum suam, quam inhabitat, & quicquid superexcreverit, solutis primo & ante omnia debitis, nec non deductis expensis exequiarum suarum, quas supplicat fieri humiles & devotas, & non curiosas nec sumptuosas, una cum annis gratiæ suæ vult, quod hujusmodi octo libræ parvorum emanatur. Et etiam specialiter de istis bonis disponendi & ordinandi, prout in duabus cedulis sigillo nostro sigillatis aperte continentur dans & concedens, eisdem suis executoribus, seu cuilibet eorum, potestatem, nec non transferens in eosdem & eorum quemlibet omnia bona sua mobilia & immobilia resque in ipsis bonis existentes, & omnes actiones, reales, personales, utiles, contrarias, & directas, sibi contra quasunque personas, monasteria, collegia, seu universitates ecclesiasticas vel seculares, quacunque occasione seu causa competentes, & omnia sua jura præsentia & futura, ac constituens eosdem executores seu manifestos procuratores in rem suam, ac ponens eosdem in locum suum, ut defuncto eodem, nomini suo, coram quibuscunque iudicibus, competentibus actionibus & directis, adversus easdem personas, monasteria, collegia, seu universitates agere & experiri poterint, & omnia alia & singula facere & exercere, quæ in præmissis necessaria fuerint, etiam si mandatum exigant speciale. Et hanc suam ultimam voluntatem esse asseruit, quam valere voluit jure testamenti. Quod si jure testamenti valere non possit, saltem valeat jure codicillorum, vel prout melius valere poterit jure cujuslibet ultimæ voluntatis. Et per hoc suum præsens testamentum revocat & annullat cetera testamenta & legata per ipsum temporibus retroactis.

In

Libra Civitatis Amersfordiensis valet

VII. ducys.

Libra nigrorum simpliciter sine aliquo addito juxta literas de data Ann. cto. ccc. LXII. reducta ad libram bonorum, ut apparet ex literis & registro S. Mariæ.

IX. stuf.

Libra nigrorum simpliciter de Anno cto. ccc. XLVIII. erat XXXIX. stuf. computando in uno aureo XXVI. schell. & XX. schellinck in een pont.

Et quia ita variatum, siquis alibi forsan legat, quod libra olim Hollandica quindecim fecit obolos, & een schellinck sex chalcos, non necesse est ut miretur. Hodieque obolus een schellingb est in rationibus publicis. Vid. *t'Begin, Voortgangb, en End der Erfgravelijcke Bedieninge cap. 3.*

In cujus rei testimonium præfatus testator præsens suum testamentum per me Notarium infra scriptum in publicam formam redigi mandavit & conscribi, sui que sigilli fecit appensione muniri. Acta sunt hæc in domo habitationis testatoris supradicti, præsentibus ibidem discretis viris, Dominis *Waltero Tam*, *Gerardo de Amersforde* presbyteris, perpetuis Vicariis ecclesiæ beatæ Mariæ supradictæ, & *Gisilberto Mande* clerico Trajectensi, testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

V.

Testamentum Domini Godscaldi de Reden olim Vicecurati civilis ecclesiæ Trajectensis, Ann. cix. ccc. lxi.

In Dei nomine Amen. Universis præsentibus literas inspecturis ego *Godescalcus* de *Rede* Vicecuratus civilis ecclesiæ Trajectensis solitæ per duos in solidum gubernari Rectores facio manifestum, quod per gratiam Jesu Christi compos mentis, corporis, & rationis, sex jugera terræ arabilis ad me jure domini vel quasi pertinentia, prout sita sunt in parochia Sancti *Nicolai* Trajectensis juxta locum dictum *Wedenderbrugge* inter terras religiosarum dominarum Priorissæ & Conventus monasterii albarum dominarum Trajectensium ex uno latere, nec non *Gerardi Wit* civis Trajectensis ex alio latere, quæ nunc *Nicolaus* filius *Bartholomæi* titulo locationis sibi à me tenet, colit, & possidet pro pensione annua tredecim librarum, decem solidorum denariorum, Trajectensium usualium, & sex pullorum, in festivitibus obitus beati Martini & Petri ad cathedram persolvenda, usufructu eorundem jugerum, excepta duntaxat una libra * arvali infra scripta *Erckenradi* olim *Henrici* de *Keyser* filiæ, quamdiu vita supervixerit naturali, & post ipsius *Erckenradi* decessum *Johanni* suo fratri, si eam supervixerit, & quoad vixerit, & michi post ipsorum amborum decessum, si me vita naturali supervivere contigerit, & quoad vixero, in eisdem totaliter reservato, non vi, vel dolo, inductus, sed ex certa scientia & spontanea voluntate do, confero libere, perpetue, & assigno donatione causa mortis procuratoribus fabricæ civilis ecclesiæ Trajectensis sub formis, modis, & conditionibus infra scriptis, jusque, proprietatem, possessionem eorundem

* *Annali.*

ex

ex causa & ob causam infrascriptam, in & ad usus infrascriptos, transfero & supporto, (1) & per abjectionem straminis,

quam
(1) In dominio transferendo solennitas olim frequens. Quod hic stramen, *festuca* alibi, calamus. Et hinc *effestucatio*, de qua extat libellus Frederici à Sande. Charta apud eund. ad *Conf. Gelr. tr. 2. tit. 1. cap. 1. n. 33.* Pro eo supportavi prædicto domino Comiti xxxiii jurnales terræ arabilis puri allodii ore & calamo fitas apud Leguyeb. Alia apud Hed. bist. Ultraj. p. 94. Mox post hæc subsequenti iv. die, ut firmitus & stabilius esset &c. eisdem prænominatis testibus, & aliis nonnullis astantibus, sine alicujus retractatione cum ramo & cespite jure ritumque populari sancitum est, & rationabiliter firmatum. Exempla sunt infinita. Formula apud Lindenbrogium 28. In jus & dominationem jam dicti monasterii per hanc chartulam donationis, si-ve per *festucam*, atque *andelangum* à die præsentis donamus, tradimus, atque perpetualiter in omnibus transfirmandum. Ubi *andelangus* non, ut putat Wendelinus glossar. ad leg. Salic. verb. *Festuca*, mancipatio, aut traditio est, sed modus tantum aut symbolum, quo traditio perficitur. Nam si traditio aut mancipatio, dicendum idem de *festuca*, (conjunguntur enim duo hæc) imo idem & de ramo, de herba, de terra. Aliud res est, quæ traditur, aut id quod eam repræsentat. Aliud ipsa traditio. Puto** fustem *andelangum* esse, aut virgam, aut vitem, de qua in formula apud Lindenbrog. 156. Venit homo aliquis nomine ille ad illum mansum, quem ante hos dies per chartulam venditionis ad filium suum adfirmavit per ostium & *anaticla* (*anaticla* vel *anaticula* legit Carolus du Fresno glossar. in *Anaticla*, & cardinem, qui in foribus circumvertitur, exponit) per *berbam* & *vitem* ei visus tradidisse, vel consignasse &c. & exitum inde se fecit. Vox aut Belgica aut Germanica est, forte ab *in de band langen*. Nam & virgam in manus sumunt, aut in manus iis datur, qui foras prodituri. Et prædio alienato, qui alienaverat, exiisse, saltem signis significasse, vacuum possessionem cessionario se reliquisse, & ostendit, quod dixi, & Formula apud Lindenbrog. 155. Quantum illa Epistola commemorat & insertum est, consignavit, tradidit, & vestivit, & per durpilum & *festucam* sibi foras exitum alienum vel spoliatum in omnibus esse dixit & omnia werpivit. Durpilus ibi ostium, limen, vestibulum. Nam & ita paulo ante: Ad monasterium illud in honorem sanctorum illorum constructum, ubi dominus ille Abbas præesse videtur, à die præsentis ad integrum concessit, & confirmavit, per portas, & per ostia &c. dictam donationem &c. Marculus: Consignavit, & tradidit, & vestivit, & per durpilum & *festucam*

** Adde Cangium Glossar. in *Andelangus Andelago*; quem hic debuerat laudare Matthæus Noster. Cæterum Eccardus in Notis ad Leg. Salic. Tit. 29. putat dici *andelagus* omiſſâ adſpiratione pro *Handslag*. Ita *andelagus* esset nostrum *Palmſlag*.

quam manu mea dextera præsentialiter teneo, effectucando renuncio eisdem, omni modo, forma, & jure, quibus melius tam de jure quam de consuetudine valere poterit & debebit. Et hujusmodi donationem, collationem, assignationem, trans-
lationem, supportationem, & effectucationem, & quamlibet earundem subsistere volo, ordino, & valere, (1) ac si omnis solempnitates in talibus debite & consuete fieri in temporali
judicio

*cam sibi foras exitum aliepum vel spoliatum in omnibus esse dixit. Haud dubie est à dorpel, ut wirpivit à worpen. In sinum cessionarii enim mittebatur festuca. Marculfus: Villas nuncupatas illas sitas in pago illo sua spontanea voluntate nobis per festucam visus est laiso werpisse vel condonasse &c. Laiso werpisse, id est, in sinum jactasse. Nam & laisus vox barbara. Lex Salica ** tit. 48. pr. & requiratur postea homo, qui ei non pertinet, & sic festucam in laisum jactet. Vetus Glossa ad illum titulum: De donationibus, quæ fiunt festuca in sinum ei, cui donabatur, projecta. Pithæ. ibid. Et hinc illud, per abjectionem straminis.*

** Tit. 49. apud Eccardum, cui *Laisa* *Laisus* proprie scissio vel fissura est, quæ ad sinum in indu-
sio vel veste extat.

(1) Immobilem dominium testamento transferri potest, & eandem habet vim & effectum translatio hæc, ac si facta in judicio. Eandem etiam vim habet Pactum dotale, Instrumentum divorcium, seu familiæ erciscundæ, & de hereditate transactio, Successio ab intestato, Præscriptio temporis, Legatum, & Conjugalis communio. Lantrecht van Roermonde part. 1. tit. 2. §. 2. n. 12. & part. 2. tit. 2. §. 1. n. 10. van Veluwe tit. 27. §. 1. van Zutphen tit. 18. §. 1. van Antwerpen tit. 41. §. 2. & tit. 46. §. 10. & tit. 57. §. 3. van Wynoxbergen tit. 16. §. ult. van Dendermonde tit. 9. §. ult. van Cortryck tit. 12. §. 3. van Brugge tit. 3. §. 3. van Gent tit. 12. §. 3. & tit. 24. §. 2. van Tiel part. 1. tit. 8. §. 2. Deelbouck van den Lande van den I'ryen §. 67. Winhof jur. Transiul. part. 4. tit. 4. Roseb. recueil. cap. 42. art. 3. Anselm. ad edict. perp. art. 24. §. 22. Stockmans decij. 22. & tr. de jur. devol. 1. cap. 3. n. 13. & seqq. Wassen. pract. notar. cap. 12. §. 41. Valet facta instrumento familiæ erciscundæ constitutio hypothece, & habetur perinde ac si facta in judicio. Unde &, si sit prior, posteriori, quæ in judicio constituta, præfertur. Lamb. Goris advers. tr. 4. §. 1. n. 3. & tr. de effect. cap. 2. n. 34. Nederl. Advvsh. 4. conf. 19. & 69. & 144. De alodiis quidem loquor. Sed nec in feudis diversum est. Venia quidem non impetrata testari de iis non licet, non recipiunt divisionem, nec veniunt in communionem, successorum tamen deferuntur, seu testamentario, seu legitimo, citra actum aliquem judicalem, nisi quo investitura fit. Nederl. Advvsh. 1. conf. 257. De pacto dotali disputant. Et paulo aliter se hic habet res. Non

Tom. I.

Ddd dd

necesse

judicio, sub quo eadem bona, jugera, sive terræ consistunt, ibidem temporibus congruis accessissent, & intervenissent, & per nos præfentialiter ibidem actæ & gestæ essent & fuissent, sub formis, modis, conditionibus, & onere subnotatis. Inprimis igitur volo, ordino, atque mando procuratoribus fabricæ dictæ civilis ecclesiæ pro tempore, quod singulis annis perpetuis temporibus terminis solutionum supradictis pensionem colligant de eisdem jugeribus sive terris à cultoribus eorundem, & de eadem pensione singulis annis ad fabricam dictæ civilis ecclesiæ dent & exsolvant unam libram dictorum denariorum. Item mando eisdem procuratoribus expresse, quatenus singulis annis, diebus dominicalibus & festivis hominibus humiliter spiritu viventibus, & eucharistiæ sacrum recipientibus, tempore receptionis sacramenti (1) eisdem vinum & ablutionem ministrent. Et in subsidium

necesse est quidem, ut id fiat coram iudice ejus loci, ubi situm est feudum. Necesse est tamen ut fiat coram Paribus Curiae & feudorum Præfecto. Resp. Holl. 2. *conf.* 117. Et si alibi, ut in Gelria, ne id quidem necesse est *d. conf.* 260. & 2. *conf.* 56.

(1) Sub una tantum specie communio laicis concessa. Exceptis Regibus Galliarum, qui non minus uncti quam sacerdotes, vinum ipsis non datur. Sleydan. *lib.* 9. *bist.* Ablutio calicis tantum datur, pauxillum vini cum aqua, qua postquam sacerdos hausit, abluendus rursus calix. Et id vinum ablutionis. Joann. de Ragusio apud Canis. *to* 3. *antiq. lect.* 2. *p.* 254. Hinc amæ in usu Ecclesiastico, è quibus in usum missæ vel vinum fufum vel aqua. Anastas. Biblioth. in Benedicto III. *Amam unam ex argento purissimo pensantem libras decem.* Ordo Romanus: *Amula argentea ad vina fundenda parata.* Aqua usi bifariam, vel ad vasa abluenda, & hæc rursus mox effundenda, ad quod vulgo etiam locus juxta ipsum altare, vel ad vini reliquiis miscendam & dandam laicis, quo nimium facilius datam hostiam deglutirent. Ratherii Veronenfis Episcopi Synodica ad Presbyteros apud d'Achery *to.* 2. *Spicil. Locis in secretario aut juxta altare sit præparatus, ubi aqua effundi possit, quando vasa sacra abluuntur: & ibi vas nitidum cum aqua pendeat, ibique manus lavet post communionem.* Henricus Rebdorfensis: *Quum devote sumeret corpus & sanguinem dominici sacramenti, in ablutione calicis per quondam fratrem ordinis Prædicatorum immisum est venenum in calicem.* Disenbach *diff. de vit. & mort. Henric.* VII. *sect.* 3. §. 4. Amæ alioquin & Romanis sed ad incendia extinguenda, l. 3. §. sciendum ff. de off. Præf. vig. l. quæsitum 12. §. acetum. ff. de instr. & instr. leg. Alteser. ad Anastas. in Sylvest.

sidium expensarum hujusmodi ad hoc faciendarum de dicta pensione dictorum jugerum recipient duas libras dictorum denariorum. Item volo, ordino, atque mando, quod dicti procuratores de pensione supradicta singulis mensibus anni inter Rectores, Capellanos, & Chorifocios dictæ ecclesiæ civilis, tamen præsentibus, (1) pro memoria mensurali mei & illarum personarum, à quibus pecunia hujusmodi, cum qua dicta jugera empta fuerunt & comparata, traxit originem, ministrent inter in vigiliis & in missis pro defunctis tum præsentibus, ut præmittitur, quinque solidos dictorum denariorum; quæ summa se extendit in universo ad tres libras. Et eisdem temporibus perennis (2) visitent certum locum sepulchri cum orationibus recommendatoriis consuetis in memoriam mei & præsentiarum earundem. Item do, confero & assigno donatione inter vivos in honorem omnipotentis Dei, ejusque gloriosæ genitricis virginis Mariæ, ac beatæ *Elisabeth* viduæ de pensione annua jugerum prædictorum singulis festivitibus beatæ *Elisabeth* unam libram annuam inter Rectores, Capellanos, Custodem, & Chorifocios dictæ ecclesiæ civilis tum corporaliter præsentibus distribuendam, sub hac forma, quod dicti Rectores, presbyteri, Capellani, & Vicarii, & Custos campanarii in feriis solemnibus in vigilia & in die beatæ *Elisabeth* vespas solemniter in cappis & missam in die cum ministris cantabunt, & Custos dictæ ecclesiæ solempniter quemadmodum in die festi pulsabit. Quod si præmissa neglexerit, & non adimpleverit, extunc volo, ordino, atque mando, quod dicta libra inter pauperes distribuatur. Item mando dictis fabricæ civilis ecclesiæ procuratoribus, ut singulis annis perpetuis temporibus *Conventui* fratrum *Prædicatorum* Trajectensium in festo beati *Dominici* comparent tanta cibaria, quanta pro una libra valeant comparari de dicta annua pensione, & eidem *Conventui* dent, legent, & assignent. Item mando, & committo eisdem, ut

singulis

(1) Quot mensibus solemnis dies sacris precibusque pro defuncto faciendis. Tricesimus vulgo, *syn dertichste. c. cum ex parte ext. de verb. sign. in 5. Compil. nec non* & de his, quæ pro anniversario, septimo, trigésimo, & vigésimo faciendis &c. aliqua deberet solvi portio *Ecclesiæ cathedralis* &c. *Ciron. par. de capell. monach.*

(2) Vid. ad Vett. Testam. antehac à me edita. p. 491.

singulis annis perpetuis temporibus *Conventui fratrum minorum*
Trajectensium in die sive festo beati *Francisci* eodem modo
 cibaria comparent, assignent, & ministrent ad valorem &
 æstimationem unius denariorum prædictorum. Item volo,
 mando, & committo eisdem Procuratoribus fabricæ, ut sin-
 gulis annis in Dominica carnisprivii, tempore quo legitur
Omelia de decem leprosis, unam libram dictorum denariorum
 divisim in carnes mutent, & easdem carnes mittant leprosis
 extra muros Trajectenses commorantibus. Item cum nemo
 suis propriis stipendiis militare teneatur, mando dictis procu-
 ratoribus fabricæ, ut de dicta pensione singulis vigilis festi-
 vitatum obitus beati Martini recipiant unam takam vini. Cæ-
 terum volo, ordino, atque mando, quod dicti Procuratores
 cum pecunia supercrescenti infra taxum duodecim librarum ex
 dictis jugeribus emant calciamenta, & ea inter pauperes hos-
 titatim mendicantes distribuunt. Insuper volo, ordino, atque
 mando, quod sex pulli, vel quot de dictis jugeribus prove-
 nire potuerint, & pecuniarum duodecim librarum summa su-
 percrescens, cedent Rectoribus, Capellanis, & procuratori-
 bus fabricæ dictæ civilis ecclesiæ ad hunc finem, quod cum
 inter se tractare voluerint super utilitate dictæ civilis ecclesiæ,
 quod in tractatu eorundem dictis pullis & pecunia, ut præ-
 mittitur, supercrescente fruuntur, & in convivio eorum socios
 dignos ad prandium invitabunt. In quorum omnium testimo-
 nium & munimen præsentis literas per *Johannem* Notarium
 publicum subscriptum scribi & publicari mandavi meique sigil-
 li & sigillorum discretorum virorum, Domini Giselberti de
 Minden Rectoris dictæ mediæ partis civilis ecclesiæ, *Gisel-*
berti Grawert, & *Tydemanni Mouwer* civium Trajectensium feci
 appensione communiri. Et nos *Giselbertus* de Minden Rector,
Gyselbertus Grawert, & *Tydemannus Mouwer*, cives supradicti,
 ad rogatum dicti *Godscalci* sigilla nostra præsentibus literis, qui-
 bus sigillum suum proprium appositum fuerat, duximus appo-
 nenda. Datum & actum in armario dictæ civilis ecclesiæ
 Trajectensis sub anno Domini cto. ccc. lxx. indictione v.
 mensis Januarii die xx. hora quasi vi. præsentibus ibidem Do-
 mino *Giselberto* Rectore, *Giselberto Grawert*, & *Tydemanno* su-
 pradictis, nec non providis viris & discretis, *Jacobo de Lich-*
tenberch clerico, *Jacobo de Jutfaes*, & *Waltero de Voerscooten*
 civibus

civibus Trajectens. testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

V I.

*Testamentum Hugonis Braem Decani ecclesiæ S. Mariæ
Trajectensis Ann. c15. ccc. LXIV.*

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis ejusdem c15. ccc. LX. quarto, indictione secundum stylum & consuetudinem Civitatis & diœceseos Trajectensis. . . . mensis Martii die quarta decima, hora Completorii vel quasi, in mei Notarii publici subscripti & testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constitutus Venerabilis vir Dn. *Hugo Braem* Decanus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis, compos mentis, corporis, & rationis, animadvertens nichil morte certius, ejusque hora nihil incertius, & illud verbum Prophetæ, *Dispone domui tuæ, quia morieris*, volens diem peregrinationis suæ extremæ per dispositionem rerum suarum temporalium ad honorem Dei, & omnium Sanctorum, animæque suæ salutem, prout sursum permittitur, prævenire, suum testamentum, codicillos, seu ultimam voluntatem fecit, & expressit, prout in quadam cedula, quam manibus suis tenuit, & mihi Notario tradidit, plenius continetur. Cujus quidem cedulæ tenor inferius describitur. Et hanc & contenta in dicta cedula dixit & voluit suam esse ultimam voluntatem, quam valere voluit jure testamenti, codicillorum, seu alterius cujuslibet ultimæ voluntatis, prout melius valere poterit, de jure, consuetudine, seu more diœceseos Trajectensis. Tenor vero dictæ cedulæ & ultimæ voluntatis dicti Dn. *Hugonis*, de quo supra fit mentio, mihi ut præmittitur per eundem datæ, traditæ, & deliberatæ, talis est: In nomine Domini Amen. Pateat universis præsentibus literas inspecturis, quod nos *Hugo Braem* Decanus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis mentis, corporis, & rationis per gratiam Jhesu Christi compotes, advertentes nihil morte fore certius, nihilque ejus hora incertius, propter quam inevitabilem & incertam horam volentes ad honorem Dei animæque nostræ salutem rerum nostrarum temporalium dispositione,

Ddd dd 3

prout

prout ex alto permittitur, prævenire, nostrum testamentum, codicillos, seu ultimam voluntatem ordinamus & disponimus in hunc modum. Inprimis volumus & mandamus, quod omnia debita nostra, de quibus constat ad præsens, aut quomodolibet constare poterit in futurum, de primis & paratioribus bonis nostris per executores nostros hujus nostræ ultimæ voluntatis inferius designatos plene ante omnia nostris creditoribus persolvantur. Item pro memoria nostra peragenda assignamus quolibet mense Canonicis, Vicariis, & Choristis dictæ ecclesiæ beatæ Mariæ viginti solidos bonorum, tantum præsentibus in vigiliis, missis, & (1) nostri sepulchri visitationibus ministrandos. Item in anniversariis nostris assignamus duas libras dictæ monetæ annuatim ut præmittitur distribuendas. Item pro memoria nostrorum peragenda parentum in ecclesia beatæ Mariæ prædicta assignamus, videlicet in anniversario Patris nostri, qui erit in crastino beati Jacobi Apostoli, decem solidos, in matris nostræ, qui erit in vigilia Agnetis x. solidos, item *Bramonis* fratris nostri, qui erit (2) in vigilia sacramenti, decem solidos, item Jacobi fratris nostri, qui erit in vigilia beati Jacobi Apostoli, decem solidos, item *Johannis* fratris nostri, qui erit in crastino nativitatis beati Johannis Baptiste, decem solidos, item *Margaretæ* sororis nostræ, qui erit in crastino beati Bartholomei Apostoli, x. solidos, item *Henrici* fratris nostri, qui erit in crastino beatorum Viti & Modesti martyrum, x. solidos. Et prædicti reditus recipiantur de & ex quodam manso sito in *Overlambroeck*, in jurisdictione temporali Venerabilis viri Dn. Præpositi & Archidiaconi Trajectensis, quem ad præsens colit *Hermannus* filius *Walteri* pro quadraginta libris annuatim, cui dictum mansum concessimus in pactum ad viginti annos. Item pro erectione (3) Capellaniæ in dicta ecclesia beatæ Mariæ assignamus triginta

(1) *Begangbenisse* Belgice. Vid. ad ea, quæ antebac edidi, p. 491.

(2) Idem quod in crastino, ut mox. Id est, pridie. Joan. de Janua. Vigilia dicitur dies profestus, scilicet dies primus ante festum, quia tunc in sero vigilia vacamus.

(3) Capellania hic Capella est, in qua altare & ministerium. Alibi etiam idem quod sacerdotis officium, ut in charta Ann. 1366. fundavit & dotavit quandam perpetuam Capellaniam sive Vicariam in Ecclesia de Heemskerc dictæ Trajectensis diocesis de licentia Pastoris præ-

triginta libras nigroꝝ usualium annuatim, quam executores mei conferent, quamdiu in humanis vitam duxerint, & quilibet eorundem, & post decessum eorum omnium Decanus pro tempore & Capitulum ecclesiæ dictæ Mariæ Traiectensis, personæ ydoneæ, actu presbytero conferent, cum vocare contigerit, infra mensem post ipsius Capellaniæ Rectoris decessum. Item ut cultus divinus in dicta ecclesia ampliori veneratione celebretur pro duplicibus festis singulis annis celebrandis in honore Sancti Vincentii triginta solidos bonorum. Item pro duplicibus festis singulis annis in eadem ecclesia celebrandis in octavo beatorum Stephani prothomartyris, Johannis Evangelistæ, & Innocentium, quolibet dictorum festorum viginti solidos bonorum tantum præsentibus distribuendos. Item damus & legamus annuatim sex libras bonorum fociiis frequentantibus matutinas in dicta ecclesia celebrandas tantum inter præsentibus distribuendas. Item damus & legamus dictæ ecclesiæ beatæ Mariæ (1) pro quinque Choralibus assumendis, qui semper una cum aliis choralibus ipsius ecclesiæ omnibus intererunt horis divinis, & specialiter matutinis, annuatim quinquaginta libras denariorum communiter usualium in Traiecto, cuilibet eorum Choralium x. libras annuatim, mensurnatim, & particulariter, ut moris est, distribuendas, assignantes ad hujusmodi annuos redditus comparandos mille libras monetæ prædictæ. Item damus & legamus dictæ ecclesiæ beatæ Mariæ annuatim quinquaginta libras denariorum communiter usualium in Traiecto, quas ad matutinas nocturnis temporibus perpetue inter Canonicos frequentantes matutinas volumus præsentibus tantum ministrari, assignantes ad hujusmodi annuos redditus com.

præfata Ecclesiæ ad altare sacrum Katherine & Barbaræ &c. in Capella ad eandem Ecclesiam de Heemskerc per dictam fundatricem & parentes ejus fabricata & constructa &c. deservendam septimanatim cum duabus missis &c.

(1) Chorus pars Ecclesiæ, in qua clerus consistit, in qua laudes Deo concinit. Qui tantum cleri adjuvant, Chori focii, Chorales. Quinam sint, nihil refert. Delecti etiam ad id pueri. Qui & pueri Ecclesiæ, pueri monasterii. Caroli Magni Capitula lib. 1. cap. 71. *Ut scholæ legentium puerorum fiant, psalmos, notas, cantus, computum, Grammaticam, per singula monasteria vel episcopia discant.*

comparandos mille libras monetæ prædictæ. Item legamus fabricæ dictæ ecclesiæ centum libras nigrorum. Item damus & legamus Dn. *Johanni Waengwys* perpetuo Vicario in dicta ecclesia quinquaginta libras monetæ usualis pro eo quod Dn. *Johannes* levavit fructus nostræ præbendæ, & in hoc volumus ipsum contentari. Item legamus Dn. *Reynero de Voerden* perpetuo Vicario in dicta ecclesia sedecim libras monetæ prædictæ ex eo, quia aliquando tenuit septimanas nostras. Item damus & legamus Dn. *Conrado de Bueren* perpetuo Vicario in dicta ecclesia quatuor libras nigrorum pro annuo cantu. Ad hæc autem exequenda & fideliter adimplenda, manifideles, executores, & dispositores hujus testamenti nostri, seu ultimæ nostræ voluntatis, eligimus, constituimus, & ordinamus Venerabiles viros & discretos Dnos *Johannem Tengnagel* Canonicum, *Johannem Waengewys*, *Jacobum Braem*, perpetuos Vicarios dictæ ecclesiæ beatæ Mariæ, presbyteros, *Bramonem uter Corenmarct*, & *Bartholomeum Gunter* cives Trajectenses, rogantes & requirentes eosdem nostros executores & dispositores, ut divinæ remunerationis intuitu onus testamenti seu ultimæ voluntatis hujusmodi in se suscipiant & assumant, & sicut in eo ordinatum inveniunt fideliter exequantur. Et si aliquem seu aliquos ex dictis nostris Excutoribus ante præsentis nostri testamenti seu ultimæ voluntatis executionem seu dispositionem plenam ab hac luce decedere contigerit, ex tunc superstes seu superstites ex præmissis omnia & singula exequendi, disponendi, & ordinandi plenam & liberam habeat seu habeant facultatem, omnibus aliis testamentis, codicillis, seu ultimis nostris voluntatibus prius per nos factis & ordinatis per præsentis revocatis. Et hanc nostri testamenti seu voluntatis ultimæ ordinationem valere volumus jure testamenti, sive jure codicillorum, aut alterius cujuscumque ultimæ voluntatis, prout melius de jure aut consuetudine valere poterit & debet. In quorum omnium testimonium & munimen præsens nostrum testamentum seu nostram voluntatem ultimam per *Pelegrinum* Notarium publicum subscriptum scribi & publicari mandavimus, nostrique sigilli fecimus appensione muniri. Datum & actum Trajecti in domo inhabitationis nostræ sub anno nativitatæ Domini m. ccc. sexagesimo quarto, indictione secunda, mensis Martii die quarta decima, hora completorii vel quasi,

præ-

præsentibus ibidem Venerabilibus viris Dnis *Gerardo de Embri-
ca*, *Arnoldo dicto Vos de Driel*, Canonicis ecclesiæ beatæ Ma-
riæ Trajectensis, & *Wilhelmo Hont* presbytero, perpetuo Vica-
rio in ecclesia Sancti Johannis Trajectensis, testibus ad præ-
missa vocatis specialiter & rogatis. Acta sunt & fuerunt hæc
anno, mense, die, hora, & loco, ac præsentibus supradictis,
& ad majoris roboris firmitatem idem Dn. *Hugo* testator præ-
missa per me scribi, & in publicam formam redigi, ac suo
sigillo sigillari præcepit & mandavit, ut etiam in eadem cedu-
la plenius continetur. Et ego *Pelegrinus dictus Spiker* clericus
Trajectensis &c.

V I I.

*Testamentum Egidii Mugghaert Canonici ecclesiæ beatæ
Mariæ Trajectensis Ann. cto. ccc. LXVIII.*

In Dei nomine Amen. Anno nativitatis ejusdem cto. ccc.
sexagesimo octavo, indictione quarta secundum stylum &
consuetudinem civitatis & diœceseos Trajectensis, mensis Oc-
tobris die decima nona, in mei Notarii publici ac testium in-
frascriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præ-
sentia personaliter constitutus Magister *Egidius Mugghaert* Ca-
nonicus præbendatus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis, com-
pos mentis, corporis, & rationis, advertens nichil morte cer-
tius, ejusque hora nichil incertius, & illud verbum Prophetæ,
Dispone domui tuæ, quia morieris, volens diem peregrinationis
suæ extremæ per dispositionem rerum suarum temporalium ad
honorem Dei & omnium sanctorum animæque suæ salutem,
prout de sursum permittitur, prævenire, suum testamentum,
codicillos, seu voluntatem ultimam fecit & expressit, & in
quadam cedula, quam manibus suis tenuit, & mihi subscripto
Notario legendam & publicandam tradidit, plenius contine-
tur. Cujus quidem cedulæ tenor inferius describetur. Et
hanc & contenta in dicta cedula dixit & voluit suam esse vo-
luntatem ultimam, quam valere voluit jure testamenti, codi-
cillorum, seu alterius cujuscumque ultimæ voluntatis, prout me-
lius valere poterit de jure, consuetudine, seu more civitatis &
diœceseos Trajectensis. Tenor vero dictæ cedulæ & volun-

Tom. I.

E e e e

ratis

tatis ultimæ dicti Dn. Egidii, de qua supra fit mentio, mihi ut præmittitur per eundem ad legendum & publicandum traditæ, & datæ, & deliberatæ est: Ego *Egidius Muggbaert* presbyter Canonicus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis, compos meæ mentis & rationis, providere volens animæ meæ saluti, memorque verbi Apostoli dicentis; *Omnes stabimus ante tribunal Christi recepturi prout in corpore gessimus, sive bonum fuerit, sive malum*, Cupiens igitur ego *Egidius* diem messisionis extremæ bonis operibus prævenire, nec non æternorum intuitu seminare in terris, quæ reddente Domino colligere valeam in cælis cum fructu multiplicato, firmam spem fiduciamque tenens, quod qui in benedictione & misericordia seminat, de benedictione metet æterna. Cum ergo inferior pars Capellæ dictæ S. Georgii ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis, Deo disponente, jam quasi ex contubernio & spurcitiarum vitio sit exclusa, & ad expulsionem earundem sit reducta, in qua ad præsens eligo & elegi meam sepulturam, Volens igitur Capellaniam perpetuam & cultui divino affuturo in eadem Capella tam in orationibus quam in missis rite faciendis, prout facultates meæ ad præsens suppetunt, subvenire, ad perpetuam Capellaniam in eadem ecclesia construendam & dotandam assignavi & assigno sedecim libras nigrorum Turonensium usualium annuatim pro tempore perpetue ex domo & area nunc meis sitis infra emunitatem ecclesiæ beatæ Mariæ recipiendas. Insuper assigno ad eandem Capellaniam (1) fructus annorum gratiæ præbendæ meæ, & ex eis proventura volo in usus dictæ Capellaniam converti, solutis tamen ex ipsis debitis meis, competentibus ac debitis exequiis meis per Canonicos dictæ ecclesiæ consuetis faciendis, & sex libris dictæ monetæ Trajectensis, quas cedere volo (2) ad memoriam

(1) *Fructibus bonorum gratiæ*. Supple anni. Jus habebant Canonici disponendi de fructibus intra annum percipiendis ab ipsorum excessu. **

(2) *Altaria super sepulchris aut corporibus defunctorum erecta passim memoria*. Anastas. Biblioth. *Primus Anacletus memoriam S. Petri construxit*. Preces ibi pro iis factæ, & statis temporibus inter sacra missarum, recitato ipsorum nomine, suscitata memoria. Ciron. *par. de capell. monach.*

** Cl. Matthæus verba textus hic perperam exhibuit nimium sive memoriam.

riam meam perpetuam in dicta ecclesia beatæ Mariæ quolibet mense cum decem solidis dictæ monetæ faciendam, qui x. solidi inter præsentés tantum dividuntur, ut moris est. Item do & assigno dictæ Capellanix unum iuger terræ, unum *bont* & dimidium paulo minus vel plus, situm in *Lopyc*, quas terras emi erga Domicellam *Juttam* relictam *Wolteri Divel* & ejus liberos, & tenebunt dictam terram in pactum ad novem annos, & solvent annuatim septem libras, xii. solidos, & duos grosses monetæ Flandrensis, ut patet in quadam litera super hoc confecta, reservato tamen *Bertradi* ancillæ meæ usufructu dictarum terrarum, observatis etiam modis & formis, ut sequuntur, videlicet reservato mihi dominio & dispositione præmissorum, quamdiu fuero in humanis. Post mortem vero meam volo quod ipsa Capellania ydoneo per executores meos, vel per majorem partem eorundem, si vacet, conferatur, actu tamen Presbytero. Quod si reperiatur infra tempus duorum mensium ydoneus de parentela mea, licet actu non presbyter, dummodo tamen infra annum in presbyterum promoveatur, ipsum volo præ aliis in provisione & adeptione hujusmodi anteferri. Et de istis bonis volo quod servetur in ipsa Capella die noctuque lampas ardens per Capellanum seu Vicarium dictæ Capellanix ipsius pro tempore. Et post mortem omnium executorum meorum volo quod ipsa Capellania (1) per Ebdomadarium presbyterum ecclesiæ beatæ Mariæ antedictæ pro tempore, cum vacare contigerit, conferatur tamen actu presbytero, qui velit & debeat eidem Capellanix in eadem Capella celebrando missam quolibet die deservire, ut est præmissum. Volo insuper, quod si aliquis non presbyter de parentela mea ad ipsam Capellaniam admittatur, ut infra annum à tempore provisionis suæ hujusmodi se procuret ordinari, & debitum suum ut dictum est perficiat & exequatur. Alioquin omni jure sibi in ipsa Capellania & ad ipsam competenti sit privatus ipso facto, & collatio ejusdem Capellanix ad ebdomadarium presbyterum in dicta ecclesia beatæ Mariæ pro tempore devolvatur. Et si ille Ebdomadarius infra ebdomadam suam non providit ydoneo,

(1) Canonici, qui presbyteri, in missis, in sacrificiis etiam suas habebant vices, suas singuli septimanas.

ydoneo, ut est dictum, de eadem Capellania, tunc Ebdomarius immediate deinde ipsum sequens & presbyter in eodem jure conferendi succedet, & sic deinceps ad duos menses. Lapso vero tertio duorum mensium prædictorum, et si ipsa Capellania aliquo modo vacaverit, quod absit, extunc volo quod Decanus pro tempore dictæ ecclesiæ, si residens fuerit, alioquin senior Canonicorum Capitularium residens & actu Presbyter eandem conferat, ut est præmissum, pro illo tempore instanti, jure tamen cujuscunque virtute consuetudinis dictæ ecclesiæ beatæ Mariæ in posterum semper reservato. Ad hæc autem consequenda & fideliter adimplenda manufideles, executores, & dispositores hujusmodi testamenti seu ultimæ meæ voluntatis eligo, constituo, & ordino Venerabiles viros ac discretos dominos *Gerardum Vrencke*, *Jacobum Braem* Concanonicos meos, (1) & *Conrardum de Bueren* perpetuum Vicarium in ecclesia beatæ Mariæ prædicta, rogans & requirens eosdem meos executores & dispositores, ut divinæ remunerationis intuitu onus testamenti seu ultimæ voluntatis hujus in se suscipiant, & assumant, & sicut in eo ordinatum inveniunt fideliter exequantur. Et si aliquem seu aliquos ex dictis meis executoribus ante præsentis mei testamenti seu voluntatis ultimæ executionem seu dispositionem plenam ab hac luce decedere contigerit, ex tunc superstes seu superstites ex eisdem præmissa omnia & singula exequendi, ordinandi, & disponendi plenam & liberam habeat seu habeant facultatem. In quorum omnium testimonium & munimen præsens meum testamentum seu ultimam meam voluntatem per *Pelegrinum* Notarium publicum subscriptum scribi & publicari mandavi meique sigilli feci appensione muniri. Datum & actum Trajecti in domo inhabitationis meæ claustralis sita infra emunitatem ecclesiæ beatæ Mariæ antedictæ sub anno nativitatis Domini m. ccc. sexagesimo sexagesimo sexto, indictione quarta, mensis Octobris die decima nona, præsentibus ibidem viris discretis, Dn. *Erpone de Bramen* Canonico, *Tydemanno Nodinc* per-

(1) Vicarius perpetuus, sacerdos est, Capellanus, qui affixus Capellæ, affixus certo titulo, aut altari ad vitam. Qui & statim semper tempore pro defuncto sacrificat. Vicarius, Capellanus, iidem, ut supra: *per Capellanum seu Vicarium dictæ Capellaniæ, &c.*

perpetuo Vicario in ecclesia beatæ Mariæ prædicta, *Wilhelmo filio Johannis de Duvelant, & Wilhelmo de Heteren* clericis Trajectensis dioceseos, testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Acta sunt & fuerunt hæc anno, mense, die, & loco, ac præsentibus supradictis, & ad majoris roboris firmitatem idem Dn. *Egidius* testator præmissa per me scribi, & in publicam formam redigi, ac suo sigillo sigillari præcepit, & mandavit, ut etiam in eadem tabula plenius continetur. Insuper idem testator voluit & mandavit, ut prædicti sui executores ordinarent & disponderent de omnibus bonis suis post suam mortem relinquendis, de quibus specialiter non disposuerit, prout ipsis saluti animæ suæ videbitur expedire, constituens eosdem in rem suam propriam procuratores, dant eisdem speciale mandatum super præmissis agendi & defendendi, debita recipiendi, & credita perfolvendi, ac omnia alia & singula faciendi in præmissis, quæ fuerint necessaria, seu etiam oportuna, sub modo & testibus supradictis. Et ego *Pelegrinus dictus Spiker* clericus Trajectensis dioceseos publicus Imperiali auctoritate Notarius præmissis omnibus & singulis, prout superius per me narrata, posita sunt, & conscripta, dum ea per dictum D. *Egidium* testatorem &c.

viii.

Testamentum Catharinæ de Brederode Dominæ de Polanen

Ann. CIO. CCC. LXX.

IN den name des Vaders, ende des Soons, ende des Heyli-
gen Geests Amen. Ic *Catharina van Brederode*, Vrouwe
van *Polanen*, doe condt allen luden, die desen brieve sullen
sien ofte hooren lesen, dat ick gemaect hebbe myn testa-
ment, ende hier toe hebbe ick gecoren myn testamentoers,
Heeren *Philips van Polanen* mynen lieven soon, Heeren *Gerard*
van *Poelgeest* mynen lieven neve, ende Heeren *Philips van*
Tetroede mynen lieven sweger. In den eersten so kies ick
myn legerstede tot *Monster* by mynen lieven Heer mynen
man, die God genadich sy. Ende daer toe so bespreecke

£££££

ick

ick totter (1) Papelycker prove een pont Hollants s'jaers euwelyck duerende tot mynen grave mede te gaen, item die Capelrie in der Capellen, die Heer *Jan van Hoochmade* nu ter tyt heeft, een pont Hollants s'jaers. Item so geve ick mynre dochter van Heemstede elf pont s'jaers. Item *Margriet van Bueren* nonne, mynre nichte, den croes daer vier scilden op staen. Item *Catharina* Heeren *Gerards* dochter van *Polanen* myns soons, nonne ter Lee, acht pont Hollants s'jaers tot haren lyve. Item so bespreke ick Heren *Philips* van *Polanen* mynen soon myne wooninghe te Rynsborch, daer ick nu ter tyt in woone. Item *Oeden* mynre nichten van der *Lecke* myn beste bonte deecken &c. Ende heb gebeden myn Testamentoren, dat sy dit mit myn besegelen wilden. Ende wy *Philips* van *Polanen*, ende *Gerard* van *Poelgeest* Ridderen, ende *Philips* van *Tetroede* Knapen om beden wille onser liever Vrouwen voernoemt, so hebben wy dit besegelt mit onsen segelen int jaer ons Heeren c10. ccc. lxx. Dominica post Petri & Pauli.

I X.

Testamentum Gerardi Foec Decani ecclesiae S. Salvatoris
Ann. c10. ccc. lxxxiii.

Anno Domini c10. ccc. lxxxiii. mensis Martii die viii. obiit Magister *Gerardus Foec* quondam hujus ecclesiae Decanus, qui legavit ecclesiae nostrae fructus anni gratiae sibi debitos, & voluit quod de pecunia exinde proveniente redditus perpetui comparentur distribuendi secundum consuetudinem ecclesiae inter Canonicos, Vicarios, & Chorales ipsius ecclesiae singulis annis in suo anniversario. Item dedit ecclesiae nostrae xiv. jugera terrae arabilis cum area, structura, & pomerio consistentia

(1) Sacerdotis, Parochi. Nam & hic etiam Papa. Theophan. bist. p. 83. edit. Reg. ὁ δὲ προσφυγὼν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐγένετο παπᾶς, ille autem ad ecclesiam confugit & factus est Papa. Alteserr. ad c. cum contingat. ext. de at. & qual. ord. Bosquet, ad Innoc. lib. 3. epist. 60. Selden. ad Eutych. annal. n. 21. & ad Eadmer. lib. 1. bist. Idem Belgis, ut notum, een Priester, en een Paep.

tia juxta Montfoerde in parochia de Linscoten, in jurisdictione temporali Capituli ecclesie nostrae praedictae, de quorum fructibus disposuit in hunc modum, videlicet, quod singulis annis in perpetuum XII. libras monetae usualis Trajectensis de dictis fructibus quatuordecim jugerum recipiatur per Cameraarium nostrum pro tempore, & inde fiat (1) refectio communis in die anniversarii ipsius *Mag. Gerardi* nobis & Vicariis ecclesiae nostrae. Residuum vero fructuum & reddituum dictorum XIV. jugerum voluit expendi in usus necessarios & victum choralium nostrae ecclesiae, prout ad honorem Dei & cultum divinum fovendum nobis visum fuerit, vel prout alteri ad id a nobis deputato expediens, & necessitati dictorum choralium magis opportunum. Item legavit ecclesiae nostrae domum suam claustralem, quam de praesenti Dn. *Everardus Foec* Decanus noster inhabitat, sic quod post mortem dicti Decani vendatur alicui Canonorum plus offerenti, & de pecunia exinde proveniente redditus certi perpetui emanantur distribuendi in praesentia Custodis inter Canonicos, Vicarios, & Chorales ecclesiae nostrae, prout moris est, quatuor temporibus anni, videlicet, mense Januarii, mense Aprilis, mense Julii, & mense Octobris; quibus temporibus die octava dictorum mensium voluit ipsius & suorum parentum fieri in ecclesia nostra memoriam perpetuo solemniter cum vigiliis & missis defunctorum. Item duas domos alias sitas retro Decani domum claustralem juxta vicum dictum *antiquum cimiterium* legavit post mortem Dn. *Everardi* Decani nostri praedicti Choralibus ecclesiae nostrae, ut eas inhabitent perpetuo cum earum administratore per nos eis deputando, ut promptius & citius se offerre valeant in ecclesia nostra divinis officiis interesse. Item legavit domum suam & ejus proprietatem sitam in loco dicto *St. Jans Oudwyc* perpetuae Vicariae altaris in honore omnipotentis Dei & *S. Nicolai* &

(1) Refectio, id est, prandium, convivium. Vox monachis usitata, qui refici dicebantur, cum communiter prandebant. Locus prandii *refectorium*. Unde & Belgis *den Reventer*. ** Quae barbara quidem vox, sed è Latio huc deducta. Chronographus Saxo ad Ann. 1093. *Sed sequenti die Sc. mensae reficiendi gratia assidens subita defectione praeceptus Sc.*

** Vide Anal. Tom. I. pag. 173. nostrae vero Edit. pag. 115.

& beatæ *Katharinæ* virginis dudum per ipsum magistrum *Gerardum* Foec Decanum fundati & dotati in parte meridionali ecclesiæ nostræ & ad ejusdem altaris Vicarium pro tempore voluit ipsam domum perpetue pertinere, salvo & reservato duntaxat *Bertradi* sorori suæ usufructu ipsius domus ad inhabitandum, quandiu ipsa vitam duxerit in humanis. Item præfatus Magister *Gerardus* per suos Executores fecit fundari unam aliam novam perpetuam Vicariam in ecclesia nostra super altare S. Nicolai ibidem consistens à parte septentrionali in honore omnipotentis Dei, & beatissimæ virginis Mariæ, & S. Nicolai, & S. *Catharinæ* virginis, & in dotem illius Vicariæ legavit mansum suum terræ arabilis, appellatum *Slychoven*, continentem xxiv. jugera terræ vel circiter situm in parochia ecclesiæ de *Jutfaes*, & dimidium mansum terræ cum veno situm in *Westbroec* apud *Zulen* in parochia, Item legavit ecclesiæ nostræ medietatem quatuor jugerum terræ arabilis consistentium in parochia ecclesiæ S. Nicolai *Trajectensis* in loco *op leghe Raven*. Item medietatem unius fertellæ terræ, sitæ in eadem parochia, in loco dicto *op hoghe Raven*. Item & aliorum quatuor jugerum terræ medietatem in loco *op hooge Raven* & parochia prædictis jacentium, quorum quidem octo jugerum (1) & fertellæ prædictæ medietatem prædictus testator dum vixit communiter & pro indiviso obtinuit cum domicella *Margareta* relicta *Huberti de Wulven* & ejus liberis, ut de fructu & redditibus inde proventuris per totum circulum anni hostiæ & vinum pro consecratione sacratissimi corporis Domini nostri Jesu Christi celebrantibus missas in ecclesia nostra per aliquem Canonicum vel Vicarium ecclesiæ nostræ à nobis ad hoc deputatum singulis alta. & de perceptis & expositis singulis nobis reddat rationem, in usus choralium ecclesiæ nostræ convertatur. Item idem magister *Gerardus* donavit ecclesiæ nostræ ciborium de cristallo, margaritis & argento deaurato nuper Coloniz de suis propriis bonis arte mirifica fabricatum, (2) quod alio nomine *Monstrantia* vocari solet, ad

con-
(1) Fertella species mensuræ est, & ejusdem originis, cujus *Ferto* seu *Ferton*, quæ est quarta pars marcæ. Belgis *een viertel*, unde vox est detorta.

(2) Quid *Monstrantia* ergo patet. Dixi *Analect.* to. 1. p. 340.
** Nostræ Editionis pag. 218.

conservandum sacratissimum corpus Dominicum in eodem, & duas ampullas argenteas deauratas. Item donavit ecclesiæ nostræ quingentos & xxx. scudatos antiquos pro opere novi majoris altaris in choro nostræ ecclesiæ consistentis, quod pro tanta pecuniæ summa dictum altare, & ejus tabula superior, pro lapidibus ad hoc opus comparatis, & operatorum mercede, fuerunt fabricati conventum cum magistro *Henrico Gaudyn* lapicida cive Namurcensi. Item pro augmento festorum S. Nicolai Episcopi & S. Katharinæ virginis certas pensiones annuas deputavit, nec non alios redditus annuos pro memoria parentum suorum comparavit, prout de his suis locis scriptum lucidius continetur. Item pensata mutatione monetæ ac habitis super hoc consilio & consensu executorum testamenti *Gerardi* Decani prædicti definitum est à Decano & Capitulo nostro, quod pro illis xii. libris usualis monetæ, ut præfertur, ad refectionem in communi habendam deputatis, recipiatur singulis annis una marca cum dimidia argenti vel tanti valoris in æquivalenti moneta pro hujusmodi refectione facienda de fructibus & redditibus quatuordecim jugerum terræ prædictorum. Reliduum vero fructuum & reddituum, secundum quod dictus *Gerardus* Decanus in suo testamento disposuit, in usus choralium integraliter convertatur. De fructibus anni gratiæ fuit emptæ una fertella erga *Hugonem* filium *Arnoldi* civem Trajectensem, quæ est sita prope civitatem retro jurisdictionem nominatam *Lauwenrecht* in jurisdictione Archidiaconi Trajectensis, & protenditur ab aquæductu dicto *Hoofdyc* usque ad aquæductum Episcopalem, & unum juger cum dimidio prope *Ysellsteyn* in loco dicto *Oudelant* emptum erga *Egberium* filium *Henrici*.

X.

Testamentum Dn. Henrici de Velde Canonici Trajectensis

Ann. cío. cccc. xii.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis ejusdem m. cccc. duodecimo condidit testamentum Dn. *Henricus de Velde* Canonicus Trajectensis constituens executores seu manifideles suos honorabiles & discretos viros Dn. *Wilhelmum de Riebeec*,
Tom. I. Fff ff &

& Magistrum Henricum de Vinario perpetuos Beneficiatos in ecclesia Trajectensi, ac Alphardum vander A civem Trajectensem. Tenor vero sequitur de verbo ad verbum & est talis: In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti Amen. In den eersten so wil ick Henrick van den Velde Canonick ten Doem, datmen (1) den Zouter lese opt Choer, ende men daer outaer keersen sette int Choor. Ende alse (2) die vigilie uyt is dat elck Priester syn keerse mit hem neme. Item tot mynre beganghenisse (3) elcken geselle ten Doem een mingelen wyns. Item so wil ic datmen (4) een gulden cleet coopt, ende (5) die dooden provende daar geen gelt voor en geve. Item so wil ick begaen wesen in der kercken ten Doem alleen *ut consuetum est*. Item der kercken ten Doem (6) een out seilt jaerlychs ende ewich, & *celebrantibus* enen halven out seilt

(1) Zouter libcr Psalmorum est.

(2) Id est, sacrum officium, quod pro defunctis fit noctu. Concilium apud Saponarias Ann. Dccc. lxx. cap. 13. *Pro eo, qui decesserit, in sedibus septena missa totidemque vigilia Domino persolvantur.* Consuetudines Cluniacenses lib. 1. cap. 3. *Servitoribus autem expectatis usque dum & ipsi surrexerunt à mensa, agitur officium, vel quod à nostratibus Vigilia vulgo appellatur, quod aliquando, cum tanti defuncti non haberentur, fieri solebat cum lectionibus tantum tribus & responsoriis &c.* Noctu dixi, aut si non noctu, ad faces alto vespere, ut infra in Testament. Ann. 1433. *Investitus, seu Rector, aut Vicuratus &c. de vespere vigiliis mortuorum leget.* Item infra in Testament. Ann. 1466. *Dies begeere ick, dat sy sullen singen tot elck van de voers jaergetyden des avonts vigilie mit negen lessen.*

(3) Cuius Chori socio.

(4) An ornando altari?

(5) An respicit annum gratiae? Hujus enim adhuc fructus in bonis defuncti. Locus obscurus est.

(6) Scutum vetus aliquando quatuordecim erant grossi, sive ut vulgo jam grooten. Wassenb. Embric. lib. 3. cap. 10. Aliquando viginti quatuor. Jan van Hout in syn Dienstboek p. 36. & seq. Aliquando viginti. Charta Ann. 1357. *den goeden gouden seilt voor twintich groote gerekent, of payement daer voor na der weerde te betalen &c.* Aliquando triginta oboli, ut in charta Ann. 1508. *quolibet feudato astimato ad unum & dimidium florenum Rhenensem aureum pieni ponderis monetae Electorum Imperii &c.* Duo & xl. Caroli V. temporibus, ut in charta Ann. 1530. *so souden sy Remonstranten geven twintich stuyvers, t'welck op twee stuyvers na juist de belft waer een out seilt, die gerekent wort voor xlii. stuyvers.*

seilt *perpetuo secundum consuetudinem ecclesie*. Item der fabryc-
 quen ten Doem beset ick twaelf oude scilden *una vice*. Item
 die gesellen in der loedzen een vat biers, vier taken wyns,
 ende enen out seilt ter marckten mede te gaen, dat sy daer
 een geselschap willen maken mitten gesellen die in der loodze
 hooren, ende dat sy daer myn graf voor sullen bewulven.
 Item so begeer ick een sarck op myn lichaem te hebben. Item
 begeer ic dat die twee zielpriesters, ende Heer *Johan Bol* myn
 neve myn jaergetyde bewaren, ende alle daghe myn graf vi-
 siteren, daer beset ick elcken toe twe oude scilden *una vice*.
 Item so begeer ick dat myn testamentoers myn gesinne versien
 mit gelt of mit cleder. Item so beset ick ende wil, dat *Aernt*
 mynen broeder mit synen kinderen heb hondert gulden *una*
vice. Item *Claes* myn broeder hondert gulden, mit synen kin-
 de hondert gulden, *una vice*. Item *Alpher* van der *A* mit synen
 kinderen hondert gulden *una vice*. Item *Gerardo* van den *Velde*
 mynen neve vyftich gulden *una vice*, *cum conditione*, quod ma-
 gister *Johannes Colentier* tenebit eos & exponet ad utilitatem *Ge-*
rardi. Item *Metten* ende *Oecken* mynre suster dochteren vyf
 out scilt *una vice*, enen halven out scilt mede te coopen.
 Item myn Suster van der *A* myn gulden vingherlyn mitten
 steene. Item *Johan* van der *A* myn waterpot vergult en myn
 blaewwe saerts mitten wapen. Item *Peytgen* myns Broeders
Aerns dochter een waterpot. Item alle myn nywe cussen
 mit mynen wapen wil ic dat myn twe Broeders ende myn
 Suster gelyck deylen. Item so geve ick om Gods willen
Fygen myn dochter twe hondert gulden *una vice*, ende daer
 selmen haer enen man mede geven by rade mynre Suster van
 der *A* ende mynre nichten van *Culenburch*. Item *Splinter* my-
 nen soon hondert gulden *una vice*, ende daer selmen hem
 of houden aen syn ambacht. Item so wil ick ende begeer,
 of *Braemken* t'huys quam, dat myn testamentoers hem cleden
 ende enen drincpenning geven, also als hem goet dunckt
 oerbaer te wesen. Item *Lysken* myn Bastert-suster twee silve-
 ren lepelen. Item den Minnebroeders beset ick thien gulden
una vice. Item den Regulieren thien gulden *una vice*. Item
 do & lego hereditibus *Conraerdi* thien gulden *una vice*. Item so
 geve ick mynre kercken tot *Nymelanc* dat huys, dat ick
 cofft tegens den *Choorpisscon*. Item so wil ick ende be-
 geer

geer datmen myn sulverwerck ende alle myn huysraet openbaerlick vercope, ende niet heymelick. Item waert saecke dat myn testamentoers enich verdriet hadden van mynen erfgenamen, so waer alle dat ic beset te niet aen den ghenen, die dat verdriet dede.

Et ego Henricus van der Laen clericus Trajectensis publicus Imperiali auctoritate Notarius, quia praemissis omnibus & singulis, dum sic ut praemittitur per praelibatum Dnm Henricum testatorem agerentur & fierent, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque omnia & singula sic fieri vidi & audiui, ideo hoc praesens publicum instrumentum per alium, me aliis occupato negotiis, fideliter scriptum exinde confeci, publicavi, & in hanc publicam formam redegi, signoque & nomine meis solitis & consuetis signavi, in fidem & testimonium veritatis omnium praemissorum rogatus & requisitus.

X I.

Testamentum Erverardi Foec Decani S. Salvatoris
Ann. cío. cccc. xviii.

Anno cío. cccc. xviii. mensis Martii die xxvi. obiit Magister Everardus Foec quondam Decanus noster, qui dedit & assignavit ecclesiae nostrae bona infra scripta. Primo septem jugera terrae sita in Bodegraven, de quibus agitur annua memoria ipsius die praescripta. Item septem jugera terrae ibidem, in quibus reservavit Beatrixi de Reno moniali monasterii albarum Dominarum in Trajecto usumfructum. Qua defuncta fient ex iis (1) mensurnalia ipsius Dni Decani. Item fundavit Vicariam ad altare beati Stephani Prothomartyris in majori crypta in cujus dotem assignavit xiv. jugera terrae in parochia de Camerick in loco dicto s'Gravensloet. Item quatuor jugera terrae in parochia de Woerden. Item dimidium mansum terrae in Achthoven, & fertellam terrae eidem dimidio manso proxime vicinam, & fertellam terrae in Zutfaes, ex qua vicarius ejusdem solvet majori Camerario nostro singulis annis ad exalta-

(1) Sacra mense unoquoque pro defuncto facienda, syn der-
tichste, ut dixi supra ad Testament. Ann. 1352. (Num. 4.) Si qua-
dragesimo quoque die een veertichste est in Testament. Ann. 1466.

altationem festi Transfigurationis Domini, quod Decanus instituit, v. libras cum xviii. denariis bonorum inter Canonicos & Socios distribuendos, prout in magno Ordinario continetur. Item dedit ad usum Vicarii dictæ Vicariæ novum calicem deauratum cum patena deaurata ponderantia simul xxxiii. *loet* argenti minus quartario unius *loet* cum missali & rubea casula fivis, & ornamentis aliis necessariis. Item oneravit Vicarium ejusdem Vicariæ ad colligendum & dispensandum bona in elemosynas pauperum in quadragesima depurata, de quibus infra dicitur, nec non ad signandum singulis sabbathis in tabula patula, unde chorus diebus singulis per ebdomadamas horas suas canonicas debeat decantare. Item fundavit aliam Vicariam ad altare S. Crucis in nostra ecclesia assignans pro dote ejusdem viii. jugera terræ in Heefwic, & unum juger cum dimidio situm ibidem, ac alia viii. jugera terræ in duobus peciis ibidem, nec non dimidium mansum terræ in *Jutsaes*. Item donavit ecclesiæ nostræ x. scuta antiqua empta per eum ex quadam fertella prati & veni sita in *Trichterveen*, è quibus Camerarius sociorum ecclesiæ nostræ tria scuta recipiet, & inde distribuet singulis annis Dominis & fociis xxiii. xxiv. & xxv. diebus cujuslibet mensis celebrantibus missam, quolibet ipsorum dierum, v. fol. unum autem scutum ex dictis decem tollet & habebit Vicarius principalis dicti altaris S. Crucis, pro & ex eo, (1) ut communicet Vicario alterius Vicariæ ad idem altare ut præfertur erectæ, perpetuis temporibus ornamenta ad ipsum altare jam actu spectantia & in posterum spectatura. Reliqua vero sex scuta tollet & habebit magister Choralium nostrorum in recompensam laborum suorum, ut in statuto *desuper* facto continetur. Item legavit Choralibus ecclesiæ nostræ in augmentum denariorum suorum mensuralium perpetuos redditus sex scudatorum antiquorum, quos fabrica nostra choralibus ipsis, prout hactenus est observatum, ministrabit. Item dedit & assignavit in elemosynas pauperum Christi bona infra scripta, videlicet xv. jugera terræ in *Jutsaes* sita. Item unum mansum terræ

(1) In eodem altari missæ dictæ à diversis & pro diversis personis. Qui dicebat *Vicarius*.

terraz arabilis situm int *Wahl*. Item xii. jugera sita in *Bodegraoven* in quadam parte vulgariter dicta *Jans weer van den Zande*. Item viii. jugera terræ jacentia in *Scalcwic*. Item tres fertellas terræ jacentes in *Snodelreweert aen de Linscoten* in parochia de *Oudewater*. Item unam fertellam cum dimidia jacentem in *Maerfoven*. Item tertiam partem unius mansi terræ jacentem in *Broekerveen*, prout de his & aliis bonis in fundatione prædictarum eleemosynarum ac literis aliis inde confectis in archivo nostræ ecclesiæ repositis plenius continetur. Item idem Decanus dedit ecclesiæ nostræ quatuor candelabra magna ænea cum uno pulpito æneo in choro. Item donavit ecclesiæ nostræ duo candelabra argentea pro parte deaurata. Item dedit ecclesiæ nostræ ciborium cristallinum argenteum deauratum cum coopertorio argenteo deaurato, in quo sacramenta eucharistiæ & sacre unctionis pro visitatione infirmorum conservantur. Hæc & plura alia bona dedit & fecit magister *Edwardus* Decanus supradictus ad laudem & honorem Dei Salvatoris nostri & ipsius ecclesiæ nostræ decorem, ac divini cultus in eadem amplificationem, suæque remedium anime, quæ cum Christo semper requiescat in pace, Amen.

X I L

Testamentum Wilhelmi de Renen Canonici Trajectensis
Ann. cto. cccc. xxii.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis ejusdem crs. cccc. xxii. indictione quinta decima, die penultima mensis Julii, hora vesperarum vel quasi, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris & Domini, Domini Martini divina providentia Papæ quinti anno quinto, in mei Notarii publici testimoniumque infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constitutus Venerabilis & Circumspectus vir Dn. *Wilhelmus de Renen* Canonicus Trajectensis, nec non Præpositus ecclesiæ S. Martini Embricensis Trajectensis diocesis, compos per gratiam Jesu Christi, corporis, mentis, & intellectus, attendens quod nihil est certius morte, nihil vero incertius ejus hora, cupiensque diem suæ peregrinationis extremum dispositione bonorum suorum & ordinatione testamentaria

ria praevenire, & saluti animae suae de de bonis sibi à Deo collatis, in quantum poterit, salubriter providere, revocando expresse omnia & singula testamenta per ipsum ante praesentis diei datam facta, & executores inibi nominatos, suum seu suam ultimam voluntatem fecit, condidit, & in modum subsequenter ordinavit. Primo siquidem recommendavit animam suam Altissimo creatori suo, beatissimae virgini Mariae ejus matri, ac toti Curiae caelesti. Vult in super idem Dns testator, quod infra scripti sui Executores praesens suum testamentum seu ejus ultimam voluntatem exequantur, prout in quadam papiri cedula manu mei Notarii scripta, quam idem Dominus testator in suis tunc tenebat manibus, quae quidem cedula sequitur de verbo ad verbum, & est talis: Noverint universi, quod hoc est testamentum seu ultima voluntas mei *Wilhelmi de Renen* Praepositi Embriensis Trajectensis diocesis, quod volo valere jure testamenti seu codicillorum, aut quocunque alio jure, quo melius valere possit, & per hoc testamentum seu codicillum revoco quaecunque legata in aliis testamentis seu codicillis per me factis. In primis animam meam cum de fragili corpore meo transierit commendo Altissimo creatori, beatae Mariae virgini, totique collegio beatorum. Item eligo sepulturam meam in ecclesia Trajectensi, in loco per me electo & michi pro sepultura deputato, ubi lapidem poni feci. Et volo quod exequiae meae fiant sine pompa. Item volo quod debita mea & injuste acquisita, de quibus legitime constiterit, ante omnia persolvantur, & restituantur. Item lego ecclesiae *Leodiensi* duodecim coronas auri semel &c. Item lego elemosinam ecclesiae *Leodiensis* duodecim florenos Hollandenses semel &c. Item lego ecclesiae *Trajectensi* pro mensurali meo in dicta ecclesia perpetue faciundo XII. scuta Franciae annua, quae alias erga Capitulum Trajectense emi ad vitam meam per me levanda, sic quod post obitum meum singulis mensibus in vigilia & missa animarum unum scutum inter corporatiter praesentes dividatur. Item lego celebrantibus in die mensuralis mei & anniversarii annuatim unum scutum. Item lego fabricae ecclesiae Trajectensis viginti florenos Renenses semel. Item lego ecclesiae *Sancti Martini Embriensis* pro anniversario & mensurali pro anima mea in dicta ecclesia perpetuo faciendis omnes fructus, redditus, & proventus, qui michi competere poterunt de anno gratiae post obitum

tum meum, & volo quod inde emantur perpetui redditus dividendi inter Canonicos & Chorifocios juxta morem ecclesiæ in mensurali meo ultra data per me pro anniversario & mensurali prædictis. Item lego *Capitulo ecclesiæ Sanctæ Mariæ Trajectensis* fructus & proventus, qui michi competent, sive competere poterunt de anno gratiæ de Thesauraria beatæ Mariæ, & volo quod inde emantur redditus perpetui pro anniversario faciendo, prout executoribus meis visum fuerit expedire. Item lego *Carthusiensibus in Ruermunde* ultra data eis per me librum meum *de vitiis & virtutibus*. Item lego eisdem *Carthusiensibus* historiam Scolasticam. Item lego eisdem (1) *Collectarium* super psalterio. (2) Item *Carthusiensibus* extra muros Trajectenses lego librum meum moralium super Job, qui est in tribus voluminibus, ultra eis alias data per me. Item lego *Conventui fratrum Prædicatorum* in Trajecto viginti florenos Renenses semel. Item lego *Conventui fratrum Minorum* in Trajecto viginti florenos aureos Renenses semel. Item lego *Conventui Regularium* in Tra-

(1) Volumen continens excerpta & sententias ex Psalmis, preces continens & orationes in sacris usitatas. Vita Rabani Mauri n. 10. In epistolas quoque Pauli *Collectarium* fecit, colligens de diversis Opusculis SS. Patrum sententias eorum &c. Eadem n. 51. Fecit *Collectarium* unum de sententiis divinarum librorum. Collecta, lectio, oratio.

(2) Extra portam insulanam cœnobium ipsis extruxerat Suederus de Gaesbeeck, idque Bloemendael dixi jusserat, seu domum novæ lucis in Bloemendael, ten Nyenlicht in Bloemendael, ut in veteri est charta. Simpliciter etiam dat Nyenlicht, ut in Testamento Ann. 1466. Item geve ick dat Catbuyser klooster buyten Utrecht gebeten dat Nieuwe Licht &c. Posuerat primum ejus lapidem Ann. 1392. Extinctus in Italia cum Romam se conferret Ann. 1400. Sed relatus mox Ultrajectum & sepultus in ecclesia à se extructa & dotata. Reliquit filium Jacobum, fratrem autem Wilhelmum Dominum de Abcoude. Meminit Necrologium: x. Kal. Maji obiit nobilis vir Dn. Swederus de Abcoude, Dominus de Gaesbeeck, de Putten, & de Stryen. Item: viii. Idus Februar. obiit nobilis Domicellus Jacobus Dn. de Gaesbeeck &c. filius Domini fundatoris, & magnus benefactor domus bujus. Item: Januar. Circumcisio Domini. Obiit generosus Domicellus Gisbertus filius Domini Wilhelmi de Abcoude fratris Fundatoris nostri. Item: memoria nobilis Dnæ de Abcoude matris ejus. Thomas fuit Grawert, qui primus præfuit monasterio; Prior dictus, non Abbas.

Trajecto centum florenos Renenses semel, de quibus volo emi redditus, de quibus volo fieri anniversarium pro anima mea. Item lego *Conventui* in *Vrouwenclœster* viginti florenos Renenses semel. Item lego *Conventui albarum Dominarum* in *Trajecto* decem florenos aureos Renenses semel. Item lego *Conventui* in *Dael* extra muros *Trajectenses* decem florenos Renenses semel. Item lego *Conventui Sanctæ Cæcilie* in *Trajecto* decem florenos Renenses semel. Item lego *sororibus seu Conventui prope vineam* in *Trajecto* decem florenos aureos Renenses semel. Item lego *Adelysæ* filię *Hermanni de Steenre* ad usum suum ducentos florenos Renenses semel. Item lego *Conventui monialium* in *Wyck* decem florenos Renenses semel. Item lego *Wilbelmo de Molendino & Lutgardi* conjugibus quadringentos florenos Renenses. Item lego *Belæ de Kessel* nepti meæ de vasis meis argenteis duodecim marchas. Item totidem lego de dictis vasis *Margaretæ* uxori *Hermanni de Steenre*. Item lego totidem *Mechteldi* relicte *Wilbelmi de Apelteren* nepti meæ. Item lego *Margaretæ de Molendino, & Heylwig Baers* sororibus, cuilibet unum (1) de melioribus tabbardis meis foderatis de vario, quot dimiserō post obitum meum. Item lego eidem sororibus vide-

(1) *Foderare* est suffulcire. A *fodro*, quod utrumque est, & annona militaris, avena, pabulum &c. & vestis suffultura. Quæ & alibi *foratura*, ut in testamento Cunegundis van Virnenburch, quod edidi una cum epistolis Ann. 1695. *Foderare* etiam utrumque est, & suffulcire, & annonam seu pabulum quærere aut exigere. *Fodrarius* qui exigit. Unde & nostrum *vouragier*. Benedicti ix. diploma Ann. 1035. *nec mansiones eorum hospitari, vel invadere, vel foderare præsumat*. Auctor vitæ Ludovici Pii apud Pithæum: *Quibus prudentissime ordinatis inbibuit à plebeis annonas militares, quas vulgo Foderum vocant, dari*. Gunther. lib. 8. vers. 572.

*Cumque molendinis telonea, flumina, pontes,
Id quoque quod fodrum vulgari nomine dicunt.*

Hincmari Capitula Ann. DCCC. LXXXVII. *neque ducatis superflue homines, per quos illos gravetis in cibo & potu, & fodro ad caballos*. Vide & *Sirmond. ad Car. Calv. Capitul. tit. 12*. Apud quem tamen nihil de notione, de qua loquor, ut nec apud du Cange. Et frequens tamen vox est. *Statuta Generalia Academiæ Viennensis apud Lambec. lib. 2. comm. de Biblioth. Cæsar. tit. 17. Providebit*
Tom. I. Ggg gg fivi

videlicet *Margaretæ & Heylwigi* cuilibet ducentos florenos *Renenses* semel. Item lego domino *Gosfrido* Decano ecclesiæ *Sancti Johannis Trajectensis* potum meum argenteum tenentem quartam *Coloniensem*. Item lego *Baldewino Kreyt* familiari meo centum florenos *Renenses* semel tantum. Item lego ecclesiæ de *Renen* pro fabrica ejusdem ecclesiæ quinquaginta florenos *Renenses* semel tantum. Item omnia alia bona mea, que in hoc testamento seu codicillo meo non legavi, seu legabo, volo quod dividantur in duas partes, taliter videlicet, quod unam partem habebunt tres neptes meæ, filiæ sororis meæ, videlicet *Bela de Kessel*, *Margareta de Steenre*, & *Mechteldis de Apelteren*, inter se æqualiter dividendam. Aliam vero partem volo dari pro medietate *Conventui Regularium* extra muros *Neomagenses*, & pro alia medietate pauperibus Christi, & miserabilibus personis. Volo etiam quod gratiose agatur per executores meos cum familiaribus meis, qui in servicio meo fuerint tempore obitus mei. Item lego *Syberto de Kessel*, quicquid michi tenebitur tempore obitus mei, salvo quod in nullo se opponat testamento meo seu codicillis meis, & in casu quo contrarium faceret, volo, quod solvat ea, quæ mihi teneatur. Item lego *Hermannno de Steenre*, quicquid mihi tenebitur tempore obitus mei. Item lego *Witkino de Molendino* quicquid mihi tenebitur tempore obitus mei. Item lego *Theodorico Baers*, quicquid michi tenebitur tempore obitus mei. Item lego *Theodorico* filio *Hermanni de Steenre* in subsidium matrimonii trecentos florenos *Renenses* semel tantum. Item lego *Frederico de Steenre* ad usum suum trecentos florenos *Renenses* semel tantum. Item lego *Heylwigi* filiæ *Hermanni de Steenre* ducentos florenos *Renenses* semel dandos. Item lego *Wilhelmo de Steenre* filio *Hermanni* præscripti centum florenos *Renenses* semel dandos. Item lego *Mathiæ Veccop* viginti florenos *Renenses* semel deliberandos. Item lego *Lamberto* filio *Ludekini* viginti florenos *Renenses* semel dandos. Item lego

Jo-

sibi de Chabbardo seu epitogio magistrali proprio, novo serico pro æstate, aut vario pro hyeme foderato. In iisdem Statutis, tit. II. Item quod nullus Doctorandus Doctori ipsum præsentanti varium vel aliquas sufferraturas solvere teneatur: legendum putat Lambecius, subfoderaturas. Ego litera mutata tantum sufferraturas.

Johanni Kreys viginti florenos Renenses semel dandos. Item lego *Florentio Vysscher* viginti florenos Renenses semel dandos. Item lego *Fye* lotrici meæ quatuor florenos Renenses semel dandos. Item lego *Syberto* tempore obitus mei mecum stanti quatuor florenos Renenses semel deliberandos. Item lego domino *Petro de Molendino* Canonico ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis quatuor lectos meos meliores cum eorum attinentiis. Item lego domino *Johanni Hondertmarck* Canonico ecclesiæ beatae Mariæ Trajectensis librum meum dictum *Catholicon*. Item lego *Elisabeth de Meerten* quinquaginta florenos Renenses semel dandos. Item lego *Hydwigi Vescop* filias *Ulmanni* quinquaginta florenos Renenses semel dandos. Item lego cuilibet liberorum *Siberti de Kessel* & *Belyæ* neptis meæ prædictorum quinquaginta florenos Renenses semel dandos. Item lego *Gysberto de Lodesteyn* decem scuta Franciæ auri antiqua semel danda. Item lego *Wilhelmo de Monasterio* (1) decem scuta Franciæ auri antiqua semel danda. Item lego *Johanni de Noorde* Notario præsentis testamenti mei decem scuta Franciæ auri semel danda. Item lego cuilibet executorum meorum infra scriptorum (2) unam tassam argenteam de majoribus meis tassis & sex scuta Franciæ semel danda. Item ordino, facio, & constituo executores testamenti mei seu codicillorum meorum dominos *Henricum Houberch* Decanum ecclesiæ S. Salvatoris Trajectensis, Dominum *Johannem Hondertmarck*, *Hermannum de Steenre*, & *Witkinum van der Moelen*. Item vo-

lo

(1): Quadraginta duos obolos valebat vetus scutum Francicum Anno 1508 ut in charta ejusdem anni; est adhuc duorum scudatorum antiquorum moneta Regis Franciæ, quolibet spudato æstimato ad unum & dividiū florenum Renensem aureum pleni ponderis &c.

(2) Tassa hic patera est, phiala, non crumena, aut marsupium. Didici ex testamento Judoci van Winsen Anno. 1494. Et dedit & legavit eisdem executoribus suis & cuilibet eorum unam tassam argenteam, vulgariter een silveren schale, vel otto scudatu Ducis Wilhelmi pro eadem &c. Crumena aut marsupium: tasse apud du Cange: Tassa neutrum hoc significato apud eum occurrit. Cumulus apud eum est, seu stipes aristarum. Eadem autem refert tasse scribas an tassea. Testamentum Ann. 1485. apud Camuzac. antiq. Tricass. p. 240. Item domus & legamus nepoti nostro M. Nicolao de la Place 12. magnas tasseas argenteas

Ggg ggg 2

lo quod si qua ultra præmissa propria manu in codicillis scripsero, quod illa valeant, ac si instrumento scripta essent. Hujusmodi autem sui testamenti & ultimæ voluntatis executores, manifideles, & fideicommissarios, ac dispensatores elegit, constituit, & ordinavit venerabiles & circumspectos viros Dominum *Henricum Houberch* Decanum, *Johannem* Canonicum ecclesiæ S. Salvatoris Trajectensis, *Hermannum* de *Steenre* armigerum, & *Witkinum* van der *Moelen* civem Novimagensem laicos Trajectensis & Colonensis diœcesis, rogans eos, quatenus divinæ remunerationis intuitu onus hujusmodi executionis in se suscipere velint. Quibus dedit plenam & liberam potestatem ac mandatum speciale se de omnibus & singulis bonis ipsius testatoris mobilibus & immobilibus, spiritualibus & temporalibus, accessionibus & juribus quibuscumque post mortem suam relinquendis intromittendi, ea ingrediendi, vendendi, transigendi, & de ipsis libere disponendi, & ordinandi, prout salutis animæ suæ magis crediderint expedire, ipsisque cessit ac mandavit, & in ipsos transtulit omnia & singula bona sua mobilia & immobilia, præsentia & futura, nec non omnes actiones reales & personales, utiles, directas, & rei persecutorias sibi in præsentem seu in futuro contra quascunque personas ecclesiasticas, vel seculares, collegia seu universitates, quomodolibet competentes, & eosdem constituit in rem suam procuratores, & posuit eos in locum suum & jus suum, ita quod dicti executores post mortem ipsius domini testatoris coram quibuscunque iudicibus competentibus pro præmissis agere, defendere, & experiri poterunt, omniaque alia & singula facere & exercere, quæ in hujusmodi ultimæ voluntatis executione ac etiam continentibus, ac dependentibus, seu emergentibus ex eadem necessaria fuerint, seu quomodolibet oportuna, etsi mandatum exigatur magis speciale, ipsosque ab omni cautione & satisfactione, inventarii confectione, rationum & reliquorum redditione & exactione qualibet voluit esse liberos & immunes, voluitque insuper dictus dominus testator, quod si dicti sui executores, quod absit, pro præmissis exequendis non fuerint concordes, quod extunc major pars eorundem ea nichilominus exequantur, quodque si post ipsius obitum aliquem seu aliquos suorum executorum contigerit se absentare, vel interesse nequiverit, seu se aliquo modo excusaverit, aut ab hac luce de ceder

cedere contigerit, quod ex tunc præsentes aut interesse volentes & superstites ex eisdem modo prædicto ea plenarie exquantur. Et præmissa omnia & singula asseruit & dixit firmiter ac esse voluit suam ultimam voluntatem, volens eam valere jure testamenti aut jure codicillorum, seu alias omni modo & forma, quibus melius & efficacius valere poterit de jure vel de consuetudine cujuscunque ultimæ voluntatis. Super quibus omnibus & singulis præfatus dominus testator petiit sibi fieri à me Notario publico unum vel plura instrumenta. Acta fuerunt hæc Trajecti in domo habitationis dicti domini testatoris sita infra emunitatem ecclesiæ Trajectensis sub anno, mense, die, hora, & Pontificatu, quibus supra, præsentibus ibidem honorabilibus & discretis viris, Dnis *Johanne* uten *Elfwert* Canonico Trajectensi, *Johanne de Meerloe*, *Wilhelmo* filio *Pauli* in Curia Trajectensi procuratoribus, & *Petro van der Haer* layco Trajectensis diocesis, testibus fide dignis ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego *Johannes de Noorde*, clericus Trajectensis publicus Apostolica & Imperiali auctoritatibus Notarius, quia prædicti testamenti ordinationi, dispositioni, executorum ejusdem testamenti constitutioni, electioni, & potestatis dationi, omnibusque aliis & singulis, dum sicut præmittitur fierent & agerentur, una cum prænominatis testibus præsens interfui. eaque omnia & singula sic fieri vidi & audiui, ideo præsens publicum instrumentum per alium me aliis occupato negotiis fideliter scriptum & per me subscriptum confeci & publicavi, signoque meo solito & consueto signavi rogatus & requisitus in fidem & testimonium omnium & singulorum præmissorum.

In nomine Domini Amen. Anno à nativitate ejusdem crio. cccc. vicesimo quarto, indictione secunda, die xxv. mensis Augusti, hora vesperarum vel quasi, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Dn. *Martini* divina providentia Papæ quinti anno septimo, in mei Notarii publici & testium infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constitutus venerabilis & circumspectus vir Dn. *Wilhelmus de Renen* Canonicus Trajectensis, nec non Præpositus Sancti Martini Embricensis diocesis non annullando neque revocando testamentum suum alias coram me Notario præfato conditum & factum, ymo idem ra-

Ggg gg 3 tifi

tificando per præsens instrumentum, & approbando, revocando nihilominus tamen expresse quaecunque donationem sive legationem de domo sua sita infra emunitatem ecclesiæ Trajectensis prædictæ, quam pro præsentî inhabitat, cuicumque personæ factam; omnibus melioribus modo, via, causa, jure, & forma, quibus melius & efficacius potuit, dedit, donavit, legavit, & assignavit venerabilibus & discretis viris Dnis *Johanni Hondertmarck & Petro de Mblendino* Canonicis ecclesiæ Sancti Salvatoris Trajectensis, cullibet medietatem domus suæ prædictæ, quam pro præsentî inhabitat. Item dedit, donavit, & legavit domicellæ *Hylwigi* filiæ *Hermani de Steenre* ducentos florenos Renenses semel tantum ultra alios ducentos florenos similes alias in priori testamento per prædictum dominum testatorem eidem *Hylwigi* legatos, sic quod ipsa habeat in totum quadringentos florenos Renenses semel tantum. Et præmissa asseruit & dixit firmiter ac esse voluit suam ultimam voluntatem, volens eam valere jure testamenti aut jure codicillorum, seu alias omni modo & forma, quibus melius & efficacius valere poterit de jure vel consuetudine cujuscunque ultimæ voluntatis, priori tamen testamento per ipsum, ut præmittitur, condito in suo vigore perdurante & permanente. Super quibus omnibus & singulis præfatus dominus testator petiit sibi fieri à me Notario publico subscripto unum vel plura publicum seu publica instrumentum seu instrumenta. Acta sunt hæc Trajecti in domo dicti domini Præpositi sub anno, indictione, die, mense, hora, & Pontificatu, quibus supra, præsentibus ibidem honorabilibus & discretis viris Dnis *Lamberto Bruninc*, *Mathia Vetcop* perpetuis beneficiatis in dicta ecclesiâ Trajectensi, *Hermanno de Steenre* armigero, *Johanne Kreyt*, *Baldevino Kreyt*, & *Lamberto filio Eudekini* laycis Trajectensis & Coloniensis diocesis, testibus fide dignis, ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

ANTONII MATTHÆI
RECITATIONES
SEU
PRÆLECTIONES
SOLEMNES
AD

Tit. XIV. Cod. de Pign. & hypoth.

LIB. VIII.

Habito olim Ultrajecti Ann. MD. DC. LI.

I. Ignus à pugno dictum, vel rem pignoratam significat, vel contractum, vel jus pignoris in re, l. plebs. 238. §. pignus. ff. de verb. sign. §. ult. Quib. mod. re contr. obl. Hoc loco significat jus pignoris in re. Quod constituitur vel conventionione, vel testamento, vel lege, vel missione in possessionem, vel judicati exequendi gratia, l. non est mirum 26. ff. de pign. att. l. à Divo Pio 15. ff. de re jud. l. 1. §. 2. C. de præf. pign. l. 1. §. 1. tit. C. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. contr.

II. Conventionione expressa constituendum est pignus: tacita non sufficit, nisi lege adjuvetur. Itaque si quis vinitori credat centum ea lege, ut ex vinea decem amphoras vini sibi solvat, neque uvæ, neque vinea pignori est. Sichard. ad l. rubr. n. 4. arg. l. liberto 21. pr. ff. de ann. legat. l. ult. §. 1. ff. de contrah. empt.

III. Quid si quis emerit redditum annuum ex certo fundo præstandum, an fundus est pignori? Aff. Matth. de Afflict. decis. 162. n. 2. & seq. Boër. decis. 66. Sand. 3. decis. tit. 12. def.

def. 8. Qui regulam hanc tradunt: Quoties onus imponitur rei, vel præstari jubetur ex re, vel de re certa, toties res pignori est. Nec tamen locum ex jure adducunt; & Afflictus contrarium sentire videtur. Neg. arg. l. ult. §. 1. ff. de contrab. empt. d. l. liberto 21. ff. de ann. legat. l. Paula Callinico 27. §. ult. ff. de leg. 3. l. Lucius 12. ff. de alim. vel cib. legat. Thoming. decis. 17. n. 11. & seqq. Costal. ad d. l. ult. ff. de contr. empt. Ranchin. ad decis. Pap. 42. Quorum sententia verior videtur. Cum enim verba ex fundo vel de fundo accipiantur demonstrative d. l. Paula §. ult. utique imputandum creditori, cur non apertius legem dixerit, arg. l. veteribus 39. ff. de pact. Neque satis videtur esse responsio Sandii ad d. l. ult. ff. de contrab. empt. quasi concisa oratione responderit Scævola solum de obligatione personali, non reali, quodque soleat ille brevis esse & concisus, teste Molinæo lect. Dol. 4. & 5. Et si enim Cujacius quoque in recit. solemn. notet eum pene Laconicum esse; idem tamen ex l. 3. C. Th. de testam. notat, eundem peritissimum dici Arcadio & Honorio: cui laudi nequaquam congrueret, de parte solum quæstionis respondisse. Si tamen alimenta ex certo fundo jubeantur præstari, vel quid aliud piæ causæ intuitu, tum fundus obnoxius est. Tiraquel. privil. 63. Surd. de aliment. tit. 8. privil. 51. Guid. Pap. decis. 576. arg. l. 2. §. 1. ff. de alim. & cib. legat.

IV. Sane si quis dixerit, *Super fundo*, Belg. *op dat lant*, non dubitant Dd. fundum esse pignori. Afflict. d. decis. 162. n. 6. Boër. d. decis. 66. Molin. de censib. §. 74. gl. 2. n. 19. Everh. conf. 107. n. 4. Rauchb. part. 1. quæst. 6. n. 60. post Bartol. in l. pen. §. instituto. ff. de leg. 2. Atque ita Castrensis ibid. consuluisse se dicit pro quodam creditore Papæ, cui Papa assignaverat redditum super certo censu Cameræ Apostolicæ.

V. Item si quis dixerit, *Assigno tibi fundum istum* &c. recte hypotheca constituta censetur. Chassan. de censib. §. 4. n. 2.

Item vox *versakeren* ad rem respiciens hypothecam significat. Modest. Pistor. qu. 77.

VI. Item Mornac. notat ad d. l. ult. C. de contr. empt. hodie fundum pignori obligatum censeri, si in tabulis nuptialibus scriptum sit *à prendre la dite somme sur un tel heritage*.

VII. Item si debitor permiserit creditori propria auctoritate ingredi & distrahere. arg. l. 3. §. ult. ff. Qui pot. in pign. l. 3. Ced.

Cod. h. t. Bart & Morn. ad d. l. 3. ff. Bald. ad d. l. 3. Cod. Cuj. ad d. l. 3. lib. 11. resp. Papin. Afflict. decis. 201. Rauchb. d. part. 1. quæst. 6. n. 57. Belg. dat den crediteur sal mogen panden van de gereetste goederen des debiteurs. Neostad. decis. Cur. Holl. 36.

VIII. Quidam dixerat, *Onder verbant als na rechten*, an hypotheca est? Vid. contraria responsa Holl. 1. conf. 267.

De jure hodierno.

IX. Romano jure tam mobiles res quam immobiles nuda conventionē oppignorari possunt, moribus nostris neutræ. Nam quod ad mobiles attinet, nisi possessio quoque in creditorem transferatur, nocet quidem ea conventio debitori, & ejus heredibus, non creditoribus aliis. Valla *de reb. dub. tr. 11. n. 1. Grot. 2. Man. 48. §. sonder ter bantsettinge. Christin. ad conf. Mechl. tit. 7. §. 7. & 8. Costuymen van Deventer 2. tit. 21. §. 13. Roséb. recueil. tit. 47. §. 3. Costuymen van Duc d'Alba §. 21. ubi Ultrajectini ita loquuntur: Alle leveringe van mobile panden dat selfde heeft jus in rem. Lantr. van Roermont part. 4. tit. 7. §. 1. n. 1. Conf. Bituric. tit. 7. §. 2. Burgund. tit. 5. §. 3. Chopp. 1. Paris. 1. n. 3. & cap. 3. n. 3. Robert. 4. rer. jud. 19.*

X. Hæc consuetudo non solum in generali hypotheca bonorum locum habet, ut mobilia non habeant sequelam, sed & in speciali certarum rerum mobilium. Statutum enim non distinguit. Chassen. *ad conf. Burg. tit. 5. §. 3. pr. Christ. ad conf. Mechl. tit. 7. §. 8. n. 3.* Quid si fundus instructus judicialiter oppignoratus sit, valetne oppignoratio rerum, quæ in fundo sunt? Non videtur. Et quid si res mobilis forte apud judicem pignoretur, an habet sequelam? Et an sequelæ obtinendæ causa posset quis judicem accedere?

XI. Quid si debitor constituerit titulo precarii vel constituti res retinere, an habent sequelam quasi translata possessione. Aff. Chassen. *tit. 5. §. 3. n. 3. laudans Afflict. ad conf. Sic. Et sequitur Christ. ad conf. Mechl. tit. 7. §. 8. n. 5.* Et confirmari potest eo, quod Galli dicunt, si statutum vetet donare & retinere, posse tamen titulo conductionis, precarii, vel simili rem retineri. Coquel. *Inst. jur. Gall. tit. de donat. fol. 241. Pyrrh. ad conf. Aurel. tit. 12. §. 7. Boër. ad conf. Bitur. tit. 9. §. 2. Argentr. ad conf. Brit. art. 226. gl. 2.* Verum hanc sententiam quantum ad prædia non admittit Sande *tr. 1. de feud. Tom. I.* H h h h h Gelr.

Gebr. tit. 1. cap. 1. n. 15. § 38. uti nec Goriſ tr. 3. adverſ. cap. ult. Et nobis repudiandam Chaffanel de mobiliſus ſententiam patet ex Statut. Urb. tit. 28. §. 7. Wanneer dat ymant den anderen eenige tilhaer have overgeeft voor Schiepenen, ſo ſal de geene, die de tilhaer have overgegeven wert, rechtveoort de have na hem nemen van den bedem, daer ſy waren binnen den eerſten dwersnacht, ende niet weder brengen, &c. of men ſoude dan een ygelicken daer aen rechten, gelyck of die niet overgegeven hadde geweest. Conf. Conſuet. juſſu Ducis Alban. collect.

XII. Quod ad immobiles res atinet, eæ oppignorari non poſſunt, niſi in judicio, idque paſſim receptum eſt, etiam apud Friſios, qui alioqui Romanum jus religioſius obſervare ſolent. Apud Velavos tamen ſufficit præſentia duorum popularium, qui in eo loco, ubi prædium ſitum eſt, heredia poſſident. *Lantr. van Veluwe tit. 24. §. 1.*

XIII. Quid in judicio? Friſii diſtinguunt: Si generalis ſit hypotheca in loco domicilii debitoris: ſi ſpecialis in loco, ubi prædium ſitum eſt. *Statuten van Brieſlant lib. 1. tit. 10. §. 1. Sand. 3. deciſ. tit. 22. def. 15.* Alii agnoſcunt tantum ſpecialem obligationem, factam ubi fundus ſitus eſt. *Lantr. van Overſſel part. 2. tit. 8. §. 3. van Zutphen. tit. 18. §. 6. van Roermond part. 3. tit. 1. cap. 1. no. 1. Coſtuyenen van Antwerpen tit. 57. §. 1. Goriſ tr. 4. adverſ. cap. 18. Neolbad. deciſ. Cur. Holl. 28. 29. §. 30. Coler deciſ. 17. Carpzov. 2. conſt. 29. def. 20. Hadel. deciſ. 88. Aliæ ſi factum fuerit, ipſi * debitori poceet oppignatio, non tertio. *Coſtuyenen van Antwerpen d. loc. §. 2. niſi tertius poſſideat ex cauſa locrativa. Grot. 2. cap. 48. §. 1. Algemeen. Quar. exceptio haſta videtur ex Conſt. Polis. Holl. §. 35. Aliam exceptionem admittunt Zutphanienſes d. tit. 18. §. ult. Si niſi mirum ſpecialis hypotheca coram judice loci conſtituta eſt, & in ſubſidium generalis adjecta clauſula.**

XIV. Quid ſi in diverſis territoriis prædium ſitum eſt? Uterque judex adeundus. *Argent. ad conſ. Brit. art. 265. verb. ou par cour ſuperieure n. 10. verſ. nihil magis.*

XV. Quid ſi feudale ſit prædium? Reſp. Moller. 1. ſemeſtr. 20. ante impetrandum domini conſenſum: dein prædium obligandum coram judice loci. Idem Coler. 1. de proceſſ. exec. 10. n. 204. Nobis ſufficit domini feudalſis & Parium conſenſus. *Lantr. van Overſſel 2. tit. 8. §. 3. Coſtuyenen van Duc. d. Alba §. 21. Sand.*

* An nocet etiam chirographariis? Aff. ſi coram teſtibus fundus oppignoratus ſit, & ſignatum inſtrumentum. Carpzov. d. conſt. 23. def. 14.

Sand. *de feud. Belg. tr. 2. tit. 2. cap. 4. §. 2. n. 9.* Grot. 2. *Man.* 48. §. *Doch leengoet.* Et sic si censuale aut dominicale sit prædium sufficit si obligetur coram domino census, coram Abbate, aut simili superiore. Lantr. *van Roermont 3. tit. 1. §. 1. n. 2.* van Overysel *d. §. 3.*

XVI. An prædium judici loci oppignorari potest, illo ipso judice auctore? Aff. Rauchb. *part. 1. quæst. 24. arg. l. un. ff. de off. conf. & quia cessat fraudis metus.* Carpzov. 2. *const. 23. def. 6.*

XVII. An valet pignus sine judice, si venditor paciscatur fundum sibi pignori fore, donec pretium solvatur. Neg. Moller. 1. *semest. 4.* Berlich. 2. *concl. 29. n. 61. arg. l. uit. C. Quæ res pign. obl. pass. l. 1. §. ult. & l. 2. ff. de reb. eor. qui sub tut. vel cur. & quia ratio hujus juris est, ne creditores decipiantur eodem fundo multis obligato. Quæ ratio & ad præsentem speciem pertinere videtur. Aff. Wesenb. *conf. 39.* Rauchb. 1. *quæst. 6. n. 26.* Carpzov. 2. *const. 23. def. 16.* quorum sententia in Saxonia obtinuit. Item in Frisia. Sand. 3. *decis. tit. 12. def. 16. arg. l. uti C. de pact. int. empt. & vend.* Et ratio, quia nullum hic deceptionis periculum. Ad hæc cum etiam dominium sibi venditor reservare possit sine judice, quidni possit etiam pignoris, jus? Sed ad hoc forte respondebitur. Qui dominium recipit, retinet quod habet, qui pignus, id vult, quod ante non habuit.*

XVIII. Si oppignoratio semel coram judice facta sit, & creditor id pignus alii cedere velit, an rursus adeundus iudex? Neg. Berlich. 2. *concl. 29. n. 26.* Rauchb. 1. *quæst. 6. n. 28.* Heig. 2. *quæst. 5.* Carpzov. 2. *quæst. 23. def. 8.* quia fraudis ratio cessat. Aff. Antverpienses *tit. 57. §. 8. & Ruræmondani part. 3. tit. 1. §. 1. n. 9.* Vid. Costuymen. *van Utrecht, tit. 28. §. 9.*

XIX. An juramentum potest supplere judicis defectum? Neg. Moller. 1. *semest. 19.* Carpzov. 2. *const. 23. def. 4. arg. l. non dubium. C. de legib. etiam si debitor juraverit se nulli alii pignus obligaturum esse.*

XX. Statutum exigens oppignorationem judicalem an eo ipso tollit tacitas hypothecas? Neg. *Statuten van Friesland lib. 1. tit. 10. §. 2.* Berlich. 2. *concl. 29. n. 47.* Grot. 2. *Manud. 48. §. maer de stilswygende.* Neostad. *decis. Cur. Holl. 30.* Sic enim si alienatio rei decretum exigat, ut rei minoris, tacite nihilo-

Hhh hh 2

lomi-

dominus pignori esse potest. Gail 2. *obs.* 13. n. 9. Sand. 1. *de probib. alien. cap.* 1. §. 3. n. 51.

Quis oppignorandi jus habeat.

XXI. Haut dubie dominus rem suam pignori obligare potest. *arg. l. in re mandata 21. C. mand. §. per traditionem. Inst. de rer. divis.* In re communi potior est prohibentis conditio, l. *Sabinus 18. ff. comm. divid.* Partem tamen nostram sicut alienare, ita & pignerare possumus, l. *un. C. si comm. res pign. dat. sit. l. 1. & seqq. C. de comm. rer. al. l. 3. §. ult. ff. Qui pot. in pign.*

XXII. Usufructuarius usumfructum dare pignori potest, non fundum, *arg. l. ult. ff. de usur. §. 1. Inst. de uf. & hab. l. interest 6. C. de usufr.* Frustra tamen adducitur, d. l. *ult. ff. de usur.* non enim de fructuario loquitur, sed domino, qui si rem suam à possessore cum fructibus vindicet, in fructu etiam computabit, quod eam rem pignori dare potuerit, atque ita mutuam pecuniam impetrare. *Cuj. ad l. 72. ff. de reg. jur.*

XXIII. Emphyteuta an fundum obligare potest pignori? *Aff. l. tutor 16. §. ult. ff. de pignor. act. nec id sublatum est per l. ult. C. de reb. alien. non alien. 3. C. de jur. emphyt. Cujac. ad eand. l. 3. p. 396. Gail 2. obs. 25. n. 6. Borcholt. de feud. cap. 3. n. 42. Neoltad. d. dec. Cur. Holl. 59. Et hæc est communis sententia. Clar. §. emphyteusis qu. 18. Corbul. cap. 14. limit. 33. Diff. Sarmient. 3. select. interpr. 2.*

XXIV. Finito tamen jure emphyteutæ finitur etiam pignus, l. *lex vectigali 31. ff. de pign. & hyp. ub. Cuj. in comm.* Invito sane domino non potest creditor id vendere. *Add. ad Clar. Idem de superficario dicendum, d. l. tutor. 16. §. ult. ff. de pignor. act. junct. l. 1. §. ult. ff. de superf.* Sed quid si dominus jure protimeseos fundum ab emphyteuta pignoraturn retrahat? Non extinguitur pignus, quia dominus succedit in locum primi emptoris: is vero emit cum sua causa. Nec creditori hoc casu quicquam imputari potest, dominum enim prohibere non potuit, quo minus privilegio suo uteretur. *Cuj. ad d. l. 31.*

XXV. Fundus in diem addictus interim ab emptore pignori datus est. Resoluta emptione solvitur pignus, l. 8. §. *sed & Marcellus. ff. de in diem addict. l. 3. ff. Quib. mod. pign. vel hypoth. solv.*

XXVI.

XXVI. Redhibetur fundus ex ædilitio edicto, num extinguitur pignus? Neg. *l. bovem 43. §. pignus. ff. de ædil. ed.*

XXVII. Rescinditur venditio ex *l. 2. C. de resc. vend.* an solvitur pignus? Neg. arg. *d. l. 43. §. pignus*, & quia non resolvitur emptio, ut in *d. l. 4. ff. de in diem add. d. l. 3. ff. quib. mod. pign. solv.* sed rescinditur. Adhæc pleno jure interim emptor dominus fuit, quidni ergo potuerit rem oppignorare? Denique imputari emptori potest, cur non offerendo, quod deerat justo pretio, rem retinuerit. Cuj. *ad d. l. lex vectigali. lib. 1. resp. Scævol. Ant. Fab. de err. pragm. decad. 23. err. 2. Boër. decis. 181. n. 10. Coras. ad l. 2. ff. de serv. n. 17. Diss. Molin. de feud. §. 33. gl. 1. verb. droit. de relief. n. 45. Pinel. part. 2. ad l. 2. C. de resc. vend. cap. 3. n. 11. Rebuff. de resciss. contr. gl. 5. n. 2. & 29. Fachin. 2. contrav. 23. Opp. d. l. 31. & d. l. 4. §. Marcellus. Resp.* Patet ex superioribus ratio discriminis; & vid. plenius Fabrum. Opp. Iniquum foret venditorem teneri hypothecaria. Resp. Idcirco emptor liberare debet pignus: alioquin condemnandus in omne quod interest venditoris.

XXVIII. Retrahitur fundus ex pacto de revendendo an extinguitur pignus? Aff. Bartol. *ad l. 4. §. sed & Marcellus. ff. de in diem addit.* Cuj. *ad d. l. 31. Coras. ad l. 2. ff. de servit. n. 17. & Dd. comm. Cagnol. ad l. 2. C. de pact. int. empt. & vend. Molin. ad cons. Paris. §. 51. gl. 2. n. 20. & seq. Tiraq. de retract. convent. §. 3. gl. un. n. 10.* Est enim resolutio necessaria, ut multis probat Pinel. *ad l. 2. C. de resc. vend. part. 2. cap. 3. n. 20. & seqq.* Et venditor, qui hoc pactus est, videtur etiam hoc egisse, ne interim oneretur res, aut certe ne onus sibi noceat. Diss. Fab. *dec. 23. err. 1. contendens voluntariam esse resolutionem*, quia emptor non tenetur præcise revendere, sed liberatur præstando id quod interest. arg. *l. 72. ff. de verb. obl.* Imo non est resolutio prioris emptionis, sed nova emptio, *l. ab emptione 58. ff. de pact.* Indemnem igitur duntaxat venditorem reddere debet. Denique venditori imputandum, cur non legem aperte dixerit de re non oppignoranda.

XXIX. Retrahitur jure sanguinis, an extinguitur pignus? Ab emptore primo interim contractum pignus resolvi necesse est: hæc enim necessaria contractus resolutio vel rescissio est, nec locum habet præstatio ejus quod interest. Sed quæ venditor imposuerat onera, ea sequuntur retrahentem, quia rem

retrahit cum sua causa. Molin. *de feu.* §. 20. gl. 9. n. 26. & seqq.

XXX. Revocatur donatio propter ingratitudinem, an pignus extinguitur? Aff. Tiraquell. *ad l. si unquam gloss. revertatur. n.* 330. Pinel. *d. part. 2. cap. 3. n. 19.* Ripa *ad l. ul. C. de rev. don. quest. 42.* Quoniam & hæc necessaria dissolutio vel restitutio est. Neg. Fab. *d. dec. 23. err. 4.* quoniam nec res alienata revocantur: *l. his folis 7. C. de revoc. don.* multo minus oppignoratio in irritum deducitur. *arg. l. in quorum 24. ff. de pign. & hyp. l. non debet 21. ff. de reg. jur.* Nec tam resolvitur donatio quam revocatur per querelam ingrati. Ambigit Mozz. *de revoc. don. n. 61. & seqq.*

Ad l. 1. C. de h. t. Confer. *l. 21. ff. de reb. cred. l. adversus 100. C. de obl. & act.* Excipit Sichard. *b. in fin.* cum casum quo prætor nihil addixit pignus judiciale, egoque contentus fui. Notat etiam ex gloss. apud Venetos hodie contrarium observari. Item ex Angelo contrarium observari inter foneratores.

Ad l. 201. ff. de distr. pign. Non pugnat hæc lex cum *l. 2. ff. Qui pot. in pign.* quæ regulam proponit, hæc temperamentum. Regula; Cui generaliter omnia bona obligata sunt, is præfertur ei, cui postea quædam specialiter obligata sunt, *l. 6. C. Qui pot. in pign.* Temperamentum: Nisi priori præter generalem obligationem etiam quædam specialiter obligata sint. Sed fallit hoc quoque temperamentum, si habens generalem & specialem hypothecam adjecit vulgatam clausulam: neque generali per specialem, neque huic per illam derogatum iri. Morn. *ad l. 8. ff. de distr. pign.* Choppin. 3. *de morib. Paris. 2. n. 3.*

An hæc constitutio procedit etiam in uxore, cui pro dote omnia bona, & specialiter res quædam sunt obligatæ. Aff. Giphani. *b. p. 316. Conf. l. ult. C. de pact. con.*

An habet locum, si unus duntaxat sit creditor, & debitor contendat, debere eum ante specialem hypothecam excutere? Neg. Sichard. *b. n. & 6.* Giphani. *d. p. 316. & commun. Dd. Magist. de præscript. cap. 32. n. 1. & 2.* Papon. 18. *tit. 6. art. 34.* Choppin. 3. *de mor. Paris. 2. n. 3.* per *b. l. verb. æquale jus, & per l. creditoris 8. ff. de distr. pign.* & quia jus singulare non est producendum ad consequentias. Aff. Cuj. *in commun. posthum.*

posthum. ad h. 1. 2. Pro quo facit *l. quæ specialiter* 9. C. de distr. pign. & h. 1. 21. verb. tamen temperanda. Nec adversatur d. h. creditoris 8. ff. de distr. pign. Ea enim loquitur non de eo, qui generalem & specialem hypothecam habet, sed qui generalem tantum, vel & hypothecam multarum rerum. Neque est jus hujus legis singulare, sed æquitate temperatum & inductum. Cæterum Cujac. interesse putat, utrum specialis hypotheca præcedat generalem in contrahendo, an sequatur? Si præcedat, obtinet hæc lex: sin sequatur, nequaquam procedere putat. Rectene? *Ad l. 3.*

Constituto pignore jus est creditori inhærere possessioni traditæ, non vi invadere non traditam. Quid si vim fecerit? Incidit in constitutionem D. Marc' *l. extus* 13. ff. Quod met. caus. junct. A. d. 9. C. sol. matr. Incidit etiam in legem Juliam de vi, si dolo malo fecerit, *l. pen. & ult. ff. ad L. Jul. de vi priv.* sin errore juris, in *l. usquis in tantam* C. und. vi. Forte & in *l. meminimus* C. de d. Incidit etiam in edictum de bonis vi raptis. *l. 9. C. de vi bon. rapt.* At cum furti non teneatur, *l. cum creditor* 55. ff. de furt. cur tenetur vi bonorum raptorum? Resp. Jurisconsultus in d. *l. 55.* loquitur de pignoribus datis sive depositis. arg. ej. quod Paul. 5. sent. 6. §. ult.

Quid si convenerit, ut creditor suo arbitratu ingredi possit? Valet conventio. *h. l. & l. pen. C. de pign. att. l. 3. §. ult. ff. Qui pot. in pign.* Ita tamen intelligenda, ut ingredi possit creditor non reclamante debitore: si reclamanti vim fecerit, incidet in *L. Juliam. arg. l. ult. ff. ad L. Jul. de vi priv. l. qui ratiario ff. de pign. act.* Et foret contra bonos mores pactio, permittens creditori, ut vim facere possit debitori, arg. *l. 3. ff. Quod met. caus. l. nihil* 115. ff. de reg. jur. *l. 5. ff. de pact. dotal. li pacta* 6. C. de pact. Azo & Bartol. *h. n. 18.* Wurmser. 1. tit. 30. obs. 3. Hotom. *h.* Atque ita etiam sentit Menoch *remed. 5. adipisc. poss. n. 86.* nisi quod putet *vers. attamen* sessionem continere, cum possit & ita accipi, resistente debitore opus esse Præsidis auctoritate. Donet. *h. n. 4.* Molin. *ad cons. Paris. §. 1. gloss. 4. n. 10.* Et ei tamen verbalis resistantia debitoris non sufficit ad impediendam creditorem, sed realis. Diss. Joann. teste Gloss. *h.* putans etiam resistanti debitori posse vim fieri. Sequitur Giphani *h. p. 322.* & ut videtur Sande 1. *712.* def.

def. 3. § 3. tit. 20. def. 20. Aperte Fab. 57. err. Opp. Quod convenit, id invito debitor facere possum. arg. §. 1. Inst. Qu. al lic. vel non, l. pen. §. ult. ff. de acq. poss. Resp. si conventio justa sit. Opp. Volenti non fit injuria, l. 1. §. usque ff. de injur. Resp. si in eadem voluntate perseveret. Opp. manus injectio ex l. Titius 6. ff. de serv. export. Resp. licita est, dum ne vi manuque violenta servum eripias. Adhæc à servo ad bona debitoris non valet argumentum. Et Giphanius, ne obstat d. versic. attamen, putat eum Triboniani esse, & Tribonianismum agnoscit in d. l. pen. C. de pign. act. § l. 9. C. sol. matr.

An in aliis quoque contractibus valet hæc pactio, veluti in emptione? Aff. Dd. arg. d. l. 9. ff. de serv. export. Conf. l. 5. § l. fundi. 33. ff. de acq. poss. Quod tamen temperandum ut supra Menoch. d. remed. 5. n. 34. Diss. Giph. h. p. 321. Vaud. 1. quæst. 13. eo quod manus injectio, de qua d. l. 9. sit jus singulare, non producendum ad consequentias.

An testamento quoque testator legatario permittere potest propria auctoritate occupare rem legatam? Aff. comm. Dd. Menoch. d. remed. 5. n. 31. per l. Titia 34. §. 1. ff. de leg. 2. l. non est mirum 26. ff. de pign. act. quæ tamen nihil probant. Rectius adduceres argumentum à pacto ad testamentum arg. l. pactum 46. ff. de pact. Diss. Giph. p. 321. eo quod lege careat hæc sententia. Adde, olim si per vindicationem legatum esset, legatarius propria auctoritate occupare legatum poterat. Gajus 2. Inst. tit. de legat. Hodie omnium legatorum una est natura, l. 1. C. comm. de legat.

An hæc pactio prodest etiam heredi creditoris? Aff. Quia succedit in universum jus defuncti. l. nihil est aliud 34. ff. de V. S. Et unusquisque in dubio præsumitur heredibus quoque consulere voluisse. l. si pactum 9. ff. de probat. Menoch. d. remed. 5. n. 97.

An successori singulari vel cessionario? Aff. Bartol. & comm. Dd. ad l. 1. §. usufructuarius. ff. de op. nov. nunc. per eund. §. & d. l. si pactum 9. ff. de probat. Menoch. d. remed. 5. n. 100. Limitatur: dummodo non sola hypothecaria, sed & personalis actio cedatur. Menoch. n. 103.

An nocet heredi debitoris? Aff. Quia & hic in jus passivum defuncti succedit. Menoch. d. remed. 5. n. 106. Giph. ibid. p. 323. Quid si heres pupillus sit? Huic quoque nocet. Menoch.

Menoch. *ibid.* n. 109. arg. l. 2. §. ult. C. de. temp. in integr. rest. l. cum mandatu 23. ff. de min. l. 1. §. si communis, §. l. 3. ff. de reb. cor. qu. sub tut. l. 1. §. 2. C. de præd. min. l. 1. §. 2. C. Qu. decret. non est op.

An & cuius successor singulari? Aff. Cyn. Specul. teste Bartolo hic, per d. l. 9. ff. de prob. & quod pactum rem ipsam afficiat, sicuti pignus, cui accedit, l. pignoris 18. C. h. t. & quia hæc occupatio pignoris executioni similis est: executio autem in rem sit, & præterea per l. Titius ff. de serv. export. & quia pignus à debitore venditum transit cum suo onere. l. 15. C. h. t. l. si debitor 12. C. de distr. pign. Diff. Mart. Roffred. & alii, quos refert Giphani. h. p. 323. dicentes licentiam hanc ingrediendi mere personalem esse, non minus atque licentiam cædendi, spatianti, cœnandi. l. pecoris 4. l. Lucius pen. ff. de serv. præd. rust. l. ut pomum 8. ff. de servit. Distinguunt alii Bart. & Menoch. d. remed. 5. p. 132. 133. 140. Si successor causam non habeat à debitore, non nocet ei pactum. Sin causam habet, nocet ei, dummodo jus creditoris liquidum sit, aut instrumentum præter hanc licentiam contineat etiam clausulam constituti aut precarii.

An debitum ante liquidandum, quam creditor ingrediatur possessionem? Aff. Bart. h. n. 4. per l. 1. C. si mancip. it. fuer. alien. ne proft. l. ult. C. de compens. l. 1. C. de execut. rei jud. l. sed etsi 24. l. cum falsum 46. ff. de acq. her. Neg. Bald. Angel. Salic. h. quos sequitur Giphani. pag. 322. 1. Quia pactum inutile foret, si debitum esset liquidandum ante. Adducit 2. Salic. l. pen. ff. in quib. caus. pign. tac. contr. Pro concordia adducit Menochius *ibid.* n. 62. duplicem praxin. 1. Ut ingrediatur creditor possessionem, dein in continenti producat articulos pro liquidatione. 2. Ut liquidetur ante debitum, dein ingrediatur possessionem. Priori, inquit, modo procedit opinio Saliceti, posteriori Bartoli. Satis ridicule. Quærimus enim, utra opinio tutior, non, quæ praxis vel hanc vel illam sequi debeat. Et cui bono ingrediatur possessionem; cum liquidatio requirat libellum, citationem adversarii, & litis contestationem secundum Bart. & Menoch. n. 70.

An eadem est vis pacti illius, quo debitor constituit, pecunia ad diem non soluta, pignus nomine creditoris possidere? Resp. Dd. minime; hæc enim clausula imaginariam traditionem

nem continet, quæ vera possessio transfertur in creditorem: itaque nova prehensione non est opus. *arg. l. quod meo 18. junct. l. 4. § in amittenda. ff. de acq. poss. l. si pignus 37. ff. de pign. act. l. quedam 77. ff. de rei vind. Menoch. ibid. n. 36. & seqq.*

Ad. l. 4.

Ex hac lege colligunt Glossatores: Cum obligatio principalis est sponte facta, præsumitur etiam accessoria sponte facta. Hæc regula applicari non solum pignoribus, sed & fidejussoribus potest: nec solum quantum ad ipsum debitorem attinet, sed & quum cum fidejussoribus contentio est. Diss. Hotoman. *h.* qui præsupponit vim vere factam esse debitori: cessare tamen actionem *Quod metus causa*, ob id, quod hæc actio damnum exigat, damnum autem non patiatur, qui pignus dedit. Adducit *l. 12. § ult. & l. 14. ff. Qu. met. caus.* Verum cum jus crediti amittat, quisquis rem non ex voluntate debitoris tenet. *l. 13. in fin. ff. eod.* non possum Hotomanno assentiri. Conf. *l. 9. § idem. & § sed quod. ff. eod.* Rectius ergo Gloss. & Donell. præsupponunt, debitorem quidem allegasse vim, sed non probasse, vel vim nominasse, quod adversarius sine pignore credere nollit.

Ad. l. 5. & 7.

Nec tibi oberit sententia. Si sciente & patiente creditore expertus sit debitor de proprietate rei, & nocet creditori rei judicatae exceptio *l. sæpe 63. ff. de re jud. l. 4. § de appell.* Sin ignorante vel absente non nocet. *l. judicatae 29. ff. de except. rei jud. l. 3 ff. de pign. & hyp.* Sed etsi sciente creditore debitor expertus fuerit, non nocet creditori exceptio rei judicatae, si per lusorie actum sit, aut ejusmodi præscriptione sum-motus sit debitor, quæ ex facto debitoris nata est, non ex jure rei: qualis est pacti à debitore conventi, temporis, veluti appellationis non introductæ. *l. Herennius in fin. ff. de ineff. testam.* Item quod pignus usucaptum sit. *l. 7. ff. h. t. l. justo 44. § non mutat. ff. de usucap. Cuj. Hotom. Donel. Giph. h.*

Quod diximus de usucapione eam compleri jure pignoris salvo id tradit etiam *l. 1. § cum prædium. ff. de pign. & hyp. l. cum postulassent 44. § 1. ff. de damn. inf. Opp. l. 7. & ult. C. de obl. & act. l. 1. & 2. C. si adv. cred. l. creditor. 12. ff. de div. temp. præscr.* Resp. Anni vel biennii usucapione non perimebatur pignus, perimitur tamen longi temporis præscriptione.

tionem. Opp. Res aliena non potest dari pignori. *t. tit. C. si res alien.* Ergo ne intra longum tempus quidem debitor recte experitur adversus possessorem. Resp. Non quidem debitor: creditor tamen, si res tempore contractus fuerit in bonis debitoris, *l. 3. pr. ff. de pign. & hyp.*

Ad l. 6. In summa.

Opp. Quod fructuarius agnoscat tributa & collationes, *l. 2 §. hactenus. l. 27. §. si quid cloacarii. ff. de usuf. l. 28. ff. de us. & usufr. leg.* Quod maritus nomine dotis *l. 1. C. sine cens. vel reliq. l. neque stipendium 13. ff. de imp. in res dotal. fact.* Resp. Hi percipiunt fructus, non creditor, nisi permissu debitoris. Opp. Pacto opus est, ut debitor ea agnoscat & refundat, *l. inter debitorem 42. l. epistola 52. §. pactum. ff. de pact.* Resp. Pactum fisco non præjudicat: fiscus enim exigit tributum à possessore. Quantum ad contrahentes attinet, solent illi etiam pacisci, de quo jure cautum est, sed superflua non nocent, *l. 61. §. locavi. ff. de fust. Cuj. b. & ad d. l. 42. ff. de pact.* Videtur porro res ita temperanda: Si fructus percepti à creditore (forte ex permissu debitoris) non æquent debitum, usuras, & impensas pignoris causa factas, eo casu contraria pigneratitia experiri creditor potest & retinere pignus, donec sibi satisfiat, *l. si necessarias 8. ff. de pign. act. l. 1. 2. & 3. C. cod. l. un. C. etiam ob chirogr. pec. pign. ten.* Sin exsuperent debitum & expensas, eo casu nullam habet repetitio nem.

Quid si antichresis expressim sit constituta? Ea non observat modum usurarum, *l. si ea pactione 14. l. si ea lege 17. C. de usur.* Unde quia omnes fructus in usuras imputantur, dicendum videtur sumptuum repetitionem indistincte creditori dandam. Verum contra responsum à Doctoribus est, quoniam omnes fructus ad eum pertinent, idcirco etiam onera agnoscere debet. *arg. l. 7. ff. de publican. l. 5. ff. de censib. Morn. ad d. l. 42. ff. de pact. Costal ibid. & in l. 7. §. quoniam ff. de usuf.*

Ad l. quamvis 8.

Feceris condemnationem. Id est, effeceris, ut tibi condemnarentur. Ratio dubitandi non alia, nisi quod novatio perimat pignus. *l. solutam 11. §. 1. ff. de pign. act. l. in omnibus 43. ff. de solut.* Res autem judicata novat, *l. ult. C. de usur. rei jud.* Resp. novatio voluntaria extinguit pignus: necessaria non facit de-

deteriorem actoris causam. *l. aliam 29. ff. de novat. l. non solet 86. ff. de reg. jur. Donel. b.*

Ad l. dominium 9.

Rem nudo pacto obligavit debitor, dein vendidit: postea creditor eam rem tenere cepit. Cur emptori datur vindicatio adversus creditorem, cum debitori detur tatum pignoratitia? Resp. Quia debitor per creditorem possidet, *l. 7. §. cum illud C. de præscr. 30. vel 40. ann.* actio autem in rem possidenti non datur. *§. æque Inst. de act.* Hæc ratio cessat in emptore qui non possidet, nec cum creditore contraxit. Cuj. *b.*

Ad l. debitores 10.

Olim, inquit Hotom. nulla actio instituebatur nisi ante denuntiatio esset debitori. *arg. §. appellamus. Inst. de inoff. testam. l. 7. ff. de inoff. testam. l. 25. §. si ante. ff. de hered. pet. l. Æmilius 38. ff. de min. l. quidam Hiberus. ff. de sero. præd. urb. Cic, pro Quint, Quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui non heredem, cum primum vidisset, certiorum faceret, appellaret, rationem offerret, siquid in controversiam veniret, aut intra parietem aut summo jure experiretur. Idem pro Cæcin. Ea judicia, quæ distraharum controversiarum causa reperta sunt, per sæpe disceptatore domestico disceptantur. Liv. lib. 4. hist. Cum res peragi intra parietes nequiverit, ventum in jus est. Vid. Sigon. 1. de jud. 18. Post exoleverunt denuntiationes, sed retentæ forte à Præto- re in pignoribus, ut non ante creditor experiri posset hypothecaria, quam debitori denuntiallet. Atque hanc denuntiatio- nem Hotomannus distinctam arbitratur ab iis, quæ præcede- bant distractionem, juxta Paul. 2. sent. 5. §. 13. §. inter cre- ditorem. l. 4. §. 9. C. de distr. pign. l. 4. §. 5. ff. de pign. act. Aliter Cujac. *b.* qui intelligit denunciationes, quæ distractio- nem præcedere solent, de quibus & in *l. debitoribus C. de adm. tut.**

Ad l. nominatori 11.

Nominatores intelligunt Cuj. & Hotom. magistratus muni- cipales: hi enim nominare sibi successores solebant in Curia, præsentibus decurionibus, aut majore parte. *l. 2. §. si ex tem- pore. ff. de adm. rer. ad civ. pert. l. ad magistratum 18. C. de de- cur. l. 1. C. de peric. nomin. lib. 11.* Cur hi sine jussu Præsidentum non possunt pignora capere? Quia non possunt ea quæ magis imperii sunt quam jurisdictionis. *l. ea quæ 26. ff. ad municip. l. siquis*

siquis 9. ff. de mun. & bon. Opp. l. quemadmodum 29. §. magistratus. ff. de damn. inf. Resp. Hoc quoque faciunt jussu Præfidis. Conf. l. Lucius 64. §. cum testamento. l. pen. ff. de adm. & per. tut. l. 5. ff. de confirm. tut. l. quod dicis 6. C. Qu. dar. tut. vel cur.

Ad l. si uxor. 12.

Licet instrumento. Id est, licet in instrumento nulla sit pignoris facta mentio, peti tamen ab herede debitoris soluto debito potest. Nec enim creditor ipse sibi addicere pignus potest: sed nec propterea in solutum datum creditor, nisi probetur. Et conventio, ut debitore non solvente venditor emptum haberet pignus, non aliter valet, nisi justo pretio æstimentur, *l. si fundum 15. §. ult. ff. b. t. l. ult. C. de pact. pign.*

Ad auth. hoc ita.

Hanc authenticam Donellus ex sententia Joannis, quam in omnibus receptam dicit, intelligit de pignore litigioso: ut si creditor pignus persequi cœperit, & debitor id vendiderit, liceat debitori ex pretio creditori satisfacere. Sed si non satisfecerit, tunc licet creditori statim hypothecaria agere adversus emptorem. Itaque hæc auth. exceptionem continet ad *auth. hoc si debitor C. b. t.*

Ad l. 15.

Utrum hæc constitutio tam in generali hypotheca quam in speciali locum habet? Videtur: quia generaliter loquitur, sicut & *l. si de debitor 12. C. de distr. pign. l. pen. ff. in qu. caus. pign. vel. hyp. tac. contr. l. alienatio. 67. ff. de contr. empt.* Aperte probat *l. un. C. rem alien. gerent. Opp. d. l. pen. ff. in qu. caus. pign. l. cum tabernam 34. ff. de pign. & hyp. Cuj. 17. obs. 39.* hanc dicit esse inter expressum & tacitum pignus differentiam, quod servus tacite pignorus pro pensione manumitti possit, expressim non possit. Verum non est satis: quærimus enim an hæc differentia sit perpetua? Ex Hotom. *in epit. ff. Qu. res pign. obl. non. poss.* videtur dicendum, speciale hoc esse in taberna, ut si merces palam sint venales distrahantur sine onere: Quare? Quia creditor consentiens alienationi remittere pignus intelligitur. *l. 7. ff. Quib. mod. pign. vel hyp. l. 2. de remiss. pign.* Cui consequens est hoc casu nihil interesse, utrum merces expressim an tacite obligatæ sint. Possis & dicere, favore libertatis receptum esse, ut servus pigneratus manumitti possit.

lii ii 3

Ad

Ad l. etsi frater 16.

Suo nomine. Nam si tuo nomine dedisset, sibi quaesita fuisset conditio. *l. 2. C. per qu. pers. nob. acq. l. 9. §. si nummos. ff. de reb. cred.* Sane aliquando etsi alienam quis crediderit suo nomine domino tamen utilis actio pecuniae creditae datur: puta si pecunia fuerit pupilli, minoris, militis, *arg. l. si pecuniam 26. ff. de reb. cred. l. 2. C. Quand. ex fact. tut. Giph. Cuj. Hotom. h. arg. l. si ut proponis. 8. C. de rei vind.* Aliter Donell. *in d. l. 26.* dicens non hoc esse jus singulare in persona minoris & militis, quod ex stipulatione non ipsorum nomine facta detur eis utilis actio: sed quod ex stipulatione minoris vel pupilli nomine facta detur. Cæterum ex facto procuratoris suo non domini nomine stipulantis cuiusvis etiam majori dari utilem actionem, *l. quod procurator 68. de procur.* Verum non persuadet Donellus, stipulari enim nomine alterius nihil aliud esse videtur, quam procuratoris officio fungi. Quidquod *d. l. 68.* addenda negatio est ex Basil. & *arg. l. 49. §. ult. ff. de acq. vel amitt. pass. l. 12. ff. de proc. § l. 129. §. Cbrysogonus. ff. de verb. obl. Cuj. in d. l. 68. lib. 3. resp. Papin.*

Cæterum quaesitum minoribus & militibus tantumne utilis conditio an & hypothecaria detur. Prius affirmatur, quoniam nulla lex hypothecariae meminit, & *arg. h. l. 16. Opp. Utilis in rem eis datur d. l. 2. ff. Qu. ex fact. tut.* Ergo & hypothecaria. Opp. datur eis actio adversus fideiussorem *d. l. 26. ff. de reb. cred.* Ergo & utilis hypothecaria.

Ad l. quamvis 17.

Excipe ab hac constitutione pupillum, cui pignori sunt res ejus pecunia comparatae. *l. 7. ff. Qu. pot. in pign. l. pen. C. de serv. pign. dat. man. l. 3. pr. ff. de reb. eor. qu. sub. tut. vel cur.* Item eum, cujus pecunia servus ab hostibus redemptus est. *l. in bello 12. §. si pignori. 12. ff. de capt. § postl. rev. l. 2. l. 7. l. 8. l. 11. l. ult. C. cod. quanquam hic non proprie comparatus dicitur.* Apparet igitur hic & in *l. 7. infr. ff. Qu. pot. in pign.* errasse eos, qui scripserunt, omnes qui ad rem aliquam conservandam crediderunt, tacitam in eis rebus habere hypothecam, quem errorem ex recentioribus plerique notant Cuj. *in nov. 97. § 136. Connan. 4. comm. 17. n. 12. Donell. de pignor. cap. 5. Ant. Fab. 8. conject. 11. Hartm. Pistor. 3. tit. 12. def. 6. Diss. Accurs. & Costal. in l. 5.*

l. 5. & seqq. ff. Qu. pot. in pign. Myns. 1. obs. 60. Gail. 2. obs. 11. n. 4. Opp. d. l. 5. & nov. 97. cap. 3. Adde exercitii gratia l. quod quis 34. ff. de reb. aut. jud. poss. l. 1. ff. in qu. caus. pign. vel hyp. l. 5. §. plane 17. ff. de trib. act. Erravit igitur & Saxxon. ad tit. 20. conf. Turon. §. 3. dum scripsit eum, qui semina credidit, hypothecam & privilegium habere in fructibus. Opp. d. l. 5. §. in tributum. ff. de tribut. act. quæ nihil probat.

Ad l. 18.

Est brevissima, sed ad cujus pleniorum intellectum multa notanda. Actio in rem, qua pignora persequimur, in Servianam & quasi Servianam distinguitur. Illa experitur locator de rebus coloni, si Cujac. in not. & Donel. in §. item Seroiana. *Inst. de act. credimus*, sive expressim sive tacite obligatis: hac alius quisvis creditor, adversus quemvis rei possessorem. Vult. *ej. ad eund. §. n. 40.*

Si plures pignus possideant, adversus singulos in solidum datur *l. Moschis ff. de jur. fisc.* Quod tamen temperant nonnulli, ut locum habeat in debito simplici, non in pensione annua, cujus nomine adversus quemque possessorem pro rata agendum putant. Chassen. *ad conf. Burg. tit. de rehit. §. 2. gloss. 1. n. 35.* Guid. Pap. *quæst. 432. n. 4. per c. constitutus. ext. de relig. dom.* Verum hoc nihil ad jus civile. Videturque unicus tantum casus in jure civili extare, quo adversus possessores pro rata agitur: nempe, si legatarii hypothecaria agant adversus heredes, *l. 1. in fin. C. comm. de legat. Costal. ad l. 55. ff. de rei vind.* Extra hunc casum, etsi heredes hypothecam diviserint, singuli tamen in solidum tenentur. *l. rem hereditariam 56. ff. de evict. l. 1. & 2. infr. C. si un. ex plur. her. l. 2. C. de hered. act. cum simil.* Et si plures res diversas possident, adversus singulos agitur, ut aut pignus cedant, aut debito in solidum satisfaciant. *d. l. 2. C. de hered. act. & d. l. 2. C. si un. ex plur. her.* Quod tamen restringunt ad eum casum, quo plures sunt heredes debitoris: secus putant, si plures sint extranei possessores, adversus quos pro rata agendum. Chassen. *d. loc. Imb. 1. Inst. for. 10. p. 51.* Conf. Boër. *ad tit. 7. conf. Bituric. §. 1.*

Porro datur hypothecaria etiam adversus eum qui dolo malo possidere desiit, *l. qui dolo 131. l. parem. 50. ff. de reg. jur. l. qui petitorio. 36. ff. de rei vind. l. si velit. ff. de pign. & hyp.*

An

An & adversus eum, qui sine dolo desiit possidere ob id quod fructus fundi pignerati perceperit? Resp. Dd. non quidem hypothecariam dari, sed dari actionem personalem in rem scriptam, quam actionem defructuationis appellant, nomine earum possessionum, quarum dies jam cesserat, cum defructuator possideret. Gudelin. 3. *de jur. noviss. cap. 8. n. 8.* Everh. *conf. 147. n. 5. & 6. & conf. 174. n. 2. & seqq.* Peck. in c. *rati- habitionem. ext. de reg. jur. in 6. p. 121. & de jur. sist. cap. 4. n. 21.* Memoratur in hunc modum Scabinorum placitum inter Robertum & Henricum Honthorstios & Cornelium Gerardi Ann. 1615. qua dictus Cornelius actoribus condemna- tus est ob id, quod oves ejus depastæ erant agrum, quem actores tertio cuidam Joanni Jacobi locaverant, venditæque sunt oves tanquam pignori obligatæ actoribus. Sed cum iidem actores etiam apes sibi obligatas contenderent, quæ tertii erant, & in eodem fundo cum alveis deprehendebantur, succubue- runt, quia hæ non depascunt pignus. Verum male: nam sunt quidem etiam fructus pignoris pignori. *l. Paulus respondit 29. §. 1. ff. de pign. & hyp. l. 1. C. de partu. pign. sed ita si ex- rent, & res non sufficiat, l. si fundus 16. §. interdum. ff. de pign. & hyp.* Adhæc res tertii non sunt nobis pignori, nisi hoc animo illatæ sint, idque domino consentiente, *l. 1. §. pen. ff. de migrand. l. 1. & t. tit. C. si res al. pign. dat.* Poltremo etsi defructuans fuerit forte secundus conductor, res tamen ejus primo locatori non obligantur, nisi pro rata ejus pensio- nis, quam ipse debet primo conductori, *l. si id lege 24. §. 1. ff. locat. junct. l. solutum 11. §. solutam. ff. de pignor. act.*

Exitus judicii hic est, ut possessor pignus restituere cogatur, nisi malit debitum solvere: neutrum si faciat, tanti damnatur, quanti in litem juratum erit, secundum distinctionem *d. l. si fundus 16. §. in vindicatione. & seqq. ff. de pign. & hyp. l. si in- ter 21. §. ult. ff. eod.*

Fructuum quæ habenda ratio? Vid. *d. l. 16. §. interdum. ff. eod.* Si solvere paratus sit possessor, desiderare potest, ut cre- ditor jus suum sibi cedat. *l. nulla 5. C. de sol. & lib. l. Paulus respondit 12. §. 1. ff. Qu. mod. pign. vel hyp. l. mulier 19. C. Qu. pot. in pign.* Sed quæritur, an hanc cessionem etiam in- justus possessor desiderare possit? Aff. Paulus in *d. l. Paulus §. 1. Neg.* Scævola in *d. l. mulier.* Resp. Offerre & injustus potest.

potest, *d. l. 16. §. in vindicatione. ff. de pign. & hyp. cessio-*
nem desiderare tantum iustus. Cuj. 11. *obs. 35. Ant. Fab.*
lib. 8. tit. 11. def. 3. Sand. de cess. act. cap. 6. n. 94.

Formulam Papiensis istam adducit: Simon adversus Philip-
pum consistens dicit, quod Philippus confessus est accepisse
centum mutuo sine usuris, quæ se restitutum illa die sub hy-
potheca bonorum promisit, publico instrumento ea de re con-
fecto. Dicit porro, quod tempore hujus contractus Philippus
tenuit & possedit, hodieque tenet & possidet fundum Corne-
lianum pro suo, quem tamen ex causa pignoris dimittere ac
cedere recusat. Quare petit dictus Simon, ut pronuncietis
dictum fundum esse pignori sibi obligatum, adversariumque
condemnetis ad restituendum jure pignoris fundum, cum fruc-
tibus, damnis, & interesse &c.

Hac actione agens an probare debet rem fuisse in dominio
debitoris. Aff. arg. *l. 5. & 6. C. si res al. pign. dat. l. 9. pr.*
l. 20. ff. de pign. act. l. 16. §. aliena res. l. pen. §. 1. & ult.
ff. de pign. & hyp. Neg. l. 2. ff. de probat. l. 3. l. 15. §. 1.
l. 11. §. usufructus. l. 13. §. cum pignori. ff. de pign. & hyp. l.
ult. ff. de usur. l. 9. §. pen. ff. de pign. act. Affirmativam
probat Glossa §. item Serviana. *Inst. de act. Chassen. de censib.*
§. gloss. contra detentorem n. 9. Sed glossam diabolicam com-
muniter Doctores vocant teste Gail *d. obs. 16.*

Ad l. sicut vim 19.

Sed & custodiam. His verbis utrum diligentia exactissima
an exacta significatur? Exactissimam arguit *l. si cum venderet*
13. §. ult. ff. de pign. act. Arguit & doctrina Theophili, do-
centis, *custodiæ* verbum adjectum verbo *culpæ* vel *diligentiæ* de-
signare exactissimam custodiam, in *§. cum autem 3. Inst. de*
empt. vend. Contra exactam intelligi evincit *l. contractus 23.*
ff. de reg. jur. & l. 5. §. nunc videndum. ff. commod. Hotom.
agnoscit dissensionem Jurisconsultorum. Donellus vero respon-
det verbo *culpæ* hic designari culpam, quæ in faciendo con-
sistit, verbo *custodiæ* opponi eam, quæ in non faciendo con-
sistit. Ita & Accursius; sed damnat Cuj. *b. qui mavult distin-*
guere, utrum pignus utriusque, an solius creditotis gratia
datum sit.

Ad l. creditor 20. & l. 22.

Liberatur pignus soluto debito. *l. 6. pr. ff. Quib. mod. pign.*
Tom. I. K k k k k vel

vel hyp. Oblatio sola non cedit pro solutione; etiam obligatio & depositio desideratur, *l. acceptam 19. C. de usur. l. obfignatione 9. C. de solut. § liber.* Opp. imo & oblatione sola, *l. 11. §. ult. ff. Qu. pot. in pign.* Resp. Giphanius exceptionem à regula esse. Verum non est de regula: ibi enim anterior creditor non possidebat pignus, idque vindicans repellitur per exceptionem doli mali. *h. l. 22.* Nec adversantur huic legi *22. l. 1. § 5. C. Qu. pot. in pign.* Non enim sequitur: Solutione & depositione confirmatur posteriori pignus: Ergo non confirmatur oblatione per exceptionem doli: cum utrumque verum esse possit.

Quod *ead. l. 22.* dicitur pignus retineri à posteriore creditore non posse propter usuras usurarum, id hanc dubitationis causam habet: Cum posterior solvit anteriori sortem & usuras pro debitore, nova sors ex utrisque conflatur. Verum hac ratione non obstante respondetur, non posse retineri pignus, quoniam posterior anteriori solvens in locum ejus succedit. *l. 5. ff. de distr. pign.* Quare ut ille non poterat retinere pignus propter usuras usurarum, ita nec hic potest. *l. 12. §. sciendum. ff. Qu. pot. in pign. Hotom. h.*

Ad l. res obligatas 21.

Opp. *§. 1. Inst. Quib. al. lic. vel n. l. non est novum. 46. ff. de acq. rer. dom. l. 4. ff. de pign. act. cum simil.* Resp. Aliud est pignus jure creditoris vendere, quod fit re æstimata justo pretio: aliud debitum recipere. Venditio denuntiationes requirit, non debiti solutio. Succedit tamen exterus ille in locum creditoris, cui solvit, si hoc fuerit actum, *l. 3. ff. Qu. res pign. obl. poss. l. 1. § 3. C. de h. qu. in prior. cred. loc. succ. l. creditor 12. §. a Titio. l. mulier 19. ff. Qu. pot. in pign. Hotom. ibid. in epit. n. 18. Ant. Fab. C. de h. qu. in prior. cred. loc. def. 2. § 3.*

Ad l. major 23.

Concordat *l. 4. §. 1. ff. Qu. mod. pign. vel. hyp. l. 1. l. 2. l. 4. l. 7. l. 8. l. ult. C. de remiss. pign.* Cum enim pacto nudo hypotheca contrahatur, contrario tolli poterit, *d. l. 2. § l. nihil tam. 35. ff. de reg. jur. Opp. l. si tibi 17. §. 2. ff. de pact.* Resp. Hotom. ibi non pignus nominatim, sed debitum remissum erat, *Fac. l. 5. C. de remiss. pign. Opp. l. 2. C. de remiss. pign. § l. 26. §. pactus ff. de pact.* Quibus motus contra existimaveris non solvi pignus ipso jure, sed ope exceptionis

tionis. Quamvis enim hypotheca pacto nudo contrahatur, tamen ex nudo pacto Prætor hypothecariam dat, quæ per exceptionem elidenda est, quoniam non est ea obligatio naturalis tantum, quæ à Prætoris confirmata est. Diff. Donell. *b.* existimans non solum hypothecam, sed & pignus pugno datum pacto tolli ipso jure: nec interesse utrum in specie de pignore, an de debito mentio facta sit. Verum contra Donellum auctoritate Cujacii pugnare possum in comm. ad *d. l. 17. §. de pignore.* Giphani. *b.* Conf. Hotom. *6. obs. 13.* Connan. *5. comm. 3.*

Ad l. persecutione 24. §. Auth. hoc si debitor.

Antiqua lege prius debitor quam accessiones conveniebantur, *l. Moschis 47. ff. de jur. fisc. l. 3. §. ult. ff. de adm. rer. ad civ. pert. nov. 4. cap. 2. in fin.* Post constitutionibus data est creditori electio *l. 14. §. 24. b. t. l. ult. C. de obl. §. act.* Sed vetus jus restituitur *d. nov. 4. cap. 2.* Moribus vero rursus invaluerunt constitutiones. Neostad. *decis. Cur. Holl. 4. Grot. 2. cap. 48. vers. alwaer.* Chassan. *de censib. §. 6. pr. Zutphanienſes tit. 2. §. 12. Bituricenses tit. 7. §. 1.*

Excipiuntur 1mo. argentarii, qui si pro alio intercesserint, possunt etiam ante reum principalem, *d. nov. 4. cap. 3. in fin.* Et ipsi si specialiter pacti sint, possunt ex pacto prius accessiones convenire, quam debitorem. Citra pactum non possunt *nov. 139. cap. 1.* Unde quæritur an hæc exceptio producenda ad mercatores? Neg. Giphani. *b. p. 333.* quia non sunt publicæ personæ, nec quadrant eis, quæ habet Justinianus *d. nov. 136. cap. 1.* Diff. Accurs. *in d. nov. 4.* negans mercatorem pro alio intercedentem posse se tueri exceptione excussionis, propter præcipuam fidem, quæ in eo requiritur. Diff. Ben. Strachia *tr. Quem. in caus. merc. proced. tit. de except. n. 5. §. 6.* dicens: non posse quidem mercatores & similes personas hanc exceptionem objicere ratione ordinis judiciorum, posse tamen ratione ejus quod sua inter sit. 2°. Cessat excussio, si constet reum solvendo non esse. Constare autem potest ex rebus & rationibus debitoris, puta si bonis jam cesserit, aut fiscus bona occupaverit. Sichard. *b. n. 14.* Giphani. *p. 334.* Quod intelligendum de occupatione partis: nam publicatis omnibus bonis debere desinit reus. Vid. *l. decem 116. ff. de verb. obl.* Sed etsi bona omnia fiscus occupaverit, non tamen tenetur creditor fiscum

Kkk kk 2

primo

primo convenire, seu quod heres debitoris non sit, seu quod gravis adversarius sit. Choppin. 3. *de morib. Paris.* 2. n. 3. 3°. Si unus ex debitoris heredibus pignus possideat, is enim solus conveniri potest non excussis coheredibus. l. 2. C. de hered. act. l. 2. C. si un. ex plur. hered. Verum non est hæc exceptio de regula: cum regula loquatur de tertio pignoris possessore. 4°. Si debitor pignus litigiosum vendiderit, nec satisfaciatur ex pretio creditori, statim adversus emptorem agi potest hypothecaria. d. auth. hoc ita, nov. 112. cap. 1. §. ult. 5°. Cum debitor constituit velle se nomine creditoris possidere, cessat excussio: ipse enim creditor possidet. Verum nec hæc est de regula, cum cesset excussio debitore possidente, etsi constitutum non intervenerit. h. auth. Et falsum putat Giphani. p. 335. posse hujusmodi constituto mutari possessorem. 6°. Si creditori possessio pignoris tradita sit. Nec hoc satis quadrat proposito, cum possessor non agat hypothecaria. 7°. Petunt exceptionem ex l. 2. C. h. t. quam non video. 8°. In hypotheca generali cessare exceptionem tradit Chassan. *de censib.* §. 6. gloss. 1. 9°. In hypotheca tacita. Male, & sine lege. Giphani. p. 335. 10°. In iis judiciis, in quibus proceditur veritate facti sola inspecta omittis judiciorum ambagibus. Stracchi. d. loc. Male. Giphani. p. 336. 11°. Si agatur ex instrumento guarentigiæ, quod paratam executionem habet. Nec hoc consentaneum juri civili. Giphani. p. 336. 12°. Si excussio sit impossibilis, extincta quippe actione personali, arg. l. 2. de luit. pign. l. 7. C. de præscr. 30. vel 40. ann. Hoc quoque displicet Giphani. d. loc. Et sane hypothecaria non est superstes personali, nisi cum datur adversus ipsum debitorem, d. l. 7. XIII°. Si huic exceptioni renuntiatur sit. Zang. *de except.* cap. 16. n. 15. Sed hoc in fidejussoribus procedit, non in tertio possessore pignoris. Quærent præterea, exceptio excussionis dilatoria an peremptoria sit? Bartolus anomalam dicit, & posse tam ante quam post litem contestatam opponi. Sequitur Benedictus de Plumbino *tr. de discuss.* n. 18. Idem Gloss. & Bartol. in l. 3. in fin. ff. de except. Cyn. & Salic. in auth. præsentate C. de fidej. Schneid. in §. si plures Inst. eod. n. 4. Verum hi de exceptione ordinis loqui videntur, quæ fidejussoribus datur: cæterum excussionis dilatoriam esse etiam Cyn. & Salic. d. loc. fatentur, & est communis sententia. Zang. 2.

ds except. 16. Sichard. *b. n.* 6. Guid. Pap. *decis.* 94. § 532. *n.* 10. Ronchegal. *ad. l.* 3. §. *ubi duo.* *n.* 122. *ff. de duob. reis. arg. l.* 2. *pr. l. si maritus* 15. §. *præscriptiones ff. ad. l. Jul. de adult.*

Si debitor jam ab uno creditore excussus sit, & inidoneus deprehensus, an ea excussio profuit reliquis creditoribus? Aff. communiter Dd. quia excussio facit notorietatem. Sichard. *b. n.* 16. Giphani. *b. in fin.* Nisi forte ostendat pignoris possessor debitorem emeruisse rursus ex rebus angustis. Ipse tamen debitor, si reperiatur postea à creditoribus, non potest exceptione rei judicatæ se tueri. Zang. *d. cap.* 16. *n.* 10.

Praxin Bartol. & Dd. eosque secutus Sichard. *b. n.* 11. condunt istam: Condemnato debitore principali apparitor mittendus ad ædes ejus, ut inspiciat, quid rerum habeat debitor. Redit is post diligentem inspectionem & refert. Relationem curat judex describi actis. Citandi fidejussores & possessores pignorum, quibus præsentibus vel saltem vocatis, audita relatione apparitoris, pronuntiabit judex, excussionem legitime factam esse, Sichard. *b. n.* 14. § 21. A qua pronuntiatione an possit appellari controvertunt Doctores. Frustra si Giphani credimus: is enim negat sententiam necessariam esse. Sed non frustra: excutiendis enim facultatibus singulorum arbitri solent dari, *l.* 5. §. *pen ff. de agnosc.* § *al. lib. l. si cui libertas. ff. de cond. & dem.* à quorum renuntiatione utique appellatur, *l. arbitrio* 9, *ff. Qu. satisfd. cog.*

Ad. l. ult.

Argenti distractores hic sunt argentarii. *Metaxarii* sunt negotiatores serici & *metaxa* tracta serici. Nomen serico, lanæ, commune, proprium sibi fecit sericum, propter pretium. De his constituitur, ut si pecunia mutuo sumpta militiam emerint, siquidem sibi, aut liberis, aut cognatis, censeantur eam comparasse ex pecunia mutua: sin extraneo, non censeantur, nisi creditor probet. Utilitas distinctionis in eo, quoniam mutuan-tes argentario vel negotiatori pacisci solebant, ut res ea pecunia comparatæ sibi essent pignori. Cuj. *b.* Alii notant hoc specialiter constitutum, ut ipsi quoque filii vel cognati, qui-

Kkk kk 3

bus

bus militia empta, est conveniri possint contra *tit. C. ne ux. pro Marit. & ne fil. pr. patr.*

Quæ ad reliquos titulos, si non aliud sit, quod impediatur, tomus tertius exhibebit.

LECTORI BENEVOLO.

Clarissimus Matthæus hic finem imposuit Tomo secundo Analectorum. Sed nos, prius quam pergimus ad Tomum Tertium, hic subjungimus reliquas Matthæi Patris Recitationes ad Titulos Codicis, qui sequuntur Titulum de Pignoribus & Hypotheis à decimo quinto usque ad Titulum de Exceptionibus, quas Matthæus Noster ad calcem Tomi Quarti rejecerat: ut ita à Juris Studiosis universa pignorum materia in brevi quasi tabella conspici possit.

ANTO-

ANTONII MATTHÆI
RECITATIONES
S E U
PRÆLECTIONES
S O L E M N E S
A D

Tit. XV. Cod. In quib. caus. pign. vel hyp. & reliquos
qui sequuntur xx. lib. viii. singulasque eorum
leges, usque ad tit. C. de except.

A D T I T. C O D.

In quib. caus. pign. vel hyp. tac. contr.

Ad. l. 1. & 2.

X causa tributorum vel census bona censui obnoxia
tacite obligantur fisco: & census fundum non per-
sonam sequitur l. Imp. 7. ff. de publican. l. inter
debitorem 42. ff. de pact. Habet etiam fiscus taci-
tam hypothecam in bonis administratorum suo-
rum, & in bonis debitorum ex contractu, præterquam si pœ-
nam persequatur, l. 2. & 3. C. de privil. fisc. l. 2. C. in qu.
caus. pign. tac. contrah. l. 10. ff. de pact. l. in summa 17. l. quod
placuit 37. l. aufertur 46. §. fiscus ff. de jur. fisc. l. Statius 46.
in fin. ff. eod.

Ad l. 3.

Quod dicimus fructus quoque pignoris tacite pignori esse, id
aut de pendentibus intelligendum, qui pars fundi esse censetur,
l. fructus 44. ff. de rei vind. l. in Falcidia 9. ff. ad l. Falc. aut cer-
te de extantibus, non consumptis, aut consumptis quidem, sed
post

post litem contestatam *l. si duo* 16. §. *interdum. ff. de pign. & hyp.*

Ad l. 4.

Jus hoc singulare est, ut si nec primipili, nec nominatorum ejus facultates sufficiant, uxoris ejus res obligatæ sint fisco. Idcirco & præfertur fiscus ex hac causa uxori primipili dotem repetenti, *l. 3. C. de primip. Opp. l. 1. C. de privil. fisc.* Resp. Accurs. & Dd. Ea lex loquitur de paraphernis uxoris. Aliter Hotom. Ibi bona primipili fisco sufficiebant. Possis & distinguere inter jus vetus & novum.

Ad l. 5.

Hanc legem Hotomannus ita intelligit: Colonus obligaverat pignori omnia bona, mancipia vero controversa non induxerat in fundum conductum. Rescribit Imperator, ea non posse retineri propter nudam conventionem, nisi etiam inducta fuerint, *arg. l. potior* 11. §. 2. *ff. Qu. pot. in pign.* Mihi vero id non satis probare videtur *d. l. 11.* cujus diversa facti species est. Malim ita: Colonus obligaverat generaliter omnia bona, & quasdam res specialiter: in horum numero non fuerunt mancipia controversa. Igitur retineri nequeunt, si ex rebus specialiter obligatis satisfieri possit, *arg. l. 2. C. de pign. & hyp. l. 9. C. de distr. pign.* Cæterum apparet ex hoc loco solam illationem non sufficere in prædiis rusticis, sed opus esse conventionem, *l. 4. ff. de pact. l. 3. l. 4. l. 5. ff. h. t. l. 1. §. 1. ff. de migr.* Nec obstat *l. 5. C. de loc. cond.* Ibi enim scientia & voluntas conventionem significat, ut in *l. 5. ff. h. t.* Nec *l. 3. ff. h. t.* Ibi enim horreum urbanum intelligendum. *l. 3. §. effracturæ. ff. de off. præf. vig. l. 7. ff. de instr. leg.* In rusticis lata & nata tacite sunt pignori, *l. in rusticis 7. ff. h. t.* Nec adversatur *l. si servus 91. §. locavi ff. de furt.* Abundans enim cautela non nocet.

Minor intulit res suas in ædes, an obligantur tacite? Aff quia nusquam excipiuntur. Bald. Castrenf. Ferret. *ad. l. 4. ff. de pact.* Gail. 2. *obs.* 83. n. 9. Montan. *de tutel. cap.* 33. n. 434. & *seqq.* Sand *de prob. alien. cap.* 1. §. 3. n. 51. Tulden. *ad tit. C. qu. res pign. obl. pass.* n. 6. Diff. Gloss. Bartol. Fulgos. Salicet. in *d. l. 4.* Menoch. *remed.* 3. *adipisc. pass.* n. 82. Opp. Solus fiscus habet tacitam hypothecam in rebus pupilli, *l. 2. ff. de reb. eor. qu. sub tut.* Opp. Res minoris non obligantur tacite

tacite pupillo, *l. ult. C. de legit. tut.* Resp. non mirum: nec enim potest esse tutor. Deinde ait *plenissimo jure*, propter in integrum restitutionem.

An instrumenta nominum tacite sunt pignori, si inferantur? Neg. Cyn. & Salic. *in l. 5. C. locat.* Menoch. *remed. 3. adipisc. poss. n. 142.* quia non eo animo inferuntur, sed ut pecuniæ ex eis petantur, *l. 44. l. 86. ff. de leg. 3.* & quia nomina non veniunt expressa generali obligatione. Sed hæc posterior ratio haud dubie falsa est.

An vestimenta & ea quæ generali obligatione eximuntur? Neg. Menoch. *d. loc. n. 139. arg. l. 6. & seqq. ff. de pign. & hyp.* An pecunia? Distinguit Menoch. *n. 133. & seq.* Præsidii causa illata in ædes est pignori, non illata in fundum. Expendendi causa illata neque hic neque illic pignori est, *arg. d. 44. & l. 79. §. 1. ff. de leg. 3.*

An merces? Resp. Menoch. *§. 125.* Illatæ in prædium rusticum non sunt pignori: illatæ in urbanum sunt pignori &c.

Ad l. 6.

Hunc textum adducunt nonnulli ad roborandum jus municipale, quo communio bonorum inter superstitem & liberos defuncti continuatur, si non facto inventario superstes bona diviserit. Sed frustra: jus municipale aliis nititur principiis. Argentr. *art. 418. gloss. 5.* Cæterum à contrario sensu hic notandum, si aut mater tutrix non fuerit, aut reddiderit rationes ante secundas nuptias, vitrici bona non esse obligata. Sand. *3. decis. tit. 12. def. 2. Conf. l. 2. C. Qu. mul. tut. off. fung. nov. 22. cap. 40.* Hartm. Pistor. *1. quæst. 4.* Gail *2. obs. 90. n. 2.*

Quæ præterea tacitæ hypothecæ species.

Filius in bonis parentis ad secundas nuptias transeuntis habet tacitam hypothecam pro securitate bonorum, quæ obvenerunt à parente jam defuncto, *l. siquis prioris 8. C. de sec. nupt. l. 6. §. omnibus C. eod.*

Item in bonis patris administrantis res filii maternas, & similes, *l. 6. §. ult. C. de bon. qu. lib. Opp. l. 6. §. non autem. C. eod.* Resp. Pacius *8. antin. 4.* Tum filius gaudet tacita hypotheca, cum pater res maternas vel materni generis administrat, & ad secundas nuptias transit.

Pupilli in bonis tutorum, curatorum, gestorum suorum, *d. Tom. I. LII II l. 6.*

l. 6. h. t. l. pro officio 20. C. de adm. tut. l. 23. ff. de reb. auct. jud. poss.

Pupillus in rebus pecunia sua emptis. *l. 7. C. Qu. pot. in pign. l. pen. C. de serv. pign. dat. man.*

Uxor in bonis mariti nomine dotis, *l. ult. §. 1. C. de re. ux. act. l. ult. C. Qu. pot. in pign. & paraphernorum*, nisi maritus pro his specialiter quædam obligaverit. Quo casu cessat generalis tacita hypotheca, *l. ult. C. de pact. convent.*

Maritus in bonis uxoris, vel cujuscunque, qui dotem promissit. *d. l. un. §. 1. C. de re. ux. act.*

Legatarii & fideicommissarii in bonis hereditariis, *l. 1. § 2. comm. de legat.*

Qui ad restitutionem insulæ vel ædificii credidit, aut redemptori nummos ministraverit, *l. 1. ff. in qu. cau. pign. vel hyp. l. si ventri 24. §. 1. ff. de reb. auct. jud. poss.* Quo argumento recte id produxeris ad eum, qui materiam seu tigna tradidit: privilegium enim hoc causæ non personæ datum est. Vid. *lib. de auction. cap. 19. n. 37.* Quid si pecunia in alium usum versa sit? Videtur cessare hypotheca, quia pignus non est instauratum. Vid. *d. cap. 19. n. 33.* Quid si creditum sit novi ædificii extruendi gratia? Cessat hypotheca, *d. cap. 19. n. 34.* An producenda *d. l. 1. ff. h. t. ad res alias instauratas?* Neg. arg. *l. 5. § 6. ff. Qu. pot. in pign. l. 7. C. eod. nov. 97. cap. 3. Opp. l. 34. ff. de reb. auct. jud. poss.* Resp. Ibi agitur de privilegio inter chirographarios.

Qui credidit ad redimendum servum ab hostibus, *l. in bello 12. §. si pignori 12. ff. de capt. § postl. rev. l. 2. l. 7. l. 8. l. 11. l. ult. C. eod.*

Mores tribuunt etiam tacitam hypothecam domino census, regioni aggeribus cinctæ, *de waert ende dyckringh*, in agris aggere cinctis, locatori fundi, & qui credidit ad funerandum vel curandum ægrum, Societati Indiæ Orientalis & Occidentalis in bonis administratorum suorum, vulgo *Bewinthebbers*, nautæ in nave & mercibus pro vectura, mercatori in nave pro damno à nauta dato, insititori in mercibus pro indemnitate. Grot. 2. man. 48. *Ostroy van de Oostindische Compagnie art. 32. van de Westindische Compagnie art. 33.* Civitati in ædibus tabernario locatis. *Costuymen van Utrecht tit. 25. §. 11.*

Si statutum enumeret certas tacitæ hypothecæ species, an
eo

eo ipso censetur repudiasse reliquas juris communis? Neg. Argentr. *ad cons. Brit. art. 188. gl. 1. n. 2.*

An bona tacite obligata possunt absque onere hypothecæ alienari? Neg. arg. *l. 15. l. 18. C. de pign. & hyp. Conf. Sanfon. 20. Turonens. 4. lit. 1.*

AD TIT COD.

Si res alien. pign. data sit.

Summa tituli est, rem alienam pignori dari non posse: adeo ut ne frater quidem rem fratris obligare possit, *l. un C. si comm. res pign. dat. nec pater rem filii aut contra. l. 4. l. 6. C. h. t. Diff. Petr. Fab. 2. semest. 17. Opp. Quod vendi potest, & pignori potest, l. sed & quod 9. §. 1. ff. de pign. & hyp. junct. l. rem alienam ff. de contr. empt. Resp. Regula huc fallit, quia emptio contractus est cotidianus, atque utilissimus: pignus ex perfidia debitorum natum est. Giph. *b. p. 339. Venditio personam obligat, oppignoratio rem. Giph. d. loc. Hotom. epist. Quæ res pign. oblig. n. 19. Opp. Contraria pignoratitia datur creditori l. 16. §. 1. & l. 32. ff. de pign. act. Resp. Giph. Hæc ex æquitate datur in personam, non in rem. Conf. l. 24. ff. de pign. & hypoth.**

Exc. 1. Valet pignus, si dominus in fraudem creditoris ignorantis patitur rem suam obligati, *l. 2. C. h. t. l. mulier 11. C. de distr. pign. Et facit l. 5. C. eod. nov. 22. cap. 11.*

Exc. 2. Si dominus oppignorationem ratam habuerit, *l. alienam 25. ff. de pign. act. Et ratihabitio retrotrahitur, l. si fundus 16. ff. de pign. & hyp.*

Exc. 3. Valet sub conditione: Si debitoris facta fuerit, *d. l. 16. §. aliena. l. 7. §. si tibi. ff. Qu. pot. in pign.*

Exc. 4. Sed & si pure obligata sit, dein debitor dominium adipiscatur, convalescit pignus, & creditori utilis pignoratitia, id est, hypothecaria datur, *l. rem alienam 4. ff. de pign. act. & retentio pignoris per exceptionem doli mali. l. 1. pr. ff. de pign. & hyp. Giph. b.*

Exc. 5. Si dominus rei extiterit heres debitori, similiter utilis actio creditori datur, *l. si Titio 22. ff. de pign. & hyp. Sed vehementer obstat d. l. 41. vers. non idem ff. de pign. act. Agnos-*

cit antinomiam Hotom. 5. *obs.* 18. & in *epit. Pac. in Isagog. C. b. t. Resp.* plerique veteres & Connan. 4. *comm.* 13. n. 8. & 9. Balduin. *tract. de pign. cap.* 12. Donel. *de pignor. cap.* 7. in *d. l.* 41. agitur de hypothecaria: in *d. l.* 22. de personali, qua creditor agit in id quod sua interest. Male, ut rubrica arguit, & verb. *convalescere* in *d. l.* 22. Aliter Alciat. 7. *parerg.* 14. in *d. l.* 41. legens: Num est idem? Aliter Petr. Fab. 2. *semest.* 18. Vultej. *discept. scholast.* 17. probantes quintam Accursii: In *d. l.* 41. res aliena domino reclamante pignori data est, in *d. l.* 22. domino ignorante. Aliter Cuj. 19. *obs.* 26. & in *parat. b.* & fere Duaren. 2. *disp. anniv. cap.* 4. Paulus in *d. l.* 41. strictam juris rationem sequitur: Modestinus Paulo posterior æquitatem hanc igitur sequimur.

Exc. 6. Si res aliena quidem sit, sed nobis debita, *l.* 3. §. 1. ff. *Qu. pot. in pign. l.* 1. pr. ff. *de pign. & hyp. l. filiam* 56. ff. *ad Scit. Trebell.*

Exc. 7. Si generaliter omnia bona obligentur *l.* 1. pr. *l.* & quæ nondum 15. ff. *de pign. & hyp. l. ult. tit. seq.* Rationem assignat Giph. p. 342. ex *l. expressa* 185. ff. *de reg. jur. l. nonnunquam* 52. ff. *de cond. & dem.*

Ad quartam exceptionem pertinet hæc quæstio. An scienti creditori rem alienam esse detur utilis hypothecaria? Accursiani distinguunt: Datur adversus debitorem, non adversus tertium. Affirmant sine distinctione Balduinus *de pignor. cap.* 12. Connan. 4. *comm.* 13. n. 7. Fab. 2. *semest.* 16. Duaren. 2. *disp. anniv.* 20. per. *l.* 1. pr. ff. *de pign. & hyp.* & quia nulla distinctio in *d. l.* 41. ff. *de pign. act.* Negant simpliciter Fulgosius; Donellus b. & Giph. p. 343. 1. quia utilis hypothecaria ex sola æquitate datur, qua destituitur sciens rem alienam esse. 2. Quia nec personalis creditori scienti datur, *l.* 16. §. 1. ff. *de pign. & hyp.* 3. Quia in *d. l.* 1. ff. *de pignor. difficilius* significat omnino non dari creditori scienti actionem, sed retentionem.

Postrema quæstio hoc tit. est: Quæ actio domino detur adversus debitorem; Resp. in personam nulla: sed si pignus possideat vindicatio dabitur, sicut & adversus quemcunque possessorem, *l.* 9. *l.* 23. ff. *de rei vind. l.* 1. C. *ub. in rem act.* Giph. b. in *fin.* Opp. Adversus scientem furti actio danda est: nam

nam & qui rem alienam sciens vendit, furti tenetur, §. quod autem. *Inst. de usucap.*

A D T I T. X V I I.

Quæ res pign. oblig. poss.

Ad. l. 1.

Regulam hanc tradit Cujac. in *comm. b.* Quæcunque specialiter pignerari nequeunt, ea nec generali obligatione continentur. At contra quædam generali obligatione non continentur, quæ tamen specialiter obligari possunt, velut enumerata *d. l. 6. §. seq. ff. de pign. §. hyp.* Sunt autem hæc: Alumnus, *l. 8. ff. eod. l. 1. C. b. t.* Hos Basilica *ὁμογαλάκτες* vocant: non recte: hi enim collatanei sunt. Alumnos autem consuetudo, quos alas vel eductes, vel eos, qui alunt, dici vult. Aluntur autem præcipue à forminis, *l. alunt nos 14. ff. de manum. vind.* Hic alumnus servus intelligendus, non liber. *Vestis:* quod de necessaria intelligendum. Hic tamen notat Cujac. vellem viduæ vel pauperis ex lege Dei nec specialiter posse obligari, *Exod. 22. & Deuter. 24.* Concubina, liberi naturales ex ea suscepti *d. l. 6. Supellex,* quod utrum de omni an necessaria intelligendum? Mancipia necessaria *d. l. 6. §. seq.* Sed an hæ res continentur obligatione generali tacite? Et videtur id affirmandum, quia cessat in lege ista conjectura: Quæ quis non obligaret specialiter, ea nec generaliter censetur obligasse. An nec iudicati exequendi gratia hæ res capi possunt, aut possideri, distrahique? Imo possunt. *arg. l. 4. C. de exec. rei jud. Cic. pro Quint. Cujus bona veneunt, cujus non modo amplissima fortuna, sed etiam victus vestitusque sub præcone cum dedecore subjectus est.* Bonis tamen possessis concubina & liberi naturalis & statuæ non distrahuntur, *l. Fulcinius 29. §. l. pen. ff. de reb. auct. jud. possid.* Ex his porro inferunt Dd. in conventionibus perinde ac in legibus non tam inspicere verba quam mentem & sententiam, *b. l. §. d. l. 6. l. tale 40. §. ult. ff. de pact.*

Ad l. 2.

Per emptiones prædiorum instrumenta emptionis intelligit Hotomannus: Sensu hoc: Instrumentis emptorum agrorum traditis ipsi agri pignori dati intelliguntur: alioquin pignus inutile foret:

foret: sola enim instrumenta nemo empturus est. Sed & alioquin tradito instrumento videtur res ipsa tradita, ut *l. 1. C. de donat.* Item chirographo legato vel vendito nomen legatum vel venditum dicitur *l. qui chirographum § 9. ff. de leg. 3. l. servum 44. §. eum qui. ff. de legat. 1.*

Ad l. 4.

Etiā nomen dari pignori potest, quod vel pacto nudo fit, vel tradito chirographo. *l. postquam 7. ff. de her. vel act. vend. Opp. l. quaecunque 11. ff. de obl. & act. Resp. distinguendo inter actionem directam & utilem. Item inter regulam & exceptionem.*

Qua actione experiemur adversus debitorem debitoris: personali duntaxat, an & hypothecaria? Utraque. Donell. in *l. 2. C. Qu. fisc. vel priv. arg. h. l. 4. l. 7. ff. de her. vel act. vend. l. si convenerit 18. ff. de pign. act. l. 20. ff. de pign. & hyp. Opp. Cuj. par. imo hypothecaria tantum. arg. *l. 3. C. de hered. act. Resp. Donell. cum d. l. 3. promulgaretur, nondum data erat mulieri tacita hypotheca in omnibus mariti bonis: non potuit igitur mulier utili actione experiri adversus debitorem mariti.**

Ad hæc denunciare quis potest debitori debitoris, ne is suo creditori solvat, *h. l. 4. l. ult. C. de pos. l. ult. ff. de leg. commiss. l. 21. ff. ad Sc. Trebell. l. 27. ff. de pec. const. l. pen. C. de pos. l. in contrahibus 14. §. in omni. C. de non num. pec. l. 38. ff. de man. l. 1. l. 9. C. de evict.*

Si debitor debitoris sciat mihi nomen obligatum esse, an nihilominus denunciandum? Affirmat Accursius, quem sequitur Hotom. *b. Neg. Bartol. arg. l. 1. in fin. ff. de act. emt. Resp. Hotom. In d. l. 1. agitur de bona fide & jure ordinario: hic de jure singulari, ac contra rationem juris introducto, quod stricte interpretandum est arg. l. in bis 15. ff. de legib. l. 3. C. de novat.*

Fingamus debitorem debitoris tui solville tibi, an transit in te dominium? Si pecuniam solverit jure compensationis a te retinebitur; sin corpus jure duntaxat pignoria, *d. l. si convenerit 18. ff. de pign. act. l. grege 13. §. sed potest dubitari. ff. de pign. & hyp.*

Ad l. spec. 5.

Annonæ erant, quæ athletis præstabantur pro corona, id est, pro victoria. Commoda vocant, quæ aliis rebus deficientibus capi possunt judicati exequendi gratia, *l. commodis 40. ff.*

40. *ff. de re jud.* sed non possunt privata pactione obligari, ut Cuj. hic tradit. Add. argum. ex *l. 4. C. de exec. rei jud.* Sic beneficia ecclesiastica privata pactione pignori obligari non posse: tamen aliis deficientibus condemnato interdici commodis eorum. Gloss. in *d. l. 4.* Cuj. *ad b. t.* Alii distinguunt inter spem præmiorum & ipsa præmia. Hotom. & Donel. *b. Vitruv. lib. 9. Nobiles athletas, qui vicissent sacris certaminibus quatuor, à Republica perpetua vita constitutis vectigalibus frui.* Confer Plinium 10, *epist. 119. & 120.*

Ad l. 6.

Pæna ejus, qui liberum hominem accepit pignori, est relegatio. *l. ult. ff. h. t. & amissio crediti. nov. 134. cap. 7.* Exceptio peti potest ex *l. 2. C. de patr. qu. fil. distr. l. Senatus 43. §. ult. ff. de leg. 1. junct. l. 5. ff. de capt. & post. revers.*

Ad l. 7. & 8.

Prohibentur executores pignori capere instrumenta rustica. Ratio, ne iis captis agricolæ tributum præstare non possint. Hotom. *b.* Qua tamen ratione non obstante verius est hanc *l. 7.* etiam ad prædia Italica seu immunia pertinere, ut Bartolus sensit: quia interest publice agriculturam non turbari. An pactione obligari possunt? Et hæc rubrica arguit non posse. Cuj. *b.* An aliis rebus deficientibus ab executore capi possint? Et hoc admittit Donel. *b. n. 7.* Porrigunt Dd. has constitutiones ad arma militum, libros scholarium & Advocatorum, instrumenta artificum, & siquid simile; ut capi non possint ab executore nisi in subsidium. Gloss. in *l. nepos. verb. dignitas. ff. de verb. sign.* Argentr. *ad cons. Brit. art. 239. Parlad. 2. rev. cotid. 5. §. fin. part. 5. §. 3. n. 16. & seq.* Ad salaria quoque & commoda Doctorum & clericorum. Coler. *de process. exec. part. 2. cap. 3. n. 154.* Quod autem hodie videmus, mercede non soluta hospites detinere libros studioforum, ejus rei ex eodem Colero duæ reddi possunt causæ 1. Quod plerique viaticum perdant luxu, & idcirco indigni sint privilegiis studioforum: 2. Quod nucleus in libris, reliqua studioforum nil nisi putamina sint. Arma etiam distinguenda: Quæ respubl. militi commodavit, nec capi, nec obligari fas est: secus si quæ arma propria miles habeat.

Munera publica an pignori possunt obligari? Resp. Choppin. *1. de morib. Paris. 1. n. 33. 35* Hereditaria perinde ac prædia possunt,

possunt: non hereditaria, quamdiu vixerit debitor: eo mortuo nihil ea res ad successorem. Disputat in utramque partem, sed nil decedit Magist. *de profcr. art. 1. cap. 7. n. 2.*

Christianum mancipium hæretico vel Judæo obligari nequit, *l. 1. § 2. C. ne Christ. manc. hæret. vel Judæ.* Res litigiosa, *l. 1. §. ult. ff. b. t. nov. 112. cap. 1. Opp. l. 11. ff. de rei vind.* Res communis non nisi pro parte debitoris, *l. un. C. si comm. res pign. dat.* Si mulier intercesserit, vel filiusfamilias mutuam pecuniam acceperit, res eorum non obligantur firmiter, nec aliorum pro illis. *l. 2. ff. b. t.* Sunt & aliæ res, quæ vendi nequeunt: unde videndum, an nec oppignorari. veluti venena, quæ adjectione alterius materiæ non possunt fieri salutaria, *l. quod sæpe 35. §. veneni. ff. de contrab. empt.* Eunuchus Romanæ gentis, *l. 2. C. de evict. servus fugitivus l. 2. ff. de leg. Fab. de plag. l. 6. C. eod. annona militaris. l. 4. C. Quæ res ven. non poss.* Purpura emi à privatis potest, non vendi, *l. 1. C. eod.* Et moribus prohibetur messis immaturæ coemptio, vulgo *voorcoop.* Neostad. *decis. supr. Cur. Holl. 61. Statuyten van Friesland lib. 1. tit. 8.*

Ad l. ult.

Fide & periculo rerum mearum. Ratio dubitandi secundum Hotomannum. quod istis verbis fidejussio contineatur, *arg. l. si vero 12. §. si quis mandaverit. ff. mand. l. Lucius 24. ff. de fidejuss.* Sed fidejussio est, si dicas interrogatus, *Fide mea: sin etiam non rogatus, fide rerum mearum, pignus est.*

nec ex prioribus sanctionibus minus habere. Hæc Cuj. ita accipit: olim visum prudentibus, verba *periculo rerum mearum*, specialem continere hypothecam, non generalem omnium bonorum.

ut si res suas. Dubitandi ratio, quoniam relativa *meus, tuus*, ad præsens tempus referuntur, *l. si ita 7. de aur. & arg. leg. nec continent futura, licet debita, l. Q. Mucius 27. §. argento. l. scribit 34. ff. eod.* Sed decidendi rationem petit Donellus ex mente contrahentium, cui suffragantur verba Justiniani. Hotomannus vero dicit non aliam esse, quam quod Imperator magis consultum voluerit esse creditoribus absque ulla debitorum injuria. Opponi poterat nihil novi constitutum ab Imperatore, idem placuisse Jurisconsultis argumento societatis omnium bonorum, qua comprehenduntur & futura, *l. 3. l. si societatem 73. ff. pro soc. quod peculio vel grege legato debeantur,*

tur, quæ postea accesserunt, *l. peculium 65. ff. de leg. 2. l. grege 21. & seq. ff. de leg. 1.* Verum hæc argumenta ad id probandum nequaquam sufficiunt. Cæterum sunt & qui hac parte distinguunt inter has formulas; *Obligo res meas, & Obligo res ad me pertinentes*: quod prior referatur ad præsens tempus; posterior ad futuras etiam res. Morn. in *l. 49. §. 1. ff. de rei vind.* Sed male: Pertinere enim & nostrum esse idem fere significant.

An hæc constitutio habet etiam locum in tacita hypotheca? Negavit olim Glossa *b. Aff. l. 28. ff. de jur. fisc. l. 7. ff. in qu. caus. pign. vel hyp. l. ult. §. 1. C. Qu. pot. in pign.* Bald. in *l. 1. n. 15. ff. sol. matr. Salic. h. n. 3. Negusant. de pign. & hyp. part. 2. memb. 4. n. 165. Sichard. b. in fin. Covarr. pract. quæst. 29. n. 4. Mantic. 11. de tac. & amb. conv. n. 13.* Est enim idem effectus tacitæ hypothecæ, qui expressæ. Covarr. *d. tit. 11. n. 9. & per l. hac editæ. §. omnibus. C. de sec. nupt. Opp. l. ult. §. sin autem minime. C. de pact. conv.*

An Obligatione generali continetur etiam pecunia illa ipsa, quam quis à creditore mutuam accepit, cui generaliter bona sua obligavit? Neg. Dd. argumento à contrario sensu ducto ex *l. pen. §. ult. ff. de pign. & hyp. Bald. ibid. Mantic. 11. de tac. & amb. conv. tit. 4. n. 9.* Rectius contrarium defendit Doncl. *b. n. 5. quia nulla discriminis ratio: & arg. l. idemque 7. in fin. ff. Qu. pot. in pign.*

Si debitor constituerit se bona possidere velle in nomine creditoris, an constitutum quoque continet bona futura? Aff. arg. *cap. accessorium. de reg. jur. in 6. l. pen. ff. ut leg. nom. cav. l. quavis 10. ff. de precar. Gomes. ad. l. Taur. 17. §. 11.*

Si pecunia quoque pignori est, num creditor Primus solutam Secundo auferre potest? Aff. Extantem vindicare, consumptam condicere potest, *l. 3. ff. Qu. cum eo qu. in al. pos. l. ex facto 52. §. ult. ff. de pecul. l. deferre 18. §. ult. ff. de jur. fisc. l. 5. C. de privil. fisc. Add. l. 16. §. in vindicatione. ff. de pign. & hyp. d. l. 7. in fin. ff. Qu. pot. in pign.* Verum quod ad conditionem consumptæ pecuniæ, non omnium eadem est sententia: Sunt enim, qui simpliciter anteriori hypothecario conditionem concedunt. Gloss. in *d. l. 5. Stracch. de decoct. part. ult. n. 28. Moller. 2. semestr 4. Mev. 3. ad jus Lubec. 1. §. 3. n. 11. & seqq.* Alii exigunt, ut inter hypothecarios habeat etiam privilegium.

Tom. I.

M m m m m

Matth.

Matth. de Affict. dec. 190. n. 5. Capyc. decif. 78. n. 5. & alii à me adducti lib. 2. de auction. cap. 19. n. 104. Sed verius videtur conditionem neutri dari. Jus enim singulare non est producendum ad consequentias. At hoc jure extraordinario, id est, singulari fisco datum est, ut consumptam pecuniam condicere possit, d. l. 5. C. de privil. fisc. l. Titius 22. ff. de jur. fisc. Nec obsunt l. rogasti 11. §. ult. ff. de reb. cred. l. sed si paterfamilias 9. §. 1. ff. de Sct. Maced. d. l. 3. ff. Qu. cum eo qu. in al. d. l. 52. §. ult. ff. de pecul. Fulgos. ad. d. l. 5. Covarr. quæst. pract. 29. Peregrin. 6. de jur. fisc. 6. n. 8. Gail. 2. obs. 25. n. 16.

An generali obligatione continentur etiam feuda. Neg. quia sine domini consensu alienari nequeunt, & verbo alienationis oppignoratio continetur tit. de alien. feud. tit. de alien. pat. feud. tit. de prob. feud. alien. per Frid. §. è contrario. tit. de invest. de re al. fact. Et alioqui in generali obligatione feuda non continentur. §. in generali. tit. si de feud. def. contro. sit int. dom. & agn. vafal. Mantic. d. loc. n. 17. & 20. Adeoque id verum, ut nec tum comprehendantur, cum reliqua bona non sufficiunt debito. Sand. tr. 2. de feud. tit. 2. cap. 4. §. 2. n. 17. Gail. 2. obs. 25. n. 6. & obs. 154. n. 6.

An generali tacita continentur feuda? Neg. Sand. d. loc. Rauchb. 1. quæst. 38. n. 34. Berlich. 1. concl. 66. n. 60. Schult. ad quæst. Modest. Pistor. 120. n. 10. & seq. Bona enim alienari prohibita tacita hypotheca non continentur. Mantic. d. lib. 11. n. 14. Diss. Modest. Pistor. d. quæst. 120. Pro tributis tamen & aggeribus reficiendis etiam feuda tacite sunt pignori. Sand. d. loc. n. 20. Neostad. decif Cur. Holl. 24. n. 35.

An generali oppignoratione continetur emphyteusis? Aff. quia alienatio tantum prohibita est, non oppignoratio, l. 3. C. de jur. emphyt. l. tutor. 16. §. ult. ff. de pign. act. l. lex vectigali. ff. de pign. & hyp. Clar. §. emphyteusis. quæst. 18. Corbul. de jur. emphyt. cap. 14. limit. 33. Mantic. d. cap. 4. n. 24. Negusant. d. tr. part. 2. memb. 2. n. 29. Alciat. 6. cons. 9. n. 12.

An merces? Neg. Mantic. d. cap. 4. n. 36. arg. l. 34. pr. ff. de pign. & hyp. l. debito. 32. ff. eod. l. ex facto 35. ff. de ber. inst. l. pediculis 32. §. idem cum quæreretur. ff. de aur. & arg. leg. Distinguit tamen Mantica, ut si obligatio generalis ad certum locum non sit restricta, tum merces quoque sint obligata. Vid. ibid.

Ob-

Obligatione generali non continentur, quæ nemo verisimiliter obligaret, l. *obligatione* 6. *§ seq. ff. de pign. § hyp.* Ubi videndum, & quæ res enumeratis adjici possint, & quod de veste & suppellectili dicitur, de omni sit intelligendum, an de necessaria tantum? Spectamus sane in hac re vel necessarium & cotidianum usum, vel singularem affectum. Mantic. d. tit. 4. n. 15. An munus vendibile? Neg. arg. d. l. 6. *§ seq. ff. de pign. § hyp.* Et quia generali obligatione nec stipendia latrunculorum nec militum continentur, ut tradit Mornac. ad. d. l. 6. tamen si aliqui fateatur tres istas leges 6. 7. *§* 8. in Gallia sublatas esse. Adhæc munus publicum ne specialiter quidem videtur obligari posse: est enim id contra bonos mores; licet id admiserit Chopin. sub distinctione. Vid. *supr. ad l. 7. § 8. in fin.*

An hæc constitutio etiam porrigenda ad alias conventiones? Resp. Dd. Quoties de magno præjudicio agitur, toties actus, contractus, confiscatio non extenditur ad bona futura: secus si de modico, velut hypotheca. Gomef. ad l. *Taur.* 4. n. 4. in fin. Mantic. d. tit. 4. n. 6. Itaque in donatione omnium bonorum non habet hæc constitutio locum: nam & donatio stricti juris est, & de magno præjudicio donantis agitur. Mantic. de tac. *§ amb. lib. 13. tit. 25. n. 9. § 10.* Mozz. de donat. tit. de reb. qu. don. poss. n. 6.

An in dote, ita ut doti dans omnia bona videatur etiam dedisse futura? Neg. Bald. in l. 4. C. de jur. dot. n. 2. Gomef. ad l. *Taur.* 50. n. 17. Hotom. de dot. cap. 4. n. 33. Vaud. 1. quæst. 31.

An in usufructu omnium bonorum legato? Neg. Castil. de usufr. quæst. 44. n. 9.

AD TIT. XVIII.

Qui pot. in pignor. habeant.

Omnibus creditoribus præferuntur qui res suas vindicant, l. 1. C. de privil. fisc. l. 7. *§ quoties. l. bona fides* 31. ff. de pos. l. si ventri 24. *§ in bonis. D. de reb. aut. jud. poss. l. si fideic.* 11. ff. ut in. pos. leg. l. in rebus 30. C. de jur. dot. nov. 91. cap. 1.

Quid si res non amplius extent, pecuniæ consumptæ sint? Si usuras non accepit deponens pecunias, postremus erit pri-

M m m m m 2

vile-

** Leg.
deponens.

vilegiatorum inter chirographarios. d. l. 24. § in bonis. ff. de reb. aut. jud. poss. l. deposui 38. ff. de pecul. Opp. l. solum 49. §. 1. D. de rei vind. Opp. l. 7. §. quotiens. ff. de pos. Resp. ** depositarius exercet privilegium in universis bonis depositarii, non illud vindicationis, sed illud, quo inter personales creditores, si pecuniæ non extent, vel pars tantum extet, præponitur non privilegiatis.

Quid si ex contrario pecuniis meis debitor rem aliquam comparaverit, an eam vindicare possum? Non potes, nisi aut miles, aut minor sis. l. si ut proponis 8. C. de rei vind. l. si pecuniam 26. ff. de reb. cred. l. pen. C. de serv. pign. dat. manumif. l. 3. ff. de reb. eor. qui sub tut. l. idemque 7. ff. Qui pot. in pign. l. quamvis 17. C. de pign. & hyp.

Quid si pecunia furto mihi sit subtracta? Nihilo magis vindicationem habeo: non enim furtivum est, quod pecunia furtiva emptum est, l. qui vas 48. §. ult. ff. de furt. & arg. l. idemque 7. in fin. ff. Qu pot. in pign. l. ex pecunia 12. C. de jur. dot. l. 1. 3. 6. pen. C. si quis alt. vel sib. em. Diff. Neost. decis. Cur. Holl. 19. Opp. l. metum 9. §. ult. l. 14. §. Pedius. l. si ipsa res. 18. ff. Quod met. caus. Add. l. ex argenteo 13. D. de cond. furt. l. 4. §. si ex lana. D. de usucap.

Post dominos veniunt creditores: qui sunt vel hypothecarii vel chirographarii. l. un C. et. ob chir. pec. pign. ten. l. ult. C. Qui. bon. ced. poss.

Hypothecarii præferuntur chirographariis. l. 3. l. licet 7. l. eos 9. l. cum tibi 10. C. b. tit. l. pro debito 6. C. de bon. auct. jud. possid. l. 3. C. de privil. fisc.

Excipitur funerans, qui etiam hypothecariis potior est. l. & si quis 14. §. 1. l. impensa pen. D. de reb. auct. jud. poss. l. ult. §. in computatione. C. de jur. delib. Paul. 1. sent. ult. §. quicquid in funus. Diff. Irner. Conn. 4. com. 17. in fin. Donel. in d. l. licet C. b. t. præferentes funerantem solis chirographariis creditoribus. Aliiter Accurs. in d. l. pen. Zas. in d. l. quæsitum. Sich. in l. 4. C. de hered. petit. præferentes funerantem tantum tacitis hypothecis.

Exceptionem porrigunt DD. ad sumtus in morbum defuncti factos. arg. d. l. 4. C. de her. petit. l. 3. C. de relig. & sumt. fun. l. funeris 37. D. eod.

Illud verum, excipiendos etiam sumtus, qui necessario sunt ad proscriptionem auctionemque bonorum, ad insinuationem testa-

testamenti, confectionem inventarii, simileve hereditatis causas. *d. l. ult. §. in computatione. C. de jur. delib. d. l. 8. D. depos. l. quantitas 72. D. ad leg. Falcid. l. ubi pure 19. §. ult. D. ad S. C. Trebel.*

Sequuntur hypothecarii habentes & hypothecam & privilegium inter hypothecarios. Ex his primus locus debetur fisco agenti ex causa primipilari, & tributorum seu publicarum pensionum. *l. 3. C. de primip. l. 1. C. si propt. publ. pensit. junct. l. 1. §. in causa D. de quæst. l. 4. in quib. caus. pign. vel. hyp. tac. contr. l. ult. C. de primipil. l. 15. C. de donat. int. vir. & ux. l. 11. C. de compens. l. 1. C. de cond. ex leg. Diff. Donel. in l. ult. C. Qui pot. in pign. tribuens primum locum uxori in dote. arg. d. l. ult. l. 1. D. sol. matr. Quibus add. l. cum ratio 7. D. de bon. damn. §. si plures.*

Secundus locus debetur ei, qui ad militiam emendam credit, ea lege, ut sibi pignori esset, & ipse aliis potior esset. *nov. 97. cap. 4. Diff. Fab. 8. conj. 12. restringens d. nov. 97. ad eum creditorem, qui muliere tempore potior est. Hoc neque ad feuda hodierna, neque ad canonicatus, neque munera publica producendum. Vid. de auct. 1. cap. 19. n. 23.*

Tertius uxori in dote *d. l. ult. C. h. tit. §. fuerat. Inst. de act. & nov. 97. cap. 4.* Neque distinguendum inter hypothecam anteriorem expressam, & tacitam: utrique præfertur mulier. Exerceat autem hoc privilegium in dote, non in donatione propter nuptias. *d. l. ult. §. ult. d. nov. 97.* Non in rebus paraphernis. *l. ult. C. de pact. conv.* In dote numerata non cauta. *d. l. ult. §. 1. vers. cum enim. C. h. tit. l. 1. & 3. C. de dot. caut. non num. l. 1. C. de don. ant. nupt. l. 9. C. de bon. proscr. nov. 100. cap. 1. & 2.* Quid si maritus confessus sit sibi dotem numeratam esse? Confessio non obest creditoribus. *Gail 2. obs. 81. Mev. 3. tit. 1. §. 9. n. 2.* Nisi forte confessio non pactis dotilibus, sed postea constante matrimonio facta sit. *Fontanel. de pact. antenupt. claus. 14. n. 33.* An in augmento dotis? *Aff. arg. d. l. si qui posthac. C. de bon. proscr. c. accessorium. de reg. jur. in 6. nisi augmentum in fraudem creditorum factum sit. l. 10. §. si cum mulier. l. 17. §. 1. D. Quæ in fraud. cred. l. 26. §. 2. ff. de pact. dotal. nov. 97. c. 3. & 2.* Quid si pater dotem nomine filii susceperit, an in soceri bonis exercebit privilegium? *Aff. arg. l. un. §. 1. C. de rei ux. act. l. 22. §. transgre-*
diatur.

diatur. *D. sol. matr.* Quid si liberi repetant dotem maternam? Gaudent matris privilegio. *d. l. ult. vers. exceptis. C. h. tit. nov. 91. in. præf. § c. 1. Diff. Fab. 8. conj. 13. per d. §. fuerat. Inst. de act.* Quid si sponsa dotem prærogaverit? Non gaudet hoc privilegio. *arg. l. ult. vers. quis enim mulierum. b. tit. d. §. fuerat. l. quæsitum 17. §. si sponsa. D. de reb. auct. jud. pos. l. si sponsa 74. D. de jur. dot. junct. l. præcipimus in fin. C. de appellat.* Quid si matrimonium sit putativum? Idem dicendum videtur. *arg. d. l. 17. §. pen. § ult. tamen si affirmativa placuerit Gomes. ad l. Taur. 50. n. 56. Sanxo. 30. Turon. 2. concl. 3.*

Quartus credenti ad restitutionem insulæ vel ædificii. Item qui ad comparandam, vel conservandam, aut instruendam rem aliquid crediderint, si caverint sibi expressa hypotheca. Pupillis, minoribus, militibus, ex quorum pecuniis res comparatæ sunt. Ei cujus pecunia servus pigneratus ab hostibus redemptus est. *l. 1. D. in quib. caus. pig. tac. contr. l. creditor 25. ff. de reb. cred. l. 1. de cess. bon. l. 24. §. 1. l. qui in navem 26. de reb. auct. jud. pos. l. 5. 6. 7. ult. §. 1. D. Qui pot. in pign. l. 7. C. eod. l. 17. C. de pign. § hyp. l. pen. C. de serv. pign. dat. manumif. l. 12. §. si pignori. D. de capt. § postlim. rev. l. 2. 6. 7. 8. 11. § ult. C. eod.*

Circa hunc ordinem quæritur: Si pecunia non in restitutionem insulæ, sed alium usum conversa sit, an nihilominus detur locus privilegio? Negant simpliciter Jaf. in *d. l. creditor. Zaf. ibid. n. 6. Berlich. 1. concl. 65. n. 132. Carpzov. 1. const. 28. def. 106.* Quia pignus ejus pecunia salvum non est. *d. l. 5. § 6. D. h. tit. § arg. l. 3. §. pen. D. de in rem vers.*

Alii concedunt privilegium inter chirographarios tantum: quorum sententia tanquam media tutior videtur. *arg. l. 26. § l. 34. D. de reb. auct. jud. pos.*

An gaudet hoc privilegio, qui credidit novi ædificii extruendi gratia? Non nisi expressa hypotheca sibi caverit: tacitam enim non habet, ut dixi *supra ad tit. in quib. caus. pign. tac. contrah. Glos. in nov. 97. H. Pist. 3. quæst. 15. Rauchb. 1. quæst. 5. Cuj. d. nov. Don. de pign. c. 15.*

Semina quis credidit aratori: an in segete potior erit aliis hypothecariis? Aff. Sanxo. 20. Tur. 3. Sed nos id admittemus, si convenerit nominatim, ut fructus sint pignori. *arg. d. nov. 97. c. 3.*

Recte

Recte ne pupillum huic ordini inferuimus, in rebus pecunia sua comparatis? Has enim vindicare potest. *l. si ut proponis* 8. *C. de R. V.* Ergo tanquam dominus potior erit omnibus creditoribus.

Si liber homo mea pecunia ab hostibus redemptus sit, an in hoc ordine ego censendus? *Aff. arg. l. 29. §. 1. D. Qui testam. fac. poss. l. 15. D. de capt. & postlim. revers. l. 2. 6. 7. 8. 11. ult. C. eod. Mornac. ad auth. si captivi. C. de episc. & cler.*

An huic ordini inferendus fiscus non ex causa tributorum agens? An minores & alii in bonis tutorum vel curatorum? *Neg. arg. l. si pignus* 8. *l. ult. D. qui pot. in pign. l. res quæ* 22. *§. 1. l. si qui mihi* 28. *D. de jur. fisc. l. 2. C. de privil. fisc. Opp. l. dabimusque* 19. *& seqq. l. quod quis navis* 34. *D. de reb. auct. jud. poss. l. 2. C. de privil. fisc. Resp. Loquuntur de privilegio inter chirographarios.*

Opp. Quid opus hoc privilegio, cum chirographarios excludant jure tacitæ hypothecæ? Resp. Hypotheca recentior est l. 20. C. de adm. tut. l. pen. C. in quib. caus. pign. tac. contrah. Vid. de auct. 1. c. 19. n. 43.

Inter hos ipsos quarti ordinis creditores si contentio sit, utendum vulgata regula: Privilegiatus adversus æque privilegiatum non utitur privilegio suo. *arg. l. 7. C. qui pot. in pign. l. ult. vers. exceptis. C. eod. nov. 91. c. 1.*

Quintus ordo eorum est, qui hypothecam habent sine privilegio. In hoc ordine utimur regula: Qui prior est tempore, potior est jure: Hæc regula habet etiam locum in pignoribus judicialibus. *l. si & jure* 10. *D. qui pot. in pign. l. inter. 19. l. in judicati. 61. D. de re jud. l. 1. C. Si in caus. jud. pign. capt. sit, Non in prætorio, l. cum unus* 12. *D. de reb. auct. jud. poss. l. ult. D. eod. l. 5. §. si plures. D. ut in poss. legat. l. cujus effectus* 148. *ff. de R. J.* Habet & locum cum diversi generis pignora concurrunt, ut conventum cum tacito, vel judiciali. *d. l. 10. l. 2. C. b. t. l. 15. §. quod si res. ff. de re jud. generale cum speciali. l. 11. & ult. D. Qui pot. in pign.*

In æstimanda prærogativa an horæ quoque spectandæ? *Aff. comm. Dd. Neg. l. si fundus* 16. *§. si duo. D. de pign. & hyp. quam ita accepere Eustathius de præscr. cap. de die. Harmenop.*

2. *prompt.*

2. *promt.* 5. §. 38. Cuj. *de præscr. cap.* 3. Hotom. *in epit. D. h. t. n.* 11. §. 12. Vid. 1. *de auct.* 12. n. 66.

Quid si priori sub conditione res sit obligata? Conditio retrahitur. l. 9. 11. l. 12. §. si *Primus. D. Qui pot. in pign.* nisi conditio sit potestativa. l. 1. §. ult. d. l. 11. *D. eod. l. 4. ff. In quib. caus. pign. tac. contr. l. pen. D. Quæ res pign. obl. poss. junct. l. si filiusf. 78. ff. de V. O.*

Primo obligavi omnia: à Secundo fundum emi, ut pignori esset pro pretio. an Secundus potior est? Aff. arg. l. 2. *D. de reb. eor. qui sub tut. junct. l. in traditionibus. 48. de pact. l. legem 10. C. eod. l. ult. C. de pact. int. emt. § vend.*

Quid si duo instrumenta eodem die confecta sint? Ad librum notarii recurrendum, vel per testes hora probanda: alioqui creditores isti pro rata concurrent. l. pupilli 96. §. cum eodem tempore. ff. de solut. § liberat.

Primus perdidit instrumentum suum: producitur posterius, cui tenor prioris insertus erat: an præferendus Secundo? N. Molin. *ad Paris.* §. 8. n. 50. Vid. *de auct. d. cap.* 19. n. 73.

Fallit regula 1. Si Primus privatum, Secundus publicum instrumentum producat. l. scripturas 11. C. Qui pot. in pign. d. cap. 19. n. 77.

2. Si Primo generaliter bona, & quædam specialiter sint obligata &c. l. 2. C. de pign. § hyp l. 2. vers. quod si ea conventio. *D. Qui pot. in pign.*

3. Fallit in fisco qui anteriori hypothecario præfertur in bonis futuris. l. si qui mihi 28. ff. de jur. fisc. Opp. l. ult. C. Qui pot. in pign. Vid. d. cap. 19. n. 81. § seq.

4. Si Secundo pignus obligatum sit consentiente Primo. l. creditor 12. §. si tecum. ff. Qui pot. in pign.

5. Si Primus in fraudem impulerit secundum, dissimulando prærogativam temporis. arg. auth. item possessor. C. b. tit. l. si dubitet 10. §. 1. ff. de fidejuf. cum similib. l. 2. §. sed ita demum. *D. ad S. C. Vellej.* Ita judicatum contra notarium, qui scribens instrumentum Secundi dissimularat priorem obligationem. Rob. 4. rer. jud. 14.

6. Fallit moribus nostris in mobilibus, quoniam sequelam non habent. d. cap. 19. n. 74 nisi fortem tenens eam teneat ex causa inhonesta. n. 75.

7. Si

7. Si Primo prædium obligatum sit apud judicem superiorem, Secundo apud immediatum loci seu situs. Moller. 1. *sem.* 20. Coler. 1. *proc. exec.* 1. n. 202. & *seqq.* Carpz. *decif. ill.* 64.

Verum nostris moribus oppignatio apud superiorem facta nullius momenti est. Vid. *de auct. cap.* 19. n. 80.

8. Si posterior creditor in locum prioris succedat. Qua de re *infr. tit. de his qui in prior. cred. loc. suc.*

9. Fallit in pretio, si debitor fundum Sabinum Primo & Secundo obligatum, vendiderit extraneo, & Secundus prior manum injecerit in pretium, si modo Primus ex his rebus suum consequi possit. Chopp. 3. *de morib. Paris.* 2. n. 18. Non fallit, si Primus habuerit generalem hypothecam, tum enim pretium quoque ei pignori est. *arg. l. ult. C. Quæ res pign. obl. pos.* Nec adversatur. *l. 1. D. de distr. pign.* Ibi enim non debitor, sed Secundus creditor errore ordinis pignus vendidit. Sand. 3. *tit. 12. def.* 28.

Sequuntur hypothecarii tempore pares. Hi pro rata concurrunt. *l. 7. §. 1. D. b. tit. l. 8. C. eod. l. 10. l. 16. §. si duo. D. de pign. & hyp. l. aliena* 20. *§. 1. D. de pign. act.* Fallit. 1. Si alter pignus possideat. *d. l. 16. ff. de pignor. & hyp. l. 14. Qui pot. in pign. l. 1. §. 1. & l. 2. D. de Salv. interd. 2.* Fallit, si unus sibi vigilaverit, pretiumque vel debitum exegerit, modo citra vim aut gratificationem. *l. 10. §. ita demum. §. quod ait. §. præterea. l. pen. D. Quæ in fraud. cred. d. l. 1. D. de distr. pignor. l. inter* 19. *ff. de re jud. cum simil.* Sed an hæc exactio prodest etiam contra privilegiarios. Hi extantem pecuniam vindicare possunt. *l. 3. D. Quod cum eo qui in al. pot. est. l. ex facto* 52. *§. ult. ff. de pecul. l. deferre* 18. *§. ult. D. de jur. fisc.* Socius quoque in partem venire potest. *l. 63. §. si cum tres. D. pro. soc.* An consummatam quoque condicere privilegiarius potest? Non videtur: solus enim fiscus id facit extraordinario jure. *d. l. 18. & seq. de jur. fisc. d. l. 5. ff. de privil. fisc.* Vid. *d. cap. 19. de auct. n. 104.* Opp. *l. 3. D. Quod cum eo qu. in alien. l. 52. §. ult. ff. de pecul. l. ult. §. si vero heredes. C. de jur. delib.* Vid. *cap. 19. n. 105.*

REGULÆ GENERALES.

Potior in pignore, potior etiam in accessionibus pignoris est, velut in partu, *l. 26. §. ult. l. Paulus* 29. *§. 1. de pign. & hyp. l. si convenerit* 18. *§. si fundus. D. de pign. act. l. 1. pr. D. de Salv.*
 Tom. I. Nnn nn interd.

interd. l. 1. C. de part. pign. & omn. caus. in fructibus d. l. 18. §. si fundus. l. grege 13. pr. l. 16. §. interdum. ff. de pign. & hyp. in alluvione. d. l. 16. pr. in insula. arg. d. l. 16. d. l. 29. §. domus. Nec obstat l. 9. §. si insula. D. de usufr. in melioratione rei. d. l. 16. §. si res. d. l. 29. §. domus. d. l. si convenerit. §. si nuda. & l. 21. ff. de pign. act. Opp. ead. l. si convenerit §. pen. Sed distinguendum utrum forma materiam extinguat, nec ne. Vid. de auct. cap. 21. n. 1.

2. Potior in sorte, potior etiam est in usuris. *l. Lucius 18. D. Qui. pot. in pign. l. si plures 9. §. ult. D. de pact. An etiam in usuris usurarum? Aff. si in sortem transeant, arg. l. creditor 12. §. sciendum. D. Qui pot. in pign. Vid. d. cap. 21. n. 9.*

3. Potior in sorte, potior etiam est in eo, quod interest; nam & hoc ad rem accedit, & usuris favorabilis est. *Vid. cap. 21. n. 12.*

4. Potior in sorte, potior etiam in pœna est, scilicet conventionali, non ex delicto. *l. sed si damnum 9. §. sive autem contractu. 6. ff. de pecul. l. in summa 17. l. quod placuit 37. ff. de jur. fisc. l. un. C. poen. fiscal. cred. præf. cap. accessorium. de R. l. in 6. l. grege 13. §. ult. D. de pign. & hyp. Opp. d. l. 9. ff. de pecul. & l. 17. D. de compens. d. l. un. C. de poen. fiscal. Loquuntur enim de pœnis ex delicto.*

5. Potior in sorte, etiam potior est in sumtu pignoris. *l. in summa debiti. 6. C. de pign. & hyp. l. 8. & 25. D. de pign. act. l. creditor 7. C. eod. l. 5. & seqq. D. qui pot. in pign. An in sumtu quoque litis, quem creditor fecit sortis consequendæ gratia? Aff. arg. l. Lucius 18. D. qui pot. in pign. d. cap. 21. n. 17.*

6. Privilegiatus adversus æque privilegiatum non utitur suo privilegio. *l. privilegia 32. D. de reb. auct. jud. pos. l. 2. C. de privil. fisc.*

7. Novatio non perimit protopraxiam. *l. 3. l. creditor 12. §. Papinianus. D. qui pot. in pign. Opp. l. 7. §. quoties. ff. de pos. l. 24. §. in bonis. ff. de reb. auct. jud. possid. Resp. Fallit regula cum ex debito non usurario fit usurarium. Vid. d. cap. 21. n. 26. Quid si novatio sit necessaria? Per judicatum utique non extinguitur privilegium. Sed quid si cedam alii actionem privilegiatam in rem suam, isque litem contestetur cum meo debitore? Distinguendum inter privilegium reale & personale: illud transit in cessionario: non hoc. *l. 69. & 196. ff. de R. J. l. maritum. 12. & l. seq. D. sol. matr. l. ex pluribus 42. de adm. rit. l. dabimusque 19. §. 1. D. de reb. auct. jud. possid. Vid. d. cap. 21. n. 20. & seqq.**

8. Mors

8. Mors debitoris creditorisve non perimit pignus: mors creditoris perimit privilegium personale, non reale. Sed privilegium pupilli an transit in heredem? Resp. Gloss. *ad d. l. 42. de adm. tut.* transire in suum heredem. Male: leges non distinguunt inter suum & extraneum. *d. l. 42. d. l. dabimusque* 19. §. 1. *d. l. 86. §. 196. ff. de R. J.* Nec obest argumentum ex *l. maritum* 12. *l. etiam filios* 18. *D. sol. matr. l. ult. vers. exceptis. C. Qui pot. in pign.* Sunt enim hæc separata.

9. Si Statutum certos quosdam privilegiarios enumeret, non excludit reliquos jure communi proditos. *d. cap. 21. n. 33.*

10. Cujus loci leges spectandæ in æstimanda prærogativa? Vid. *d. cap. 21. n. 34. §. seqq.*

AD TIT. XIX.

De his qui in prior. cred. loc. succed.

Creditor posterior solvens anteriori succedit in ejus locum. *l. 1. §. 8. 10. C. Qui pot. in pign. l. 11. §. ult. D. eod. l. ult. C. h. tit. l. 22. C. de pign. §. hyp. l. 2. D. de distr. pign.* Quid si primus accipere nolit? Deponatur, & cogetur dimittere pignus. *d. l. 1. C. Qui pot. in pign. d. l. 2. §. l. 5. §. 1. l. 6. D. de distr. pign. d. l. 22. C. de pign. §. hyp. d. l. 11. §. ult. D. Qui pot. in pign.*

An tertius Primo solvens succedit etiam in privilegium cau. sæ? Aff. arg. *h. tit. l. cum heres* 11. *ff. de div. §. temp. præscr.* & quia chirographarius solvens privilegiario, succedit in ejus privilegium. *l. 24. §. eorum. D. de bon. auct. jud. poss. l. 2. D. de cess. bon. l. 3. §. ult. C. de privil. fisc. Opp. mulieris privilegium.* Resp. Hoc personale est. arg. *d. l. ult. §. hujusmodi. C. Qui pot. in pign. §. fuerat. Inst. alt. Opp. l. 3. D. Quæ res pign. obl. pos. l. 3. §. ult. C. de privil. fisc. l. 1. §. seqq. C. h. tit. l. 21. C. de pign. §. hyp.* Resp. loquuntur de extraneo pignus oblatione redimente: In hunc jus anterioris non transit, nisi nominatim id actum sit.

An injustus etiam possessor offerre potest? Diximus supra ad *l. 18. C. de pign. §. hypoth.*

Quid si posterior creditor egestate laboret, nec offerre possit, pignus autem utriusque debitum æquet? Resp. Fab. *dec. 1. err. 4. n. 3. §. seqq.* non tamen cogi anteriorem distractionem pi-

Nnn nn 2

gnoris

gnoris pati. Opp. Tenemur ea facere, quæ nobis non obsunt, alteri profunt, arg. à contrario sensu: Tenetur quis non facere, quod sibi non prodest, alii nocet: de quo Molin. *ad Conf. Paris.* §. 20. *glōf.* 5. n. 59.

A D T I T. X X.

Si antiq. credit. pign. vendid.

Ad pleniorē tituli intellectum quatuor casus distinguendi sunt.

1. Antiquior creditor pignus vendidit extraneo: hoc casu actio hypothecaria reliquorum creditorum extinguitur: est enim hæc ultima linea pignoris, ut publice distrahatur. *l. 1. §. 2. b. tit. l. 3. D. de distr. pign. l. 1. C. si pign. pign. dat. sit.*

2. Creditor antiquior pignus vendidit tertio creditori: hoc casu hypothecaria salva est secundo. *l. 5. §. ult. §. l. seq. D. de distr. pign. nisi hic tertius successerit in locum Primi, ut tit. præced.*

3. Debitor antiquiori creditori vel extraneo pignus vendit, vel in solutum dat: hoc casu reliquis creditoribus hypothecaria salva est. *l. 1. b. tit. l. 3. D. de distr. pign.*

4. Secundus creditor pignus errore ordinis vendidit: an pecuniam ex venditione redactam Primus condicere potest? Neg. *l. 1. D. de distr. pign. l. rei 17. C. eod. l. idemque 7. §. ult. l. creditor 12. §. si simpliciter. D. Qui pot. in pign. l. diversis 8. C. eod. l. si convenerit 18. §. si fundus. D. de pign. act. l. alienatio 67. D. de contrah. emt. Opp. Atqui si debitor pecuniam solvisset Secundo, Primus eam vel vindicaret, vel condiceret, *l. deferre 18. §. ult. D. de jur. fisc. l. 5. C. de privil. fisc. Resp. sunt hæc separata. Vid. supr. ad tit. Qui pot. in pign. circa fin.**

T I T. X X I.

Si com. res pign. dat. sit.

Hic tit. docet, rem communem non nisi pro parte nostra, pignori dari posse. Nemo enim ex sociis plus parte alienare potest, etsi omnium bonorum socii sint. *l. nemo 86. D. pro soc. l. 1. §. tot. tit. C. de com. rer. alien.*

Quid

Quid si res communis postea divisa fuerit, cum partem tuam pro indiviso obligasses? Non pars, quæ tibi obtigit, pignori est, sed utriusque partis pro diviso manet obligata pars pro indiviso. *l. si consensu 7. §. ult. D. quib. mod. pign. vel hyp. solv. l. 3. §. ult. D. qui pot. in pign. l. 6. §. si fundus 8. D. Com. divid. l. is qui fundum 31. D. de us. & habit. legat. Opp. Quod diversum circa emptiones constitutum est. l. Julianus 13. §. idem Celsus. D. de act. emt. Resp. Argumentum à simili non habet locum nisi deficiente lege. Confer Molin. §. 1. gl. 11. n. 45. In Gallia tamen contra judicari, ut pars pro diviso, quæ mihi obtigit, creditori meo pignori sit, notat Mornac. ad *d. l. 7. D. Qu. mod. pign. solv.* excepto eo casu, quo creditor possessionem nactus est ante divisionem. Idem testatur Robert. 3. *rer. jud. 19.* qui tamen solum de divisione à coheredibus facta loquitur. Probat hoc & Groenew. in *d. l. 7. §. ult.* nullo tamen adducto Scto.*

Fingamus fundum totum mihi obligatum pervenisse postea ad plures possessores, veluti heredes: an habent hi beneficium divisionis? Neg. Neostad. *dec. cur. Hol. 4. l. rem hereditariam. 65. D. de evict.* Tamen quantum ad heredes distinguit Costal. ad *l. 9. D. de cond. furt.* Hypothecaria ex conventionione inquit, datur adversus singulos in solidum: ex lege vero, pro partibus hereditariis, per *l. 1. §. fin. ff. Com. de legat.* Male: hæc enim est exceptio à regula.

AD TIT. XXII.

De Prætorio Pignare.

Missus in possessionem bonorum ab initio pignus consequitur in universis bonis debitoris, etiam in nominibus. *l. 12. D. pro emt. l. 1. & 2. C. h. t. l. 5. D. ut in poss. legat. l. 5. C. eod. l. 26. ff. de pignor. act. l. 3. §. 1. D. de reb. eor. qui sub tut.* Cui consequens est, ut & amissam possessionem utili hypothecaria persequatur. *d. l. 2. C. h. t.*

An & missus in possessionem unius rei, veluti ex causa damni infecti, item ex *l. 2. C. ub. in rem act?* Aff. Cujac. in *parat. b. & in comm.* non tamen his exemplis utitur, sed aliis, ut v. gr. arg. *l. 2. supr. qui pot. in pign. d. l. 12. D. pro empt. l. 2. C. h. tit.*

An regula *Prior tempore &c.* habet locum in prætorio pignore?

N n n n n 3

re?

re? Aff. si contendat cum convento vel judiciali. l. 2. C. qui pot. in pign. l. 3. C. ut in poss. legat. l. 6. §. sciendum 7. l. 10. §. 13. D. quæ in fraud. credit. Non si prætorium cum prætorio. l. cum unus 12. D. de reb. auct. jud. possid. l. ult. C. eod. l. 5. §. si plures & seqq. D. ut in poss. legat. Si modo ex eadem causa missi sint creditores: nam si ex diversis, veluti alii legatorum, alii ventris, alii debiti servandi gratia, habet regula locum l. 2. & 3. supr. C. Qui pot. in pignor. Cuj. in com. ad. l. 1. b. Sanxo. 18. §. 3. glos. 2.

TIT. XXIII.

Si Pignus pignori datum sit.

Rogavi te pecuniam mutuo sub pignore: tu pecuniam mihi numerasti; si tibi debitum solvam, liberatur pignus: non enim tam rem, quam jus tuum obligasti. Sic enim cum quis rem sibi debitam obligat pignori, non rem ipsam obligat, sed jus obligationis, l. 1. pr. D. de pign. & hyp. l. 3. §. cum ex causa. ff. Qui pot. in pign.

Secundus creditor autem, quamdiu priori non solvitur, habet non retentionem tantum pignoris, & hypothecariam actionem. l. grege 13. §. cum pignori. D. de pign. & hyp. sed etiam jus distrahendi. l. 1. b. tit. l. 2. supr. Si antiq. cred. pign. vend.

Sed an distractionem perfectam debitor oblata pecunia rescindere potest? Non potest. d. l. 1. C. b. tit. An. creditor primus potest? Non videtur: nam pignus sua voluntate transtitit in secundum.

TIT. XXV.

De Partu pignoris & omni causa.

Uti res pignori est, ita & fructus rei. l. si convenerit. 18. §. si fundus. D. de pignor. act. l. grege 13. pr. D. de pignor. & hypoth. Vindicantur autem extantes, non consumti, nisi consumti sint post litem contestatam. l. si fundus. 16. §. interdum. D. eod. Costal. in l. 1. §. cum prædium. D. eod.

Partus quoque ancillæ pignori est, si modo conceptus & natus sit apud † debitorem vel creditorem, non si apud

† Diff. Cuj. in com. b. putans partum tum demum pignori esse, si apud debitorem vel creditorem natus sit. 2. Natum apud emitorem, si

tertium possessorem. *l. Paulus 29. §. 1. D. de pignor. & hypoth.* Sed etsi conventionis tempore ancilla prægnans fuit, licet apud alium pariat, obligatur partus. *d. l. 18. §. si fundus. D. de pign. act. l. 1. pr. D. de Salv. interd. l. 1. C. h. tit.*

Hoc amplius etsi solus partus obligetur, sufficit debitorem conceptionis tempore fuisse dominum. *Hotom. epit. D. quæ res pign. oblig. non poss. n. 4. arg. l. quædam 15. D. de reb. dub. l. sub conditione. D. de solut.*

Causa etiam pignori est. i. e. omnis rei utilitas & qualitas. Igitur & meliorationes: utique ab ipso debitore factæ: an & factæ à Tertio? Etiam *l. Paulus 29. §. domus. D. de pign. & hyp.* Sed an possessor qui melioravit rem, absolvendus est, offerens tantum, quanti pignus foret non facta melioratione? Minime. *arg. l. 16. §. in vindicatione. l. si inter. 21. §. ult. D. de pign. & hyp. d. l. 29. §. domus. eod. junct. l. si servos 15. D. de pign. act. Covarr. 1. var. resol. 8. n. 3. & seq. Garf. de expens. cap. 18. n. 77. Diss. Bartol. in & per l. 2. C. de præd. & omnib. reb. navicul. A-liter paulo Molinæ. tom. 2. de just. & jur. disp. 533. Uffel. in not. ad Covar. Magon. dec. Flor. 51. Sand. 3. tit. 15. def. 6. in fin.*

Ad leg. 2.

Concordant *l. 9. supr. de pignor. & hyp. l. 1. infr. distr. pign. l. 1. 2. 3. ult. C. de pign. act. l. 8. ff. in quib. caus. pign. tac. contr. Opp. l. ex prædiis 11. l. si ea pactione 14. & l. 17. C. de usur. Resp. Hotom. in epit. D. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. contr. & in l. 1. C. de pign. act. si fœnebre mutuum est, observatur legitimus usurarum modus: Si vero mutuum gratuitum est, omnes fructus in usuras imputantur. Distinctioni autem ne obstet *d. l. 8. D. in quib. caus. pign. vel hyp.* adjicit negationem, legens, non utatur. Ali-ter Cujac. 3. obs. 35. 8. obs. 17. distinguens inter antichresin expressam & tacitam: illa non observat modum usurarum: hæc observat. Sed & hanc distinctionem impugnât Donel. in *l. 1. n. 4. C. de pign. act. per. l. 1. §. pen. D. de pign. & hyp.* ubi Papin. innuit, non valere pac-tum finem legitimæ usuræ excedens. Mavult autem Donellus distin-guere*

si expressim convenerit, ut partus quoque pignori esset: sed etsi non convenerit, in subsidium tamen peti posse actione hypotheca-riæ *arg. l. 16. §. in vindic. ff. de pign. & hyp. 3.* Non locum concep-tionis sed nativitatis spectandum.

guere ita: Si certum sit fructus plerumque excedere legitimum modum, quod excedit in sortem imputandum: sin incertum, omnes fructus in usuram imputandi. Id confirmat etiam *d. l. 14. C. de usur.* quæ cum dicit: *Si ipse usus es*; innuit, diversum statuendum, si creditor fundum locaverit, & merces annua legitimum modum excedat. Et ita Frisii judicare. Sand. 3. tit. 12. def. 10. & probant Galli. Mornac. *ad l. prædiorum* 36. *C. de usur.* Grivel. *dec.* 84. n. 4. 5. & Fab. *dec.* 9. *err.* 5.

Antichresi constituta creditor solarium solvere tenetur, Mornac. *in l. 41. de pact. arg. l. 7. D. de public. l. 5. ff. de censib. & tributum.* Costal. *ad l. 42. de pact. § l. 7. §. quoniam. ff. de usufr.*

Si pendentibus fructibus debitor antichresin luere velit, fructus pro rata dividendi sunt inter creditorem & debitorem. Hart. Pist. 1. *quæst.* 24. n. 10.

Si creditor fundum melioravit, an expensa cum fructibus compensanda? N. propter regulam. *Quos quis fructus suos facit, hos non tenetur compensare cum impensis, sed fructus restituendos duntaxat.* Quam regulam tradit Menoch. *rem. recup. poss.* 15. n. 573.

T I T. X X V I.

De Remissione pignoris

Remittitur pignus vel conventionem expressa, vel tacita. Tacita, si venditioni, alienationi, oppignorationi rei pignoratæ consentiat. De utraque sunt *l. 1. 2. 4. 6. 8. 9. 10. ult.* Hic autem dubitari potest, an sola scientia creditoris sufficiat, ut alienationi consensisse videatur. Videbatur id dicendum ex *l. 1. 2. § 3. h. tit.* Sed contrarium apparet ex *l. sicut 8. §. non videtur. ff. Quib. mod. pign. vel hyp. solv.* Donel. *h. n. 5. Exc. 1.* Manumissionem servi pignerati sciente creditore factam. *l. 1. h. tit. l. 1. C. de serv. pign. dat. man.* Exc. 2. Si programmate admoniti creditores venire neglexerint *l. 6. C. h. tit.* Exc. 3. Si pignus sub hasta fiscali venierit, sciente & tacente creditore anteriore. *l. 8. D. h. Donel. d. loc. Cuj. h. in com.*

Remittitur etiam remissa sorte. *l. 5. § 7. h. t.* Videtur autem pugna quædam esse inter *d. l. 5. § l. 1. §. 1. D. quid. mod. pign. vel hyp. solv.* Resp. Donel. n. 3. in *d. l. 1.* remittit sortem qui jus remittendi habebat: in *d. l. 5.* qui non habebat, ut pupillus, minor, furiosus, prodigus. Cujac. vero 11. *resp. Papin.* distinguit inter pactum inutile, & donationem inutilem. Per dona-

donationem inutilem remittitur pignus, non vi donationis quæ inutilis est, sed pacti potestate, quod donationi inest. Remisso enim pignore non minuitur patrimonium debitoris.

Quid si fors pacto personali remissa sit? Pignus tamen liberatur. *l. 5. pr. D. quib. mod. pig. solv. Sand. 3. tit. 12. def. 21.*

T I T. X X V I I.

Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse.

Novatio voluntaria perimit pignus: non necessaria. *l. solum 11. pr. D. de pig. act. l. non solet 86. l. nemo enim 87. D. de R. J.*

Quod si pactum] Si convenerit in novatione, ut eadem res pignori esset, non amittit locum suum & prærogativam creditor, quam ante habuit. *l. creditor. 12. §. Papinianus. D. qui pot. in pign. l. ult. eod.*

Per exceptionem doli mali] Atqui dolo non facit debitor repetens pignus? Resp. Donel. *h. n. 4.* Imo dolo facit repetens pignus, cum ipse paratus non sit solvere omne debitum. Et ut Cujacius hic ait, cum solvit alteram sortem metu pignoris, significare videtur, sortem chirographariam se vix unquam esse soluturum.

Quæ sine pignore debetur] Quid si naturaliter tantum debeatur ea summa, pro qua obligatum pignus non est? Non potest retineri pignus, *arg. l. 4. C. de usur. Opp.d. l. solutum. §. si in sortem. ff. de pign. act. Resp. Don. 1.* Ibi nominatim dictum fuit, ut pignus in sortem duntaxat teneretur. 2. Resp. Hæc const. intelligenda de eo casu, quo chirographaria pecunia postea credita est: at si tempore oppignorationis jam debebatur utraque summa, ut in *d. l. solutum*, tum non potest retineri pignus propter anteriorem sortem chirographariam. Vid. Cuj. 5. *obs. 28. Et 15. obs. 22. ubi d. §. si in sortem*, ita legit: *Si in sortem duntaxat, non in usuras.* Quæ autem discriminis ratio inter duas sortes, & sortem cum usuris? Resp. Dd. com. & Hotom. *h. propter odium usurarum hoc fit. Diss. Cuj. 19. obs. 27. & in com. b. Giph. b. negantes usuras odiosas esse: nec tamen aliam adducit Cuj. nisi quod hæc constitutio restrictius sit accipienda.* Giphanius vero adjicit hoc argumentum. Quod fidejussor pro sorte datus non teneatur pro usuris. *l. quæro 54. D. locat. l. 68. D. de fidejuss.* Satis inepte: non enim retentio fidejussoris, sic ut pignoris est. Cæterum dissentiant Accursiani, putantes pignus

ob sortem datum etiam propter usuras retineri posse. *arg. l. 4. C. de usur. l. necessarias 8. §. ult. D. de pign. act. l. Lucius. 18. D. Qui pot. in pign. l. Aurelius 28. §. legatum 6. D. de liber. legat.*

[Quod in secundo creditore] Hæc retentio cessat, si secundus creditor offerat anteriori. Quid si extraneus offerat? Nec huic obijci potest doli exceptio. *l. Paulus. §. ult. D. Quib. mod. pign. solv. l. mulier D. Qui pot. in pign. Glos. Don. Cuj. Molin. ad conf. Paris. §. 1. gl. 9. n. 35.*

An persecutio etiam datur creditori ex *b. leg?* N. sed tantum retentio. Cujac. *b.*

T I T. X X V I I I.

De Distractione pignorum.

Antequam pignora vendantur, conveniendi sunt omnes fidejussores, mandatores, sponsores: si tertius possideat pignus, non si debitor: † *auth. hoc si debitor. C. de pignor. § hyp. auth. sed bodie C. de O. § A. nov. 4. cap. 2.*

Si debitor ipse pignora distraxerit, neque tamen ex pretio satisfaciat creditori, potestatem hic habet vel cum illo personali, vel cum possessoribus hypothecaria experiundi. *l. distractis. cum d. auth. hoc ita C. de pign. § hypoth. nov. 112. cap. 1.*

Si creditores pignus vendere velint, tres casus notandi. 1. Convenit, ut creditori pignus distrahere liceat, & nulla denuntiatio necessaria videtur: eo quod venditio ex pacto sit mera executio. Costal. ad *l. 4. ff. de pign. act.* Sand. 3. tit. 12. def. 20. H. Pist. 3. quæst. 18. n. 2. post Bald. & Dd. comm. *arg. d. l. 4. Cujac.* tamen hoc casu unam denuntiationem desiderat, si absit debitor: præsens enim satis per proscriptionem monetur: *in parat. b. 2.* Convenit ut ne distrahat: & tres denuntiationes requiruntur *d. l. 4. Paul. 2. sent. 13. §. si inter creditorem. 3.* Nihil convenit de distractione: & unam denuntiationem desiderant Dd. *l. 4. C. b. tit. Opp. Paul. 2. sent. 5. exigens tres:* verum sententiam ejus non obtinuisse patet ex *d. l. 4. D. de pign. act.* ubi hic casus propemodum cum primo conjungitur.

Aa

† Habet hæc *auth.* locum in Gallia. Morn. ad *l. 8. D. de distr. pign.* non in Hollandia. Grot. 3. *manud.* 3. p. 117. & 2. c. 48. p. 105. *vers. inde vermag.* Neost. *des. cur. Holl.* 4.

An praescriptio necessaria? Aff. arg. l. 4. l. 9. C. b, tit. l. 4. C. Si vend. pign. agat. l. C. de remis. pign. l. 1. C. de jur. dom. impetr. Cuj. par h. Donel. ad l. 4. n. 7. h. Damhoud. de subb. c. 3. n. 33. Mangil. quasi. 21. n. 10. Opp. l. 3. pr. C. de jur. dom. impetr. Vid. de auct. l. c. 3. n. 11. Mores sane hanc sententiam probant. Cor. dec. 35. n. 16. Neost. dec. supr. Cur. Holl. 90. Conf. juss. Duc. Alb. coll. §. 21. Rob. 2. rer. jud. 8.

Quid si convenerit, ut privatim pignus distrahere liceat: an valet pactio? Aff. Frisii. Sand. 3. tit. 12. def. 20. Neg. Hollandi. Neost. d. dec. 90. Est enim evincendum ante pignus. Merul. 4. prax. tit. 100. n. 10. Groenew. ad §. contra. Inst. quib. al. lic.

Quid si pignus pluris distractum sit? Superfluum debitori reddendum. An eo casu creditor debitori emtorem delegare posset nomine superflui? Aff. l. elegantior 24. §. si vendiderit 2. Neg. l. creditor 42. ff. de pign. Accursii secundam probat Pac. 4. ant. 49. In d. l. 42. debitor expectare voluit, donec emtor solveret, ideoque invito emtor delegari nequit: In d. l. 42. noluit. Accursii quartam probat Cuj. 3. resp. Papin. ad d. l. 40. in d. l. 42. agitur de delegatione emtoris, quæ cum fiat per expromissionem, consensum desiderat. In d. l. 24. de delegatione actionis; per quam non liberatur creditor.

An pignora distrahenda presenti pretio? N. arg. d. l. 42. §. 24. Opp. l. à Div. Pio 19. §. sed si emtor. D. de re jud. l. 3. C. de fid. §. jur. bast. fisc. l. 5. §. 1. D. de jur. fisc. Vid. de auct. l. cap. 13. n. 3.

T I T. X X I X.

Debitorem venditionem pignoris impedire non posse.

Debitor aut ejus heres non aliter impedire venditionem pignoris potest, nisi offerendo debitum: item sumtum subhastationis. arg. l. un. supr. etiam ob chirogr. pec. pign. ten. Quid si debitor plures heredes reliquit, an unus intercedere potest, parte hereditaria debiti oblata? Minime. l. unus ex multis 16. C. de distr. pign. l. rem hereditariam 65. D. de evict. l. 3. C. de hered. act. An potest etiam debitor intercedere, ut creditor ante distrahat specialem hypothecam? Neg. com. Dd. quos secuti sumus lib. de auct. cap. 11. n. 12. per l. 8. D. de distr. pign. Sed contrarium vid. supr. ad l. 2. C. de pign. §. byp. per l. 9. C. de distr. pign.

O o o o o 2

An

An tertius quoque intercedere potest? Aff. veluti amicus offerens debitum. *arg. l. solutione 23. l. solvere 53. de solut. l. manifesti 17. C. eod. l. solvendo 39. ff. de neg. gest. Senec. 4. de benef. 12. Spondeo pro judicato, & suspensum amici bonis libellum dejicio, creditoribus ejus me obligaturus: ut possim servare proscriptum, ipse proscriptionis periculum adeo.*

An tertius dominum se contendens intercedere potest? Aff. *arg. tit. Sires alie. pign. dat. sit. l. id quod nostrum. ff. de reg. jur. Quid si pro parte dominus sit? Impediet venditionem partis, arg. tit. 21. Si com. res pign. dat. sit. Exc. fiscum l. 2. C. de com. rer. alien. l. 1. C. de vend. rer. fiscal.*

An anterior creditor? Potest: an & posterior? Non potest, nisi offerendo, *l. ult. C. Si antiq. cred. pign. vend. Anterior creditor non tenetur offerre: aliquando nec posterior: puta si petat ante distrahi pignus speciale, secundum l. 2. C. de pignor. & hypoth.*

Ad leg. 1.

Dubitandi ratio in *l. 1. C. de SS. Ecclef. l. 120. ff. de V. S. l. filius fam. 114. §. Divi. D. de leg. 1. Decidendi in l. qui solidum 78. §. ult. l. peto 69. §. prædium. ff. de leg. 2. l. nemo 55. de leg. 1.*

Ad leg. 2.

Malæfidei fiet possessor] Opp. l. si fundum 17. C. de R. V. Resp. Pintel. in auth. nisi tricennale. C. de bon. mat. n. 16. Ibi præter denuntiationem & alia quædam accessisse, tacite subaudienda. Cæterum solam denuntiationem non facere malæfidei possessorem arg. l. 13. D. de pos. l. exemplo C. de probat. Conf. l. 5. 6. 8. supr. de distr. pignor.

T I T. X X X.

Si vendito pignore agatur.

Tres casus distinguendi sunt. 1. Si & jus distrahendi creditor habuit, & observavit ea, quæ jubet *l. 4. C. de distr. pign. nec fraudulenter rem minoris vendidit, rata est venditio, ita, ut nec adversus venditorem, nec adversus emtorem debitor experiri possit. 11. Si creditor jus distrahendi non habuit, nec observavit solennia, venditio nulla est: habet ergo debitor adversus creditorem pignoratitiam. H. Pistor. 3 quæst. 19. n. 2. adversus emtorem in rem actionem, nisi is pignus ufuceperit, l. 2. h. tit. Opp. Atqui non potest ufucapi pignus non jure venditum. Resp. Hotom. Aliud est mala fide emere; aliud non jure,*

jure, seu non servato legum ordine vendere: *arg. l. 1. D. de distr. pign.* Sed an hoc casu debitor emtori pretium restituere debet? Aff. Hotom. per *l. 1. b. tit.* & quia debitor hac venditione liberatus est. Opp. *l. 3. C. de rei vind. l. si fratres 7. C. Com. utr. jud. l. si fundum 27. C. de evict. l. pen. & ult. C. de rei vind.* Resp. Hotom. Hæc ill. intelligendæ de dolo, qui in contractu adhibetur, non de fraude, quæ in pretio intervenit. Vix recte: hic enim agitur de venditione dolo facta. Nec verisimile, cum traditio nulla sit, liberari debitorem. Forte rectius contrarium asseremus. III. Si creditor jus distrahendi habuerit, observavit & solennia, sed in fraudem debitoris vili projecit pretio: hoc casu adversus creditorem debitor aget pignoratitia.

Adversus emtorem non nisi tribus his conditionibus. 1. ut emtor mala fide emerit. 2. ut creditor solvendo non sit. 3. ut emtori pretium offerat cum usuris, *l. 1. & 3. b. tit.* Qua autem actione? Resp. Donell. utili in rem ex ed. de major. *arg. l. 2. C. de præd. min.* Sed Dd. comm. concedunt utilem ex edicto fraudatorio. Hot. ad *l. 1. b.* simpliciter dat rei vindicationem, *arg. l. 1. C. de reb. al. non alien. l. emtor 65. ff. de rei vind. l. 2. C. si antiq. cred. pig. vend.*

T I T. X X X I.

De Luitione Pignoris.

Etiam hic tit. appendix superiorum est: docet enim pignus non aliter à debitore lui posse, nisi offerendo totum debitum. Cæterum crux ingeniorum visa est *l. 2. b. tit.* quoniam constat, personali obligatione, seu ipso jure, seu per exceptionem sublata tolli & pignus, *l. 5. 6. 13. D. quib. mod. pign. vel hyp. toll. l. in omnibus 43. D. de solut. & liber. l. cum principalis 178. D. de reg. jur.* Respondit ex veteribus Azo: sublata personali ipso jure, tolli & pignus: secus, si per exceptionem. Male, ut patet ex ill. modo adductis. Aliter Bart. *b. Cuj. b. & 5. obs. 32.* non esse dubitandum quin *b. l. 2.* fuccinat legi 1. Duo sunt heredes debitoris: alter solvit debitum pro parte hereditaria: hic liberat quidem se à personali actione: at non ab hypothecaria, propter indivisam pignoris causam, *l. rem 65. D. de evict. l. 2. C. debit. vend. pign. imped. non pos. l. unus. 16. supr. de distr. pign. l. 1. tit. seq. l. heredes 25. §. observatur. D. famil. ercisc.* Aliter Accurs. qui casum ponit in *l. cum notissimi 7. C. de præscr. 30. an. ubi perso-*

Ooo oo 3

nali

nali 30. annis sumnota, durat hypothecaria. Sed frustra: novus enim iste casus non potest aptari constitutioni Gordiani. Ceterum hunc casum & Hotom. probat, sed alio argumento: nempe præscriptione tollitur tantum civilis, non naturalis obligatio: extincta igitur personali manet pignus propter naturalem obligationem, arg. l. debitor 59. D. ad Sct. Trebel. l. pen. D. de except. rei judic. Verum per præscriptionem temporis tolli etiam naturalem, supra lib. 7. C. docuimus. Sane admitti sententia Hotomanni potest de ejusmodi præscriptione, quæ nascitur ex lapsu dierum fatalium appellationis introducendæ, vel simili: tum enim personalis summoveatur salva hypothecaria, l. forum quem 27. D. de pign. & hyp. l. qui occidit 30. §. sed an & creditor. D. ad leg. Aquil. Aliter Mudæus ad tit. D. quib. mod. pign. solv. n. 71. agnoscens casum l. cum quis sibi 38. §. ult. ff. de solut. & de jussor habuit heredem debitorem principalem, pignus deinde creditori pignus: tollitur fidejussoria obligatio dumtaxat pignus, Cui ex Cuj. adde similem casum: Debitor creditori heredi committit, vel contra: sublata personali manet hypothecaria, d. l. debitor 59. ad Sct. Trebell. d. l. cum quis. §. ult. de solut. Addit Mudæus istum: Debitor deportatus est, eique fiscus succedit, l. si debitor 47. ff. de fidejuss. l. ult. D. de duob. reis. Sed hic creditor & personali adversus fiscum experitur. Addit alium ex l. si paternum. C. ad Sct. Vellej. Aliter Donell. qui pro durare in b. l. 2. emendat, non durare. Adde & hunc casum: Solvi fontem, cum pignus esset obstrictum & in usuras in modum passionem deductas &c.

T I T. XXXII.

Si unus ex pluribus heredibus.

Hujus tit. summa ex præcedentibus perspicua est: Sed ex l. 2. notandum, non solum specialem, sed & generalem hypothecam esse indivisam. Sanxo ad cons. Turon. in. 20. §. 4. gl. 2.

Quid si generalem & specialem habens hypothecam agat in solidum adversus heredem possidentem speciale pignus, an coheredes postea conventi exceptione taciti pacti se tueri possint? Neg. Sanxo. d. gl. 2. in fin. Petitione enim sola non fit divisio, sed electione, l. reos 23. C. de fidejuss. l. amissi 52. §. 2. D. eod. Opp. l. si creditor 18. C. de pact. l. ancilla subtrahit. & l. manifestissimi. §. 1. & 2. C. de furs. Forte dicendum, dividendo actio-

actionem inter singulos, vel eligendo unum pro omnibus creditorem sibi præjudicare. Vid. *infr. d. l. reos. de fidejuss.*

T I T. X X X I I I.

Si pignoris conventionem numeratio pecunia secuta non fuerit.

Pigneratitia repeti pignus potest, si pecunia numerata non fuerit. *l. solutum 11. §. si quasi daturus. D. de pign. act. l. 1. §. 2. C. b. tit.* Si opponatur exceptio pacti conventi, replicabitur pecuniam numeratam non esse. Hæc replicatio, vel actio an intra biennium proponenda? Aff: Cujac. *par. b.*

An in rem etiam actionem concedit *l. 1. b. tit?* Et quid si debitor possideat pignus, creditor autem adversus eum hypothecaria agat? Exceptione non numeratæ pecuniæ se tuebitur: atque ita exceptione seu replicatione transferet onus probandi in adversarium.

T I T. X X X I V.

De Jure domini impetrandi.

Ad l. 3. §. 1.

Mutat ergo jus vetus, cum intra biennium à die denuntiationis numerandum vetat pignus vendi: scil. si nihil nominatim de venditione convenerit, Pist. 3. *quæst.* 18. n. 14. Denuntiatio autem intelligitur illa, qua primum debitor in mora constituitur: non illa solennis, quæ proxime venditionem antecedit.

Et differt hoc biennium ab altero biennio, quod à die scripti impetrati computatur, de quo *§. fin. autem 3. infr. H. Pist. d. quæst.* 18. n. 9. *Et seq. Diss. Donel. in l. 4. n. 5. C. de distr. pignor. qui mutationem istam non omnino agnoscit: restringens hanc constit. ad eum solum creditorem, qui jus domini impetrare vult.*

In pignore judiciali ~~non habet locum~~ hæc constitutio. Judiciali autem annumeratur, quod constitutum est instrumento paratam executionem habente. Et ideo hodie fere exolevit hæc constitutio, quia plerunque his nobis prospicimus instrumentis. H. Pist. *d. loc. in fin.* Coler. *de process. exec. part. 3. cap. 9. n. 119.* Argentr. ad conf. Brit. art. 265. *verb. par. accept. de justice, n. 2.*

Qui

846 RECIT. AD TIT. COD. DE JURE DOM. IMP.

Qui post impetratum à principe dominium novas usuras à debitore accepit, à beneficio impetrato recessisse intelligitur. *l. 2. h. tit.*

An potest etiam addictio fieri omnium bonorum? *Neg. l. 1. C. h. tit.*

T I T. X X X V.

De Pact. Pignor.

An lex commissoria locum habuit in pignoribus tempore ICC. *Neg. Moll. 2. sem. 34. Aff. Pinel. part. 2. rubr. C. de resc. vend. cap. 1. n. 27.*

In Gallia & Belgio pignus non committitur creditori, sed venditur sub hasta. *Rob. 2. rer. jud. 8.*

Legem commissoriam ex intervallo posse adjici pignori *Dd.* putant. *Imb. 1. Inst. for. 34. pag. 181. arg. l. Titius 34. D. de pign. act.* Verum non est illa lex prioris contractus, sed novus contractus, nova emptio. Unde & *Cujac. in com. resp. Marcel.* dubitat, an id verum sit. Ab initio potest valere pactio ita, ut debito ad diem non soluto, pignus iusto pretio, tunc aestimando, habeas emtum. *l. si fundus 16. §. ult. D. de pign. & hypo: h. Jas. Mayn. 6. dec. 27. n. 2.*

FINIS TOMI PRIMI.

I N D E X

I N D E X

R E R U M E T V E R B O R U M

M E M O R A B I L I U M.

A.

A Bbas Palatii.	235.	Aga quid.	13.
Abcouda castrum in diocesi.	188.	Albæ Dominæ.	581.
Abcoudæ Domini.	52. 782.	Albertus Crantzius.	37. 39.
Abdi Rays.	6.	Albertus Saxo Frisiæ Gubernator.	69.
Abundans cautela non nocet, axiom ma Aristotelis.	341.	Albertus Bavarus Comes invadit Fri- siam Groningamque.	72.
Acon seu Accaron, Ptolemaïs.	48.	—— ejus mors.	638.
Achonters.	319.	Aleydis Wilhelmi Regis soror.	63.
Acht karspels Friesen.	73.	Alfonsus Davalus.	7.
Actio olim non instituta, nisi ante esset denunciatum debitori.	802.	Algerii populi.	4.
—— defructuationis quid sit.	806.	Aloyfius pro Ludovico.	31.
Adolphi Clivenfis seu Ravesteini uxor.	150.	Altare olim nullum destitutum reli- quii.	89.
Adolphus Gelriæ Dux cæsus.	60.	Altaria extructa super sepulchris.	768.
Adolphus Dux Gelriæ dimissus è car- cere à Maria Burgunda.	724.	Alve quid.	100.
Adolphus Nassavius moritur.	55.	Ama.	760.
Adriana van Nassau geboren.	56.	Amæ in usu ecclesiastico.	<i>ibid.</i>
Adrianus van Borselen maritus Annæ Burgundæ.	679.	Ambacht quid.	743.
Adrianus van Winsen, Dominus de Hoencoep, laudatus.	386.	Ambachten quid.	284.
Advocatorum Advocata & Magistra B. Virgo Maria.	194.	Amerongen afgebrand.	483.
Ædes Sacra olim nulla reliquiis de- stituta.	89.	Amictus.	100.
Ædificia Hollandorum.	337.	Amorfortia cerevisia.	439.
Ægula insula, vulgo nunc Javogna- na.	9.	Amorfortii cæsi. 116. 408. & seq.	554.
Æstas præmatura.	619.	Ampt van den ouden cleeder te ver- koopen.	439.
Aernt Ram Consul Ultrajectinus.	497.	Amsterdamers nemen twee Sche- pen van die van Utrecht.	485.
Tom. I.		Amstelodamensum trepidatio.	338.
		—— ut Gelris dederent se po- stulatum.	<i>ibid.</i>
		—— valli eorum oppugnatio.	341.
			& seq.
		Anaticla, Anaticula.	758.
		Andelangus, Andelagus.	<i>ibid.</i>
		P p p p p	Andreas

- Andreas Doria Melfæ Princeps. 7.
 Andreas Favinus. 368.
 Andries succentor tot Sante Peter. 468.
 Anguillariæ Comes Virgilius Ursinus Divi Petri triremium Præfectus. 8.
 Anhaltinus Princeps. 333.
 Anna à Burgundia Philippi Burgundi Episcopi soror. 149.
 ——— Philippi Burgundiæ Ducis spuria. 679.
 Anna van Nassau trouwt met den Hertog van Brunswyk. 57.
 Annonæ caritas. 457. & seq. 580.
 Annonæ vilitas. 56.
 Annus gratiæ. 768. 776.
 Anonymi Nordani Chronicon. 70.
 Ansem Salm Overste Ouderman Utrechtæ discedit. 403.
 Anthonis van der Zale. 299.
 Antonius Arragonius. 8. — 32.
 Antonius Brabantæ Dux cæsus ab Anglis. 54.
 Antonius van Venrode inclusus culleo submersusque. 108.
 Antverpiæ Marchiones. 427.
 Aqua nigra. 323.
 Aquæ veteres obsessa. 329.
 Archicapellanus. 235.
 Archiepiscopus Strigoniensis legatus ad Ducem Austriæ. 584.
 Archiers quinam. 301. & seq.
 ——— & quæ eorum armatura. 302.
 Archiers onder den lighame van de Prince. 301. & seq.
 Archiers van der gaarde. 302. & seq.
 Archiers van Ingelant. 315.
 Archel, Domini van, cum Vianensibus bellum. 633.
 ——— ejusdem captivitas. 638.
 Arenberch. Vid. Willem van Arenberch.
 Argentarii quinam. 295.
 Armeniaci & Burgundiones. 506. & seqq.
 Armilausi. 376.
 Armorum Regis Corona. 298.
 Arnoldus Gelriæ Dux captus. 56. & seq.
 Arnoldus Buchelius. 89.
 Arnulfus Comes tertius Hollandiæ Gandavenfis. 592. 608.
 ——— à Frisiis cæsus. 612.
 ——— filii ejus duo Theodericus & Sifridus. 608.
 Artillerie. 316. & seq.
 Artillier. 318.
 Arx puerorum. 328. & seq.
 ——— unde hæc ita dicta. 328. 333. & seqq.
 ——— ab Hollandis obsessa. 332. & seq.
 ——— obsidio soluta. 333.
 Aspratura. 295.
 Assendelph Waterlandiæ pagus. 345.
 ——— insigne ejus equus, & quare. *ibid.*
 Assessores Principum. 241.
 Asturco equus gradarius. 347.
 Audientia Consistorii. 195. 241.
 Audientiarum. 198. 241. 248.
 Aurei velleris forma. 643.
 Authentica Hoc sibi debitor. C. de pignor. & hypoth. ubi hodie locum habeat. 840.
- B.
- Baern en Soest afgebrant. 429.
 Balduinus Pius Flandriæ Comes. 43.
 Balduinus à Burgundia Philippi Episcopi frater. 155.
 Ballingen domineren t'Utrecht. 521.
 Ban van Paus Sixtus den I V. 479.
 Bandum quid. 288.
 Banieren ontvauden. 289.
 Banieren van den trompetten. 301.
 Baptisma quod fit vino. 290.
 Baptisma Heraldorum. *ibid.*
 Baptizatis mutatum nomen. 599.
 Barchæ.

- Barchæ desertum. 3.
 Baril quid. 270.
 Barilliers. 274.
 Bastonarius, Virgarius. 716.
 Batesteyn. 452.
 ——— captum à Reynero Broechusio. 453. 726.
 Bebryces populi. 375.
 Beeren quid. 291.
 Beganghenisse. 764.
 Beinberga quid. 255. & seq.
 Bellum inter Dominum de Arckel & Dominum de Vianen. 633.
 Bellum quando iustum. 248.
 Bellus mons ejus situs. 15.
 Benfchop berooft en uytgeslagen. 441.
 Bernt Paderin gevangen en gevierendeelt. 421. & seqq.
 Bernardus Rex Italiæ à Ludovico Pio occisus. 607.
 Bircherodius (Jo.) de Equestri Ordine Elephantino. 368.
 Birckt Clooster. 409.
 Birckt devastatum. 116.
 Bismianus Princeps. 10.
 Bisscop van Luyk geslagen. 484.
 Blasiers doen sieden den ketele. 282.
 ** Blitildis, five Bilcidis. (Vide Freheri German. Rerum Script. Tom. 3. pag. 192.) 217.
 Blockhuys aan de Vaart. 103. 423.
 ——— van die van Holland beschoten, en gewonnen. 491.
 Bloemendael. 782.
 Bollert, Carnifex. 706.
 Bombaarden, haegbussen. 317.
 ——— tot elker bombaerde behoort een Edelman van den Hove. 317.
 Bombardæ, Bombardellæ, Bombardulæ. 317. 334. 577.
 Bona urbs, olim Hippo. 7.
 Bonum idem quod prædium. 91.
 Bonghe. 470.
 Bonifacii Papæ Simonia. 169.
 Borsele gens vetusta. 676. 744.
 ——— Frank van Borselen Man van Vrouw Jacoba. 642.
 Botteliers. 207.
 Brandt, Gerardus, vir insignis judicii. 206.
 Braspenning unde. 439.
 Breda oppidum cedit primo Domui Polanæ, postea Nassaviæ. 53.
 ——— Engelbrecht Heere van Nassau wordt gehult in Breda, en hem wert gegeven een bede van x. duizent Rinsgulden. 59.
 Brederode ubi. 592.
 ——— vastatum. 640. & seq.
 ——— unde Domini de Brederode. 610.
 ——— eorum insignia. ibid.
 ——— wie de eerste Heer van Brederode. 592. 608.
 ——— Dideriks van Brederode Victorie op de Westvriefen in Vlamingen. 623. & seqq.
 ——— quando Comites de Gennip facti. 632.
 ——— quando esse desierint. 639.
 ——— quando ad eos devolutum Dominium de Vianen. 632. 637.
 ——— Johan van Brederode een Lekebroeder tot den Cathusers buten Utrecht. 635.
 ——— neemt Wyk in, en syn Wyf uyt het Clooster. 636.
 ——— Walraven des Heeren van Brederode rykdom. 637.
 ——— blyft in den stryd te Gorinchem. 638. & seqq.
 ——— captus à Cabeljaviis Wilhelmus de Brederode. 640.
 ——— Walraven Joncfrou van Brederode trout met de soon van de Heer van Weerdenborg. 641.
 ——— ejusdem liberi. 642.
 ——— Adde Gysbregt van Brederode & Reynoldus Brederodius.

Buffet quid. 280.
 Bufones an veterum insignia. 598.
 Bugea. 4.
 Burggraef van Montfoerd voert
 't regiment binnen Utrecht. 406.
 — provocatus ad duellum. 491.
 — neemt die van Oudewater haar
 beesten. 496.
 — in't kleyn Capittel huys opge-
 sloten. 497.
 Burgemeesters van den Vyven, eo-
 rum potestas, & quando sublati.
 432. & seq. 442. 464.
 Burgemeester van Hoorn verdrinkt
 in Zee. 474.
 Burgers uit Utrecht gebannen. 463.
 Burggraven van Zeelandt. 631.
 Burgundiones & Armeniaci. 506.
 Burgundia bipartita. *ibid.*
 Burmania Praefectus militum. 118.
 Bussen, buskruyt. 317. 419.
 Butkenius, Joannes, notatus. 366.

C.

Calais. 233.
 Calaris urbs Sardiniae. 8.
 Calaritanus sinus vulgo Capo de Pul-
 lo. 10.
 Calculis inita olim ratio. 253.
 Cambraye quid. 250.
 Camera Hollandiae. 509.
 Camerboek. 440.
 Camer van den Financien. 247.
 Camernapen. 256. & seqq.
 Campis seditio. 203.
 Camerlink seer vry ende secreet je-
 gen den Prince. 275.
 Cancellarius quis, & unde ita di-
 ctus. 239.
 Cancellarii etiam Notarii. 235. 239.
 Cane. 280.
 ** Hinc cannetum, i. e. arundine-
 tum. pag. 543. Tom. V.
 Caniculæ mos mirabilis. 325.

Canon schietende een klood van een
 half Utrechts schepel groot. 489.
 Capella, Capellanus. 234. 235.
 Capellania, Praebenda. 235.
 Capelri, Capellania, Capella. 748.
 764. 770.
 Capelri gegeven aan 't Clooster van
 St. Johan binnen Haarlem. 627.
 Capiteyn man van wapenen te peer-
 de voor elc geselschap van drie hon-
 dert voetgangers. 315.
 Capitulum generale. 440.
 Cappa quid. 420.
 Capproen of hoedt. 277.
 Capta ex hostibus an frant semper
 capientium. 466.
 Cardinales ob crimen falsi combusti.
 519.
 Carolus Martellus an Dux Braban-
 tia. 601.
 Caroli Magni clades. 605.
 Caroli V. Galliarum Regis fratres.
 147.
 Carolus Audax. 57.
 — subigit Leodienfes. *ibid.*
 — ejus in Hollandiam adventus.
 713.
 — Novesium obsidet. 59.
 — ab Helvetiis victus. 60.
 — multis terribilis. 513.
 Carolus Dux Gelriae bellum Hollan-
 dis infert. 151.
 — casam equo investus. 339.
 — ejusdem mora Wesopi. 346.
 & seq.
 Caroli V. Caesaris fortitudo. 12.
 — hastæ lusus cum Mauris. 25.
 — cum Clivenfi transactio. 118.
 — idem Ultrajectum ingressus.
 113. 119.
 — ejusdem cum esset Ultrajecti
 vestitus. 120.
 Carolus Hispaniarum Princeps. 151.
 Carthaginis parietina. 21.
 Carracalla vestis. 376.
 Caleus

ET VERBORUM MEMORABILIMUM. 851

Cafeus panis plebis fex seditiosa.	346.	Collatio ordinum gradatim fit.	187.
Castrum ter Eem captum ab Amor-		Collybus quid.	295.
fortiis.	408.	Colonia Trajana.	597.
Catharina van Oostrum Abbatissa.		Colonia Ubiorum & ara Ubiorum	
	123.	an idem.	45.
Catharinianæ portæ Ultrajecti de-		Columnæ Herculis apud Drentos.	41.
scriptio.	108.	Colvenerynens.	311.
Cæsar in Sardiniam ingressus.	11.	Comes de Blois an olim Dux Gel-	
Causa quid sit in materia pignoris.		riæ.	366.
	837.	Comites Hollandiæ Francorum Re-	
Centeniers.	315.	gum progenies.	601. & seq.
Cerevisia Amorfortia.	439.	— eorum genealogia.	605.
Ceukene van den Prince.	279. & seq.	Comites primi ordinis, secundi,	
Chambre quid.	303.	tertii.	241.
Chanfon, Chanfonerie.	272. & seqq.	Comitissa Hennebergi Wilhelmi Re-	
Childericus ex stirpe Merovingorum		gis soror.	328.
ultimus Francorum Rex.	603.	— numerosa ejus proles.	ibid.
Chori Socii, Chorales, Gefellen.			& seq.
	765. 776.	Communio bonorum præsumta inter	
Chirurgi Principis.	255.	superstitem & liberos defuncti an	
Christiernus Daniæ Rex exul.	155.	petenda ex jure civili.	815.
Chrotta.	358.	Conditien waar op die van Utrecht	
Cibi Principis quod superest debetur		den vrede gepresenteert wort van	
Carptori.	278.	des Hertogen wegen van Oosten-	
— & interdum Marscalco.	ibid.	ryk.	414. & seqq.
Classis contra Turcas instructa.	7.	Conducteur van hondert glaviën.	
Clavarum olim usus.	311.		312. & seqq.
Clericus idem qui vir doctus.	236.	— modus eum creandi.	313. &
— idem quod Scriba.	242. 249.		seqq.
Clivenfes occupant Ultrajectum.	543.	Coninghen van wapenen in 't Hof	
	& seqq.	van den Prince.	296.
Clivenfis Ducis auxilia.	563.	— eorum corona.	298.
Clodovei Francorum Regis filia.	600.	Consentia opidum in Bruttis.	2.
Clodoveus utrum dicas an Ludovicum		Consul Harleimensis cæsus Biltæ in	
non refert.	599.	Diœcesi.	684. & seq.
Clotharii Francorum Regis polyga-		Consultatio Jurisperitorum non sine	
mia.	600.	cura legenda.	565. & seqq.
Cænobium Beatæ Vallis.	103.	Coppin Jarges Groningam occupat.	
Collegia opificum quot Ultrajecti.			78.
	458.	— ejusdem rapinæ.	ibid.
Collegiorum Trajectensium magna		— ejusdem cædes.	80.
olim potestas.	676. & seqq.	Cordewaniers.	256.
Colles arenarii, qui ad lictus, quan-		Coqui Principis officium.	280.
do cæperint.	508. & seq.	Cornelius van Swanenburg Professor	
Collis unde Dido Eneam vidit fu-		Juris Leydenfis.	406.
gientem.	12	Ppp pp 3	Cornetten.

Cornetten. 288.
 Costilliers quinquam. 304.
 Coten uygeplondert. 465.
 Covel quid. 420.
 Croffa idem quod crux. 249.
 Croiser quid. *ibid.*
 Crudeniers. 257.
 Cubicularii Principis. 250. 275.
 Cursores. 199.
 Curtifana idem quod meretrix. 153.
 Curtifanus quis proprie. 153.
 Custodiæ verbum quid significet. 807.
 Cyneus Apostata. 24.
 Cyriacus Spangebergius. 368.

D.

Dæmonium in specie pulchri cucullatique pueri. 2. & *seq.*
 Dagobertus Clotharii Regis filius cur Sanctus. 600.
 Dagvaart tot Schoonhoven. 444.
 — tot Woerden. 468.
 — tot Aernhem. 469.
 — in den Hage. 481.
 — tot 's Hertogenbosche. 486. & *seqq.*
 — tot Werkhoven. 492.
 — op Henrick Valkenaars weert. 494.
 — tot Wageningen. 495.
 Dani cæsi à Dithmarfis. 68.
 Daniel de Milane. 231. 249. & *seq.*
 Daniel Clericus Rex Francorum mutato nomine Chilpericus. 602.
 — ejusdem filius Theodericus Aquitaniz Dux. 604.
 Daniel van Nywaal nobilis Ultrajectinus. 519.
 — syn Clerck-ampt afgenomen. *ibid.* & 525.
 — syn Huys Rynesteyn geplondert en gedesttrueert. 520.

Daniel van Nywaal syn boomen geschonden. 527.
 — gelt op zyn lyf geset. 525.
 — syn koorn en andere goederen ontnomen. 520.
 — doleert aan de Ambassadeurs van den Hertoch van Bourgognen. 523.
 — suppliceert aan Bisschop David. 524.
 — verfoekt geleyde aan die van Utrecht en verkrygt het ad certum tempus. 525.
 — komt t'Utrecht. 528.
 — vertrekkende word vervolgt. *ibid.* & *seq.*

Datum quid. 77.
 Daventria. 41.
 — obsessa à Philippo Burgundo. 684.

David van Boutgongen Bisschop t'Utrecht wanneer en hoe lang. 535.
 — Philippi Ducis Burgundiz spurius. 586. 670.
 — Philippi Burgundi Episcopi Trajectensis frater Germanus. 149.
 — Ordinum contra eum Unio. 673.
 — trekt na Utrecht. 679.
 — komt in Utrecht. 683.
 — ejusdem inauguratio & missio in possessionem Episcopatus Trajectensis. 683.
 — Bisschops Davids Vrinden. 529.
 — odio. Ultrajectinis. 531.
 — privilegia ipsorum ab eo sprete. 531.
 — zyne vyanden. 529. & *seq.* 403.
 — oppugnatus ab iis. 532.
 — iis reconciliatus. 533. & *seqq.*
 — reyst na den Hertoch van Oostenryk. 400.
 — schryft aan de Staten. *ibid.* & *seqq.* David,

ET VERBORUM MEMORABILUM. 853

David, Biffchop, Staten van Utrecht refolveren by den Biffchop te blyven. 401.	Dirck van Zuylen Vafallus Bredero- dii. 447. 456. & feq.
— laat de klok in 't Lant ftaan. 402.	— valt den Biffchop af. 447.
— trekt na Utrecht. <i>ibid.</i>	— feudum amittit. 449.
— blyft leggen te Vrou-Cloof- ter. <i>ibid.</i>	— fyn huys ter Haar ingenomen. 472.
— eyft Utrecht op. <i>ibid.</i>	Doccum gewonnen van die van Gro- ningen. 81.
— klagten over hem van die van Utrecht. 411. 440.	Dominii translatio an neceffe ut ju- dicialis fit. 759.
— hervat zyn eysch. 437.	— modi id transferendi. 758.
— fent eenen Wilhelmus Buler na Romen. 442.	Domus Confulatus. 537.
— laat de Leck tot voor Wyk toe palen. <i>ibid.</i>	Dordracum fubaftum à Domino de Egmonda. 511.
— deffelfs Capiteynen. 435.	— faftæ ei infidiæ. 458.
— prædantur Diœcefin. 437.	— à Dordracenfibus detectæ. 459.
— 443. 446. 486. 493.	<i>& feq.</i>
— cæduntur à Trajectenfibus. 465.	Dormiter, Dormitorium. 111.
— ab Ultrajectinis captus. 578.	Drechterfe Vriefen. 622.
— & Amisfurtum deductus. 585.	Droffaat van Hollant. 621.
— wordt van Wyk ontboden na Utrecht. 498.	Δεῦρος 375. 509.
— komt tot Utrecht en ryd na zyn Hoff. 499. & feq.	Dunen. <i>ibid.</i>
— ejus obitus. 94.	Durpilus quid. 758.
Decanorum officium. 183.	Duvelant inundatum. 48.
— eorundem rapina. <i>ibid.</i>	Duvels kut. 41.
— ratio ab iis reddita Epifcopo Archidiacono. 184. & feq.	Dux Aurelianenfis occifus à Joanne intrepido. 507.
Defructuarius quis dicatur. 806.	Dwaan quid. 260.
Delft oppidum à quo extructum. 617.	E.
Delphini fponfalia cum filia Ducis Auftriæ. 568.	E Bdomadarius. 769.
Denarii valor. 754.	E Ecclefia polluta quomodo recon- cilietur. 471. & feqq.
Dertigfte. 761.	Ecclefia S. Walburgis. 70.
Deurwaarder van der zale. 266.	Ecclefia in Epifcopum potestas. 440.
Dienen van den nappe. 269.	— ab ea an appellatum ad Archie- pifcopum Colonienfem. <i>ibid.</i>
Dienrokken. 99.	Edmundus Rex Angliæ & Martyr. 615.
Diluvium ingens in Hollandia. 344.	Eedt van de Hollanders aan den Hertoch van Oostenryk gedaan. 461.
Dionantum direptum. 57.	Eftucatio. 758.
	Eggericus

- Eggericus Beninga. 70.
 Electio facta per Scrutinium. 125.
 — à quibus facta, & quando, & quid eam præcefferit. 140. & seqq.
 Electio Gisberti de Brederode in Episcopum Trajectensem. 647.
 Electus & Confirmatus an jam statim Episcopus. 187.
 Eleemosynæ Principis. 238.
 Eleemosinarii Officium. 236.
 Eligi Episcopus quis possit. 187.
 Embden ingenomen van Jonker Kno. 77.
 Emenesse gewonnen. 428.
 Emphyteus an contineatur generali oppignoratione. 824.
 Enchusæ periculum. 343.
 Engelbertus Comes Nassaviæ. 53.
 — moritur. 55.
 — ejus uxor. 56.
 Engelbrecht Jonkheer, Jans Zone van Nassau geboren. 56.
 Engelbrecht des Hertochs broeder van Cleve komt tot Utrecht. 429.
 — 436. 444.
 — Ruardus & protector Trajectensis. 440. 444. 457.
 — wort des Biscops vyant. 443.
 — deffels vede brief. *ibid.* & 445.
 — cenige vaten biers van hem aan den gilde geschonken. 458.
 — cudit monetam. 557.
 — prædatur Diœcesin. *ibid.*
 — obsidet Isulstadium. 484. 558.
 — Ducis Austriæ captivus. 582.
 — van den Paus in den ban gedaen. 479.
 — krygt hulp van syn Broeder. 483.
 — spraack gehouden tusschen hem en Bischof David. 482.
 — ejusdem Profapia. 487. 543.
 — qua lege Ultrajecti ad Principatum admissus. 543. & seqq.
 Engelrinus Aquitanix Dux. 609.
 Episcopus Trajectensis an Princeps Imperii. 505. 667.
 — cur raro is Ultrajecti. 535.
 Episcopus olim non Electus quam qui à Cæsare nominatus. 113. & seq.
 Electus à Clero à Papa confirmatus. 178.
 — à Cæsare investitus. 188.
 — in Cæsaris Comitatu. 204.
 Episcopus Trajectensis cui prius juraverit Urbi an Clero. 174.
 — ejus juramentum. 662. & seqq.
 — decretis Cleri obstrictus. 663.
 — & diebus stationum Clerus ei ad prandium. 665.
 — cudendæ ei monetæ jus. 666.
 — sine Cleri consensu nihil ei licuit quod alicujus momenti. 663. & seqq.
 Eppo Nittersum. 73.
 Equestris olim Ordo à tributis immunis. 110.
 Equites aurei velleris ab equitibus ejusdem Ordinis, & non ab aliis judicandi. 706.
 Equites creandi cui jus & potestas. 645. & seqq.
 Equitum aurei velleris numerus nominatque. 643. 676.
 Erasmus Roterodamus. 156.
 — ejus literæ ad Philippum Burgundum. 157.
 Erycius Puteanus. 371.
 Esing-zyl gewonnen van die van Groningen. 81.
 Esmaal van den Prince. 296.
 Euphemia van den Bergh Abdissa van Vrou-Clooster. 93.
 Evene. 293.
 Everdinger boeren slaan de knechten van Scoenrewoerde. 478.
 Exceptio excussionis dilatoria an peremptoria sit. 810. & seqq.
 Exercitus Cæsaris contra Turcas. 9.
 Exules

ET VERBORUM MEMORABILIMUM. 855

Exules Ultrajectini. 403. 405. &
seq. 517. & seq. 538.

F.

F Actiones Gelricæ. 69. & seqq.
— Ultrajectinæ. 514. &
seqq. 694. & seqq.

Falaiffi Dominus Balduinus à Burgun-
dia. 155. 181.

Falsi pœna. 519.

Fames Cæsariani exercitus. 25. & seq.

Fames quæ Ultrajecti. 550. 555. 572.
& seq. 580.

Fastrada Caroli Magni Uxpr. 607.

Ferdinandus Alarco. 19. & seq.

Ferdinandus Gonzaga. 32.

Ferdinandus Rex Catholicus. 4.

Ferdinandus Sanseverinus Salerni
Principis. 8.

Fertella. 774.

Ferto, ferton. *ibid.*

Festivitates festivitatum. 251.

Festuca. 758.

Feuda ademta à Brederodio Thie-
derico van Zuylen. 447. 552.

— an contineantur generali obli-
gatione. 824.

— an generali tacita. *ibid.*

Feudum quanda amittatur. 447.

Feudorum natura. 759.

— ubi translatio aut alienatio
eorum fiat. 760.

Feudum rectum. 744.

Fienten de peerden. 293.

Flagellantes. 50.

Fiambeaux. 284.

Flandri cæsi à Brederodio. 627. & seq.

Flassaerge. 293.

Florentius de Hannonia. 64.

Florens van Yselfstein Grave van Bu-
ren wint het Huis ter Eme. 107.

Florentius Yselfstenus. 327.

Rocco Ukens. 68.

Foderare, Fodrum. 783.

Tom. I.

Formula iuramenti ab Episcopis olim
præstiti. 532.

Formula iuramenti clero olim præ-
stiti, ab Episcopo Traiectensi. 180.

Formula item ejus quod Ordinibus
idem præstitit. 181.

Foro cedere. 295.

Fouriers, Fourie. 238.

Fouriers van der Ecurie. 293.

Fourier is Kamerknape. 238. & seq.

— behoort te dragen eenen stok.

307.

Franci utrum habuerint primum Re-
ges an Duces. 598.

Francorum origo. 37. & seq.

— unde ita appellati. 39.

— an soboles Trojanorum. 38.

& seq.

— an mēminerit ipsorum Stra-

bo. 42.

— gentes ipsorum duæ. 40. 42.

& seq.

Francorum olim insignia an bufones

an lilia. 598.

— liliis quando usi & qua oc-

casione. *ibid.*

— eorum Reges cur crinici

598. & seq.

— & uncti & coronati. 604.

— Francorum Regum succes-

sio. 597.

Francken, Francoysen, unde. *ibid.*

Francio primus Sicambriæ Rex. 596.

Francoyer mate. 273.

Franciscialge. 44.

Fratres laici. 330.

Fratres majores. 236.

Frederik van. Blankenheim Biscop

t'Utrecht. 75.

— transactio ejus cum Gronin-

ganis. 83.

— Groningæ inauguratus. 84. &

seq.

— komt met magt tegen Heer

Johan van Brederode. 636.

Q q q q q Frede-

Fredericus Marchio de Baden Episcopus Trajectensis cedit Episcopatu. 156. & seqq.
 Frederik uten Ham gevangen. 442.
 — onthooft. 456.
 Frisia triplex. 68.
 Frissi minores majoresque. 42. 344. & seqq.
 Frisiorum minorum Caput Verona. 344. & seqq.
 Frisiabones. 344.
 Fructus pignoris an pignori. 806. 813.
 Bruytiers & quod eorum officium. 283. & seqq.
 Fundus. Verba *ex fundo, de fundo, super fundo, op dat land, assigno tibi fundum istum*, quomodo accipiantur. 790.

G.

GAardbrugge. 398.
 Gaasbeeck. 52.
 Galeota Amstelodamensis. 326.
 Galmgaten quid. 475.
 Garzones. 575.
 Gasti quinam. 43.
 Gelriam invadunt Maximilianus Imp. & ejus filius Philippus. 95.
 Gelriæ equites Ultrajecti. 103.
 Gena Theoderici I. Comites Hollandiæ uxor. 607.
 — Carolus Magnus ejus avus, patruus Ludovicus Pius. *ibid.*
 Generaal Capittel. 440.
 Georgius Egmondanus Episcopus Trajectensis. 113.
 Gerardus Brant vir insignis judicii. 206.
 Gerardus de Leyden. 743.
 Gerardus Noviomagus scriptor historiarum suæ ætatis. 143. 154.
 Geresteyn ingenomen. 479.
 Germani unde ita dicti. 45. & seqq.
 Geyn uitgeplondert. 467.

Gysbregt van Brederode Dompsteeff. 648.
 Gisbertus de Brederode quando actus Preposituram. 717. & seqq.
 — electus ad Episcopatum. 648. & seqq.
 — petit à Papa confirmationem. 667.
 — mittit Romam 4000. aureos ut confirmationem obtineat. *ibid.*
 — à Papa nummis spoliatus. 169.
 — à Papa prælatus ipsi David Burgundus. 514.
 — Diocesis Protector. 669.
 — ejusdem transactio cum Davide Burgundo. 680. & seqq.
 — komt r'Utrecht ende sweert ten Heyligen. 515.
 — doet een man onthoofden. 516.
 — revoceert de ballingen. *ibid.*
 — een man voor syn voeten dootgeslagen. 517.
 — zet die Raatsluyden r'Utrecht af, en andere wederom in haar plaats. *ibid.*
 — brengt een Vrouw. die in arbeyt ging om hals. 518.
 — captus à Davide & in carcerem conjectus. 693.
 — ab eodem dimissus. 715.
 — cessa ab eo Præpositura Simon van der Sluis. 716.
 — ejusdem obitus. 720.
 — ejusdem liberi. *ibid.*
 Gisbertus Lappius à Waveren. 186.
 Gladius pro eo qui gladio est accinctus. 256.
 Glavie pro hastato. 255.
 Godebaldus Episcopus Trajectensis. 88.
 Godefridus Dux Lotharingæ fundator urbis Delfensis. 617.
 — casus Antverpiæ. *ibid.*
 Gombeta Francorum lex. 42.
 Gonde-

ET VERBORUM MEMORABILIMUM. 857

Gondebaldus Frisæ Rex. 609.
Gonldis Augusta. 43. & seq.
 — ejsdem Psalterium. 44. & seq.
Gorichem belegert. 638.
Goslo Ludigman Potestas Frisæ. 609.
Græci dicti pileati. 19. & seq.
Grando insignis. 58.
Groninga Imperii pars. 84.
 — ejsdem insignia. *ibid.*
 — quando muris cincta. 70.
 — subacta ab Herberto de Be-
 rum Episcopo Trajectensi. *ibid.*
 — quando obsessa à Frederico
 van Blankenheim Episcopo Tra-
 jectensi. 83.
 — favet ei Joannes Bavarus Co-
 mes Hollandiæ. 74.
 — Raat van Groningen in 't
 Regthuys dootgeflagen. 77.
 — occupatur à Coppin Jarges.
 78.
 — idem paulo post Groninga
 ejeltur. 79.
Groningen afgebrant. 81.
Groningam exules occupant. 80.
Groningani pulsi Frisia ad Hollandis,
 82.
Gruitgeld quid. 610.
Gubernator Hollandiæ Judocus de
Lalaing. 341.
Gualfi & Gibellini. 306.
t'Guidon, vexillum equestre. 304.
Guletta arx. 3.
 — ejsdem situs. 6.
 — ejsdem expugnatio. 29.
Gysbert van Baast Burger tot Via-
nen. 446. & seq.
 — verraat Vianen aan die van
 Utrecht. *ibid.* & 735.
 — als een Verrader geschuwt
 en veragr. 737.

H.

H Aagbuste. 311. & seqq.
 Haakbussen, Knipbussen. 389.

Haar, die, ingenomen. 472.
Hagelsteen groot als groote slach-
ballen. 58.
Haidinus Cilix. 6.
Halahasan Tuneti Rex. 1. 4. 25.
Halsberga quid. 255. & seq.
Ham ingenomen. 407. & seqq. 442.
Hamati, Afellini. 510.
Handschlagus, andelagus, andelan-
gus. 758.
Hannonia olim Flandrorum. 63.
 — & Imperii olim pars. *ibid.*
Hardervicum. 323.
Hariadenus Barbarossa Mitylenæus.
 3.
Harckebuferen. 311.
Harpa. 358.
Harstel ubi. 601.
Hasan Sardusaga. 13.
Hasselt oppidum captum à Brabantis.
 484.
Hastiludia olim varia. 298.
Hectoris Trojani progenies. 596.
Heghevene quid. 280.
Henricæ van Erp obitus. 121.
Henrick van Zuyle van Mevelt so-
roris filius Domini de Montfoort.
 398. 538. 576.
 — venit Amisfurtum cum Engel-
 berto Clivensi. 576. & seq.
 — occupat Ultrajectum. *ibid.* &
 seqq.
 — occumbit. 578.
Henrico de Bredcrode insidiæ factæ
ab Afellinis. 629. & seqq.
Henrik van Nassau geboren. 54.
Henricus Comes Nassovius Legatus
Caroli V. 158. & seq.
Henricus Bavarus Episcopus Traje-
ctensis. 100.
 — Ultrajecto exclusus. 103.
Henricus Ensius vulgo Snewint. 329.
Heraldi, Heraulten. 296.
 — maniere van deselve te doo-
 pen. 297. & seq.
 Q q q q q 2 Herbet-

Herbarnus van Amstel van Mynden
laudatus. 109.

Herbertus de Berum Episcopus Tra-
jectensis. 71. 84. 694.

Hermelen ingenomen. 472.

Hertoch van Bourgognen Prince van
de schoonste Steden der werelt.

Hertoch van Oostenryk in Hollant
gehult. 307. 461. & seqq.

Heusdæ Domini. 614.

Hieronymus Tutavilla Sarni Comes.

Hippo Urbs nunc Bona 8.

Hispani, quibus nomen est vulgo 7.

Egeſias. 13.

Hispani cujusdam egregium facinus.

24.

Historia scholastica. 782.

Hoexii & Cabeljavii. 507.

Hofmeesters. 251. & seqq.

Hollandia Borealis in quatuor par-
tes divisa. 622.

Hollandi cæſi à Friſiis. 73.

— ad Vreesvicum ab Ultraje-
ctinis cæſi. 416. & seqq.

— die van Yſſelſtein ontzetten

de Hollanders. 418.

— cædunt Ultrajectinos. 430.

436.

Hollant pagus & ubi olim. 373.

Hoofden d'Escadres. 305. 314. & seqq.

Hoogtyt unde. 251.

Hoorn ingenomen. 473.

Hora sexta est hora prandii. 236.

Horuch Barbarossa. 3.

Houtmans. 282.

Hoya oppidum. 561.

Hoycke quid. 292.

Hunibaldus nugator. 38.

Huysmaarschalk. 246.

Huyſſier. 265. 305.

Hypotheca an constitui possit in-

strumento divisorio inter cohere-

des. 759.

Hypotheca in quo judicio debeat
constitui. 792. & seqq.

Hypothecæ tacitæ species. 813. & seqq.

I.

J A Fluvius. 339.

Jacobæ Comitiss Hollandiæ cum

Arckelii bellum. 638. & seqq.

Jacoba trouwt Frank van Oostervant.

642.

Jacobi Domini de Gaasbeeck obi-

tus. 782.

Jacob van Amerongen gefonden van

den Bisschop aan den Hertoch van

Oostenryk. 412.

— desselfs relatie of oratie in pre-

sentie van den Hertoch en veele

grootte Heeren. *ibid.*

Jacob van Remerswaal Prior tot

Scoenhoven. 469.

St. Jacobs Gasthuys. 398.

Jacobitz etiam dicti Prædicatores. 236.

Jacobus ab. Outshoorn Episcopus

Trajectensis à Papa nummis spo-

liatus. 169. Vide etiam Outshoorn.

Jacobus Ridder Sacræ Theologiæ

Professor Ordinis Prædicatorum.

186.

Jan de Coninck Burgemeester t'U-

trecht sterft. 496.

Jan van Nassau geboren. 53.

— sterft. 59.

Jan Ruichrock Raadsheer van Hol-

lant. 715.

— Adde pag. 720.

Jan van Westrenen Burgemeester t'A-

mersfoort. 409.

Janus d'eerste Heer van Italien. 595.

Immantatus. 298.

Indulgentiæ peccatorum. 170.

Infinitivus pro præterito imperfecto.

724.

Instructio Curie Episcopalis Traj-

ectenſis. 194. & seqq.

Inter-

ET VERBORUM MEMORABILIMUM. 859

Interdictum à Papa positum an ipso
jure extinguatur cessante causa
interdicti. 563. & seqq.

Intronizatio Philippi de Burgundia.
174. & seqq.

Investitura à Papis Principi extorta.
168.

Joanna Soror Walravi Domini de
Brederode deducta ad Margare-
tam Ducissam Burgundæ. 730.

Joanna van Hardenbroeck Abbâtissa.
122.

Joannes ab Amerongen Prætor Ul-
trajectinus captus ab Episcopo &
tormentis subjectus. 699. & seqq.

Joannes Bloxenus civis Dordracenus.
327.

Joannes Burgundiæ Dux cæsus. 54.

Joannes Caretta Marchio Finalis. 9.

Joannes I. Comes Hollandiæ ex Anglia
à Brederodio in Hollandiam redu-
ctus. 624.

— ejusdem mors. 625.

Joannes Cornelius nauta. 155.

Joannes à Leydis. 391. & seqq.

Joannes Seminariensis. 13.

Joannis Hannonii Hollandiæ Comi-
tis mors. 61.

Joannis Marii commenta. 38.

Joannis Regis Galliarum proles. 506.

Johan Persyn maritus Juttæ filiæ Do-
mini & Brederode. 623.

Johan van Drongelen Lant Comman-
deur des Duytschen Oerdens t'U-
trecht. 611.

Joost van Alleyn Stadhoudet van Hol-
lant. 436.

Josephi Scaligeri laus. 357. 377.

Journeden van orphanieren. 302.

Isabella Soror Caroli V. 154. & seqq.
— adversa ejus fortuna. *ibid.*

Isafa tertium Rheni ostium. 40.

Isulstadii Dominus Fredericus Egmon-
danus. 485.

Isulstadium ab Ultrajectinis obsessum.
484.

— soluta obsidio. 485.

— tocht van die van Yfelfteyn
in 't Sticht. 403. 467.

— die van Yfelfstein houden
scutgeveerde met die van Utrecht.
407.

— nemen Utrechts provande na
de Vaart geschikt. 474.

— schermutzing tusschen die
van Utrecht en Yfelfteyn. 480.

Italorum infelix pugna. 17. & seqq.

— eorundem fortitudo. 32.

Judæus qua occasione conversus. 620.

Judicium candentis ferri. 43.

Julius Papa ante Pontificatum Julia-
nus Rovereus. 151. & seqq.

Junkers quinam. 242. & seqq.

Junckers van der Junckerie. 274. &
seqq. 286.

— draagt t'zweerd't voor den Prin-
ce. 290.

— stelt den steghereep in den voet
van den Prince. 291.

— heeft den stand'aart van den
Prince ende teeckin. 276.

— officium ejus, qualitas, virtus.
&c. 287. & seqq.

— ubi is conveniendus. 290.

Junckers van der Gaarde. 302. & seqq.

Junckers mannen van wapenen van
der Gaarde. 243. 302.

Junker van de 50. Junckers. 286.

— an recte dicatur *mynen Heere*
den Junckere. *ibid.*

Juncker Snyder. 264. 275. 276. & seqq.

— by den Prince gestelt in batal-
je. 289.

Junonis templi vestigia. 12.

Juramentum Engelberto Clivenst
præstitum. 556.

— olim præstitum ab Episcopo
Trajectensi. 662. & seqq.

Q q q q q 3 Jurispe-

Jurisperitorum Consultatio notatu dignissima. 565. & seqq.
Jutfaas afgebrant. 416.

K.

K Aerle van Bourgoengnen wan-
neer doot geslagen. 435. & seqq.
Kelwaerster. 95. 102.
Keyferryck seker Huys t' Utrecht. 434.
Keno nobilis Frisius. 68. 82.
Kindere van der Ceukene. 281. & seqq.
Knapen dienaars. 262. & seqq.
— van der Kamere. 273.
— van den Ryders. 295.
— van den Summiers. 294.
Knipbussen, Haakbussen. 317. 398.
Koorn in Utrecht gebragt. 462. 464.

L.

L Acus Dimenus. 330.
Laifa, Laifus, Laifo werpille. 759.
Lalleyn gens nobilis & vetusta. 644.
Lambert Myllinck Ritmeester tot Ysselsteyn. 403.
Lazarus transfuga. 26.
Lecca membrum & portio Rheni fluminis. 541.
Leckendyck doorgestookten. 434.
— doorgebrooken. 94.
Ledekant quid & quæ vocis origo. 223.
Legatio Trajectensium ad Ducem Austriæ. 541. & seqq.
Leithis prima, secunda, tertia. 509.
Leodienſis tyrannus. 560.
— Episcopus Johannes van Hensbergh. 678.
Leodienſium clades. 53.
Leprosi igni traditi, & quare. 49.
Lettieren. 293.
Leyda an vetus Lugdunum. 507.

Leyden overrompelt en van wien. 411.
Lex 2. Cod., de luitione pign. varie intellecta. 848.
— Commissoria an locum habest in pignoribus. 846.
— Salica à quo lata. 42.
Legis Paulus. 29. §. Domus. 2. ff. de Pignor. & Hyp. Casus elegans. 836.
Libra Bonorum antiquorum. 755.
— Civitatis Trajectensis. *ibid.*
— — Amersfordienſis. 756.
— Hollandica. *ibid.*
— nigrorum. *ibid.*
— parvorum. 755.
Lingua Dacica seu Danica an eadem quæ Saxonica. 44.
Linschoter-Kerk verbrant. 496.
Lipsii Epitaphium. 370.
Lollardi, Lollaertges. 421. 492.
Lolleſtraat. 431.
Lopicker Kerk mishandelt. 468. & seqq.
Lorica pro loricato. 255.
Lovaniensis tumultus. 51.
Luckun quid. 508. & seqq.
Ludick ingenomen van Heer Willem van Arenberg. 484.
Ludolphus Abbas in Oostbroek. 88. & seqq.
Ludovici Hungariæ Regis prælium cum Amurathe. 52. 111.
Ludovicus Borbonius Episcopus Leodienſis. 559.
Ludovicus, Louys, Aloysius, Synonima. 31.
Ludovicus Portugalliæ Regis frater. 11.
Lugdunum unde dictum. 507. & seqq.
Lugh, Lughen quid. 375. 508.
Lutherus qua de causa excitatus adversus Papam. 171.
Lutgarda an nomen Græcum. 607.
— an Imper. Græcorum filia. *ibid.*
Maer-

M.

Maerscalc van den Hove en-des-
selfs Stedehouder. 319.
— van den logyste van den
Hove van den Prince. 306.
Magistratus municipales nominabant
sibi successores in Curia. 802.
Mandatum quando expiret. 209.
Manetho Aegyptius. 39.
Mannen van wapenen. 303. & seqq.
Mannen van wapenen Principi mi-
litantes qui & cujusmodi. 311.
Mantam, mantellum. 292.
Marchio Antverpiensis. 427.
Marchiorum insula. 323.
Margriet van Nassau geboren. 54.
Margareta Austriaca. 145.
Margareta Alberti Bavari filia, Joan-
nis Burgundi uxor. 147.
Margareta Rhipilippi Audacis Filia,
Joannis Burgundi soror, Wilhel-
mi Bavari Comitis Uxor. *ibid.*
Maria Burgunda. 412.
Maria Caroli Audacis Filia. 148.
Maria Hungariæ Regina Belgii Gu-
beinatrix. 119.
— Ultrajectum ingressa. *ibid.* &
seq.
— van Zuléh Abbatissa. 122.
Marquardus Freherus laudatus. 362.
Marscalci officium. 293.
— unde is ita dictus. 245.
Marscalci olim varii. *ibid.* & *seq.*
Marscalcus Burgundiæ. 246. 319.
— appellatio ad eum à Par-
lamento. 320.
Martialis emendatus. 372.
Martinus Rossemius Brabantiam In-
vadit. 115.
— occupat Amisfurtum. 117.
Matriculatii. 236.
Mauri montani. 12. & *seqq.*
Maximilianus ab Eversteyn. 9.

Maximilianus Comes ab Horne. 177.
Maximilianus Dux Austriæ postea
Imperator Filius Frederici III.
Imper. 436.
— getrouet met Maria Hertoch
Karels Dogter van Bourgongnen.
ibid.
— auxiliatur Davidi Episcopo
Trajectensi. 581.
— obsidet Ultrajectum. *ibid.*
— cum Philippo filio invadit
Galiam. 95.
— Amstelrodamum ingreditur.
347. & *seq.*
— ejus obitus. 191.
Mechliniæ obsidio. 48.
Medici Principis. 255.
Meliorationes à tercio possessore in
pignore factæ, an pignori cedant.
837.
Memoriæ. 768.
Menestreux van den Prince, aule-
tæ, tibicines. 301.
Mensularii. 295.
Mensuralia, Mensuralis memoria.
761. 778.
Meretrices Ultrajecti habitarunt in
locis concessis. 433.
Mersæ gens Africæ. 15.
Messagier. 294.
Mestiers. 284.
Metaxa, Metaxarii. 811.
Middel — Ye. 363.
Miles, nobili prælatus, & pluris mi-
les quam nobilis. 646. 740.
Milites quinam. 243.
Miræus de Militaribus Ordinibus
laudatus. 369.
Ministerium quid. 234.
Missa alia privata, alia publica. 236.
— publica quando fiat. *ibid.*
Missaticum. 294.
Missi Dominici. *ibid.*
Missus, Missaticus. *ibid.*
Molcwere, olim Molkenhuys. 638.
Mo-

Monachi passim fratres. 340.
 Monachis an quicquam proprium. 92.
 Monasteria duplicia, exempta & non exempta. 616.
 Moneta cusa ab Engelberto Clivenſi. 557.
 Monialis in cænobium quo ritu recepta. 112. 123. & seq.
 Mons bellus & ejus situs. 15.
 Mons S. Gertrudis flammis consumptus. 54.
 Monſtrantia quid? 218. 774.
 Montes ſinui Tuneteo imminentes. 21.
 Montfoort. Knegten van Montfoort geſlagen. 496.
 Montfoort obſeſſum. 575.
 — ſoluta obſidio. 580.
 — Dominus de Montfoort ab Episcopo captus. 576.
 Morbus Curialis. 153.
 Moſcitum. 12.
 Muda urbs muris & portis deſtituta. 335.
 — vetus de caſabula. 341.
 Murmureringe binnen Utrecht. 493.
 Muſeum muli ſcabunt. 359.

N.

NArde ab Ultrajectinis occupata. 540.
 Naufragio facto cui cedat quod ejectum in Littus. 684. & seq.
 Navis, vas factum in modum navii. 237.
 — etiam arca. 260.
 Nobilitas unde. 242. & seq.
 Nobili miles præfertur. 646. 740.
 Number van den Mannen van wapen. 316.
 — van den wagenen. 318.
 Noordeloos uytgeplondert. 441.
 Nummularii. 295.
 Nummus Hollandicus quanti. 755.

Nuffia, Nuffia. 320.
 Nykerck ingenomen. 443.
 — cæti Hollandi ab ejusdem præſidiariis. 467.
 Nye Licht ten Bloemendaël. 782.
 Nyenrode ingenomen. 428.

O.

Obligatiōe generali quænam non contineantur. 824. & seq.
 Oblyen. 278.
 Obolus quanti. 756.
 Odetus Foxius Lautrecus. 2.
 Odulfus Canonicus Trajectenſis. 661.
 Oervede quid. 452. 464.
 Officiales Præpoſiti. 720.
 Officiers d'armes maakt men en doopt men in 't Hof van den Prince. 297.
 — van Ingelant. 300.
 Officium idem quod territorium. 743.
 Olæ circa Tunetum. 16.
 Olivarius de la Marche Auctor Rationarii Caroli Audacis. 231. & seq.
 Onſtemans huys. 74.
 Ooſtbroek in tutela S. Laurentii. 86.
 Oplloop binnen Utrecht. 397. & seq.
 456. & seq. 411. & seq. 497. 536. & seq. 676. & seq.
 Ordines equeſtres varii, eorumque Scriptores. 366. & seq.
 Ordo equeſtris S. Jacobi à Florentio Comite inſtitutus. 369.
 Ordonnantie van der Oorloge. 246.
 — ende reekeninge by den Croyſe van den Hove van den Prince. 249.
 — militair van Hertog Karl. 312. & seq.
 Orphanus quid. 302.
 Oſtridus vetuſtiſſimus Germanorum Poeta. 362. 368.
 Outſhoorn, Jacobi de, Episcopi Trajectenſis electio. 125. & seq.
 Overyl.

Overyffelsche Staten doen een be-
sendinge aan den Bisschop. 402.
— aan den Bisschop en
Stadt van Utrecht. 423.

P.

PAcis habiti Tractatus. 571. & seq.
Paedze. Vid. Wilhelmus Paedze.
Paep, Priester. 772.
Pagen ende Knapen te voet. 290.
Pagen unde dicti. *ibid.* & seq.
Palfrenier. 292.
Palla quid. 241.
Palleren. *ibid.*
Pallium Archiepiscopi cum defuncto
sepultum. 169.
Panetier. 242.
Papæ interdictum & ab eo appella-
tio. 562.
— quis ejusdem effectus. *ibid.*
Paparum infinita & insatiabilis ava-
ritia. 168. & seq.
Papegay geschoten te Vianen. 729.
Papelyker prove. 772.
Papenveld. 339.
Papis mutatum nomen. 599.
Partus pignoris quinam pignori sit. 836. & seq.
Paruere quid. 305.
Pauperibus si legatum, quibus debea-
tur. 749.
Pauperum matricula. 236. & seqq.
Pax inter Regem Franciæ & Ducem
Austriæ. 560.
Pelvi plebs Ultrajecti concitata ad
tumultum. 677.
Pensionarii Principis. 249.
Persyn. Vid. Johan Persyn.
Peter Noorman borger tot Campen. 79.
Petrus Curba Oeconomus Cæsaris. 20.
Petrus Leuwerdenus. 324.
Tom. I.

Petyt Salefaart een vroom Capiteyn.
409. 427. & seq.
— insidiatur Amisfurto. 467.
Philippi Austriaci cum Gelris bel-
lum. 150.
— ejusdem mors. *ibid.*
Philips van Nassau geboren. 54. & seq.
Philippi Ducis Burgundiæ in Hol-
landiam adventus. 675. & seqq.
Philippus Burgundus Episcopus Som-
melsdiki Dominus, ut & arcis Suit-
burgi. 151.
— regiarum classium Dux. 150. 156.
— ejus progenies, indo-
les, educatio. 147.
— ejusdem pulchritudo. 149.
— venerens. *ibid.* 203.
— ejusdem studia. 152. 156.
— epistola ad Erasmus. 156.
— ejus pietas. 192. & seqq.
— de sacerdotum concubi-
nis ejusdem sententia. 203.
Philippus à Clivis Ravesteini To-
parcha. 149. & seq.
Pileati qui dicantur. 19.
Pignus an salvum re ab alio usuca-
pta. 800.
— si id plures possideant an ac-
tio detur adversus singulos in so-
lidum. 805.
Pincernæ officium hereditarium. 269.
— etiam datum in feudum. *ibid.*
Pingon, quid. 288
't Pingon gewapent met de wapenen
van den Prince. 275.
— cur tradatur id Carptori. *ibid.* & seq.
Placca. 755.
Placitum generale. 440.
Plaets t'Utrecht beset van Burggra-
ve van Montfoort. 463.
Pipini olim quot. 597.
Pipini

Pipini Regis progenies quamdiu Regno Franciæ posita. 597.
 Pifarum conditor quis. 375.
 Plattele unde. 252.
 Plutarchus de Fluviiis. 377.
 Poelduinen buiten 's Gravenfande. 746.

Pons Julii Cæsaris apud Coloniam quo loco. 45.

Pontani de Urbe & agro Amstelodamensi commentarius. 373.

———— ejus Itinerarium. 358. 377.

Poortiers & quod officium ipsorum. 282. 308.

Portus Iccius. 233.

Postulatus Clivenfis. 440.

Potagier, potagen. 281. & seq.

Poursuyanten. 296. & seq.

Prælationis ordo. 825. & seqq.

———— regulæ generales. 831. & seqq.

Prætum sacerdotale. 339.

Precare gelt. 98.

Pretium rerum venalium. 438.

Primicerius. 236. & seq. 246. & seq.

Primivirgius. 716.

Princeps ipse Judex. 240. 712. & seq.

———— an supra leges, an leges

supra Principem. 310.

Prins van Araeyngen. 413.

Privilegium Trajectensium, quod de non evocando est. 171.

Probus quis. 286.

Proeve doen metten Eenhoorne. 277.

Prosecutores armorum, Poursuyants d'armes. 296.

Protonotarius. 247.

Provisoria Walachriæ. 202.

———— quatuor Officiorum Flan-
 driæ. 201.

Provisorum officium. 183.

———— eorundem rapinæ. *ibid.*

Provoost des Maarschalks. 244. & seq.

Ptolemais, Aeon sive Accaron. 48.

Pueri ecclesiæ. 765.

Purgatorium S. Patricii ubi & cujus-
 modi. 635.

Purmer-ye. 363. & seq.

Pyxis seu truncus in carcere. 433.

Q.

Quæstor quis. 238.

Quinqueviri Trajectenses. 432.

Quillioten. 251.

R.

Ræts-Borgemeyster utrum di-
 gnior an Schepen-Borgemey-
 ster. 457.

Refectio, refectorium. 773.

Referendarius. 340.

Regnerus à Broechuyzen. 457.

———— ejus parentes. 509. 642.

———— Vianen occupat. 726. & seq.

———— renunciatur Ruardus &

Protector Vianensis. 728.

———— observat satis anxie Wal-

ravum Brederodium. 729.

———— uit Vyanen gededingt. 732. & seq.

———— transactio inter ipsum &

Yolendam Dominam de Brederode. 727.

———— potestatem deponit. 734.

———— occupat Leidam. 412.

Reinerus Mostardus tribunus mil-
 tum. 328.

Reliquiæ S. Laurentii. 88.

Remissio data peccatorum etiam
 nondum commissorum. 170.

Resolutie der Staten van by den Bi-
 schop te willen blyven. 401.

Reventer quid. 115. 773.

Acty-

Reynoldo Brederodio infidiæ factæ
ab Afellinis. 642. 689. & seq.
— ejus de Gandavenſibus
trophæa. 645.
— oppreſſus calumniis. 690.
— captus à Davide & in car-
cerem conjeſtus & dein juſſu
ejus tortus. 691. & ſeqq. 705. & ſeq.
— cauſa cognita Carolus
Audax honorifice à ſe habitum
eum jubet dimitti. 712. & ſeqq.
— ejusdem liberi. 715.
— ejusdem obitus. 714.
Reyſa, Reyſarii. 199.
Rheda. 358.
Ridders geſlagen van den Burg-
Grave van Montfoort. 417. & ſeq.
— van den Roomschen Koning
Maximiliaan. 739.
Ritmeeſter van Utrecht, Amersfoort
en Montfoort. 406.
Ritmeyſter van Montfoort gevan-
gen. 407.
Roba. 666.
Rodericus Ripaldus. 23.
Roede quid & Roeidrager. 716.
Roelden vicus haud procul Covor-
dia. 41.
Roeten keeſſen. 285.
Royen borger brugge. 398.
Romæ elogium. 154.
Roſcettes. 5.
Roſendaal ingenomen. 483.
Rouſſefaal, Roncevallis, jugum mon-
tis Pyrenæi. 605.
Royers en Poyers. 299.
Rudolphi Episcopi Trajectenſis obi-
tus. 646.
Ruremundæ obſidio. 49.
— Cæſari dedita. 117. & ſeq.
Ruſticis data arma. 327. & ſeq.
Ruteri quinam. 536.
Ruters t'Utrecht muyteneren. 470.
Ryneſteyn een Slot gelegen by Wyk.
522.

Rynouwen verbrant. 530.
Rynsburgi ſepulta Beatrix Domina
de Brederode. 630.

S.

Sacerdotum avaritia prima omnis
mali cauſa. 170.
Sagittarii Trajectenſes. 187.
— etiam viri Principes colle-
gii ipſorum pars. *ibid.*
t'Sacrament t'Utrecht omgedragen
om ruſt en vrede te hebben. 468.
Salii, Salica lex. 42.
Salinarium vectigal. 438. & ſeq.
Sanchons. 258.
Sanctitas Pontificia. 170. & ſeq.
Sanctorum hiftoriæ quam fidem me-
reantur. 193. & ſeq.
Sanctus Lucidus oppidum in Brutis. 15.
Sandenburch caſtrum non procul à
Vera. 747.
Sandyk pagus *ibidem.* *ibid.*
Sangriorum fratrum virtus. 16.
Santen oppidum Cliviæ unde ita dic-
tum. 597.
Sardoa littora. 35.
Satelles idem qui armiger, idem qui
nobilis. 334.
Sauchon & Chanſon differunt. 258.
Sauchon, Sauſier, Sauferie. *ibid.*
Sauma, Sagma, Sagmarius. 293. & ſeq.
Sauſier, & ejusdem officium. 261. 280.
282.
Sayn Comitatus ubi. 617.
Scævola laconicus & idem tamen
peritiſſimus. 790.
Scepelkin. 277.
Schalk idem quod peritus, induſtrius.
245. & ſeq.
Schellinck quanti. 756.
Scheper Borgemeyſter utrum olim di-
gnior an Raatsborgemeyſter. 457.
Schermen quid. 419.
Schip, Schipken quid. 237. & ſeq.
Rrr rr 2 Scoen-

- Scoenrewoerde. 465.
 ————— Knegten van Scoen-
 rewoerde geflagen. 478.
 Schoonhovie proditio tentata. 331.
 Sichten, federt. 159.
 Schrenen quid. 78.
 Scilt, hoe veel. 776.
 Scoverten. 308.
 Scriverius (Petrus) promittit sua
 Additamenta & Observationes in
 Junii Bataviam. 373.
 Scrutatores. 126.
 Scrutinium, Scrutatores. 658.
 Scrynwaarders. 274.
 Scutgeveerde tuffchen die van Ut-
 regt en Yfelfteyn. 407.
 Scuti veteris æstimatio. 776.
 Scutum Franciæ antiquum. 785.
 Secularis Jurisdictio data Cæſaris
 Codicillis Episcopo Trajectensi.
 188. & ſeqq. 401.
 Seditio Ultrajecti. 401.
 Seditiones Trajectensium. Vid. Op-
 loop.
 Selwert, Selwerder huys. 82.
 Septuagesima. 754.
 Sergeanten van wapenen. 309.
 ————— gefeten voor 't aangezig-
 te van den Prince. *ibid.* & ſeqq.
 ————— executeurs van de beve-
 len van den Prince. 310.
 Siccitas in Gallia ingens. 618.
 Sifridus primus Dominus de Brede-
 rode. 608.
 ————— ejus uxor Tetta feu Tetbur-
 ga. 609.
 ————— in gratiam patris Arnulfi,
 qua exciderat reſtitutus & qua occa-
 ſione. *ibid.*
 ————— ejus obitus & ſepultura. 613.
 Sigerus Dominus de Abcoude &
 Gaasbeke. 52.
 Silvere covelen. 420.
 Simon van der Sluys Caroli Audacis
 medicus & Præpoſitus Trajectenſis.
 717.
 Sinas Smyrnæus. 33.
 Sitis Cæſariani exercitus. 31.
 Slach op de Vaart. 416. & ſeqq.
 ————— in Weſtbroeck. 439.
 Snewint Satelles. 334.
 Socius Præpoſiti & quod ejus offi-
 cium. 718.
 Soeft en Baarn afgebrant. 429.
 Solidi Bonorum. 754.
 Sommeldikii Dominus Philippus Bur-
 gundus. 151.
 Sommeliers. 254.
 Sommelier van der Chanſonnerie.
 274.
 Souwen Huys van Ryn ingenomen.
 422.
 Sponſalia Delphini cum filia Ducis
 Auftriæ. 568.
 Stalbroeders quinam. 401. 677.
 Standardus Principis cujusmodi. 289.
 ————— 287.
 ————— ontvouden als de Prince
 rydt in wapeninge. 289. 305.
 Statua antiqua Julii Cæſaris. 152.
 ————— Ælii Hadriani. *ibid.*
 Stavoren gewonnen van die van Hin-
 lopen en Molckweren. 80.
 Steenhuyſen omgeſtort. 76.
 Stenvicani vino ſomnoque ſepulci.
 205.
 Stephanus Dux Baviaræ Trajecten-
 ſibus commendatus. 661.
 Stoc van Capitaine. 314.
 Stola pro Stolato. 255.
 Suburbium Trajectenſe à Duce Au-
 ſtriæ occupatum. 583.
 Suederi Domini, de Abcoude obitus.
 782.
 Suederus de Vianen Vianenſis Præ-
 fectus. 724.
 Sufforratura. 784.
 Summularius quis. 254.
 Summularii mapparum. *ibid.*
 Sup-

Supplicium nocturnum atrox & de-
testandum. 707.
Swancnburch. Vid. Vincent van Swa-
nenburg.
't Swart Water. 40.
Sythiu Monasterium S. Audomari.
603.

T.

TAbernæ Argentariorum. 295.
Tallioren van broode. 278.
— van zilvere. *ibid.*
Taneyt, color castaneus. 212.
Tassa, Tasca, Tassea. 785.
Tensteri quinquam. 40.
Tenensium Regnum. 4.
Territoria distincta; alteri in alterius
territorio nihil licet. 244.
Teylinge Domini. 614.
— eorum insignia. *ibid.*
Theodoricus primus Comes Hollan-
diæ filius Sigisberti Principis Aquitaniae,
& frater Walgeri. 606. & *seq.*
Theodorici tertii Comitis Hollandiæ
uxor. 613.
— prælia cum Adelboldo
Episcopo. *ibid.*
Theodericus Jo. Albertus de Ridder
van Groenestein. 193.
Theophanus an Imperator. 607.
Theophana filia Imperatoris Roma-
ni Junioris Ottoni II. nupta. *ibid.*
& *seq.*
Thomas Basinus Archiepiscopus Cæ-
sariensis. 317.
— ejus vita. 388. & *seqq.*
Tiela obsessa. 108.
Tienhoven, Lieve Vrouw aldaar.
702.
Tocheners. 323.
Tongeren ingenomen van den Her-
tog van Oostenryk. 486.
Tregie quid. 257.

Trentenier. 315.
Tribunal quid. 242.
Tributum Clero indictum. 101.
Tricesimus quid. 761.
Trojæ fundator Troilus. 595.
— primus ejusdem Rex. *ibid.*
— destructio. 595.
Trojano bello quot ceciderint ex
Græcis. *ibid.*
— quot ex Trojanis. *ibid.*
Trompetters van den Prince. 300.
— eorum officium. *ibid.* & *seq.*
Truncus seu Pyxis in carcere. 433.
Tubantes. 41.
Tumultus qui Ultrajecti. 677. & *seq.*
Tunetum urbs vetustissima. 3.
— ejusdem expugnatio. 34.
— ejusdem Rex Cæsari sup-
plex. 21. & *seq.*
Turris, Ciborium. 234.
Tyfana potus. 342.

U.

Ultrajectina ditio Imperii olim
pars. 188.
— Cæsaris diploma, quo se-
cularis jurisdictio data Episcopo
Trajectensi. 188. & *seq.*
Ultrajectum Caput Frisiæ. 505.
— etiam pars Hollandiæ. *ibid.*
— obsessum à Wilhelmo Co-
mite IV. 72.
— ab Henrico Bavarico Epif-
copo, & rerum ibi penuria. 103.
& *seqq.*
— captum ab eodem. 107.
— Caroli V. in urbem in-
troitus. 113. 119.
— tocht van die van U-
trecht in 't Lant van Ysselsteijn.
Ultrajectini petunt à viduis pecu-
niam mutuum. 404.
— petunt à monasteriis. *ibid.*
Rrr rr 3 Ul.

Ultrajectini, etiam petunt à Civibus. 404.
 ——— Verkoopen lyfrenten. 439. 470.
 ——— auxiliantur Amorfortiis. 416.
 ——— fchryven aan den Hertog van Oostenryk en verkrygen geleide. 410.
 ——— zenden Gedeputeerden tot Antwerpen en klagen aan den Hertog van Oostenryk over den Bifschop. 411.
 ——— antwoordt daar op van des Bifschops Raden. *ibid.*
 ——— mogen den Hertog zelfs niet fpreken. *ibid.*
 ——— maken veel vrienden in't Hof met giften en gaven. 414.
 ——— conditien waar op die van Utrecht de vrede geprefenteert wert van des Hertogen wegen. *ibid.*
 ——— zenden Gedeputeerden aan den Hertog van Cleve. 415.
 ——— hebben die nederlage in Westbroek. 430.
 ——— gebroek t'Utrecht. 434.
 ——— fteken den Lekkendyk door. *ibid.*
 ——— fterfte 't Utrecht. 437.
 ——— duyrt 't Utrecht. 438.
 ——— eenige Burgers worden uit Utrecht gebannen. 463.
 ——— ftaan die van Holland. 492.
 ——— nemen die van Wyk haar beesten. 493.
 ——— nederlaag van die van Utrecht. 548. & *seq.*
 ——— hongersnoot t' Utrecht. 550. 555. 572. & *seq.*
 ——— eorum contumacia. 554.
 ——— spes ipforum in Rege Franciæ. 559.
 Ultrajectum captum ab Henrico à Zuylen à Nievelt. 577.
 ——— brant 't Utrecht. 618. 622.

Unicornu in menfa Principis. 260.
 Urbanus Papa II. 371.

V.

V Ada obfessa & mox capta. 427.
 Valkenborg castrum validissimum. 50.
 Vangaarde. 319.
 Varink quid. 301.
 Vasa Principis argentea. 259.
 Vechtæ inundatio 337. 348. & *seq.*
 Vernemetis vicus seu prædium Aquitaniz. 358.
 Vestis bigerrica. 376.
 Verkoopers. 81.
 Vexilla olim varia. 287. & *seq.*
 Vianen mors Henrici de Vianen qui ultimus ejus stirpis. 641.
 ——— 't flot gedefendeert van Walraven van Brederode. 728.
 Vianensis tumulus. 722.
 Vianen desfeyn op Vianen. 730.
 ——— ingenomen van die van Utrecht. 447.
 ——— ope & confilio Thiderici van Zuylen. *ibid.*
 ——— Borgers tot Vianen gefchattet. 736. & *seqq.*
 ——— gereftitueert aan den Heer van Brederode. 475.
 Vicaria quid. 750.
 Vicarius Sacerdos qui altari affixus. 779.
 Vicarius perpetuus. 770.
 Victoria civilis. 579.
 Victorie van die van Utrecht op de Vaart. 416.
 Vidrus, 't Zwarte water. 40.
 Vigilia quid. 776.
 Vigilia Sacramenti. 764.
 Vilitas olim pretii. 438.
 Vincent van Swanenburg. 406.
 ——— neemt Vianen in en behoudt het. 454.
 Vincent

Vincent van Swanenburg restitueert
 Vianen aan den Heer van Brederode.
 — rooft op de Hollanders.
 Vinum ablutionis.
 Virgarius, Bastonarius.
 Vis facta debitori an semper illicita.
 Visitatio sepulchri.
 Vleysbanken verhuurt.
 Voorne, Heeren van, ook Burg-
 graven van Zeelandt.
 Voringa arx.
 Vredenburg.
 Vredendaal.
 Vronesteyn gewonnen.
 Vrouwen broeders Religiosi S. Ma-
 riæ.
 Vrouwen Clooster quando extru-
 ctum.
 — quando destructum.
 — ecclesiæ olim turres.
 Vytaileur van Calais.
 Vyve.

W.

WAgeninga oppidum cinctum ob-
 sidione à Philippo Burgundo.
 Wageningen olim Vada.
 Walraven Heer van Brederode.
 Walravens rykdom des Heers van
 Brederode.
 — blyft doot in den strydt te Go-
 richem.
 Walraven des Jonkers bastaart Broe-
 der van Brederode.
 Walravius spurius Brederodii tortus.
 — ejusdem fuga & evasio.
 Wapenroep unda.
 Waterlandiæ urbes.
 — regio campestris.
 Waterlandorum mores.

Waterlandorum fides, robur, auda-
 cia.
 Weder quid.
 Wenceslai Brabantiae Ducis mors.
 Wefopi descriptio.
 — obsessum à Gelris.
 — expugnatum.
 — ab Hollandis obsessum.
 — isdem deditum.
 — civium fames.
 Wilhelmi Comititis de Renneberch
 obitus.
 Wilhelmus Rex cæsus à Frisiis.
 Wilhelmi Hollandiæ Comititis
 cum Flandris pugna.
 — indictum à Rege Galliæ bel-
 lum.
 — ejusdem obitus.
 Wilhelmus IV. Hollandiæ Comes
 occisus à Frisiis.
 — ubi cæsus.
 — Cl. Matthæus hoc ibi perpe-
 ram narrat de Wilhelmo. V.
 Wilhelmus Comes de Arenberch slaat
 den Bisschop van Luyck.
 — ejusdem Episcopi nefarius per-
 cussor.
 — prælium inter Brabantos & ip-
 sum.
 Wilhelmus Dominus de Abcoude
 Frater Domini Jacobi de Gaasbeeck.
 Wilhelmus Paadze Canonicus Capi-
 tularis ecclesiæ Trajectensis.
 Wilhelmus van Lalleyn Præses Hol-
 landiæ.
 Wimpelen in de Beurkerk gebragt.
 Winkelmade.
 Wirpire.
 Wolfaart van Borfelen.
 Wolfaart van der Vere.
 Wop, Wopen Wir.
 Wynwaarder.

Ya

870 INDEX RERUM ET VERB. MEMORAB.

Y.	Yolenda pulſa Ultrajecto.	732.	
	— beſtelt haar kinderen tot Lo-	ven ter Schole.	733.
Y A Fluvius.	Yperſlotum.	325.	339.
Ya utrum ſcribendum an Tya.	Yſſelſtein. Vid. Iſulſtadium.		
	Z.		
Yolenda Domina de Brederode libro-	Z Eelant quid.		67.
rum ſuorum tutrix.	Z Zeerovers ſubmerſi.		76.
— confert ſe Gandavum ad Ma-	Zouter quid.		776.
riam Burgundam.			

ERRATA, quæ Operarum incuria irreperunt, ſic emendentur.

- Pag. 12. Lin. 21. Davalus exercitum. leg. Davalus vero exercitum.
 31. lin. 22. in pulvinaria. leg. in pere vinaria.
 50. lin. 4. à ſine Dux Brabantie. leg. Dux Brabantie.
 57. lin. 2. à ſine. in't lant Ludick. leg. in't lant van Ludick.
 58. lin. 12. dach van doen. leg. dach van Junio, doen.
 68. lin. 22. Haderlant. leg. Haderlant.
 94. in margine pro harum leg. horum.
 139. lin. 8. à ſine. den VIII. dach Aprilis. leg. den VII. dach Aprilis.
 288. lin. 16. geſchil. leg. geſchilt.
 313. Ibi male legitur 213. pro 313.
 368. Hic pro 398. leg. 368.
 395. lin. ult. ſpecimis. leg. ſpeciminis.
 406. lin. 10. Ouvermans. leg. Oudermans.
 427. lin. 13. VII. werven. leg. VIII. werven.
 432. lin. 23. ſtorven die. leg. ſtorven doe.
 433. lin. 3. à ſine. 1582. leg. 1528.
 760. lin. 4. Diſenbach. leg. Diſenbach.
 819. lin. 22. obligatione generali tacite. leg. obligatione generali tacita.

Addenda.

- Pag. 236. lin. 14. verbis *Henrica ab Erp. p. 97.* adde, ſcil. nobis; ſed Matthæo p. 144.
 240. inferius in margine. verbis *Hodie ſciscus eſt* adde, ſed hoc poſtea rursus mu-
 tatum.
 661. in ſine. Cl. Matthæus hic perperam ſtatuit, Wilhelmum V. à Friſiis occi-
 ſum fuiſſe. Nam à Friſiis occiſi fuere Wilhelmus II. Rex Romanorum, &
 Wilhelmus IV. Wilhelmus V. amens obiit Quæſnoie in Hammonia. Vide Chro-
 nicon Goudanum ipſo loco à Matthæo hic citato, & Alkemade's Munt-Spie-
 gel pag. 80.

